UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Bartoli Consilia, Quæstiones, & Tractatus

Bartolus

Lugduni, 1567

Tractatus Do. Bartoli A Saxoferrato.

urn:nbn:de:hbz:466:1-96124

Visual Library

non videtur emptum, cum nunquam fuerit ciuitatis vt dicam statum in fructibus. Secundo modo potest accipi pedagium vt dicatur emisse ipsum ius percipiendi pedagium, quod ipsi ciuitati competit. Tertio modo potest accipi, vt dicatur emisse ipsam perceptionem pedagij, scilicet ipsam commoditatem percipiendi sicut vidimus in vsufructu. Aliud est enim emere ius vsusfructus, aliud perceptionem fructuum seu commoditatem vtendi: istud enim est facti, ff. de iure dotium l. si vsusfructus. de pericu. & commo. rei vendite. l. necessario. §. fi. vbi no. & de vsufru. l. arboribus. §. vsusfructuarius. & ibi nota, quod vtrum istorum sit emptum, potest dubitari. dico quod licet non precedat contractus habilis & traditio, vt perpetuo sit penes percipientes, in dubio videtur transferri plenum ius, vt ff. de iure dotium. l. dotis fructus. §. fi. cum l. sequen. & ff. pro dote. l. j. tamen in casu proposito cum ista iura non possint transferri ad tempus, vt ff. de seruit. l. quarta. intelligo etiam venditam ipsam perfectionem, seu percipiendi commoditatem, vt d. l. necessario. in fi. cum glo. de pericu & commo. rei vendi. in vlti. gloss. Sic debet intelligi l. cum in plures. §. pen. ff. locati. Idem si diceremus vēditum ius, per id quod allegatum est supra. Cum autem ipsa perceptio seu ipsa commoditas venditur, spes seu alea videtur emi. l. si iactum retis. ff. de actio. empt. aliud est enim emere ipsam perceptionem, aliud id quod percipitur, vt dictis legibus colligitur. Et sic apparet, quod periculum est emptoris, nec debet fieri remissio pretij propter guerram, vt in dictis legibus. † Nec autem intelligo. si figura est fine culpa ciuitatis vendentis, vt puta propter guerras, que est in marchia ex pedagio nihil percipitur, sed si ciuitas ipsa guerram infert alteri vel alia sibi, siue iuste, siue iniuste, videtur perdi pedagium culpa ciuitatis, & sic debet fieri remissio pretij, vt ff. locat. l. si merces. §. culpe. & quod ibi not. & ff. solmatri. l. penin prin. De alijs autem verbis que consueuerunt addi. si vendo pedagium, & fructus qui percipiuntur ex eo, non curo, quia non videntur adiecta causa tollende dubitationis, & idem important quod ipsum pedagium. arg. eorū que statim dicentur. Secundo est videndum de eo qd dicitur fructus, vsusfructus, redditus & proventus, qui percipientur ex predijs. & hoc est aduertendum. Aut enim venduntur percipienti ab ipso vendi tore & tradenti emptori. & tunc ipsum corpus fructuum videtur venditum, quia de non perceptis debet fieri remissio pro rato, quasi venditio pro illo anno non sit cōuenta, vt d. l. nec emptio. ff. de contrab. emp. & l. si debitores. §. verisimile. cum simil. alleg. ℨ. in secunda ratione pro parte affirmatiua. Aut venduntur fructus percipiendi ab ipso emptore, & sic ad ipsum pertinet cultura, & cura. & tunc ipsum ius vsusfructus videtur venditum, siue apponantur dicta nomina, siue alterum tantum, non curo, quātum ad propositum, vt ff. de vsufru. l. si quis ita legauerit. & ibi gloss. facit ista distinctionem. & ff. vsufruct. quemadmodum cauet. l. idem est. & ibi no. & isto casu periculum est emptoris a die celebrati cōtractus seu emptionis, sicut in eo qui erit in proprietatem. l. necessario. §. fi. de pericu. & com. rei ven. Predicta vera, quando ciuitas vendens erat domina illorum predioꝝ. si haberet tantum vsumfructum tunc videtur vendidisse solam perceptionem fructuum. tamen idem videtur. d. l. necessario. §. fin. & quod ibi nota. Super quarto quando venduntur fructus percipiendi ex edificijs & molendinis secundum verba. Dico vsum fructum venditum esse per eādem viam: que ℨ. dicta sunt in predijs. tamen in effectu videntur esse diuersa. Nā si quidem molendina & edificia sunt destructa quod desinant totaliter esse, tunc vsusfructus extinctus est. l. repeti. §. rei mutatione. ff. quibus mod. vsusfr. amit. l. si cui insule. & Instit. eod. §. pen. & si reficerentur, non viderentur eadem edificia, nec restauraretur vsusfructus, ff. de vsufructu. l. qui vsumfructu. in princ. & de verbo. obli. l. inter stipulantem. § sacram. in fi. & ideo hic de restauratione nō est tractandum. dico quod periculum est emptoris, sicut si emeretur proprietas. l. necessario. §. fina. de peri. & commo. rei vendi. & de vsufruc. l. si vsufructuarius. § fina. Si vero aliqua pars edificiorum remaneret, tunc vsusfructus integer remaneret, dicta l. si cui insule. de vsufruc. & ideo est videndum ad quem pertineat refectio. cum requirat magnam impensam. & videtur quod dominus proprietatis non cogatur reficere, vt l. hactenus. de vsufruc. & l. si cum vsufruc. in fin. imo videtur quod ad ipsius fructuarium talis impensa pertineat. licet postea a domino repetat. vt no. in gl. in l. damni infecti. §. ei cuius. de damno infec. Econtra quod dominus cogatur reficere, alias teneatur ad interesse vt l. ex conducto. in prin. ff. loc. & l. cum plures. in prin. eo. ti.

Solutio. Dico quod cum iste sit vsusfructuarius omnem rei curam suscepisse videtur. l. j. in fi. & l. sequent. ff. vsufructu. quemadmodum caue. & in hoc videtur ad non proprietatem constitutus procurator in rem suam. l. j. in fin. & l. sequen. ff. de ope. no. nun. vbi videtur tex. & glo Ex hoc colligo, quod ipsa cura, & solicitudo refectionis indistincte pertinet ad vsufructuarium, vt l. inter fructuarium. ff. de damn. infec. vbi est casus. Unde si fructuarius vult agere contra dominum proprietatis pro ecclesia reficienda, forte pro illa pecunia habendi cogatur vendere res suas, potest, vt ff. mandati. l. si vero non remunerandi. §. fi. & l. si mandato meo. in princ. cum habeat ad hoc mandatum, vt ℨ. probatum est. nō enim facere est soluere. & posea recipere, vt l. si dubitet. in princip. ff. de fideiusso. & l. stipulatus. in princip. eodem titu. de compen. l. j. & ℨ. Si vero vellet fructuarius suam pecuniā, posset, nec posset a domino prohiberi. hactenus. §. Heratius ff. de vsufr. & quodibi. no. & no. l. si cuius. §. idem queritur. eodem titu. Sed quia actio glo. vt actio negotiorum gestoruꝫ & not. in d. l. si cuius. & in d. l. damni infecti principio cōpetit. §. ei cuius. de dam. infec. Verius puto, quod repetat actione mandati, cum videatur mandatum, vt dictum est. vel in factum. non enim potest agi actione negotiorum gestorum cum hoc faciat ex necessitate. vt ff. familie erciscun. l. heredes. §. si vnus. Commune enim negotium magis, quā alterius geritur. probatur expressius in l. pretor. §. Generaliter. de bonis auctoritudic. posset non obstat quod dicitur. fructuarium non posse cogi reficere, d. l. hactenus. quia verum est, si vult emere vsumfructum, vt d. l. cum fructuarius. nam vsufructuarius alias bene cogitur. vt d. l. inter fructuarium. de dam. infec. Nō obstat quod dicitur in d. l. damni. §. ei cuius. qr verum est quod talis expēsa ad eum pertinet. ita cum possit petere alia actione. & isto modo sic soluere. cessat cautio damni infecti que est subsidiaria. Nam obstat quod dicetur dominum non teneri quod verū est. si vult cogere iure dominij priuatur. vt ff. de dam. infec. l. quamuis. in fi. & l. si proprietarius. Hoc premisso, in questione proposita an debeat fieri remissio pretij dico qd nō, qr casus fortuitus nō debet imputari domino vt ℨ. probatum est. nec etiā culpa refectionis non facte non pertineat ad fructuarium, vt dixi. sed posset fructuarius petere interesse ratione quantitatis sibi non solute. vt dictum est. Deo gratias. Bar. Saroferra. ADDITIO.

a Thom. Diplo. Quando ponimus. Istam disputationem inuenti in v. volumine consil. diuer. doctor. vbi sunt alie disputationes Bartol. & de materia an & quando debeat fieri remissio conductori, vide Bartol. in sua disputatione que incipit, publicanus. per totum. & in l. eotem ferro. §. qui maximos. de publicano. in capit. propter sterilitatem. extra de locato & cond. cum l. licet. C. eodem. per Hodie in l. interdum. §. quod ex naufragio in fine. vbi plene per Alex. de Imo. ff. de acquiren. poss. Bald. Barb. in dicto capit. propter sterilitatem. & Franc. de Aret. in consi. cxxx. incip. quia consultatio. cum concordan. de quibus vbi per ipsos. & Bald. in consilio cclxxix. in tertio volumine. incip. casus talis est. & in consi. ccccxlix. in primo volumine. incip. propter guerras. & Jo. de Ana. in consi. lxxiij. incip. visis. & ponderatis.

b Si quis ita legauerit. Hactenus hic legabatur l. legatum que lex nusquam eo tit. nec ff. de vsufr. leg. reperitur. itaque hic reposuimus. que cum sua gl. Bart. sententia videtur probare.

Tractatus Do. Bartoli
A SAXOFERRATO.
ET PRIMO.

super Constitutione Extrauaganti, Ad Reprimendum.

Quomodo in crimine læsæ maiestatis procedatur.

a Henricus septimus diuina fauente gratia Romanorum Imperator semper Augustus.

AD reprimendā multorum facinora, qui ruptis fidelitatis debite fidelitatis habenis, aduersus Romanum Imperiū, in cuius tranquilitate totius orbis requiescit. hostili animo armati conantur nedum humana, verum etiam diuina precepta, quibus iubet quod omnis anima Romanorum Principi sit subiecta, sceleratissimis facinoribus, & aliquis rebellionibus demoliri, ne ex eorum absentia, in detestabi-

do lese maiestatis crimine processus, z sentētia retardētur, z tā ti sceleris nefanda temeritas remaneat impunita, hac edictali, Deo propitio, perpetuo valitura lege sancimus, vt in quocūq; lese maiestatis crimine, z maxime vbi contra Romanorum Imperatores, vel Reges aliquid quod dictum crimē tangat, asseratur commissum, possit procedi per accusationem, inquisitionē, seu denunciationē, summarie, z de plano sine strepitu, z figura iudicij, prout illi, q iurisdictioni presest, videbitur expedire. Ad hoc, si qua communitas, corpus, vel collegiū, vel alia queuis persona cuiuscunq; status, dignitatis, vel conditionis existat, super dicto crimine pnunciū vel per literas, seu etiam p edictum publice propositum citata, vel citatū neglexerit in termino personaliter, vel legitime comparere, contra ipsam, vel ipsum perinde ac si presentialiter omnibus interesset, vel lis foret legitime contestata, tam ad receptionē testium, z eorū publicationem, z sequentia, quam ad diffinitiuam sniam, z eius executionē procedatur, legibus, z consuetudinibus non obstantibus quibuscūque. Hanc autem generalē legem nostram extendi iubemus ad preterita, presentia, z futura, quam legem ex nunc absq; alterius temporis expectatione transcursus suum integrum vigorē decernimus obtinere.

Rubrica ista est magistraliter posita causa cōmodioris allegationis. Et aduertendum est, quod liber Authenticorum, diuisus est in nouem collationes, postea superuenit liber Feudorum, quem decimam collationem vocamus. postea superuenerunt iste constitutiones, quas vndecimā collationem appello, ipsasque glossare volui ego Bartolus [b] a Saxoferrato ciuis Perusinus, vt multa vtilia, que in eis sunt, omnibus innotescerēt, z etiam ad laudem diuine recordationis domini Henrici Imperatoris ipsarū constitutionū authoris aut illustrissimi domini d. Caroli iiij. Roma. Imperatoris, nunc regnantis, cui debito fidelitatis adstrictus, qs me suorū consiliariorū, z domesticorum numero aggregauit, z me meosq; posteros, quos legū doctores [c] esse contingeret, legitimationis, z concessionis, vene etatis, aliisq; priuilegijs, z gratijs decorauit. In nomine igitur Dei omnipotentis ad laudē, z reuerentiam prefati domini Imperatoris suiq; aui, z studentiū vtilitatem glossaui eas ordine infra scripto, supponens quicquid per me dicetur correctioni cuiuslibet melius veritatē sentientis, z qz tex. est breuis, nullus me de glossarū longitudine inculpet. sunt em multe glo. ex quibus hec collatio multum vtilis redditur.

b collationem

c ros. quos

ADDITIO.

a Tho. Dip. Cherícus. De ista constit. Henrici Imperatoris facit mentionem Bar. in l. pen. §. ad crimen. ff. de pub. iudic. in versi. sed primo quero, z in l. lege Cornelia. §. fina. in fi. ff. de sicc. z in l. j. §. presides. ff. de requi. reis, dicit tamen do. Joan. Igne. doctor Aurelianen. in sua disp. an Rex Francie recognoscat Imperatorem. in xvj. speciali criminis lese maiesta. q' ista extranagans Henrici Imperatoris, z alia inferior, qui sunt rebelles. fuerunt late contra Robertū Regem Sicilie, z fuerūt reuocate p Clementem v. vt plene hec in cle. pastoralis, de sententia z re iudicata. cuius reuocatio sumpta est ex alia declaratione Innoc. iij. z totius concilij, in concilio Lugdu. vt est expressum in c. ad apostolice. de sen. z re iudi. lib. vj.

b Ego Bart. dicit Bartho. Aero. in authētic. sed nouo iure. C. de seruis fugit. qs Imperatores dederunt potestatē Bartolo, vt glossaret istas extrauagan. z sic ipse glossauit de voluntate ipsorum vt ibi p ipsum, de quibus gl. dicit dns Joan. bapti. Sene. in suo tractatu de modo studendi. in versi. vidistis vsq; nunc quod dicta Bar. super istis extrauagan. putat esse maioris auctoritatis aliquib' aliis dictis eiusdē, qz magis digeste edidit, vt tanquaz gl. z dicit dns Joānes Igne. in sua disputa. an Rex Francie recognoscat Imperatorē. in xvj. speciali criminis lese maiest. quod glo. Bar. hic sunt meliores tex. Et adde qs domi. Francis. de Arberg. de are. prestantissimus Iurisconsul. fecit additionem ad dicta Bar. hic fm. domi. Joan. Bapt. Seue. in l. omnes populi. ff. de iustitia z iur. z similiter do. And. Sic. fecit addi. prout refert do. Fely. in cap. Rodulphus. de reseri. Quas additiones ego non vidi, tamen pro viribus conabor aliqua ad dere.

c Quos legum doctores. Vide Barto. in l. Salius. §. fortitan, ver. quero iurta predicta. ff. de lib. z posth.

1 Delinquētium multitudo non fuit causa finalis huius legis condende.
Ablatiui absoluti inducunt dispositionem.

2 Fidelitas est triplex, vna que debetur proximo, alia patri, alia domino.

3 Filius tenetur defendere patrem verbo, z opere, sed facto non.

4 Vasallus tenetur defendere dominum verbo, z facto.

5 Princeps est Deus in terris.

6 Fidelitas habet duas habenas, vnam faciēdo que quis debet, aliam faciendo que non debet.
In his duabus habenis corpus vtriusq; iuris fundatum est.

7 Cause finalis huius constitutionis fuerunt tyrannides, z discrentie in Imperio existentes.

8 Imperator de iure est dominus totius orbis, lz de facto ei non obediatur.
Imperator dicitur dominus mundi vniuersalis.

9 Imperium Romanuz adueniente Christo incepit esse Christi, z apud Christum, z eius vicarium est.

10 Recte dicitur, omnia sunt Imperij Romani, referendo ad personam Christi, secus si referamus ad personam Imperatoris secularis.

11 Ecclesia approbat Imperium Romanum.

12 Causa impulsiua, apposita in lege, cessante, non cessat lex.

13 Causa impulsiua, si in lege vniuersali, vel municipali apponitur, non potest opponi quod ista sit falsa.
Causa finalis dicitur in Principe rescribente particulariter, z respicit vnicum factum.

14 Modus appellatur quando continet onus explicandū ab eo, ad quem refertur.

15 Cause finales, si in lege sint plures an requiratur quod omnes concurrant.

16 Extrauag. ad reprimen. etiam ex identitate rationis non extenditur ad alium.

17 Ratio legis diuersimode colligitur.

18 Significationi proprie verborum statur, vbi in lege non apparet ratio.

19 Lex edictalis dicitur lex generalis, z sic hec lex est generalis.

20 Dictio, maxime, quando ponatur implicatiue, z quādo aliter.

21 Imperator ante coronationem potest administrare, priuilegia dare, cōdemnationes facere, z concessiones aliorum Imperatorum tollere, z reuocare.
Bartolus fuit delegatus pro communi Perusij ad Carolum quartum.

22 Hec dispositio habet locum, nedum in committente, sed in mandante, consulente, persuadente, auxiliū, z operam dante, z in consulente ad euadendum.

23 Processus in causis summarijs non vitiatur, licet non seruetur ordo.
Infantes, serui, z mulieres in crimine lese maiestatis accusant.

24 Accusatio est nomen iuris, sicut actio, z est ius persequēdi in dictam publicam.

25 Ius ex quo sumitur vindicta est duplex, scz, accusatio, z officiū iudicis.

26 Accusatio etiam pro libello accusatorio accipitur.

27 Accusatio in casu huius legis requiritur quod sit aperte formata, alias sequitur abolitio.

28 Quatuor regule, vigore quarum de iure communi proceditur per inquisitionem.

29 Lese maiestatis in crimine de iure communi proceditur per inquisitionem, etiam fama non precedente, z est speciale.

30 Solennia inquisitionis si non precedent, valet tamen inquisitio si non opponatur.

31 Inquisitio sub eadem forma fit, qua fit accusatio ratione loci, z temporis.

32 Accusatio debet in scriptis porrigi, z in actis redigi.

33 Dies in inquisitione si non appareat, processus non vitiatur.

Adreprimendum. Primo, ponit cām legis cōdende. Secundo, statutum generale in ordine procedendi in crimine lese maiestatis. Tertio, statutū speciale in modo procedēdi cōtra contumaces. Quarto, ponit clausulam derogatoriam. Quinto, declarat, ad quos casus extenda tur. Sexto, a quo tempore sumat vigorem.

Multorum. Sed cum multis grassantib' iudicia legibus antiquis concedat arbitriū, vt possit penas augere, vt ff. de penis. Laut facta. §. fi. z not. ff. de insa. Lquid ergo. §. pena grauior. ideo hoc casu hec lex necessaria non videtur. Sol. Antiqua iura dabant arbitriū iudici imponendi penam maiorum, maleficio liquidato. hic de nouo statuit circa modum liquidandi, pans potestatem, huec est scz, multitudo d. linquentiū causa finalis legis condende, vt j. dicam.

a **Ruptis.** Determinat verbum, conantur, quod est j. nec resolu tur in conditionem: quia determinat verbum presentis, vel preteriti temporis: secus si esset verbum futuri temporis, vel respiceret futurum tempus, vt

La testatore.ff.de condi.z demon.z de vsur.l.cuictis.qs tracta-
ui ff.de condi.z demon.l.j.

Debite. Jure diuino,z humano,vt infra dicetur.

2 **Fidelitatis.** b Quedam'† est fidelitas b que debetur
proximo,scz.non offendere eū,nec insi-
diari.ff.de iustitia z iur.l.vt vim,non autem tenetur eum defen-
3 dere,vt no.ff.de reg.iur.l.culpa caret.† Alia est fidelitas,que de-
betur patri,quem quis etiam tenetur defendere verbo,z ope-
re,z debet patri indicare que cognoscat contra eum,vt ff.ad le.
Pompe.de parri.l.j.in fi.z l.seq.debet etiam reuerētiam,vt ff.
c de obseq.a lib.z libert.parent.l.j.§.j.Non autē reperio c,q quis
teneatur patrem defendere facto,scz.opponēdo se,vel simili mo-
4 do.Tertia est fidelitas maior,qua† quis tenetur dño suo,cui nō
solum,tenetur non offendere sed indicare verbo,z defendere fa-
cto.vt in vsib.feu.de fol.fideli.c.j.de no.fol.fide.c.j. Ita dz quis-
que principem non offendere,z si scierit,indicare.q patet,qz
consciū tantum tenentur,vt C.ad le.Juliam maie.l.quisquis.in
fi.tenetur etiam defendere eum.ff.de re mil.l.omne delictū.§.fin.
vere.ergo hic dicitur totius,quia tota fidelitas debetur princi-
5 pi.Est† enim Deus in terris.C.de sac.san.eccl.l.iubemus nullā
nauem.z ibi no.de Deo scriptum est. Diliges dominum Deum
tuum ex toto corde tuo,z ex tota mente tua,z ex omnibus viri-
bus tuis.

Habenis. Sicut enim per habenas,equus recte du-
citur,ita per fidelitatē homo ducitur sub-
6 ditus domino,que fidelitas † habet duas habenas.scz.in faciē
do,que fieri debent,z non faciendo que fieri non debent.vt mo-
do dixi,que duo precepta sunt due habene,per quas homo sub-
ditus ita ducitur,sicut equus,z alia animalia ducuntur per ha-
benas,z ita per ista duo precepta homo ducitur.z pacifice fit,
sicut equus per habenas quas timet,z fuerunt hec duo prece-
pta facta primis duobus parentibus,super quibus pendēt le-
ges,z prophete,z super quibus totum vtriusq; iuris corpus
fundatum est,vt no.ff.de iusti.z iur.l.j.z ideo dixi,habenis.

In cuius tranquillitate. Hoc pz.nā
cum Impe-
rium fuit in statu z in tranquillitate,totus mūdus fuit in pace,
z tranquillitate vt tempore Octauiani Augusti.z cum Impe-
7 rium † fuit prostratū,insurrexerunt dire tyrannides,z hec fuit
huius opusculi causa finalis.

Totius orbis. d Contra,qz maior pars mūdi nō
obedit principi. Solutio. Illud
8 de facto,† sed de iure secus. Simile habemus de Daniele ij.ca.
vbi de Nabuchodonosor Rege,qui tūc erat vniuersalis Impe-
rator.sic ait.Tu rex regum es,z Deus celi regnum,fortitudi-
nem,gloriam,z Imperium dedit tibi,z omnia,in quibus habi-
tarent filij hominum,z bestie agri,volucres quoq; celi dedit in
manu tua,z sub ditione tua vniuersa constituit. qō intelligen-
dum est de iure,qz de facto non obedierunt sibi omnia,vt legit
in chronicis,vt in d.c.ij.per gl. Item contra,qz in terris eccle-
sie nullam habet iurisdictionem,vt in c.pastoralis.extra de re iud.
in,cle.Sol.Ecclesia hz ex donatione principis etiam eius q hāc
legem condidit,vt in c.j.extra de iureiuran.in,clemen.vnde ipse
Princeps habere videtur,vt l.j.§.omnia enim.C.de veter.iur.
enuclean.vel licet al.cuius particule dominū non sit suum,ta-
men verum est hic quod hic dicitur,Sicut dicitur domin⁹ gre-
gis,etiam si vnum pecus non sit suum,vt ff.de rei vend.l.ij.z iij.
Et per hoc patet quod Imperator recte dicitur dominus mū-
di.scz.vniuersalis,licet singulares sint domini predioꝝ suo-
rum.Unde a possessoribus ipse posset vendicare mundum,vt l.
bene a Zenone.C.de quadrie.prescrip.z ff.ad legem Rhodiam
de iactu.l.deprecatio.nec est opus,quod dicamus,quod omnia
sint sua quo ad protectionem,zc.vt not.in consti.Digestorum.
in prin.quia imo omnia sunt ipsius,si vniuersaliter consideret.
Vel tertio inherēdo opinioni sancte matris ecclesie,primo fuit
e Imperium e Babylonis.Secundo fuit Imperium Persarum,
z Medorum.Tertio fuit Imperium Grecorum.Quarto fuit
9 Imperium Romanorum.Ultimo adueniente Christo,† istud
Romanorum Imperium incepit esse Christi Imperium,z ideo
f apud Christi vicarium est vterq; gladius f,scilicet,spiritualis,
z temporalis.Christus enim est lapis abscissus sine manibus,
cuius regnum non dissipabitur, de quo prophetauit Daniel
in dicto capit.secundo, vbi hec omnia Imperia describuntur
expresse.Dic ergo quod ante Christum Imperium Romano
rum dependebat ab eo solo,z Imperator recte dicebatur quod
dominus mundi esset,z quod omnia sua sunt. Post Christum
vero imperium est apud Christum,z eius vicarium,z transfer-
g tur per §.Papam in principem secularem g,vt extra de election.
10 capitu.venerabilem.Unde si dicimus,† omnia sunt Imperij
Romani,qz nunc est Christi,verū est si referamus ad personaz
Christi.Si vero referamus ad personā Imperatoris secularis,
non proprie dicitur q omnia sunt sua.vel sub sua iurisdictione,
qz non sunt terre ecclesie. Illas enī sibi reseruat Papa,in quo
principaliter est imperium. In hac ergo constitutione si se retra-
hit ad Imperium vel si se retulit ad personam suam loquut⁹ est
caute,non enī dicit quod totius orbis iurisdictio sit sua,sed qō
totius orbis regularitas in eo requiescat. Nam z terras eccle-
sie ipse habet certo modo regulare,scz.defendēdo eas,z seruan-
do in deuotione ecclesie,vt iurauit in d.c.j.extra de re iu.in cle.
Et hoc pro nunc transitorie dico,quoniam opus per se requi-
ret que dico,quare sic credo tenere ecclesiā,sic credo Imperato-
rem sentire,z si male hoc vel aliud intelligerez,sum paratus me
corrigere.

Hostili animo. Id est,animo nil debentis sub-
ctioni,z reuerentie,secundū hoc
go.

Subiecta. Ad Romanos.xiij.c.sed ibi non de Ro-
manorū Principi,sed potestatib⁹. Sed
de isto intelligendum est,sub quo Christus voluit nasci,z cru-
11 cifigi.† Hoc imperium ecclesia approbat.zc.

Facinoribus. Id est,cōspirationib⁹ in malū pu-
tem,vt no.ff.de publi.l.quāte.z ibi
cit C.ad legem Juliam maiestatis.l.quisquis.in prin.

Rebellionibus. Quid sit,dicetur,infra propo-
sitione,zc.

Nec ex eorum absentia. Ducuq; posset
cām impulsiuā
id est,vnam causam finalem,seu rationem legis condende,mo-
ponit aliam,hoc modo.Primo narrat quomodo tempore facte
12 legis multi conabantur contra Imperatorem,† hec fuit cau-
sa impulsiua legis,non finalis,quod patet,quia cum lex ista fu-
erit vniuersalis,z perpetua,cū z futura facta respicit.illa facta pre-
sentia,vel preterita non sunt eius causa finalis:tendit enim ad
alium finem,sic ff.de postu.l.j.§.serum.z in authent.de non ali.
in princ.z in omnibus legibus relatis ad singulas psonas,ame
tamen vniuersaliter intelliguntur,vt in prima constitutione Co
di.in fi.ff.de legi.l.iura nō in singulas.z ideo si ista causa cessaret
qz non essent multi,sed pauci sic delinquentes,non cessaret le-
ges,vt in d.§.serum.patet ex hac lege,que loquitur etiam
do contra vnum proceditur,z quocunq; casu super crimine le-
13 se maiestatis,z sic si in aliqua† lege vniuersali ,vel commuui,
✻ municipali poneretur in aliqua causa impulsiua *. non posset
opponi q illa causa nō sit vera,qz nō nocet.vt C.de fal.eau.adle.
leg.l.j.z de cond.z demon.l.cum tale.§.falsam,z patet ex predi-
ctis,secus si princeps aliquis particulariter rescriberet:qz tūc
factū vnicuz,super quo scribitur,posset esse causa finalis referi
pti.C.si contra ius,vel vtilita.pub.l.prescriptione.z de diuer.re
script.per totum. Item si ciuitas,vel ordo decurionum aliquid
specialiter ordinaret,super quodam facto non vereesset em do
cretum ambitiosum,vt ff.de decre.ab ord.fac.l.ambitiosa. Po
fuit enim vnam causam finalem Imperatoris,seu rationem legis
condende,dum dicit,ad reprimendum multoruz facinora. Ip
enim nota vniuersalis presentia,z futura respicit:z est finis a
h quem tendit Imperator. Et hoc apparet ex natura gerib
que est vt cum ponitur in accusatiuo,significat causam fi
ff.de dolo.l.j.§.j.in diffinitione doli,z de tut.l.j.in diffinitio
tele.ff.ad exhiben.l.iij.§.j.licet quandoque significet mo
quibus diebus.§.fin.ff.de condi.z demonstr. Sed certe ille no
14 dus non est causa finalis ibi,sed modus † appellatur quā doc
tinetur onus explicandum ab eo,ad quem refertur,vt ibi te
Idem si ponatur in casu genitiuo cū hac dictione causa,vel
hac dictione animo,vt ff.ad l.Cor.de sica.l.j.in prin.z in §.j.
z C.eod.l.is qui cum telo. Nunc autem Imperator ponit du
alias causas finales,s.ne processus,vel sententia retardetur.
15 ne talia maleficia remanerent impunita,sed cum † in lege sint p
i res cause finales,an requiratur quod omnes concurrant
extra de rescrip.ca.ij.dicit. Aut quelibet causa per se est su
ciens ad producendum effectum.z sufficeret vna.z tunc com
cta ponitur pro disiuncta.l.sepe.ff.de verb.sig. Aliquando re
ritur concursus omnium,verum est quando in lege ponun
plures cause,hoc est,plura facta,ex quibus debet seq iuris ef
ctus:tunc em de facili cognoscitur an quodlibet factū de per
sit sufficiens ad productionē effectus iuris,cū ius certuz sit.l.
ff.de iu.z fac.ignor.sed qñcunq; in l.ponuntur plures cause
plures finales effectus qui ex lege sequi sperantur,tunc an es
requiruntur,est dubiuz. Sed dic,q qñ illi effectus sunt separa
ti,z distincti,sufficit alteram ex illis causis adesse,vt Justinia
nup.§.affinitatis.z no.ff.de his qui not.infa.l.liberorum.§.de
priuil.cred.l.si ventri §.fuin bonis,sed si ille plures cause,z pl

res effectus tendunt ad idem: tunc si vna causa ponitur, vt ratio-
talis, vt ratio rationis, vel vna ponitur tanquam maior pro-
positio, altera, vt minor ad probandum, tunc vtraq; requiritur.
ff. fol. mat. l. j. de pet. here. l. sed & si lege. §. item si rem. Et hoc ap-
paret hic, nam prima ratio seu causa finalis est maior proposi-
tio talis due, quelibet per se facit minorem. hoc modo dicit Im-
perator. Nos intendimus ad reprimendum multorum facino-
ra, & sed ista reprimentur, si sententie, & processus non retardē-
tur. & ideo statuit quod procedi possit cōtra absentes. Illo mo-
do coniungitur cū secunda, & tertia cā coniungitur cum prima,
sic. Intendimus ad reprimendum talia facinora. sed ista reprī-
mentur si non remanebunt impunita, ideo statuit quod possit
procedi summarie, & de plano, vt ei videbitur, & sic facilius veri
tatem inueniet. Prima ergo causa generalis est, & respicit vnuꝫ
effectum cum qualibet aliarum, alie respiciunt separatos effe-
ctus. vna ne retardetur, alia ne punitio extinguatur, & hꝫ locuꝫ
k sine procedat contra absentem, sine contra presentem. x. vt j. pa-
26 rebit. Non tamen extenditur hec lex ad aliud casum ex identi
tate rationis. q. contra ius commune est. l. quod contra. ff. de le-
gi. vnde non tollitur, nisi quatenus exprimitur, vt C. de appel. l.
precipimus. in fi. Regulariter enim omnis causa requirit ple-
num cognitionem. C. de iudi. l. iudices. & regulariter in causis ca-
pitalibus non potest absens cōdemnari. Colligitur tamen ra-
17 tio legis diuersimode. Nam quedā sunt leges declaratiue, ratio
illarum est regula iuris precedentis, vt pꝫ fere per omnes leges
Iurisconsultorum, maxime in d. §. item si rem. & ff. de ver. ob. l. sti
pulatio ista. §. alteri. & quasi per omnes, & illa propria dicitur ra
tio. Quedam sunt mere positiue, q. ad illud nulla ratio iuris
l antiqui vigebat, & tunc ratio ex ipsa lege sumitur, vel eius prefa
tione. si in ipsa exprimatur, vt hic. & ff. de here. instit. l. fi. ad Ma
ced. l. j. & ista propriius appellatur causa finalis quā ratio legis.
l. cum pater. §. dulcissimis. de leg. ij. & de cond. & demon. l. illis li
bertis. & de iure patr. l. adigere. §. quamuis. Finalis ergo inten-
tio legis est ratio, qua cessante, cessat lex, vt dictis legibus: vbi
28 vero ratio non apparet, debemus propria significationi verbo
rum stare. ff. de exer. l. j. §. si is qui nauem, cum simi.

Retardentur. Sic C. de pen. l. cū reis. & l. ne diu.
& ibi per doct.

Et tanti. Subaudi ne, & sic sint due rationes, &c.

Impunita. Ut ff. ad legem Aquiliam. l. ita vulne-
ratus. cum similibus.

Hac edictali. Hic incipit secunda pars, in qua po
nit statutum generale. & in eo ponit
originem procedendi, tam contra presentes, quam contra con-
19 tumaces: & ex eo quod dicit: hac edictali, apparet qꝫ est generale.
l. tertia. C. de legibus. & infra dicit generalius.

In quocunque. Cum em̄ lex Julia maiesta. hab
beat multa capitula, vt ff. eo. l.
l. iij. iiij. in quocunq; crimine cui competit aliquod dictorū ca
pitulorum, habet locum hec lex.

m **Et maxime.** m Hic precedit genus, scz. omne cri-
20 men quod incidit in legem Juliā ma-
iest. & additur species qñ committitur in Imperatorem, vel Re
gem, & ideo non ponitur implicatiue, cum totum sit expressum,
sed significat rationem in expressis legibus fortius vrgentib⁹,
sic C. ne fil. pro pat. auth. habita. Sed si genus non precederet,
tunc aut per dictionem, maxime, addatur cōditio, & tūc innuit
idē esse in casu cōtrario. s. cōditione nō existēte, nisi rōne contra
rietatis cuitāde opz dici q dictio, maxime, abūdet vt C. de test.
man. l. fi. & ibi no. in gl. super verbo. maxime cum. Sed si per hāc
dictionem adiciatur ratio, tunc indicat illā esse potētissimā ra
tionem: & alia sit ratio. l. z si maxime. ff. de serui. lega.

Imperatores. Post coronationem, &c.

n **Reges.** n Ante coronationē, vt extra de elec. c. veneras
21 bilē. Et no. diligēter, q ante coronationē ha-
betur generalis dominus. Si em̄ esset priuata persona, contra
eum facientes non inciderēt in legem Jul. maiest. vt hic pꝫ. & sic
potest administrare & dare priuilegia vt extra de verb. sig. c. sup
quibusdam & in cle. de iureiur. c. j. & ibi gl. in verb. regē. & sic cele-
o brat disputatio Jaco. de are. quam ponit Ly. in l. bene a Zenone.
versi. secundo solet queri. C. de quadri. prescri. potest etiam face
re condemnationes, vt patet ex literis domini Caroli Impera-
toris concessis commune Perusij, cum ego tunc apud ipsum le-
gatione fungerer, vbi inter cetera sic ait. Omnes & singulas sen
tias. processus & condemnationes, multas, & forbannitio-
nes per quoscūq; diuos Romanorum Imperatores, & Reges
predecessores nostros contra nos & singulas ciuitates & cōmu
nia Perusij personas latas seu promulgatas tollimus & rela-
ramus. Potest etiam ante coronationem concessiones aliorum
Imperatorū tollere, & reuocare, q patet ex aliis literis eiusdem
Imperatoris, vbi inter cetera concessit quedam: & addit tandiu
quandiu per successorem nostrum regem Romanorum, seu Im
peratorem non fuerit reuocatū, que litere sunt Perusij sub bul
la aurea. & predicta vera postquam persona est electa in Roma
norum Regem, & per sedem apostolicam fuerit approbata. Ali
ter autem videtur tenere gl. in d. c. j. de iureiu. in Cle. quod etiam
* electi in discordia possunt administrare *.

22 **Tangat.** & si aliud qꝫ patet. tāgat: hoc aūt cōtingit qñ
p que p modum antecedētis p. vt mandatū, consiliū, persuasio. de
quibus plene dixi in l. nō solū. §. si mandato. ff. de iniurijs. Sñq;
per modū inherentis tpe, quo delinquit, vt aurilij. & opē dare,
de quo dixi in l. furti actione. §. ope. ff. de fur. Sñq;p modū con-
* sequentis, vt in his qui prestāt consilium ad euadēdum *. vt l.
j. C. de rap. vir. & dixim d. §. ope. vel receptatione, vt C. de his qui
la. l. j. & ff. de exce. l. j. Facit ad predicta ff. ad Turpil. l. j. §. incidit.
& C. de heretic. auth. credentes. Quandoq; per modū alterius
confessionis, vt si quis nollet venire ad perhibendum testimo-
nium contra reum de hoc crimine, & fecit aliqd quod tāgit hoc
crimē, & habebit locum hec lex. & idem si reus faceret, vt rens ca
q ptus euaderet q. vt ff. ad l. Jul. maie. l. cuiusq;. §. itē qui cōfessuꝫ.
facit extra de offi. & po. iu. dcle. c. j. & ibi per Inn. & est simile ver
bum. extra de here. c. vt inquisitionis officium. lib. vj.

r **Asseratur.** Quandoq; per glossatorem additur, &
veruꝫ sit, vt ff. si quadrupes pau. fecis. di
catur. l. j. in prin. & vi bo. rap. l. ait pretor. in prin. alibi dicit glo. &
si non erunt. ff. de dolo malo. l. j. in ver. dicentur. & istud placet in
his, que respiciunt modū procedendi, vt hic. sed in his que respi
ciunt sententiam & executionem, alie gl. procedunt, vt probatur.
ff. de procu. l. que omnia. ver. plane.

23 **Possit.** Non ergo imponitur necessitas, & sic in causis
s summariis hꝫ non seruetur ordo, & procedatur
solenniter non vitiatur processus s, vt extra de verbo. sig. cap. se
pe. in clem.

t **Per accusationem.** Hoc ius cōe est, sed
24 in hoc speciale est q ad accusandum admittuntur infames, & serui viles, & mulieres.
ff. ad l. Jul. ma. l. famosi. & in l. in questionibus. eo. tit. & accusatio
25 est nomē iuris. Sicut enim actio est ius persequēdi in iudicio
quod sibi debetur. Institu. de act. in prin. sic, & accusatio est ius
persequendi vindictam publicam, vt insti. de publ. iudi. in prin.
& ius, ex quo sumitur vindicta est duplex, scilicet, accusatio, & of
ficium iudicis. hoc autem officium exercetur quandoque per
inquisitionem proprio motu iudicis quandoq; per inquisitio-
nem ad alterius denunciationem. nam super denunciatione in-
26 quiritur. ff. de custo. reo. §. diuus. & j. dicaꝫ. Potest etiam quis
* accusatio pro libello accusatorio, * ff. de accu. l. fi cui. in princi. &
ad Tur. l. j. §. accusationē. & etiam qui accusare nō possunt. l. ac-
v cusationem. & isto modo sumitur hic. Sed quero quid si accusa
27 tio est tm̄ epte formata, an valeat beneficio huius legis in hoc
crimine? Quod videtur, q. cum non sit necessaria figura iudicij.
ergo nec libellus qui est de ordine, & figura. Et hoc videtur ex
pressum, extra de verbo. signifi. c. sepe. in clemen. In contrarium
facit, quia hic permittitur procedi altero de tribus modis scili
cet per accusationem, denunciationem, & inquisitionem, & super
quolibet istorum permittitur procedi summarie, & de plano, sine
strepitu, & figura iudicij. vbi ergo per accusationem, proceditur
oportet accusationem factam esse rite, vt l. non putauit. §. non
queuis. ff. de contrahab. alias, si non est rite facta, non est accu-
satio, nec per eam delictum in iudicium deducitur, vt ff. de adul.
l. accusaturus. & ad Turpillia. l. j. §. accusationem ibi nulla erit,
& licet ille §. facit contra, q. est necessaria abolitio, vt ibi, & de
accusa. l. libellorum. §. quod si libelli. ergo videtur accusatio alis
qua. Sol. Licet accusatio sit nulla, tamen qualiscunqualis est saltē
y de facto, ideo est necessaria abolitio & vt ibi patet, sed hic requi
ritur quod accusatio sit recte facta in forma sui, vt super ea pos
sit procedi secundum formam huius legis: facit quod not. ff. de
fur. l. si quis. §. j.

y **Inquisitionem.** y Hoc est ius nouum. Nam
de iure communi non potest
3 procedi p inquisitionē, nisi in certis casibus notatis in l. ij. §. si
28 publico. ff. de adu. & ibi dixi. Quatuor sunt regule, in quib⁹ po
test procedi. Prima per officialem denunciantē. l. diuus. de cu
sto. reo. & C. de acc. l. ea quidē. & de curiosi. & stat. l. j. li. xij. Scda re
gula est ppter incidentē recognitionē iuris: nā vbicūq; iudex re
cognoscēdo de alio principaliter reperit delictū incidenter esse
cōmissum, pōt de illo cognoscere, vt hic est casus, & in d. §. si pu
blice, & C. si aduer. li. l. pe. & C. de cō. ob tur. caus. l. q; & euitādi. & de

calum.l.pe. Tertia regula est propter precedentem generalem inquisitionem. Nam vbicunq; iudex inquirendo generaliter de malefactoribus reperit aliquem deliquisse, pōt ad inquisitionē specialem descendere. l. congruit. de offi. presi. z ad leg. Jul. pecu. l. iij. z auth. de colla. §. iubemus autem. Quarta regula est propter magnam offensionem, vbicunq; eñ crimen committitur coram iudice, iudex pōt super illo per inquisitionem procedere. vt C. de calum. l.j. z C. de testi. l. nullum. z de proba. l. pe. z idē eadez
ratione in omnibus delictis, que cōmitterentur coā iudice, alias
non pōt procedi per inquisitionē de iure cōmuni, l. rescripto. §.
29 si quis accusatorē. de mune. z hono. sed speciale est hic, vbi nulla ex predictis regulis procederet, sed posset procedi per inquisitionem precedēte fama. vt extra de accus. c. qualiter. z qñ. z de sim. c. ij. Beli. sed tunc hoc est speciale. q; procedi possit etiā fama non precedēte, vt hic patet: q; sufficit quocunq; modo dica
30 tur. z probetur j. presi. ibi. publice, vel occulte. † Sed cū in accusatione requirantur solennia accusationis, vt ff. dixi, quare nō requiruntur solennia inquisitionis? Rñ. solennia accusationis intelligo circa formā ipsius, vt dixi. Quod autem in inquisitione procedat aliquod predictorum nō est forma inquisitionis, iz est aliqd antecedēs. z processus vz. si non opponat. vt extra de accusa. c. j. lib. vj. sicut testm tenet fin sui formam. iz testator dicatur filiussa. vel seruus, vel quid simile. vt C. de edic. diui Adri. tol. l. ij. secus si in ipso deficeret heredis institutio. Sz an forma
31 †inquisitionis sit, sicut forma accusationis. Bl. ff. inst. de pub. iudi. in prin. dicit q6 non. Jnn. idē extra de purg. can. c. fi. Jaco. Bu. Justi. de act. §. fi. in prin. dicit q; eadem forma, z eadē solennitas requirit preterquā in inscriptione ad penam talionis: q; cum locum accusatoris subeat iudex, z inquisitio loco accusationis eiusdem dz esse nature. l. j. §. hec actio. ff. si quis testa. lib. iuſ. esse fue. z hoc placet quantū ad hoc, vt inseratur locus, z tē
32 pus eodem modo q; non dz in tanto crimine vagari, vt ff. de minu. l. pretor. edixit. in prin. z de dolo. l. item exigit. z facit q; idē, si delictum opponit, per modū exceptionis. l. ij. §. j. ff. de do. excep. z extra de elec. c. vt circa. li. vj. dixi plene. ff. de excep. l. j. Nec ob. extra de pur. can. c. fi. z q6 ibi no. per Jan. q; ibi fit inquisitio contra certam personam tm generaliter quo ad delicta: sec⁹,
33 si fieret de speciali delicto. Jtē accusatio †dz in scriptis offerri. l. libellorum. ff. de accu. z C. de lit. cōte. auth. offeratur. sed cū inquisitio non offerat iudici, sed ipse ingrat, nō est necesse, q; prius formetur in scriptis, z postea redigatur in actis. Ex quo sequitur, q6 si in processu non apparet, qñ fuerit exhibita accusatio, non vz, cum sit de substātialibus. d. l. libellorum. z no. C. de accu.
34 l. in causis. Sed si non apparet †dies inquisitionis, forte non vitiatur processus, q; dies, quo quis citat super inquisitione, vel dies quo respondit, ille poterit dici dies formate inquisitionis, cū iudex semper inquirat, sed non pōt dici dies exhibite accusationis, cum hoc non pertineat ad iudicē. Multa alia dixi circa materiam inquisitionis. in d. l. ij. §. si publico. ff. de adult.

ADDITIONES.

✳ ¶ Augere. Dic, q; ex causa iudex pōt augere, z minuere penas statuti, etiam si iurauit seruare statuta secundum Roma. consi. cclxxix.

a Th. D. ¶ Ruptis. Ablatiui absoluti prolati ab habēte dispondi potestatem, dispositionem inducunt. Ro. consil. xxxij. Et quando faciant conditionem. Cald. consi. j. de verb. signifi.
¶ B. L. Vide que scripsi post Bar. in l. a testatore. in princ. ff. de condi. z demon.

b B. L. ¶ Fidelitas. Vide Pe. de anch. consi. cccl xxviij.

c T. D. ¶ Non autem reperio. Vide Jaso. in l. vt vim. ff. de iusti. z iur. z vide Bar. z in apostil. Alex. z meam, in l. verum. ff. ad le. Cornel. de sica.

d ¶ Totius orbis. Vide Alex. in l. sed si pars. in prin. ff. de rei. vēdi. z in l. j. §. presides. ff. de requi. reis. in addi. Bar. in versi. non pōt. z vide dñm Joannem Ignetum in sua disputatione. an Rex Francie recognoscat Imperatorem. in j. colū. z do. Ant. Corse. in suo tracta. de potestate Regia. in ciij. q. z vide Fely. in c. cuz non liceat. de prescrip.
¶ B. L. Qualiter Imperator sit dominus totius mundi, z q; sit secundus sol. vide Bal. consi. cclxxviij.

e ¶ Primo fuit Imperium. Vide Bal. in cōsi. cclxxiij. in iij. vo. z Barti. Laud. in suo tracta. de principibus. in §. xlvj.

f ¶ Vterq; gladius. Vide Jaco. Aluarot. in cap. j. in versi. quarto, quod imperium, quis dicatur Dux, vel Marchio, in vsibus feud.

g ¶ In Principem secularem. Vide Jacob. Aluarotum in c. j. in versicu. an Imperium, quis dicatur Dux vel Marchio. in vsibus feud. z domi, meum, z preceptorem in iure canonico, dom.
Ant. Corsi. in suo. trac. de potestate regia. in queſt. ciij. z Fely. in c. cum non liceat. de prescrip.

✳ B. L. ¶ Impulsiua. Adde q; etiā cum in donatione appo
causa, illa cā dicit impulsiua: z eius falsitas non vitiat. ita idem Bar. in l. ij. §. fi. ff. de dona. z refert Corne. in cōsi. clij. ver. in donatione. in ij. vol. Et que dicat cā finalis, z que impulsiua, vide p
in l. j. ver. no. sicut publica vtilitas. ff. sol. ma. z refert idē Corne. in consi. xxxv. ver. z circa hoc volu. j. z cā finalis dicitur que
heret ipsi dispositioni. vt per eundem Bart. in l. j. C. de fal.
adiec. leg. z late ponit Barthol. Socin. consi. clxx. ver. confir
tur etiam. z vide eundem Soci. cōsi. cclxxiij. in ij. parte. in ver
preterea, vbi, quod causa finalis dicitur que exprimitur in pro
emio.

h T. D. ¶ Bernndū. No. quod Bart. hic vult q; gerundium
accusatiuo, vel in genitiuo, cum ista dictione, cū, denotat caus
finalem. Vide Ang. de are. in rub. Jnstit. de actio. z Bal. in l. j
sus. C. de furt. z Barto. in l. j. z ibi dixi in additio. ff. de condi
z demonstration. z eundem Barto. in l. si tu ex parte. in fi. z
apostillam. vbi etiam dixi. ff. de acquirend. here. ¶ Vide Bar
consilio xxvij. libr. primo. vnum verbum per Roma. consi. cc
lxxiij.

i B. L. ¶ Concurrant. Vide Bart. consi. cxciij. incip. comm
Lucignani. z Rom. consi. ciij. z cccl xix. Anto. consi. lxij. Fe
d. c. ij. do. Jas. post Bar. in l. j. ff. de iusti. z iure.

k T. D. ¶ Siue contra presentem. Vide Alex. in l. in ration
gis falcidie retentiones. §. quod vulgo. ff. ad leg. falcid. versi
contra.

l ¶ Leges mere. Vide Bar. in l. demōstratio. §. fi. in ver. vij. no
ro. ff. de conditio. z demonstra. z ibi Alex. in addi. in versi. lon
differentia.

m ¶ Et maxime. Vide Bar. in l. j. §. vel maxime. z ibi dixi in addi
ff. de collatio. bono. z plene Jas. in l. qui se patris. C. unde lib

n ¶ Reges. Vide Jac. Alua. in c. j. in ver. post notatū. in ti. quis
dicatur dux. vel Marchio. in vsi. feu.

o ¶ B. L. Priuilegia. Vide Cal. cōs. vij. de priui. Bau. de cas
si. cxij. Oldra. cōs. clxxx. ¶ T. D. Vide plene que posui in mu
meo de prestantia doc. in j. lib. in j. questio. prin. z vide Rico. de
Neapo. in l. sed z reprobari. in princip. z ibi scripsi in apost. ff. de
excus. tut.

✳ ¶ Administrare. Vide Oldr. consi. xxij.

p ¶ Modum antecedentis. Vide Alex. in l. cuiusque. in vers. ff.
ad leg. Jul. maie.

✳ ¶ Euadendum. Intellige, scienter, per ea que voluit Romanus
consi. cccclxxiij.

q ¶ Eusdere. Vide que dicit z ponit Jas. in l. j. §. qd pretor. ff. me
quis eum qui. z ibi scripsi. z ponas hic. z Jas. in l. j. §. is videtur.
ff. si quis ius dicen. non obtem.

r ¶ Asseratur. Vide Alex. in consi. ccxvj. in vj. vol. nu. vij. z in cōs.
xxiij. nu. iij. eodem vol.

s B. L. ¶ Processus. Pōt tamen cogi iudex vt summarie proce
dat, nisi de voluntate partium ordinarie incepit, vt voluit Ba
consi. cxxxij.

t Tho. Dipl. ¶ Clemen. Vide plene per Felyn. in capi. nouit. de
iudic.

✳ ¶ Accusatorio. Adde. q; iz hic terminus, accusatio, pōs
mi duobus modis, sez pro ipso iure, z pro libello accusatio
si probetur communis vsus loquendi interpretans accu
nem pro charta, in qua continetur ipsum ius accusandi. in
charta continens plura crimina dicetur vna accusatio, cum
statuto. notabile est dictū Bartoli in l. liberorū. §. sed z si alie
ver. iuxta hoc quero. ff. de accus. z ita pro notab. allegat Fely
Alex. in consi. lxxix. incip. diligenter consideratis. ver. verum
men his non obstantibus. Et adde q; licet accusatio fuerit in
pta, tamen apta poterit intra tempus a lege permissum per
gi, ita Spe. in tit. de lib. concep. §. sequitur videre. ver. quid
criminali causa.

v ¶ Sed quero. Vide Bar. in d. l. non putauit. §. nō queuis. z
in additio. meis ad Alex. z ponas hic.

x B. L. ¶ Absolutio. Quod ex accusatione inepta debeat se
absolutio, tenuit Ro. consi. clxvj.

y Tho. Di. ¶ Jnquisitionem. Vide plene per Bartol. in l. j. C.
publico. per totum. ff. de adulter. z vide apostil. plenam do
Alexand. in versic. modum inquisitionis. z Joan. Igne. in tra
disputa. an Rex Francie recognoscat Imperatorem. in versi.
speciali.

z Ber. Laud. ¶ Casibus. Adde Calder. consilio primo, de accu
z inqui.

aa T. D. ¶ Tempus eodem. Adde Bart. in l. ij. §. si publico in
columna in ver. quero vtrum. ff. de adoptio. z ibi vide apostil. p
nam. in verbo, exprimendum.

In crimi

1 ¶ In crimine lese maiestatis per denunciationem facta a quocunque potest procedi, & est ius nouum. Denunciator de quo hic, habet vim cuiusdam mandatoris, & desistendo incidit in Turpillianum.
2 Judice inquirēte ex officio, vel per denunciationem in hoc crimine si superueniat accusator, non receditur ab inquisitione.
3 Statutum inducens quod generaliter iudex possit inquirere quid operetur.
4 Judex ad priuatam inquisitionem procedit circa eos qui agere non possunt de iure in querela patris de filio, domini de liberto, humilis de potente.
5 Denunciatio Euangelica dicitur priuata, & habet locum in foro ecclesiastico.
6 Forma denunciationis Euangelice que sit.
7 Euangelica in denunciatione libellus porrigitur, lis contestatur & sententia in scriptis fertur.
8 Exceptio criminis non admittitur contra denunciantem, nec infamie, sed excommunicationis sic.
9 Exceptiones que possunt opponi contra denunciationem, et numero 2.
Denunciatio Euangelica pro quibus caufis fieri possit, & quomodo pro obligatione naturali.
10 Falcidiam & Trebellianicam retinens, an peccet mortaliter, et contra retinentem intentetur denunciatio. Euangelica.
11 Denunciatio Euangelica datur pro obligatione prescripta.
12 Denunciatio non datur contra filiumfam. tutum exceptione Macedoniani.
13 Mulier tuta Velleiano non cōuenitur hac denunciatione nec pupillus. Item non datur vbi cōtra obligationem ciuilem, vel naturalem datur restitutio. & 14.
15 Denunciatio vel nō dat contra tutum exceptione rei iudicate. Exceptio rei iudicate inducta est ad conseruandum iuris rigorem magis quam ex equitate. Item non datur contra tutum exceptione iurisiurandi. & 16.
17 Probanda in hac denunciatione.
18 Assertioni denunciati, asserentis se non tenere contra conscientiam quomodo, & quando credatur si allegat aliquam causam.
19 Heres in eo quod defunctus retinebat contra conscientiā qualiter peccat.
20 Sententia in hac denunciatione qualiter feratur.

Denunciationem. De iure antiquo non admittit denunciatio, nisi officialē l. diuus de custo. reo. & C. de accu. l. ea quidem. ff. de offic. prefect. vrb. l. i. §. & sane. De iure aūt Canonico admittitur denunciatio precedente charitatiua monitione: vt extra de a iud. c. nouit. & extra de simo. c. licet Deli. † Hec ergo lex introb ducit nouum in hoc crimine, quia per denunciationem factam a quocunque posset procedi. Item scias quod de materia ista plene dicit in d. diuus de isto denunciatione priuato, & dico qō habet vim cuiusdam mandatoris, seu instigatoris. ideo desistendo incidit in Turpillianum: vt ff. ad Turpil. l. i. §. incidit. & l. ab accusatore. §. denunciatores. eod. titu. & si desistat denunciator impune iudex ex illa causa dimittit processum. sicut delator māc datore subtractor: vt ff. de iure fisc. l. res que. §. fin. quod est verum si in producendo fuit nominatus denunciator: alias secus de iure fisi. de eo, ergo hic potest procedi ad denunciationē alterius, d denunciante non nominato: d. l. de eo. quia ex mero officio † iudicis procedit. † Item cum in casu illius legis isti tres modi procedendi sunt eque aurilia ordinaria, puto quod si precedēte inquisitione ex officio, vel per denunciationem superueniat accusator non debet recedi ab inquisitione. cum cesset ratio. quā ponit Dyn. in regul. actus legitimi. de regu. iur. lib. vi. † Et qd, si ex forma statuti induceretur quod iudex generaliter posset inquirere de crimine. De hoc dixi in l. si maritus. §. fi. ff. de adul. & hoc de denunciatione, que fit ad vindictam publicam. † Ad priuatam vero denunciationem quandoq; iudex procedit vt in his qui agere nō possunt de iure: vt cum serui a dominis opprimuntur. ff. de his qui sunt sui, vel alie. iur. l. ū. & de offi. prefec. vrb. ✻ l. §. quid autem. Ytē ad denūciationē* pīis. v. l parentis conquerentis de filio, vel de liberto: vt d. l. i. §. cū patronus. & de offic. cons. l nec quicquā. §. de plano. Item quando homines humiles opprimunt a potētibus. vel eis aliqd aufert. vel ab eis postulatio. vel cautio exigitur: vt ff. de offic. presid. l. illicitas. in pnc. & quasi per totam l. & hoc sentit Specu. in tit. de denunciatione. §. quis denunciare possit. ver. priuata vero iudicialis. Jo. Andr. in c. nouit. extra de iud. vbi dicte leges sic intelligunt, quod est no. q. ad boni iudicis officium pertinet facta ei querela, de predictis ex officio eius procedere. cū tales per se ipsos agere non possunt. vel non audēt, quod placet, q; interpretatio adiuuāda

5 est, q; Reip. vtilitatē cōtinet. Est & alia † c denunciatio priuata, c que locum habet solum in foro ecclesiastico inducta per legem ✻ Euangelicam: vt d. c. nouit. de iudi. que quotidiana est, & per eā multa q̄ sunt iuris ciuilis remedio destituta reparari possunt, ideo eam prosequor declarando quedā ab authoribus iuris Canonici non tacta. In hac enim requiritur qō primo moneat aduersarium suum qui peccat in eum, inter se & ipsum solum dicens d quod cum in eo peccet retinendo rem ad eum pertinentem d vel non soluendo ei tantum quantitatem sibi debitam qō ereat de peccato quod si non facit, iterum dicat eidem adhibito vno teste vel duobus. qō si nō facit tūc dicat ecclesie. & tūc ad fo. ecclesiasticū recurrat petens qō cum talis in eum peccet & de ta 6 li causa requisitus. & monitus fuit prima † monitione. & secunda, secundū doctrinā & regulā Euangelicā, & emendare neglexerit, & exire de peccato in periculum anime sue, & etiam contra conscientiam iuam imploret eius officium, vt eum ad penitentiam 7 cogat. d. c. nouit. Super † hac denūciatione offertur libellus, lis contestatur. & sententia in scriptis fertur, secundum Hostien. et Joan. Andr. in d. c. nouit licet in dicta decretali dicatur, quod procedatur de plano. quod quid importet j. dicas. Et contra p 8 sonas sic denunciantes † non pōt opponi quod sint infames. si tū sint corrupti de crimine potest secundum Innocen. et omnes. Potest autem opponi quod est criminosus, seu in peccato e mortali e qualiter enim mouetur bono zelo ad correctionem alterius, qui non est correctus secundum Bernar. & Innocen. Sed Joann. Andre. dicit quod in hoc genere denunciationis vbi prosequitur quis propriam interesse f, admittitur etiam criminosus. & alias, nisi ei obstet excommunicatio vel expoliatio, vel depredatio. vt in capit cū dilectus. & capit. fin. extra de ord. cog. vel alia preiudicialis exceptio. quod dic. vt in capit. nouit. 9 super vltima gloss. per eum. † Contra ipsam denunciationem opponitur quod potest etiam habere super eo regressum ad iudicem secularem. Nam non debet iudex ecclesiasticus eam indistincte admittere: quia non nisi in defectum iustitie, vel si crimē de sui natura sit ecclesiastic um, vel ratione pacis, vel iuramenti, vel quando crimen est notorium vel quando non auditur in iudicio seculari, vel quia est obligatio naturalis tantum, vel quando hanc proponit miserabilis persona & depressa. vt in dicto capitulo, nouit. de iudic & de pac. c. qualiter. & vtrūq; distinc. per totum. & de foro competen. capitu. licet. Vide de hoc not. p Bar. in capitu. ex tenore. per totum. alias si indefinite admitti tur, periret temporalis gladij iurisdictio, & omnis causa per hanc viam defertur ad ecclesiam. Ita dicit Bernar. de relig. do. capitu. religiosum. libro sexto. & ita tenet Jo. Andreas dicto capitulo nouit. & hoc quod hic dixi de obligatione naturali, tenuit Innocent. in dicto capitulo, nouit. Sed cum illud 10 † quod deducitur pro Falcidia, vel Trebellianica sit naturale debitum. vt not. C. de iur & fac. igno. l. cum quis. & ff. de conditio. & demonstratio. l. prima. & de regulis iuris. l. cuius per errorem. ergo ille, qui retinet, peccat mortaliter. & contra eum posset procedi per formam huius denunciationis. Sed hoc videtur cōtra capit. Raynutius. & capit. Raynaldus. extra de testamentis. vbi Papa pronunciauit has quartas posse retineri. Sed dico quod ea, que sunt dicta sunt de obligatione naturali, intelligi possūt de ea naturali, qua quis tenetur eo ipso quod quis locupletatur cum aliena iactura quia quod alienum est peruenit ad eum. l. nam hoc natura. de condic. indebit. vel de causa naturali f que habet originem ex consensu, vt ex pacto nudo f, vel in reiuerādo interposito ab alio, quā a liberto. l. vt iurisiurandi. in princi. de oper. liber. de fideiusso. l. si quis pro eo. in princi. Idem puto de eo, qui promittit ei, qui stipulatur alteri, vt l. stipulatio ista. §. alteri. de verborum obligationibus. & quod ibi not, secus de causa naturali, que a consensu non habet originem. vt in eo qui ex maleficio obligatur ad penam. l. non solum. §. primo. ff. de iniur. in proposito heres dicitur teneri naturaliter, hoc est habito respectu ad principia iurisgentium. quod iure dicte quarte deductio non erat inuenta. non autem ex consensu. quia testator nunquam consensit quod ipse obligaretur nec etiam heres adeūdo hereditatem, quia habuit, vel habuisse presumitur animum quod noluit vti beneficio legis. Item nil habet de alieno, quia legatarij & fideicommissarij certant de lucro, non autem petit quod suum est, vel fuit. Vel dic, quod naturalis obligatio non subest in eo quod per Falcidiam venit deducendum secundum Petrum. vt refert Lynus in dicta l. cum quis. de iur. & fac. igno. quod non placet. vt plene dixi in l. prima. ff de condictione indebititi Sed quid in obligatione que tollitur prescriptione? Re 11 sponde tunc actor audiretur a iudice ecclesiastico g per modum huius denunciationis. quia ei denegaretur audientia in foro seculari. Sed tu dices. prescriptione tollitur naturalis, & omnis alius effectus. l. fina. in princip. & ibi per Dy. ff. rem ratā haberi.

ꝛ per Lyn.in d.l.cum quis. Respon. tollitur oīs effectus eius ciuilis,non autem potest tollere naturalem obligationem quam retinendo incidit in peccatum mortale, sed eo casu, quo prescripto tolleret naturalem secundum ea que dixi:in d.l.fin. in pnc. rem rat.hab.tunc cessaret hec denunciatio. Quid de filiofa.tuto.

12 exceptione Macedoniani, † an possit conueniri hac denunciatione,cum naturaliter,ꝛ ciuiliter teneatur, licet obstet exceptio? Puto,quod non: qz hec exceptio delēdit ex delicto creditoris circa illud commissō:vt ff.ad Maced.l.i. vnde potest opponi etiam denunciānti:vt ꝛ.dictum est per Joā Andr.dum dicit,vel alia preiudicialis exceptio. Idē puto in qualibet alia exceptione,propter odium,vel delictum creditoris, competente, vt doli,vel simili.Facit de condict.indeb.l qui exceptionem.sed si creditor non deliquisset,tunc ei hac denunciatione subueniretur:

13 vt ff.ad Maced.l.si quis patrem.† Quid de muliere tuta Velleianō? Dico eam non posse conueniri hac denunciatione:cum etiam soluens repetat secundum Canones:extra, de solu.c.fin.et ibi not.licet enim teneatur naturaliter,tamen datur ei exceptio, equitate quidem naturali propter suam imbecillitatem, ꝛ fragilitatem, vnde illa naturalis non habet efficaciam suam. Item puto in pupillo eo,quod obligatur naturaliter tantum, vt non possit conueniri per viam huius denunciationis: cum illa naturalis non sit efficax,quod patet quoties ex illa liberetur,etiam si soluisset,restitueretur legis edicto de minoribus, naturali equitate inducto:vt C.si aduer.sol.l.fin.ff.de condi.indeb. l.interdū.

14 ꝛ de in integ.resti l.i.†. Et idem dico in quocunque casu si aduersus ciuilem,vel naturalem obligationem daretur ei restitutio. Obligatio enim naturalis eliditur per exceptionem descendentem ex illa,equitate naturali,l.si vnus.§.pactus ne peteret.ff.de pact.ꝛ ideo validior est obligatio naturalis sola,cui nulla obstat exceptio,quam ciuilis,ꝛ naturalis,cui obstat exceptio.not. ff.de compen.l.quecunque. Nam per exceptionem etiam eliditur na-

15 turalis obligatio. † Quid de tuto per exceptionem rei iudicate,quam gloss.dicunt inductam magis ad rigorem iuris conseruandum,quam ex equitate:vt not ff.de condi.indeb.l. qui exceptionem,ꝛ l.Julianus ꝛ C.de iu.ꝛ fact.ign.l.cum quis. Videtur quod cum esset equitas ꝛ sic naturalis non eliditur: vt d.l. Julianus,possit conueniri per viam huius denunciationis, qz peccat mortaliter. Contra, imo non est locus huic denunciationi, quia licet peccet mortaliter non tamen posset cognosci post sententiam, cum semel sit cognitum.l.si quis cum totum.§.plane.ꝛ

16 §.si ancillam.ff.de excēpt.rei iu.ꝛ de re iud.l.post rem. † Similiter de eo quod est decisum per iusiurandum:d.l.post rem.ꝛ de iureiu.l.nam postea.§.i.pro quo facit. Item in certis causis tantuz permittitur:vt propter instrumenta de nouo reperta detur restitutio:vt ff.de re iud l.Imperatores.† Modus probandi hanc denunciationem hic sit:vt prima denunciatio probetur per seipsam cum dicat, corripe eum inter te,ꝛ ipsum solum. Sed an denunciatus poterit probare contrarium? Quod videtur de facili quod posset probari quod Rex Frācie vel quod Rex Anglie nunquam fuerat ei locutus. Sed contrarium puto, cum prima denunciatio dicatur fieri per seipsum,etiā si fieret intercedente organo,scilicet epistola vel secreto nuncio:vt ff.de consti.pecu. l qui autem.§.fin.ꝛ l.seq. Huius contrarij quodammodo impossibilis est probatio. Secunda denunciatio est probanda per se, ꝛ vnum alium legitime deponentem vel per se ꝛ duos alios.cuz dicat,adhibe tecum vnum vel duos.cū in ore duorum vel trium stet omne verbum. Tertia denunciatio que fit ecclesie probat per seipsum libellum denunciatorium datum ipsi iudici ecclesiastico. Quarta,scilicet q peccet in eū probat probando quod

b detinet rem suam.ꝛ quod est suus debitor.hec autem pbatio, h eliditur hoc modo.dicit denunciatus,non pertinet ad te cognoscere iuste vel iniuste detineam. hoc autem scio quod teneo. non contra conscientiam.ꝛ hoc sufficit vt vltra ecclesia non procedat,licet enim probet quod res fuit sua vel sibi debita, potuit desinere,ꝛ sic non sequitur quod contra conscientiaz teneat: licet quādo ordinarie agitur, sufficit probare suum,vel sibi debitum, nisi

18 aduersarius probet contrarium. Sed in hac † denunciatione satis est si denunciatus aliquam iustam causam allegat quare contra conscientiam non teneat, licet causam non probet. creditur enim sibi ad purgandum conscientiam suam,nisi scandalum, vel publicum peccatum ꝛ manifestum sit tunc enim debet de satisfactione constare secundum Innocen. Sed Hostiē contra.quia si semel fuerit meum,vel mihi debitum,adhuc presumitur.nisi probetur contrarium:vt C.de probat.l.fine possidetis. Joan. Andr. videtur stare dictis Innocen. Tu dic.si denūciatus dicit se non tenere contra conscientiam suam,ꝛ nullam causam allegat, non sufficit:vt d.l.qui interrogatus.de pet.hered. idē si allegat causam iniustam.l.nec illam.§.i.eod.titu. Sed si allegat causam iustam, tunc si quidem causa est dependens ex eo facto, qz dicit se soluisse,vel simile,si negauit positionem denūciationis quod esset suum,vel sibi debitum,ꝛ probatum est cōtra eū, non debet postea credi assertioni sue:vt ff.de pb.l.cum de indebito.ꝛ extra de solu.c.fi.ꝛ C. de non nu.pecu.authen.cōtra qui ppriam. cum simili. Conscientia enim alterius non debet probari nisi ex indiciis:vt C.de dolo.l.dolū.scilicet,istud est indicium legitimum,et lege probatum.Si vero confessus est intentionem actoris,scilicet fuisse suum,vel sibi debitum, dicit tamen se emisse,vel soluisse, vel quid simile,tunc si denuncians non probet intentionē suam aliter quam tali confessione,debet stari dicto eius ad excusationem siue exonerationem cōscientie sue:vt C.de testib.l si quis testibus.ꝛ de sen.ꝛ interlo.om.iud.l .cum Papinianus. de iureiu. l.eum qui.in princip. Si autem denunciator potest. ꝛ vult alter ꝓbare quā ex confessione denūciati. tunc cessat talis presumptio,qz forte ideo confessus est,qz sciebat posse probari. Hoc patur in gloss.in d.l.eum qui.in princip.igitur tunc erit recurrēdum ad coniecturas,scilicet cuius vite, cuius conditionis est iste denunciatus. vtrum eius assertioni debet credi:vt l.non oīs. §.a barbaris.de re mil. Hoc etiam pendet ex quantitate rei petite,vtrum sit magna, vel parua. arg. eius quod not. in l. admonendi.ff.de iureiur. Sed si causa, quam allegat. est talis, que ab eius facto non dependeat,ꝛ sic dicit se habere ab alijs, an ea crēdi debeat. Videndum est qui sunt illi,a quibus habuit,ꝛ cuius opinionis,ꝛ vtrum hoc dixerit ante litem motam,vel post. arg. extra de testi.c.licet. Ex quibus etiā puto si hoc habuit a proprio patre suo,cui hoc mandauerat,satis sit:vt ff.de ꝓcu.l.qui vulgo. Item si defunctus scriptū reliquit recte ei credit heres ad exonerationem siue conscientie vel.qui cum minor.§.pe.ff.de hoc.qz lib. Item si aliqua iudicia legitima appareant ex quibus quis possit informare conscientiam suam:vt l.mariti.§.lenocinium.in princip.ff.de adult. Si vero informaret suam conscientiam ex presumptionibus non legitimis,non excusatur: licet enim non teneatur contra conscientiam suam, tenet tamen secundum conscientiam erroneam,ꝛ sic peccat.nisi conscientiam erroneam deponat,ꝛ deponere cogetur:vt extra de sen. excommu.c. inquisitionis. vbi probatur hec distinctio. Sed tu dices non per hoc probatur denunciatio que dicit quod peccat in me retinendo meum,vel mihi debitum. Nam apparet quod non peccat detinendo:sed erroneam conscientiam habendo. Sed certe aliter in hoc peccat.quod retinet,ꝛ sic videtur probata denunciatio.

19 Sed qualiter † peccat heres in eo quod defunctus tenebat contra conscientiam? Respondeo,forte ipse heres scit,ꝛ sic contra

i conscientiam retinet. Si vero ignorat. tunc prius est heredi notificandum taliter quod in eius cadat notitiam, vel edere debeat,l.quod te.si cert.petā.ꝛ ff.de posti.l.si quis inficiatus.ꝛ postquam notificatum fuerit debent fieri denunciationes. Nam ecclesia dicit quod si peccauerit in te frater tuus.ꝛc.prius ergo debet precedere peccatum,quam fiat denunciatio:sed si heres non patitur se certificari,certe in hoc peccat.ꝛ perinde est ac si certificatus esset.arg.ff. quod vi,aut clam.l.i §. Aristo. Sententia autem sic

20 † hac denunciatione fertur quod si reperitur denunciatus procare in denūciantem precipitur ei,vt ceret de peccato,ꝛ aliter per sententiam excommunicationis compellitur:vt in dicto uit. Et no.quod solum in his tribus modis procedendi locus hec constitutio, scilicet per accusationem,inquisitionem,nunciationem.in alijs vero modis procedendi: vt per eccliēm,nil immutatur de eo quod dixi,ff.de adul.l.ū.§.si publicā. ex istis tribus modis attribuuntur iste tres qualitates quāquuntur.

ADDITIONES.

a Tho.Dipl. Ut extra de. Vide Angel.de Are.in §.ficta que vbi scripsit, Instit.de actio.ꝛ apost. Eler.in l. Quintus.ff. mandā.in apostil.magna.in fin.

b Ex mero officio. Vide Francisc.de Are.in capi. ex parte, de testib.

✳ Denunciationem. Vide quid sit denūciatio. Jo.And.in addit.ad Spec.eo.tit.ꝛ ibi an stante statuto,quod accusanti maleficium debeatur certum quid,an debeatur denunciāti.

c Tb.D. Est ꝛ alia. Adde Bal.in authen.ad hec.C. de usu.ꝛ ibi plene ponit de huiusmodi denūciatione,ꝛ aliqua per Scipi. in proem. Dec.e.

✳ Priuata. Vide Calde.consi.v.de accu.vbi an si aliquis coram iudice dicat,quod agit via denunciationis propter suum primatum interesse narrans qualiter illum monuerat secundum formam legis Euangel.ce: ꝛ concludat quod petit illum compelli ad restituendum suum debitum, an hec dicatur denunciatio Euangelica.vel iudicialis.

d Tb.D. Ad eum pertinentem. Vide Bal.in authen.ad hec. C.de usur.

g B. A. C. Mortali. Vide Specu. eod. titu. §. i. ver. item opponit. vbi in fiallius §. dicit, quod si processus sit ceptus vigore denũciationis, & aliqua difficultas ingeratur, quod potest procedi per viam inquisitionis.

f Ch. D. Ex pacto nudo. Vide Aler. plene in l. iurisgentium. §. sed cum nulla. circa finem. ff. de pac.

s C. Iudice ecclesiastico. Vide Bart. in l. sequitur. §. fin. cum al. & ibi dict. ff. de vsuca. & Felyn. in cap. fin. de prescrip.

b Hec autem probatio. Vide Andr. Sicul. in cap nouit. de iudi. & quomodo procedat libellus in hac denunciatione, vide innocen. in d. c. nouit, & ibi do. Abba. de iudic. in versi. giro quomodo. & ibi vide Barba. & ibidem vide etiam Philip. Dec. requiritur etiam quod vere & non presumptiue concludat libellus. de quo vide Feli. & Deci. in d. c. nouit & ponit Ang. de Are. in §. fic itaq. Institu. de act. & ego practicaui, quando actor possidet quod agit quod ipse lesus ex sua conseruetur indemnis et qõ imponatur perpetuum silentium in causa Nicolai de Pote, contra presbyterum Hieronymum Scharotum de Padua.

l Contra conscientiam. Vide And. Sicul. in c. nouit. in versic. in pastus de iud.

1 & Causa commissa summarie debet totam substãtiam comprehendere, & summarie intelligitur breuiter.
Qui dicit in summa, omnia membra principalia ponit.

2 Summarijs in causis libellus debet ita formari, sicut qñ ordinarie procedit. lis contestatur, & sententia diffinitiua datur.

3 Summarijs in causis dilationes possunt abbreuiari, non tamẽ ita vt probationes legitime pereant.

4 Summarijs in causis quando possint opponi exceptiones requirentes altiorem indaginem.
Exceptio dicitur habere altiorem indaginem quando non potest expediri intra tantum tempus, quantum processus principalis.

5 Peremptorium requiritur etiamqñ summarie proceditur.

6 Feriarum tempore non proceditur in causis in quibus summarie proceditur.

7 Summaria in hac cognitione que probatio requiratur.
Probatio plena que dicatur.

8 Probatio per iuramentum sufficit in causis summarijs & modici preiudicij.

9 Probatio que requiratur in summarijs, in quibus sit aliquale preiudicium reo quod tamen põt per aliud iudicium reparari.

10 Probatio plena vt fiat, requiritur quã fiant articuli, & quod singulariter & distincte probetur.

11 Simarijs in causis valde fauorabilibus sufficit quod summarium negotium probetur.

12 Possessoris in iudicijs que summarie examinantur, plena probatio requiritur ex parte actoris.

13 Summaria cognitio, in quo versetur quãdo causa summarie cognosci debet.

14 Quando proceditur contra absentem semper dicitur summarie agitari.

15 In causa secundi decreti, ly dicatur summarie cognosci. cũ probatio per instrumentum, vel per idoneos testes requiritur.

16 Probatio per instrumentum in causa primi decreti sufficit.

17 Cause summarie que sint.

18 Plenarie cause cognitio requiritur vbi sententia data tribuit ius finale nec potest per aliud iudicium reparari, nisi per appellationem, vel aliud remedium exceptiones subiungit.

19 Summarie est procedendum quando agitatur causa super qua lata sententia non parit magnum preiudicium vel parit tale qõ per aliud preiudicium reparari potest absque appellatione, vel restitutione.

20 Quomodo cognoscitur quod causa tota sit summaria vel articulus summarie cognoscatur.
Energentia ad causam requirentem plenam cognitionem, in quibus siue quis vincat, siue vincatur, propter hoc causa principalis non perditur summarie, cognoscuntur etiam respectu probationum.

21 Probatio impedimẽti a petẽte secundam dilationem, probatur per iuramentum & sic summaria, & semiplena probatio sufficit.

22 Quando tractatur de probando impedimento, vt detur secunda dilatio requiritur plena cause cognitio. & probatio.

23 In danda secunda dilatione requiritur plena cognitio quando denegatur.

24 Exceptiones que opponuntur ante litem contestatam, ly plenã probationem requirant vt quis vincat, tamen cognitio potest dici summaria, ob dilationis breuitatem.

25 Succumbens in exceptione proposita, ante litem contestatam potest illam post litem contestatam proponere, & eam plene probare, si non plene probauit ante.

Testes examinati summarie ante litem contesta. post litem cõtest. poterunt plenarie examinari.
Testes examinati in vna instãtia ad vnũ finem non impediũt examinationem fieri in alia ad alium finem.

26 Sententia late super principali quando parit exceptionem rei iudicate super incidenti, tunc super incidenti plene cognoscitur, si causa principalis erit plenaria, alias secus.

27 Exceptiones peremptorie que possunt separari a principali si incidant in negotio principali quando plenaria, & quãdo summaria cognitio adhibeatur.

28 Compensatio debiti naturalis apposita quando admittatur, & plenarie cognoscatur.

29 Exceptiones oppposite post sententiam quando sit quod requirant plenam, & quando summariam cognitionem.

30 Executio sententie impeditur per exceptionem nullitatis, vel quod sit lata pretextu falsorum instrumentorum, si probationes sunt in promptu, que debent esse plene.

31 Exceptio que opponitur non contra executionem, sed contra rem, in qua fit executio, summariam cognitionem requirit, etiam quo ad probationem.

32 Sententia lata in causa summaria, in qua iudex dicit se habuisse plenam cause cognitionem, non facit preiudicium in alia causa.

33 Sententia lata in causa in qua plena probatio requiritur, in qua iudex diceret se habuisse cognitionem summariam non valet.
Causam summarie examinari & simpliciter idem importat. Simpliciter, id est. sine plica distincte, & inuolute.

a **Summarie**, a Summa, id est, breuis, vel summa, prima, vt not. ff. de sta. hom. summa. & sic summarie, i. summatim, vel breuiter, vel primarie. vt ostendam. Hec materia tangitur in l. ij. §. sciendum. ff. ad exhib. & in Spec. de offic. com. iud. §. postremo. vbi ponit tractatum io. Fazioli. de Pisis. Sed ad maiorem declarationem † dic ad hoc vt summarie, cognoscat, quandoque adhibetur toti cause quandoque vni articulo. De primo intelligere debemus circa ordinem procedẽdi summarie, id est breuiter, & hoc quod dico breuiter, non intelligitur diminutiue, sed ita q̃ totam substantiam comprehẽdat. l. i. ff. de re iudi. & ideo qui aliquid dicit in summa, omnia membra principalia ponit: vt ff. De condi. inde. b. l. in summa. b Unde quando proceditur summarie, tunc contestatur lis, subaudi forte si sententia tribuit ius finale, alias secus. Ex hoc dico, † q̃ in processu nihil debet de substãtialibus omitti. & ideo libellus debet esse ita plene formatus, sicut & qñ ordinarie procedit. ff. ad exhib. l. ij. in prin. Item contestatur lis &c. l. tigni. §. si quis non possideat. & idẽ scribit, & l. Julianus. §. pomponius. ff. ad exhiben. Item sententia diffinitiua datur. l. ij. §. preterea. ff. ad exhiben. & de in lit. iur. l. in actionibus. in princip. & ff de libe. agno l. si quis a liberis. §. si quis ex his licet quidam dicãt quod illa est sententia interlocutoria *, vt ibi tangitur, secundum Guliel. sed gloss. C. commi. vel epis. l. prima. innuit, quod in his summarijs non requiratur ordo. quod patet per dictas leges.

3 Expeditur autem iste † processus breuiter, quia licet alias nõ possint dilationes breuiari nisi causa cognita, tamen abbreuiandi illa sola est causa sufficiens *, quod causa debet agitari summarie: vt ff. de re iudic. l. ij. in fi. non tamen ita potest abbreuiari, vt probationes legitime pereant. Hoc enim impediret cause cognitionem. quod non potest. quia cause cognitio est de substantia iudicij. vt C. commi. vel epi. l. iudex. & l. fi. & no. C. de sent. l. prolatam. sed que sunt de substantia, non possunt omitti, per hoc, quod dicit summarie: vt dictum est. ergo, &c. probatur extra de 4 ver. sig. c. sepe. in cle. Jn hoc processu. sic que exceptiones opponantur, que requirant altiorem indaginem, si quidem possunt per alium iudicem examinari. per iudicem non admitterentur, sed in alio iudicio seruabuntur. l. ille a quo. §. si de testamẽto. ff. ad Trebellia. & l. ij. §. ibidem. ff. ad exhibend. Si vero in alio iudicio examinari non possunt. etiam in ista examinabuntur vt in d. §. ibidem. in fin. & ita intelligit ibi glo. dum dicit in verb. exceptionibus quesitis reo pro possessione retinẽda. Si enim posset respuere illa. que non possunt alibi examinari, auferret ius partis & etiam cognitio tolleretur, quod non potest, vt dictum est. Ille autem non dicuntur habere altiorem indaginem. que possunt examinari intra tantum tempus, intra quantum principalis processus expeditur. etiam si hoc non opponeretur, vt l. fi is a quo. in princ. ff. vt in possessio. leg. Item in his † casibus in quibus ordinarie agitur, quis citatur peremptorie. ita in istis casibus vbi agitur summarie: quod patet in interpositione primi decreti. & secũdi quod summarie fit, & oportet quod procedat peremptorium *, vt C. de his qui ad eccl. cõfu. l. presenti. §. sed si hoc facere. & quomodo. & quando iudex. l. consentaneum. & † Lyn. 6 not. ff. de damno infecto. l. si finita. §. Julianus. Et empore † ustem feriarum non potest procedi nisi in casibus expressis. ff. de

fer.l.j.⁊ ij.⁊ quamplurib⁹ alijs legib. Non obst. predictis extra de verbo.signif.c.sepe.quia tota hec glo.procedit quando summarie tantum debet procedi ibi quando omnia illa verba iun-
7 guntur simul.de quo.s.dicam. Circa modum probandi † in hac summaria cognitione sciendum est, quod plena probatio est facere iudici plenam fidem:vt C.de eden.l.procurator.de cond.ob tur.cau l.j.ff.de vba.l.quinquaginta. Habet autem hec plena fi-
✳ des suos gradus. Nam quandoque quis incipit suspicari, hoc est in vnam partem inclinare animum suum aliqua ratione satis forti non tamen ita quod credat non posse esse contrarium. Quandoque procedit vltra,⁊ incipit credere ita forti ratione quod firmiter inheret vni parti,vel de contrario aliquo modo dubitat. et ista est plena probatio,⁊ plena fides.hec naturalis dicitur, ⁊ probatur ff.de quest.l.j.in prin. vbi ad tormenta seruorum ita demum veniri oportet cum suspectus est reus,⁊ alijs argumentis ita admonetur:vt sola confessio seruorum deesse videatur:quod enim dicit cum suspectus est reus denotat primum gradum, quo quis incipit peruenire ad finem, scilicet suspicionem, quod vero subdit,⁊ alijs argumentis,denotat secundum gradum quo incipit opinari:quod vero subdit,de confessione seruorum,denotat vltimum gradum,scilicet quod plena fides haberetur ⁊ dicitur plena probatio,hoc etiam probatur.ff.de testib l.iij.§.eiusdem.in fi. ibi, quid aut credas aut parum probatum tibi opinaris, ⁊c.

¶ Et hec plenius dixi in repetitione l.admonendi.ff. de iure-
8 iur.vbi de semiplena probatione tractaui. Nunc † autem ad pro-
e positum dico, quod quedam sunt [e] cause summarie modici, et quasi nullius preiudicij, ⁊ in his sufficit probatio per iuramentum:vt ff.ad exhiben.l.thesaurus,non enim nocet domino si patitur me cauente de damno infecto querere thesaurum meum in
f fundo suo vbicunque petitur exhibitio, sed si in actione [f] ad exhibendum veniret possessionis translatio:vt in l.Celsus.§.Julianus. ad exhiben. vel si aliter per exhibitionem damnificaretur reus,tunc non sufficeret probatio per iuramentum, sed sequeretur alia,vt statim dicam. In his enim vbi ita modicum preiudicium vertitur ex solo iuramento iudex ad suspicionem,seu opi-
9 nionem inducitur. Quedam sunt,† in quibus aliquale preiudicium fit reo, tamen potest reparari per aliud iudicium tunc alia probatio requiritur quam per iuramentum scilicet, quod per v-
g num testem,vel aliqua [g] indicia,vel verisimilia,quod ita in suspicione vel opinione iudex aduocetur:vt ff.ad l.Aquil.l.in lege Aquilia. ibi,ad suspicionem iudicem adducam. ⁊ de Carbo. edic. l.iij. §. cause. ibi,vel modicum pro puero facientem:vt de ven. in pos. mit.l.j.§.si in ea. Et ista probatio dicitur facta summarie hoc est primarie,quasi ad primum gradum probationis, scilicet suspicionem, vel opinionem peruenit. istud quod dicimus prima facie videtur quod sic,vel prima fronte:vt C.de edic.diui Adri.tol.l.fi. vel etiam potest dici summarie, id est, breuiter. Nam ad plenam
10 † probationem secundum consuetudinem hodie approbatam per Decretales requiritur,quod fiant articuli quod singulariter et
11 distincte probetur hic vero sufficit † quod summatim negocium probetur:vt d.l.in lege Aquil.ibi,summatim negocio exposito. Et hoc intelligo in causis summarijs valde fauorabilibus, scilicet ne propter probationes deficiant,vt alimentorum,⁊ ventris. Si vero non ita fauorabiles essent licet possint per aliud iudicium reparari,tunc quantumcunque sint summarie in eis plena proba-
h tio requiritur [h] ex parte agentis. Dicitur autem summarie, respectu defendentis quia si accusatorem diceret per calumniam postulare vel aliquam exceptionem opponeret,que requireret altiorem indaginem,differtur exceptionis probatio,nec impediretur actoris intentio.ff.vt in pos.leg.l.si is a quo.§.j.de pret. stip.l.j.§.pe.ad Treb.l.ille a quo.§.si de testamento. Et idem di-
12 co † in omnibus possessorijs iudicijs que dico summarie examinari:vt C.vnde vi.l.momentanee.⁊ no.C.quorum leg. l.vnic.in gloss. quod possunt per iudicium petitorium reparari. Nam in eis dico quod requiritur agentis plena probatio:vt d.l.j.C.quo.
13 bo.vbi expresse dicitur. Circa † vero exceptionem aduersarij,⁊
i circa dantes dilationes, poterit versari dicta summaria cognitio,⁊ summarie dicatur hoc casu,quasi prima facie,hoc videatur, cum iura partium non perfecte discutiantur. Quedam sunt, in quibus partis versatur preiudicium, nec possunt in aliud iudicium reparari,nisi per appellationem,vel alijs modis legitimis, ⁊ in his, si dicatur procedendum summarie, intelligitur solum
k quo ad ordinem sed ab vtraque parte probationes,[k] ⁊ defensiones audiuntur: vt C.de naufrag.l. de submersis. licet ibi sit plus quam summarie agendum vt extra de verborum signifi. c. sepe.in clemen. In his enim causis debet intelligi illa constitutio,⁊ sic loquitur hic. Si enim in causis vbi ponuntur omnia illa vocabula,scilicet,summarie,⁊ de plano ⁊c.hoc est in d.c.sepe. multo minus hoc est,vbi dicitur summarie tantum procedi. Et
14 predicta † vera vbi contra presentem procediur. Processus autem qui fieret contra absentem,ex quo posset contra eum aliquod decretum fieri
l ponit,vel diffinitiua [l] sententia deferri semper debet dici summarie agitari. Nam cum merita causarum partium assertione pandantur l.fin.C.si per vim,vel alio modo,si fit parte absente,non
✳ potest dici quod plene liqueat [*] iudici:forte enim si pars fuisset presens aliquid ostendisset,⁊ ideo totum quod probatur dicitur constare summarie hoc est,primarie id est,prima facie:⁊ ideo ge-
m sta,parte absente, [m] non ita porrigunt effectus suos ad extraneos,l.qui repudiantis ⁊ l Papinianus.§.meminisse.ff.de inoffi.testamen.cum simil.⁊ sic summatim cognosci dicit gloss. C. de bo.auth.iu.possi.l.cum proponas.⁊ in authen.ibi posita.⁊ ff.
15 ex quib.cau.in pos.ea.l.§ vltimus.§.j ⁊ ibi gloss.dicit,† quod in secundo decreto procedit summaria cognitio:⁊ tamen in eo requiritur probatio per instrumentum per idoneos testes.l.fin. C.
16 de bo.auth.iud. pos.Sed in primo † decreto, quia ibi generatur modicum preiudicium ⁊ potest de facili reparari, sufficit probatio per iuramentum:vt probatur in auth de exh.re.§.susceptor. sic enim summatim dici sentit Spec.in ti.de offi.om.iudic postreme
17 circa fin. Et si queritur † que sint cause summarie,gloss.dicit regulariter,omnis causa que non requirit plenam cognitionem.l.iudices.C.de iud.fallit in casibus qui enumerantur. ff.ad exhib.l. iij.§.sciendum. Specul.dicit idem,⁊ certos casus enumerat:sed Dyn.ff.de pre.stip.l.j.§.pe. dat certas regulas sic. Vbicunque agitur causa super qua sententia lata tribuit ius finale,⁊ aufert plenum ius, ⁊ tribuit alteri,ibi desideratur cause cognitio ple-
n na .vbi vero econtra,non desideratur plena, sed sufficit semiplena,ff.quis or.in bo.pos.ser.l.ij ⁊ iij de bo.possession.l.iij.§.si causa cognita. Sed certe ille leges hoc non probent. nam distinguunt vtrum detur de plano,an iudice sedente pro tribunali. Et aliud est dicere de plano,⁊ aliud est dicere summarie:vt s.dicam in seq.glo. Nam ⁊ bonorum possessio,que tribuit ius,datur a iudice sedente pro tribunali, ⁊ tamen non datur in forma iudicij:vt not.in d.§.si causa cognita,sue tamen regule multum mihi
18 placent,vt dicamus sic,† Vbicunque sententia,data tribuit ius
n finale nec potest per aliud iudicium [n] reparari nisi per appellationem, vel aliud remedium, tunc requiritur cause plenaria cognitio regulariter:d.l.iudices C.de iudi. Fallit in casu d.l. de submersis.C.de naufra. Item in casu huius constitutionis. Item in casibus,qui ponuntur in c.dispendiosam.extra de iud. in clem. Item in casibus,in quibus sententia potest ferri contra absentem ⁊ negocium liquidari. C. quomodo,⁊ quando iudex. auth.qui semel.⁊ C.vbi de cri.agi.opor.auth. qua in prouincia. Item vbi peruenitur ad secundum decretum:vt dictum est.
19 Secunda est regula,quod † vbi causa agitur,super qua sententia lata non parit magnum preiudicium vel parit tale quod per aliud iudicium potest reparari,absque alia appellatione,vel restitutione,vel simili remedio,tunc procedendum est summarie. Istud probatur in omnibus exemplis positis in d.§.sciendum. in glo.et in eo quod s.dixi de iudicijs possessorijs,sed hoc quod dico summarie, diuersimode accipitur, vt supra ostensum est. Sed dices tu,id est, nulla lege antiqua reperitur, quod agitur summarie:nam in d.l.iij.§.sciendum.ff.ad exhiben. dicit quod summatim debet cognosci an actoris intersit,⁊ sic illum articulum dicit examinandum,non totam causam. Simile in causa alimentorum ex Carboniano summatim examinatur an filius, et sic vnus articulus:vt ff de lib.agn.l.si quis a liberis.§.si parens.⁊ de Carbo edic l.iij.§.cause.⁊ idem in si Sed vbi quid quod est principalis causa intentionis venit examinandum summarie, merito tota causa dicitur summaria. Sed quo-
20 modo cognoscimus † quando adijcitur vno articulo quod cognoscatur summatim qualiter intelligatur? Ad quod dico si causa principalis est summaria et omnes eius articuli sunt summarij,eadem ratione, vt dictum est. Si vero causa principalis requirit plenam cognitionem cause,tunc de emergentibus ⁊ incidentibus videamus. Dico, quod quedam sunt emergentes in quibus siue quis vincat,siue vincatur, causa principalis propter hoc non perditur, et in his semper dico summarie cognoscendum.exemplum ff.de peti.here.l.si quis libertatem in fi. de interro.ac.l. si defensor.§. illud. Hec dico,vel alijs emergentibus, vel incidentibus agi summarie respectu ordinis, quia in his ordo attenditur ipsius cause principalis, sed dico summatim cognosci respectu probationum, quia cum res fit modici preiudicij,sufficit quod ostendatur iudici sic esse prima facie.vt dictis legib. Quedam sunt emergentes,in quibus ille qui illas emergentes proponit,si vincit,propter hoc non vincit causam principalem, sed remaneret in dubio; sed si perdit in illa emergenti, perdit causam cum actor in prima dilatione nil probauit,petit secundam, si obtinet non vincit causam, sed remanet in dubio probationis. Si vero perdit in ista emergenti,absque
21 dubio perdit causam in isti. Si quidem loquimur † de probatione impedimen

impedimenti fienda ab eo qui petit secundam dilationem. dico
o q̄ sufficit summaria, & semiplena p̄batio: ° q̄ patet, quia sufficit
probari per iuramentum: vt extra de exceptio. cap. pastoralis. &
ff. de excusatio. tuto. l. scire autem oportet. §. sufficit. in fi. & ita de-
terminauit papa. vt retulit Specu. in titu. de appellatio. §. nūc
vero videndum, quid ergo. quod tenet Bultel. in l. ū. §. si quis. ff. si
quis cau. Et huius casus est ratio, quia consequitur modicum
22 commodum. vt dixi. Sed quando de probatione † impedimen-
ti tract. agitur, tunc illud non affero probari ex solo iuramento,
& per solum iuramentum. Sed considero istam emergentem ex
parte resistentis, quia ex denegatione huius dilationis conse-
quitur magnum commodum, & si vult impedire requiritur ple-
na cause cognitio. De hoc est text. C. de dil. l. a procedente. vbi
expresse dicitur, quod ideo plena cause cognitio tūc requiritur,
23 quia si negatur, sententiaretur super † principali questione: igi-
tur de tanta dilatione, quia aliquo casu requiritur plenaria co-
gnitio scilicet, quando denegatur, igitur in dubio videtur ple-
nam cause cognitionem requiri. argumen. ff. de condict. indeb. l.
sufficit. Quedam sunt emergentes que habent se econtra ad p̄-
dicta que ex parte eius qui emergentem proponit, si vinceret
tenuit ibi vinceret. Sed si perderet, non per hoc perdit totum
24 nec aduersarius vincit. Exemplum † in exceptione rei iudicate,
de iureiurando, et de transactione que opponuntur a reo ante
litis contestatam ad impediendum processum. Si enim opponēs
vincit, totum vincit: si perdit, remanet lis. ¶ Hoc enim' ex parte
opponentis requirit plenam probationem, vt vincat. ¶ Potest ta-
men hec cognitio dici summaria propter breuitatem dilatio-
nis, quia si requireret altiorem indaginem, differretur illa excep-
tio quantum ad impediendum processum & contestabitur lis,
postea opponetur in vim peremptorie. l. nam postea. in princ.
25 ff. de iureiur. in princ. in text. & in glos. Et ex hoc dico, quod † si
p opponens ° illa exceptione succumberet, nec plene lante litis
cōtest. probauit, posito quod super hoc examinati sunt testes.
& post lit. contesta. iterum poterit opponi, & testes iterum exa-
minari super eodem, & iterum publicari. Nam primo fuerunt
examinati summarie, ergo non impedit examinationem, que fit
post litis contestationem' vbi fit plenarie: arg. l. penult. ff. de his
qui sunt sui vel alie. iur. & l. a diuo ¶ pio. §. si super rebus. ff. de
re iudicata. Item quia testes examinati super vna instantia ad
vnum finem, non impediunt examinationem fieri in alia ad aliū
finem: argumen. ff. de eden. l. argentarius. §. penult. ff. de fort. l.
qui tabernas. & l. qui tabulas. §. fina. sed hic ante litem cōtesta.
producuntur ad vnum finem, scilicet, ne procedatur, postea ve-
ro producuntur ad alium finem id est, vt difficultiue absoluatur,
& cum instantia incipiat a contestatione, non potest dici quod
producuntur in eadem instantia. de hoc est casus extra de testi-
26 bus capitu. veniens. Quedam sunt † emergentes, vel verius in-
cidentes, vt quando producuntur alique peremptorie, et ista-
rum quedam sunt, que a principali intentione non possunt se-
parari vt omnis exceptio intentionis. Si enim dico testamen-
tum nullum, quia ruptum agnatione postumi, vel si dicam a-
ctori non competere ius agendi, quia meus seruus est, vel eum
qui petit hereditatem non esse heredem, quia ego sum heres, et
similia. non enim potest pronunciari de vno quin pronunciet
de altero. tunc de hoc incidenti cognoscendum est plene quod
patet, quia sententia lata super principali parit exceptionem rei
iudicate super incidenti. l. i. C. de ord. iud. & de or. cog. l. ū. & de ex-
ceptio. rei iudi. l. si inter me, & te. quod intellige si principalis
causa requirebat plenam cause cognitionē: dicta l. secus si sum-
mariam. vt ff. de his qui sunt sui, vel alie. iur. l. penult. et
de libe. agnosce. l. si quis a liberis. §. si vel parens. Quedam a-
lie sunt incidentes peremptorie que possunt separari a princi-
27 pali vt omnis † exceptio actionis exclusio. nam vtrunque esse
potest, & potest de vno cognosci, & aliud omitti. Et istarum que-
dam sunt que principaliter non possunt per se in alio iudicio a-
gitarive exceptio pacti & si que sunt alie mere exceptiones. et
de istis fine dubio debet plenius cognosci, cum ex vtraque pa-
te debeant plene discuti: vt in d. l. iudices. C. de iudic. & hoc fa-
cit, quia parit plenum preiudicium ab vtraque parte. Quedam
sunt exceptiones que possunt p se examinari in alio iudicio non
tamen ad eundē finē ad quem opponuntur, in primo exemplum
in l. vendicantē. & l. sequen. ff. de euic. debet etiam plene probari
eadē ratione. tamen si quis succumbat per modum exceptionis,
* potest illud postea deducere * in iudicio per modū actionis di-
cta l. vendicantem. in fi. & sequen. Ratio est, quia ad diuersum fi-
nem agitur, & sic non videtur eadem res. l. cum queritur. ff. de ex-
ceptio. rei iudica. Ita not. Cyn. C. lenten. rescin non posse. l. per
emptorias. dixi plene quantum ad hoc in l. qui Rome. §. duo
fratres. ff. de verbo. obligā. Quedam sunt exceptiones que pos-
sunt per se examinari in alio iudicio per eundē finē, per modum

* agendi: vt exceptio compensationis *. sic enim cum opponitur,
tendit ad hunc finem: vt mihi satisfaciat compensando. ita cum
ego, ago, tendo ad hunc finem vt mihi satisfaciat soluendo, & ita
cum possit se iu. alio iudicio reparari, habet in se aliquid summa-
rie cognitionis, quia si habet altiorem indaginē, iudex non de-
bet eam admittere. de compensa. l. fina. & ideo si opponeretur
28 † compensatio debiti naturalis, quod non potest deduci in alio
iudicio, hoc non haberet locum, sed deberet plene examinari. si-
29 cut alie exceptiones: vt dictum est. Sed admittitur ad hoc, vt
opponens vincat: vel vt reprobetur compensatio requirit ple-
na cause cognitio: cum plenum etiam faciat preiudicium. l. quod
in die. §. si rationem. ff. de compensa. & ff. de neg. gest. l. finali. §.
fina. sed si iudex eam admitteret non reprobando, tunc non face
ret preiudicium: vt ibi. Et predicta de his que emergunt ante
sententiam, sed post sententiam quandoque occurrunt alique
emergentes, vel incidētes: & ideo dicit, quod post sententiā ali-
quando opponuntur alique exceptiones ad merita cause, nō ad
sententiam: vt in casu l. prime. C. de iu. & fac. igno. & tunc dic idem
quod s. Quedam sunt, que opponuntur contra ipsam executio-
30 nem: vt quia dicit, quod non debet fieri † executio quia senten-
q tia nulla, vel lata p̄ testu falsorum instrumentorū q. & alia simi-
lia, & ista requirunt summariā cognitionē, quo ad breuitatē dila-
tionis: q̄ si requirunt altiorē indaginē non impediretur execu-
tio, sed exceptio reseruaretur p̄stita cautione de reddendo quod
exigitur. C. de fal. l. ū. C. de p̄bus impera. offerend. authen. que
supplicatio. & extra de in integr. restitu. capitul. suscitata. Sed si
p̄bationes essent in promptu, tamen impeditur executio: et ille
p̄bationes debent esse plene: vt C. si ex fal. instrumen. l. fina. ibi,
manifestis p̄bationibus, &c. & idem puto quādo opponitur ex-
ceptio, quod non debet mandari executio in totum sed qua-
tenus quis facere potest vel alia similia: vt ff. soluto matrimo. l.
31 si ex diuerso. §. fina. cum simili. † Quedam exceptiones opponū-
tur non contra executionem simpliciter sed contra rem in qua
fit executio. & iste simpliciter requirunt summariā cognitionem
quo ad breuitatem & quo ad semiplenam p̄bationem: d. l. a di-
uo ¶ pio. §. si sup rebus. ff. de re iudica. Ratio, quia ibi vertitur
modicum p̄iudicium, quia si non, mandatur executioni sup illa
re. mandabitur sup alia. Item de illa questione poterit co-
gnosci in ordinario iudicio: vt ibi dicitur. Sed quando concedi-
tur vtrum sententia sit executioni mādanda vel non, & sic de vi-
ribus sententie, tunc est res magni preiudicij. † Sed quid si in
32 causa summaria iudex in sententia direxit se habuisse plenam
r cause recognitionem r, an per hoc faciat preiudicium in alia cau
sa? Respond. non: quia debet intelligi se habuisse plenam, secū
dum quod natura cause exigit: vt l. si vno. in principi. ff. loca. de
usur. l. si stipulatus. & de damno infecto. l. damni infecti quidam.
& quia cognoscere summarie non est solum in iudice: sed etiam i
parte, que forte non curat producere probationes, ideo q̄ scit
causam posse reparari in alio iudicio, & hoc maxime verum, si
pars contradixit sententie. vt in capitul. sepe. in fine de verbo-
rum significatione. in clementi. Sed illud capitulum loquitur in
causis, que parant plenum preiudicium quocunque modo aga-
33 tur. † Sed si in causa, in qua requiritur plena probatio diceret
se habuisse cognitionem summariam puto sententiam non va-
lere: quia plenaria cause cognitio est de substantialibus: vt C.
de senten. l. ex stipulatione. & C. commi. vel epistol. l. iudex. ideo
si omittitur vitiatur sententia. & nota. C. de senten. l. prolatam.
¶ Item quod supra diri de hac dictione summarie, idem intel-
lige si diceretur causam debere recte examinari simpliciter, de
quo verbo fit mentio in d. clem. sepe. quia debet intelligi hoc est
simpliciter sine plica, scilicet sine distinctione, & inuolutione. vt
ff. pro soc. l. coiri. de vulg. & pupi. substi. l. i. & de verb. obliga. l. i. §.
si quis simpliciter.

ADDITIONES.

a Thom. Diplo. ¶ Summarie. Vide plenam apostil. Alexand.
in l. prima. §. finali. ff. de pact. stipu. in addit. que incip. pulchrum
tractatum. & in addit. sequen. & Andre. ficu. in l. secunda. C. de
edic. diui Adr. tollen. in princip. & apostil. Alexand. in l. secun-
da. C. de pigno. in versi. dari libellus. Et an partes possint face-
re. quod quis procedat summarie, &c. vide plenam apostil. Ale-
xand. in l. ius publicum. ff. de pact. & Anto. Barb. in c. de causis
de offi. delega. adde quod dicitur summarie quando parte ab-
sente potest cognosci secundum glo. & Bar. in l. i. C. quando pro
no. non est necel. & de hac clausula summarie, simpliciter, & de pla
no, &c. sola facti veritate inspecta. Roma. consi. xx. & cxci. cccciv. &
cccccvij.

b ¶ In summa. Vide Jasi. ibi in j. no. & Alexan. in add. in l. intra
dies. in fi. ff. de re iud.

c ¶ Contestatur lis. Vide Hem. in cōsi. cxxxv. factum. in fi. & Ale
xan. in d. l. intra dies. in fi. ff. de re iud.

d ¶ Sententia diffinitiua. Vide Jas. in l. properandum. in princ. C. de iudic.

✳ ¶ Interlocutoria. Quod sit diffinitiua, tenet Ro. consil. cclvij. & sequen.

✳ ¶ Sufficiens. Sed si sit minus breuis, & ledatur pars alia de iure Canonico repeti potest, vt voluit Bart. in l. si finita. §. Iulianus. ff. de dam. infec. quem sequitur Ro. ccccxvij.

✳ ¶ Peremptorium. Dicit tamen Romanus consi. proxime allegatum, quod non est necesse quod peremptorie dicatur in citatione, & vna pro omnibus sufficiat, si dicatur, summarie & de plano.

✳ ¶ Suspicari. Vide eundem in l. admonendi. ff. de iureiur. & Roma. consi. xx. Imo. in cle. sepe. de verb. signifi. vbi in omnibus refert & sequitur Bart. hic.

e ¶ Tho. D. ¶ Quedam sunt. Vide Bar. in l. j. in fi. quorum bono. & ibi apostil. Alex. in ver. summaria.

f ¶ Sed in actione. Adde Bar. in l. fi. quis ex liberis. §. fi quis ex his. ff. de liber. agno. & ibi dixi. & eundem in l. si constante. in princip. in secunda questio. soluto matrimo. & in l. ij. §. ibidem. ff. ad exhiben. & in l. ij. in fin. C. de edi. dim. Adria. tollen.

g ¶ Vel aliqua. Vide plene per Cy. el. in c. cū oporteat. de accusa.

h ¶ Requiritur. Vide plene per Ale. in consi. cxxxix. incip. circa primum. in vj. vol.

i ¶ Circa vero. Vide plene per Jas. in l. fi. ff. de fer. & Bart. in l. ij. §. cause. ff. de Carbo. edic.

k ¶ Probationes. Vide Bar. in l. si is. §. pen. ff. vt in pos. leg. vbi etiam dixi.

l ¶ Diffinitiua sententia. Vide Paul. de Castr. in consil. xl. pro pleniori.

✳ Liqueat. Quando iudici dicatur constare de iuribus partium, vide Rom. consi. cccxxix.

m Tho. D. ¶ Parte absente. Vide Pau. de Ca. in consi. xl. incip. pro pleniori examinatione. in §. col. in prin.

n ¶ Per aliud iudicium. Vide Feli. in c. causam que. de testib.

o ¶ Probatio. Vide Alexan. plene in l. ij. ff. si quis cau. in verficu. extra glo.

p ¶ Opponens. Vide Ang. de Are. in §. actionum. versi. aduertas. Inſti. de actio.

✳ ¶ Deducere. Adde. vt per Roma. consi. ccccxvij.

✳ ¶ Compensationis. Adde vt per Rom. consi. lxxj.

✳ Promptu. Adde Pau. de Cast. consi. cccxx. pulchre Oldrad. cōsil. cvj. Abb. consi. lv. lib. ij.

q Tho. D. ¶ Instrumentorum. Vide Angel. in l. admonendi. ff. de iureiurando.

r ¶ Cognitionem. Vide plene per Ale. in l. sepe. ff. de re iudica.

1 ☞ Causa vilis, & vilium personarum de plano agitari debet iudice non sedente pro tribunali, & sine libello, & aliis solennitatibus.

2 Cause grauioris ponderis si agitari debent de plano, quomodo in telligatur.

3 Articulus vnius cause, qui ordinarie agitari debet quomodo poterit de plano agi.
Libellus potest produci coram iudice eo non sedente, et etiam die feriata ob necessitatem hominum. Item qui habet terminū ad probandum coram iudice secus si ad probandum.

4 Articuli modici preiudicij, ita quod summariam cognitionem requirant licet opus sit quod iudex aliquid faciat, poterunt de plano, scilicet iudice non sedente, & tempore feriato ob hominū necessitatem expediri, secus si alicui parti possunt esse magni preiudicij.

5 Cause que sint ille in quibus non speratur sententia, que possunt de plano & sine cognitione expediri.

6 Tutoris datio ex inquisitione, & bonorum possessio que tribuit ius licet in eis requiratur plena, probatio, non tamen dicuntur cause ordinarie nec probatio fit in forma iudicij.

a **De plano.** a Planum est oppositum alto. Item altū dicitur ratione loci, vel styli; dicimus enim quem vti alto stylo. Item de plano fieri oppositum est ei quod fit velociter: quelibet istarum significationum potest habere locum hic, vt statim patebit. Videamus ergo que cause debeant
1 agitari de plano, & quid importent. Et dico, † si quidem causa est vilis, vel de vili natura, vel vilium personarum, tunc hic agitur de plano: vt C. de senten. ex breuic. recit. authen. nisi breues. & ff. de offic. proconsul. & leg. l. nec quicquam. §. de plano. de accusa. l. lenia. & tunc de plano importat idem quod iudice non sedente pro tribunali, & sic non in loco alto. Item quod non reseruatur stylus alicuius iudicium, sed sine libello, vel aliis solennitatibus cognoscamus veritatem: vt not. in dicto §. de plano. in glos. & Gulielm. de Cug. in dicta l. lenia. secundum vnam
2 opinionem veram. Si vero est causa ponderis grauioris, & tūc regula est, quod causa debet agitari plene, & solenniter cognoscendo l. iudices. C. de iudi. Fallit in quibusdam causis que agitantur de plano: vt ff. de questio. l. vnius facinoris. §. fina. & extra de iudi. capi. nouit. in fin. de accusatio. cap. olim. & in his non intelligitur exclusus ordo iudiciarius: vt d. c. olim. & ibi not. per Innocen. Et ratio quia in causis magnis procedere, ita repentine, sine solennitate, est stylus altus nimis. Solum enim regem & Principes hoc faciunt. Sed procedere ordinarie, est in his de plano procedere, hoc est non frequenter, nec stylo alto. Videdes ergo, quod ex diuersitate cause stylus dicitur altus vel
similmode, & in his semper puto non erit necesse iudicem sedere in
✳ alto tribunali, * sed in camera poterit fieri, & hoc si de tota causa agitanda de plano queratur. Si vero † queritur de articu-
2 lo
b lo vnius cause que debet agitari ordinarie, an articulus alius
quis poterit agitari de plano, dic quod quedam facit quis in
c iudicio coram iudice, vbi sufficit presentia iudicis, vt procedere libellum coram iudice. & istud semper potest fieri de plano, hoc est iudice non sedente pro tribunali & die feriata ob necessitatem hominum. l. miles. §. seruiginta. ff. de adulte. Item in appellatione que solum coram iudice interponitur: vt C. de ferijs.
d l. prima. Per hoc dico quod relationes d nunciorum, que fiunt iudici, possunt fieri de plano, & si aliquis habet terminum ad producendum aliquid coram iudice: quia de plano poterit fieri, per dictas leges. Secus si habuit terminum ad probandum, quia per hoc solum quod exhiberet coram iudice non fieret probatio, nisi parti detur copia, & terminus ad opponendum. & si quod productum est approbabitur, vel reprobabitur. vt ex hoc
e ei imponeret fides vel non: vt C. de fide instrumen. l. fi.
4 dam sunt articuli, † in quibus opus est iudicem aliquid facere & tunc si quidem illud est modici preiudicij. ita quod summariam cognitionem requirat secundum quod dicitur de defensa. cui. l. iubemus. §. illud. & dixi in preced. gloss. & tunc poterit de plano examinari, hoc est iudice non sedente pro tribunali, de feriata ob necessitatem hominum. ff. de interroga. actio. l. volūt. §. fina. Si vero illud potest esse ab aliqua parte magni preiudicij. tunc non debet agitari de plano, sed plene causa cognita & iudice sedente pro tribunali: vt C. de dila. l. a procedente. Et ista vera in causis in quibus venit ferenda sentencia diffinitiua.
5 sed contingit † aliquando, quod coram iudice agitantur quedam cause ex quibus non speratur sententia, sed aliquod decretum iudicis. Et in his dic, quod quandoque decretum tale interponitur in his que sunt mere voluntarie iurisdictionis et nulla alia causa requiritur, nisi partium voluntas & ista de plano interponitur. id est, iudice non sedente pro tribunali: vt Institu. de lib. §. serui. & ff. de manumis. vindi. l. non est omnino. Quedam sunt que requirunt cause cognitionem, & tunc si quidem est cognitio leuis seu summaria, vt in tutore, seu curatore, qui detur sine inquisitione, & ista possunt similiter agitari de plano. ff. de tut. l. qui habet. §. quolibet loco. & in bonorum possessione que non tribuit ius: vt ff. quis or. in bono. posses. ser. l. §.
6 & de bonorum possessio. l. ij. §. si causa cognita. & Quedam sunt que requirunt veram & plenam cause cognitionem: vt de tutorum ex inquisitione & bonorum possess. que tribuit ius, non potest fieri de plano. sed iudice sedente pro tribunali. de confirm. tut. l. naturali. §. fin. de bonorum posses. l. ij. §. sacognita. & d. l. ij. §. dies. ff. quis ord. in bono. possessio. ser.
f aduerte, f quia in istis casibus licet requiratur plena probatio, non tamen est causa ordinaria, imo non fit probatio in forma iudicij. imo nulla parte arctat: vt not. d. §. si causa cognita. & decto §. dies. & illo respectu potest dici non plenaria, per ea que dixi in precedenti glossa. & sic patet quod ille leges, que debent de plano cognosci, longe differunt ab his, que dicunt causam summarie agitari. vnde ex dicta l. tertia. §. si causa cognita. & dicta l. ij. §. dies. debuit Py. sumere regulas in materia summarie cognitionis: vt dixi in preceden. glos.

ADDITIONES.

a Tho. D. ¶ Plano. Si commissa est causa alicui quod cognoscat de plano, idem est quod si simpliciter cognoscenda committeretur: vide Ale. in l. coheredi. §. coheres. in princ. ff. de vul. & pupillari.

✳ ¶ Tribunali. Sequitur Rom. consi. cccxcvij. & Imo. in clem. sepe. de verb. signifi. vbi omnia sequitur nihil addens.

b ¶ Articulo. Vide Ale. in l. qui ante calendas. in ij. col. ff. de verbo oblig.

c ¶ Coram iudice. Vide Ale. in l. j. ff. de fer.

d ¶ Relationes nunciorum. Relationes nunciorum possunt fieri die feriato ob necessitatem hominum. Vide plene per Ale.

in l.i.§.nunciatio.ff.de ope.noui nunciatio.ꝛ in l.hec autem.§. non defenditur.ff.ex quib.cau.in pos.ea.

e C.fina. Vide Ale.in d l.fi.C.de fid.instr. in apost. Barto. et Maria. Socin.in trac.de citatione.articu.xvij.in quib.quod relatio nunc potest fieri iudice non sedente pro tribunali,ꝛ Alexā. in l finita.§.Julianus.ff.de dam.infec.

f C Sed aduerte. Not.quod ad instructionem,ꝛ presumptionem informandam non seruatur ordo ꝛ figura iudicij.adde Bart.ff. in ver.summarie.ꝛ Bal.in l.iudices,C.de iudic.ꝛ clarius Bald. dicit in cap.§.fi duo.post glos.ibi de pa.in fi.quod potest iudex informationem capere a testibus non iuratis,ꝛ sine ordine iudiciario.Vide concor.de quibus per Franc.de Cur.in consil. xl.super eo,in fi.fue addi.

1 Causa cognoscenda sine strepitu intelligitur.i.sine rumore.
2 Iudex qui cognoscit causam; sine strepitu,cogitur audire partem volentem sibi aliquid in occulto dicere.
3 Causa incognoscen. dā; sine strepitu non datur dilatio ad querendum aduocatos.

Sine strepitu. Sic extra.de accusa.capi.olim.ꝛ de.ibi.capitu.fin.in prīc lib.vi.ꝛ de iudi.clemen. dispēdiosam.ꝛ de verborum significat.capitu.sepe.in clemen. Et de strepitu quidam dicunt esse omnem solēnitatem que magis spectat ad ordinem quam ad inuentionem veritatis,quorum opinionem refert Innocen.in d.c.olim.de accusatio. sed non tenet eam bene. Dic ergo, quod strepitus idem est quod rumor ꝛ descendit a strepo strepis, quod est idem quod rumorem facere, secundum Hugu. Sicut autem per verbum de plano, remouetur altitudo loci,stylus:et dictum est ata per hoc verbum,strepitus,remouetur altitudo vocum ꝛ declamatio.ideo additur,q; que absq; aduocatorum,iudicorum strepitu ꝛ figura: vt d.c.fina. in princip.

2 de bereti lib.vi. Et per hoc dico qō in causis,[a] in quibus debet procedi sine strepitu,si pars diceret iudici quod approximaret se et qd volebat aliquid dicere in occulto,quod iudex debet hoc facere,alias grauaret eum. Predicta tamen iura non habent locum in hac constitutione.quia hic dicitur,quod iudex potest, non autem imponitur ei necessitas. In alijs autem causis iudex non cogitur eum audire, nisi palam ante tribunal: vt de
3 epis.ꝛ cleri.l.iubemus.in fi. C Item licet detur dilatio parti
b ad querendum aduocatos,[b] vt ff.ex quib.caus.ma.l.ab hostibus, in fi.dixit pretor.tamen in casu isto non erit danda, quia ab ea est remotus strepitus aduocatorum,puto tamen quod hoc verbum ad maiorē expressionē apponatur. Nam per hoc quod dicit de plano,satis potest intelligi respectu loci,styli,ꝛ vocis.

ADDITIONES.

a Tho.D.C Dico quod in causis. Not. quod in causis,in quibus proceditur sine figura iudicij,iudex potest occulte loqui cū partes,sic limit.quod quamuis sit iusta causa suspicionis,si iudex loquitur cum parte:vt in Specu.in titu.de dilatio.ꝛ alleg.in fi.x doc.in.accedens.el ij.vt lit. non contesta. tamen limitatur per doctri.Bart.hic,quam sequitur Jas.in l.apertissimi.C.de iudi.in vi.ca.quod not.

b C Aduocatos. Not.quod dicit Bartol.hic quod licet in causis summarijs non debet dari dilatio ad inueniendum aduocatus, tamen de hoc dicto valde dubito quod non sit verum: quia causa aduocato est catere magna parte defensionis. l. aduocati. C.de aduo.diuer.iud. Fulg.in l.certi iuris.C.de iudi.facit glo.in Lapsi.finelit.§.fi manicipium.ff.de edil.edi.ꝛ tenet Jas.in l.fin. ff.de ver.oblig.ca.in princ.vt lit. non contest.facit l.laudabilez. in prīc.C.de aduo.diuer. iudi. C Constat enim defensionem esse de iure naturali.de postoralis.de re iudic.capitu ius naturale. 5 distinct.Heleniam.§.qui cum aliter.ꝛ ibi Flor.ff.ad l. Aquil. nor.Doct.ff.ꝛ C.ꝛ Justi.in rub.de exce.ꝛ in rubri.extra eodem. ꝛ quamuis causa sit summaria,non tamen auget dilationes, qō tollitur necessaria:vt dicunt omnes in clementi.sepe. de verbor significat,ꝛ ita plures obtinui. ꝛ obseruatum vidi cōtra Bart. ꝛ addeque posui in ij.lib.de prestan.Doct.in vij.q.vbi sunt plura bona in materia,an,ꝛ quando debeat dari dilatio ad querendum aduocatum,ꝛ vide Jas. in l.fi.in fi.ff. de fer.ꝛ dixi in addit. in l.ait pretor.§. deinde. C. quib. ex caus. in integr. resti. non est necess.

1 C Figura rei corporalis dicitur potens forma ipsius vel facies.quarei substantia figuratur.
2 Res incorporalis figura dicitur eius natura.
3 Judicij figura est.quod partes iudicij sint facte secundum ordinem debitum,ꝛ debitam probationem.seu proportionem.
4 Causa in cognoscenda sine figura iudicij tolluntur substantialia a iure ciuili inducta, non a iure naturali.
5 Clausula.sine figura iudicij,non adstringit iudicem ad formam inductam de iure ciuili.sed ad inductam de iure gentium,vel naturali.
Clausula,summarie.simpliciter,ꝛ de plano,sine strepitu, ꝛ figura iudicij.quid importet.
6 Citanda est pars in iudicio agitando sine figura iudicij.
7 Personarum legitimatio requiritur.
8 Petitio requiritur licet non solennis. ꝛ sufficit, quod contineat factum ꝛ in actis redigatur.nec conclusio requiritur,ꝛ conclusio inepta nō vitiat processum ꝛ sufficit generalis dummodo reus reddatur certus.
9 Exceptio rei iudic.vel finite,ꝛ alie ad processum impediendum opponuntur.
Exceptiones magis litem differentes quam substantiam rei respicientes iudex repellere potest.
10 Litis contest.non requiritur quando agitur sine figura iudicij
Positiones,ꝛ articuli habentur pro litis contestatione.
12 Dilationes dantur ad probandum licet, breues,licet probationes facte fine termino probent.
13 Testes iurant parte presente.
14 Dicta testium debent concludere sicut in ordinarijs.
15 Testes ꝛ eorum dicta publicantur.
16 Testes post didicita testificata non possunt produci.
17 Instrumentorum editio non petitur.
18 Conclusio in causa non repellitur.
19 Terminus ad allegandum necessario non datur.
20 Partes citantur ad audiendam sententiam.
21 Sententia in causa que tractatur sine figura iudicij, est ferenda in scriptis de iure canonico,ꝛ potest fieri iudice non sedente:de iure ciuili necessario non fertur in scriptis, dummodo in actis redigatur.
22 Sententia lata in dominum, procuratore presente in hoc casu tenet.
Iudex precedente cause cognitione, absque alia sententia potest rem capere,ꝛ illam distrahere.

a **Et figura.** [a] Figura † uiuslibet,est potens forma ipsius, vel facies, in qua rei substantia figuratur:vt ff.de actio.ꝛ oblig.non figura.ꝛ ita dicit Joan.And. in c.sepe.extra de verborū significatio in clem.in glo.super verbo,non exigat.quod est verū in figura rei corporalis.C.de edi.
b dicti Adri.tol.l.fi.ꝛ.ff.de verborum signific.& queret aliquis vbi
2 hoc melius probatur quam alibi. In rei vero incorporalis †figura dicitur eius natura. Unde recte dicimus figuram actionis vnicam esse ipsius actionis naturam.vt C.de rei vxor. act.l.j.§.cum autem in exactione,ibi,rudem figuram ex stipulatu.ꝛc.Quedā sunt facta prout considerantur in fieri seu in actu faciendi,ꝛ ipsorum figura est ipse ordo faciendi. Unde in grammatica dicim.[a] figure simplicis,quia simpliciter profertur. Quia igitur actus proferendi est simplex,ideo dicitur figure simplicis. hic autem loquimur de figura iudicij. Et iudicium licet habeat multas significationes,tamen hic accipitur pro actu examinationis,ꝛ
3 decisionis cause. Figura † ergo iudicij est quod partes iudicis sint facte secundum diem debitum ꝛ debitam probationem.seu proportionem.ꝛ ista figura iudicij accipit suum esse,ꝛ suam substantiam,quod patet.quia si ordo non seruaretur,iudicium esset
4 nullum.vt C.de senten.l.prolatam. Unde per hoc † quod dicitur.sine,figura,tolluntur substantialia iudiciorum vt ipsum verbum importat.vt not. Joannes Andr.in d.cap.sepe.in glo.super verbo,figura. Sed contra hoc oppo.quod.sublatis substantialibus nullo modo erit iudicium, cum res non est perempta, sine eius substantia.l.obligationum substantia.ff.de actio.ꝛ obli
c gatio.sed hoc in veritate est iudicium.licet extraordinarium. Solu. Tolluntur substantialia iudicij de iure ciuili introducta,
d non autem ea[b], que sunt naturalia a iure naturali seu gentium inducta naturali ratione.vt infra in multis ostendam. Item aduertendum.est.quod Joan.Andr.in d.clementi.sepe in glos.super verbo,non exigit.dicit quod iudex non adstringitur hoc casu ad aliquas formas, regulas, vel figuras iudiciorum. nisi inquantum in dicto capitulo exprimatur;ꝛ illa expressa magis respiciunt figuram facti negotij.vel cause quam iudicij.secundum eum. Tu.dic quod iudex per hec verba releuatur ab omni forma,ꝛ figura iudicij inducta a iure ciuili ꝛ tenetur obseruare omnem figuram,ꝛ formam iudicij inducti de iure gentium, vel naturali ratione,ꝛ de his loquitur vt plurimum illud.licet aliqualiter egeat declaratione, vt infra declarabo. Aduertendum est quod dicit Joannes Andreas, qō si omnia dicta verba scilicet summarie,simpliciter,ꝛ de plano,sine strepitu, ꝛ figura iudicij. hic non proponerentur,non haberet locum qō dicitur in d. clesepe. vt ipse ibi notat in glos. super verbo figura. quod verum

est,si a primis incipias,⁊ istud vltimum omittas.Sed si propo-
neretur istud vltimum,scilicet,sine figura iudicij,licet omnia ver
ba premissa essent omissa, idem importaret, cum omnia substan-
tialia essent sublata. Quod igitur de significatione huius verbi
dicam, intellige idem si omnia coniungerentur Quid ergo hec
verba important, per singulas partes iudicij prosequamur la-
6 tius quam in d.c.sepe.declaretur. Quero igitur vtrum sit † ne-
e cesse quod pars citetur? Respon.sic e.vt in hac lege inuenitur.
¶ Item quia hoc est de iure naturali, nam primum hominem
delinquentem citauit Deus dicens. Adam vbi es? Hoc etiam
probatur extra de re iudi. c.pastoralis.in clemen. vbi sententia
domini Imperatoris Henrici qui fecit hanc legem, et postea
condemnauit Regem Robertum Regem Hierusalem ⁊ Si-
* cilie,cassa fuit ex eo quod citatio * non fuit facta legitime: pro-
7 batur in dicto c.sepe. Item an est necesse † quod persone f legi-
f timentur? Respon.sic, vt hac constitutione ibi, vel alias legiti-
me,⁊c. alias sequeretur absurdum,scilicet, quod aliter non ha-
bens mandatum a me possit mihi preiudicare,quod repugnat
iuri naturali:vt C.de inoffic.testam.l.si quis in suo.⁊ ff.de regu-
lis iuris.l.factum cuique suum.⁊ extra de regulis iuris.capi.non
8 debet aliquis.libro sexto.⁊ hoc tangitur in d.c.sepe.† Item an
requiratur petitio? Respon.in casu huius l. oportet quod pre-
cedat accusatio,inquisitio,vel denunciatio,vt dictum est,alias v-
bi causa deberet agi sine figura iudicij, vt dicitur in dicta cle-
* men. sepe. nec est necesse quod libellus detur in scriptis, * sed
g iuxta petitionis formam pronunciatio g sequi debet pro parte
agentis vel rei si quid petere voluerit, ⁊ in ipso litis exordio
facienda est petitio siue in scriptis,siue verbo, in actis tamē in-
serēda,vt ibi dicitur,⁊ iustum est,quia naturale est, quod agens
petitionem suam proponat. Nam coram Salomone mulier ita
dixit. Filius meus viuit filius istius mulieris mortuus est, vt
not.C.de senten.ex breuicu.recitand.l.ij.⁊ extra de presum.c.af-
ferte mihi.⁊ habetur in tertio libro Regum.tertio capitulo,v-
h bi illa petitio latius,⁊ aduertendum h quod illa petitio continet
solum facti narrationem,non conclusionem. Ex quo infero quod
licet illa petitio non habeat omnia solennia que de iure requi-
runtur:vt not.ff.de edendo.l.prima, in princip, tamen sufficit,si
est generalis:vt est argumen.C.de annal.except.l.fina. in princ.
Item,si conclusio non est legitime facta. l. prima.§. primo.ff. si
men.fal.mod.dixer.vel si non petat eum condemnari, sed petit
i eum cogi, i quod fieri non debet:vt C.de execu.rei iudica.l.j. ta-
men in hoc casu quando sine figura iudicij proceditur, valebit
k iudicium. Si enim procedit vbi sola facti narratio k est absque
* conditione nulla,multo magis si conclusio non erit bene facta *
si tamen ex narratione possit cōprehendi quid actor velit,argu.
C.de rei vxor.act.l.j.§.j.⁊ hoc est quod volunt dicere verba dicti.c.
sepe.dum dicit,iuxta petitionis formam,⁊c.q.d.licet non pro-
nuncietur reo quod est petitum,sufficit si pronuncietur iuxta id
quod est petitum. Aliud est enim iuxta petitum, ⁊ aliud petitū
iudicare,ff.iudicatum sol.l.iam tamen. §.in hac.versic. quid ta-
men. semper tamen intellige quod non sit tanta incertitudo quod
9 auferat defensionem reo:vt j.dicam.† Item an poterit opponi
exceptio rei iudicate vel finite ad impediendum processum? Re-
spon. sic,l quia de iure naturali est ne bis iudicetur in idipsum.
exceptiones vero que magis differunt, et frustrantur cause ve-
ritatem, quam ipsam respiciant, potest iudex repellere d. c. se-
pe.ille enim de iure naturali non sunt imo cōtrariantur. ¶ Itē
l an procedi possit tēpore feriato? in d.c. l dicitur quod sic,si sunt
ferie inducte ob necessitatem hominum, secus si ob honorem
Dei. Ratio,quia de iure naturali sunt ferie inducte in honorem
* Dei,precepit enim Deus coli sabbata,⁊ quasdam festiuitates *.
10 ¶ Item an sit contestanda lis? Respon.† non: Nam dicitur ibi,
litis contesta non postulet. Ratio, quia est solennitas iuris ci-
m uilis,eo tamen casu,quo merita causarum m tractari incipiunt,
vt quia legitimatis personis proponuntur exceptiones, vel
fiunt positiones et articuli habent vim litis contestationis ad
faciendum de procuratore dominum litis. Item quo ad certos
effectus contest.litis:vt C de procuratorib.l.nulla.ibi.post cau-
sam in iudicio agitatam.⁊ ibi.post inchoatam causam non dicit,
lite contestata.sufficit ergo quod quocūque modo causa incipiat
11 agitari.hoc not.in l.nihil.C.de procuratoribus.Item † an de ca-
lumnia sit iurandum in dicto capitu.dicitur, quod sic,ne veritas
occultetur. In contrarium facit,quia hec solennitas videtur in-
ducta a iure ciuili: vt C. de iuramen.calum.l.ij. sed dic primum
verum, quod iuramentum defertur in tota causa etiam de iu-
re naturali ⁊ diuino, hoc est tempore Moysi inductum est, vt
propter incredulitatem aliquis deberet iurare: vt extra de iu-
reiuran.capitu.et si Christus.et Exodi capitu.xxij. si igitur iu-
retur super quolibet articulo,vt fiebat olim:vt C.de iureiuran.
l.secunda.satis putarem sufficere,maxime cum tale iuramentum
possit omitti:vt dicta l.ij. §. sed quia veremur. Item an debeant
12 † dari dilationes? Videtur quod sic. Nam in dicto c.sepe. dici-
n tur amputandam dilationis materiam, ⁊ litem quantum pote-
rit faciat breuiorem,non tamen sic litem iudex abbreuiet, quin
probationes vere, ⁊ defensiones legitime admittantur. Et ita
dicitur ibi: quod iuri naturali,⁊ rationi congruit:cum enim pro-
bationes sunt faciende, oportet quod fiant in termino,⁊ postea
quod valeant si fiant sine dilatione.l.vnius. in §.cogniturum.ff.
de questione ⁊ ff.de adul.l. in crimine. ⁊ ibi dixi. tamen equum
est dilationem certam dari causa breuiande litis, ⁊ quod dicit
* quod non sunt nimis breues *, congruit naturali equitati, quia
aufert parti actoris ius suum,reo vero aufertur defensio,que ex
causa naturali est l.vt vim.ff.de iust.⁊ iur.⁊ est expressum in cle-
men.pastoralis.de re iudicata.Sed ad quid dabitur ista dilatio
in dicta decretali dicitur quod primo datur terminus ad facien-
dum positiones ⁊ articulos simul, postea vero detur terminus
ad producendum omnia que partes voluerunt.Sed certe illud
est expresse statutum illius decretalis, que vult in hoc seruari
vsum,hoc tamen non est de iure naturali,nec ciuili,cum sufficiat
dari in causa ad probandum vnam dilationem: vt ff.de ferijs.l.
finali. Unde in hoc in foro ciuili non est seruanda illa decreta-
13 lis. † Item an in dictis causis in quibus proceditur sine figura
* iudicij,testes debeant iurare *, hoc enim non reperitur de iu-
re Digestorum,nisi in l.Theopompus.ff.de dote preleg.sed vi-
detur mera constitutio Imperatoris: vt C.de testib.l.iurisiu-
randi. puto tamen quod iurare debeant per ea que dicta sunt
de iuramento calumnie Sed an presente parte:puto quod sic,
aliter auferrentur eis defensiones, quod repugnat naturali e-
14 quitati vt dictum est.Circa † vero dicta testium puto, quod de-
o beant esse talia,que concludant o, sicut in causis ordinarijs, ar-
gumento eius quod dicitur in Daniele de Susanna,⁊ quod no.
15 C.de testib.l.testium. Sed an requiretur publicatio † testium?
Gloss.in l.si quando. C.de testib. dicit quod per Danie. indu-
p ctum est quod examinatio p fiat secrete vt legitur in libro Da-
nie. xiij. capitulo. hoc est igitur de iure naturali,seu diuino. Ex
hoc sequitur, quod debeat publicatio fieri, alias auferretur parti
ius defensionis.Si enim non publicarentur non possent impu-
gnari testes, ⁊ eorum dicta sed auferre defensionem, repugnat
16 iuri naturali vt dictum est. Sed an † in causa post dicta testi-
ficata possint testes produci? Respondeo non:cum sit prohibi-
q tum propter timorem subornationis q ⁊ sic ex quadam natura-
li equitate que est,ne alter alteri insidietur:vt ff. de iusti. ⁊ iure.
l.vt vim.hoc est introductum. ⁊ positū inter alia ciuilia precepta.
17 ¶ Item an in hac † causa poterit petere quis vt sibi edantur
r instrumenta r? Respondeo,quod non,quia hoc non est prohi-
bitum non solum de iure ciuili, sed etiam in naturali equitate:
vt C. de edendo. l.qui accusare.vbi hoc prohibetur expresse.
18 † Item an requiratur conclusio * in causa? Respon.non,d.capi.
* sepe. dicitur.hec est enim solennitas mere ciuilis: statim enim
cum liquet iudici de causa,sine aliqua alia conclusione pōt sen-
tentiare de iure naturali,vt patet in illa sententia lata per Sa-
19 lomonem.iij.Regum capi.j.⁊ eodem exemplo puto s quod non
s sit necessaria datio termini ad allegandum. Facit quod no. in
20 precedenti glos. Item † an debeant partes citari ad audien-
dam sententiam in dicto c.sepe.dicitur quod sic,quod intellige vt
j. dicam in gloss.super verb. super dicto crimine. Item an
21 † casu cum proceditur sine figura iudicij, requirantur ille solen-
nitates, que a iure posite sunt circa sententiam? Respon. quod
t non est necesse quod feratur iudice sedente pro tribunali,vt in
c.sepe.dicitur, hec enim est solennitas ciuilis,sed debet ferri in
scriptis: vt ibidem dicitur. Certe hoc quod feratur in scriptis
est solennitas ciuilis que est de esse sententie quod sit delibera-
ta,⁊ non subita.l.ij.C.de senten.ex breuicu.recitan.ideo dicta de-
v cretalis statuit quod feratur in scriptis.In foro autem v ciuili
non arbitror illud necesse isto casu:vt patet in predicto exemplo
Salomonis, ⁊ in dicto capitu.sepe.in gloss.dicitur quod de iure
antiquo non est necesse sententiam proferri in scriptis: sed in
scriptis redigatur:vt possit probari:vt dictum est de petitione.
x nam soli assertioni iudicis non creditur,nisi sit Papa x vel Im-
peratori:vt extra de probatio.cap. quoniam contra falsam. ⁊ eo-
22 dem tit.cap.j.in Clementi. Sed si in sententiando † non serue-
y tur forma leg.j.y C de senten.⁊ interlocu.om.iudic.valeret? Et
si procurator esset presens,⁊ cōdemnaretur dominus, quia hec
solennitas est iuris ciuilis,non naturalis,seu gentium quod pa-
tet, quia licet alteri absenti quis nō posset stipulari de iure ciuili,
tamen alteri oritur obligatio naturalis:vt ff.de verb.oblig.l.sti-
pulatio ista.§.alteri.⁊ ibi no. Et idē puto si iudex ferret senten-
tiam in absentem non citatum, valeret hoc casu eadem ratione,
23 alias secus.l.furioso.ff.de re iudicata. ⁊ ibi no.in gl. Idem puto
si precedente cognitione que requiritur secundum ea que dicta
sunt,

sunt, si iudex nulla alia data sententia haberet res capi, & distrahi pro debito valeret, licet enim magis illa sit natura executionis quam condemnationis: & hic non valeret alias vt. C. de execu.
a rei iudic. l. j. tamen hoc casu valeret exemplo dicte sententie Salomonis, nulla vero fuit natura executionis. hoc etiam patet
b qui talia ante insciente manu regis, expediebantur, vt ff. de origine iuris. l. ij. &c.

ADDITIONES.

a T. D. ¶ Et figura. Vn legatus de latere, an domini temporales possint committere causas summarie, & sine figura iudicij. vi de Jaſon. nemo potest. de legat. j. & Cardina. Ederãd. in capit. passoralis. de appella. & ſ. ſelyn. in capit. que in ecclesiarum. de constitutionibus.

b ¶ In figura rei. Vide Alexan. in consil. xlv. in vi. volu.

c Cetrarca marius. Per verba sine strepitu & figura iudicij, videtur remissa omnis solemnitas iuris ciuilis, & sic remanet que sunt de iure gentium, vel naturali. Vide Bar. in l. si filius. ff. de donat. & in l. filius. ff. de milita. testamen. & Bal. in l. iudices. C. de iudi. & in l. j. thesaurus. ff. ad exhibẽ. & in l. si. in princ. C. de iure deliberand. & Joan. de Anania in consil. lv. quia dubia. & Frãcis. de Aretio in consil. xxxij. diligenter ponderatis. vide Lud. Romanum consil. xx. viso puncto.

d ¶ Sen autem ea. Vide Rochum in capit. si. de consuetudi.

e Correspondeo sic. Vide Alexãd. in l. si ſic. de legat. j. & in cõsilio xcvij. in secundo volu. incipien. visis.

B. A. ¶ Citatio. Etiam si in scriptis dicatur, procedat. vt vo
* luerit, non potest tolli citatio, vt voluit Roman. consil. cxlvij. & si papa scribat alicui, vt se informet de aliquibus causis, etsi noluerit vera esse, q talem amouear summarie, simpliciter, &c. debet citatio procedere, Calderi. consil. iij. tit. de dilat.

T. D. ¶ Quod persone. Adde Bar. in l. j. C. de edi. divi Adri. tolla. vide de veritate Jaſ. ibi apostil. ibidem Andre. Sicut in l.
f quamuis in fin. & Alexan. in l. iudices. C. de iudi. & in d. l. ij. in fi. & in consil. xcvij. in fin. viso processu.

¶ Scripta. Debet tamen petitio redigi in scriptis secundum
* glosam sequitur Alexan. in consilijs.

L. D. ¶ Denunciatio sequi, Vide Jaſ. in l. prima. C. de eden. & ponas hic.

g ¶ Aduertendũ. Not. quod sufficit in istis casibus qualisqualis
b petitio & sufficit etiam libellus, vel petitio generalis. de qua vide Alexand. in l. filio. ff. de libe. & postbum. & eundem in cõsi. lx. incepto volu. Dec. in l. edita. nume. j. C. de edẽ. cum l. qui accuſare. in fine. ad fin. Et pondera quod Bartol. hic vult quod etiã si opponeretur a parte in huiusmodi causis summarijs etiã parte opponente procedit libellus generalis, alias si pars non opponit, procedit libell' incertus, & obscurus in omnibus causis. l. fina. C. de annal. exceptio. Item, decisio. Bar. referunt. & sequũtur quam aliter hũ declarant Joan. de Ligna. Pet. de Anch. & Joan. de Imo. in clemẽt. sepe. de verbor. significa. & hoc dictũ multum commendat & sequitur Alexan. in consil. clxxxij. in ij. volu. incip. in causa lite. & in l. si ita stipulatus. ſ. Chrysogonus. ff. de verb. oblig. & sequitur Jaſ. plene in l. vinum. ff. si certum petatur, quicquid consuluerit Alexand. & male in consi. xxxij. incip. in causa executionis, qui vult quod istud dictum Barto. procedat parte non opponente, sed si pars opponeret non procederet libellus. tamen est sibi ipsi contrarius in cõsiliũ. & clement. & opi. est verus. & vide Alexand. in l. si cum nulla. ff. de re iudic. & Jaſ. in l. ff. de eden. vbi videas omnino, &c.

i ¶ Cogi. Vide Alexand. in l. moribus. ſ. primo. ff. de vulgar.

k ¶ Accusatio. Vide Felyn. in capitul. qualiter & quando. de accusa.

* ¶ Fatt. Ideo dicit Roma. consil. ccccxcvij. q vbi alias actus
l potest expediri sine citatione, si fiat citatio minus legitime, non habet vitare.

T. D. ¶ In d. c. Vide ibi gl. in verb. ob necessitatem. ſ. j.

* ¶ Testimonium. Ideo dicit Bal. consil. ccxvij. iij. lib. q stante statuto, q iudex proceda. summarie, & de facto, q die festo nõ potest quem capere.

m Theria causarum. Vide Alexãd. in l. ab executore. ſ. si. ff. de appellatio. in addit. Barto. & consi. clxxxj. in sexto volum. Adde Roman. consil. lxxiij. & ccxx.

= Dilationes. Vide Felyn. in cap. licet causas. de probationib. & hic ponas & Jaſ. in l. final. ff. de feriis. & Alexã. in consi. clxxxj. in vi. volum.

* ¶ Breues. Tũc alia debet repeti. si pars propter hoc ledatur vt voluit Roma. consi. cccxcvij. ſ. sepius allega.

* ¶ Iurare. Roma. consi. xx. voluit quod si stat utri dicẽti. quod pro
c datur summarie, simpliciter, & de plano sola facti veritate in specta, quod dictum testis valeat absque iuramẽto maxime per ea, que voluit Bar. in l. si filius. de donat. tamen pro Bar. facit quod alibi refert Fel scilicet, quod Augusti. de Ancon. in lib. de potesta. Pape. dicit quod Papa nõ potest facere, vt dictus testis valeat absque iuramento. quia illud est de iure diuino: cũ Laban iurauit Jacob.

o ¶ Concludant. Vide Alexand. in consi. ccix. in sexto vo. in fine numero. 23.

p ¶ Examinatio. Vide Felyn. in cap. veniens. de testib. & Frãcis. de Aretio. capitu. fraterni. eodem titul. & Felyn. in capitul. cum J. & A. de senten & re iudica. & dixi in additio.

q ¶ Subornationis. Vide Alex. in consil. lxxxij. in iij. vol.

r Instrumenta. Vide Jaſ. in l. j. C. de eden.

* Conclusio. Vide Roma. consilio xx. & quod voluit late in alle
ga. clxxv.

s ¶ Eodem exemplo. Adde etiam in materia quod in huiusmodi casibus, vbi non requiritur libellus, citatio cum tenore commissionis, & rescripti habet vim libelli. & ita in causis beneficialibus. vide Jaſonem in l. ex quacunque. ff. si quis in ius vocatus non ierit.

t ¶ Sedente pro tribunali. Vide Jaſ. & que ibi scripsi in l. si. de iusti. & iure.

v ¶ In foro autem. Vide Card. Alexand. in c. pastoralis. de appellatio. & Alexandr. in l. prima. ſ. sufficit. ff. de administra. tuto. post Bar.

x ¶ Papa. Vide Felyn. in ca. cum non liceat. de presscrip.

y ¶ L. j. Mo. limitationem ad l. j. C. de senten. & interlocu. omnium. iudi. & vide Lud. Roman. in singu. xx. incip. quod ler. j.

z ¶ Rem. di. Et ibi vide Alex. de hoc dicto Bar. hic plene & ponas hic. & vide Alex. in consi. xcvij. in vj. vol.

a ¶ Caleret. Alias vide Felyn. in capitu. in literis. in iij. nota. de testamen.

b ¶ Ad manu regia. Vide Anto. de Cor. in tract. de potestate regia. in lxxxviij. questio. & Felyn in ca. cum nõ liceat. de prescript. & vult dicere tex. nisi sit Papa vel rex. & Alexand. in l. patre furioso. ff. de re iudic.

l ¶ Judex qui habet procedere, prout sibi videbitur, vna via electa potest ad aliam redire.

2 Dictio, prout. quando similitudinarie. quando limitatiue, quando casualiter, & quando conditionaliter ponatur.

s **Prout.** a Possunt plures modos procedẽdi, & plures formas, & in his dedit iudici potestatem eligendi aliquam predictarum vel ordinarie procedendi, si sibi videbitur. Sed huic obstat dictum capitulum, sepe. vbi dicitur, quod iudex non potest ordinarie procedere, nisi de partium consensu. Solutionibus cum sit cognoscenda committitur, scilicet sine figura iudicij: hic vero fuit dictum, vt possit procedere hoc modo, & sic non fuit positum sub necessitate: lege non quicquid. ff. de iudicijs,
1 & C. quomodo. & quando iudex, lege prima. Sed dices tu, † ad quid ergo fuit apposita, prout illi iudici videbitur exped. re, &c. Respondeo secundum hoc potuit eligere quam viam volebat:
* sed vna electa, dubium est, an possit ad aliam postea redire *, sicut dicimus de eo, qui assumptus est vt arbitrator, vt notatur in Specul. in titulo de arbitris. ſ. sequitur. versiculo, quid si compromissum est in aliquem tanquam. & dixi ff. de fortis. l. si dominium. quod dubium hic tollitur: Potest enim ex hoc procedere modis predictis, prout sibi videbitur, hoc est de illo tempore, & illa qualitate, seu specie procedendi, qua sibi videbitur.

2 † Ad cuius intelligentiam sciendum est de significatione huius
* verbi, prout *. Quandoque enim aliquid adijcitur per hanc dictionem, prout, quod est diuersum ab eo quod primo erat, & tunc ponetur similitudinarie, vt ff. de solutionibus. l. prout quisque. Similitudo enim est circa diuersa, vt not. ff. depos. l. quod Bernu. Quandoque respicit idem, & tunc si per hanc dictionem adijcitur aliquid preteritum, & de illo constat, tunc intelligitur limitatiue, vt C. de eden. l. edita, ibi, prout edicti perpetui monet authoritas. Si vero de illo preterito non constat, tunc in dubio intelligitur poni casualiter: vt sic, concedo tibi, vt possis colligere vectigalia tante quantitatis, prout est hactenus consuetum, id est, quia sic consuetum est, vt extra de verborum significatione. capitulo, abbate sancti Syluani. licet ibi loquatur de dictione secundum, vel iuxta, sed eadem est ratio. Sic loquitur quod no. per Cyn. C. de contrab. & commit. stipula. l. secundum responsum, sed hoc in legibus, priuilegijs, & contractibus: quia illa fiunt animo aliquid disponendi. & item in sententijs
b que causa cognita, proferuntur: secus in confirmatione, &
c que fieret sine cause cognitione, & tũc intelligitur cõditionaliter, vt

extra de confirm. vtili vel inutili.c.ij.ℨ qō ibi no.ℨ extra de electione cap.quoniam Abbas. Si vero per hanc dictionem,prout, adiiciatur aliquid de futuro.ℨ tūc punitur limitatiue, d.l.edita, prout ibi dicitur vel ius reddentis decernit equitas. Nā illa licentia mutandi.ℨ emendandi limitatur secundum modū de preterito,scilicet prout edicti monet auctoritas,ℨ secundum aliud de futuro scilicet,prout ius reddētis decernit equitas. Istud respicit omne tempus futurum ℨ ista limitatio est circa tempus,ℨ qualitatē. vt no.gl.i d.l.edita.ℨ sic iudex hic omni tpe, quo vult, potest procedere cū figura iudicij.ℨ fine.ℨ sic potest eligere vnā vią.ℨ postea aliā. Item ex eo quod dixi.qō solum in tempore,ℨ qualitate fecit limitationem.ℨ sic nō in substantia dispositionis apparet quod si illa qualitas vel tempus non limitaretur nō vitiaretur dispositio. Exemplum non potest de hac lege poni:qz iudice procedente,apparet qualiter sibi videtur procedendum. Pone ergo qō Titius legauit mihi centum,prout per eum declarabitur. Certe ipso nō declarante valebit.ff.de heredib.instituen.l.ℸ.ℨ l.cum pater.ℸ.fina.de leg.ℸ.C.de insti.ℨ substi.l.pen.

ADDITIONES.

a ¶ Prout. Vide Ulerā.in consil.iij.in i.volu.visis actis.ℨ in cōsilio.ij.in ℸ.vol.incip.causa.ℨ lite vertente.ℨ Ludo. Roman.in cōsil.cccrvj.circa propositam.ℨ Felyn.in capit.g.de rescri. vbi ple.ℨ Bald.in repeti.l.edita.in lectu. Haduana. C.de edend.ℨ nota quia vidi in facto.ℨ allegat in causa domi. Joan. Fran.de Ro.contra Jacob.de Bulicombus coram reuerendissimo Domino Episcopo Cremonē.cui causa erat commissa.prout de iure,ℨ que verba,prout de iure,intelliguntur si de iure.quia in rescriptis.ponuntur conditionaliter per Felynum vbi supra.ℨ sequitur Bart. hic quando dicit de confirmatione, que fit sine cause cognitione,ℨ do. Joannes Franciscus Rusetus nescivit respōdere.ℨ vide Jaso.in d.l.edita.ℨ do.de Rota in decisione xxxiij. in antiquis.incipien.si in libello. Joā.de Imo.in l.is qui reus. ff.de publicis iudi.ℨ vide Alexand.in l.si testamentum.in princ. C.de institut.ℨ substitut. ¶ Thom. Dip. Pro concor. Aduerte quod Bartol. allegatur contrarius in hoc verbo, prout. Sed pro solutione vide concord. quam posui in l.societatem. ℸ. arbitrorum. ff. pro socio.vbi allegaui contrarium tenere eius quod hic dicit in verbo.prout.

⁂ Redire. Vide Roma.consil.cccrvij.

⁂ ¶ Verbi. Prout. Vide alexand.consil.clvij.lib.j. Angel.consi. xi Roman.cccclx.

b ¶ Ex contractibus. Vide Felyn.in capitu.ex parte. de rescrip. ¶ Thom.

c ¶ Confirmatione. Vide Franciſc.de Curte in l.scire debemus. ff.de verb.oblig.ℨ Alexand.in consil.lxxxi.in sexto volu. Tho.

Iurisdictioni Paret. Id est iudici.

1 ¶ Verbum videbitur,importat arbitrium boni viri.
2 Libera voluntas,ℨ arbitrium boni viri differunt.
¶ Voluntas coacta,voluntas est.
3 Verbum volo,importat liberam voluntatem,verbum libet,ite3 verbum plenum seu liberum arbitrium.
4 Verbum iudicio tuo importat arbitrium boni viri.
5 Facultate contrahendi commissa per verba importantia arbitrium boni viri, tunc arbitratur suo arbitrio regulato ratione, prout bonus vir.
6 Contrahendi qui habet facultatem per verba significantia liberam,voluntatem.omnia potest preter quod donare non potest, ℨ dolus debet abesse.
7 Facultas largiendi data per verba significantia arbitrium boni viri.quid importet.ℨ quid quando datur per verba liberā voluntatem denotantia.
8 Facultate data iudicandi,per verba denotantia arbitrium boni viri tunc debet seruare regulas iuris ciuilis.
9 Causa commissa sine figura iudicij intelligitur,ac si commissa foret per verba liberum voluntatem denotantia.
10 Potestas habens liberum arbitrium non potest facere iniustitiam parti sed solennitatem iuris ciuilis omittere potest.
11 Clausula,arbitratus fuerit,ℨ voluerit importat arbitrium boni viri.
12 Statutum dicens quod de facto procedatur intelligitur manu regia ℨ solennitates iuris ciuilis tolluntur.
13 Iudex procedens sine figura iudicij nō potest reiicere exceptionem prescriptionis.

a b **Videbitur** [a] Hoc verbum.videbitur, denotat arbitrium[b] boni viri.ff.de verborum obligationib.l.continuus.ℸ.cum ita.ℨ de fideicommiss.liber.l. fideicōmissaria libertas. Et ita potest quilibet dictorum modorum esse

c iustus,ℨ approbatus ℨ potest iudex eligere quem modum vult. Puto etia hoc casu quod si hec constitutio diceret,prout iudex voluerit, quod nec plus nec minus posset. Et pro hac declara-
2 tione videamus differentiā inter liberam voluntatem ℨ arbitrium boni viri cum etiam voluntatē inducat.ℨ quidem de esse voluntatis est,quod sit libera, nec possit cogi necessitate precisa,vt C.de bered.instit.l.cum proponas. Sed cogitur quadam necessitate cōsequentie. vt si quis vult fugere tormēta, hoc vult libere,ℨ pōt nolle,sed si hoc voluerit in consequentiā vult illud, sine quo tormenta effugere non potest,ℨ ista est necessitas consequentie. Nam dicitur vere coacta voluntas,voluntas est,vt si, quod metus causa.l.si mulier.ℸ.quod si metu. Tolūtas enim est quod libere vult antecedens, ℨ ex ista deducitur ad volendum consequens. Item sciendum est,quod secundum Theologos ℨ Philosophos quod voluntas nunquam appetit nisi boni existens vel apparens.ℨ licet quandoque velit aliquid quod agnoscit esse malum illud vult sub ratione alicuius boni delectabilis apparentis ipsi voluntati. In proposito voluntas alicuius potest considerari respectu eius quod ipse vult tanquā delectabile ratione regulata, vel non,ℨ illa dicitur voluntas libera, alio modo prout ipse vult recta, ℨ regulata ratione, ℨ illud dicitur arbitriū boni viri,qz bonus vir hoc arbitraretur.vt ff.iudic.lo.
3 l.vir bonus,ℨ ff.pro socio.l.societatem.ℸ.arbitrorū.ℨ verba hoc important liberam voluntatem sicut verbum volo.vt lege.cum quidam,de legatis secundo, ℨ d.l. fideicommissaria libertas. de
d fideicommissa.libert. Item verbum libet,[d] seu libuerit.ibi. idem enim est dicere quod libuerit.id est,quod libere voluerit. Item vbicunque verbum arbitrium.ℨ similia ponuntur cum hac dictione plenum,siue liberum.lege.fideicommissa.ℸ.quanquam.ℨ
4 leg.ℨ.tertio. † Item hoc verbum, iudicio tuo, [e] importat libe-
e ram voluntatem.vt ff.de fideicommissarijs libertat.l. Thais.ℸ. Lucius Titius ita testamento,secundum glo.ibi positam,sed licet alias transierim secundū illam glossam.videtur mihi tamē quod directo textus ibi dicat contrarium, scilicet, quod im-
✳ portet arbitrium boni viri, [*] quod plus placet. Quid enim est dicere, iudicio tuo, nisi facta disputatione intra tempus primo, postea iudices quod ad boni viri arbitrium sine dubio referur. Concludo igitur quod exceptis predictis omnia important arbitrium boni viri,vt videbitur approbauerit,comprobauerit ℨ
f similia, d.l. fideicomm.vel placebit.[f] d.l. Thais.ℸ.sozon.ℨ similia aliaque ponuntur,vt ff.de legat.i.l. si sic. que hic non repeto, quia dico esse regulam de omnibus exceptis predictis.vt dictū est. Nec obstat ff.de fideicommiss.l. Brece.in princip. vbi equi-
5 parat verbum volo[s], ℨ verbum cupio, ℨ similia, quia vt dixi vtrunque continet voluntatem, sed vnum liberam.ℨ aliud regulatam, vt ex predictis colligitur. Verbi gratia quandoque committitur facultas contrahendi.quandoque facultas largiendi ex causa lucrativa, quandoque facultas iudicandi. Primo
5 casu[†] quando committitur facultas [a] contrahendi per verba
b significantia arbitrium boni viri circa contractum.tunc sine vlla dubio debet arbitrari arbitrio suo regulato ratione, prout bonus vir,ℨ diligens paterfamilias! facturus fuisset, l.hec venditio. ff. de contrahen.emptio ff.pro socio.l. societatem.ℸ. arbitrorum.
6 ff.de oper.liber.l. si libertus. Sed si hec facultas concedatur per verba significantia liberam voluntatem.tunc omnia vel duobus exceptis. Primo quod non donet, hoc enim non venit in concessione voluntatis libere.l.filius.ℸ.primo.ff.de donat.
i Secundo quod dolus absit,ℨ omnia alia que dolo carentia re potest, vt ff.mand.l.creditor.ℸ. Lucius. hoc enim non repugnat regulis iuris gentium, secundum quas licet contrahentibus se decipere.vt ff.de minor.l.in causa.ℸ.idē Pōponius. nam de videas quod quantumcunque committatur in voluntatem liberam, intelligitur voluntas libera a regulis iuris ciuilis, ita semper remanet limitata regulis iuris gentium, vt etiam in
7 quen.not.Secundo casu principali [†] videlicet quando committitur facultas largiendi ex causa lucrativa,tunc si per verba significantia arbitrium boni viri debet eligere vt bonus vir.l.cum quidam ff.de legat.ℸ.ℨ de lega.j.l.ſi fic.primo respons.ℨ d.leg.ij.ibi.demissa.ℸ.quanquam.ℨ de fideicommissa.libertat.l fideicommissaria libertas. Si vero per verba significātia libere volitatis non potest facere omnia contra regulas iuris ciuilis. seruatis regulis iuris gentium vt ff.de testamen.milit.l.i.vbi permittitur stari militi quo modo vult.ℨ per hoc potest relinquere deposito cuius status nullus est de iure ciuili. non autem damnare mettallū.qui seruus pene.vel seruo proprio,cum seruitus sit constituta a iure gentium.vt l.neque eius.ℸ.si depositarius.ℸ.seruus
k pene.ℨ ℸ.seruum proprium. k ff.de testamen. milita.ℨ hoc vult dicere.l.cum quidam. ff. de legatis primo.nam el qui est ingratus propter offensam,non donatur. sed donatum revocatur l.fina.C.de reuocand.do ideo bonus vir hoc est iudex secundū

regulas

regulas iuris ciuilis nō arbitraretur ei largiendū, sed ſm naturalem equitatē declaratam per ius diuinum maioris perfectionis est retribuere ei, qui offendit, quam alteri: unde ille, in cuius libera voluntate committitur, potest eligere indignum. Certio casu principali, scilicet, quando committitur facultas iudicandi, si quidem per verba importantia arbitrium boni viri, debet sequi omnes regulas iuris ciuilis, l. prima. ff. de arbit. Si verō per verba significantia liberam voluntatem, tunc est liber a regulis ciuilibus, debet tamen seruare regulas iuris gentium, seu naturalis equitatis, quod idem est per dicta iura, & est casus extra de re iudic. capitu. pastoralis. in clemen. nam Imperator solutus est legibus, & ex vigore suę potestatis tulit sententiam, tamen quia in quibusdam fecit ibi contra naturalem equitatem, ideo sententia cassatur. Et ex hoc apparet quod in casu nostre legis, vbi proceditur absque figura iudicij, quia non committitur iudici per verba significantia arbitrium boni viri, debet seruare regulas iuris gentium, seu naturalem equitatem cum verbum sine figura, importat quasi committatur per verba significantia liberam voluntatem. Et per hoc apparet, soluta quęstio, quādo potestati datur arbitrium liberū, an possit per hoc parti facere iniustitiam: Certe non, quia hoc est contra naturalem equitatem, sed potest omittere solennitatem iuris ciuilis. de hoc per glo. in d. c. sepe in gl. super verbo, defensiones. dixi ff. de donatio. l. filiusfamilias. Sed quid si apponūtur verba significantia vtriusq; vt prout arbitratus fuerit, & voluerit: Respon. vt ſ. dixi, q; vnum predictorum ineſt alteri: quia nō est arbitriū sine voluntate, & regula est quando ponuntur duo copulatiue quorum vnum de necessitate alteri ineſt, vnum resoluitur in ad lectum, vt ff. de pact. l. j. ibi, in idem placitum, & consensus, id est placitus consensus in proposito exponatur. i. voluntate arbitratus sit & sic arbitrium boni viri importabit. Facit ff. pro socio lege nec adiecit etiam alias nisi sit dictum, vt libere, vt dictum est. Quid si dicatur in statuto, quōd in tali negotio procedatur de facto: Certe intelligo eodem modo, scilicet manu regia, vt l. ij. in princ. ff. de orig. iur. cum sit omissa omnis solēnitas ciuilis non autem quod iura alterius vllo modo tollentur, nec ledantur contra naturalem equitatem. idem. per quecunq; verba concipiantur. non enim quis potest esse solutus magis legibus quam Imperator, & tamen sua liberas ad hoc non extendit ergo &c. & Quero an dictis casibus iudex possit reūcere exceptionem prescriptionis, vel aliam precedētem ex mero rigore iuris ciuilis: Respond. in his que ipse iudex habet facere, non tenetur sequi regulas iuris ciuilis. sed in his que iam ante facta sunt, ita quod ex hoc ius alteri quesitum sit, vel ablatū iudex nō habet immutare, sed tenetur illud sequi. casus est ff. depo. l. bona fides. alias etiam auferre esset ius alterius, quod est contra naturalem equitatem.

ADDITIONES.

a T. D. C Videtur. Vide Deci. in l. si pascenda pecora. versi. secundo nota. C. de pactis.

b C Arbitrium. Vide Bal. in c. j. §. si inter pares. & ibi de istis verbis, si tibi videbitur, si extraneus arbitratus fuerit, si tibi placebit, q; important arbitrium boni viri, & non libertatem proprią. Vide Aleran. in l. filiussa. ff. de dona. in addi. ad Bar. in versi. extra glo. & in consi. lxv. in j. volumi. habita super predictis. Iud. Roma. in consil. xx. visō pūcto. in prin. & vide Lanfran. in tract. de arb. in j. parte. & post Alexand. in l. pretoris. in versic. idē imp. ff. de his qui notan. infam. & Aleran. in consi. clxxv. in vj. vol. incip. contingit dubium. nume. 4. & 10. in cōsil. lxv. in vj. vol. & in consil. clxij. nu. 3. eodem volu.

c C Eligere. Vide Abba. in capitu. penul. de cleri. non resi.

d C Tibi vel libuerit. Vide Matthe. in nota. xvj. & Aleran. in l. si fr. ff. de legat. & ibi vide addi.

e C Tuo. Not quod Bar. vult hic quod verbū iudicio tuo, signi ficet arbitrium boni viri, contrarium voluit idem Bar. in l. si sic in prin. ff. de legat. j. quam contrarietatem ponit in l. captatorias. ff. de heredi. instituen. & Bet. Cor. in l. captatorias. C. de testā. m. & Mat. in not. xvj. licet Corn. non alleg. & vide Alexand. in d. l. si sic in j. colum.

* C Boni viri. De verb. discrete & iudicio tuo, vide Aler. cōsilio xxxij. lib. i. Et de verb. videt. per eundē cōsi. xij. lib. iij. De verb. videbitur. & placebit. per Roman. consi. ccxxviij. Abba. consilio xlv. lib. ij. Roman. consi. lv. Et si dicatur, conscientie tue. Roma. consil. ccccl viij. Petr. de Anchar. consilio cccxlviij. Roma. consilio cclx. Et si dicatur, de facto. Bart. consilio. lxxxij. Et quid si dicatur, vt ibi visum fuerit, vide glo. in capit. ij. in verb. visum. extra de corp. vit. Imo. in capit. canonum statuta. extra de constituit. Et si, secundum imperium tuū, vide xxv. quest. ix. de gradibus. Et si secundum prudentiam tuam, Imo. in cap. ne innita tis. de constitu. Et si, secundum mētem tuā. Bal. in l. voluntas. C. de fideicōmi. Et si, de iure & de facto, Imo. in c. quintauallis. de iureiuran. Bart in l. solam. C. de testibus. Et si, iustitiam facias, Ang. in auth. de here. & Falcid. §. exheredatos. Hemmia. in c. quoniam. de immunit. eccle. lib. vj. Bet. de Anch. & Imo. in clem. auditor. de rescrip. Et si relecta iuris solēnitate, Bal. in l. si mancipium. §. si communi. ff. de euict. Et si, videas quid iuris Aler. de Imo. in l. si fundum sub cōditione. §. Stichus. de leg. j. Et si, sola facti veritate inspecta, Roma. consi. xx. & cccxix. Do. de Rot. decis. xcvj. in nouis. ō verb. signific. Et si, summarie simpliciter, &c. omni solennitate iuris & statuti omissa, Ang. cōs. cxxxix.

f Tb. D. C Placebit. Vide Matt. in not. xvj.

g C Volo hoc verbum vtrum importat liberam voluntatem. vide Aler. plene in l. alio. in addi. Bart. ff. de alimen. & cib. lega. in addi. mag.

b C Facultas. Not. quod quando commissio fit alicui per verba importantia arbitrium boni viri debent partes necessario citari. Ita est de mente Bart. hic, & supra, in versic. sine figura iudicij. adde Bal. in l. captatorias. iniū. quest. C. de testamē. milit. & vide Jas. in l. si quis arbitratu. ff. de verb. oblig. vbi infert ad pulchram questionem.

i C Absit. Not. quod vbi est commissum quid sub libera voluntate, non venit dolus. vide plene per Aler. plures concor. in consi. cij. incip. super primo. in iij. col. in ij. vo. & vide Lanfranc. in tracta. de arbi. in j. parte.

k C Proprium. Vide Bart. & que ibi scripsi in addi. in l. si fit. de leg. j. cum concordan. etiam de quibus per Aler. ibi.

l C In cuius libera. Vide apost. in l. societatem. §. arbitrorum. in prin. ff. pro so. vbi videntur cōtraria Bar hic addita per ipsum, attamen videas ibi. & concor.

m C Importantia arbitrium. Habens authoritatem per verba importantia arbitrium boni viri, debet sequi, &c. Vide Bar. hic & etiam. ē. in versicu. sine figura. & Aler. in consi. ccxviij. ij. volum. & quid de habente arbitrium in condemnādo, & an habeat arbitrium in procedendo. vide Barto. in l. si in l. & ibi apostillam. ff. loc. & Aler. in l. qui Rome. §. Callimachus. ff. de verborum o bligatio. An autem possit prorogare punitionem, vide Alerā. ibi

n C Questio. Vide Aleran. d. in l. ij. §. voluntatem. ff. soluto matrimonio.

o C Arbitratus. Vide Francisc. de Areti. in consilio. xxxiij.

p C L. j. Vide ibi Jaso.

q C Statuto. Vide Aler. in l. fin. §. pe. C. de his qui ad eccle. cōfu in addi. Bart. & Franc. de Are. in consi. lxxxiij. incip. diligenter ponderatis. & Bar. in consi. lxxxij. punctus. & ibi scripsi.

r C Quero, an. Nota, quod per quācunque clausulam apposi tam in commissione, iudex potest auferre exceptionem acquisitam parti, etiam de rigore iuris inductam, quam decisionem Bartoli hic exclamat Matth. in notabili. xv. incipiente. Pro. & quod si iudex, & vide Felyn. in capitu. de constitu. & plene per eūdem in rubric. extra. de prescrip. vbi tenet, quod arbiter iud. casturus secundum equitatem non debet reūcere exceptionem prescriptionis, contra Ang. cum concor. de quibus ibi per eum. & vide Joan. de Imol. in clement. sepe. in fin. de verbo. signific. Georgi. Nat. in d. clement. sepe. §. non sic tamen. & in seq. vbi plene. & dixi ē in consi. clxxij. vbi etiam per Barto. & vide Aleran. in l. sequitur. §. si viam. in addit. Bartol. ff. de vsucapio. & in l. si is cui. §. fi. in additio Bar. ff. de noua.

* C Prescriptionis. Adde Videndum Roma. consi. cxlix. vbi ponit, qualiter procedat hoc dictum, & eundem in rub. de arbit. quē etiam refert, & sequitur Georgius Nat. in cle. sepe. §. non sic tamē de verb. signific. & vide Felyn. in c. ij. de offic. deleg. in princip.

Ad hoc. Vel iuxta hoc, id est, secundū hoc, vt C. de iudi. authenti. ad hec. & hic incipit tertia pars, in qua ponitur statutum speciale in modo procedendi contra contumaces.

1 ☞ Dictio, communitas, est generalis ad vniuersitate m castri, vel ville cuiuslibet municipij.

1 **Communitas.** † Romē generale est ad vniuersitatē castri vel ville cuiuslibet municipij, quod ab ipsa hominum cōmunitate principaliter regitur, sic & C. de epis. & cleri. aut. item nulla cōmunitas, & in extra ua. Friderichi, de sta. contra lib. eccle. §. itē quecūque cōmunitas.

1 ☞ Dictio, corpus. est generalis ad omnes simul habitantes, vel non.

2 Collegium est, quando simul cohabitant, & colliguntur simul.

3 Vniuersitas potest delinquere, & contra eam potest procedi.

1' **Corpus.** Generale & nomē est ad omnes simul cohabi-

* tantes, vel non. & q; sequitur, collegium. est,

2 † quando simul cohabitant, & simul colliguntur. ff. quod cuiusque

* vniuer. l. j. in princi. & est casus expressus hic, quod vniuersitas

poteſt delinquere. ⁊ contra eam poteſt procedi ⁊ punitur, licet quidam contra, vt plene dixi in l. aut facta. §. fin. de pen.

ADDITIONES.

✳ ¶ Collegium. Quid ſit colegium, ⁊ ex quibus conſtet, vide L. Roman. conſil. cccxxvi.

✳ ¶ In primi. Qualiter vniuerſitas poſſit delinquere, vide Angel. conſil. clxv. ⁊ qualiter debeat citari per eũdem conſil. cxcvi. Vnum ſemper not. q̃ illud quod dicitur, q̃ vniuerſitas non delinquit, niſi cõmunicato conſilio q̃ illud habet locum in caſu mõmẽtaneo, ſecus in ſucceſſiuo, vt voluit Pet. de Anch. cõſi. clvi.

Status. Siue liber, ſiue ſeruus, ſiue ingenuus, ſiue libertinus, vt ff. de ſtatu homi. l. iij. cũ l. ſeq. Itẽ ſiue ſint integri ſtatus, ſiue diminuti, vt ff. de varijs, ⁊ extraordinarijs cognitio. l. cognitionum. §. i. viles ergo homines hac lege tenẽtur, licet alias non curetur ſi de imperatore ſolo verbo maledixerint, vt C. ſi quis Imperatori maled. l. i. ⁊c.

Dignitatis. Per hoc patet quod in hoc crimine ceſſat priuilegium conceſſum eis, qui habent dignitatem cum adminiſtratione. vt, ea durante, nemo ✳ conuenitur, * vt ff. de iudi. l. pars literarum, ⁊ quod ibi no. ceſſat etiam priuilegium conceſſum quibuſdam in dignitate exiſtentibus, vt C. vbi ſenā. vel clar. l. fi. prout ibi tangitur, de modo procedendi, ⁊ ſententiandi: priuilegium tamen iudicis remanet, quia (vt dixi) hic ſunt legitimande perſone.

ADDITIO.

✳ ¶ Conueniatur. Poteſt etiam officialis conueniri pro eo, q̃ deliquit, durante officio ſecundum Rom. conſil. xlv.

1 ☞ Laicus non poteſt contra clericum procedere in crimine leſe maieſtatis niſi ratione feudi.

2 Imperator Henricus facit priuari quoſdam epiſcopos feudis propter rebellionem.

Conditionis. Maſculus, vel femina minor, vel maior tamẽ tali etate, quod in eũ cadat delictum, ſui iuris, vel alterius, vt ff. de excep. doli. l. i. in
1 princ. cõiuncto §. plane. † Item laicus ſiue clericus ex vi verborum, tamen contra clericum non poteſt procedere laicus, niſi ra
✳ tione feudi, * vt extra de fõr. competẽ. c. verum. ⁊ C. de epiſcop.
2 ⁊ cle. authen. ſtatuimus. ⁊ iſte † Imperator Henricus quoſdam Epiſcopos propter rebellionem ſuis feudis priuari fecit.

ADDITIO.

✳ ¶ Feudi. Adde Oldrad. conſil. xlv.

1 ☞ Citatio quando ſit in criminalibus, neceſſario nõ requiritur quod exprimatur factum limitatum loco, ⁊ tempore.

2 Reus, qui comparuit tempore prime citationis, ſpecialiter citari debet ad audiendum ſententiam.

3 Citatio generalis peremptoria ad hoc vt ad vlteriora procedi poſſit, requiritur quando proceditur ſine figura iudicij, licet terminus peremptorius non.

4 Citatio ad audiendum ſententiam debet eſſe peremptoria.

5 Citationes que fiunt in medio iudicij, puta ad audiendum iura re teſtes, ſemper dicantur peremptorie.

6 Dilationes, que dantur ad probandum, intelliguntur peremptorie.

7 Extrauag. ad exprimendum loquitur etiam ex parte accuſatoris ſi citetur.

a **Super dicto crimine.** [a] Citata vel citatus, per nuncij,
1 vt eſt infra. vide ergo q̃ in hoc caſu nõ ſit neceſſe in citatione
b primi factum limitatum loco, ⁊ tempore, ſed ſufficit quod citetur quid ſuper crimine leſe maieſtatis, vt hic aperte dicitur. Sz quid vbi alias ſuper dicto crimine debet p̃cedi ordinarie? Reſpondeo idẽ, vt C. de exhibẽ. re. l. i. in fi. vbi dicitur q̃ poſtquaz citatus venit ad iudiciũ debet explorare id eſt, dicere quare fuit vocatus, ⁊ ſic patet quod in citatorio hoc non fuit expreſſum. q̃ in criminalibus debẽt fieri citationes ſicut in ciuilibus. ff. de penis. l. abſentem. ⁊ ibi notat. ⁊ ff. de regulis iuris. l. i. ⁊ ibi nota. Sz in ciuilibus debet citari reus vt veniat, ⁊ ſui preſentiã faciat, vt notatur. C. quomodo. ⁊ quando iudex. l. conſentaneũ. ⁊ no. in authenti. qui ſemel. eodem titu. in glo. ſuper verbo, tribus edictis, que incip. vocetur, vt veniat ad cauſam, contrarium no extra de dilat. c. ij. per Bernar. in glo. in verb. plene potuit inſtrui. ⁊ alleg. at. v. queſt. §. c. ſi primates. Sed ibi ſpeciale eſt cũ ad ſynodum vocatur Epiſcopus fauore dignitatis Epiſcopalis. Sunt ⁊ alia multa que fauore hominum qui in dignitatibus ſunt, ſtatuũtur, vt C. vbi ſen. vel cla. per totum. Sed in caſu preſentis cõſtitutionis ceſſaret dictus fauor pro eo, quod dictum eſt ſupra, cuiuſcũque dignitatis, ⁊c. Sed contra in d. c. ſepe. de verborũ ſignificatio. quia quando fertur ſentẽtia debet citari ad hoc. ⁊ ſic videtur quod in citatione debet inſeri ad quid ſpecialiter citetur etiã cũ
fine figura iudicij proceditur, ⁊ hic dicitur quod vigore huius ci
tationis generaliter facte quod veniat reſponſurus ſuper crimi
ne tali, poſſit ad ſentẽtiam procedi. Sol. ſi citatus in prima cita
2 tione non comparet valet, quod hic dicitur: † ſed comparuit, ſi
ſtetit ad proceſſum vſque ad finem. ſi tempore ſententie non ad
eſt debet citari ſpecialiter ad hoc vt ibi fit. ſi enim prime cita
✳ tioni veniendo ſatisfacit ſi poſtea ſe abſentat citari iterũ * Debet
C. de bonis author. iudic. poſſ. authent. ⁊ qui iurat. Sed tũc vi
debeat citari, vel ad domũ ſue habitationis. que forte eſt in pro
nuncia, vel in curia: dicam infra, in gl. ſuper verbo. edictum, ⁊ ci
3 † aduertendum quod licet hoc caſu quando ſine figura iudi
c proceditur, terminus peremptorius non ſit neceſſarius, vt di
cam in gloſſ. ſuper verbo. in termino. tamen vbi quis citetur in
citatione generali ad hoc vt eius vigore poſſit procedi ad vl
✳ teriora, requiritur q̃ fiat citatio peremptoria * vel tres que ha
bent vim peremptorie vt d. l. conſentaneũ. ⁊ hic ſine fatali
4 teſta. ſiue poſt, vt ibi nota. † Item dicta citatio ſpecialis ad
✳ tentiam audiendum ſimiliter debet eſſe peremptoria. * l. ad
5 emptorium. ff. de iudi. alie † vero citationes, que fiũt in medio
certum actum, vt ad videndum iurare teſtes, ⁊ ſimilia ſemper
d telliguntur peremptorie. [d] vt extra de except. capit. paſtoralis
⁊ ibi de hoc per Joann. Andream. facit C. qui [d] accuſare nõ po
ſunt. l. ſi ea. ⁊ vbi terminus ille intelligitur peremptorius. quod
6 patet, quia vlterius non auditur. Dilationes † vero que da
tur ad probandum intelliguntur peremptorie, cum non detur plures quam vna, niſi cauſa cognita, vt ff. de feriis. l. fina.

7 ¶ † Et ẽ ex eo quod dicitur ſimpliciter ſuper dicto crimine, pa
tet quod loquitur hec cõſtitutio etiam ex parte accuſatoris ſi
tetur quod veniat ad producendum, vel ſi inquiratur de impo
nendo penam talionis. Iſta enim ſunt de tangentibus iſtud cri
men, ergo ⁊c. vt patet in tertu.

ADDITIONES.

a Tho. Dip. ¶ Super dicto crimine. Vide Alexand. in l. j. in fine. ff. de legat. ij.

b ¶ Exprimi. Vide Aler. in l. ſtatu liberos. § Stichus annua. ff. de ſtatuliber. in addi. ad Bar. ⁊ in l. inter accuſatorem. in verſi. quero vtrum. ff. de public. iudi. ⁊ eundem Alexand. in l. filiusfamilias. §. diuus. ff. de leg. j. Adde Roman. conſil. cccl. xir.

✳ ¶ Iterum. Adde Paul. de Caſt. in conſil. cclxxij.

c ¶ Auertendum Vide Fely. in c. licet cauſam. de prõbat. Jo. in l. fin. ff. de fer.

✳ ¶ Peremptoria. Vide Oldra. conſilio ij.

d ¶ Intelliguntur peremptorie. Vide Felyn. in capit. ad petitionem. de accu.

1 ☞ Nuncius conſtituitur a iudice.

2 Infamis ⁊ vilis poteſt hodie eſſe nuncius.

3 Nuncius de iure ciuili debet eligi perſona dives ⁊ honeſta

4 Nuncius iurat ſe facturum officium legaliter.

5 Nuncius ſi eligi debet a conſilio tunc cõſtare debet de eius ele
ctione, non ſi a iudicibus eligitur.

6 Nuncius non citat ſine commiſſione.

7 Nuncio citandi in prouincia citatus credere debet, ſecus ſi extra prouinciam.

8 Nuncio delegati citanti non creditur ſine literis.

9 Arbiter ⁊ iudex inferior vtuntur nuncio ſuperioris.

10 Nuncio referenti ſe citaſſe, ⁊ in dependentibus ab eius fi
creditur.

a **Per nuncium.** † Nuncij cõſtituit ipſe iudex, vt C. de ſpo. l. ij. ⁊ ibi no.
1 in authentic. de iudic. §. neceſſitatem. ⁊ puto q̃ poſſet conſtitui
etiam infamis. licet ſit officium publicum. Nam viliſſimus perſonis congruit ſecundum mores noſtros, ergo ab hoc infamia non repellit, vt C. de infami. l. j lib. x. ¶ Pro hoc. l. nec infames.
2 de decur. lib. x. ſed ſecundum leges deberent † eligi perſone dis
b tes, ⁊ [b] approbate, vt in authen. de iudi. §. bis, qui cauſas. vers.
hoc autem. † facit quia infamis poteſt eſſe procurator. Inſtit. de
except. §. fin. ⁊ arbiter, vt ff. de arb. l. ij. ¶ edius. ⁊ ff. de poſtul.
3 l. j. §. ſed eſt equiſſimum. † ⁊ ſi diceres, quomodo credetur ei qui
4 infamis nõ poſſit eſſe teſtis: ſtatim dicam. † Item debet iurare
ſe facturum officium legaliter, argumen. C. de fide inſtru. com
parationes. ⁊ C. de ſecun. nup. l. hac edictali. § his illud. ⁊ arg.
in authen. iuſiurandum quod preſtatur ab his. §. j. ꝓ uto ei
non iuret poſſe eum exercere officij. C. de arb. authen. decer
mus. Eligitur enim periculo iudicis eligentis, vt dic. authen.
5 de iudi. § hos autem omnino. ⁊ ideo dicitur, † quod ii non ap
ret quod aliquis ſit electus nuncius, quod non eſt curandum
c cum ſtatim eo quod fibi fit commiſſio de citando mipſa cõmi
ſione eligitur. Sed ſi ex lege municipali electio nũciorum debe
ret fieri a conſilio ⁊ non a iudicibus, tunc debet conſtare de ea,
vel ſufficeret quod eſſet in poſſeſſione exercendi illud officium.

Barbatia

6 Barbarius.ff.de offic.ptor.ꝛ C.de testamẽt.l.i.nec põt†nũcius aliquem citare nisi fiat ei commissio.vt C.de exhib.re.l.neminẽ. Sed an citatus debeat credere eum esse nuncium: ℟espõd.vt dicitur in authen.de col.§.eos autẽ. quod actores qui mittũtur in prouinciã antequam inchoent officium debent suas literas insinuare iudici prouincie.ex quo colligitur, q̃ ex eo, q̃ in curia ipsius iudicis apparet q̃ talis est nuncius qõ possint citari per eum omnes subditi sui in eius territorio, ꝛ in eadem prouincia, nec eis aliter fides fieri debet.ꝛsic debet credere licet in multis partibus obseruetur quod tales nunciꝫ habẽt aliqua signa, qui bus cognoscantur,in quo consuetudo loci est obseruanda.Si tñ esset extra prouinciam non esset credendum ei sine literis, vt d.§.eos autem.Facit C.de mand.princi.l.i.ꝛ hoc in iudicibus or
8 dinarijs.Sed nuncio† delegatorum videtur non credendum si ne literis vt extra de offic.deleg.c.prudentiam.Facit quod no.
9 in tit.de cita.§.i.per spec.Sed an arbiter iudex inferior potet vti nuncijs superiorum? ℟espond.sic,in authen.de defen.ci ui §.deinde eos.ibi,ex prouinciali autẽ officio,ꝛc. Sed an eidẽ ✻nuncio referenti† debeat iudex credere cum sit vnus? [a] Quí
10 dam dicunt quod non,iuri iurandi.C.de testi.Contrarium est d verum vt hic cum in singulari dicat nuncium.Facit C.de episco. ꝛ cleri.l.omnes.§.verum si apparitorum.ꝛ creditur eis in his quæ sibi commissa sunt,ꝛ ex eorum officio dependent, vt se citasse e similia.Facit C.de fal.l.si quis decurio.Similiter quia etiam seruus de facto proprio interrogatur.l.interrogari C.de quest. multo magis infamis.Si vero ei committeretur aliquid.ꝛ refert quod alios fecisse vidisset, tunc in modicis creditur sibi: in ma gnis nõ etenus vt iudex possit procedere.vt ff de reb.eo.l.ma gis puto.§.ne tamen.ꝛ C.de accusa.l.ea quidẽ.Facit ff.de custo. reo.l.diuus.ꝛ quod dixi in glos.super versi.denunciationem.ꝛc.

ADDITIONES.

a T.D.Cper nuncium.Vide Cardi.Alexan.in c.cum parati. de appellatio.ꝛ apostil.Alex.in.in l.eum qui.§.i.ff.cõmoda.

b CPersone diuites. Vide Felin.in c.prudentiam. in fine prin. ff.de offic.deleg.

c CCum statim.Vide Paul.de Castr.in l.insule.post princip.ff. de iudic.

✻ CNuncio.An sit nuncio credendum.Vide Paul. de Cast.con silio ccxvv.Roman.consi.xcv.vbi an presumatur, q̃ commissio processerit,ꝛ q̃ omnia solenniter gesta sint.

d CCredere cum sit vnus.Vide Jas.in l.properandum.§.ꝛ si qui dẽ.C.de re.iudi.ꝛ Alexand.in l.i.§.cura carnis.ff.de officio,præ fect.vrb.

e CSimiliter quia.Vide Jas.ꝛ ponas hic in l.ũ.§.si absens.ff.si ex noxal.causa.

1 ℣Sigillo proprio vel publico creditur in citationibus.
2 Citatio potest signari sigillo alieno,si de hoc mentio fiat in ipsa citatione.
Citatio licet fiat per literas nuncius debet tamen eas portare.
3 Creditur nuncio asserenti se portasse literas citationis,etiam si pars neget.
4 Actor potest portare literas citatorias dummodo præsentet co ram testibus,ꝛ notario.

1 ✻Per literas †Sigillatas ✻ figillo proprio.vel pu blico,vt in l.si publicanus.§.i.de pu blicanis.C.de episcop.ꝛ cleric.l.si qua per calumniã,ꝛ ibi not.ꝛ extra de probat.cap.post cessionem.℣Potest etiam sigillare alie
a no,dummodo fiat de hoc mẽtionem.ff.de testam.l.ad testim.§.de hoc in Spe.de cita.§.nam de citatione.versic.lite ras igitur citationis. Puto tutius esse,quod tales litere publi
2 centur manu notarij.ꝛ ita multi obseruant, licet autem† fiant li tere,tamen est necessarius nuncius qui portet.Sed in hoc dif fert,quia quando solus nuncius mittitur, debet talis esse quod citatus debeat credere ipsum esse nuncium,vt in precedenti gl. hic autẽ satis est vt credat vel credere debeat literas esse talis
3 iudicis.Sed dices,†quid si negare voluerit literas sibi fuisse portatas? ℟espondeo,iudex stabit in hoc relationi sui nuncij, ideo enim se citatum cognoscit a iudice per literas. An autem fuerit nuncius, ipsius iudicis est cognitio.ꝛ portare ipsas lite est signum euidens, quod sit nuncius, argument.ff. de legat. j.l.rum filij.§.eum qui chirographum.C. de donat.l.prima.
4 ℣Sed an actor ipse poterit portare literas citatorias. Vide tur expressum quod sic.ff.de furt.lege, eum qui. §. si epistola. verbiculo,sed et si[interfuit. vbi quis pro se portat epistolam. Sed si pars negaret eam sibi præsentatam fuisse, esset graue: q̃ sibi actori crederetur nisi forte literarum præsentationem proba ret per alios.ꝛ ideo si præsentaret coram testibus,ꝛ notario qui inde conficeret instrumentum,putarem sufficere,ꝛc.

ADDITIONES.

✻ CSigillatas.Adde Anto.consi.ũ.ꝛ Old.cõsi.clxxviij.vbi an per literas episcopi sigillatas,probetur excommunicatio.An autem præsidibus,vel legatis de latere credendum sit absque li teris.vide Rom.consi.liv.Abb.consi.xvij.

a T.D.CFacit de hoc mentionem. Vide per Cardi. Alex.c.cũ parati.de appella.ꝛ apost.Alexã.in l.eum qui.§.fin.in fi.ff.com moda.

b CSed an actor.Vide Alex.in l.iuste possidet.ff.de acquir.pos. ꝛ ibi scripsi.

1 ✻Citatio per edictum competit ordinarijs,ꝛ delegatis a prin cipe.
2 Citatio per edictum iure canonico quibus casibus fieri possit.
Citatio per edictum non fit quando quis citare potest per nun cium,vel per literas.
3 Nuncius quando impediri dicitur: vel non posse quem tute ad locum citationis accedere.
4 Cautela vt antequam fiat citatio per edictũ, quod iudex capiat informationem de non tuto accessu.
5 Terminus in citatione per edictum debet poni cõgruus, vt ve niat in notitiam citati.ꝛ possit ad locum citationis comparere.
6 Judex qui citat per edictum quomodo moderabit terminum dandum citato ad comparendum.
7 Citationis si in termino comparet,ꝛ allegat absentiam citati,ꝛ petit sibi prorogari terminum vt inueniat citatum,terminus de bet ei dari.
8 Judex non veniẽte absente data dilatione, potest contra ipsum vt in contumacem procedere.
9 Citari extra territorium quando possit subditus, per edictũ vel per nuncium vel literas.
10 Papa citat quemlibet vbicunque existentem.ꝛ officialis impe rij qui præest vni prouincie,potest homines existentes in quali bet prouincia imperij citare.
11 Imperator vel princeps secularis nõ potest citare quem in ter ris ecclesie,sed scribit superiori vt notificet.
12 Judex in cuius territorio degit citandus si negligat citationes ad literas citantis notificare, tunc iudex extra territorium ci tat per edictum.vel per nuncium.
13 Citatus qui in primo termino comparuit si postea se absenta uit quomodo citabitur.
14 Citatio per preconem admittitur,vbi citatur incerta persona.
15 Consilium,quid agere debeat iudex, quando citatus in primo termino comparuit,ꝛ non est locus detentioni,ꝛ sic extra territo rium.
16 Citari per preconem,quando quis possit.

a a 1 ✻Per edictum. [a] Iste modus†citandi cõuenit or dinarijs,ꝛ delegatis a Principe ꝛ non alijs.C.quomodo,ꝛ qñ iud.auth. qui semel.Item non so
2 lũ in his casibus.sed in alijs omnibus,vt ibi patet.Sed† de iure cano.non potest fieri,nisi de speciali commissione Papæ.ꝛ tunc solum contra eos,qui procurant ne ad eos citatio perueniat vel ad quorum loca non potest tute accedi.vt extra de iudic.capi. ũ. in cle.quæ limitatio secunda fuit multum equa vt ibi patet sic pu to iudices in foro nostro dicere,practicare, nam isti tres modi citandi permittuntur,alternatiue,ꝛ sic iudicis arbitrio. Sed in his debet seruare equitatem, vt in authentica, insurandum, quod presta.ab his.§.primo.ꝛ per Innocen.extra de constit. c. fin.glo.not ꝛ Archi.de constit lib.vj.si ergo potest per nuncũ citare,vel epistolas,vel literas non est equus quod citet per edi
b cta,ꝛ si faceret,grauaret partem,ꝛ ideo per iudicem appell a
3 tionis,posset infringi† processus.hoc autem scilicet quem inor e diri ne ad eum citatio perueniat vel non posse accedi tute,sepe accidit scilicet quando citatur aliqua ciuitas,vel dominus, aut multi ciues vnius ciuitatis argu.extra de rescrip. capitu. statutum.§.cum vero eiusdem lib.vi.Item si locus in quo persona est citanda est rebellis, non enim tute mittitur nuncius ad locum inimicorum.l.sciendum.ff. de legationib.ꝛ l. de etate. ad senat.
4 Trebel.ꝛ l.ũ.ff.ex quibus causis ma.Puto† tamen recte fieri, antequam hec citatio fiat quod super hoc ad iudicis informa
5 tionem aliquid cognoscatur.d.l.de etate.† Sed quis terminus in tali edicto ponetur? ℟espond.congruus vt possit venire in notitiam citati.vt possit postea ad locum citationis comparere in ciuilibus,d.cap.i.de iudic.in clemen.ne alias edictum con tineat impossibile.vt ff.de eo quod certo loco.l.ũ.§.si quis ita.In criminalibus vero datur dilatio longior secundum formam.l ũ. C.de exhibẽ.re.que tamen dilatio non videtur necessaria i hec lege cum absque figura iudicij procedatur. cum illa sit solenni
6 tas iuris ciuilis.vt supra not.in glos.super verbo, figura. †Sed qualiter sciet iudex moderare terminũ,cũ ignoret vbi reus mo retur: ℟espond.ter.est.C.quomodo ꝛ quando iudex.auth.qui

semel. vbi dicit qd iudex presens, debet examinare vbi sit reus,
sed hoc videtur impossibile quod testes examinati corã iudice
hoc dicant, scilicet aliquem modo esse Florentie. Unde oportet
sic intelligi vt dicit text. in authent. de exhib. re. §. illum vero.
vbi dicitur quod iudex examinet inquantũ possit in quã terraz
abijsse dicitur ex eo quod dicitur abijsse. apparet ergo qd suf-
ficit sola fama vel vulgi opinio quod in certum locum dicitur
abijsse. Quod ergo in d. authent. dicitur vbi, id est vbi esse dici-
tur, & ex eo quod dicitur examinet, poterit intelligi summatim
ad sui informationẽ etiam parte non citata vt ibi no. Hec est pra
ctica vera & pulchra, & notab. Quid si hãc examinationem non
fecit. Certe aliquid de substantialibus videtur omissum. vsus ta
men & communis practica hoc non patitur, sed satis est assigna
re terminum cõgruentem per distantiam loci, vbi est, vel vbi ha
bitare consueuit, sicut ibi citare sufficit. l. j. §. j. de lib. agnos. l. iiij. §.
7 pretor. ff. de dam. infec. †Quid si intra terminum comparet ali-
quis, & dicit citatum abesse petens sibi terminum prorogari vt
citatum inueniat, & ei denunciet, an sit audiendus? Respond.
iste videtur excusator ad allegandum causas absentie, ideo au-
diendus faciendo fidem de absentia: quo facto, si petat termi-
num, vt eum inueniat, & ei denunciet est audiendus, vt C. vbi de
crimi. agi opor. authen. qua in prouincia. Sed quid si talis reuer
8 tens dicit †se illum diligenter inquisiuisse, & non potuisse inueni
re vbi esset? Respond. quod procedit iudex tanquã contra con-
tumacem. Nam post illam dilationem auditur, si ille veniat, vel
mittat legitime, alias secus, vt dicta authentic. qua in prouin-
9 cia. hic autem neutrum facit. Sed an predictis †modis quis
possit citari vbicunque sit etiã extra territorium ciuitatis: quod
videtur. C. de episcop. & cleric. l. omnes. §. verum si apparitor. &
de offic. prefec. vrb. l. ij. vbi subditum suum quis citat etiam extra
* territorium * existentem. In contrarium est casus extra de re
iudicata cap pastoralis. in clemen. vbi declaratur quod Impera-
tor per se nõ potest citare eũ qui est in terris ecclesie, sed debet
superiori denunciare vt ei nunciet. Cyn. in quadam disputatio-
ne dicit quod illud fuit cõpositum per errorem Canonistarũ. Sed
cum illa decretalis fuerit facta in generali cõcilio, vbi est copia
magna intelligentiũ, non est verisimile quod in illo c. fuerit er-
ratum, vnde temeraria est dicta solutio. Unde dicit Paulus de
Leaza. in d. c. qd ille qui, est iudex alicuius ratione domicilij po
test citare illum extra territorium quacunque citatione, cum ta-
lis absens alium ab isto superiore non habeat per quem citari
possit: & ita loquuntur iura predicta. Si vero loquimur de subie
cto ratione delicti vel contractus, & sic per accidens, & tunc ta-
lis iudex nõ citat extra territorium, vt d. c. pastoralis, & hoc quo
ad executionem faciendam in rebus que alias non sunt in terri-
torio citantis, vt extra de foro competen. c. Romana. §. contra-
hẽtes. lib. vj. Sed certe primum membrum ratione domicilij pla
cet, secundum displicet, primo per dictum. §. contrahentes. vbi
sit citatio extra territorium, etiam quo ad pronunciationem de
mittendo in bonis que nõ sunt in territorio citantis. Secundo
quia directo est contra casum huius cõstitutionis. Et quod sic
intellexerit Imperator, patet, quia citationem factam de rege
Roberto existente extra territorium, asserit legitime factam, et
loquitur hic de citatiõe facta a quocũque qui preest iurisdictio-
ni. Item in causa capitali. Et si dices, hoc Imperator, non po
tuit cõcedo in terris ecclesie. Dico ergo quod Papa potest ci-
10 tare quemlibet vbicunque existentem, †quia ipse est vicarius *
* ipsius, cuius est terra, & plenitudo orbis eius vt extra de iud. c. j.
in clemẽtin. Ita per vniuersum Imperium officialis qui preest
vni prouincie, potest citare homines existentes in qualibet pro
uincia Imperij, quia hoc facit authoritate Imperatoris, d. l.
omnes. §. verũ si apparitor. & d. l. ij. ff. de offici. prefe. vrb. l. & hic.
11 sed Imperator †vel alius princeps secularis non potest citare
quem in terris ecclesie quia etiam illas terras sibi libere reserua
uit, d. c. pastoralis. debet ergo scribere superiori illius loci vbi
persona citanda moratur, vt notificet sibi, vt ibi & ff. de requi. re.
12 l. j. §. 1. Sed †quid si ille iudex scribat quod non vult ei notificare.
Uidetur, quod non imputetur hoc reo: quia per eum non est fa
ctum, vt ff. quod vi, aut clam. l. j. §. si, sed secundum hoc iudex non
potest expedire processum, ergo dic quod habetur tanquam le-
gitime citatus. licet enim ipse de se non impediuerit citationem
fieri, impediuit tamen defensor eius, scilicet, suus superior, quod
sufficit extra de electio. capit. causaz. in clem. vbi verũ si propter
c appellati vel suorum &c. Uel dic quod propter eius negligẽtiã:
poterit ipse iudex citare per edicta, vel nuncium, sicut si esset in
eius territorio, argu C. vbi in rem act. l. ij. & de iudi. l. nulli. & quod
13 ibi not. & hoc plus placet mihi. Quid si in primo termino †cita-
* tus comparet, * & postea se absentauit qualiter citabitur? Resp.
aut prima citatio fuit facta simpliciter quod compareat super ta
li negotio responsurus, & tunc veniendo satisfacit primo termi-
no, & eadem solennitate est citandus hac secunda citatione sicut
in prima, vt dictum est s. in glo. super versi. super dicto crimine.
Aut prima citatio facta fuit magis extense dicẽdo quod veniat
responsurus super tali negotio, & ad procedendum in causa pre
dicta, vt iuris fuerit, vsque ad finem. & tunc veniendo non satisfa
cit termino nisi stet vsque ad finem, quia tunc est intelligendũ vt
d stet in conspectu iudicis ideo tunc sufficit citatio per precone
ipsum citando per ciuitatem, quod iudex facit citare talem: nunc
enim si non comparet, procedetur in causa. Aut enim erat pre
sens in ciuitate, & non comparet, & talis proclamatio arctat eũ.
l. si eo tempore. C. de remis. pigno. Aut non erat presens, & ex eo
quod se absentauit a ciuitate erat contumax, ex virtute prime ci
tatiõis, & ex hoc quia morari debet in ciuitate vbi est curia. lic
14 quo in loco sit, incertum sit; Sic etiam admittit †citatio per pre
conẽ quando est incerta persona que citetur, vt dicã. j. Nec obst
predictis. C. de bo. aut. iud. pos. l. cum proponas. & auth. & qui
rat. in cor. vnde sumitur, quia ibi promisit & iurauit de iudicio
sisti magis respectu partis vt eis cõmittatur obligatio ad inter
se, vt ff. si quis cau. l. ij. in fi. quã respectu iudicis, vt dicatur contu
max, si ibi non est, ideo debet solenniter citari facta inquisitione
e vbi esse dicitur. Consulo tamen ad effugiendũ † predicta q pre
15 comparente in primo termino in causis in quibus nõ est locus
detentioni, vt ei dicatur a iudice vt certũ locũ in ciuitate eli
gat vbi sit citandus. sicut enim potest eligere domiciliũ. vt. ff. ad
municip. l. domicilium. & l. nihil. ita potest eligere quo ad certum
actum. Quidam autem precipiunt tali sic comparenti, quia est
f ex lõginquo vt singulis diebus, & horis * quibus reddit ius cõ
* pareat corã eo. Et qr de citatiõe que fit per preconẽ facta est m
16 tio, quero †quando per preconẽ citare licet? Quidã dicũt q cita
re licet reũ, nõ actorẽ vt C. quomodo & quãdo iudex authẽ. qui se
mel. & ita videtur tenere Specula. in titu. de cita. § sequi. circa
princ. Sed certe ratio posita in authent. qui semel. scilicet q vox
preconis paucis innotescit, est cõmunis ad actorẽ, & reuz. Unde
dictum Specula. potest esse verũ in eo casu, in quo reus potest
esse in loco, vt dixi. Dic ergo, aut est citanda persona certa q cõ
stat eius interesse, aut ignorat quis sit ille cuius interest. ¶ Pri
g mo casu ipsa persona citanda est nominatim, de ven. inspicien.
l. j. § penulti Sed qualiter? Dic aut est incertũ vbi sit. nec alibi
est ex virtute citationis, & nõ potest citari per preconẽ id est vo
ce pconis, vt d. auth. qui semel. aut debet esse in aliquo loco vir
tute citationis, sed ignoratur locus loci, qr nescitur in qua parte
sit ciuitatis, & tunc sufficit citatio per preconem vt s. ostẽsum est.
l. si eo tempore. C. de remis. pig. tamen ista citatio non preiudicat
nisi presentibus vt ibi patet. facit qd no. Inn. in ter. de ma. & obe.
c. si. & hoc nisi citanda esset aliqua multitudo. C. de decur. l. obser
uare. lib. x. & no. per Inn. in c. si. ext. de ma. & obe. Si vero ignora
que sit persona cuius interest citari, & tunc sufficit citari per pre
conem, vt l. si vacantia. C. de bo. vacan. lib. x. & in d. l. si eo tẽpore.

ADDITIONES.

a T. D. ¶ Per edictũ. Uide Alex. in l. inter accusatorẽ. ff. de pu
blic. iudic. in versi. vlterius quero in additio. incip. vlterius in
Bar. & in l. j. §. presides. in addi. ma. icip. presides ff. de requir.
& Ias. in l. si. ff. de iuris. om. iud. & dixi in l. omnes. C. de episc.
& vide apostil. Alexã. in l. si eo tẽpore. C. de remissio. pig. in
l. nec quicquam §. vbi decretum. ff. de off. procon. & leg.
citatio p edictũ fieri possit, vide Pau. de Cast. cõsi. 50. in
filio ccv. & que sit differẽtia inter edictum & perẽptoriũ
dem cõsil. iij. & ccxxiij. & per Abba. consi. lxij. & qñ sufficiat cita
per proclama. Rom. consi. ccccx.

b ¶ Citet per edicta. Uide Alexand. in l. ij. in versi. secundo prin
cipaliter quero. ff. de appel re. in apostil Bar.

* ¶ Territorium. An quis possit citare sibi subditum existentem
extra territorium vide Old. consil. lxxxv.

* ¶ Uicarius. Idem tenet Aret. consil. lviij.

c ¶ Negligẽtiã. Si iudex nollet vel negligeret exequi literas
mi iudicis illo casu ei permittitur citare condemnatum exist
tem extra territorium per edictum vel per nuncium ac si esset in
territorio. Ita singul. tenet Bar. hic. & sequitur Frãcis. de Are.
in consi. liiij. incip. diligenter cõsideratis omnibus. & domi.
in l. cum quedam puella. in princip. in fi. & in l. fin. in vij. fall.
de iurisdi. om. iudic. vbi dicit hoc dictuz esse singulare T h. D.

* ¶ Comparet. Uide Fede. consil. clxxij.

d ¶ Preconem. Uide plene per Marian. Soc. in rub. extra de
la. in suo tracta. de cita. in artic. xx. quest. xvj. in quarta quest. prin
cip. & ibi videas omnino. T ho.

e ¶ Tamen. No. quod facta citatione generali si semel cõparuit
citatus non debet vlterius procedi ad aliquem actum sine noua
citatione, etiam si fuerit citatus ad omnes & singulos actus vsq
ad sententiam. Fel. in c. licet. causam. de probatio. versic. demum
in hac materia dicit hic T h.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

¶ Longinquo. Quando citatio debet fieri de longinquo, an sufficiat citari semel personaliter ad totam causam: Barto. hic videtur tenere qꝫ sic, & ita tenet. Vide plene nota. per do. Mar. Soci. in rubr. de dilatio. in suo tracta. de cita. articu. xx. questiõ. xv. in ij. questio. vbi plene, & in iijꝰ. quest. vbi etiam abundãter.

✻ Decius. Bal. cõsil. ccxxxviij. iib. iijꝰ. dicit, qꝫ miraf de tali citatione, qꝫ est quedã seruitus, qꝫ quis moretur semper in loco, & qñ citatio ad totam causam fieri possit, vide Paul. Cast. consi. 50.

5 Tho. Cholmatim. Vide Bart. in l. si quis instituatur. §. item si conditioni. verſic. quero, quando creditores, & ibi apost. Ale. x. in ff. de hereditat. instit.

1 ¶ Citatio talis est quod fuerit affixa in loco publico vt moris est nec requiritur quanto tempore stare debet, dum tamen relatio appareat facta.

2 Preconia debent fieri in locis publicis, nec in relatione debet locus facti preconij exprimi.

1 **Publice.** Canonico debet prius † verbo literas legẽdo in aliqo publico loco citari. postea litere debẽt affigi publice scilicet in foribus maioris ecclesie, ca. extra de iudi. in clem. hic enim circa locum loquitur large: quia sufficit publice propone in loco vbi ius redditur, vel in foro nundinarum. vel alibi vbi

a mos est publice fieri preconia, vt in secunda cõsti. Codi. circa fabr. edictis ex more propositis, & quanto tẽpore edictum stet affixum ibi non exprimitur. vnde erit arbitrio iudicis, vt ff. de iure delibe. li. sufficit autem ius actis scriptum esse quod edictũ fuit publice propositum in tali loco: nec est necesse scribi quod tanto tẽpore stetit. nec enim presumitur inde sublatum cum hoc

2 facere sit delictum. l. si quis id qõ. ff. de iur. omn. iudic. cautius tamen esset si quis de hoc faceret fieri scripturam. † Preconia etiam debent scribi in locis publicis, & consuetis in dicta constitu. Codi. circa fin, & sufficit quod preco referat se preconisasse per ciuitatem in locis publicis & cõsuetis. etiam si non exprimitur loca. Nã talia loca consueuerunt esse notoria, & sic exprimendo est necessaria. ff. de contrahen. emptione. lege, cum seruo. §. finali. ita obseruat consuetudo.

ADDITIO.

a ¶ Preconia. Vide plene per Jas. l. properandum. §. & si quidem. C. de iudi. ibi vide limitation. m. & bon.

Citata. Persona vel ciuitas.

1 ¶ Vniuersitas quomodo citanda.

a **Citatum.** Corpus, vel collegiũ: sed qualiter hoc fiet & in citatione, que fit per edictum? Clarum est cum ibi sufficiat propositio in loco publico vt in presenti gl. sed cum fit per nũcium vel epistolam quem citabit nuncius. vel cui literas presentabit. Joan. andr. extra de concessio. prebẽd. c. si capitulum. libr. vi. dicit quod requirat eum qui habet conuocare tale collegium. cum sufficiat quod illud cõgreget more solito quod si se includeret. vel impediret. ne fieret propositio vel presentatio. perinde habetur. ac si esset facta. & quod satis placet. Potest etiam dici quod sicut vnum hominem singularem quis põt citare. licet solũ caput eius respiciat. & non aliud corpus. ff. de in ius vocã. l. satisdq. & arg. l. cũ in diuersis. ff. de rel. & fun. fun. sic etiã

✻ si quis vniuersitatẽ potest citare citãdo caput eius. hoc est illos qui presunt vniuersitati. cõmunitati, vel collegio. l. municipibꝰ. ff. de conclu. & demon. Potest etiam dici quod sicut tutor põt citari in causa pupilli, ita hoc modo rectores in causa vniuersitatis. arg. ff. de pact. item magistri societatem. & l. sequẽ. & de admi. tuto. l. §. sufficit. Sed tu dices illud verũ est quando commissio fieret decernendo tutorem, sed si fieret de citãdo pupillum an

b sufficit? citare tutorem: posset dubitari. Et ideo consilium est,

1 quod fiat eo modo de citando tutorem & pupillum, & de citãdo rectores administratores, & vniuersitatẽ. tunc sine dubio sufficit citare rectores. Potest etiã dici, quod sufficiat quod nũcius per terram clamet quod ipse ex parte talis iudicis citat talẽ vniuersitatem. Cum enim talis citatio fiat de multitudine, sufficit fieri per preconẽ vt dictũ est. & in gl. sup verbo, per edictũ. Per citationes autẽ istas que fiũt de rectoribꝰ vniuersitatis vniuersitas constituit contumax ficte. non antẽ dicitur vere contumax, quasi dolo se occultans. ff. de reg. iur. l. non potest dolo carere.

ADDITIO.

a T. D. ¶ Citatum. Vide Alex. and. in l. non potest. ff. de regulis iuris. in additio. Bar.

✻ ¶ Vniuersitatem. Vide supra. in ver. vniuersitatis. vbi qualiter citetur.

b ¶ An sufficiat. Vide Bartol. in l. prima. §. sufficit, & ibi apost. ff. de adminis. tut.

c ¶ Tenere cõtumax. Vide Alex in l. properãdum. §. sin autẽ reus in fi. C. de iudic. & Felyn. in cã. vt lit. non contest.

1 ¶ Lese maiesta. in crimine non sufficit quod quis sit vere contumax.

2 Iudex non procedit quando ei constat citationem nõ peruenisse ad notitiam citati.

3 Citationis si in termino aliquis comparet allegans citati absentiam & iustum impedimẽtum, & tamẽ iudex procedat, processus est nullus.

4 Citatus quando in termino nõ comparet necessario non est accusanda contumacia nisi quando proceditur per accusationem.

4 Cautela vt iudex accusatore absente possit eius defectum supplere.

a **Neglexerit.** Vere, ficte, seu presumptiue: hec enim constitutio nõ requirit quod quis sit

1 vere contumax. quod patet ex modo citandi per edicta, de qua citatione non constat quod ad notitiam peruenerit. & hoc nisi in

2 dicit † constet hoc ad citatum non peruenisse vel ipsum esse vel fuisse legitime impeditum quo minus veniat, & tũc si vltra procederit ipso iure nullum esset quia deficit substantiale: nam nõ vere, nec ficte neglexit. quod requirit hec lex. & nota. per glos. ff. de re iudic. l. quesitum. & fuit opinio Joan. Andr. in l. contumacia. §. fina. eodem titul. Sed quid, si in termino † citationis comparet aliquis excusator dicens citatum fore absentem ita qõ

3 non potest in eius notitiam peruenire: vel qꝫ est legitime impeditus, & iudex vltra procedit, an valeat? Dic quod si excusator obtulit se probaturũ, & iudex contempserit, quod processus est nullus, quasi per iudicem steterit, quo minus fiat, alias secus. Facit extra de app. capitu. interposita. saltum tamen est ius partis petende restitutionis ex causa iuste absentie. C. quomodo & quando iud. l. ab eo. ff. de in integ. restitu. l. fi. & quod ibi not. An autẽ

4 sit necesse † quod in termino quis cõtra citatum se presentet vt

b neglexisse dicatur? Respond. non: cum proceditur per inquisitionẽ factam ex officio, vel per denunciationem cum iudex sedens semper sit presto. Sed cum per accusationem proceditur, secus videtur ad similitudine causarum ciuilium. vt C. de iudi. l. properandum. §. j. Sed in criminalibus est hoc diuersum, quia accusatore desistẽte, vel defuncto potest iudex procedere vt C. de abo. l. ũ. & ff. de pub. iud. l. pe. in princi. Nam si constaret quod iudex vellet ibi supplere defectum partis sufficeret. † Ideo quidam in partibus Italie faciunt sibi concedi licentiã ab accusatore vt eo absente possint expedire processum, & tunc constat quod partis supplet defectum. In casu tamen huius constitutionis constat quod hoc non requiritur, cum possit fine figura iudicij procedi.

ADDITIONES.

a ¶ Th. D. ¶ Neglexit. Vide Bar. in auth. qui semel. in iijꝰ. questione in versi. communiter, in fi. in addi. Bar. C. de probat. & in l. quesitum in duobus locis. ff. de re iudic.

b ¶ In termino. ✻ Require in versicu. publice. in apostil. que incipreconia.

c ¶ Neglexisse. Vide Bar. in l. inter accusatorem. ver fi. quero. ff. de pub. iud. & ibi in addi. Bar. scripsit Bar.

1 ¶ Terminus intelligitur peremptorius quãdo proceditur sine figura iudicij.

2 Monitio iudicis ad audiendum sententiam dicitur peremptoria.

3 Monitio, & protestatio, que fit extra iudicium, intelligitur peremptoria.

a **In termino.** Et hoc quia singulari nũero[a] loquitur, patet quod vnus tantũ ter

1 minus fuit assignatus. Ex quo † patet quod in his, quibus potest procedi sine figura iudicij terminus intelligitur peremptorius, etiam si non exprimatur. ✻ Facit extra de verb. significatio.

2 c. sepe. in clemen. † Itẽ si iudex vna voce admoneret eos, vel aliquem ad audiendum sententiam, intelligitur peremptorie. C. quomodo & quando iud. in l. secunda. & ibi not. alias peremptorie dici debet, vt dixi supra in gl. super verbo, super dicto crimine. † Item admonitiones, & protestationes que fiunt extra iudicium intelliguntur peremptorie, cum semel sufficit fieri. l. & itia. §. Imperator. ff. de leg. ij.

ADDITIONES.

a Th. D. ¶ Singulari numero. Vide plene Jas. in l. fin. ff. de fer. & Felyn. c. licet causam. de probat.

✻ ¶ Exprimatur. Sequitur Roma. consil. cccxliij. incip. quo ad primum. versi. ex quibus superest.

Personaliter. Hoc verũ in crimine, vbi est pena infligenda in corpus, &c.

1 ¶ Procurator in criminalibus nõ admittitur etiã si ex forma

statuti contra absentem procedi possit.
2 ¶Procurator in criminalibus admittitur quãdo pena venit imponenda a relegatione infra.
3 Vniuersitas in causis capitalibus respondet per procuratorem. Vniuersitas accusando prosequitur accusationem per procuratorem.

Legitime. Ut per eum procuratorem, vel syndicũ, ꝛ
1 a sic videtur hic casus, †quod in causis capitalibus vbi potest ferri sententia in absentem admittitur pro-
✳ curator, quod tenet Dy. in l. penult. §. ad crimẽ. ff. de pub. iud. per regulam posita in l. seruum quo. p. §. publice. ff. de proc. ꝛ dicebat quod vbi per statutum potest damnari absens potest interuenire procurator, quod non placet. Nam etiam de iure antiquo reperitur in casibus quod absens potest de capitali crimine damnari in casibus specialibus. C. de pen. l. ne diu. ꝛ. ff. ad l. Corn. de fic. l. lege Cornelia. vers. ꝛ qui hoc crimine. secundum vnum intellectum. Item in causa appellationis. altero absente lit. non cont. potest deuenire ad diffinitiuã. C. de tempo. appel. l. fin. §. illud. ꝛ tamen tunc non admittitur procurator, vt ff. an per alium cause appel. l. prima. Item procurator rei debet satisdare iud. sol nisi a dicta satisdatiõe a domino fuerit releuatus, vt Inst. de satisda. §. si vero aliquis. Sed hic procurator non potest satisdare, nec dominus a satisdãndo releuare eum potest. Item qõ Dyn. dicit de statuto est aduertendũ qm̃ statuta Italie cõmuniter permittunt damnari absentem propter contumaciam tantũ. Sed si admitteretur procurator iam non esset contumax. Non obstat. d. §. pub ice. Nã vbicunque posset damnari absens de iure communi iudex debet ex officio perquirere veritatẽ pro vtraque parte. vt C. quomodo ꝛ quando iud. authen. qui semel. ꝛ C. de appel. l. amplorem §. primo. ꝛ dicam statim in glo. super ver. receptionem. merito quilibet excusans innocentiam auditur non vt procurator, sed vt quilibet. Et hoc est quod dicit ibi ter. quamuis verba pro eo facientem. ꝛc. ex eo quod dicit quamuis apparet quod non requiritur quod si procurator. ꝛ hoc dixi in §. ad crimen. in l. pen. ff. de publ. iud. Non obst hec litera, quia
2 exponet †quod intelligitur eo casu, quo pena a relegatione infra venit imponenda. vel intelligitur legitime scilicet, per procuratorem eo casu quo venit imponenda pena a relegatione infra: quod potest esse in his que ipsum crimen quocunque modo tangunt, vt supra dixi in glo. super ver. tangat. Item ad ipsum crimen potest referri. ꝛ dic personaliter, id est quando aliqua persona citata est legitime scilicet quando proceditur contra aliquã
3 communitatem, vel corpus, vel collegium. ꝛ sic not. †casum qõ etiam vniuersitas in capitulis respondet per syndicum. vt C. de re mil. l. tam collatores. lib. xii. ꝛ not. per Lyn. C. qui accu. nõ poss. l. ii. ꝛ eo modo est casus quod eti im si per vniuersitatem
b fieret accusatio posset prosequi per syndicum. tamen hic loquitur generaliter ex parte rei ꝛ actoris. vt dixi supra in fin. gl. super ver. super dicto crimine. licet Dyn ꝛ Lyn. communiter dicant contra in dict. lege secunda. ff. de accus. §. fin.

ADDITIONES.

a ¶Potest ferri. Vide Bar. in l. penul. §. ad crimen. ff. de pu. iud. in ver. sed primo quero. ꝛ ibi in addi. meis. ꝛ Alexan. in cons. iii. in vi. volum. in ii. col. viso statuto. ¶Thom.
✳ ¶Procurator. Vide Bal. cõsi. xv. lib. iii. ꝛ dicunt. do. de Rot. decis. clxi. in nouis. qꝑ valet processus gestus cũ procuratore. qui comparuit in criminali. ꝛ nõ fuit oppositũ. ꝛ idem tenent decis. cccclxxxii. ꝛ potest interuenire procurator in causa criminali, vbi agitur de priuatione beneficij vt ydem decidunt decis. cccccxx.
b ¶Yeret accusatio. Vide Bart. in l. ii. §. fi. in fi. ff. de accusatio. ꝛ ibi apost. Alexan. Thom.

a **Perinde.** ¶Non tamen per omnia. ꝛ sic gratia contra rietatis tollende. Non enim sic potest fieri executio in absentem sicut in presentem de qua executione hic dicitur. ꝛ infra dicetur. ꝛ idem in omnibus, que in absentem nõ cadunt sicut in presentem de hoc multum not. glo. ad l. Jul. pecu. l. sacrilegij. vbi autem contrarietas nõ resultaret, perinde est quo ad omnia scilicet quo ad tẽpus. quo ad modũ, ꝛ quo ad certas qualitates. ꝛ idem in certis aduerbijs ꝛ nominibus signi
✳ ficatiuis similitudinẽ, vt ff. de ali. ꝛ cib. leg. l. a filio. §. testator.

ADDITIO.

a Tho. ¶Perinde. Vide Alex. in l. miles. §. iudicati. ff. de re iudi. Bar. in l. j. §. lex falcidia. ff. ad l. falcid. ꝛ in l. j. ff. de prouari. ꝛ in l. sacrilegij. ꝛ in l. i. §. fi. finita. ff. de dam. infec. ꝛ dixi in d. §. lex falcid. ꝛ in d. l. j. de prouari. ꝛ ibi Alexand.
✳ ¶Similitudinem. Vide Roma. late cõsi. cccxxxiii. ꝛ Cald. consi. viii. de verbor. sig.
1 ☞ Litis contest. dicitur fieri in presentia.
2 Absens vbicunque damnari non potest, peruenitur ad diffinitiuam absque litis contest.a.
3 Actio pro actore perpetuatur, etiã si reus citatus est cõtumax.
4 Judex debet scribere ¶Principi quando post sententiam latam apparet de innocentia accusati.
5 Contumacia sola de iure communi non facit quem haberi pro confesso.

1 **Contestata.** Cõtumacia de qua dixi §. ex vna parte equiparatur personali presentie. lit. contest. ex alia parte, nec enim sufficeret quem esse presentem, nisi lis esset contestat. quando ordinarie proceditur, nec sufficeret lit. contest. nisi quis esset presens. lege, absentem. ff. de pe-
a ꝛ hoc in capitalibus. in alijs secus. vt no. in dict. l. absentem.
2 dixi. Et no. diligenter, qꝑ vbicũque †absens potest damnari, peruenitur ad diffinitiuam ante lit. contest. quia illa cõtumacia ha-
3 bet vim contestationis. vt C. vbi in rem act. l. ii. ꝛ sic puto actionem perpetuari etiam pro actore. si ipse esset cõtumax. seruatis omnibus citationibus que ponuntur in authentic. qui semel. C. quomodo ꝛ quando. iud. cum talis contumacia habeat vim con-
test. litis pro vtraque parte. quod patet. quia pro vtraque parte iudex examinat causam.

ADDITIO.

a T. D. Cy. absentem. vide ibi Alex. ꝛ Jo. Igne. in sua quest. an Rex Francie recognoscat Imperat. in v. speciali.

Receptionem. Hoc facit pro vtraq; parte. Judex debet perquirere veritatẽ pro vtraque parte. vt in auth. qui semel. C. quomodo ꝛ quando. iud. ibi perquisita veritate. ꝛc. ¶Potest etiam absentem absoluere. C. de iudi. l. properandum. §. finautem ex gestis. maxime in ca-
4 sis capitalibus †vbi etiam si post sententiam appareret de in-
a centia debet iudex principi scribere. ff. de quest. l. i. §. fi quis v-
5 tro. †Item ex hoc apparet quod ex sola contumacia de iure cõmuni quis non habetur pro confesso, vt dixi in l. lege Cornelia. §. fin. ff. ad senatusc. Silla.

ADDITIO.

a B. A. ¶Scribere. Vide Bartol. in sua quest. incip. iudex male. Angel. consil. cccix.

Publicationem. Not. in casibus in quibus potest procedi sine figura iudicij requiri publicationem. Item no. in criminalibus publicationem fieri. ¶Item not. procedi ad receptionem ꝛ publicationem testium, lite non contest. etiam contra eum, qui non est vere contumax. quod est contra ea que not. Dyn. ff. de damno
fec. l. iii. §. toties. ꝛ sic faciunt pro not. ꝛ his que ibi diximus.
1 ☞ Conclusio in criminalibus non fit.
2 Dilationes due dande sunt actori, ꝛ reo tres in criminalibus cum aliqua cause cognitione.

Sequentia. Ut reprobationes testium productiones instrumentorum. ꝛ allegationes. C. de iudi. auth. iubemus. ꝛ ad interrogatiões testiũ pro declara-
1 dis dictis. eorũ si que essent obscura. conclusionẽ † aut in criminalibus non puto fiendam. imo quãdocunque quis se vellet defendere debet audiri. l. vnius. §. cogniturum. ff. de quest. ꝛ
2 §. de quest. in fi. ¶Intelligo † tamẽ actori dandas duas dilationes reo vero tres. cũ aliqua cause cognitione. vt ff. de fer. l. in
etiaz dilationes dabit iudex cũ maiori causse cognitione. Illud
men puto sufficere qꝑ videat iudex dilationẽ postulari vere
tate. non causa differende litis. ꝛ hoc modo debet intelligi
cogniturum. de effectu autem publicationis dixi plenius
quã feci de authent. at qui semel. C. de probat. ꝛc.

Diffinitiuam. Vides ergo casum in quo absente reo potest negotiũ liquidari
ꝛ diffinitiue pronunciari in criminalibus. Simile C. de pen. ne
diu. ꝛ ff. ad l. cor. de fic. l. lege Cornel. vers. ꝛ qui hoc crimine
dũ vnã lec. in capitalibus hoc erat de iure antiquo, vt ff. de
l. absentem. Jn ciuilibus vero quid iuris sit absente actore
reo. dic. vt C. quomodo ꝛ quando iud. authen. qui semel. ꝛ C.
iudi. l. properandum. §. j. cum seq.
1 ☞ Citari quando debet pars tempore executionis.
a **Executionem.** Hic est casus, qꝑ pars non
1 iterum citanda. ꝛ tempore exe-
tionis, quod est verum si per sententiam liquet executionem
esse faciendam, vt si condemnatio facta sit in rem. vel ipsa res
piatur, ꝛ vendatur. vel si est facta condemnatio in personam
persona capiatur. ꝛ puniatur: solum enim hoc est necesse fieri
fit illa persona condemnata. ꝛ ideo exigitur ab eo quedam co
fessio super hoc, ꝛ proceditur ad executionem: secus alias, sic
erat cum capitur aliquis aduocatus, vt ff. de cust. reo. di
vers. fic ꝛ diuus pius. ꝛ ibi dixi. Si autem condemnatio esset
cta in pecunia, ꝛ pro ea caperetur, ꝛ vẽderetur res vna pro alia
tunc debet pars citari, qꝛ in hoc certa cause cognitio requiri
b vt l. a diuo. pio. §. fi in venditione. ff. de re iu. ꝛ ibi dixi, ꝛc.

Additio

ADDITIONES.

a Tho. D. C Iterum citanda. Vide Aler. in l. si ad diē. in addi. Bart. in apost. mag. ff. de re mili. & Joā. Igne. in dispu. an Rex. y ancie recognoscat Imperato. in xvij. speciali. & Jas. in l. i. C. de nu. & facign. & Aler. in consil. xxij. in causa & lite verten. inter Gabrielem, & Felyn. in c. ex ratione. de appel,

b Dict. ac Et ibi vide Ale. in ver. vlti. fuit opi. Bart. hic & ibi vide plures limitationes ad dicta per Bart. hic.

1 2 Assessores quibus limitatur tempus ad fiendum processus, non possunt expedire, nisi prope finem termini.

Procedatur Innuit quod iudex habeat necesse facere hoc. In contrarium videtur I non quicquid. ff. de iud. & C. quomodo & quando iud. l. i. Sol. instantia cause criminalis est biennium. C. vt intra cer. tem. cri. questio termi. l. i. vnde non cogitur sententiare, nisi prope finem biennij. & C. de iudic. l. properandum. §. huiusmodi. & no. C. quō
1 & quāndo. l. i Et sic no. † pro assessoribus quibus limitatur certū tempus ad fiendum processum quod non possunt expedire nisi prope finem termini, & hoc vt non cogatur sententiare ante: ea autem lata, executionem cogitur facere secundum formam l. si quis intra. C. de bo. dam. & etiam in personam si haberi poterit. Leon reis. & l. si vendicari. C. de pen. &c.

Legibus Hec est quarta pars in qua ponitur clausula derogatoria.

1 Clausula non obstantibus est necessaria si refertur ad statuta municipalia, & procedant iura derogatoria.

2 Nominatim facere mentionē de lege cui derogatur, non requirit, sed sufficit quod dicatur non obstante aliqua lege derogatoria.

3 Clausula non obstante quod non est necessaria quando Imperator rescribit ad vtilitatē publicā secus si ad vtilitatē priuatā.

4 Statutum sequens non tollit precedens habens clausulam derogatoriam, nisi fiat specialis mentio de primo.

5 Statutum sequens tollit precedens non habens clausulaz derogatoriam si sint contraria.

6 Clausula non obstante aliqua lege si in lege noua est, potest tamen per alias leges priores limitari, & distingui.

7 Extraugans. Ad reprimendum. non tollit modum procedendi de quo in l. C. si quis Impe. maled.

8 Lex noua non limitatur, nec distinguitur per leges veteres si in lege dicatur, non obstante lege, que generaliter vel specialiter contrarium dicat.

9 Leva naquando est specialis quo ad personas & magis generalis quo ad causas alias specialis quo ad causas & generalis quo ad personas, an tunc prima limitetur per secundam, vel secunda per primam.

10 L. fina. C. qui. cau. in inte. restit. non est necessa. limitatur per l. properandum. C. de iudic.

11 Clausula. non obstante, quando tollat priuilegia.

Priuilegia extra corpus iuris posita tolluntur per simplicem clausulam. non obstante.

12 Priuilegia inserta in corpore iuris quod nisi specialiter tollantur vel nisi per legem specialem sequentem habentem maiorē specialitatem.

13 Statuta vel consuetudines quando per legem habentem clausulam. non obstante tollantur.

a **Non obstantibus** a Clausula hec non obstantibus, quid importet.

b Verbum dictū est. Hā † quāq; refert ad iura municipalia ciuitatis
1 quo casu aut procedunt iura derogatoria, & est necessaria clausula non obstantibus: vt C. de precib. impe. offer. l. quoties. & ibi no. C. si contra ius vel vti. pub. l. fi. & ibi no. ff. de const. princ.
2 l. i. in fine. Sz an necesse sit quod dicat. nōobstā. nō obstāte tali lege, quia dubitant. de legibus. Sz gl. in authen. hoc inter liberos. C. de testam. videt tenere quod sit necesse exprimi. Itē no. ff. de legat. ij. si quis in principio testamenti. alij quod nullo modo requiratur. ff. de excu. tut. l. idē Vlpianus. §. i. Sz ibi tutela est onus temporale. & ideo de facili potest remitti nec hz precedentem legem derogatoriam: vt C. de precib. imper. offeren. l. quoties. hoc est necesse, quod dicatur. nō obstāte tali lege. Sed puto q. od officiat, si dicatur non obstante aliqua lege derogatoria, vel que hoc fieri prohibeat. & similia. Hoc ergo est exprime mentionē facere hoc est, de certa specie legum: non enim est necesse, quod noietur lex. hoc enim esset nominatim. & singulariter mentionem facere. & hoc non requiritur. d. l. si quis in principio testamenti. & ibi declarauit. & hoc cum † Imperator rescribit ad primam vtilitatem alicuius. Sed si ipse rescriberet ad vtilitatem publicam, videtur contra omnem legem contrariam dispensare vt ff. de re iud. l. quidam consulebant in fin. Ratio quia tūc nulla precedit clausula derogatoria. Item l. rescripta. & l. nec dānosa. C. de preci. imp. offeren. habent in se clausulam derogatoriam solum ad rescripta ad vtilitatem partium cōcessa. & ideo si Imperator aliquid statuit, ius commune corrigendo non est necessaria illa clausula, non obstante aliqua lege: quia eo ipso, quod posteriores condidit contrarias, priores videtur tollere, l. non est nouum. & l. fz & posteriores. ff. de legib. extra de const. c. j. lib. vi. Dic ergo ista clausula non fuit necessaria. nec est dubiū, quin possit tollere ius commune etiam si precedit aliqua clausula derogatoria. Hec obst. C. de legibus. l. humanum. & quod ibi
4 no. Quid ergo † dices ' in statuto si pcedit aliud statutū habēs
c clausulam derogatoriam, an sit necesse quod fiat specialis mentio de primo? Puto quod sic, arg. d. l. si quis in prin. test. & dixi in repeti. l. oēs populi ff. de iust. & iur. Pro hoc facit qz quicqd iuris fit in principe aliqualis ratio est in populo. Hā facit priuatus premitti illam clausulam timens ne instigatu vel decaptione aliquorum ad aliud inducatur, ita populus vel vniuersitas videtur timere cum equiparatur pupillo, que ratio cessat
5 in principe ius commune condente. † Sed si statutum pcedens non habet clausulam derogatoriam eodem modo per sequens statutū cōtrarium primo primuz videtur sublatum eadem ratione. & hec vera, si precedentia iura sunt omnino contraria. Si aūt per aliquam limitationem vel distinctionem adiuuari possunt
d d non tolluntur d. l. sed & posteriores. Item authen. offeratur. C. de lit. const. que dicit specialiter satisdandum restringitur ad
6 eum qui nō possidet immobilia, vt l. sciendū. ff. qui sat. cog. †. Sz
e quero si in lege noua est dictum. nō obstāte aliqua lege, an p hoc tollat, ne per priores limitetur, & distinguatur? Respondeo. non sed intelligitur non obstante lege aliqua. s. contraria, q̄ non possit cū hac sustineri, vt in auth. de succes. ab intest. circa prin. & in gl. super ver. vacātib. Pro hoc facit C. com. de suc. aut. itaqz in eo qō ibi disputatur, an sit correcta lex. de emācipatis. C. de
7 leg. her. in gl. in ver. vtroq; parēte. Et ex hoc patet, † q̄ modus pcedendi in hac const. inductus non hz locum in casu legis i. C. si quis Imp. mal. Item cum ibi sit specialiter prouisum p hanc
f legem † loquentē generaliter de crimine lese maiest. & eā tāgēti us, non videtur propter hoc ei derogatū. p hoc facit in authen. hec cōstitutio interptatur priorem constitutio &c. nā p illā intelligitur sublata l. fin. C. de sac. sanc. eccle. que generaliter loquitur, non autem constitutio specialis que est in authen. vt ecclesia Roma. C. de sacrosan. eccle. auth. quas actiones, licet gl.
8 in illo variat. † Sz si in lege noua diceretur nō ob. aliqua lege, que generaliter vel specialiter in contrarium loquatur, tunc dicte leges non distinguerent, nec limitarent. lēgez noua nec haberet locum l. sed & posteriores. & de legi. & videntur vera & vtilia. Sed cum in hac constitutione sit data iudici licentia, pceden di sine figura iudicij, quibusdam autem in his qui in sacris scriptis militant est cōcessum, vti in modum procedendi prerogatiua gauderent. vt C. lib. xij. de priori. sacro. scri. l. in sacris. an eis in
g casibus s in hac constitutione comprehēsis hec priuilegia obseruabuntur, videtur quod nō ex eo q̄ sic dixit, cuiscunque status vel dignitatis, &c. sed hoc nō facit, qz hic de statu & dignitate generaliter fit mentio, ibi cuidā dignitati vel ordini specialiter indulgent aliqua priuilegia, & sic illa tāquā specialis magis debet limitare hanc posteriorē, vt s. dictū est. Ecōtra, videtur, nā illa loquitur in omnibus causis criminalibus & ciuilibus generaliter hec specialiter in crimine lese maiest. & in tāgētibus: & sic videtur
9 q̄ hec vt specialis limitet, & restringat illā. Quid † dicemus: dubiū est in hoc, qz prima magis specialis est quoad quid. s. quo ad personas: & magis generalis quo ad quid. s. quo ad causas. hec ecōtra est magis generalis quo ad personas, & magis specialis quo causas. an secunda limitetur per primam, an prima per secūdā. hec ambiguitas quodāmodo perpleritas est. cū in neutra istarū dispositionū possit genus a specie separari ex virtute propositionis. & ideo ad mētē legis recurrendū est. Dicitur, qō si ius singulare semper est introductū propter aliquā vtilitatē, vt ff. de legi. l. ius singulare cū ergo tā l. i. quā. ij. aliquid speciale. & singulare cōtineat, hoc est propter aliquaz vtilitatē. Debemus ergo illud speciale cōseruare in eo in quo euidētior & maior vtilitas reperitur, ista enim est benignior interpretatio. vt
h ff. de legib. l. benignus. & qz causa magis priuilegiata prefertur vt no. C. de priui. do. l. i. & ff. de priui. cre. l. priuilegia. Si in proposito cū specialitas huius cōstitutionis sit propter vtilitatē vigētissimā, vt §. in prin. huius legis. dico hāc legē restringere illā. l. i sacris. que in priuilegiū personale & dignitatis est introducta. Et
10 etiā in fauorē minorū videmus, † qō lex inducta est vt cōtra eos nulla currat prescriptio, vt l. fi. C. in qui. cau. in inte. rest. ō est necessarium hec prouisio est generalis quo ad causas. & specialis quo ad personas minorū. Est & alia cōstitutio, que limitat tēpus istātie
i & hoc fauore publice vtilitatis: ne lites fierēt immortales. pro perādū. C. de iud. & hec generalis quo ad personas omnes litigātium & specialis quo ad causas. s. quo ad prescriptionē instātie, &

per bāc l.properādū ꝛ fit antiquior in tpib.instātie. de iure antiquo limitatur illa l.fi.ꝛ fit posterior,vt no.in l.i.C.si aduer.rem iud. ℨ si lex antiqua haberet causam spectaliter maiorem ꝛ fatiorē bilionem tunc limitaretur lex noua eadem ratione. Si vero non esset rō specialitatis fauorabilioꝛ vnā-quā altera tūc putarē legē nouā pullere.ista sepe occurrūt in ista ciuitate.† Secūdo vero casū principali qñ hec clausula refertur ad priuilegia, sciendū est.q si qua lex simpliciter emanat non videt tolli p eas aliquod priuilegium alteri concessum,vt in ꝟ.constitutione Cod.§.si quē vero.ꝛ intelligo priuilegiū.qō fauorē alicuius contineret secus.si Imperator ad aliquā singularē cōnem respicit specialiter.ita q faceret iure cōi:vt C.de legib.l.ꝟ.tunc per illam l. contrariam videret tolli:vt in d.const.ꝟ.§.si que vero.ibi.si vero pro certis capitulis.Si vero in lege dicitur non obs. priuilegꝫs. intelligitur in corpore iuris nō inclusis. Nā illud.quod in corpore iuris, claudit per hoc tolli non videtur,vt C. vbi de cri.agi opoꝛ.auth.qua in prouincia.ꝛ ibi no.ꝛ ff.de iud.l.heres absens. in prin ꝛ ibi no.ꝛ sic no.de priuilegꝫs extra corpus iuris positis sufficere clausulā derogatoriā seu reuocatoriā generalē: facit extra de sepul.c.fin.in cle.† Ho etiā priuilegia in corpore iuris inserta nō reuocāri,nisi spāliter diceret ad illa trahi, vel nisi esset alia lex spālis seqns que haberet magis fauorabilē rōnem specialitatis,vt dictū est. Et eadez rō est in priuilegio vni concesso per principem si alia priuilegia suspenderentur.ꝛ eodem modo intelligas in inferiore a principe q aliā dispositionē vult tollere priuilegia a se cōcessa alteri.† Tertio casu qñ hec clausula refertur ad statutū,vel consuetudinē tūc si de hoc i lege noua vel priuilegio nil diceret non videt reuocat.q legislatoꝛ pōt ea,probabiliter ignoꝛare:vt extra de cōst.c.i. ℨ in contrarium facit. ff. de sepul.vio.l.ꝟ.§.diuus. De quo dic vt ibi tangitur. C. de testam.l.i.ꝛ hoc pꝛout loquimur de legislatoꝛe vniuersali. Nā legislatoꝛ particularis statuta ꝛ cōsuetudines suas ita debet scire sicut legislatoꝛ vniuersalis legē vniuersalē. Si vero in lege.vel priuilegio, de predictis statutis, vel cōsuetudinibus fit mentio, ponēdo clausulā q illa nō obstēt,tūc illa sublata,quatenus alteri legi cōtradicūt ēt si nō fiat de his spālis mētio.auth. cassa. C. de sac.sanc.eccle.ꝛ de fur.auth.nauigia.ꝛ C.cōmu. de succes. authen.oēs peregrini.ꝛ sic in presenti cōstitutione,qua ꝺz legibus vel consuetudinibus non obstantibus quibuscunq;.expone legibus,q cū hac lege sustineri non possunt:ꝛ cū dicit consuetudinibus quibuscunque.dic siue generaliter,siue specialiter sint approbate.Nā p illas hec lex nullam limitationē recipit. De hac clausula,nō obstā.ꝛc.multa dicit Jo.And.extra de concess. preben.c.i.lib.vi.p iura canonica que ipse alleg.que videre potes,si expedit:in difficultates tamen predictas non intrat.

ADDITIONES.

a **B.L.** ¶Nō obstā. Vide de hac clausula Bal.cōsi.i.de rescrip.ꝛ cōsi.i.ꝛ ri.de priui.Jo.de Ana.consi.lxxxi.ꝛ cxvij.Pau.de Cast. in consil.lv.ꝛ seq.ꝛ ccxxx.ꝛ cccxv.ꝛ cccclxiij.Fed.consil.cccxiij.p Aler.cōsi.ci.ꝛ ibi qs vti pōt pdicta clausula. Ang.cōsi. cxxxvij. Bal.consi.cccxij.ꝛ cccxxij.ij.lib.ꝛ consi.xv.ꝛ cccccxiij.ꝟ.lib.

b **Th.B.** ¶Quid importet. Vide addi.Fran.de Silbe.quam ponit Bap.Se.in l.oēs populi.ff.de iust.ꝛ iur. ꝛ vide plene Ale. in cōsi.cxij.iij.vo.viso pcessu.ꝛ in cōsi.xcij.incip.pspectis.in vi. vol.ꝛ de clausula nō obstā.vide plene p Fede.in c.nōnulli.extra de rescri.vbi examinat hāc materiā ꝛ in c.accedēs de rescri.per Jas.in l fi.C.si contra ius vel vtil.pu.ꝛ in l.actione.de trāl.ꝛ in l. sed ꝛ si quis §.quesitum.ff.si quis cau.ꝛ Ho.de sim.Gem. in c.si propter tua.de rescri.lib.vi.ꝛ de clausula nō obstā.colla. alteri facta.vide Felyn.in c.causam que de rescri.ꝛ Aler.in l.ex facto. ff. de vulg.ꝛ pup.vbi ponit.p clausulam non obstā. princeps subdit plenaria ptāte.ꝛ idem in l.ꝟ.§.si is pro quo.ff.qꝫ quisq; iur.

c ¶Quid ergo dices. Vide plene de hoc dictū Bart.per Bapt. Seue.in repe l.omnes populi.ff.de iust.ꝛ iur.in ver.circa.secundum.ꝛ in d l.omnes populi.in addi.Bar.apo.in ver.si.gaudeat. ꝛ in ver.ad contraria. Tho.

d ¶Adiuuari possunt. Ho quod contrarietas in statutis euitanda est que debet interpretari vnū per aliud.ne resultet contradictio.secundum Bar.hic.ꝛ adde eundem Bar.in l.omnes populi.vi.q.prin.ff de iust.ꝛ iu.l.sanctio.in verb.circa hoc quero.ff.de pen.ꝛ Bal.in l.executorem.C.de execu.rei iud.ꝛ in l. pen. in fin. C.per quas perso.nob.acquir. Tho.

e ¶Aliqua. Vide plene per Bapt. Seue.in l.omnes popul.de iust.ꝛ iur.vbi ponit plures concordan.ad dicta Barto.hic.

f ¶Per hanc l. Not.quod Barto. hic vult quod lex generaliter loquens nunquam intelligitur derogari in casu in quo est aliquid speciale statutum.adde Bart.ꝛ doct.in l.sciendū. in princ. ff.qui test.cog. per Jas.in l postquam.C.de pac.ꝛ vide Phil. Franc.in c.vt debitus.de ppel.

g ¶Et is in cōsibus. Vide Jo.Igne.in sua dispu. an Frācie Rex recognoscat Imp.in ꝟ.speciali:

b ¶Est maior vtilitas. Vide multas concor.ad dictum Bar.hic per Pe.de Anch.in c.canonum statuta.de consti.ꝛ Aler.plene in consi.lxv.vij.vo.incip.in causa ꝛ lite vertente.

i ¶Fauore publice vtilitatis. Vide Felyn.in c.nonulli.in §. fallit.de rescri.vbi vult,q qñ rescriptum emanauit fauore Reipubli.quod licet fit contra ius non tamen requiritur illa clausula:nō obstā.ꝛ alle.Bar.hic,ꝛ ibi vide plura quid operatur fauore Reip.ꝛ vide Bar.in l.hoc modo.ꝛ ibi apost.meam.ff. de cond. ꝛ demon.ꝛ Jud.Ro.in consil.ccc.in casu propositę consultationis, vbi exponit multa q fauore Reipub. conceduntur que alias non concederentur.

k ¶Juris non inclusis. Vide Alexan.in l.miles.in fi. princip. ff. de re iud.

l ¶Legem vniuersalem. Vide Jas.in l.fi.C.fami.ercis.

Hancautem. Hec est quinta pars in qua ponitur ad quos casus extendatur hec constitutio.

Ad preterita. Hoc non erat necesse dicere,quia respiciat.sine dubio porrigitur ad lites futuras.licet super facto preterito.l.ꝟ.§.pe.C.de iura.calum.ꝛ hunc passum plene examinaui in repeti.l.omnes populi.de iusti.ꝛ iu. in illa q.a quo tempore statuta ligent.dic vt ibi dixi.

Quam. Hec est sexta pars in qua ponitur a quo tempore constitutio sumat vigorem ꝛc.

a **Ex nunc** Si hoc non fuisset dictū post duos mēses, hec cōstit.sufficeret effectum,vt in auth.vt faciēte no.constitutiones.de quo plene in prohemio cle.circa fi.ꝛ eg

b plene dixi etiam de statutis in d.l.omnes populi.ᵇ in d.q.a quo tempore,ꝛc.dic.vt ibi dixi.

ADDITIONES.

a **B.Lan.** ¶Menses. An constitutio habens clausulam decret annexam liget ignorantes ante lapsum duorum mensium a tempore publicationis.vide Ro.in pulchra opi.consi.cccxx.

b **Th.B.** ¶In d.l. omnes populi. Vide per do. Jo. Bapt. de San.Seuer.in d.l omnes populi.vbi ponit plures concordan.

¶Explicit constitutio inclyti Imperatoris Henrici, glosata per Bart.de Saxoferrato legum doct.ꝛ ciuem Perusinum.

a ¶Qui sint rebelles. Rubrica.

ADDITIO.

a **Tho.B.** ¶Qui sint rebelles. Ad dicta Bar.hic scripsi in apo. do.Andr. Barb.secundum Felyn.in c. Rodulphus.de rescript. quas nō vidi,vide etiam,que scripsi supra in extrauag. ad reprim. in princip.

¶Hec rub.est magistraliter posita,qz supra diri de modo procedendi vt imponatur pena per sentētiam,his,qui sint rebelles quibus imponitur pena ipso iure.

¶Idem Imp.ad perpetuam rei memoriam.

Quoniam nuper est ad auditum nostrū deductuꝫ, q internullos fideles,ꝛ subditos nros puncti Lombardie, aliorumq; locoꝝ Italie discepti.ꝛ dubia sepius oriuntur an fidelis, ꝛ rebelis Imperij quisquaꝫ reputari debeat, nisi prius per nostre maiestatis sententiaꝫ condemnatus appareat.cuius att ndentes quod acta prana malorum potius, quam verba sententiarum ipsos faciunt pena condignos: ꝛ eo ipso quod quis peccat.correctionem meretur,ꝛ quanto plus differtur punitanto amplius culpa crescit: ꝛ gentibus pernicios⁹ius in exemplum transit.Tenore presentium declamus,decernimus,ꝛ pronunciamus quod illi omnes,ꝛ singuli sunt rebelles ꝛ infideles nostri imperij:qui quocunque publice, vel occulte contra nri honorem, ꝛ fidelitatem rebellionis opera faciunt. n nostri imperij prosperitatem aliquid machinantur contra nos.siue officiales nostros in ꝑs,que ad commissum eis officium pertinent rebellando. Nulli ergo hominum omnino liceat hanc paginam declarationis ꝛ pronunciationis infringere,vel ausu temerario contra ire.Si quis autem hoc attentare presumpserit indignationem nostram ꝛ penam mille librarum nostre camere solvendarum se nouerit incursurum. Dat. Pisis iij. Mo. Aprll.regni nostri ann.v. Mcccxij.

Quoniam. Primo ponit dubium. Secundo rōnes que mouent principem ad decisionem.Tertio decisionē.Quarto ponit impugnatores constitutionis partes patent,ꝛc.

Negans

1 ¶ Negatio preposita signo vniuersali an faciat equipollere suo contradictorio.

Nonnullos. Ad est aliquos.† Nam negatio ppo-
a sita facit[a] equipollere suo contradi-
ctorio:vt hic.ff.de condi.& demon.l.nunquam.& de colla. bono. l.nunquam.postposita vero facit equipollere suo contrario.l.legitimos.Han ergo.ff.de legi.tut.& l.obligari. ff. de auth. tut. in pri.& de captiu.in bello.H.i.nisi contrarium pateat de mente loquentis:vt l.fi seruus.H.si plurium.ff.si quis cau. Et preposita & postposita eqpollet subalterne,[b] vt l.vnica.C.de cad.tol.i ṗn.&c.

ADDITIONES.

a Tho.Dec. Facit equipollere.Adde tex.in l.ỹ.C.de primi. li.xỹ. & ibi Jo.de Platea not.

b ¶ Equipollet subalterne. An, & quãdo negatio preposita facit equipollere suo contradictorio:vide Bar. hic.& in l.legitimos. Han legitimus.& ibi apost.Alexand.ff.de leg.tut.& ibi posui in apostis.vide Bar.in l.fi is qui ducenta.H.vtrum.ff.de reb.dub.& in l.grece.Apost litem.ff.de fideiuss.& in l.i.ff.de testa.& in l.obligari. de aut.tuto. Quando autem anteponitur equipollet affirmatiuent in cunt nonnulli.ỹ.q.i.& in c.nonnulli.de rescrip. & in l. H.sed nonnullos.de tu.ra.dist.& v.q.v.c.non omes.& ỹ.q.vỹ. c.non omnes.& l.non omnis.ff.si cert.pet.& glos.xxxiỹ. q.ỹ. c.fi cut non omnes.& Bar.to.hic in locis.s.alle.& vide Alexand. in l.si seruus.Ha.ff.si quis cautio.

Fideles. Que fidelitas Principi debetur: vt dixi supra proxime.circa principium.

Subditos. Qui sunt sub Republica Romanor, vt in authẽ.de here.& fal.in princ.istis prouidet.vt iudi.sine quoquo suffra.in princip. Qui autem sunt subditi dixi.s.l.prox.in glos.super verb.totius orbis.

1 ¶ Prouincie appellatione quid contineatur,& nu 8.
Lombardia de iure Lano.non est prouincia.
Cremona est de Archiepiscopatu Mediolani.
Rhegium est de archiepiscopatu Rauenensi.

2 Diuisio orbis est de iure gentium.& ibi nomina distincta.

3 Villa in Francia idem est quod ciuitas.apud nos dicuntur edificia sine muris,& de iure communi non habent iurisdictionem.

4 Castrum dicitur quasi casa alta seu fortis & munita muris,& nõ habet de iure communi iurisdictionem,licet habeat magistratus positos per ciuitatem cui subsunt.

5 Ciuitas secundum vsum nostrum dicitur que habet episcopum, vel cui competit potestas sibi eligendi defensores qui habent iurisdictionem.
Ciuitas etiam vere dicitur sine Episcopo.
Ciuitas licet priuatur episcopo,non desinit esse ciuitas.

6 Castrum quod habet iurisdictionem sibi eligendi defensorem, quando ciuitas dicatur.
Princeps scribens castro vt ciuitati facit ipsum ciuitatem.

7 Prouincia distinguit secundum Lano.per Archiepiscopatum.
Ciuitas metropolis dicitur prouincia.item vnus presidatus.

9 Intra vel extra prouinciam quis quando dicatur esse.

10 An omnes vnius prouincie an dicantur ex origine sicut in ciuitatibus.

Lombardie.[a] Hic videtur casus eius opinionis quam refert Ly.C.de prescri.xxx.an.

1 Lan.scilicet.quod prouincie appellatio intelligatur secundum edictum,& vulgarem modum loquendi,s.Tuscia,Lõbardia.&c. licet secundum Lano.Lombardia non est vna prouincia.Nam Cremona est de vna prouincia,quia est de archiepiscopatu Mediolanensi:& Regium est de alia,scilicet de archiepiscopatu Rauenensi:vt not.Bern.extra de ele.c.coram. Idem not.extra de offic.vicecham. Sz p huius declaratione sciendũ est,quod diuisio ediscrtur de iure gentium est: vt ff.de iusti.& iur.l.ex hoc iure.& hec diuisio fuit vel ex qui habitãt simul.i.edificijs, in vnum collatis,& sic cõiter habemus tria nomina,scilicet ciuitas,castrum,& ville:d.l.ex hoc,& ibi not.in gl.parua.super verb. collata.Quedam est diuisio eorum qui non habitant simul.sed edificijs separatis,& hec appellatur prouincia.vel regnum, vel sunt alia nomina vniuersalia significantia separationẽ linguarum: vt Italia,Alemania,Francia,Grecia,& similia.d.l.ex hoc iure.et C.de offic.rec.prouin.& ff.de offic.pret. per totum:de quor quos

3 liber videamus. Villa.in Francia,idem † est quod ciuitas. Nos autem dicimus villas edificia sine muris vel fossis: que ville, seu vici nullam habent iurisdictionem de iure cõi: sed subsunt alicui ciuitati:vt C.de epis.& cle.l.nulli.§.fi.& de nat.lib.l.ỹ.& ff.ad muni.l.qui ex vico. Pro hoc extra de senten.excom.c.si ciuitas, & quod ibi no.per Inn.& Jo.And.Castrum[b] dicitur quasi casa alta,seu fortis.& munita muris.seu vallo.l. quicunque castel-
4 lor.C.de fund.limitrop.lib.xi.& ff.ad l.Jul.maiestat.l.ỹ.& in d.c. si ciuitas. & similiter non consueuerunt habere iurisdictionem de iure communi.Sz sunt sicut vici: vt dictis iuribus.& est expsum C.de testam.l.fi.habet tamen quoslam magistratus qui ibi
c ponuntur a ciuitatibus,[c] quibus subsunt:vt C. de magistratib. municipalibus.& ibi no.per Azo.in sum. Ciuitas.† vero secundum vsum nostrum appellatur illa que habet episcopum, ante tame quam essent episcopi erant ciuitates.Et ciuitati competit potestas eligendi sibi de iure communi defensores qui habeant iurisdictionem, non autem merum imperium vel mistum, vt in authen.de defen.ciui.§.iusiurandum.Fallit in vrbe Roma:vt l.i.§.cum vrbem.ff.de offic.prefe.vrb.& in alijs, que habẽt
d ex priuilegio vel ex consuetudine[d] vt d.§. iusiurandum.& quia secundum canones episcopi debent ordinari in dictis locis: vbi sunt dicti officiales:vt lxxv.distinct.c.i.§.& ỹ. ideo insurrerit consuetudo quod locus habens episcopum sit ciuitas,tamẽ vere fine episcopo dicitur ciuitas.eo quod hz officiales ꝓdictos, & iurisdictionem.Et sic patet quod hz ex causa vna ciuitas priuetur episcopo, non tñ per hoc desinit esse ciuitas.[e] Sed quid
e 6 dices tu de castris que sunt per Italiam.& habent dictas iurisdictiones,an dicemus quod sint ciuitates? Respondeo.si constat quod antiquitus fuerit ciuitas.licet postea episcopatum pdiderit,ciuitas est proprie:vt patet ex predictis.Si hoc non cõstat, tunc aut iurisdictio fuit illi loco concessa vt ciuitati: vt castro.aut simpliciter dicendo tali terre vel tali comitatui.[f] Primo casu erit ciuitas.nam ciuitatem facit princeps eo ipso quod sibi scribit vt ciuitati:vt not.per Inno.extra de offi.ordi.c.cum ab ecclesiarum. Nam dicendo,quod sit ciuitas,videtur sibi concedere omnia priuilegia ciuitatis,ar.ff.de re iudic.l. quidam cõsulebant. Secundo casu non erit ciuitas: sed castrum habens priuilegiũ ciuitatis:vt dicitur ff.de offi.eius cui mã. est iurisdic. l.i.§.i. Tertio casu erit ciuitas quia larga interpretatio est facienda in concessione huius beneficij:vt l. penult.de const.princip.

7 † Prouincia vero secundum canones distinguitur per archiepiscopatus:vt dictum est.quod qualiter de iure communi seu ciuili intelligatur quod precedat. dic quod quedam sunt ciuitates minores.vt communiter omnes que habent iurisdictionem predictam absque mero vel misto imperio. Alique sunt ciuitates
g que habent mistum imperium. Alique sunt maxime que habẽt merum,& mistum imperium vt ciuitas metropolitana, nec dico propter episcopatum.sed quia totum causarum est magnum,cui suberant multe alie ciuitates:vt ff. de excusatio.tuto.l.si duas.§. est autem & §.seq. Ista autem ciuitas metropolitana dicitur caput prouincie.vt C.de metro.l.j.lib.x. Unde merito olim totum quod suberat iurisdictioni metropolitane dicebatur prouincia, sicut etiam hoc faciunt Canoniste,vt dictum est in princip.glos. Et eodem modo vnus presidatus dicitur prouincia.nam ei.sub sunt plures ciuitates.vt in omnibus legibus que mentionem faciunt de preside prouincie.verum quia aliter facte fuerunt diuisiones in temporalibus, & aliter in spiritualibus.reperitur quod in eadem prouincia sunt terre diuersorum episcoporum,seu episcopatuum,vt d.c.coram.& ibi no. Cum ergo a principe,vel a iure
8 fit † appellatio prouinciarum. qualiter intelligatur vel accipiatur:Dic quãdoque fit appellatio prouincie eo respectu quod sit sub vna iurisdictione,& tunc contingit,quod quelibet ciuitas habeat separatam iurisdictionem.nec est vnus preses cui subsit quelibet ciuitas habet pro prouincia.vt C.de prescri. long. tem. l.j.& ibi no. Quãdoque appellatio prouincie fit eo respectu,quod maior est distantia, nam quando extra prouinciam.sed quando in prouincia,tunc seruat quod not.in d.c.coram.extra de electio.
9 vt † existens in dicta prouincia si est multum a remotis habeatur perinde ac si esset extra:& eodẽ mõ existẽs extra si est multum de propinquo,habetur perinde ac si esset intra. & sic intelligitur C.de dila.l.i.& sic sentit Jo.and.extra de testib. c. vltra tertiam. Quandoque appellatio prouincie fit alio respectu.vt quia legatus prouincie mittitur in tali prouincia, vel aliquid conceditur hominibus talis prouincie.& tunc appellatio debet intelligi secundum vulgarem,& communem appellationem prouincie, vt Lombardia,Tuscia,& Marchia,& similia. Casus est hic.& ita tenet Odof.in d.l.fi.& Cyn.ibid.& Host.& Jo.and.in d.c.vltra tertiã. De diuisione & vnione ciuitatis,& prouincie.dixi in d.l.i. C.
10 de metrop. Bery.libr.xi.† Item an homines alicuius prouincie dicantur ex origine sicut contingit in ciuitatibus, tangitur ff.de verbo.signifi.l.prouinciales.& ibi dixi & plenius in libello reprehensorum. Regnorum vero diuisio. Item aliarum partium per quas fit distinctio linguarum per se patent,&c.

ADDITIONES.

a Tho.Dec. ¶ Lombardie.Qualiter prouincia intelligatur vide Bar.hic.& in l.fi.C de metrop Bery.libr.xi.& Card.in cle.duduz in ver.extra ciuitatem.in j.q.de sepu. Jo.de Imo.in c.pe.in ver. & aduerte de testib. Bal.in l.fin.C.de prescri.long.tem. Ang. de Aret.inst.de vsuc.in prin.

b ¶ Castrum. Vide Felyn. in c. Rodulphus. de reser. vbi plene ponit de hac materia. & vide Bar. in l. fin. in prin. ff. de colleg. illi. & ibi apost.

c ¶ Ponuntur a ciuitatibus. Vide Jas. in l. j. in fi. in princ. ff. de iurisdi. omni. iudi.

d ¶ Per consuetudine. Vide Bart. in l imperium. ff. de iurisd. omn iud. cum concor. de quibus ibi per Jas.

e ¶ Ciuitas. Priuatur tamen honore ciuitatis: vt in c. felicis. §. fi. de pœnis. & multe sunt ciuitates in Alemania sine episcopo. ibi. q. ij. c audiuimus. Et dicit Pan. de Cast. in rep. l. ex hoc iure. ff. de iust. & iur quod ad constituendam ciuitatem quoad spiritualia requiritur consensus Pape, quo vero ad temporalia, vt habeat cursum causarum ciuilium, requiritur consensus Imperatoris. & propterea etiam dicit quod castra in archiepiscopatu Tolosano quibus Papa tantum concessit Archiepiscopatum non gaudent priuilegijs concessis ciuitatibus per regales constitutiones. in dubio tamen vnaqueque ciuitas habens episcopum presumitur esse ciuitas imperialis: quoniaz olim omnibus ciuitatibus constituti fuerunt episcopi. c. quantum. de offi. ord.
¶ Adde And. Barb. in l. fin. in add. Bar. in prin. ff. de col. illi. & ibi scripsi in apo. mea; & ciuitas dicitur ciuium vnitas vide Archi. ibi. q. ij. c. episcopus.

f ¶ Vel tali comitatui. Vide Felyn. plene de hac materia in rubr. de re.

g ¶ Alique sunt ciuitates. Vide Aler. in li. in addi. ff. de iu. omn. & in l. hostes. ff. de cap. in vlti. apost.

Italie. Est nomen significans totam linguam Latinã, que distinguitur in multas puincias: vt hic patet. licet Italia quandoque dicatur prouincia: vt C. de tempo. in integ. resti. l. fi. & C. fine cen. vel reli. l. fi. de sac. sanc. eccle. auth: cassa; &c.

Disceptationes. Inter plures ad inuicem.

Dubia. Aliquando inter seipsos vel ad inuicem vt cesset inculcatio verborum, &c.

1 Dictio infidelis est generalis, & comprehenditur etiam qui modice rei principi furtum fecerit.
2 Infidelitas animi quid comprehendit.
3 Legũ conditores antiqui non vtebant hac dictione rebelles.
4 Proditorie fieri dicitur quando aliquid corpore fit, & animo aliud geritur.
5 Proditionis in crimen incidit qui facit contra principem vel rem publicam non contra priuatum.
6 Rebellis Imperij, & bannitus Imperij differunt.

a **Rebellis.** a Id est infidelis, ea infidelitate generali
1 que inducit rebellionem. Nam sicdiũ † est quod hec dictio infidelis, generalis est, & comprehendit etiam
b eum qui modice rei principi furtum fecerit. de qua infidelitate non loquitur hic. Sicut enim principi debetur omnis fidelitas: vt supra. l. priori. in princ. ita omnis deuiatio a fidelitate est infi-
2 delitas. Facit de stat. contra ecclesiam in prin. † Quedam est infidelitas vero animo, que cadit in modum proditionis, & istud est nomen generale etiam comprehendens omnes qui stant sicut subditi, & inter subditos corpore, mente tamen cum hostibus et inimicis nunciando eis secreta, & similia: vt ff de re mili. l. omne delictum. §. exploratores. & l. proditores. Comprehendit etiã omnes qui cum essent subditi expresse rebellant principi trãsfugiendo ad hostes, & conuertendo se in hostes: vt d. l. pditores. ff. de re mil. & ibi not. de capi. omn. l. amissione. §. qui deficiunt.
3 Hoc modo assumpto vocabulo vocantur rebelles † quo vocabulo antiqui legum conditores non vtebantur, & ideo facta est hec
4 constitutio ad hoc declarandum. Item not. † quod proditorie dicitur aliquid fieri quando fingo me amicum tuum, & trado te tanquam inimicum. & sic vnum ostendo corpore aliud sum animo: vt ff. de his qui not. infa. l. athletas. & l. pen. de præuar. l. j. tũc
5 tamen incidit in † crimen proditionis quando fit contra principem. vel contra rempu. vt d. §. explorat res. & l. proditores. & de
c penis. l. si quis aliquid. §. j. Sed quando committitur c contra
d priuatum non dicitur proditor d principaliter per se sed crimen aliud factum proditorie, vt homicidium factum proditorie, vel aliquid simile. d. l. athletas. §. j. de his qui not. infa. & d. l. j. de pœ-
6 nis. Item not. † quod aliud est esse rebellem imperij, aliud est esse in bãno Imperij. primũ sciliçet rebellio est mortale, vt hac l. nec potest remitti, nisi ex mera gratia, secundum scilicet bannũ, est medicinale quia remittitur purgata contumacia, seu facta satisfactione: vt C. de epis. & cle. authen. item nulla. & authen. item quicunque. & sic videtur quod quatenus excommunicatio removet quem ab officijs ecclesie, eatenus bãnum a beneficijs Imperij. vt dictis iuribus. & tangitur per Gulielm. d. authent. item quicunque. facit extra de sen excom. c. cum medicinalis. libr. vj. facit de requi. reis. l. j. vbi gl. illam adnotationem appellat bannum, & est medicinale, quia cum venit intra annum recuperat statum: secundum vero statuta & consuetudines locorum, quem esse bannitum habet diuersos effectus, de quo aliquid infra dicam in glo. magna, &c.

ADDITIO.

a B. Lan. ¶ Rebellis. Quando quis dicatur rebellis, vide pan. de cast. consi. xxxij. & vide quod consuluit Bal. cũ papa scripsisset cuidam, vt quoscunque de cetero faceret capi propter rebellionem, an comprehenderentur exitiũ, & qui dicerentur rebelles, eius consi. cxxxiij. ij. lib.

b Tho. D. Cal. odice rei. No. quod dicit Bar. quod si quis facit furtum principi etiam rei modice, dicitur infidelis. Adde et quod furtum dicitur enorme, licet sit paruum, vel modicum sit, quando sequitur fractio pacis publice: vide Jas. in l cum seruũ. ff. de cõdi. ob can. & an pro tribus parvis furtis posset quis furca suspendi, stante statuto quod posset suspendi & dicatur famosus latro: vide Bal. in l. apud antiquos. §. fi. C. de furt. & in c. j. de iniuria. de pace iura. fir. & Catald. in suo tract. synd. in q. cxlix. et Aler. in consi. cx. in iij. volu. incip. statu. ciuita. & Bart. Perusin. authen. sed nouo iure. C. de ser. fugi. vbi voluit quod non posset suspendi. & de consue. non debet mori. Et ita defendit Pisanus Nic. Blanconi de Ligabitis, qui non fuit suspensus, quia tamen erat condemnatus, & ducebatur ad furcas, & fuit liberatus per Bul. Lamber. de For. bone memorie doc. excel. locum tenentem Illust. ducis Cesaris Borgie Romandiole, &c.

c ¶ Committitur. Nota quod dicit Bar. hic et cuius dictis infert Joan. Cald. in consi. sexto, titu. De accusationibus incip. de crimine quod crimen lese maiesta. non committitur contra inferiores habentes iurisdictionem de per se, & sic consuluit quod volens rebellare castrum pertinens ad ecclesiam Rauennaten. etiam si Cardinalis esset administrator, non dicitur committere crimen, &c.

d ¶ Proditor. Quis dicatur proditor: vide Bar. hic & in l. respondendum. §. delinquunt. ff. de pen. & ibi Apostil. Aler. vbi etiam scripsi, & vide in l. ij. C. que res export. non debeant. & in l. athletas. §. calumniator. ff. de infa. & adde que not. And. de Per. in cij. quib. modis feud. amit. vbi ponit de proditore, & quod not. Joã. And. in cij. de feud. in nouel. dicitur enim proditor qui sine vlla cã, & sine vlla diffidatione quem ostendit qui de recenddit. maxime contra maiorem predicta committendo. Idem. C. de dila. dicit enim Joan. And. quod mouentes bella sine vlla diffidatione dicuntur agere proditorie in c. pro humani. de homic. libro vj. in nouel. Item dicit Jacob. Butri. quod omnis ille qui dat alicui potionem venenatã est proditor. l. prima. C. de malef. & mathema. Aliquando dicitur proditor reuelator secretorum. vt l. athletas. §. calumniator. ff. de infa. & dicit Titus Liuius nihil vsquam fidum proditorem, &c. secundum Bald. Item proditor dicitur qui propter timorem, non defendit veritatem. in questio. ij. nolite. Itẽ qui crimen alteri manifestat ij. q. i. si per cauerit. Item qui malitiose circumuenit alium. xvi. questio. i. cupis. Item qui rem sibi commissam exponit. Hostien. rubr. v. c. de forma. Et hec omnia notantur xlvj distin. c. clericus. et adulationibus. in gloss. super ver. proditionibus. & non solum citur proditor rebellis in crimine lese maiestatis, sed etiam tus, & bannitus. plene scripsi in consilio meo in fauorem strissimi. do. mei Ducis Urbini.

Condemnatus. Hic nullum fuit dubium per istam transit in notã
turis quod pro veritate habetur, vt l. res iudicata. ff. de reg. iu. Item si imperator aliquibus indixerit bellum. vt l. hostes. ff. de capt. & de capit. di. l. amissione. §. & qui deficiunt. &c.

Nos. Hec est secunda pars huius secunde constitutionis, &c.

Potius. Efficitur quis pena dignus per istam nouã
modo, sed factus declaratur: vt l. j. C. ad Turpillia. Facit per Bar. in eo quod no. ff. de infa. l. furti. & ff. eodem. l. athletas. §. Nam ex eo quod condemnatus est habetur pro veritate, quia fit. nec potest dici de cetero sic non esse: vt ibi not.

Meretur. Non dicit obligatur, nam iste pene que
vindictam publicam imponuntur, non obligationis, sed officio iudicis imponuntur: vt Justit. de iu. §. pen. Item non per actionem, sed per accusationem imponuntur, vt institu. de pub. iud. in princip.

1 ¶ Culpa quando crescat, & maiorem penam meretur.

Crescit. Sic extra de consue. c. cum tanto. §. contra
1 to. sed infero quod si quidem actus extrinsecus delicti

eausam continuam vt esse in rebellione, & semper crescit culpa, vt dicitur in fugitivo, & desertore: vt no. in l. contraria. Iz aūt culpa crescit in casu huius legis, non potest crescere pena tempore, quia primo actu debetur ita magna quod nulla maior esse potest: vt ff. dicetur, facit quod no. ff. de furtis. l. vulgaris, in principio, & ibi dixi. Si vero actus extrinsecus criminis recte rationem non recipit, vt homicidium, tunc ex diuturnitate temporis pena minoratur: vt dicta l. si diutino, &c.

1 ✠ Maleficia fieri malum est propter exemplum.
2 Penas inferri bonum est propter exemplum.
3 Et ista non extenditur, nec veteres leges requirentes sententiam corrigit.

1 **Transit.** Sic · maleficia fieri malum est propter exemplum aliorum: vt dic. & ff. de ric. l. iij. §. sed ex senatusconsulto, & de pen. l. si quis aliquid. §. qui abortionis. cuz ius cōcor. † ītē pena inferri bonum est propter exemplū *,
2 * vt unus pena sit exemplum seu metus multorum. ff. de pen. l. aut facta. §. fi. C. ad l. Iul. repetund. l. j. & C. de præcampe. offe. l. j.
3 Et ista rōnes concludunt in omni delicto, † tū ista lex non est extendenda nisi ad istud crimen rebellionis. Non enim corriguntur leges antique, que requirunt sententiā ex identitate ratiōis nisi quatenus in illa lege noua exprimitur: vt C. de appel. l. præcipimus. in fin. facit quod not. C. de sac. sanct. eccle. authen. quas actiones, & quod not. ff. de dona. cau. mor. l. tam is. §. j.

ADDITIO.

* Exemplum. Unde dicitur, Oderunt peccare boni virtutis amore, odit peccare mali formidine pene. Et Seneca in puerb. Plerique cessant peccare metu, non innocentia: & profecto ꝟ potius timidi quam innocentes iudicandi sunt.

1 ✠ Rebellare idem est quod resistere, & resistere potest fieri faciendo vel non faciendo, vel non obediendo.
2 Transfuga dicitur qui recedit de terris subiectis, et vadit ad hostes.
3 Deficere dicebatur de iure antiquo qui retinet locum in quo quis stabat sub obedientia principis. hodie est rebellis.
4 Non obedientes principi vel non receptantes gentem suam de iure antiquo non puniebantur ipso iure, hodie tamen dicuntur rebelles.
5 Rebellis etiam dicitur qui dicit se subditum Imperio sed rebellat odio persone Imperatoris.
6 Rebelles qui dicantur, vbi quinque modis quis dicitur rebellare.
7 Rebellionis nomen ab eo quod antiqui dicebant duelles quomodo differat.

1 **Tenore.** Tertia pars, in qua ponit statutum, ad cuius intelligentiam sciendum est † quod rebellare idem est quod resistere secundum Hugo. C. de defer. l. ꝟ. lib. xij. & hoc resistere potest fieri faciendo aliquid contra, vel non faciendo, & non obediendo vel vtrang; vocabuli significationē continet; vt extra de offi. deleg. c. sane Iz hoc noīe rebellis, iura antiqua non vtantur, sed si aliquis rebellat mutando † locum hoc est recedendo de terris subiectis, & eundo ad hostes talis vocabatur transfuga: vt ff. de pen. l. si quis aliquid §. transfuge. & de cap. & postl. postliminiū. §. transfuga. & § filius. & de re mil. l. peditores. in fin. Quandoque rebellant retinendo locū in quo stabant sub principis obedientia. & isti de iure ciuili antiquo nō habebant speciale nomen sed vocabantur illi qui deficiunt: vt l. amissione. §. qui deficiunt. de capti. dimi. & isti si quidem rebellabant faciendo bellum principi tanquam hostes ipso iure puniebantur & perdebant ea que iuris ciuilis sunt vt ibi: sed quia hoc rebellare potest publice fieri, & occulte, & ibi nō declaratur; ideo hec lex declarat. & hoc in primo capite huius. l. duz dicit de his qui in fidelitatis & rebellionis opera faciunt, & sic faciēdo delinquunt. Sed si aliquis † solum rebellasset non obediendo principi vel non receptando gentem suam, non puniebatur ipso iure nec perdebat ea que iuris ciuilis erant, nisi princeps vel senatus iudicaret de l. amissione. & in hoc suppletur per hanc legem, si iam quocunque modo machinatur aliquid contra Principis honorem, & rebellando est rebellis. & hoc in secundo capitu. huius. l. Item nostrum vel Imperiū, &c. Item quis posset † dubitare si aliquis faceret se subditum Imperio: sed rebellat odio persone Imperatoris. an dicatur rebellis Imperij et hoc non declaratur in d. l. amissione. & declaratur hic quod sic. & est hoc cōmune ad primum. & ad secundum caput. Declarat etiam hoc in secundo capite huius legis. de his qui rebellant contra officiales, potest etiam dici quod totum sit vnum capitulum cōtinens quia predicta, & idem est sensus & sic hec lex directo tēdit ad declarandū d. l. amissione. §. qui deficiunt. de capti. dimi. Et hoc nomen rebellare: in hoc significato in diuina scriptura sumitur in multis locis: vt ꝟ. Reg. xvj. c. & iiij. Reg. xvij. c. & xvij. & xix. Et

6 sic per hanc legem nouam † habemus quinque nominum impositiones quia tales vocantur rebelles secundum declarationez eius quod dicit publice vel occulte. Tertiam quandam pronūciationem nouaz scilicet, vt dicantur rebelles, & si opera hostilia nō faciant, sed solum si non obediant. Quartam declarationem si facit contra personam Principis tantum. Quintam declaratio-
7 nem, si facit contra officiales eius. Sed quero, † in quo differt
a hoc nomen rebellionis, ab eo quod antiqui dicebant duelles a, quos nos vocamus hostes: vt l. quos nos. de verbo. significa. Respon. illud nomen quo ad quid generalius est. Iam competit etiam his qui non consueuerunt esse sub obedientia, qui indixerunt nobis bellum vel nos eis: vt ff. de captiuis. l. hostes. Sed hoc nomen rebellionis proprie cōuenit his qui desierūt, cum essent subditi d. l. amissione. §. qui deficiunt. in gloss. parua, super verbo, hostes, &c.

ADDITIO.

a Duelles. Vide Oldra. consil xlij. incip. queritur vtrum citatio. versi. ad quintam questionem Ber. Land.

Declaramus. Refertur ad tria, de quibus potest dubitari scilicet an occulte, an contra personam tantum, an contra officiales tantum.

Decernimus. Ad id quod de nouo iudice refertur, scilicet de non obedientibus, qui opera hostilia non faciunt, &c.

Pronunciamus. Ad id quod erat clarum. refertur, scilicet de his, qui opera hostilia faciunt, &c.

1 ☞ Dictio omnes, in singulari distributiuum est, in plurali collectiuum.

Omnes. Collectiuum est: vt ff. de arb. l. nō distinguemus. §. cū in plures. & no. de lega. ꝟ. l. si pluribus. sed in singulari est nomen distributiuum, † vt not. in l. ꝟ. de statu homi. hic ergo quia collectiue ponitur, comprehendit ciuitates, collegia, & vniuersitates. & in hoc incidenter facit. s. l. proxim. Comprehendit etiam singulares res. & personas p hoc quod dicit, & singuli.

Nostri Imperij. Non potest ergo dicere quod qs est rebellis Imperij, & non Imperatoris, vel econtra. Et ex hoc patet quod hec rebellio morte Principis non finitur, &c.

1 ☞ Rebellare, occulte, quomodo quis dicatur.
2 Colligationes, quas faciunt ciuitates vel domini principe absente non valent secus eo presente.

1 **Occulte.** Al† si aliqua ciuitas Tuscie, Principe ita ꝑsente in tractatu Lombardiam mittit stipendiarios ad aliquam terram vel dominum rebellem, & fingit eos non esse stipendiarios cassando eos forte, vel mittit gentem alicui, vt ipse possit contra Principem habilius mittere gentem
* suam, vel faciunt ligam seu societatem * inuicem ad eorum defensionem, vt consueuerunt facere isti Perusini, Florentini, & etiam tyranni Lombardie. & hoc exprimunt, & aliud in veritate dicunt.
2 a Sed sciendum est quod † tales colligationes a ciuitatum inuicē, seu cum dominis prohibite sunt. & ipso iure nulle. vt in vsib feu. de pace iuramen. firmanci. §. conenticula. quod intelligo Principe existente in partibus vel eo existente ad eorum defensionē sed principe absente non puto prohibitas tales societates, seu colligationes ad defendendum se ab impressionibus tyrannoꝝ vel malarum societatum, que sepe insurgunt in Italia ad deprædandum alios, fit enim ad iustitiam seruandam, ergo debet valere. vt not. ff. quod cuiusque vniuersi. l. j. in princi, &c.

ADDITIONES.

* Societatē. Quando liceat confederatio. & quando aliquis est confederatus duobus, & ab ambobus requiritur eodem tempore. cui potius obedire debeat. Vide Rom. consi. xlij.
a Tho. D. Quod tales obligationes. Vide Barto. in l. fina. ff. de colle. illic. & ibi Alexand. in apost. & Ludo. Roma. in consi. xlvij. & Lardin. Flor. in clement. pastoralis. in princip. de re iudica.

Nostrum honorem. Scilicet persone, vel imperij, vt infra patet, &c.

Faciunt. Loquitur ergo de ea rebellione, que in facto consistit, vt in conferendo se in numero hostium, in sequendo Principem & gentem eius.

Et. Incipit, secundum capitulum.

Nostra. Scilicet propriē persone Imperatoris, &c.

Imperij. Et sic dignitatis, &c.

Machinantur. Ja est aliqu d dolose ordinãt: cum machinatio propriè consi
stat in arte verborum.ff.de dolo.l.prima.§.primo.& ibi notat fa
ciendo inter se litigãtes.& societates prohibitas sub aliquo colore
licet:vt ff.de extraord.cri.l.secunda. vel pone quod adueniente
Imperatore vel eius nuncio volente ingredi ciuitatem pro re
cuperãdis iuribus Imperij tãbi quã alibi. Aliqui respondent
quod nolunt intromittere tantam gentem eius vel eum esse pe
riculosum statui eorum et tenent eum in verbis,et sic labitur tẽ
pus, quo multa posset facere pro Imperij vsperitate. Iste sunt
machinationes qued im licet ad actus bellicos non deueniant.
ista machinãs,secuta inobedientia facit eos rebelles,&c.

1 ¶ Constitutio hec loquitur de subditis Imperij Imperatori
resistentibus.non de subditis ecclesie.

2 Resistens officialibus Imperatoris circa officium eis commis
sum quando sit rebellis intellige de officialibus qui principali
ter sunt pro eo.nu.4.
Officiali facienti aliquid vltra suum officium legitime resisti po
test.

3 Constitutio hec non habet locum in rebellante contra Regem
vel principem vel aliquam ciuitatem, & in eis habet locum l. a
missione.§ qui deficiunt.de capi.dimi.nu.5.

6 Constitutio hec habet locum contra rebellantes contra recto
res per Rom mam eccles m positos.

7 Rebellis quomodo sit aliquis de terris eccle.facit aliquid cõtra
Principem.de his que pertinent ad rebellionem.& an in crimẽ
lese maiestatis incidat.
Rex Robertus quomodo poterat condemnari ab Henrico
Imperatore pro rebellia & de crimine lese maiestatis.

8 Imperator est fidelis confidatus,& coronatus a Papa.

9 Eloysius filius Regis Roberti iurauit fidelitatem Imperato
ri Henrico per suos nuntios in ciuitate Pisarum presente
Bartolo.

10 Homo de terris ecclesie delinquens in Imperatorem,an pote
rit contra eum. vel per Imperatorem. vel per habentem ab eo
authoritatem procedere.

11 Ad reprimendum, facta fuit per coronationem Imperatoris,
& non habet locum contra subditos ecclesie.

12 Ratio Clementine pastoralis.de re iudica,non habet locum in
hominibus Imperij vel alterius Regni.

13 Ciuitates que inuicem confederantur equali federe vt tractent
se inuicem vt ciues, intelligitur vt vnus contra alios grauiores
leges non faciat.

15 Rebellium pene sunt tres.

1 Rebellem quem esse,potest peti vt pronuncietur,cum hanc pe
nam ipso iure incurrant.

15 Putans se de crimine rebellionis infamatum, potest petere,pro
nunciari se non esse talem.

16 Ciuem talis Ciuitatis quis potest petere se pronunciari.

18 Rebellis dominium bonorum retinet,sed secuta condemnatio
ne confiscantur.

18 Rebellis non priuat ipso iure iurisdictionibus quas habebat.
Iurisdictio licet origine fuerit iuris gentium tamen dicitur de
iure ciuili.

19 Rebellis quas obligationes,& promissiones amittat.

20 Rebellis per solum rebellionem quomodo perdat ea, que ha
bet a iure Cano.seu a summo pontifice a sua ciuitate, ve, ab a
liis Regibus.

21 Banniti nostri temporis qui impune possunt offendi que iura
amittant.

21 Rebellis potest occulte occidi a quolibet homine.

23 Ciuitas an possit dici rebellis,& in ea cadat pene, de qbus hic.

24 Princeps,solus & non alius iudex,potest condemnare ciuita
tem aut ro subtrahere & homines ciuitatis capte illam dimittere
cum om bus bonis,& ad aliam se transferre.

a Rebellando a Resistendo vel non obediendo li
cet ipsi guerram non inferant: vt di
ctum est.b & aduertendum est quod in illo, qui rebellat contra
Principẽ.hec constitutio loquitur simpliciter, quasi contra eũ
non possit esse aliqua iusta causa resistẽdi,quod intellige de sub
ditis Imperij c non de his, qui sunt de terris ecclesie. In eo
2 vero † quod loquitur in eo qui rebellat contra officiales suos,
loquitur limitative, s. in his que ad commissum eius officium
pertinent,& hoc quia si vltra facerent posset eis legitime resisti,
b vt C.de iure fisc l.prohibitum. libro x de metal.l. decuotum. lib.
xi. Et intellige,quando rebellat pro his, que petuntur pro sta
tu Imperij. Secus si aliqua singularis persona conueniretur
coram principe vel eius iudice in aliqua causa, ciuili vel crimi
nali ad petitionem alterius vel esset contumax, aut alio modo
resisteret,tunc enim licet largo modo dicatur rebellis:d.c.sane.de
offic.delega. tamen propter hoc non dicitur rebellis Imperij,
c nec incidit in hanc constitutionem, quia non rebellat contra
prosperitatem Imperatoris vel Imperij principaliter quod in
hac constitutione requiritur.vt patet in ter.sed in damnum ad
uersarij cum quo litigat.quod patet.quia contra talem contuma
cem non proceditur nisi parte petente:vt ff.de iud. l. ad peremp
ptorium.& C.de iudi.l.properandum.§. fed & si quidem.C. quo
3 modo & quando iud. auth. qui semel. † Sed an hec constitutio
hꝫ locum contra eum, qui rebellat contra aliquem Regem vel
principem vel contra aliquã propriam ciuitatem? Videtur cum
hic ot contra officiales nostros,sed omnes predicti possunt re
ci officiales Imperatoris,quia vel ab eo habent iurisdictionem
ex constitutione,vel concessione,vel longa consuetudine q vim
cõstitutionis habet:vt ff.de aqua plu.arc.l.i.§.fi.ff.de aqua cot.
d & est iu l.hoc iure.§.ductus aque. Contrarium dico quia tunc
non fit contra prosperitatem principis,vel Imperij principa
ter.licet ex istis defensionibus & rebellionibus # espublilet
4 casus est ff.de capti.l.si quis ingenuꝫ.§.in ciuilibus.† Et quod
dicitur de officialibus Imperatoris intelligitur de his q prin
cipaliter ac directo pro eo sunt, vt legati,& vicarij Imperato
ris.C.de eo qui vicem alte.gerit.l.fi.ff.de legatis.i.§. deperem
5 tos:& §. seq. Reges vero † & ciuitates esto quod habeant iuris
dictionem a principe,tamen eam exercent principaliter propter
e se non propter principem:& sic cessat * hec cõstitutio que spẽ
✳ ter loquitur in his, qui machinantur cõtra personam principis
vel eius officiales vel Imperij vtilitatem,sed habet locum in
antiquis,scilicet l.amissione.§.qui deficiunt. ff. de capi.dimis. aut
generaliter loquitur de his qui deficiunt a iurisdictione eorum,
sub quorum Imperio sunt.& dicam in tract.de banni.nostri tem
6 poris.Sed quid si aliquis rebellat contra Rectores per Ro
f manam eccle.positos in p rtibus Italie. Puto huic constitu
tioni locum fore,cum eius Imperium sit ecclesie:vt s. dixi in l.
proxima circa princip. quod apparet quod rebellat contra pro
speritatem Imperij. Pro quo facit quod Canoni, in c. ibi
7 mitantur leges:vt extra de no.ope.nuncia.c.i. Quid ? si aliquis
homo de terris ecclesie aliquid faciat contra principem, de his
que ad rebellionem pertinent,an rebellis est,& in crimẽ lese ma
5 sta.s incidat? Et Henricus Imperator huius legis author de
terminauit quod sic,condemnando de hoc Robertum Regem
extra de re iudica. c. pastoralis. in cle.sed papa ibi in fauorem
determinauit contrarium dicens eum qui est de terris eccle.&
mane originis & domicilij non posse dictum crimen committere
in Imperatorem, et propter hoc cassauit Imperatoris sententiã
cõtra Regẽ Robertã,mihi vtriusque sententie videtur es
se vera. Nam dicta verba cõmisit crimẽ lese maiestatis eum pe
nis sunt intelligi sic.in enim.id est in ipsius principis maiestatem
& tunc est vera sententia pape. Nam cum non sit subditus nato
stati Imperiali non debebat sibi illas fidelitates que dicuntur
supra l.proxi. circa princ.nec eum tenetur reuereri. Sed quo ad
eum liber est & non dicitur directo in eius maiestatem commit
tere:vt ibi,facit ff.de ca.l.non dubito. Secundo possunt iste ver
gi dicta verba quod commisit crimen lese mate. scilicet populo
cui subditus est,& hoc crimen committit in eum scilicet primo
8 sic non directo, sed per quandam consequentiam lesit maiesta
tem pape. & tunc est vera sententia Imperatoris. † Nam Im
b perator est fidelis confidatus a Papa. et ab eo coronatus
sed qui offendit confidatum a Principe, incidit in crimen le
maiestatis principis:vt ff.ad legem Juliam maiestat.l.nunci
cip. Sed quia hic Imperator in sua sententia non expressit
sic non fuit expressa maiestas que lesa fuerat.fuit intelligenda
de maiestate Imperatoris.vnde fuit expressa sententia sua. Da
de Papa multũ ponderat illa verba.lese maiestatis in ipsum
quasi dicat,suam dicitur ledere.sed alterius maiestatem non ne
gat.et hoc de crimine lese maiestatis. Vnusquisque sit rebellis vi
detur quod non, qui a non est subditus: vt diximus. Item contra
videtur in d.cap.pastoralis.in princip.vbi Imperator appellat
Regem Robertum hostem.& rebellem quia subditus est tra
ne comitatus Prouincie quam tenebat ab Imperio.& super
9 Eloysius Rex † dicti Regis Roberti successor per suos lega
timos nuncios domino Imperatori nostro pro dicto com
tatu fidelitatem iuranit in Ciuitate Pisarum, me presente.
10 Sed an contra hominem † de terris ecclesie sic delinquentem
possit Imperator. vel habens auth ritatem ab eo procedere
quod videtur:quia homines ecclesie sunt Imperij federati. ergo
apud eum possunt fieri rei & in eos animaduerti.l. non dubi
to.in fin. ff. de cap.maxime cum eorum forum sortiantur ratio
delicti commissi .in committendo gentes contra Principem &
terras Imperij, et sic Imperator fecit contra dictum Regem
Robert.sed Papa determinauit contrarium, nisi fit inuentus
vel ad eum ex morte remissus: vt d.c.pastoralis.§. nos quoque.

ibi.quod si punitio.Sz certe ve: est quod de isto crimine,quod
est capitale,nõ posset de iure cõmuni puniri, nisi presens esset:
τ illud cõsiderauit illa Decretalis.Nec ob.§.l.pe.: q2 illa fuit fa
11 cta post coronationem Imperatoris predicti. Unde ecclesia nõ
admittit istam in preiudicium subditorum suorum, τ sic videtur
inisse fedus cum eo quod contra homines ecclesie leges grauio/
res non imponat.Unde ratio illius cap.non habet locum in ho
minibus Imperij, vel alterius regni, sed solum in hominibus
12 ecclesie.Quod not.† pro ciuitatibus, que inuicem confederãtur
equali vel inequali federe,dicta l.non dubito.ff.de capti.Nam si
actum est vt inuicez se tractent vt ciues in ciuilibus,τ crimina/
i libus,intelligitur vt vnus contra alios grauiores leges nõ fa/
ciat quam tunc erant,quia in societate inspicitur cõditio socio/
rum tempore contracte societatis:vt institu.de societa.§.fi.τ ff.ꝑ
soc.l.socius socio.τ famil.erciscund.l. heredes. §. non tantum. et
13 ibi no.† De pena vero rebellium dic quod quedam infligitur ip
k so iure quia perdunt k omnia,que iuris ciuilis sunt:d.l.amissiõe.
de cap.dimi.alia pena potest infligi eis a quolibet homine.Nã
potest impune occidi:vt ff.ad l.cor.de sic.l.iij.§.fin. τ de re mili.
l.proditores.τ possunt capi τ detineri vt serui: vt ff. de acqui.
rerum domi.l.transfuga. Tertio pena imponitur,quia potest ta/
lem damnare vt capite puniatur:vt ff.de pen.l. si quis aliquid.
§.transfuge.quod intelligitur:vt ibi not.circa princip. quia cum
14 talem penam † ipso iure incurrant,an peti possit pronunciari ta
lem esse rebellem puto quod sic,argumẽ.ff.de iud.l. qui se dicit.
τ est expressum in d.c. pastoralis. vbi Imperator pronunciauit
15 Regem Robertum esse rebellem.Et eodem modo† qui se puta
ret esse de tali crimine infamatum posset petere,se pronunciari
non esse talem.argumẽ.C.de inge.ma.l.diffamari.facit quod di/
cimus quod principaliter potest peti,vt de etate pronuncietur:
vt ff.de mino.l.de etate.secundum vnam lectu.de fer.l.ij.τ ibi no.
vt etates probentur.C.de proba.l.cum te. Item hoc posset fieri
16 ciuiliter agendo.Nam sicut† ciuitas posset vendicare ciuem suũ,
eadem ratione ciuis dicere se ciuem ciuitatis illius τ sic per con
sequens non rebellem.ff.ad municipa.l.de iure.τ no .de rei vẽd.
17 l.j.§.per hanc.† Item quero quid de dominio bonorũ.Respon.
illud si est directum est de iure gentium ergo retinet. sed si habe
ret vtile dominium.illud non retinet sub isto nomine. quod pu/
to hic a iure ciuili inductum, sed quia hoc idem sonat quod effe/
ctus dominij:vt not. C. de bo.ma. authen. nisi. ideo puto quod
hoc retineat sicut directum, quia hic effectus dominij est de iu/
re gentium.arg. Institut. de vsu τ hab. §.fin. vbi dicitur vsum, τ
similia,que sunt de effectu dominij,esse de iure gentium, sed li/
cet retineantur nec publica efficiantur, tamen occupanti conce/
duntur.Casus est in l.transfuga.de acqui.re.do.Si enim potest
occidi persona,τ capi,τ haberi vt seruus,multo magis res. Sed
puto si quereretur condemnatio per iudicem τ si cõdemnaretur
crimine lese maiestatis quod tunc omnia publicarentur hodie:
18 per l.penul.τ fina.C.ad l. Iul maiest. Item quid† de iurisdictio/
nibus,quas haberet talis rebellis.Respon.iurisdictio est iuris
ciuilis,quia de iure publico introducta est:vt no.de iurisdi.om.
iudi.l.j.facit de orig iur.l.ij.§.pen.Dico enim fuit de iure gen/
tium quo etiam fuerunt Reges,l.ex hoc iure.ff.de iustit. et iur.
sed quia circa iurisdictionem multa sunt addita, ideo dicitur de
iure ciuili.l.ius ciuile,ff.de iusti.τ iur.τ licet in eum,qui est rebel/
lis non cadit iurisdictio tanquam ius quoddam a iure ciuili in/
ductum, remanet tamen tanquam quedam potestas regia in/
ducta de iure gentium.τ ideo Imperator in illo cap.pastoralis.
priuauit Regem Robertum iurisdictione,τ dignitatibus quasi
non esset ipso iure priuatus, vel quod licet est etiam de ipso iu/
re priuatus tamen donec toleratur,valent gesta per eũ,l. Bar/
barius. de offic.pre.τ C. de senten.l.si arbiter.τ ideo Impera/
tor in dicta sententia expresse priuauit nec dicit ipso iure priue/
tur,τ tacite vult hoc fieri expresse,per id quod dicitur. ff. si pen/
den.appellatione mors interue.l.j. vbi bona fuerunt publicata ex/
presse.tamen ibi tacite inerat.Uel dic quod Imperator econtra
Regem ideo expresse priuauit, quia illas iurisdictiones habe/
bat in terris ecclesie,τ ab ecclesia non erat ipso iure priuatus.
Priuauit autem eum per sententiam, sed ecclesia istud non ad/
misit,vt statim dicam.Licet etiam precedentia vera sint. Item
19 quid de obligationibus,τ promissiõibus factis his rebellibus?
Respon.si quidem sunt iuris ciuilis,ipso iure perdunt:si iurisgẽ
tium tunc ea non perdunt vt dictum est,sed in aliquibus pro/
mittentes ipso iure non tenentur,vt si esset debitor fidelitatis.
Nam tunc cũ esset rebellis ei obedire non tenetur non tanquã
liberatus per rebellionem, sed tanquam ab ipso initio promis/
sione conditionatum vt sit conditio,si non rebellis superiori sit.
Et ita intelligo in vsib. feud. hic finitur lex. capitu. primo, et
quod ibi not. facit. ff. de legatis primo.l.quid ergo.§.si heres. τ
de verb.oblig.at.l.quiritum. Sed dominus Imperator contra
dictum Robertum Regem expresse priuationis sententiã pro/
mulgauit: d. cap. pastoralis. §.inhibendo.etiam si hoc facit: vel
quia predicta erant in terris ecclesie vel ex alijs causis ꝑallega/
20 tis.Sed cum perdat ea,que sunt iuris ciuilis quid de his que
a iure canonico seu a summo pontifice habet? Respõdeo quod/
dam ius est super ius ciuile,quoddam infra ius ciuile,quoddam
equale illi. Primo casu, ex solam rebellionem non perditur ius
naturale vel gentium,ea enĩ retinet,l.amissione.ff de cap. dimi/
nutio.sz per sententiam potest quis priuari eo:vt patet in dam/
nato ad mortem, qui ipsa sententia priuatur ciuitate, τ libertate
que est naturalis facultas,τc.vt ff.de statu hominum.l.libertas.
τ eodem modo dico de his,que quis habet a summo Pontifice.
Nam ea sola rebellione non perdit.Nam eius authoritas super
ius ciuile est,sed per sententiam legitime latam posset quis illo
iure priuari etiam a iudice seculari.de laicis vero loquor. Unde
si Imperator protulisset sententiam contra dictum Regem ꝑ/
sentem,valuisset:d.cap.pastoralis.ibi,quod si punitio,τc.tamen
quia in absentem protulit,non valuit:vt dictum est. De eo vero
iure,quod est infra ius ciuile,vt sunt iura propria ciuitatum,τ a/
liorum dominorum sub Imperio constitutorum, illa sine dubio
perdit. Illa enim iura si cum authoritate Principis sint facta,
ipsius iura esse videntur C.de vet.iur.enuc.l.prima.§. omnia.et
est expressum in vsib.feud.tit.hic finit lex Corrad. d.cap.j. De eo
vero iure quod est equale iuri nostro ciuili exemplum poni non
potest de iure, cum Imperatoris omnia sint exceptis his q̃ ha/
bet ecclesia,vt dictum est supra.l.proxim.circa princip. Sz pre/
suppono (prout de facto obseruatur) quod aliqui reges, vel
Populi recognoscunt Imperatorem in dominum:tamẽ dicen/
dum est quod illa iura non perdit rebellis ex sua rebellione.
Nam ex hoc perdunt iura ciuilia, scilicet ciuium Romanorum:
vt Instit.quib.mod.ius patrie potesta sol.§.cum autẽ.Ex predi
21 ctis patet determinatio † questionis,de exbannitis nostri tem/
poris . dico enim quod illi qui ex forma statuti possunt impu/
ne offendi,dicuntur hostes,τ rebelles ciuitatis: quod patet,q2
per legem ciuitatis cõtra eos indictũ est bellũ:vt d.l.amissione.
§.qui deficiunt.in gloss. super verbo , relegati.et ideo perdunt
iura ciuilia illius ciuitatis, non iura ciuilia Romanorum que
sunt supra iura aliarum ciuitatum τ que sunt equalia.sicut exbã/
l nitus τ condemnatus l ab Imperatore , non perdit ea que sunt
iuris ciuilis Papalis: τ sic est casus in d.c.pastoralis. Sed di/
ces tu illud verum est in terris ecclesie,sed in terris Imperij vi
detur ibi casus in cõtrarium. Nam Imperator credit illum Re
gem posse priuari illo iure, quod habebat a superiore: ergo
idem sentit ab eo qui est inferior eo.Sed contra dico.Naz Im
perator cognoscens quod eo ipso,quod est rebellis τ hostis su/
non perdit ea que habet a superiore:τ ideo expresse sententiam
m priuationis protulit m.Et sic patet quod eo ipso quod exbanni
tus,τ hostis vnius ciuitatis est exbannitus,non perdit ea que
sunt iuris ciuilis Romanorum.casus est ff.de cap.τ postl.re.l.si
quis ingenuus.§.in ciuilibus.Sed si ciuitas vellet hoc expresse
facere per suam legem,τ suum effectum porrigat ad ea que sunt
extra territorium,dixi plene in repet.l.cunctos populos. C. de
summa trinitate, τ fide catholica. τ hanc materiam plene tra/
ctaui in questione quam de hoc disputaui,que incipit, Lucane
22 ciuitatis statuto,τc. Circa† secundum n scilicet de pena que po/
n test infligi a quolibet homine,queritur an eum,qui est rebellis
occulte liceat occidere? Et dic quod sic.nam ipso facto penam
hanc incurrit,vt hic,τ in iudicio quo proceditur de homicidio
liquidabitur an fuerit rebellis, argumen.ff.de ope.no. nunci. l.
23 de pupillo.§.si quis riuos.versicu.toties.† Itez an iste pene ca
dant in rebellem ciuitatem? Respondeo , quedam sunt ciuita/
tes que per vis occupantur ab aliquo tyranno vel hoste Impe
rij,τ iste proprie non dicuntur rebelles .sed dicuntur ciuitates
capte que si recuperantur,dicuntur redire ad pristinam liberta
tem,vt ff.de offic.prefec.preto Afri.l.j.in princip.Quedam pro/
prio motu ciuium vel maioris partis rebellant, τ isti sunt pro/
prie rebelles in quibus quantum ad amissionem iurium, τ iuris
dictionis dicendum est idem,quod in priuato, quantum ad pe/
nam inferendam,per hominem priuatum dicendum est, quod
quilibet potest in eius ciuitate,τ territorio capere,predari,com
burere , τ similia facere, que consueuerunt fieri his, contra
quos bellum habemus,l.iij.in fine.ff.de acqui.rerum domi.Sed
si capiatur vna ciuitas,cuius populus sit rebellis an populus
efficiatur seruus sicut vnus priuatus captiuus? Respondeo.non,
imo libertatem recipiunt,vt in authenti de he.τ fal.in prin.τ ibi
not.in glo.super verbo,antiquam,τ ibi per Iac.de Belui. Item
an iurisdictio erit priuati capientis. Et respond. non cum iure
antiquo illam ante iam perdidit,τ sic est principis: τ sic tunc,
cum occupatur non habet iurisdictionem. † Item an priuatus,
qui capit ciuitatem,poterit eam destruere,vel homines inde ex/

pellere, patebit statim. De pena vero inferenda per sententiam iudicis, dico quod nullus potest condemnare ciuitatem subuertendam aratro, nisi solus princeps. Nam licet domus particulares sint priuatorum, ipsa ciuitas vniuersaliter considerata est principis, similiter, & palatia publica ciuitatum: vt in vsib. feud: ti. que sint regalia, c. primo, poterit ergo destrui ciuitas, que principis est, absque eius voluntate. Item si non licet destruere ciuitatem, nec alia edificia per que vrbs deformetur ruinis: vt ff. de leg. j. l. cetera. §. hoc senatusconsultum. & C. de ed. pub. l. §. multo minus nec tota ciuitas. Item si non licet contra decuriones ciuitatis ferre sententiam mortis principe inconsulto: vt ff. de penis. l. mortis. §. ite fere. multomtmus licebit contra totam ciuitatem, sicut Troia, & Carthago passe sunt aratrum et preces pto eius qui tenebat Imperium: vt ff. qui. mo. vsuff. amit. l. si vsusfructus. Dico etiam quod nec potest cogere homines ciuitatis capte illam dimittere cum omnibus bonis, & ad aliâ se transferre, sed solus princeps potest, arg. C. de in. fisc. l. certa forma. li. x. sed relegare ex causa potest preses vel alius pretor: vel rector: vt ff. de offic. presec. vib. l. j. §. fin:

ADDITIONES.

a Tho. D. Rebellando. Vide Aler in l. licitatio. §. quod illicite. ff. de public. in add. in ver. sed si offensa. & in l. aut facta. §. nonnunquam. in ij. col. in addi. magn. ff. de pe. & Bart. Soci. in cõs. xxj. in c. sequendo. & in consi. cclxxv. in causa fratris.

⁂ Imperij. Adde Oldr. consi. xlij.

b Qui l. prohibitum. Vbi vide Spost. Alle. si Aler. est. & Old. in consi. xlij. & plene per Iason. in l. vt vim. ff. de iusti. & iur.

c B. L. Rebellat. Intellige, etiam si ipsi principi non obediret: vt quia fuit iussus aliquis ire ad confinia & noluit ire, & ob hoc fuit condemnatus ad capitis amputationem, & publicationem bonorum quod per hoc dicitur incurrisse crimen lese maiestatis, secundum Baldum consi. cxxvij. j. lib.

d B. L. Contrarium dico: Sequitur pet. de Anchar. consilio cclxxxix.

e L. S. Propter se. Vide pau. de Cast. in l. ij. C. de episc. audien. & Ang. de Ar. in tra. male. in ver. che hai tradito la tua patria. & ibi in add. & vide Cald. in consi. vij. de accusat.

⁂ Cessat. Vide Calde. consi. vij. de accusat.

f Rectores. Adde Bar. in l. hostes. ff. de capti. & dicit petr. de Anch. in consil. cclxxviij. quod est duplicatum in consi. ccccxl. ex predicta facti narratione, quod leges loquentes in crimine lese maiestatis Imperatet & eius officialis trahuntur etiam ad pœnam: & similiter ipsius rectores, & pro hoc ter. in c. felicis. in princip. de pen. lib. vj. v. committitur crimen lese maiest. si quis insecutus fuerit Card. in. imo dicit Bart. Ubero. in consi. xvij. vila inquisitione facta vbi consuluit quod crimen lese maiest. committitur, nedum contra papam, sed etiam contra Vicarios ecclesie, & si dominos ciuitatum. per gloss. singul. in l. fallaciter. in verb. prodita. C. de abol. & ibi Bald. no. per illum tertum. facit etiam quod no. idem Bald. in l. si quis nummos. C. de fal. & quod consulit Raph. Comen. in consi. cliij. incip. ad primum. & Raph. Fulg. in consil. j. Illustril. dominus. et pau. de Castr. in consilio cclxxv. ad primum circa finem et in l. ij. C. de episc. & cler. Ludo. Roma. in consil. lix. incip. ad discutiendum veritatem, & facit etiã quod not. Joan. de Imo. in l. si quis insultaret. in fin. princip. ff. sol. mat. quod patre damnato in crimine lese maiesta. cõtra sanc. Roma. eccle. filius perdit beneficium ecclesiasticum. argu. cap. j. de schis. & sic l. quisquis. C. ad leg. iul. maiesta. habet locum de iure canonico.

g Lese maiesta. Vide Alb. de Ros. in l. quisquis. C. ad l. iul. maiest.

h Coronatus. Vide Iacob. Alua. in c. j. quis dicatur dux vel marchio.

i Talios grauiores. Vide Fely. in c. postulasti. versi. quarta declaratio. vbi plene. de foro competen.

k Perduat. Vide late pau. de Cast. consi. xxxij. B. L.

l Condemnatus ab imperatore. Vide Bart. in l. non dubito. ff. de cap. & postli. reuer. & apostli. Aler. in l. vt vim. in addi. Bart. in verb. damnum. ff. de iusti. & iur.

m Priuationis protulit. Vide Iason. in l. vt vim. ff. de iust. & iur. in verfic. circa istum text.

n Circa secundum. Vide pet. de Anch. in consi. cclxxviij. in ij. colum. ex predicta facti narratione, & dixi in consi. meo ducis Arbi. vbi videas plene.

Nulli ¶ Quarta pars in qua punit impugnantes cõstitutionem, & quod dicit nulli intellige in primo. vel in quauis dignitate posito, etiam si vicarius fuerit Imperatoris nisi hoc habuerit expresse in mandatis. hoc enim innuit dicto, omnino, que sequitur, quasi dicat, sine distinctione personarum: vt ff. quod met. causa. l. si cum exceptione. §. quatenus. in glo. super ver. omnimodo. & de fideiusso. l. Hæc. §. illud. & ibi per Dyn. de dictione penitus, vide quod ponitur. C. de vsu. rei iudi. l. ij. §. respon.

Infringere. ¶ Id est, retractare directo, vel per mala litiosam interpretationem facere: vt C. de legibus. l. §. &c.

Temerario. ¶ Ex hoc patet, quod si ex subtilitate, absque dolo, hoc fecerit, incidit in hãc penam: vt ff. ad Turpil. l. j. §. queri possit.

Contra ire. ¶ Vel contra dissimulando. vel audendo allegationes contra hanc legem vt C. de legib. l. §. C. de sacrosanc. ecclesijs. l. j.

Attentare. ¶ Et sic non requiritur quod ad factum perduerit quod plane dic: vt C. de epis. & cleri. l. si quis non dicam rapere, &c.

a **Indignationem.** ¶ Huius verbi nullum effectũ inuenio, nisi quatenus verbum sonat: quia Imperator indignatus ex hoc facto, nõ exhibebit se gratiosum, &c.

ADDITIO.

a Tho. D. Indignationem. Adde quod vult Bal. in authe. statuimus. vers. iurta hoc quero. C. de episc. & cle. & de hoc dicto Bar. vide plene per Jas. in l. j. ff. si quis ius dic, non obtem. & ibi plene ponit quid importet clausula in rescriptis pape. quod si aliqui ausi sunt contrauenire, nonerint se indignationem Apostolorum petri & pauli incursuros.

1 ¶ Pena adiecta a statuto imponenti iudici aliquid facienti tenet. si statutum tenet.

2 Ciuitas quando possit facere, vt statutum inualidum obseruetur auferendo iurisdictionem iudicibus.

Mille librarum. ¶ Alias punitur alia pena. C. de leg. l. §. &c.

1 eccl. l. placet. Et dic, vt ibi per doc. & sic no. pro ciuitatibus, que

a quando faciunt statuta, & penam imponũt iudici cõtra iudicati, & aduersario, & aduocato contra allegãti. Nam valet talis adiectio pene, si statutum illud sit validum, vt hic cum similibus. si si esset inualidum non valeret adiectio pene sicut nec principale: vt C. de legib. l. non dubium. & C. de pact. l. pacta que contra.

2 Sed aliquando † ciuitates volentes: vt ipsa statuta, licet inualida obseruentur, auferunt iurisdictionem suis iudicibus: vt super eo quod contra illud statutum allegaretur, iurisdictionem nõ habeat, quod an valeat, dic quod quandoque per istud statutum inualidum nititur auferre alicui ius agendi, & tunc talis clausula per quam aufertur iurisdictio iudici, qui eam habet ab ipsa ciuitate, valet: vt ff. de iudic. l. iudicium soluitur, tamen poterit agi coram superiore, sicut alias cum proceditur per viam Sanctgelice denunciationis: vt diximus supra l. proxima. in glo. super

b verbo, denunciationem. Si vero aufertur b ius excipiendi, & se defendendi, tunc talis clausula, per quam aufertur, iurisdictio super defensione non valet: quia defensio est de iure naturali, & sic non potest auferri, nec impediri quin iudex audiat, alias ipse impotaret, si statueret quod iudex faciat iniustitiam quia extra de re iudi. c. pastoralis. in clemen. & quod dixi supra proxima in glo. super ver. figura. Idem si aufertur ius replicandi: quia sicut exceptio est defensio contra actionem, ita replicatio contra exceptionem: vt ff. de except. l. §. & hoc quando talis est exceptio. seu defensio. que per statutum non potest tolli, alias sicut possit ipsa exceptio tolli, ita & iurisdictio auferri.

Data. ¶ Istud est vtile, & necessarium in legibus, que de nouo emanant, sed in Codicibus & legibus antiquis diu obseruatis, seu in volumine legum redactis, licet data non reperiatur, nihilominus suum vigorem obtinent, vt in prima constitu. Codic. ibi, & si que eorum, &c. vnde hec constitutio postquam cepit per studia diuulgari, & frequentari, valeret, licet data non reperiretur, & hoc est vtile propter quasdam ciuitates, que habent sua volumina statutorum non publicata manu notariorum, sed sunt diutius obseruata & ista data est commu-

c nis ad hanc constitutionem, & precedentem.c

ADDITIONES.

a Th. D. Qui faciunt statuta. Vide Aler. in l. Seius. & Angelus. in princi. ff. ad leg. Falcid. & Fel. in c. cum omnes de cõsti.

b Si vero aufertur. Vide Bart. in l. ambitiosa. ff. de decret. ab ord. fac. & ibi Aler. in apost. & ibi vide apostameam.

c Et precedentem. Vide Bapti. Sever. in l. j. C. de sum. Trin. & fide catho.

Do

Do. Bart. à Saxoferrato

TRACTATVS DE MINORICIS, libris quatuor distinctus.

ADDITIO.

a Tb Dip. C Minoricis. De isto trac. in ff. lib. Bar. facit mentionem idem Bar. in l. quidam. §. Papinianus. in fi. ff. de admi. tut. & in l. ff. de leg. j. & in l. is potest. ff. de acquir. her. & in l. cū pater. §. hereditatem. ff. de leg. ij. & in consi. v. incip. visa quadā petitione. in consi. vi. viso testamento lib. i. C & adde, qō dicta Bar. hic assumit bal. in auth. ingressi. C. de sacrosanc. eccl. & l. pūl. allegā. eod. tit. & Eler. de Imo. in l. ff. de leg. j. & in d. is potest. in addit. Bar. Et dicit Pau. de Castro in d. auth. ingressi. qō Bar. fecit istum tractatum valde pulchrum, & subtilem, quē appellat minoricarum, sed Bal. mitit. ibi reprehendere in quam plurimis. vt ibi per eum. & limita dictā Bar. & intellige, vt per Bald. d. auth. ingressi. Adde quod stantibus pluribus privilegiis concessis per summos Pontifices post mortem Bart. non est insistendum in dictis bar. hic. & in materia istius tract. Eius autem sit authoritas Reuerē. d. Cardin. protectoris fratrum minorum & authoritas Reuerē. d. Generalis, que sit, & an sit eadem. vide Card. Flo. in consi. xvij. incip. casus. vbi videas, & istis nostris temporibus fuit maxima questio inter Reuerē. d. Grimanum Cardinalem protectorem ordinis. & Reueren. d. Generalem. & adde etiam quod fratres minores, licet non possint agere iure actionis, tamen possunt officium iudicis implorare. vide Jason. l. j. C. qui admi.

PROEMIVM.

Minorū fratrū sacra religio fuit a Christi confessore Francisco, in arctissima paupertate fundata, & a multis summis Pontificibus approbata, cuius vite tanta est nouitas, quod de ea in corpore iuris ciuilis nō reperitur authoritas, sacri tamen canones circa eos multa sanxerunt, & vt reprehenderent mordentium linguas & purificarent eorum consciētias principaliter prouiderunt. Circa vero questiones, & dubia, que propter bona temporalia ipsis fratribus ad vitam necessaria possunt occurrere principaliter non prouidit C Oratificalis authoritas, ideo est necessaria magistralis authoritas que per lectiones, & similia determinet ista dubia. verunt amen que largitione fidelium viuentiū fratribus ipsis obueniunt, raro currunt litigia, quoniam viuentes ipsi liberam voluntatem erga eos libere exequuntur. Sumptus vero qui a personis morientium ipsis fratribus relinquūtur, vel possent alias ex eorum personis fratribus obuenire propter successorum indeuotorum auaritiam, & tenacitatem multas vidi contentiones, & lites, vt igitur fratribus in suis necessitatibus sit promptum, & vt indeuotorum successorum cupiditas conculcatur, & magistris scholasticis hec ignota iura patefiāt, Ego Bar. de Saxofer. Perusinus ciuis minimus inter legū Doct. hoc opusculum feci, in quo nihil proterue dico. nihil pertinaciter affero. sed si quid hic reperitur insertum, quod a determinatione sancte matris ecclesie, vel a veritate aliquo modo deuiat, ret. hoc ex inaduertentia lapsu lingue, & velocitate calami euenisse creditur. paratus corrigere, & ex nunc corrigo, cum veritas fuerit patefacta sancte matris ecclesie, & cuiuslibet melius veritatem. & datus intuētis me humiliter correctiōi supponens. Ad opusculū istum. Minoricarū decisionum volui nūcupari, tam ab ipsius principio, quam ab ipsius materia. Totū enim quod in eo dicitur de fratribus minoribus intelligitur, nec ad alios extenditur. nisi quatenus in eo continetur expresse. quis tamen hoc opusculum facere per constitutionē Nicolai tertij videtur prohibitum. & penale. ideo vt hoc opusculū contra insultātes se tueatur. cum deferat defensionem. constitutionem predictā hic suspēdit Joā. Papa quam hic de verbo ad verbum inserere placuit. &c.

Ioannes Episcopus seruus seruorū Dei, ad perpetuam rei memoriā. Ex nonnunquam quod coniectura profuturum credidit subsequens experientia nocium ostendit, nō debet reprehensibile iudicari, si canonum conditor canones a se, vel a suis predecessoribus, vel aliqua in eisdem contenta canonibus reuocat. Sane dudum feli. recor. Nicolaus Papa tertius predecessor noster quandam constitutionem declaratoriam, que incipit, Super regula dilectorum filiorum ordinis fratrum minorum, quam beatus Franciscus altissimus confessor instituit, & promulgauit sub certis penis arctius interdicens, ne cōcordantie, seu contrarietates, seu aduerse, vel diuerse opiniones ab ipsius constitutionis lectoribus, seu expositoribus inducantur, nec super ipsa cōstitutione glosse fiant. nec forme per quas verbum, vel sensus ipsius, vel constructio quasi grāmatice, aliis ad literam exponatur, nec intellectus ipsius per legentem discutiatur ad aliud, quam constitutionis ipsius litera ipsa sonat. Sollicitantes autem in scriptis constitutionem eadem aliter quā superius est expressum, facientesque commentum scripturam, seu libros, ac ex certa scientia deliberate & determinate in scholis, seu predicationibus contra contenta in constitutione predicta, seu alia, seu aliquid predictorū, nō obstantibus aliquibus priuilegiis, seu indulgentiis, aut literis Apostolicis quibuscūq; personis, dignitatibus, vel ordinibus, aut locis religiosis, vel secularibus generaliter vel singulariter, sub quadā forma, vel expressione verborum, que solet in predictis aliquibus quomodolibet suffragari, ipso facto excommunicationis sententie volunt subiacere. Nos autem attendētes qō argumentis frequē tibus, & collationibus, latens veritas aperitur, quodq; sub eadem litera sepe latet multiplex intellectus, necnon esset difficile volentibus eo nstitutionem ipsam perfecte legere ac intelligere penas adiectas in constitutione eius euitare, ac viam veritatis aperire volentibus, ac periculis que ex predictis possent literarū incurrere persone, precipue scholastice in errore salubriter obuiare, presertim cum de nouo sub Rota sunt aliqua dubia circa que periclitari veritas, & erroribus via pandit. nisi liceret conferre super cōtentis in cōstitutione hac, & disputare prohibitiones, & penas predictas, tā latas quā cōminatas, & cognosse t in fratrum nostrorum, ac multorum episcoporū, archiepiscoporum, prelatorum, necnon multorum professorum virtutū & iuris, & multorum sacre Theologie magistrorū presentia dū consistoriū teneremus authoritate Apostolica diximus vt ad beneplacitū sedis Apostolice suspēdēda. & to suspensione aucē huiusmodi ne cōtra quē intendimus licentiā impartiri quod contra statutam regulam predictorum dogmatizare, scribere seu determinare, predicare, seu prauе loqui liceat, publice, vel occulte quimino omnibus, & singulis authoritate predicta districtius inhibemus ne authoritate premissorū, & posterorū premissorum, prohibitiōem, & penarum suspendio in dubio reuocari valeat, nec aliquem propter defectus probationis indigni, quod velit transgressor prohibitionū ipsarū in penam, seu penas incideret antedictas. Nos volentes super de opportuno remedio prouidere chartas, seu membranas suspēsiones continētes easdem appendi seu affigi maioris ecclesie Aueniōē. hostiū, seu super hostiis fecimus quam suspensiōem predictam suo quasi sono preconio, & patulo iuridico publicabatur. Data Aueniōn. vij. Calendas Aprilis. Pontificatus nostri, anno sexto.

Hoc autem opusculū diuido i libros quatuor. In primo, de hereditatibus que fratribus relinquuntur. Secundus, de rebus singularibus, que in suis voluntatibus homines fratribus largiuntur. Tertius, de executionibus vltimarum voluntatum, que fratribus miunguntur. Quartus, de hereditatibus, & bonis que ab intestato fratribus deferuntur: quemlibet autem libru diuido per capitula, vt primi libri series manifestat.

Minoricarum Liber primus.

C De hereditatibus ex testamento. Rub.

1 Status fratrum minoru in arctissima paupertate fundatur. & vita singularis. num. .

2 Deportati in insulam, licet perdāt ea que sunt iuris ciuilis, retinent tamen ea que sunt iuris gentium, & ex his causis acquirūt.

3 Seruus pene licet omnia perdat, tamen ei sit legatum pro alimentis, & iudicis officium implorat.

4 Legatum factum seruo pro alimentis tenet.

5 Fratres predicatores habent in communi, nec eorum regule repugnat.

6 Regula fratrum minorum est magis stricta, quam fuerit regula Apostolorum.

7 Testamentum, in quo fratres minores sunt instituti, est nullus si substitutus non est datus.

Dato substituto vel alio coheredē valet.

CAP. PRIMVM.

DE hereditatibus que in testamẽto fratribus relinquuntur, multa dubia oriũtur. Primo enim videndum est quis est iste singularis status fratrum minorum, ex quo ista dubia oriũtur, hoc exprimit gricolaus in c. exĥt qui seminat. §. porro. de verborum signficat. lib. vi. vbi sic ait. Porro cũ regula ipsa expresse contineat, quod fratres nil sibi appropriãt, nec domum nec locũ nec aliquam rem, sit que declaratũ per eundem predecessorem Gregorium ix. & nonnullos alios hoc seruari debere tam in speciali quã etiam in communi, & alibi eodem c. §. ceterum. dicitur sic. Ceterum cum in eadem regula sub precepti districtione prohibitum est, ne fratres recipiant per se, vel per alios denarios, vel pecuniam nullo modo idque fratres in perpetuum seruare cupiant & vel minuctum id necesse habeant adimplere &c. Et istud quantum ad abdicationem proprietatis refertur per Clementem in c. exĥt. §. ad hec. quantum vero ad pecuniam vbi & lemens strictius loquitur in eo cap. §. denique. cum idem confessor, sic ait. Summe affectaret sue regule professores esse abstractos totaliter ab affectu, & desiderio terrenorum, & specialiter a pecunia, & eius vsu totaliter expertes, sicut prohibet prohibitio de recipienda pecunia, & regula sepius repetita, &c. Ecce statum eorum in arctissima paupertate fundatum, qualis status inter seculares homines ob aliquã causam nullo iure institutionis est inuentus. Nam homines liberi, cuius status est integer, habere possunt in proprio, & in communi. Quidã tamen sunt, quorum status propter penã minutus est, vt deportati in insulam, qui licet ea que iuris ciuilis sunt perdant, tamen que iuris gentiũ sunt retinent, & ex his causis possunt sibi acquirere, & actiones habere. ff. de penis. l. quidam sunt. ff. mandat. si mandauero. §. is cui. & de reiudica. si victum. & ibi not. Quidam sunt serui pene, & sic eorum status in totum perimitur, & sic perdunt omnia, tamẽ pro alimentis potest sibi legari, & ipsemet potest per se, vel per alios iudicis officium implorare, vt sibi soluatur, vt ff. de ali. & cib. legat. l. is cui. & l. si seruus. & de his que pro nõ scri. ba. l. si in metallum. tamen fratres predicti pro nulla re temporali possunt esse in iudicio, vt j. dicetur, de his quibus vsus pecunie nõ reperitur interdictus: nõ ergo sunt in tanta paupertate propter penã in quã sunt fratres minores propter Christum. Quidam etiam sunt, quos seruos fecit captiuitas, vel nativitas. Istis etiam ex causa alimentorũ potest legari, & in multis casibus pro re tẽporali iudicio esse possunt. vt ff. de in. l. is nulla. & eis vsus pecunie non est interdictus, vt ff. de manumiss. l. is cui nõ enim sunt in tanta extremitate, in quã sunt fratres predicti propter Deum. De his qui in ecclesia Domini militarunt, nullum genus hominum reperio cõstitutũ in tanta paupertate. De clericis enim secularibus, religiosis non mendicantibus non est dubiũ. de religiosis vero alijs mendicantibus cõstat, quod aliqua habent in communi quoad proprietatem, vt colligitur ex verbis Gregorij Pape ix. in constitutione, quia quorundam. de verborum significat. in extrauagan. Joan. dum dicit, fratres minores & predicatores in arctissima paupertate docuit pauperes famulari: & tamen constat ipsos predicatores in communi habere etiam quo ad proprietatẽ aliquid, quod eorum regule, & statui nõ repugnat, &c. De Domino nostro Jesu Christo, & de Apostolis, & quid iuris fratres habeant in rebus quorum vsus est eis permissus, illud est quod in cõcisse credere debemus per Joan. Papam xxij. qui declarauit & statuit in cõstitutionibus suis, quarũ vna incipit, Ad conditorẽ canonum. de verb. sign. in extrauag. alia incipit. Cum inter nonnullos. eo. tit. alia vero incipit. Quia quorũdam. S. alleg. In eadem tamen constitutione, quia quorũdam. dicit in quibusdam fratrũ vitam esse magis strictã secundũ regulã que fuit Apostolorũ dum sicait. Constat enim multa cõtineri in dicta regula, que nec Christus verbis docuit, nec exẽplo firmauit, vt puta qõ precepit conditor dicte regule fratribus vniuersis, vt nullo modo denarios, vel pecuniã recipiant per se, vel per interpositam personam, nec nõ de multis existentibus in dicta regula, que vtique nec Christus nec Apostoli docuerũt nec firmauerũt exẽplo. Ne obst. qõ Christus portare pecuniam Apostolis & Discipulis, dum eos ad predicandum mitteret interdixit, quod tamen antequam ad predicandum mitteret non legimus interdictũ: qz post reditum pecuniam portauerunt, vt in plerisq; locis Euangelica veritas & Apostolica dicta attestantur. Cum ergo sit vite tanta singularitas, non mirum si eorũ occasione singularia dubia oriantur.

CAP. II.

QUidam in suo testamento fratres minores vel vnum eorum instituit heredem. Primo queritur, an valeat testamentum. Ad quod sciendũ est, q decretalis, exiui de paradiso. de ver. sig. in cle. dicit, q fratres minores istarũ institutionum nullatenus sunt capaces: tamen addam, si quidem sunt instituti, & nullum habent substitutum, vel coheredem, q testamentum est nullum, & hereditas pertinet ad venientes ab intestato, vt ff. de his que pro non scrip. hab. l. si in metallum. & C. de hered. instit. li. ff. de hereditatibus. multi. l. neque enim. Si vero fratres instituti habeant substitutum vel coheredem, tunc testamentum potest valere substituto adeunte hereditatem, ad quem primo pertinet, vel adeunte coheredem, cui crescit portio relicta fratribus, vbi substitutus non est. C. de cad. tol. l. j. in princ. §. bis itaque.

ADDITIO.

a Tho. D. C. Primo queritur. Vide plene per Aller. de Imol. in l. si quis mihi bona. §. si seruus. ff. de acq. here.

1 & Ille, apud quem remanet hereditas, in qua erãt instituti fratres minores an eam licite in foro conscientie retineat, & nu. 7. Nec tenetur illam commutare in speciem alterius rei, ibi numero. 2.

2 Obligatus ad aliquid de iure naturali, licite illud non retinet in foro conscientie.

3 Obligatio naturalis oritur ex testamento imperfecto, & minus solenni ex defectu solennitatis, & nu. 8.

4 Qui tenet aliquid contra voluntatem defuncti, cui succedit in foro conscientie illud licite non retinet.

5 Dispositio defuncti continens aliquid prohibitum a iure, dicitur continere impossibile de iure.

6 Oratio vniuersalis nullatenus predicatur de pluribus.

10 & Obligatio naturalis non oritur inter coheredes ex testamento imperfecto.

11 Fratres minores sunt incapaces hereditatis sibi restituende ex re fideicommissi.

12 Heres grauatus restituere hereditatem per fideicommissum fratribus minoribus tenetur ad estimationem quam licite fratres recipiunt.

13 Relictum in fraudem fratribus minoribus quando dicitur.

14 Heres grauatus dicto fideicommisso, licet teneatur soluere estimationem fratribus, tamen non obligatur.

15 Heres ad quem hereditas deuenit ab intestato vigore testamenti in quo erant instituti fratres minores habentes clausulam, & omni meliori modo, tenetur ad estimationẽ, & in foro cõscientie.

16 Hereditas relicta fratribus minoribus iure legati, licet fratres relicti non sint capaces, debetur tamen estimatio.

17 Fratri minori si relinquitur particulariter, vel in eo particularis heres instituatur, an teneat.

18 Institutio facta de ecclesia fratrum minorum tenet & nu. 20.

19 Dominium ecclesiarum fratrum minorum, pertinet ad ecclesiam Romanam.

20 Ecclesia est vsus publicus, & in ea vtilitas publica versatur.

21 Pecunia licet offeratur in ecclesia fratrum minorum pro fabrica, secus tamen conuertenda in vsum pauperum, & nu. 18.

22 Ecclesie fratrum minorum debent esse humiles.

23 Hereditas, in qua ecclesia fratrum minorum fuit instituta requirit additionem.

24 Papa, vel procurator, vel Syndicus Ro. ecclesie, Episcopus loci vel ciuitas in qua est ecclesia, poterit acire hereditatem a qua ecclesia fratrum minorum fuit heres instituta.

25 Syndicus Ro. ecclesie Episcopus, vel syndicus cõmunis de hoc mandatum habet potest petere bona hereditatis ratione ecclesie minorum vt in vtilitatem ecclesie conuertantur.

Quilibet iudex secularis ex officio potest vnum constituere hereditatem relictam ecclesie petat.

26 Quilibet de populo poterit deferre hereditatem relictam ecclesie minorum.

27 Petens, vt quilibet de populo, quomodo concludat hereditatem ad ecclesiam relictam ecclesie pertinere.

Predicti petuntur de voluntatẽ fratrum, alias non absque mandato sedis Apost.

28 Institutio facta de fratribus, adiecto quod hereditas vendatur, & in necessitatem fratrum conuertatur, valet. num. 30.

29 Hereditas relicta ad pias causas, vel quod vendatur, vel distribuatur inter fratres, absque heredis institutione valet.

30 Hereditas relicta ad piam causam valet, etiam si aliquis non sit heres institutus.

31 Institutio facta de aliquo sancto, cuius ecclesia, vel oratorium reperitur, tenet. & Episcopus capit.

32 Laicus Guardianus altaris, ve. ecclesie, vel capelle fratrum minorum, potest heres institui.

33 Guardianus fratrum minorum, & etiam clericus si institutus heres, testamentum valet.

34 Institutio facta de Guardiano fratrum minorum, transit ad successores.

Institu-

35 Institutio facta de fratribus sancti Francisci, intelligitur de fratribus minoribus, non de fratribus penitentie, nisi ex coniectura aliud appareat.

36 Fratres tertij ordinis de penitentia sancti Francisci, possunt habere in commun. & in proprio.

37 Communi vsu stare debemus.

CAP. III.

1 SEcundo queritur † Vtrum quid predicti vocati ab intestato, substituti vel coheredes apud quos dicta hereditas remanet secundū iuris rigorē eam possint licite retinere in foro conscientie. Probari potest primo sic. † Omnis qui est obligatus ad aliquid de iure naturali illud nō potest licite sibi retinere in foro cōscientie. Hoc 2 notatur not. Jun. in canonic. extra de iudic. Sed isti apud quos dicta hereditas remanet, sunt obligati ad eam reddendā de iure naturali, ergo nō possunt eam licite retinere in foro conscientie. Minorem probo. Ex testamento imperfecto, & minus solēni oritur obligatio naturalis, secundum veram opinionem nostrorum gl. vt C. de iur. & fact. ign. l. cum quis. & de condi. indeb. l. a. ff. de regulis iur. l. cuius per errorem. ergo ex ipso testamento imperfecto ratione heredis instituti, qui nō est capax, oritur obligatio naturalis. Secundo probatur per leges, que expresse dicunt quod ille cui relicti sit inutile tamen ille apud quem remanet, adhuc tenetur in foro cōscientie, vt C. de fideicommiss. l. ij. & ff. de fideicom. lib. l. in testamento. † Tertio probatur sic, Illud qō quis retinet contra voluntatem eius defuncti cui succedit, non potest licite retinere in foro conscientie: istud est verum, & probatur. ff. de reg. iur. l. id quod nostrum. & extra de presc. c. quoniam sedille, apud quem remanet, de iuris rigore eam tenet cōtra voluntatem defuncti, qui voluit quod fratres minores eam haberent. Quarto, quādo aliquid relinquitur ad aliquē pium actum secundum testatoris voluntatem, qui tamen actus de se non est licitus, ille apud quem remanet, non potest licite retinere: sed de bet illud cōuertere, habita legitima solemnitate, in alium actum licitum. C. de vsufruc. leg. l. legatum. & de admin. rerum ad ciui. pert. legatum. Ita ergo in proposito, licet ergo fratres minores non possint capere, vt heredes, tamen videtur debere vēdi hereditas, & dari eis pretium cōuertendum in vsus licitos, & sic ille apud quem remanet, non potest licite retinere. Quinto probatur, nam quando aliquis est non capax relicti absq; sui delicto, debetur ei estimatio quatenus eam capere potest. Exēplū, Luidam claudo relinquitur milita cursorū. Certe debetur estimatio, vt habetur Julianum. C. fi. cum l. seq. de leg. j. l. fideicommissa. C. si seruo. de leg. iij. Ita ergo in proposito cum fratres minores sint incapaces absque ipsorum delicto. Ex contra qui non 4 tenetur adreddēdum illud, quod tenet aliquo iure ciuili, vel naturali, vel alio potest licite retinere in foro conscientie. hoc est notum, sed ille apud quem talis hereditas de iuris rigore remanet, est huiusmodi. ergo, &c. probo, & Dispositio defuncti que cōtinet aliquid prohibitum a iure, dicitur continere impossibile de iure, vt dicit Julianum. C. fin. de leg. j. & de condi. instit. l. filius. & conditiones, sed impossibilium nulla est obligatio, vt ff. de reg. iur. Impossibilium. Et not. quod nulla lege obligatur, & sic nec ciuili, nec naturali, nec aliqua lege est expressum. ff. de act. & obligā. l. si quod dare. & not. per Dy extra de regu. iur. c. nemo potest. lib. vi. Cū igitur institutio facta de fratribus minoribus sit a iure prohibita, vt in c. exiui de paradiso. extra de verborum signifi. in clem. ergo, &c. hoc probatur ex ter. ibi, vbi dicitur fratres minores hereditatis, vel successionis nullatenus sunt capaces. Et not. quo dicit nullatenus, & sic nullo modo sunt capaces necrespectu ciuilis nec naturalis obligationis, quia hec 6 oratio vniuersalis scilicet nullatenus, predicatur de pluribus: ergo de necessitate intelligitur, id est nec de iure ciuili, nec naturali, & sic ille qui retinet, nullo iure tenetur. Tertio probatur, qz Princeps ex causa potest auferre dominiū rei mee. l. item si verberatum. de rei vēd. & de euict. l. Lucius. & de offic. preto. l. Barbarius. ergo eadē ratione potest impedire, nequeratur. Cū ergo dicta constitutio impediat queri fratribus: ergo ille qui retinet, 7 retinet licite in foro conscientie: & ille apud quē dicta hereditas de iuris rigore remanet, debet de voluntate defuncti solicite inuestigare, & tunc aut illa inuestigatione remanet certus, quod testator voluit illud testamentum suum valere iure directo, scilicet testamentum tantum, aut remanet certus quod testator voluit etiam iure codicillorum, & omni modo quo potest. Aut is, apud quem remanet, ex predictis non potest esse certus: nec applicat animum suum ad aliquod predictorū, sed remanet in eo quod ius presumit. Primo casu quando constat quod testator voluit quod valeret iure directo tantum, scilicet testamenti, & tunc is, apud quem dicta hereditas remanet, potest eam licite retinere in foro conscientie. Nam testatorem velle quod tātum valeat iure testamenti, hoc importat vt heres institutus heredi tatem capiat suo iure a seipso vt ff. de bere. instit. l. sed & si in cō ditione. §. fin. & ille ipse institutus a le capere nō potest, quod alij, ad quos hereditas remanet, vt venientes ab intestato, cohe redes ei restituere non teneantur, vt ff. de codicil. l. j. & C. de fideicommiss. l. eam quam. Cum ergo ex virtute dictorum verborum testator voluerit illos, apud quos hereditas remanet, nō teneri, apparet quod licite possunt retinere in foro conscientie. Et per hoc apparet responsum ad primam rationem in cōtrarium 8 factam. † Nam voluntas imperfecta inducit naturalem obligationem, verum est in voluntate imperfecta ex defectu solennitatis, quia tunc inducitur obligatio naturalis in eo quod testator voluit venientes ab intestato, non autem in eo quod testator noluerit. Sed hic voluit venientes ab intestato tenere, ergo licite retinet. Et eodem modo respondeo ad leges in contrarium adductas. Secundo casu quando constat quod testator voluit, quod valeret omni modo quo melius potest, dicā j. proxima questio. Tertio casu quando ille apud quem hereditas remanet, nō potest esse certus nec applicat animum suum ad aliquod predictorum, sed est cōtentus eo quod ius presumit testatorem voluisse valere iure testamenti tantum, & sic idem quod in primo casu. ff. de iure codicil. l. j. & l. illud. §. tractari. C. de testam. l. non codicillum. & de codicil. l. fin. vir tamen puto reperiri aliquem qui voluerit valere omni modo quo melius potest, & ideo in foro conscientie tutius est non retinere. Ita dixerunt multi magistri Theologie & predicta vera in venientibus ab intestato. In omnibus substitutis autem non est dubium quod voluntas defuncti tenet, nam voluit defunctus, quod herede instituto non adeunte, vel quia non vult, vel quia non potest, substitutus admittatur. l. cū proponas. C. de bere. instit. l. si paterfamilias. & ff. eo. si quis omiss. cau. testam. l. j. §. si proponatur. Ad rationes in contrarium, ad primam & secundam iam responsum est. Ad tertiam dico, quod talis, apud quem remanet, non retinet contra voluntatem defuncti: imo secundum eius voluntatem: presumit enim lex quod testator velit, quod si non valet testamentum, veniat hereditas ad venientes ab intestato. l. conficiuntur. in princip. de iure codicil. vel ad cōiunctos. l. vnica. §. pro secundo. C. de cadu. tollen. Ad quartam & quintam respon. quod ibi ura loquūtur in legatis & fideicommissis, in quibus testator grauat aliquem, apud quem remanet, hereditas. Unde merito ille potest cogi ad ire & eius additione confirmatur testamentum: hoc autem loquitur in hereditate, que fratribus iure directo relinquitur, & sic a seipsis. Unde si foliis sunt instituti, non est cuius additione confirmetur testamentus, & merito, non est locus dicte institutioni. Si vero, babent substitutum vel alium coheredem: idem, quia illi 9 non sunt grauati, vt dictum est ex predictis satis. † clare apparet, quod ille, apud quem dicta hereditas remanet, non tenetur illud, quod est relictum iure hereditario directo communitare in specie alterius relicti, vt sic nec fratres minores capere possint in foro conscientie, nec in foro ciuili, vt dictum est. Sed contra predicta que dicta sunt de coheredibus, quibus portio relicta 10 fratribus accrescit, videtur quod non, † per glos. C. de iur. & fac. ignor. l. si post diuisionem, vbi dicitur, quod inter coheredes est obligatio naturalis etiam ex testamento imperfecto. Ergo saltem in foro conscientie coheres tenetur. Ad quod dico quod illa gla. non est vera, & reprobatur per doc. ibidem quod patet, quia ex testamento etiam valido neuter coheredū alteri tenetur, cum vnusquisque a seipso capiat, vt l. sed si in conditione. §. fi. de her. instit. Eadem ratione, quando testamentum est inualidum, non tenetur aliqua obligatione. & hoc ex testamento, ex quasi contractu communionis. In casu nostro nulla potest fieri obligatio, cum nulla sit communio, &c.

ADDITIO.

a Dh. D. C. In foro conscientie. Vide. Ang. in consi. clxxx. & vide Bar. in l. ij. ff. de his que pro non scrip. haben.

SECVNDA DISTINCTIO.

CAP. PRIMVM.

1 DE hereditatibus fratribus minoribus iure fideicommissi relictis possunt plura queri, hoc 2 autez sepe contingit quādo testator iubet, quod si heres institutus decesserit hereditas deueniat ad fratres minores iure fideicōmissi: iuriste alias 11 iuste dicit deferri, licet quādoq; habeat iure directo. † Quero primo an huiusmodi fratres minores sint capaces: R. fi. nō. nā dicta decretalis ōt, q; fratres successionū ex natura sui indifferēter ad pecuniā, & etiā ad alia mobilia, & immobilia se extēdunt,

considerata paritate iuris, nullatenus sunt capaces. sed quãdo alicui hereditas iure fideicommissi restitueretur, successio est. ff. ad Treb. l. restituta. §. fi. cum l. seq. Secundo probatur, quia natura huius successionis est, vt sua natura porrigat ad omnia bona, & ad omnia mobilia, & stabilia. vt ff. ad Treb. l. i. in prin. & l. fa. cta. in princ. ergo huiusmodi fratres non sunt capaces. Quod heres a quo fideicommissum vniuersale relinquitur, tenetur ad executionem.

ADDITIO.

a Tho. Dip. ¶ Jure fideicommissi. Vide Bart. in l. i. & ibi apostil. vbi etiam doc. ff. de leg. i. & Bart. in consil. v. incip. visa quadam. vol. i. & in consil. seq. incip. viso testamento.

CAP. II.

a 12 Sed quero, si licite fratribus fideicõmissum restitui non possit, vt est dictum, tan heres teneatur ad estimationẽ: Videtur qõ non per ter. dicte decretalis. exẽt que sic dicit, non licet eis valorem hereditatũ talium vel tantam earũm partem qõ presumi non possit hec in fraudem fieri, quasi modo legata dimitti sibi facere, aut sibi dimissa recipere, quin potius, ista fieri ab ipsis simpliciter prohibemus. &c. Ex quo patet q̃ nec ad estimationem hereditatis tenetur. Econtra quod teneatur iure per leges, que dicunt quando quis non potest capere rem sibi relictam propter qualitatem persone sue, ab hoc suo delicto, tunc heres tenetur ad estimationem, vt l. apud Julianum. § fin. cum l. seq. de leg. i. & ibi not. & de leg. ij. l. fideicõmissa. §. fi. seruo. & de verb. oblig. l. multum. & ibi not. Sed ita est in proposito, heres tenetur ad estimationem. n. vt in cõstitutione Nicolai Papeque incip. exẽt. §. ad hec. vbi dicitur quod quando fratribus aliquid simpliciter relinquitur, intelligitur in causam licitam, hoc est, vt vendatur, & pretium in vtilitatem fratrum conuertatur. Secundo ad determinationem predicte dubietatis videre debemus intelligentiam verborum dicte cõstitutionis, exẽt superius relate. Nam procurare quod eis fratribus minoribus relinquatur, est penitus interdictum fratribus minoribus, dimissa vero recipere, nõ est interdictum omnino, sed ita demum hoc 13 presumi potest, vt illa verba dicunt. In fraudem fieri intelligo, quando per hoc aliquid fieret contra paupertatis votum, vel in aliquo cõuenitur, vt puta si valor seu estimatio predicta tãtam quantitatẽ ascenderet, qõ magis saperet thesaurizatum, quam pro necessitatibus imminẽtibus receptum, & ideo in questione predicta dico, quod estimatio predicta magnã & mirabilẽ quantitatem excederet, qõ fratribus non licet recipere. Ita loquuntur illa verba, sed si esset quãtitas parua, & moderata, vel de magna quãtitate moderata accipere licite fratres possunt. & heres ad hec tenetur. Ita loquuntur alia iura pro hac parte allegata. Vecindicant verba constitutionis predicte, ibi. tantam earum partem. &c. Hec etiam manifestantur in eadem clem. exiui. §. dubitauerunt. in eo, quod tractat de distributione bonorum nouitiorum ingredientium monasterium. & hoc etiam declaratur in constitutione Nicolai, que incipit, exẽt qui seminat. §. insuper 14 nec vtensilia, vbicunq; autem dixi quod heres tenetur, non intelligas quod fratribus obligatio queratur: hoc enim voto eorum repugnat, sed in quem fundatur dicta obligatio, dicemus in secũdo lib. vbi de relictis. & legatis singularibus tractabitur, vbi etiam dicemus, que sit ista quantitas moderata, & quid fiet de superfluo. & an ipsi fratres possint predicta vẽdere &c. Bar.

ADDITIO.

a Tho. Dip. ¶ Sed quero. Vide Joan. Cald. consi. ij. in tit. de testamentis.

CAP. III.

15 Ex predictis patet liquet, quod quãdo fratres predicti heredes instituuntur & in testamento dicitur, si non valet iure testamenti, valeat iure codicillorum, & omni modo quo melius valere potest, quod tunc heres tenetur ad estimationem, secundum predictum modum: quia predicta verba hoc important de iure, & institutione irritãta videantur rogati per fideicommissum hi, ad quos hereditas remanet restituere illi instituto, vt C. de fideicommiss. l. ex testamento. & ibi not. & l. eam quam. eodem titu. & iste est casus secundum vnam lecturam. ff. de testamen. l. ex hac scriptura. & l. ex his verbis. & ibi dixi glos. & de iniusto testamẽto. l. posthumus. §. finali. & de testamen. mil. l. querebatur. §. vtrum. licet glos. C. de libe. præt. authen. ex causa. videatur dicere, quod illa verba hoc casu nõ operentur: sed illa glossa reprobatur. Ex hoc apparet determinatio illius tertij membri, quod dimisi supra distinctionem. i. cap. ij. quando ille apud quem hereditas remanet, credit defunctum voluisse testamentum valere omni modo, quo melius potest: & tunc tenetur in foro conscientie.

TERTIA DISTINCTIO.

CAP. I.

16 De hereditate que fratribus & ipsa re legati relinquitur, dico idem per omnia quod ad predicta que supra dixi in hereditate iure fideicommissi eisdem fratribus relicta, videlicet, vt eius hereditatis fratres non sint capaces eadem ratione qua supra dictum est, quia transirent iura & actiones & alia bona, vt l. cum filius. §. Lucio. de leg. ij. & l. mulier. § fi. ad Trebel. eodem modo dico, quod debetur estimatio, quia heres grauatus est a defuncto, sicut quando iure fideicommissi relinquitur. d. l. mulier. §. fi. ad Treb.

CAP. II.

17 Si alicui fratri, vel fratribus relinquatur particulariter, & in eo instituatur, an vitietur? Quod videtur a quia hereditatis non sunt capaces. Contra videtur quod sit idem quod in legatis, l. quoties. de hered. instit. Sol. cendum est quod heredis institutio ex certa re, vel quantitate habet effectum in forma vniuersali quo ad quedam, vt puta si hẽs heredibus vniuersalibus non existentibus, totum sibi crescat, vt l. j. §. si ex fundo. ff. de heredibus instituendis. & quantum ad hunc effectum non valet: quo ad quedam vero habet vim legati, vt d. l. quoties. & quo ad alia de tali institutione erit certa, quid iuris in sequentibus dicam.

ADDITIO.

a Tho. D. ¶ Particulariter. Vide quod consuluit Abb. in consi. lxij. in secundo volumi. & Barba. in l. legatum. & ibi apost. ff. de capt. diminu.

QVINTA DISTINCTIO.

CAP. PRIMVM.

a 18 Si aliquis in suo testamento instituat heredẽ ecclesiã fratrum minorum, alias locum. Primo queritur an institutio valeat. ¶ Et videtur quod non. ad seruus, qui a domino regitur, non est capax eorum quorum dominus nõ est capax. ff. de heredib. instit. l. nõ minus. & de lega. i. l. si mihi. & tibi. §. de acquirend. hered. l. si seruus eius. & de lega. ij. l. fi. Titio. & Mevio. Cadet redib. instit. l. neq; per se. eadem ratione ecclesia que regitur per fratres non debet esse capax eorum, quorum fratres nõ sunt capaces: puta si aliquis heredem instituat hoc modo. Stichũ seruum Titij heredẽ instituo. Contemplatione enim Titij videtur eum instituere: licet ipse institutus alias Stichus non sit liber homo. C. de in. debite. l. cum aliquis. Ita in proposito, cui videtur ecclesia fratrũ minorũ, cõtemplatione fratrum videtur facta institutio, sed ipsi fratres nõ sunt capaces: ergo, &c. Preterea sicut idẽ est, instituere ciuitatẽ, & ciues. vt ff. de condi. & demonst. municipibus. & de rebus dub. l. ciuibus. ita videtur idẽ instituere fratres, & ecclesiam fratrum minorum. Preterea, aut constat quod non valet, nam hereditatis non est capax. & si consideras ecclesiam pro collegio. vt not. quod cuiusque vniuersitatis. & constat quod non valet, nam hereditatis non est capax. & si consideras ecclesiam pro muris ipsius ecclesie, & idem quod valet, nam hereditatis aditio requirit animum. &c. Item clementina. & etiam videtur velle, quod eiusdem conditionis ecclesie fratrum, cuius sunt fratres: sed fratres non possunt acquirere pecuniam, ita nec ecclesijs eorum debet offerri. vt in. &c. exist. de verbo. significa. §. denique. Itẽ sicut ipsi, ita ecclesie debẽt esse humiles, & nõ excessiue. vt in. d. cle. exiui. de paradi. §. hinc est etiã. ergo sicut fratres sunt incapaces, ita eorũ ecclesia. Econtra q̃ valet institutio, nam de facto ita est in illo. certe 19 seminat. & quod dominium ecclesiarum & fratrum minorum pertinet ad ecclesiam Romanam. Idem postea dicit Joan. Andrex. in illa extrauaganti que incip. Ad conditorem. in ecclesie & alijs que vsu non consumuntur. Si ergo sunt ecclesie Romane, igitur ecclesie Romane acquiritur. & sic valet. Preterea ecclesia est vsus publicus. & in ea versatur communis vtilitas. & §. ius publicum. ff. de iustit. & iure. ergo posito quod eccle. b manẽt non queretur, saltem queretur Reipub. illius ciuitatis cum in eius honorẽ videatur facta talis institutio. casus est in ciuitatibus. de lega. i. l. si quis. & l. v. ucius. ff. de au. & argent. leg. 20 Solu. & Dicendum est q̃ licet in religiosis. & alijs collegijs hoc sit quod ipsi non habent ius in ecclesia & ideo quod cõcedit ecclesie, videtur concedi collegijs. De fratribus hoc dici non potest, quia nullum ius habet ecclesia, sed solum simplicem c sum facti, & ecclesia, & locus videntur vti precario, & reuerti inde, cum dominus mutauerit voluntatem, vt d. c. exẽt qui se minat.

minat. Unde quod dicitur de fratribus non potest referri ad ecclesiam, vt extra de priuil. c. per exemptionem. lib. vj. Licet ergo fratrum sit, quod fratres non sint capaces, tamen hoc de ecclesia non potest intelligi: ergo remanet in iure communi, secundū quod ecclesia potest instituī, vt C. de sacrosan. eccl. l. j. & l. genera liter. Nō obst. i. ratio, quia seruus regitur a domino iure proprietatis, ideo ipsius domini capacitas, & incapacitas inspicitur: sed fratres in ecclesia nullum ius habent. Non obst. secunda ratio, quia cum dico ecclesia fratrum minorum, appono vt certa ecclesia demonstraretur non vt fratrum contemplatione relinquatur: sic cum dico, instituo Titium filium Semproniū, cum iam Sempronius esset mortuus, vt C. de vsufruct. l. fin. in fine. Nec fiat hered. instit. l. bis verbis. §. fin. cū fratres quo ad ipsa temporalia habeantur pro mortuis. Non obst. tertia ratio, alii enim habent se ciues ad ciuitatem, quia ciues habent ius in ea, & iurisdictionem, sed fratres nullum ius habēt in ecclesia vnde illa equiparatio procederet in alijs religiosis. Nō ob. quarta, quia bene est persona que poterit adire, vt dicetur in sequen. questione. Non obst. quinta, ideo quia fateor quod ibi non debet ferri pecunia conuertenda in vsum pauperum: quia illud esset contrectatio pecunie non permissa, nec per regulam, nec per declaratores vt ibi dicitur, sed ibi ponitur pecunia in fabricam ecclesie conuertenda ita quod fratres ibi nihil haberent facere

22 nec docionem reperitur prohibitum. † Nec obst. quod dicitur qō ecclesie eorum debent esse humiles, & non excelsiue. quia fateor hoc tamen ad fabricā, & sustentationem locorum, & ecclesiarum humilium potest quis institutionem facere. sicut ad aliam piam causam, vt infra proxi. distinct. satis enim mihi est dicere, quod illa ecclesia est capax. & sic valet institutio. Quid autem fiet si ecclesia non indiget refectione vel fabrica, dicam in sequen. libro dum de lega. tractabimus.

ADDITIONES.

a Tho. D. C Si aliquis. Vide Aler. in l. si mihi, & tibi. §. regula iuris. ff. de leg. j. & Bar. in consi. v. incip. visa quadam petitione. & in consi. seq. incip. viso testamento. vol. j. & Joan. Cald. in consi. xx. in fi. de testam. & omnino per do. Abb. in consi. xxxij. in j. vol. in casus contingentia.

b C Ecclesie Romane. Adde quod contra bar. cōsuluerunt multi doctores. Vide Andr. Barb. in c. nos quidem. de testamen. vbi plenissime disputat intellectum, & veritatem doctr. bar. dic.

c C Simplicem vsum facti. Vide Abb. in consi. xxxij. in fi. vol. inci. quedam dicta.

d C Non obst. secunda ratio. Vide Bar. in l. legatum. in fi. de vsufruc. leg. & ibi Aler. in apostil. & Raph. Cum. in consi. clix. in cip. viso testamento circa medium.

CAP. II.

a 23 SEd quid, si quis petit seu adit hāc hereditatem, in qua ecclesia fratrum minorum est instituta? † Respond. dicta quezundam videmus indubitate, quod hereditatis aditio non sit necessaria, qō patet quia dicunt in hereditate delata fisco non esse necessariam additionē, vt probatur ff. de iure fisci. l. j. §. an bona, & eadem ratione hic: instituitur enim ecclesia fratrum minorum, & per cōsequens ecclesia Romana, cuius est dicta ecclesia, sed constat ecclesiam Romanam in predictis obtinere fisci locum: ergo. &c. Contrarium tenet glo. in verbo, an bona. in d. §. an bona. quod requiritur aditio per legem primam. C. de offic. procur. Cesa. & est casus ff. de fideicommiss. lib. xiij. §. eadem constitutio. & §. seq. & idem, vbicū que in pias causas relinquitur hereditas. vt C. de Episcopis & cleri. & quis ad declinanda. 8. §. & si quidē. ibi, hereditatē fisci, & pīa. & quod denotat additionem hereditatis. Cum ergo necessaria sit aditio, videndum est primo † per quem fiat aditio: & dico, qō summus Pontifex est principalis dominus, & rector ecclesiarum dictarum fratrum, ipsi vero fratres habent simplicem facti vsum, vt dictum est: ideo procurator, seu syndicus Romane ecclesie poterit indubitanter adire, & petere, & vendere secundum formam mandati quos procuratores possunt nominare

b fratres ex vigore literarum Pape Martini, quas literas in predictis, que fratribus relinquuntur, non puto corruptas, vt plene dicam in sequen. lib. distinct. viij. & sic nomine ecclesie adibunt, petent distrahent. Sed dictus syndicus non posset haberi: quia fratres eum nominare nollent, vel esset eis interdictum tunc posset adiri Episcopus. Nam dicta fabrica, scilicet, ecclesie constructio: ideo instituta est, vbi alius non reperitur, & tunc Episcopus potest hoc facere, vt C. de Episcopis & clericis l. nulli licere. & l. si quis ad declinandam. & in authenti. de eccle. tit. §. si quis in nomine. Adire enim Papam propter hoc est ad eo difficile quod reputatur impossibile. l. apud Iulianum. §. si mihi. ff. de leg. iij. & ibi not. & licet ecclesia fratrum sit exempta, tamen Episcopus potuit predicta facere, sicut si esset relictum ad aliquam piam causam, & nihilominus pertineret hoc ad curiam Episcopi, vnde testator originem trahit, vt d. l. nulli. §. j. Sed si Episcopus non faceret, vel negligeret hereditatem, adire posset ciuitas, in qua est ecclesia, cum ibi etiam ecclesia pertinet ad bonorem & vtilitatem ciuium. l. j. §. ius publicum. & ibi not ff. de iusti. & iure. & sic ad honorem, & vtilitatē ciuitatis, videtur facta institutio, & sic ciuitas poterit adire, & petere. l. ciuitatibus. & l. si quid relictum. de leg. j. l. Lucius. de auro & argen. leg. Vel potest dici ex predictis quod sunt plures heredes insolidum. qō est contra l. in condemnatione. §. vnicuique. de regul. iur. vnus solus est heres. scilicet illa pia causa, & cuius hereditatis iura exercet ecclesia Romana, ratione pleni iuris quod habet in ecclesia instituta, & Episcopus ratione generali quam habet in institutione facta ad pias causas, & ciuitatis: quia pertinet ad bonorem ciuitatis.

ADDITIO.

a Tho. Dip. C Sed quid, si quis petit. Vide Barto. in consi. v. & ibi scripsi. & vide Abb. in consi. xxxij. in j. vol incip. casus contingentia, in §. col.

CAP. III.

25 PEr quem bona † dicte hereditatis petantur, & in vtilitatem ecclesie conuertantur. Respon. quādo fit per syndicum Romane ecclesie est clarum, & quando per Episcopum similiter est clarum. d. l. nulli. & l. si quis ad declinandum. Item

a quando fit per syndicum communis, idem: si ad hoc mandatum habet. Puto etiam quod quilibet iudex secularis ex officio suo poterit constituere vnum, per quem predicta fiant, argu. l. §. de alim. & cibaria leg. & de administrat. tuto. l. quoties. §. fin. in

26 d. c. erūt qui seminat. §. ad hec cum fratres. † Item quilibet de populo poterit hoc deferre. sicut bona que deferuntur in fiscum l. §. in princ. ff. de iure fisci. & in l. nulli. §. fin. C. de Episco & clerī. & in authen. de eccle. tit. §. si quis autem pro redēptione. in fi. ibi & omni alij sit licentia mouendi huiusmodi questionem. &c. Respon. quia omnium interest. l. in pronunciali. §. fin. & l. sequen. de oper. noui nunciatio. & extra de reb. eccle. non alie. c. si quis pre-

27 sbyterorum. † Quando autem aliquis petit, vt quilibet de populo, concludit sic, & peto pronunciari hereditatem predictam pertinere ad dictam ecclesiam, & piam causam, & illam possessorem condemnari ad restituendum legitime persone ad hoc deputate, &c. licet enim ipse agat, non debet concludere quod sibi restituatur, l. hoc iure. ff. de solut. & l. sed si tantum. de pact. Sicut dicimus in coniuncta, persona, vt not. in l. vero procuratori. ff. de solut. nullus tamen predictorum absque mandato sedis Apostolice poterit ad hoc se intromittere absque fratrum voluntate dicam in sequen. libro.

ADDITIO.

a Tho. D. C Per syndicum communis. Vide Bar. in consi. inci. visa quadam petitione. in fi. & in consi. seq. incip. viso testamēto. & vide Abb. in consi. xxxij. in j. vol. casus contingentia.

QVINTA DISTINCTIO.

CAP. PRIMVM.

28 QVid si fratres Minores † vel aliquis ipsorū hereditatem instituatur adiecta causa, qp dicta hereditas vendatur, & in necessitatem dictorum fratrum cōuertatur, an talis institutio valebit: Videtur, qp nō. Nā qū instituit ille, qui est omnimodo nō capax. & rogat de restituendo ei qui capere nō potest, testamentū est nullum. vt C. de fideicōmiss. l. eas quam. & ibi no. per gl. & doc. & ibi patet quia illud testamentum non potest valere. ex quo nō potest adiri hereditas. l. nemo. de testa. tut. & de his que in testa. delen. l. proxime. & de regu. iur. l. nemo. &c. Contrarium puto verum. Ad cuius inuestigationem oportet, qō prius alte rius quē-

29 stionis veritatem inuestigemus. Pone. quod aliquis † nullus fecit heredem in suo testamento, sed suam hereditatem reliquit ad pias causas vel reliquit eam vendendam, vel distribuendā inter fratres an valeat? Et videtur qō non, quia nō subest persona in qua ius, & nomen heredis cadat: sicut quando instituitur heres ille qui iam est mortuus, non valet: sed pro non scripto est l. j. in princ. C. de cadu. tol. Contrarium puto verum: nam in istis pijs causis sufficit quod hereditas ad piā causam relinquatur, vt in redemptione captiuorum, & in constructione ecclesie, vel alimētis pauperū, & similiū. vt C. de Episc. & cler. l. si quis ad declinandum. & in authē. de eccle. tit. §. si quis autē pro redemptione. Preterea cōstat, qō fratres minores sunt pauperes, & in summa paupertate. sed quando pauperibus, & eorum alimentis, & necessitatibus relinquitur, videtur relictū toti ciuitati, cuius interest vt pauperibus alimēta nō desint, vt C. de sacrosan. eccl. l. primle

gia,ꝛ est expressum ff.de leg.1.l. ciuitatibus. Non obst.q6 dicitur,quod non subsit persona:quia hoc nego,quia personam sustinebit Episcopus,vel Respublica,vt dixi ſ.in prori.distinct.ꝛ
30 omnia que ibi diximus hic possunt repeti. Funct ad solutionē questionis primo proposite redeo,ꝛ dico, quod talis institutio valet, licet persona fratrum minorum, quia non sunt capaces, subducatur ꝛ pro non scripto habeatur, tamē remanet causa, propter quam institutio valet, ꝛ consolidatur, vt ſ.dixi. Pro hoc facit
31 fin.auth.de eccle.tit.ſ.ſi quis autem vnum sanctorum.vbi ſi aliquis instituit aliquem Sanctum, cuius ecclesia, vel oratorium non reperitur,tamen capiet Episcopus. Institucio aliquem sanctorum de,necessitate intelligitur institutа memoria,seu reuerentia eius scilicet vt in eius laudem,ꝛ reuerentiam hereditas expendatur. Nec obst.quod dicebatur in contrarium, quia fidei commissum non potest per se subsistere,nisi adeatur hereditas. l.ille a quo.ſ.ſi de testamento.ff.ad Trebell.sed in talem causaꝫ potest substineri institutio heredis, licet psona non sit,ꝛ sic ex tali causa institutionis poterit adiri hereditas.Sed contra predicta facit quod dictum est ſ.in).distinct. vbi dixi quod ſi fratres instituantur,non valet institutio,ꝛ tamen constat quod illa institutio non fuit facta ad alium finem, nisi quod hereditas in necessitatem fratrum expendatur. Respon. quod testator ad hunc finem reliquerit,est quedam presumptio verbis nō expiessa nec de necessitate intellecta,ideo institutio heredis illa causa subintellecta non sufficit,quia debet testator id quod institutio continet propria voce exprimere. vt C. de testam.l. iubemus. ꝛ ff.de testam.l.heredes palam.in prin.sed in casu nostro causam expressit:ergo,ꝛc.Sed contra predictam solutionem facit d.ſ si quis autem.vbi causam non expressit,ꝛ tamen sufficit solutio, vt de necessitate intelligatur relicta hereditas ob memoriam , vel reuerentiam Sancti. Stultus enim fuisset testator qui cogitasset Sanctum qui est in vita eterna, acceptare hereditatem ; sed quando instituuntur fratres minores,potuit testator aliter sentire,vt notatur in illa constitutione, exit qui seminat.ſ. ad hec, de verborum significa.libro sexto.

SEXTA DISTINCTIO.

CAP. PRIMVM.

32 Vero In quibusdam ecclesijs fratrum minorum consueuerunt preponi homines seculares ad custodiam altaris,seu alterius beneficij,vel ecclesie, modo pone q6 aliquis instituit heredē guardianum altaris , seu ecclesie fratrum minorum, an valeat talis institutio? Respon.cum talis instituitur, ipsum altare,seu ipsa ecclesia institui videtur, vt expresse dicitur in text.ꝛ gl.in verb. nominatorum ff.de annu.legā l.annua.ſ.Attia,sed supra determinatum est,scilicet valere talem institutionem factam de ecclesia ,ꝛ idem puto de altari eadem ratione.ꝛ hec institutio debet valere.ꝛ omnia que ibi diximus possunt repeti. Noctamen hic si plus est,qui iste guardianus locus videtur executor electus, ꝛ debet talem distributionem facere,ꝛ posset actiones movere, vendere omnia,ꝛ singula facere.d.l.nulli ꝛ si quis ad declinandam. C.de Epis.ꝛ cler.ꝛ in authen.de eccle.tit.ſ. si quis autem pro redemptione. Dicitur tamen fratres minores ob reuerentiam Domini nostri Jesu Christi,ꝛ beati Francisci,vt tales guardianos in fraudem non habeant,ꝛ eos institui non procurent, hoc enim puritati eorum regule repugnaret.

CAP. II.

33 Quid si talis Guardianus ecclesie, vel altaris,esset vnus de fratribus minoribus? Respon.puto talem institutionem valere:quia subducta persona talis fratris , remanet institutа ecclesia,cuius institutio valet,sicut dixi ea.ſ. prori. distinct.ꝛ sic testamentum est diligenter aduertendum,an dicat testator,instituo guardianum fratrum minorum,ꝛ tunc non valet vt dictum est,an dicat,instituo guardianum ecclesie,vel altaris ꝛ tunc valet,sicut si esset instituta ecclesia.

CAP. III.

34 Quid autem si effectus talis institutionis trāseat ad alios guardianos ecclesie? puto quod sic, vt expresse dicit text.in dicta l.annua.ſ. Attia,sed contra hoc facit, quod not.per Innoc.extra de offic.de leg.c.fin.sed alio casu loquitur si bene aduertatur. Item contra predicta facit ff.de leg.3.l.ſi Auguste.sed solue, vt ibi not.per doct.ꝛ glos.

SEPTIMA DISTINCTIO.

CAP. I.

35 Quid si instituantur Fratres Minores sancti Francisci? Ista questio habet plus dubij , quia fratres sancti Francisci sunt fratres minores,de quibꝰ supra dictum. Item sancti Francisci sunt fratres de penitentia tertij ordinis sancti Francisci , ꝛ sic potest dubitari de quibus intelligatur,ꝛ videtur quod debeat intelligi de fratribus tertij ordinis.Nam debet intelligi in dubio eo modo quo valeat,non eo modo quo pereat,vt l.quoties.ꝛ in Ligne bigue.de rebus dub. ꝛ de verbo.obliga.l.quoties.ſ. si intelligimus de fratribus minoribus nō valeret,vt dictum est. Sed non
36 intelligamus de fratribus tertij ordinis , valet: quia predicti fratres possunt habere in proprio,ꝛ communi , vt dicitur extra de sentent.excommunicat.c.cum ex eo.in clement.ꝛ ibi not.et videtur quod de eis debeamus intelligere.Contra,quia hec appellatio fratris sancti Francisci per prius dicitur de fratribus minoribus,ꝛ per posterius dicitur de fratribus penitentie,ergo de illis debet intelligi,vt ff.ſi ag.vectig.vel emphyt.pe.l.fin.de lega.ij.l.legatis,ꝛ de verbo.signifi.l.in lege censoria. Preterea communis vsus loquendi sic se habet quod fratres minores appellantur fratres sancti Francisci:illi vero,fratres de penitentia,d.c.cum ex eo.ergo,ꝛc huic autem vsui stare debemus
37 l.cum de lanionis.ſ.a finam.de fun.instru.ꝛ l.librorum. ſ. quid tamen Cassius.ꝛ ibi not.de leg.iij.ꝛ l. Labeo.ꝛ de suppellectile.ga.ꝛ hec puto vera,nisi ex aliquibus coniecturis appareret,vt de fratribus penitentie senserit , puta si in aliqua parte testamenti,de eis fecerit mentionem, arg. de leg.1.l. qui filiabus.ꝛ principi.vel si alique alie coniecture legitime adpareant,ꝛc.

Liber secundus Minoritarū.

1 Legatum pecunie factum fratribus minoribus tenet,si non est in maxima quantitate,ꝛ conuertitur per alios in communes necessitates.

2 Legatum pecunie factum minoribus in maxima quantitate presumitur in fraudem.

3 Declaratio quantitatis pecunie relicte fratribus, an magna, vel parua sit,pertinet ad ministrum,vel custodem.

4 Legata si est quantitas immoderata fratribus, superfluum reseruabitur pro necessitatibus futuris.ꝛ nu.6.

5 Legatum pecunie factum fratribus minoribus simpliciter intelligitur pro necessitatibus imminentibus.

7 Fratres imminente necessitate, petent superfluum extraiudicialiter per modum eleemosyne.

8 Fratres non possunt recipere diuersa legata in diuersis testamentis eisdem facta,que coaceruata faciant summam immoderatam,sed,necessitate superueniente,recipiant que primo reperiunt ad soluendum.

9 Legata re immobili fratribus, que vsu non consumitur,non modo illicito contra eorum regulam, tunc non debent fratres accipere,secus si aliter est licitus.

10 Edificium si legatur fratribus minoribus, vt ibi construatur locus,vel diuinum officium celebretur per fratres,vicelicet ibidem habitantes,legatum non vt quod iussit testator obseruetur,sed vertatur in aliam causam transferatur.ꝛ nu.12.

11 Impossibile de iure videtur, quod per solum Principem creditur.

13 Translatio legati facti de edificio relicto a fratribus minoribus vt ibi construatur locus,per quem fieri possit.ꝛ nu 15.

14 Iudex magis fauere debet voluntati eius cui relinquitur, quam eius,a quo relictum est.

16 Legatum factum fratribus de re mobili,vel immobili, ob causam,vel modum licitum tenet.

17 Legatum factum fratribus ad vnam causam,illa causa finita superfluum debet commutari in aliam causam.

18 Legatum factum fratribus ad vnam causam si illa cessat, commutatur in aliam,ꝛ legatum tenet.

19 Legatum generaliter factum fratribus, sine modi expressione valet ꝛ intelligitur expressus modus qui persone legitime congruet,dum tamen moderata sit summa.

20 Dominium rerum legatarum fratribus minoribus remanet apud heredem.

21 Relictum factum pro necessitate pauperum videtur factum illi ciuitati cuius pauperibus relinquitur.

Dom

22 Dominium rerum legatarum recta via non transit in legatarium quando relinquuntur per quandam consequentiam.
23 Dominium panni pro vestimentis, vini, & frumenti legati fratribus penes quem remaneat.
24 Pecunia legata in specie pro vsu fratrum trãsmutatur in aliam speciem.
25 Legata res fratribus minoribus cuius pretium conuertitur in eorum necessitatem vendi potest per heredem, per executores, per Episcopum, & iudicem secularem ex officio.
26 Iudex secularis vendit ex officio res legatas fratribus minoribus quando heredes & executores fuerunt in mora constituti, saltem vna monitione.
27 Conuentus fratrum minorum, licet non habeat dominium rerum legatarum, habet tamen actionem personalem.
28 Legari, vel donari potest vni fratri singulariter, & per guardianum, vel custodem in vtilitatem dicti fratris primo conuerti.
29 Legatum singulariter factum vni fratri non debet ad petitionem ipsius solum, sed guardiani.
30 Frater minor non potest esse executor.
31 Relictum factum fratri singulariter, vltra eius necessitatem cõuertitur in vtilitatem communem conuentus.
32 Legatum annuum factum fratribus minoribus, licet non valet, valet tamen quod ius percipiendi venditur, & in necessitatem eorum conuertitur.
33 Anni redditus computantur inter immobilia.
34 Legatum diurnum, vel menstruum factum fratribus, quomodo valeat.
35 Legatum annuum factum fratribus minoribus vsq; ad certum tempus non valet, & fratres a dicto legato debent abstinere.
36 Legatum annuum factum in vim conditionis non valet, nec fratribus licet accipere.
37 Legans fratribus minoribus ipsis fratribus nõ est obligatus.
38 Obligatio duobus modis intelligi potest.
39 Legatum factũ pauperibus alicuius ciuitatis censetur factum ciuitati, ipsi ciuitati acquiritur obligatio.
40 Fratres minores petere possunt extraiudicialiter legata eisdẽ facta, in iudicio non.
41 Respublica, vel eius syndicus, vel quilibet de populo potest petere in iudicio legatum factũ fratribus minoribus. Item Episcopus, & inferior secularis ex officio. Fratres minores caueant ne assistant petentibus pro eis legata eisdem relicta.
42 Innocentius Papa quartus, concessit fratribus minoribus posse constituere syndicum.
43 Adartinus Papa eandem concessionem, & ampliorem fecit dictis fratribus.
44 Leo Papa rẽ, aliqualiter dictas concessiones reuocauit.
45 Fratres minores possunt, absque licentia sedis apostolice constituere syndicum ad vendendum libros.
46 Fratres minores habent generalem procuratorem in curia electum in capitulo generali, per generalem ministrum.
47 Fratres minores habent etiam procuratores speciales, quos procuratores conuentus appellant.
Officium procuratoris conuentus quale sit.
48 Communitates terrarum per statuta possunt constituere syndicum qui relicta obuenientia fratribus minoribus petat, & alios.
49 Fratribus licet procurare, vt eis syndicus constituatur non tamen ad litigia.
50 Ciuitas potest constituere syndicũ fratribus minoribus, quem ipsi fratres nominabunt.
Laudis in constituendo syndicum ne repugnet regule fratrum, & num. 8.
51 Syndicus potest constitui, vt etiam alium loco ipsius substituat.
52 Statutum quod quis in iudicio fratrum minorum nomine compareat, non valet.
53 Potestas syndici pro fratribus constituti a ciuitate qualis sit.
54 Innocentius cum capitulo, & custodibus, quomodo possunt facere latem eorum procuratorem, & syndicum.
55 Verba in contractibus impropriantur, vt ad materiam adaptentur.
56 Caueant fratres ne constituant syndicum ad lites. & num. 57.
58 Syndicus a fratribus constitutus non potest nomine fratrum agere contra heredem a quo factũ est legatum, & quomodo agere debet.
59 Syndicus a fratribus nominatus eisdem legatũ contra voluntatem heredis vendidit, dominium non transfertur in emptorẽ, & qua exceptione erit tutus emptor si per heeedem vendicetur.
60 Fratres minores contra syndicum per eos nominatum nullam habent actionem.

PRIMA DISTINCTIO.

CAP. PRIMVM.

1 PRimo † quero Quando fratribus minoribus legatur, seu relinquitur pecunia, an valeat: Et videtur quod non cum in regula sit expressum, ne fratres recipiant per se, vel p alios pecuniã, vel denarios vllo modo, tamen Nicolaus determinauit quod talia legata valent, si in fratrum necessitatem conuertantur per alios, prout in eleemosynis, que viuentibus largiuntur. Idem videtur expressum in dicto cap. exũt qui seminat. §. ceterum. cum in eadem regula & §. ad hec cum fratres. hoc tamen intelligi debet, † dummodo quantitas non sit tantum excessiua quod possit presumi in fraudem, vt dixi in preceden. lib. ij. distinct. hoc etiam dicitur in cap. exiui. §. cupientes. ibi, nec licet eis valorem &c. & dicto cap. exũt qui seminat. §. ad hec cum fratres. vbi solum restringit ad ea. que fratribus pro eorum necessitate sunt necessaria, debet tamen hoc intelligi in quantitate moderata.

CAP. II.

a QUis arbitrabitur † an quãtitas sit moderata? Circa hoc Nicolaus predictus in dicto ca. insuper. versi. hoc autem, loquitur secundum exigentiam personarum, ministri & custodes simul & separatim in suis administrationibus & custodijs cum talibus interdũ personarum qualitas, temporum varietas, locorum conditio, & nonnulle alie circunstantie plus minusve actualiter requirant prouideri, ita tamen fic faciant quod semper in eis, & eorum actibus pauperta s
3 perfecta reluceat, &c. Ex predictis liquet † quod declaratio, que sit quantitas moderata, ad ministros, seu custodes pertinet: nõ posset igitur eam facere guardianus, & conuentus, si super hoc emergeret dubitatio. Apparet igitur quod sine dicta quantitas sit exponenda in necessitate conuentus, sine in necessitate certi fratris, dicta declaratio pertinet ad ministrum, & custodes, si super hoc dubitetur, quod apparet ibi dum dicit, personarum qualitas.

ADDITIO.

a Thom. Dip. Quis arbitrabitur. Vide, Raph. Cum. in cons. clxix. incip. viso testamento. versic. quinetiam non dicitur.

CAP. III.

4 QUando autez esset † quantitas immoderata quid fiet de superfluo? & hic diligenter attendenda sunt, verba clem. exiui de paradiso. §. cupientes. vbi Papa sic ait. Nec licet eis valorẽ hereditatum illorum vel tantam earum partem quod presumi posset hoc in fraudẽ fieri, quasi sub modo & forma legati sibi dimitti facere, aut sic dimissa recipere, &c. Aduertendum est igitur, quod hic Papa non irritat legatum, nec heredes eorum a quibus relictum est liberat, sed limitat receptionem fiendam a fratribus. Vult enim quod fratres non possint recipere, quando talis receptio presumeretur in fraudem, vt in preceden. lib. ij. distinc. est declaratum: quod tunc debet fieri in fraudem, quando esset tanta quãtitas quod eius receptio magis saperet thesaurizari, quã ob imminentes necessitates recipere. Item expresse, sciendũ est
5 † quod relictum factum fratribus quantũcunq; simpliciter intelligitur factum ob necessitates imminentes, &c. exũt qui seminat. §. ad hec cum fratres. & de iure ciuili dispositum est quod relictum factum ob aliquam necessitatẽ imminentem debetur, non aliter. ff. quando dies lega. ced. l. nec semel. §. fi. in habitationez.
6 In proposita ergo questione † ab initio de quantitate legata dabitur fratribus per personas constitutas ad hoc secundum formam illius constitutionis exũt qui seminat dabitur moderata, dico, quod dabitur secundum quod imminens necessitas requirit, siue necessitas que instantissime habeat tractatum, vt in dicta clem. exiui declaratur. residuum vero tunc fratres non possunt recipere, & si nunquam superueneriit necessitas nunquam recipere possent, sed alia necessitate superueniente, licite illud superfluum possent recipere nec enim receptio posset presumi in fraudem, nec animo thesaurizandi, cum ob imminentem necessita-
7 tem recipitur illud: & ergo superfluum imminente necessita-

te petant fratres per modum cuiusdam eleemosyne considēter extra iudicium cum in iudicio nullo modo possint. vt j. dicetur.

3 †Quid autem si in diversorum testamentis varie quātitates fratribus relinquātur, quarum quelibet per se immoderatā quantitatem non facit, sed omni cumulatione facta efficitur quātitas immoderata, an fratribus accipere liceat. Respond. non putor quia si omnia verba regule, & dictarum Decretalium diligenter inspiciantur, semper se referunt, vt liceat recipere pro fratrū necessitatibus vt. d. §. insuper. & §. ad hec cū fratres. ego puto, q̄ pro sua necessitate tunc immunēute recipiant que primo venerunt ad solacēdum. arg C. de iure delibe. l. scimus. §. & si prefatā. ab alijs nō recipiant, tunc recepturi cum necessitas supervenīat, vt in precedenti cap. dictum est.

SEGVNDA DISTINCTIO.

CAP. I.

4 Aliquando contingit †quod immobilia & ea que vsu nō cōsumuntur fratribus relinquuntur adiecto modo, secundum quem fratribus non licet exigere, an valeat relictum, vel saltem estimatio fratribus debeatur: Videtur secundum quod etiam in precedenti libro dictum est quando hereditas fratribus per fideicommissum relinquitur. Cpretera de legato subducitur omnis impossibilitas. l. obtinuit. ff. de conditionibus & demōst. & C. de institutio. & substitutio. l. reprehendenda. ergo ille mod⁹ qui fratribus est de iure impossibilis, reȳcietur, q̄ si modus legati non potest conseruari, debet transmutari in alium modum possibilem. d. legatum. de vsufructu legato. Contrarium videtur expresse in d. §. ad hec quia fratribus ipsis interdū. vbi Papa sic ait dicens, quod si testator modum secundum quē fratribus eorum conditione inspecta recipere non liceret, exprimat in legendo. vt si legaret fratribus vinea m. vel agrum colendum, vel domum locandam, & similia verba in similibus proferret, aut in modos similes, in relinquēdo seruare, a tali legato, & eius receptione per omnem modum fratres abstineant, &c. Ex hoc enim quod dicit per omnem modum apparet quod etiam estimationem recipere non debeant. Nam modus recipiendi legatum est estimatione m recipere. l. si domus. §. qui constitetur. de lega. j. l. non dubium. §. fin. de leg. iij. Sol. dicendum est, quod si modus adiectus est illicitus fratribus minoribus inspecta conditione ipsorum, quia tunc etiam estimatio non debetur nec potest recipi. in tantum enim sanctissimus Pontifex odit eum qui modū repugnantem regule adȳcit, vt pro eo talem eleemosynam omnino fratres recipere prohibeat, vt dicta verba manifeste dicūt. Si vero modus esset illicitus fratribus, non quia contra regulam fratrum minorum, sed quia sic esset in quolibet religioso, tūc tale legatum licet recipere, vt in seq. cap. dicetur. Non obst. ratio prima in contrarium, quia vbi retentio ipsius rei relicte repugnat fratribus, ipsum legatum non est modificatum aliquo modo repugnanti ipsi regule, & ideo a iure modificatur modo licito. Jn q. vero nostra secus, non obst. secunda ratio, quia hoc speciale, quia impossibilitas ē ō subducitur ratiōe predicta. Nō obst. tertia ratio, quia illud verum, vbi modus esset illicitus ratione regule. vt supra dictum est, & infra proxi. dicetur, &c.

CAP. II.

8 10 Quis aliquis reliquit †fratribus edificia, vt ibi construatur locus fratrum, vel vt ibi diuinum officium celebretur per ipsos fratres ibi mānantes, an valeat tale relictum: Et videtur qō non, quia fratribus non licet recipere hoc sine summi Pontificis licentia speciali, vt extra de excess. prelat. c. j. lib. vj. Sed istud qō
11 non potest expediri nisi per solum Papam videtur impossibile de iure. l. apud Julianum. §. fin. de leg. j. & not. per glo. in verb. relicte sint. ff. de verb. oblig. l. cōtinuus. §. cum quis. & per Dyn. de regulis. quod semel Deo dedicatum est. lib vj. & istud videtur relictum sub modo impossibili. ergo secundum ea que dicta sunt, nullo modo fratribus per illum modum licet recipere.
12 Econtra videtur, quod legatum valeat, non vt illud quod testator iussit obseruetur, sed vt in aliam causam transferatur, vt memoria & salus mīme defuncti seruetur. l. legatum. de vsufru. leg. & de admīst. re. ad ciuit. pert. l. legatum. §. respō. Et istam partem puto veram. Non obst. contrarium: illud vero quando modus continet impossibilitatem vigore regule, & conditionis fratrum minorum, sed hoc, scilicet capere nouum locum non est eis interdictum, ideo quia fratres minores, quia sic est in quolibet mendicante, vt d. c. j. extra de priuil. lib. vj.

ADDITIO.

8 Tho. Dip. CPone. Aliquis. Vide plene per Andr. Barba. in cap. vos quidem de testamen.

CAP. III.

13 Per quem autem fiat ista talis commutatio in aliud, dubitatur. nam quedā iura videtur velle quod posset fieri sine authoritate principis, sine Pontificis. l. j. & l. legatam. in princi. de admi. rerum ad ci. pertī. & respon. & de relig. do. c. j. circa prin. in cle. Quedam alia videtur velle quod fiat de voluntate vtriusq; partis. scilicet cui relinquitur, & eius a quo relinquitur. d. l. legatum. de vsufru. lega. Jn eo quod dicit, adhibitis primatibus ciuitatis. hoc est, his, qui regunt ipsam ciuitatem, cui est relictum, & heredibus quibus est relictum. vt d. l. legatum. ij. respon. de admi. re. ad ciui. pertin. Quedam iura videntur velle, q̄ fiat voluntate vtriusque partis, vt d. l. legatum. d. l. legatam. ij. respon. versi. si vero plures. alibi. vnum opus quod ciuitas velit erogari, &c Solut. dicendum est, quod quādoq; illud quod testator iussit fieri in re, vel de re quā relinquit, potest licite fieri de iure, & de facto, & tunc illud non potest in aliū transferri sine permissione principis. Jta loquuntur iura primo allegata. Quandoq; non potest fieri de iure, & tunc debet fieri transmutatio de consensu vtriusque partis, vt d. l. legatum. de vsufruct. lega. Quandoq; potest fieri de iure, sed non de facto, & tunc idem, quia potest fieri transmutatio de consensu vtriusque partis, puta si pecunia legata non sufficit. d. l. legati. secundo respon. de admi. re. ad ciui. pertinent. Idem si aliud esset impedimentum facti eadem ratione: sed si partes essent in discordia, tunc iudex erit medius, cuius authoritati stabitur.
14 gūm C. de nup. l. j. & l. in cōiunctione, quia iudex magis fauet volūtati eius, cui relinquitur, quam eius a quo relictum est. d. legatam. §. si vero plures. & argu. l. de die. ff. qui satisda. cogan.
15 Hunc ad propositum dico, quod illa transmutatio fiet ad alium vsum piūm per iudicem volente herede, & ministro, seu custode fratrum, quibus hoc permissum, argu. eorum que diximus in precedenti distinctione. Et si essent discordes iudex erit medius non quod ipse minister, seu custodes prouocentur ad iudicium, quiam ad iudicium pro nulla re temporali esse possunt, sed quando heres prouocaretur ab alio, cui hoc permittitur, secundum ea que in precedenti libro dicta sunt, & infra dicentur. tunc ipse minister, seu custos poterit esse coram iudice super hoc voluntatem declarare. Nam esse in iudicio hoc ipsi non est prohibitum non enim in eius persona substantiatur iudicium, sicut potest esse in iudicio, vt testis, vt extra de testib. c. nuper.

ADDITIO.

8 Tho. D. CPer quem autem fiat. Vide per Andr. Barbā. c. vos quidem. de testa. vbi plene examinat doctrinam Bartoli. huc ad quem me remitto.

TERTIA DISTINCTIO.

CAP. I.

16 Quandoque relinquitur †fratribus res mobiles, vel immobiles ob causam. vel modum licitum, an valeat, vt puta si relinquatur, vt res vendatur ex necessitatem conuertatur. Nicolaus Papa in c. erūt qui seminat. §. ad hec q̄ fratribus determinauit quod valet: sed tamen, si pretium ipsarum remaneret quantitatem immoderatā, dic, vt dixi in predicta distinctione quando relinquitur pecunia. Item non intelligas quod minimum earum rerū trāseat in fratres, sicut in alios legatarios, sed cuius sit dominium dices statim in sequenti distinctione.

CAP. II.

17 Sed pone quod †dicte res relinquitur fratribus ad vnā certā causam puta pro fratribus induēdis, & tota quātitas que exactis rebus redigitur non expenditur in illā causam quid fiet de superfluo: Respōd. hoc in legato nō habemus expressum. sz in eleemosyna data inter vivos bene declarauit dictum Nicolaus in d. erūt. qui seminat. §. q̄ vero puritatē. vbi sic ait. Cum in predictis casibus ad determinatā necessitatem, vt predicitur, pecuniā per aliquem concedi contigerit pecunia erogari posset a fratribus quod si quidem de ipsa pecunia habita necessitate determinata supererit cōcedat ipse concedens q̄ residuum dicte pecunie in res alias pro alijs ipsorum fratrū necessitatibus conuertatur quod nō consentiēte pro predictis ipsum residuū si quidem fuerit, restituatur eidē. &c. Ex quibus videtur quod remanere debet dominiū residuum apud heredem, si testatus a fratribus consentire voluerit. Contrariū tamen est verum. Nam licet ille qui concedit dum viuit posset reuocare, tamē hoc heredi eius non permittitur. vt ff. de ser. expor. l. iij. & qui fideiussit. manu. ad li. perue. l. ij. §. fi. & hoc etiam videtur declarari in decto capitulo, erūt. qui seminat. §. in eo vero casu ibi, non obstante

concedē

cōcedentis morte, vel heredis contradictione, cum ergo contradicere non possit, & in dictam causam conuerti non possit, q̄ causa est finita, debebit commutari in aliā causam eo modo quo dict. sum in precedenti distinctione.

CAP. III.

18 Onamus †quod pecunia, vel aliud relictum ob certam necessitatem, quę tamē necessitas non imminet, vt puta relicta est pecunia pro fratribus indaendis eo animo cum alijs de hoc tam fratribus prouideret. Nam ista legata alimentaq̄ recipiunt non possunt diu circa idem duplicari, vt ff. de alimē. & cibaria legā alimenta. §. similiter. vel pone quod relicta est pecunia pro emendo vnum calicem, vel pro emendo paramenta cū habeant calicem, & paramenta sufficientia, quid fiet de illo relicto hoc videtur declaratum in ista constitutione, cuius de paradiso. §. quamuis etiam paramēta, quod superfluitas, aut nimia curiositas in his, & in alijs non potest eorum statui conuenire. Et ex his videtur, quod tale legatum fratres nullo mō recipere possunt, nam videtur expressus modus illicitus ex illa regula & ex conditione fratrum. Nam & in alijs religiosis fratribus ista duplicitas vasorum, & paramentorum non damnatur, vt C. de sacrosan. eccle. aut. preterea si habeat, vt dixi in precedenti distinctione. Contrarium dico, & est casus ff. de ope. pu. l. fi. in hnc. Non obstat contrarium, quia in casu nostro non expressit testator modum illicitum ex ipsa regula, imo licitum, licet enim fratribus paramenta habere, & calicem & dicta causa efficitur illicita, ex antecedenti, scilicet quod fratres reperiuntur habere alia vasa, secus si testator dixisset, lego pro emendis paramentis, & vasis superfluis, quia tunc presumeretur modus ex virtute ipsius regule reprobatus.

CAP. IIII.

Ex predictis manifeste apparet decisio illarum questionum, quas tetigi in precedenti lib. scilicet, quando ecclesia instituitur heres, vel, facta ipsius ecclesie refectione, pecunia superfluat, vel ecclesia, seu locus est adeo perfectus vt refectione non egeat cum sit declaratum in dicta constitutione, eiusde paradiso. Hinc est etiam quod fratres deinceps temperatis & moderatis edificijs sint contenti, certe dicta pecunia in alios vsus conuertetur, vt ex predictis patet.

QVARTA DISTINCTIO.

CAP. PRIMVM.

19 Contingit aliquando q̄s †ipsis fratribus aliquid generaliter absq̄ modi expressiōe relinquit an valeat? respō sic, & est declaratum in dicto capitulo, exīt qui seminat. §. ad hec, q̄ fratrib⁹. vbi Papa ait. Vbi fratribus ipsis generaliter absq̄ modi expressione aliquid legetur, hoc in legato sic indeterminato relicto in omnibus & per omnia itelligitur seruare volumus, & in perpetuum presenti constitutione iubemus, quod vbi pecunia, seu eleemosyna fratribus indeterminate relicta voluim⁹, ac expressimus obseruari, videlicet vt sub modo licito fratribus intelligatur esse relictum ita quod legans merito nec fratres ipsi essent relicti fraudentur, &c. Ex quibus apparet quod legatum valet & intelligitur modus expressus qui persone legitime congruat. ff. de vsu, & habit. l. plenum. §. equitū. sic ergo videtur quod pretium in necessitatem fratrum conuertetur, vt supra dictum est, quod intelligitur. nisi summam immoderatam excederet, & tunc serua quod supra dixi.

CAP. II.

20 Ed mortuo testatore, ad quę spectat dominū dict. ☞ re. Circa quod sciendū est quod res sic relicte possunt esse triplicis generis. Primo potest esse quod reliquūtur res fratribus, que vsu non consumuntur, quarum vsus non est fratribus interdictus vt si relinquantur libri theologie, et similia, & tunc non est dubiū q̄ dominium pertinet ad ecclesiam Romanam hoc est declaratū per Nicolaū in d. c. exīt qui semi. at. §. hinc cum fratres ipsi. vbi loquitur sic, Cum aliquid ꝓpter Deū ipsis offert, concedit vel donat, & ibi omniū vtensilium, & librorū, ac eor̄ modōrum, presentium & futuro r, que & quor̄ vsus fructus ordini, vel fratribus ipsis licet habere proprietatem, et dominus. Quod aut̄ Inno. Papa quartus predecessor noster fecisse dignoscitur etiam & nos Romanā apostolicam ecclesiā ante recepimus, & ad nos ipsam plene, & libere pertinere hac presenti constitutione in perpetuū valitura sancimus, &c. Quodq̄ predictis rebus que vsu non cōsumuntur Federico scripsit Jo. xvij. Papa in constitutione que incipit. Ad conditorem. tamē confirmat alias confirmauit, cuius verba quantum ad hoc inferre referimus. Sol. potest esse q̄ fratribus relinquuntur res q̄ vsu non consumuntur, sed eorum vsus est fratribus interdictus, vt si quis reliquerit domum, agrum, & similia, que res debent vendi, & in necessitatem fratrum conuerti, & ad quem pertineat dominium illarum rerum non reperio constitutionem aliquam declarantem, Posset tamen ad hoc argumentum & similitudinem adduci q̄ idem Nicolaus Papa in d. c. exīt qui seminat. §. ceterum cū in eadē regula, in pecunia cōcessa ab aliquo vnente fratribus sic ait, ita tamē, q̄ penes ipsum dantē dominio, proprietate, ac possessione ipsius pecunie, cum libera potestate reuocandi sibi pecuniam ipsam semper vsque ad conuersionē ipsius, in rem deputatam plene, libere, ac integre remanētibus in ipsa pecunia nil omnino fratres iuris habeant, &c. Et quibus videtur quod dominium remanet penes ipsum heredem, in primis cum idē Papa in verbis que presenti c. retulimus, in tali legato idē per omnia quod in pecunia, seu eleemosyna fratrib⁹ oblata voluit obseruari. Sz hec ratio non videtur bona. Nam cum Papa dixit in omnibus, & per omnia statim se restrinxit, videlicet sub modo licito fratrib⁹ intelligat esse relictus, non ergo quo ad dominium. Preterea non videtur esse idem in herede quod in defuncto vt dixi §. in prox. dist. Cum ergo nulla sit constitutio decisiua, quid iuris sit, videamus. Et videt dominū dict. ☞ re. ad ciuitatem, vbi sunt illi fratres, quibus est relictum pertinere,

21 quod probo. †fratres minores sunt pauperes & in paupertate arctissima constituti, vt in eorum regula, & declaratores pred. cti

22 dicunt si aliquādo †aliquid relinquatur pro necessitate paupe☞, videtur relictum illi ciuitati, cuius pauperibus relinquitur, vt l. si cui relictum. & in l. ciuitatibus. de leg. j. Si ergo ciuitati videtur relictū, ergo in eā trāsit dominiū recta via. C. com. de leg. j. & ij. ff. de fur. l. a Titio. & insti. de leg. §. fi. autem. iūcta gl. & versi. per in rem. nec est etiam incōgruū, vt vnus legatarius a testatore noletur, alteri vero queratur. ff. de leg. iij. l. fideicōmissa. §. interdū. & de leg. j. l. seruo leg. §. si testator. & de condi. & demōst. l. Titio. §. Titio. Contrarium tamen puto, scilicet q̄ dominium remanet apud heredem. Nam q̄n legatur res, cuius commercium nō habet legatarius proprietas apud heredem remanet, & debetur estimatio. l. apud Juli. mū. §. fi. cum l. seq. de leg. j. ita

23 in proposito. Preterea †in rebus que non relinquuntur directo, sed per quandam consequentiam non procedit illa regula quod dominium transeat recto iure in legatarium. Hoc probatur ex coniunctione duarum legum, et l. i. de ser. leg. & ff. quem admodum ser. amit. l. si patrem. §. j. sed quando seruitus legatur tacite per quandam consequentiam mortuo testatore non competit ius seruitutis, nisi constituatur ab herede, vt dicta l. i. & de ser. l. seruum filiū. §. ult. & ibi per Jaco. de Aret. de legat. j. Ita ergo dicimus in proposito quod dominium rei legate transeat recta via in legatarium cui legatur expresse. In eo vero cui legatur per consequentiam non transit, nisi per heredem tradatur, & sic apparet, quod remanet penes heredem, ita in proposito cum illi ciuitati non legatur expresse, sed per quandam consequentiam. Preterea hoc videtur in simili si aliquis legat filio, vel seruo, videtur legare patri, vel domino, quod patet, quia pater, vel dominus potest onere fideicommissi grauari. ff. de leg. j. l. cum filio. cum si. Sed si legatum est tale, quod non possit queri dominium filio, vel seruo, sed eius estimatio debetur, tunc non queritur dominium patri, vel domino, sed debetur estimatio, vt ff. de leg. ō. l. debitor. §. seruo. & l. fideicommissa. §. si seruo. de leg. iij. ita in proposito, cum fratribus minoribus non possit queri dominium, nec reipu. cui per consequentiam videtur relictum esse, & huic opi. videntur adherere verba decretalis §. alle. & relate, & per hoc patet responsio ad rationem in contrarium. Ter-

24 tio contingit † quod fratribus relinquuntur res, que vsu consumuntur, vt vinum, frumentum, pannus pro indumentis, & similia, quorum vsus fratribus non est interdictus, quorū dominium dicebant quidam ad ecclesiam Romanā pertinere ex verbis Nicolai Pape. §. relatis. dum dicit, vtensilia. &c. Sed Joā. Papa dicit dicta verba debere intelligi de rebus que vsu non consumuntur, & declarauit in dicta decretali que incipit. Ad cōditorem. in multis partibus ipsius decretalis dum ait, quis sane mentis credere poterit, quod intentio fuerit tanti patris vnius oui, vel caseī, seu frusti panis, & aliarum rerum vsu cōsumptibilium, que fratribus ipsis & ad consumendum euestigio conferuntur. ad dominium Romane ecclesie & vsum fratribus pertinere? Profecto laudabile non videtur. vt Nicolaus ait supra. Nec obstat §. dictis quod idem predecessor noster in ordinatiōe predicta etiam illorum que ad sustentationem pertinent, nisi Romane ecclesie dominium reseruetur: hoc enim de rebus illis duntaxat debet intelligi, que vsu non sunt consumptibiles, fine

quibus humana vita non est sustentabilis questicq; nō sunt pau
ce vt in eo.ca.idem Papa declarauit. Sed in hoc idem constitu
tum.dum sic ait. Statuimus quod in bonis que in posterum con
ferentur vel offerentur aut alias quomodolibet obuenire con
tinget fratribus.seu ordini supradictis exceptis ecclesiis, orto
rijs,officinis,& habitationibus,ac vasis libris,vestimentis,di
uinis,& alijs dedicatis,vel dedicādis,& q̄ ad ipsos obuenēt
in futurum, ad que se non extendunt adeo in conuenientia su
pradicta, propter quod constitutionem istam ad illa extendi no
lumus.nullum ius siue dominium aliquod occasione ordinatio
nis predicte,seu cuiuslibet alterius a quocunque predecessorum
nostrorum super hoc specialiter edite, Roma.ecclesie acquira
tur,sed quoad hoc habeantur prorsus ordinationes huiusmodi
pro non factis &c. Ecce aperte liquet quod ecclesie Romane
non queritur dominium.nec etiam reipub.rationibus predictis.
Dicendum ergo videtur, quod si quidem vinum, frumentum,
& similia legantur in genere, tunc non tractatur de translatio
ne dominij ante, quam perueniatur ad traditionem, vt not. C.
communia de lega.l.ij.& Institu.de lega.§. nostra autem.sed so
lum tunc est videndum de personali obligatione,de qua ff. dice
tur. Si vero legaretur in specie,vel cum perueniretur ad tradi
tionem, cuius sit proprietas & dominium, & qualem vsum ha
beant fratres, dico,prout intelligitur ex istis constitutionibus
Joan. Pape xxij.quarum vna incipit, ad conditorem, alia inci
pit quia quorundam quarum verba hic non refero.quia longus
esset sed prout ipse declarauit,ita credo,ac determino. Illud ve
ro quod.s. dixi de rebus que debēt vendi,vt in necessitate fra
trum conuertantur,idem illud dico in pecunia legata, etiā si pe
cunia legaretur in specie, vt patet in dictis authoritatibus,non
enim ipsum corpus pecunie in necessitate fratrum consumitur,
sed in speciem aliam transmutatur,& hoc quātum ad dominiū.
Nunc vero quantum ad actionem personalem quid iuris sit, vi
deamus.

CAP. III.

1 25 Quisergo † poterit dictas † res vendere quando vēdende sunt p fra
trū vtilitate:& de hoc Nicol. in d.§.ad hec, quia fra
tribus.cum permisit de rebus vēdendis pro fratrum
necessitate sic ait,ad que ad legata soluendo, tam heredes testa
torum,quam executores se liberales exhibeāt, quam prelati, ac
etiam seculares quibus de iure,vel consuetudine prouisio ista
competeret cum expedierit se ex officio suo promptos exhibeāt
ad pias voluntates deficientium,adimplendas,& ꝛ. † sic mani
feste apparet,quod hoc possunt facere heredes. Nec mirum,quia
apud eos est dominium vt dixi. Item hoc facere possunt execu
tores,licet alias super vēditione bonorum requiratur specialis
permissio testatoris,l. alio.de alimen.& cib.lega. & C.quando
decre. opus non est.l. penult.& ibi not.& hec semper inest, quod
talis res vendatur,vt dictum est, & sic specialis permissio nō re
quiritur. Item hoc potest facere. Episcopus, & iudex secularis
ex suo officio,vt dicitur in d.cer.etiam ex nomine promouentis,
quod patet ex vi dictorum verborum dum dicit, le prōptos ex
hibeant,& facit etiam.l. Quintus.de ann.lega.& in aut. de eccle.
titu.§.si quis edificationem.& de alimen.& cib.lega.l.tertia, in
26 princ. Judices tamen † predicti ad hoc veniētes precedēte mo
ra heredis,vel executoris,puta si fuit his monitus, vt in auth.
27 de eccle.titu.§.si quis autem.supradictus vero conuentus † licet
non habeat dominium,vt dictum est, tamen habet actionē per
sonalem vt infra dicetur, tamen si posset possidere, haberet do
minium, & posset vendere. vt infra dicam, fratres de hoc nullo
modo se impediant:cum hoc voto,& regule repugnaret, possunt
tamen humiliter supplicare heredi, vel executori extra iudicium,
vt votum testatoris adimpleat vt ff. dicetur, sed si predicta lega
ta non relinquuntur fratribus, sed ecclesie eorum, et tunc puto
quod dominium quereretur ecclesie Romane,& tunc quid iuris
sit,collige ex bis que dixi in precedenti libro,quarta distin.

ADDITIO.

a Tho.B.C. Quis ergo. De ista decisione. Bartol. vide plene
per Alexan.de Imo.in l.j.ff.de lega.j.& Ia.ald.in l.cum questio.
in fi C.de legat.& gl.in c.j de relig.do.lib.vi.& Lud.Roma.i sin
gul.cercliij incip. prohibetur & sic habet quod ipsis fratribus
potest relinqui.vt vēdatur fundus,& eis subueniatur ex illis pe
cunijs.& non sunt multi dies.quod fuit alleg. in fauorem fratrū
minorum de obseruantia sancti Franc.de Padua contra preli
byterum Joan.Anto.de Curte.de Padua,per me.ac tamen in
priuilegijs Sixti iij. Innoc. Pontif.in mari magno aliter dispo
nitur.

QVINTA DISTINCTIO.

CAP. PRIMVM.

28 De his que † largiuntur singulari fra
tri quod valeat † relictū fra
ctum vni fratri, qualiter fratres in hoc ha
bere debeant.expresse determinauit Bene
dictus Papa in constitutione quam edidit de
statum fratrum minorum.cuius alias extat, vi
sic ait. Quilibet autem frater supradicti ordinis qui aliquid
uit determinato vsu donari vel legari, vel pro quo deponi co
tigerit postquam huiusmodi donatio legatum,vel depositū
eius notitiam pervenerit custodi,vel guardiano suo.vel eius
cario, quam cito poterit cōmode debeat reuelare fideliter.
quilibet facere debeat si habet notitiam predictā. Guardianus
autem siue frater,cui donatum,vel depositum fuerit, sit hab
ad scientiam capescendam.prouideat ei seu prouidere faciat
cundum donationis, legati vel depositi quantitatem, et secū
dum fratris ipsius idoneitatem ad eius studium opportune.
his apparet quod legatum debet in fratris vtilitatem pro
conuerti.& licet hoc exprimat de libris in c.prori.exprimit et
29 de alijs necessitatibus,apparet ex † predictis quod quando
cui singulari fratri legatur,non debet ad petitionez ipsius so
30 sed ad petitionem guardiani.† Item ex predictis patet quod
ter minor? potest esse distributor, et pretorum officio fungi
fratres vt dicetur in seq.lib.

CAP. II.

31 Sed si frater † ille tot denarijs pro si
necessitatibus non in
geat, idem predictus Papa immediate post
cta subdidit, Si autem fratres predicti bis
indigerent ac vbi de libris indigerent,puisio de libris sufficie
eidez aliquid de legato donato, vel depositio huiusmodi supe
esset, guardianus omne huiusmodi legatum, vel donatum,
depositum, vel id quod facta prouisione eius fratri erit in co
munem sui cōuentus necessitatem conuerti, seu dispensari pra
euret, & necessitati eius, cuius contemplatione donatum leg
tum, vel depositum fuerit fauorabilius studeat subuenire. Per
hoc enim vel conueniens alijs,vel infra scripte constitutioni fo
licis recordationis Bonifacij Pape octaui.que incipit, Paup
debet subueniri fratri supascripto. secundo conuentui. & quo
pate? quod relictum fratri, hoc est, conuentui & sic intendo
hoc legatum erit idem quod in eo quod relictum est conuentui
fratrum,vt ff. dicetur.

SEXTA DISTINCTIO.

CAP. PRIMVM.

32 Interdum † etiam † euenit,vt fratri
bus minoribus aliqu
annuū relinquatur, an valeat,& iur.
tur q̄ non vt habetur in cōstitutione,que in
Extra de paradiso.vbi sic ait, Cum annui re
tus inter immobilia censeantur a iure, ec
modi redit? obtinere paupertati,& mendicitati repugnet, ali
dubitatio est q̄ predictis fratrib? reditus quoscūq; fiendi
siones,vel eor? vsus cū eis nō reperiat esse cōcessus libere
re,vel habere p̄siderata p̄ditione ipsoz? non licet,& ecōtra
verbis colligitur q̄ legatum non valet. Econtra,quod inh
legatum valeat,probatur ex authoritate predicta sic, nam
bium quod immobilium possessionū fructus fratribus leg
non valeat.vt ipsius possessiones fratres retineant,sed vt vēn
tur.& in necessitatem fratrū conuertātur.vt est expressum
33 tum:sic † cum reditus inter immobilia computētur,de sacris
eccles.l.iubemus & in aut.de non alie.§.hec ergo.& q̄ nos ignō
& sic videtur quod tale legatum valeat,non vt ipsos annuos
ditus ipsi fratres habere vel retinere possint:q̄ hoc est eis p
bibitum:sed vt illud ius percipiendi vendatur,& in fratrum
cessitatem conuertatur:vt dictū est de rebus immobilibus.
dicendum est quod legatum annuū non fratribus interdic
ratione rei legate.sed ratione modi a testatore expressi, scilic
quod annuatim detur qui modus regule,& conditioni eorum
pugnat,& sic videtur quod nullo modo valeat,&c.

CAP. II.

34 Preomnia † putarem idem, si fratribus
relinqueretur aliquid diurn
vel menstruum vel per alios diuisiones tempor
vt puta decennio,vel triennio.vt ff. de transactio
l.cum hi.§.si cui.& de alimen.& cib.lega.l.libertus quos.in p
l.diarijs.de annu.leg.l.penul.

CAP. III.

35 Quid si fratribus † relinquatur
quid annuum
in perpetuum,sed vsque ad certum tempus, an

in prohibitionem predictam? Videtur, quod non propter limitationem temporis nō videtur legatum annuū, sed dicitur vnū legatum, scilicet prestatio diuisa, vt ff. quando dies leg. cedit. l. cum fine prefinitione. Contrarium videtur, scilicet quod valeat in dictam prohibitionem per generalia verba dicte constitutionis. Item alleg. Nam relictum fratribus speratur relictum pro ipsorum necessitate, vel pro alimentis & similibus: sed in relicto cā alimentorum, licet sit frumētum, temporis prefinitione tamē annum dicetur, dicta l. cum fine prefinitione. ergo. &c. Sed si relinqueretur cum temporis prefinitione vni fratri singulari, tamen dicetur legatum annuum, per rationes supradictas. Si vero relinquatur fratribus vnius conuentus, tunc facit dubium: qr conuentus non moritur. Et sic cessat ratio, que est in alimentis relictis certe persone, finaliter puto tamen quod fratres debeant a dicto legato penitus abstinere. Nam hoc statui eorum, & mendicati repugnat. Nam non viuerent simpliciter in spe Dei propter spem, quam haberent in dicto legato intra prefinitum tempus. sim. eo est eadem ratio quod in legato annuo simplici.

CAP. IIII.

37 QVid si non directo † conditionis aliquid annuum fratribus relinquatur puta alicui quem heredem instituo sub conditione si aliquid annuum dederit fratribus minoribus? Certe idem est quod supra, vt fratribus nullo modo liceat accipere. Hoc enim videtur in fraudem fieri, vt l. quod conditionis. de dona. causa mortis. & de condi. & demon. l. Meuius. ille tamen, vt impleat conditionem, debet auferre. d. l. Meuius. sed contra predicta videtur ff. de in rescid. in fraudem. vt ibi patet, &c.

SEPTIMA DISTINCTIO.

CAP. PRIMVM.

QVaLiter aūt petantur dicta relicta ab his, q ad ea pstanda tenent? Pro cuius declaratione est videndum, primo, vtrum ille, † a quo legatum relinquitur ad id prestādum sit obligatus, & cui. Nam pro rebus fratribus ipsis relictis, ipsis fratribus nullum ius seu obligatio queritur de predictis, „dictus Nicolaus tertius in dicto c. exīt qui seminat. ceterum, sic ait, nec contra personam nominatam, vel non nominatam ab eis, cuiuscunque conditionis existat, in iudicio, vel extra actionem, persecutionem, vel aliquod aliud ius intentent qualitercunque persona predicta in commissione huiusmodi habeat, &c.

CAP. II.

EX hoc patet quod obligatio fratribus non queritur. Preterea qō obligatio queratur, videtur contra principale fundamentū regule que est, vt fratres sibi nil approprient, nec domum nec locum, vel aliam rem, vt dictis declarationibus summor. Pōtificum continetur. Si diceremus quod sibi acquireretur obligatio aliquid sibi appropriarent, quod esset contra vota cum ista regula obligatio sit de rebus sine quibus vita potest iuste & rationabiliter duci. Preterea in dict. cap. exīt, qui seminat. ad hec. qui fratribus. dicitur quod iudex ex officio suo se prom, tum exhibent que verba retuli. in distinct. iiij. huius. ō. lib. sed ea que iudicis officio expediuntur, non presupponunt obligationem l. qui per collusionem. ff. de actio. empt. & de ann. leg. l. Quint⁹. & concludo quod fratribus obligatio non queritur, & sic heres vel alij quibus relinquitur, non sunt obligati ad talia relicta. In contrarium videtur regula generalis que est, quod legatario cō petit obligatio & actio personalis & hypothecaria, & actio in rē, vt Communia de lega. l. j & ō. & Instit. de legat. ō. nostra autē. Secundo dicendum est, quod in hoc, an ille a quo relinquit legatum ad hoc sit obligatus, potest considerari quo ad ipsos 38 fratres, & tunc dicendū est quod obligatio potest intelligi duobus modis. Uno modo proprie & stricte prout est iuris vinculum, quo quis necessitate adstringitur, vt instit. de oblig. in princip. & hoc modo requiritur quod sint duo, vnus qui tenetur & est obligatus, alius cui. & habet obligationem: vt ff. de accep. l. & ibi no. per gl. & hoc modo sumendo heres vel alius, a quo legatū relinquat, non est obligatus fratribus, & fratres ipsi propter paupertatem vite, & regule eor neminem tenent obligatū. vt ō. dictū est. Secundo modo potest sumi obligatio large, & improprie ex quadā equitate, in qua quis in seipso tenetur ad dādum aliquid vel ad faciendū: & ad hoc ipse videt se obligatus, licet anime teneatur, & ista talis equitas parit officium iudicis, l. Quintus. de ann. leg. & l. hereditas. de peti. hereditā. & isto modo heres vel alius a quo est aliquid relictum, potest dici obligat⁹, & per hoc competit officium iudicis. vt ō. dictum est. Tertio modo considerari potest an ille a quo est legatum relictum, sit obligatus respectu aliorum quam ipsorum fratrum, & tunc est dicēdum quod est propie obligatus. Nam certum est quod vita fratrum minorum in arctissima paupertate est fundata, sed quando 39 aliquid † ob necessitatem fratrum, vel pauperū relinquitur illi ciuitati, in qua sunt pauperes, videtur ipsis fratribus vel pauperibus relictum. l. fi. cui. & l. ciuitatibus. ff. de leg. j. cū rei publice interfit, vt pauperes sustētentur. C. de sacro. eccl. l. priuilegia. Idem in eo quod relinquitur propter subdium studij ipsorum fratrum, vt d. l. fi cui. & l. ciuitatibus. Ex quo concludo, quod licet ipsius ciuitatis nomen in testamento non sit insertum, tamē ipse qui reliquit legatum, obligatur ipsi ciuitati ad illud. d. l. ciuitatibus. & l. fi. cui. coniuncta l. seruo alieno. ō. fi testator. eo. ti. & l. fideicommissa. de leg. iij. ō. plerunque. & ō. interdum. de condi. et demon. l. Titio genero. Quicigitur ciuitati heres ad hoc obligatur ciuiliter, & naturaliter, ex qua obligatione oritur actio, vt ō. dicam.

CAP. III.

40 DEr quos ergo dicta legata, et quaeliter petantur. & exigantur, satis patet ex p̄dictis quod diligēter debemus inquirere vel distinguere: nā si quidē † fratres an ipsi fratres petere possent, dicendū est quod dupler est petitio. Est enī petitio extra iudicium, & statim fratres licite facere possunt. Nam dictus Nicolaus Papa in d. c. exīt qui seminat. ō. cetex cum in eadem, sic ait. Possunt tamen fratres suas necessitates insinuare, ac ēt specificare, vel exponere p̄sone p̄dicte ac etiā rogare quod soluant. possunt etiam eam personam exhortari. ac dicere quod fideliter in re commissa se habeat, & anime sue saluti in cōmissa sibi sua executione prideat, &c. Ecce aperte liquet quod extra iudicium petere & exhortari possunt sicut qū ab herede legatur aliquid seruo p̄prio sine libertate. l. quidā. ō. illo videlicet. C. de necess. seruis here. instit. Quedā est petitio, que fit in iudicio, & ista nullo modo potest fieri per fratres, vt probant verba predicta. ō. in j. dist. c. j. Nulla enim est in eis actio seu persecutio. hoc est iudicis officium. Hoc probatur ex verbis Cle. in d. c. exīui. ō. nostra. ibi dum dicit, cum ordinis fratres vbicunque dicti ordinis professores pro nulla re temporali possunt in iudicio experiri, &c. Ecce satis liquet quod dicti fratres in iudicio pe- 41 tere non possunt. Si vero † quaeratur, an petere possit Respublica, seu syndicus ipsius. patet quod sic, qr ei competit obligatio, & actio cōtra heredē. d. l. fi cui. & d. l. ciuitatibus. de leg. j. Ex hoc etiaz sequitur quod quilibet de populo hoc poterit petere. ff. de ope. no. nun. l. in prouinciali. ō. qui in publico. & l. seq. & in auth. de eccle. ti. ō. si quis autē, qui hoc facere, &c. Et hoc dixi plenius in precedēti lib. iiij. distinct. vbi etiam potest colligi modus formandi libellum. Caueant fratres, ne predictis sic petentibus assistant: hoc enim statui eorum repugnat, vt in c. exiui. ibi. etiam ex talibus existentib⁹. vt ff. ad Turpi. l. j. ō. incidit. ex pectant eīi quod aliquis ad hoc faciendum ex deuotione moueatur, Potest etiam exigi istud legatum ex officio episcopi, vel etiam iudicis secularis, vt in d. declaratione Nicolai continetur, cuius verba quantum ad hoc retulimus s. in quarta distin. huius ō. lib. in iij. c. incip. quis ergo poterit dictas res vēdere, &c. dic. vt ibi. & dabitur pecunia illi, quem iudex deputabit, vel etiam ipsis fratribus, vt in sequenti distinctione dicam.

OCTAVA DISTINCTIO.

CAP. PRIMVM.

DE syndicis vero fratrum minorum sciēdum est, per quosdā summos Pontifices fuisse cōcessum fratribus, quod nominarent quosdaz, qui administrarent nole ecclesie Romane. que cōcessiones fuerunt primo per Joā. Papam xxij. in aliquibus reno- 42 cat. ideo vt predicta clarescant primo priuilegia antiqua ad literam referamus. Et primo † Jnn. iij. literas fratribus concessit in hec verba, Jnn. episcopus seruus seruorum Dei, dilectis filiis generalibus & prouincialibus ministris fratrum minorum salutem, & apostolicam benedictionem. Quanto studiosius domnice contemplationi vacatis famulando, tanto quieti vestre libētius prouidemus, ne pedes, quos lauisse videmini affectu & officio omnia relinquendo, cogantur, qō abfit, iterum inquinari. Cum enim lecta a nobis vestra petitio contineat de rebus

omnibus ordini vestro concessis, vel in posterum concedendis per vos ipsos, prout exigit necessitas iuxta vestri ordinis statuta disponere nequeatis: nec velitis pro conscientie vestre puritate seruanda, ne vobis odiosa vagandi tribuatur materia, sed oporteat vos per hoc ad sedem apostolicam, ad quam rerum ipsarum spectat proprietas, habere recursum, nos quieti dicti ordinis necessitatibus vestris paterna volentes solicitudine prouidere, presentium authoritate concedimus, vt singulis vestris liceat in prouinciis eis commissis per se, vel per alios fratres suos, quibus iniunxerit committendam constituere aliquos viros idoneos Deum timentes qui pro locorum indigentia singulorum res huiusmodi concessas, vel etiam concedendas authoritate nostra petere, vendere tractare, commutare, expendere, permutare, ac in fratrum vsum conuertere valeant secundum dispositiones vestras, prout necessitatibus, vel commodis fratrum ordinis memorati, sicut vobis pro loco, & tempore videbitur expedire liceat quoque vobis eosdem viros sic constitutos a vobis amouere, aliosque ad premissa exequenda sine difficultate qualibet subrogare, quoties videbitur opportunum. ¶Nulli ergo, &c. Data Auenioni. iij. Calend. Septemb. Pontificatus nostri anno v.

CAP. II.

43 Deinde Martinus Quart⁹ papa eisdē cōcessit sup predictis literas largiores in hūc modū, † Martinus seruus seruoꝝ Dei, dilectis filiis suis generali, & prouincialibus ministris, ac etiā custodibus vniuersis ordinis fratrum minoꝝ salutē & apostolicam benedictionem. Exultās in domino quod sacri vestri ordinis professores in Dei beneplacitis cōfirmari pōptitudine deuotionis, & opere illius studētes imitari vestigia eiusdē, & via summopere custodire, qui descendens a patre luminum, & formā serui accipiēs, se in laudis beneficium placabilem hostiam immolauit, cogitare induximus honesta remedia, quibus dicti ordinis obseruantia pura in sui vigore seruetur. Ideoq; fratres qui pro nulla re tempora li possunt in iudicio experiri, & exclusis quibuscunq; solicitudinibus libētius apertius, & quietius diuinis vacent officijs, & offerentiū, donantiū, vel tradentiū, atq; in vltima voluntate relinquentium ordini predicto, vel fratribus aliquid propter Deum pia intentio non fraudetur, sicq; vos solicitudini, quam predictus ordo pro suis necessitatibus quoties imminebit necessitas, vel vtilitas suaderet, remittere ad ecclesiam Romanam vigerē tur ad quam omnium rex nobilium & immobilium, quibus fratres vti possunt, ius, ppietatis & dominium spectat, nullo modo impēsa spectat immoderate potius quā per hoc vigeri possit fratribus supra dictis benignius indulgētes, volentesq; hēredum vel executorum negligētijs obuiare, vt fratris scōm modos licitos & cōgruos ipsi ordini relicta in testamentis, & elee mosynis nō fraudent ac sperātes q̄ his que pro statu prospero dicti ordinis per nos salubrius, & vberius consulent quo maiores fueritis: vt hic in parte authoritate muniti discretioni vre, de qua plene in dño confidimus speciales psonas que non sunt de dicto ordine nominande pro locorum indulgentia singulorꝝ, quas psonas per vos taliter nominatas in his administratoribus legitimis generalibus liberantur, & libere gerere, & ipsos vere & legitimos administratores, economos, syndicos, & actores esse de plenitudine potestatis presentiū authoritate constituendo decernimus, qui res ipsas & pretium rerum, & predictas eleemosynas nomine ipsius ecclesie recipiant pro eisdem, & fratrum ipsorum vtilitate, prout eis licet ex regula, vel declaratione conuertenda, sicut q̄ filij generalis & singularis nostri in prouincia, vel custodia sibi decreta vel eisdē fratribus de assensu nro extiterint requisiti p se petendi, exigēdi, recipiēdi, alienādi predicta transigendi quoq; & possidendi, conueniendi prosequendi, refutandi, contrafaciendi, agendi, defendendi & in animabus eorum de calumnia, & veritate dicenda iurandi, & cuiuslibet alterius iuramēti prestādi cū illis & contra alios qui, huiusmodi res mobiles, aut immobiles, aut pretium earū, vel relictas eleemosynas fratribus in testamentis occuparent, & violenter auferrent siue voluntatem fratrum quomodolibet detinerent, et generaliter in omnibus casibus pro rebus licitis ad ecclesiā pertinentibus, libertatibus, iuribus ac priuilegijs & indulgentijs & generalem, & liberam ac authoritate Apostolica, & in iudicio, & extra iudicium potestatem plenam & liberam concedimus authoritate presentium facultatem. ¶Nulli ergo, &c. Datā apud vrbem Veterem, xv. Calend. Februarij. Pontificatus nostri anno secundo. Idem etiam concessit Nicolaus quartus, quasi de verbo ad verbum & ideo hic non refero, &c.

CAP. III.

Ostea vero Leo Papa xij. in illa decretali, que incip. ad conditorem canonum. predicta in aliquibus reuocauit, & 44 hec verba, & quia prefatum Martini Pape predecessoris nostri priuilegiū dudū seruatum quo ad administrationem bonorum premissorum non extitit, nec seruatur, et ipsorum procuratorum officiū qui nominantur a ministris, & custodibus dicti ordinis Romane ecclesie iniuriosum ac multis aliis molestum, onerosum & etiā inhonestuꝫ noscitur, districtius in hiis mus, ne deinceps pro recipiendis petendis, defendendis, exquendis, seu administrandis bonis, que in posterum ordini vel fratribus offerri vel conferri, seu alias obuenire contigerit quisquā noletur a quoquā seu constituatur amodo nomine ecclesie Romane ecclesie procurator, nec occasione cuiuscunq; priuilegij apostolici, quicunq; administrationem quorūcunq; bonorum que obuenire fratribus ipsis, vel ordini cōtinget in posterum in iudicio, vel extra agendo, vel defendendo, vel aliquo quocunque modo assumere vel exercere dicte ecclesie nomine audeat nisi de sedis apostolice licentia speciali decernentes irritum et inane si secus a quoquam in posterum contigerit attentari non obstantibus quibuscunque priuilegijs a Martino papa predecto, vel ab alijs predecessoribus nostris ipsis fratribus, vel ordini sub quacunque forma verborum, vel expressione concessis. Per hoc autem dicti ordinis regule in aliquo non intendimus derogare, nec priuilegijs fratribus ipsis seu eorum ordini, seu ab apostolica sede concessis, nisi duntaxat quo ad premissa (gentia) preiudicium aliquod generare. ¶Nulli ergo, &c. Data Auenioni. vi. Idus Decemb. Pontificatus nostri, anno vij. Singitur predicta inspicimus, non cassauit papa predictus predictam concessionem, nisi solum in bonis, que in posterum fratribus, vel ordini offerri contingerit: ergo in his, & pro his que octis fratribus erant concessa ante dictam constitutionem, vt ecclesijs, domibus oratorijs, & similibus possunt nominari procuratores secundum formam predictarum literarum fuit autem facta dicti Joan. constitutio anno Domini M. ccc. xvij. die et mense, predictis. Item est aduertendum quod dicti Joan. constitutio reuocat precedentem solum in his, que fratribus relinquuntur, vnde super his que non relinquuntur fratribus, sed ecclesie fratr. in potest fieri dicta nominatio ex vigore illius generalis clausule posite in literis Marti., aliud est enim relinqui fratribus, aliud est relinquere ecclesie fratrum, vt dictum etiam precedenti lib. in vij. distinct. 2 pro iuribus ecclesie. fratres vbi sunt agere: vt s. patet, nec est reuocatum: ergo &c. Item diligenter est aduertendum quod ex predicta constitutione nullo modo licet dictas res fratribus relictas contra voluntatem fratrum occupare, vel detinere; & in hoc dicte regule non sunt correcte quod facit ad multa dicta & dicenda in hoc cap.

CAP. IIII.

45 Peterio etiam q̄ per Nicolaū papā xij. in illa decretali erūt qui seminat. §. q; vero libros. fit mētio dādi, procuratore speciali ad recipiendū pretium rerum qui venduntur per fratres & illud in rem licitam expendendum per hec verba. Si vero res huiusmodi estimato pretio vendantur cum fratribus ipsis per se, vel per alium recipere pecuniam regula p̄hibente non liceat ordinamus, & volumus quod talis pecunia seu pretium recipiatur & expendatur in rem licitam & cuius vsum fratribus licet habere per procuratorem a prefata sede, vel Cardinali gubernationem per seipsam seu gerenti eiusdem ordinis deputandum, &c. Et sic videtur quod ad istum certum actum datur procurator ab apostolica sede eo q̄ dicit de Cardinalibus videtur correctum per decretal Joan. Pape, cuius verba supra proxime retuli: vbi dicitur a nullus potest instituī procurator dictoꝝ fratrū nomine Romane ecclesie nisi de sedis apostolice licentia speciali. Unde de necesse a quod Cardinalis conseruator haberet, de hoc speciale mandatum, alias de hoc procurator citari non posset. Pe vero Nicolaus papa iij. in suis constitutionibus, quas circa statum fratrum minorum edidit in illo cap. quod incipit. Rus ordinarius circa venditionem dictorum librorum. sic per illos quibus fuerunt dicti libri distributi, dicti libri possint distrahi, commutari, vel vendi: seu quomodolibet alienari nisi pro melioribus et vtilioribus libris: et tunc de consilio licentia monasterij, et illorum per quos fuerunt distributi. Ecce ergo videtur permittere, q̄ per causa legitima possunt vendi. Ministri autem venditio presuppomt pretij perceptionem secundum modum et ordinem eorum statui congruentem: et videtur quod talis procurator ab apostolica sede nō fit nec

ens, grane esset eis procuratorē ab apostolica sede exposcere super iſtis in quolibet cōuentu: & ita vt audio, fratres obseruant.

ADDITIO.

a Dyn. Bip. Necesse. Vide Rapha. Cama. in consi. clxxx. incipiēte testamento.

CAP. V.

Procurator † generalis

Ste etiam quidam ordinis qui semper in curia Romana moratur, vbi ordo minorum in communi & particulari, semper habet multa facere. vnde ibidem vnus procurator de ipso ordine ad ista negotia pertractanda, qui eligitur per generalem ministrum in generali capitulo, de qua constitutione prefatus Benedictus Papa xij. in predictis suis cōstitutionibus, super statu fratrū minor. xxiiij. quedā etiā ad ipsius offm procuratoris pertinētia posuit. Et idem Benedictus in xij. c. de libris, scuius procuratoris officium ad nostrum examen non pertinet, &c.

CAP. VI.

Abent etiam fratres in multis locis aliquos ex bis, fratrib⁹ † qui vocantur procuratores conuentus, horum officium est quod cum in regula contineatur, quod fratres vadant pro eleemosyna confidenter, vnde cum ipsis conuentibus sit necessitas multa, secūdum quod ordo exigit, frater alle qui dicitur procurator habet illas eleemosynas procurare, potest etiam hic humiliter extra iudicium procurare vt fratribus relicta legata petantur, vt supra in precedenti distinctione dictum est. Potest etiam sibi procurare eleemosynas pro fratribus induendis & necessitatibus fratrum, licet enim in regula diceretur de fratribus & necessitatibus infirmorum ministri et custodes solicitam curam gerant, &c. & sic videbatur quod alijs non posset committere. tamen qz ordo exigit ita quod custodes & ministri hoc expedire non possunt, concessit predictus Nicolaus in dc exīt. quod ipsi ministri & custodes possunt huiusmodi curam & solicitudinem exercere. & sic semper hoc debent habere mandatum a ministris & custodibus, et illi qui tenentur ad vandi pro fratribus induendis, non debēt soluere guardiano, nec alteri de eius mādato vel ministro vel custodi, nisi guardianus habeat super hoc mandatuz a ministro vel custode, sed debent soluere ipsi procuratori, vel alteri de eius mandato, vel ministro vel custodi. & talis procurator nullo modo in iudicio posset esse, nec litigātibus pro re temporali assistere, vt de alijs fratribus superius est dictum & quod iste talis appellatur procurator, prout videtur poni in dicta constitutione. c. v. vbi sic ait. de quo communi panno, ministri & custodes, guardiani, lectores, predicatores, procuratores, & ceteri fratres omnes induantur, & in eo quod dicit procurator, intelligimus de predictis, vt puto.

CAP. VII.

Possunt etiam per † statuta terre, & cōmunitatē cōstitui procuratores & syndici, qui nomine ciuitatis possunt relicta & alia obuenientia fratribus petere exigere, defendere gubernare, vendere, & in necessitatem fratrum distribuere cum pleno mandato, quod iuridice arbitror esse factum. Primo, quia ipsi communitati videtur relictum, vt in pluribus partibus huius operis est probatum. Item quia concedentes possunt in ipsa concessione exprimere per quē res dicte vendantur, nec alias in necessitatem fratrum conuertant, patet in illo capitulo. exīt qui seminat, cuius verba statim scribam. Sed statutum ciuitatis est communis vtilitas omnium ciuium. l. i. ff. de legib. ergo ipsi ciues possunt constituere aliquem procuratorem, qui de relictis concessis ab eis hoc faciat, & iste procurator, vel syndicus dicitur syndicus seu procurator ciuitatis: appellatur autem in vulgari syndicus fratrum minorum qui ad ipsorum vtilitatem est constitutus. Circa quem autem syndicum plura sunt videnda. Primo, an eis liceat procurare, quod ciuitas faciat talem syndicum, & videtur quod sic ex verbis Nicolai in dicto capit. exīt. Ḡ ceterum cum in eadē. vbi sic ait. Quo casu procuratur a fratribus quod ille, qui dabit eleemosynam p se, vel per alium non nominandum ab ipsis, si fieri poterit, sed ab eo potius sua tua suum beneplacitum ad sumendum huiusmodi satisfactionem faciat in totum, vel in partem, prout sibi dominus inspirauit: si tamen ipse hoc nolet facere, vel non posset, vel quia recessus eius immineat, aut quia quibus hoc velit cōmittere notitiam non habeat fidelium personarum, seu quacunque alia occasione, vel causa declaramus, & dicimus quod in nullo regule puritas infringatur, aut quomodolibet ipsius obseruātia demaculetur, si fratres ipsi alicuius vel aliquorum sibi curēt dare notitiā, vel aliquē seu aliquos noiare, ac etiā presentare cui, vel quibus si eleemosynam facienti placuerit committi possit executio predictorum, ac ipsius habeatur assensus super subrogationibus in scriptis, &c. Ecce ex predictis liquet, quod ciues, qui istas eleemosynas, & legata concedunt, possunt per suam legem syndicum facere ad predicta. Item ex predictis liquet quod ipsi fratres possunt procurare quod hoc fiat, quod intelligo quantum ad actus extraiudiciales, sed quantum ad iudicium et litigia pro istis temporalibus non credo quod hoc eis procurare liceat, imo, vt puto, statui eorum omnino repugnat, vt dixi ſ. pri ma distinctione. c. fi. Item ex predictis liquet † quod ciuitas ad predicta pōt cōstituere syndicū vel syndicos nominatim exprimendo & si nominatim non vult exprimere, potest constituere illum quem fratres nominabunt, seu presentabunt. in hac tamen forma in constituendo adhibeatur talis cautela vt constituētes verbis congruis, & statui fratrum non repugnantibus vtantur, non enim licet fratribus nominare aliquem ad litigandum, vt dictum est: dicatur ergo sic. Ille, vel quos inter fideles deuotos durerint nominandos ad recipiendum ea que sibi relicta & cōcessa fuerunt, dans licentiam & potestatem eligendi & petendi eos syndicos, & procuratores & constituimus, &c. vt sic fratres ipsi eos non nominent. nisi ad rem eis licitam statutum tamē eis sic nominatis, vel ita concedere possunt. Item ex predicta auctoritate † patet quod dicim⁹ quod dict⁹ syndic⁹ non solum potest constitui. vt ipse predicta faciat, sed etiaz vt alium, seu alios loco suo constituat. In aliquib⁹ tamen ciuitatib⁹ sunt statuta quod fratres ministros habeant syndicos, sicut alīs religiosi, et quod eorum syndici in iudicijs audiantur. Et statutum quod alias † in iudicio nomine fratrum minorum compareat non puto valere, repugnat enim statui & regule eorum, & per consequens sacris canonib⁹ qui eorum statuta, & regulam approbarunt. Dic autem mod⁹ faciendi syndicos nomine communitatis, vt ſ. est dictum iuridic⁹ est & iust⁹ vt arbitror. Iust⁹ autem syndici communitatis ipsi⁹ nomine constituti potestas apparet ex his que in precedentib⁹ sunt relata. † Nam si in aliquo sit heres institutus ecclesia, dict⁹ syndic⁹ ciuitatis poterit adire hereditatem, petere, vendere, & in vtilitatem ecclesie conuertere, & in alium commutare ex causa: vt dictum est. ſ. in j. lib. xij. distinct. Idem si iure legari relinquitur ecclesie: vt dictum est ſ. distin. xij. cap. fratres, alias filij. Ḡ. sed si relictum esset. tunc pro tali legato: siue sit quantita: seu species competit ciuitati actio personalis: non actio in rem, cum in ciuitatem nullum transeat dominium, vt dictum est ſ. distinc. xiij. & distin. vj. & ideo si res legata syndico traderetur, efficeretur dominus traditione, & posset de ea disponere. prout vellet antequam sibi tradetur. sed alienando non transferet dominium, quia dominus non est. Sed si alienasset, an heres posset ab emptore recipere, alias repetere, dicam in sequē. &c.

CAP. VIII.

In multis locis † vidi, quod ipsi fratres, videlicet. Guardianus cuz capitulo, & custodes faciunt aliquos seculares suos syndicos ad lites, & causas, etiā ad vendendum, alienandum, & pretium recipiendum, & eis dant plenam potestatem, qō vtrum procedat & qualiter videamus. Ad quod sciendum est, quod prout in precedenti capitu. dixit, quando ille, qui dat eleemosynam non vult vel non potest eligere personam, que excusationem predictam faceret, ipsi fratres ipsum eligere possunt, vt supra verba relata manifeste dicunt. Sicut ergo vnus potest nominari per fratres in vna singulari eleemosyna, ita potest vnus nominari per fratres, vt eorum obuentiones recipiat, in quib⁹ certa persona per concedentem non deputatur: & istum quidam nominant syndicum fratrum, quidam depositarium, de quo fit mentio per Clement. in d. c. exiui. & c. porro cum fratres, vbi sic ait ad amicos, siue sint dati procuratores, siue deputati per eos vel nun. xij. siue depositarij, siue quouis alio nomine nuncupētur. Hunc ad propositum dico quod quando tales fratres faciunt syndicos quibus dant illam potestatem, non bene faciunt, & verba non bene sonant, possunt tamen habere sanum intellectuz vt intelligantur, quod fratres faciant talem eorum syndicum, scilicet, ad ipsorum fratrum vtilitatem, & illud quod dicti syndici faciūt syndicario nomine fratruz, debet intelligi quod hoc faciunt tanquam nominati a fratribus nomine eorum, qui eleemosynas concesserunt, ad vtilitatem tamen fratrum. Similem expositionem facit gloss. in verbo, illi heres. C. de his quibus vt indig. l. Polla. & ff. de his quibus vt indig. l. tutores. † verba enim in contractibus intelliguntur improprie, prout adaptari possunt ad materiam, de qua agitur, vt l. si vno, ff. loc. in princip. & l. si ita stipulatus. de vsu. & l. damni infecti quidam. ff. de dāno infecto. Item verba syndicatus predicti † quando porriguntur ad lites & causas, omnino reprobo: qz fratrib⁹ ad hoc nominare

non licet,vt in precedēn.c.dictū est. Unde quantum ad illa verba instrumentum syndicatus haberetur pro non scripto quantū ad illos qui ele. mosynas concesserunt, vel quantum ad heredem eius,qui solvit legatam rem:quia pillare legata possunt in iudicio defendendo,ꝛ agendo,sicut dicimus de eo apud quē res est deposita, siue sequestrata: vt ff. vt lega. nomi. caueā. l. postquam.§. Imperator.versicu.sed si nec ipsi,contra ipsum vero recipientem eleemosynam nullo modo potest agi,cum apud eum rem teneret libera,potestas revocandi,vt ś.in hoc ꝯ. lib. di-
57 stin.iiij.c.ꝯ. Item nec contra heredem a †quo legatum relictum est,si heres ipse noluit aliquem actum vel officium,vt dicit intentari possunt nomine fratrum minorum:quia ipsis fratribus non competit,vt superius,est probatum, ꝛ si qua actione iste sit electus debeat agere nomine eorum qui eleemosynas tales cōcesserunt, sequeretur quod contra eundem ipsius nomine ageretur,quod fieri non potest l.ꝯ.de oper. noui nunt. posset tamen agere,vt quilibet de populo:vt ś.dictum est, ꝛ heres cogeretur soluere tanquam persone nominate a fratribus, quantum vero ad alia acta que veniunt expedienda extra iudicium, vt recipere a sponte soluentibus,ꝛ res receptas vendere,ex pecunia sibi data alias emere,ꝛ in fratrum necessitatem conuertere, puto dictum syndicatum sufficere, intelligendo eum:vt ś. dixi,quia tamen illa verba dicti syndicatus statui fratrum non conueniunt, dico fratres ab ipsorum confectione abstinere, nam Clemens in dicto c.exiuit.§.deinque.cum idem confessor dicit sic, In omnibus se gerant quod se cunctis ostendant in dictis pecunijs,sicut non habent penitus nil haberent,vt dicta verba sonāt pri-
58 ma facie.eos aliquid habere ꝛc. † Cautius ergo facerent si simpliciter aliquem, vel aliquos nominarent ad recipiendas res legatas fratribus ꝛ relictas,seu aliquo modo concessas,ꝛ conuertendas eas in fratrum necessitates secundum concedentis voluntatem,ꝛ secundum quod a iure permittitur. Istud ergo eis licet in his que conceduntur,inter viuos,vt ś.probatum est, ꝛ etiam in his que conceduntur in vltima voluntate.eodem modo vt dictum est in dicto c.exit qui seminat. §. ad hec quia fratribus,ꝛ tales sic nominati possunt facere omnia que. ś. dixi.

59 ¶ Sed pone quod talis syndicatus seu sic nominatus contra voluntatem heredis rem sic fratribus relictam vendidit ꝛ tradidit,ꝛ pretium recepit.quid iuris? Respond. ex tali contractu emptor non quereretur dominium,nec ius in re ex quo agere posset.si alius possideret quia ille,qui vendidit,ius vendendi non habuit:vt ś.est expressum,si tamē ipse emptor possidet ꝛ heres vendicat.habet exceptionem per quam potest retinere rem emptam, donec sibi restituatur pretium quod soluit, quod apparet in fratrum necessitatem expensum, hoc enim solo commodo heredis cedit merito restituendum. ff. de rei vendi.l.
60 emptor.ꝛ ¶ de pred.mi.l.predia.l.vinum.ff.de reb.cred. Quid autem contra †talem sic nominatum fratres habeant actionem? Respon.non hoc probatur in dicto c.exit qui seminat.§. ceterum. vbi sic ait . ita tamen ꝓ ab omni eiusdem pecunie administratione seu dispensatione.ꝛ contra personā predictam actiōe, seu persecutione vt dictum est, fratres abstineant omnimodo. Ecce aperte liquet, ꝓ contra predictos nullam habeant actionem.nec contra aliquos pro aliqua re tempo.ali, vt dictum est. Illi tamen qui dictas res concesserunt. possunt ab eo recipere, ꝛ petere,ꝛ etiam Respublica,arg.eorum que dicta sunt.ś.ꝛc.

Liber tertius Minoricarum.

1 ☞ Fratres minores non possunt esse executores testamenti, in quo pia causa,vel pauperes simpliciter sunt instituti.
2 Fratres minores non possunt esse executores testamēti,in quo res vendenda venit,ꝛ pretium in alios distribuendum.
3 Frater minor non potest esse executor testamenti,in quo relicta est pecunia distribuenda in necessitatem fratrum arbitrio talis fratris.
4 Item potest esse executor ad distribuendum inter fratres moniales ꝛ sorores sui ordinis.
5 Potest etiam esse executor,quando solum persona eligēda est, in quam fieri debet distributio.
6 Electio personarum, ꝛ distributio pecuniarum, si est collata in fratres minores an teneat, quod sic respectu personarum. numero 9.
7 Executore non eligente quis eligat.
8 Executore non distribuente cuius arbitrio res erat distribuenda, non succedit legitimus,sed lex ipsa distribuit.
10 Frater minor,in quibus non potest esse executor, potest tamen consilium dare,vt exequatur.
11 Executori testamenti ingressuro ordinem fratrum minorum non potest frater minor dare consilium.
12 Executor datus in testamento, qui habet exequi cum consilio fratrum minorum,quando teneatur illud requirere.
13 Executor qui requisiuit cōsilium fratrum minorum, quando teneatur illud sequi.

DISTINCTIO PRIMA.

CAP. PRIMVM.

De executionibus vltimarum voluntatū,que fratribus relinquūtur,an per eos exercere valeant? Videtur quod non ꝛ sic videtur declaratum per Clem. in dicto capit. exiui de paradiso, vbi sic ait. Cumque predicti,ordinis professores pro nulla re temporali possint in iudicio experiri,predictis fratribus non licet,nec competit,quin potius considerata sui puritate status scire debeant sibi interdictum quod huiusmodi executionibus,seu dispositionibus se exponant,cum hec sepius absque litigio ꝛ contrectatione, ꝛ administratione pecunie nequeant ex-
a pediri,ꝛc. Econtra videtur quod possunt, [a] quia in quibusdam casibus cessant rationes predicte,ideo quid iuris sit. per singu-
1 los casus prosequamur.† Quandoque enim executores vltimarum voluntatum vicem heredis tenent ꝛ ipsi habent actionem mouere,ꝛ in iudicijs respondere,quod est quādo pauperes vel captiui vel aliqua pia causa sunt simpliciter instituti vt C. de episcopis ꝛ clericis.l.si quis ad declinandā.ꝛ extra de testā.cap. cum tibi.ꝛ tibi no.per Innocentium.ꝛ isto casu non est dubium, quod fratribus minoribus est executoris officium interdictum tam ex verbis,quam ex eo quod hereditatis non sunt capaces.

ADDITIO.

a Tho.Dipl.¶ Quod possunt. Vide plene per Jas.in l.pretio-
rioso.ff.de bis qui sunt sui vel alie.iur.in verſi.secundo tamen vide-
as.

CAP. II.

2 Quandoque †isti executores vicem heredis [a] non sustinent,nec o-
a liquod litigium sperant, ꝛ tunc si quidem est aliqua res vendenda, vel pecunia distribuenda in illo executoris officio, non licet eis intromittere, vt verba supra relata ostendunt. Nec obstat quod posset dici quod predicti petere administrare personas nominatas eo respectu quo supra dictum est in legatis quia illud verum est pro eorum necessitate, sed fieret ista distributio pro alijs idoneis, nullo modo licet. Nam probantur in dicto capitulo exiui.§.porro.vbi sic ait papa tēdāt fratres predicti quod nullis alijs causis quam pro vel similib⁹ in via, vel alibi liceat recurrere ad animos dantis pecuniam,siue deputati per eos.ꝛc. Apparet ergo
3 manifeste quod ex nullis alijs causis licet.Et his puto quilibet inqueretur pecunia distribuenda in necessitate fratrum arbitrio talis fratris minoris, quod talis executionis officium possit implere herede soluente sponte: fiet enim administratio personas supra positas vt ipse frater arbitrabitur hoc enim rum statui non repugnat:vt dictum est, ꝛ rationes prorsus cte cessant.

ADDITIO.

a Tho.Diplo.¶ Vicem heredis.Vide Bart. in l.a filio.in
ff.de alimen.ꝛ cib.leg.ꝛ ibi Alexan.de Imol. in addi. Et
And.Sicu.in capi.tua nobis.extra de test.ꝛ Bart.in consil.
incip.viso testamento.ꝛ vide Lud.Roma.in consi.cccclx. in
quo ad primum. in secundo dubio, vbi consulunt quod licet
tres predicti non possint esse exequutores,si tamen fuerint e-
quuti,valet exequutio.

CAP. III.

4 Idem dico si pecunia† veniat distribuenda iter moniales sorores monasteriorum, que reguntur per ipsos fratres. Nam Benedictus Papa xij. in constitutionib⁹ quas edit circa statum fratrum minorum, hoc videtur exponere in exit.vt dixi in alio lib.distinct.v c.j. hoc etiam probatur in eadem constitutionis c.xxxij.que incip. Insuper quis decet famulos,ꝛc. vbi expresse permittit fratribus, vt rationi ꝛ com-

¶ computationibus, ¶ distributionibus bonorum temporalium inter ipsos interfint, vt eas pertractent, vt ex multis partibus illi⁹ capituli colligit, vbi sic ait, In singulis monasteriis eiusdē per prouinciales, ¶ ministros eiusdem ordinis minorum de consensu Abbatisse, ¶ conuentus, seu maioris partis numeri eorum de authoritate apostolica certus mortalium numerus statuatur iuxta monasterium ipsorum sub penitentia obuentum, ¶ etiam facultatem, ita quod ex his congrue valeant sustentari, ¶c. Ecce aperte liquet quod talibus distributionibus, ¶ computationibus scilicet quantum pro quolibet detur, possent interesse. Idē etiam probatur in eo.c. vbi ait, nisi adeo ipsorum monasteriorum facultates excrescerent quod pluribus possent sufficere competenter, sed dic talis excrescentia referatur capitulo generali fratrum minorum, a quo ordinari habet, quot personas de ipsis fructibus, vel obuentibus excrescentibus vltra statum monasterij, ¶c. ¶ in pluribus alijs partibus eiusdem capituli, predictis autem casibus, vt §. ¶ j. dicetur, fratres posse de executione intromittere intelligat habita licentia superioris, vt extra, de testam. c. religiosus. lib. vj.

CAP. IIII.

1 5 TAndoque [a] cōmittitur eis aliquod executionis officiū, in quo nullum litigium, nulla pecunie exactio, seu dispensatio vertitur. Verbi gratia, quod decem florenj expēdantur inter decem pauperes, vel vt vnus florenus pro quolibet qui pauperes eligantur per talem fratrem. Item nulla fit distributio pecunie, sed testator ipse distribuit, sed per fratrem fiet sola electio personarum, an possit fieri per eum: ¶ puto quod sic. Nam cessant rationes prohibentes. ¶ Preterea ex hoc fratribus nullum commodum queritur. Est enī ista electio meri facti, quod patet: quia cadit in deportatum qui non est capax eorum, que sunt iuris ciuilis, l. cum pr. §. hereditatem, de legat. ij. ff. ad Trebellianum, l. ex facto. §. si quis rogatus ij. hoc enim, si fideliter fiat, meritorium est, ipsi enim propter secreta que audiunt in cōfessionibus melius cognoscunt pauperes vocandos quam alij homines, hoc enim nec malum est, nec species mali, habet tamē hortari eum secundū Deum ne eligat personas, in quibus possit esse fundata suspicio.

ADDITIO.

a Tho. D. ¶ Quandoque. Vide Bart. in consi. vj. post princ. incip. vso testamento. ¶ Ludo. Rom. in consi. cccc ix. incip. quo ad primum in ij. dub.

CAP. V.

6 7 SEd pone quod aliquis relinquit [†] pecuniam, vel res distribuendas arbitrio executorum, ¶ inter pauperes quos executores elegerūt,

a [*] sunt fratres minores, in dicta constitutione continentur duo, scilicet electio personarum, ¶ hoc est fratribus licita. Item distributio pecunie, ¶ hoc est fratribus interdictum. An poterunt dicere fratres non volumus pauperes eligere, distributionem autē pecunie facat ille, ad quem spectat, quod videtur quasi vt vtile per inutile non vitietur, imo separetur, vt in capi. vtile per inutile. lib. vj. de regu. iur. ¶ quia sunt duo, ergo potest vnum ample⁹ci, ¶ ad id respui. l. secunda. de lega. secundo, cum similibus. Et contra videtur, quia si eligantur persone, impeditur distributio, que alteri deberet competere. Aliter enim cogitur quis distribuere inter plures, aliter iter pauciores, ergo videtur quod nō possit. l. §. qui Stichum. ff. de eo quod cert. loc. ibi dum dicit, ad liquam tollis ei actionem dum vis seruare reo eletionem. Secundo dicendum est † quod fratres poterunt eligere personas. Pro cuius intellectu est sciendum, quando relinquitur persone incerte, vt pauperibus, vel captiuis, tunc si executor testamentarius non elegit, succedit legitimus, scilicet, episcopus. l. nulli. et si quis ad decimandam. C. de episco. ¶ cler. ¶ in authen. de ec⁹ cle⁹. §. si quis autem hoc facere. Quandoque persona est certa, sed res que relinquitur, est incerta, tunc executor non declarat [b] rem, si quidem debet eligere vnam de certis, ipsi succedit in arbitrium, ¶ electio fit ipsius legatarij executore non exigente, vt l. fina. §. fina. C. commu. de lega. Si vero executor debeat arbitrari simpliciter quatenus sibi videtur tunc succedit arbitrium boni viri, hoc est iudicis, vt l. prima, de legat. tertio. Quādoque contingit quod persone, ¶ res sunt incerte, sed qualiter in personas predictas distribuantur dicte res, arbitrio executoris committitur, ¶ tunc, executore cessante distribuere, non succedit legitimus distributor, sed lex ipsa distribuit, vt quilibet equaliter admittatur, qui venit ad petendum, l. qui duos. §. fin. de lega. ij. ¶ l. cum quidam. ¶ l. vnum ex familia. §. sed ¶ si fundū. eodem titu. et ibi per gloss. in verb. diri ita demum. At nunc in proposito si frater nolet personas, licet ipse non posset inter eas distribuere, tamen distributionem facit lex ne aliquis posset conqueri, ne sibi facultatem distribuendi abstulerit, cum lex ipsa hoc fecerit. ¶ Preterea in legato illo primo debet attendi persona, vt l. quidam referunt. ff. de iure codicillorum, debet ergo electio personarum precedere, ¶ preferri. Equius enim est, quod per electionem personarum, impediatur distributio, quā per distributionem impediatur personarum electio, vt ex predictis patet.

ADDITIONES.

a B. L. ¶ Legerunt. Vide Pet. de Ancha. in consi. cclij. Rom. consi. ccxxviij. incip. pro plena discutione. ¶ cccc ix. incip. quo ad primum proposite consultationis.

b Th. D. ¶ Non declarat. Vide plene de dicto Bartol. hic per do. Franc. de Are. in consi. lxviij. incip. do. Joannes.

SECVNDA DISTINCTIO.

CAP. PRIMVM.

a 10

MAutem [a] in istis [†] executoribus, si reperiantur fratres, possint dare cōsilium? Videtur quod sic. licet enim Clemens statim post verba predicta in c. j. precedentis di. subdit sic, Caeruntamen in his exequendis dare consilium eorum statui non obstat, cum per hoc ipsis circa temporalia bona nulla iurisdictio, actio in iudicio siue dispensatio tribuatur, que verba intelligo generaliter prout iacent, siue consilium determinate [b] siue indeterminate petatur, siue de personis, siue de quantitate. Caueant tamen fratres ¶ faciant taliter qō in talibus consilijs suis cesset suspicio, ¶ predicta vera nisi personalia predicta, que consilium super distributione peteret, ordinem minorum ingressura esset, vt in sequenti c. dicetur.

ADDITIONES.

a Th. D. ¶ An autem. Vide Alex. in l. j. §. si plures. in addi. bar. ff. de exer. in apost. que incip. seruāda est. vers. ¶ an debeat saltē.

b ¶ Determinate. Vide Bar. in l. quidam. §. Papinianus. ff. de admi. tut. ¶ ibi apostil. Alex. ¶ ibi scripsi.

CAP. II.

11

SEd si persona [†] que a fratribus cōsilium peteret, esset ipsorum fratrum ordinem ingressura, tunc fratres super eo consilium dare non possunt, vt colligitur ex his verbis clem. j. d. c. exiui. §. dubitauerūt. vbi sic ait, Dubitauerūt ¶ dubitant multi fratrum an liceat ipsis de bonis ingredientiū quicquam recipere si donetur, ¶ si ad dandū personis, ¶ conuētibus eos possint inducere sine culpa si etiam ad disponendum de distributione talium rerum debeant ipsi ministri vel fratres dare consilium, ¶ paulo post, Dicimus de cetero debere tam ministros quam fratres ceteros a dictis inductionibus ad sibi dādum ¶ suasionibus nec non ¶ dandis, circa distributionem consilijs abstinere, ¶c. licet verba predicta solum videantur referri, quando ingrediens de bonis suis [a] voluit distribuere. Veruntamen idem puto si vellet distribuere de bonis alienis, quia forte fuisset executor relictus in bonis alterius, quia rationes que ponuntur in illa decretali etiam hic l. cum habēt videlicet quod fratres debeant magis habere affectum ad personam, quam ad bona temporalia. Preterea, subest alia ratio quia cum sit ingressurus religionem, ¶ sic in potestate monasterij ¶ fratrum ipsorū rogamen, ¶ suasio esset preceptum, ¶ sic ille libere non distribueret, ideo Papa voluit quod hoc casu a dandis consilijs abstinerent, argument. ad hoc. ff. de adulte. l. si possuerit. §. ratio autem publica eorum.

ADDITIO.

a Th. D. ¶ De bonis suis. Vide Jas. in authen. si qua mulier. in prin. C. de sacrosanc. eccle.

TERTIA DISTINCTIO.

CAP. PRIMVM.

2

MAutem ille [†] tertius, Cuius executoris officium, ¶ distributio est iniuncta in testamento cum consilio fratrum minorum, debeat eorum consilia requirere de necessitate? Breuiter, omissis multis dictis infra in presenti c. sic dico, aut testator iniunxit quod fiat cum consilio fratrum minorum eo casu

su quo ipsi fratres non possunt esse executores, & de vbanitate debet eorum consilium requirere. de necessitate non tenetur. l. quidam decedens. §. Papinianus. de administrat. tutorum. ar gu. eo casu quod ipsi fratres possunt esse executores. tūc debet eorum consilium requiri. ff. mand. l. idemque. §. si quis. & l. sed et pupillus. §. conditio. ff. de instito. & l. si quis mihi bona. §. iussum. ff. de acquirenda hereditate. & l. eorum Titio. ff. de verbo. significa. Sed contra predicta facit ff. de administra. tutor. l. Titium, & Meuium. vbi reperitur quod etiam qui non potest esse particeps officij, non tenetur quis eius consilium requirere, sed ibi loquitur in curatore, cuius potestas est a lege licet a testatore dek. Sed hic loquitur in executore cuius potestas est ab homine, sicut potestas procuratoris & circa hec, & alia que infra dicam prorim. latius dixi in quodam commento, quod feci in l. j. §. si plu
13 res. ff. de exerci. hec vero hic dixisse sufficiant. Sed an ille, qui ipsorum requisiuit consilium, teneatur illud sequi de necessitate. dic aūt loquimur in eo casu, quo consilium requirere non tenetur de necessitate, & tunc non tenetur illud sequi, vt patet ex his que dixi. §. i cap. prorim. etiam si testator dixit quod hoc faciat de cōsilio & consensu ipsorum. ne quod vna via prohibetur, id fiat alia. l. scire etiam oportet. §. j. ff. de excus. tuto. extra de regulis iuris. c. cum quid vna. lib. vj. Aut loquimur eo casu, quo tenetur requirere consilium. quod est, quando ipse potest executor esse. si quidem est frater minor assumptus vt executor & consultor simul, tenetur illud sequi. d. l. Titium. ff. de administra. tutorum. Aut fuit assumptus vt simplex consultor, & tunc sufficit. q eius requiratur consilium nec tamen sequi debet. vt extra de arbi. c. cum olim. & argu. ff. manda. l. h. in fi. Et sic reprobatur distinctio eorum, qui dicunt, aut dixit consilium aut cum consilio. & tangitur per glo. in d. l. id quod pauperibus. C. de episco. & cleri. & ego plenius in d. §. si plures. vbi respondi ad omnia iura, si qua possunt in contrarium facere, &c.

Liber quartus Minoricarum.

1 ¶ Fratres minores non succedunt ab intestato, nec per ipsos etiam ecclesie Rom. acquiritur, sed bereditas vadit ad sequentes in gradu.
2 Fratres minores non succedunt ab intestato, etiam in his rebus, que licite retinere possunt.
3 Fratres minores nouitij ante professionem succedunt ab intestato.
4 Professi tentes regulam fratrum minorum, libere de bonis suis disponere possunt.
5 Filius preteritus a patre professente regulam fratrum Minorum rumpit testamentum.
6 Heres institutus in testamento ingredientis religionem fratrū minorum statim capit hereditatem, aliter morte non expectata naturali.
7 Ingressus & professus religionem fratrum minorum non potest bona sua diuidere inter filios suos.
8 Bona professentium religionem fratrum Minorum pertinent ad venientes ab intestato.
9 Professus religionem fratrum Minorū, si efficitur episcopus, non recuperat bona alij quesita.
10 Frater minor episcopus, vel aliter liberatus ab ordine, quando recuperet ius succedendi ab intestato.
11 Frater minor remotus ab ordine propter eius demerita non recuperat ius succedendi ab intestato.

DISTINCTIO PRIMA.

CAP. PRIMVM.

1 2 DE hereditatibus que fratrib⁹ ipsis ab intestato obueniunt, aliqua dubia oriuntur. † Primo. an frater minor parentibus & alijs agnatis ab intestato succedat, sicut monachus, vt dicitur C. de episco. & cle. l. Deo nobis. §. hoc etiā. Istam questionem mouet ibi Jaco. de Ere. & etiam Ly. recitat opim. quorundam. Quidam dicunt quod per eos acquiritur ecclesie Romane, alij dicunt quod acquiritur eis non vt retineant, sz vt vendant. Alij dicūt quod nullo modo habere possunt. Sz istor opin. fuerūt antequam veniret declaratio clemen. in d. cap. cum. §. cupiens. vt hec questio determinetur, dic sic, quia igitur successoribus transit non solum vsusfructus rei, sed etiam dominium suo tempore in communem beredem, fratres autem prefati nil sibi speciali vel etiam ordini eorum est in communi, declarando dicimus quod successionum huiusmodi que verisimiliter, & indifferenter ad pecuniam, & alia bona mobilia se extendunt considerata puritate voti, nullatenus sunt capaces. &c. Ecce habeo expresse quod bis fratribus, vel ordini nullatenus spectat. & ficlegitimam debitam iure nature non poterit petere, vel habere cum sit tertia eius quod habituri erant ab intestato. Sed ab intestato nihil habituri sunt ergo, &c. Item ex eo quod dixit eos non capaces, apparet quod non queritur per eos ecclesie Romane, vt l. si in metallum. ff. de bis que pro non script. hab. & de. hered. instituē. l. j. & de bon. liber. l. si necem. §. si de peculatus. venit ergo dicta hereditas ad sequentes in gradu.

ADDITIO.

a B. L. ¶ Succedat. Vide Rom. consi. cclxviij. & ccxcvj.

CAP. II.

2 SEd quid si in dicta † hereditate est domus cōtigua loci fratrum minorum, vel ibi sunt res quas fratres ad vsum' possunt licite retinere, an in illis succedāt? Respō. nō vt patet ex pdictis verbis. dicit. nullatenus: ergo. &c. Et sic in nulla parte vel re. Ptera non ō quis proprie succedere in rebus certis, sed in hereditate que est quoddam incorporale, iz contineant res corporales. vt ff. de rerum diuisio. l. j. in fi. & Institu. de reb. corp. & incor. §. & per totum titu. Cū igitur ipsi non sint capaces istius successionis. hoc est, ipsius vniuersalis iuris, ergo nec eorum, que in dicto iure cōtinentur. & predicta vera in fratribus iam professis, &c.

CAP. III.

3 SEd Nouitij ante factam † professionē expresse, vel tacite sunt liberi homines. extra de regula. capit. non solum. lib. vi. & est hodie in fratribus minoribus expresse declaratum per Benedictum Papam xij. in dictis constitutionis
a bus. vbi sic ait. Caueant autem Guardiani & ipsi nouitij, & magistri eorum. ac fratres alij, ne contra constitutionem infra probationis annum aliqualiter impedire presumant quo minus si ad aliam religionem transire maluerint, transeant. vt etiam ad seculum redeant. sicut. de sua processerit voluntate. &c. Ecce apparet quod sunt in sua libertate. ergo sicut alij liberi, & seculares possunt succedere qui non postea fecerunt professionem. & erunt de istis bonis si predicta successione ei quefierint, sicut de alijs bonis proxima distinctione dicetur.

ADDITIO.

a B. L. ¶ Nouitij. An nouitius habeatur pro clerico vel laico vide Petr. de Ancbara. consi. lxxij.

SECVNDA DISTINCTIO.

CAP. PRIMVM.

4 a DE bonis † vero eorum, quos dictorum fratrum regulam imitātur vel professentur quid iuris videamus. Cōstat em qō ipsi nil retinere possint omino, & si quid ipsi ante professionem de bonis suis distribuerint, seu dispositionem fecerint, hec rata esse debent, & firma. cū ipsa regula adhuc ingredientibus. & sit liberum facere de bonis suis, secundum quos spirauerit, hoc etiam dicitur in d. c. cum. §. dubitauerunt. & licet in his que alias religiones ingrediuntur, consueuerint habitari an in eorum testamento quod ante fecerunt, debeant aliquid iure institutionis relinquere monasterio quod ingreditur, vt C. de sacrosanc. eccle. autb. si qua mulier. & xix. q. iij. c. si mulier. tamen in eo qui profitetur regulam Minorum hoc expressum puto. Ille enim filius preteritus rumpit testamenti quod potest succedere, alias secus, vt l. si necem. §. j. de bon. liber. & Gallus. §. & quid si tantum. ff. de lib. & posthumis.

ADDITIO.

a Tho. B. ¶ De bonis vero eorum. Sed si monachus, vel frater vnius Monasterij detinet bona fide in alio Monasterio tanquam frater ipsius monasterij detinentis & emat vnam rem que tradita est abbati, vel Guardiano ipsius monasterij secundi detinentis. & non apparet ex cuius pecunia Monasterij ipse emerit, de qua intelligitur, vide Pau. de Cas. & Alexan. in Lectura fundus. §. serunm. ff. si certum petatur.

Ex

CAP. II.

6 Esti etiam Heredes ¶instituti ī testamēto talis sic ingredientis capient ipsius hereditatē statim, non expectata morte naturali, licet de ingredientibus alias religiones cō

a sueuerit dubitari, in d. authen. si qua mulier[a]. Ratio, q; ibi ciuilis mors quo ad abdicationem bonorum ab eo habet per omnia eundem effectum, quem habet mors naturalis: ergo idem ius, l. Deo nobis in prin. C. de epis. & cleric. & l. ex ea parte. §. insulam. de ver. ob. Ad quod etiam per Dy. in d. l. si necē. & vt puto istā suam voluntatem non poterit reuocare, vt statim dicam, &c.

ADDITIO.

a Bd. C Si qua mulier. C. de sac. sanc. eccle. & ibi vide Jaso. & ibi scripsi. & vide dom. Barto. Socin. in cōsi. xcij. in princi. incip. circa primum.

CAP. III.

7 Quandoque Contingit, ¶quod ingredientes dictam religionem fratrū minorum fecerunt ¶ possessionem, & de bonis suis nullo modo disponunt: dubitatur primo an potuerunt bona sua dimittere inter filios, sicut possunt alij, qui alias religiones ingrediūtur. d. authen. si qua mulier. ℟ Respōdeo non puto, quia post professionem non possunt se impedire de talibus constitutionibus eum non faciant ob suas necessitates, sed ob alias, & hoc verum esse probatur per ea que dixi in preceden. libro. De executoribus vltimarum voluntatum, dixi in c. ij. & per hoc puto quod voluntatem propriam reuocare non possunt, quicquid sit de iure in alijs religiosis hic non dico, &c.

TERTIA DISTINCTIO.

CAP. PRIMVM.

8 Sed ad quos pertinebunt ¶bona ipsorū ingredientium predictam religionem, & nō disponentium: ¶Ista est antiqua

a questio. eam tangit Jnn. extra de probatio. c. in presentia. & hodie Joan. And. recitat opin. & eam tangit Spec. in titu. de stat. monacho. c. j. ij. & iij. & breuiter quid iuris sit i alijs religiosis. hic nō dico, Sed quantum ad fratres minores dico, q; eorum ordo ex predictis bonis nil debet vel possit petere, vt expresse colligitur in d. c. ruf. & dubitauerunt. Unde puto q; quantum ad istam materiam penitus habeatur pro mortuo, vt dictum est, quod dicta bona perueniant ad venientes ab intestato sicut si mortuus esset. Facit ad hoc. C. de bo. damna. authen. bona damnatorum, &c.

ADDITIO.

a Bd. C Cap. in presentia. Vide Lud. Ro. consi. ccxvj. incip. circa declarationem. vbi plene.

CAP. II.

9 Contingit Interdum, ¶quod illi qui regulam fratrum minorum sunt

a professi, transeunt ad episcopatum, vel aliam regulam, quę possunt in communi habere. Queritur primo an eorum bona alicui quesita possint recuperare: Et videtur quod sic, sicut dicimus de restituto. l. §. C. de sen. pass. & l. j. ff. de sentent. pass. Contrarium dico, quia siue dicas quod hec restitutio sit in pristinum repositio, siue quod indulgentia, seu permissio transeundi ad alium statum separatum, non recuperat bona tam alijs quesita, quam fisco, l. Gallus. §. & quid si tantum. de liber. & posth. & ibi no. in fi. magne glo. & ideo bona nō recuperat vt C. de sen. pass. l. j. & l. tutor. cum similib.

ADDITIO.

a Bd. C Episcopatum. Vide Fely. in capitu. inter quatuor. vbi plene de maiori. & obedi. & Jas. in l. Gallus. §. & quid si tantum. ff. de lib. & posth. & vide Fed. de Senis consil. xx.

CAP. III.

1 Quero An talis frater ¶minor factus episcopus vel ad aliam religionem legitime trāslatus succedat ad intestato parētibus agnatis & cognatis: Et videtur quod sic vt C. de senten. pass. l. j. Contra videtur quod non: casus est ff. ad Tertyl. l. §. j. vbi loquit de filiofamil. facto seruo, & postea liberato. Solu. Putarem dicē dum sic. Aut iste liberatur ab ordine authoritate summi Pontificis, & puto quod ius succedendi recuperet. l. §. C. de senten. pass. & ff. ad Tertyl. l. prima. §. filius qui mortis. Idem puto si aliter legitime ab aliquo Archiepiscopo, vel alio prelato promoueretur ad aliquam dignitatem, per hanc enim concessionem beneficij intelligo eum ad omnia restitutum, vt dictis legibus cū ius succedēdi recuperet, necest in eo statu, in quo erat añ ingressum, facit rix. q. j. cano. statutum. per quem canon. & multos alios rationes reuerēdus ¶Pater Dominus Fräciscus de Assisio Decretorum Doctor Abbas ¶Monasterij Campi ¶Regij. in medium adduxit, qui istum passum ad mei interrogationem sic disputans determinauit. Si vero reperiretur alius modus licit[e], quam expressa cōcessione beneficij, vel dignitatis, per quam ab eo ordine absolueretur tunc ius succedendi non recuperatur. d. §. §. j. ad Tertyl. & d. l. j. §. filius qui mortis. eo. ti. vbi tex. facit

11 istam distinctionē & bene, alias aduertatur. ¶Hoc autem ¶potest contingere si aliquis ppter eius demerita ab ordine licentiare tur, & ab ordine ei permitteretur vt transiret ad aliam regulam, quod eo casu ei licet, non alias. vt per multa priuilegia Romanorum ¶Pontificum fratribus est concessum, que hic non refero, quia longum esset, eo autem casu non puto eos recuperare ius succedendi, per iura predicta. Illa enim absolutio magis est ad penam, quam ad premium, &c.

CAP. IIII.

a Posset queri, Aliquis erat grauatus restituere, si decederet sine liberis, qui decessit instituto filio fratre minore. an talis filius facit istam cōditionem deficere, &c. Vel pone, per Italiam sunt statuta quod filie femine non succedant extantibus masculis, vtrum filius masculus frater minor facit feminam non admitti. & plura alia possent queri, que licet sint dubia propter statutū fratrum minorum, tamen q; hec ad eos non pertinent. Cum enim eorum cōmodum vel in cōmodum) ideo ad presens opus non pertinent, sed hec in alijs locis debitis sunt tractand. i.

ADDITIO.

a Bd. C Posset queri. Adde bal. in l. filiussa. §. cum quis. in fi. ff. de leg. j. & in l. ij. in fi. ff. de bono. poss. contra tabu. & in l. j. §. filium eo ti. & in l. fi. C. quando & qui. quarta pars. & Ang. in aut. de non eligen. secundo nuben. in fi. prin. & in l. j. C. de condi. inser.

Finis Tractatus ¶Minoricarum Bartoli.

Tractatus De duobus fratribus inuicem habitantibus.

1 ☞ Filius qui ex re patris, ipso viuente percipit fructus patre mortuo, debet alijs fratribus communicare.

2 Filius qui lucratur cum pecunia patris, & opera sua partem lucri respectu pecunie communicabit, partem vero respectu persone, tanquam proprium retinebit.

Lucrum prouenies ex persona filij dicitur aduentitium.

3 Filius exercens vsuras, patre mandante, tenetur lucrum ex eis prouenies communicare: secus, si sua sponte exerceat.

4 Filius qui lucratus fuit, & dubitatur vnde, ex quibus bonis presumatur quesisse.

5 Quesitū per filiū in dubio presumitur quesitū ex bonis patris.

6 Statuto stante, q; ō vxore predecedēte sine liberis, vir lucretur dotem, & vxor filij, viuo patre, decedat, an tale lucrū alijs fratribus communicetur, & in tractatu Bal. nu. 7.

7 Donatum vel relictum filiofa. per extraneum patre viuente q; fi factum est contemplatione patris, non communicatur.

8 Donatum filiofa. quando in dubio videtur datum contemplatione patris, vel filij, si est datum ab extraneo.

9 Usufructu donato vel legato filiofa. cuius contemplatione videatur donatus, vel legatus & an communicetur.

Intellectus ad l. fi. C. de vsufruct.

10 Donatum filiofa. pacto appositio quod habeat in castrensi pecu. vel quasi, quando erit castrensis peculij, vel non.

11 Donatum filiofa. exercenti mercantiam cum pecunia patris cuius contēplatione videt donatū ad hoc, vt cōmunicetur, vel nō.

12 Causa proxima inspicitur, ad cognoscendum quādo aliquid est factum contemplatione alicuius.

13 Lucrum factum per filium ¶ cum pecunia castrensi, vel quasi castren. peculij, tale lucrum quando sit aduentitium, vel castrense.

14 Filio berede instituto a matre vel ascendente linee materne cuj conditione, quod ad patrem nō perueniat vsufructus, an dicta conditione non obstante, pater saltem in legitima habeat vsum fructum, & in trac. Bal. nu. 5.

15 Filius an teneatur communicare libros eidem emptos per patrem, & in tractatu Bal. nu. 33.

16 Pater si dedit pecuniam filio in studio, quando filius teneatur illam imputare in eius partem.

17 Si pater incipit expendere in studio pro filio, quod eo mortuo non debeat perficere studium de communi.

Pater si aliquid incepit pro filio quando heredes eius tenentur illud perficere, & num. 19.

18 Filius si licite contraxit aliquod debitū in studio, patre mortuo, illud de communi solui debet.

20 Pater si fecit expensas in nuptijs alterius ex filijs, alter frater debet de proprio & non de cōmuni facere, & in tracta. Bal. numero 31.

21 Vestes vxoris alterius ex filijs facte per patrem non conferuntur, secus festiue, & ornamenta pretiosa, & in tractatu Baldi, numero 33.

22 Expense facte per fratrem in rebus aduentijs filij, in quibus pater habet vsumfructum, quando imputabuntur in partem filij in diuisionibus.

23 Filio datum per patrem quando veniat communicandum.

24 Pater si faciat filium stipulari ab aliquo debitore quādo videatur facere animo donandi.

Iste Tractatus

in duas principales partes diuiditur. Nam quandoque inter eos contenditur de bis, que in vita patris continguntur, quandoque de bis que post mortem eius contingunt. Circa primum plura sunt inspicienda. Nam quādoq; vnus ex bis acquirit sua opera, vel ex aliquo euentu, quandoque acquirit, q; extraneus sibi donat, vel relinquit. Quandoque ipse pater filio concedit. Quandoque ipse filius paternum patrimonium diminuit, & sic sunt quatuor questiones principales, de quibus per ordinem videamus. Primo igitur quero quando vnus ex fratribus, viuo patre, aliquid ex opera lucratur[b], vtrū illud post mortem patris sui teneatur fratribus suis coheredibus communicare? Et circa hoc occurrit primo illud videndum, quando ex re patris sine vlla opera sua fructus percipit, & tunc non est dubium quod venit communicandum sicut alie res patris, & sicut alia profectitia, vt C. de collatio. l. si donatione. de rei vendicatio. l. emptor. in fin. C. de bon. que liber. l. cum oportet. in princip. Predicta vera, nisi passus sit pater vnum ex filijs percipere animo eidem donandi: quia tunc quid iuris sit, dicemus in ij.

2 questio, princip, †Secundo quero[c], quid si acquirit cum pecunia patris, & lucretur negotiādo, & sic opera sua interuenit? Gl. in verb. exceptis castrensibus peculijs. l. cum oportet. C. de bonis que liber. videtur velle quod istud lucrum sit profectitium, & totum veniat communicandum. Hoc etiam tenuit Jacob. Balduini, & etiam Specul. de iudic. §. sequitur. versic. quid si alter filiorum ex pecunia paterna, & allegat pro determinatione. ff. de vsu & habitatio. l. si ita, & ff. de acquir. rerum domin. l. per seruum. §. fi. Mihi autem videtur dicendum, quod lucrum, quod fit cum pecunia patris, pro parte attribuatur pecunie patris, & pro parte persone lucrantis, vt instit. de socie. §. j. C. eodem tit. l. j. & ff. eodem. l. si nō fuerint. vnde videtis, quod quando q; vn[a] ponit pecuniam, alter operam, & lucrum inter eos equaliter, vel inequaliter, secundum quod inter eos conuenit, vel consuetum est, diuiditur. Item certum est, quod omne lucrum prouenies ex persona filij, est aduentitium, vt d. l. cum oportet. post principium. Dico igitur, quod illa pars lucri, que attribuitur pecunie tanquam profectitia venit communicanda: illa vero, que attribuitur persone filij, propriam retineat vt aduentitiam: nec conferat. l. fina. C. de collatio. & hoc modo debent gloss. & doct. intelligi, scilicet, quod communicetur lucrum perceptum ex pecunia patris, deducta etiam extimatione oneris, persone, & opere, que remanet precipuum apud filium. De hoc est gl. in verb. proportionibus. l. illud. in princip. C. de collatio. Nec obstat d. l. si ita. § fin. & l. per seruum. in fin. quas alleg. Specul. quia loquuntur in seruo qui acquirit alteri, etiam ex persona sua, & ex sua opera. †Tertio quero, quid si filius ex pecunia patris fecit vsuras, an illas teneatur communicare: gloss. in verb. ex eius substantia. in d. l. cum oportet. dicit quod sic, sicut alia profectitia. Lyn. ibi tenet contrarium. Tu dic quod aut filius facit vsuras sua spontanea voluntate, patre non mandante, & tunc non veniunt communicande: quia est rurpe lucrum, & prohibitum, vt ff. pro socio. l. quod autem ex furto. & famil. erciscun. l. cetere itaque. §. j. & quia ex delicto patri per filium non queritur. l. quod si vnus. alias. quod seruum. ff. de acquiren. possessione. Aut fecit mandante patre, & communicare cogitur: quia tunc patri per filium queritur dominium, & possessio, licet fuerit delictum. l. j. §. deiecisse. ff. de vi. & vi arma. & not. in dicta l. per seruum. pre allegata. Preterea cum pater teneatur ad restitutionem, ergo alterius fratris interest habere: quia pro eius parte hereditaria potest conueniri. Preterea hoc videmus in socio, qui sponte communicat questa dolo, quia repetere non potest, nisi eo nomine fuerit condemnatus. d. l. quod autem ex furto. & sequen. Idemus autem lucri illiciti patri fuit quesitum dominium, & possessio, sit alteri fratri communicanda, nec ille frater lucra poterit sibi

d retinere, nisi eo nomine fuerit condemnatus. Quarto quero,

4 quid si dubitatur, vnde filius †quesierit: Gloss. in dicta l. cum oportet. ponit duas opiniones, nec bene se firmat, sed in l. Mutius. Mutius, in gloss. vnica. in fine. de donationib. inter virū & vxorem remittit se ad not. in d. l. cum oportet. & Docto. Bald. inclinat in illam sententiam, vt ex presumptionibus iudicetur esse profectitium, vel aduentitium, quod puto esse verum. Tamen ad huius declarationem distingue, cum queritur, an bona

5 circa aliqua negotia † versantur. vt tutor, procuratus, vxor, & filius

e les. si tales aliquid quesierint, nec apparet vnde, quid debeat presumi: dic aut si presumeretur ex eis bonis quesitum circa bona quis versatur, resultaret presumptio delicti, vel euitatur, aut nec inducitur, nec euitatur. Primo casu non est premendum esse ex eius bonis, circa cuius bona quis versatur. l. defunctus. C. arbitr. tutel. Secundo casu presumitur esse ex bonis eius. l. Quintus. ff. d. donationib. inter virum & vxorem. C. eodem l. etiam. Tertio casu recurratur ad coniecturas. authen. licentiam. C. de episcop. & clericis. sunpta de corpore in authen. de eccle. titu. §. interdicimus. Nunc ad propositum in filia femina presumptio in dubio ex bonis patris quesitum, causa euitande turpitudinis questus, sicut in vxore. d. l. Quintus. In filio autē masculo cum habeat dominium quodammodo patre viuente, & habeat de bonis patris, nō est delictum, quia ibi non est talis turpis questus, ideo recurrit ad cōiecturas sicut in prelatio turpis questus, ideo recurrit ad cōiecturas sicut in prelatio

6 C† Quinto quero, quid si vxor filij est mortua viuo viro, & postre, & ex forma statuti, vxore mortua fine liberis vir debet habere certam partem, vtrum istud lucrum erit commune, an erit eius, cuius fuit vxor? Istam questionem ponit Dyn. in l. si cum dotē. §. transgrediamur. ff. solu. matrim. vt videtur tenere quod vxore mortua viuo patre lucrum sit cōmune inter heredes patris. per l. ij. secūdo respon. C. famil. erciscun. & ibi hoc tenet Dy. pro quo est text. & gl. in verb. confertur. in l. dotem. ff. de castrens. pecul. Mihi aūt considerandum videtur quod talia lucra fiunt propter onera matrimonij, & ideo aut pater sustinebat onera matrimonij, & sic vera opinio predicta. Videtur enim profectitium ex re patris. Aut onera matrimonij sustinet ipse filius de lucro suo, & tunc lucrum sit ipsius filij. Videtur enim ex re sua opera ipsius filij processisse, & sic est aduentitium. sed si pro parte sustinuit pater, pro parte filius, dictum lucrum dicatur profectitium, & aduentitium pro rata oneris quod sustineret. ff. de vsufruct. l. sed & si quis. §. j. & §. quod si ex re. & ff. de stipul. seruo. l. si seruus communis. Deuij. §. fin. pro hoc facit regula iuris, secundum naturam.

7 **Secundo principaliter** † videādi est quādo ettaneus vni ex filijs donat vel relinquit filiofa, patre viuente, vtrū istud debeat postea inter fratres cōmunicare, vel esse eius pro puum? gl. in l. sed & si quid. in princ. ff. de vsufru. & ibi doct. Et simpliciter considerandū cuius contēplatione sit datū vel contemplatione patris sit profectitiū, & sic sit cōmune, alias tra puum ipsi? filij, vt ff. de vulg. & pupil. substi. l. sed si plures. in arrogato. de vsufruct. l. sed & si quid donetur. & ibi gl. in verbo.

8 distinguemus & no. in d. l. cū oportet. qō est verū. Sed quādo dubio. si non apparet cuius contēplatione: Rideo, videt in dubio cōtēplatione filij. l. fi. C. de vsufr. & in gl. In cōtrariū videtur, qō in dubio sit relictū vel donatū contēplatiōe patris. vt l. filius. de cōdi. & demō. Dy. in hoc distinguit in l. si filiusfamilias. ff. de do. cau. mor. Aut sit mētio patris, & presumit eius cōtemplatione, vt d. l. fi. & argu. C. de iure delib. l. cū aliquis. Aut nō fit mentio patris, & presumit contēplatione filij, d. l. fi. C. de vsufr. que distinctio nō placet per d. l. fin. de vsufr. vbi innuitur qō fuit facta mentio patris. Preterea adiectio patris sit magis ad demonstrationem quam ad aliud, adeo quod si in patre erretur nō valet tiaretur legatum, vt ff. de bere. instit. l. bis verbis. §. fin. & ideo puto distinguendum. Aut fit mentio patris & patrie potestatis aut patris, vnde primo casu. Aut dispositio cōfertur in tempus patrie potestatis & presumitur contemplatione patris vt d. l. de condi. & demon. Aut cōfertur in tempus sui iuris, & presumitur contemplatione filij. C. de instit. & substi. l. ij. ff. ad treb. vel pure. in princip & l. mulier. in princ. Secūdo casu, quādo fit mentio patris tantum: Aut est tale quid qō non potest acquiri nisi solum patri, & presumitur contemplatione patris, argu. ff. de stipul. seruo. l. j. §. cōmunis seru[s]. & l. item si seruus. & respō. & ff. pro soc. l. verū §. fi socio. Aut potest queri tam patri quā filio: in dubio presumitur contemplatione filij, d. l. fi. C. de vsufru. facit. ff.

sol.l.τ magis.τ l.si ita stipulatus.§.Chrysogonus.de verb.obli.
vbi persona non subintelligitur extrinsecus, sed persona patris
videtur adiecta causa demonstrationis. ¶ †Tertio quero, quia
9 ista procedunt in proprietate, quid in vsufructu donato, vel le-
gato filio: Aduertatis, q2 de hoc est casus in l.fin.C.de vsufru.ta
men quia de intellectu illius legis dubitatur nec bene a docto-
ribus declarata relinquitur, dicitur sic. Aut cũ relinquitur vsus-
fructus filio, quia est incertum vtrum sibi possit aliquid acquiri,
vel non. Nam si contingeret ipsum filium mori in vita patris, fi-
lius nil quereret: fructus enim sunt patris, τ eo viuo ipsum ius
vsufructus ad heredes non transit. Sed si iste pater ante dece-
deret, acquirerentur fructus filio integre. Sicut ergo ex futuro
euentu pendet vtrum filio aliquid acquiratur vel non, ita ex fu-
turo euentu pendet cuius contemplatione videatur relictum. se
cundum predictam doctrinam. Cũ ergo filius decedit viuo pa-
tre, presumitur contemplatione patris, cum ipsi filio nil potue-
rit queri.d.l.fi.C.de vsufruc.aut decedit primo pater, τ presumi-
tur contemplatione filij, quasi sibi possit queri.d.l.fi.in fin.Et sic
ex predicta distinctione approbatur, τ determinatur casus illi⁹
legis. ¶ Quarto quero, pone aliquid donatum fuit filiofamil.
pacto apposito quod illud habeat in castrensi peculio, vel quasi
an erit castrense vel quasi. Distingue. Aut donatur ei filio qui
non est miles, vel quasi, q2 nõ est aduocatus, nec habet aliquas
dignitates, que ponuntur in l.fin.C.de inofficio.testamen.τ tũc
non erit castrense, vel quasi, sed aduentitium. Ueritas enim est
inspicienda non verba a donãte prolata, vt ff.de castren.pecul.
l.si forte. Aut erit miles, vel aduocat⁹, vel huiusmodi, τ tũc aut
est certum quod nõ donasset nisi occasione militie, τ erit castrẽ-
se vel quasi l.cum allegas.de castren.pecul.lib.xij.C.τ l.castrẽse.
ff.de castrensi.pecul.τ sic etiam debet intelligi l.diuus.eodẽ tit.
Aut erat dubium, τ tunc aut donantur res militie necessarie, vt
equus, τ arma militi, τ aduocati libri, τ erit castrense vel quasi a
quocunque concedatur. C.de castrensi.pecul.l.miles.in prin.τ l.
castrense.ff.eo. Aut sunt res ad militia non necessarie, τ tũc aut
donatur ab eo qui in militia notus erat, τ erit castrense peculiũ
vel quasi. Aut ab alio, τ non erit castrense peculium, etiam si nõ
hoc dixit donans.d.l.si forte.τ ibi not.τ C.eodem.l.j.licet autẽ
appositio illorum verborum non valeat facere esse castrense, ta-
men forte operabitur quod patri non queretur quantum ad v-
sumfructum quod potest facere donans.C.de bon.que libe.aut.
excipitur.τ licet forte vitietur expressum, tamen non vitiatur ta-
citum.l.j.§.quibus modis pign.vel hypo.sol.τ quod plene not.
per Cynum in illa questiõe de illo qui ex pacto aliquid reserua-
10 uit sibi. ¶ Quinto quero, †quid si filiusfamil.faciebat mercan-
tiam cum pecunia paterna, propter quod habebat notitiã cum
quodam domino, qui sibi donauit aliquid istorum, an illud com
municabitur inter fratres? Specul.in titu.de iudic.§.sequitur.
versic.quid si isti filio fuerit aliquid.tenet quod queraƭ patri, si
viuit, alias communicẽtur inter fratres: q2 quod occasione rei
mee queritur τc.l.cum queritur.§.j.de pecu.τ de donat.l.qui mi
hi donatum.cum simil. Pro hoc facit, licet ipse nõ alleget, quod
dixi s.in j.quest.quod illud quod obuenit occasione militie con-
numeratur in castrense, d.l.si forte.τ de castrẽ.pecu.l.j. Mihi vi
detur quod ipse minus bene intellexit, ideo puto sic dicendum,
Quandoque extraneus donat filio contẽplatione ipsius filij, τ
tunc non est dubium. Quandoq3 cõtemplatione ipsius patris,
ita quod ipse pater est proxima, τ immediata causa ipsius dona-
tionis: volebat enim patri acquiri, τ tunc acquiritur patri. d.l.
sed si plures.§.in arrogato.τ d.l.qui mihi donatum. Quãdoq3
donat quis ratione mercantie, vel societatis, volẽs societati ac-
quiri, τ sic causa proxima donationis est societas, tunc acquiri-
tur mercantie, seu societati, τ diuiditur sicut alia lucra, vt dixi in
ij.quest.huius tractatus. Istam autem differentiam, vtrum gra
tia mercantie seu societatis, facit in simili tex.in l.actione.§.idẽ
11 Labeo ff.pro soc. †Quandoque autem extraneus donat filiofa-
milias occasione societatis vel mercantie, ita quod societas, vel
mercantia est causa remota, vt in quest. proxime posita, vt quia
propter mercantiam acquisiuit amicitiam cum aliquo domino,
quam alias non habuisset, τ tunc totũ istud dicitur aduẽtitium,
τ sic non communicabitur fratribus, vt ff.pro soc.l.socium qui in
eo.§.fin.τ ibi est casus expressus, τ vltima gl.ibi posita, in verb.
donatũ esset.probat hanc distinct.τ ꝙ illa causa remota non cõ
sideretur in damnum acquirentis, facit l.j.§.nunc videamus. de
coniungen.cum emanc.lib.tamen quantum ad cõmodum ipsius
acquirẽtis bene consideratur causa remota.d.l.si forte.τ l.j.C.de
castren.pecul.facilius enim operatur retentionem quam acqui-
sitionem.exẽplum, vt C.de vsufr.l.per retentionẽ.τ C.etiam ob
chirogra.pec.l.j. Ex his enim apparet ꝙ omnes leges dicẽtes
12 inspiciendũ esse cuius contemplatione detur, debent intelligi-
de causa proxima per d.l.socium qui in eo.§.fina. quod not.

13 †Sexto quero, quid si filiusfamilias cuius pecunia est castrẽsis
vel quasi lucratur, vtrum illud lucrũ erit aduẽtitium, vel castrẽse
vel quasi? Rñd. aut illud lucrũ est mere ex illa pecunia, vel ex alia
re castrensi, vel opera sua, q2 dat pecuniam mercatoribus, τ erit
similiter castrense peculium, vel quasi: arg.ff.de castrẽ.pecu.l.pa
ter militis.§.si seruus. Aut lucratur cum pecunia τ opera, τ in-
quantum pecunia accedit opere, erit aduentitium, per ea, que
14 dicta sunt s.in ij.q. †Septimo quero quid si mater vel ascendẽs
de linea materna instituerit filium, hoc addito, ne ad patrẽ per-
g ueniat vsusfructus[g], vtrum ex legitima, quam ille habebat ne-
cessario relinquere, pater habebit vsumfructum? Gl.in aut.vt li-
ceat mat.τ auie.in prin.in ver.participium.dicit qð non: tamen
alias cum dispositio valeat q2 per hoc filius nõ grauatur, imo
eius cõditio sit melior, arg.l.filijs matrem.C.de inoffic.testa. Sz
tex.tam in rubro quam in nigro innuit expresse contrarium, qua
re sic dicemus, Aut mater instituit filium sub tali conditione ne
fili⁹ sit heres, τ valet in legitima, nec filius erit heres, nisi pater
renunciet iuri vsusfructus, vel eum emancipet, d.l.filijs matrem.
τ ita intelligo gloss. Aut institutio est pura, sed per modum mo
di fiet adiectio, ne patri acquiratur vsusfructus, τ tunc filio adeũ
te pater habebit in legitima vsumfructum, in qua testator non
potuit aliquod grauamen imponere. Non enim potest facere vt
leges non habeant locum in suo testamento, ita intelligo text.
in d.auth. Octauo quero quid si pater dilapidet bona filij? Dic
vt dixi in repetitio.l.si constante.ff.soluto matrimonio.

Tertio principaliter est videndũ quãdo ipse pater cõcedit

15 filio. †Et primo quero quid si pater emit filio libros[h], an teneaƭ
h conferre. Glo.in verb.comprobatus.in l.que pater filio.ff.famil.
ercis.τ C.fami.ercis.l.filie.tangit, τ ibi videtur tenere quod non,
arg.illius legis Ros. disputauit contrarium secundum multas
rationes que sunt.C.de collat.auth.ex testamento.scilicet quod
simplex donatio venit in collationem. Uber.de Bobio dicit, ꝙ
de iure videtur dicendum quod non conferat cum fratribus.
Nam si pater donasset filio multos equos, τ multa arma, nõ cõ-
ferret fratribus tanquam castrensia, vt ff.de collatio. bonorum.
l.j.§.nec castrense.eadem ratione si donat aduocato, erit quasi
castrense, vt C.de aduoca.diuer.iud.l.fori tui.in gloss.in verb.ca-
strẽse τ nõ minus militat τc.l.aduocati.eo.tit. Idem videtur te-
nere Dy.in d.c.nec castrense.idẽ tenet Cy. C.de coll.l.filie. Mi-
hi autem videtur sic distinguendum. Aut pater emit solum no-
mine filij, nec filio tradidit, nec aliquid expressit se donare filio, τ
tunc dicte res sunt proprie patris, vt C.de castrensi pecul.l.ij.in
princip.traditio enim requiritur. vt videatur donare. C.si quis
alteri vel sibi.l.ij. Aut emit nomine filij, τ tradidit sibi, vel se do-
nare expressit illos libros, τ tunc aut filius erat iam aduocatus
vel doctor, aut erat scholaris in studio. Primo casu erit quasi
castrense, arg.d.l.j.secundo responso.C.de castren.pecul.τ ff.eo.
l.castrense.τ supra dictum est, τ ideo nec pater poterit reuocare
iam data, nec fratribus debent conferri, dicto §.nec castrense.τ
C.famil.erciscund.l.si filiusfamilias. Secundo casu, quando erat
Scholaris, tunc aut compleuit studium suum ante mortem pa-
tris, τ tunc incipit quasi militare, τ efficiuntur quasi castrensis
peculij, τ confirmatur donatio.C.de donatio.l.siue emancipati.
τ ff.eodem.l.donationes.§.pater. Aut pater mortuus est ante-
quam per se studium compleret, τ quasi militiam adipisceretur,
τ tunc non potest dici quasi castrense peculium, quia persone cõ
ditio hoc non patitur, vt dictum est in prima questione in prin.
licet enim reperias concessum aduocatis, τ Doctoribus vt pos-
sint habere quasi castrense peculium non tamen reperitur con-
cessum Scholaribus nec debent gaudere eodẽ priuilegio quo
Magistri, vt C.de studijs lib.vrb. Rome.l.vnic.lib.xj.facit ꝙ
not.C.de iurisdictio.omni.iudi.l.fina.τ ideo tunc est, distinguen
dum sicut in alia simplici donatione, aut erat emancipatus tem
pore donationis, libris non adeptis, aut postea fuit emanci-
patus, τ confirmatur donatio, τ dicta l. siue emancipat.s.τ
dicto. §. pater. ita quod non posset eam reuocare. sed tamen
hoc esset conferendum fratribus, vt no. per Cynum in authẽti-
ca, ex testamento. C.de collatio.tamen hoc casu speciali fauore
studentium cessauit collatio, l. que pater. ff.familie erciscund.
Aut non fuit emancipatus. τ tunc fuit confirmata morte, nec
venit conferenda, l.filie.C. famil. erciscunde. secundum opinio-
nem approbatam in dicta authentica, ex testamento. C. de col-
latio.τ istam distinctionem de filio addiscente, τ aduocato facit
Jacobus de Beluis.in quadam sua disputatione quã ponit.C.
de inofficioso.testamen.l.prima.in fin.in solu.cõtrar.§.ornatri-
16 cibus.in l.legatis.ff.de legatis secundo.cogitabitis. ¶ †Se-
cundo quero quid si pater dedit filio pecuniam in studio, vtrum
sibi imputetur a fratribus tempore diuisionis? dices tu, quod
non, dicta l.que pater.ff.famil.erciscund.sed puto illam l.debere

intelligi, quando apud patrem non erat aliquid quod esset filij:
sed si apud patrem esset aliquid castrēse, vel quasi, vel etiam ad-
uentitium, puta bona materna consistentia in pecunia, tunc in
dubio debet intelligi esse pecuniam ipsius filij, seu sibi debitā,
vt ff. de neg. gest. l. Mesennius: Preterea pater est legitimus ad-
ministrator, ⁊ ideo presumitur in dubio facere administratorio
nomine. l. cum pater. §. j. de administr. tuto. ⁊ l. post mortem. quā
do ex fac. tut. ⁊ ibi not. Nec obst. C. de dot. promis. l. fin. quia illud
in dote ⁊ donatione propter nupt. quod pertinebat ad officium
paternum, propter quod poterat pater cogi. l. qui liberos. ff. de
ritu nupt. sed ad istas expēsas non poterat cogi pater, ⁊ ideo in
dubio presumitur in bonis filij. ad hanc responsionē facit quod
17 not. in d. l. fin. quod tene menti. ¶ Tertio quero, pater † incepit
pro filio expēdere in studio, vtrū patre mortuo, debeat studium
i perficere de communi, inuitis fratribus i: Et videtur quod sic,
quia munera cepta debent perfici de cōmuni; licet noua inchoa
ri non possint, vt l. si filia. §. idem scribit. ff. fami. ercisc. ⁊ quod no.
per gl. in verb. iniungentur. in l. ⁊ qui originem. §. fin. ff. de mun.
⁊ bono. l. j. §. sed ante. de collat. bonor. ⁊ ibi videtur tenere Dyn. ⁊
ad municip. l. Lucius. §. idem respōdit. ⁊ ibi etiam per Dyn. fa-
cit quod heres mandatarij socij, ⁊ tutor tenetur expedire nego
tia cepta. vt ff. pro soc. l. heres socij. ⁊ C. de here. tuto. l. j. ⁊ de his
qui notan. infam. l. furti. §. j. Sed contrarium puto verum, salua
reuerentia do. Dyn. nam factum patris erga filium initiatum
eatenus obligat quatenus de necessitate erat strictus vel obli-
gatus. hoc probatur ff. de munerib. ⁊ bono. l. ⁊ si filium. cōiuncta
l. honores. §. ad decurionatū filij. ff. de decurionib. Decuriona-
tus est initiū ad alias dignitates, vt d. §. si is qui. ⁊ tamen si pa-
ter assentit decurionatui, successores non tenentur de alijs mu-
neribus post mortem. Ita in proposito licet pater consenserit fi
lio in initio studij, tamen quia pater non tenebatur de necessita-
te prosequi, non tenētur heredes patris. hoc probatur expresse
in d. l. si filia nupta. §. idem scribit. nam eatenus heres tenetur,
quatenus iam pater erat obligatus, sed hic pater non poterat
cogi ad persecutionem studij. ergo, ⁊c. cum eiusdem conditionis
sit heres, cuius defunctus, vt l. heredem. ff. de reg. iur. Preterea,
aut dices fratres teneri virtute obligationis in eos transfuse, ⁊
hoc est falsum, vt s. dictum est: aut vigore cuiusdam donationis
cōfirmate morte, que habet vim relicti. ⁊ hoc non potest cū pro
futuro tempore nulla facta sit traditio. l. Papinianus. ff. de do-
18 nationib. inter virum ⁊ vxorem. Fateor tamen quod si aliquod
debitum esset contractum occasione studij in vita patris, dū ta-
men honeste ⁊ licite quod fratres tenētur soluere de communi,
per iura supra allegata est e[t] im es alienum patris. l. sed Julia-
nus. §. penult. ⁊ ibi not in gl. in verb. solebat. ff. ad Maced. ⁊ C.
19 eod. titul. l. Macedōniani. Sed pro † solutione contrarij dic,
quandoque pater aliquid pro filio incipit, vel filio incipienti cō-
sentit, ex quo ⁊ propter quod ad totius actus cōsumptionem, ⁊
pro toto tempore pater erat obligatus, ⁊ tunc onus trāsit in he
redes. l. si filia nupta. §. idem scribit. ff. famil. erciscun. ⁊ d. l. heres
socij. cum simil. quandoque consentit filio incipienti, seu incipit
ipse aliquid propter quod obligatur ad totum, ⁊ tunc eatenus
transit obligatio in herede, quatenus ipse defunctus teneba-
tur. d. l. etsi filium. de munerib. ⁊ honorib. ⁊ hic est casus questio-
20 nis nostre. † Deinde quero, pone quod pater filio accipienti
k vxorem fecit expensas in nuptijs k, tempore diuisionis, frater
vult quod panni ⁊ alia ornamēta veniant in diuisione, quid iu-
ris. Circa primum de expensis in nuptijs dico quod aliter fra-
ter debet facere de suo proprio, de communi nisi pater aliter ca
uerit in testando. ff. de munerib. ⁊ honorib. l. iij. §. fin. ⁊ ibi gloss.
in verb. iniungentur, tangit istam questionem. Circa secundum
21 † de vestibus, ⁊ alijs ornamentis vxoris fratris, vtrum veniant
in diuisionem ⁊ collationem: Doct. dicunt, aut querimus de vē
stibus nubilibus, ⁊ alijs necessarijs ad vsum quotidianum, ⁊ ille
non sunt conferende, sed sunt proprie mulieris, ⁊ ab initio fuit
donatio inter socerū ⁊ nurum. ex annuo. in princi. ff. de donat.
inter vtrum ⁊ vxo. ⁊ ad leg. Falcid. l. si vsufructus. §. fin. cum sua
gl. ⁊ de pecul. l. peculium nascitur, aut de vestibus, ⁊ alijs orna-
mentis pretiosis, ⁊ festiuis, ⁊ taliaqualia sunt, veniant in colla-
tionem: remanserunt enim soceri, vt l. mortis causa. §. fina. ff. de
donat. inter virum ⁊ vxorem. ⁊ de pecul. l. id vestimētum. vbi vi-
detur probari dicta distinctio, nec potest dici quod morte soceri
predicta donatio fuerit confirmata: quia non fuerint res dona-
te ad vsum tradite. d. l. mortis causa. in fi. Preterea, posito quod
fuerunt donate morte soceri, constante matrimonio, non confir-
marentur. l. cum hic status. §. oratio non solum. ⁊ §. sequen. ff. de
donationib. inter virum ⁊ vxo. facit ad predicta l. fina. in princ.
22 ff. solut. matrimo. ⁊ ibi consuetum est dici per Docto. † Deinde
quero, pater expendit in rebus filijs de aduentitijs, in quibus
habebat vsumfructum nunquid fratres poterūt imputare ho c
tempore diuisionis: Et videtur quod sic. l. sed cūm fructuarius.
ff. de vsufruct. ⁊ quod dicitur de viro in l. vnica. §. sed nec ob im-
pensas. de rei vxor. actio. respond. sic. Aut fuerunt expense neces-
sarie ⁊ ille non possunt imputari: quia pater habebat necesse fa-
cere. l. j. C. de bon. mater. ⁊ l. cum nō solum. §. vbi autem C. de bo
nis que libe. Aut loquimur de impensis vtilibus ⁊ quidē tunc
si pater fecit, vel impendit animo repetendi ⁊ hoc constat, hoc
casu filio imputetur, argumen. d. l. sed cum. de vsufruct. secun
dum iura hodierna, secundum que in aduentitijs inter patrem
⁊ filium potest consistere ciuilis obligatio etiam ex ipso contra
ctu. d. l. cum non solum. § fin. ⁊ C. ad Trebell. l. iubemus. Aut du
bitatur quo animo fecerit ⁊ tunc aut impense sunt vsque ad fru
ctuum quantitatem. Et videtur pater ei donare, nec sibi impu
tabitur, vt eadem l. cum non solum. §. fin. autem es alienū expē
dendo enim in re filij videtur apud eum dimittere. Aut excedit
fructuum quantitatem, ⁊ non videtur donare ei in dubio, sed ha
bere animum repetendi: nisi in causa alimentorū, ⁊ simili expē
disset. l. alimenta. C. de negot. gest. nisi modicitas impēse faceret
presumi donationem vt ff. de impēsis. l. omnino. ⁊ de donatiō.
inter vir ⁊ vxorem. l. vtrum. aut faciat impensas voluptuarias, ⁊
tunc in casibus in quibus vtiles non repetuntur, nec voluptua
rie, alias autem abrasio permitteretur sine lesione prioris stat[us],
vt l. in fundo. de rei vendicat. ⁊ d. §. sed nec ob impensas. Nec ob
stat, quod dicitur de fructuario ⁊ de viro faciēte necessarias im
pensas: quia vir habet dotem propter onera matrimonij, ideo
non debet grauari alio onere impensarum, vsufructuarius sim
plex habet ex alia causa, vt quia ex contractu vel quasi. pater ve
ro habet ex dispositione legis, cum hac conditione quod susti
23 neat onera. ¶ † Deinde quero, quid si pater dedit filio pecuniā
aut res, an ipsa veniant communicanda: Dic aut dedit sibi vt
habeat in peculio profectitio, ⁊ communicat. l. cetere. ff. famil. er
ciscun. ⁊ C. de collatio. l. si donatione. ij. respon. Aut dedit animo
donandi, ⁊ tunc aut precesserūt merita filij ⁊ sic donauit filio vt
extraneo propter merita. ⁊ hic sunt opin. glo. in verb. postulas.
in d. l. si donatione. tenet quod ab initio talis donatio nō valet
sed morte confirmaretur. alia glo. in authent. vnde si parens. C.
de inoffic. testamen. in verb. Falcidie tenet quod statim valet. ⁊
filio queritur, sicut alia aduentitia. Et hāc puto veriorem: quia
hoc videtur filius suis laborib[us] quesiuisse propter seruitia, que
patri fecit quasi extraneo cuicunque fecisset, illud habuisset, sic
est aduētitium. l. cum oportet. circa princip. C. de bon. que lib. ⁊
hoc tenebat Jacob. But. Aut donauit sibi vt filio, non propter
merita precedentia, ⁊ tunc est simplex donatio, que vtrū veniat
conferēda, dic vt in auth. ex testamento. C. de collat. aut dubita
tur quo animo dederit, ⁊ tunc aut pater emit nomine filij ⁊ sic si
bi tradidit, ⁊ his duobus casibus presumitur animo donādi, vt
l. filie. ff. famil. erciscun. ⁊ l. ij. si quis alte, vel sibi. dixi supra in ij.
quest. principa. ⁊ si precesserint merita, presumitur vt extraneo,
alias vt filio, vt not. in d. l. si donatione. Aut tradidit tantum,
non autē suo nomine emit, ⁊ in dubio videtur dare vt habeat in
peculio, vt l. quod fructuarius. in princip. ff. de acquiren. rerum
domin. nisi alia essent indicia, ex quibus esset taliter presumen
dum, vt quia tradidit filio eunti in castra. l. j. resp. ij. C. de castr.
pecul. lib. xij. Aut nomine filij tantum emit, ⁊ non tradidit
quia non videtur donare, sed in peculium profectitium
24 re. l. fina. ff. de pecul. lega. † Deinde quero, quid si pater fi-
l lium stipulari ab aliquo debitore suo, an pater videatur facere
hoc animo donandi, vel videatur vti solū ministerio filij
non videatur donare, facit l. si pater in princip. ff. de donatio.
In contrarium facit d. l. fin. ff. de peculio legato. ⁊ C. de castren.
peculio. l. j. Solut. Aut pater nomine filij stipulatur, vel emit ⁊
loquitur d. l. fina. de pec. lega. quia tūc nullus actus traditionis
interuenit in filio, argumē. l. Papinianus. de donationib. inter
virum ⁊ vxorem. Aut pater fecit ipsum filium stipulari, vel eme
re, ⁊ tunc dicit Oldr. quod inspiciendus est numerus liberorum
⁊ quantitas patrimonij patris, ⁊ quantitas quam filius stipula
tus est, vel alius nomine suo contraxit, vtrum sit parua vel ma
gna, vt sic, his inspectis, videatur donare velle vel non. argum.
ff. de legat. iij. l. si filio. de fundo instructo. l. quesitum. §. sed ⁊ ipse
Papinianus. ⁊ de donat. inter virum ⁊ vxorem. l. vtrum. ⁊ Bal.
de Are. in d. l. si pater. de dona. ⁊c.

ADDITIONES.

a Th. D. ¶ Iste tractatus. Adde quod Barto. composuit istum
tractatum, ⁊ morte preuentus non compleuit, ideo do. Bal. cō
pleuit ex dictis per ipsum ⁊ alios doct. in l. si patruus. C. cōmu.
vtr. iud. ⁊ in l. filio. C. famil. ercisc. qui est impressus post istū trac.
Bart. ⁊ sic perfecit istum tract. quamuis in impressionibus nō
sit perfectus totus tract. Bald. vt infra videbitur.

Ber.Land.¶ Lucratur. Vide Roma.consi.cccclxvij.

b Lbo.Dip.¶ Secundo quero. Vide plene de ista materia per
c Aler.in l.si.heres.in princ.ff.ad leg.Falc.

¶ Quarto quero. Pro cõcor. Aduerte quod officialis, seu thesaurarius quando aliquid acquirit, an intelligatur acquirere de bonis suis, an de bonis eius cuius officium gerit, ⁊ Bar.repre
d hendendo glos. ibidẽ in l.defensionis facultas. C.de iure fisci. lib.x. tenuit quod presumatur acquirere de suis. Contrarius tamen allegatur in hoc tracta.de duob.fratrib.versic.quero quid. Sol.potest accommodari secundum Bald.in c.j.de controuer. inter domi.⁊ vasal.in vsibus feud.quem alleg.do.Aler in addi. ad Bartol.in d l. defensionis facultas.in fin.scilicet, qõ prima opin.loquatur post redditionem rationis. Secunda vero opin: ante redditionẽ rationis, sed Bar.proprie non loquitur in thesaurario fisci in hoc tractatu. licet possit comprehendi sub verbis suis generalibus.⁊ ideo de directo non posset argui contrarius. Adde ad Bal.in l.si defunctus. C.arbit tute.in l.quisquis. C.fi cert.pet.⁊ adea que addit do.Aler. post Barto. de vxore, vidua concubina, de filio famil.⁊ de rectoribus in l.⁊ si instrumenta. C.de fid.instr.⁊ iur.bast.fisc.lib x.alleg.Junoc.in c.cum ex officiis.de testam.Alber.in l.etiam.C.de don.inter vir.⁊ vxo.Ang.consil.cxli.Vide plene per do.Barto.Socin.in consil. cclx.in j.vol.incip.materia presens.

e B.L.¶ Vxor. Vide Ang.consil.cxli.

f Th.D.¶ Quinto quero. Vide Ludo.Roma.in consil.cccevj. ⁊ Bar.in l.dotem. ff.de castren.pecul.⁊ ibi Aler. in addit.⁊ ibi apost.neam. Et vide Andr.Barb.in consil.xxxvij.in j. vol.in ci.scribitur Sapi.⁊ vide Bar.in l.si cum dotem. §. transgredi
g mur in vlti.questio.ff.sol.matrimo.⁊ ibi Aler.an.⁊ in l.j.§.nec castrense.ff.de collat.bonor.⁊ Bal.in l.certum.C.famil.ercisc.⁊ in authent.ex testamento.C.de collatio.

¶ Usufructus. Vide Aler. de Imo.l. filiꝰ matrem.an addit. ad Bartol.C.de inoffic.testamen.

b B.L.¶ Libros. Vide Bal.in cons.ccxiij.j.li.⁊ ibi an fratres, mortuo patre, debeant manuteneri in studio.

i T.D.¶ Quintis fratribus. Bal.in tractat. qui supponitur de duob.fratrib.simul habit.nu. 19. tenet contrariam opinionem, quam iste hic dixit in apostil.ad Dyn. in l. Lucius Titius. in versicu.vt de communi.ff.ad municip.⁊ in addit.ad istum.in l j. §.nec castrense. in fin. in versic. nec tenebuntur heredes. ff. de collat.bonor.⁊ in addit.ad Bal.in l.filie cuius nume.12.in versicu.ad municipia ff.de collatio.

k B.L.¶ Quintis. Vide Roma.consil.clxxj.

l T.D.¶ Deinde quero. vide Bartol.in l.fin.ff.de pecul.leg.⁊ ibi Aleran.in addit.que ponit plura ad materiam.

¶ Explicit Tractatus de duobus fratribus inuicem habitantibus, expositus per do.Bart.

Tractatus do. Bald. de PERVSIO, DE DVObus fratribus simul habitantibus.

ADDITIO.

a Th.Dip.¶ Tractatus do.Bal. Vide que scripsi ꝫ in trac.de duobus frat.⁊ istud principium. videlicet, Et primo queritur, pater emit libros. vsq; ad §. Primo quero quid si filius.nõ fuit impressum, sed modo imprimitur. ⁊ instum tractatum ⁊ perfectum inueni in vij.vol.consiliorum.in studio excellentiss. Doct. Jaco.de monte Sperello de Perusio.

Primo queritur, Pater emit libros filio studenti, deinde decedit pluribus relictis filijs. Queritur, an hic filius debeat habere illos libros precipuos, an debeat conferre fratribus? Blo.in verb.res comparauit in l.filie C.fa.erci. dicit quod debet habere precipuos. Et hoc videtur probare duabus rationibus. Prima quia omnimodo pro filio videt hoc tacite velle,⁊ quasi vltimum iudiciũ conferre in eũ, d.l.filie. Secũdo quod hic videtur operari fauor studiorum. ff.fa.ercis.l. que pater. Tertio videt hic operari ratio, qz ob causam studiorũ pater emit,⁊ illa causa nõ sit finita, ergo coheredes, ab eo nõ possunt amouere, seu auocare libros. ff.famil.erciscũ. l.si filia nupta.§.si filiusfamilias. Quarto qz pater hꝫ necesse emere libros pro filio, ex quo eũ misit ad scholas, vt no.C.ad Macedonianũ. Quinto qz sicut arma que dant militi, sunt precipua eius. C.famil.erciscun.l.si filius. sic ⁊ libri qui dantur studẽti. In contrarium videtur quod ij libri empti sint patris, sicut reliqua empta per patrem. ergo pertinent ad omnes heredes pro hereditaria portione. ff.famil.erciscũ. l. cetere. Preterea debet filius legitimam,⁊ partem suam computare, sicut computat militiam sibi emptam a patre. C.de inofficio.testamẽ.l. omnimodo.§. fin. posito quod ista esset donatio. nõ est donatio simpliciter. sed ob causam affectione meritam. Et ideo imputatur in partem huius filij, sicut donatio propter nuptias. C.de inofficio.testamen. l.quoniam nouella. Non obstat l.ex parte.§ filius. ff.famil. erciscund. quia intelligitur in sumptibus studio consumptis, vt est victus,⁊ vestitus. secus in libris, qui extãt. cũ quales sunt, tales debent sibi imputare, vel conferre secundum Bulielmum. primam opinionem tenet Dyn. ff. de collatio. bonorum. l. prima. §. nec castrense. de hoc no. Ly. C. de colla. l. pactum qõ dotali. versicu. sed nunquid tenetur. sed Bart. docit, aut pater solum emit nomine filij nec tradidit, nec expressit se donare filio, ⁊ tũc dicti libri sunt propriꝫ patris, vt l.j. C. de castren. pecul. lib. xij. requiritur enim traditio. vt videatur donare. C. si quis alteri vel sibi. l. ij. Aut emit nomine filij,⁊ tradidit sibi, vel se donare expressit,⁊ tũc aut filius aduocatus est, vel Doctor, aut Scholaris primo casu. dicitur quasi castren. quia Doctor vel aduocatus dicitur militare. C. de aduo. diuer. iudi. l. fori. ⁊ l. aduocati. ideo non conferuntur. vt d. §. neque castrense. ⁊ C. famil. erciscun. l. si filius. Secũdo casu, aut compleuit studiũ in vita patris ⁊ sic incipit quasi militare,⁊ efficitur quasi castrense,⁊ confirmatur illa donatio. ff. de donatio. l. donatio. §. patri. ⁊ C. de donatio. l. emancipati. Aut pater decessit antequam filius studium compleret, ⁊ militiam adimpleret,⁊ tunc non potest dici quasi castrense, qz conditio persone non patitur, quia non reperitur in iure quod Scholaris dicatur militare, sed tantum magistri. C. de fun. limi. l. ij. lib. x. facit quod not. C. de iurisdictio. om. iudic. l. fin,⁊ ideo tunc debet distingui, sicut, sit in alia simplici donatione. quia aut erat emancipatus, aut postea emancipauit libris non ademptis,⁊ non debet conferre. quia confirmata est donatio:⁊ pater non potest reuocare. dicta l. emancipati,⁊ §. si pater. etiam nisi alia simplex donatio esset conferenda. quod not. Ly. C. de collatio. authentica, ex testamento. hoc casu tamen fauore studij cessabit collatio. dicta l. que pater. Aut non fuit emancipatus ⁊ tunc si talis donatio fuit morte confirmata, nõ debet conferri, vt hic, scilicet simpliciter reuocatur, tunc debet conferri secundum Bartol. sed Oldrad. dicit quod in dubio pater videtur donare an autem vsum tantum sit donatum debemus recurrere ad coniecturas que possunt percipi pro numero liberorum ⁊ facultatum patris argumento de legatis tertio. l. si filie. vbi per Old. ⁊ de fund. instruc. l. quesitum. § Papinianus. de dona. inter virum ⁊ vxorem. l. vtrum negotium. Aut constat de donatione,⁊ tunc si filius erat emancipatus, statim valet donatio, aut postea emancipatur,⁊ confirmatur emancipatio:⁊ tunc aut est Doctor, vel aduocatus viuo patre,⁊ cõfirmatur quasi transit in speciem quasi castrensis peculij aut pater primo decedit quam hoc contingat ⁊ confirmatur donatio morte patris, nisi fuerit reuocata, d. l. si. ⁊ omnibus istis casib⁹ iste studẽs habet libros precipuos fauore studiorum. Sed si non constat de donatione licet cõstet de receptione,⁊ assignatione. videtur tunc esse recurrendum ad distinctionem Oldraid:⁊ secundum eum videtur limitanda dicta l. filie. Nam in parua expensa presumitur donatio. sed in magna que forte maiorem partem patrimonij eximit: quia forte habet multos alios filios, non presumitur donatio.⁊ hec opinio videtur mihi multum equa. Secundo quero, pater misit filium ad studium,⁊ decessit, an debeat filius perficere studium communibus sumptibus, an propriꝫ? Et videtur quod communibus: quia munera cepta debent perfici de cõmunibus, licet noua nõ possint inchoari supra fam. ercis. l. si filia. §. idem scribit. ⁊ no. glo. de muneribus ⁊ honoribus. l. ⁊ qui originem. §. fin. de collatiõe bonorum. l. prima. §. sed an. Et ibi videtur hoc tenere Dyn.⁊ ad municipalem. l. Lucius Titius. §. idem respondit. ⁊ ibi per dominum Franciscum: quia heres mandatarij, tutoris, ⁊ socij tenentur expedire negotia cepta. ff. pro socio. l. heres socij. ⁊ negotijs gestis. l. nam, ⁊ socius. §. si viuo. Contrarium determinat Bartol.⁊ reprehendit Dynum. Nam factum patris erga filium inceptũ eatenus obligat patris heredem, quatenus ipse pater erat de necessitate obligatus, probatur ff.

de muneribus ⁊ honoribus.l.filium,coniuncta l.honores. §.is qui.de decur. hoc modo decurionatus est principium ad alios honores siue dignitates.ꝺ. §.is qui.⁊ tunc si pater consensit decurionatui successores nō tenētur de alīs muneribus post mortem,sic in proposito licet pater consentiat in principio studiī,tamen postea nō tenebatur necessario prosequi.ergo nec eius heredes. Preterea,hoc probatur expresse in dicta l. si filia.§. idem scribit. Tam eatenus heres tenetur,quatenus pater erat obligatus,sed hic pater non poterat cogi ad prosequendum studiū: ergo nec eius heres cum eadem cōditione sit heres,cuius erat defunctus,vt ff. de regulis iuris.l. heredem. Preterea aut dices fratres teneri vigore obligationis,in eos transfuse,⁊ hoc est falsum. vt dictum est supra, aut vigore cuiusdam quasi donationis,considerato quod habet vim relicti. Et hoc non potest esse,cum pro futuro tempore nulla sit perfecta traditio. vt ff. de donationib.inter virum ⁊ vxorem.l. Papinianus.fatetur tamen do. Bar quod si debitum occasione studiī esset factum in vita patris. dum tamen esset honestum ⁊ licitum quod fratres tenentur soluere per iura superius allegata.⁊ sic intelligitur ff. ad Macedonianum.l.sed ⁊ Julianus.§.quod dicitur.⁊ dicta l. Macedoniani.⁊ distinguendo,sic concludit. Aliquando pater aliquid incipit pro filio, seu filio incipiente consentit,propter quod obligetur ad consumendum totum actum,⁊ tunc tale onus transit ad heredem.l. heres socij. §. idem scribit.ff. pro soc. preallegata. Aliquando consentit filio incipiente seu ipse incipit aliquid.propter quod non obligatur ad totum,⁊ tunc eatenus transit obligatio ad heredem. quatenus ipse defunctus tenebatur.vt dicta.l.si filius,⁊ iste est casus questionis nostre, secundum Bartol.in suo tracta.quod not. Concludo ergo, quod si vult perficere studium,expendat de parte sua, nō ꝺ parte fratrum:quia ex operis initio non est contracta obligatio pro toto tempore.secundum eum. Quod ego concedo. scilicet quod non sit contracta obligatio pro toto tempore,⁊ hoc dicit Bynus. sed hoc verum officio iudicis cōtinetur:quia medium,⁊ finem habet quodammodo probabilem.⁊ quodammodo necessariam cōsequentiam ad principium. Unde sicut ipse pater cogitur alere filium in studio,⁊ emere sibi libros, ex quo misit eum ad studium.vt not.in dicta l. Macedoniani. Ita breuiter.quod necessitas post mortem patris transmittitur ad heredes. Non dico, quod heredes patris tenentur donare libros:quia nisi pater tenebatur sed quod pater tenebatur emere.⁊ sibi misit ad studiū ⁊ assignare ad vsum facti, retenta sibi proprietate librorum pro hereditaria parte;⁊ hoc si studens est ita pauper quod de sua parte non potest habere sumptus studiī. si enim ex propriis reditibus haberet vnde studeret, fratres etiā indiuisam substantiam possidentes nihil tenentur conferre de proprio, argumen. ff. de petit.hereditat.l.fin. Finaliter tamen puto,quod opinio bar. sit verior de iure, quam opinio Byn. quia nec tempus studiī, nec eius sumptus limitatur necessariō,⁊ certū a iure,⁊ ideo non possumus eam mereri in vita patris. Et licet opinio Byn. esset necessaria in sumptibus studiī. tamen si iste, peracto studio, intendit doctorari,quia est nouus actus,⁊ de necessitate studiī nō inferturiste qui vult doctorari tanquam aggrediens nouum actum debet doctorari propriis sumptibus, argu. ff. de legat.iij. l.legatj seruis.§.si ex officio. Tertio quero si pater fecit sumptus in nuptijs pro filio capiente vxorē, ⁊ mortuo patre, alter frater vult quod pecunia expensa.⁊ alia ornamenta veniant in diuisionem.vel quod frater pro quo isti sumptus sunt facti, imputet in propriam partem,queritur quid iuris: Respōd quod licet pater expenderat in nuptijs filij.quatenus ista expensa cōsumpta est non debet filio imputari: ⁊ si alter frater vellet dicere.ego volo ducere vxorem,⁊ tantundem expendere de cōmuni, non auditur:quia pater nō expendit de communi patrimonio liberorum sed de suo proprio,in quo filij nondum habebant aliquod ius.⁊ hoc est verum.nisi pater aliter caverit in testamento.ff. de muneribus ⁊ honoribus.l.iij.§.fina.Sed circa vestes ⁊ alia ornamenta vxoris,an veniant. dic aut loquimur de vestibus quotidianis,⁊ necessarijs ad vsum quotidianum.⁊ non sunt cōferende.⁊ sunt proprie mulieris.⁊ a principio tenuit donatio inter socerum,⁊ nurum, vt ff. de donationibus inter virum ⁊ vxorem.l.ex annuo.⁊ ff. ad leg. Falcid. §. dos legata.in fin. cum sua glossa.Aut loquimur de vestibus.⁊ alijs ornamentis pretiosis ⁊ festiuis.⁊ illa qualia nunc sunt,sunt conferenda nam remanserunt.ff. de donationibus inter virum ⁊ vxorem.l.mortis sue causa.§.fina.⁊ probatur hec distinctio ff. de pecul.l. id vestimentum. Nec potest dici,quod donatio morte soceri sit confirmata: quia non fuerunt res donate, sed ad vsum tradite, vt dicta l. mortis sue causa in fin. Preterea posito quod fuisset donatio, non confirmatur morte soceri constante matrimonio inter virum ⁊ vxorem siue filium.ff. de donationibus inter virum ⁊ vxorem.l.cum hic status. §.ratio. ⁊ §.sequenti. facit ad predicta ff. soluto matrimo.l.penult.secundum Bartol.⁊ ff. commoda.l.si vt certo.§. interdum.plene dixi in dicta l.penult.§.i. Quarto quero,pater expendit in rebus aduentitijs filij.modo filius tempore diuisionis habet res precipuas. queritur quid iuris de sumptibus,an fratres possint eas ei imputare tempore diui onis. Respondeo secundum Bartolum, an fuerunt sumptus necessarij quos pater habebat necesse facere.⁊ tunc pater nō potest repetere nec heredes eius possunt imputare.C.de bonis matern.l. ⁊ C.de bonis que lib.l.fina.§.vbi autem. Aut non erant necessarij patri,sed permissa, vt quia in re filij plantauit vineam, vel domum edificauit, vel fecit alios sumptus,⁊ tunc aut ad perpetuam vtilitatem,⁊ habetur ratio huius sumptus quia ratione aduentitiorum inter patrem,⁊ filium, potest consistere ciuilis obligatio,etiam ex quasi contractu.vt dicta l.fina.⁊ C. ad Trebellianum.l.iubemus.Et hoc si pater fecit illud animo repetendi: secus si non ex animo repetendi nolens filium sibi obligare,argumen.ff. de condict.indeb.l. si in area.⁊ ff. communi dividundo.l. in hoc iure. circa medium. Sed si dubitatur quo animo fecit, tunc dicit ipse quod paruos sumptus dicitur facere animo donandi,argumē.ff. de donationibus inter virum ⁊ vxorem.l.si seruus communis. Sed in magnis, aut sunt in quantitate fructuum,⁊ tunc videtur ei donare, argumen.ꝺ.l.fina.§.fi autem es alienum. Nam expendere in re filij videtur apud eum dimittere. Aut sunt vltra fructuum quantitatem,⁊ non videtur donare,⁊ in dubio videtur habere animum repetēdi nisi in causa alimentorum,vel simili expendisset. C. de negotijs gest.l.alimenta. Sed si non sunt ad perpetuam vtilitatem, sed ad fructuum vtilitatem,hic nulla patri,vel heredi eius competit repetitio: quia onera pertinent ad eum. ⁊ idem in eo quod expendit pro dotibus,⁊ collectis; cum habet vsumfructum.ff. de vsufruct.l.si pendentes.§. si quid ⁊ ff. de impensis.l. neque stipendium. Quinto quero, quid si pater fecit filium stipulari ab aliquo suo debitore,an videtur hoc facere animo donādi,an videtur vti filij ministerio: ⁊ quod videatur donare.facit ff. de donationib.l.si pater.in princip.⁊ l.certi condictio, ff. de rebus credit. In contrarium facit ff. de pecul.l.fin ⁊ C. de collatione pecul.l.j.lib.xij. Solut. Oldrad.⁊ Bartol inspici debet numerus liberorū ⁊ quantitas patrimonij patris.⁊ quantitas quam filius stipulatus est,vel alias contraxit:⁊ quia aut est parua vel magna:⁊ his inspectis videtur donare.vel non. argumen.ff. de legat.iij.l.si filie.cum similibus. Et idem tenet Jacob. de Arc. in dicta l.si pater. Non obstat l.fina. de pecul. vel quia ibi nullus interuenit actus.iij. vel traditionis in filium: sed hic interuenit obligatio a filio contracta.que in turibus pro quasi traditione habetur,vt not.C. de dote cau.non nu.l.secund. Sed ego puto vt videatur adhibitus filius, vt minister fieri filius in potestate. Sed si emancipatus: quia per eum non queritur patri, videtur adhibitus vt commodum sentiat,⁊ fiet donatarius,vt dicta l.auia.§.fina.⁊ argumen ff. de donationibus inter virum ⁊ vxorem. l. mulier. Sed in dote fauore dotis neutrum neat mulier indotata,nunquam filius presumitur adhibitus ad stipulandum vt donatarius.ff.solut matrimon.l. que dotis. quando mandatum stipulationem precedit:quia mandatum procuratoris:⁊ in dubio est simpler procurator.non in mandatum nec presumitur donatio.ff mandati.l. idemque. §. si tibi. quod not.C. de donationibus inter virum ⁊ vxorem.l. fina. per Ly.C. de iur.dot.l.ij.⁊ de leg.iij.l.cum quis decedens in ptura.per Byn. Additio. Usque huc do.Bald. in epilogauit aliquas questiones tractatas per do.Bart.in superiori tractatu,hic vero idem Bald.incipit querere.

1 Filius impendens circa personam patris eo viuo non potest a coherede iudicio famil.ercis. An actione negs.gest.a patre dilapidauit:an patre mortuo tanto minus accipere debeat a quod consumpsit in suam partem computare, si instituti sunt heredes ⁊ nu. 34.

3 Pater si obligauit pro filio: an totus solui debeat de parte filij.

4 Pater si dilapidauit, ⁊ consumpsit bona aduentitia filij, an filius a fratribus emendationem recipiat. An aduentitius intret patrem ⁊ filium cadit efficax obligatio.

5 Legatum si fit a matre que prohibuit patri queri vsumfructum an valeat, ⁊ ꝺ. in tract. Bart. nu. 14.

6 Fratrum si vnus cum pecunia communi facit mercantiam ⁊ lucretur quando tale lucrum debeat alijs communicare ⁊ quid de damno. nu. 8. ⁊ 32.

7 Tutor negotians cum pecunia communi pupilli.quando tenetur lucrum communicare pupillo, ⁊ videatur nomine proprio vel communi gerere,⁊ quid de damno. nu. 8.

9 Fratrum duorum simul habitantiũ, si vnus post mortem patris facit debitum, non soluitur de communi, nisi ratione communis vtilitatis fit contractum.

10 Dos recepta per alterum fratrum non restituitur de communi nisi probetur versa in communi.

11 Condemnatio soluta per alterum fratrum non soluitur de communi, nu. 30.

12 Frater debet militare suis sumptibus, non de communi.

13 Frater maritat filiam de proprio, non de communi.

14 Fratres si sint simul, & vnus eorum lucratur & nescitur vnde venit, præsumitur de iure communi lucrari & communicantur.

15 Fratres si sunt socij omnium bonorum, lucra & damna communicari debent.

16 Si vnus ex duobus fratribus socijs omnium bonorum emit galeam & promittit penam, maker qui non emit contrauenit, neque ipsorum incidit in penam.

17 Fratres duo simul stantes an videantur contrahere societatem, & quam.

18 Minor vberiorem pupillo in his que fiunt per actum verbi de verbo loquitur, eius in his que procedunt per actum fieri.

19 Patruus & cultura prouenientes cultatiuata per fratres, quos pupillus habeat duos filios, debent per capita diuidi. & infra, numero 35.

20 Si ex duobus fratribus, vnus dives, qui posuit pecuniam in societate alter pauper, qui posuit operam, & totum perijt, pauper tenetur ad diuidiam pecunie.

21 Fratres simul habitantes si non negotiantur, non præsumuntur socij.

22 Fratres si simul habitant, vel patruus & nepotes & vnus negotiatur, alter non quando præsumantur socij, late supra, nu. 6. & 7

23 Fratres præsumuntur socij quando simul habitant & simul negotiantur.

24 Damnum contingens in persona vnius ex fratribus casu fortuito, an sit commune.

25 Fratres seorsum habitantes si simul negotiantur, præsumuntur socij.

26 Fratres seorsum habitantes, & viuo patre negotiantur, & lucrum communicant, an præsumantur socij.

27 Lucrum proueniens alteri, fratri, vel ex successione vel propter furtum quod non communicatur.

28 Alter ex fratribus si sunt socij, potest capi pro debito alterius si est contractum nomine societatis.

29 Sumptus facti per alterum ex fratribus tam'in eius persona, quam filij vel filie sunt socij omnium bonorum, & fiunt de communi.

30 Condemnatio iniuste facta debet de communi solui, si sunt socij generales, secus si est facta licite: quia de proprio condemnati. supra, nume. 11.

31 Si pater fecit sumptus pro vxore alterius ex filijs, vel soluit condemnationem pro filio, an imputetur in eius partem.

32 Testamenta, anuli, & perle que fecit pater nuru, imputantur in partem filij, pro eo quod nunc valent, non pro eo quod fuerunt empte.

36 Filius expendens lucrum vndecunque prouenies in paterna familia ad non repetit.

37 Frater præsumitur amicabilior sibi quam fratri, cum quo non habitat, & nu. 38.

1 **Primo quero** † Quid si filius impedit se circa personam patris eo viuo, an a coheredes recuperet: Respon. quod sic, quod eo viuo gestum fuit, non venit in iudicio familie erciscunde. l. & pute. §. sed & si. & l. qui heres. §. penult. ff. famil. erciscu. Sed an possit recuperare per actionem negotiorum gestor. dixi de neg. gest. l. filius pro patre. Sed

2 quid si filius non gessit negotia patris, sed viuo patre res patris dilapidauit, & cõsumpsit & surripuit & lusit, & postea decessit pater omnibus filis heredibus institutis, qualiter fratres dicũt quod tanto minus accipiat, & suam partem computet, an possint ad hoc eum cogere: Videtur quod non, quia damnum datum in vita patris non venit in iudicium familie erciscunde. d. l. & puto. §. sed & si. Item pater videtur ei remittere ex cõiunctione personarũ, vt ff. de probationib. l. Procula. Et ideo videtur, quod licet pater nil dixerit in testamento, quod fratres non possint aliquid petere. d. l. omnimodo. C. de inoffic. testam. in fin. l. † In contrariũ videtur, ff. de pact. l. tres fratres. S3 dic secundum Guliel. aut filius iste erat emancipatus, & tunc siue consideretur crimen, siue pena, siue obligatio siue constitutio, omnia ista statim sunt nata, vt ff. de furt. l. si quis vxori. §. i. ideo cum actio fuerit quesita patri, ipso moriente transiuit ad heredem. ff. de pœna. delic. l. i. & ideo ad quemlibet pro hereditaria portione est quesita, C. de hereditaria actio l. si adulta. sed si ille filius erat in potestate, tunc actio non erat nata, sed obligatio naturalis, l. seruum. & hiũ. ff. de furt. & dicit ipse Guliel. qõ cum non fuerat actio nata, sed tantum pater naturaliter obligatur, quod heredibus non subuenitur iure actionis, sed ope exceptionis cõpensationis si forte aliũ percepissent fructus vltra quã deberẽt: & ideo si agit in condictione indebiti, poterũt opponere cõpensationẽ. ff. de cõdictione indebiti. l. frater a fratre. in prin. ff. de compensatio. l. id quod natura. & ff. de neg. gest. l. iũ. §. pupillus. Et intelligo quod veniat in compensatione solum simplũ, nõ duplũ, vel quadruplum, secundum Gabriel. argumento. ff. pro socio. l. si id quod. ff. familie erciscũde. l. damno commisso. Non obstat d. l. tres fratres. quia ibi factum fuit furtum post mortem patris, vt C. familie erciscunde. l. aduersus. de quo per Guliel. in lege, certi

3 turis. eodem titulo. † Sed quid si pater se obligauit pro filio, an totum solui debeat de parte filij: Respondeo, non, sed omnes debent sustinere, dicta l. si filius. §. idem scribit. & §. Rerati. & ff. de muneribus & honoribus. l. iũ. §. finali. secundum Guliel. in dicta l. certi hoc verum si pater suscepit in se obligationem filij, ductus pietate paterna. C. de postli. reu. l. si liberum captum. Sed si ex necessitate dictante statuto pater fuit captus pro filio, dic vt no. C. de decu. super rub. li. & tũc non præsumitur patris liberalitas erga filium, sed præsumitur quedam necessaria gestio negotiorum, argumento d. l. nam & Seruus. in princ. ff. de negot. gest. Nã in necessitatibus nemo liberalis existit. ff. de actim. leg. Item legitam. Ex ista ergo gestione est naturalis obligatio inter patrem & filium que transit ad heredes. Et facit ad predicta ff. de liber. cau. l. igitur. in fin. ratione. & quod no. Doctores de eo qui cogitur soluere condemnationem alterius, vt l. iũ. §. fin. ff. de

4 verb. oblig. & quidam ponunt in l. iũ. §. Cato. eod. tit. † Sed quid si filius habeat bona aduentitia, & pater ea dilapidat, & ea cõsumat, & filius vult ea emendari a fratribus, an possit: Et videtur quod non, quia non cadit inter patrem & filium, etiam ex iusta causa naturalis obligatio, & ideo lex statuit quod tali patri auferatur administratio. non autem interponatur cautio. l. Imperator ff. ad Trebel. & argumen. C. de senten. pas. l. fi. In cõtrariũ videtur, nam inter patrem, & filium cadit efficax obligatio ex causa aduentitia, iuxta not. ff. de fideiu. l. si quis pro eo. §. i. Hic ergo naturalis obligatio transit ad heredem patris saltem in simplum. Si autem pater non habet vsumfructum, quia ille qui legauerat prohibuerat vsumfructum queri patri. C. de bo. que liber. authentica, excipitur. & tũc, quia pater deliquit precise in re aliena, tenetur vt quilibet extraneus: & sic tenetur filio emancipato, vt dixi C. de dol. l. si superstite. Sed si pater habet vsumfructũ rei, tunc debet distingui modus dilapidationis, qui aut cõcernit solos reditus, aut rei perpetuã deteriorationẽ, vel intolerabilem etiã lesionem. Primo casu nõ tenetur pater, qz de eo quod committit circa reditus, non tenetur filio reddere rationem. C. de bo. que liber. l. cum oportet. §. cum autem. quia non tenetur hos fructus filio conseruare. Sed si pater rei substantiam dissipat, tũc tenetur de eo reddere rationem, vt l. fin. §. sed cum tacita. C. de bon. que. liber. quia tenetur secundum istam rationem proprietatem seruare filio illesam, ideo in matre dilapidante bona filij, in quibus habet vsumfructum, distingue eodem iure. C. de secund. nupt. l. hac edictali. §. omnibus. Sed iuxta predicta incidenter queritur, mater reliquit filio legatum. &

5 prohibuit patri queri vsumfructum, an potest hanc legem in legato ponere. Bar. monet hanc questionem in dicto tractatu. & gl. in auth. vt lice. mat. & aute. dicit, quod patri non queritur vsusfructus, cũ dispositio valeat: qz per hoc non grauatur filius. imo eius conditio fit melior. ff. de vulgari & pupillari. l. cum ex filio. & C. de inoffic. testamen. l. filijs matrem. Sed ter. in d. authent. tã in rubro quam in nigro, innuit expresse cõtrarium, quare Bart. dicit, aut est filius institutus sub conditione si pater renunciet vsumfructum, & valeat institutio d. l. filijs matrem. & existente cõditione per patris renunciationem, certum est qõ patri nõ queritur amodo vsusfructus quia pater renunciauit. Aut institutio est pura, sed per modum precepti adijcitur, ne ad patrẽ perueniat vsusfructus, & tunc filio adeunte pater habebit vsumfructum in legato, in quo testator nequiuit talem legem imponere. Nam non potest facere quis quin leges habeant locum in suo testamento. sic intelligit bar. ter. d. auth. Sed dic qõ ista distinctio non est bona quia quod non potest fieri per modum distinctionis, lege prohibente, non potest fieri per modum conditionis. ff. ad legem Falcidiã. l. Seius & Augerius. Item in primo membro non dicit verum quia cum conditio non sit potestatiua, testamentum est nullum ratione preteritionis, vt saltem oportet quod conditio remoueatur de medio, & institutio remaneat pura. C. de inofficioso testamento. l. quoniam in prioribus. Tenet ergo simpliciter gl. qõ licet vsusfructus queratur patri

testatore tacente, ⁊ rem admittente ex improuidentia legis, se-
cus tamen est, si ipse testator prouidet, d. auth. excipitur. Et si
dicas etiam legitime non potest imponere legem. Respōd. ve-
rum est de lege grauaminis, sec. fauoris sic. ¶ Item non impo-
nitur legitime, sed patri, cui ab vxore non debetur legitima. ⁊
ita concludo. ¶ Circa secundam partem huius tractatus, scili-
a cet de his que contingunt post mortem patris, quero primo[a],
6 † si vnus fratrum cum pecunia hereditaria facit mercantiam,
⁊ ex his lucratur, an debeat aliis communicare? Solut. huius
questionis patet ex his que dixi. C. commun. vtriusque iudic. l.
si patruus, quia videndum est, an faceret nomine communi, an
proprio. Et cum ista questio de facto contigisset, dicit Bartol.
quod fecit sibi ostendere librum rationum, quo continebatur sic
in principio, hic est liber mercantie Petri, ⁊ fratrum de tali lo-
co. Et ex hoc dicit apparere, quod facit nomine communi mer-
cantiam, argum. ff. de negot. gest. l. Nesennius, ⁊ ideo lucrum erit
communicandum. Sed si hoc nō apparet nec alteri fratri erat
tutor, vel curator. ⁊ tūc lucrum debet esse suum proprium. ff. de
administration. tutor. l. Titium ⁊ Meuium. §. altero. sed si tutor
esset vel curator, tunc lucra que faceret ex paterna pecunia, de-
bent esse communia, secus de lucro quod fiat ex pecuniis reda-
ctis ex mercantia, cum quibus aliquid sibi emit. Nam pecunia
redacta ex mercantiis communibus non est communis, vt dicit
7 gloss. in dicta l. si patruus. Et predicta, que dixi † in tutore ⁊ cu-
ratore, dic tunc esse vera, si constat prius quod facit nomine pro
prio. Nam in dubio presumitur facere nomine communi ratione
officii, ⁊ communionis, argument. ff. quando ex fac. tut. l. post.
mortem. §. j. quod hic aliter non examino, sed Bartol. in. §. al-
tero. dicit quod cum tutor facit ad id quod tenetur, nec potest
facere pro pupillo, presumitur facere nomine proprio. Sz quā-
do facit quod potest facere nomine communi, tamen tenetur fa
cere nomine communi, si non vult, presumitur facere nomine
proprio. Sed tutor non tenetur facere negotiationem nisi testa
tor precepisset, imo pecuniam conuertit in emptionem predio-
rum, que non subiacēt periculo casus fortuiti, vt in authentico,
vt hi qui se perhi. res mi. ha ob. §. quoniam autem. ⁊ ff. de admi-
nistra. tutor. l. ita autem. in princip. ⁊ regula est, quod quando po
test facere nomine suo, vel pupilli, simpliciter faciendo intelligi-
tur nomine suo. Nec obstat d. l. post mortē, qr illud intelligitur
quando facit mentionem tutele, secundum Bartol. Sed potest
dici quod aut iste tutor negotiabatur negotiatione insolita pa-
tri pueri, quia pater pueri nunquam fuerit mercator, ⁊ tunc in
dubio videtur nomine proprio gerere, quia in dubio non presu
mitur in culpa, quia quedam culpa est agendi negotia insolita.
ff. de negot. gest. l. si negotia. Aut continuat negotia solita, non
autem aggreditur insolita, vt si erant duo fratres qui faciebant
insimul mercantiam, ⁊ vno defuncto aliter continuat superstiti
bus filiis fratris indiuisam substantiam possidentibus, ⁊ tunc
videtur eodem modo cōtinuare, vt ff. de neg. gest. l. nam, ⁊ Ser-
uius. §. si viuo Titio. quia primordio tituli posterior probatur
euentus, vt C. de imp. lucra. descr. l. j. lib. x. ar. l. si vni. § Herati[9].
⁊ ff. pro socio. l. actione. §. morte. versicu. sed quod ex re. Sz ex re
communi non distinguitur an ex prima inchoata aliquid perue
nerit, an ex sepius repetita quia natura huius actionis, vt id
quod posteriori loco sequitur, semp loco prioris subrogetur, ff.
8 de pig. l. qui tabernam. in princip. Sed hic quero dictum † est ō
lucro quid de damno? Respon. si proprio nomine facit, est pro-
prium, sed si nomine communi, tunc aut est aggressus solita dis-
crete operando, sicut diligens paterfamilias, ⁊ tūc damnum est
commune, quod incidit in re communi, aut insolita inchoando,
⁊ tunc imputet sibi, d. l. si negotia. ⁊ not. in d. §. quoniam in gl. in
verb. necessitatem incip. quid ergo. Ita dicit Bart. in §. altero.
In dubio autem dicitur, quod quando videtur facere nomine
communi idem enim est ac si expresse nomine communi negotia
retur, arg. ff. de instit. l. Lucius. sed si presumeretur facere nomi
ne proprio, sibi imputetur. Nam sicut non diuidit lucra, non de-
bet communicare damnum, arg. ff. pro soc. l. si nō fuerint. §. Ari
9 sto. Et no. † quod de materia duorum fratrum simul habitan-
tium not. in Spe. in titu. de iud. §. sequitur. versi. quid si duo fra-
tres. vbi dicit, quod si sunt duo fratres ⁊ vnus facit debitū post
mortem patris nō debet solui de communi, nisi ratione commu
nis vtilitatis sit contractum vel ratione societatis, quod non
10 presumitur, nisi probetur. † Itē dicit, quod si vnus ex fratribus
recepit dotem, non reficiet de communi, nisi quatenus probatur
versum in rebus communibus, vt eo. § versic. quid si communio
11 ne. Item dicit, † quod si vnus ex fratribus soluit condemnatio-
nem occasione delicti, damnum est proprium nec cōmune. eod.
12 §. ver. quid si alter. Item dicit, † quod si vnus militat, debet mi-
litare suis sumptibus, non de communibus. eod. § versic. quid
13 si vnus ex coheredibus. † Item, quod si vnus fratrū habet filiā
maritandam debet eam de proprio maritare, non de communi.
eo. §. vers. quid si vnus ex fratribus. nisi aliud inter eos esset cō
14 uentum, vt ff. pro soc. l. si socius pro filia. † Item dicit quod si fra
tres diuiserunt ⁊ quilibet stat per se, quilibet sibi lucratur, mer
catur, ⁊ negotiatur: sed si stant simul, ⁊ alter eorum cum pecunia
lucratur, ⁊ nescitur vnde veniat presumitur de communi euenis
se, ⁊ lucrum debet cōmunicari, eod. §. versi. vt autem circa. Sed
cur hoc dic vt dixi in d. l. si patruus declarando intellectum il-
lius l. ⁊ d. §. altero. ⁊ vide Specul. in d. §. sequitur. vers. quid si al
ter. Et predicta sunt vera, vbi nō constat de societate inter eos
15 contracta. Sed vbi † apparet quod essent socii omnium bonorum
idem per omnia dicendum esset quod in extraneis sociis: qr de-
set participandum lucrum, ⁊ damnum, que ius ⁊ natura societa
tis participari vult, vel iubet vel suadet, sicut de dānis cōstat.
ff. pro soc. l. cū duobus. §. damna. ⁊ §. quidam sagariam. ⁊ versic.
per cōtrariū quoque. ⁊ eod. ti. l. si igitur. Sed de lucris apparet
in d. l. duobus. §. si duo fratres. in princ. ⁊ §. item Papinianus
⁊ §. fin. vers. ⁊ Attilicinus. l. adeo. §. quod in aliena. cū simil. Sz
16 pone † quod sunt duo fratres socii omnium bonorum, vnus emit
quandam gabellam a Communi, ⁊ promittit certam penam, al
ter frater venit contra illum contractum, queritur an per hoc
incidat in illam penam? Respon. non quia ille qui contrauenit
non incidit in penam: quia non obligatur. ff. pro soc. l. iura socie
tatis. ⁊ quod not. in d. §. sequitur. versic. quid si duo fratres. Sz
alter qui est obligatus, non incidit, quia nō contrauenit, vt not.
17 ff. de ali. iur. l. quia etiam. §. opus. † Sed an duo[b] fratres stando
b simul videantur contrahere societatem? Et reperitur quod in
additio originaliter ex dictis Jac. de Are. aliqualiter extēsa per
Richar. ⁊ Old. eius discipulos, qui dicunt quod duo fratres si
mul stando communicando lucra tacite societatem contrahere
videntur, arg. ff. pro soc. l. coiri. Item sicut tacito dissensu disso
uitur, ita tacito consensu cōtrahitur. ff. pro soc. l. itaq. Sed Bar.
dicit quando plures fratres stant simul, aut nullus negotiatur,
aut alter tantum, alter non, aut omnes. Primo casu non potest
dici contracta societas, licet hereditatem paternā, ⁊ maternā
teneāt simul ⁊ indiuisim, ⁊ d. l. ex pte §. si fratres. ⁊ ff. fam. ercis.
l. ex parte §. si filius. Secundo casu idem; nam non potest videri
contracta societas. Nam ex hoc ille, qui negotiatur, magis vide
tur donare quam societatem contrahere, ergo non presumitur
talis donatio ff. pro socio. l. qui ita. Tertio casu dic, q si alter
eorū est pupillus, non potest dici cum eo cōtracta societas quia
hoc nō posset expresse. ff. pro soc. l. vt in cōductionibus, ergo nec
tacite. ff. loc. l. qui ad certū. Sed quid, si vterque est maior? Dic
quod si ponat lucrum in communi, quod ex hoc presumatur con
tracta societas, non tamen omnium bonorū, vt quidam dicunt,
sed que sunt illius mercantie, vide omnino Bar. in l. j. §. si quis
hoc interdicto. ff. de itin. actu priua. vbi tenet primo, quod sit cō
tracta societas, per rationes supra factas per doc. ar. l. in lege. ff.
de rit. nup. ⁊ ff. de concub. l. in concubinatum. Item qr talis com
municatio non potest intelligi aliter fieri quā circa nomē ⁊ ius
societatis ⁊ ideo presumit societas. arg. ff. de acquir. here. l. pro
herede. §. Papinianus. Secundo, quod non probetur societas
illius mercantie tantū pbatur, quia actus nostri volūtarii non
extenduntur vltra ea que geruntur. ff. de itin. act. pri. l. j. §. Julia
nus. Sed Bar. in d. §. altero. ⁊ in d. l. si patruus. dicit, quod
ista sunt notanda. Sed ego dico in primo membro, qd [illegible]
negotiatur, potest ex actis apparere socialis effectus [illegible]
inter nobiles qui nō faciunt mercātias questuarias: tamē qui
cunque bona, quecunque salaria, quascunque dotes acquirunt
cōmuni conferunt. Nemo enim potest negare hic esse sociales
actus, ex quibus presumitur intentio, ⁊ volūtas vt dicit Jaco.
Are. ⁊ Old. ad qualitatem enim actuū decurritur. Talis enim
presumitur modus qualis ex actib[9] potest colligi. ff de acquir.
here. l. duo fratres, C. de instit. ⁊ subst. l. reprehēdenda. vbi dicit
gl. in verb. comprobasti. quod facto datur voluntas intelligi ar
gu. Insti. de re diui. §. ceruos. Nam in brutis animalibus actus
⁊ consuetudo qualitatem naturalis instinctus ostendunt. Simi
liter dico quod si vnus negotiatur, alter non, tamen ille qui nō
negotiatur omnia illa que obueniunt sibi, puta ex redditibus pre
bendis vel donis, ponit in cōmuni, ⁊ sic faciunt hinc inde. vnde
presumitur societas ex actibus reciprocis socialibus. Idem est
etiam, si vnus negotiatur in vna arte mercantie, alter in altera,
vt in aduocatione, vel tabellione lucrorum communicatio socie
tatis inchoatio sequitur. Nam ex sui natura hi actus societatis
inferunt, quia ordinantur per ipsam ⁊ per hoc ab effectu appa
ret societas. Itē dicit, quod si vnus sit maior, alter pupillus ⁊
pupillus habet tutorem qui communicat, ⁊ ei communicatur,
quod societas contrahitur, quia potest contrahi cū authoritate
18 tutoris. Et si dicas, † quando tutor authorizatur, est opus quod
loquatur. ff. de author. tutor. l. j. in fin. Respon. illud est verū in
his

bis que procedunt per actum verbi,sed in his que dicuntur per
actum fieri,non est opus tutoris sermone,vt ff.de contrahē.em
ptio.l.fistulis.§.fundum.Quod autem dicit Barto.quod socie-
tas tacite restringitur ad actus sociales est verum in actibus
vniformibus,sed in difformibus,licet varietatem in se habenti-
bus,puto quod per talem actum presumuntur societates gene-
raliter contracte, quando se indifferenter habent, ꝛ indefinite.
vnde ex actibus, ita promiscuis indifferentibus presumo socie-
tatem generaliter contractam. Item in predictis non conside-
ro an vnus plus lucretur, vel expendat quam alter, quia in so-
cietate generali hoc non attenditur, sed omnia sunt equaliter
c diuidenda vt ff.pro soc.l.socius pro filia.Sed pone c† quod erāt
19 duo fratres rustici qui tenebant terras ad laborādum, ꝛ vnus
habebat duos filios laboratores ꝛ omnes laborabāt, queritur
de fructibus ex cultura prouenientibus, quomodo diuidantur?
Respon.in capita.quia societas restringit capita eorum qui o-
peras ponunt in societate pretij, ponendo ergo quod oēs sunt
in eo actu laboratores, vel operarij, cuilibet dabitur pars, nec
dz nocere his duobus filijs quod sint filij,ex suis enim laborib'
sibi querere possunt l.cum oportet.§.sic enim.C.de bo. que lib.
20 †Sed pone de facto duo erant fratres vnus diues, alter pau-
per,posuit diues in societate quinq, pauper vero operam per-
sonalem ꝛ cum diu durasset societas vno ponente operam tan-
tum,altero quinq, ꝛ omnia pereant, queritur an iste qui posuit
operam tantum teneatur ad aliquid alteri, ꝛ quod teneatur ad
dimidiam capitalis amissi alteri fratri facit l. cum duobus.§. si
in coeunda.ff.pro soc.ꝛ sic tenet Jacob.in l.prima.C.pro socio.li
cet gloss.videatur ibi aliter dicere.Et si dicas quod istud videt
iniquum quod iste perdat totam operam,et dimidiam pecunie.
Respondeo.illa opera in societate facta iam erat facta commu-
nis, vnde nil perditur quod non fit commune vni.sicut alte-
ri.Itē talis opera est repetibilis.ff.de condictio.indebi.l.si non
sortem.§ libertus.Item non ob.quod debitor quātitatis respe-
ctu certe speciei liberatur eius interitu.l. in naue Saupheli. ff.
loca.quia speciale est in societate quod periculum casus fortuiti
a 21 sit commune.d.§.si in coeunda.ꝛ d.§.fin cum si.† Sed an fratres
qui simul habitant, si non negotiantur presumantur socij? Re-
spon.si nil negotiantur,non quia tacite societas non pōt intelli
22 gi vbi nō est commercium,vt ff pro soc.l.nec adiecit.† Quero,fra
tres,patruus,vel nepotes,simul habitant, tamen vnus nego-
tiatur,alter non,an presumātur socij? Respon. aut qui negotiat
facit nomine proprio,vel communi.si proprio non videntur so-
cij.ff.de admini stra.tuto.l. Titium ꝛ Meuium. §.altero. si com-
muni,iudicantur socij.sed quid, si alter eorum est pupillus, qui
non potest contrahere societatem. Dicit Bartol.quod non est
societas.qz non posset expresse cōsentire.ergo nec tacite.ff. loc.
l.qui ad certum,sed quod nomine pupilli fuerit vtiliter gestum
23 poterit habere ratū.ff.de nego.gest.l.si pupilli in princip.† Sed
quid si fratres simul habitant.ꝛ simul negotiantur? Respon. p-
sumuntur socij,ꝛ si indifferenter omnia communicant, presumit
24 societas generalis.† Sed an damnum contingens in personaz
vnius ex fratribus ex casu fortuito quia captus ab hostib', vel
ob eius maleficium soluit de communi an erunt hic damna cō-
municanda?dic vt l.cum duobus.§ idem Papinianus. ꝛ §.fin.
25 ꝛ ff pro soc. †sed si in vna specie, ad vnam tantum presumunt.
ff.pro soc.l.cum duobus. §.duo. quod enim ex actibus pendet,
ex actibus limitatur.ff.de legi.l de quibus.in fine. ꝛ ff. de itine.
actuque priua.l.j.§.Julianus.sed an fratres qui habitant simul,
ꝛ seorsum negotiantur presumantur socij? Respond.sic.quia ha
bitatio seorsum facta non derogat societati, vt ff.quod cuiusque
vni.not.l.j.in princip. Sed an fratres qui habitant seorsum, et
negotiantur viuo patre ꝛ lucrum communicant, dicantur socij?
Respon.aut referunt questum adinuicem,aut patri. Primo ca
su presumuntur socij,secundo non facit ad hoc ff.de eden.l. pre-
26 tor.§.ij.† Visso autem quando hi presumuntur socij, videndum
est que veniunt communicanda.Et primo quero,si vnus fratrū
ex successione vel dotis partē lucretur ex forma statuti, an de-
beat fratri communicare.Respondeo non, quia quando lucrat
aliquid viuo patre, debet tanquam aduentitium percipere,
tex.est C.de coll.l.fin. multo magis patre mortuo, quia tunc est
plenior sua acqsitio ꝛ facit ad hoc, d.l.nec adiecit. ꝛ vide quod
not.per Cyn.C.fami.ercis.l.ij.ꝛ quod not.ff.de cast.pec.l.dotez.
27 † Quero quando fratres sunt socij,an vnus possit capi pro de-
bito alterius? Respōdeo primo,aut debitum est contractum no
mine societatis,ꝛ vterq3 tenetur. Facit quod not.Cyn.C. si cer-
tum petatur.l.cum te.ꝛ argumē ff. de pactis. l. item magistri. et
quod not.ff.p socio.l.tertia,in gloss. Secundo aut est contractū
nomine proprio ꝛ tunc alter non potest conueniri, facit quod
28 not.ff.pro socio.l. si socij sumus. † Sed an sumptus d qui fiunt ex
d persona vnius fratris, vel filij vel filie ipsius debeant fieri de
cō,ꝛ loquimur in sumptibus honestis. Respond.non, nisi sint
socij oim bonorum.ff.pro socio l.si socius pro filia. Ex hoc ap-
paret quod filius fratris debet stare in studio sumptibus pris,
non de communi patrimonio,similiter debet dotare filiā de bo-
e nis paternis e non de communibus Item si ducat vxorem, de-
bet fieri sumptus de sua parte, nisi sint socij omnium bonorum.
29 ff.de muneribus ꝛ honoribus.l.ꝛ qui originem.§.fin. † Sed,an
si vnus frater soluit condemnationem teneatur alter cōtribue-
re iure societatis? Respon.non,si fuerit licite condemnatus, se-
cus si iniuste:quia tunc debent solui de communi, si erant socij
generales,alias non. d.l. si fratres. §.idem Papinianus. et §.
per contrarium quoque.cum gloss.in verb.consecuturum. et §.
30 cui congruit. † Pone quod pater soluit condemnationem filij,
f vel sumptus f fecit in vxorē illius,puta in conuiuijs, an hoc im-
putandum sit in partem illius? Respond. in condemnationem
est text.quod no.C.de capti.l.liber captus ab hostibus.ꝛ quod
no.ff.de condic.indebi.l frater a fratre.ꝛ per Gulielm.ꝛ Jac. de
Are.in l.dominus.C.loca. Sed de sumptibus no.gloss. in d.l.ꝛ
qui originem.§.fin.ꝛ quod talia non imputentur,facit ff. māda.
l.creditor.§.j.ꝛ de neg.gest.l.Mesennius.nisi filius habuisset pa-
trimonium separatum a patre, de quo patrimonio presumetur
31 pater impendisse.ff.de petio.here.l.fin. † Sed an singula g vesti-
g menta,anuli,ꝛ perle ptiose, que facit pater nurui, imputētur in
partem filij? Respon.sic,inquantum valeant nunc,non in quan
tum fuerunt empte,quia iste res non presumuntur donate,sed
commodate vt ff.commoda.l.si vt certo.§.interdū.nisi magna
dignitas, ꝛ multitudo diuitiarum facerent presum contrariū.
ff.de lega.iij.l.si filie.de dona.l.si filius.ꝛ vide ad materiā quod
not Specula.de iud.§.sequitur.versic.quid si duo fratres, cum
32 multis versi.sequen† Item vide Cyn C.de rei vxo.actio.in l.v-
nica.§.accedit.in vlt.questio. vbi querit, an frater, qui dotat so-
rorem poterit in partem illius imputare tempore diuisionis.
33 † Item vide Guliel.in l.fina.C.famil.erciscun. vbi tractat, an li-
bri empti a patre sint communicandi fratribus? Et quod not.
34 gloss.C.ad Macedo.l.macedoniani.† Item vide quod no. Gu-
lielm.C.fami.erciscund.l.certi iuris.ꝛ ibi gloss. vbi querit, quid
si vnus filiorum furatur grana patris an patre mortuo teneatur
sibi imputare in legitimam? Item de debitis quesitis viuo pa-
tre,an eo mortuo debeant esse communia hec est proprie mate-
ria.l frater a fratre.ꝛ C.fam.erciscū.d.l.certi. Item vide Specu.
in titul.de teste.§.j.versic.sed nunquid.vbi dicit,quod frater po
35 test esse testis pro fratre.† Itez adde b quod dixi ff.pro socio.l.si
b societatem mecum.ꝛ ibi dixi quod si sunt fratres rustici, ꝛ vnus
habet filios quotidie laborantes in agro,qui communiter labo
rant,alter non habet filios quod ille qui habet filios,quia plus
ponit de opera,plus debet percipere in diuisione fructuū: ꝛ il
lud plus intelligitur arbitrio boni viri, per operarum qualita-
tem. Item de his que vnus filiorum lucratur viuo patre, quid
iuris sit eo mortuo?vide C.de bonis que liberis.l.cū oportet.§.
36 primo.ꝛ dicit Nicola.† Abbata.in d.l.cum oportet.quod quodcū
que lucrum sit commune ex opera quacūque,filius ponit ī cō-
muni expendendo in paterna familia,quod non repetit,quia ap
paret quod non voluit sibi querere,sed patri referre, argumen-
to C.de bonis que liberis.l.finali.in principio.tamen non firmo
precise.Item vide quod legitur,ꝛ no.C.commu.vtriusque iud.l.
si patruus.ꝛ circa ea,que viuo patre contingunt, vide ff. famil.
erciscun.l.fina.ꝛ l.ex parte.§.fina. Item vide l.cum allegaꝰ.C de
37 ca.pec lib.duodecimo,vbi dicitur, † quod frater habitans cum
fratre presumitur amicabilior sibi quam illi cum quo non habi-
tat. Item si vnus frater expendit in edificijs, habuistis de neg.
gest.l.ex duobus.in prin.

ADDITIONES.

a L.D ¶ Quero primo.Vide Bart.in l.Titium ꝛ Meuium.§.
altero.ff.de administ.tuto.ꝛ ibi apostillam.in verbo ꝛ ideo.
b ¶ Sed an fratres. De veritate istius questionis vide Alexā.
in l.cum duobus.§.Papinianus.ff.pro socio.ꝛ in l.Titiū ꝛ Me
uium.in §.altero.in additionibus Bar.ff.de administra.tut.in
versi.contracta societas.ꝛ dominum meum Perusinum do.Pe
trum.Corne.in consilio cxxij.in secundo volu.incip.circa presen
tem in princ.ꝛ Jason.in l.vt nemini.C.de coll.
c ¶ Sed pone.Vide Bal hic in fin.tracta.ꝛ ibi scripsi.
d ¶ Sed an sumptus.Vide Alex.de Jmol.in consi.lxx.in v.vol.
incip.casus talis est.
e ¶ De bōis paternis.Sed quid vbi sunt plures socij omniū bo
norum an debeat attendi quod vnus faciat maiores expensas ī
domo quam alius vel quod vnus plus lucretur quam alter, vi-
de Bart.hic.ꝛ vide Bald.in l.si patruus.C.commu. vtriusque
iud.ꝛ Pe rus de anch.consilio ccciij.incip. materia de qua que
ritur rō est noua. Ludo.Roman in cōs.clxxij.incipiē.in propo-
sito themate.in vlt.dub.ꝛ plene per Jas.in l.vt nemini.C.de col.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

f ¶Sumptus. Vide Barto. in l. si cum dotem. §. si post solutum. ff. solu matrimo. & ibi doctores & ibi ap. & Bald. in authen. ex testamento. C. de colla & in authen. nisi rogati. C. ad Trebellia. & in authen. & captiui. C. de episcop. & cleri. & in l. filiꝰ C. fam. erc. & in l. ij. §. i. ff. solut. matri. in l. scimus. C. de inofficio. test. & Alex. in l. in quarta. ff. ad l. fal. in versi quantum. & in versi ad pecuniam.

g ¶Sed an singula. Vide Alexand. in l. in rebus. §. seruus. ff. so. matrimo.

h ¶Item adde. Hoſt. de duobus fratribus, qui habent filios. & laborant. & adde Bald. supra in isto tractatu. in versi. sed pone. & Bal. in l. si patruus. C commu. vtri. iudi. & in l. j. in xj. quest. C. p socio. Bng. in l. ex duobus. ff. de neg. gest. cum concor. de quibus per Jaſon. l. penul. C. de collat. cui adde. Bar. in consil. clxxxvj. incipien. Cucciarellus & Bald. in consilio ecclesiꝰ. in secundo volumi. iste querit. vide Angel. de Aret. in §. actionum. Jnstitu. de act. & Pe. de Bal. dominum meum in iure canonico. Perusi. in suo tract. de societate. in quarta parte principali. & in questione septima, octaua, & nona. & in sexta parte in xvij. quest. Et vide plene Alex. in consil. lxxvij. in quinto volum. incip. circa primum. & in consilio cxxxv. in secundo volu. inci. titulus questiõis talis est. & in consilio xcix. in eodem volu. incip. habita sup narratis. & ita consului in causa magna. in Ciuitate Eugubij.

¶Expletio Baldi super Tractatu de duobus fratribus simul habitantibus.

Tractatus de Tyrannia.

1 ¶Tyrannus a Tyros Grece, quod latine dicitur fortis, siue angustia.

2 Tyrannus est qui communi Reipu. non iure principatur.

3 Verba Gregorij pro lege seruanda sunt.

4 Superbia radix omnium malorum.

5 Tyrannus alius prouincialis, alius ciuitatis, alius domus, alius sui ipsius.

6 Tentans vel procurans Tyrannidem punitur licet non perficerit.

7 Tyrannicus actus specialiter consistit in affligendo subditos

8 Tyrannia non datur in vicinia nec villa vico, vel castro.

9 Assumens sibi potestatem, vel preeminẽtiam in vicinia, vel parte ciuitatis, quod vniuersitas nihil posset, nisi quantum ipse vellit dicitur Tyrannus.

10 Existens in castro ita forti quod ciuitati rebellat dicitur tyrannus & ita in vico & in villa.

11 Tyrannus in domo propria quis esse potest.
Si aliquis de domo facit contractum cum tali rescinditur.
Quis dolus, vel metus requiratur.
Abbas intrusus in monasterio potest dici Tyrannus in domo propria.

12 Tyrannus ciuitatis est, qui in ciuitate non iure principatur.
Tyrannus ciuitatis quotuplex sit.

13 Tyrannus manifestus in ciuitate quis dicatur ex defectu tituli.

14 Tyrannus etiam dicitur electus a ciuitate in rectorem per mestum quando ciuitas habet ius eligendi.

15 Violentia, vel metus qualiter inferatur in populum.

16 Facta per modum iurisdictionis a tyranno manifesto, ex defectu tituli non valent.

17 Facta ab officialibus existentibus in ciuitate, in qua sit Tyrannus, & quos ipsa ciuitas sibi eligit tyranno patiente quando sit nulla.

18 Comparere in loco sibi suspecto & coram iudice & inimicis quis non debet.

19 Restitutio in integrum competit illis, contra quos tempore tyranni aliqua iniustitia facta est.

20 Tyrannia finita, tempus petende restitutionis currit.
Gesta per contractum tempore tyranni manifesti ex defectu tituli quando valeant.

21 Rogatio maioris dicitur iussus.

22 Contrahenti ignoranter cum tyranno manifesto ex defectu tituli subuenitur per titulum quod fal. tuto. autho.
Ignorare quem esse tyrannum quomodo sit possibile.

23 Soluens tyranno vel eius officialibus quando sit liberatus.

24 Debitor specie, specie sibi per vim ablata ipso iure liberatur.

25 Pactorum factum a tyranno inducit iustum metum.

26 Si tyrannus patitur bona ciuitatis deperire contra ipsam ciuitatem non prescribitur.

27 Tyrannus ex parte exercitij, licet habeat titulum minus proprie dicitur tyrannus.

28 Decem signa ad cognoscendum tyrannum.

29 Occidere fratres, & potentes ciuitatis, & eos expellere, non est actus tyranni, si ex iusta causa hoc fit.

30 Conseruare ciuitatem in discordia, de pauperare subditos, & eos affligere in personis, & rebus, sunt signa vere tyrannidis.

31 Superior deponit Ducem, Marchionem, vel Baronem habentem iustum titulum, & tyrannizantem exercentem.

32 Tyrannus absque titulo incidit in legem Juliam maiestatis.

33 Tyrannus exercitio, licet habeat titulum, quas penas incurrat.

34 Tres rationes, per quas superior licite tyrannos creat vicarios, & dominos ciuitatum per eos tyrannizatarum.

35 Processus factus per tyrannum habentem titulum, quando valeat.

36 Facta per tyrannum pendente processu contra eum per superiorem quando teneant.

37 Tyrannus habens titulum quod habeat beneficium, non potest ei a populo addi aliquid iurisdictionis, & ciuitatem subtrahere non potest.

38 Tyrannus tacitus, & velatus quis sit, & duo velamina tyrannidis.

39 Qui sibi facit concedi titulum a ciuitate propria non habente potestatem concedendi, dicitur tyrannus sine titulo.

40 Refirmatus in officio a ciuitate habente, potestatem eligendi quando dicatur tyrannus.

41 Qui se facit in consallonerium ciuitatis eligere, vel capitaneum quando tyrannus dicatur, & quomodo probetur talis tyrannus.

42 Facta tempore tyranni velati quomodo valeant, & communem vtilitatem respiciant quo ad existentes in ciuitate, & quid quo ad expulsos.

43 Raro reperitur aliquod regimen in quo simpliciter ad bonum publicum attendatur.

44 Regimen bonum dicitur, in quo publica vtilitas plus pertinet, quam propria, regentium e contrario malum.

45 Qui nullum titulum in ciuitate patitur sibi concedi, sed tamen dominat regimen quod omnia procedunt secundum velle suum dicitur tyrannus, & quomodo probetur hec tyrannia.

1 a b

Primo quero. Vide Dicatur Tyrannus, & dicitur a tyros Grece. Latine fortis siue angustia. vndecim tes Reges Tyranni vocãtur. Potest accidit. & tyrannos vocari pessimos, & improbos Reges & luxuriose dominationis crudelitatem, & crudelissimam dominationem in populis exercentes a tyros quod est angustia quia angustiãt, & cruciant seruos suos. Jsin Bngon. qõ tyrus interpretet, vt dictus est. patet ex interpretationibus Biblie, vbi, sic habetur, Tyrus interpretatur tribulatio, siue saluatio, aut fortitudo, & hec vtilia sunt, cum quatur de conditione Tyranni, & de modo probandi.

* Secundo quero, qualiter † diffiniatur Tyrannus. Respon. Brego. lib. xj. Regi. alias finit: Propie Tyrannus is dicitur, qui communi iustitia ce, non iure principatur. Sed sciendũ est qõ omnis superior rta modũ propriũ Tyrannidẽ exercet, nõ tunquã alius in Reg. hic per acceptã dignitatis potentiã, alius in prouincia, alius ciuitate, alius in domo propria, alius per latentes nequitias exercet, & cogitatione sua nõ intuetur Deum qui quãti malis leat facere, & tũ deest potestas fortis, apud se Tyrannus est iniquitas dominatur intus. qz si exterius affligit proximos, trinsecus tamẽ habere potestatem sufficit appetere, vt affligi

3 Hec sunt † verba Grecg. ad literam que pro lege seruãda sunt dist. cano. sancta Romana. que verba aliqualiter discutiamus propie Tyrannus, &c. sicut enim Rex, seu Jmperator Romanorũ est iustus, & verus, & vniuersalis, ita si quis illũ locũ vult inste obtinere appellatur propie Tyrannus. & de tali Tyranno benius. C. de sacrosancte. eccle. l. decernimus. & l. omni nouatione. & no. Cõmuni Reipubli. &c. de republic. intelligitur, vt Leum. vectigal. ff. de verb. signi. Nõ iure principatur. &c hoc ptingit caret titulo, quia est electus non de iure. & reprobatus, vt extra de electio. capi venerabilem. vel non electus coronatus. & ea reprobatus in iudicio, vt extra de re indica. cap. ad apostolice. libro sexto, & de Saul Rege j. Regum xiij. cap. vbi Samuel propheta sic ait, Stulte egisti, nec custodisti mandata domini Dei tui. que tibi precepit. quod si non fecisses, iam nunc preparasset dominus tuum Regnum: sed nequaquam regnum

tuum conſurget, ⁊c. Apparet ergo quod ꝓpter peccata rex pri-
uatur regno, ⁊ ex tunc eſt Tyrannus, quia non iure principatur.
Sed ſuperius dixi de Tyranno vniuerſali, hic de particulari,
qui non ita proprie Tyrannus eſt. Omnis ſuperbus, ⁊c. Sup-
4 bia † eſt radix omnium malorum que precipue in tyrannis ap-
paret. Et ſequuntur quinque ſpecies Tyrannorum, quas pro-
5 ſequitur eo loco. † nam alius eſt Tyrannus generalis in com-
muni Repu. Romanorum, alius prouincialis, qui in prouincia
non iure principatur, alius ciuitatis, alius vnius domus, alius
ſuꝑpſius. Sed videndum eſt an ſit vnius vicinie, ⁊ ī dicam hic ꝑ
acceptam dignitatis potentiam. hoc poteſt determinare prece-
dentia, vel ſequentia. Alius in prouincia. In prouincia aliquis
non iure principatur, vt ſ. dixi in communi Republi. Eſt alius
modus ſi quis factus eſt preſes ad tempus, vel ad placitum il-
lo finito tempore ſucceſſorem non admiſit hic Tyrannus eſt, ⁊
in legem Iuliã maieſta. incidit. vt ff. ad l. Iul. maieſta. l. j. Alius
in ciuitate. de Tyranno ciuitatis principaliter ī. tractabitur. A-
lius in domo. quomodo hoc poſſet eſſe ī. dicam. Alius latentem
nequitiam exercet apud ſe, ⁊ incognita eſt ſua tyrannia, que eſt
in ſola cogitatione. ⁊ iſta non pertinet ad iuriſtam, quia cogita-
tionis penam nemo meretur. vt ff. de pen. l. cogitationis penaꝫ.
6 Sciendum † tamen eſt, quod ſi quis curauerit, ſeu procurauerit,
licet non perfecerit, punitur ac ſi perfeciſſet. ff. ad l. Iul. maie. l.
ꝗ. in fin. quod in hoc, ⁊ in quibuſdam alijs ſpeciale eſt, litera ve-
ro que ſequitur, loquitur de punitione que fit in examinatione
eterni iudicis, ideo hoc non expono, ſed dimitto Theologis. Il-
lud tamen excipio quod vobis expedit habere poteſtatem, ap-
7 petit vt affligat. Notandum eſt ſingulariter † quod actus Ty-
rannicus ſpecialiter conſiſtit in affligendo ſubditos. dicitur eñ
Tyrannus qui anguſtiat, ⁊ cruciat ſuos, vt dictum eſt. Multi a-
lij ſunt actus Tyrannici, vt infra dicetur. Hec ad litere expoſi-
tionem ſufficiunt.
8 **Tertio** † quero an in vna vicinia dicat Tyrãnus? Re-
ſpon. nõ vt patet ex verbis Grego qui hãc Ty-
rannidis ſpeciem non poſuit, hoc probatur ratione. Nam regi-
men Tyranni peſſimũ eſt, vt dictum eſt. Oppoſitum eñ eſt dire-
cte regimen quod eſt optimum, ⁊ cum eſt Tyrannus qui non
iuſte principatur, apparet quod vbi non eſt regimen, nec princi-
patus, ⁊ merito ibi cadit Tyrannus, at in vicinia non conſueuit
eſſe Rex, vel regimen aliquod per modũ iuriſdictionis ideo ibi
non cadit Tyrannus, vicinia eñ non regitur per vnum, ſed per
eum qui totam ciuitatem regit: ⁊ licet in vicinia ſint aliqui ma-
gis potentes qui alios opprimunt, non tamen ſunt Tyranni, ſꝫ
ſunt alij potentiores de quibus loquitur ff. de alie. iud. mut. cau.
fact. l. iiij. in princip. ⁊ ff. de offic. preſid. l. illicitas. §. ne potẽtio-
9 res. niſi poneres, † quod in vna vicinia, vel circa partem ciuita-
tis quis aſſumeret tantam preeminentiam quod vniuerſitas ibi
nihil poſſet, niſi quantum ipſe vellet, vt faciunt Romani no-
biles: tunc enim recte dicuntur Tyranni illius partis ciuitatis.
Sed contra predicta poſſet dici, communiter contingit quod in
qualibet ciuitate ſit diuiſio per quateria ⁊ parochias, ⁊ in qua-
libet parte ſunt aliqui, qui vocantur capitanei, ſiue ſyndici, qui
preſunt negotijs illius partis ciuitatis de quibus nota. ff. de
pact. l. item magiſtri. certe cum ibi ſit regimen apparet, quod ibi
poſſet eſſe Tyrannus. Reſpond. tales non habent iuriſdictio-
nez, licet quandoque eis aliqualis prohibitio mittatur pro qui-
buſdam exactionibus fiendis, vt in maleficijs denũciandis. Iſti
enim magis dicuntur famulari his, qui regunt ciuitates, quam
ipſi regere, ⁊ ſic non principantur, ſꝫ principatibus famulant,
vnde nõ poſſunt dici Tyranni, ſꝫ ſunt potentiores ratione offi-
cij, ⁊ poſſunt timorem incutere, ⁊ incidunt in conſtitutionem il-
lam ſi per impreſſionem. C. de his, que vi metus ve cauſa. et ff.
de cõcuſſ. l. j. Preterea iſtorum potentiorum qui ſunt in vicinia
maleficia poſſunt cito corrigi ꝑ eos qui regunt ciuitates, idõ non
poſſunt dici Tyranni. Ideo beatus Grego. Tyrannidem in vi-
10 cinia non poſuit. Eadem ratione † dico quod in villis, vicis, et
caſtris comitatus alicuius ciuitatis, in quibus iuriſdictio non
exercetur de iure, nec de facto, quod ibi non poteſt eſſe Tyran-
nus, ſꝫ ſit aliquis potẽtior, ſi tñ eſſet ita fortis quod quis rebel-
laret ciuitati, ⁊ ſe ab ea defenderet, ita quod propter gentes ciui-
tatis maleficia ibi non poſſunt corrigi ſine magna difficultate,
tunc poſſet ibi eſſe Tyrannus, de quo habemus. ff. ad legem Iu-
liam maieſta. l. iij. ibi, aut arcem non tenuerit, ⁊ C. de fun. li. l. qui-
cunque libro xj. facit quod not. ff. qui ſatiſd. cog. l. ſecũda. in prin-
cip. iuncta gloſ. j. vbi dicitur quod non idoneus facilitate conue-
niendi eſt qui eſt in loco vel caſtro munitiſſimo.
11 **Quarto** quero, † an in vna domo poſſit eſſe Tyrãn⁹?
Et videtur, quod non, quia ibi non exercet
iuriſdictio ergo, ⁊c. vt dictũ eſt. In contrarium ſunt verba Gre-
go. relata. ſ. ij. queſt. Reſpon. in domo propria poſſet dici quod
pater familias aliquid iuriſdictionis realis exercet: ius eñ dicit
in filio, ⁊ in ſeruo. l. ſerui ⁊ filij. ff. de furt. ⁊ C. de pat. poteſt. l. co-
gruentius. Item maior ſeu antiquior domus habet quodãmo-
do quandam iuriſdictionem in vxorem, liberos, ⁊ ſeruos, ⁊ etiam
antiquior frater, vel patruus in minores xxv. annis, qui ſunt in
illa domo. C. de emenda. propin. l. vnic. merito. ſi in illa domo nõ
iure principatur dicitur Tyrannus. Et ideo ſi aliquis de fami-
lia faceret aliquem contractuꝫ, vel aliquid aliud metu talis, qui
eſt Tyrannus in domo, reſcinderetur, ſicut ſi factum eſſet metu
Tyranni, vt ff. qua. re. act. non dat. l. j. §. que onerãde. ⁊ quod ibi
not. Qualiter autem probetur metu factum ibi dixi. Si quis ta-
men in domo habet fratrem, vel fratris filium minorem ſe, tamẽ
maiorem xxv. ann. tunc antiquior non habet in illum illam po-
teſtatẽ: cum per ſeipſum ſe regere debeat, vnde talis metus non
ſufficeret. debet ergo probari dolus, vel metus communis: ſi qs
tamen geſta per talem vellet reſcindere non poteſt. Poſſumus
etiam dicere Tyrannum, in domo propria Abbatem Mona-
ſterij, ſi in eo non iure principatur, quia intruſus, vt extra de ꝑ-
ben. capit. cum qui. lib. vj. vel licet habeat iuſtum titulum Ty-
rannice regit, vt dictum eſt ſ. de Tyranno.
12 **Quinto** quero † de Tyranno ciuitatis quotuplex ſit
eius ſpecies. Reſpond. ex predictis conſtat
quod tyrannus ciuitatis eſt, qui in ciuitate non iure principat,
ſicut autem non iure principatus multis modis contingit, ita
multe ſunt tyrannorum ſpecies. Nam quidam eſt tyrannus ma-
nifeſtus, quidam velatus ⁊ tacitus. Item eſſe quem tyrannum,
manifeſte contingit, quandoque ex parte exercitij, quandoque
ex defectu tituli. Item eodem modo tyrannus velatus eſt quã-
doque propter titulum quandoque propter defectum tituli. de
quolibet ergo videamus.
13 **Sexto** quero † quis eſt tyrãnus manifeſtus, ex defectu
tituli in ciuitate? Reſpõ. ille, qui in ciuitate ſine
iuſto titulo manifeſte principatur, vt ex predicta diffinitione pa-
tet: hoc autem contingit multis modis. Primo ſi ciuitas, vel ca-
ſtrum, in quo manſerit, non habet ius eligendi Rectorem, ſi a-
liquis in illa ꝓ Rectore ſe gerit, iſte tyrannus eſt, quia non iure
c principatur ⁊ tenetur lege Iulia maieſta. ff. ad l. Iul. maieſta.
l. j. in fin. Item, ſi finito officio, eo inuito, ad quem ſpectat, rema-
14 net in eodem vt ibidem notatur. Sed ſi ponas † quod ciuitas
vel caſtrum hꝫ ius eligendi ſibi Rectorem, ⁊ ciuitas ei aliquã
iuriſdictionem dedit licet per vim non poteſt dubitari, quia fa-
cta metu valent, ſꝫ reſcindantur per actionem, quod metus cã,
ergo interim eſt Rector, nec poteſt dici. quod ſit tyrannus ex
defectu tituli. In contrarium eſt veritas, nam iuriſdictio debet
transferri voluntarie, etiam ſi per metum fiat, non valet ipſo iu-
re. ff. de iudi. l. ij. ⁊ no. ff. quod met. cau. l. ſi mulier. §. ſi dos. Nunc
15 autem videndum † eſt, qualiter violẽtia, vel metus inferatur in
populum? Reſpon. ſi exercitus fiat contra ciuitatem ſine cõſen-
ſu ſuperiorum, d. l. iij. ad l. Iul. maieſta. vel ſi cum gente forcĩ pu-
gnando expugnauit ciuitatem. vt ff. ad l. Iul. de vi. pub. l. iij. §.
in eadem cauſa. Sed ſi cum hominibus eiuſdem ciuitatis facto
rumore, ⁊ ſeditione ſe faciat eligi in dominum, tũc plus dubita-
tionis habet quia maior pars videt hoc facere, maiorque pars
eſſe videtur ex eo quod obtinet. Sed dicendũ eſt hoc caſu con-
tingere quẽ non eſſe tyrannum manifeſtum ex defectu tituli ſꝫ
propter vim, ⁊ metum eſſe creatum. Quid enim, ſi cum modica
gẽte quis occupat fortilicia ciuitatis alicuius, quibus occupa-
tis, iuſtus timor cadit in ppl'm? Certe per metum creatus eſt,
argumen. extra de reſtitu. ſpol. c. Piſanis. vel quid. ſi non cũ ma-
iori parte populi ipſe obtinuit, ſꝫ fuit gens vilis, abiecte condi-
tionis, vt communiter accidit. Certe ex hoc non dicetur factus
a maiori parte populi. tales eñ non dicuntur eſſe decuriones,
vel de conſilio, vt de digni. l. ne quis. li. xij. C. Itẽ ſi hoc fecit cũ
comitatenſibus, vt C. ne ru. ad vl. obſeq. deuo. lib. xj. l. j. Vel po-
ne cum modica gẽte eiuſdẽ ciuitatis eleuauit rumorem, cum alij
ſtarent ſeparati per domos, nam pauci vniti preualent multis
ſeparatis. Certe iuſtus fuit timor in ppl'o. Vel pone, quod pri-
mo cum modica gente expulit, vel occidit vnũ vel plures e ma-
ioribus ciuitatis, propter quod alius populus, iuſte timet, quia
eſt ſcriptum. Percutiam paſtorem, ⁊ diſpergentur oues, hunc
eſſe iuſtũ metũ in populis multis antiquis approbat hiſtorijs,
⁊ ſpecialiter in libro Iudic. ⁊ ſimiliter dico quod ſi, facto rumo-
re, vel ſeditione illicita, qs eligitur, eſt tyrannus manifeſtus et
ex defectu tituli. caſus eſt expreſſus. j. q. j. c. principatus. ⁊ xiiij.
q. v. c. neque eñ. vbi etiam dicitur, quod ſi ex poſt facto bene re-
gat, tyrannus eſt, quod intelligendum eſt niſi ex poſt facto di-
ſpenſet vt in c. niſi cũ pridẽ. de renunc. Predicta ẽt vera appa-
rent ex eo, quod appellando aliquos de ciuitate indebite cum
creatur electus, illi expulſi poſſunt dici contempti. debuerunt
enim vocari, vt C. de decur. l. ij. lib. x. ſic ergo electio facta, ipſis

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN

contemptis, non valet, vt extra de electio. c. quod sicut. & c. venerabilem. & c. bone. el. ij. & sic est tyrannus manifestus ex defectu tituli. Apparet ergo ex predictis modus probandi quem esse tyrannum.

Septimo quero, an gesta per tales tyrãnos manifestos ex defectu tituli, vel eorum tpe valeãt? Ista questio habet multos articulos. † Primo quero d de
16 d his que fiunt per modum iurisdictionis, an valeant? Et cõstat, quod ea que fiunt per ipsos tyrannos tanquam iurisdictionem habẽtes sunt ipso iure nulla. C. de sacrosanc. eccle. l. decernim9. vbi text. dicit infirmatis funditus, quasi dicat fundamenta eorum sunt nulla, & sic nullo tempore valuerunt. Idem de his que fiũt ab officialibus positis per ipsos eadem ratione. & sic est expres-
17 sum extra de schisma. cap. j. & in capitu. ordinationes. † Sed dubitandum est de his, que fiunt in ipsa ciuitate vbi tyrannus est electus ab alijs officialibus, quos ipsa ciuitas sibi elegit patiente tyranno, & dic quod non valeant per d. legem decernim9. vbi dicitur, nullum est ipso iure quod factum est tempore tyranni. et hoc suadet ratio. Nullus enĩ officialis fit in ciuitate libere, quando est ibi tyrannus, & videtur factum ab ipso tyranno, ꝓ hoc extra de prescrip. capi. cum nobis. vbi dicitur quod tempore schi-
e smatis non põt agi, vel prescriptio currere. e Sed tempore tyrãni potest dici tempus schismatis. Scindit enim tyrannus, & separat communionem vniuersalis Imperij, quod patet. quia incidit in legem Iuliam maiestatis, vt dictum est. In contrarium facit. Nam in d. l. decernimus, non dicitur quod sunt nulla, nisi que legata facta sunt contra ecclesias, ergo alia videntur remanere valida. Preterea insurgeret iniquitas. Si enim in ciuitate durauit tyrannus longo tempore, dicimus ne omnia celebrata, & acta in eorum curijs, esse nulla? Durum videtur, quod si aliqui processus fiant contra rebelles seu inimicos tyranni, quod tales processus sint ipso iure nulli. Nam non debet comparere
18 coram iudice sibi notorio inimico, vel in † loco notorio sibi suspecto, vt ff. ad trebel. l. de etate. & ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcini9. §. j. & de legationibus l. sciendum. & est expressum de re iudi. c. pastoralis. in cle. Quedam vero ordinamenta sententie et ꝓcessus fiunt contra ipsos intrinsecos, & tunc ꝑlus dubitationis habet. Sed aduertendum in homine libero, qui detinetur ab aliquo sub patria potestate, vel dominica, si sic existens aliquid facit scienter, vt ff. de acqui. re do. l. liber homo. §. fin. in prin. & ibi not. & de acqui. here. l. qui in aliena. §. j. ita in proposito, quedam facit ipse populus nunc sub potestate tyranni detẽtus. vt officiales a populo electi, qui fecissent in omnem euentum, etiam si in potestate sua libera essent, vt decisiones quarundam causarum contrariarum, quas quilibet tyrannus patitur ire sub regulis iustitie, & tunc illa valent quia voluntarie facta sunt. Quedam sunt, que facta non fuissent nisi propter tyrannum, & ista non valent, tanquam facta non libere, sed per metum tyranni, nisi per iura predicta d. l. decernimus. Certum enim est quod contra ecclesias nõ fuisset dispositũ per alios quã per ꝑlatos iustos, si tyrãnus non fuisset, ideo dicunt predicta infirmata funditus ex qualitate factorum. Ista ponebantur sicut dicimus in minore, qui
19 fecit ea, que maior diligens non fuisset facturus. Puto etiam, quod si in causis fiunt iniurie per iudices his, quos tyrannus habet suspectos eis detur restitutio ex clausula generali, vt ff. ex quibus causis maio. l. prima, in fine, & no. ad Trebel. ia. l. seruo inuito. §. cum pretor, & puto quod tempus petende restitutionis curret, finita tyrannia sicut alias finita absentia vel maiori etate facit extra, de prescriptio. capit. cum nobis. Secũda in-
20 spectio † f circa predicta est de ijs que fiunt per modum contra-
f ctus & hoc multipliciter. Nam quandoque Ciuitas donat, vel aliquid concedit ipsi tyranno, & tunc contractus est ipso iure nullus. Nam si non valet promissio facta illi, qui alios detrusit in carcerem ab eo qui detẽtus est, ita non valet promissio, vel aliquis cõtractus factus a ppl'o ipsi tyranno, qui eum detinet captiuatum, & quodammodo carceratum. tyrannus enim dicitur tenere populum in seruitute, vt extra de immuni eccle. cap. non minus. Possumus etiam dicere contractus esse nullos, per l. j. C. de contract. iudi. Si enim in vero iudice dicti contractus annullantur multo magis in tyranno iniuste iudicante, argumen. in authen. de restitutio. & ea que parit. §. fina. & quod not C. quando muli. tut. offi. fung. pot. authentica sacramentum. Quandoque fiunt aliqui contractus inter ipsum tyrannum, & homines singulares sub eo extantes & tunc etiam potest dici contractus nullus per l. primam. C. de contract. iudi. Potest etiam dici dictus contractum annullandum, l. si per impressionem. C. quod met9 causa. maxime si fecit rem sibi vendi per impressionem, tunc enĩ incidit in constitutionem illam, vt rem cogatur reddere, &c. Impressionem autem probabit quis si ille tyrannus non pmittebat rem colligi, vel possessori minabatur nisi venderet. vel a-
lios colores querebat, vel multa rogamenta fecit fieri ei, qui nõ
21 habebat rem venalem. Rogamen enim † maioris est iussus vt ff. quod iussu. l. j. in prin. in glo. in ver. quemadmodum. Quandoque talis tyrannus contrahit cum extraneis nomine ciuitatis & tunc si quidem ipsam ciuitatem submittendo, vel obligando alteri, & non valet ipso iure. C. ne quis lib. inuit. ac. reipu. ger. cog. l. j. lib. xj. & extra de schismati. c. j. de electio. c. fundamenta. in vi. in fi. Quandoque submittit Ciuitatem alteri, sed contrahit si quidẽ in fauorem Ciuitatis tyrannizare videtur, quod non valet, sicut dicimus in male fidei possessore hereditatis. l. si quid possessor. §. sed & si ipsi. ff. de petitio. hereditatis. Contrarium determinat Hostien. extra de schismati. c. j. scilicet, quod valeant quantum est in vtilitatem ciuitatis, sicut dicimus in pupillo, argumen. C. de procur. l. non eo minus. Sed si celebraretur vnus contractus, partim pro ciuitate, partim, contra ciuitatem, tunc si quidem sunt diuersa capitula, & idem: quia valet pro ciuitate. ff. de minorib. l. etiam. §. j. Si vero sunt plura capitula connexa simul tunc si ciuitas reprobat, quatenus est contra se, non potest approbare quatenus est pro se, vt ff. pro soc. l. de illo. §. fina. & ff. de minori. l. si iudex. & l. quod si minor. §. restitutio. ita tenuit ipse in d. c. j. de schismati. Predicta satis puto vera, & iuri cõsona in eo qui non ignorabat talem esse tyrannum. huic enim non subue-
22 nit per titu. quod fal. tuto. autho. Si vero † poneremus ipsum cõtrahentem ignorasse, subueniretur ei per restitutionem ex illo titu. quod fal. tuto. autho. l. j. in fi. quomodo autẽ possibile sit quis ignorare factum, ita notorium, sicut est quem esse tyrannum, not. per gloss. in versicu. nisi probare. ix. q. j. cano. ordinationes.
23 Quandoque vero non † trahit tyrãnus, sed distrahit g per se vel
g suos officiales, solutionem eorum que rei publice debebantur recipiendo, an sint liberati soluentes? Circa quod dicendum, quod aliquando soluunt illi qui sunt debitores ciuitatis cõtractu celebrato cum ipso tyranno, tunc videtur quod soluẽtes sint liberati. l. si vrbana. ff. de condictio. indebi. Sed illa loquitur, qui contrahit cum predone promittendo sibi proprio nomine, hic loquitur de eo qui contrahit cum tyranno nomine ciuitatis, videtur tamen, quod sibi possit solui ex suo contractu, sicut seruo, & filio, vt ff. de pactis. l. si vnus. in princip. & de pecul. l. quod seruus. & ff. de solutio. l. quod seruus. Aliquando soluitur quod debetur ciuitati alio modo, quam facto ipsius tyranni, & tunc videtur quod soluens non liberatur. d. l. si vrbana. Pro quo facit optime quod not. per Innocent. de electio. c. nihil. vbi videtur dicere quod soluens prelato intruso sine aliquo titulo non sit li-
h beratus. Mihi autem videtur h, quod predicta sunt vera in eo qui soluit predoni, vel prelato intruso, vel tyranno tali qui soluenti metum inferre non potest, nec terrorem minari, vt si debitor erat alterius ciuitatis. Si autem potest ei metum, & vim inferre, seu minacem feruorem ratione iurisdictionis, quã exercet, licet de facto, vt quia erat subditus sibi, tunc soluendo ei, vel suo officiali, liberatur vt l. Paulo Callimacho. §. fi. de lega. iij. & de ann. lega. l. liberto. §. Lucius. hoc etiam probatur ratione. Nam ista violentia exactionis, que fit a debitore fit iniuria ciuitatis quibus ipse est debitor, ipsam enim ciuitatem tyrannizat, & sic culpa ipsius videtur contingere, vt ff. loca. l. si merces. §. culpe & solu. matrimonio. l. penultima. Sed quando quantitas debita in genere petit culpa creditoris, debitor liberatur per rationem. l. qui decem in prin. ff. de solutioni. sed si species debita, tũc minus dubij est, quod liberaretur ipso iure. d. l. qui decem. Pro hoc, scilicet quando species debita vni aufertur per
24 vim † facit optime ff. de pericu. & commod. rei vendi. l. lectos & l sequenti, & quod ibi not. & de pignorati. actio. l. fina. in fine. facit ff. de euictio. l. Lucius. de rei vendica. l. item si verberatum. §. primo. Similem distinctionem facit. text. scilicet, aut vis infertur ab eo, qui habet iurisdictionem: aut non. ff. si quis cau. l. secunda. §. fina. Sed forsan posset dici quod si talis Tyrannus esset talis conditionis, a quo sine magna difficultate solutum posset repeti; tunc debitori soluenti non daretur exceptio, vt not. in dicta lege secũda. in fi. secus si non esset facilis repetitio vt l. fina. de eo per quem factum est. sed (vt puto) hec diffinitio habet locum quando alicui infertur violentia in iniuriã ipsius cui infertur: secus si ĩ iniuriã ipsius creditoris sui per predictas
25 rationes & puto in predictis † quod quis habeat necesse dice-
i re metum sibi illatum a tyrãno: sufficit enim si legem i fecit, vel
* preconium, quod quilibet sic solueret: Qui enim preter predictum preconium soluit, timuit iuste ne metus inferretur, quod sufficit, vt dicit textus. ff. quod falso tutore authore. l. nouissime, qui text. multum facit ad excusandum ductos debitores soluentes. Nam ibi cogebatur tutor in perniciem principalis, sed hic debitor in perniciem ciuitatis. Ex predictis apparet quod exactores, & alij positi ab istis tyrãnis qui pecunias exigũt, & post ea expendunt eas ad mandatum tyranni, vel ipsi tyranno tradunt

dunt, quod sint liberati. Quandoque tales tyranni non contra-
26 hunt, † nec distrahunt et patiuntur bona ⁊ iura ciuitatis de-
perire ⁊ prescribi, tunc puto quod contra ciuitatem non prescri-
batur, vt C. de seruis fugit. l. j. secundum tertiam lecturam ⁊ ex-
tra c. cum nobis. de prescrip. ⁊ de rescript. c. coram. Dico etiam,
quod si aliqua iurisdictione competenti ipsi Ciuitati tyrannus
vteretur, non autem a ciuitate sed ab altero recognosceret, quod
quantum ad se videtur vti nomine alieno sed quantum ad ci-
uitatem videtur vti nomine suo si per illum vsum ciuitas reti-
net ius suum vt not. colligitur de itiner. actuque priua. l. prima.
§. si tibi fundum.

27 **Octauo** quero † de tyranno ex parte exercitii, licet ha-
beat iustum titulum minus proprie dicatur
tyrannus xxiii. q. v. canone, neque enim. Dico, quod iste tyrannus
ex parte eius qui opera tyrannica facit, hic ex opera eius non
cedit ad bonum commune sed ad proprium ipsius tyranni. Is-
tud enim est non iniuste principari. ⁊ hoc est de facto in Ita-
lia. Sed vt modus probandi facilius habeatur, ad actus magis
particulares descendamus, qui actus ponuntur in magna par-
te, scilicet in lib. j. huius voluminis qui actus consistunt in hoc
28 quod subditos † affligat. quos actus clarius enumerat egregius
Plutarchus de regimine principum per decem titulos. Pri-
mo enim est tyranni potentes, ⁊ excellentes homines ciuitatis
perimere ne contra ipsum possint insurgere, videmus enim quod
proprios fratres et consanguineos occidunt, quod signum est
pessime Tyrannidis. Secundo, sapientes discriminant ne co-
gnoscentes eorum mala arguant ⁊ populum contra ipsum pro-
uocent. Tertio quod nedum disciplinam ⁊ studium perimant,
sed etiam operantur ne fiant sapientes. semper enim timet per
sapientiam reprehendi. Quarto quod specialitates ⁊ congrega-
tiones etiam licitas non permittunt timent enim ne contra ip-
sum insurgant. Quinto habet per ciuitates multos explorato-
res: cum enim cognoscat se male gerere semper credit quod ho-
mines de eo male loquantur, ⁊ contra ipsum machinentur, et
ex hoc tales relatores libenter audit. Sexto quod tyrannus con-
seruat ciuitatem in diuisione vt quelibet pars de alia timeat ⁊
contra eum non insurgat. Septimo, curat subditos facere pau-
peres, vt sic occupentur circa curas eorum, vnde viuant, ⁊ con-
tra eum non contingat aliud machinari. Octauo procurat bella
⁊ mittere bellatores ad partes extraneas ita quod interim non
cogitent contra eum ⁊ quia propter bella homines depaupe-
rantur, ⁊ a studiis auocantur, quod tyrannus querit, ⁊ etiam vt
habeat bellatores pro se quando expedit. Nono quod custo-
diam sui non facit per suos, sed per forenses, timet enim de ci-
uibus. Decimo, cum in ciuitate sunt partes, semper adheret v-
ni, vt cum illa aliam fugat. Ita dicunt dicta Plutarchi que exa-
29 minemus. † Primum excellentes, ⁊ etiam fratres perimere est
actus tyrannicus: verum est, nisi ex iusta causa, vt fecit Romu-
lus de Remo. vt leg. fin. ff. de rerum di. quis enim dubitat quod
si aliquis in ciuitate potens sit rixosus. ⁊ seditiosus, de ciuitate
debet expelli a quolibet iusto iudice, vt ff. de pen. l. capitalium.
§. solent. ⁊ l. si quis aliquid. §. authores. eodem tit. de offic. presid.
l. j. §. fin. tunc enim cum iusta causa fieret, non esset actus tyranni-
cus. Secundum, scilicet perimere prudentes similiter intelligen-
dum est sine iusta causa. Tertium quod disciplinam, et studium
perimunt istud intelligo de studiis ipsi ciuitati congruentibus
vt ff. de excusatio. tutorum. l. si duas. §. est autem. Si vero peri-
mat studium ad quod ciuitas non est apta, non est actus tyran-
nicus. in j. constitutio. ff. §. hec autem tria. Quartum quod non
permittunt congregationes, etiam licitas si semel delinquit, cer-
te potest de iure dissoluere, vt ff. de re milita. l. tertia. §. si plures.
Vidi enim pretextu religionis aliquos congregari, ⁊ statim ci-
uitatem turbare. Ex qualitate ergo personarum comprehendit
an iustas sodalitates diuidere sit actus tyrannicus. Quintum,
scilicet vt habeant in ciuitate multos exploratores, hoc potest
esse actus iusti Rectoris, si ad finem debitum fiat, vt ff. de offic.
prefec. vrb. l. j. §. penultimo. Rectus enim iudex habet explora-
tores, ⁊ corrigit delicta ⁊ alia que iniuste fiunt in ciuitate, ty-
rannus vero habet exploratores eorum a quibus status eius pos-
set ledi tunc refert ad propriam vtilitatem. Sextum quod ty-
rannus studet Ciuitatem seruare in diuisione, hic est actus ty-
rannicus: quoniam ad iustum iudicem principaliter spectat quie-
tem ciuium procurare. l. j. §. quies. ff. de offic. prefe. vrb. ⁊ ff. de of-
fic. presid. l. congruit in princip. ⁊ in authenti. de mand. princ. §.
Deinde competens. vbi hoc magis expresse ponitur. Septimum,
quod curat subditos facere pauperes hoc est simpliciter actus
tyrannicus. Nam rectus iudex nil potest sibi debite accipere,
nec debet subditos affligere grauaminibus realibus, vel perso-
nalibus. C. ad legem Juliam repetunda. l. iubemus. ⁊ l. fin. ⁊ in
authen. de manda. princip. § illud tamen. Octauum, quod pro-
curare bella intrinseca simpliciter, est actus tyrannicus: bella
vero intrinseca quandoque possunt esse iusta, bellum vero in-
iustum simpliciter est actus tyrannicus, vt in vsib. feud. in titu.
hic finitur lex. capitu. domino guerram faciente. in princip. No-
num, quod custodiam suam non facit per ciues: hic autem actus
potest esse iustus. potest enim populus ita esse indomitus, ⁊ ita
peruersus, quod dominus etiam iustus non potest de eo confi-
dere, quod magis contingit in ciuitatibus, que de nouo recu-
perantur, ⁊ per iustos dominos, ⁊ ideo Imperatores quando-
que expellebant homines de vna ciuitate, ⁊ ponebant alibi, vt
C. de iure fisci. l. prima. libro decimo. sicut videmus iustos domi-
nos, quandoque facere munitiones. ⁊ fortilicia in ciuitate, ⁊ ista
quidem iure reguntur, sed talia in domino iusto causalia sunt. in
tyranno communia. Decimum, adherere vni parti ⁊ aliam op-
primere est simpliciter actus tyrannicus, cum vltimus finis ci-
30 uitatis sit quies, ⁊ pax ciuium vt dictum est. Omnia ergo † pre-
dicta sunt signa ad probandum tyrannidem, sed principaliter il-
la duo scilicet conseruare ciuitatem in diuisione, ⁊ depauperare
subditos, ⁊ eos affligere in personis, ⁊ rebus: quod optime pro-
batur in capitulis supra relatis. Ex predictis apparet quem es-
se tyrannum.

31 **Nono** † quero si aliquis est Comes, Dux, Marchio, vel
Baro, qui habet iustum titulum ⁊ probetur ty-
rannus exercitio quid debet facere superior. Respon. debet eum depo-
nere, quoniam qui talia agunt detinent populum in seruitute sed
ad superiorem pertinet populum de seruitute eximere, vt C. de
offic. prefe. Afri. l. ij. In nomine Domini nostri. in princ. vbi di-
32 cit, fortissimos tyrannos deiecimus. Sed in † quam legem inci-
dunt hi, qui absque iusto titulo regnant? Certum est quod tenen-
tur lege Julia maiestatis. l. iii. ff. ad leg. Jul. maiesta. de isto vero
33 tyranno, † qui habet iustum titulum sed exercitio, apparet tyran-
nus, dico quod ex eo, quod subditos affligit in corpore, incidit
in legem Juliam de vi publi. Item ex eo, quod ciuitatem tenet
in diuisione, ⁊ sic iudicia non patitur fieri vt oportet, incidit in
eandem legem de vi publi. vt eodem titu. l. qui dolo malo. Item
k ex eo [k] quod nouas exactiones et noua vectigalia imponit in
eandem legem incidit, vt eod. titu. l. fin. cuius legis pena est de-
portatio. Institu. de pub. iud. §. item lex Julia de vi. ⁊ sic amit-
tit omnia, que sunt iuris ciuilis. l. quidam. ff. de pen. ⁊ sic tanquam
infames perdunt dignitates, ⁊ iurisdictiones, expresse dicitur
ad l. Jul. de vi priua. l. iii. in princip. Item ex hoc incidit in legem
Juliam de ambitu vt ff. ad l. Jul. de ambitu. l. j. §. j. ⁊ in consti. l.
final. C. noua vectiga. Item forsan incidit in penam capitalem,
vt C. de exact. trib. l. j. li. x. Dico etiam, quod si existentes in tali
tyrannide, quoquo modo publice vel occulte machinantur con-
tra principem, vel eius officiales ipso iure sunt rebelles Impe-
rii ⁊ dignitatem perdunt secundum legem nouam Theodosii
Imperatoris.

34 **Decimo** quero, quid dicimus † de his que videmus fe-
cisse summum Pontificem, ⁊ Imperatorem ⁊
legatos? Nam quosdam quos clare cognoscebant esse Tyrannos
quos per Tyrannidem detinebant ⁊ eos episcopos, scilicet sedis
apostolice, Vel Imperii constituebant Vicarios, vt fecit Cle-
l mens. vi. in Ciuitate Bo. de domino Thaddeo de Populis, [l]
⁊ eius filiis. Hoc idem fecit Carolus Imperator cum Tyran-
nis in Lombardia. hoc idem dominus legatus cum multis Ty-
rannis fecit in Marchia Anconitana? Respond. presumen-
dum est quod tanti domini hoc sine magna causa non faciunt, ⁊
potest esse duplex causa. Prima, propter aliqua magna, ⁊ ar-
m dua [m], que eis expedire incumbat. sicut enim diligens nauta
proiicit viliora, vt saluet pretiosiora, vt ff. ad legem Rho. de ia-
ctu. l. qui leuande. ⁊ diligens paterfamilias debet preeligere vt
res pretiosiores saluas faciat, vt no. ff. commodati. l. si vt certo.
§. quod vero senectute. Sic etiam dominus iustus cum vno Ty-
ranno pertransit, ⁊ eum Vicarium facit, vt ea, que sunt magna, ⁊
ardua, reformare posset. Secunda ratio potest esse charitas, ⁊ di-
lectio eorum qui sunt sub Tyranno: sicut enim videamus natura-
liter Physicos facere, quando vna infirmitas non potest sine ma-
gno periculo persone curari, tunc ipsi procurant sustentare na-
turam, ne infirmitas procedat vlterius, ex quo contingit quod
natura semetipsam adiuuat. ita quandoque Rectus Princeps
facit videns quod quandoque vnus Tyrannus non potest depo-
ni sine magno exterminio eorum, qui sunt sub Tyranno propter
bona eorum ipsum Tyrannum facit Vicarium, vt ex hoc ille Ty-
rannus minus timeat. minus populum grauet, ⁊ interim casus
occurrit, per quem suadente iustitia, sine populi detrimento de-
ponetur Tyrannus, propter autem dictum titulum superue-
nientem dicti Tyranni non desinunt esse Tyranni, si predicta
Tyrannica opera exercent. hec enim que dicta sunt in commissio-
ne eis facta non veniunt, vt ff. de condition. indebiti. l. si procu-

rator.ff.que in fraudem creditorum.l.si pater.

35 **Undecimo** quero,an processus facti per supra dictos Tyrannos,qui iustũ habent titulum,valeant? ↵ Et dico,quod aut fecit,processus contra suos exititios,& rebelles,& non valent,quia non debuerunt comparere coram iudice sibi notorie inimico,vt dictũ est in precedenti.Ea vero que ipse fecit contra intrinsecos ↵,valent donec ipsi tollatur cum ipsa dignitate,l. Barbarius.ff. de officio preto.& C.de sentẽtijs & interloc.l.si arbiter.& de test.l.prima.& ext.de restitut. in integrum.capitu.sciscitata.& ibi per Innocentium de re iudicata.capit.ad probãduz.& hec vera,donec toleratur.Sed quid,

36 si iam ↑ceptus est processus ex quo ferenda venit sentẽtia declaratoria contra ↵lem Tyrannum,an facta pendente processu ante sententiam teneant? Respond. quãdo fit processus ex quo ferenda venit sententia declaratoria,vt quia faciat aliquod delictuz,propter quod ipso iure priuatus est iurisdictione,vel dicitur seruus,vel infamis,tunc facta post processum inchoatum nõ valent,vt C.de testamen.l. prima in fine. Nec vsque adhuc aliquis,status controuersiam mouit,vt ff.qui,& a quibus.l.questium. Si vero fit processus ex quo priuandus venit per sententiam tunc interim gesta per eum valent quia interim dignitatem retinet ↵, ff.ad municip.l. Lucius.§.in questionibus.& not. C.de rebs post.l.j. lib 1.& eodem modo,si quid contraberetur, vel ipsi Tyranno solueretur,valeret,vt not.per Innocẽ,de electio.capitu.nihil. quod intellige nisi facit contractus submit-

37 tende ciuitatis,vt j.dicam.& per hec dico,quod si aliquis est in nobili potestate,& habet iustum titulum,licet respectu exercitij sit Tyranus,tamen habet beneficium. extra de baptis.capit. j.in clemen.donec in dignitate toleratur, secus si esset defectus tituli,vt ↑ nota. Item dico,quod postquam talis habẽs tituluz deuenit ad Tyrannidem per modum exercitij, si aliquid sibi plus iurisdictionis concedi fecerit a populo non valeret,quasi populus per metum faceret,vt dictum est in precedẽ. Tẽ omnis contractus, quem faceret de ipsa ciuitate submittendo, vel obligando eam non valeret;non enim loco domini est:cum ipsam ciuitatem spoliat ina libertate vt ff.de vsucap. pro empt.& qui fundum.§.in tutor.expressius extra de iureiurando.c.intellecto.facit de electio.c.fundamenta. §.per.lib.vj.

38 **Duodecimo** quero de Tyranno tacito,& velato,vt est ille,q sub quodã velamine non iuste principatur in ciuitate. Istud autem velamen contingit duobus modis scilicet per titulum quem facit sibi concedi. Secundum est, quod supradictum est, quod tyrannus proprie opponitur ↑ regi,sed de Regia potestate est quod sit ppetuus,item quod habeat omnem iurisdictionez,vt patet ex capitulis, supra relatis ex his duobus duo velamina Tyrannica sunt inuenta. Primum quod quidam faciunt sibi cõcedi iurisdictionẽ, & finito tempore,reformari, & sic regimen eius magis videatur

39 iudicis quam tyranni. Sed circa hoc dico. ↑ si quidem habeat iurisdictionem,& sibi faciat concedi in ciuitate propria, titulus est nullus: nam nullus potest talem iurisdictionem habere. vt C.de assessoribus.l.in consiliarijs.fallit in vrbe Romana,vbi ex potest esse pretor.l.ij. C.de offi.pret.& Senator per annum tantum,& non vltra.d.c.fundamenta.in fin. Item fallit in defensore ciuitatis,vt in authen.de defen.ciui. §.13 interim. sed illi non habent merum,& mistum imperium, sed nudam iurisdictionem. & sic de tali qui nullum titulum accepit, esset dicendũ idẽ quod

40 dictum est supra de tyranno ex defectu tituli.↑ Sed si poneres quod res ciuitatem ex priuilegio vel consuetudine,taliter quod potest ↑s populi concedentis non posset in dubium reuocari,& sic titulus primo loco concessus valeret,tunc videndum est an ex eo quod fecit reformari sit tyrannus,quod videtur de iure communi,quia talis reformatio non valet,imo incidit in legem Juliaz de ambi.vt C.ad l. Jul.de ambi.l j. Sed si poneres quod tanta esset potestas dicti populi,quod posset contra dictam legem dispensare,tunc videndum,an tempore primi regiminis,ita se fortificauit quod populus habeat necesse eum eligere prosequenti tempore,& tunc vere tyrannus est electus per metum ex defectu tituli. Si vero esset sponte electus,sed modo exercitio esset tyran-

41 nus dic vt in precedẽ. Secundum velamen est ↑ quia quid m tyranni faciunt sibi fieri aliquem titulum,cui nulla quasi iurisdictio ineſt,puta facit se creari vexilliferum,vel cõfallonerium vel facit sibi committi custodiam ciuitatis, vel facit se fieri Capitaneum stipendiariorum, vel gentis armigere.& ex hoc non dicit se esse tyrannos,cum ad tyrannum debeat spectare omnis iurisdictio sicut ad Regem non enim potest dici principalis qui nullam vel modicam iurisdictionem habet,certe ex illo titulo tyrannus non est,sed ex hoc quandoque in tantam venit potentiam quod officium ciuitatis ordinat prout vult quod officiales ei obediunt, vt domino, tunc dico si opera tyrannica facit vel fieri facit, vere tyrannus est: nam principaliter in ciuitate regimina obediunt,& non iure principantur:quia opera tyrannica facit,et sic est tyrannus.Sed hoc qualiter poterit probari,cum talis fe velatus tyrannus,& per se non facit,in ↑Palatijs raro intrant,& suis scriptis & nunciis regimina obediunt? Respondeo.dura batio est,cum quando fiunt predicta,teites non vocentur,& cõsiderans decretalis in certo casu statuit,pbari per aliquos iuramentum,vt extra de rescript c.j. libro sexto sed hoc non pro generale esse ibi enim iurans nullo alio preiudicio grauatur, ideo puto hoc aliter probandum. Sciendum est eñ, quod licet quidam actus per se directo probari non possunt,probãtur tamen,vt dixi in libro de alluuionibus, que licet videri nõ possunt cum crescunt,ex eo tamen quod factum est sequitur de necessite quod flumen attulit. Item licet filij generatio non videatur plena tamen probatione est quod natus est in domo ex muliere cohabitante cum viro,vt ff.de bis qui sunt sui.vel alie.iudicat l.filium.cum enim probatio faceret fidem iudici,ista statim fidem iudici adducunt ita in proposito si aliquis probauerit ciuitatem esse in diuisione, est enim vna pars expulsa foris,& quod in ea fiunt maleficia & enormia. nec puniuntur,& quod ciues multum grauantur,& similia pertinent ad actus tyrannicos de quibus dixi mus. Item quod ille talis qui habet illum titulum est potentior homo qui sit in ciuitate,& est publica fama quod predicta fieri,satis puto probatam tyrannidem. Predicti eñ actus ab alio quam a predicto potẽtiore procedere non possent. Satis eñ cum fama predicta ad fidem iudicem inducũt,cui congruit quod dicimus in eo qui iuste principat, sufficit quod sic habeat & sic reputet.l. Barbarius.ff.de offi. pto. eadẽ rõne multi facti

42 ℣ quis tanq̃ tyrannus habeat,& reputet. An autem facta per dicti tyranni valeant? dico idem quod dixi de tyranno manifesto,qui facit fieri p officiales electos a ciuitate,& p dicta vera q̃ maior pars populi opprimitur,grauatur,vel male contenditur.Si enim aliqui extra ciuitatem tenerentur, vel aliqui in ciuitate essent male tractati ad honores non vocati, in alijs autem ciuitas bene regeretur & ad communem vtilitatem bene atterideretur, tunc talis habens talem titulum, vel similem per excellentiam non esset tyrannus simpliciter loquẽdo, sed per tale regimen communis vtilitas attenditur, quod directe est oppositum tyranni sed in his que fierent contra extrinsecos,& inimicos illius hominis sic precellentis,licet bene regat Respublicam,puto dicendum idem ac si tyranno factum esset, nullus esi prohibet quod quis respectu terrarum dicatur tyrannus, respectu vero communitatis iustus iudex, vt C. si qua pretio.pote.l.j. Propter quod sciendum est, quod sicut raro reperitur vnus homo sanus per omnia. quin in corpore aliquos patiatur

43 defectus,ita ↑ raro reperitur aliquod regimen,in quo simpliciter ad bonum publicum attendatur,& in quo aliquid tyrannidis non sit,magis enim diuinum esset quam humanus stilli qui principatur nullo modo propriam commodum,sed communem

44 vtilitatem respicerent. Illud tamen ↑ dicimus bonum regimen,& non tyrannicum, in quo plus prevalet communis vtilitas,& publica, quam propria regentium, illud vero tyrannicum,in quo propria vtilitas attenditur. Et istud dicit Egidius in tertio,libro de regi princip.c.xj.& istud est precipue ad dum quando tractatur de probando, an aliquis sit tyrannus.

45 Tertium velamen est ↑ quando qui nullum titulum habet sibi concedi patitur, sed regimina ciuitatis, ita ordinata omnia procedunt secundum velle,suum, istos esse tyrannos potest probari eo modo quo supra proxime dictũ est, scilicet quod sit homo potentior, habens maiorem sequelam. Item quod est publica vox,& fama,& facit predicta fieri,& multa oppressa quod tempore tyrannidis fiant, propter que prauitas tyranni latere non potest,& facilius apparebit modus probandi. De his aut.m, que fiunt tempore talis tyrannidis,dico quod supra proxime dixi. An autem in vicinia,vel certa parte ciuitatis posset esse tyrannus,supra dixi,

ADDITIONES.

a Tho. D. Primo quero. Dicit Bal.in l.decernimus.C.de sacrosan.eccle.quod Bar.fecit istũ tracta.Tyrannidis valde verbosum,& addit multa breuiter ad dicta Bart.hic:& ibi videalle de Rosat.& adde quod de potestate tyrãnidis nunqnam praescribitur secundum Bal.in d.l.decernimus.& Alex.in sua disputatione que incipit,Sigismundus.posita in l.imperium. ff. de iurisdict.om. iudi.& quid si metus affuit tempore contractus a tyranno illatus si postea tradit rem ex interuallo, videtur sibi esse metum ex quo non est purgatus,vide Ange.in l.qui in alluna.in §.Celsus.ff.de acquirenda hereditate.& ibi vide Bart. an requiratur protestatio.& ibi vide apost.& ibi vide plures quaestiones

ciones per Barth.Soci.in consi.xxij.incip.sequendo. in fin. ꝛ dicit S. Thomas de Aquino.in tracta.a principibus.quod omnes principes Italie sunt tyranni.preter Ducem Venetiarū.

b Tyros. Tyros grece casus dicitur,a tyreo qđ cogere,coniugare,que est, ideoque neque fortem neque angustum esse significat.seclusa metaphora,quare viderit Bar.quod de Tyro ciuitate subiungitur,mihi ad rem, suo verbum quippe nouit qui historiarum monimenta vel legerunt,vel etiam ab alijs audierunt.

* Tyrannus. Seneca in proverbijs dicit, quod tyrannus dicitur a rege factus, non nomine: ꝛ circa tyrannos vide pulchra posita per Parid.de Put.in tracta.de Synd.in titu. de excess. rec.Rex autem.ꝛ seq

c Tho. Et tenetur. Vide Bart. Soci. in consi.xxij.inci.sequendo ordinem ꝛ Raph.Zuman.in consi.clxij.

d Primo quero. Vide Barth.Soc.in consil.xxij.incipien.sequendo.

e Currere. Vide Bart.in l.naturaliter,ꝛ ibi Alexā.in additio. ff de vsu.

f Secus dispectio. Vide Bart.in l.prohibere. ff.plane.ff.de vi ꝛ armis.ꝛ in l.cum te.C.de bis qui metu ꝛ Bald.in l.decernimus.C.de sacrosanc.eccle.ꝛ Pet.de Ancha.in consi.ccc.

g Sed distrahit. Vide Barto.in l.creditor.ff.de sol.ꝛ Bald.in consil.cccvij.in ij.volumi. factum tale proponitur.ꝛ in l. fal.us procurator.C.de fur.ꝛ in l.nouissime.in princip. ff. quod fal. tutore.ꝛ in l.si te bonis.vbi Pau.de Cast.ꝛ Jas.C.de iur. deliberan.ꝛ Felyn.in ca.de off.c.deleg. ꝛ plene per Phil. Decium in consi.xxv.incip.pro tenui facultate.ꝛ Imol.ꝛ Docto.in d.l.credito.ꝛ ibi vide apostil.Alex.ꝛ meam,in versiculo,illam questionem.

h Ibi autem videtur. Vide Bart.in l.si vrbana.in fine.ff. de condic.ob.de.ꝛ ibi Alex.in apostilla.ꝛ ibi dominum meum do. Jas.plene ꝛ Felyn in cap.fi.in fi. vbi plene.de acculation.

i Si legem. Vide plene per Alex.in consi.vij.incip.quoniam. in fi.in j.v.l.

* Preconium. Et quando preconium factum a tyranno inducat timorem metum. Vide etiam per Alex.de Imol.in consil.vij. juncta allegando Bar.hic hec dicta sequitur.

k Tho. Item ex eo. Vide Alex.in l.imperium.ff.de iurisdictio.omnd.

l De Populis. Vide Raph.cōsi.clxij.incipien.vsa copia privilegiorum circa finem,ꝛ Bar.l.filio pterito.versi.septimo est videndum.ff.de inoff.testa.vbi dicit,ita fuisse determinatum Bononie per do. Baldeum de Populis, tunc domini Bononie.ꝛ in l.an.ꝛ.q.ff.de iur.codic.

m Reliqua magna ardua. Vide plene per Felyn.in cap. postulasti.de rescript.ꝛ vide Alex.de Imo.in consil.cxxij.in iij. vol. in vltima col. Et adde illud consil.est domi.And Barb. Et adde Philip.Franc.in capi.si gratiose.in vj.ꝛ vide apostil. meam ad Bart.in l.auth.ita.C.vnde vi.

n Contra intrinsecos. Vide Felyn. in cap. cum omnes. de constitu.ꝛ Jaso.in l.Barbarius.in j.limita.ff.de offic.pretor.

o Retinet. Vide Jaso.in l. Barbarius. versicu. quinto limita. ff.de offic.pret.

p Valent. Quod illegitime factum est a tyranno aduenient iusto domino debere cassari, Bart.per illum ter.ꝛ idem Bald ꝛ Paul.de Cast.in l.decernimus.C.de sacrosanct. eccle. Phi.lip. Dec.plene in consi.cxc.incipien.in causa,in qua agitur.

Explicit tractatus de Tyrannia do.Bar.a Saxoferra.

Tractatus Represaliarum.

1 Represalie a quo tempore frequentari ceperunt.
2 Represalie ꝛ si late accipi possunt, tamen sunt, quando conceditur licentia capiendi personam vel res alterius pro altero.
3 Represalie vt sint licite in foro conscientie, requiritur authoritas superioris.causa iusta concedendi.ꝛ intentio iusta,ꝛ recta.
4 Represalie de iure ciuili licite sunt duobus concurrentibus,scilicet authoritas superioris,ꝛ iusta causa.
5 Represalias ius concedendi inductum videtur de iure diuino, ꝛ de iure gentium.
6 Ciuitas potest bellum indicere ob tutelam vnius ciuis.
7 Liberi debitoris possunt capi quādo alia remedia cessant contra debitorem.
8 Statuta concedentia represalias vltra casus a iure communi permissos,quando fieri possint,ꝛ valeant,ꝛ nu. 10.
9 Statutum Florentie,quod mercatore fugiente,vxor,ꝛ liberi teneantur valet.
10 Terre que submittūt se protectioni ciuitatis certis pactis nō dicuntur subdite,sed federe equali ꝛ libere sunt.
11 Statutum concedens represalias in subditos, an exerceri possit extra territorium.
Statutum quod filij cedētis foro, vel rumpentis quando possit contra filios extra territorium exerceri.
12 Statutum quod homines vnius ville, vnus teneatur pro alio non comprehendit illum qui de nouo est effectus homo illius ville in debitis antiquis.
13 Statutum quod vnus homo ville teneatur pro alio,intelligitur de debitis contractis intra territorium statuentis.
14 Represalie per pactum,quando licite fieri possunt.

a 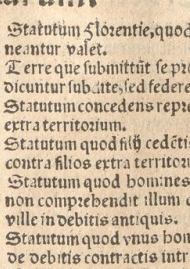

Represaliarum a Materia, nec frequens,nec quotidiana erat tēpore, quo in statu debito Romanum vigebat Imperium,ad ipsum em tam quam ad summum Monarchum babebatur regressus,ꝛ ideo banc materiam legum Doctores, ꝛ antiqui iuris interpretes minime pertractauerunt.

1 Postea vero peccata nostra meruerunt quod Romanum Imperium prostratum iaceret per tēpora multa,ꝛ reges ꝛ Principes,ac etiam ciuitates,maxime in Italia,saltem de facto intē poralibus dominum non agnoscerent.propter quod de iustitijs ad superiorem non potest haberi regressus,ceperunt represalie frequentari,ꝛ sic effecta est frequēs,ꝛ quotidiana materia. Ego itaque Bart.a Saroferrato ciuis Perusinus minimus legum Doctor, cum speculationibus ad ius ciuile spectantibus operam dans ad communem vtilitatem, ꝛ maxime vniuersalis studij Perusini,super ista materia libellum composui,quē correctioni cuiuslibet melius veritatem intuentis suppono.mihi enim satis est.quod hic libellus alijs, quos Deus sui gratia sublimi manu, ingenio altius inuestigandi materiam tribuat, ipsum itaque libellum ordine j. scripto transcriptum vniuersitati predicte tradidi anno domini a natiuitate Mcccliij. die pen. mensis Februarij.

De Represalijs tractaturi, requirit de aliquibus qstionibus.principaliter quas postea per particulares qstiones clare examinabimus. Prima questio est,an represalie sint licite. Secundo quare possint concedi. Tertio,per quem iudicem represalie possunt concedi. Quarto qualiter concedantur. Quinto quibus concedantur. Sexto,cōtra quos concedantur. Septimo,conceſſe contra quas personas exerceātur. Octauo.contra quas res. Nono,qualiter exerceantur. Decimo, de remedijs exactis,ꝛc.

Questio prima, an represalie sint licite. Circa quā queritur,an sint licite in foro cōscientie. Secundo,an sint licite in foro ciuili. Tertio,an statuta possint fieri licite vltra casus a iure prnissos. Quarto,an statuta que circa banc materiaz represaliarum fiunt possint exerceri extra territorium. Quinto,an per pactum represalie possint licite fieri.

Ad primum an represalie sint licite. Respō.ꝛ ad declarationem huius tractatus ꝛ totius questionis premitto quod represalie possunt ꝛmultum late accipi pro omni eo quod habet potestatē. personam, vel res alterius capiendi,ꝛ sic comprehenderent eum, qui habet potestatem capiendi ipsum principalem debitorem, vel res ipsius, quod hic non intendo tractare,sed solum quando conceditur licentia capiendi personam,vel res alterius pro altero,ꝛ ista sunt que in vulgari nostro vocantur represalie, de iure vero communi vocantur pignorationes,vt in authen. vt non fiant pignora. ꝛ extra de iniur.ꝛ dā.dat.cap.j.li.vj. Alibi vero vt Pisis aliter. Alibi autem habēt alia noīa,de quibus non curo,qz imponunt ad placitū. Prout ergo hoc nomen capitur vel exigatur, quero
3 ꝛan sint licite in foro cōscientie. Et videt quod non: naz alia que peccauerit,ipsa morietꝛ filius non portabit iniquitatem pris. Ecclesiastici xviij.sic patet quod alius p alio non pōt capi.preterea,non ꝛz in foro conscientie facere id quod repugnat naturali rationi,ꝛz iste repsalie naturali rōni repugnant,vt extra de iniur.ꝛ dam.dat.capi.j.lib.vj.ergo non sunt licite. In contrarium

quod sint licite, videtur authoritas Augustini in libro questio-
num. Justa bella solent diffiniri, que vlciscuntur iniurias, si gēs, vel ciuitas plectenda est que vindicare neglexerint quod a suis improbe factum xxiij. q. ij. c. dominus noster. Secundo ad hoc vt represalie sint licite in foro conscientie sequitur primo authoritas superioris secundo causa iusta concedendi quia denegauit iustitiam, d. c. dominus noster. Tertio requiritur quod intentio sit iusta & recta eius qui habet represalias. vnde Augu. in li. contra Faustum. Nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, implacatus & implacabilis animus, feritas debellandi, libido dominandi, & si qua sunt similia. hec sunt que in bellis culpantur, & sic licet esset authoritas superiorum, & iusta causa, tamen animus iniquus faceret represalias illicitas in foro consciētie. Hec sentit Sanctus Thomas in secunda secunde quest. xl. c. j. in foro autem ciuili de tali animo non curatur, quia de cogitatione non curatur, l. cogitationis. ff. de penis. In predictis ta-
b men est standum Theologis.[b]

Ad secundum

an represalie sint licite in foro ciuili? & videtur quod nō, vt in authen. vt non fiant pig. posita C. ne vxor pro mari. authen. sed omnino. & in authen. vt nulli iudi. §. quia vero. posita C. de actio. et obligatio. authen. imo. & ad idem C. de decur. l. prouidendum. lib. x. vt nul. ex vica. pro alie vica. debi te. l. j. lib. xj. & extra de iniur. & dam. da. cap. j. lib. vj. & C. ne fil. pro pat. authen. habita. ibi, ex peruersa consuetudine, &c. Et videtur, quod sint licite, cum gens et populus iustitiam requisiti facere neglexerint, vt xxiij. questione ij. can. dominus. vbi hoc est expressum. & facit quod not. C. de Jude. l. nullus & ff. de incen. rui. nauf. l. ne quid. & ff. quod vi aut
4 clam. l. si alius. §. bellissime. & quod ibi not. Sol. † Docto. omnes
* *communiter in sententiam istam inclinant, quod si quidem est infra illum hominem vel populum qui iustitiam facere & debitū reddere negligit, potest haberi recursus ad superiorem, tunc represalie sunt licite duobus interuenientibus. Primo requiritur superioris authoritas. non enim licet alicui sua authoritate ius sibi dicere. vt iura vulgaria dicunt, & est expressum. xxiij. q. ij. cā. j. Secundo, quod superioris authoritas interponatur sibi ex iusta causa. nam ista decreta nisi ex natura, & iusta causa interponantur sunt ipso iure nulla. l. cum vero. §. subuentum. ff. de fideicom. libert. & l. j. §. hec verba. ff. ne vis fiat. & per totum. Causa autem legitima esse videtur, quod dominus gens vel populus requisitus iustitiam facere neglexerit, d. capi. olim. eodem titu. in authen. habita. ne fil. pro pat. in fin. & Jacob. de Belui. in q. sua disputata quam ponit in authen. vt non fiant pig. Hoc idem videtur tenere Sanc. Thom. de Aquino, vt dixi in preceden. q. si
5 bene aduertantur predicta, mihi videtur, quod † ius concedendi represalias non iure ciuili, vel canonico sit inductum, sed magis iure diuino. d. c. dominus noster. & de iure gentium quidam permittunt bella licita, l. ex hoc iure. ff. de iustit. & iur. & quod ibi no. & bellum licitum est ex causis predictis, quod etiam procuratur, quia de iure gentium est quod id quod quis ob tutelam sui corporis fecerit, videtur fecisse iuste. vt ff. de iusti. & iur. l. vt vim. corpus intelligo, siue loquamur de vno indiuiduo, siue de vno cor-
6 pore misto. Unde † ob tutelam vnius ciuis, potest ciuitas indicere bellum, sicut vnus particularis potest indicere bellum contra omnes ob tutelam persone sue, & suarum rerum, vbi superioris copia, vel aliud remedium haberi non potest, vt dictis iuribus. & ff. quod vi aut clam. l. si alius. §. bellissime. & quod no. in d. l. nullus. C. de iudic. & ff. que in frau. credito. l. ait pretor. §. si debitorem. cum similibus. ergo, &c & predicta puto iuri gentium, & ve-
7 ritati ciuili consonare. † Nam vbi alia remedia cessant cōtra debitorem, possunt capi homines liberi, in quibus debitor ius habebat vt puta liberi, casus est singularis. ff. de acquiren. heredi. l. pro herede. §. si quid tamen. & ibi not. in fi. gl. mag. Sed ciuitas, vel dominus iustitiam facere negligēs, vel recusans, est debitor iustitiam postulantis, ergo homines subditi illi domino, vel populo capi potuerint. Preterea, propter delictum domini negligentis facere iustitiam potest indici bellum contra totam terrā, & omnes gentes subditas sibi. vt in authen. si vero dominus tēporalis. C. de heret. & sic concluditur represalias esse licitas ex causis legitimis. De istis autem causis dicitur latius infra in secunda questio. princ. sufficiant predicta quantū ad hūc passum.

c
8

Ad tertium

[c] † an statuta possunt fieri licite vltra casus iure cōmuni permissos? Dico quod si statuta fiunt cōtra terras, vel villas sibi subditas quod tunc possunt fieri licite represalie, per statuta etiam extra causas predictas a iure communi permissa. Unde si ciuitas statuit, quod quilibet de villa possit capi pro debito alterius, vt C. de omni agro deserto. l. j. lib. xj. sicut quandoque statuitur, quod vxor teneatur pro viro vt C. in quibus cau. pign. ta. contra. l. fi. tis. & quod filius teneatur pro patre. C. de primipi. l. fi. lib. xij. Et sic patet, quod statuta communis Florentie, que dicunt quod
d mercatore fugiente,[d] teneantur vxor & liberi, licet non sint heredes, procedunt de iure communi, & intelligo terras subditas
9 simpliciter ita quod sint de comitatu. Terre † vero que submit-
e tunt se protectioni ciuitatis, certis pactis subdite nō dicunt:[e] sed dicuntur terre libere federate federe inequali de quibus loquitur lex, nō dubito. ff. de capt. & postlim. reuer. & in illis puto idē
10 quod in alijs terris omnino liberis. Si vero statuta † fiāt in vna ciuitate contra aliam terram liberam circa represalias concedendas tunc aduertendum quia in causis concedendarum represaliarum vertitur iustitia facta, seu iustitia denegata a terra cōtra quam represalie conceduntur, & circa hoc non possunt fieri statuta. Non enim vna ciuitas potest facere legem super alteram, quia par in parem non habet Imperium, & quia non potest extra territorium suum statuere, que sunt iurisdictionis alterius, & non sue, vt dicunt iura vulgaria. Secundo vertitur in causa superioris copia haberi non possit, & circa hoc similiter nō potest fieri statutum, puta si statutum diceret quod represalie concedantur, nec teneatur quis ire ad superiorem vt extra de iureiur. c. venien. & argu. l. penultime. ff. de aqua pluuia arcen. Tertio vertitur in causa superioris authoritas, id est, authoritas ipsius ciuitatis concedentis represalias. & tunc circa hoc potest facere statutum, an in talibus predictis concedatur, & quo ordine. Nam cum ista causa, & ista instantia sit sua, potest circa hoc statuere, quia quelibet ciuitas statuta facere circa ordinationem, que in foro eius agitur, possit. ff. de testib. l. ij. §. fi. C. de iura. calum. l. ij. §. sed quemadmodum testamenta aperi. l. ij.

11

Ad quartum

an † statuta, que circa represalias fiūt in subditos possint exerceri extra territorium. Exemplum. Dicit statutum Florentie qui rumpit seu foro cessit. an filij vigore illius statuti possint exigi extra territorium? Respon. si quidem talis filius erat natus tempore quo pater rumpit fefellit, seu foro cessit in ciuitate Florentie, et
f tunc si quidem extra territorium Florentie[f] aliquis vellet exercere dictū statutū faciēdo executionē facti, hoc non posset, quia nec sententia vnius iudicis extra territorium executioni mandari debet absque literis primi iudicis. l. a diuo Pio. §. & ibi plene dixi. ff. de re iudic. & extra de foro compe. c. Romana. §. contrahentes. lib. vj. Sed si vellet quis extra territorium agere contra talem filium condictione ex illo statuto, ordinarie hoc posset, quia actio vbique sequitur eum, contra quem competit, vt C. de prescrip. lon. temp. l. si sicut contra vnum ex cōtutoribus potest agi contra tutorem vbicunque sortitur for. l. heres absens. §. [illegible] iuncto §. fi. ff. de iud. Credo tamen quod si talis filius sortiretur originem propriam alibi, licet esset de Florētia ratione originis paterne, vel haberet domicilium alibi antequam pater rumpe-
g ret[g] quod tunc ciuitas illa, in qua sortitur forum ratione originis, vel domicilij, similiter ex vigore talis statuti ciuis eius, vel incola subijceretur sibi, posset eum defendere, quasi preueniss& & statutum communis Florentie non potest habere effectum qui talem ciuem subtrahat absque facto suo. argumē. eius quod no. C. de incolis, l. ciues. lib. x. Si vero talis filius natus fuerit post eaquam pater rupit, vel foro cessit, tunc statutum non [illegible] quia verba statuti dicunt de filio eius eo tempore: [illegible] l. in delictis. §. si extraneus ff. de noxalibus. & l. Titius [illegible]
12 amen. milit. Et idem dico, † si statutum dicat quod homines vnius ville teneantur vnus pro alio. Nam ille, qui de nouo factus est homo illius ville, non tenetur pro debitis antiquis. & C. de decu. l. prouidendum. lib. x. & quod not. per Dyn. ff. ad mu-
13 nicip. l. incola. Item est aduertendum † quod predicta statuta
b facta in subditos quod vnus teneatur pro alio, debent intelligi, si simpliciter loquantur de debitis contractis intra territorium ciuitatis. l. cum vnus. §. is qui. ff. de bon. auth. iudi. possi. & cap. vt animarum. extra de constitu lib. vj. & ideo statutum Florentie si simpliciter loquitur de filijs rumpentium, vel foro cedentium, non habet locum in rumpentibus extra ciuitatem Florentie, cum ibi forte non haberent hypothecam, vel stationem

14

Ad quintum

an † per pactū represalie possint fieri, licite, respondendū est, si quidem est pactum priuatorum, tunc non valeret vt expressum est in auth. vt non fi. pigno. §. j. non enī potest vnus pacisci, vt alius pro eo exigatur, vt ibi dicitur quod intelligo etiam si vnus paciscatur vt exigatur alius in quo habet ius, vt patronus in liberto, & dominus in vasallo & similibus vt C. ne fil. pro pat. l. fi. nisi esset talis dominus, qui possit condere legem vt j. dicam: licet per pactum fieri non potest. Judex tamen homines sic conditionatos in subsidium capere potest, vt dixi supra in j. q. circa fine.

Si n

Si vero esset pactum vniuersitatis, tunc si talis est vniuersitas, que nō potest legem condere, tunc idem quod supra dictum est de pacto priuatorum. Si vero talis sit vniuersitas, vel domin⁹ qui, vel que potest legem condere, tunc per actum potest fieri quod vnus pro alio exigatur. Nam pactum eius qui potest legem condere est lex, vt ff. de publicia. l. Cesar. & C. de donat. inter virum & vxo. l. penulti. quod est notabile ad multa, & specialiter ad ea que dicti ff. de re iudic. l. iuū. §. si actor. Et ex predictis patet quod statutum ciuitatis, vel domini cōcedentis represalias non p̄ sit fieri bodie in extraneos, vt in precedēn. dictum est, & men per statuta ciuitatis contra quam conceduntur possunt fieri licite vltra ius commune contra suos, &c.

ADDITIONES.

a Lb. D. C. epresaliarum materia. Iste est tract. Bart. de quo memmit idem Bart. in l. nam Seruius. in princ. ff. de neg. gest. & in l. pronunciales. ff. de verbo. significa. vbi dicit intendere facere tract. de represaliis. Adde quod istum tract. composuit Bar. anno Domini ɔ̄ccclxiij.

b CTheologus. Vide Rapha. Cumanin consil. cxl. incip. domi⁹ iudices in si princ.

* CDomus. Adde & vide ad hoc dictum Bar. correctum in consilio in p. parte.

c Lbo. D. CAd tertium. Ad dicta per Barto. hic adde plures concord⁹. per Alex. de Imo. in consi. xlij. in j. vol incip. super premisso themate. & do. Jas. in l. si quis. §. legis. C. de inoffi. testam. l. de quibus. ff. de legi.

d CFugiente. Vide Alex. in l. sepe. ff. de re iudic. vbi plene examinata dicta per Bart. hic.

e CSubditeno⁹ dicuntur. Nota quod dicit Bar. hic, & idem pōnit & sequitur do. Andria. Socin. in cōsi. lv. & Pet. de Anchar. post Paul. de Leaza. in clemen. ne Romani. §. sane. de elect. in fi. v. questio. vbi referūt fuisse de facto Bononie, & ɔ̄ ede. de Benis in consilio cxxxvincipien. Factum tale est quedam domus. & plura ponit Felin. in cap. Rodulphus. de rescript. & in cap. cum Bertholdus. de re iudica & vide etiam Fel. in cap. postulasti. ij quarta declaratione, de foro competenti, & multa ad hoc scripsi in tractatu de Venete vibis libertate, & eiusdem Imperij dignitate, & priuilegijs, in rel. priuilegio, in responsione ad xiij. argum. quod illustrissimum dominium etiam de facto nunquam fuit suppositum imperio Romano, quicquid scribit Blanchus Forliuiensis & Paulus Diaco.

f CFlorentie. Vide Jas. in l. de quibus. ff. de legib.

g CRumperet. Vide apostil. ad Barto. in l. j. C. de summa Trinit. & fide catho. in versi. vltimo quero.

h CPredicta statuta. Vide do. Philip. Dec. in l. j. ff. de bon. poss. contra tabu. liber.

1 CRepresalie, vt concedantur, primo adeundus est iudex cause, & denegata iustitia requiritur iudex concedens represalias, vt scribat.

Iudex non audit requirentem quod scribatur iudici rei quod faciat iustitiam, alias concedentur represalie, nisi primo constet de iustitia denegata.

2 Quitas non potest statuere quod fiat requisitio per literas quod fiat iustitia alias represalie concedentur.

3 Requisitio iudici qualiter fieri debeat, vt represalie possint concedi.

4 Potestas concedens represalias succedit loco deficientis superioris, & supra num. .

5 Pupilli, & miserabiles persone non coguntur litigare in foro aduersarij quinimo iudex eorum scribit iudici alterius ciuitatis vt aduersarium ipsorum cogat alibi litigare.

6 Persone miserabiles que dicantur.

7 Actor de iure canonico etiam potest trahere reum ad litigandum extra propriam diocesim.

8 Quitas ad petitionem suis ciuis, potest requirere aliam ciuitatem, vt compellat aduersarium in ciuitate propria litigare.

9 Represalie, vt concedantur quis requiratur, vt iustitiam faciat, ad hoc.

10 Litigauit si quis in ciuitate, que habet iudices prime, & secunde appellationis & cōtra iustitiā succubuit, qualiter ei succuratur.

11 Represaliarum remedium est extraordinarium, & odiosum.

Represalie nō conceduntur pro modico, & nisi totaliter ius partis tollatur.

12 Copia superioris quomodo intelligatur quod non possit habere ad hoc, vt procedi possit ad represalias.

Secunda questio principalis est de causis cōcedendarū represaliarum, & quia inter cetera requiritur, quod dominus, gens, vel populus requisitus iustitiā facere neglexerit, seu recusauerit, & superioris copia haberi nō possit: ideo queritur primo quis debeat requirere populum, dominum siue gentem, vt faciant iustitiam. Secundo queritur an possit requiri, vt alterius iudicis iurisdictionem prorogetur, vel arbitros eligat cū ibi nequeat litigare. Tertio queritur quis requiratur, vt iustitiam faciat. Quarto queritur, que iustitia sit sufficiens causa concedendarum represaliarum: Quinto quomodo intelligatur quod superioris copia haberi non possit.

b 1 **Ad primum** b queritur quis † debeat requirere dominum populum seu gentem, vt faciat iustitiam. Respond, potestas eius qui cōcedit represalias succedit in loco superioris deficientis. si esset, vt dictum est supra in quest. Sed superiorem si esset quis, nō posset adire, & cōqueri de iniustitia iudicis nisi primo ipsum iudicē requisīsset, vt in authen. vt diffe. iud. & de mand. Princip. §. sit tibi quoque tertium. ergo & modo ista pars ad hoc vt possit petere represalias, debet prius adire iudicem primum, & ab eo iustitiam petere vt dictis legibus, que sunt mirabiles ad hoc. imo dico, quod si pars iret ad iudicem suum, & diceret domine, scribas tali iudici, qō faciat iustitiam, alias concedat represalias quod iudex eum

2 audire nō debet. d. §. sit tibi quoque tertium. Dico etiam quod ciuitas non potest de hoc facere statutum videlicet, quod sufficiat requisitio per literas, & sic vt faciat iustitiā nam ante, quā iustitia non sit denegata, non pertinet ad cognitionem superioris, & per consequens nec alterius ciuitatis vbi deficit superior, & sic non potest de hoc facere statutum facit quod dixi supra in quest. iij. Item quilibet reus, vel actor, debet primo iudicem requirere. Ex predictis apparet, qualiter debeat fieri dicta requisitio, debet enim actor offerre libellum cum omnibus solennitatibus debitis quando causa requirit libellum, vel implorare officium iudicis pro executione, quando causa habet paratam executionem, vel reus debet modo debito exceptionem opponere, in casu quandoque requiritur quod vnus iudex scribat alteri iudici scilicet, pro exequenda sententia ab eo lata, vt extra de foro competē. c. Romana. & dixi supra in quest. iij. Item in alio casu quem vide. § prox.

Ad secundum queritur an possit requiri, vt alius iudicis iurisdictione pro roget, vel arbitros eligat cum in dicta ciuitate nequeat actor litigare secure, respondeo vt dixi §. prox. † Potestas enim qui concedit represalias, succedit in locum deficientis, superioris. Videndum est ergo, si superior hoc facere deberet. Et reperio

3 † de iure ciuili hoc debere seruari pro pupillis viduis & miserabilibus personis, maxime si aduersarij potentiam perhorrescunt. C. quando imperat. int. pup. & misse. per cog. l. j. in fin. Pro

c istis ergo personis ciuitas earum proprie possit scribere alteri ciuitati, vt aduersarium dictarum personarum cogeret alibi litigare cum tales miserabiles persone ipsius aduersarij potentiam perhorrescant, quod si non faceret, statim apparet iniustitia. CT Que autem intelligantur miserabiles, declarat plene

7 Azo in summa illius tituli. † De iure vero canonico est latius introductum vt vbicunque quis litigium haberet cum domino, vel cum vniuersitate terre, seu ciuitatis, seu quomodocunque aduersarij potentiam perhorrescat, etiam si non sit de dictis personis miserabilibus, posset per superiorem trahi extra propriam diocesim, vt extra de rescript. cap. statutum. §. cum vero libro vi. plus videtur quod vbicunque actor, & reus sunt diuersarum ciuitatum actor potest trahere reum per superioris rescriptum extra propriam ciuitatem, dum tamen non trahat eum in ciuitatem ipsius actoris, vt d. capi. statutum. §. cum autem actor. quasi presumatur semper, quod forenses cum ciue, in ciuitate propria

8 non litigant secure, per quam decretalem dico, † quod vna ciuitas ad petitionem sui ciuis potest requirere aliam, vt compellat aduersarium extra ciuitatem propriam litigare, & maxime ad petitionem miserabilium personarum, vel cum aduersarij potentiam per horrescunt, vt dictum est, & super hoc credo ciuitates posse facere statuta. Et hic modus videtur mihi multum equus, & iuri, & rationi consonus.

d 9 **Ad tertium** a queritur, † quis requiritur, vt iustitiā faciat, respō. vt dictū est potestas concedendi represalias succedit in locum deficientis iudicis superioris: sed de iure antequam adeatur superior, debet primo requiri iudex ad quem spectat prima causa: & ipso negligente, debet requiri prorim⁹, superior qui primo precipiat, vt iustitiaz faciat, qui si non faciat, adeundus est Princeps, vt d. in authen. de man. Prin. §. sit tibi quoq; tertium. & si non est prorimus superior, adeundus est Episcopus antequam eatur ad Principē, vt in authen. vt diffe. iud. in princip. Ex hoc videtur quod antequam quis adeat iudicem terre sue pro petendis represaliis debet adire primum iudicem, & ipso negligente, superiorē, scilicet

populum,vbi populus dominatur,vel dominum,vel regē, vel principem:hoc autem non est indistincte verum. Iam illud qđ dicitur de adeundo Episcopo non arbitror opportunum esse, quia vsus talem constitutionem non admittit, nec Episcopi tali iurisdictione vtuntur in partibus istis. Simile not. extra de treuga ⁊ pace,c.j. ⁊ de rebus eccle.non alie.c.j.l.b.vj. Ꝫn eo qđ dicit authen.hoc ius potrectum.C.de sacrosanc.eccle.nō est de necessitate seruandum,facit quod dicta constitutio,vt diffe ind. nō reperitur approbata ab ecclesia: ergo,ꝛc.in c. ecclesia sancte Marie.extra de constit.sed illud quod dixi de adeundo primū superiorem de populo, vel domino videtur esse verum p dicta iura quādo populus iudex primus requisitus denegat facere iustitiam nil faciendo,ita loquuntur dicta iura. Si vero iustitiam ✳ denegat pronunciando, vel aliquid faciendo contra iustitiam, ✳ tunc si est iudex appellationis, ille proximior debet adiri,ante quam ad auxilium ciuitatis,vel terre propie. vel domini propriꝰ redeat,vt ff.de appel.l.j.§.si quis in appellatione. Si vero iudicem appellationis non haberet,vel appellari nō posset tunc recurreretur p̄ represaliꝭ ad iudicem suum,est enim quod imputetur illi populo vel domino,cur appellationis iudicē non constituit,ipse vero populus,vel dominus adeundus est,quia contra vel preter leges preteritas nō pōt facere lite pendente,vel finita,vt C.de transact.l.causas.⁊ in auth.in me. litis non fie,sa. for.⁊ dixi plene ff.de iusti.⁊ iure.l. omnes populi.eorū tamē est culpa,vt dictum est.Ex predictis patet, quod si in ciuitate esset aliquod statutum quod manifestam iniquitatem contineret,ita quod si ciuis alterius ciuitatis ibi litigaret certum est eum perdere,non est necesse qđ iudex illius ciuitatis requiratur.sed directo poterit quis requirere iudicem suum,qui requirat illam ciuitatem, vt ciui suo iustitiam faciat, ⁊ iniquitatem illius statuti quantum ad ciuem suum tollat: arg.C. de sacrosanc.eccl.authē. cassa.⁊ extra de heretic,cap.statutum ciuitatis.libro sexto.✳Sed 10 circa p̄dicta dubitatur, pone quod ciuitas vna habet iudices prime,⁊ secunde appellationis, cōtigit quod quis litigauit in causa principali,⁊ in prima,⁊ secūda causa appellationis succubuit contra iustitiā,qualiter succurretur huic? videtur enim destitutus omni auxilio.Iam ad Principem nō potest haberi regressus:quia non licet tertio prouocare:ergo nec ad ciuitatem propriam habere recursum,sed dicendum est,quod si quidem esset sententia lata ob gratiam partis,⁊ inique,tunc posset peti restitutio,⁊ sic posset peti coram maiore,vt ff.de minorib l. prefecti. argumen.C.de accusat.l.absentem, ⁊ ita poterūt peti represalie coram iudice proprio. Si vero sententia esset lata ob gratiam, vel dictum eorum qui regunt ciuitatem,tunc ipsi parti tenerentur ad interesse: quod apparet, quia criminaliter puniuntur.l. penult.C.vt lite pend. ⁊ de his, qui pen.no.l.j. ⁊ sic per consequens tenetur actione in factum ad interesse, vt ff.de fal.l. qui nomine.⁊ ff.pro socio.l.nec quicquam.Si vero sententia esset lata iniquē solum ex iudicis motu,tunc non video remedium contra partem, vel ciuitatem: quia non est quid eis imputetur, sed est remedium contra ipsum iudicem,qui iniquam proprio motu tulit sententiam,de quo remedio dicam.j.ꝛc.

Ad quartum queritur,que iustitia sit sufficiens causa cōcedendarū represaliarū: 11 Respondeo,quod primo† videndum est,quod non sit circa modicum:istud enim remedium represaliarum cum sit odiosum,vt extra de iniur.⁊ damno dato.cap. primo libro sexto. ⁊ est subsidiarium contra ius commune,vt dictum est, nō debet dari pro modico,vt l.scio.ff.de in integrum restit.⁊ ff. de dolo.l.si oleum. §.finali.cum similib.Secundo aduertēdum est,quod per predictam iustitiam ius partis totaliter ledatur, secus si ledatur aliqualiter,C.de prec.Imperator.offer.l.quoties.vt si totaliter iustitiam nō facit,vt C.de ser.fugit.l.mancipia.in fine.⁊ ff.de dam. infe.l.quarta.§.in eum.vel probationem non recipit,vt l.si quādo C.de testib.vel sententiam diffinitiuam iniustam tulit,vt C. de pe.iud.qui male iud.l.j.⁊ ij. Si autem partem grauaret ferendo aliquam interlocutoriam, tunc recurremus ad distinctionē que fit an ab interlocutoria possit appellari.vt eo casu esset sufficiens causa,quo possit appellari de iniustitia ad petendas represalias.alias secus. Qualiter autem hec iniustitia probetur, dicam infra,ꝛc.

Ad quintum queritur*, quomodo intelligatur, quod superioris copia haberi non 12 possit: Respondeo quandoq; † non potest haberi copia superioris de iure,nec de facto,quia nō est ⁊ tunc est clarum:vt dicto c. dominus noster.xxij.quest.ij.⁊ quod no.C.de Judeis.l.nullus. ⁊ ff.qđ vi aut clam.l.si alius.§.bellissime.cum gl.sua Quandoq; potest haberi copia de iure sed non de facto.Exemplū,Imperator est modo in Allemania,⁊ de iure est superior,tamen de facto in partibus istis et non paretur. Vel pone, Ꝫn Barbaria est rector p̄ sancta matre ecclesia,tamen de facto nisi potest propter occupationem tyrannorum,scilicet quod videtur superioris copia non haberi.Quandoque tamen non potest haberi copia de facto.nec de iure. Exemplū,* Aliquis tyrānus occupauit multas terras de facto, non de iure,nō est dominus,⁊ puto recurrendum ad ea que not. Innocent.in c.nihil extra de elect. videlicet qđ aut tyrannus ille sua authoritate occupauit,⁊ tunc non habetur p̄ superiore,⁊ non valeret qđ ab eo fieret, vt C. de sacrosanc.eccles.decernimus. Aut fuit electus ab habentibus potestatem facere per vim, vel metum, ⁊ tunc aut hoc non est notorium,sed p̄ vero domino se gerit,⁊ sic reputatur communiter,⁊ tunc habetur p̄ superiore vt l.Barbarius.ff.de offic.preto. Aut est publice notum quod est tyrannus non dominus,⁊ tunc non habetur p̄ superiore nec debet requiri,debet enim sic reputari; licet non sit, vt C.de testib.l.j. ⁊ per alia iura que alleg. Innocent. in d.c.nihil.ꝛc. Quandoque copia superioris potest haberi de iure,⁊ de facto, sed haberi non expedit quia forte expenderetur plus quam sit id, de quo contenderetur, vel forte passus iniuriam est pauper,⁊ tunc etiam puto quod non sit necesse quod adeatur superior, imo sit procedendum tanquam si superioris copia non haberetur, argument. C.de anno.⁊ trib.l.mediterranee.lib.x.⁊ ff.de pignoratitia actio. l.si seruos. siue ex parte iudicis, siue ex parte superioris adiri non possit idem iuris videtur, vt l.j.ff. de diuerl.⁊ tempo. prescrip.ꝛc.

ADDITIONES.

a Tho. D. Haberi non possit. Not.quod vbi dominus negligens habet superiorem a quo sperari potest iustitiam represalie non tenetur licite vide Felyn.in c.postulasti,in ij.declaratione de foro competen.⁊ ponas hic.

b Ad primum. Vide plene per Bart. Socin.in consil.cxv.in.j. vol incip.cum in presenti. Adde qđ dicta Bar.in hac questione ij.⁊ iij.refert.⁊ sequitur dominus meus Soci. in consi.cxvij. vo.⁊ dupli.⁊ in consi.cccxxj.vol.ij.

c Pro istis ergo personis. Vide do. Hart. Laud.in tract. de principibus,vbi sequitur dicta per Bar.hic.

d Ad tertium. Vide Bartho.Socin.in consi.cxv.incip.cum in presenti.

✳ Pronunciando. Adde,qđ hoc idem consulendo voluit Lom. qui refert Bar.hic concord.in consi.lxij.vol.ij.

e Ad quintum queritur. Vide do. Jas.in l. Barbarius.in lim. ff. de offic preto.

✳ Exemplum. Adde tu.⁊ vide Aller.de Imo.in consi.xxxvij. versi.excedit.vol.j.qui allegat Bar.hic.

1 Statutum.vel constitutio permittit represalias, cōdictione illius iuris additur iudex.

2 Represalie de iure communi petuntur manu regia. Represalie permittuntur de iure diuino,⁊ de iure gentium.

3 Represalias concedens non debet habere superiorem.

4 Potestas ciuitatis non recognoscentis superiorem de facto,nō concedit represalias, nisi statuto caueretur, sed regentes ciuitatem.

5 Ciuitas que subest alicui Regi,vel Principi,non potest represalias concedere.

6 Superioris copia ex parte concedentis represalias quis haberi non possit,vt ciuitas subdita illas concedere posit.

Tertia principalis questio est, per quem iudicē represalie possunt concedi. Circa quā queritur. Primo,quo iure adeatur quis,vt represalias concedat. Secundo, quis est ille iudex, cuius potestas debet imploriari p̄ represaliꝭ concedendis,ꝛc.

Ad primum queritur, quo iure adeatur quis,vt represalias concedat respon.⁊ fuit quidem per statuta terrarum, vel constitutiones dominorum illorum quibus est concessa potestas,tunc iudex adhibetur condition ex illo statuto,vel constitutione, vel iudicis officium implorabitur.secundum quod ex illo statuto vel constitutione precipitur l.vnica.ff.de condictio.ex lege.⁊ ibi plene dixi. Qualiter autem circa hoc statutum factum est probabiliter illud ignoro,vt extra 2 de constitu.c.j.lib.vj. Si vero querimus† de iure communi,tunc aduertendus est quod de istis represaliꝭ concedendis nulla iuris ciuilis cōstitutione cautum est,⁊ rationes,⁊ iura que ad hoc cogunt sunt magis de iure diuino,⁊ de iure gentiū,quod bella licite permittuntur, quam de iure ciuili, vt dixi supra j. quest. Sed illo iure gentium non erat actio,ne p̄ite formule agendi, sed omnia expediebantur manu regia.l ij.in princip.ff.de orig. iuris. Unde dico quod etiam hodie vbi ex iusta causa represalie postulantur de iure communi, non dicitur intentari actio vel ef-

vel officium iudicis implorari, sed magis dicitur requiri manus regia, seu potestas regia, secundum instituta iuris diuini, & gentium, quod a iure ciuili non est immutandum.

Ad secundum queritur, quis est ille iudex, cui potestas debet implorari. Respon. si quidem per statuta edita ab his qui habent authoritatem hoc aliquid est gestum, illi deuendi. Sed si de iure communi loquamur, tunc sicut ex parte illius, contra quem represalie concedentur, requiritur, quod superioris copia haberi non possit, vt dictum est, & sic ex parte concedentis represalias requiritur quod sit talis, qui superiorem non habeat, quod probatur: nam concedere represalias est indicere bellum, licet quadoque iustum bellum non inducatur vniuersaliter ex parte indicentis, vel eius, contra quem indicitur quod vni permittitur alios casu, scilicet particulares homines, & sic in dubio est particularis ex vtraque parte, vt dicam in viij. q. iiij. posset etiam esse vniuersale ex vtraque parte, sed bellum iustum non potest indicere nisi ille qui superiorem non habet, vt ff. de capti. hostes. ergo nec concedere represalias: ita tenet Innocē. extra de restitu. spol. capitulum. Ex hoc sequitur, quod si est aliqua ciuitas que solum de facto non recognoscit superiorem, & regitur per populum, secundum suos ordines, & statuta, quod potestas, & rector illius ciuitatis non posset concedere represalias, nisi eis specialiter aliquo statuto esset permissum. Deberet ergo adiri pro represaliis ipse populus, vel ordo vel apud quem est omnis communis potestas, & hoc puto verum. Item ex predictis sequitur, quod si est aliqua ciuitas que subest alicui Principi, seu Regi, qō nec ipsa ciuitas, nec aliquis officialis Principis, vel Regis, potest concedere represalias, sed ipse solus Princeps vel Rex. Dico tamē quod in omnibus casibus, in quibus dixi supra ij. quest. v. quod superioris copia haberi non intelligitur ex parte contra quam conceduntur, in illis intelligendum est superioris copiā non haberi ex parte concedentis, & in illis casibus ciuitas subdita Regi, vel Comes Regi subditus posset represalias concedere. Sicut enim in quibusdam casibus propter vrgentem necessitatem permittitur aliquibus quod ius sibi dicant, vt ff. que in fraudem creditorum. l. ait pretor. §. si debitorem. & ff. quod. vi aut clam. l. si alius. §. bellissime. & not C. de Judeis. l. nullus. ita in proposito ex dictis causis poterit ciuitas, vel dominus subditus concedere represalias: quia superioris copiam nō potest habere

1 Represalie ad hoc vt concedantur, sufficit quod petantur manu regia, nec aliqua solennitas iuris ciuilis requiritur.
2 Represaliarum concedendarum causa vera esse debet, & contra quos conceduntur, ius saluum sue defensionis, & numero, z.
4 Represaliarum sufficit ostendere solam concessionem absque processu.
5 Caute i vt fiat processus, & in scriptis redigatur antequam concedantur.
6 Ordo impositus per statutum in petendis represaliis, ille seruatur.
7 Statutum si concedit potestatem officiali concedendi represalias, tunc libellus datur, citatur pars, & lis contestatur.
8 Mandatum habens potest comparere ad defensionem eorum, contra quos represalie postulantur. Item quilibet de populo.
9 Represalie si petantur quilibet de populo ciuitatis comparere potest, ne concedantur.
10 Defensiones que opponantur ad hoc, ne represalie cōcedātur.
11 Represalias iuri petendi quo pacto quis renunciare potest.
12 Iustitiam denegatam modus probandi.
13 Iudex populus, vel gens faciens iustitiam, vel denegans iustitiam, obligatur parti ad interesse.
14 Libellus, quando represalie petantur quid contineat.
15 Represaliarum causa conceditur captura, & detentio ex primo, & secundo decreto.
16 Liber homo in casu necessitatis pro debito alieno capi potest.

Quarta questio principalis est qualiter, & quo ordine represalie concedantur. Circa quod queruntur plura. Primo quo ordine concedātur ab eo, qui non recognoscit superiorem. Secundo, quis sit ordo quando petuntur ab his, quibus est cōcessum per statuta populi, vel per constitutiones alicuius domini. Tertio queritur, parte requisita quis potest cōparere ad defensionem ne represalie concedantur. Quarto, si aliquis compareat quibus defensionibus vti potest. Quinto, qualiter iniustitia facta, vel iustitia denegata probatur. Sexto, an cum represalie cōceduntur permittatur capi, & detineri, vt ex primo, aut secundo decreto, &c.

Ad primum queritur, quo ordine cōcedātur quando petantur ab eo, qui nō recognoscit superiorem. Respon. vt in precedenti, † questione dixi. Isto casu non dicitur intētari actio, vel officium iudicis implorari, sed magis dicitur requiri manus regia, seu potestas regia, in instituendo iuris diuini vel gentiū, sed illo iure olim erāt in potestate regia, vnde nullus ordo, nulla solēnitas requirebat, sed illud erat quod regi placebat, dicta. l. ij. in principi. ff. de origi. iur. facit ff. de cōstitu. princip. l. prima. in princip. Unde in proposito dico, quod nulla ciuilis solennitas requiratur, nec libellus, nec alius ordo, nec scriptura, solum ergo illud requiritur, quod ius gentium requirebat, scilicet quod causa propter quā represalie conceduntur fit vera, alias fieret iniuria, & de iure gentium alterum alteri insidiari nefas est. l. vt vim. ff. de iusti. & iur. Item qō eis, cōtra quos conceduntur, fit salua defensionis facultas, qō est de iure naturali, vel gentium, quod per Principem tolli nō potest, vt extra de re iud. c. pastoralis. §. ceterum. in clemen. Unde credo, † quod ille qui haberet represalias sibi concessas a domino Papa, vel populo cum non habetur superior, non habet de alio processu, vel ordine docere, sed sufficit solam cōcessionem ostendere, & omnia alia presumuntur recte acta, cum omnia in potestate concedentis essent & sacrilegū instar est. & c. l. sacrilegū. C. de diuer. rescript. & l. secunda. C. de cri. sacrile. & hoc verum in territorio cōcedentis. Sed periculum est primo quia gens † illa, contra quam fit hec cōcessio represaliarum poterit eodem iure vti contra concedentes, per titu. ff. quod quisque iur. & de hoc dicam infra. Secundo quia si ex aliquo pacto probetur de hoc cognoscit coram arbitris vel alio iudice non subdito ei cui concessit dominus probari quomodo iuste esset processum, ea iustitia que de iure gentium requiritur, vt supra dixi, alias appareret quod iniuste essent cōcesse, & ideo tutius est, quod processus fiat super hoc, & redigatur in scriptis vt cesset omnis scrupulositas, &c.

Ad secundum queritur, quis sit ordo, quando represalie petūtur ab aliquibus quibus † est concessum per statuta populi, vel per constitutiones alicuius domini. Respon. si quidem per statutum imponitur, ordo ille est seruandus, super hoc enim ordine potest statui, vt supra dixi in questio. ij. Sed si circa ordinem nihil est statutum, tunc procedit questio. Pone statutum † est quod aliquis officialis habeat potestatem concedendi represalias cuilibet iuste petenti, quis ordo seruabitur illo casu: Et certe talis officialis habet potestatem a iure ciuili, quia talia statuta sunt iuris ciuilis. Omnes populi. ff. de iusti. & iure. & ipsius officialis officium implorabitur, & sic secundum ordinem ciuilem erit procedendum, vnde dandus erit libellus, pars citanda & parte comparente lis contestanda secundum formam auth. offeratur. C. de li. contest. parte vero non comparente procedendum erit sicut contra contumacem de iure proceditur, quod declarabo infra in vl. questio. huius questio.

Ad tertium queritur quis, parte requisita, potest cōparere ad defensionē, ne represalie concedantur: Respon. † partem requiri intelligo gentem, vel populum, contra quem represalie postulantur, quo casu ad defensionem potest comparere persona quelibet habens mandatum ab illa gente, vel populo, & de hoc non est dubium. Secundo modo potest comparere quilibet de populo illo, vel gente, contra quem, vel quam represalie postulantur, quoniam omnium interest, vt ff. de oper. nou. nunc. l. in prouinciali. §. primo. Tertio, † (vt puto) poterit comparere quilibet de populo illius ciuitatis, a qua petuntur represalie. Nam eorum interest, ne represalie indebite concedantur, ne forte ciuitas, contra quam cōceduntur, eodem iure vtatur, & faceret capi homines illius ciuitatis represalias concedentis.

Ad quartum queritur, si compareat aliquis, quibus defensionibus vtatur ne represalie concedantur? † Respondeo, quedam sunt defensiones, que causantur ex defectu iuris petentis, de quibus in precedenti dictum est, Quedam sunt que causantur ex defectu persone petentis represalias, de hoc dicetur infra. Sunt etiam quedam alie defensiones. Primo, vt puta si paratus est emendare quod improbe factum est, vt preallegato cano. dominus noster. xxiij. questio ij. quod intelligo, si de hoc satisfiat idonee argum. C. de bo. author. iud. pos. auth. & qui iurat. Secūdo si esset dubium, an esset denegata iustitia, tunc potest petere quod super hoc dubio, an sint concedende represalie cognoscatur, cum ibi non possit litigare secure, secundum ea, que dixi supra. ij. q. ij. per easdem rationes. Sed pone, † vt de facto sepe accidit in his, qui eliguntur rectores alicuius ciuitatis, & promittunt non petere represalias, an poterit contra eos excipi de

tali promissione: Videtur q̄ non, sicut non valet pactum quod quis non possit laudū reducere ad arbitrium boni viri. Tu dic, vt supra dictum est septus. ¶ Sta enim petitio represaliarum succedit in loco deficientis iurisdictionis superioris: & ideo represalie fi petantur, quasi iniquefit condēnatus, vel iniuste, & sic habet recursum ad ciuitatem suam sicut haberet ad iudicē appellationis, & tunc potest sibi opponi de pacto: sicut enim potest iuri appellandi renunciari vt C. de tempo. appellat. l. fin. & ff a quib. appel. non licet. l. j. §. si quis ante sententiam, ita & huic iuri quod succedit in locum eius. Si vero petat represalias propter aliam iniustitiam sibi factam, vel iustitiam denegatā, & tunc non potest opponi de primo pacto, quia tam nō valet pactum, per quod remittitur delictum futurum. l. si vnus. §. illud. ff. de pact. & l. conuenire. de pact. dot. &c.

12 **Ad quintum** queritur, qualiter iustitia denegata probetur: ℟ Respondeo per acta, per testes: puto etiam quod potest requiri iudex primus, vt actorum copiam faciat: quod si non faciat, istud est iniustitiam facere, vt C. vt lit. penden. l. ū. Est etiam alius modus multum expeditus videlicet, quod, factis omnibus requisitionibus debitis, vt supra dictum est, tunc ille, qui patitur iniustitiam, vel sepati dicit, adeat iudicem a quo intendit petere represalias, qui iterum mittat nuncium, vel ambasiatorem, quod huic iustitiam faciat, nec relationi talis nunciī, vel ambasiatoris stabitur, vt in auth. vt differ. in. j. §. i. vbi dicitur, quod statur literis eius, cui hoc fuerit commissum: sic ergo idem erit in proposito &c.

Ad sextum queritur, an cum represalie cōceduntur permittatur capi, & detineri, vt ex primo
13 aut ex secundo decreto. Circa quod sciendum est, quod iudex, gens, vel populus qui facit iniustitiam vel denegat iustitiam, obligatur parti ad interesse, vt Instit. de oblig. que ex quasi delicto in prin. & ff. de var & extraor. cog. l. si iudex. C. de testibus. l. quando. in fine. C. de ser. fug. l. mancipia. in fi. ff. de magistratibus. l. j. in princip. de damno infec. l. quarta. §. in eum. Unde libellus,
14 †qui datur quando represalie conceduntur, primo debet cōtinere qualiter facte fuerunt requisitiones debite, & fuit iustitia denegata, propter quod partis interest in tanta quantitate, quare petit dictos officiales commune, & homines ipsius condemnari in quantitate predicta sibique concedi licentiam capiendi & detinēdi homines dicte terre, & res ipsorum vsque ad satisfactionē dicte quantitatis: tunc si quis compareret, & ordinarie litigaretur, sententia que daretur pro actore dicte represalie, haberet vim executionis rei iudicate, & illud posset fieri quod fieret de rebus que in causam iudicati caperentur, & ordo
15 est manifestus. Si vero nullus compareret, †tunc debet dari primo licentia capiendi vel detinendi, vt ex primo decreto, vt tedio affecti veniant responsuri, tunc si in contumacia perseuerauerint, perquisita veritate, dabitur licentia capiendi ex secundo decreto, sicut in alijs casibus iura sunt vulgaria. Nec mirum, si in causam iudicati capiuntur liberi homines, in quos ciuitas illa contra quam cōceduntur represalie ius habet: quare hoc sit
16 †talias in casu necessitatis. l. pro herede. §. si quid tamen. ff. de acquir. hered. in fi. glo. mag. & ibi not. Sed si statutum aliter disponeret, tunc illud esset seruandum. Possunt enim super his, que expedienda sunt super concedendis represaliꝫ statuere, vt in precedentibus dictum est, &c.

ADDITIO.

a Tho. Dip. Manus regia. in ō. quod dicit Bar. hic, quod ille qui non recognoscit superiorem, non teneatur seruare ordinem, & quod nulla solennitas requiritur, nec libellus, nec alius ordo, nec scriptura & quod habens represalias ab eo non debet alio processu docere, sed sufficit solam concessionē ostendere, omnia alia presumun ur tanquam manu regia facta. Ita dicit Bal. in consi. cxij. in ū. vol. incip. quatuor ad probādum. in prin. & alleg. Bar. hic & inducit dominos Venetos qui non recognoscunt superiorem, qui concesserunt represalias contra dominos Mala testas de Arimino.

1 ℟ Represalie conceduntur incolis, qui munera, & grauamina ciuitatis soluunt.
2 ¶ Priuilegia alicuius artis, quis non habet, si artem non exercet.
3 Represalie conceduntur ciuibus non subiectis, & factiones cōmunis non facientes ex priuilegio.
4 Licet nō faciēs factio es ex cōtumacia, si petit represalias, ciuitas potest illas ei denegare, alius autem conqueri nō potest.
5 ℟ Represalias petēs, phat duo, scilicet se incolā, & munera subire.
6 Prelaturam habens in ciuitate, an dicatur ciuis.
7 Ciuitas an possit concedere represalias ciui suo ex conuentione contra ciuitatem originis. & num. 9. vbi quod sic.
8 Ciuitatis potestas est maior in ciuem quam potestas patris in filium.

10 Represalie non conceduntur forensibus.
11 Represalie non possunt concedi ei qui post factam iniustitiam effectus est ciuis, vel incola.
12 Potestas, stipendiarij & scholares habētur pro ciuibus in loco vbi exercent officium, stipendium merentur, & studentes quo ad omnia.
13 ℟ Represalie, quando, & quo casu possunt predictis concedi.
14 Statutum quod ciues vnius ciuitatis tractētur vt ciues, quo modo intelligatur, & quando represalie talibus concedi possunt contra tertiam ciuitatem.

Quinta principalis questio, quibus represalie sunt cōcedende: circa quod quo runtur plura. ¶ Primo an represalie sint concedende, & an sint cōcedende incolis. Secūdo an ciuibus nō subiectis iurisdictioni seculari, vel non facientibus factiones communis. Tertio queritur an ciuibus nostris ex conuentione possint concedi represalie contra ciuitatem originis, vel econtra. Quarto queritur an ei qui postquam passus est iniuriam factus est ciuis, sint represalie cōcedende. Quinto queritur, quid de his, qui pro ciuibus habentur ex lege vel statuto. Sexto queritur, quid si ciues vnius ciuitatis in alia ciuitate debent tractari, vt ciues illius ciuitatis, an ibi possint petere represalias contra tertiam ciuitatem, vel non, &c.

a **Ad primum** queritur, cum represalie sint cōcedende, an sint cōcedēde incolis: ℟ Respō-
1 si quidē est talis incola qui munera, & grauamina ciuitatis quę colit subīt, tunc ei sunt cōcedēde represalie ex causis legitimis.
⚹ si vero nō subīt ibi munera, & grauamina, nec ad ea scribi se facit, tunc ei non sunt concedende represalie. Hoc probatur per regulam iuris, qui sentit onus, debet sentire commodum, & econtra, vt C. dē furt. l. manifestissimi. §. sed cum in secunda ff. de reg. iur. l. secundum naturam. extra de reg. iur. c. qui sentit. lib. vi. Secundo per l. qui sub pretextu. C. de sacrosanct. eccles. & C. de collegiat. l. j. lib. xi. Tertio quia illi proprie dicuntur municipes, qui munera simul subeūt, vt ff. ad munic. l. j. in prin. ergo & ei qui nō subit munera, non competunt priuilegia municipum. Quarto,
2 †q̄ nō habet quis priuilegia alicuius artis, vel ciuitatis, vel officiī, nisi qui re ipsa illud gesserit, vt C. de consul. nemini. lib. xij. Facit ff. de erecu. tut. l. fi. in prin. & C. de testa. mil. l. ex corpore. & C. de test. mil. l. scriniarijs. & l. ne quidam. Quinto, qui terrauē & incolam tacite celebratur quidam contractus vtro citroque obligatorius, est enim incola obligatus ad munera. ff. ad munici. l. j. in princi. & l. incola. iam est ciuitas ad defensionem, & protectionem ipsius, & idem in quolibet domino, vel rectore. l. illicitas. §. ne potentiores. ff. de offic. presi. ille autem, qui non implet contractum ex parte sua, non potest petere, quod sibi impleatur, vt ff. de actio. empt. l. Julianus. §. offerri, vnde ille qui munera non subīt non potest petere represalias.

Ad secundum queritur, an ciui non subiecto iu-
risdictioni seculari, vel non facienti
3 ti factiones communis, sint represalie concedende: †℟ Respon. Quidam sunt ciues non subiecti iurisdictioni, & nō facientes factiones communis ex priuilegio, vt clerici, vt C. de episcopis. l. ū. auth. statuimus. & authen. item nulla comunitas. Item priuilegiati propter dignitatem secularem, vt C. vt seniores. l. & ff. de vac. mu. per totum, & istis sunt concedende represa-
lie priuilegium in eorum fauorem concessum redūdet in eum. l. quod fauore. C. de legib. l. nulla. ff. eo. facit auth. sed episcopis. C. de episc. & cler. & in corpore, vnde sumitur, facit etiā C. de decur. l. neque Dorotheum, libro x. vbi Imperator interpretatur legem, que dicebat, q̄ filij sequantur matrem, si non sequuntur patrem. Ex quo intelligatur, si non sequuntur patrem priuilegio. d. l. neque Dorotheum. versi. Et est de clericis ex
4 pressum lxxvi. dist. c. Maximianus. Si vero ex quadam contumacia non faceret factiones, tunc ciuitas sua, a qua petere represalias, posset ei denegare, vt ff. ex quib⁹ caus. maior. l. sed & si per pretorem. §. sed & si dum decreto. si tamen ciuitas tacere alius non posset de hoc conqueri, argum. C. de iure emphyt. l. & quod not. ff. si ager vectig. vel emphyt. l. j. & ū. vbi dicitur q̄ pter pensionem non solutam, licet domino volenti eum expellere, quasi dicat, extraneus non potest de hoc conqueri, & hoc dicit glo. parua. in l. ū. ff. si ager vectig. Sed dices tu, quare in predicenti questione dictum est incolam non subeuntem munera esse repellendum a petitione represaliarum: ℟ Respon. sola voluntate in ciue perficitur obligatio inter eum & ciuitatem, que mutari non potest. l. assumptio. ff. ad munic. sed incola non nisi recipiatur a ciuitate l. j. in princip. ff. ad munic. ibi recepti in ciuitatem, &c. potest enim ciuitas nō eum recipere. argumen. ff. de leg. l. fi. Vides ergo quod ille qui petit represalias, vt ciuis, debet probare se ciuē, & ad hoc consulo, quod fiat specialis articulus.

Et vi

5 Si vero †petit represalias, debet probare duo, scilicet, se inco-
lam, ⁊ se subire munera, vel fecisse estimum, ⁊ simil. Hic autē pos-
set dubitari, vtrum forensis qui habet in hac ciuitate prelatu-
6 ram vel occasionem vel est hic monachus, dicatur ciuis huius
ciuitatis, ⁊ quid de aliquo cap. faciente hic residentiam, ⁊ hoc
plene dixi in lectu. ff. ad municip. l. j.

7 **Ad tertium** queritur, †an ciuibus nostris ex con-
uentione possint cōcedi represalie cō-
tra ciuitatem originis, vel contra? Et videtur quod non, per re-
gulam positam ff. de vsufructu. l. si seruo. §. regulariter. ⁊ de ver-
borum oblig. l. liber homo. in princip. vbi dicitur quod ex quo fa-
cto queritur mihi ius ex eodem, si agatur, ⁊ fiat metu, non obli-
gatur in proposito si per aliam ciuitatem huic ciui fieret iniu-
ria, ciuitati originis quereretur ius concedendi represalias: er-
go ex eo, quod ista ciuitas facit cum illo suo ciue originario, con
tra eum non potest agi, ⁊ sic represalie concedi. Secundo proba
tur, quia duabus ciuitatibus ad idem concurrentibus prefertur
ciuitas originis, vt ff. ad municip. l. assumptio. §. filius. ⁊ no. C. de
incol. l. ciues. lib. x. ergo hic in faciendo iustitiam prefertur ciui-
tas originis, ⁊ sic contra eam non possunt concedi represalie
Tertio sic. Non est dubium, quod ciuitas originis poterat sta-
tuere in suum ciuem antequam efficeretur ciuis ex conuentione
alterius ciuitatis, ⁊ alia ciuitas de hoc non potuisset conqueri,
vnde ciuis per conuentionem postea factam non poterit iuri
originalis ciuitatis, seu originis preiudicare, ipsa ciuitate origi-
nis non consentiente, vt ff. de pac. l. fina. ⁊ l. si vnus. §. ante oia.
eodem tit. C. res inter al. acta. per totum. Quarto probatur a si-
mili, fructuarius potest nunciare nouum op⁹ aduersus omnes
preter dominum vt l. j. in fi. ff. de ope. noui nūcia. ita ciuitas, que
habet ciuem ex conuentione poterit concedere represalias ad-
uersus omnes, preterquam aduersus dominum. ff. de publiciā.
l. penulti. Quinto, quia si quam iustitiam ciuitas originis fecit,
videtur sibi magis fecisse, quam alij ciuitati, vt. ff. ad legē Aqui-
liam. l. legis Aquilie actio debitori. Sexto. videtur casus. ff. ad
municip. l. de iure quod de his, que queruntur inter ciuitatem ⁊
suum ciuem solum coram iudice sue ciuitatis agitur. Et sic con-
cluditur quod sicut si ciuitas originis faciat iniustitiā, alia ciui-
tas non potest se impedire. Item ecōtra, quod ciuitas originis
non potest se impedire de his, que facit ciuitas extra conuentio
nes. Septimo, quia represalie sunt quoddam remediū extraordi-
narium, sed tale remedium non debet dari contra ciuitatem ori-
8 ginis, quia †ciuitatis potestas est maior in ciuem suū, quam po-
testas patris in filium. l. ij. ff. de insti. ⁊ iure. ⁊ l. postliminium. §. fi-
lius quoque familias. de capti. Sed contra patrem auxilium ex
traordinarium non datur, vt C. qui, ⁊ aduer. quos. l. fin. ergo nec
contra ciuitatem originis. Econtra videtur, ⁊ vna possit contra
aliam represalias concedere. Primo, quia quādo sunt duo, qui
habent vnum subditum, quilibet potest defendere eum cōtra in-
iuriam, que ei infertur ab alio. Exemplum, Pater habet filium
subditum ⁊ ciuitas similiter. d. l. ij. ff. de iusti. ⁊ iure. ⁊ l. post limi-
nium. §. si filius. de capt. sed si pater deliquit in filiū ciuitas pu-
nit eum, vt ff. ⁊ C. ad leg. Pom. de parri. Et si ciuitas procederet
cōtra eum filium, pater admitteretur pro suo interesse ad defen-
sionem filij, vt C. de accu. l. si cuiusdam. ⁊ arg. ff. de appel. l. nō tan
tum. ⁊ l. Lucius. eo. tit. ita in proposito vna ciuitas cōtra aliam
ad defensionem sui ciuis poterit concedere represalias. Secun-
do sic. Quādo sunt plures qui habent in re, licet vnū ius sit po
tentius altero, tū etiā ille qui habet ius debilius, poterit agere
contra illum qui habet ius potentius, si rem illam damnificat. l.
itē Mela. §. fi. ⁊ l. seq. ⁊ l. si dominus seruū. ff. ad l. Aquil. ita etiā
in proposito, ciuitas, que habet illum ciuem ex cōuentione, licet
habeat illud ius debilius quam ciuitas originis, tamē pro ei⁹
defensione poterit sibi concedere represalias. Tertio sic, Licet
duo sint domini eiusdem persone, tamen si vnus in illam delin-
quat potest ab alio coerceri, vt ff. ad leg. Aquil. l. sed ⁊ si commu
ne seruū. ita in proposito. Quarto sic, pro propulsanda iniuria
potest quis conuocare amicos, vt de vi ⁊ vi arm. l. iij. §. eum igi-
tur. ⁊ ibi no. ⁊ no. extra de homic. c. significasti. ergo multo magis
passus iniuriam poterit conuocare ciuitatem, cuius est ciuis.
9 Solutio. Dicendum est †quod vna ciuitas cōtra aliam poterit
represalias concedere, quod probatur, quia potestas conceden-
di represalias succedit in locum superioris, vt dictum est supra
in quest. j. ⁊ ij. nō est dubium quod si ciuitas mea mihi facit iniu
stitiam, possum adire superiorem, vt ff. quod met. causa. l. metū.
§. animaduertendū. ⁊ de dolo. l. sed ⁊ ex dolo. §. j. ita ergo in pro-
posito. ⁊ ad hoc cōcludebāt omnes rationes facte pro hac par-
te. Preterea potestas ciuitatis, vel alia quecunque tunc attēdi-
tur, cum bene gerit. vel iustitiam facit, non cum aliquem spoliat
vel facit iniustitiam, vt ff. pro empt. l. qui fundum. § si tutor. ⁊ de
furt. l. interdum. §. qui tutelam. ⁊ ibi not. vnde in proposita que-
stione quando ciuitas facit iniustitiam ciui suo, non vtitur po-
testate, quam habet in eum. Sicut ergo contra ciuitatem extra-
neam, ita contra illum possunt licite represalie concedi, alijs cō
currentibus, de quibus in precedētibus dictum est. Et per hoc
apparet responsum, quasi ad omnia allegata in cōtrarium. Non
obst. ff. ad municip. l. de iure. quia illud est verum quod primo de-
bet agi coram illo iudice, tamen si denegat facere iustitiam, vel
facit iniustitiam, ⁊ non habetur copia superioris, recurritur ad
remedia represaliarum.

Ad quartum queritur, an ei qui postquam pas-
sus est iniustitiam[a] factus est ciuis,
sint represalie cōcedende? Ad cuius declarationem primo sciē-
10 dum, †quod represalie non possunt concedi forensibus. Nam
concessio represaliarum est quodammodo iuris gētium, vt dixi
supra tertia questione. §. ⁊ iij. quest. j. sed illud, quod quis facit ad
tutelam corporis sui, fit licite, vt l. vt vim. ff. de iustit. ⁊ iure. ⁊ in-
telligo, suum corpus, siue loquamur de corpore indiuiduo, siue
de corpore misto, vt de vna ciuitate, vel collegio. Ista enim ap-
pellantur corpora, vt ff. qd cuiusqz vni. no. l. j. in princ. ⁊ de colle.
illic. l. j. ⁊ super rub. no. vnde ciuitas pro eo, qui est de corpore suo
defendendo ab iniurijs potest concedere represalias, nō pro eo
qui est extra corpus suum. Pro hoc est quod in decretis ij q. j.
c. multi. circa medium. ibi, quid enim mihi de his qui foris sunt
iudicare, quasi dicat de his qui sunt extra nostrum corpus nō p
11 tinet ad nos iudicare. Hoc premisso ei, †qui tempore denegate
iustitie erat forensis, licet postea efficiatur ciuis, vel incola, non
possunt de iure concedi represalie. intelligitur de ciue tempore
facte iustitie nec tale ius transit ad nouam ciuitatem. ff. de ser.
corrup. l. doli. §. fina. ⁊ l. j. §. si seruus. ff. deposi. ⁊ de actio. ⁊ oblig.
l. quecunque. ⁊ ibi sunt concord in glo. ⁊ c.

b **Ad quintum** queritur[b], quid de his qui pro ciui
bus habentur ex lege, vel statuto
quo ad quid vt potestas, stipēdiarij scholares, ⁊ similes? Circa
12 quod est sciendum, quod potestas alicuius ciuitatis efficitur
ciuis illius ciuitatis, seu pro ciue habetur, vt lib. x. C. de incolis.
l. ciues. ⁊ ibi not. per glossam. Item milites seu stipendarij ha-
bentur pro ciuibus in locum vbi stipendium merentur. ⁊ ibi fo-
rum sortiuntur, vt ff. ad municip. l. municeps. ⁊ not. in d. l. ciues. ⁊
c ff. de iud. l. heres absens. §. j. in ij. gl. magna. Item scholares[c] in
terra studij, licet ibi nō efficiantur ciues, vt l. lex Cornelia. §. do
mum ff. de iniu. ⁊ C. de incol. l. ij. libro x ff. de iud. l. heres absens
§. primo. in glossa super verbo, domicilium. ⁊ tamen in dicta ter
ra habentur, ⁊ proteguntur a rectore ipsius terre, vt ciues, vt l
prima constitutione. ff. §. penultimo. ⁊ C. ne fil. pro patre. auth.
habita. Aduertendum etiam, quod predicti non habentur, vt ci
ues quo ad omnia, sed quo ad qd. Nam potestas vel rector hu
ius ciuitatis non potest hic conueniri, nisi pro his que hic con
traxit, vel ratione officij, vt l. ij. §. legatis. ff. de iudi. ibi, vel si qui
iudicandi causa accersiti sunt, coniuncto §. omnes. in ead. l. Et
idem intelligo de stipendiarijs ⁊ scholaribus. Et ita debet itel
ligi quod not. in d. l. heres absens. §. j in ij. gl. mag. ff. de iudi. sci-
licet quod scholares sortiuntur ibi forum pro his que ibi cōtra-
13 xerunt. Hoc premisso †sicut predicti habent ius ciuis limitare,
ita habent limitare ius petendi represalias in terra predicta.
Nam si potestas in his quos secū ducebat causa officij, vel mi
lites in his que causa militie, vel scholares in his que causa stu
diorum secum ducebant vel reducebant passi sunt iniustitiam,
vel iustitia denegata fuit eis quia quo ad illos ciues non sunt:
ergo, ⁊c. vt supra proxi. dixi.

Ad sextum Queritur, si ciues vnius ciuitatis in
alia debent tractari vt ciues illi⁹ ciui-
tatis ex pacto vel statuto an ibi possint petere represalias cōtra
tertiam ciuitatem. Circa quod sciēdum est qd per predicta ver
ba, scilicet tractentur vt ciues, non efficiuntur ciues: argu. ff. de
verb. significa. l. mortis appellatione. ⁊ quod ibi no. per gl. ⁊ Ja
co. de Aret. ¶ Item predicta verba hoc important in his que
ibi tractare possunt, alias de iure addatur ista qualitas, scilicet,
quod tractentur vt ciues, quod prodest ad multa propter statu
d ta, que faciunt differentiam[d] inter ciues, ⁊ forenses. Hoc patet
ex tenore ipsorum verborum quia nullam potestatem dant. sed
solum modificant quod tractentur vt ciues. Simile dicit lex qd
tutor loco domini habetur. quod intelligitur in his, que de iure
facere potest, vt ff. pro emp. l. qui fundū. §. si tutor. Sed si alias
in dicta ciuitate non poterat petere represalias, ergo nec modo
poterit. Dico tamen quod possent esse verba ita late cōcepta ⁊
posset esse tanta confederatio duarū ciuitatū, quod essent qua
si, vt vnum corpus ⁊ quelibet ciuitas posset de ciue alterius ci
uitatis, sicut de proprio suo ciue facere, vt ff. de capt. l. nō dubi-
to ⁊ tunc posset petere ibi represalias, sicut ciuis illius ciuita-
tis. hoc autem factum est.

ADDITIONES.

a Tb.B.C Ad primum. Vide Bart.in l.j.ff.ad municip.in vſi. ỹ.ex iſta.ꝛ ibi vide Alex.in addi.ꝛ ibi apoſtil.meam.ꝛ Bar ſ.in j.qu.ſ.vỹ.queſt prin.ꝛ Alex.de Imo.in conſi.xli in vỹ.vol. incip.ex multis que in themate.in j.col.ꝛ ſeq.ꝛ Bapti.Seue.in l. j.C.de ſumma Tri.ꝛ fide cathol.

✳ B L.C Subỹt.Adde quod hoc dictum refert,ꝛ ſequitur preceptor meus Soc.conſi.ccxcỹ.

b Tho.Dip.C Ad quintum queritur. Vide Bart.in l.ſi marit⁹. ſ.j.ff.de adult.ꝛ ibi Ale.in addi.ff.de addult.ꝛ vide apoſtil meã Bar.in l.heres abſens.ſ.proinde.ꝛ ibi Alexan.in additio.ff.de iudic.

c C Scholares.No.quod dicit Bar.hic quod ſcholaris non pōt in loco ſtudỹ conuenīri ex cōtractibus alibi geſtis.ꝛ vide Phil. Franc.in c.Romana.ſ.nec etiam.de foro comp.lib.vi.

d C Differentiam. Vide in l.ſi maritus.ſ.legis Julie.de adult. ff.de adulte.

1 ℣ Repreſalie contra rectorem ciuitatis forenſem, qui iniuſtitiam fecit,quando concedi poſſunt.

2 Officialis qui fecit iniuſtitiam de qua durante officio poterat conueniri,ſi conueniretur in loco proprio, debet ad locum officỹ remitti.

3 Repreſalie,contra officiales ꝛ poteſtates faciētes iniuſtitiam, quando concedi poſſunt.

4 Conſilium vt officiales Poteſtatis non teneantur pro iniuſtitia per Poteſtatē facta,ꝛ contra eos repreſalie nō concedūtur.

5 Repreſalie contra conſules,ꝛ priores ciuitatis facientes iniuſtitiam concedi poſſunt.

6 Repreſalie poſſunt concedi contra ſingulares homines ciuitatis.

7 Homo liber pro alio capi poteſt neceſſitate exiſtente.

8 Repreſalie poſſunt concedi contra terras ſubditas ſimpliciter, non ſi ſunt ſubdite quo ad quedam.

9 Repreſalie poſſunt concedi contra certum genus hominum ciuitatis denegantis facere iuſtitiam.

SExta principalis queſtio eſt, contra quos repreſalie concedantur. Circa quod queritur primo,an cōtra rectorem ciuitatis forenſem, qui iniuſtitiam fecit,vel iuſtitiam denegauit poſſint concedi repreſalie. Secundo, an contra officiales dicti poteſtatis, ſeu rectoris poſſint repreſalie concedi. Tertio, an contra conſules,ſeu priores ciuitatis poſſint repreſalie concedi. Quarto⁹ queritur,an contra ſingulares homines qui nihil habent facere in regimine,vel in officio ciuitatis poſſint repreſalie cōcedi. Quinto,vtrum repreſalie poſſint concedi contra homines terrarum ſubditarum quo ad quedā non tamen ſimpliciter. Sexto, vtrū repreſalie poſſint concedi contra certum genus hominum ciuitatis denegantis facere iuſtitiam.

Ad primum queritur an contra rectorem ciuitatis forenſem,qui iniuſtitiam fecit repreſalie poſſint concedi. Ad quod dicit Jacobus de Belui.in queſtione ſua quam ponit authent.vt non ſi.pign,quod contra eum concedi poſſint, argumen.ff.quod quiſque iur.l.j. extra de ſenten.ex communicatio.c.Romana.ſ.caueant.lib.vi.Mihi autem videtur ſic dicendum,aut poteſtas facit talem iniuſtitiam pro qua non poteſt conueniri durāte officio,vt ff.de iudi.l.pars literarum de iureiuran.l.nec magiſtratibus.ꝛ tunc contra eum non poſſint concedi repreſalie. Ratio, quia nec iudex ſuperior habet durante officio,in cuius locum ſuccedit ius cōcedendi in eum repreſalias,vt dictum eſt,ꝛ finito officio,non poſſunt ſimiliter concedi,niſi requiſito iudice,qui habet eum ſyndicare, ſicut in quolibet alio primato debitore,vt dictum eſt ſupra ỹ.queſt.iỹ. Iudex autem terre proprie ipſius rectoris debet requiri,vt infra dicam. Aut rector ille fecit talem iniuſtitiam,de qua durante officio poteſt conueniri,ꝛ tunc durante officio, poterunt repreſalie contra eum concedi eadem ratione precedentibus ſolēnitatibus requiſitis. Iudex autem ciuitatis proprie illius poteſtatis ſeu rectoris non debet requiri,quia ibi talis cauſa nō debet agitari.imo ad locum officỹ oporteret remitti,vt C.vbi de ratiocin.agi.opor.l.ỹ.ꝛ C.vt omnes iudi.tam ciui,quam crim.poſt depo.admi.ꝛc.l.vnica.ꝛ in authen.vt iudi.ſine quoquo ſuffra.ſ. neceſſitatem.

Ad ſecundum queritur, an contra officiales, poteſtates ſeu rectores,poſſit cōcedi repreſalie: Jaco.de Belui.in predicta queſtione dicit,q3 ſic. Ego dico,quando q3 ſunt aliqui officiales,qui expreſſe iuue runt rectorem ad talē iniuſtitiam faciendā ꝛ cōtra illos ſine dubio poſſunt cōcedi repreſalie,vt l.nullā.C.de exec.ꝛ exac.lib.xỹ.

a Quidā ſunt⁹,qui expreſſe cōtradixerūt,ꝛ cōtra illos non poſſunt repreſalie concedi,vt C.de appel.l.quoniam iudices.ꝛ Lon
4 nes iudices.in fi.de decur.lib.x. Et ideo cōſiliū eſt officialis⁹ quando talia occurrunt,quo proteſtantur q3 non conſentiunt, ꝛ quod illa,que fiunt,non fiunt de iure,ꝛ de hoc fiat inſtrumentum, hoc ibi videtur requiri.d.l.quoniam iudices. Quidā ſunt officiales,qui nec conſentiunt,nec cōtradicunt,q3 forte ſunt abſentes,vel ignorantes,cōtra illos nō poſſunt cōcedi repreſalie. l.j.in princ.ff.de magi.conue.ibi, preſentes, ꝛc.in gloſ.ibi poſita in verb.eos.Quidā ſunt officiales preſentes,qui non contradicunt,nec conſentiunt,ꝛ tunc eſt aduertēdum quod quidam ſunt officiales ad ea,que ſunt mere facti,nec conſilia requiruntur,vt notariỹ, berouarij,ꝛ ſimiles,ꝛ tunc etiam contra hos non poſſunt concedi repreſalie qui nō poſſunt reſiſtere domino ſine dedecore,ideo reſiſtere nō tenentur.l.vnica.ſ. officiū.C.vt omnes iudic.tam ciui.quam crimi. Nec obſt.quod glo.ibi in verb.debito tamē honore,dicit eſſe correctum, quia verum eſt in caſu illo q3 quilibet poteſt reſiſtere fugienti, non autē alijs caſibus ibi notatis.Quidam ſunt officiales,qui adhibentur ad conſentiendum,ꝛ contra iſtos,ſi non contradicunt, poſſunt concedi repreſalie.d.l.quoniam iudices.cum ſimi.ꝛ hoc,ſi ſciuerunt: alias ni eſt quid eis imputetur. Sed ſi dubitatur, an officialis fuerit preſens, vel abſens,ꝛ vtrum fuerit ſciens, vel ignorans, qui preſumatur in dubio,cogita per te ipſum.

5 Ad tertiuz †queritur,an cōtra cōſules,ſeu priores ciuitatis iuſtitiā denegantes poſſunt cōcedi repreſalie: Jac.de Bel.in q.predicta diſputata per iura allega.ſ.in hac q.j.dicit quod ſic,quod intelligo verū cōtra priores.vel conſules preſentes: ſecus cōtra abſentes.vt d.l. prin.ff.de mag.conue.tūc enim contra illos abſentes non poſſunt cōcedi repreſalie,tanquam contra conſules,ſeu priores,ſed tanquam contra quoſlibet alios de populo,vt dicam ſ.proxime.

b Ad quartum bqueritur,an cōtra ſingulares homines qui nihil habēt facere in officio,vel regimine ciuitatis poſſunt repreſalie cōcedi: Jaco. Bel.in predicta diſputatione dicit, quod nullo modo poſſunt contra tales repreſalie concedi: quia pro debito ciuitatis non tenentur homines ſingulares, vt ff. quod cuiuſque vniuerſitatis.ſicut municipū.ſ.ſi quid vniuerſitati.quod met.cauſa.metum.ſ. animaduertendū.ꝛ de dolo.l.ſed ex dolo.ſ.j.ꝛ de regul.iuris ſ.refertur.ꝛ extra de ſent.ex.excommu.c.Romana.ſ.quoniam
6 tatem libro ſexto.† Sed mihi videtur contrarium per ea,quod minus noſter,xxiỹ.q.ỹ.vbi dicitur gēs,vel ciuitas plectitur, tota ergo gens ciuitatis plectitur. Preterea,licet ſententia excommunicationis non poſſet ferri in vniuerſitatem,vt d.c.Romana tamen fertur ſententia interdicti, que ligat in quolibet populo etiam innocentes,vt c.ſi ſententia.extra de ſenten.ex com.lib.vi. Si ergo pōteſt hominibus ſingularibus propter delictum interdici eccleſiaſticum ſacramentum, ꝛ ſepultura.multo magis poſſunt eorum bona temporalia auferri,ꝛ poſſunt capi propter quod interdicitur ei vti propria libertate.hec enim animam non ligant. Preterea,concedere repreſalias eſt quoddam bellum particulare,indicere vt ſupra dictū eſt his concedentibus,ſed in illo bello etiam innoxij capiuntur:ergo,
7 Hoc probatur in d.c.dominus noſter. Preterea,licet innocens capitur,ſit innocens, tamen ciuitas habet ius mercatum cauſa neceſſitatis poteſt capi,vt diximus ſ. j.q.ỹ.pro hoc vide feud.ꝛ de ſtat.contra libertatem eccleſie. ſ.i.ꝛ ſ.ſi vero dominus.ꝛ C.de ſacroſanct eccleſ.auth.caſſa.ibi,bona eorum pro tum noſtrum imperium ab omnibus occupentur.ꝛ C.de hered. ꝛ auth.ſi vero dominus,ꝛ ſic contra omnes poſſunt concedi ita de conſuetudine obſeruatur. Sunt tamen quidam qui dicūt non poſſunt vigore repreſaliarum, ſic generaliter concellarum de quibus dicemus j.in ſeq.q.princi.

c Ad quintum c'queritur vtrum repreſalie poſſint concedi cōtra homines terrarū ſubditarum,quo ad quedam,non ſimpliciter? †Reſpon.quedā ſunt terre ſubdite alicui domino,terre,vel ciuitati, vel principi ſimpliciter,ſed in quibuſdam ſunt priuilegiate,vt habeant certa iuriſdictiones,ꝛ exceptiones,vt ſunt multe in multis regnis: contra iſtos poſſunt concedi repreſalie: quia vere ſubdite ſunt argumen.l.Titius.C.de operis libert.ꝛ de liber.cauſ.l.ſi. Quedam ſunt terre, que ſimpliciter ſunt libere, ſed ſe ſubmittunt quo ad quedam,ꝛ ſunt multe terre ſubdite huic ciuitati,ꝛ cōtra iſtas non poſſunt concedi repreſalie propter delictum ciuitatis vel domini,qui eas habēt ſubditas:quia ille ſunt libere,vt ff.de capt.l.non dubito. Propter delictum tamen ipſarum terrarum ſubditarum poſſunt concedi, ſicut ſi poſſet eis iuſtum bellum indici,ſi denegarent tranſitum per territorium eorum.ꝛ c
8 q.ỹ.c.notandum,ꝛc.

Ad ſecundum

6 **Ad certum** queritur, vtrum † represalie possint cō cedi cōtra certum genus hominum ci uitatis denegantis facere iustitiam? Ad quod dico, sicut inder qui exequitur sententiam, debet capere res que non sunt in cō troversia, si potest, ita concedens represalias (quantum potest) cum minori scandalo potest cōcedere, vt capiatur certum gen hominum, vel res, vel quod quilibet homo ciuitatis contra quē cogitur soluere certam quantitatem, cum transit pro persona, vel pro estimatione rerum. Et hec omnia vidi obseruari de facto secundum diuersitatem locorum.

ADDITIONES.

a Tho. Dip. C Quidam sunt. Vide per Bar. in l. quoniam indices, & ibi Aler. in addit. C. de appell.

b C Ad quartum. Vide per Paul. de Cast. in cōsil. cccxiiij. incip. super eō quod primo loco, in secundo dubio, & ibi videas omnia, qui concludit in ciue, quod represalie non extenduntur ad filios, & personas natas post represalias, & vide Aler. de Imo. in l. si quis iniquum, §. fina. in addit. Bart. que incip. facta. ff. quod quisque iur.

C Ad quartum. Vide Bart. in l. nō dubito. ff. de cap. & postlim. reuer. & ibi Alexan. in addit. & ibi vide meam apostill. facit quod consulit Bal. in fauorem forensium, in consil. cxj. in ij. vols. incip. quatuor. in fine.

1 ☞ Represalie concesse contra ciuitatem possunt exerceri contra eius incolas subeuntes tamen munera.

c Homines de Florentia, & homines Florentini idem important.

2 Represalie an possit concedi contra ciues alibi morā trahentes.

Ciuis Florentinus alibi habitans, dicitur Florentinus, si sui subeat ibi munera.

3 Represalie non possunt concedi contra ciuem ciuitatis concedentis qui etiam sit ciuis ciuitatis, contra quam conceduntur.

4 Represalie non conceduntur contra mulieres, vt personaliter capiantur.

5 Represalie contra clericos exerceri non possunt.

6 Represalie non exercentur contra scholares, nec contra nuncios nec famulos eorum.

7 Non exercentur cōtra scriptores, & bidellos, & numero 8.

Non exercentur contra patrem scholaris visitantem filium in studio, & num. 9.

10 Scholarem esse probatur ex qualitate rerum, quas defert ex cō suetudine eundi & redeundi.

11 Represalie non exercentur contra ambasiatores.

Ambasiatorem quem esse probatur per literas. Nō exercentur contra ambasiatores, qui causa testimonij accedunt, vel contra eos qui inuiti trahuntur nec contra eorum famulos, & num. 12. Contra euntes ad nundinas in loco nundinarum nō exercentur, in alio loco sic, & num. 13. Non exercentur contra euntes ad indulgentiam nec contra eorum famulos & num. 14. Nec contra tenētes hospitium in loco vbi sunt indulgentie, & num. 15. Nec contra applicantes vi ventorum in aliquo loco, & num. 16. Nec contra eos qui in ius vocari non possunt de iure communi, & num. 17.

Prima principalis questio est, si represalie simpliciter concedantur cōtra homines, & personas alicuius terre contra quas possonas possint exerceri. Circa quod queritur plura. Primo, an contra incolam ciuitatis possunt represalie exerceri. Secundo, an contra ciues illius ciuitatis alibi morā trahentes. Tertio, an contra ciues illius ciuitatis, qui sunt ciues, vel incole illius ciuitatis concedentis. Quarto, an contra mulieres possunt represalie exerceri. Quinto, an possunt exerceri contra clericos. Sexto, an possunt exerceri contra scholares. Septimo an possint exercen cōtra ambasiatores. Octauo, an contra euntes ad nundinas possint represalie exerceri. Nono, an contra euntes ad indulgentiam. Decimo, an contra nauigantes, qui vi ventorum impelluntur in aliquem locum. Undecimo, an cōtra eos, qui in ius vocari non possunt represalie exerceri possint. Modo veniamus ad singula per ordinem.

b **Ad primum** queritur, an contra incolas ciuitatis exerceri. Ad † declarationem huius questionis premittendum est represalias concessas simpliciter, vt contra homines Florentinos, vel cōtra homines, & personas de Florentia. Et sciendū est, quod ista verba homines de Florentia, vel homines Florentinos, idem important. vt ff. de excusat. tuto. l. sed & reprobari, §. amplius, & ibi not. per glos. super verbo, Lumanus, sed ista verba homines Florentinos b, referuntur ad municipes ciuitatis, vt ff. ad ☞ Municip. l. i. ibi, Campanos, ☞ Puteolanos, &c. in versic. sequēti. Sed verbum municipes, est genus ad ciues, & incolas, vt not. C. de incolis. l. ciues lib x. & probatur. ff. ad municip. l. fi. §. municipes. apparet ergo quod virtute illorum incole comprehendantur, quod intelligo de incolis subeuntibus ibi munera vt ff. ad munici. l. i. ibi, recepti in ciuitatem. &c. & dicti supra, quarta questio. i. secus si munera non ibi subeunt, & hoc esse verum apparet, quia ☞ potestas ciuitatis si non vult, quem admittere, potest. l. fina. ff. de legibus. Sed illud quod quis potest acceptare antequam acceptet, non dicitur in bonis suis. ita incola antequam recipiatur ad munera, non dicitur proprie ciuis illius ciuitatis. & sic contra eum non poterunt represalie exerceri, &c.

c **Ad secundum** queritur, † an contra ciues illius ciuitatis alibi morā trahētes possint represalie exerceri semper, retēto eodem themate quod represalie, sunt concesse cōtra Florētinos vel bon. ciues de Florentia: est dubium, vtrum ex eo, quod ciues de ☩ lorentia alibi habitant, desinant esse Florentini, vel de ☩ lorentia: Videtur quod non, quia origo non mutatur l. assumptio. ff. ad municip. Nec obstat. ff. de verborum significatio. l. prouinciales, quia subauditur ibi tantum secundum primam lecturam glosse, & hec est vera opinio. Vel secundum alios, aut represalie sunt concesse contra homines de vna prouincia, vt contra ☞ Archinos, & tunc qui non habitat in prouincia, dicitur prouincialis. d. l. prouinciales. aut contra homines de vna ciuitate, & procedit precedens opinio. Ita sentit glo. in verbo. non eos. in dicta l. prouinciales. que opinio non placet, non enim video rationem diuersitatis inter ciuitatem, & prouinciam, vel secundum alios. Aut habitat in alia ciuitate eiusdem prouincie, & tunc remanet ☩ lorentinus aut in alia ciuitate alterius prouicie, & tunc secus. d. l. prouinciales. Et ita sentit glo. in verbo, non mutat. C. de adopt. l. in adoptionem. i. quidam, quod non placet eadē ratione. Alij dicunt, aut loquimur secundum propriam significationem vocabuli, & remanet ☩ lorentinus, vt d. l. assumptio. aut secundum communem vsum loquendi, & non est Florentinus, quia ibi nō habitat d. l. prouinciales. & ita dicebat dominus Jacobus de Aret. Oldra. sed communis vsus loquendi preualet omni propie significationi, vt l. libz orum. §. quod tamen Cassius. de legatis tertio ergo talis alibi habitans non poterit capi pro represaliis. Alij dicunt, quod hec verba, Florentinus, & de ☩ orētia, debent intelligi de eo, qui ibi conuersatur, & morat ur, argumē. l. i. §. bestias ff. de postulat. & magis debemus inspicere accidens quam originem, & ita consuluit dominus Lamb. de Ramponis 3 bus. Ego † alias in discursu lectionis, in d. l. prouinciales. ff. de verborum significat. dicebam quod ille talis qui alibi morat ur, non potest capi tanquam ☩ lorentinus, q ipse non fuit in culpa, argum. l. i. in princip. ff. de magi. conue. quod esset verum sine dubio, secundum opin. Jaco. de Bel. quam reprobaui supra vi. quest. princ. quest. quarta, & isto modo videtur sic dicendum qō Florentinus siue de Florentia est, qui inde est municeps, vt dixi supra proxi. questio. & intelligitur de municipe proprie, qui ibi munera subit. Aut ergo aliquis habitabat alibi, & Florentie munera nō subit per se, nec per patrem, nec per fratres nec per
✳ alios, non dicitur Florentinus proprie. Aut ibi subit * munera per se, vel per patrem, vel per fratres, vel per alios, & tunc licet alibi morat ur, ☩ lorentinus est. d. l. i. ff. ad municip. & de excu. tut. l. sed & reprobari. §. amplius. & videtur hoc expressius. C. de agri. & cen si. l. cum scimus. § illud. lib. xi. Illud autem quod dicit Jaco. de Aret. de communi vsu loquendi est facti, scio quod bic talis vsus loquendi non est, &c.

4 **Ad tertium** queritur, † an represalie possunt exerceri cōtra cines illius ciuitatis, qui sunt ciues, vel incole illius ciuitatis concedētis: Videtur, q̄ sic quia si possunt exerceri contra non subditum ciuitati concedenti, multo magis contra subditum. Preterea dominus potest petere vt vsufructuario denegetur ius vtēdi, fruēdi propter eius contumaciam, & cōtra. l. si proprietarius. ff. de dam. infe. & l. hoc amplius. § fin. cum l. sequen. eodem titu. ita hic poterit capi propter ius, quod habet in eo ciuitas, contra quam sunt concesse, licet etiam habeat in eo ius ciuitas concedens. In contrarium videtur quod istud ius concedendi represalias est inductum infectum iurisdictionis, quam ordinarij debēt exercere, vt in precedentibus pluries est dictum, sed ciuitas concedens potest in suum ciuem exercere iurisdictionē ordinarie: ergo cōtra eū non extēdūtur represalie. Pro hoc videtur casus ff. si quis testa. lib. esse iuss. fue. l. i. §. habet itaque. arg. l. serui, & filij. in prin. ff. de fur. Preterea ciuitas concedens represalias tenetur ciuem, vel incolam suum defendere ab iniurijs, que inferuntur per alium, vt dixi supra in quest. prima. ergo ipsa ciuitas ciui suo non deberet inferre violentiam: licet sit ciuis alterius ciuitatis, argumen. ff
d de euic. l. vendicantem. Preterea d quando ciuitas aliquid con-

cedit,intelligitur concedere,vt ille cui conceditur,contra se non vtatur,vt l.in fraudem.§.neque instrumẽta.ff.de iure fisci.& l.si peculium.§.sicut autẽ.de pecul.leg.sed si ciues possent capi,ergo videtur concessisse cõtra seipsam. Preterea in concessione, subintelligitur sine iniuria priuatorum cõcedentis, vt C.de emanc.lib.l.nec aũs.& l.ũ.§.merito.& §.si quis a principe ff.ne quid in loco publ.multo magis intelligitur cõcedere quod exerceantur represaliæ sine ipsius ciuis iniuria: quia si ciuis caperetur,lederetur Respubli.cuius interest locupletes habere subiectos. Et istud puto verum etiam si talis ciuis fuisset particeps criminis. Nam ex vigore talium represaliarum supplicitet cõcessarum nõn posset capi,sed deberet spectaliter conredi,vel cõtra talem ciuem ordinarie procedi per ciuitatem concedentem represalias.

3 **Ad quartum** †queritur, an represaliæ possunt exerceri contra mulieres? Videtur quod sic: Sicut enim in bello capiuntur mulieres,& habent postliminium.l.i.C. de postlim.reuers.cum similibus.ita in hoc particulari bello. Sed dico, quod in persona capi non possent. C.de offic.diuersi iudi.authent.sed hodie.de custo.reorũ authẽ. sed nouo iure,licet enim quasi de iure gentium concedantur, tamen debent ciuiliter intelligi argumen.l.si cui simplici.ff. de seruit.titulo generali,&c.

6 **Ad quintum** †queritur,an possint exerceri cõtra clericos? Lex est expressus, vt non in c.& si pignorationes.extra de iniu.& dam.& lib.vi. Sed quid de clericis coniugatis non euntibus in habitu? Respond. tunc priuilegio clericorum non gaudent, vt extra de cler.coniu. ca.lib.vi. Sed dubitatur quid si vnus Episcopus nõ facit iustitiam de clericis,& ad superiorem nõ potest haberi recursus,forte quia ille Episcopus est tyrannus,vel schismaticus,vtrũ tunc contra clericos illius Episcopi poterunt concedi,& exerceri represalie authoritate iudicis secularis vel alterius Episcopi? Videtur quod sic: quia d.c.& si pignorationes loquitur quando represalie concedũtur propter delictum laicorum. In hoc autem standum canonistis,quibus relinquo.

7 e **Ad sextum** †queritur,an cõtra scholares possunt exerceri represalie,ter.est.quod non,in authent.habita.C.ne fil.pro patre sine tam applicuerit ad studij locum,siue peregrinetur studij causa,sed nunquid predicta habent locum in ciuitatibus non habentibus priuilegia studij? Respon.ut loquimur in alia scientia studẽtibus,quam legali,& tunc talis scientia possit vbique doceri.vt ff.de excusatio.tutel. l.si duas tunc autem credo idem in omni ciuitate:quia d.authẽ. habita loquitur generaliter. Aut loquimur de studentibus in scientia legali & tunc illa non potest legi in ciuitatibus non priuilegiatis & si alibi docetur delictum est, vt in proemio digestorum.§.hec autem tria.& ideo in alijs ciuitatibus non haberet locum tale priuilegium,& hoc de iure stricto. Dicunt tamen quidam doctores, quod illi § hec autem tria.est hodie derogatum per desuetudinem.cum & in ciuitatibus non priuilegiatis docẽtur iura,& quod hodie ratio istius §.cesset:quia cum multi sciant hodie iura.nõ est dubium,nec timor,quod tradetur, adulterina scientia. Ideo equum putarem quod euntes ad talia studia gauderent hoc priuilegio.& quod dico de scholaribus, idem puto de nunciijs,& famulis eorum.d. authen.habita ibi, eorum nũcij.&c.

8 & idẽ de scriptoribus, & bidellis, & siquidem necessarij sunt in studio,argumen.ff. in proemio, circa finem, vbi eodem modo conceduntur iurisdictiones vt in alijs,argumen.ff. de testamẽ. mil.l.i.& de bon.poss.ex testã.mil.l.vnica.& C.de testamen.mil.l.

9 seruitorijs,& idem de patre qui iret ad videndum filios in studio not.ff. de iudic.l.ũ.§.idem Claudio. in glossa super verbo,

10 venerat.† Sed qualiter probabitur quod sit scholaris,vel quod vadat causa studij? Ego respondeo,ex qualitate rerum,quas defert.& similibus,argumen.ff. de re mili.l. non omnes.§. a Barbaris. Idem ex consuetudine eundi,& redeundi ad studium.arg. l.naturalem.§.seruos.ff. de acq.re.dom.& ex multis alijs,que diligens iudex,qui super hoc cognoscit poterit inuenire.

11 **Ad septimum** †queritur an cõtra ambasiatores possunt represalie exerceri? Respond. non, vt l.sanctum.ff.de rer.de legatis primo.l. finali.& l.ũ.§.legatis.ff.de iud.& hoc verum quod non possunt capi, in ciuitate,ad quam sunt destinati, nec in alia, per quam transitum facerent dicto §.legatis.& ibi not in glossa super verbo,destinati quod autem sint legati,probabitur per literas siue ambasiate.vel alio modo legitimo.l.vnica.C.de mandat.Princip.Et

12 idem† videtur dicendum de his, qui causa testimonij, vel alias trahuntur inuiti. vel destinati sunt in aliam ciuitatem, & idem de seruitoribus predictorum,argumen.eorum que supra proxime dicta sunt.

13 **Ad octauum** †Queritur,an cõtra euntes ad nundinas possint represalie exerceri? Respon.in loco,seu territorio eius,qui tenet nundinas,nõ possunt contra venientes ad nundinas represalie exerceri, cuius est.C.de nundi.l.vnica.& si vadens ad nundinas transit per aliquem territorium,an possint represalie exerceri non reperio prohibitum,licet sit argumen.contra id quod supra proximedicitur de aliud in illis qui necessario manere funguntur.hi autem voluntarie vadunt ad nũdinas, qualiter autẽ probabitur, quod quis vadit ad nundinas? Resp.vt supra in precedentibus dixi.

14 **Ad nonum** †Queritur,an cõtra euntes ad indulgentiã possint represalie exerceri. Respon.non,vt C.cõmunia de succes.authen.omnes peregrini.& libere hospitentur.&c.& tenet glos.in verbo.ob aliam causam merit.l.ũ.§.legatis.versicu.nam Celsus. ff.de iudic.& in figura huius propter eorum securitatem,vt cognoscantur qui sint peregrini euntes ad indulgentiam portent baculum,& peram sicut legati oliuam portabant, vt l. sanctum.ff. de rerum div.&

15 idem puto de famulis,& de seruitoribus eorum. Et idem puto de his qui vadunt ad loca, vbi sunt iste dũe indulgentie generales, vt ibi teneant hospitium in seruitium peregrinantium. argumen.eorum que dixi circa scholares de scriptoribus,& bidellis,& similibus.

16 **Ad decimum** Queritur,an contra homines nauigantes qui vi ventorum impelluntur in aliquem locum, possunt represalie exerceri? Et puto quod non, & hoc per auth.nauigia. C. de fur.que hoc expresse vult.C. de naui.l.i.& de nauf.lib.xi Ad hoc etiam facit optime Cesar,ff.de publican.

17 **Ad vndecimum** Querit,an contra eos qui in ius vocati sunt possint exerceri represalie. Respon.non, vt sunt hi qui ponuntur in l.ũ.& tertia.ff.de in ius voc. Si enim essent condemnati ipsi non possunt capi,multo magis pro debito,vel delicto alterius. Est enim captio quedam citatio realis,& ideo si aliquis de ciuitate contra quam concesse sunt represalie eligeretur,potestas non posset hic capi propter officium. Item si aliquis diceret vxorem vna ciuitate ad aliam, ad faciendum nuptias. Idem si aliquis iret ab vna ciuitate ad aliam, ad funus consanguinei. Idem si esset furiosus, vel infans, vel impubes. Contra eos omnes possent represalie exerceri,vt dicta l.ũ.& tertia,& impubes. de in ius vocan.&c.

ADDITIONES.

a Tho.D. Ad primum vide Bartol.in l.prima.ff.ad municipia,& ibi Alexand.in additioni & Bart.supra in questio.& principi.& in l. prouinciales. ff. de verborum significatio.& ibi Alexand.in additio.& Francis.de Aretio in l.ũ.in princip.ff. verbo.oblig.

b Florentinos. Vide Alexan.in rubri.ff.solu. matrimo.& ibi de legat.j.

c Ad secundum.Vide Ange.de Aret.in §.pauonum.ff. de rer.diui.& Bar.in l prouinciales.& ibi Alex.& ibi apostil.meam.ff.de verbo.signifi.& Bet.de Anan. tutum.§.cum vero.& ibi Philip.Franc.de referip lib. Subdit.Adde.q hoc idem consulendo tenet Socinus do ad argu.hic in consi.ccc.q.vol.ij.

d Tho.D. Preterea.Vide Alex.in consil.xxij.in vij. incip.consideratis.an si.

e Ad sextum queritur.Vide Feli.in c.ij.de foro compe.

1 Represalie quando poterunt exerceri contra res personarum,contra quas non possint exerceri.

2 Res aliorum portate per eos, contra quos represalie exerceri non possunt.poterunt pro represaliis capi.

3 Res existentes in territorio ciuitatis, contra quã cõcesse sunt represalie,non possunt capi,& duci ad ciuitatem concedentem.

4 Res existentes in territorio alterius ciuitatis,etiam scribendi iudici illius ciuitatis non possunt capi pro represaliis.

Octaua Principalis questio est, si represalie simpliciter concedantur, circa que res poterunt exerceri,& quia dubitatum est, vtrum possint exerceri in rebus,& contra res mobiles,& immobiles,& le mouentes hominum,& personarum illius loci, contra quem represalie sunt concesse, que reperiuntur in territorio ciuitatis concedentis,quidam tamen possunt recurrere ad bia,que examinanda sunt. Primo dubitatur an res dictarum personarum contra quas non possunt exerceri represalie possint

possunt pro represaliis capi. ¶Secundo que sint dicte persone contra quas non possunt exerceri. ¶Tertio, an possint capi res existentes in territorio ciuitatis, contra quam conceduntur represalie, & duci ad ciuitatem concedentem. ¶Quarto, an possint capi res existentes in territorio alicuius tertie ciuitatis scribendo iudici illius ciuitatis, &c.

Ad primum Queritur, vtrum res dictarum personarum contra quas possunt exerceri represalie possunt pro represaliis capi. †Ad quod dico, q̃dam sunt persone contra quas non possunt exerceri represalie solum ratione persone, vt quia mulier, infans, vel furiosus, vel similis, & tunc sine dubio contra res eorum poterunt exerceri, vt l. satis. ff. de in ius voc. & in authen. vt nul. iud. §. necessarium vero credimus. verſic. si vero mulier post legitimam. Intellige tamen quod non capiuntur res eorum taliter, vt per hoc videntur retineri persone, non enim posset mulier spoliari vestimentis, vel aliis rebus, sine quibus honeste viuere non posset, vt. in eadem §. fi. ff. ex quibus cau. maio. & quod ibi no. Quedam sunt persone contra quas non possunt exerceri represalie ex certa causa, vt contra scholares, vel ambasiatores, vel similes, et tunc contra res eorum quas portarent, vel haberent necessarias ad illam causam non debent exerceri represalie, sed contra alias fiet publicanus, §. de rebus. ff. de public. facit quod dixi supra proxi. q. circa scholares, &c.

Ad secundum Queritur, †quid si dicte persone, cõtra quas non possunt exerceri represalie, portent res aliarum personarũ, contra quas possint exerceri? Respon. si quidem portent dictas res necessarias ad suum vsum, vt equum ad equitandum, & similia, de quibus in l. inlege censoria. ff. de verbo. signifi. & tunc non possunt capi, vt dixi supra in questio. precedenti, circa scholares. Si vero non essent eis necessarie, tunc possunt capi nec est qui repugnet. l. sacrosanc. de sacrosanc. eccles.

Ad tertium †Queritur, an possint capi res existentes in territorio ciuitatis, contra quã represalie conceduntur, & duci ad ciuitatem concedentem? si quidem represalie simpliciter sunt concesse, non intelligitur data ptãs vtendi in territorio concedentis, non enim vltra extenditur simplex cõcessio. l. cuz vnus. §. is cuius. ff. de bon. autho. iud. pos. & extra de consti. c. vt animar. lib. vi. ¶Preterea concessio represaliarum est quoddam particulare concessum priuato contra priuatos, vt dictum est 3. xvi. q. quarta. sed si equitaretur in territorio ciuitatis, contra quam esset bellum vniuersale, & cõtra ipsam ciuitatem, ergo, &c. Preterea aggredi in territorio alterius ciuitatis est causa maioris tumultus, ergo non videtur concessum in dubio. l. non est singulis. ff. de regu. iur. Cõcludo ergo quod solum in territorio concedentis possunt represalie concedi, alias exerceri, nec potest quis aggredi territorium alterius, nisi hoc fit expressum per verba hoc de necessitate importantia. Qui ergo vult facĩat hoc exprimi specialiter in concessione.

Ad quartum Queritur †an possint capi res site in territorio alterius tertie ciuitatis scribendo iudici illius ciuitatis? Respond. licet de iure communi in executione sententie hoc permittatur. l. a diuo Pio. §. j. ff. de re iudi. & ff. de bo. author. iud. pos. l. cum vnus. §. pen. cuz sim. tamen cum represalie sint quoddam bellum, vt dictum est, quis non potest cogere alium ad bellum, nisi sibi subditum, in vsu feudan tit. hic finitur ler Conrad. cap. domino guerram. et quis non cogitur alium iuuare, nisi eum cui subest, vt l. culpa caret. & quod ibi not. ff. de reg. iur. & per Dy. extra. de reg. iur. non est sine culpa lib. vi. nisi forte esset ciuitas federata, que deberet facere guerram. & pacem. ad petitionem hoc scribentis per ea que dicta sunt. & arg. ad hoc optimum. ff. de cap. & post. re. l. non dubito. circa finem, &c.

1 ¶Capere homines, et res vigore represaliarum propria authoritate quis potest, quando copia iudicis haberi non potest.
2 Persona capta pro represaliis debet ad iudicem duci.
3 Res capte pro represaliis possunt per capientem retineri.
4 Res pro represaliis capte venduntur, & estimantur iudicis authoritate.
5 Represalie possunt exerceri die feriato ob necessitatem hominum, in ferijs autem in honorem Dei possunt ex causa.
6 Represalie si concedunt p habentẽ ptãtem legis cõdende. possunt concedi. vt exerceant etiã diebus feriatis in honorez Dei.
7 Cognitio summaria, vel ordinaria, quando quis vult defendere se, & res suas occasione represaliarum captas.

Non Questio principalis est qualiter represalie exerceant. circa quod q̃runt multa. ¶Primo, an qs possit capere boues et res vigore represaliarũ per se, an per ministros iustitie, & suos.

¶Secundo an homines, et res captas teneatur quis iudici presentare an vero possit in suo priuato carcere retinere.
¶Tertio, qualiter res capte vendantur, et estimentur.
¶Quarto, an represalie possint exerceri die feriata, vel non.
¶Quinto, si aliquis vult defendere se & res suas occasione represaliarum captas, qualis cognitio debeat adhiberi.

1 **Ad primum** Queritur †an quis capere possit homines et res vigore represaliarum per se, an vero per ministros? Et videtur quod per se. sicut in bello per se homines, et res capiuntur. Sed certe vt dixi supra octaua questione quarta, verba istius concessionis debent intelligi ciuiliter, & ideo puto quod non possit capere homines, nec
a res sua authoritate. l. miles. §. qui iudicati. ff. de re iudic. et de regu. iuris. l. non est singulis. quod tenet Jac. de Bel. in authẽ. vt non fi. pigno. in questio. quam ibi ponit, quod intellige si potest haberi copia iudicis, qui cõcedat suos ministros, alias posset capere sua authoritate, vt l. ait pretor. §. si debitorem. ff. que in frau. credito. & C. de decu. l. generali. li. x. & ff. quod vi, aut clam. l. si alius. §. est. & alius. & quod ibi not. Est ergo tutius, vt cessent predicta quod in concessione expresse ponatur quod ille cui cõceduntur represalie possit homines, & res capere per se, & sua authoritate, &c.

Ad secundum Queritur, an homines, et res captas teneatur quis iudici p
2 sentare, an †vero possit in suo priuato carcere retinere? Jacob. de Bel. in qõne predicta dicit quod debet iudici presentare, dicta l. nõ est singulis. & ne fiant illicite exactiones. vt l. illicitas. ff. de offic. presi. & ne inde nascatur iniuriandi occasio, &c. vt l. nemi nerint. C. vnde vi. Ergo quando capitur persona, puto eum verum dicere vt captus debeat duci iudici. casus est in dicta l. generali. C. de decurionib. lib. decimo. & not. in l. prima. C. vbi decurio. vel cohor. & Jnstit. de actionib. in princip. et in vsib. feud. de pace iura. fir. capit. j. nisi expresse dicatur in cõcessione quod
3 possit in suo priuato carcere retinere. Quando vero †capiuntur res, dico res capiũtur. vt in cãm iudicati, vel vt ex primo vel vt secundo decreto, secundum ea que dixi. 3. quarta questio. vltima, non est dubiũ, q̃ res debent remanere penes capientem, vt l. is cui. §. qui legatorum. ff. vt in poss. leg. & pro hocnõ est necesse plus ire ad iudicem, sed sufficit prima concessio. Qualiter autem vendantur, vel estimentur, vt si quis accipiat in solutuz, dicam statim.

4 **Ad tertium** †Queritur, qualiter res capte vendãtur. & estimentur, vt sibi quis accipiat in solutum? Respond. venditio non potest propria authoritate fieri, vt dicta l. miles. §. qui iudicati. ff. de re iudic. Item, estimatio debet fieri per iudicem, vt l. ẽ. in fin. C. de iur. do. impe. requiritur ergo in omnibus predictis authoritas iudicis. Et semper intellige, nisi aliud in concessione exprimatur. Dico etiam quod in computatione eius, quod quis recipit, debet fieri detractio expensarum factarum in predictis, vt l. fi. §. in computatione. C. de iur. delibe. ff. ad l. Falcid. l. quantitas patrimonij.

b **Ad quartum** ᵇQueritur, an represalie † possint
5 exerceri capiẽdo boues, & res die feriata etiam in honorẽ Dei? Ad qõ dico q̃ diebus feriatis ob necessitatem hominum possunt represalie exerceri, sicut etiam potest fieri executio rei iudicate vt extra de iudi. c. fi. lex enim solum prohibet ne illo tempore quis cogatur venire ad iudicium ad litigãdum, vt ff. de fer. l. 1. sed in executione iudicati non est litigium, ergo, &c. Si vero querimus de diebus feriatis in honorem Dei, tunc est dubiuz per l. dies festos. C. de fer. Tamen putarem sic dicendum esse quod possibile est represalias concedi contra homines alicuius terre, si hoc seruaretur, quod diebus feriatis non possunt capi, nunquã caperentur, & sic concessio represaliarum esset inutilis quod posset contingere, vel propter longinquitatem, & distãtiam loci, & sic homines perraro veniũt vel propter paucitatem populi ciuitatis, vel terre, contra quam sunt concesse, ita qõ sunt cauti, & nõ venirent nisi diebus festiuis & isto casu possent exerceri die feriata in honorem Dei. vt ff. de fer. l. j. & ẽ. C. de fer. l. ẽ. Si vero istud periculum non subest, tunc tali tempore possunt represalie exerceri vt d. l. dies festos. facit quod no. per glo. in verſi. fideiussionis. in d. l. dies festos. in ẽ. gl. ibi dum dicit, nisi timeatur de eius recessu, que videntur probare hanc distinctionem, & hoc erit in estimatione iudicis. vul. l. de pupillo. §. fi quis riuos. verſi. toties. ff. de ope. no. nũcia. Tutius
6 est ergo facere †hoc exprimi in cõcessione qõ possint eas exercere diebus feriatis, & in honorẽ Dei, quod potest fieri quãdo cõceditur per eum, qui habet potestatem condendi legem, vt per populum, vel dominum. arg. C. de fer. l. prouinciarum. sed si concederentur per alium iudicem non valeret dicta expressio, vt ff. de fer. l. j. argu. C. de fer. l. a nullo. in fin. quatenus fieret ex causa

legittm̃ secundum distinctionem ꝫ dictam ꝛc.

7 **Ad quintum** Queritur, si aliquis ꝑ vult defendere se, ꝛ res suas occasione represaliarũ captas, qualis cognitio debeat adhiberi: Ad quod dico, quod si quidem post capturam est facta persecutio, vel quia res vendita, vel data in solutm̃, secundum ea que dixi ꝫ. eadem q. ꝟ. tunc adhibetur cognitio ordinaria, nec habet locum officium iudicis in hac cognitione vt ff. de re iud. l. a diuo ꝑio. ꝫ. ꝟ. si post addictũ. Si vero persona, vel res adhuc durat capta, nec est facta executio, tunc ille qui vult personam, et res defendere, iudicis officium implorabit, per quod fiet sibi editio omniũ actorum quorum vigore captus est ipse vel res eius, vt C. de eden. l. is apud quem, vt l. pen. l. ꝟ. ff. de eden. l. l. ꝫ. edenda, semper edenda sunt que facta sunt in absentem, vt d. l. is apud quez, secundum secundam lecturam. Quibus adhibitis potest opponere quis vel ex parte cause iniuste, vel ex defectu cõcedentis, vel modi vel ex eorum defectu persone, vel rei capte que capi non poterat, vt ex predictis patet, ꝛ in hoc etiam adhibebitur summaria cognitio, vt ff. de re iud. l. a diuo ꝑio. ꝫ. si super rebus. Sed dubitatur an super hoc poterit impetrare cognitionez extra illum locum, secundum ea que dixi. ꝫ. ꝟ. q. Respon. si quidez vellet hoc impetrare sup cognitione, que adhibetur officio iudicis nõ posset qz fm hoc diuideret cõtinẽtiaz cause, l. nulli. C. de iudic. hoc enim pertinet ad offm̃ iudicis exequentis. in d. ꝫ. si super rebus ꝛ si super hõc vellet principaliter agere cõpetẽtibus actionibus posset, secundum ea que dicta fuerunt ꝫ. ꝟ. q. ꝟ.

ADDITIONES.

a Tho. B. Sua authoritate. Rot. hanc decisionem. Barto. ꝛ per ipsam consuluit Pau. de Cast. in consi. cccxiij. inc. super eõ quod primo loco, in primo dubio, vbi videas.

b Ad quartum. Vide Alexan. de Imo in l. filiusfa. in add. bar. ff. de donã. in verſic. preterea solennitas feriarum. ꝛ in l. i. ꝫ. sed excipiuntur. ff. de ferꝭ. in additione incip. Adde inquantum. ꝛ Bal. in l. milites. C. de testa. ml. ꝛ facit quod debitor suspect' de fuga, potest per iudicem personaliter capi, ꝛ incarcerari tempore feriato in honorem Dei, secundum gloss. fin. in l. fin. versi. fideiussionis. C. de fer. quam Bald. ꝛ alij ibi sequuntur. et illam pro singulari etiam all. gat Bal. in c. fin. extra de ferꝭ. vbi ampliat etiam si ferie essent solennissime, vt natiuitatis. vel pasche domini. cum concor. de quibus per do. Jas. in l. ꝟ. ff. de iuris. om. in i. ꝛ in l. ꝫ. fin. ff. eo. ꝛ in l. plerique eo. ff. de in ius voc. et do. Jo. Baptist. de sancto Seue. plene in tract. de debito. fugi. in viij. q. prin. ꝛ Alexan. in l. diuus. ff. de fer. ꝛ glo. illam etiam reputat sin. Ang. de are. in ꝫ. j. Insti. de act. ꝛ vide que no. Bald. per illã glo. in l. fin. C. de exhib. reis. Et adde ad Jas. vbi supra. Th.

1 ꝫ Exacto pro represaliꝭ quomodo succurratur in propria ciuitate contra illum cuius occasione concesse fuerunt represa-
a lie. Contra officialem negligentem facere iustitiam quomodo succurratur pro represaliꝭ exacto.

3 Exactus non potest capere homines, ꝛ res illius ciuitatis, in qua exactus fuit pro represaliꝭ.

4 Titulus, quod quisqz iuris, non hz locum in executione facti.

Decima principalis questio est de remediꝭ exacti per represalias, circa quod queruntur plura. ꝑ Primo queritur an exacto succurratur in ciuitate propria contra illum priuatum cuius occasione sunt concesse. Secundo an exacto succurratur cõtra rectorem qui negleverit facere iustitiam, cuius occasione fuerunt represalie concesse. Tertio an talis exactus possit sine alia concessione capere homines, ꝛ res ciuitatis, in qua captus fuit exactus occasione represaliarum. ꝛc.

a **Ad primum** *queritur, ꝑ an exacto succurratur in
1 ciuitate propria, cõtra illũ priuatum, cuius occasione concesse sunt represalie. Jac. de Are. tãgit hoc. ff. de verb. oblig. l. ꝟ. ꝫ. fi. ꝛ dt ꝙ huic exacto succurritur cõtra illum, per ter. l. j. ff. de neg. gest. ꝛ l. licet, ꝫ. fin. ff. nau. caup. stab. l. si vero. ꝫ cũ aũt legis. ff. de his qui deie. vel effu. Sed contrarius videtur determinatum per gl. in verb. quod accepit. in l. si quis dolo. ꝫ. j. ff. de re iudi. Mã ille non exigitur ꝓpter delictum illius priuati, sed propter delictum totius ciuitatis, denegantis facere iustitiam, vt in precedentibus dictum est, ꝛ ideo sic dico. Aut represalie sunt concesse cõtra ipsum iudicem vel officialem qui non fecit iustitiam quod potest fieri, vt dixi ꝫ. vj. q. j. ꝛ ille est exactus, aut est exactus alius de ppo non officialis. ꝑ Primo casu, aut ille officialis non fecit iustitiam. s. faciendo aliquid iniustum, aut denegando facere iustum. ꝑ Primo casu, illi officiali nõ succurritur contra illum principalem debitorem, vt not. in dicta l. si quis dolo. ꝫ. i. Secundo casu succurritur ei contra principalem debitorem. ter. est not. C. de exact. tribu. l. missi opinatores. in fi. li. x. Secundo quando exactus est alius de populo, est vera opinio Jaco. de Are. per l. alleg. per eum, ꝓpter quod puto, quod ille captus soluens potest petere quod sibi cedant actiones contra illum principalem debitorem, vt l. licet. ꝫ. fin. ff. nau. caup. stab. ad similitudinem eorũ qui fideiusserunt, et eius qui exactus est per hypothecariam. ꝛc.

2 **Ad secundum** queritur, ꝑ an exacto succurratur contra rectorem qui negligenter cere iustitiam. Ad quod respondetur quod sicut contra principalem debitorem succurritur, vt dixi supra proxi. q. sic contra officiales etiam si ipsi sunt debitores, vt ꝫ. probatum est in precedentibus sed hoc fiat cum ordine. Primo enim conueniendus est ipse principalis debitor, et quo existente non soluendo, vel non reperto, perueniatur ad illum qui principaliter iustitiam cere neglexit, vt l. j. in princ. ff. de magist. conuenien. ꝛ C. de ue. fil. debi. l. quoniam Augerio. libr. ꝛ ipso iudice non existente soluendo, venitur ad alios officiales, qui requisiti cum possent alios cogere ad faciendum, aliꝭ soluere neglexerunt, arg. ꝫ. ꝫ. nunc tractemus. ff. de tutelis. ꝛ rationibus distrahendis.

3 **Ad tertium** queritur, an talis ꝑ exactus possit ne alia concessione capere homines ꝛ res ciuitatis, in qua captus fuit exactus occasione represaliarum? Et videtur quod sic. per titu. ff. quod quisque iuris. Ex quo ea, vt dictum est, represalie sunt quoddam bellum, licet ex iusto quod vna ciuitas, que potest bellum indicere contra aliam ciuitatem, ꝛ facit illam sibi hostem, eo ipso illa contra quam dicitur, videtur illi im indicentem etiam sibi hostem facere et de capti. l. hostes. ꝛ ficab vtraq; parte sunt captiuitates ꝓ

4 liminia. Contrarium puto verum. ꝑ Nam titu. ff. quod quisque iuris, loquitur in iuris executione, vt si ciuitas vna concessit represalias contra aliam ex causa non legitima vel modo non legitimo ex eadem causa, vel eodem modo possunt concedere contra aliam non autem habet locum in executione facti. Nam si vna ciuitas aliquid facit de facto, non potest priuatus eodem modo facere de facto. Hic enim permittitur vindicta, et vindicta quod non lic. l. scientiam. ꝫ. qui cum aliter. ff. ad. l. Aquil. Non obst. quod dicitur, quod statim ex vtraque parte bellum videtur indictum quia illud procedit, quando bellum ex vtraque parte indicitur vniuersaliter, hic autem ex parte indicentis vni persone tm̃ conceditur non autem cuilibet de populo, ꝛ sic non potest intelligi ex aduerso, quod quilibet de populo possit capere, propter quod populus concedens represalias hoc facit supplens defectum superioris, vt dictum est supra in i. quest. principali. Sicut ergo si superior hoc concessisset, alius non posset sua authoritate capere, sic ex aduerso, nec hoc casu, ille ergo, qui est exactus potius est iniustitiam, petat a terra sua represalias more legitimo, alias sua authoritate non potest exercere, ꝛc.

ADDITIO.

a Tho. Dip. Ad primum. Adde Bart. in l. nam ꝛ Seruius. ff. de neg. gest. ꝛ vide Alexan. in l. dedi. ꝫ. fi. circa med. ff. de cõdi. ob cau. ꝛ in l. ꝟ. ꝫ. item si ex facto. ff. de ver. obli. vbi apotil.

Explicit Tractatus Represaliarum editus a dõ. Bar. a Saxofer. leg. doct. Perusino.

Tractatus De insignijs et armis.

1 ꝫ Insignia concessa dignitati, vel officio, portat ille qui habet dignitatem illam, vel officium, aliꝭ non.

2 Insignia singularis dignitatis, puta Regis nemo defert, nisi rebus suis depingere facit principaliter, accessorie sic.

3 Habentes ex concessione insignia, ꝛ arma, illi soli illis vtuntur. Arma Bar. ꝛ successorum ex concessione, est Leo rubeus cum duabus caudis in campo aureo.

4 Quilibet potest sibi assumere arma, ꝛ insignia illa portare, ꝛ rebus propꝛis impingere.

5 Portans arma, vel insignia vnius, quomodo, et quando possit prohiberi ꝛ per quem.

6 Assumẽs arma vel insignia alterius, que portauit ab antiquo, si ille verisimiliter non ledatur, nec iniuriatur, licite assumit, et portat

7 Faciens signum vnius artificis quod facit in gladiꝭ, ꝛ aliis operibus, licite prohibetur ab illo, et etiam a quolibet tertio.

8 Notarius non potest assumere signum alterius, ꝛ fi assumat prohiberi potest. Fabricator chartarum potest prohiberi, vti signa alterius fabricatoris.

Habet

9 Habere arma ex concessione Principis prodest, quia alijs prefertur. & non potest ab alio prohiberi.
10 Arma, seu insignia domus transeunt in omnes descendentes de illa agnatione.
11 Bastardi non vtuntur insignijs de iure, licet de consuetudine non seruatur in Tuscia.
12 Signum societatis societate diuisa apud quē remanere debeat.
13 Insignia, seu arma qualiter sunt pingenda, insigenda, seu portanda.
15 Animalia que portantur in armis si depinguntur in vexillis, faties debet respicere hastam, secus si pars animalis portaretur.
17 Animalia quando designantur, debent designari in nobiliori actu eorum, etiam quo magis sui vigorem ostendunt.
16 Leo, Ursus, & similia sunt pingenda erecta, eleuata, & ore more daciae pedibus radentibus.
18 Equus designandus est rectus & eleuatus, quasi saliens.
18 Agnus designatur, quasi plane ambulans per terram.
19 Pes dexter semper debet antecedere, qū animal designatur.
20 In vexillis inspicitur illa pars que respicit portantē, non pars conuersa.
21 Facies animalis depicti in vexillis turbarum, non debet respicere tubam.
22 Si duo animalia inuicem se respicientia portantur pro insignijs non refert quomodo pingantur in vexillis
23 Insignita consistentia in varietate diuersorum colorum, quomodo depingantur.
Locus prior, & superior nobilior est posteriore, & inferiore.
Color nobilior debet poni prope hastam
24 Aureus color nobilior est ceteris, & per eum figuratur Sol.
Nil nobilius luce.
25 Color rubeus, seu purpureus representat ignem, & est nobilis.
26 Aureus color est tertius, & representat aerem
27 Color albus est nobilior nigro & color niger est infimus.
28 Arma que portantur in vestibus, superior pars debet respicere caput, inferi, & pedes.
Prohibet pars armorum debet respicere latus dextrum.
29 Arma que pingenda sunt a parte posteriori hominis, pars nobilior debet respicere latus sinistrum hominis.
Modus scribendi noster, quare sit nobilior more scribendi Hebreorum.
Bartolus didicit literas Hebreas.
30 Litere, & arma in sigillis per conuersum inciduntur.
31 Arma in clypeis depingenda nobilior pars debet respicere partem clypei, que in portando respicit latus dextrum.
32 Arma depingenda in coopertorijs equorum nobilior pars respicere debet caput equi.
33 Arma quomodo pingantur in coopertorijs lectorum, in parietibus, & alijs locis stabilibus.

Dum gratia de insignijs & Armis, que quis in vexillis, & clypeis portat videam[9]. † Primo, an hoc sit licitum, & eo casu, quo est licitum, qualiter sint pingenda, et portanda. Circa quod dico, quod quedam sunt insignia dignitatis, vel officij, que portare potest quilibet habens illam dignitatem, vel officium, vt insignia proconsularis, et legatorum, vt l. j. ff. de offic. proconsul. et leg. & de rer. diui. l. sanctum. sicut de facto videmus bodie insignia episcoporum, & ista potest portare q̄libet habens illam dignitatem. d. l. alijs autem portare non licet, imo portans incurreret crimen falsi vt ff. de falsis. l. eos. ☞.
a fina, & ideo puto, quod ille qui portat insignia doctoratus[a], cum
2 non sit doctor, teneatur illa pena. † Quedam sunt insignia cuilibet singularis dignitatis vt videmus, quilibet Rex, quilibet Princeps, & ceteri potentiores habēt arma, & sua insignia,
b & ista nemini alteri licet deferre, vel suis rebus depingere[b], vt C. de his qui pen. nomi. l. j. & no. in authen. de mand. princip. ☞. penul. quod intellige principaliter, sed accessorie non est prohibitum, vt puta in signum subiectionis superponere insignijs propijs, insignia domini Regis vel Comitatus. hoc de consuetudine obseruatur. Quedam sunt insignia † seu arma priuatorum hominum seu nobilium, vel popularium, de istis quidam reperiuntur qui habent arma, et insignia, que portant ex concessione Imperatoris, vel alterius domini, vt vidi concedi multis a Serenissimo Principe Carolo iij. Rom. Imperatore,
c necnon Rege Bohemie, & mihi tunc consiliario [c] eius concessit inter cetera, vt ego & ceteri de agnatione mea Leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo portaremus, et istis licet portare talia insignia, nec est dubium. De p̄incipis em potestate disputare, sacrilegium est, vt C. de crimi. sacril. l. ij. ad idē. C. vt nemi. lic. sine iudic. auth. in rub. & nig. sine enim iudicis authoritate prohibetur. ergo cum iudicis authoritate permitti-
4 tur. Arma autem † quidam & insignia sibi assumunt propria authoritate, & istis an liceat, videndum est, & puto quod licet, sicut enim nomina inuenta sunt ad cognoscendum homines. C. de imag. ma. l. ad recognoscendos, ita etiam ista insignia ad hoc inuēta sunt. ff. de rer. diuisione. l. sanctum. sed talia nomina cuilibet licet imponere sibi ad placitum. d. l. ad recognoscendos. & ff. de falsi. l. falsi nominis. in princip. ita ista insignia cuilibet portare,
d & impingere in suo, tamen non alieno[d], vt C. vt nem. lice. sine iudic. authorit. sign. l. ij. & ibi gloss. in verb. aliquis. & facit c. dilecta. & ibi gloss. in verb. vnum corpus. extr. de excess. prelat. Sed quero, vnus † portat certa arma, vel insignia, alius vult portare eadem, an licet vel prohiberi possit? Videtur quod possit portare, quia quilibet potest sumere nomen alterius. ff. ad Trebellia. l. facta. ☞. si dande. verfic. si vero nominis. de leg. ij. l. cum filius. ☞. pater. & possunt esse plures eiusdem nominis, vt l. duo sunt Titij. de testa. tut. & de legat. ij. l. sed & si quis seruum. ☞. si inter duos ergo potest quis sumere arma aliena, et plures eadem insignia portare, vel rebus imponere possunt, cum vtrunque fiat ad cognoscendum. Econtra videtur de reg. iur. l. id quod nostrum, si enim prius est nostrum sine facto nostro a nobis auferri nō pōt. Sed hoc non bene facit loquitur enim in his quibus plures insolidū vti non possunt, alias secus vt in vsu platee, balnei theatri & si. l. si vt certo. ☞. si duobus vehiculus. ff. cōmoda. ¶ Preterea signum quod portat alias non est vnum & idem, imo sunt diuersa habentia tamen eandem similitudinez. Ad decisionē ergo p̄dictorum premitto quod signū alienuz portare, phibere potest ille cuius est signum seu petere & phibeatur si ex hoc ipso iniurietur: q̄ forte ille cum vituperio portat, seu tractat. C. de episc. aud. l. mine. & est expressum extra de excess. pla. c. dilecta argum. C. de Jude. l. Judeos, quos. Secundo de hoc pōt conqueri quilibet tertius qui leditur, & adipsius petitionem potest prohiberi ne portet. C. de his q̄ pe. no. l. j. & ibi no. & in auth. de mā. prin. ☞. pe. Tertio si iudex ex offo suo viderit hoc ad scandalū posse esse & dissensionez subditoz potest prohibere arg. C. de lati. libtol. l. j. ☞. sed & qui domini, vbi circa eos qui pileati incedunt, lex Jul. statuit ne populus decipiatur, expressius extra de Jud. c.
e in nonnullis. His premissis & in q. premissa distinguif, q̄ si vnus assumit arma, q̄ alius portauit ab antiquo, & illius non interest, nec ex hoc verisimiliter ledi potest. exemplum, vnus Theutonicus tempore indulgentie iuit Romam, vbi reperit quendam Italicum portantem arma antiquorum suorum, & insignia, & volebat de hoc, conqueri. Certe non poterat, tanta est enim distātia inter vtrunq; locum, siue domicilium, quod ex hoc ille primus ledi non posset, & in his in quibus quadaz publica facultate quis occupat sibi vsum, non licet queri, nisi ex magna causa vt ff. ne quid in flumi. publi. l. j. ☞. sunt autem qui putant, † quandoque p̄t cōtingere, quod alterius pōt multū interesse. quid enim si odijs plenus cui[9] vite multi insidiant, assumat arma, & insignia hominis quieti & pacifici? Certe illius interest: & poterit facere eū probiberi, si vituperose portet, vt dictū est: multo forti[9] potest peti prohibitio, ne ex hoc propter vnionem armorum alius pro alio occidat, vel iniurietur. Idem, si ex hoc pudor primi aliquo modo ledatur. argu. d. l. mine. & l. Judeos. & per officium iudicis ad quē spectat quies popularis, vt ff. de offi. prefec. vrb. l. j. ☞. quies Quiq; potest cōtingere q̄ multorum de populo interest. ¶ Donamus exemplum in alijs insignijs, quā in his que portant pro armis, pone quendam fabrum esse doctissimum qui in gladijs, & alijs operibus suis facit certa signa ex quibus opus ipsius magistri esse cognoscitur, & per hoc tales merces melius vendūtur & auidius emūtur, tunc puto q̄ si alius faceret tale signū posset prohiberi, quia ex hoc populus lederetur, acciperet enim opus vnius pro opere alterius. arg. l. j. de Lati. lib. tol. & de Jude. c. i
8 nonnullis. † Ex eadem, ratione dico de insignijs quibus vtūtur
e notarij[e]. C. de assef. & do. l. nemo. ☞. nec callidis. & in auf. de instr. cau. ☞. sed & si instrumēta. versi. oportet, & quod ibi no. vbi si alī signum alterius acciperet, posset phiberi. Idem de signis, quibus vtuntur fabricatores chartarū de papyro, in similibus per eadem rationes, & hoc similiter expeditur iudicis officio, vt dictum est. † Sed secundum hoc quero, quid releuet habere ista arma ex concessione ¶ Principis, respondeo multum. Primo, quia est maioris dignitatis, sicut dicimus in testamento facto coram principe. C. de testam. l. omniuz. Secundo, quia non possunt ab alio prohiberi illa portare. C. de iureiuran. l. ij. & ff. de mino. l. minor autem magistratus. in princ. ☞. Tertio, q̄ si duo assumpserunt eadem arma, seu eadem insignia, nec de prioritate, nec de

posterioritate appareret, prefertur ille qui a principe habuit. l. si duos. ff. de excus. tut. Quarto quia si esset in exercitu, vel alio loco, et quereretur quis deberet precedere, debent preferri illius armis que a principe sunt cócessa. ff. de albo scri. l. si. C. de consul. l. j. lib. xij. et extra de maio. et obedien. c. per tuas. et arg. l. si duas. ff. de excu. tut. Et predicta intelligo ceteris paribus. s. quod alias illi qui haberent arma, sint equalis dignitatis, alias precederent arma illius qui esset in maiori dignitate. arg. ff. de albo scriben. l. j.
10 et C. de consul. l. j. lib. xij. Quero qualiter ista arma, vel insignia transeant in successorem. Respond. quedam sunt vnius domus, seu agnationis et ista transeunt in oés de illa agnatione descendentes siue sint heredes patris, vel aui eorú, siue non, arg. ff. de relig. l. familiaria. et l. seq. nec per diuisioné potest assignare vni. arg. C. de relig. l. si sepulchrum. ad cognatos vero, vel affines nó
11 pertinent, vt C. de religio. l. ius familiarum. Et hoc posset queri an bastardi, vel spurij possint vti illis insignijs et videtur quod non, quasi non sint de familia, vel agnatione, vt l. pronunciatio. ff. de verbo. signi. contrarium tamen obseruatur in Luscia de consuetudine, cui standum est. Quando quod tamen multiplicantur hi, qui portát talia insignia, vel arma, et cósuetú est per aliquos aliquid apponi vltra, vt ab alijs dignoscantur, et discernantur, quod licet sicut nomini additur prenomé. Quedam vero sunt insignia alicuius societatis aliquorum negotiatorum et hic cum societas ad heredem non transit non est tractandum. Sed apud quem remane
12 bit signum societate diuisa: quod enim omnes vtatur eo signo, non est equum, vt dictum est. Respon. si quidem erat vnus in societate, qui erat capitaneus, et quasi magister societatis, sicut dicitur in simili. ff. de leg. ij. l. peculium. §. j. tunc apud eú debet remanere signum, quia ipse erat inter ceteros maioris honoris. ar. ff. de fun. instru. l. fin. Si vero hic non erat, tunc apud eum remanebit qui erat socius maioris quantitatis, vt ff. fami. ercis. l. si que sunt cautiones. Quid si omnes sunt equales: tunc sorte dirimendú est, vt d. l. si que sunt cautiones, puto tamen quod si, dissoluta societate, remanet negotiator dz remanere signum, hoc ideo quia aliorum nó interest. Item quia quamuis dissoluta societas sit, tamen negotiatio remanet penes illum, ergo iniquum est quod signum, quod erat accessorium negotiationi, separetur ab ea, argu. C. communia vtriusque iud. l. possessionum. Quedá vero sunt signa artificij cuiusdam seu peritie Et hic aduertendú quod sunt signa quedam artificij, in quibus principaliter operatur qualitas loci. exemplum, in Marchia Anconitata est quoddá nobile castrum, cuius nomen Fabrianum, vbi artificiú faciendi chartas de papyro principaliter viget, ibique sunt edificia multa ad hoc et ex quibusdam artificijs meliores charte veniunt, licet etiam in alijs faciat multum bonitas operantis, et vt videamus hic quodlibet foliú charte habet suum signú per quod significatur cuius edificij est charta. Dic ergo quod isto casu apud illum remanebit signum, apud quem remanebit edificium ipsum, in quo fit, siue iure proprietatis, siue iure conductionis, siue in mala fide remaneat toto tépore quo teneat, non potest prohiberi vti signo, sicut in ceteris iuribus realibus: arg. ff. de seruit. rusti. pred. l. via constitui. §. fin. et ff. si ser. ven. l. secunda. §. fi. et l. seq. et quemadmo. ser. amit. l. vsusfructus. et l. sequen. et idem in conductione talium officiorú, arg. ff. loca. l. sed addes. §. illud. et l. videamus. §. item prospicere. Quedam vero sunt insignia artificij, in quo principaliter bonitas artificij operatur, vt videmus in signis que apponútur in spatis, gladijs et alijs operibus metallorum, et isto casu omnes qui stát in vna statione, possunt vti isto signo quasi magister principalis istius stationis approbet illa opera, vt in authen. de tabe. §. nos autem. et no. in gl. in verb. ipsis per se. que incipit et caue tibi. in fin. glos. Si vero separentur, tunc signum debet remanere apud ipsum qui principaliter erat in statione, arg. ff. de fun. instru. l. fi. et §. dixi. Sed si forte omnes erant equales vbi inuicem conueniunt, apud quem remaneat illum signum, sorte dirimetur, vt dicta l. si que cautiones. fami. erciscun.

13 **Secúdo** principaliter est videndú, qualiter ista arma, seu insignia sunt pingéda insigenda et portanda. Ad quod sciendú est quod quandoque portant in vexillis, et vehiculis. quandoque in vestibus hominis, quandoque in clypeis, quandoque in coopertis lectorum et similibus locis stabilibus. Circa quodlibet predictorum aliqua videamus circa quod sciendum est, quod ista insignia quandoque sumuntur ex aliqua re existente, vt multi assumút aliquod animal, vel castrú vel monté, vel florem, vel aliquod simile, quandoque ista insignia non assumunt ex aliqua re existente, sed sunt signa simplicia scilicet variationes quorundam colorú, vel per dimidia, vel quarteria vel per aliquas literas rectas tráuersas, vel similes, quandoque mistum ex vtroque. His premissis videa
14 mus qualiter portentur in vexillis illa signa, que significát aliquam rem preexistentem. Ad quod dico, quod ars imitatur naturam, inquantum potest. vnde ista insignia debent esse secundú naturam rei quam figurant, et non aliter. arg. l. si pater. in fin. l. sequen. ff. de adopt. et de sta. hom. l. non sunt liberi. De natura autem vexilli cum portatur in hasta secundum illum vsum ad quem vexillum destinatur hasta precedit, vexillum sequitur. Unde quodcunque animal quod debet designari in vexillo, facies eius debet respicere hastam, cum de natura faciei sit antecedere, idem et in omni re, et figura que habet partes que denotantur per ante et post vt in precedenti libro dictum est, tunc enim semper pars anterior rei debet esse versus hastam, alias videretur retro cedere tanquam monstrum. Sed si alicuius rei pars anterior solú portaretur pro armis, et insignijs, vt sunt quidam qui facié arietis, vel bouis, pro suo signo portant, tunc non potest pars anterior respicere hastam, sed a latere respicit. Sed dubitatur qualiter
15 dicta animalia debent designari vtrum quasi stent recta, an quasi per terram plane ambulent, vel quomodo: Respon. dicta animalia debent designari de nobiliori actu eorum, et etiam quo magis suum vigorem ostendat. ff. de sta. ho. l. queritur. et de acquiren. rerum do. l. quicquid. §. cum partes. sic etiam ab antiquo vsitatum esse videmus quod princeps in maiestate, pontifex in pontificalibus depinguntur, et designantur. Nunc ad propositum dico quod quedam animalia sunt quorum natura fera est, vt ff. de postul. l. prima. §. bestias et ista debent designari in actu feroci,
16 vt Leo, Ursus et similia, figuratur ergo Leo erectus, eleuatus mordax ore et radens pedibus, et idem in similibus animalibus, ex hoc enim actu magis suum vigorem ostendit. Quedam sunt animalia non ferocia, et in his inspici debet nobilior eorum
17 actus diuersimode. Unde si quis equum pro suis armis portaret, non deberet eum designare rectum, et eleuatum. hoc enim vitiosum esset in equo, ideo debet designare rectum, et eleuatum parte anteriori aliqualiter, quasi equus saliés. In hoc enim actu
18 magis eius vigor ostenditur. Sed si quis pro suis armis agnum portet, tunc designare debet quasi plane ambulantem per terram. In eo enim actu maxime eius vigor ostenditur. De quibus
19 bus et omnibus animalibus similia dicenda sunt. Circa pedes etiam aduertendum est, quod semper pes qui antecedat sit pes dexter, quia vt in preced. lib. dictum est, pars dextera est principium motus alias signare talé figuram leuam esset quod vitium sonat vt ff. de edi. edic. l. qui clauum. §. item sciédum, sed hic erat dubium. Quid si in vna parte vexilli figuraretur tanquam pes dexter precedere, ab alia parte videbitur pes sinister precedere, hec autem incongruitas magis euidenter apparet in his qui pro suis armis aliquam literá, vel literas portant. Nam ab vna parte sunt litere recte, ab alia parte communiter, non est forma literarum, quod apparet si quis literas conuersas a latere conuerso
20 respicit. Sed dicendum est, quod sicut in literis respicitur alia pars que respicit scribentem, non pars conuersa, ita in vexillo inspicitur pars que respicit portantem, non alia, quod enim ex alia parte est, non ex principali proposito contingit sed per accidens, sicut si quis seipsum in speculo aspiciat, quod enim in se dextrum est in speculo sinistrum apparebit, et predicta vera in vexillis que portantur in hasta, cuius recta natura est, vt eleuatur tetur et recta, vt ff. de seruit. rust. pred. l. qui sella. in prin. Sed
21 quid in de vexillis et vexillulis que portantur in tubis, quorum natura proprie est vt ad os tubicinum posite, quasi perpendiculariter gerétes positú, tunc facies rei designate, vel pars anterior debet inspicere tubam sicut hastam, non enim tuba ... anterior, sed superior, et sic debet partem anteriorem illius vexilli tube plane iacentis portare. Et predicta vera in dubio ...
22 de proprietate armorum, et quid inspiciat, tractatur. Sed quid si portentur duo animalia se inuicem respicientia: et tunc nó ... cus predicte inuestigationi, quia in incertis, nó certis locus est coniecturis. l. continuus. §. cum ita. ff. de verb. obli. et no. in l. ...
23 denúciatiões. C. quomodo et quádo iudex. Circa secúdú notandum quádo arma sunt quedam insignia simplicia. et varietates quorundam colorum, tunc aduertendum est qualiter debent poni. et in nobiliori loco poni. C. de offic. prefe. vrb. l. j. et de offic. prouin. l. potioris gradus. et de cósuli. l. j. lib. xij. Item premitto quod locus prior. et superior est nobilior posteriore, et inferiore. d. l. potioris. et ff. de al. scrib. l. j. hoc premisso dico. quod arma quandoque variantur per medium, vt quia quis portat banderiam duorum colorum tunc aut diuiduntur per medium ante, et post in istis casibus in dubio etiam color nobilior debet esset superius est, in ea parte, que respicit celum, vel ante. i. in ea parte que respicit hastam. Si vero variatur per quarteria, tunc nobilior color debet esse in quarterio superiori, et anterior, prope hastá. Si vero variatur per listas directas, tunc lista colorú nobilior dz esse prope hastá. Si vero variatur per listas tráuersales, lista nobilioris coloris dz esse versus celuz. Si vero liste, vel bande sint pendentes tunc cum hasta habet se tanquá pars prior in báderia, ideo pars magis eleuata debet respicere hastam. Ista omnia probantur presup

presuppositis sed dubitatur quis color sit nobilior, tunc aduertendum est diligenter. Nã color vnus est nobilior altero respe-
24 ctu eius quem representat secundũ se. Primo † color aureus nobilior est: quia per eum representatur lux. si quis enim vellet figurare radios Solis, quod est corpus magis luminosum, hoc non posset congruentius facere quam per radios aureos, constat autem quod nil luce nobili⁊ ꝛ certe nihil est. C. de sum. trinita. ꝛ fide cath. epistola inter claras. ibi, nihil est em̃ quod lumine clariore presulgeat, ꝛ C. ne fil. pro pat. auf. habita. ibi, totus mũdus illuminat. Et ideo in sacra pagina pro re maxime excellentie figuratur, vt ibi fulgebunt iusti sicut Sol. Math. vij. ꝛ alibi, Resplenduit facies eius, sicut Sol. vt Matthe. xvij. et propter huius nobilitatem nulli licet portare vestes aureas, nisi Principi. C. de vesti. holo. ꝛ aura. l. j. ꝛ ij lib. xij. Sequens color
25 nobilis est, † color purpureus, seu rubeus, qui figurat ignem, qui est super alia elemẽta, ꝛ nobilius elementorum est ꝛ corpus post Solem secundario luminosum ꝛ propter eius nobilitatem nulli licet portare vestes comptas eius colore, vt C. de vest. holo. l. secunda ꝛ iiij. ꝛ v. lib. xj. ꝛ in dicta lege exprimitur dictum colorẽ
26 esse nobiliorem alijs. Sequẽs † post predicta color est azureus, per eum enim figuratur nobilis aer qui est corpus transparẽs, ꝛ diaphanũ, ꝛ maxime receptiuum lucis, ꝛ est elementum seq̃ns, post ignem, nobilius alijs, vnde predicti colores propter id qđ
27 representant dicuntur nobiliores. Qualiter † autem colores dicuntur nobiliores secundum se, dico, sicut lux est nobilissima, eius contrarium dicunt tenebre, ꝛ sic vilissime: sic in coloribus secundum se color albus est nobilior, quia magis appropinquat luci. Color niger est infimus, quia magis appropinquat tenebris. Colores autem medij sunt nobiliores, et etiam minus nobiles secundum plus ꝛ minus, quod appropinquãt albedini, vel nigredini. Istud videt dictũ Arist. in lib. de sensu, ꝛ sensato. Dixit, ꝙ quando ꝙ ista arma portantur super vestibus hominum,
28 nunc istud † ꝙ in armis habet se vt pars superior debet esse versus caput hominis, qđ vero habet se, vt inferior, versus pedes.
b Item in eo quod depingitur in anteriori parte hominis [b] vt in pectore pars nobilior armorum debet respicere latus dextrum, est enim illa nobilior pars, ꝛ principium vt in precedentibus,
29 dictum est. De eo † vero quod depingitur a parte posteriori hominis potest dubitari. Pro cuius declaratione premitto illam q. que fuit inter Iudeos ꝛ me dum Hebraicum addiscebam, dicebant em̃ quod mos scribendi noster nõ erat rationabilis. Incipimus em̃ a latere sinistro scribere ꝛ trahimus literam ad latus dextrum, et illud quod debet esse principium motus est terminus, ꝛ illud quod dʒ esse terminus, est principium, ac modus scribendi eorum est rationabilior, quia incipiũt a latere dextro, ꝛ vadunt versus sinistrum. Ad quod tollendum dicebam qđ aliquid rationabiliter debet fieri respectu finis, ad quẽ ordinatur, ideo finis dicitur primus intellectus operantis ꝛ hec naturaliter sunt vera ꝛ probatur per legem. Nam ꝛ si intellectus operãtis, finis sit rationabilior, ẽt si postea non sequitur. non dicitur rationabiliter operari. ff. de neg. gest. l. sed an vltro. §. j. cũ simi. Sed predictã scriptura fit, vt legatur. Legere autem est oculis inspici. ff. de his que in testa. delen. l. j. §. j. ꝛ sic legere fit per visum videre autem est facti, vt Physici dicunt: scriptura autem representata in oculis nostris agit in oculos nostros oculi autẽ pati dicũt, quod patet: quia ex hoc leduntur. Cum ergo scriptura agat in oculis, debet ista actio incipi a latere dextro ipsius scripture, quia illud latus est principium motus seu actionis, sʒ latus dextrũ scripture, que nos respicit, est respectu lateris nostri sinistrum, sicut si homo voluat vultum suum versus meum directo, latus eius dextrum respectu mei est sinistrum. Et sic apparet quod nos in scribendo magis rationabiliter operamur, inspicimus enim finem si vt a latere dextro scriptura in omnibus incipiat operari secundum modum Iudeorum, incipiat a latere sinistro. Ad propositam quest. qualiter arma debeant pingi rationabiliter a parte superiore super veste hominis, dico quod illa pars armorum que se habet vt anterior vel vt nobilior, dʒ esse versus latus sinistrum hominis portantis. Ratio, quia illius arma si quis alius respiciat recta illa videat, facies ergo istius arma a parte posteriori. Sed fingo vnum hoiem habere vnam faciem retro, proculdubio latus quod erat sinistrũ ex parte posteriori, erit dextrum. Sed pone aliquem velle scribere Latine in speculis alicuius, absque dubio incipiet, a patre sinistra, quia
30 illo respectu litere erit dextra, vt supra ostensum est. † Ex his etiam apparet quod litere, ꝛ arma debent incidi in sigillis per conuersum, quoniam fit ad finem imprimendi in ceram, vel aliã materiam, ꝛ remanet rectum ꝛ sic inspicere debemus finem ad quem fit, non id quod fit. Si vero incideretur in aliqua re, non ad sigillandum, sed vt sic esset tunc debet incidi directe. Quan-
31 doque † dicta arma depinguntur in clypeis, tunc similiter pars clypei, que secundũ naturam portandi respicit latus dextrũ, illa enim assumitur, vt potior vt patet ex his que dicta sunt. Quan-
32 doque † portantur, ꝛ pingunt in coopertis equorum, et tunc siue a parte dextra, siue a parte sinistra debet respici, pars nobilior caput equi, mõstruosum em̃ esset quod vnus caput equi respiceret, ꝛ alius caudam: hoc autem quod nulli liceret magis accideret. ꝛ cum deberent stare in fronte, vel in groppa tũc latus dex-
33 trum respiceret, secundum ea que dicta sunt. Quandoque depinguntur in coopertis lectorum, ꝛ similium, ꝛ tunc debet inspici ea res in qua dʒ pingi, cum stat in suo proprio esse, sunt em̃ in coopertorijs lectorum quedam partes que circa lectum, quedam vero que plane iacent supra. ꝛ in parte iacenti formam pingendi sumunt a forma hoĩs iacentis in lecto, in parte vero pẽdenti. In omni autem loco assumatur forma pingendi arma, a forma hominis recte iacentis. Quandoque figurãtur, vel pinguntur in parietibus, vel alijs stabilibus locis, ꝛ tunc si quidem locus vbi pingitur hʒ se vt paries, consideratur paries, vt faciem suam voluat versus nos. ꝛ sic latus dextrum parietis cognoscetis ꝛ sic facies nobilior armorũ voluatur versus partem dextrã. Predicta vera nisi ex cã, quid em̃ si in medio vnius parietis depingatur statua Principis, vel alterius excellẽtis, vel forte arma regia, tunc alia arma. que ab vtraque parte depinguntur debent illam statuam, vel ipsius arma inspicere, non inspecto a dextris, vel sinistris voluatur, ad similitudinem hominum trium circa dñm existentium homines em̃ se voluunt versus eum: sed si locus vbi pingitur hʒ se, vt celum, veluti camere, vel aule, tunc ex dictis in precedenti lib. cognoscendum est. vbi dicatur caput, ꝛ vbi aule, vel camere, postea finge hominem iacentem, ꝛ vultum versus nos voluentem, ex quo considera: dextram partem ꝛ sinistram ꝛ sic modum depingendi, ꝛ ingressum, vt ex precedentibus patet. Si autem locus vbi pingitur habet se, vt celum, seu terra, tunc eodem modo considera caput, et pedem iacentem ibi ꝛ voluentem vultum versus nos, ꝛ cognosces dextram, siue sinistram, ex quo modum rationabilem depingẽdi inuenies. Unum tamẽ scias quod licet arma sua, ꝛ insignia sua posset in terra sculpere vel depingere, tamen arma alicuius domini sui, vel maioris non licet in terra sculpere, vel pingere, vt C. ne li. sig. salua. Christi ꝛc. in rubro ꝛ nigro ꝛc.

ADDITIONES.

a Tho. Dip. ¶ Insignia doctoratus. No. quod si quis nõ est doctor, ꝛ portat insignia doctoratus tenetur pena falsi, adde Bar. in l. eos. §. fina. ff. de fal. ꝛ in l. reddatur. C. de pfesso. ꝛ medi. lib. x. cum concor. de quibus per Felynum in proe. Gregoria. cui adde do. Fel. in c. vt apostolice. de priuil lib. vj. faciunt not. per doc to. in l. Barbarius. ꝛ ibi vide Jas. de offic. preto. Limita tamẽ prefatam conclusionem Alexan. in d. l. eos. in addi. Barto. si doctorẽ se appellat, ꝛ aliquem actum facit doctori conuenientem, quia tunc tenetur pena falsi, alias non ꝛ adde quod ita videtur esse de mente Bald. in l. qui pretextu. C. de sacrosan. eccle. ꝛ in specie Ludo. Roma. in l. qui in aliena. §. interdum. ff. de acqrẽ. hered. ꝛ do. Masue. de Peru. in repet. rub. C. de testamẽ. milit. Secũdo limita si fuisset priuatus doctoratu, ꝛ vteretur insignijs doctoratus: quia tunc extra ordinem debet puniri, per ea que not. Barto. de notario in l. data opera. C. qui accus. non posses. cum concor. de quibus ꝛ per Jas. in l. sciẽdum. §. si. ff. qui satisda. cog. ꝛ scripsi plene in tractatu meo de prestan. doc. lib. iiij. de insignijs doctoratus. in xj. quest. princip.

b ¶ Depingere. Uide Jas. in l. j. C. vt nemo priuatus. in prin. vbi dicit quod insignia principis non debent depingi, nisi super rebus que sunt principis, prout videmus in armis sancti Marci que non pinguntur super hostium domus nisi sint illustris.

c ¶ Tunc consiliario. Uide Marti. Lauden. in suo tracta. de leg. maxime principium in conclusione xxxv. in fin. vbi dicit, quod Bar. in legatione, qua vsus fuit ad imperatorem Carolũ quartum Pisis nomine cõmunis Perusij, impetrauit arma de quibus hic, sed vide Barto. hoc dicentem in l. Gallus. §. forsitan. in j. questio. ff. de lib. ꝛ posthu. quem non alleg. do. Marti. ꝛ dicit Ange. de Peru. in l. quisquis. C. ad legem Jul. maie. ꝙ Carolus quartus quando assumpsit Barto. in suum consiliarium fecit illum illustrem. de quo per Jas. in l. j. ff. de offic. eius cui manda. est iurisdictio.

d ¶ Non in alieno. Uide Paulum de Cast. do. Alexã. ꝛ do Jas. in rubri. C. vt nemi. liceat sine iud. autho. vbi ponunt casum qui fuit de facto de quadam fraternitate que fecit depingere arma in vna possessione, super quam habuerunt sententiam et pendebat appellatio quod non poterat, ꝛc.

e ¶ Notarij. Uide plene per Fely. in proemio Grego.

f ¶ Precedere. Facit qđ dicit d. Abb. in c. p tuas. de maio. ꝛ obe. quod miles creatus a maiore, precedit militem creatum a minore, quamuis prius idem dicat Franc. Tig. in l. ij. de albo scri-

ben. Secundo facit quod doctor creatus ab Imperatore precedit doctorem creatum ab alio inferiore, licet patus secundum Lud. Ro. in l. si vero. ff. de viro. in xlix. fallen ff. sol. matri. quem refert, & sequitur Aler. in l. ij. ff. prius. ff. de vulg. & pup. & ibi vide Jaso. Adde do. Bansuetum de Perusio. in repe. rub. C. de testa. mil. & Bar. Lauden. in suo tract. de digni. in conclu. xvi. et eundem in conclu. xxxij. Tertio facit quod dicit Franc. Dig. in d. l. ij. ff. de albo scriben. de canonico facto a papa, quod debet preferri canonico facto ab inferiore. de quo per Anch. Sicu. cap quod clericus. de foro compe. & Fel. in d. cap. per tuas. de maio. & obedien. de quibus plene scripsi in tracta. meo de prestan doct. lib. j. in xvij. q. ij. q. prin. & in ix. lib. xv. q. princ.

g ¶ An bastardi. Vide plene de hac questio. per dom. Nicol. de Ubal. auditorem Rote dignissimum, in suo tracta. de successio. ab intesta.

✳ Sed apud. Adde & vide ad hanc materiã Do. Pet. de Ubal. in tracta. de duo. frat. in xj. parte principi. versi. xj. quero. vbi late examinat.

b Th. Dip. ¶ Parte hominis. Vide per do. Barth. Ver. in suo tract. de Impe. militum eligendo. in j. priuil. dignitatis, vbi omnino videas, vbi arguit contra dominos Venetos.

¶ Hunc tractatum de Insignijs, & armis editum a do. Bart. de Saxoferrato publicauit post mortem dicti do. Bar. do. Nicolaus Aler. legum doctor. generosus suus, octauo die Januarij.

Tractatus De Alimentis.

1 ☞ Alimentorum appellatione continentur omnia necessaria ad vitam, sine quibus corpus humanum ali non potest.
2 Alimenta remissa transactione, vel pacto non remittitur vestiarium. vel habitatio.
3 Alimenta debita iure sanguinis debentur etiam magistro trium liberales artes. secus si debentur ex dispositione hois.
4 Lectus quod debeatur illi, cui legata sunt alimenta, vel victus, vel educatio.
5 Famulo, si legatur vita in domo testatoris, debẽtur omnia necessaria ad victum.
6 Alimentis legatis vel si legatur victus, vel educatio, debentur medicine.
7 Cibario, vel diario legato, non veniunt vestitus, nec habitatio, nec medicine.
8 Pater cogitur alimentare filium necessitate nature, & filius patrem.
9 Filius emancipatus qui non alit patrem, potest in patriam potestatem revocari.
10 Filius nolens alere patrem, potest exheredari & est iusta cã.
11 Pater ex causis ex quibus potest filium exheredare, ex illis potest eis denegare alimenta.
12 Pater filium, & filius patrem tenetur alere, nisi alẽdus habeat artem ex qua sustentari possit.
13 Mater alit filium vsque ad triennium, & etiam post, si pater est inops & ipsa diues.
14 Pater non alens filium, qñ tenetur lege Cornelia de sicarijs.
15 Frater tenetur alere fratrem, vel sororem.
16 Socer tenetur alere nurum.
17 Pater filium naturalem, & etiam natum ex damnato coitu de iure canonico alere tenetur.
18 Alimenta si relinquuntur alicui, cui diuersimode prestare consuevit testator debentur inspecto tempore testamenti.
19 Iudex constituit alimenta deberi per vnum heredem, quando plures heredes sunt instituti, et incommodum esset legatarios conuenire singulos.
20 Alimenta non debentur per eum, qui est soluendo pro eo qui non est soluendo.
21 Alimenta si sunt relicta, an debeantur menstrua, vel annua.
22 Alimenta prestantur iuxta testatoris consuetudinem, si de ea non constat, arbitrio boni viri.
23 Legatum alimentorum quando factum est pauperi, dicitur ad pias causas.
24 Alimenta in quo loco prestantur.
25 Filius prestans alimenta patri, illa portat ad locum vbi pater eget, & degit.
26 Filius an alat patrem deportatum.
27 Incapax, cui alimenta sunt legata, admittitur officio iudicis.
28 Alimenta prestans coniuncto, quando repetat.
29 Alimenta an petantur pro tempore futuro.
30 Alimenta prestans per triennium inducit obligationem perpetuam.
31 Legatum alimentorum non minuitur, licet testator diminuat in codicillis ad tertiam legata facta in testamento.
32 Estimatio pro alimentis preteritis debetur pro habitatione, medicinis & similibus. pro frumento, vino oleo, carnibus, & vestibus non, & peti potest.
33 Transigere super alimentis debitis, vel ex contractu inter vnos, vel vltima voluntate quando possit.
34 Ratio quare super alimentis debitis ex contractu transigatur non super debitis ex vltima voluntate.
35 Paciscì super alimẽtis sine decreto non potest quando debetur ex vltima voluntate.
36 Alimenta ex vltima voluntate quomodo intelligantur deberi.
37 Transactio super alimentis, si alimentandus facit suam conditionem meliorem, tenet sine decreto.
38 Alimenta si sunt relicta pluribus, bi inter se sine pretore non transigunt.
39 Ciuitas petit legatum factum ad alimenta pauperum.
40 Extraneus heres filij tenetur alere patrem filij.
41 Monasterium succedens monacho tenetur alere patrem monachi.
42 Ratio prestandi alimenta venientibus per sexum femininum non est par sicut venientibus per masculinum.
43 Abbas alit monachum pendente questione an sit monachus.
44 Res que vendi non potest venditur pro alimentis.
45 Vasallus alit dominum egenum.
46 Tutor denegans alimenta pupillo, remouetur a tutela, et punitur.
47 Sententia super alimentis est diffinitiua, & ab ea appellatur, tamen interim alimenta prestantur.
48 Vir alit vxorem nullam dotem habentem si ei operetur, vel per eam non steterit.
49 Vxor alit virum inopem, & eius bona habet obligata pro restitutione.
50 Tutor tenetur alere matrem, & sororem pupilli egentes.
51 Tutor pauper debet ali de bonis pupilli.
52 Alimenta debentur ex fructibus, & reditibus.

Tractaturus de alimentorum[a] materia, quia alimenta deberi cõtingit tam ex iure naturali quam ex iure sanguinis, & affectionis & tã ex bois mortui dispositione, qui ex dispositione viuentis, & q̃ que a natura sunt digniora esse nolcuntur, ideo de bis alimentis putaui prius ostendere, que a natura debentur, deinde successiue dicam de bis, que hominis voluntate debentur, & subdam questiones quasdam, & dubia parti cuilibet adaptanda. Et quia frustra est de alimentis querere, seu tractare, nisi scrutemur quid eorum appellatione contineatur. Ideo ego
1 quid † continetur alimentorum appellatione? Et dico, primus de alimentis prestandis, appellatione alimentorum tinentur omnia necessaria ad vitam, sine quibus corpus humanum ali non potest, vt cibaria, alimenta &c. que humana natura demonstrat. Item habitatio, vt l. legatis alimentis,
b de alim. & cib. lega. Item calcearium, [b] vt l. cum bi. ff. de calcear.
2 ff. de transac. Si vero tractemus † de alimentis remittendis in actione, vel pacto, remittens alimenta simpliciter, non videtur remittere vestiarium, vel habitationem, vt l. cum bi. ff. qui tran-
3 figit. ff. de transact. Quero, an ei, † cui debentur alimenta, de
c beantur sumptus † prestandi magistro qui eum imbuit liberalibus artibus? Dic, aut alimenta debentur iure sanguinis, vt dicam, & tunc tales sumptus debentur. casus est in l. qui filium. ff. vbi pup. educ. deb. Aut debent ex dispositione hois, et tunc non debentur. casus est in d. l. legatis. Quid si debeat educare?
4 Respon. idem est. l. fina. de alimen. & cibar. lega. Quero, † an in de
d tineatur lectus, [d] vt ille cui leganf alimenta, vel victus, vel educatio debeat habere lectum? Respon. sic. l. quos nos ff. verbum viuere. ff. de verbo. signi. cum viuere non possit quis cõmode sine eo, vt ibi no. Quero, † si aliqs legat vitã famulo suo in sua domo, vt quotidie faciũt testatores. qd videat legatum? Respon. quod videntur legata omnia que ad victuz sunt necessaria, & ea omnia predicta, vt probatur in dicta l quos nos. ff. verbum vi-
6 uere. ff. de ver. signi. Quero † an illi, cui debenf [e] alimenta vel victus, vel educatio debeant medicine? Credo quod sic, cum non
e fit possibile sine eis ducere vitam suam, & sic debenf, cum necessarium

sarium corpori debeat. l. si cum dotem. §. fin autem in seuissimo: ff. soluto matrimonio. licet in contrarium possit retractari quasi
7 ibi ponatur species separata. Sed quid si debeatur † diariū, vel cibarium? Dic solum cibum deberi, non vestiarium, nec habitationem, vel alia supradicta. vt l. diarijs. de alimentis et cibarijs legatis. & appellatione cibariorum intelligo potum. l. et si non fuit. §. Stichum. ff. de auro & argento legato. & cui debentur cibaria, non debentur medicine, quia solum eum cibare tenetur, et
f ita retulit consuluisse sepe domin. Fran. Tig. de Pisis legum doctor, in persona domi. Joan. de Luciano dum Spoleti assessoris officio fungeretur. ¶ Also quid contineatur appellatione alimentorum videamus quibus personis ex necessitate nature, &
8 sanguinis alimenta debeantur, & primo † pater tenetur alimentare filium. & cogitur officio iudicis, vt l. si quis a liberis. et ibi glo. ff. de liberis agnoscen. & C. de pat. pot. l. nec filium. Item filius patrem tenetur alere. l. si quis a liberis. in prin. & C. de alēd. liber. l. i. in fine. & eadem de auo. & nepote dispositiuo, q tenet lo
9 cum patris, vt l. secunda. §. non solū. ff. de excu. tut. Quero † circa hoc filius emancipatus non alit patrem, nunquid ex hoc potest reuocari in patriam potestatem? Videtur quod sic, vt l. vnica. C. de ingratis liberis. Nam atrocem iniuriam committit in eum si patri egenti denegat alimenta, vt l. necare. de liberis agnoscē. propter quam atrocem iniuriam emancipatus reuocatur in patriam potestatem, sicut etiam libertus reuocatur, vt dictal. vhi
10 ca. C. de ingra. lib. vbi no. per glo. in ver. rescissa propter † quod dicerem, quod sit causa sufficiens exheredandi filium patri, cum patrem necare dicatur, ex quo ei indigenti denegat alimenta, vt
11 dixi. Quero, † an ex causis, & ex quibus pater filium potest exhe-
g redare, possit pater & filio, vt ingrato denegare alimenta, glo. in verb. detulerat. dicit quod sic. in dicta l. si quis a liberis. §. si qs
h er bis. ff. de liberis agnoscen. h Item † hoc procedit: quia pater
12 filium vel econtra alere teneatur, nisi alendus habeat artem, ex qua sustētari possit, vt dicta l. si quis a liberis. versi. fz et si filius, quod intelligo, nisi sit persona que operari dedignaretur vt miles. vel homo nobilis: qz eo ipso quod eget, licet operari possit, alendus est, vt dicta l. si quis a liberis. §. secūdo, versiculo quorundam necessitatibus facilius, &c. & quod ibi apostillauit Jac.
13 de Are. pro quo facit quod j. prime dicam. Quero † an mater
i teneatur filium alere? Et dico quod sic vsq; ad triennium. & et ultra, si pater laboret inopia, mater autem affluat opibus. vt l. prima. §. si mulier. ff. de liberis agnoscē. quod est verum, scilicet, quod vsque ad triennū alere teneatur, nisi sit persona talis cōditionis, quis lactare non deceat vt no. Azo in summ. C. de pa-
14 pote. in fine. Pro quo facit quod not. Jac. de are. in l. si marit⁹. ff. soluto matrimonio. Quero † an in casibus, in quibus pater tenetur alere filiū, si eū faciat perire fame, an teneatur lege Cornelia de sicarijs? Glosl. tenet quod sic, in dicta l. necare. ff. de li-
15 beris agnoscē. Quero an † frater fratrem, vel sororem teneat ale-
k re? Respon. quod sic. vt l. mutus. §. manente. ff. de iure dotium. & per ter. in l. quāuis. ff. soluto matrimo. in dicta l. si quis a lib. §.
16 primo. & ff. de tut. & rat. distr. lege prima. Quero † an socer teneatur alere nurū? Dic quod sic, vt dicta l. si qs a liberis. §. non tan-
17 tum. Quero † an pater teneatur filiū naturalem l tantum alere?
l Respondeo. quod sic. vt dicta lege si quis a liberis. §. primo. C. de incest. nupti. authen. ex complexu. vt ibi notatur. sed ex egta te canonica etiam natos ex damnato coitu tenetur alere, vt in c. cum haberet. extra de eo qui dux. in matri. quā pol. per adul.
Also cui debeantur alimenta pstari ex necessitate, modo videamus quibus debentur alimēta ex mandato hominis. Circa qō
18 quero si testator sic dixit: Lego ei alimenta, que solitus sum ei prestare in vita mea, si testator ei prestitit vario modo, qz quādoque ei prestabat ampla alimenta quandoq; stricta, quod ergo tēpus inspicietur? Dic quod inspicietur tēpus conditi testamenti, vt quo modo tempore cōditi testamenti, ea prestabat, eo
19 modo pstari debeant alimenta post mortem testatoris. vt dicta l. Adela. §. sed si alimenta. ff. de alimē. & cibarijs legatis. † Quero quid si relinquunt alimenta. & sunt plures heredes instituti in testamento, ita quod fit incōmodum legatarijs conuenire singulos heredes. & p hereditaria portione. qualiter consuletur
20 legatarius? Dic quod iudex cōstituet, per vnū heredez illi pstari alimenta, vt l. prima. ff. de alim. & ciba. lega. Quero † plures debent alimenta, quorum aliqui sunt soluendo, aliqui non, nunqd propter existentem non soluendo tenebitur ille, qui est soluendo? Dic quod non. l. tertia. in fi. ff. de alimen. & ciba. lega. & l. pe-
21 cunie. eodem titu. Quero, † quo tempore sint alimenta prestanda, vtrum menstrua, vel annua: Jacob. de Are. in l. fin. ff. de lib. agnoscen. distinguit. Aut debent ali vsque ad dictum tēpus vel perpetuo donec viuit, & alimenta sunt prestanda, & tangitur in dicta l. fina. C. de episco. & cleri. l. si quis ad declinandam. & in l. pecunie. in fin. ff. de alimen. & cib. leg. & no. glo. in verb. decesserit in l. nec semel. §. si in habitationē. ff. quando di. leg. ced. & l. Firmio. §. pater. versi. sed non initio. Facit. ff. de transac. l. cum bi. §.
22 cause. Quero, † legata sunt alicui alimenta heres dicit volo tibi prestare necessaria ad vitam, sed tu potes viuere cum tanto pane. & aqua in die. & volo tibi id prestare, & nō aliud quid iuris? Dic quod si testator consueuit prestare alimenta, illa talia per heredem prestabuntur, alias considerabuntur facultates debētis alimenta prestare, & dignitatem legatarij cui deberentur, et consuetudo regionis, & his consideratis, prestabuntur alimenta arbitrio boni viri, vt l. cum alimenta. ff. de alimen. & cibaria. lega. & l. sicut annuum. ff. de ann. leg. & l. cū bi. §. in persona. ff. de transac.
23 & l. sed & si quid. post princ. ff. de vsufruc. † Quero, vtrum legatus alimentorum dicatur ad pias causas? Gl. in verb. vt ministrum. dicit quod sic. in l. si quis Titio. ff. de legatis secundo. & C. de sacrosanctis ecclesijs. l. sancimus. circa finem. dum dicit quoniam non absurdum, &c. iuncta ibi gloss. in verb. animas hominum. Sic gloss. exemplificat legatum ad pias causas legato alimentorum, quod est verum quando legatum est pauperi, vt in authen. vt cum de appella. cog. §. si vnū de predictis parentibus, & ceteris. & est glo. in lege. si cui annuum. ff. de annuis legatis. & pbatur in lege. cum bi. §. si in annos singulos. ff. de trānsactionibus, & hic soluit questionem an in legato alimentorum possit
24 Falcidia detrahi. ¶ Quero † in quo loco debeant alimeta pstari. Vide glo. in verb. alteruter. in lege. cum bi. §. cause. ff. de trā-
25 actionibus. tū in casu notabili quando † filius debet prestare alimenta patri, debet portare ad locum vbi pater eget. et degit, vt pbatur in authē. de incestis nuptijs. post principium. verficu. si vero contigerit. iuncta ibi glo. in verb. alia necessaria in fi. Et si dicatur, illud est ideo, quia pater erat ibi deportatus. et sic non potuit venire ad filium pro alimentis, non bene dicunt: qz per procuratorem vel nuncium potuit mittere, vt dixit domi.
26 meus in lege. item illa. de constitu. pecu. ¶ † Quero an filius teneatur alere patrem deportatum? Dic vt dicto §. i. & in authen. incestas. C. de incestis nuptijs. l. mutus. §. manēte. ff. de iure dotium, facit glo. in l. legatum. ff. de capitis diminutio. & infra. pri-
27 me dicam. ¶ † Quero si legantur alimenta incapaci, vt damnato in metallum, vel similibus an possint ad legatum admitti? dic quod sic iudicis officio: vt l. seruos ad custodiam. de alimentis & cibarijs legatis, & quod not. in dicta lege cum bi. vbi seruus vel incapax potest de alimentis trāsigere, vel pacisci. ¶ Quero qd
28 si aliquis habēs † de bonis alicuius, vel aliquo mō cōiunctus prestet alimenta alicui, an possit ab eo repetere. vide ff. de negotijs gestis. l. Nesennius. & C. de transactioni. l. de alimentis. & C.
29 de negot. gest. l. alimenta. † quomodo alimenta possint peti p futuro tempore. vide in d. l. alimenta. C. de negotijs gestis. & l. nō
30 quem admodum. ff. de iudic. ¶ Item no. † speciale in alimentis, quia si per triennium prestentur, inducunt perpetuam obligationem ad ea prestanda in futurum, vt l. j. C. de fideicō. & l. si certis annis. C. de pactis. ¶ † Quero, testator legauit alimenta, & plura legata alia fecit deinde in alio testamēto, & codicillis legata minuit, dicendo, que legani volo pro tertia tantum parte prestari, an hoc refertur ad ad legatum alimentorū. casus notabilis quod nō. in l. libertis quos. §. posthumis. ff. de alimentis. & cibarijs legatis. & est casus notabilis i l. Caius. ff. de annuis legatis
32 ¶ † Quero debetis mihi alimēta in estimatione, de presentib⁹ non est dubium vt ipsa species debeatur, vt dicta l. legatis. ff. de alimen. & ciba. lega. & lege. verbo victus. de verb. signi. & leg. j. C. de eroga. mili. anno. libr. xij. De preteritis autem alimentis videtur idem per legem. cum vnus. §. verbis. & l. liberis. §. manumissis. ff. de alimen. & cib. leg. vbi ter. denotat alimenta preteriti temporis peti posse. In cōtrarium videtur quod estimatio ipsa peti possit, vt l. si vsufructus mihi in xviennium. ff. de vsufructu lega. Unde vt predicta iura concordentur, distingue, quod quedam sunt alimenta de preterito tempore, & ipsa non petentur, vt habitatio. nam impossibile est dari habitationē preteriti temporis, & ideo tenetur pro ipsa habitatione petere estimationez, vt dicta l. si vsufructus. ¶ Quedā sunt que non pereunt tamen expedit nobis quod prestentur, vt medicine, quibus anno preterito indigebam, & nunc non egeo: quia sum sanus & pro istis etiā peteret estimatio, vt d. l. & vsufructus. & l. patronus q operas. & l. libertis. in fin. de oper. liber. que bene probant. Quedam sunt que expediunt nobis vt bodie dentur sicut heri, vt frumentum, vinum oleum. carnes. vestes. & similia. que anno preterito dare debuisti. Et de istis dico petendum quod debitum fuit, vt dicta l. libertis. §. manumissis. & l. cum vnus. §. verbis. ff. de alimen. & cib. leg. petitur autem pro his preteritis non etiaz petendis. casus est nota. in §. nulli. C. de ero. milita. ann. lib. xij. Verum, quia multoties petimus estimationem alimentorum, & aduersarius resistit. & sic deueniunt ad transactionem, ideo videndum est † qualiter super alimentis debitis transigatur. Et dic, quod aut ali-

menta debentur ex vltima voluntate, aut ex contractu inter viuos ⁊ isto vltimo casu potest semper creditor transigere, ⁊ pacisci. l. cum hi. §. plane. ff. de transactio. Si ex vltima voluntate, ⁊ tunc aut vult transigere super alimentis preteritis, aut futuris, de preteritis potest transigi. dicta lege, de alimentis. C. de trāsaction. ⁊ not. in dicta lege. cum hi. in secunda gloss. Super futuris vero alimentis non potest transigi sine decreto Pretoris, vt l. cum hi. in princip. ff. de transaction. Ratio quare licet trāsigi super alimentis preteritis, est: quia cessat ratio, ne fame pereat
34 alimentarius. Sed que est ratio, † quod super alimentis debitis ex contractu licet transigere non super debitis ex vltima voluntate? Respon. ratio est multiplex. Prima est duplex, scilicet, fauor alimentorum, ⁊ vltime voluntatis, vt l. alio. ⁊ l. seruos. et l. Mel i. ff. de alimen. ⁊ cib. leg. ⁊ l. fin. C. de necessa. seruis. In alimentis vero ex contractu inter viuos est vnus tantum, scilicet fauor alimentorum. Item alimenta mihi debita ex contractu inter viuos debentur mihi ex mea industria, ⁊ si fui diligens in querendo ea, ita presumor diligens in retinendo, sed alimenta mihi debita ex vltima voluntate non debentur mihi ex mea industria, sed ex aliena prouisione, ⁊ ideo cessat presumptio in remittendo, vt probatur Instit. de verborum obligatio. §. ex con-
35 ditionali. † Item sicut non potest transigi sine pretore super alimentis ex vltima voluntate debitis, ita non potest pacisci, vt no. in dicta l. cum hi. in ij. gl. in vers. alimentorum. ff. de transact.
36 et intelligo † deberi alimenta ex vltima voluntate, siue debeātur ex testamento, siue ex donatione causa mortis, siue relinquant ab eo, cui mortis causa aliquid est relictum, vel causa conditionis implende. d. l. cum hi. §. ij. ⁊ iij. ⁊ debet pretor decretum interponere, dicta lege: cum hi. §. cause huiusmodi. Causas autem iustas que debeant mouere pretorem, vide vt ibi habetur in §.
37 sequenti. Si vero sine † pretore transigat super alimentis, ⁊ meliorem facit conditionem suam, tenet trāsactio, alias non, vt di-
38 cta l. cum hi. §. quid ergo. Item † si pluribus alimenta relinquūtur, non poterunt sine pretore inter se transigere: quia durat ratio prohibitionis, vt dicta l. cum hi. §. si vni. alias secus vt l. voluntas. C. de fideicommis. ⁊ de transactione super alimētis fienda dic plene vt d. l. cū hi ff. de transactio. per totam legem. q̄ro,
39 † relictum est aliquid ad pauperum alimenta an ciuitas habeat petitionem illorum alimentorum? Dic quod sic: cum dicatur relictum in honorem ciuitatis, vt l. ciuitatibus, post princip. ff. de leg. i. Guliel. in Specu. de instrumen. edi. §. nunc vero aliqua.
40 versicu. sed nunquid quilibet de pplo. Quero, an † extraneus heres filij teneatur alere prem egenum? Dic quod sic per text.
41 in l. si quis a liberis. ff. de lib. agno. ⁊ similiter † monasteriū succedēs monacho tenet alere patrem monachi, cū sit suus heres cuiusdam semimortui, vt not. in authent. si qua mulier. C. de sa-
42 crosanc. eccles. † Quero an sit par, ⁊ eadem necessitas alimenta prestandi venientibus per sexum femineum, sicut venientibus per sexum masculinum. Text. videtur velle quod non, in l. penul. ff. de lib. agno. vide in l. si quando negotium. vbi gloss. not. que incip. not. in argumen pro subdito. C. de ordi. cog. ⁊ ibi alle-
43 gantur multa iura. † Item monachus alendus est ab Abbate, dum pendet questio an sit monachus, vel non, ⁊ causa cognita, prestabuntur, vt extra de accu. c. ex parte. ⁊ l. si instituta. §. pen. ff. de inoffici. testamē. Quid autem in cause cognitione versetur,
44 vide in dicto capit. ex parte. Quero, † aliquis non habet vnde se alat, nisi venderet aliquam suam rem, que tamen est ad petitionem iudicis sequestrāda? Dic quod propter alimenta vendi
45 potest ⁊ vide tex. in l. fin. C. de ordi. cog. Quero † an vasallus teneatur alere dominum egenū. Certe sic, alias posset dominus, cui alimenta denegantur, auferre ei feudum vt in vsib. feud de
46 for. fid. capitulo primo. Quero, † tutor denegat alimenta pupillo an sit iusta causa remouendi eum? Respondeo sic, ⁊ etiā puniendus est, vt l. fi. ff. vbi pu. edu. deb. ⁊ l. iij. §. tutor qui ad alimē-
47 ta. ff. de suspec. tuto. Quero, † an sententia lata super alimentis sit interlocutoria vel diffinitiua? Respon. quod est diffinitiua, vt dicta l. si quis a liberis. §. si quis ex his. de lib. agn. Quero, an a snia lata super alimentis possit appellari? dic quod sic. do. Franc. Tig de Pis. dicit oppositum: quia iterum prouideri poterit, quod cum sit informata conscientia iudicis per alimentarium, tamen sententiam pro eo tulit, facit interim alimenta prestari, vt dicta l. si quando negotium, que communiter intelligitur, quando pars petens alimenta intentionem suam funda-
48 uerat, et iudicis conscientiam informauerat. Quero, † an maritus teneatur alere vxorem ⁊ quando habet ab ipsa dotem, non esset dubium quod teneatur eam alere: quia dos tenetur, et dz reseruari oneribus matrimonij, vt l. pro oneribus C. de iure do.
m Sed quando vxor nullam habet dotē dico[m] idem, si ipsa marito operatur. ⁊ idem in herede mariti dissoluto matrimonio, vt not. gloss. in verb. esse dz. l. sicut patronus. ff. de oper. lib. alias si ei non operaretur, credo eam non alendam, nisi ipsa esset furore detenta, vel si maritus eam expulerit, cum tunc non stet per ipsam quo minus operetur marito, vt l. si cū dotem. §. si autem in seuissimo. ff. soluto matrimonio. ⁊ no. per Cy. in l. quod in vxo-
49 rem. C. de neg. gestis. Quero † quid econtra. an vxor teneatur alere virum egentem? Spec. tenet quod sic, in titu. qui filij sint leg. §. primo. versi. quid si mulieri. ⁊ vide etiam. C. de iure dot. vbi. ⁊ ff. soluto matrimo. l. si constante. in princ. Quero, an vxor
50 † habeat bona viri obligata pro restitutione[n]? Jacob. de Are. di-
n cit, quod sic, per l. Lucius. ff. qui po. in pig. hab. oppositum tamen tenet domi. Franc. Tigri. de Pisis. per leg. j. ff. soluto matrimonio. Quero an tutor teneatur alere pupilli matrem, et sororem egentes? dic quod sic, vt l. j. §. sed nonnullos. ff. de tute. et
51 ra. distr. Quero † tutor est pauper, nec habet vnde se alat, an debeat ali de bonis pupilli? Text. videtur quod sic, in l. j. §. si pu-
52 pilli. ff. de tute. ⁊ ra. distra. Ultimo † quero[o], an alimenta sint pre-
o standa de pecunia redacta ex venditione rerum, an ex fructibus earundem? Dic quod ex fructibus, et reditibus debent alimenta p̄stari, vt l. iij. §. Modestinus. ff. vbi pupil. edu. debe. ff. ad Tre-
p bellia. l. Imperator.[p] in fi. ⁊c.

¶ Tho. Dip. Iste sunt additiones Ang. de Perusio, quas inueni in xx. libro consilio. post Tracta. Bartol. de alimentis manu scriptum.

¶ Adde predictis quod potestas; ⁊ alij maiores officiales tenentur alere eorū iudices ⁊ officiales, si infirmentur ⁊ eis medicinas dare, ⁊ expensas tantum condecentes facere. inspectis conditionibus qualitatibus, ⁊ gradibus personarum ad recuperationem sanitatis. Ita dicit Cyn. in l. quod in vxorem. C. de neg. gestis. quem sequitur ibidem Bald. ⁊ no. per Bar. in l. legatis alimentis. ff. de alimen. ⁊ cib. lega. ⁊ per eundem in l. si cū dotem. §. si autem in seuissimo. ff. soluto matrimonio. in fi. lect. illius legis, ⁊ not. per Specu. in titu. qui filij sint legitimi. §. versic. sed nunquid is, qui tenetur prestare alimēta. Item dom. Barto. in quodam suo tract. dicit quod per alimenta educationis vel victus debentur medicine cum non sit possibile sine eis vitam suam ducere. Pro quo est tex. in dicto. §. si autem. ibi. alimenta p̄stare, ⁊ medicina eis succurrere. ⁊ nota. in fin. in l. indignum. iuncta gl. ff. de his qui. vt indi. Item no. quod per diarij vel cibarium solus cibus debetur non aūt vestimēta habitatio, vel alia. S. dicta, vt l. darijs. ff. de alimē. ⁊ cibarijs legatis. ⁊ quod appellatione cibi, etiam potus intelligitur. vt l. ⁊ si non sunt. §. si cui escarium. de auro ⁊ argento. leg. ⁊ l. j. de ali. ⁊ ciba. lega. cū debentur cibaria medicine non debentur: quia eum solum cibare ⁊ non alimentare tenetur, quorum appellatione venissent p-dicta, ⁊ ita refert Bartol. consuluisse. Idem dicunt Franc. Tig. ⁊ Ioan. de Ligna. de quo not. in fi. in l. sed sciendum. ff. ad Trebellia. ibi. impendiorum quoque, que ad iter explicandum. et ibi. sed ⁊ salutis ac dignitatis ⁊c. ⁊ not. in dicta l. idemque. §. idem Labeo. ff. mand. ⁊ in simili. in l. sumptus. ff. de pact. in l. qui proprio. §. litis impendia. ff. de procur. ⁊ not. in l. j. §. item sumptus litis. ff. de tute. ⁊ ra. distrah. Nam cibaria congrua debentur obsequium aliorum exercentibus, vt not. in Specu. [illegible] §. sequitur. versic. quid si aduocatus aliquo casu. ⁊ [illegible] hec in argumētum. cum si. Idem no. in testibus, qui in [illegible] alicuius testificantur, vt sumptibus producantur, et alimenta nota. in l. quoniam. C. de testi. ⁊ l. eos. C. de appella. ⁊ in l. si quis ex signatoribus. ff. quemadmodum testa. aper. cum similibus. vide in simili ff. de lib. exhib. l. si quis a liberis. in princip. ibi quorundam egritudini. ⁊ cum equitate hec res deciditur. Angelus de Ubal. de Perusio.

ADDITIO.

a Tho. Dip. ¶ De alimentis. Dicit Io. de Imo. in l. si cum dotē §. si maritus. ff. sol. matrimo. q̄ Bart. cōposuit tracta. istum de alimentis, ⁊ postea alium tractatum longiorem, et sic secundum ipsum Barto. composuit tracta. alimentorum duplicatum. et dicit ita se habere, sed aduerte quod Alexand. non vult allegare Barto. in isto tractatu, sed in tractatu de teste, dum alleg. in oppo. prudentie. Et adde quod iste tract. est Bar. et ita p̄ tract. Barto. allegat domi. Abb. in c. ij. de conuers. infide. et Alexan. in l. si cum dotem. §. si autem in seuissimo. ff. soluto matrimonio. ⁊ in l. diuus. ⁊ in l. hereditatum. in prima colum. ff. ad legem Falcid. ⁊ in consilio xxvj. ⁊ in consil. clxxviij volumine vj. incip. videretur forsan ad consultationem. versicul. sed in preteritis dicit. ⁊ Iaso. in l. de alimentis. in princi. C. de transactio. et in leg. prima. §. huius studij. ff. de iustitia ⁊ iure. ⁊ domi. Bapt. Seuer. in suo tracta. de transactio. in ix. questione. in fin. tamen iste tractatus est domi. Nicol. Alexand. de Perusio, qui fuit gener Bartoli ⁊ ita vidi in multis libris antiquis manuscriptis, in quibus

quibus iste tractatus adscribitur predicto domi. Nic. nihilominus cogita.

b ¶Item calcearium. Vide Phil. Dec. in l. de alimentis. in pri. C. de transac.

c ¶Sumptus. Vide Bar. in l. legatis. ff. de alimen. & cib. leg. cũ concor. de quibus ibi per Aler. in add. & ibi vide apost. meam, & vide Aleran. in l. si cum dotem. §. fin autem in senissimo. ff. sol. matrimonio.

d ¶Lectus. Vide Barto. in l. legatis. in fine. ff. de alimentis & cibaria legatis.

e ¶Debeantur. Vide Alerãd. in l. si cum dotem. §. finautem in senissimo. ff. solu. matrimo. Philip. Dec. in l. de alimentis. numero tertio. C. de transactionibus. & vide infra in apostil. in verbo medicine.

f ¶Decimę. Vide Barto. & docto in l. si cum dotem. §. finautem in senissimo. ff. soluto matrimonio. & ibi Alexand. & Bart. in l. legatis. ff. de alim. & cibaria leg. & Bal. in l. in rebus. § possunt. ff. commoda. & in l. quod in vtrem. C. de neg. gest. & do. Vitalem de Neapol. in suo trac. clausularum. in rubr. an possit renunciari beneficio alimentorum.

g ¶Ex causis. Vide Jas. in l. ius ciuile. ff. de iustitia & iure. & in authentica. vnde si parens. in principio. C. de inofficioso testamento.

h ¶De libe. agno. Vide ibi apost. meam.

i ¶An mater. Vide Abb. in c. ĩ. de conuers. infid. & Aler. in l. ĩ. C. de pa. pot. in addi. Bart. ibi apost. meam, vide in l. si quis. §. si mater. ff. de li. agno.

k ¶An frater. Vide Ange. de Are. in §. sed & si quis. versi. u. & in fratre. Institu. de actio. & Alerãd. in lege prima. ff. soluto matrimonio. & vide Bart. in l. si quis a liberis. §. vtrum. ff. de liber. agnosc. & in l. quamuis. ff. soluto matrimonio. gloss. & Bart. in lege. parentum. C. de alend. liber. & in lege secunda, vbi pup. educ. deb. Quid autem in fratre vterino: Dic quod Lyn. post multa in lege prima. ff. de liber. agnoscen. tenet idem: quia non reperitur prohibitum quod intellige sano modo verum esse, vbi frater non habet vnde aliunde se alat, vt not. gloss. in l. qui filium. super versiculo hec aliter que incipit ad est aliunde. ff. vbi pupilli educ. & cum frater aliter consulere non potest. id est cum ab alio alimẽ debet. dicta lege qui filium. sed pone. quod frater habet patrem diuitem. & fratrem diuitem a quo debet petere alimenta: Dic quod a patre, idem si haberet auum diuitem & patrem diuitem. debet a proximiori ali vt not. Ly. in lege prima. C. de alend. liber. Sal. in lege fina. C. eodem. & per Bartol. in l. penulti. eodem tit. & idem de patre. & filio diuite. quod pater filium alit. vt l. penulti. ff. de liber. agnoscen. Preterea ratio esse debet qui horum alimentorum prestatio descendit ex charitate sanguinis, & ex equitate. vt not. text. in l. si quis a liber. in versicu. et magis. ff. de liber. agno. & sic horum alimentorum prestatio est facienda secundum proximiorem gradum magis strictum petenti. vt dicta lege penul. & petit tam a genere masculi. quam femin. vt dicta lege penulti. sed tunc descendit ad lineam femininam in subsidium. scilicet alijs non extãtibus proximioribus, & idem est censendum de alimentis femine: cum alij proximiores nõ supersunt. sed tantum frater, per iura superius allegata, & ea que not. et am Barto. in dicta lege penulti. Ad predicta quoque facit not. abi. questio domi. Dyn. m leg. alimẽta. C. de nego. gest. vbi vide omnino an frater teneatur alere fratrem existente matre in medio, an autem si pater egenus habeat fratres, qui teneantur eum alere. & habet heredes extraneos filij, & habet matrem. a quos pertinet onus alimentãdi. vide Bar. in l. si quis a liberis. Item rescriptum. ff. de li. agno.

l ¶Filium naturalem. An autẽ pater teneatur alere filium prodigum. vide Bal. Bargallius ter. in c. pe. de consuetu. quod pater potest denegare alimenta filio prodigo. & vide l. pe. ff. de iur. do. & gloss. in limoum. C. qui accu. non pos. & Bal. i. l. fi. C. de dot. promis. & Joã. And. in c. Quintauallis. de iureiur. & Bart. in l. si quis a libe. §. si vel parens. & ibi apost. ff. de lib. agno. quando pater potest denegare alimenta filio. & ibi an alimenta sint de iure natu. an autem filio robusto & sano possit pater denegare alimẽta. qñ filius nihil vult operari. vide Bar. in l. i. in fi. C. de mendi. valid. ri. & in l. si quis a liberis. §. sed & si filius. ff. de lib. ag. An autem pater teneatur alere filium diuitem. vide Alexand. in l. solu. matrimo. An autem pater teneatur alere filium incestuosum. & filios ex damnato coitu. vide eundem Aler. in l. ĩ. in princip. in vltima col. ff. de in ius vocan. & Bar. in l. si quis a liberis. §. vtrum. ff. de liberis agno. An autem pater teneatur alere filium spiritualem. quem de sacro fonte leuauit, dicit Bald. forte quod sic. sicut adoptiuum. vt ipse not. in authent. nisi rogati. C. ad Trebellia. & Docto. in lege. si quis. §. vtrum. ff. de liberis agnoscen.

m ¶Mullam habet dotem. Vide Aleran. in l. si cum dotem. §. fin autem in senissimo. ff. soluto matrimonio. & in consi. xxvj. in vj. volumi.

n ¶Pro restitutione. Vide Bartol. in l. Lucius. ff. de alimentis & cibarijs legatis. & Paul. de Castro consi. viij. inci. quo ad primum.

o ¶Vltimo quero. Vide Bar. in l. Imperator. in fi. ff. ad Treb. & domi. Vitalem in suo tract. clausularum. in clau. an iuri alimentorum possit renunciari. vbi plene examinat dictum Bart. & quomodo intelligatur.

p ¶Imperator. Hic finit tractatus Bartoli. siue Nicolai. domini Aleran. de Perusio, cui fecit additiones dominus Angelus de Ubaldis. de Perusio. Alium quoque alimentorum tractatum fecit dominus Petrus de Ubaldis. frater ipsius Angeli & Bald. maximus Canonista. quem posuit super. c. cum haberet. de eo qui duxit in matrimoniũ. quã poll. per adulterium. incipien. tractatu de alimentis iũ. simpliciter videamus. quibus adde supra dicta. & etiam quod si creditor fecit aliquem incarcerare. & non est soluendo. tenetur prestare alimenta debitori incarceribus secundum Baldum. in tractatu de carceribus. & Angel. de Aretio in §. finali. in fine. Institutionib. de actionibus. & nota quia pluries practicaui in Romandiola & etiam Venetijs diebus proximis elapsis coram Reverend. domino Cesare Bachono. Vicario Reueren. domini Hieronymi Quirini. Patriarche Venetiarum. Vicario dignissimo. & compatre meo. Adde etiam dominos de Rota. in decisione criñ. in antiquis. incipiente nota quod accusato de crimine. vel super bonis. pendente lite admini strantur alimenta. Item in causis alimentorum proceditur summarie. vide text. gloss & Barto. in dicta l. si quis a liberis. quod limita in alimentis de futuro. secus de preteritis. secundum Bartol. in l. de alimentis. C. de transactionibus. & ibi vide Jaso. & eundem Jasonem. in l. cum hi in principio. post Albericum de Rosa. ff. de transactionibus. & Petrum de Ancharano. in clementi. prima. de iure patronatus. Item in causis alimentorum proceditur diebus feriatis. vide Alexand. in lege prima. ff. soluto matrimo. & ibi vide quod alimenta cum maiori facilitate prestantur. & alia priuilegia alimentorum ponit Bartolus in lege. Mela. in princip. ff. de alimentis & cibarijs legatis. ¶Adde etiam quod vbi relinquitur pecunia pro alimentis videtur esse de mente testatoris. quod de emolumento percipiendo ex illa pecunia legata prestantur. ter. est in l. diuus. & ibi Alexand. ff. ad legem Falcidiam. Item alimenta legata Titio. & familie. que. & quibus veniant. & vide Alexand. in consi. clxxviij. in sexto volu. incipiente. & videretur forsan. in princip. Item iuder nemine instante. & petente officio se interponit fauore alimentorum. l. diuus. & ibi Alexand. vbi videas. ff. ad legem Falcidiam. Item alimentorum onus sequitur bona ad quemcunque transeant. l. secunda. in principio. & ibi Barto. in principio. & circa medium. & in l. solent. ff. de alimẽtis & cibarijs legatis. Imo. & Paul. de Cast. in lege nihil proponi. de legatis primo. versi. & si contra fiat. Item alimenta per testatorem relicta Titio si non petijt ab herede. & iussu suis sumptibus non potest illa petere. Vide Paulum de Castro. de ... dua in lege. diuortio. ff. soluto matrimonio. Et Felynum plene in capitulo. ex parte. in fine. de accusationibus. quod nota. quia practicaui in causa Federici de Superchijs. de castro medij de Pisauro. Item an ille qui tenetur prestare alimenta sufficiat sibi dare prebendam. vel ponere ipsum in hospitali ad alimentandum. vide Card. n. Alexand. in cap. cum haberet. de eo qui duxit in matrimoniu quam polluit per adulterium. & an si quis teneretur quem alimentare, teneatur ad mercedes magistrorum. vide Baldum in lege qui filium. ff. vbi pupillus educa. deb. Item legatum alimentorum est arbitrarium. etiam si heres non confecit inuentarium. quia non debetur insolidum. nec vltra vires hereditarias. Bald. in lege. voluntatis. versiculo. nunquid ergo propter. C. de fideicommiss. & in consilio cxv. in quarto volumine. & in taxationem istorum alimentorum debet fieri ex fructibus hereditatis. vt per doctores in lege. Imperator. ff. ad Trebellianum. & tenet Baldus in dicta lege. voluntatis. Item in alimentis prestãdis debet haberi ratio ad bona emphyteutica. Item ad legitimã ipsius filij debentis. Item etiam debet deduci es alienum. vt plene per Alexan. in consil. centesimo. in primo volumi. incipiente. super primo casu. Item debet haberi consideratio. ne filius fame pereat. vt prouidetur filio. & heredi sicut & legatario. vel vxori in dictis alimentis taxandis. vide plene per Baldum. in dicto consi. cxv. vbi omnino videas.

¶Explicit Tractatus de alimentis. editus per do. Bartol. a Saxoferrato excellentissimum legum doctorem. &c.

Tractatus Questionis venti late coram Domino nostro Jesu Christo inter Virginem Mariam ex una parte, et diabolum ex alia parte.

1 Christus humani generis verus est salvator authorizans.
2 Judices interdum secundum iura vtuntur mera iustitia, quandoq; iuris rigore, vel etiam equitate, prout persona, locus, causa, et tempus desiderant.
3 Qui male agit odit lucem.
4 Judicium quot, et quibus personis constet.
5 Odores mulierum leviter offenduntur.
6 Mulieres ab omnibus officijs publicis abstinere debent, tamen pro miserabilibus personis pupillis, et viduis ad postulationis officium admittuntur.
7 Nulla dierum prescriptio iuuat male fidei possessorem: quia bivere possident, quorum nomine possidetur.
8 Quid si partes comederunt vuas acerbas, et dentes filiorum obstupuerunt.
9 Remedium ordinarium vbi habet locum non est recurrendum ad extraordinarium.
10 Quibus dolis, et laqueis, vel insidijs ad fallendum genus humanum vtatur Lacodemon.
11 Angelus, qui peccauit, iusto Dei iudicio fuit puniendus.
12 Deus (vt omnium in ore versatur) creauit hominem ad imaginem et similitudinem suam.
13 Qui occasionem damni dat (vt regula canit) damnum dedisse videtur.

NOstis Fratres charissimi, inquit Satanas, Proditoris mysteria Jude qui procurauit, et ipse Judas magistrum suum Prophetam, qui filium Dei se dicebat, morti tradi fecerit. Nostis etiam qualiter genus humanu ab ortu, et creatione mundi, fuit damnatum propter inobedientiam Eue, ac postea fuit saluatum per Virginē Mariam gloriosam, nā mulier dānauit, et mulier saluauit. Cogitauit itaq; nequitia infernalis, ac etiam ineffrenata cupiditas inter se cum astutia conuocato, habitoq; diabolice fraudis consilio, qualiter possit genus humanum in suam pristinam reducere seruitutē, et intuens ille fraudulentus machinator naturā mulieris debilioṙ existere viri, suggessit vxori Pilati, volenti impedire mortem Christi, et dum a somno discederet eius viro Pilato, dixit hec verba, Multa enim passa sum hac nocte, &c. et profectō cum Judei viderūt Deum saluatorem nostrum, multa miracula facientem dicebant, Expedit, vt vnus homo moriatur pro populo. Alij autem dicebant, non expedit Christum mori, vt voluit inferre mulier Pilati, quia solatium est miseris socios habere penarum, vt ff. qui, et a qui. l. prospexit. xiv. q. iij. c. memoria. volebant ipsi Judei ipsis stantibus in Judaica perfidia, vt totus populus Christianus deperiret faciēs ad instar canis, qui dū iacet in paleis asino ibidem existente non comedit paleas nec quod asinus comedat, vult consentire, vnde in hoc dubio existens Pilatus dixit, Quod scripsi scripsi, vt probatur secunda questione prima, canone, multi coriguntur. et ita fuit crucifixus mortuus, et sepultus, argumento. l. distinctio. canone, pōderet. vnde cogitauit malitia, et nequitia infernalis, longo ac malitioso ponderato consilio, quo procuratorem mitteret ad presentiam Jesu Christi sufficienter instructum. Accedat quod legitur decimatertia questione secunda, canone, iussit. circa principiū, ad petendum q genus humanum ad ipsius pristinam reduceretur seruitutem, alias nō voluisset procurator, vt extra de procurator. capitu. primo. et C. de satisdā. l. vnica. Nec miremur, si dicimus quod demon ad presentiā superioris potest accedere, quia loquimur verū esse Christum humani generis saluatorem authorizantem. Quia, sicut scitis, demon vbicunq; est presentialiter, potentialiter cruciatur, quia pena ipsum comitatur, sicut lepra leproso est infixa, et sicut vanus casto, vel turba prodigis, laneis, vel pellibus, vel frumento, et licet demon sit vbique, vt dictum est supra presentaliter, hec sua tamen pena nullatenus in aliquo releuatur: quia propter eius immensam superbiam ad penam inferni perpetuam extitit condemnatus. Procurator legitime constitutus, et assuetus ad presentiam Christi accedens, dixit, Creator celi, et terre, ego sum damnatus, et procurator nequitie infernalis, vnde coram vobis cōparco, et ad informationē vestram placeat aliquantulum me audire, et si vobis placeat quedā breuiter explanabo. Respō. Domine, Et scis q merita causarū partium assertione panditur, vt C. si per vim, vel alio modo. l. fi. in fi. et extra de accu. c. qualiter, et quando, vnde te nullatenus volumus informari. Recolimus enim dum per mundū ambulabamus, qualiter nos informare voledas dū dixisti nobis, Dic q lapides isti pāes fiāt, dixisti quoq; mirabilia nobis dares, si te adoraremus. Dixit demon predictis auditis, Domine Deus, vos estis iustitia, vt rly. dit. communis, vnde a vobis iusto iudice, peto mihi iustitiā exhiberi. peto nanque genus humanum in ius vocari, cum ab ea parte ius incipiat, vt insti. de pe. de. li. ff. i. et extra. de proba. c. quemadmodum. contra falsam, et ipsum genus humanum coram vobis cōparet ad tertiam diem vtilem ad respondendum mihi procuratori dequitie infernalis. Et ecce procuratorium meum, vel mandatum q̄ coram vobis allego, et produco, cum alias admitti nō debeat. l. i. C. de procu. et extra de prōcur. c. i. Quo inspecto, cū diabolus non careret in iudicio omni calūnia dixit dominus de die agetur. Respon. demon. Ad diem crastinam fiet dilatio. Tunc respondit Jesus, Tu supra dixisti de tribus diebus vtilibus, quomodo ergo reuocas q̄ dixisti? Tu bene nosti experientia cti. l. ff. in prin. C. vt in pos. leg. et scis q̄ longa via est a terra, vnde ad celū, quam viā tu bene expertus es, dum per superbiam tuā de celis nostra authoritate cecidisti. Unde cum discedes dimus in assignatione diei, nō tibi, sed nobis, vt iudici, est diē prefigere partibus assignare vt ff. qui satisd. cog. l. de die. in prin. et argu. extra de iure patro. cap. cum autem. et extra de offic. deleg. c. de cetero. Ideo nos tibi et humano generi assignamus tertiam diem vtilem. vt diem Veneris sancti: quia in ea die in crucis patibulo mortem sustinuimus acriter corporalem. Respondet demon, ea, dies vbique locorum est insignis, et celebris, vt extra de feriis competen. c. fina. sic etiam iura per ora Principum virorum promulgata testantur, vt C. de prescript. lon. temp. l. fina. et prohibet C. de vet. iu. enucle. l. j. quare citatio, et quicquid ex ea sequeretur, non valeret, et nullus esset momenti. argu. extra de nouiope. nun. cap. secundo. ff. de reg. iur. l. cum principalis. Respondet Jesus, nos iura condimus, et authoritatem damus iuribus, non iura nobis, quare volumus citationem valere. ff. Justin. de iure natura. §. sed et quod principi. Non obstat quod talis dies Veneris sacti sit iuridice feriat⁹, et dixit Angelo Satanas Jesus precipiendo notificare cum tuba ferrea, vt extra de appellatio. cap cum parati. et C. de fer. l. dies festos. vt ad dictum diem genus humanum veniat responsurum coram nobis procuratori nequitie infernalis. Quibus peractis recessit demon ad inferos, cum talibus nouis, qualia superius audiuistis, et omnia gesta per Jesum, cum diabolis sochs suis infernalibus renelauit. Videntes autem demones quod nullum grauamen, nullamque iniuriam in dominum inuenerunt, habito consilio eorum statuerunt eundem procuratorem ad diem statutum ire, vt viderent iustitiam iudicantis, qua die sancta adueniente cogitans demon, quod maior erat contumacia actus, ad rei. argumen. C. de iudic. l. properandum. §. et si quidem. sequenti, et quod in regno celorum habebat inimicos, quorum tempestiue, vt loquamur more humano, in loco, vbi solitus pro tribunali Jesus stare consuerat, vt ff. de iustitia, et iure. pluribus. §. alia. et ff. quis or. in bo. poss. serue. l. §. quinimo Dei mansiones multe sunt: facit pro hoc glossa not. verb. distinc. non ad hec. in gloss. super verbo, et potiores. et est terna de penitē. distinctione quarta. can. nouit. et can. in domo patris mei. &c. facit etiam quod habetur Joan. xiij. cap. Cū ergo dicente itaque die veneris sancti, statim comparuit demon dicens, Domine Deus, ego sum ille damnatus, qui habeo conqueri coram vobis cōtra genus humanum. Dixit Dominus. Et expectat tu scis: quod totus dies cedit humano generi: vnde authent. de iudic. §. sedebūt. et Justit. de inuti. stipulat. §. per. Expectauit ergo demon vsque ad horam nonam: et videbat more humano loquamur) alios litigantes euntes: et redeuntes, vnde satis dolebat, quia ipse solus audiri non poterat. Quapter assumpta audacia iterato dixit: O pater qui es summa iustitia: ego me presento coram te contra genus humanum. Cui Dominus Deus ait: O importune: et proterue: nonne dixisti quod tota dies cedit humano generi? Et sic expectauit demon vsq; ad noctis tenebras: vt extra de offic. deleg. cap. consulenti. cepit vociferari diabolus dicens: Vbi est iustitia tua Domine, quam etiā in celis vix inueniō? Dixit dominus: Veni malefactor: quia iam est hora: vt te audiamus: et erbibuit statim citatio nē qua exhibita exclamatum extitit per Angelum Gabrielem, si est ibi aliquis pro genere humano. Ueruntamē quilibet eorum

tuit. Tunc dixit demon, Nemo credat quod ego velim procede
re nisi curiali modo, quo posito constat de contumacia generis
humani, quare cum super hoc dicant iura qualiter iudices age-
re debeant, non tamen statim sententiam excommunicationis
fulminare vt vos scitis, ego non peto hoc, sed peto tantum lite-
ras quibus contineatur quod ego sufficienter comparui nemi-
ne pro humano genere comparente. Nescio igitur, quid minus
possum petere, vt ff. de ser. vrb. predi. l. quidam hyberus, qꝛ sicut
ego alias dixi. curialiter agere propono, veruntamen non que-
rebat demon, nisi quod caute redigere possit in pristinam serui-
tutem, ⁊ in primeuam obedientiam, ad quam vt nostis, fuera-
mus condemnati per factum Eue. Respond. Dominus qui no
2 uit abscondita tenebrarum, † Tu scis, quod iudices quandoqꝫ
secundum iura vtuntur mera iustitia, ⁊ rigore iuris, quandoqꝫ
equitate secundum personas, causas loca ⁊ tempora, vt legitur
extra de homi. c. sicut dignũ. C. de legi. ⁊ consti. l. j. ⁊ xciiij. distin.
cap. dominus. Unde cum equitatem ante oculos habeamus, vt
ff. de eo quod cer. loco. l. ꝙ si Ephesi in fin. volumus ipsa equi-
tate suadente presentẽ diẽ in diem crastinam prorogare, quã ti-
bi ⁊ humano generi assignamus ad comparendum legitime co-
ram nobis ipsamqꝫ prorogamus, vt superius est expressum qđ
de iure possumus, vt extra de offic. deleg. c. cõsuluit, exclama-
uit voce magna demõ, ⁊ dixit, Domine vbi est iustitia tua. Jam
enim bis per ea que video in exercẽda iustitia defe. istis, dixit
Dominus, Eijcias eum foras, nonne tibi diximus ꝙ volumus
equitatem seruare: ⁊ ipse demon sic eiectus de Regno Celorũ
ad inferos rediens, primo dura socijs suis retulerat, modo retu-
lit duriora. Veruntamen dixerũt demones adinuicem. Si equi-
tate pensata Dominus Jesus iudex noster processisset, certe te
procuratorem nequitie infernalis totaliter audiuisset. Ex quo
enim equo quis vtitur nemini facit iniuriam, vt ff. de aqua plu-
uia. arcen. l. prima. Sed ex quo te audire noluit, a iuris tramite
discedere nõ tardauit, vnde postꝙ res sic se habet crastina die
ad Jesum iudicẽ nostrum hora tẽpestiua dirigas gressus tuos.
Sero autem facto, fuit magnus rumor in celis, qualiter genus
humanum erat in contumacia chorus sanctorum exclamauit
dicens, Domine Jesu Christe Rex glorie ⁊ mũdi saluator, nõ
est bonum humanum genus deperire, scis enim nisi fuisset cle-
mentia tua qui equitate pensata, diem prorogasti in diem sequẽ
tem qualiter genus humanũ firmasset pedes suos in stabili grã
du ⁊ sic finaliter clamauit voce magna chorus sanctorum in fa-
uorem humani generis, qui rumor ascẽdit ad aures beate Ma-
rie Virginis, quo audito intellecto, ipsa amarissime fuit turba-
ta. Et inquirens quod erat innouatum, nec poterat innouari di
latione pẽdente, vt C. de dila. l. siue pars. dixit publice ꝙ voluis
set esse aduocata humano generi, quo audito omnis chorus cele
stis magno gaudio fuit repletus. Mane autẽ redit procurator
nequitie infernalis tempestiue subitus ad consistoriũ, ⁊ iudicẽ
⁊ cum cordis amaritudine vidit Christum cum magnitudine se
dente pro tribunali, postea autem aduocata humani generis ve
nit cum comitiua glorie celestis ⁊ cum multitudine angelorum
alta voce canẽtium, Aue regina celorum ⁊ ad ipsam magnani-
mandam erant interpretes humani generis, ⁊ dicebant, mater
misericordie nos qui sumus humanũ genus, ab hoste maligno
protege. Quib9 auditis aduocata vltra ꝓcessit, ⁊ sedit ad dexte-
ram filij sui Dei patris omnipotentis, ⁊ turbata valde, vt eius
facies indicabat, allocuta est filium suum dicens, Rñ. fili mi au
dio genus humanũ vocatũ ad presentiam vestrã, quare si est ali
quis cõtra genus humanũ causam se habere dicat, assurgat, Di
xerunt angeli, o aduocata humani generis, vide versutum pro-
curatorẽ nequitie infernalis dãnatũ, ex eius immensa superbia,
dum inter nos residentiam faciebat, ipse enim est ille, qui nõ ces
sat infestare iudicem contra genus humanum. Qui statim cũ vo
catus fuit cito comparuit demissa facie, ⁊ animo petulanti. Quo
audito diabolus beatã Virginẽ aduocatã humani generis ele-
3 uatis oculis, non audebat aspicere, † qꝛ qui male agit odit lucẽ,
vt extra de offic. deleg. c. consuluit. ⁊ ff. de ven. inspi. l. j. circa me-
dium. Virgo enim Maria ipsum procuratorem nequitie infer-
nalis cũ horribili oculo respiciebat, ⁊ magnam perturbationẽ
eius facies indicabat. Dixit autẽ dominus demoni. Modo di-
cas quicquid habes dicere cõtra genus humanum. Respon. de
mon, Sancte pater nõ moueat te caro, ⁊ sanguis tuus, nec etiã
amor matris tue, arg. extra de preben. c. graue. ibi, carnalitatis
sequentes affectum ⁊c. sed sola iustitia, quia vos estis iustitia, vt
xxiiij. distinctio. c. Deus noster. vos enĩ estis charitas, equitas ⁊
veritas: ⁊ vos dicitis, via veritas ⁊ vita vbiqꝫ locorũ sum. ergo
4 faciatis quod scribitur Jo. c. j. Dixitqꝫ demon: † Ego dicã cau-
sam meam sed non video cum quo loquor: quia vt scis, iudicium
cõstat ex trib9 personis, vt extra de verb signi. c. forus. ⁊ C. ad
l. Cornel. de fal. l. vbi. personam autem rei seu conuenti non vi-
deo, quomodo ergo causam dicã: qꝛ nõ habeo respõdentẽ legiti-
me, quis sit legitimus cõtradictor, vide Cy. in l. fi. C. de edi. diui
Adri. tol. Respõdit beata Maria virgo, Dictũ demonis facit
ꝓ me, dicit enim, ꝙ iudiciũ constat ex tribus personis, scilicet, iu
dicis, actoris ⁊ rei. Sed ego nõ video personã actoris, ꝙ est pri
mũ fundamentũ, vt ff. si pars her. pe. l. j. § j. ⁊ ff. de iu. codi. l. qui-
dam referũt. cũ si. ergo demon audiri nõ debet ⁊ ꝓnunciari, ⁊ de
clarari peto cũ instãtia quantũ possum, ipse enim ꝙ de seipso de-
beret dicere, de alijs attestatur, ꝙ est cõtra. l. in arenã. in fi. C. de
inoffi. testa. Rñ. demon, fundata est amodo persona actoris, scꝫ
ex procuratorio meo, iam sꝫ alleg. ⁊ producto scripto manu nota
rij publici anno dñi Mcccliiij. indi. v. presente Raphino de
Machometo, ⁊ Lerbero, ⁊ quã pluribus adhibitis rogatis ⁊
vocatis ad chartam procure, ita quod amodo fundata est perso-
na actoris, maxime cum ex parte iudicis ad mei procuratoris le-
5 gitimi petitionem citatio emanauit. Dixit aduocata † ꝙ mo-
res mulierum leuiter offenduntur, vt extra de verbo. signifi. c. fo
rus. ⁊ C. de spon. l. iiij. vnde ne teneamus diem in lõgo sermone,
peto copiam citationis mihi exhiberi: quia sic oportet fieri an-
tequam ad alia procedamus. vt ff. de procu. l. ij. ⁊ extra de ꝓba.
c. quoniam contra falsam. Demon ait. Cui fiet copia: Partem
enim conuentam que in iudicio legitime interesse deberet, non
video. Rñ. aduocata, Ecce me, que sum aduocata humãi gñris
⁊ pro ipso genere humano parata sum stare in iudicio, ⁊ tibi iu-
ridice respondere. Rñ. diabolus Audi pater ⁊ domine iudex, ⁊
respice veritatem: quia tua mater ab omni aduocationis officio
excluditur, Aduerte primo: quia mulieres pro aliquo postulare
prohibentur: quia virile est officiũ, vt ff. de postu. l. j. ⁊ iij. quest.
vij. can. iij. in princ. Preterea ipsa est mater tua, vnde ipsam red
do suspectam, vt extra de appel. c. postremo. ⁊ c. cum speciali. ⁊ C
de asses. ⁊ dome. l. domesticus. Nam si matris tue officium admit
teretur, scilicet vt aduocare posset pro humano genere, posset de
leui mater tua te Jesum filium suum ad suã partem trahere, ⁊
sic ius ⁊ iustitia a suis terminis totaliter diuiaret, ex quibus di-
co eam non esse admittendam, ⁊ pronunciari, ⁊ declarari peto.
Dixit aduocata filio suo, Caue fili mi, ne fraus illius versuti te
circumueniat, Asserit enim me aduocatam generis humani non
esse admittendam, mentitur enim cum vere contra veritatem
loquatur, ⁊ etiam contra iura, nam in eius ore nunquam fuit ve-
6 ritas inuenta. Nosti domine iudex fili mi, † quod licet mulieres
non admittantur ad postulationis officium, tamen pro misera
bilib9 personis coniunctis, pupillis, ⁊ viduis bene admittũtur
argu. extra de procurat. c. penult. ⁊ c. certis de causis. xv. quest.
iij. ⁊ l. feminis. ff. de procur., vtile est etiam si bene inspiciam9 fili
mi, vbi sunt magis miserabiles persone, quam in mundo quem
iste procurator nequitie infernalis nititur redigere ad primeuũ
statũ, ⁊ ad pristinã seruitutem: quod est cõtra bonos mores, ⁊ iu
stitiã, ⁊ iura naturalia, vt ff. de iust. ⁊ in l. manumissiones. cum si.
Preterea ipse dicit, ⁊ allegat qđ ego sum mater iudicis, vnde tã
quam mater, quia suspecta admitti non debeo in iudicio, sed cõ
tra hoc est qđ debeo admitti, ⁊ audiri, nam possum presentẽ cau
sam defendere, ipsamqꝫ prosequi, quia mea interest tanquã ad-
uocata. nam si essem Judea, vel excommunicata defensiones
mee mihi salue essent, ⁊ audiri deberem: argu. extra de except. c.
cum inter priorem. ⁊ c. dilectus filius. cum sim. Multo ergo ma-
gis admitti debeo, cũ nulla infamia penitus sum detenta. Pre-
terea nosti fili mi charissime, tres esse ordines approbatos. Pri
mus est ordo coniugatorum. Secundus virginum. Tertius
est ordo continentium quibus tribus ordinibus approbatis,
ego sum inserta, scis, quod coniugata fui primo cum Joseph vi
ro meo. Scisque secundo quod virgo fui ante partum, virgo in
partu, ⁊ virgo post partum, concepi, ⁊ peperi te ex sola tua potẽ
tia sine coherentia alicuius, sicut granum sine alterius coheren
tia germinat, ⁊ sicut virga Aaron florens, frondens, ⁊ fructus
pertulit absque semine ⁊ radice. Sumque tertio ⁊ fui continẽs
sicut scis, ⁊ hoc dico ⁊ coram te allego fili mi dulcissime, ⁊ iudex
iuste ad denotandum tres ordines supradictos esse in humano
genere fixos nodo indissolubili: vnde cũ propter me ipsam ge-
nus humanum sit in me, debeo, ⁊ possum necessario aduocata ge
neris humani nuncupari, quare aduocata admitti postulo tan-
quam factum meum proprium prosequens. vt C. de procu. l. qui
stipendia. ⁊ ff. de proc. l. feminis. Dixit demon, Domine iudex,
hoc serio peto per vos interloqui, vt legitimentur persone. Et
interlotutus est Dominus, ⁊ pronunciauit, ⁊ declarauit Ma-
riam virginem esse legitimam aduocatam, ⁊ admitti, ⁊ audiri
debere, ipsumque procuratorem nequitie infernalis esse etiã ad
mittendum. Et sic etiã admisit, ⁊ procurationis ⁊ citationis co-
piam virgini Marie exhiberi, ⁊ edi iussit, ⁊ sic factũ est, vt l. ij. C.
de edẽ. ⁊ cum in nullo possit redargui, aduocata dixit, si vult ali-
quid dicere, dicat ꝓcurator nequitie infernalis. Proponit itaqꝫ

procurator nequitie infernalis in hunc modū, Moris est, ꝛ discretionis ꝛ cautele, cuilibet sapienti viro volenti contra alium agere, primo interdictum restitutorium, quod sibi de iure cōpetit intētare, vt ff. de rei vendi. l. j. ꝛ l. is qui destinauit, q2 sicut scitis dn̄e iudex, melior est conditio possidentis, vt ff. de rei vendi. l. fi. ꝛ insti. de interdi. §. j. ꝛ extra de fide instru. c. inter dilectos. ꝛ ff. de verb. obli. l. si seruum. Quare ego procurator. ꝛ pcuratorio nomine primo, ꝛ principaliter, peto me restitui ad pristinam possessionem genus humanum torquendi, ꝛ cruciandi, vt prius, et paratus sum statim probare Satanā ꝛ meo nomine quo. s. fuisse in ipsius humani generis possessione pacifica ꝛ quieta, ꝛ me spoliatum esse, ꝛ fuisse. nam ista duo cōueniunt probari, vt extra de restitu. spolia. c. olim. ꝛ extra de offic. dele. c. cōsultationibus. ꝛ iij. q. j. ca. iij. ꝛ per totum, quia redintegranda sunt omnia spoliato ante quam procedatur vlterius, vt ff. de vsur. l. videamus. cum si. Aduocata autē respondit. Audi fili mi benedicte iniquitatem diaboli, qui cum gerat partem actoris falso, nullo modo agere debet, neq; pōt peti, vt sui moris est primo. ꝛ ante omnia restitui debere in possessione gn̄ris humani, ꝛ bene scis domine iudex, ꝙ iura loquuntur in rebus spoliatis restituendis, ꝛ sic loquitur totus titu. de restitu. spoliat. quare restitui nequaquam debet, quia non est deneganda eis restitutio, qui possident nō vi, non clam, nō precario, sed iusto titulo, ꝛ bona fide. vt ff. quod vi aut clam. per totū. extra de prescri. c. vigilāti cum si. demones autem nequaquā homines possederunt, sed velut custodes carceris inferni, vt ad ianuas starent deputati sunt sicut fuit bedellus, ꝛ graseus diaboli infernales qui custodierūt. vnde non possederunt; sed solum simplices custodes fuerunt predicti diaboli ipsius humani generis; ꝛ procuratoris nequitie infernalis, vnde cum eos custodierint, ꝛ nōn possederint, merito dicto procuratorio nomine nec suo restitui debet, ꝛ pronunciari peto. facit. l. tertia. §. fin. ff. de acquir. posses. Preterea fili mi, audi que
7 so, scriptum est † enim, quod hi possident, quorum nomine possidetur, vt extra de restitu. spol. c. cū venissent. in fi. ꝛ C. de prescr. xxx. vel xl. an. l. male agit. ꝛ Insti. de interdic. §. possidere. Sz sic est ꝙ vos domine iudex fili mi, homines possidetis, q2 vos homines creastis. ꝛ sic homines vestri sunt, ergo in aliena re, ꝛ in homine quem creastis nō potuit demon habere bonam fidem, quātocunq; tēpore possederit. vel tenuerit, cū nulla dierum prescriptio iuuet male fidei possessorem, vt extra de prescrip. c. vigilanti. vnde bona fide demō caruit, ꝛ caret, ergo nō est bone fidei possessor, sed male fidei detētor dicitur, nam aliud est possidere, ꝛ aliud detinere, vt ff. de rei ven. l. officiū. j. fi. ꝛ ff. de acquir. pos. l. iij. §. fi. igitur nulla fit possessio, vt l. fi. ff. de verb. sig. Itē ibi nulla est bona fides, nullus est titulus prescriptiōis: ergo nō habet locum restitutio, ꝛ sic pronūciari peto. Quid vltra dices mihi dānate, ꝛ reprobate maledicte, nōne filius meus, q est hic pater, filius, ꝛ spiritus sanctus, ꝛ iudex de nihilo hominē creauit: Ergo homo fuit ꝛ est suus ꝛ inde secuti ꝛ geniti, ꝛ pcreati, quomodo ergo rem alienam possides, cum scias alienam: certissime dicendum est te nullo modo possidere, vt C. vnde vi. l. cum querebatur. xvj. q. vj. c. si res. cū si. ergo nō habet locū restitutio, ꝛ pronunciari, ꝛ declarari dico, ꝛ peto cū instantia quāta possum per iura superius alle. Rn̄d. iudex super hoc ꝛ ita factū ꝙ dn̄s iudex de medio interlocutus est demonem nō esse restituendū. Tūc demon stridens dentes, missa manu ad marsupium, extraxit foras libellū, ꝛ cepit legere in Genesi, cap. iij. vbi dixit Dominus Ade ꝛ Eue, De omni ligno vos comedite excepto de isto: quia quacunq; hora comederitis morte moriemini. vt j. q. ij. c. iam itaq;. ꝛ can. si habes. xxiij. q. iij. Unde peto illa verba sic scripta in Genesi stare firma, ꝛ remanere in pedibus, ꝛ nō mutari; aliter aūt si secus fiat, ex nūc dico ꝙ vos nō estis veritas, neq; iustus iudex. Adā, enim ꝛ Eua, sicut vos scitis, dū erant in mundo, ꝛ in paradiso terrestri, contra suū magistrum ꝛ dn̄m fuerunt voluntarie inobedientes, dum pomum contra volūtatē Domini comederant ex quo infecti, ꝛ leprosi ipsi cum eorum sequacibus
8 merito sunt effecti de conse. dist. iiij. c. placuit. † alibi legitur; ꝙ patres comederūt vuas acerbas. ꝛ dentes filiorum obstupuerunt vt in aut. vt omnes obe. iudi. puinc. circa fi. in verb. secuta. quare peto cū vos preceperitis, dn̄e iudex, ipsos ppter peccatū fore dānatos, eos deberi ad p̄sens cōdēnari, mihi restituendos esse. Nō ob iterlocutoria. s. dicta, ꝙ sicut hō de facto, ꝛ nō de iure, ex abrupto pcessit, ita peto eā ꝯtrio iperio tolli, cassari ꝛ reuocari. Aliter aūt si sec9 fiat vos dn̄e iudex, nō estis veritas neq; iust9 iudex. Rn̄. aduocata mūdi. Attende fili mi charissime ad verba mea, ꝛ nō ꝯsideres parabolas demōis. Allegauit em̄ iste vsut9 solū caput, sz caudā abstulit, ꝙ est ꝯ l. iciuile. ff. de legi. omisit em̄ verba q̄ sequunt in Genesi, qb9 in effectu dr, ꝙ demō ex sui maledicta vsutia fecit Adā, ꝛ Euā peccare, ex qb9 oībus sequit, ꝙ iste vsutus fuit istitutor, ꝛ author talis peccati. vn̄ ex quo dedit occasionē dāni, ꝛ dānum dedisse videt, vt ff. ad l. Aquil. l. qui occidit. §. pe. Causa igit sunt demones q2 Adā ꝛ Eua peccauerūt, q2 fraus ꝛ dolus alicui patrocinari nō debet, vt extra de rescri. c. sedes. extra de dolo ꝛ contu. c. ex literis. circa fi. ꝛ extra de cle. nō resi. in eccle. vel preb. c. fraternitati. ne ex dolo commisso gaudiū reportēt: ergo demon a limine iudiciorū, ꝛ ab actione sua totaliter exclusus est. Inflammatus aūt demō ait ad iudicem. Ex huiusmodi respōsione pater sancte fac mihi, vt faciūt boni iudices qui et in huiusmodi casibus sequūtur iustitiā, pcsito enim sine preiudicio, prout asserit aduocata mūdi, ꝙ ab agēdo repellar ꝛ expulsus fuerim cōtra formā iuris. ꝛ cōtra meū ius, imploro tamen vestrū nobile officiū, domine iudex qd etiā parte tacente ex mero iudicātis officio pcedere pōt, ne crimina remaneāt impunita, vt ff. ad l. Aqui. l. ita vulneratus. ꝛ extra de sen. exco. c. vt fame. ꝛ hoc dico motus equo ꝛ bono iudicio. Ad hoc enim, vt scitis, p necessitate tenet qlibet bonus ꝛ iustus iudex. l. cōgruit. ff. de offi. presi. ꝛ nulli parcere dz, vt extra de priuil. c. ex tuarū. Qd audiēs aduocata rn̄dit. Audi fili mi bn̄dicte, vos estis rigor iustitie necnon summa equitas, ꝛ plenus dulcedine ꝛ misericordia, ꝛ primo de rigore iuris petit procedi, nūc ad hoc ꝙ ipse petit officiū iudicis implorando, nō est vlterius audiendus: quia, vt vos scitis, regulariter de iure est, quod vbi duo vel plura auxilia seu remedia vni cōpetūt ad vnū, ꝛ idē vnum ex his tenetur eligere, ꝛ vno electo, ꝛ potissime in iudicio deducto sicut fecit demon videtur aliō renūciare vt ff. de trib. l. qd in herede. §. eligere. cū si. sic est in proposito, ꝙ licet demoni plura competāt remedia ad prosequendum qd petit ꝙ tamen nō fateor ab initio elegit vnū actorē quem in iudicio produxit, vt patet clare per pcessum in actis vestre curie publica manu. Ioan. Euangel. notariū vestre curie, ꝛ scribe publici, igitur merito ab his, ꝛ ab aliis quibuscunque inde dependentibus ꝛ connexis cēsetur penitus exclusus. vt ff. de tut. ꝛ cur. da. ab his. l. scire oportet. §. sed cum lis. Certe cum denegatum sit demoni id quod vna via petit quomodo est ad aliud admittendus: Certe nullo modo, sic est in proposito, ꝛ accedat quod legitur, Quod vna via alicui denegatur, per aliā viam concedi non debet, nec potest. Et est ratio, quia circuitus est euitandus, vt l. dominus testamento. ff. de cōdic. indeb. Sed cum iste talia auderet: iam seruirent bonis iura de vento, ꝛ videtur lex esse imposita verbis, ꝛ non rebus, contra l. si. C. com.
9 de leg. in fi. † Preterea, vbi habet locum remediū ordinarium non est recurrendū ad extra ordinarium, vt ff. de mino. l. auxilium ꝛ l. in cause. sic autez est in proposito, ꝛ fuit qd demon auxiliū extraordinariū intētauit, ꝛ ipsum in iudiciū deduxit, vt s. tetigi, ꝛ i eo succubuit. ergo amplius audiri nō debet. Preterea vos scitis, fili mi, quod iste versutus iā diu restitutionē petiit, quod est auxiliū ordinarium, ꝛ cōtra ipsum interlocutus fuisti, scz ipsum non esse restituendum in possessionem humani generis. de qua sentētia interlocutoria, licet eā petierit verbo simplici reuocari, tn̄ p eū ab ipsa nō extitit appellatū, eo maxime cū sapiat naturā diffinitiue, ꝛ sic amodo talis sn̄ia trāsiuit in rē iudicatā. vt ff. de condi. indeb. l. eleganter. ꝛ extra, de re iudi. c. causam. ꝛ in c. qd ad cōsultationē. Unde merito videtur exclusus, ꝛ obstāte exceptione rei iud. non est amplius admittendus, nec audiēdus, vt ff. de re iudi. per totum. Aduocata humani generis sequēs non [illegible] alleg. supradictis mulierum sexum fragilem, ꝛ miserabilem semper timens subuersionem humani generis faciem suam [illegible]uit in lacrymis, atque singultibus infinitis adeo quod tota celestis militia eā videns, ita acerbissime lacrymanem, ꝛ secum condolentem vna secum non cessabat aliquatenus lacrymari. virgoque Maria flexis genibus coram filio scissis vestimentis suis filium suum alloquitur hoc modo, Filli mi, ecce demon qui spuit in faciem tuam, qui te lapidauit, qui te ad columnam ligauit, qui te verberauit, qui te in statera crucis tanquam latronem confixit, qui te tradendo amarissime mori fecit, ꝛ nunc animo petulanti euersa facie tam audacter tuum officium implorauit. Ego vero tua mater dulcissima, te nouem mensibus in vtero portaui, ꝛ de his meis vberibus lactaui, his pastus es, ꝛ Herodis Regis furiam fugere volui te nunquam de manibus relaxando. Unde ergo procedit, fili mi, quod tu vis istum versutum in tanta pertinacia permanere: scis quod contra formam rationis expostulat: quare instanter peto mihi aduocate humani generis iustitiam exhiberi, ꝛ illi versuto tuum officiū totaliter denegari, ego vero sum mater, ipse autem diabolus, ego quero salutē humani generis, ipse vero mortem, ego sum amica filii mei ipse vero damnatus ꝛ infamis, ꝛ a coronatiōe celestis glorie penitus exclusus, quomodo ergo est audiēdus: Certe nullatenus. Item quare debet ipse versutus esse melioris conditionis me. Certe non video, argum. ff. de noxa. l. non solum. ꝛ extra de dolo ꝛ contumac. cap. contingit. quare postulo mota immensa tristitia, ꝛ magno dolo perterrita, quod si magis hosti faues quam matr

matri tue, de libro celestis glorie debes me cancellare. Videsne autem Jesus matrem suam in tanto dolore pietate immensa commotus facie dixit ad demonē, Vade retro satanas: q̄ petitū offi
cium tibi merito denegamus. Demon autem iracundia motus dixit ad iudicem, Domine Jesu Christi, vos nō estis iustus iudex bene video & clare cognosco, q̄ caro & sanguis vester facit
ea prim. & vij. q. i. c. si ergo, cū sim. & c. Moyses. ea. causa & q. 2 be
ne nostis quod de forma iuris licitum nō erat matrem vestram contra me postulare causis, iuribus, & rationibus. s. dictis. Ego modo ostendo vobis Euangelium, quod si bene inspiciatur di
recte facit pro me, dicitur enim q̄ princeps huius mundi venit. Queso igitur pater sancte quod vos obseruetis verba vestra hic scripta que processerunt ex labijs vestris, & nō faciatis ipsa esse irrita, & inania. Sed queso, prout litera iacet, executioni mā
detur. Vos scitis quod ego sum princeps huius mundi, & i hoc de me loquitur scriptura, verba & sensus verborū seu litere quod ego sum Princeps malorum peccatorū, vos estis princeps bo
norum & iustorum. Modo scitis quod cum litigantes ad rixam veniunt boni iudicis interest litem dirimere, vt ff. si certū pet. Quidam existimauerunt, & dare debet iudex vnicuique partem suam. vt ff. de vsufruc. l. cuius rei. vt ff. de condictione indebiti. l. fina. §. fit tamē, ergo placeat vobis mihi dare genus humanum, cum propter peccatum commissum ego sum Princeps huius mundi. Et sicut scitis, verba sunt intelligenda cum effectu. facit l. eum qui. §. nocere. ff. ne quis eum qui in ius voc. est vi exi. iuncta l. prima. §. hec autem verba. ff. q̄ quisque iur. & de cler. non resi. in ecclesia, vel prebenda. c. relatum. circa medium. & extra de ver
borum signifi. capi. preterea. & de penit. distinc. prim. hec autem verba, cum similibus. Si ergo sum princeps malorū, & peccato
rum (si pro quia) & genus humanum peccauit, vt s. dictum est, faciatis ergo cū effectu q̄ ego sim princeps, & nō auferatis mihi quod meum est. Vos vidistis pater sancte q̄ quotidie est discor
dia inter vos, & me, vos quoq; dicitis illud esse vestrū q̄ est meū. & ego dico quādoque q̄ est meum illud q̄ est vestrum. Igitur vt omnis cessat discordia, faciatis sicut bonꝰ, & iustꝰ inder. & equa
lance procedatis. Placeat vobis bonos, & malos diuidere, vos
tis dominator bonorū, & ego sim dominator malorum, & si hoc facietis promitto vobis q̄ regnum vestrum non erit maius quā
sit vnum granum milij respectu regni mei. Et dixit filius matri
sue, O aduocata mundi, responde demoni, quia prima facie ius, & iustitia postulare videtur: Aduocata respondit & dixit Absit, fili mi, quod ipse versutus ius & iustitiā vllatenus videatur po
stulare, ipse enim vnum petit ab extra, iutus vero habet contra
rium, vt ff. de excep. l. generaliter. vos scitis, sicut omnes sciunt quod tali die sicut fuit heri dies veneris Sancta, iste versutus
quot & quanta mala commisit: i habet enim ille modos n occidi, nec ignoramus astutiam eius vt legitur xvi. q. ij. c. vifis literis. Scitis enim quod ad petitionem eius vos fuistis in statera cru
cis ponderatus, vt legitur xxiij. q. i. c. paratus debet esse. Scitis enim quod pro humani generis redemptione de summis celo
rum ad ima mundi descendens sustinuisti penitus mortem tem
porale, vt in c. pro humani redemptione in princ. extra de hom. l. b. vi. Iste enim versutus horrēda immanitate, detestandaque
astutia mortem appetit aliorum, dicto c. pro humani. §. cum igi
tur, superius alleg. Unde cū semel fili mi, ad inferos descendisti & captiuos inde extraxisti. Non est congruum, neque iustum su
per humani generis seruitute dispurare amplius, maxime in
ipsius humani generis detrimentum, transiuit enim a modo sen
tentia in rem iudicatam. vt extra de re iudica. c. cum inter vos. & a sententia non erit it appellatum: ideo non est amplius appel
landum, ne pueris assimilemur, quibus si non placet quod ge
stum est in libris, dicunt admiuicem iterum faciamus. ex quibus fili mi, clare concluditur istum versutū a tramite iustitie esse pe
nitus alienum, & respiciens demonem facie turbata dixit ei, al
loquere maledicte, & vide an sis perteritus de tanta responsio
ne. Dixit demon, dimitte me: quia deest hora vt loquamur mi
rabilia, neque teipsam laudare debes, q̄ omnis laus in ppria
ore sordescit sed veniamus ad alia. Et dico quod Deus viuit in
veritate & iustitia, vt extra. de iureiur. c. si Christus. §. Jacob. ipse punire merito debet magnū, sicut paruū, nec apud eū debet esse acceptio personarū. Item debet punire coniunctū, sicut extra
neū. l. fi. & ibi gl. in verb. Remus. ff. de re. diui. Quare cū hoc sit, instanter peto hominem esse dānandū, & hoc fortissimo arg. Tu
scis, quod Angelus lucifer fuit de celo deiect⁹, nullo precepto precedēte, & si cinc bediens dici nō potuit. Sed Ade & Eue pre
ceptum fuit factum, ne de pomo comederent: quia qua hora co
mederent, morte morerentur, & preceptum eis factum transi
gredi non curarunt, & ego cui nullum preceptum de obedien
do fuit factum, fui delectus de celo, & sum damnatus, quanto er
go, multo fortius debet damnari humanum genus, quod pre
ceptum domini preteriuit: Fortius est contra precep tum quam
preter preceptum facere. vt C. de negot. gest. l. fina. & sic dico hu
manum genus debere damnari, & tunc peto, quod respondeat
It aduoca a. Respondit aduocata, o miser infelix, non est simile illud q̄ posuisti de Angelo. Angelus enim qui peccauit, fuit merito puniendus: quia nihil infirmū in se habebat quod ipsum induceret ad peccandum, quia non aliqua infirmitate, sed ma
lignitate deliberata peccauit. vi. q. iij. c. quod bene & xix. dist. c. secundum. & sicut scis nullo modo precepto indigebat, homo autem cum peccauit habuit quod ipsum ad peccandum induce
ret, scilicet, corpus fragile. vt de pe. distin. ij. c. ille Rex. & de pe. dist. j. c. si homo. homo enim talē certitudinē nō habuit propter cor
pus, q̄ animā grauabat. & ideo nō est bonum q̄ de Ang. dicis. vnde sile a modo perfide dānāte, q̄ satis dictū est. Dixit demō Non filebo, aperias aures tuas o aduocata humani generis, & audies ea que dicā tibi. Dixit aduocata, Finē litigijs modo fa
ciamus, scis enim q̄ in omnibus succubuisti, vnde ad hoc am
plius redire nō potes, petis a modo interlocutionem fieri supra positis sicut superius in restitutione facere non tardasti: Re
spondit demon, o aduocata, satis admiror de vobis, q̄ non solū mihi, sed summe deitati vultis finem imponere, Sed attende vnum, adhuc insisto, & dico quod homo peccauit. Aduocata au
tem conuersa ad filium dixit, Fili mi, tu iudex viuorū & mortuo
rum, ego scio quod vltra vult dicere iste versutus, vult enim ar
guere falsis cauillationibus, & argumentis ostēdere hominem peccasse, & concludere vult, quasi dicta sua originem extraxerint
ex fonte iuridico, vos enim scitis fili mi, quod propositum, & fun
damentum suum falsum fuit, quomodo ergo credendum est pre
sens verum dicere? Certe nullo modo, quia semel malus sem
per presumitur esse malus. l. si cui. §. eisdem. ff. de accu. iuncta l. Lassius. ff. de sena. ipse enim versut⁹ adeo fastidia dicit, q̄ amo
do nescio in qua parte me voluam. Quare te supplico, fili mi, q̄ sibi precipias q̄ vno verbo dicat quā clausulā velit, & ego ipsam
puncta bo, & glossabo secundum veritatem. Dixit demon, Ego audio bodie mirabilia in sole, luna, & stellis, quia aduocata mū
di vult esse mea aduocata me inuito, & nolente, quod est contra legem, quia beneficium non confertur in inuitum, vt l. nec emere. C. de iu. delibe. & ff. de re. iur. l. inuito. cum suis simi. vult enim esse mea tutrix & nutrix, & facere de me sicut fit de pueris, qui nesciunt punctare, neque glossare, ego enim verba mea, ita aper
te dico, quod non egent aliqua punctatione, vel glossatione de
mundo, vnde quantum ad hoc ipsam ego postulo non audiri, cum partes actoris velit sustineri, que mee sunt, vt lege. j. circa princip. ff. de probat. Replicando autem dixit aduocata, Non modicum turbata sum, nolo enim quod falsitatē alleget, fili mi, iste versutus coram te, non enim debet audiri ratione mēdacij, vt C. de indi. vi. tol. l. j. in fi. Sed si falsitatem vult dicere, dicat in regno suo non autem in regno tuo. Dixit Demon, Si non vultis me audire, ego recedam, & ex nūc aperte videbo si erit iu
stitia iudicantis. Tunc dixit pater omnipotens matri sue, Vi
ne videamus, an velit iste versutus iustitiam postulare. Scis enim quod ego sum iustitia, & necesse est me ius suum vnicuique tribuere, vt l. iustitia. ff. de iusti. & iu. & instit. eod. in princi. iuncto canone j. dist. respiciamus ergo an demon foueat iustā causam. Tunc mater respondens dixit, Fili mi iustitia tua est in hoc, vt non dimittas eum dicere mendacium in tuo regno. Dixit au
tem omnipotens matri sue, si iste versutus dicit mendacium, de mendacio acerbissime punietur, vnde sinas eum dicere, di
xit tunc aduocata. Vicas ergo damnate quod dicere inten
dis. Dixit tunc demon, Homo peccauit, merito puniendum, & damnandum postulo. Dixit aduocata, non vltra procedas, q̄
iam a tramite iuris recedis. Non enim dicis, qualiter ipse pec
cauerit, & an sui culpa peccauerit, an vero tua. Scis enim quod in culpa fuisti, vt superius dictum est, quare hic eas amodo quia
tempus est: tunc dixit Jesus, o mater dimitte ipsum dicere q̄ in ciuile est, nisi tota lege perspecta aliquid indicare vel re
spondere permiseris, vt ff. de legib. l. inciuile. Dixit tūc demon, Homo peccauit contra bonitatem infinitam, & non curo qua culpa peccauerit, an sua, vel aliena, quia posito mīlies quod ego ipsum induxerim ad peccandum, scriptum est in lege, quod agens & consentiens pari pena puniuntur, vt extra de sentent.
excom. c. nuper. cum seq. & ibi tert. iuncto c. vt clericorum circa fi.

extra de vit.& hon.cler.& in §.ope.Insti.de obli. que ex delic.fa cit etiã decretalis mulieres.in fi.extra de sen.excõ. ibi not.in gl. iuncta decre.quante.& ibi ter.no.in eo.tit.cum ibi alle.in gl.Fa cit ti.q.iij.c.quoniã multos.Facit.l.is qui opem.ff.de fur. iucta l.verũ.& est glo.multũno.in l. iubemus nulli post hac.ff.§.sane. circa fi.C.de sac.eccle.iuncta l.fi quẽquã.eo.tit. Facit.l. adigere. in princ.ff.õ iure pat.iuncta l.liberoũ.in fi.ff. de his qui not. in fa.concor.ter.ad literam in c.i. extra de offi.deleg.cũ infinitis si. Unde amodo sufficit mihi quod homo peccauit. pena enim de bet secundũ iura correspondere culpe quare peto ad hoc vt ser vetur equalitas cum sicut ego per peccatũ sum dãnatus sic ho mo qui peccauit,similiter condẽnetur. Cõmisit enim homo cri men lese maiest.vnde ipse cũ heredib⁹ suis est merito dãnãdus. Scriptum est enim quod filij paterno debent perire supplicio, in quibus hereditarij criminis exẽpla metuũtur, ve l quisquis. circa prin.C.ad leg.Jul.maie.extra de ho.& sicut dignũ, cum si. Eduocata respondit:Audi fili mi,qui semper fis benedictus su per omnem creaturã,in cuius nomine flectitur omne genu celes tiũ terrestriũ,& infernorũ dicit iste versutus q homo peccauit contra bonitatem infinitã, ergo est puniẽdus in infinitum. Ad q̃ rndeo & dico q vos fili mi,estis Deꝰ & homo,& estis bonitas infinita,ergo homo peccauit contra vos ergo vobis est iniuria illata,quã remittere potestis,vt ſ.dicet,quia aut vult dicere iste versutus q homo ex leuitate ꝓcessit ad peccandũ, & tunc nõ est condẽnandus.Aut processit ex insania,& tũc sibi est miserandũ. Aut ex iniuria,& tunc est sibi iniuria remittenda.textus est mul tũ no.in l.i.C.si quis Jmpe.ma.Sic ergo concludetur ipsum nõ debere puniri nec condẽnari.Rndemõ:ego bene dixi.§.q̃ du rum mihi erat habere matrẽ iudicis aduocatam cõtra me,vt C. de esset.& dome.l.domesticus.& dixit Regine celoũ, Clos male facitis. qz nõ vultis q̃ homo puniat de peccato cõmisso, q̃ est cõtra l.sancimus.C.de pe.& rũq̃ q ũ,ac si quis. Tunc dixit Jesꝰ demoni,Sile amodo,qz bene scis q̃ i cruce pepẽdi ꝓ redẽptiõe generis humani,q8 semel ꝓpter peccatũ dãnatũ fuerat. Unde nõ esset iustũ, q̃ õ eodẽ peccato bis cõtra genus humanum sen tentiã ꝓferamus,arg.ff.nau.cau.stab. l. licet grãtis. §.fi.in fi. vbi dicit,qõ nõ debet sepe de delicto eiusdẽ bis queri. Expectãdũ est ergo vsqz ad diẽ iudicij,qz tũc multos male pdã, bonos autẽ faciã in celesti gaudio triũphare. Dixit demõ, O ñe Jesu Chri ste ,Rex glorie.noli sic interloqui,qz tu bene scis,q̃ homo pecca uit infinite.vnde ad olim,& ad hodie extendit pena sua,est ergo hodie puniendus.qz lex hodie loquit.l.Arriani,C.õ heret.& in olbus auth.q̃ loquitur ,ꝫ hodie,&c. Rndit aduocata.Tu false cõ cludis & scis,q nõ ꝓbat hoc esse q̃ ab hoc cõtingit abesse.l.non nudis.& l.nõ epistolis.& l.necꝫ natales.C. õ ꝓba.scis eñ q̃ si q̃ culpa i homine fuit,q̃ nõ credo,fuit ꝓ gratiã abolita,& misericoꝛ diam cancellata,cum nullatenus est in culpa nõ est aliqualiter puniẽdus nõ enim credas q̃ precibus tue calamitatis facias iu dicẽ lachrymari,hoc enim esse nõ dz,vt l.obseruãdum.§.sed & in cognoscẽdo.ff.de offic.ꝓfi.& ibi ter.facit.l.quisqs.C. õ postu. vñ est bonũ obuiare malitijs tuis, & te perturbare peruersum,qz si fic nõ fieret,nihil aliud esset q̃ fauorẽ impietati ꝓ viribus im partiri q̃ esse nõ debet,vt in Decretis xxiij.q.iij.c.qui põt obuiare.cũ si. Tunc dixit demõ ad Jesum, O ñe,peto iustitiã exhi beri,aliter non est aliquo iudicio ꝓmunita persona tua, si in te defecit iustitia qz deficiente iustitia,nõ es iudex.vt in Decretis xxiij.q.ij.c.iniustum est Rndit aduocata. Adhuc loqueris male
12 dicte: & scis enim qõ Deus creauit hominẽ ad imaginẽ,& simili tudinẽ suã,vt C.de penis.l.si qs in metallum. & ipsum hominẽ voluit esse heredẽ vite eterne:quã olim ꝓmisit Abrahe & semini eius. Igitur humanũ genus nõ debet esse tuũ.sed debet celestis glorie gaudio collocari. Rndit demon, Tu scis aduocata,quod Deus creauit hominẽ.sed vnũ scio qõ ipsum creauit cũ sapien tia:si ergo sapiẽtiã habebat & ipse in sua sapiẽtia peccauit, ergo scienter.& dolose peccauit,& sic dolus suus sibi patrocinari non debet vt extra de dolo.c.ex literis.circa finẽ.cũ si. ergo venit pu niendus.& sic pronunciari peto. Respõdit aduocata, Sile amo do fili iniquitatis, nõne dixi tibi quod homo propter fragilita tem mulieris inductus fuit ad peccandũ: Certe sic, vnde homo
13 non venit puniẽdus,sed tu diabole maledicte.& Quia qui occa sionẽ dãni dat,dãnum dedisse videt.vt ẽ.dixi in l.qui occidit.ff. ad l.Aquil.cum si.non enim est modo super hoc insistendũ am plius.qz satis disputatum est.& multa dixi,que reepilogare non erat necesse & multis vti iuris articulis nõ est idẽ dicere,sed se est ipsis loquacibus adaptare.vt est ter.in l.in cuius.§.cũ qs.ff. de lega.ij.imo q̃ plus est,effuso sermone loqui.vt l.finali i fine. C.de do.promis.modo enim cognoui omnia contraria tua,sicut etiam primitus cognoscebam. Nam,cognito vno contrariorum, cognoscitur & reliquum.vt Insti.de bis qui sunt sui vel alie.iur. in princ.ff.de verbo.oblig.l.vbi autem nõ appꝛet.& xxxij.q.i.c. cum renunciatur. Peto ergo fili mi charissime Rex glorie,& ui di saluator,vt in fauorẽ generis humani sententiam proferatis, ipsum q̃ genus humanũ ab impetitione procuratoris nequitie infernalis,alias penitus absolnẽdo. Jesus autem iustus iudex precepit Angelo Gabrieli vt tuba aurea citaret beatam Virgi nem Mariam aduocatam humani generis ex vna parte,& procuratorem nequitie infernalis ex alia ,ad sententiam audien dam die paschatis resurrectionis Jesu Christi,& ita factum est per Angelum Gabrielem. Jesus autem aduenientes de senten tiam pro tribunali protulit hoc modo. Jn eterni nomine amẽ. Nos Jesus mundi saluator,visa citatione contra genus huma num, visa etiam charta a procuratore producta,& allegata per procuratorem nequitie infernalis, visis etiam allegationibus factis per Mariam virginem aduocatam humani generis, vi sis positionibus responsionibus,& exceptionibus,& replicatio nibus.etiam iuribus ambarum partium,& his omnibus visis consideratis que in predictis & circa predicta videnda,& consi deranda fuerunt sedentes pro tribunali ad nostrum solium ba chum iuris positum super thronos angelorum in celesti palatio nostro,vbi residentiam facimus personalem, humanum genus hac mera diffinitiua absolum⁹,& ab impetitione procuratoris nequitie infernalis reddim⁹ absolutum cum hoc consonet iu stissimis scripturis & iuridice veritati, quam in hoc sequi volu mus, ipsumque procuratorem nequitie infernalis, & nunc pre cepimus ad damnationem inferni perpetuam penitus ambula re.vbi est fletus,& stridor dentium infinitus. Recessit diabolus scissis vestibus,& dolore perterritus ad infernos maledictus. Lata,data in his scriptis pronunciata, & promulgata fuit ꝫ scripta sententia in omnibus,& per omnia prout superius con tinetur,& scriptum est per ꝫ. dictum dominum nostrum Jesum Christum pro tribunali sedentem in supradicto loco presen tibus ꝫ.scriptis partibus,lecta & vulgarizata per me Joan. Evã gelistam notarium do.nostri Jesu christi & dicte curie scribam publicum,presentibus Joan.Baptista,Fran.& Dominico de fessoribus.Petro & Paulo principibus apostolorum,& Mi chaele archangelo & multis alijs sanctis in multitudine copio sa.Testibus ad hec vocatis,& habitis,& rogatis, Anno domi ni M.ccccj.ind.ij.die vj.mensis Aprilis. Tunc angeli videtes hec,& chorus celestis ceperunt alloqui virginem gloriosam dice tes, Salue regina mat misericordie,vita,dulcedo,& spes nostra. ¶ Explicit processus & tractatus quest. ventilatecoã Domi no nostro Jesu Christo inter virginem Mariam aduocatam humani generis ex vna parte,& diabolum contra genus humanum ex alia parte compositus, & compilatus per eximium le gum doct.do.Bart.a Saxoferr.ciuem Perusi.cuius anima re quiescat in pace,Amen.

Tractatus bannitorum.

1 ¶ Bannitus non equiparatur damnato vltimo supplicio efficitur seruus pene.
2 Sententia que suspenditur per aliquam conditionem tanta citam,non inducit capitis diminutionem.
Dãnatus ad mortem in presentia,statim efficitur seruus pene.
3 Bannitus non equiparatur deportato.
4 Preses prouincie,& magistratus municipales non possunt portare.
5 Bannitus non efficitur infamis.
6 Bannitus non equiparatur relegato.
7 Bannitus nõ equiparatur excommunicato,& de vno ad alt licite non arguitur.
8 Bannitus,qui ex forma statuti impune occidi potest,equip tur trãsfuge.& trãsfuga dicit. Itẽ dicitur bostis siue ciuita
9 Subditus rebellans domino,vel potestati dicitur bostis.
10 Bannitus perdit tantummodo iura ciuitatis,a qua exbann est in eius fauorem facientia,non autem ius gentium,nec ca
11 Opi.Ja.de Are.vt plurimum videtur de mente iuris.
12 Bannitus testamentum facere potest secundum ius comm non secundum iura sue ciuitatis.
13 Bannitus non potest heres institui in testamento condito cundum iura sue ciuitatis,sed secundum ius commune fic.
14 Bannitus non succedit ab intestato respectu statutorum ci uitatis,sed iuris communis sic.
15 Bannitus,qui non potest impune occidi,licet offendens ei mitius puniatur,non dicitur transfuga, retinet etiam iura ci uitatis,& equiparatur vilibus personis.

Bonus

16 Banniri quis potest iure communi.
17 Bannitus iure communi ea perdit.que in bāno exprimuntur.
18 Bannitus de iure communi non habetur pro confesso.sicut bānitus ex forma statutorum.
19 Iudex non potest ponere quem in bāno quod termino elapso possit impune occidi.

a 1 PRimo videamus, ª vtrū bānitus equiparetur dānato vltimo supplicio, vel ad bestias ꝛ sic efficiat seruus pene, quod videtur: quia dānatus ad mortē etiam hodie seruus efficit, vt not. C. de do. inter virum. ꝛ vxo. auth. sed hodie et ff. de pen. l. qui vltimo. sed talis erat bannitus ad mortem, vt probatur, ergo, ꝛc. Contrarium dicas, quod non efficitur seruus pene. Nam sententia que suspenditur per aliquam conditionem tacitam, vel expressam non inducit capitis diminutionem, vt ff. de iniust. test. l. si quis filiō exheredato. §. eius qui deportatur. ꝛ de leg. 1. iij. l. j. §. bi quibus. de pe. l. j. §. j. Sed iste est condemnatus ad mortem sub ista conditione, si in fortiam peruenerit. ergo ꝛc. ¶ Preterea, nullus superuiuens hodie efficitur seruus pene ex sententia, vt d. l. j. de pen. ꝛ d. ati. ben. sed hodie. dic vt ibi no. hic ergo bannitus, ꝛ cōdemnatus in absentia superuiuit. ergo, ꝛc. Dices tu, expressa conditio, que tacite inest, habet suspendere conditionem. l. hec verba, cum simil. de leg. 1. ¶ Secundo: quia illa lex loquitur quo ad transmissionem ad heredes, sed quo ad obligationis effectū nulla differentia est inter expressam ꝛ tacitam, vt l. item quia. ff. de pac. fa. b tecōtamen q̄ si esset in presentia, ꝛ esset dānatus ad mortem, statim etiam hodie efficeretur seruus pene, vt dictis iur. nec valeret eius testamētum. ff. de testam. l. eius qui. ꝛ ibi no. ꝛ melius per Dy. qui ibi glo. in aliquo non bene dicit. ¶ Tertio videa- 3 mus vtrum ꝛequiparetur deportato. gl. que est Iusti. qui mod. ius pa. pos. sol. dicit quod si banniti publicētur de iure, vel de cōsuetudine, equiparetur deportato, ꝛ idem dicit gl. in cap. hic finitur ler. Contrarium credo, videlicet quod non equiparetur de 4 portato. quod sic probo. ¶ Preses prouincie ꝛ magistratus municipales non possunt deportare, vt ff. de leg. iij. l. j. §. deportatos. de iniust. test. l. si quis. §. eius qui. ꝛ de offi. presi. l. illicitas. §. veritas. Si ergo non possunt ipā, multo minus poterit ¶ Potestas vnius ciuitatis, cum erbanniti ab eis non equiparentur deportatis. Preterea, sententia deportationis non fertur in absentes. ff. de pen. l. absentem. sed bannum fertur in absentem, ergo nō ꝛequiparatur deportato. Preterea deportatus perditur a ciuitas romanorum. ff. de pen. l. quidam. Sed si diceremus talem bannitum equiparari deportato, talis bannitus perderet Romanitatem, ꝛ iura ciuium Romanorum. ¶ Secundo vnus iudex extenderet iurisdictionem suam contra. l. inter penas. in princi. ꝛ l. relegatorum. in princip. ꝛ in §. ad tempus. ff. de interdic. ꝛ relega. Preterea fama eius qui deportatur, diminuitur: quia effi- 5 citur infamis. imo eius fama in totum tollitur, vt ff. de vsūs ꝛ exr. cog. l. cognitionum. §. fina. Sed erbannitus † non efficitur infamis: quia edictum proponitur in absentem de maleficio nō infamat nisi de facto vt de requir. re. l. fina. Nam expresse dicitur bannitus condemnatus extra ordinem, vt in glos. de modo multe lege prima. Facit quod dicitur in l. iij. §. preterea. ꝛ ibi not. per Dyn. de suspectis tutorib. ergo patet quod non equiparetur deportato. Preterea, non reperitur lege cautum, q̄ deportatus possit impune occidi, sed bannitus potest impune occidi ex forma statutorum ergo nō equiparetur deportato. Preterea bānitus est tanquam ab ipso principio contumax. ꝛ extra obedientiā ꝛobediens sit, deportatus est obediēs. ꝛ sic, si post deportatum. §. in exulibus. ergo, ꝛc. Preterea, deportatum nemo pōt restituere, nisi princeps. vel senatus. de pen. l. relegati. in fin. ff. de postul. l. j. §. de qua autem restitutione. sed erbanniti tota die restituūtur per communia, ꝛ eorū rectores. ergo non equiparantur deportato. iuxta sententia est Jac. de Are. ꝛ no. Dy. C. de heredi. instit. l. j. Et ita determinatū fuit Bono. i pub. disputa. per 6 do. Sed. ꝛ cōiter tenent ¶ Hodie. ¶ Tertio videamus, † vtrum equiparantur relegatis. Glo. que est in dicto. §. relegati. dicit. q̄ quando bannitus non amittit bona, q̄ tunc equiparatur relegato Item sentit gloss. ff. ex quibus caus. in pos. eat. l. cognitio. bannitus per solam cōtumaciam credo verum. nam aliquis est ex cognitione secundū statuta ꝛ consuetudines Italie, sed sententia relegationis licet in absentē posset ferri, tamē debet cognosci ō crimine. dicitur quod debet ferri in absentes more priuatorū iudiciorum, sed constat, q̄ in causis priuatorum non fertur in absentes sententia nisi cognitio de causa procedat, vt C. de iud. l. perandū. §. finaute reus. ꝛ C. quomodo ꝛ quādoiud. in auth. qui semel. ¶ Pro hoc facit in auth. de incest. nupt. §. j. q̄ ibi no. i prin. magne glo. que incip. Ex hoc patet, q̄ bannitus non equiparatur relegato. ¶ Primo relegatus est infamis. vt ff. de var. ꝛ extraord. cog. l. cognitionum. §. minuntur. saltem iterum, cum est in relegatione, vt l. quid ergo. §. pena grauior. de his qui no. infa. sed bannitus non est infamis, vt ś. dictum est. ¶ Preterea relegato non potest dari licentia reuertendi, nisi a principe. l. relegati. ff. de penis. in fi. sed erbanniti restituuntur a ciuitate: ergo, ꝛc. 7 ¶ Quarto est videndum, vtrum bannitus equiparatur excommunicato in omnibus, ita quod de vno ad alium arguatur. Nam isti erbanniti statim elapso bono habentur pro confessis de maleficio. nec possunt innocentiam purgare, secundum statuta ꝛ consuetudines Italie, sed excommunicati statim prestita satisdatione de parendo mandatis iudicis absoluuntur: vt extra quod met. cau. c. j. ꝛ de sent excom. c. nuper. ꝛ c. sacro. in fi. Ex effectu ergo patet. q̄ non procedit equiparatio. Preterea, excommunicatus, a sacramentis, ꝛ communione fidelium excluditur: extra de sentē. excom. c. ū. de senten. excom. c. ū. ꝛ c. pe. certum est autem bannitum predicta non perdere. igitur, ꝛc. Preterea sententia excommunicationis a iudice suo lata, valet apud omnes. d. c. pen. sed erbanniti non facit quem haberi pro erbannito. nisi in illa ciuitate. vbi est erbannitus: ergo, ꝛc. Preterea non reperitur q̄ excommunicatus possit impune occidi: ergo, ꝛc. hoc intellige. nisi excommunicatus esset incorrigibilis, vt xx. ū. q. v. c. excommunicatorum. ꝛ ibi not. ꝛ sic videtur bona argumentatio 8 de vno ad alium simpliciter. Quid dicemus? Dico talem bannitum ex forma statuti impune occidi posse ꝛ recte ꝛ proprie dici trāsfuga ciuitatis sue. ¶ Item proprie potest dici hostes ciuitatis sue, hoc probo tam ex modo constituendi. quam ex modo constituti. Ex modo constituendi patet, sicut ille dicitur transfuga, qui ab alijs qui sub imperio sunt de causa desistit in hostiū numero aliorū erbannitorū, ꝛ hostium ciuitatis sue: ergo proprie potest dici transfuga ciuitatis sue. ¶ Item hoc probatur ex effectu constituti. Nam licitum est trāsfugam impune occidere. ¶ Item exbannitus simpliciter reuendo ad ciuitatē suam nō recuperat eā. Sed poterit instare: hostes sunt quibus populus Roma. bella indixit. vel ipsi populo. ff. de capti. l. hostes. Ex erbanniti non sunt hui⁹modi: ergo, ꝛc. si non contulerunt se in numerum hostium, ꝛ sic non potest dici transfuga. ¶ Secundo hostes inter quos habent locum iura captiuitatis, sunt hi, de quibus loquūtur d. l. hostes, sed alio modo loquendo videtur. q̄ ciuitas possit habere hostes suos, si ipsis belluz indixerit, vt ff. de capti. l. si quis ingenuo. §. fina. ꝛ not. in d. l. hostes. in j. gloss. sed talibus exbannitis indixit ciuitas bellum permittendo. q̄ possunt occidi. ꝛ statuendo officiales ad eos capiendos: ergo 9 sunt hostes ciuitatis. ¶ Item quando subditus se rebellat † domino, vel potestati. dicitur hostis, vt C. de his qui ad eccl. confu. l. seruus. in fi. glo. ¶ Pro hoc facit quod not. Cy. de minu. l. si nō conuitū. in princip. ꝛ exbannitus potest dici transfuga sue ciuitatis. Itaque possunt dici hostes. Nam illi, quos senatus etiam iudicat hostes, sunt hostes populi Romani d. l. amissiōe. vers. sed ꝛ hi. cum glo. sua. ita illi subditi, quos commune iudicat suos hostes, sunt hostes sue ciuitatis. Sz exbānitēdo eos iudicat suos hostes: ergo, ꝛc. ꝛ possunt dici trāsfuge, ꝛ hostes sue ciuita- 10 tis. ¶ Restat videre, quid bannitus amittit pro tali banno. Ad quod vos debetis scire, q̄ transfuge, ꝛ hostes populi Roma. vltra alias ciuitates perdunt Ciuitatem Ro. ꝛ omnia iura gentium. vt d. l. amissione. ꝛ l. quidam sunt ff. de penis. hoc verū q̄ perdunt iura ciuitatis Roma. inquantum respicit commodum suum. sed prout respicit incommodum iura ciuitatis Ro. remanent apud eos secundum vnam solu. in l. postliminium. §. filius. de capt. ꝛ probatur hic. ꝛ patet quia promittendo vobis, obligat se ciuiliter. vt not. ff. de capt. l. tutelas. §. fin. Hoc etiam patet, quia lex ciuitatis Romane que permittit eos occidi, eos ligat, vt C. de fi. c. l. iij. in fi. Sic itaque dico de tali bannito. Quia cū ipse proprie sit transfuga, ꝛ hostis populi ciuitatis, vbi est erbānitus, vt ś. probaui, dico q̄ exbannitus perdit illam ciuitatem, ꝛ omnia iura, ꝛ priuilegia illius ciuitatis. Jura autē gentiuz ita iura cōmunia ciuitatis Roma. sunt imperū Romani, ideo non perdit ea. Nam non est transfuga Romani Imperū, sed illius ciuitatis tantū, vbi est exbannitus, ꝛ sic idē de parte quo ad partem, quod est de toto quo ad totū. Preterea hoc est verū, quia si aliquis est transfuga, vel reprobatus ab aliquo collegio, iura ꝛ priuilegia illius collegū perderet, remanet tamen in dispositione iuris communis. vt ff. de excu. tu. l. sed ꝛ reprobari. ꝛ C. de epi. ꝛ cler. auth. generaliter. ꝛ C. de questioni. l. milites. de tabul. l. ū. libro x. ita ergo, cum ipse bannitus sit remotus ex delicto ob

vniuersitatem perdet iura, & priuilegia tantum ipsius vniuersitatis, pro hoc facit C. si curia. vel cohor. l. j. in fine lib. x. Ad istã
11 †opi. induco testem Jac. de Are. cuius opi. videtur esse de mente iuris, vt plurimum, qui hoc tenet, vt ff. ad S. C. Treb. l. ex facto. §. ex facto. & inter cetera his verbis vtitur, Quod de bannitis nostri temporis dicunt quidam idem. qõ in deportato, arg. ſ. de bo dam. l. j. sed contrarium videtur: quia sententia deportationis etiam a præsidibus dari nõ potest, vt ſ. de pen. l. ij. de legiõ. l. j. §. deportatos. multo minus a ciuitatum rectoribus. nõ ergo perdit que sunt iuris ciuilis ſRomanorum propter bannum, sicut relegatus: licet sibi bona adimentur: quod interdum fit, licet regulariter non habeat fieri, vt ſ. de interd. & rele. l. relegatorũ. § j. C. de postul. l. nemo. & arg. ff. de pe. l. interpretatione. Ea autem, que sunt propria ciuitatis, a qua est exbannitus, amisisse credo: quia quantum ad illam peregrinus est, vt C. de here. ſtl. l. i. & de in ius vocã. l. sed si hac. §. sed si per penã. Jsta sunt sua ỹ ba. per que, vt patet, posuit suam voluntatem ponendo non in argumentum inducendo. ¶Patet ergo, q̃ iura sue ciuitatis perdit. seu a qua est exbãnitus, sed iura cõmunia retinet, vt dictum
12 est. ¶Quero, nunquid †bannitus possit facere testamẽtũ? Vy. in d. l. eius qui. §. fin. de testam. dicit q̃ si ei auferũtur bona, quod equiparatur deportato secundum gl. in d. §. deportatos. & non potest facere testamẽtum. Idem tenet Spe. in tit. de instr. edi. §. compendiose. versi. quid de bannitis. Alij cõmuniter contra, quia negant ipsum equiparari deportato, vt dixi ʒ. cum distinctione tamen. Aut fecit testamentum secundum ius commune, & potest. Aut secundum jus ciuitatis sue & non potest vt puta q̃ erat in ciuitate statutum, q̃ testamentum possit fieri minori numero septem testiũ. ¶Sed nunquid poterit heres instituꝛ? quidam q̃ nõ quia equiparatur deportato, vt plene per Lyn. in l. j.
13 C. de hered. inſtit. Tu autem † distingue, aut instituitur in testamento facto secundũ ius propriũ illius ciuitatis, & tunc nõ põt
14 institui, q̃ illius iuris nõ est capax. vt patet ex õdictis. ¶† Itẽ posset queri an bãnitus succedat ab intestato: videtur dicendũ, aut loqueris de successione ab intestato de iure statuti, vt si per statutum dicitur, q̃ agnatus preferatur mulieri proximiori in gradu, tunc non succedit: quia ipsius iuris omnino est incapax, vt patet ex predictis. quod tene mẽti: q̃ multe alie questiones poterunt fieri si bene inſpiciatur. ¶Predicta vera credo in omni bannito, qui secundum formam statutorum impune potest occidi. nam ille proprie est transfuga, & hostis ciuitatis, & ei ciuitas
15 potest indicere bellũ, vt ʒ. pro bani. ¶Sed quero, †quid de bannito, qui non impune occidi potest. sed offendẽs, vel qui occidit minori pena punitur? ¶Respondeo, quod talis bannitus nõ est propriè trãsfuga. nec hostis ciuitatis. vt Lamissione. & l. capitis. de capi. dimi. vbi requiruntur duo copulatiue, scilicet quod desit ab his, sub quorũ imperio, & obedientia eorũ quibus subest: sed non facit secundum. quia se contulit in hostiũ numero. quod patet. quia ciuitas nõ habet eum pro hoste, cum priuat offendẽtes eum, licet minori pena, equiparatur autem talis exbãnitus personis vilibus, quibus qui iniuriatur, minus punitur, vt Inſt. de iniu. §. atror. & §. pena. & ff. de iniu. l. ſi. retinet ergo iura cõmuni. & iura sue ciuitatis & solum perdit illud quod tantum est expressum quod perdat. & ſi aliter diceretur oportet dicere omnem contumacem esse transfugam, & hostem sue ciuitatis, quod
16 esset iniquissimum. ¶† Sed pone quod in statutis nihil cõtinetur de exbãnito quid esset de iure communi? Dic quod de iure communi potest quis exbãniri: nam annotatio, que olim fiebat, erat quoddam bannũ. Dicebatur enim ſi non veniret intra terminum quod omnia bona sua ponantur in bonis fisci, vt ff. de requi. re. l. j. & no. in gl. in verb. requirẽdus. que incipit, id est requisitus, non est dubium quod iudex põt multare cõtumacem inobedientem sibi, vt ff. ſi quis ius di. non ob. l. vnica. Nã illud est bãnire, & multare cõtumacẽ inbedientẽ sibi, vt ff. de ven. inſpi. l. i. §. qõ ergo in gl. ſuper verbo, multetis. que Icipit id est, aliqui
bus bannis, facit C. de epiſc. & cleri. aut. item nulla cõmunitas. &
17 quod no. in l. j. in vlti. glo. C. qui bo. ced poſſ. † Sz quid perdit talis exbannitus iure communi? Respon. perdit id quod fuit expressum in banno, puta fuit bannitus q̃ ſi nõ veniret intra tẽp⁹ tale solueret centũ, vel perderet omnia bona in casibus, in quibus de eis loquitur. ¶Item, quia in bono veniũt bona, nõ poterit interim sibi solui. vt l. ſi de re ſ. re. ¶Itẽ, ſi tale crimen erit
18 qõ† infamat. interim erit ifamis de facto. C. de req. re. l. ſi. Est autẽ differentia inter istos. & bannitos nostri tẽporis qz. qui habẽtur p cõfessis ex forma statuti. nec post bannũ audiuntur ad aliquã excusationẽ: secus in bannitis de iure cõi, qui nõ habentur pro cõfessis, vt ff. de cust. re. l. diuus. versi. & diu⁹ Pius. & dic
19 vt ibi no. per Vy. ¶† Itẽ qd, ſi iudex appõit in bãno, q̃ elapso termino possit impune occidi, an vꝛ leat: Dic q̃ nõ, nisi fit permissum per statutũ, cũ bannũ sit quedã multa, vt dictũ est, semper debet esse pecuniaria, vt ff. de verbo. signifi. l. aliud. §. inter multã. & etiam multa, que a maioribus iudicibus infertur, non potest vltra tantam summam ascendere, vt C. de modo mulc. l. eos qui. Iste autem iudex pro multa imponeret penam corporalẽ ergo &c. Ex predictis patet quod exbanniti secundum formam iuris non sunt transfuge, nec hostes, quia non possunt impune offendi, & sic retinẽt iura ciuitatis ſRomane. Item iura ciuitatis sue. Et hec materia bannitorum dixisse sufficiat, que licet vera mihi Bar. videantur: scribo tamen, vt alijs materiam inuestigandi tribuam, & vt materia quotidiana bene minus intellecta lucem veritatis assumat, &c.

ADDITIO.

a Tb. D. ¶Primo videamus. Jste tract. est bar. & de ipso meminit idem Bar. in extraua. qui sint rebelles in ver. rebellando. in versi. Reges vero, & ciuitates, vbi remittit se ad ea que dicit in tracta. de bann. nostri temporis, & istum pro tract. Bart. alleg. Jas. in l. j. col. pen. versic extra glo. querunt docto. hic. C. de here. Alb. inſtit. tamen iste tractatus est insertus de verbo ad verbum per eundem Bart. in diſpu. sua incip. Z ucane ciuitatis statuto. in ver. ſaluatoris nostri. ibi. primo igitur videamus. vsque ibi ad argumenta & rationes in contrarium factas, & ponas hic additiones, quas ibi scripsi.

Tractatus exbannitorum.

a

Primo quero, an exbannitus possit agere contra aliquem suum debitorem, vel sue rei vel tentorem? Et videtur, q̃ ſi. Jllum relegatus bona sua reti. etenim de interd. & relega. l. j. & ff. de bõ. eo. qui nec. sibi consci. l. ỹ. in fi. ergo videtur quod agere possit. Facit ad hoc ff. de bono. poſ. l. edicto. §. rei autem capitalis. Et hoc verum, nisi bona simpliciter fuerint adempta. Facit ad hoc. C. ſi pend. appellames interue. l. ỹ. Sed contrarium puto, ad inſtar excommunicati agere non potest: vt in decret. de offic. iudic. ordina. c. ỹ. & extra de iudic. c. inteller⁹mus. Nec videtur de iure ciuili agere posse ad ſimilitudinem eius, cui aqua, & igni interdictum est. Si enim diceremus q̃ agere posset: iam pena exbannitionis esset tenuis premium: quod lex non vult: vt ff. ſolu. matrim. ab hostibus in principio. & l. ſiue hereditaria. ff. de nego. geſt. Sed etiam bona terrarum dicunt, q̃ non fiat ei ius qui alijs non vult ministrationem, & potest induci in arg. illud not. ad hoc. Quod quis semper expectet, vnde ſi non faciat alteri ius nec sibi fiet. ctet. nec debet. argumen. C. de epiſco. audi. l. nemo. & ibi citur. C. de pac. l. cum proponas. & nil Judeus Judeo. Jude. l. nemo. & quod not. in authenti. vt cum de appellatione. §. causas. & in authenti. vt exactione inſtante dotis. §. illud. que. & illud, Patere legem quam tu ipſe tuleris. Item propter contumaciam inobedientis fit exbannimentum, facit notatio, vnde non debet ei prodesse: vt ff. de doli except. apud Celſum. §. illa etiam. & C. de transact. l. transactionem. in decret. de donatio. inter virum & vxorem. Sicut enim excommunicatio eỹcit quem a communione fidelium, in decret. de poe. c. fina. ſic exbannimentum a communione ciuium. Et potest videri de eo qui deuiat a fide, qui hereticus dicitur, vnde bonum debet carere ſuffragijs: vt C. de apoſtat. lege terris. nam enim debet esse commune exbannito cum ceteris hominibus, extimioribus, vel legibus, vt dicitur in hereticor: vt C. de hereti. l. Manicheos. ¶Item quero, an actiones suas bannitus alteri cedere & mandare possit: & ſi cessit, an ille, cui cessit possit illas intentare? Et certe videtur quod non: quia iura fiscitum cum sua causa & cum suis vitijs, vt ff. de acquirenda poſſeſſione. l. Pomponius. §. i. & de excep. dol. l. apud Celſum. §. idem tractat. in pluribus alijs. §. illius legis: nam traditio nihil aliud transfert, quam quod fuerit apud eum qui tradit. ff. de acquirendo rerum domino. l. traditio. quia videtur quod iſte qui habet iura cessa ab exbannito, agere non possit. & nec exbannitus poterat, vt dixi supra in secunda quest. Nam ſi agere posset: eueniret illud quod fieret alia via. leg quod nec hoc licet. ff. de tutoribus & curat. datis ab hijs. l.

oportet.§.i. ꝛ lege voluntas.C.de fideicommissa.liberta l.oratio. ff.de sponsa.ꝛ totum illud brochardicum, quod facere.ꝛc. vt ff. de postu.l.quos.ꝓhibet.ꝛ C.de vsur.l.eos.in fi. Sed certe tamē hoc videtur distinguendū: aut ille qui habet ius cessum, habet ex lucrativa causa:ꝛ tunc obstat illa exceptio que obstaret cedē tiui ff. de doli exceptio.l.apud Celsum. §. de authoris. Si vero non habet ex causa lucrativa, tunc non obstat illa exceptio: vt eadem.l.§.sed si cum legitimo.ꝛ dicto §.de authoris, ꝛc. nitruz: quia quod apud me est inutile, alij cedendo, apud eum cui cedo est vtile:et dicitur ꝛ colligitur aperte ff.manda. lege Papinianus,quod autem dicitur de erbannito, quod actiones suas cedere possit,intellige in eo casu,quando propter erbannimentum eis bona non sunt adempta: vt supra dixi.vnde si bona retinet: ergo ꝛ actionem.ff. de verborum significatio.l.bonor. ꝛ Et quando erbannitus per sententiam occasione alicuius criminis, cuius bona auferuntur,ꝛ cessio prohibetur, vel etiam si non ante sententiam in casibus,de quo dic vt not.ff.de donat.l.post contractum. Tertio quero an erbannitus per procuratorem agere possit.Et videtur quod sic:quia quod per me non possum, per alium possum.argumen.ff.de in ius vocan.l.quesitum.ff. de priuilegijs creditorum.l.prima.§.si quis.ꝛ ff.de transactio.l.ꝛ post §.finali.ꝛ melius in l.Aristo. qui potio.in pigno. hab. in fine. Sed contrarium puto:licet enim possit procurator reliquere: vt ff.de minoribus.l.Papinianus exuli.non tamen puto ipsum procuratorem agere posse:quia ipse idem erbannitus agere videtur:argumen.ff.de administra.tutorum. l.ita autem.§. gessisset.item fraus fieret legi de persona ad personam:quod esse non debet:vt not.ff.de legibus.l.contra legem. ꝛ ff. ad Macedonia. sed ꝛ Julianus. C Quarto quero,quid si erbannitus cōueniatur,an possit se defendere,ꝛ in iudicio adesse? Et videtur, quod non:quia in exceptionibus ꝛ defensionibus quis est actor:vt ff. de testib.l.prima.ꝛ C.de exceptio.l.si quidem.ꝛ ff. de probationibus. laquoties. §. qui dolo. Sed certum est erbannitum non posse agere:vt dixi supra in prima questione. ergo nec se tueri, per rationem predictam. Sed certe contrarium puto.nec est eadem ratio.Non enim potest agere:ergo nec excipere:quia multa consequuntur aliqui magis excipiendo.quam agendo consequi non possunt:vt argument. C.etiam ob chirogra.pecu.l.prima.et ff.de pigno.l.prima.in princip.ꝛ ff.ad legem Falcidiam.l.prima. §.id quod.Et adidem optimum simile in minore.qui non potest agere communi dividendo: tamen si conuenitur potest se defendere:ꝛ predictum fit diuisio.C.de prediis minor.l.inter omnes. Et hoc decernit iudicium redditur in inuitum.ff.de verborum obligationibus.l.inter stipulantem.§.i. Pro hac opinione videtur calus in authentica,credēte.ꝛ.C.de hereticis Sed tutius puto dicēdum: vt si conueniatur per procuratorem se defendat. ad exemplum excommunicati, cui bannitum supra equiparauimus:vt in decreti,de iudic,capitu.iij. Et multa alia dici et notari possent super hac materia,scilicet, vtrum erbannitus possit excipere si conueniatur. Et vtrum possit exceptiones suas probare. Et vtrum si erbannitus conueniatur possit ipse actorem reconuenire. Et dicamus, quod non. vt notatur de exceptionibus capitulo, cum inter. que breuitatis causa omitto. Quinto quero, vtrum erbannitus possit appellare? Et videtur, quod non: quia contumax non appellat.C. de iudic. l.ꝓsperandum.§.finautem reus. Sed certe dicendum est quod appellare potest: vt dicitur manifeste. C. si pendente appellatione mors intervenerit.l.iij.ꝛ dic vt ibi notatur in dicta lege prosperandum.§.illo.ꝛ §.finautem reus. C Sexto quero cui equiparetur bannitus. Quidam equiparant eum ei qui est relegatus. Et videtur quod bene:nam relegatis bona non auferuntur:vt ff.de interdictis et relegatis. l. prima. et omnium eorum iura retinent relegati.et etiam liberos in potestate: vt ff.de interdict.ꝛ relegat.Relegatorum. Alij equiparant bannitum triplici exilio generi relegatorum: quia aut est ꝛcertorum locorum interdictio facta, aut omnium preter certum locum, aut insule vinculum,que relegatio appellatur:vt l.exilium. ff. de interdict. ꝛ relegat. Alij equiparant erbannitum duobus generibus relegatorum.Sunt enim quidam,qui in insulam relegantur:ꝛ sunt alij, quibus prouincijs simpliciter interdicitur: vt dicta l. relegatorum. Item sicut in insulam,que sub vna iurisdictione, non est, non habet ius relegandi: sic in erbannito: vt dicta l. relegatorum, §. sicut. Et de his,dic vt plene not. Institut.quibus modis ius patrie potest.solui.§.i.ij.ꝛ iij.ꝛ ibi plene per gloss. C Septimo quero vtrum erbannitus possit testari. Dic vt lege eius qui apud.ꝛ ibi not.ff. de testa. C Octauo quero,vtrum erbannitus agens contra erbannitum possit repelli,per exceptionem bannitorum si excipit:ꝛ an actor erbannitus possit testari.ff.soluto matrimonio. De relegatis contra reum de banno:dic vt plene dixi in l.cum mulier.

ADDITIO.

a Tho. D. C Primo quero. Istum tractatum inueni in viij. volconsi. diuersorum doct.ꝛ in xiij. volumi. consilio. Et adde quod de isto tracta. facit mentionem Bart. in extrauag. qui sint rebel. in verb. rebellando. in verfic. quid si al quis.ꝛ vide Barto. ꝛ. in proximo tracta. ibi vide meam apostil.

Tractatus De citatione.

1 § Reus citandus est antequam libellus offeratur.
2 Presens in iudicio non est citandus.
3 Citatio ad domum valet, quando aliter personaliter citari non potest: quia citandus est in prouincia, et ad eum notitia citationis peruenire potest.
4 Citari in ecclesia quis potest verbaliter, non autem realiter.
5 Citatio facta sine causa a iudice competenti est nulla.
6 Procurator non debet citari ante litem cōtestatam, si dominus est presens post litem contestatam potest citari.
7 Nuncius non citat sine iudicis commissione.
8 Citatio facta die feriata non tenet.
9 Citatio facta die feriata ad non feriatam non tenet de iure sed consuetudo contrarium obseruat.
10 Dies termini appositi in citatione computatur in termino, ita quod vltima die termini appositi poterit comparere.
11 Citatus vt compareat intra decem dies si vltima dies est feriata an teneatur comparere die sequenti.ꝛ admitti debeat qō sic. Clausula apponenda in citatione, quod si illa dies fuerit feriata, compareat die sequenti.
12 Dictio vsque, stat exclusiue.
13 Relatio nunciꝝ si in actis appareat, licet non de commissione satis est.
14 Nuncio referenti se citasse creditur, nisi appareat contrarium.
15 Iudex in ciuilibus non potest citare quem vt personaliter comparet nisi ex magna causa.
16 Iudex delegatus non citat personaliter, nisi expresse committatur.
17 Citationis terminus peremptorius esse debet siue sit ordinarius siue delegatus.
18 Citatus reus in termino si non comparuit,ꝛ accusata contumacia per actorem iudex post terminum intra duos dies pronunciat, tenet.

1 Quia vt dicitur in authen. offeratur. C.de lit.conte. Offerendus est libellus reo qui ad iudicium vocatur, patet, quia citādus est reus, et antequam possit libellus offerri,ꝛ non proceditur contra reū nisi citetur tacite, vel expresse, vt extra de procur. c. cum pro causa. in fi. adeo ꝙ sine citatione processus est nullus. C.de sententia ꝛ interlo. l. ea. que. de accusa. l. iiij. extra de maio.ꝛ obed. c. inter. Idcirco dicendum est de questionibus circa citationem: licet autez in primis precedere debeat citatio. vt Institu. de pena teme. litig. §. omnium. Ante litem contest. nō dicitur quis agere, sed agere velle. ff. rem ratam. haberi. l. amplius.ꝛ vsque ad lit. contesta. potest mora purgari. ff. de aribtr. l. cum dies. §. i. de verborum oblig. l. nisi in.ꝛ quia post lit. contest. non debet iudex recusari. C. de iudi. l. apertissimi. nec eorum declinari. ff. de iudi. l. i. ꝛ est quod licet sit in vno articulo contumax, non presumitur in alijs contumax,ꝛ ideo citandus ad singulos actus iudicij alias in alijs nil egitur quia de vnoquoque negotio.ꝛc. ff. de re iudi. l. de vnoquoque.ꝛ not. Archi. extra de accusa. c. ad petitionem. Ex predictis ergo insurgit talis quest.

2 Ponetꝛ quis est presens in iudicio contra quem petit actor ius de eo fieri. Reus dicit interrogatus, domine nolo ad presens respondere. sed faciat me citari solenniter, quia volo habere dilationem ad comparēdum. actor vero instat, quod ille reus debeat respondere. ex quo presens est. Quero quid iuris,ꝛ primo videtur quod citari debeat quia vt dictum est, a citatione incipiendum est, d. §. omnium.ꝛ quia interest citati habere dilationem ad querendum aduocatum. cuius consilio respondeat. arg. ff. ex quibus cau. maio. l. ab hostibus. in fi. C. contra videtur ꝙ omnis circuitus est euitandus. l. dominus testamento. de cōdi. indebi. Secūdo qui scit non debet certiorari. de act. emp. l. i. Eadē denunciatio est facienda venditori. vt ff. de eu. l. si ideo. §. fi.

Idem si fiat venditio sine denũciatione sufficit: vt no. C. de eui.
l. emptor fundi. In hac q. videt verius, ꝙ nõ sit opus citatione.
Offeratur ergo ei presenti libellus, ⁊ intra terminũ poterit deli-
berare, ⁊ iura sua preparare, vnde iura preallega. non obstãt. Sic
dicim⁹, vbi te inuenero ibi te iudicabo. C. vbi de crimi. agi opor.
l. fina. nisi tale esset negotium ad quod oportet comparere deli-
berate tunc posset petere tempus ad deliberandum. ff. de inter-
rog. act. l. qui interrogatur. Et hanc questionem mouet Spec. in
ti. de libe. obl. §. sequitur. ver. item dicuntur. ¶Secundo quero,
3 † nunquid sufficit quem citari ad domum: Et videtur quod sic.
ff. de damno infe. l. iiij. §. toties. ff. de l. b. agn. l. j. §. j. quod vi aut
clam. l. at qui aliter. §. j. ⁊ iij. in fin. C. de ann. exce. l. vt perfectius.
extra de dolo ⁊ contu. c. causam, que. E cõtra ꝙ non, imo ꝙ per
sonaliter si eius presentia haberi potest, ita ꝙ citatio in eius no
titiam perueniat. ff. que sen. sine app. re. l. j. §. item cum ex edicto.
alias non videtur citatus, nec valet quod agitur. C. de accusa. l.
iiij. C. quomodo ⁊ qñ iud. l. ea. que. ⁊ si per vim vel alio modo.
l. fi. ff. de re iud. l. de vnoquoq;. Tu dic breuiter, ꝙ si citãdus po-
test personaliter reperiri, semper personaliter est citandus. d. §.
item, cum ex edicto. ita si in eius notitiam potest peruenire non
intelligendum est ꝙ citatio ad domum valet, tũc scilicet, quãdo
est absens, vel quando per eũ fit, quominus citatio ad eum pos-
sit peruenire puta ianua clausa: vt ff. quod vi aut clam. l. vlti. et
no. in d. c. causam que. ⁊ plenius in c. fi. eo. ti. quod tamen intelli-
ge, quando citatus in eadem prouincia inuenitur: extra de dolo
⁊ contu. c. cum olim. circa fin. ⁊ vide Archi. in d. c. j. extra de for.
comp. lib. vj. ⁊ hec sunt maxime vera, vbi in criminibus citãdus
est reus. secundum Hos. ff. de pen. l. absentem. ⁊ de public. iud.
l. inter accusatorẽ. ⁊ qui accu. non pos. l. qui crimen. de accus. l. iiij.
Predicta autem secundum ius operantur, vel secũdum formam
statutorum, q; in quolibet municipio fit citatio, vel ad domum,
vel in personam. Qualiter autem citetur pupillus: dic vt ff. qui-
4 bus ex causis in pos. ea. l. hoc autem. †Quero circa hoc, an quis
possit in ecclesia inuit⁹ citari. Dic breuiter ꝙ si loquitur de ci-
tatione reali per quam inuitus extrahitur. Et dic, ꝙ non, per tit.
C. de his qui ad ecclesi. confug. Si autem loquimur de citatio-
ne verbali, dic ꝙ inuitus citatur, vt in eod. tit. l. presenti. §. sicubi
deposite. Neq; obstat l. plerisq;. ff. de in ius vocan. vbi dr ꝙ de
domo inuitus non citatur verbaliter, si non patiatur se conspi-
ci, quia ecclesia est iuris publici ⁊ quilibet in ea habet aditum. l.
5 j. §. huius studij. ff. de iusti. ⁊ iur. Tertio† queritur, an citatio fa-
cta a competenti iudice, valeat si fit sine causa: Et videtur, ꝙ sic:
vt ff. in ius vocat. vt eant, aut satisdent. l. ex quacunq;, ergo citari
potest etiam ex non vera, sed citatio ex non vera causa reducitur
ad non causam. arg. ff. de do. excep. l. ij. §. circa primam speciem.
in fin. ergo, ⁊c. nam illa lex, ex quacunque. permittit, quod ex
causa citari debebat: ibi, ex quacunq; causa, pro quo extra de of-
ficio deleg. c. prudentiam. Si igitur deficit causa censetur citatio
nuda, ⁊ non valet: arg. ff. de leg. j. l. filiusfam. §. diui. de leg. iij. l. pa-
ter filium. in §. Julius Agrippa. sic dicitur de cautione sine cau-
sa que interminata dicitur extra de fide instrum. c. si cautio. ff. de
proba. l. cum de indebito. Item libellus sine causa non proce-
dit. ff. de eden. l. j. ⁊ extra de excep. c. vlti. ⁊ ibi not. Item promis-
sio sine causa non valet: vt in d. cap. cautio. Item transactio sine
b causa non valet: vt ff. de transact. l. cum hi. §. cum pretor. [b] Item
contradicens sine causa non auditur. C. de edict. diui Adri. tol. l.
fin. Item confessio sine causa non valet: vt ff. de interrog. actio.
l. j. Item stipulatio sine causa non valet: arg. extra de fide instr.
c. si cautio. c. solito. in princip. Adde quod not. C. de non nume.
pecu. l. generaliter. ff. de acquirendo rerum domi. l. nunquam. et
de donat. l. nuda. cum similibus. Et hec videtur veritas: q; cau-
sa debet precedere suum causatum sicut materia suum materia-
tum. ff. de orig. iur. l. ij. in §. cum pater. adeo ꝙ peius est res nuda
causa facti quam ipsum factum: vt not. xv. q. vj. c. si quando a sa-
cerdotibus. ff. de fur. l. fin. in fin. ¶Item causa sufficienti posita
necessario sequitur effectus, scʒ finis. C. de rei vendic. l. doce. ex-
tra de constit. c. translato. vnde causa probatur per effectum. xij.
q. ij. contractus. igitur durante causa durat effectus. l. adigere.
§. quamuis. ff. de iure pat. ⁊ in c. cum cessante. de appella. tamen
cessante causa, cessat priuilegium: vt ff. de iud. l. ij. §. legatis. in fi.
6 C. de epis. ⁊ cleri. l. generaliter. xvij. q. j. c. generaliter. ¶†Quar-
c to quero, an sufficiat, ꝙ citet solus procurator [c], non dominus:
vt procurator veniat pro domino responsurus: an vero non suf-
ficiat nisi ipse dominus citetur. Et primo videtur, ꝙ sufficiat so-
la citatio procuratoris. arg. C. de procu. l. eum. ⁊ ff. de verb. obli.
l. sed si ex stipulatu. ¶Item q; de mercenario potest fieri pro-
curator ff. quod vi aut clam. l. aut qui aliter. §. j. de trib. l. procu.
extra vt lit. non cõte. c. accedens. Contra videt, ꝙ non sufficiat:
quia denunciatio facta procuratori non nocet domino. ff. de pe-
here. l. item veniunt. §. petitã. extra de postul. c. ex parte. gl. alleg.

Ad hoc dixerũt quidã, ꝙ primo dominus, postea procurator
est citãdus, maxime postquam est effectus dominus litis. vt ff.
de euic. l. si ideo. ⁊ l. si dictũ. §. si presente. ⁊ not. extra de dolo ⁊ cõ
tu. c. causam. Sed dicẽdum est, ꝙ si dominus sit presens, ipse est
citandus. iij. q. v. quisquis. ⁊ d. c. causam. Si autem dominus est
absens, tũc sufficit citari procuratorem quem dimisit, iuxta not.
ff. ex quibus cau. ma. l. item ait pretor. §. hec autem restitutio. ⁊ si
non dimisisset procuratorem, potest vt contumax puniri, d. c. cau
sam, sed post lit. conte. est dominus, ⁊ tunc siue dominus sit pre
sens, siue absens procurator est citãdus: cum postea nõ habeat
dominus facultatem litis prosequende, ergo frustra citatur. Et
de hoc dic per Inn. in c. quoniam contra falsam. extra de proba.
⁊ in Spe. in ti. de actore. §. j. ver. hoc tamen fallit. ¶Quinto que
7 ro, †an sufficiat citatio nuncij absq; iudicis commissione: [d] Dic,
d ꝙ non ff. de in ius voc. l. sed si hac. §. pretor ait. ⁊ C. de exhib. re.
l. mihi. ⁊ l. neminem. ⁊ C. qui accu. non pos. l. iij. imo deberet puni
ri, vt ff. de fal. l. qui nomine pretoris. ⁊ quod dicã. j. in x questio.
8 ¶Sexto quero, †an citatio facta die feriata valeat: Dic ꝙ non
ff. de fer. l. j. C. e. l. fi. xv. q. iiij. c. placita. Cõstat autem ꝙ citatio est
de processu iudiciorum. extra de proba. c. quoniam. Insti. de pe.
te. liti. §. fin. sed processus factus die feriato nõ valet, etiam citra
appellationem. ff. de fer. l. j. extra de re iud. c. j. adeo, ꝙ citatus ire
non debet, l. ij. siue cõsentientibus fiat, siue non, vt not. C. de fer. l.
omnes. sed secus in ferijs messium ⁊ vindemiarũ, si partes con-
sentiant. ff. de fer. l. j. §. j. ⁊ iudice consentiẽte. Sed quid de ferijs
repentinis: Uide gloss. ꝙ idem in solennibus, in cle. sepe. ⁊ de
9 verb. sig. ¶Septimo quero, † si quis citetur die feriata vt com-
e pareat die non feriata [e], an valeat. Dy. tʒ, ꝙ valet, q; effectus ci-
tationis confertur in eum diem quo citari debuit, ⁊ potuit. C. de
do. inter virum ⁊ vxo. l. inter eos. ⁊ l. j. §. item nũciatio. ff. de ope.
noui nun. ⁊ l. si ergo Seie. §. j. ff. de iure dot. Alij autem commu-
niter dicunt, ꝙ non valeat, q; in iudicijs initium est spectãdum.
ff. de mino. l. iij. §. j. vnde non videtur secũdum eos, multum ope-
rari, si citatio confertur in diem iuridicam, argu. ff. de seruit. l. si mi
nor. Sed primum dictum de consuetudine obseruatur, ⁊ sic ob-
10 seruat stylus curie Ro. ¶†Octauo quero, quid si fiat citatio ad
x. vel tres dies, nunquid ille tertius vel decimus computabitur
in citatione, vel in illo die possit comparere citatus, an vero an-
te diem illam comparere teneatur: Et dico, ꝙ ille vltimus in ci-
tatione vel in termino cõputatur. l. j. ff. si quis caut. ⁊ l. cõtinuus.
§. cum ita. ff. de verbo. obli. vt si dixi. Nam licet fit appellandum
intra x. dies, tamen decimus dies cõprehenditur, vt no. ij. q. vj.
c. anteriorum. ff. de suc. edi. l. j. §. qđ dicimus. ⁊ per d. l. probatur.
Ad quod facit Insti. de verb. obl. §. omnis stipulatio. ver. id au-
tem. Item dic ꝙ hec citatio expediatur per nunciũ. ff. de arbi. l.
sed ⁊ si interpellatur. §. arbiter. ẜm Inn. potest iudex facere mã-
datum per nuncium verbo tenus destinatum, mandatum autem
cause cognitionẽ requirit. ff. de offi. procõ. l. nec quicquam. §. vbi
decretum. Unde secundũ eum saltem dʒ licere destinate, vt ipse
no. extra de accu. c. lʒ. arg. cõtra ff. de arbi. l. diẽ proferre. in prin.
⁊ quod ibi no. ¶Nono. quero, si fiat citatio ꝙ cõpareat. viij. vel
x. die: ⁊ in illis diebus veniat feriata, in qua est certuʒ ꝙ citatio
non valeat, vt dictuʒ est, s. in vj. q nunquid nihilominus tenebi-
tur comparere citatus die seq. non feriata. Et videtur ꝙ non q;
de seq. die in citatione non est facta mentio, ⁊ non de illo magis
quam de alio adstringitur: ergo videtur, ꝙ non dʒ cõparere nec
illa die, nec seq. Unde ad hoc vitandũ adijciunt quidam in cita-
tione ꝙ si illa dies feriata existeret, compareat seq. die ac eorum
citatio propter diem feriatam videtur consumpta, scʒ illo cita-
to, die feriata comparente. Cum enim in mandato sunt due cita-
ti es, scʒ dies expressus, qui est dies feriata, ⁊ dies seq. ar. extra
de accu. c. veniens. citato exigenter diem feriataʒ in comparẽdo,
non videtur cogi in seq. comparere, arg. ff. de verb. obl. l. vbi au-
tem. §. pe. ⁊ ideo videtur citatio consumpta. nec etiam iudex sibi
mandare potest, vt seq. die cõpareat, sine solennitate que tradi-
tur in c. actor, qui. extra de dolo ⁊ contu. lib. vj. ẜmo cum fuerunt
temerarie citantur actores, ipsi citati ad expẽsas tenentur. ff. de
iudi. l. eum quem temere. ẜm Jo. de Deo. Econtra videtur per
c. veniens. extra de accu. Nam ẜʒ Inn. citatio predicta hʒ duas
partes. prima vt cõpareat illa die, ⁊ ꝙ cõpareat. argu. l. Celsus
ff. de arb. ⁊ de condi. ⁊ demõ. hec conditio, quanquã habeat ces-
sationem illa die propter ferias, ⁊ tamẽ si in sequẽti nõ cõpareat
non hʒ excusationẽ d. c. veniens. ⁊ de dolo ⁊ cõtu. c. cũ dilect⁹. ⁊ c.
fi. de dona. ⁊ in integ. resti. c. ex literis. in fi. ⁊ c. corã. sed reprehen-
dunt quidã ꝙ ibi nõ fuit citatio ad diem festiuum, sed vsq; ad fe-
stuʒ, vt cõpareat circa festum, ⁊ vsq;, intellige exclusiue, vt extra
de fid. instr. c. cum dilectus. sed tu dic ẜm quod dicit Spe. ⁊ tʒ in
tit. de dil. §. j. ver. sed q id. ⁊ no. xv. q. iiij. placita. in fi. ¶Decimo
dicas, ꝙ si propter diem fuit impeditus, ⁊ iudicis copiam habe-
re non potuit non est quid ei imputetur, imo restituendus. ff. ex
quibus

quibus cau.ma.l.sed ꝛ si per pretorem.§.si magistratum.ꝛ ideo videtur in diem seq.dilatū.ff.si quis cau.l.ij.§.ij.in fi.ꝛ l.ꝛ si post tres.ꝛ ff.de vsucap.l vbi lex.Ad idem extra de dolo ꝛ cōtu.c.cuz dilecti.Iz enim in non veniendo in pena quis incideret,ꝛ tamen post modicum tempus comparendo moram videtur purgare. vt no.in d.l.ꝛ si post tres.Et idē ex quib.cau.ma.l.ab hostibus. §.sed qō simpliciter.qz in mora modici temporis nō est magnū damnum.ff.de iudi.l.si debitor.quando ius actoris,ꝛ eius actio non est facta deterior.d.l.ꝛ si post tres.etiā maxime admittatur ex illa clausula generali,si qua mihi iusta causa videbit.Et contra videtur,q̄ data fuit forma solennior:ergo nō potuit nec debuit sibi preiudicare,vt eo.ti.l.iz ꝛ si per pretorē.§ si ferie.ꝛ ideo de talibus ferijs non est curā dū,ꝛ idem a dilatione non excipitur.C.de dila.l.fine pars.in fi. Item qz dilationum materia est imputāda.C.de temp.ap.l.ij. Cum ergo die dilationis nō competat,alia die non est admittendus.C.quando prouoca.nō est nec.cum non ex eo die,nec se arctare debuit ad vltimū diem termini feriati.ff.si quis cau.l.ij.§.si qs. quin verius de mero iure. Nec ob.d.l.ij.§.ij.qz ibi fuit tēpore iusto,ꝛ ineuitabili impeditus impedimento ꝛ ideo crederem tunc secus, cū iudex ex quadam equitate posset ipsum admittere sequēti die argu.C. quomodo ꝛ quādo iud.l.i.ꝛ extra de offi dele.c.cōsuluit,ꝛ ideo est cautela,q̄ appareat q̄ iussu iudicis sit admissus die sequēti.ꝛ ita pōt loqui d.l.ꝛ si post tres. ¶ Unde cimo quero, qd si appareat in actis relatio nunciantis non tū appareat de cōmissione, nunquid sufficiat sola relatio citationis? Et videtur primo q̄ non super ij.ꝛ iij.q.vbi semper dz fieri citatio ad petitionem partis, vt in auth.de man.prin.§.nō permittas. Item de mandato iudicis, vt in auth.de questore.circa med.In contrarū videtur.l.magis puto §.ne tamē.ff.de reb.eo.ꝛ de offi.presc.vig.l.i extra de app. cū pridem.Si ergo in actis constat de relatione, sufficit. Hāc approbat Inn.extra de prob.c.quoniā. in gl.citationes.vt ipse exponit.Citatio nuncū aliq̄ cōtra in d.q.vū.Iz standum sit relationi tū relatio non est commissio iudicis,vnde sine cōmissione iudicis non pōt fieri,vnde vnū per alterum nō probatur,vt C. de do inter vir.ꝛ vxo.l.si maritus.extra de testa.c.cū causam.ij. ¶ Duodecimo quero,quid si citatus negat se citatū,cuius dicitur nuncij vel negantis? nuncio creditur in dubio, nisi aliud de contrario ostendatur:vt no.gl.iij.q.vj.c.si testes.ꝛ vbi plene no.extra de sen.excō.c.venerabilis.in §.porro.li.vj Idez videtur tenere Inn.c qui.de probat.ꝛ fm Hos.erāt valide probationes producende in contrarium.Institut.de inuti.stipu.§. alteri.ꝛ omnia vera,nisi referatur relatio ad delictum cōmissum, vel ad alium.vltra citationis effectum, quia tunc non creditur: vt ff.de accusa.ea que.ꝛ de cust.reo.l.ij.in fi. ¶ Decimotertio quaeritur,nunquid iudex possit citare aliquez ciuiliter cōram se: vt personaliter cōparet.ꝛ videt q̄ non,qz iuris beneficium alicui non est auferendum.ff.de re iud.l.iij.§. si quis condemnatus.Cū igitur concessum sit omnibus habere potestatem constituendi procuratorē in causis.l.i.§ vsus.ff.de pcur.ꝛ Institit.per quas per.agere pos.§.i.Econtra videtur extra de maio.ꝛ obe.c. fi.ꝛ ibi no.Judicis enim officiū latissimū est.ff. de iurisd. omnium iudi.l.i de iure ciuili prima pars est vera nisi res exigat magnaz cause cognitionē:vt in casibus expressis l.vlt. C.de pcu. de iure cano.aliud videtur in d.c.no.nec poterit mittere ex tunc procuratorem:ꝛ predicta vera in ordinario,ꝛ in delegato vero nō potest personaliter citare,nisi in sua commissione cōtineretur. preterquam in casibus extra de iudic.c.i.lib.vj.ꝛ dic:vt ibi not.et de procu.c.querelam.ꝛ adde quod dicit.j.tit.de testib. per eundem in q.vi. ¶ Item dic,siue sit iudex ordinarius,siue delegatus, tunc dz citare primo,ꝛ secundo ꝛ tertio.ff.de re iudi.l.contumacia.§.i.vel vno peremptorio pro omnibus, vt ibi.ꝛ vide extra de testib.c.ij. alias aut sine peremptorio de iure cōi non est legitima citatio,nec reputandus est contumax.C.quomodo ꝛ quan.iud.l. tres.ꝛ auth.qui semel.ꝛ extra.iij.q.vij. de illicita. vnde primus termi⁹ non dicitur peremptorius nisi ex causa:vt puta propter locoꝝ distantiam.extra de resti.spol.c.ex literis.in fi. ¶ Item si in primo termino nō peremptorio non comparet.nō punitur nisi in expensis.ff.si quis in ius voc.nō ier.l.ij.no.ff de re iud.l.cōtumacia.ꝛ no.extra de procu.c.querelā.in gl. que expense sunt prestande tam in causa ciuili quam in criminali.no.extra de dolo et contu.c.cū dilecti.in fi. ¶ Decimoquarto quero, citatur qs legitime scilicet tribus citationibus.vel vna pro omnib⁹?:vt ff. de re iudi.l.cōtumacia.§.i. q̄ cōpareat ad respondendū actori quo expectato nō cōparet in vltima hora termini nec pōst. actor vero cōparens accusat contumaciam in termino eius.demū iudex, nec in die termini,nec in die seq.sed post per duos dies.vel plures pronunciat contra reū contumacem:queritur,an valeat. Et primo videtur,q̄ non;qz videtur ius circunductū:vt ff. de iudic. l.ꝛ post.§.circunducto.ꝛ not.extra de offic.delega.c. consuluit.ꝛ ideo ex integro videtur citandus:vt extra de dolo ꝛ contuma.c. actor.qui.libz.vj. Predictus namque processus videtur nullus ipso iure,ꝛ citra appellationem.C.quando prouo.non est necessarium.l.cū non ex eo die.ꝛ inst.de verb.obli.§.omnis stipulatio versic. id autem.Econtra,q̄ valeat,qz iudici non imponitur necessitas pronunciandi.C.quomodo ꝛ quando iud.l.j.qui potest differre, ꝛ expectare reum,an in sua cōtumacia perseueret:vt eo.ti.l.consentaneum.ꝛ extra de do.ꝛ contu.c.cum dilecti. Item qz non videtur iniuria facta absenti,sed gratia in expectando: d. c. consuluit.imo nec dz festinare ad decretū interponendū.ff.de damno infe.l si finita.§.ꝛ si forte.idē in l.ꝛ si post.ff.si quis cau.imo quāto plus expectatur q̄ veniat tanto maior est contumacia:vt extra, vt lit. non contest.c.i. quoniam frequenter.in fine,de officio deleg.c fine.ꝛ in d.c.cū dilecti que cōtumacia cumulat penam: vt ff.de pe.l.relegati.C.de hereti.auth. Hazaros.extra eodem.c. excōmunicamus. que quidē contumacia multis modis coercet: vt ff.de re iud.l.contumacia.ꝛ d.c.quoniam frequenter. Quanto igitur tempore durat cōtumacia,durat culpa.ꝛ ideo non minus, sed grauius puniendus.qz pro modo culpe est pena infligēda: vt ff.de pen l respiciendū.in princ.nec ideo videtur iudex in mora: arg.ff.de vsur.l.sciendum.ꝛ extra de electio.c.ij.cum ibi not.nec per lapsum terminum videtur reus absolutus:vt extra de dolo ꝛ contu.c.cū dilecti §.preterea. igitur est verius qz non videtur equum q̄ propter dilationem,quam fecit iudex,assistens debeat priuari iure suo sine culpa:argu.C.de inoffi.test.l. si quis in suo. Et ad contraria de circunductione, respō. q̄ ibi non loquitur de reo,sed de actore cuius maior est contumacia quam rei, d. c. actor. Nec obstat l.cum non ex eo die,quia illa loquitur in sententia diffinitiua,que cum maiori solennitate debet ferri. C.de sententi.l cum sententiam. nam prima lex loquitur in dilatoria,que sententia exerceri non potuit:vt ibi not.ꝛc.

ADDITIONES.

a ¶ Tractatus de citatione. Istum pro tract. Bar.alle. Aler.in l.i.§.cura carnis.in prin.ff.de offic.presc.vib in addi. Bart.ꝛ in l.i.§.nunciatio ff.de ope.no.nun.in addi.eiusdem incip.in verb. an citatio incip.an teneat.ꝛ do.meus d. Ja.in d.l.j.§.nunciatio. in duobus locis.

b ¶ §. Cum pretor. Per quem text.ibi Fulg. inuebit contra pretores ꝛ iudices qui interponunt decretum causa non cognita.

c ¶ Procurator. Adde Bar.in l.quamuis.ff.de damno infe.ꝛ in l.qui solēt.in vlti.no.ff.de ali.ꝛ cib.leg.cum concord. de quibus per Jas.in l.eum qui.in j.no.C.de procu.ꝛ Aler.in d.l.quamuis. in fi.ꝛ Bar.Soc in tracta.de cita.artic.v.in iij.q.princ.

d ¶ Absque iudicis commissione. Adde Bar.per illum text.in l. neminem.C.de exhi.re.ꝛ in l.Palatinos.C.de colla.fun.fis.libro vi.ꝛ Anto.de But.ꝛ doc.in c.i.de iudic.Bal.in l.cum clerici.C. de epis.ꝛ cle.ꝛ in c.i.de mil.vas.qui contu.est.

e ¶ Feriata. Vide plene per Jas.in l.i.§.nunciatio.ff. de operis noui nun.ꝛ plenius in l.ex quacunqz. ff. si quis in ius voc. non ierit.vbi examinat istud dictum Bar.hic.

f ¶ De relatione. Sed quid,si apparet de citatione per nūcium qui postea facit relationem post.an valeat:Vide Bar. in l.multum.ꝛ ibi diri.ff de condi.ꝛ demonst.

g ¶ Dubio. Vide Aler.in l.i.§.cura carnis.i addi.Bar.ff.de offi. presc vib.ꝛ Jas.in l.properandum.§.ꝛ si quidem.C.de iudic.

Tractatus De Falcone.

a 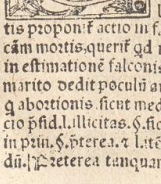

Omes Guido de Blanchardo cum iuisset venatum amisit falconem:quidam rusticus cepit eum cum sonaleis,ꝛ iectis,ꝛ ipsum captum posuit sub banchō. dando ei beccare panem, et caseum ꝛ rapas:deinde occasione malicibi falco est interemptus. Ex parte Comitis proponit actio in factū contra rusticum, qui falconi prebuit cām mortis,querit qd iuris? Videt primo quod rusticus debeat in estimatione falconis condēnari ad similitudinē mulieris,que marito dedit poculū amaricatū ad bibēdū:vt ff.de pe.l.si qs. §. q̄ abortionis.sicut medico imputat q̄ secuit iperite:vt ff.de officio pfid.l.illicitas.§.sicuti medico.ff.ad legē Aquiliā.l.idē iuris. in prin.§.preterea.ꝛ latē obstetrix.§.ij.ita isti rustico est imputandū.|Preterea tanquam predo ꝛ fur debet iste rusticus teneri,qz

sciebat ⁊ scire poterat cum eum cū iectis, ⁊ sonaleis inuenisset, quod non erat iactatus, nec habitus pro derelicto, argum. ff. de furt. l. falsus. in §. si iactum. argu. l. j. §. si iactatum. ⁊ C. vnde vi. l. cum querebatur. nec potest rusticus ignorantiā allegare, quod dicat falconem in naturalem libertatem peruenisse cum a natura falcones non nascantur cum iectis, ⁊ sonaleis. Sicut per contrarium non potest stuprationis libidine accusari, qui stuprauit virginem indutam veste meretricali. ff. de iniur. l. itē apud Labeonem. §. si quis, virgines. ⁊ C. de episcop. audien. l. nemini. ⁊ l. sed si accepto. ff. de iure fisci. Quemadmodum non potest conuenire iniuriarum qui clericum sine tonsura incedēdo percussisset, vt tanquam percussor clerici puniatur, sed punitur ac si quendam laicum percussisset, C. de epis. ⁊ cler. l. si qua per calūniam. imo nullus potest istum rusticum excusare cum ipsum falconem volantem cum iectis ⁊ sonaleis credere debuit esse fugitiuum. vade vel ipsum capere non debuit, vel ipsum captum publice portare debuit. sicut in eo qui alienum seruum repererit fugitiuum, ⁊ in eum qui rem inuenit alienam, ad hoc enim vt non videatur rem alienam contrectasse, debet eam in publicum consignare, ⁊ libellos de eo publice dare. ⁊ ista probantur. ff. de seruis fugiti. l. j. ⁊ l. fugitiui. ⁊ ff. de furt. l. falsus. §. qui alienum. in fine. Ad hoc accedat de eo qui pecudes alienas intrusit, ⁊ fame necauit, qui tenetur easdē mortuas dño emendare, vt ff. vi bono. rapto. l. j. §. si publicanus. ⁊ C. ad legem Aquiliam. l. de pecoribus. ⁊ ff. ad legem Aquiliam l. quemadmodū. §. magistratus. ⁊ l. Quintus Mutius. §. vlti. Insuper cum rusticus portet eaque eum habere non licet, quia aurum portare non potest, sed quod percipit ex illa terra. sic non debuit rusticus predictum falconem portare nec occupare, argum. C. de agrico. ⁊ censi. l. domini prediorum. nec excusatur rusticus eo quod dicit dominum falconis incognitum habuisse. Sicut nec excusatur receptor Illyricani eo quod dicit se colonum Illyzicanum minime cognouisse, imo hoc ipso punitur, qui se seruum fatetur incognitū tenuisse. C. de colo. Illy. l. j. libro xj. Quid plura? In lege Aquilia culpa leuissima venit. sed iste rusticus nedum in leui culpa fuit, sed in lata culpa fuit dando falconi carnes salsas ad comedendum, vnde perinde debet teneri, ac si eum propriis manibus occidisset, vel strangulasset, quia culpa est se immiscere rei ad se non pertinenti. ⁊ ista probantur. ff. ad legem Aquil. l. in lege Aquilia. ⁊ ff. de liber. agnoscen. l. necare. ff. de reg. iur. l. culpa. nil enim interest an quis occidat, vel causam mortis prebeat, vt ff. de fica. l. nihil interest. ⁊ ff. ad legem Aquil. l. item Mela. §. si quis. In contrarium est, videtur, quod rusticus sit omnino absoluendus. imo quod magis videtur posse repetere expensas quas fecit a domino falconis, sicut repetijt ille, qui insulam ruentem fulsit, ⁊ seruum egrum curauit licet sit seruus mortuus, ⁊ insula exusta, vt ff. de negotijs gestis. l. sed an vltro. §. i. nec debet rusticus suū officium esse damnosum. ff. de furt. l. si seruus. §. quod vero. ⁊ ff. ex quibus causis maio. l. cum miles. Item videtur ipsum rusticum excusare sua simplicitas, ⁊ ignorantia sicut alibi excusatur in corruptione, ⁊ in mala edita actione vel ratione in ius vocatione, ⁊ in testamenti cōfectione, ⁊ in facti bonorum delatione, vt ista probantur ff. de iurisd. omnium iudicum. l. si quis id. §. doli mali. ff. si quis in ius vocatus non ierit. l. iij. §. final. C. de testa. l. final. credidit enim rusticus falconem in naturalē lasciuiam deuenisse, cum a nemine prosequitur, ex hoc licite credidit eum occupare. arg. ff. de acquirendo rerum dominio. l. naturalem. ⁊ Insti. de rerum diuisione. §. fere. Adhibuit enim rusticus talem diligentiam in falcone, qualem adhibet in seipso dando ei comedere, ergo quod ipse comedit, existimans se dominium falconis acquisiuisse, ideo falcone mortuo, non tenetur, argu. ff. de petit. hered. l. si quid possessor. §. sicut autem sumptum. ⁊ C. mand. l. in re mandata. In ista questione pronūciauit elegans, ⁊ vbanus dominus Uber. de Bonacursio supra dictum rusticum in estimatione falconis fore condemnandum, argumento dictarum leguz dicentiū, quod si aliquis rem fabricensem, que bene poterat cognosci per signum seu bullam que in eius brachijs apparebat, quod occultantium libere fabrice vendicant. C. de fabri. l. stigmata. lib. xj. ⁊ aliter est dicendum de eo qui pro medicamēto venenum porrexit, ex quo homo periit. ff. ad legem Aquil. l. qua actione. §. Celsus. Et dixit actionem Aquilianam non fuisse contra rusticum proponendam, vt quidam ex aduocatis proposuerunt, ⁊ succubuerunt propter meptam petitionem quia rusticus non occidit, sed prebuit causam mortis. vnde actio in factū fuit proponenda, ⁊ non Aquilia, vt proponatur per dictum §. Celsus, ⁊c.

ADDITIO

a Dño. D. Comes. Istud est consi. Bar. quamuis ponatur hic pro tractatu. ⁊ ita habeo pro consi. Bart. in x. volu. consi. incip. cccxcij.

a Tract. copule, ⁊ secūdū Bar.

ADDITIO.

a Th. D. Tractatus copule. Istum pro tractatu Bar. allegat Do. Frā. Patrinus in suo trac. de offi. ⁊ pot. c. sede vacāte. j. dñs in ij. Pambulo. in vn. ⁊ vide plura de copula, ⁊ Plumtre per Jas. in l. j. ff. de iusti. ⁊ iure. ⁊ ibi plene scripsi in meis add.

Coniunctio, que, tria copulat petit, ⁊ coniungit. Adūcit vt l. ea tamen. ff. de leg. ij. Repetit l. si aut. de cond. demon. ⁊ idem est de dictione, item vt in repetendis. de leg. ij. Idem dicas de puncto, qui regulariter ponitur pro coniunctione inter nomina substantiua appellatiua, soluta. l. triplici. de verb. sig. ⁊ l. liberum. §. preterea. omnia. e. ti. arg. l. pretia. ff. ad l. fal. Itē quo ad contungendum dictione, cum, ter. in l. Titie tertores. de leg. j. §. nihil. ⁊ l. illo. de vsuf. leg. ⁊ d. l. triplici. licet pariter non coniungat. sicut superius nominate: quia dictio, cum dispartitur. nam primo principaliter, secundum accessorium in hoc exemplo, vt legatum cum instrumento: vt l. si cui. de fun. instruc. sed quando dictio. ⁊ interponitur inter contraria tunc distinguit. l. coniunctione. de verb. significa. ⁊ in l. in vsu. eod. titu.

Alius tractatus Bar. de copula, ⁊.

Utliqueat materia copulatiue, aut ea ponit iter ⁊ia ac incipatiua: aut iter ea q̄ aliquo respectu idē: aut inter diuersa. primo casu soluit in distinctā. l. si Titius. §. de vsuf. leg. ⁊ C. de cadu. tol. seu, aut illa duo sic sunt ⁊ vnum necessario infit alteri. tunc debet copula, ⁊ vnū resoluit in alterum alteri⁹. l. j. ff. de pac. ibi. placitū cōsensus. ⁊ ibi not. de dec. gl. i rub. C. de agricol. ⁊ cēsi. li. xj. aut sunt vnū q̄ vnū. genus est, aliud est species cōtēta sub gñe: vel vnū species aliud illius speciei idiuiduū. ⁊ tūc q̄ ꝑ restringit gen⁹ ꝑ speciē q̄ nō q̄ de p By. i c. gñi ꝑ speciē. de re. iu. li. vj. ⁊ p gl. l. q̄stiū. §. en. ff. de fun. istr. Tertio casu q̄ cadit iter diuersa. ⁊ tūc aut sut duo substātiua, aut sunt duo adiectiua: aut sunt due oones diuerse. si sunt duo substātiua. puta, lego Titio ⁊ Seio. tūc stat ppter bo. q̄ gunk ad eāde dispositionē pariter vt l. bmōi legatum. Titio ⁊ Meuio. ff. de leg. ij. ⁊ l. uob. eo. tit. ⁊ in eibus ipse tractāt materiā ꝯiuncto. q̄ ponit inter duo adiectiua adiectiua copulant et. alicui⁹ substātie, vt i hoc exēplo est alb⁹ ⁊ magnus. ⁊ seruus talis, ⁊ re vera tūc requirit cursus. l. Titie ter. ff. de le. j. ⁊ l. seruis vbanis. in fi. ff. aut illa adiectiua copulant neutraliter, nō respectu alicuius substātie: vt lego empta ⁊ parata, ⁊ tūc perinde est, ac si copuladeret iter duas oones, quasi legaret empta ⁊ parata, vnum dicā. q̄ cadit inter duas oones diuersas. ⁊ tunc aut copulant respectiue ad aliud ⁊ regrit cursus vtriusq;. l. si heredi plus. ff. de cond. insti. ⁊ l. si ita quis promiserit. de ver. ob. Si vero copulant principaliter ⁊ per se, nō requirit cōcursus, sed queliber per se verificatur. l. j. ff. de bis qui no. infa. ⁊ l. j. ff. de sicar. Bar.

Tractatus dictionū quarūdā

secundum Bar. a Saxoferrato.

Dictio de qua j. actiōe. C. nisi, ꝺ includit pcessū. trāsac. ⁊ ꝑ Dy. in regula. peccatum non dimittit. lib. vi. ꝑ glā. l. si ita. §. si, in ver. idem Pōponius. ff. de cauct. De dictione, continuo. ff. de stipulatus sum Damā. in ver. continuo. ff. de verb. oblig. Dicit Pomponius, ponit vt de ea habet. in l. si. ff. de vsu. rei iudi. De dictione de

cies millies, ponitur in aut. de here. & fal. §. erhere datus. vbi gl. in verb. decies millies. & in §. ei quod fepe. in gl. in ver. decies. de trien. & semi. De dictione, illico, vide tex. in l. fi. C. de iudic. nam inter duo verificatur. De dictione, vna, habes in aut. cassa. de epifc. & cler. & C. de vete. iur. enuc. l. ij. in fi. & ifti. & l. fi. C. de impu. & aliis sub. De dictione, absolute, habetur in l. Seia, in fi. de don. cau. mor. De dictione, id est, qualiter assumatur, not. in l. qui libertis. in prin. de vulg. & pup. & in l. ij. §. j. de oper. no. nunci. De dictione. protinus, & continuo, in l. stipulatus sum Damam. de verb. oblig. l. iij. §. in amittenda. de acqui. pos. Dictio, quid, nota est incertitudinis, vt per me in l. cotem. de publica. Verbum, meum, tuum, suum, ad directum trahitur dominium, vt ff. de re lig. & sump. fune. l. ij. & C. si ager vecti. vel emphy. pe. l. j. viij. dis. c. quo iure. vbi de hoc. Quid importat istud verbum, dictū, quid promissum. no. de edil. edic. l. sciendum. §. dictum. Quid importat, idem, dic vt in l. cum queritur. de excep. rei iud. Dictio, modicum, quantum tempus includat, no. si ager vecti. pe. l. fi. Verbum cadat, qualiter intelligatur, an ipso iure, no. gl. in auth. de litig. §. fi. in verb. actione. & in auth. vt nulli iudicum. §. qz vero, & huiusmodi. Dictio, imo, quandoqz ponitur correctiue quãdoque pro vt. quandoqz pro vel, quandoqz dispositiue. ff. de he. instit. l. fi ita scriptum. De dictione, fm. an inhereat verbo, cui adiungitur. dic vt C. de contrah. emp. l. fi. & ff. loca. l. si merces. §. cõductor. Dictio, tantummodo, est taxatiua, l. ij. C. de patr. qui fil. distr. interdum tamen extenditur in materia fauorabili. vt not. Bar. in l. serui nomine. de vsuf. & solet notari in l. iliud. C. de sac. san. ecc. tetigi in l. si constante. ff. solu. matrimonio.

Tractatus de fluminibus[a],

seu Tyberiadis, & alluuionis, domini Bartoli a Saxoferrato.

Tyberiadis est regio iuxta flumen Tyberis constituta. est autē Tyberis flumē, & est notabile in Italie partibus. Transit enim per vrbem Romam, que cunctarum ciuitatum caput est, & magistra, & in eiusdē vrbis territorio mare ingreditur, & ibi nauigabile est, & vsque ad mare retinet nomen suum, dicitur autem Tyberis a Tyberio Romanorum Imperatore a quo aliquas leges latas habemus, & sub hoc nomine flumen hoc in nostris legibus pluries nominatur. Hoc autem flumen montem illum laudabilem circuit in quo est ciuitas Perusina situata, & per eius territorium longo spatio transiēs, planities, & colles, & cetera loca ipsi flumini circunstantia habet. Item de ne habitata edificijs multis, & pulchris ornata, fructifera valde, & delectabilia viridaria esse videntur. Cum igitur a lectura vacarem, & recreationis causa in quandam villam prope Perusiam supra Tyberim constitutam accederem, incepi Tyberis circuitus, alluuiones, insulas in flumine natas, mutationesque aluei contemplari, & circa multa dubia, que de facto occurrerāt & alia que ego ipse ex aspectu fluminis excitabam, quid iuris esset ea aliqualiter intueri, non tamen credens vltra procedere, ne recreationem, propter quam accesseram, impedirem. Cumqz nocte illa dormirem prope diem visum est mihi quod ad me quidam homo veniret cuius aspectus mihi placidus erat. dixitqz, hec que cogitare cepisti scribe. & qz oculorum aspectione indigent per figuras signa. ecce apportaui tibi calamum quo mensuras & figuras, facies circulares, & lineam qua lineas ducas figuraſqz formes. cui dixi, absit q ea que ad iura pertinent. per figuras signem. si enim facerem longe plures essent derisores quā laudatores. tunc ille turbato vultu aspiciens ait, Bartole, cognosco q modicum Dei habes. times enim de beneficio deride ri quod vite Christi & sanctorum omnium contradicit, qz bene facientes non curant contumelias, derisiones, & verba iniurio sa. Modicum etiam boni moralis habes, Timor enim hic per quem a bono recedis, illi virtuti morali opponitur que fortitudo nuncupatur. In te enim est bene agere, cui vero arbitrū nō est quod quisque loquatur. Cui verecundus dixi. Tibi assentio. Sed primo motu ductus sic respondi dicendo, que erit via huius operis inchoandi? qui ait, Incipias secure, quia in eius operis prosecutione dominus tecū erit. & multa tibi aperiet que tibi incognita sunt. Surgens igitur cōfisus in gratia eius, qui in prosecutiõe mecum se futurum pollicitus erat. istud opus incepi, & totum opus appellaui Tyberiadis, vt nō solum de ipso Tyberi, sed etiam de multis que in regione Tyberis occurrūt, in ipso tractentur, putans congruum q sicut ab vrbe Roma iura omnia processerunt, ita q de Tyberi flumine Romano dicetur, ad flumina cuncta trahatur, & id. scz opus in tres libros diuisi. In primo tractatur de alluuione. In secundo de insula in flumine nata. In tertio de alueo fluminis. in quo tertio primi libri figuras considerani penitus componendas ipsasqz composui & exposui circa eas. Et tunc secundi libri figuras incepi, & cum ibi aliqua dubia occurrissent, & circa ea vehementius cogitarē, me visitauit quidam frater Guido de Perusio, magnus Theologus qui meus fuerat, & erat in geometria magister, ibiqz erat non proposito remanendi. sed tunc insurrexit pluuia magna ita q mecum pernoctare coactus est, & sic morari per diē integrū naturalem. Cūe dixi, Vere cognosco q in prosecutione operis dictum est, cum ipso predicta contuli, & figuras secūdi libri formare compleui. & multa spiritualia gaudia ex collationibus spiritualibus secum habui. quod autem in iij. li. dicturus eram, in mente seruaui, & cum omnibus istis Perusium sum reuersus, & ea reuidi. & sub forma infra scripta libellum composui, & viuere fitatinostre tradidi sub anno domini M. ccclv.

Caius in l. adeo. §. j. ff. de acqu. rerum do. quod per alluuionem, ait, agro nostro flumē adiecerit, iure gentium acquiritur nobis. per alluuionem autem id videtur adiici, quod ita paulatim adiicitur, vt intelligere non possimus quantū quoquo momento temporis adiiciatur. q si vis fluminis partem aliquaz ex tuo predio detraxerit, & meo predio attulerit, palam est tuā permanere plane, si longiore tempore fundo meo heserit, arboresqz quas secum traxerit in meum fundum, radices egerint. ex eo tempore meo fundo videntur acquisite esse. Hec ille. Optimum fuit hoc quod de iure gentium erat in scriptis redigere, cum ex hoc contentiones varie oriantur. Verba itaqz dicte legis cõstruamus. Ait lex. quod, istud, quod, neutraliter accipitur, id est, quãcũqz rem, vt ff. nau. cau. fe. l. j. §. ait prætor. siue igitur terram puram, siue lapides terre commissos adiecerit fundo nostro, nostrum
b efficitur, etiam si fuerint gemme, vel lapides pretiosi. [b] Hec ob. instit. de re diui. §. item lapilli. quia loquitur de lapillis in litore maris inuētis, qui in nullius bonis sunt: hic de lapillis, qui predio nostro adiiciuntur. Idem, si ligna, vel aurum, vel argētum, vel pecuniam predio nostro flumen adiecerit, nostrum erit. de quacunque enim re lex loquitur. dum tamē ita adiiciatur, quod terre cohereat. quod p3 ex verbo adiecerit, qđ j. exponetur. nec hoc fieret inuentoris pro parte, vt de thesauro dicitur instit. de rerum diui. §. thesaurus. ff. de acqui. rerum do. l. nūquam. §. thesauros. ibi enim erat hec pecunia ab antiquo posita, qui thesaurus in d. lege dicitur, sed pecunia est per vim aquarum ab incognito loco transductes, & predio nostro adiecta. Nec etiam obst. de dam. infe. l. hoc amplius. §. j. & l. ij. de incen. rui. nau. l. ne quid. quia hoc intelligo. quod cuius sint dicte res adiecte, ignoratur alias dominij nostri non efficerentur, vt ibi, & inferius declarabitur, &c.

ADDITIONES.

a Tractatus de fluminibus. Adde, q iste trac. est do. bar. put cõuenit tenetur de quo dicit Barth. Vero. in suo tract. de seruitutibus. in rub. alluuionum, quod materia alluuionum abũde, & subtiliter tractata fuit per Bar. in isto trac. Tyberiadis, qui etiam de alluuione inscribitur, ad quem tractatum vnusquisqz remittere poterit. Thomas.

b Lapides pretiosi. Dicit Bar. hic quod ligna, vel aurum, vel argentum, vel pecunia predio meo flumen adiecerit, nostrū erit, vide do. Fede. de Senis in consi. cvij. incip. do. Fran. vbi voluit q si ego ignoro cuius sint res in agrum meum delate, erit remedium quod per iudicem fiet proclamatio. de quo vide Alex. de Imol. in l. hoc amplius. §. de his autem. in j. no. ff. de damno infec. Tho.

Per alluuionem. Hoc ab ipsa lege exponit, vt j. patebit.

1 §. Ager est locus sine edificio.
2 Agri tres partes sunt.
3 Via media inter agrum, & flumen non impedit ius alluuionis.
4 Ripa, & loca que cedunt ripe, agro vendito, non veniunt mensuranda, nisi dicatur.
5 Sepes predioꝝ que in vſus publicis coherent, & se habent sicut ripe que sunt communes.
6 Fosse. que sunt inter ripam, & fundum sunt eorum prediꝝ quorum adherent. vsus tamen eorum est publicus.
7 Fosse que sunt inter viam & fundum.

8 Ripe que sunt in fundo, qualiter mensurentur.
9 Concauitas sulcoꝝ que est annalis ratione culture vel aque deriuande non mensuratur.
10 Fouee agri dicuntur fieri ad perpetuam vtilitatem.
11 Montes regulariter sunt inculti, & magne magnitudinis. Colles vero mediocris altitudinis, & culti, & distinguitur mons a colle estimatione circuncolentium.
12 Vallis dicitur locus montibus, vel collibus circundatus.
13 Planus dicitur quando est latus, & partes sunt equales.
14 Vallis qualiter a plano distinguatur.
15 Equalitas in plano qualis esse debeat. Planus quando dicatur notabiliter in vnam partem pergere.
16 Fosse agrozum & ripe viarum que sunt in plano, plani sunt.
17 Statutum puniens factum in plano Tyberis, habet locum in facto in fossis agrozum vijs & ripis plani.
18 Factum in loco, in quo propter attractionem aqua versus flumen vergit, an dicetur commissum in plano Tyberis.

1 **Agro.** †Ager in iure est locus quidaꝫ, qui sine edificio
sic appellatur, vt ff. de verb. sign. l. fundi. quid ergo, si cum domum iuxta flumẽ haberem, ibidem per alluuionez flumen adiecerit? Certe meum erit, idcirco enim legislator agri nomine vsus est, vt ostẽdat alluuionem respectu soli fieri, non edificij superimpositi. Et ad hoc etiam ostendendum in inferiori parte legis quam ꝛ. retulimus predij, & fundi nobis facit mentionem, quorum appellatio generalis est, etiam ad edificia, vt ff.
2 de ver. signi. l. locus. & l. qõ. & l. fundi. Sed cum †agri tres partes sunt ipsius agri planicies. Item loca que ripe cedũt, scz ex quo primo a plano vergere inceperunt vsqꝫ ad aquam, intelligẽdum est de his que incipiunt vergere propter attractionem aque. ff. de flu. l. plane, & ibi no. Itẽ ripa, hoc est id quod flumẽ continet naturalem rigorẽ cursus sui retinens, vt ff. de flumi. l. j. ſ. ripa. Quomodo dicatur, adiici, posset queri, sed respon. cuicunqꝫ dic-
3 tarum partium adiiciatur, satis est, q̃ appareat qz †si via media esset, ius alluuionis non impeditur, vt ff. de acq. re. do. l. marcius, & ideo gl. insti. c. ſ. preterea. dicit ponẽdo super verbo adiicit exponendo iuxta predium. †Queritur, quando ager vẽ-
4 ditur, an ripa & loca, que ripe cedunt, veniant mensuranda? q̃ non videtur, ff. de contrahẽ. empt. l. litora. In contrariũ facit qõ ꝛ. dixi, & videtur casus ff. de fun. instr. l. predia. ſ. ita legatur, & ibi not. pro quo facit q̃ d. l. litora. loquitur in litoribus maris, que communia sunt. Ripe aũt fluminis sunt eoꝝ, qui prope ripas predia possident, vt ff. de re. di. l. riparum. Respõd. q̃ predia non veniũt mẽsuranda, nisi sit dictũ, sicut dicimus in limitibus fundi, que coherẽt vijs publicis, vt ff. de peric. & com. rei vẽ. l. id qõ. ſ. j. Ratio aũt est, qz predicta non vẽduntur, sed magis rei vendite accedunt, qõ apparet qz per se vendi non possent. Cũ enim riparum vsus sit cõis de iure gentium, apparet q̃ proprietas sola per se esset inutilis, cum semper duret vsus alterius, vt ff. de vsufr. l. iij. tamen ideo per se non censetur, sed alteri cedit, & hoc vult dicere text. in d. l. id quod. ſ. j. de peri. & com. rei ven. qõ not.
5 Ex illo colligẽ, † q̃ sicut se habent ripe, que sunt communes, ita etiam se habent sepes predioꝝ, que vijs publicis coherẽt, arg.
6 d. l. id quod. ſ. j. Et † quod ꝛ. dictum est, idem intelligo de fossis, que sunt inter viam, & fundũ eadez ratione. Ille enim fosse sunt eorum quoꝝ predijs adherẽt. qõ pz, qz ripa vie est ipsoꝝ, vt limites predij, vt l. Martius. de acqui. rer. domi. & not. instit. de rerum di. ſ. riparum. ergo fouea, que est inter illam, & fundum nostrum, est nostra, vt ff. de aqua plu. arcenda. l. ij. ſ. postea. & ibi not. Illa autem non potest dici, qz per illam non itur nec commeatur: ergo nõ est via, vt l. ij. ſ. ait pretor. ne quid in loco publico. puto tamen, q̃ vsus sit publicus, sicut viarũ. quod ꝛ. dictum est. Idem intelligo de fossis, que sunt inter viam & fundũ eadem
7 ratione. †Hec predictis obstat l. predia. ſ. ita legatum. de fun. instru. qz ibi loquitur in aggeribus, & fossis que sunt inter ipsum fundum. & sic sunt iura proprietatis, & vsus dominij ipsius fundi, vnde cum vẽdantur veniunt mensuranda. † Sed dubitatur qualiter iste fosse, que sunt in fundo, mensurantur, vcz, an mensuretur superficies, que sit a latere fouee, & que sint in fundo fouee, an vero mensuretur cum toto agro, sicut si fouee plene essent. Respondeo, ager dicitur ab agendo secundum Hugutionem, & sic ab actu quia per eũ possunt boues, & alia animalia duci quod importat nomen actus. Si igitur fouea esset ita plana, & eius latera ita lata quod laborari rentur, vel laborari possent cum bobus, dico eam mensurandam. Si vero (vt sepe accidit) ripe foueaꝝ sunt erecte, ita q̃ per eas iri & agi nõ possit, tũc fouee nõ mẽsurantur cũ fundo, ac si plane essent, & ita obseruatur.
8 Ita dico, † de ripis, que in fundo essent, vt si quidez cum bobus coli possent eoꝝ superficies veniat mensuranda: secus, si ita essent erecte, quod sic coli non possent: tunc enim mensuratur solum, quod dicta ripa continet, sicut si in fundo aliquis murus esset, eadem ratione predicta vera nisi aliter actum sit expresse vel tacite, l. id quod. ſ. primo. de pericul. & commodo rei vendi. Dico autem tacite. puta, si ad mensuram aliquod predium venderetur montuosum. farosum, vel plagiosum seu riposum. licet enim hoc proprie agi non potest, tamen mensurabitur, sic enim
9 actum videbitur. De concauitate † vero sulcoꝝ. qui sunt annalis culture, vel aque deriuande, vt ff. de aqua plu. arc. l. j. ſ. de eo opere. dico in mensura rationem non habendam, quoniam ille non est forma agri perpetua, sed culture causa factum, fouee
10 † vero agri ad perpetuam vtilitatem fieri dicuntur, vt ff. de impen. in reb. dot. fa. l. impense. Ei autem, quod dixi predictum est riposum, vel plagiosum esse mensurandum, contradicere videtur quod ꝛ. dixi ripam & loca que ripe cedunt, p̃ si nõ posse vendi. Sed respond. omnia loca que a plano incipiunt vergere vsque ad aquam, intelligendum est propter allumonem aque. si enim intra duos montes vadat flumen non omnes partes
11 ditie montis dicentur ripe, quoniam naturaliter vergent versus aquam, vt not. in d. l. pen. de flum. Huius gratia † quid sit planities, inuestigandum est. Ad quod sciendum est habita notitia eorum que plane opponuntur, vt mõs, vallis, collis, & similia, mons locus altus est, l. si edes. ꝛ. de seruit. vrba. pred. quod intendo de magna altitudine, quod j. dicam: dicitur autẽ mons secundum Hugutionem, & Papiam a mouendo per contrarium: quia non mouetur quod intelligo non de ea immobilitate que vniuerse terre congruit, sed qz non mouetur, scilicet per culturam, id est, non colitur. terra enim que colitur, bene mouetur. Durat igitur mons vsqꝫ ad locum quo coli incipiunt predicte. Igitur montiũ appellatione non continetur, quia ibi terminatur mõs, & ita vtimur nisi certi loci vsus aliter se haberet. si tamen intra montes essent aliqua culta, montis appellatione continentur, sicut pars appellatione totius, vt ff. de rei vendi. l. in rem. ſ. quecunque. Collis autem ab altitudine montis videtur esse. Proprie autem collis dicitur a colẽdo, quasi mediocris mõtes, quia coluntur. Ita exponit gloss. scripture diuine super illo versu. Psalmi. Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. Sunt enim montes magne altitudinis, & communiter sunt inculti. Colles vero mediocris altitudinis, & communiter sunt culti. Intelligo autem colles habẽtes altitudinem propriam non continuatam cum montibus nõ habentibus magnam altitudinem. Si enim continuarentur, tunc si essent culti, dicerentur penditie montium, vt dictuꝫ est, tamen in omnibus partibus locus magne altitudinis: licet cultus dicatur nonnullis locus parue altitudinis licet incultus dicitur collis. Distinguitur ergo mons a colle, altitudine, vel cultura, vel estimatione circuncolentiuꝫ, simile. ff. de flum. l. j. ſ. j. Vallis vero dicitur locus
12 † montibus, vel collibus circundatus. a vallo vallas, quod idez est quod circũdare, & est locus planus parue seu mediocris magnitudinis. Planus dicitur † a platos, Grece, q̃ idez est, quod
13 equalitas secũduꝫ Papiam, duo igitur requirũtur. Primo q̃ sit latus. Secundo quod sint eius partes equales, id est equaliter plane, ita quod vna aliam non superexcedat. Distinguitur
14 ergo † vallis a plano, circundatione. Potest enim planus esse
a non circundatus a montibus vel alia altitudine, & virtute vallis autẽ nõ dicitur nisi ab altitudine circundata. Requiritur etiam altitudine, qz si sit locus parue latitudinis mediocriter collibus circũdatus, tũc dicitur vallis. Si autez est magne latitudinis, tũc dicitur planus. hoc autem stat in opinione lentiũ. Differt etiam qualitate, qz vallis dicit etiam si parue
15 tem † qualis esse debeat, dubitari potest. Puto autem omnino dam partem, que vergit. Vix enim reperitur locus, qui aliqualiter in aliquam partem non vergat, saltem tamen vt prossus aqua demonstrat, ideo dixi sufficere quod non vergat, simile. ff. de edil. edic. l. cum edes. notabiliter autem in vnam partem vergere probabiliter dici potest, quãdo inde aqua profluens multa de terra aufert, ita quod eius vsum, & culturaꝫ facat deteriorem. ff. de aqua plu. arcen. l. j. ſ. fi. & arg. de edil. edi. l. j. ſ. secundo.
16 In his autem multum circuncolentium opi. facit. † Fosse agrorum, & viarum ripe ipsius plani sunt, loquor autem de plano tali, vt si de plano Tyberis loquitur. Sicut enim fosse que sunt in fundo, fundi sunt, ita que sunt i totali plano, plani sunt. l. predia. ſ. legatum. de fund. instruc. & statuta que loquitur de his, que in plano Tyberis committuntur, locum habere etiam in his, que in dictis foueis committuntur, & ripis communiter
17 contingeret. †Quid ergo, si committeretur in loco, qui propter attractionem aqua versus flumen vergit, an in plano Tyberis dicatur esse commissum? Videtur quod non, dicta penult. ff. de fluminib. ex quo a plano vergere incepit. licet traditio, a, separationem denotet, vt ff. de action. empti. l. bona. ſ. finali. ergo ille locus sic vergens est separatus, & distinctus a plano

plano. Respō. si queratur an talis locus appellatione agri mei contineatur. dicendum est quod non. per rationem predictam.

18 Sed vero queritur an totalis planus Tyberis appellatiōe cōtineatur. attendendum est, si quidem flumen planum vadit ita quod ab vtraq; parte fluminis planum Tyberis nominetur. q; in dicto loco fieret, in plano fluminis factum esse diceretur, qui nimo etiam quod in ipso flumine fieret in tali plano, sub totali appellatione nominato factum esse diceretur. Cum enim ipsius flumen aditus, & exitus ab vtraq; parte vnius plani appellatio ne contineatur: ergo, & ipse fluuius alias flumen per medium dirimetur, nec esset vnus planus, sed plures plani. arg. ff. de verb. signifi. l. recte dicimus. facit, & est quasi casus, qz qs̄ fit in aqua putei in ipsa re factum esse videtur, vt ff. de aqua quoti. & estiu. l. qui in puteum. §. is qui. in prin. q; si in illa parte fluminis essent montes vel colles, tunc ille locus propter aque attractionē vergens plani appellatione non contineretur. sed vbi planus desinit, & locus ille rspe fluminis cedit. d. l. pe. nec etiam ipsum flumen alium debet aditum, arg. ff. vti pos. l. si duo. §. sed si supra eis. cum simil.

ADDITIONES.

a ¶ Agri nomine. Vide Bal. in rub. ff. de acq. re. do. & Ang. de are. in §. preterea qō per alluuionem. inst. de re. diui. Tho.

b ¶ Huius gratia. De ista materia ponit plene do. Feli. in c. Rodulphus. in verl. declarantur de rescrip. & vide Alex. de Imol. in consi. xxv. in vij. vol. incip. consideratis his. Tho.

1 ¶ Ager dicitur noster vt habeat locū alluuio non solum respectu dominij, vel quasi: sed etiam iure pignoris, vel vsufructus, vel quouis alio modo.

2 Via inter media agro non impedit ius alluuionis.

3 Predia ciuitatis que coluntur, sicut priuata habent ius alluuionis.

4 Additum per alluuionem platee vel campo, cui acquiratur.

5 Additum alluuiōe loco sacro, vel religioso, vel alicui cemeterio non acquiritur, & in nullius bonis est, & occupanti concedit. Locus sacer interimedius impedit ius alluuionis.

1 **Nostro.** †Nostrum a quidem, quantū ad presens spectat, ager dicitur, quod siue ad nos pertineat iure dominij, vel quasi, vel iure pignoris, vel vsufruct⁹ vel quouis alio. si enim ager ad nos spectat iure dominij, eodem iure alluuio pertinebit. vt hic. Et idem si quasi dominij, vt ff. de publi. Si ego. §. quod tamen per alluuionem. idem si pignoris, vt ff. de pigno. act. l. si conuenerit. §. si nuda. de pig. l. si fundum. in princ. Item si vsufructus, vt ff. de vsufru. l. item si fundi. §. j. Plus est, quia si fundus ad nos spe quadā spectaret, illo iure ad nos spe craret alluuio, vt ff. de leg. j. l. quod in rerum. §. j. eodem enim iure quo fundus censetur. Item lz hic dicat, agro nostro. inst. eo. §. preterea. dicit agro tuo, intelligo autem, q; si alicuius, id est, ad

a aliquem iure priuato pertineat. †Si enim esset iuris publici, vt via, tunc in ea adheret, & iuris publici non efficeretur, sed eorum, qui prope viam predia possidēt, vt ff. de acq. re. do. l. Martius. & quod no. inst. de re. diui. §. riparum. que autem sunt †predia ciuitatis. non tamen in vsu publico, sed per ciuitatem coluntur. sicut per priuatum ea ius alluuionis habent. sunt enim tanquā priuata, vt ff. de contrah. emp. l. sed Celsus. in prin. †Quid dices, si alicui campo, in quo fieret forum, vel forte platee per alluuionem flumē ad iderit. Resp. isti campi platee sunt, platea autem fm Hug. & Pap. idem est quod via ampla seu via lata: ergo

2 & ius viae cedit iure publico non officit, vt d. l. Martius. † Quid

5 autem, si alicui loco sacro, vel religioso flumen adiecerit vel alicui cemeterio, vel loco aliter cōsecrato. Resp. ei non acquiritur. non enim est ager noster, sed in nullius bonis est, vt ff. de re. di. l. j. Hic potest dici q; queratur ei, qui ab alia parte loci sacri predia possidet. locus enim sacer medius impedit acquisitionem, licet via non impediret, vt ff. de aqua plu. arcen. l. si prius. §. sed locus sacro. & de ser. l. seruitus. §. fi. Non enim potest dici, q; locus sacer ita dicatur predij, sicut dicitur de via, d. l. Martius. Via enim destructa, suppletur a predio vicino. l. si locus. §. fi. ff. quem admo. seruitutes amit. qō de loco sacro non reperitur. Puto autem, q; talis alluuio in nullius bonis sit, sed occupanti concedatur, sicut in alluuione, que agris limitatis accedit, vt ff. de flu. l. j. §. si insula. & §. seq.

ADDITIO.

a Tho. D. ¶ Nostrum. Nota, q; si arbor tua vi fluminis delata in agrum meum se coaluit cum terra, an efficitur mea, & an potes agere cōtra me ad estimationē arboris, vide plene per Bar. de Cast. in l. hoc amplius. §. de his autem, & ibi Alex. in secundo nota. ff. de dam. infec.

1 ¶ Flumen publicum dicitur quod perpetuo currit, que autez in hyeme currunt, & non estate, priuata sunt.

2 Flumen priuatum nihil tribuit, per alluuionez adijcere tamen potest.

3 Torrentia seu fossata agrorum cur priuata sunt.

4 Fossata posita in confinio duorum predictorum communia sunt.

5 Fossatum existens prope finem predij de quo apparent instrumenta antiqua, in quibus possessores emerūt predia a latere, intelligatur esse eorum, qui predia a latere possident.

6 Alluuionis ius an habeat locum in riuis.

7 Fluminis ripa, que erat intra predium, si corruit, ita vt flumen alueum mutet, alueus acquiritur predio.

8 Stagnum, & lacus si priuata sunt, non habēt ius alluuionis, secus si publica.

Flumen. De flumine publico loquor. & ista declarabimus, per quam exprimit q; loquitur de fluuiis, q; est

1 iuris publici, probat. Flumina publica †sunt, que perpetua sunt, vt ff. de flu. l. ij. §. ij. & ideo gl. insti. de re. di. §. fluuiorum super tex. qui dicit, q; flumina omnia publica sunt, exponit oia, id est. ppetua, vt Padus, & Rhen⁹. Quedā vero sunt priuata, vt fossata in agro posita, que qñq; currunt, quandoq; nō. Ista sunt verba gl. Ire Roff. in libellis super interdicto. ne qd in flu. publi. dicit, q; flumina que in hyeme currūt, in estate nō, sunt priuata. & bene dicit. Ista eiā vocant torrentia, vt ff. de flu. l. j. §. torrens. Si igitur

2 †priuata sunt, per alluuionez nemini possunt aliquid tribuere. si enim cursum mutant, semper solū remanet eius. cuius primo erat. Quod aūt dixi per alluuionem non posset adijcere, intelligas apponēdo ita q; predij extendatur, supponendo vero potest adijcere, sicut pinguedo agri superioris adijcitur agro inferiori, l. j. §. fi. ff. de aqua plu. arcen. Et si † queratur, cur priuato-

3 a rum sunt ista fossata, seu torrētia, dico hoc facti esse. Pōt enim probari, q; per alicuius predium aqua prorupit, & fossatum fecit vel inter predia plurium aqua iuit. tūc secundum terminos antiquos predia erūt diuisa, & alia fossata. Vel si pōt probari qualiter sunt ab antiquo possessa: qō si (vt sepe accidit) nullum istorum vel aliud sufficiens possit probari, tūc puto illorum esse qui prope ab vtraq; parte predia possident cuiuslibet vsque ad medium, arg. eius quod dicitur de insula, & alueo dimisso. ff. de acq. rer. do. l. adeo. §. insula, & §. qō si toto. & quod dicam in ij. & iij. lib. huius expressum esse comperies. ff. de aqua plu. ar. l. ij. §. preterea. vbi tex. dicit, si in confinio fossa sit. & glo. exponit in confinio

4 scilicet duorum prediorum, & sic erat communis fouea. † Et sic infert, quod eo ipso quod est in confinio prediorum est communis. quod etiam expressius declarat ibi text. dum dicit, eam partem que tibi accedat, & sic expresse innuit, qō eis qui ab vtraq; parte possident predia accedunt. quod intelligo nisi ea fossata essent in vsu publico. tūc enim dicerentur publica, vt ff. ne quid in loco public. l. ij. §. hoc interdictum. & est expressum ff. vt in flu-

5 mi. publico nauiga. lic. l. j. §. fossa. † Sed quid si reperiuntur instrumenta antiqua, in quibus possessores predioz̄ a latere emerunt predium. & prope finem appositū fuit fossatū? Videtur ad eos pertinere. Ipsa enim emimus, non confines, pro quo facit quod fundi nihil est, nisi quod intra se continet. vt ff. de action. empt. l. fundi. in princip. Credo qō similiter intelligatur esse eorū, qui a latere predia possident, vt d. probatū est. Hec obstat q; fines non emūtur, qz fateor, sed tamen possibile est, qō rei vendite accedunt, sicut si emerem fundū, & accessiones, & ponerem pro fine ripam fluminis⁹, sicut etiam ponerem pro fine viā, quo

b ad quid fundo cedit, vt ff. de acqr. rerū domin. l. Martius. Hec obstat. d. l. fundi. in princip. qz illa regula qō fundi nihil est, nisi quod intra se continet, patitur exceptiones per alias regulas, vel leges, vt in aqueductu: qui est extra predij, vt ff. de contrah. emp. l. si aqueductus. & in limitibus predioz̄, & in vijs, vt supra dictum est. & in tali fossato. l. ij. §. preterea. de aqua plu. arcenda.

6 †De riuis vero, & alijs nominibus fluuioz̄, seu que aquarum cursus significant quid iuris sit, & an in eis alluuionis sit ius. in ij. li. vbi de insula tractabimus, dicet: qñ tex. in l. j. ff. de riuis.

7 de hoc ibi facit mentionez. †Sed quero qd si ripa predij versus flumen naturaliter se extendit, qz forte ibi erat lapidicina accrescens, de qua dicitur ff. sol. matrim. l. diuortio. §. si vir in fundo. & euidenter videtur Pisis apud montem Pisanū in lapidicinis marmoreis, vel in terre motu fluminū vbi ripa erecta corruit, & ipsa iuncta predio remanens fluminis in alueo per eum locum cessare fecit. Respondeo, puto totum locum domino predij accedere, sicut per alluuionem: omnes enim iste accessiones que diuina natura obuenunt nullo facto humano interueniente, eiusdem nature sunt, vt ff. de vsufructu. l. item si fundi. §. primo. & hoc videtur sentire Azo in summa Institut. de rerū diuisio. siue enim flumen predio meo addat, & propter hoc ab eo simpliciter recedat nil addendo nobis accrescit, vt ff. de acquiren.

rerum domi.l.Martius.hoc autem nil addēdo recedit, sed ab eo recedit naturali impulsu. Istud autem incrementum quod quandoq; ripa naturaliter excrescente contingit, dici potest alluuio: q; latens incrementum est,quando vero ruina vel terre motu contingit potest dici incrementū alteri recedentis de quo dicemus in tertio libro huius operis,cum enim repente fluit, alluuio non est. De lacu vero,z stagno dicendum est, q; quādo lacus,z stagna sunt priuata,tunc nō est dubium,q; per alluuionem nō vni detrahit nec alij addit:sed locus ille, qui inundatur aqua lacus,vel stagni,etiaz ita inundatus remanet eius, cuius primo erat,vt ff.de acqui.rer.do.l.lacus.de aqua plu.arc.l. vicinus.§.fin.Quidam lacus,z stagna sunt publica;z hoc duobus modis,quandoq; enim sunt publica,id est, Reipu. z ibi nullus piscatur,nisi cui Respu.commiserit,vt in lacu Perusino, tunc idem,quod si essent priuata,vt ff.de contrahen.empt.l. sed Celsus.quedam sunt publica,vt in vsu publico:per eum enim quilibet piscatur ad placitum,tunc addit z detrahit per alluuionē sicut flumina publica,vt ff.de verb.signi.l.litus.z ff. vt in fluui. publi.na.lic.l.j.

ADDITIONES.

a ¶ Et si queratur. Plures questiones de fossatis vide per Feli. in c. Rodulphus,de rescrip.z vide Bar.in l.predia.§.si ita legatum.z ibi scripsi in apost.mea.ff.de fun.instru.Tho.

b ¶ Ripam fluminis. Vide plene per do. Alex.in consil.xliij.in vj.volu.incipi.omissis argumentis.vbi plene ponit de doctrina Bar.hic,z est duplicatum in consi.cxv.in secundo volu. z idem Bald.in rub.ff.de rerum diuisione.in vij.columna, in fin.z seq. Tho.

1 ☞ Adiecta dicuntur que ita adjiciuntur vt vniantur.
Quicquid alluuiōe adjicit,z vnitur predio nostro,nostrum est.
2 Proiectum per flumen in agrum nostrum,nostrum non est,si conceditur occupanti.
3 Arena adiecta alluuione fundo nostro,nostra est.
1 **Adiecerit.** †Adiecta dicuntur ea,que ita adjiciuntur, vt vniantur,vt ff.de rei vendicat.l.in rem.§.item quecunq;. Vniri autem dicuntur,quādo partes inuicem cohereāt. apparet enim euidēter id quod per alluuionem additur alteri predio cohērere.si quid autē sit quod adjiciatur, ita quod cohereat siue terra,siue lignum, siue es, nostrum erit.
2 Illud autem† quod per flumen in nostrum projicitur,q; nō cohēret,licet nullius sit,tamen nostrum non est,sed occupanti cōceditur,vt patet in apibus z fauo mellis ab apibus facto,vt ff. de acqui.re.domi.l.naturalem.§.apum. Instit.de rerum diuisi. §.apum. Hic etiam apparet q; fundi non est,nisi quod intra se continet,ita q; sit affirmum,vt ff.de actio.emp.l.fundi.in prin.facit.ff.de acquir.posse.l.iij.§. Neratius. † Quid autem dicemus de arena cuius partes inuicem non cohērent,an nostra efficiatur? Respō.cum hec materia terrea sit, nec cuius sit,appareat, cum ipso fundo confundi dicitur, sicut dicimus pecunia mista cum pecunia,vt ff.de sol.l.si alieni.hoc etiam apparet,quod omnia incrementa fluminum que fiunt per alluuionem sunt additamenta arenosa. De isto igitur iure,vt s.dixi sic sentio,vt glos. sentit.

Iure gentium. Hoc est ius quo omnes gētes vtuntur,vt ff.de iusti.z iu.l.iij. §.fi.competit ergo istud ius deportatis,z ceteris qui iura ciuilia perdiderunt,vt ff.de pe.l.quidam sunt.

1 ☞ Adiectum alluuione nobis acquiritur ipso iure absque facto hominis.
a Adiectū alluuione agro, possidetur eo iure, quo possidet ager.
3 Alluuio non habet locum in agris limitatis.
Agri limitati,dicuntur agri capti ad hostibus,z inter milites diuisi.
4 Territorium vnum si Princeps diuidit inter plures,dicitur ager limitatus,z non habet ius alluuionis.
5 Territoria diuersa si diuersis integre assignantur, non dicuntur agri limitati.
6 Alluuio non tribuit iurisdictionem,sicut tribuit dominium rerum priuatorum,z nu.9.
7 Jurisdictio est iuris publici.Et qualiter sit iuris publici.
8 Jurisdictio si diuidatur flumine quelibet ciuitas vel dominus habet iurisdictionem in ipso flumine vsque ad medium.

1 **Acquiritur nobis.** †Acquiri nobis intelligo eo iure,q; ager primum ad nos pertinebat,vt supra dictum est, cum exposuimus verbum nostro,z fit acquisitio ipso iure gētium absq; alicuius hominis facto.an autem sic acquiri dicatur,vt possideamus,q;
a per alluuionem adjcitur,dubitari potest:sed cuin hoc*,†quod
2 adjic.tur pars primi agri sit,non nouus ager, puto q; id quod adiectum est,sicut primus ager possidetur,arg.ff. de acquirēda possess.l.iij.in prin. In eadem opinione quis videtur esse,vt velit totum fundum possidere,vt ff.de lega.j.l.si ex toto,in principio
5 z l.quod in rerum.§.pe.† Predicta autem non habent locum in agris limitatis,vt ff.de acquirend.rerum domin.l.in agris.z ff. de flu.l.j.§.si insula. Quid autem sint agri limitati, ibidem Jurisconsultus explanat,hoc est ager captus ab hostibus z diuisus inter milites,vt sciretur quid cuiq; datum esset q; venisset, z quod in publico relictum esset.d.l.in agris.in fi.si ergo Princeps vnum integrum territorium vni assignaret,nō erit ager limitatus,vt hic patet:quia non est diuisus. Et hoc vult text.in d.l.in agris. dum dicit q; si ager totus apud Remp.retinetur
4 non est ager limitatus. † Sed si vnum territorium Princeps inter plures diuidit b, tunc agri limitati sunt,nec ius alluuionis
b habēt.d.l.in agris. z de flumi.l.j.§.si insula.ratio huius potest esse:quia postquam Princeps limitate decidit,vult quod sint per limitate possideantur,vt semper sciatur quātum habuit de beneficio Principis:nec possit dici,quod habuit beneficio fortune,vel dic q; nō est.quia fluminu loco censitorū habentur, hoc est illorum officialiū qui propter cēsum accipiūt de iure vnius, z dant alteri sicut dicti officiales non possunt mutare cōcessionem factam per principem ita nec flumen,arg.ff.de acquirend. rerum domi.l.ergo.§.penulti. Sed huic rationi contradicit oppositio 30.quam facit in Sum.instit.de rer.diui,vers.nouus autem alueus.vbi dicit,flumina habētur loco cēsitorum,id est iudicum z principum,vel iuris authoritate.ideo non habēt ius alluuionis,q; pro illis predijs non tenentur solnere factiones, ideo in alio grauantur,vt C.de fun.lib.l.fin.lib.xj. Vel dic non esse rōnem querendam,postquam habemus determinationem
5 In agris igitur limitatis non h; locum ius alluuionis. † Sed quid, si plura territoria capiātur,z quodlibet territorium per se integrum diuersis militibus assignetur? Respondeo non ex agros limitatos,sicut si vnū integrum vni assignetur, vt dictum est.argumen.ff.de verb.obligatio.l.scire debemus. ij. respon.
6 † Quero,si territoriums, z iurisdictiones ciuitatum,z episcopatuū sunt diuisa,z terminata per cursum alicuius flumnis,an
c cut flumen accipit de iure vnius,z dat alteri iure dominij,ita fiet in iure iurisdictionis? Et videtur q; iurisdictiones nō mutentur:sunt enim limitate a Principe: ergo videtur agri limitati. d.l.in agris. Et sic dico,q; hoc non apparet,dicam q; iste limitationes sunt antique,z a tempore cuius memoria nō existit.ergo habentur iure constituti per principē,vt ff.de aqua qua.arce. l.hoc iure.§.ductus aque.z sic videntur limitati. Sed ex ratione non est sufficiens,pone enim,quod princeps non diuiserit territoria,vel sicut diuisa inuenit,diuisa seruauit:z tunc agri limitati non dicuntur,vt dictuz est. Vel dicamus,quod iurisdictio non mutatur,q; alluuio ea que sunt publica in alium non transfert argumen.l.Martius.ff.de acquiren.rerum domi.Sed hoc obstat quod s. dictū est super verbo,nostro,q; ea. que sunt publica, hoc est ciuitatis,in vsu publico ius alluuiōis habent.
7 gratia videndum est,† an iurisdictiones sint iuris publici:obstat quod sic,vt ff.de iustitia z iur.l.j.§.publicum ius.vbi magistratibus,&c. Secundo videndum est qualiter iurisdictiones sint iuris publici.an tanquaz ea,que sunt in vsu publico.an sint ea que sunt ciuitatis,vt priuatus possidet? Ad quod dicimus est quod sicut pater,z filius,dominus,z serui sunt comites, ita iurisdictio est quedaz relatio domini in subditos,vnde pater habet ius in filium,ita filius cōtra patrem habet quādam petendi alimenta,z similia,ita in iurisdictione subditi habet quoddam ius petendi iurisdictionem a superiore.z si illecenter delinquit,z punitur,vt in authentica,vt differ.ind.in prin. z ff.z C.de magi.conue.cum si.z istud est iuris publici,tanquaz ea que sunt in vsu publico. quilibet enim potest a magistratu iustitiam petere,vt dicta l.prima.§.publicum ius.de iustitia z iure. Alio modo consideratur iurisdictio prout est in ipso magistratu,ciuitate, vel comite, vel Barone,z isto mō iurisdictio est iuris publici eo modo,quo sunt ea,que ciuitas possidet vt priuatus.quod patet,quia non quilibet de ciuitate vtitur,sed solum cui Respublica permiserit,z ea,que inde percipiuntur,vt mulcte,pene,banna,z similia ipsius ciuitatis, vel dominus sunt tanquam priuata,vt ff.ne quid in loco public.l.ij.§.hoc interdictum. ¶ Jtem videndum est † vtrum iurisdictio competat cuilibet ciuitati,vel domino, z in ipso flumine vsque ad medium
7 ipsius fluminis terminātis? Et respon.q; sic;q; omnia.que sunt in confinio sunt cōmunia;eozum qui ab vtraque parte possidet vt Lar.bor.ff.cōmuni divi.de aqua plu.arcen.l.ij.§.preterea.de acqui.rerum dom.l.adeo.§.fin.z sic de omn eo.quod communitur in ipso flumine quilibet habet iurisdictionē vsq; ad medios
9 fluminis. † His premissis in questione proposita, cum in ipso flumine,z solo ipsius ciuitatis domino,vel alterius loci domino, vel episcopo competit ius iurisdictionis tāquam ius priu-

rum, & sic tenquam ad hoc flumen est priuati iuris. dicendus:* est indubitanter, q̃ per alluuionē. hoc est per additionem, que fiat a flumine, non adiicitur, vel detrahitur iurisdictioni, sicut ff. dictum est de lacu, vt ff. de contrah. emp. l. Rutilia Polla. de aqua plu. arc. l. vicinus, §. fi. de acq. re. do. l. lacus. ar. ff. de aqua, quoti. & est. l. hoc iure. §. si aquam, sed facilis est solutio, si bene iuspiciatur.

ADDITIONES.

a ¶ Sed cum hoc. De dictis per Bar. hic vide plene per Alex. in l. j. in prin. ff. de acq. pos. & do. Jas. in lij. inci. possideri. de acq. pos. Tho. Diplo.

b ¶ Dixidit. Vide Alex. plene in l. cetera. in princ. ff. de leg. j. vbi plene examinat doc. Bar. hic, & vide. Bar. Soci. in consi. clxxxj. incip. visis capitulis. Tho.

c ¶ Quero si territorium. Adde Bartho. Veronē. in suo trac. de fern. in rub. de flumi. priuato, & Jo. de Platea in l. fi. in fin. C. de fun. limitroph. lib. xj. & apost. Fran. de Curte in l. j. in add. Alex. incip. confertur. ff. de iurisd. om. iud. & plene in consi. lxvj. Thom.

* ¶ Dicendum. Adde tu, q̃ contra hanc opi. Bar. quam tenet Bal. in rub. ff. de rerum diuisio. ver. sed vlterius queritur. & in c. j. §. si quis de manso. de controuer. inuesti. & Ang. Ant. & Joan. Fab. in §. preterea. Justit. de rerum diuisio. consuluit do. meus Barth. Soc. in cōsilio. q̃s incipit, dñs labia mea aperiat, & spiritus sanctus illuminet intellectū meum. presens consultatio pulchra est, & subtilis. in qua elegāter. & subtiliter. q̃ non habek in impressis, & ita consuluit collegiū Papiense, q̃ consilium est inter consilia Fran. Curtū consi. lvj. & etiam Lud. Bologni. in cō silio pri. & latum consilium vide etiam per Corneum cōs. cclxxxvij. vol. iij.

1 ☞ Intelligere non comprehenditur per visum.
2 Testis deponens per verbum intellexit, non probat, nisi exponatur. id est, vidit.
3 Alluuio probatur per tres testes deponentes, q̃ viderunt minutatim incrementum allatum.
4 Confines reperti fracti in domo presumuntur fracti ab eo, qui remansit ad custodiam.
5 Relatum factum in consilio presumitur ab eo solo qui exiuit.

Per alluuionem autem id videtur adiici q̃ ita paulatim adiicit, vt intelligere non possimus, quantū quoquo momento tēporis adiicitur. Ista verba sunt legis, adeo. §. preterea. ver. per alluuionē. ff. de acq. rerū domi. Super verbo, momēto tēporis. glo. in verbo momento temporis sic ait, nam & si tota die figas intuitum, imbecillitas visus tam subtilia incrementa perpendere nō pōt, vt in cucurbita ostendi pōt. vnde dicit latēs incrementū, vt In fi. eo. §. preterea. Ista sunt verba Azo. in summa. Justi. de rerū
1 diuisione. ver. per alluuionem. Et aduertēdū est † q̃ illud q̃ ter, dat intelligere. gl. intelligit hoc est per visum cōprehendi nō potest. & merito. Sit enī naturales dicunt, vna est virtus intellectiua, que intelligit. & hec eadē in homine mediante organo oculorum videt. & per aurem audit. & sic de similibus. Hec aūt exposi
2 tio si verbis legislatoris cōgrua sit in dicto alicuius testis cōgruaon esset, qui de eo debet deponere, q̃ simpliciter sensu corporis percipit. vt ff. de testa. l. qui testamento. §. fi. C. de testib. l. testium. & no. per Inn. extra de testi. c. in nomine. & in c. cū cām. Sigitur diceret testis aliquid esse, q̃ sic fieri intellexit, nō probaret. nisi exponeretur intellexit, id est, vidit, q̃ potuit per aliū modum ad hunc intellectū peruenire. de quo modo interrogat.
3 Sed hic merito occurrit dubitatio. † Sic enim hec alluuio non pōt per sensum corporis comprehēdi. ergo q̃ sit alluuio per testes non poterit probari. dico autē, q̃ bene pōt videri, q̃ flumen addit. sed non quantū quoquo momēto, sicut in puero exercescē tem videmus. Dico etiam q̃ per diuisione loci post incrementū alla tum pōt videri, & per visum comprehendi q̃ per alluuionem est facta. Expositione em facta de terra addita hoc manifeste per oēs comprehenditur. q̃ minutatim factum est. & q̃ a flumine factum est, quod per alīū fieri impossibile esset. Unde puto testes probare qui dicerent, q̃ ipse vidit minutatim incrementum allatum, & vidit q̃ est alluuio addita a flumine minutatim. Idē puto in quacunq; materia contingere, vt si sit aliquid factum qō
4 nisi ab vno fieri poterit, q̃ apta sit probatio illuz fecisse. † Quid em si per certam horam vnus ad domus custodiam sit dimissus, cōstatq; nullum alium ingressum esse. & confines qui clausi dimissi erant fracti reperiuntur, proculdubio ille qui remansit, fecit. † Et quid si plures erant in consilio super arduis cōstitutis, constat neminem exiuisse vel cum alio locutum fuisse, vno excepto. & reperitur negotium esse scitum & propalatum, tūc proculdubio ab illo solo exeunte de consilio vel cum alio loquente factum est, cum ab alio fieri sit impossibile, sicut hic impossibile est ab alio additum quam a flumine, &c.

1 ☞ Vis in singulari pro potentia, pro violentia, item pro necessitate, & etiam pro potestate ponitur.
2 Vires, in plurali, denotant effectum, seu efficaciam, & potētiam corporis.

Quod si vis fluminis. Hic tractare incipit de incremē to non per alluuionem, hoc est, non paulatim, & latenter: sed manifeste, & palā. Hic ergo, vis fluminis, id est, potentia fluminis.
1 Multa em̄ † significat hec dictio, vis. Quandoq; ponit pro potentia, vt hic, & in vulgari dicimus, talis homo hz magnā vim, hoc est magnam potentiam. q̃s non intelligit de corporali. sz de ea, que cōtingit ex multitudine amicorū vel subditorū. vel diuitiarū. Quandoq; pro violentia. vt ff. q̃s met. cā. l. fi. & l. extat. cū simi. Quādoq; pro necessitate, vt ff. de statu homi. Libertas. & q̃ ibi no. ibi, nisi per vim, &c. Dicimus in vulgari, ego facio hoc vi, id est, necessitate cogente. Facit C. de rescin. vend. l. non ideirco. Item accipitur pro potestate. vt ff. de tu. l. j. in prin. §. j. & Justit. de tu. in prin. Et istis casibus declinat tm̄ in singulari per oēs
2 casus, † plurali vero non vtimur. reperitur tm̄ vires in plurali: & istud non habet singulare: & interdum ponitur pro effectu, seu efficacia, vt ista stipulatio hz vires, vt ff. de verb. ob. l. stipulatio ista. §. hi q. ponitur etiā vires. i. vt virtutes. vt ait Cato. Verbarū vires. &c. ponitur etiam pro potentia corporis. vt ille homo habet magnas vires. Reperitur etiam istud aduerbiū vir. cuius significatio ponitur ff. de iudic. l. vix. & ad Velleia. l. tutor. cū similibus, &c.

Partem aliquā de tuo predio detraxit, &c. Vt igitur hec pars locum habeat. opz cōstare, q̃ pars illa quā flumen predio meo applicuit, ex tuo predio fuerit. Si vero cuius fuerit, ignoretur, tunc statim quod terre mee applicaretur, meum esset, vt supra in prin. dictum est. & etiam super verbo. adiecerit.
1 ☞ Applicare, idem est quod imponere & subiicere.
2 Adiicere fundo dicitur quod insibiliter fit, applicare quod visibiliter, & palam.
3 Crusta agri que applicatur predio quando possit vendicari.
4 Crusta agri tui applicata predio meo, & ita quod inseparabiliter vnitur, efficitur mea.

Ex predio meo appulerit, &c. Instit. de rerum diuisione. §. quod si vis. vbi est idez textus. Et dicitur
1 † applicuerit. quod exponit gloss. in dicto §. quod si vis. in verbo, attulerit, id est. apposuerit, & subiecit. puta crustam terre vicine, & arborate. Ita dicit gloss. secundum hoc differt hec pars a precedente: quia ibi adiecit a latere, hic supposuit. licet hoc in se verum sit tamen non puto curādum. Sive enim a latere, sive super fundo talem crustam posuerit, idem iuris est. Differt ergo † quod in precedenti parte adiecit insibiliter. hic vero visibiliter & palam. Quid autem sit hoc quod dicit appulerit, seu applicuerit, aduertendum. Potest autem hoc esse sine vnione rei, que applicatur. Dicimus enim nauem ad portum applicasse, vel applicuisse: non tamen vnitur portui. Et sic hoc modo crusta † agri, que predio meo applicatur, sine dubio tuo manet, vt
3 hic, & a te poterit vendicari, vt supra de damno infecto. l. hoc amplius. §. primo. † Quandoque crusta agri tui meo predio applicatur aliqua lex vnióe, vel quod potest de facili reparari, & tūc idem. Ideo dicit textus palam est tuam rem, permanere, vt hic. Raro enim terra potest apponi super terram, quin aliqualis applicatio & vnio fiat. & ideo hec lex notabiliter requirit, quod arbores radices emiserint, vt j. videbimus. quādo crusta agri tui meo predio applicatur, ita quod inseparabiliter vnitur, tunc predij mei efficitur, vt j. dicetur.

1 ☞ Crusta applicata fundo meo, intra quantum tempus dicatur vnita cum meo & mihi acquisita.
2 Impositum fundo meo, fundo meo acquiritur, & additum per alluuionem mihi acquiritur.
3 Arbor mea imposita tuo fundo, etiam si ibi coalnerit, petitur actione in factum.
4 Crusta applicata fundo meo, postquam fuit vnita vendicari non potest.
Arbor antequam coalnerit vendicatur a domino.
Crusta antequam sit vnita, potest agi contra dominum, vel vt illam tollat, vel vt illam pro derelicto habeat.

Plane si longiori tẽpore. Eandem materiam prosequitur, quando ab initio crusta in meum agrum, vel fundum translata est sine vnione. Si enim ab initio fuerit vnita, vt qz multum cum terra agri mei vnita sit, ita quod nec discerni, nec separari pōt, alias possessio mea esset, vt d. l. hoc amplius, ff. j. de damno infec. Sed quando ab initio sic vnita non esset, tunc ex post facto fieri potest vnio, z vniri potest, quod si fiat, tunc effi-
1 citur mea. Hoc autem qualiter ffiat vnū exemplum ponitur, si longiori tempore fundo meo heserit, qz vt hic in gl. j. in verbo, lō giore tempore dicitur, quidam exponebant x. vel xx. an. qō glo. reprehendit. Sufficit enim qō tanto tempore stet, quod coalescat arbor in terra: vel si forte crustam non habent arbores, sufficit si tāto tempore steterint qz si ibi arbores essent, coaluissent, ex cursu enim tanti temporis presumitur facta vnio terre, z hec est mēs huius litere. Puto etiam quod si intra modicum tempus illa crusta propter pluuiam fit dirupta, z cū terra agri mei vnita fit, quod statim fit effecta mea. arg. ff. de glan. legen. l. j. z d. l. hoc amplius, ff. j. Ex eo enim tēpore quo cū terra vnitur, fundo meo
2 dicitur acquisita. Et est aduertēdum, ffqz ō. in acquisitione que fit per alluuionem dictum est, qz acquiritur nobis, hic vero dicitur, qz acquiritur fundo, quod verum est, prout hic glossa intelligit, qz loquitur de eo, quod supponitur quod ipsi fundo acquiritur, illud vero quod fundo adḋitur, pōt domini destinando possideri, vt fundus separatus a primo, z sic magis persone quā rei dicitur acquiri. Sed intelligendo, qz hic etiam per exceptionem est vis, quia siue acquiratur nobis, siue fundo nostro adḋitum est, ab initio enim fundo acquiritur, licet possumus postea si
3 paratim possidere destinatione nostra, licet ffautem arbor creuerit, an vendicari possit. Glos. hic tenet, qō posit peti actione
4 in factum, z hec de arbore. Ipsa ffaūt terra postquam vnita est, peti, non potest, dicta l. hoc amplius, ff. ita demum, de damno infecto, antequam autem coaluerit, ipse dominus potest vendicare, dum tamen de damno infecto caueat, vt dicta lege hoc amplius, ff. finali. ego autem in cuius preiudiciū delata est crusta possum agere contra dominum, vt ipsam tollat, vel pro derecto habeat, vt lege. preto. ait. ff. fina. ff. de damno infecto. Postquam vero vnita est, hoc facere non possum, vt dicta lege hoc amplius, ff. primo. versiculo, sed nec ego. Ad figuras igitur veniamus.

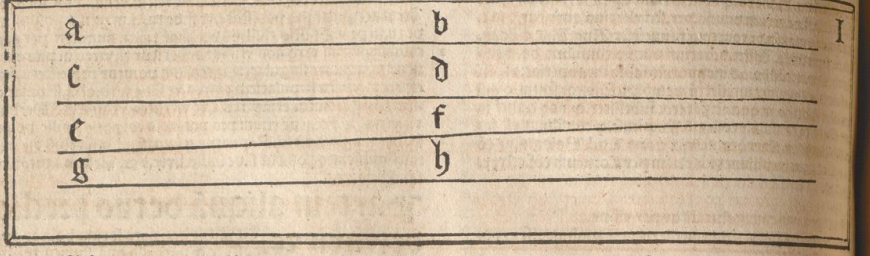

Via circa diuisiones eorum, que per alluvionem adḋiciūtur, questiones plures vidi, quarum doctrinam dare impossibile arbitror, nisi res inspectione oculorum inspiciat, ideo figuras ad oculū demonstrantes inserui, per quas illa sola docere intendo que communiter ignorātur, z in hoc vtar aliquibus conclusionibus geometricis, nec hoc quis arbitretur incōgruum, qz omnis scientia ancillatur hinc. Est enim hec Architectica de aliis cūctis disponēs, vt dicit Aristo. j. Ethic. Sciendum est igitur, qz inter eos qui ex vna parte fluminis predia possident, id qō per alluuionem adḋicit, vel quoquo modo, sez dimittendo insulam vel alueū, commune est pro diuiso, pro modo latitudinis, que latitudo prope ripā sit, vt in ℔. adeo. z ℔. insula. hoc autem fit ducendo lineam per directum, per illam partem que adiecta est per alluuionem, seu per, insulam dimittendo alueum. Ad ostendendū igitur, que sit linea recta super directū ducta facta est ista figura. Sed an linea sit recta, quero tribus modis. Primo an linea sit recta secundum se, z de hoc in figura. Secūdo an linea sit recta respectu alterius linee ō. quam cadit. Tertio an linea sit recta respectu alterius puncti, qui est in angulo duarum linearum hoc est an recte secet angulum per medium de quolibet videmus. De primo dico, qz linea recta finis est ab vno puncto ad alium extensio, vt patet in prima linea ℔. posita, vbi sunt duo puncti, a. b. nam si extendatur prima linea ab vno puncto ad aliud, illa linea erit recta, z si vnum filum tetenderetur in duos duos punctos extenderetur in infinitum, tota linea erit recta, vt p3 ad sensum, z figura demonstrat. Item secundum est, qz si fieret aliqua linea super duos pūctos eque distātes a primis, vt. c. d. eque erit linea recta, z si in infinitū ille due linee extenderentur, nequaquā iūgerentur, vt ex figura p3 ad sensum. Sed si fierent duo puncti, nō eque distātes a primis, sed vnus esset magis propinquus prime linee, alius magis remotus est, vt. e. hic protrahendo lineā, linea est indirecta secundū se vt precedens, nam pūctus. a. est magis remotus a linea. c. d. quam punctus. f. tamen protrahendo illas duas lineas necesse est eas simul iūgi. Si vero secūdus punctus esset remotus, vt. g. h. (constat enim quod punctus. h. est magis propinquus precedenti linee) punctus. h. est magis remotus) tūc quanto magis iste due linee tenduntur, magis elongantur, vt patet ad sensum. Puncta sunt multum not. in geometria, vt patet primo libro Euclidis.

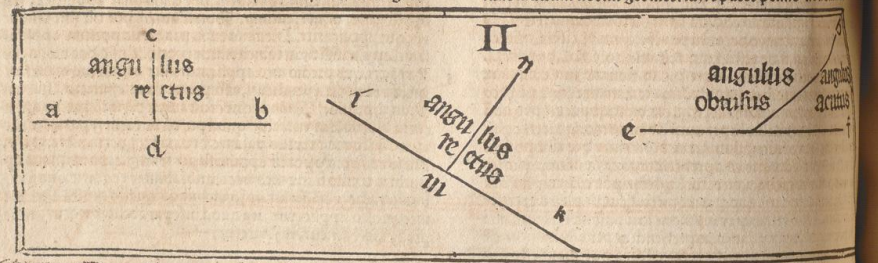

Hec figura facta est ad ostēdēdū, quo modo posita vna linea recta super aliquo pūcto ipsius linee, alia linea recta perpendiculariter, z recte cadit qz cognoscit, qz quādo super vnam lineam rectam, alia recta z perpendiculariter cadit, tunc vterqz angulus rectus erit. Sed si non caderet recte, z perpendiculariter, tunc vnus angulus erit acutus, alius latus erit, z apertus quasi obtusum ostendat. exemplum primi dicti. ſ. linea posita, a. b. z pūctus in ea ponatur, d. super illo ducatur linea perpendiculariter. c. d. tunc vterque angulus rectus erit. eque. alis. exemplum secundi dicti, sit linea posita, e. f. pūctus in ea. g. positus super illo ducatur linea non recte, sed perpendiculariter, vt si flectatur versus punctum. f. z sic linea. g. tunc angulus est acutus in illa parte, qua flectetur, z ab alia parte obtusus. Sed dubitatur, si ponatur linea. i. k. z in ea pūct. ducatur super illam lineam. m. n. que in nullā partem flectatur tamen in aspectu non videtur linea recta, quid erit? Resp. vt est linea recta prima. i. k. z alia super ea recte cadit, si consideretur secūdum se, non ait si consideretur respectu quadrature illius charte, super qua describitur, sed ad istud nullus est habendus respectus. sed solū ad lineam positam, z ad illam que supra ducitur, z hoc est vtile scire ad multa que infra, dicentur. vt

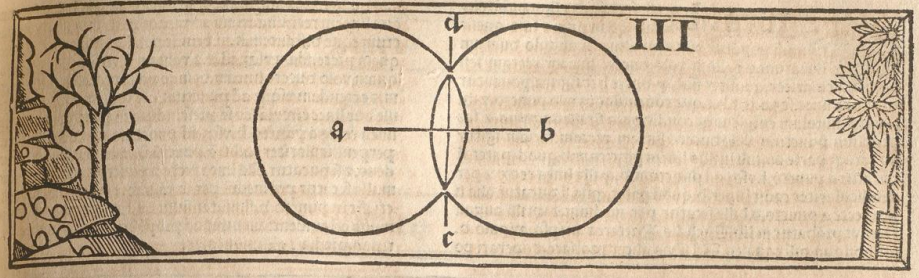

Alia in diuisione de qua tractaturi sumus sepe expedit diuisiones fieri per medium: ideo ad hoc docendum, ꝛ demonstrandū, facta est ista figura: ponatur ergo linea recta, a.b. quam volumus diuidere per medium, ita quod in ipso libro possit cuiqꝫ demonstrari. Primo ponam pedem circuli in puncto. a. ꝛ ostendam circulum vltra medium linee, vt ostendit circulus rubeus: deinde ponam pedem circuli in puncto. b. ꝛ ꝫ. eum faciā circulam equalem primo, vt ostēdit circulus azureus, qui duo circuli sese protendunt in duobus locis, vt apparet. ducam igitur lineam rectam ab vno dictorum punctorum vbi circuli se preextendunt ad alium, vt ostendit linea. c. d. dico, quod hec linea diuidit lineam ductā per mediū, vt apparet ꝛ probatur sic. Si ab equalibus equalia adimas, ea, que remanēt, sunt equalia, vt dicit Euclides. Sed equalis distantia est a puncto. a. vsqꝫ circunferentiam circuli rubei, qualis est a puncto. b. ad circūferentiam circuli azurei, ꝛ per lineam. c. d. que equaliter admittit ab vtraqꝫ parte per distantiam: ergo patet quod illud quod remanet de linea. a. b. ab vtraque parte, est equale: ꝛ sic linea. c. d. eam secat per medium. ¶ Item ex predicta figura apparet alia demonstratio, vcꝫ, quod inter. a. b. non esset linea ducta: sed esset spatium, qꝫ inter duo puncta debet diuidi iure proximitatis ꝙ in dicta linea. c. d. diuidit dictum spatium directo per medium, ita qꝫ quicquid est supra, est magis propinquum. a. ꝛ quicquid est infra, est magis propinquum. b. etiam si linea. c. d. extenditur in infinitum. Apparet etiam ex dicta figura alia demonstratio, videlicet quod supra vnam lineam, vel basim rectam due linee circulorum equalium se protendunt, ꝛ a puncto vbi se prescindent ducatur linea ad punctum qui est in medio dicte linee vt basis, illa linea perpendiculariter cadit ad angulum, ꝛ facit rectum ab vtraque parte, vt patet ad oculum: ꝛ probatur ex precedentibus. Quod si dicta linea diuidit spatium per medium, apparet quod non flectitur versus aliquam partium, ꝛ sic facit angulum rectum ab vtraque parte, ꝛ ista sunt multū necessaria ad cognitionem sequentium, ꝛc.

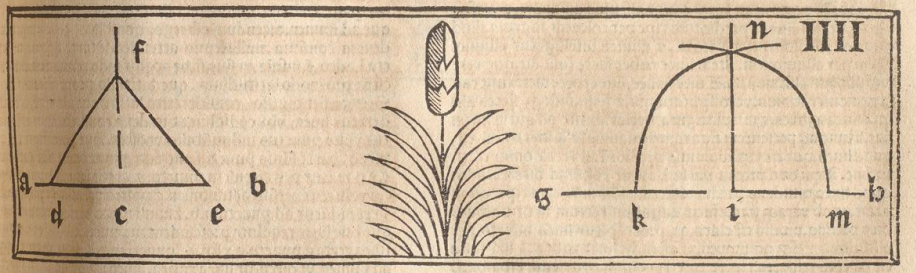

Figura ista est facta ad ostendendū, qualiter posita vna linea recta, ꝛ puncto in ea posito supra illum punctum alia linea recta, ꝛ perpendiculariter ducatur, ex his que posita sunt, de necessitate concluditur. Sit igit linea posita. a. b. ꝛ in ea punctus positus. c. supra quem volo aliam lineam directaꝫ perpendiculariter ducere faciam igitur ab vtraqꝫ parte illius puncti duos punctos eque distantes. d. e. deinde assumaꝫ duas equales lineas cum duabus virgulis, vel chorduli's, ꝛ vnam ponam super punctō. d. aliam super pūcto. e. ꝛ ambas coniungaꝫ per modū trianguli in pūcto. f. postea ducam lineam a puncto c. posito vsqꝫ ad punctum. f. dico igitur ꝙ illa linea recte quod perpendiculariter cadit supra datā in puncto dato, vthic ostendit, qꝫ facit angulum rectū ab vtrarqꝫ parte, ꝛ probat in lib. Euclidis. Vel breuiꝰ. sic, data linea. g. h. ꝛ in ea ponatur punctus. i. supra quem volo recte, ꝛ perpendiculariter lineam ducere, faciam duos punctos eque distantes, ad punctū datū, vt. k. m. deinde ponam pedem circuli vsqꝫ ad punctum. m. ꝛ extendam vsqꝫ ad pūctum. k. ꝛ voluam illam partem versus quā volo illam lineam, deinde ponam pedem circuli in puncto. m. ꝛ extēdam vsqꝫ ad punctum. k. ꝛ simili modo voluam. Sequitur qꝫ ille linee circulares se inuicem secabunt in puncto. n. dico igitur quod si a puncto, n. dato ducatur linea ad punctum. l. perpendiculariter, ꝛ recte cadit supra dictum pūctum. l. eadem ratione qua supra probatuꝫ est in precedenti figura. Quando que supra vnam basim rectam due linee circulorum equaliū se prescindunt. ꝛ a puncto vbi se prescindent, ducitur linea ad punctum qui est in medio basis, ꝛ super illos duos punctos linea in infinitum producta, semper recte cadit, vt patet ex his que dixi supra in prima figura. hoc etiam patet ex his que dicta sunt, quia dicta linea cadens ab vtraque parte, facit angulum rectum.

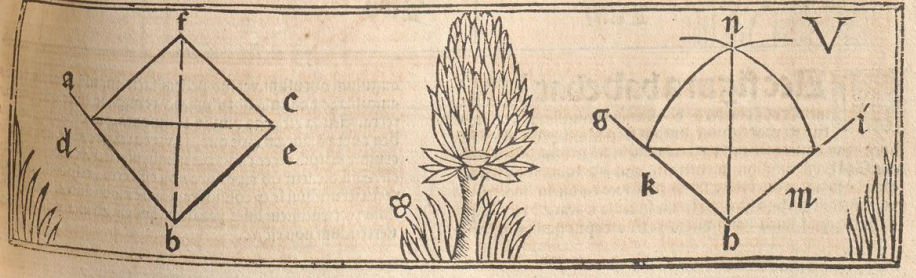

Figura ista est facta ad designandū circulū, qđ in prima fuit quesitum. s. si ponatur vnus punctus in angulo duarum linearum, z ē. illum volo ducere lineam rectam seu perpendiculariter, qualiter fiat, q̄ docet hec figura. ponantur ergo due linee, sc̄z. a.b, z.b.c. que cōueniunt in vno puncto, z ibi faciunt angulum cuiuscunq̄ conditionis sit ille angulus. z super illum punctum volo ducere lineam rectam. faciam igitur ab vtraq̄ parte anguli in illis lineis punctum. b. quod ꝓpatet. si ducatur a puncto. f. vsq̄ ad punctum. b, q̄ illa linea recte, z perpendiculariter cadit super. b. quod patet, quia si ducatur alia linea recte a puncto. d. l, illa secatur per medium, z ibi illi anguli recti, vt probatur in lib. Euclidis. ꝓterea in ipso angulo. b. sunt duo anguli equales. Vel si vis aliter probare, z operari ponas duas lineas. g. h. i. que cōueniāt in puncto. h. ē. qđ vis ducere lineam rectam, faciam ab vtraq̄ parte in illis lineis punctum eque distantem. k. m. deinde ponā pedem circuli in puncto quem pretendam vsq̄ ad. n. z voluam ē. versus illā partem, quam volo ducere lineam, deinde ponā pedem circuli in punctum. m. z extendam vsque ad punctum. k. z voluam simili modo, vt ille due linee circulares se prescindunt in puncto. n. ducat ergo linea recta a puncto. h. vsq̄ ad punctum. n. dico qđ illa recta perpendiculariter cadit. ē. punctū. h. eadem ratione, qua prudens. z si ducatur alia linea recta a puncto. k. vsq̄ ad punctum. m. illa secatur per medium per lineā. m. h. z erunt ibi. iij. anguli recti. Et in puncto. h. similiter fiunt duo anguli equales. Vbi ergo missis ad euidentiam nunc ad propositum veniamus, ponendo ripas, predia z alluuiones, ꝛc.

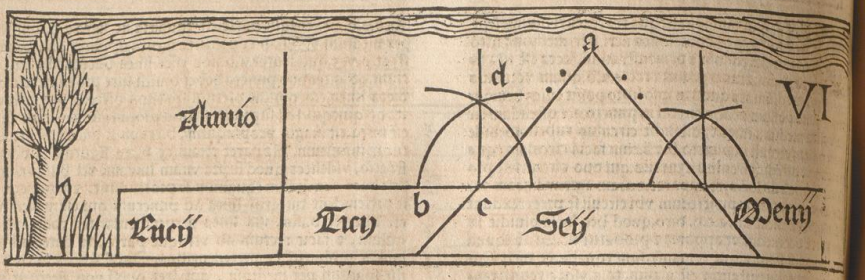

Ad euidentiam dicendorū premitto, q̄ flumen designabitur per colorem azureū, z caput fluminis erit ab illa parte a qua erat caput alicuius animalis, z versus illam partem fluant predictorum ripe per colorem nigrum, illud quod est medium inter predia, z flumen intelligatur alluuio. Item per alluuionem. Item linee rubee facte sunt ille, que vere diuidūt per alluuionem. Linee flauee, sine crocee facte sunt causa demonstrationis, vel disputationis, z si quandoq̄ fieret alia qua linea azurea, z in ipsa figura declarabitur ad quem finem fiat. Hunc ad presentem figuram veniamus: z aduertendū est, quod linea, que est ripa omnium predictorū est recta omni rectitudine. Item duo predia paria habent confinia directa, adeo quod linea, diuidens predia directa, cadit in lineam ripe, quod patet, qz ab vtraq̄ parte facit angulum rectum in istius duobus predijs, diuisio est clara, qz protrahitur linea directo per alluuionem vsq̄ ad flumen, vt ostendit linea rubea, z illa linea est directa respectu ripe, z directe coniungitur cum ripa diuidente predia. Videndum est de ripa, que est inter predia Titij, z predia Seij, z inter predia Meuij, in illis est dubium. nam iste nec diuidentes predia, licet sint directe in se, non tamen cadunt directe in illam lineam que est ripa, vt patet, que ab vna parte faciunt angulum acutum, ab alia obtusum. Si igitur per alluuionem ducerem lineam secundum rectitudinem linee, non pervsque ad flumen, sed iungeretur in puncto. a. vt ostenditur nec zale, z sic predium Seij, quod est maioris latitudinis ripam, haberet minus de alluuione, nec protenderetur que ad flumen, dicendum est ergo, quod linee confinium dentes confinia, nullatenus attendende sunt, quoniam in cta l. adeo. ff. insula, in fine. ff. de acquirendo rerum dominio citur ꝓ modo latitudinis, que latitudo prope ripam fit. Si ergo fiet diuisio, consideretur linea, que est ripa, z consideretur linea, vbi cadit linea diuidens confinia, vbi assumatur vnus punctus indiuisibilis, vt ostendunt lineigre. z ab vtraq̄ parte illius puncti, fiant duo puncti eque distantes. b. c. z ponatur pes circuli in puncto. z extendatur ad punctum. c. z voluatur versus alluuionem, z postea ponatur in puncto. z extendatur ad punctum. b. z simili modo versus alluuionem que due linee reuolute prescindent in puncto. d. deinde ducatur linea recta a puncto. a. vsq̄ ad punctum. d. z protrahatur vsq̄ ad flumen, vt ostendit linea rubea. Dico igitur quod illa recta cadit supra lineam que est ripa, vt probatū est supra in figura, z est recta a puncto. d. vsq̄ ad lineam assumptam quantum vltra protrahitur, recta erit, vt dictum est supra. in prima figura, z similis diuisio est inter Seium z Meuiū, vt linee ducte dunt, ꝛc.

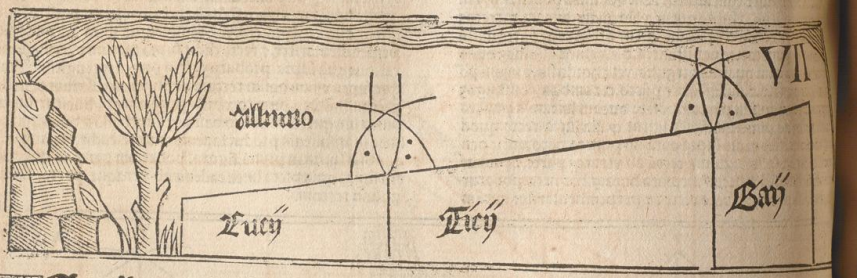

Hec figura habebat lineam ripe vnifor mem. z cuz tractetur de alluuione diuisionis, omnes rustici protrahunt lineam secundum quod ostendit linea canna ducta secundū rectitudinem linee diuidentis predia. Sed hanc diuisionem rusticorū, non esse bonam apparet, quia linea debet duci recta secundum rectitudinem linee ripe, vt ex precedentibus liquet, z secundum illam non est recta, qđ apparet, quia linea flaua ducta versus caput fluminis, facit angulum obtusum, versus pedem facit angulū acutum, vt angulū facit angulū obtusum, qđ repugnat linee, que debet recta. Fienda est ergo diuisio alluuionis, put ostendit linea rubea ducta ē. lineam ripe que ab vtraq̄ parte facit angulum: z sic ipsa recte cadit perpendiculariter, vt ē. demonstratum est. Et si dicatur qđ ripe linea non est recta, respondeo, quod recta secundum se, q̄ considerandum est. non autem vadit secundum rectitudinem linee predioꝝ, que est ab alia parte, est aduertendum non est, ꝛc.

Ista figura differt a precedentibus: nam precedentes habēt lineam rectam, hec vero hz duas lineas in vno puncto, que faciunt triangulum obtusum, scz in illo puncto vbi sunt fines inter Lucium, ⁊ Titium. Dico igitur, ꝙ ad diuidendū alluuionem inter dicta duo predia, dz duci linea, vt ostēdit linea rubea, ducta vsqꝫ ad lineam azuream. Et ꝙ linea cadat recte, probatur qꝛ factis duobus punctis eque distātibus, ⁊ duabus lineis circularibus ductis super eis, vt ostendunt linee crocee ab illo puncto. vbi se intersecat vsqꝫ ad punctum datum, vbi linea cadit perpendiculariter, vt demonstratum est. s̄. in iiij. figura: hoc etiā probatur ratione proprietatis, vt dicetur in seq. figura, illud vero ꝙ est super lineam azuream, dz diuidi ac si ripa esset recta: vt illa linea recta azurea ostēdit. nam qđ iuris est in eo qđ predio primo adijcitur, idem est in eo quod ipsi addito adijcitur, vt ff. de acquirendo rerum do. l. insula. Sed si ab initio ripa habuisset illam rectitudinem, illo modo fuisset facta diuisio, vt s̄. in quinta figura, ⁊c. hoc in sequenti figura rectius ⁊ clarius demōstrabitur, ⁊c

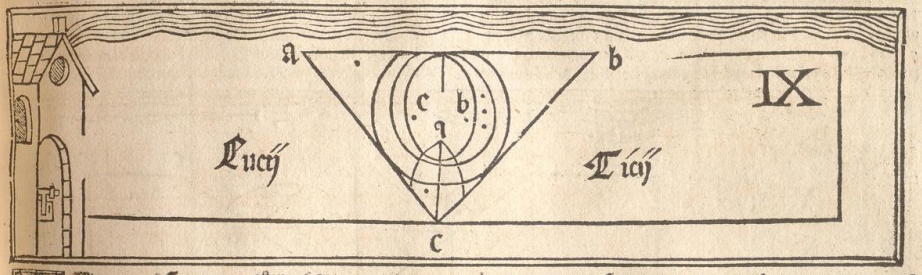

Ad euidētiam istius figure premitto, qđ flumen addit quandoqꝫ ita qđ ripe sunt ab vtraqꝫ parte eius, sicut facit flumen per alluuionem positum: ⁊ tūc illuc dimissum debet esse cōmune inter eos q sunt ab vtraqꝫ parte propinqui, vt ff. de acqui. rer. do. l. adeo. §. insula. ⁊ §. ꝙ si toto. Quādoqꝫ illud quod dimittitur, hz ripam tantum ab vna parte, tunc dz diuidi inter eos qui ab vna parte predia possident per lineam in directum per insulā transductam vt ff. de acqui. re domi. l. inter eos. ⁊ supra dictū est. Et aduertendū quod lz iura que loquūtur quādo ripa est ab vtraqꝫ parte fluminis, eadem ratio est ꝙ si ab vno latere fluminis sunt due ripe inter quas continetur relicta alluuio. Hoc permisso dico qđ hec figura habeat duas lineas rectas, scz. a. b. ⁊ b. c. que faciunt vnum angulum in puncto. b. dico igitur quod alluuio dimissa inter dictas duas lineas, hz litora ab vtraqꝫ parte: ideo dz diuidi iure propinquitatis. illud vero quod est vltra duas lineas quod apparet ex se, a linea autez ducta. a. vsqꝫ ad punctum. c. hz solum ripas ab vna parte: ⁊ ideo dz diuidi per directam. Ducatur ergo linea directa supra punctuz. b. quam apparet esse directam ex quarta figura tunc dico quod quicquid est supra dictam lineam versus caput fluminis, est p̄dij Lucij iure propinquitatis. quod sic probatur, Ponatur pūctus. a. in dicta linea rubea, ⁊ supra illū fiat circulus rubeus qui punctualiter tangit ripam Titij. dico quod ille circulus equaliter tangit ripam Titij, ⁊ Lucij: ⁊ sic illa linea est directe in medio deinde infra dictam lineā fiat punctus. b. ⁊ super eum voluatur circulus rubeus qui punctualiter tangit ripam Titij, dico quod ille circulus non tangit ripā Lucij: ergo ab illa magis distat, ⁊ eodem modo supra dictam lineam rubeaz fiat punctus. c. ⁊ super eum datur alius circulus rubeus qui punctualiter tangit ripam Titij, dico quod non tangit ripam Titij. ergo ab illa magis distat. ⁊ sic concluditur, ꝙ diuisio est recte facta. illud vero quod est supra lineam croceam. a. c. debet diuidi ac si tota linea esset quedaz ripa recta, quod probatur sic. quod iuris est in eo quod primo predio adijcitur, idem iuris est in eo quod ipsi addito adijcitur, vt ff. de acqui. rer. do. l. insu. Sed si ab initio ripa habuisset illam rectitudinem, facta fuisset diuisio, vt dictum est supra in quinta figura. ergo, ⁊c.

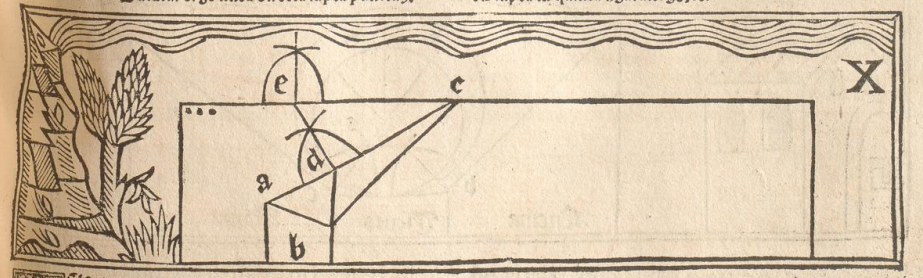

In hac figura sunt due linee recte, scz. a. b. ⁊ b. c. que in puncto. b. faciunt angulum, verū tamen linea. a. b. est minor. quam linea. b. c. ⁊ in hoc differt a precedenti. Dico igitur ducendā esse lineaz rectam a puncto. a. vsqꝫ ad punctum. c. vt ostendit linea crocea, ⁊ quicquid est infra dictas lineas ꝓculdubio hz ripas ab vtraqꝫ parte. ⁊ ideo debet diuidi iure proximitatis, vt patet ex precedēti: ideo ducatur linea rubea per medium diuidens a puncto. b. vsque ad lineam croceam in puncto. d. Illud vero quod a linea croceo. s̄. habet. Ripam tantum ab vno latere, ⁊ per illam rectitudinem quaz ostēdit linea crocea. c. a. ⁊ ideo debet diuidi ducendo lineam rectam rubeam a puncto. b. vsqꝫ ad lineam azuream, a puncto. c. illud vero, quod est a linea azurea. d. e. dz diuidi ducendo lineam rectam super illam azuream, sicut si ibi esset ripa, ⁊ hoc per illam rationem quod additum addito est diuidendum sicut additum antiquo predio, vt dictum est in precedentibus, ⁊ predicta vera, si proponatur questio sic simpliciter, ⁊ per quem modum alluuio accesserit sit incertum. Si vero constaret quod primo alluuio addit certam partem, postea aliam, tunc declarabitur in sequen. figura, ⁊c.

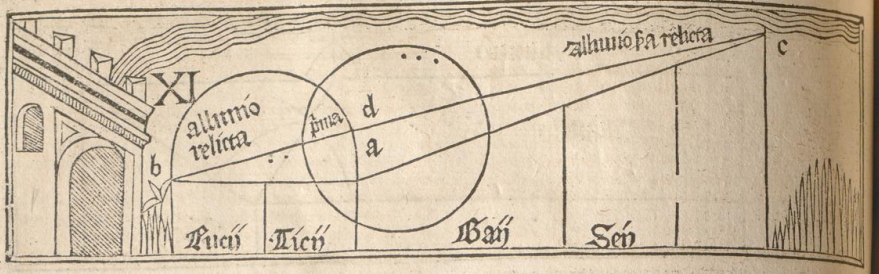

Ista figura facta est ad declarandum illud quod dictum est in precedenti: si enim poneretur simpliciter totam alluuionem esse diuisam, qualiter esset fienda diuisio, apparet ex dictis in tribus preced. figuris. Sed pone flumen primo per alluuionem diuisisse illam partem que continetur infra lineam rubeam ductam supra predium Titij, et lucij, dico primo quod tota illa alluuio esset Lucij et Titij, quorum predijs adheret, et Caius nihil habebit facere ibi. Secunda vero alluuio, diuidetur, ponendo alluuionem primam pro ripa, vt sic inter ipsam et predium Caij, et Seij, ducatur linea per medium secans ex doctrina data in preced. Sed opponitur, quod de alluuione prima debeatur predijs Caij, nam inter predia Lucij, Titij, Caij, et Seij, sunt due linee que faciunt angulum in puncto. d. et sic pars alluuionis habet duo latera, vt ostendit linea crocea. b. c. ergo illa debet diuidi iure propinquitatis, vt dictum est. Sed pars illius alluuionis est magis propinqua predio Caij, quod patet quia super puncto linee alluuionis prime posito in linea rubea, secatur per lineam croceam, vt in puncto. d. fiat ergo circulus qui tangit punctualiter predium Titij, tantum occupabit partem de predio Caij vt ostendit circulus azureus. Respondeo hoc quod alicui accreuerat iure propinquitatis, habet locum quando illud, de quo acquirendo ageretur neutrius fundo coheret, vt insula quando vni coheret et alij non, semper illi cedit cui coheret, nec attenditur proximitas alterius, vt ff. de acqui. rerum domi. l. insula. in princ. etc.

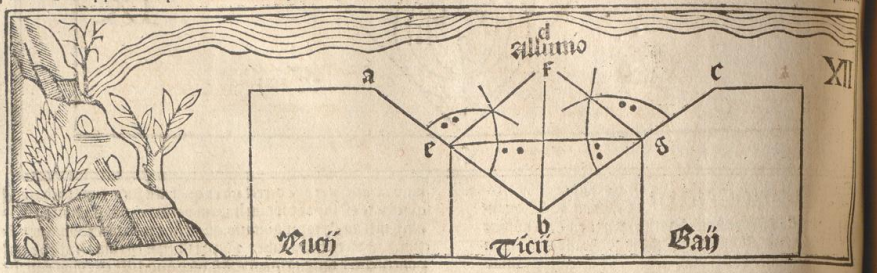

Figura ista facta est, vt ostendatur, quod predia quedam possunt esse quibus de alluuione non debetur vsque ad flumen, sed ante interim oritur, vt si ripa continetur inter duas lineas, scilicet a. b. et b. c. faciunt angulum in puncto. b. qui angulus cadit quasi in puncto predij Titij. Primo ergo fiat linea rubea diuidens per medium, vt linea. b. vt probatum est s. in viij. figura. Ex quo patet, quod quicquid est ad eam lineam. s. versus caput fluminis, cedit illi ripe. a. b. quicquid est ab illa linea infra versus finem fluminis cedit illi ripe. b. c. et hoc ratione propinquitatis, vt dictum erit, nec prediu Titij habet diuidere superiori vicino et inferiori, et si bene respicias punctus diuidens predia cadit in lineis rectis secundum se. Debet ergo diuidi ducendo super eam lineam rectam, vt ostensum est s. in sexta figura, vt ostendit linea. e. f. et linea. g. f. et sic in puncto. f. portio contingens agrum Titij finitur et intermoritur. Si enim transiret vltra, vel si linea torqueretur, nec iret recta vt si volueris lineam e. f. versus caput fluminis, vel si transiret vltra. b. d. dares prime ripe plus quam deberes iure proximitatis, quod iura prohibent, et si ponatur per alluuionem sic simpliciter accreuisse. Sed si poneres quod non accreuisset in totum angulum predij Titij vsque ad lineam croceam. e. g. tunc deberet fieri diuisio, vt in sequenti figura etc.

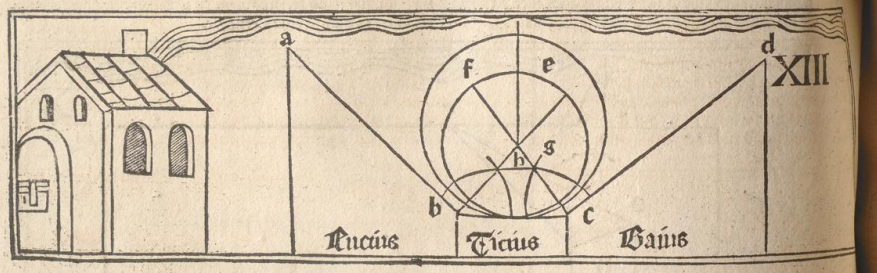

Hec figura differt a preced. nam hic ripa continetur tribus lineis, scilicet a. b. et b. c. et c. d. et habet duos angulos, scilicet in puncto. b. et in puncto. c. tota igitur hec alluuio debet diuidi iure propinquitatis, que tota continetur infra plura latera. Primo igitur ducatur linea rubea per medium super angulum. b. et sit linea. b. c. deinde ducatur linea per medium diuidens super angulum. e. et erit linea. e. f. que due linee secabunt se in puncto. g. dico ergo quod portio alluuionis pertinens ad agrum Titij in dicto puncto. g. finitur, quia si est azurea super puncto. g. vtranque lineam punctualiter tangeret. ergo ille est punctus in quo vtriusque propinquitas terminatur. Si vero excederes, et velles facere circulum s. punctum. e. tunc vni partium accederet, et ab alia elongaretur. quod autem est intra illud triangulum. b. g. c. pertinet ad predium Titij iure propinquitatis, quod patet, quia si illud triangulum panditur per centrum vnius circuli, in puncto. h. qui tangat punctualiter ripam Titij, nullam aliam ripam tangit vtrum Lucium, et Caium, per lineam directo ductam vsque ad flumen, et hec sufficiant de ripa que habet lineam, vel lineas rectas. Illud stat videre de ripa que habet lineam circularem.

Ad ea

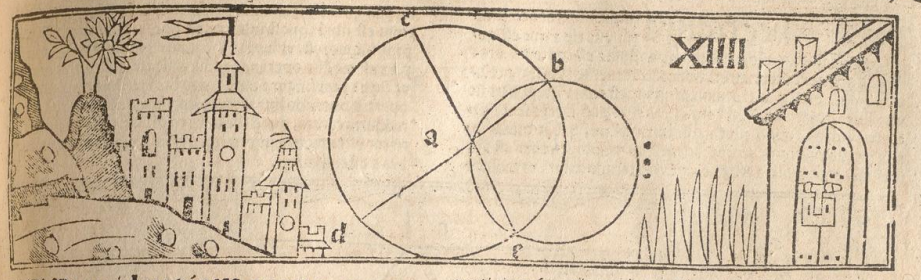

Ad euidentiam eorum que dicenda sunt de figura circulari, sciendum est, quod circulus est figura plana, vna quidem linea contenta que circunferentia nominatur, in cuius medio punctus est a quo omnes linee ad circunferentiam existentes sunt sibi inuicem equales, vt dicit Euclides in prima figura. Nam centrum est in puncto. a. & omnes. iii. linee inde existentes sunt sibi inuicem equales. & si plures ducerentur, idem esset. Item apparet, quod omnes linee predictaque circunferentia in centrum faciunt angulum. Item premitto quod totum illud quod est in circulo infra aliquas lineas ductas est magis propinquum illi parti circunferentie, que in punctis duarum linearum terminatur, vt verbi gratia assumas partem circunferentie. b.c. & duc lineam rectam ad centrum, & facit triangulum. b. a. c. & dico quod quicquid est infra illum triangulum est magis propinquum illi parti circunferentie. b.c. quam alicui alii. quod patet ad sensum, & potest probari. Nam ponatur cētrum in aliqua parte infra dictum triangulum, vt g. illum ducatur circulus azureus, qui tangit punctualiter dictam partem. b.c dico quod nullam aliam partem circunferentie tangeret, ergo illi magis propinqua. & idem dicendum est de eo qui continetur infra illum triāgulum. b.a.d. a infra illum triangulum. a.b.d. & a.e.d. supra illum triangulum. c.a.e. vt euidenter apparet, &c.

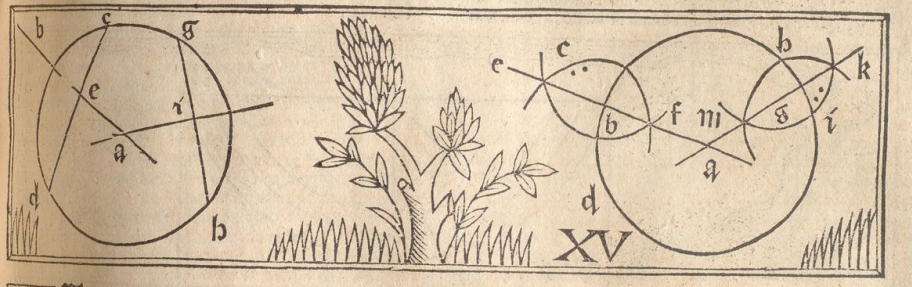

Alia in precedēti dictum est, quod linee sunt ducende a centro ad circunferentiam, & quandoque ignoratur vbi sit centrum, & ideo expedit, q̄ ducatur linea a circumferentia versus centrum, vel quod cētrum inueniatur: ideo facta est hec figura, que duos habeat circulos, & sic hoc fieri docet duobus modis. Primo sic. sit centrum. q̄ opponatur in circumferentia vnus punctus. b. & ab vtraque parte eiusdem puncti duo alii eque distantes. c.d. deinde ducatur linea recta. c.d. & istius linea inueniat medium in puncto. e. deinde ducat linea recta. b.c. dico q̄ ō necessitate ista vadit directe supra centrum, scz punctum. a. vt probatur in primi. secundi libri Eucli. hoc etiam patet, quia idem in alia parte circunferentie ponatur punctus. f. & ab vtraque parte duo puncti eque distantes. g. b. deinde inueniatur medium dicte linee in puncto. i. deinde ducatur linea recta. f. i. dico q̄ ista de necessitate vadit versus centrum, & si vltra protēdatur linea. b.c. & linea. f. i. secabunt se in puncto. a. vbi est centrum. Concluditur ergo, quod ibi vbi dicte linee se secant, de necessitate est centrum. hoc etiam fieri alio modo ad idem tenendi docet secundus circulus. Ponitur enim quod sit circuli centrum qui non videtur in puncto. a. ponatur in circūferentia punctus. b. & ab vtraque parte eiusdem puncti duo alii eque distantes. c.d. deinde ponatur pes circuli in puncto. c. & extendatur vsque ad punctum. d. & voluatur supra, & infra circulum, eodem modo ponatur pes circuli in puncto. d. & extendatur vsque ad punctum. c. & fic ille due linee circulares ducte se secabunt extra circulum in puncto. c. & ita in puncto. f ducatur igitur linea. c.f. dico quod illa de necessitate vadit versus centrum, & eodem modo si in alia parte circuli idem fiat, vt ponatur in circumferentia punctus. g. & ab vtraque parte duo puncti eque distantes. b.i. deinde voluatur centrum supra. b. & supra. i. vt in precedenti dictum est. & sic dicte linee se secabunt in puncto. k. & in puncto. m. ducatur ergo linea. k.m. recta, tunc illa ducit ad centrum, & sic in illo puncto vbi secabunt se linea. e.f. & linea. k.m. ibi erit centrum. His premissis ad euidentiam dico, quod ripa prediorum que habet lineam circularem quandoque habet se vt continens, quia infra circulum diuisa est alluuio, quandoque habet se, vt contentum, quia alluuio continet circularem ripam: si primo modo, tunc aut ripa continens lineam circularem, continet minus semicirculo, totum autem circulum continere non potest, quia sic flumen non haberet exitus, & hec in figuris prorimis declarabuntur, &c.

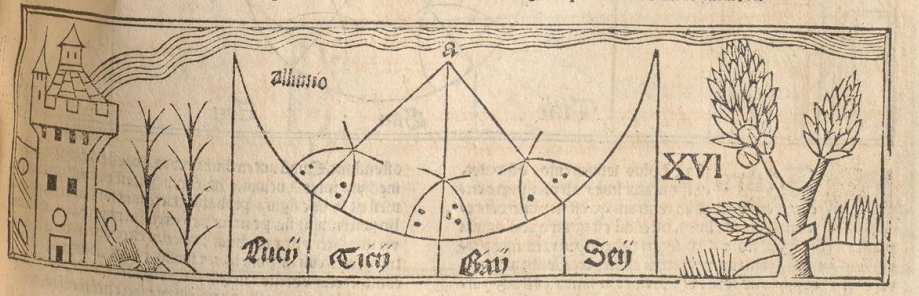

Si hec figura inspiciatur tota, continetur vna ripa que est minus circulo, ⁊ ab ipsa ripa alluuio est contenta, ⁊ omne contentum est minus continente, vnde de alluuione non potest dari tantum, quantum est ripa. Item licet sit vna linea, tamen quia est rotunda, habet duo latera se respicientia, ideo id quod continetur intra ipsam, debet diuidi iure propinquitatis vt in precedentibus demonstratum est: in quolibet ergo puncto vbi fines predij terminantur, vt inducat lineam que respiciat centrum, secundum figuram, quo facto centrum est illud, quod infra duas lineas continetur ⁊ illi parti propinquior est, vt supra probatum est in xiij. figura, ⁊ quia triplex est modus operandi, adducenda est linea versus centrum, vt supra proxi. figura dixi. Ideo hic in tribus ripis triplicitur opertis, ducendo lineam rubeam vsque ad flumen, ⁊ ad hoc, vt reddaris certus, quod ille linee respiciunt recte centrum, reperietur vltra flumen in puncto. a. vt linee crocee ducte versus rubeas ostendunt, ⁊c.

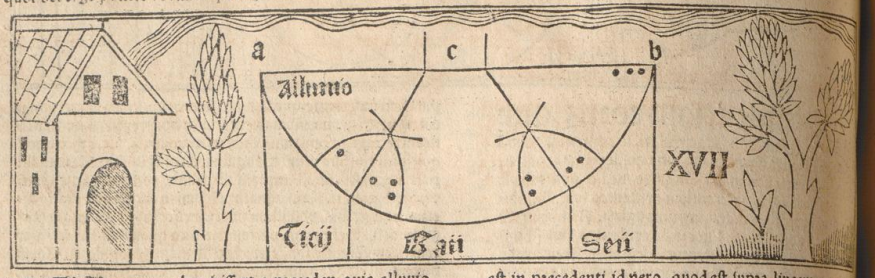

Figura hec differt a preceden. quia alluuio non excessit continentiam ripe rotunde, hic vero excessit, vnde illud quod continetur infra ipsam ripam, debet diuidi eo modo, quo dictum est in precedenti. id vero, quod est supra lineam azuream ductam a puncto. a. vsque ad punctum. b. diuidam, ac sibi fuerit ripa recta, vt linee recte ostendunt, ⁊ in preceden. pluries est probatum, ⁊c.

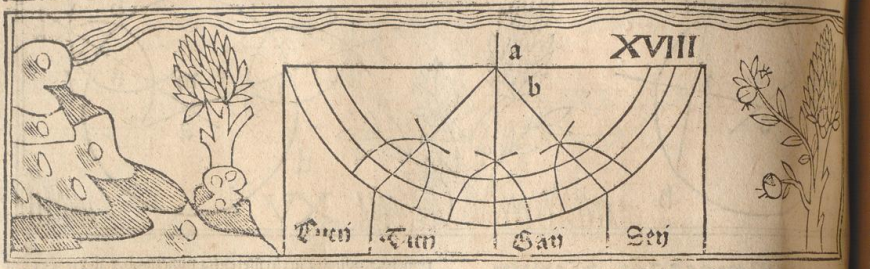

Figura ista cõtinet semicirculum, quod apparet, qꝛ linea recta transiens. s. diametrum applicat extremitates suas ad vtranq; partem circunferentie, vt pꝫ ex linea azurea supra centrum a. ⁊ diffinitur sic. Semicirculus est figura plana diametro circuli, ⁊ mediate circũferentie cõtenta, vt habet in j. Eucludis. In hac igitur figura dico, qđ omnia predia media, que cõtinentur infra ipsum semicirculũ habebũt de alluuione pro rata vsq; ad cẽtrũ, supra illud nil possunt habere. ratio, qꝛ in illo cẽtro portio eorũ terminatur in puncto, qui pũctus est illius latitudinis. Nã punctus est cuius pars non est. Sed supra illũ punctũ linea quedã directa, vt ostẽdit linea azurea debet supra illũ pũctum fieri diuisio pro modo latitudinis cuiusq; predij, vt dicit tex. in l. inter eos. ff. de acquir. re. do. Sed latitudo illa est s. illum punctũ qui pertinebat ad predia media scilicet Titij, ⁊ Caij, vt dictũ est ergo, ⁊c. Quicquid igitur est s. illud centrum, pertinet ad predia que sunt in extremitatibus. s. ad predia Lucij, ⁊ Seij, ⁊ ducetur in eos linea per pendiculariter directa supra illud centrum, vt ostenditur super lineam rubeam, ⁊ predicta si sic simpliciter ponatur lineam ripe esse circularem, ⁊ alluuionem sic simpliciter accreuisse: imaginandum est enim, qđ sic circulariter accreuerit, vt ostendunt due linee crocee, ⁊ sic circulariter ducte supra idem centrum, que due linee sunt posite extra eam, ⁊ eodem modo intelligo accreuisse vsque ad centrum. Sin autem ponere quid in vna parte alluuio appulerit postea in alia, tunc quater esset fienda diuisio, patet ex predictis in decima figura.

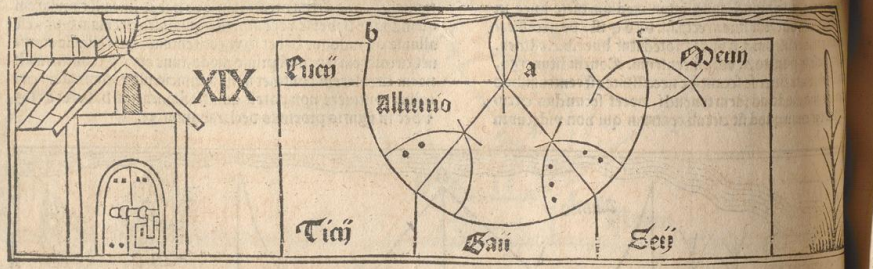

Figura ista est plus semicirculo, qđ patet, qꝛ si ducatur linea ab vna parte circunferentie ad aliud centrum, qđ est in puncto. a. remaneret in illa linea. dicendũ est igitur quod omnia predia media, scꝫ Titij, ⁊ Caij, secari debent pro rata iure proximitatis vsq; ad centrum vt dictum est in precedenti: a centro vero supra debent esse eorũ prediorum, que sunt ab vtraq; parte extremitatis, scꝫ ad predia Lucij, ⁊ Meuij, vt linee rubee ducte ostendunt. Quod autem linea rubea, que est s. centrũ, vadat per medium inter Lucium, ⁊ Meuium, potest de facili inuenire, tamen vt in hac figura probatur, facte sunt ibi linee crocee, quod hoc ostendunt sic, ponatur pes circuli in puncto. b. ⁊ extendatur verisimiliter vltra medium ⁊ ducatur circulariter, deinde ponatur pes circuli in puncto. c. ⁊ similiter extendatur, ⁊ ducatur, consideretur vbi ille due linee se prescindent, ⁊ ab alijs punctis ducatur linea recta illa de necessitate secat per medium, ⁊c.

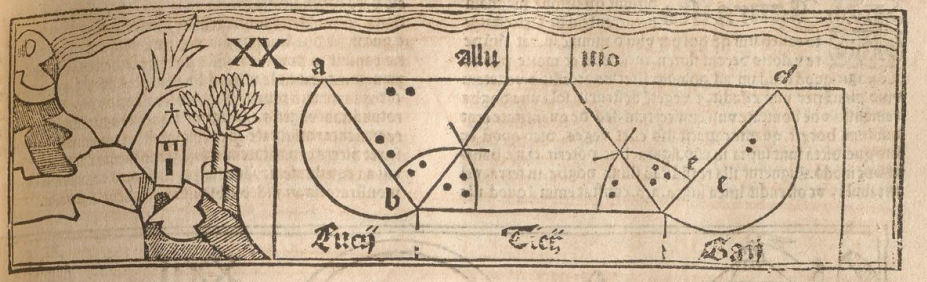

Hec figura differt ab omnibus precedentibus, nam in illis aliqne cõtinent vna linea recta, aliqne plurib⁹ lineis rectis, aliquelinea vna circulari. Ista vero continetur tribus lineis quaꝝ due sunt circulares: vt a b, que est prima. c. d. & est vltima, alia media. b. c. dico ergo, qõ primo vna linea recta crocea. a. b, totũ infra illam lineam & ante quam ripam contentũ, est predij Lucij, & de illo ad Titiũ nil pertinet, nec iure propinquitatis, nec iure adherentiũ, vt patet ad sensum, & eodem modo ducatur alia linea crocea recta. c. d. & illud totum pertinebit ad Latum. ad Titium vero nihil eadem ratione. quo facto remaneret figura tribus lineis rectis contenta, et sic qualiter diuisio debeat fieri, apparet ex hỹ. figura supra posita. et hoc ostendant linee ducte rubee. Illud etiam notandũ est vniuersaliter qõ concauitates que sunt in ripa vnius predij, si sunt ita ſirregulares, qõ in predictas figuras non cadant, debent reduci ad regularitatem & rectitudinem, vt hac figura factũ est, nã portus qui sunt in insulis, ipsius esse insule dicũtur, vt ff. de publican. l. Cesar. portus aũt est quidam locus conclusus, seu quedam concauitas q̃ est in ripa. vt ff. de verb. signi. l. portus appellatus. ita concauitates q̃ sunt in ripa predij debẽt esse ipsius predij. Hec de figuris irregularib⁹ dicta sint vt si quando reperiãtur ad regularitatẽ reducantur, que figure irregulares sunt infinite, nec de eis potest dari doctrina, nisi reducantur ad figuras regulares. Preterea quedam dicta sunt de linea recta que declarant questionem occurrentem de facto inter dominos molendinorũ superiorꝝ & dominos molendinorꝝ inferiorꝝ. erat nanqꝝ pactũ qõ clausura molendini superioris, non posset eleuari altius, nisi ad certũ clauũ minusum in quadam colũna existente ab vna parte fluminis. versus litꝰ ipsius fluminis, accidit vero quod ab alia parte fluminis nulla colũna reperiebatur necꝝ aliquis clauus, nisi solũ ab illa parte de qua actum fuit inter dominos molendinorum. Querebatur quantum ab alia parte fluminis, de qua nihil actum erat, an dñs inferioris molendini posset, vel deberet altius eleuare clausuram, dubiũ erat: qr cũ tantũ vnus punctus detur, a quo linea debet duci, scilicet ille clauus qui est in colũna solũ ab vna parte fluminis, ab alia vero parte fluminis non sit punctus, videt qꝝ ab alia parte fluminis vbi colũna non fuit immissa necꝝ clauus posset altius eleuare clausuram, dominus molendini inferioris, & aquam ducere in quacunqꝝ parte vult, patet cũ ab alia parte non sit positũ aliqd, qõ declaret, quantũ flumen ducatur in altum vel clausura non poterat dari ibi alia comparatio. arg. l. in testamento quidam scripserat. ff. de cond. & demon. Sed respondet qõ illa verba que dicũt qꝝ clausura non possit eleuari altius illo clauo, debet intelligi de tota clausura. arg. ff. de ser. vrbano. pred. l. si seruitus imposita. & sic debet intelligi prout ille clauus respicit totam longitudinem & latitudinem clausure per directũ linea transducta. arg. C. de edi. priui. l. j. & d. l. inter eos. de acquiren. rer. domi. Qualiter autem linea directa transducatur, apparebit. si ex illo clauo extẽdatur chordula versus aliam partem ripe, deinde super illam chordulam plũbum, seu perpendiculũ ponatur. & si quidem chordula plũbi illa chorda clauo ducta facit angulos omnes rectos ad modũ recte crucis linea est recte ducta. Si vero anguli essent alij acuti & aliqui obtusi. tũc linea aut esset nimis erecta, vel nimis depressa. vt patet ex bis, que dicta sunt ſin secũda figura. Item faciunt predicta in arg. ad aliud, quod sepe occurrit de facto maxime in instrumentis diuisionũ, vt sepe apponitur, qꝝ vnus habeat ja tali loco ad talem prout trahit per directũ de quorũ verborũ significatione quandoqꝝ vidi, dubitari. Dico igitur, quod quandoqꝝ in instrumento apponitur totus locus per quẽ debet duci extensio latitudinis, quandoque ponuntur extremitates limitate, quandoqꝝ ponit vna extremitas limitata, alia vero obscura. Primi casus exemplũ, dicit instrumentũ. qõ quicquid est a tali via, vel a tali flumine circa secundũ quod protrahitur per directũ sit primi. quod vero est vltra, sit secũdi. & hoc

a quod diri per directũ [a] debet intelligi prout via. vel flumẽ vadit. & licet non vadat recte, tamen rectum appellatur secundum quod cursus est directus. vt ff. de excusatio. uto. l. non solum. §. annus aũt. ibi, viam rectam dirigendo, &c. Secundi casus exemplum. si dicatur a tali termino, vsque ad talem prout trahit per directum sit talis. tunc verum est quod rectitudo est ab vno puncto ad alium extẽsio. vt dictum est in prima figura. Tertij casus exemplum. quod talis primus habeat a tali termino prout trahit per directum. nam licet terminus ipse sit rectus, & punctualis vt partes declarant, tamen ad nullas partes duci potest linea recta. nisi secundum quod terminus est altus. vel prolixus. latus. vel strictus. acutus vel planatus. rotundus in modum columne vel quadratus. Et ad hoc dico quod lapides qui ponuntur pro termino consueuerunt poni taliter quod in certam partem videntur respicere. vt si lapis est longus: non enim debet respicere a lateribus, sed per directum a parte ante acuta. Et ita vidi rusticos antiquos dicentes, quibus est standum in istis. vt ff. de leg. iij. l. si chorus. iuncto c. quia indicante. extra de prescri. Et qualitate ergo termini hoc perpenditur. vel si qualitas termini hoc nõ induceret, tunc esset aduertendum quod si terminus ille esset prope aliquam sepem vel limites, qõ ab illis limitibus ducatur linea recta. hoc est quod angulum rectum dimittat in ripa. quod qualiter fiat, in superioribus clare declaratum est. Consulo isti qõ qui talia instrumenta cõponunt. curent clarius exponere. & hec de linea recta. Ea vero, que dicta sunt de linea totunda, faciunt argumentum, imo determinant questionem no. de facto emergentem, prout in sequenti figura declarabitur, &c.

ADDITIO.

a Tb D. Per directum. Vide Felyn. in capi. olim. de excepti. vbi plene.

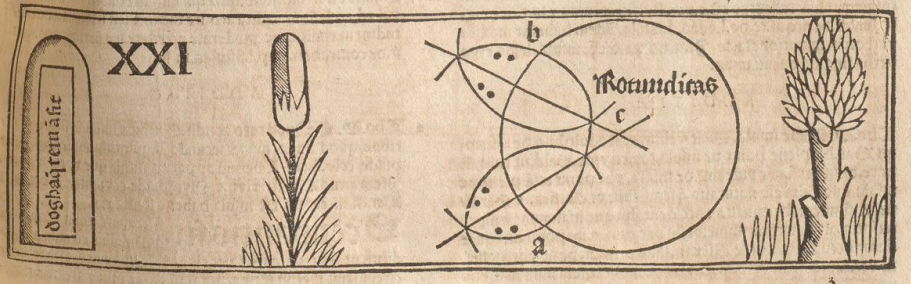

FIgura ista dirimit questionē magnam occurrentem de facto: statuto cauebatur qō qui per vim d amnificauerat aliū de re valoris decem florē. iuri. deberet morte puniri. Contigit quod quidam ad domum alterius accessit. ꝛ vegetem vino plenā per vim effudit, ꝛ vegetē destruxit. sola vna dogha remansit; ꝛ de bonitate vini erat certum, sed de quantitate erat dubium, hoc est, quante capacitatis esset veges, dico quod ex his que dicta sunt supra in viij. figura, hoc poterit clare haberi hoc modo. Signetur illa rotūditas illius doghe in terra, vel in tabula, vt ostendit linea nigra. a. b. constat enim ꝙ quod illa est pars rotunditatis totius vegetis, super illam partem fiant signa ad diuidendum centrum: vt in illa viij. figura dictum est, ꝛ ducantur due linee, que se prescindant, quod est centrum plane constat in puncto. c. deinde pone pedem circuli immobiliter in puncto. c. ꝛ extende vsq; ad lineam. a. b. ꝛ perficias circulum, vt ostēdit circulus rubeus datus, dico quod de necessitate illa est rotunditas vegetis. Sic igitur habes longitudinem et doghe remanente rotūditate ex circulo quilibet communis Geometra scit dicere capacitatem, ꝛ si veges in medio esset largior debet demonstratoris, vt videbis breuius in sequenti figura. ꝛc.

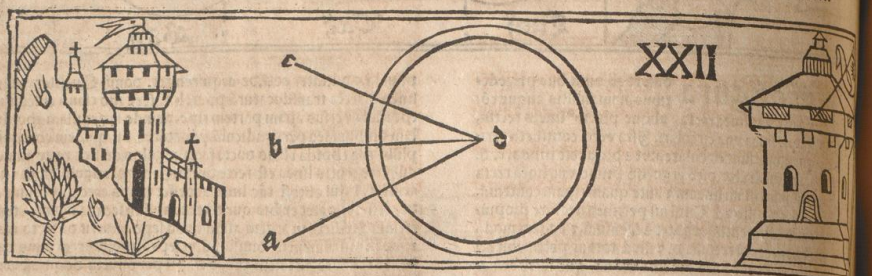

ISta figura facta est ad demonstrandū idem, quod precedens, sed breuius. Constat enim, quod dogha vegetis habet duas lineas circulares, scilicet interiorem. ꝛ exteriorem ꝛ interior est minor. ꝛ quelibet respicit vnū centrum. Item dogha vegetis habet duas lineas rectas, scilicet ab extremitate exteriori vsq; ad extremitatem interiorem. Sed duo pūcti exteriores illarum linearum magis distant ab inuicem, quam duo interiores. ꝛ ideo si dicte due linee protrahantur, necessariū est iungi, vt dictū est in prima figura, sic ergo grossities vnī doghe, vel duarum, satis patet, vt ostendunt linee. a. b. c. ab exteriori circulo, vsq; ad interiorem, deinde ducantur linee doghe recte ab vtraq; parte, ꝛ iungant se in puncto. b. d. ipsum enim. d. est centrum circuli interioris. ꝛ exterioris: voluas ergo circulariter, et habebis grossitiem vegetis, ꝛc.

Tractatus De insula, do. Bar.

a POst tractatum de Alluuione, superest vt de insula a videamus, de qua sic ait lex, Insula que in mari nascitur quod raro accidit, occupantis fit, quando nullius esse creditur. ꝛ in flumine nata, quod frequenter accidit, si quidem mediam partem fluminis tenet, communis fit eorū, qui ab vtraq; parte fluminis prope ripā predia possidēt, pro modo latitudinis cuiusq; predū que latitudo prope ripam fit, quod si alteri parti proximior sit, eorum est tantum qui ab vna parte ripam possidēt predia, quod si vno latere prorupit flumen ꝛ alia parte nouus riuus fluere ceperit deinde nouus iste riuus in veterem se conuertit, ager, qui a duobus riuis comprehensus in formam insule redactus est, eius est, scilicet cuius ꝛ fuit. hec verba sunt ff. de acq. re. do. l. adeo. §. insula. Idem habetur modica verborum mutatione facta, Instit. de re. di. §. insula. legis ergo verba singula discutiamus.

ADDITIO.

a Tho. B. De insula. Dicit Feli. in c. Rodulphus. de rescrip. qō Bar. hic plene ponit de insula, tamen vide Bald. in rubr. ff. de re. di. in versi. nūc videam de insula, vbi ponit etiā plene de insula, quod alia est naturalis q̄ semp fuit; vt Corsica, ꝛ Sardinea, ꝛ similes: alia casualis ꝛ accidentalis que in flumine semper nascitur, at in mari rarissime: vt ibi per eum. ꝛ ibi ponit, an concedatur occupanti, ꝛ vide Alex. an. l. j. in princ. ff. de acquir. possess. in ver. capio gl. in verb. mari. ꝛ ibi ponit de insula nata in flumine, ꝛ Bar. Zeron. in suo tract. de seruit. rustic. predio. in rubr. de itin. An autem ciuitas Venetiarum dicatur insula, dicq; quia non habet spheram terre, sed est fundata in alueo maris ꝛ nullus alueus appellatur insula, vt patet insti. de re. di. §. per alluuionem, ꝛ ita in specie consuluit Bal. in consil. cccxxx in iij. vol. incip. quidam euenerunt, ꝛ vide in consi. sequen. ꝛ sequitur Jas. in l. si insulam. ff. de verbo. obliga. scripsi plene in tract. de Venete vrbis libertate, ꝛ eiusdem Imperij dignitate, ꝛ priuilegiis, ꝛ in priuilegio xxxviij. in responsione. §. arg. quod vidi Serenissimo principi do. Andree Gritti, ꝛ excellen. fi. r. a quibus Alex. filius meus dono habuit officium notariatus, supra consulum in vita sua.

¶ Singulorum verborum d. §. insula. discussio.

INsula. Est locus circūdatus aquis qui cum desinit circūdari, desinit esse insula, vt ff. de acqui. re. do. l. insula. Vel aliter: insula dicitur domus in mari, que est quasi insula. Dicitur insula quasi in salo, id est, in salso posita, secundum Isidorum, ita allegat gl. in verb. insulam. ff. de verb. obli. l. si insula, cum simil.

QUe in mari. Mare est collectio aquarū multarū in salsarum. Proprie enim mare ab amaritudine dicit, ꝛ oportet quod cum magno continetur alias enim licet mare appellatur, mare non est, sed magis stagnum, vel lacus, vt dicimus de mari Galilee, qō in sacra scriptura mare appellat, tamen stagnū siue lacus est, ꝛ tūc iuris priuati non publici vt flumen est, vt prece. lib. dictū est. §. in verbo flumine.

NAscitur. Nasci dicitur cum primo dicitur apparere

a QUod raro accidit. a Raro accidit, quod semel, vel bis exstitisse memoria est, qō vero plus euenit frequēter, assicuramus: vt ff. de legib. l. nā ad ea. ꝛ seq. ꝛ hoc in his, que fiunt, consuetum ordinem in natura non habent, alias enim omnibus euenit quam fit consuetum ordine nature, raro euenire dicimus: si plus ordine consueto tūc frequēter. Raro enim pluit dicimus isto anno, si secundum consuetudinem non pluit: frequenter, si plus cōsuetudine. Facit supra de edil. edict. que hic. Simile est in moribus: quia qui minus consueto more ad forum vel ad ecclesiam vadit, raro ire dicitur: sed si secundum consuetudinem vadit, tunc moderate accedere, seu fieri dicimus. Sic ff. de contraben. emp. l. fistulas. in fi.

ADDITIO.

a Tho. B. ¶ Quod raro accidit. Scribit Euseb. in lib. de temporibus, quod anno mundi secundo 5. quintum millesimū Christi xxv. iuxta Theram apparuit insula que vocatur Hiera. Item anno Christi xlvij. ꝛ Olympiade ccvj. inter Theram ꝛ Therasiam exorta est insula habens stadia xxx.

OCcupantis fit. Occupare enim dicimus qui insulam eo animo ingreditur, vt totam occupet nec est necesse, vt omnes glebas insule circumambulet: vt ff. de acqui. poss. l. ij. in prin. ꝛ sit eius iuris dominium, per rationem que sequitur, ꝛc.

Jurisdictionem

1 ✠ Jurisdictionem habens in territorio mari coherenti, habet etiam iurisdictionem in mari vsque ad centum milliaria.

Insula in mari nata dicitur illius prouincie vel iurisdictionis cui magis est propinqua.

2 Insula in mari alto posita, propinqua alteri insule dicitur eius iurisdictionis & prouincie cuius est illa insula.

Insula Sardinie dicitur, Italie.

3 Insula nata in mari alto & non propinqua alicui loco vel insule erit occupantis quo ad dominium & iurisdictionem Imperatoris de iure ciuili, de iure gentium occupantis etiam quo ad iurisdictionem.

4 Insula vel locus occupanti concessus si a pluribus occupatur omnes totam, dicuntur occupasse.

5 Plures si concurrant in vnum ad occupandum locum et quilibet per se vult occupare cuius erit locus.

6 Locus non dicitur occupatus ex aliqua caualcata leu curreria super loco facta.

7 Concesso iure occupandi alicui si negligat occupare, amittit vsum.

8 Concesso territorio, specialiter per superiorem, quando concessio valeat.

9 Territorium an videatur occupatum ab eo qui in eo cum exercitu stat vt statim suum fiat.

10 Gentes existentes in loco occupato, quibus legibus regentur.

11 Occupans locum ob delictum habitantium potest illorum bona auferre & alteri dare.

Nullius enim esse creditur. Ex quo

esset sequitur ergo occupatis fit naturali ratione: vt ff. de acq. rer. do. l. sum princ. Licet autem nullius sit iure dominij, tamen quo ad iurisdictionem alicuius sit vt maleficia que ibi committuntur, possit punire, & gentes que ad illum locum inhabitandum accederent, possit ius dicere, dubitari potest. Id quod videndum est an qui habet iurisdictionem in territorio coherenti mari habeat in ipso mari & quod vsque ad q spatium. Et videtur quod non, quia mare est commune omnibus. In contrarium est veritas, imo sicut preses prouincie debet purgare prouinciam malis hominibus per terram: vt ff. de offic. presi. l. congruit. ita etiam per aquam: vt ff. de class. l. ypic. libr. xi. Et hoc apparet quod etiam

a in mari [a] habet iurisdictionem, & in insulis que sunt in dicto mari multo magis. Insule enim ille, que a puncia modico spatio distant: illius prouincie esse dicimus: vt sunt insule Italie & ff. de verbor. signifi. l. notionem. §. i. Modico autem spatio distare puto, quando distant per centum miliaria, vicinus enim locus dicitur. ff. de dom. infect. l. quarta. §. si tam vicinum, cui congruit extra de rescrip. c. nonnulli, vbi dicitur quod intra duas dietas non dicitur locus remotus. Constat autem quod centum miliaria per mare [b] minus est duabus dietis. Cum igitur sit alterius

b 2 quo ad iurisdictionem, non potest esse occupantis. Sed † si insula esset in mari alto, vt a qualibet regione distans, tunc videndum esset an posset dici propinqua alteri insule vt dicantur nobis vicine vel propinque: vt ff. de acquir. rer. do. l. pe. §. Paulus respon. & eo. tit. insula, & notan. fi. per Alzo. in summa Institut. de rer. diui. Et ideo insula Sardinie, Italie dicitur, licet ab Italia magno spatio distet. sed est propinqua insule Corsice, que ab Italia modicum distat. Secundū alios autem † si nec alicui rei

c Quid nec insule alterius vicina est, tunc non possumus dicere quod aliquis in ea habeat iurisdictionem nisi superator, qui omnium dominus est. l. de precatio. ad l. Rhod. de iact. Dico igitur quod talis insula occupanti conceditur quo ad dominium. Sed si quo ad iurisdictionem ibi duo magistratus, vel rectore se gerent ab vno principis iussu incideret in legem Iulia maiestatis: et ad eum Iul maie. l. iij. in fin. & hoc secundum iura ciuilia, secundū vero iura gentiū gens que dictā insulā occupauerat faceret sibi Regem: vt ff. de iusti. & iure. l. ex hoc iure. & ille eos

m nunc regia regeret: vt ff. de origi. iur. l. ij. circa princ. hoc obseruandum esset inter eas gentes [d] que nec iure Romano nec aliquo

d iure ciuili vtuntur. ¶ Sed quero † quid de insulis, & locis aliis que ab aliquibus gentibus habentur, & detinentur, tamen concedantur occupanti vt contingit aliquando: vt C. de hered. in authen. si vero dominus temporalis, & de sta. contra liber. ec. §. si vero dominus temporalis. Contingit etiam quandoq; ex speciali concessione Pape, vel Principis, vel alterius iurisdictionem habentis. Respond. circa hoc multa videnda sunt. Primo scindum est, q; si vna terra a pluribus occupatur, non pōt dici quod quilibet per se occupauerit partem, sed omnes totam si multet ff. ad l. Aquil. l. ita vulneratus. in fin. & de fur. l. vulgaris. §. pen. oportet quod omnes in vnum occurrant, vt vnus Rex, vel haro, vel vnus populus, vel plures simul ad vnum finē conueniant. Quid ergo si plures in vnū conueniunt, & quilibet vult occupare per se, quis dicatur occupare? Respon. quandoq; tractat de occupatione iuris que fit ratione iuris primarij, & ad primariam vtilitatem, & istā materiam posui in l. si pluribus. de lega. primo. Quandoque tractatur de iure occupandi ad primariam vtilitatem ratione publici iuris, hoc est quod omnibus competit, vt in occupatione eorum que in nullius bonis sunt, de quo dixi in l. quo minus. ff. de fun. Sed quando tract. tur de iure occupandi ad vindictam publicam, & sic principaliter permittitur propter publicam vtilitatem, licet cedit ad priuatam vtilitatem occupantis, & iste est materia, in qua leges dicunt quod ante lit. nō cōtesta. si plures venūt cōdemnandi, iudicis est electio, vt preferat idoneiorem. ff. de accu. l. si plures. de popu. act. l. j. que leges proprie faciūt. Nam popularis actio fit ad publicam vtilitatē principaliter, sed illud quod exigitur, fit actoris, l. si cui ex empto. ff. de verborum significatio. sicut bī illud quod occupatur, est occupantis ante lit. contest. post lit. vero contestationem admittunt, d. l. si cui. nunc in proposito. sicut in bello ciuili quod fit in iudicio illud quod fit ante li. conte. dicitur preparatorium, per lit. contest. incipiunt tractari merita cause: vt C. de lit. conte. l. vnica. de procur. l. nullius. in bello nauali omnia preparatoria sunt ante bellum inchoatum. Postquam vero quis cum exercitu iuerit per illum cuius terram, quis vult occupare, dicitur res inchoata. Si ergo plures domini vel populi prepararent se ad idem potest superior eligere vnum quem putauerit idoneiorem. Ista enim preparatoria non faciunt desinere rem esse integrā: vt l. si pe. uni. & in princ. ff. de condictio. ob cau. licet sit argumentum contra ff. de pollicitat. sub. l. primo. §. cepisse. vbi dicitur, quod propter preparatoria desinit res esse integra, sed alius est casus ibi. Sed postquam vnus cum exercitu suo iuerit ad occupandum, alius de iure non potest ire, ius enim acquirendi illā terram tam est acquisitum illi eunti, vt l. littus. de verborum significatio. Sed † quid si non iuerit aliquis dominus cum exercitu, sed aliquam caualcatam, seu currentiam fecit fieri super illam terram, an ex hoc videatur ius occupaturus? Respon. non: sicut enim terram per dationem libelli, vel per responsionem ad vnam positionem, vbi de negotio tractatur aliquid principiari dicitur neque res dicitur cepta vt extra de lit. cōtest. c. j. ita per vnam caualcatam vel currentiam nō dicitur res cepta, & preoccupata facta, sed cum iuerit cū exercitu quo poterat terram acquirere, secundum rei exigentiam, quod optime probatur ff. de verbo. obligatio. l. continuus. §. item insulam. potest ergo superior re integra concedere vni illud ius occupandi & hoc pluries

7 factum est a Papa. † Sed quid si ille, cui cōceditur, negligit occupare, an ab illo iure cadat? Respon. sic, si sine iusta causa differat. idem si iuit in exercitu. & eum potest facere, si sine iusta causa recessit illud amittit, vt ff. de domo infecto. l. si finita. §. illud queritur. & §. si quis metu. Et predicta vera, quando concedi-

8 tur ius occupandi. † Sed quid si superior concedit specialiter ipsum territorium? Respondeo. si quidem loquatur de concessione facta ab eo qui legibus non est subiunctus, tunc si voluit, potuit, & de eius potestate disputandum non est. Quid autem voluerit, ex modo cōcedendi apparet. Si vero concedens erat subiunctus legibus, & tunc si quidem concedentis fuerint, possunt concedi, sicut multa, & infinita regna fuerunt concessa que iuerunt populi Romani & multe terre que fuerunt a Christianis regibus detente, & postea occupate tunc ille possunt concedi. Nā adhuc concedens habet ius primi legij, vt l. id quod. & l. ab omnibus. §. primo. de leg. primo. Si vero nunquam fuerunt cōcedentis, sed semper fuerūt hostium, non possunt concedi vt ff. de verborum obligationibus. l. liber homo. & vide quod ibi dixi. Sed

9 † an illud territorium in quo cum exercitu stat, videatur occupasse vt statim suum fiat? Respon. aut cepit aliqua loca que possunt retineri, etiam si totum territorium non capiatur forte, vel aliqua castra, vel fortilicia, vel aliquam regionem intra montes vel intra flumina & tunc illud suum efficitur. si vero non possit illud retinere, nisi locum principalem capiat tunc ille locus, in quo est cum exercitu, non efficitur suus: quia ille sustinendo, vel preliando adhuc liberari potest, vnde non dicitur ille locus occupatus, argumen. ff. de acquiren. rerum dominio. l. in laqueum

10 Sed quero. † an ille gentes [e] que sunt in illis locis, que occu-

e pantur, quibus legibus regentur, an legibus nouis illius Regis vel populi qui occupauerūt eos an vero legibus eorum antiquis? Guliel. Cug. hoc tangit ff. de pign. actione l. si communerit. §. primo. & arguit, quod debent regi secundum leges q̄ sunt in regno occupantis, quia videtur auctum regnum, sicut dicimus in eo quod accrescit per alluuionem, quod efficitur eiusdem iuris, cuius erat predium, cui adijcitur vt dictum est supra in princip. lib. super verbo nostro. Nam hoc ff. de admin. tuto. l. quoties. §. fin. In contrarium videtur, quod non debeant conseruari statuta regni, nisi appareat expresse quod Rex accepit

eo animo,vt sibi vniret,& vnum regnum esset:quia talis acquisitio debet intelligi sine preiudicio iuris aliorum,vt ff. ne quid in loco publico.l.ū.§.merito.& §.si quis a principe.& pro hoc C.de officio preto.Citri.in l.in nomine domini.§.fin.argum.C.de coll. fun.pa.l.penult.lib.xi,& sic concluditur quod regentur suo iure, non iure regni.argu.ff.de lega.iij l.predijs.§.Titio.& de fun.instru.l. Bene.§. Tyranne. Illud enim territorium intelligitur venire cum suis iuribus.de pignor.actio.l.aliena res.de serui. rust. predio.l.via cōstituī.§.si fundus. Ista sunt verba eius. Mihi videtur dicendum, si quidem non constat de mente occupantis, standum est iuribus antiquis illius loci,quatenus honesta sunt, per ea que dicta sunt per Buliel. Si vero ille, qui occupauerit. expresse vult illa iura,vel consuetudinem mutare,an possit? Dico,aut ille locus fuit submissus occupationi propter delictū domini, qui tunc illum locum tenebat, & tunc occupans acquirit oīa ius illius domini,& sicut ille dominus primus poterat mutare leges,ita & occupans.Aut propter delictum subditorū,& non domini,& tunc occupans poterit acquirere ius subditorū,& sicut subditi poterant mutare, ita ipse occupans poterit. Aut propter delictum commune,& succedit occupans in ius vtriusque.Alteri autem qui in hoc non deliquit, nullum preiudicium facit: vt expresse predicta probantur in dicta authentica Friderich.si vero dominus temporalis. C.de beret.Ex predictis autem † apparet quod talis occupans bona eorum qui ibi habitant, possit auferre,& alteri dare,quod verum est,quia poterit,si ex eorum delicto talis occupatio facta fuit, alias secus. Et predicta in occupatoribus,q sunt inferiores a principe. Princeps enim solutus est legibus,& omnia potest.

ADITIONES.

a Tho.D.C Quod etiam in mari.Vide Barto.in l.Cesar.ff. de publican.& ibi Alexan.de Imo.in additio.& vide Feli.in c.Rodulphus.de rescrip.

b C Per mare.Not.qō dicit Bart.hic.quod quinquaginta miliaria per mare sunt minus quam vna dieta ad ea,que ponunt docto.in c.nonnulli.de rescrip.& in l.j.ff.si quis cautio.& adde, q̄ istud dictum Bar.hic,alleg.Feli.in c.olim.de excep.

c C Possumus dicere.Vide Feli.in c.Rodulphus de rescrip.& vide omnino Pau.de Cast.in l.insule Italie.ff.de iudic.

d C Inter eas gentes.Vide de ista materia per Bald.in rub.ff. de rer.diui.& Bar.Vero.in suo tractatu de seruitute rusticorum predioum,in rub.de mari.

e C Ille gentes.Vide Alex.plene in l.j.in princ. ff.de leg.j.& ibi videre poteris plures concord.& plene per Feli.in cap.translato.de constitu.& Ludouic.Roma.in consi.ccxvij,incip. presens casus duplicem habet dubitationem.

In flumine nata Hec est secūda pars.Not. quod trib⁹ modis insulam fieri contingit:vt ff.de acquiren.rer.domi.l.ergo.§. trib⁹ modis. Primo,cū circūdatur ager qui non erat alicuius,de quo loquitur vltima pars presentis relate legis. Secūdo, cū alueū dereliqt siccū & incipit fluere. Tertio cū paulatim coalluendo locū eminētem fecit supra alueū.Et aduertendū est,quod dicit,nata,non dicit nascitura. Non igitur tempus cū incipit apparere, inspicimus,, sed tūc cū optimone circūcolentiū insula incipit reputari. arg.ff.de flu.l.Paul⁹.§.j.quod dicit lex esse natā,fine dubio vex est,si prioze estate sic steterit,ante enim posset dubitari,an sit insula,an vero loc⁹ in medio qui propter siccitatem vacu⁹ remanfit. Si vero estate prioze sic steterit,sicut dicit,verū dicit:arg.ff. ne qd in flu.pub.l.ū.§.is aūt.Ad quod facit d.l. ergo. §.tribus. versic.duob⁹ posteriorib⁹, ibi dū dicit,cū primū extiterit, quod perfectū significat,cū sit futurū subiunctiū:vt l.j.§.hec aūt verba. ff. quod quisq; iur.de verborū obligationib⁹.l. si qs stipulat⁹ fit Stichū.ab eo vero tempore.si quid annuatim dicta insula reciperet.iudicaretur secundum l. insula. ff. de acquirendo rerū dominio. Item dicit nata,scilicet casu vel diuina potestate,non diuisset facta manu hominis.si tamen ab homine facta esset,idem iuris esset: vt ff.de acquirendo rerum dominio.l.penult. §.fina. Et hoc facit ad questionem,cuius sit Clusa facta in flumine de quo dicti in l. quo minus.ff.de flu. Item dicit,nata,intellige quod solo cohereat.si enim supra aquam staret, vt quandoque accidit, publica esset:vt ff.de acquiren.rer.dom.l.penult.§.j.

1 C Frequenter accidere quid sit.
2 Medium est quod consistit inter duo extrema.
Extremitas principium & finis.
3 Caput seu principium alicuius rei vbi sit, & quantum spatium occupet.nu.9.
Caput hominis habet tres proprietates,scilicet initium neruorum pars honorabilior.& versus celum erigitur.
Pes hominis tres proprietates habet.
4 Caput,seu principium,vel initium fluminis est.vnde flumen originem capit.& finis,vbi flumen terminatur.
5 Caput anni,tempus a quo incipit dicitur, finis a tempore quo finitur.
6 Caput ecclesie vbi altare honorabilius.
Caput aule,vbi magis homines sedere solent.
Caput schole,vbi cathedra posita est:& ibi,de fine.
Ciuitas honorabilior caput prouincie.
7 Caput montis dicitur pars superior eleuata, depressa appellatur pes.
8 Caput rei, dicitur locus per quem ingrediatur si per oēs partes est ingressus,dicitur quod est versus meridiem,pes versus septentrionem.nu.9.

1 **Quod frequenter accidit.** † Quid frequenter accidere,dixi.§.in verbo raro, si quidem mediam partē fluminis teneat, quod glos. exponit, id est, in medio fluminis est. Quid autem sit in medio esse, vel que sit media pars alicuius rei videamus. Interdum enim accipitur media pars,id est dimidia rei facta diuisione vnius rei in duas partes quelibet citur dimidia:vt ff.de verbo.signifi.l.nomen filiarū.§.portiones. Ne ergo sic itelligatur,exponit gl.id est.in medio fluminis est. Vt autem cesset dubitatio,melius possumus exponere.l. vt uidatur tota latitudo fluminis in tres partes equales. Si ergo insula tenet illam partem fluminis que est in medio facta sione in tres partes equales.tūc erit communis,vt littera dat. Videamus ergo qd est esse in medio,& que est media pars.

2 † ergo est medium? Respon.quod consistit inter duo extrema vt C.de iudi.au. ad hec.ff.de ferijs.l.more Romano.si quis in dic.non obtē.l.vnica.§.j.facit in authent. in medio litis non fit sacras iuſ.per totum; vt hic apparet, non ergo potest cognosci medium, nisi extremitates cognoscamus. Extremitates vero sunt caput,seu principium,& finis. Alie autem extremitates vocuntur latera. De latere dicemus.§.de capite autem fine et nodio,hic dicamus,videlicet vbi dicatur esse,& quantum spatium occupet.hoc aūt necessarium est. Sepe enim in statutis fit mentio de capite alicuius rei videlicet si quid factum fuerit in capite platee,vel fori.vel in pede,vel in medio,soluantur dece. Item in contractibus sepe vidi vendi tot stadia terre incipiendo vel in fine fundi. Docet ergo Jurisconsultus scire quid sit,& quantum duret alicuius rei caput,seu pes,& similia. Alie vero extremitates dicunt latera. De lateribus dicemus.§.de capite dicemus dio. hic dicamus, videlicet vbi dicitur esse, & quantum ipsorum occupet. Caput aūt in homine habet duas aut tres proprietates. Primo,qz inde omnes nerui initium capiunt, & ex hoc inuenit alia proprietas quia est honorabilior pars corporis:vt.l.in diuersis.ff.de relig. Tertia proprietas est quod versus celum erigitur, & istud idem quandoque dicimus principium. Eodem modo pes seu finis habet tres proprietates. Primo quia in la parte finitur, & terminat corpus. Secundo,qz est pars ignobilior. Tertio,quia versus terram iungitur,& totum corpus sustinet. Ab istis proprietatibus diuersimode caput & pedem

4 nem alicuius rei dicimus.primo † in flumine dicimus caput fluminis, vnde flumen originē capit, vt si ex fonte, ipsius enim milia;vt ff.de aqua,quoti.& esti.l.j.§.caput aque illius.Sciendum etiam dicitur principium,seu initiū:vt ibi dicitur, et eodem modo pes seu finis fluminis dicitur locus vbi flumen terminatur, & finitur,quod est mare,in quod intrat. vel aliud flumen,aut

5 locis,& itin.pu.l.fin.de seruit.rustico& prediō.l.fi. Eodem modo dicimus in tempore,dicimus enim caput anni,tempus quo annus incip.finis.tempus.quo terminat.vt in illo versu. Finis origo debes.tunc inspicies caput anni,&c.vt not.ff.de admen.legat.

6 j.& hec de prima proprietate. Secūdo contingit † q̄dq; aliqua esse, in quibus locus a quo originem sumunt.non potest apparere,vt in superficie vnius domus aule,ecclesie,& similium.tunc caput ecclesie est vbi est altare honorabile,& caput aule est locus,vbi magis homines consueuerūt sedere.& caput schole dicit vbi cathedra posita est.pars vero illi opposita dicitur pes seu finis:arg.ff.de offic.proconsu.l.si in aliquam.ibi,prouincie caput,&c. Ciuitas enim honorabilior dicitur caput prouincie. Et idem C.de summa trinitate & fid.catholi.epistola,inter claras in princip. ibi, caput est omnium ecclesiarum. Tertio contingit

7 † a tertia proprietate caput dici vt ecce locus quidam eminens est.seu montosus. Partem enim superiorem eleuatam appellamus caput, partem autem inferiorem depressam appellamus pedem,& sic capite,& pede,& in principio & in fine dicim⁹ arg.de aqua,& lun arcen.l.i. §. fin.l. Pe esset enim esse aliquares in qua

8 † neutrū istorū concurret & tūc puto quod illi⁹ rei caput dicetur

tur locus per quem in illam rē ingredimur, iuxta illud, In capite libri scriptum est de te, appellat enim caput libri illam partem per quam ad ipsum librum legēdum ingredimur. Ad idem qō no. ff. fol. ma. super rub. ibi no. quod hic non est caput libri, ꝛc. ff. ad leg. Falc. l. querebatur. super verb. tres partes, ꝛc. Sed posset contingere quod per omnes ipsius loci partes est ingressus, ꝛ tūc putarem caput illud dici ꝙ est versus meridiem, ꝛ pedem quod est versus septentrionem: vt infra ostendam. Videamus † ergo ꝙtum spatiū occupat caput, quantū pes, seu finis, ꝛ ꝙtum medium. Ad quod dico quod punctus seu linea indiuisibilis que est in capite, potest dici caput, d. l. j. §. caput. de aqua quotid. ꝛ estī. ꝛ eodem modo pes medium dicetur ille punctus, vel linea indiuisibilis, que est in medio distans tantum ab vna extremitate, quantum ab alia, ꝛ ita intelligit hic gl. in verb. primo sit. ꝛ instit. de rer. diui. §. insula. in glo. in verb. mediam partem, dum dicit, ꝙ hoc scilicet potest sciri ꝛ apparere accepta chorodula, ꝛ facto puncto in medio, ꝛc. quod satis placeret si materia de qua tractatur hanc interpretationem pateretur: vt si diceretur, a capite vsq; ad medium agri liceat Titio ire. Intelligo a linea indiuisibili que est in capite, vsq; ad lineam indiuisibilē que est in medio, sed in predicta iura, sed sepe sermo hāc interpretationem non patitur. Quid enim si dicatur si quis inmittatur per caput platee cum curru puniatur, vel vendo tibi decem stadia terre in capite fundi? procul dubio de puncto, vel linea indiuisibili intelligi non potest, per illam enim non potest iri, nec in ea possunt decem stadia terre esse, aliter ergo intelligēdum est de quo retigi. ff. de fur. l. tertia. p̄ont vero dico quādoque extremitates sunt distincte, ꝛ limitate, tunc vna dicitur caput, seu principium, alia dicitur pes, seu finis, ꝛ quicquid est in tra illas duas extremitates dicitur medium, vt ff. de ser. vrb. prae. di. si edes mee ibi, aut medius mons. ꝛ de serui. rustic. predio. l. tria predia. ibi, per medium fundum, ꝛc. ꝛ de ferūs. l. more. ibi C. de iud. aut. ad hēc, cum multis similī. Quandoque extremitates non sunt distincte, ꝛ puto quod totus ille locus diuidi debeat in tres partes equales, vnde illa que erit secunda, dicetur medium, vt hic secundum lect. quam tenui cui applaudet communis vsus loquendi, ꝛ intelligendi. Tertia dicitur finis. Quandoque contingit quod locus, de quo agitur, habet multas distinctas partes, tamen in dispositione accipitur, vt totum, vt eccē planus Tyberis est distinctus per media multorum, sed in statutis dicitur quod si aliquid fuit factum in capite plani Tyberis, vel medio, vel fine, tunc enim consideratur per statutū illud vt vnum totum integrum, ideo esset facienda diuisio in tres partes, vt dixi. Sed quero quando vendo decem stadia terre a capite, vel a pede, vel in medio, qualiter fiet diuisio, ꝛ vtruꝫ certus locus videatur venditus, vel iunctus, dicam in sequen. lib. in figura.

1 ☞ Insula in flumine communi nata communiter acquiritur iure dominij non possessionis, nisi apprehendatur.

2 Insula qualiter communiter diuidatur.

3 Insula parua, vsus eius publicus est: si magna, ripe tantū sunt in vsu publico.

Communis fiat eorum. Intelligo † cōem iure dominij. Non enim iure possessionis. Cum enim separata sit insula a primo fundo per possessionem primi fundi illa nō videtur possideri, nisi apprehendatur, vt infra sequitur ibi, qō si alteri parti proximior, ꝛc. ꝛ ff. de acquirend. possessio. l. tertia. in princip. in glo. super verbo, quamuis. debet ergo post apprehendi, arguendo ff. de acquirend. possess. l. cum heres. Item quod dicit, commūnis † fiat, intellige ꝙ equali parte, scilicet si mediam partem fluminis tenet, ꝛ ripe que essent ab vtraq; parte recte. Item ratione propinquitatis media cedit vni, ꝛ medietas alteri, sed si insula esset plus versus vnam partem, quam versus aliam, illa tāta pars insule que vni parti propinqua est, illius fundi est, ꝛ illa que magis propinqua est alteri, cedit alteri, quatenus ergo cui que propinquior illi cedit. ff. de acqui. rer. do. l. ergo. §. tribus ibi. cuius ager propior fuerat, qō ergo dicit ei agro cedit qui propinquior est, intelligē, id est, quatenus propinquior est, vt ff. de lega. 3. l. Stichum qui meus erit. cui congruit qō in seq. cap. de aluco dicitur, quod iure propinquitatis cedit eis, qui ab vtraque parte possident, ꝛ sic apparet qō diuisio communis est. Hoc etiam declarat gl. hic in verb. proximior. ꝛ instit. de rer. di. §. insula. in glo. in verb. mediam partem. prout dicit de puncto in medio chorde posito. Ex quo apparet qō quantum propinquior est eatenus cedit. Z meam aūt diuidentem per medium ita qō quicquid excedit circa lineā sit propinquius illi qui hꝫ prae eius citra flumē, ꝛ quicquid est vltra lineā est propinquius ei q habet vltra flumē, ꝛ hoc est difficile, vtile, ꝛ necessarium, iō hoc demonstrabo per casus, ꝛ figuras quas j. subdam. † Ité hoc qō dicit qō est vsus communis, intellige iure dominij, vsus aūt insule est publicus sicut riparum, vt ff. de acqui. rer. do. l. pen. §. j. hoc intelligo si insula est parua, ita qō tota possit dici ripa, vel ripe cedere propter arctationem aque, vt ff. de flu. l. pen. Sed si insula esset magna, ita quod in ea essent predia culta, puto solum ripas esse in vsu publico, non predia eadem ratione qua cetera predia. Item predicta vera, nisi essent agri limitati, vt ff. de flu. l. j. §. insula.

1 ☞ Dictio vterque, distributiua duorum tantum, ꝛ quandoq; inter plura ponitur.

2 Insula que est in medio, ꝛ ab vno latere sit ager limitatus, vel cemeterium, an alteri tota acquiratur.

Qui ab vtraq; parte fluminis

De duabus loquitur, que sunt fluminis latera. hec enim dictio vterq;, † distributiua est duorum tantum, licet quandoq; inter plura ponatur, vt C. de fur. l. ancille. de verb. oblig. l. continuus. §. item qui insulam. ꝛ ideo si contingeret flumen ita currere qō tria latera prediorum respiceret, insula deberet inter eos diuidi iure vicinitatis tangentis, vt j. in figuris declarabitur. Sed qd si ab † vna parte essent predia limitata, quibus nō possumus vti quasi insula, vt ff. de acqui. rer. do. l. in agris. ꝛ de flumi. l. j. §. si insula. vel forte cemeterium alicuius ecclesie, cui non pōt queri, vt dictum est supra in precedē. lib. an tota insula erit eis qui predia habet ab vna parte. Videtur qō non, q insula defertur vtri que pro diuiso, ergo nō est locus iuri accrescēdi, vt vnus capiat quod alteri non acquiritur, vt ff. de vsufr. accrescen. l. j. in princ. Preterea si esset verū, quod vno reiecto alijs acquiritur, male diceret tex. in d. l. j. §. insula. vbi dicitur, quod in nullius bonis est insula, qñ predia ab vtraque parte sunt limitata, quare insula erit aliorum prediorum que magis prope ripam essent. Contrarium puto. Pro cuius euidentia sciendum est, quod ius acquisitionis per alluuionem, de qua dictum est in precedē. lib. fit ratione contiguitatis, ꝛ adherētie: ꝛ ideo potentius est ius acquirendi ratione vicinitatis de quo hic dicitur, vt patet. ff. de acq rendo rerum dominio. l. insula. vbi illa que alluuio addiderit insule querentur ipsi insule, non autem ei qui ab vtraq; parte predia possidet: qz predia limitata aliis prohibentur queri. d. §. insul. sed si cui alteri ratione vicinitatis vna particula insule quasi deberet totum additum quod prohibetur alijs quasi sibi acqreretur iure cuiusdam alluuionis, ꝛ adherētie, qō probatur: qz incrementum postea obueniens sibi quereretur, d. l. insula. ergo multo magis illud incrementum quod sua particula simul que portio vacans tēpore quo portio nostra mihi quereret, portioni iuri accrescit quam illa que ex post facto incipit vacare, vt ff. de acquir. hereditā. l. si duo. coniuncta. l. si minor. ꝛ l. cum hereditate. eodem titulo. Hec obstat ff. de vsufr. accresc. l. prima. in principio: quia separatum est illud ius accrescendi ab isto. hic enim semper fit acquisitio certe parti diuise, ꝛ de cetera parte accrescente.

Prope ripam predia possidēt.

Prope ripā possidere intelligo. quod predia sunt ipsi ripe coniuncta, vel forte si distant mediante via, vt l. Martius. de acqui. rer. dom. ꝛ dixi j. in preceden. lib. ꝛ quod dicit possident intelligo quo precedenti, ꝛ eodem iure acquiratur insula, vt in precedenti lib. dictum est.

Pro modo latitudinis cuiusque predij.

Hoc declaratur per Iurisconsultum. ff. de acqui. rer. do. l. inter eos. vcꝫ, vt ꝙta est latitudo predij iuxta ripam eatenus linea per directum protendatur. Circa que multa dubia occurrunt que determinata sunt in figuris precedē. lib. sicut cuꝫ diuiditur alluuio inter eos, qui ab vtraq; parte predia possident. Ita illa pars insule, que cedit predijs que sunt ab vna parte debet diuidi.

Que latitudo ppe ripaz sit.

Si ergo hortus agri iuxta ripā est largus, ꝛ predium p̄ostea in se arcetur, vel econtra. scīm latitudo que est iuxta ripam. attendē, ꝛ sm illam debet duci linea recta vt in precedenti lib. dictum est, ꝛc.

Quod si alteri parti primior.

Quod qualiter appareat. h. t. gl. accepta chorodula, ꝛ puncto posito in medio, vt hic dicit gl. in verb. proximior sit. ꝛ instit. de rer. diui. §. insula. in verb. mediam partem. ꝛ quod dicit proximior, intelligo, quatenus proximior est illa pars, que vni parti fluminis proximior est eorum tantum est, qui ab vna parte possident predia, ꝛ eorum est eo iure quo predia sunt eorum, vt dictuꝫ est.

1 ¶ Latera sunt sex.
2 Sursum dicitur totus motus a parte inferiori versus superiorem.
Deorsum, a parte superiori, versus inferiorem.
3 Pars superior, & inferior denominantur per caput, & pedes, per aduerbia localia sursum, & deorsuz, per prepositiones supra & infra, vel super, vel subtus.
4 Ante & retro proprie cadit in animalibus.
5 Ante, & retro, apposita ad denotandum tempus qualiter intelligantur.
Tempus est quedam fluxibilitas, & cursus.
Ante, & post, posita cum casu sunt prepositiones, sine casu, aduerbia.
6 Ante, & post, posita circa locum quomodo intelligantur.
7 Facies domus dicitur pars illa, per quam quis ingreditur, vel sit in via magis honorabili.
8 Dextra proprie cadit in animalibus se mouentibus, improprie in aliis rebus.
Dextra, vel sinistra domus, vel agri, quomodo capiatur.
9 Dextra, vel sinistra fluminis, qualiter cognoscatur.
10 Superficies terre, dicitur facies terre, que erga celum respicit.
11 Celum habet dexteram, que est Oriens, & sinistram Occidens.
Orbis caput est in meridie, pes in septentrione.

1 **Quod si vno latere.** Latera † antè sex reperiuntur. scilicet sursum, deorsum, ante, & retro, dextrũ, & sinistrum, de quibus in cõtractibus, & aliis dispositionibus sepe fit mentio. vt vendo, vel lego decem stadia terre ex parte superiori, vel inferiori, ex parte anteriori, vel posteriori, ex parte dextra, vel sinistra. Ideo quid predicta vocabula importent discutiamus. Sursum quidã appellant illam partẽ que est supra respicies celum, deorsum illam partem, que est infra respiciens terram. licet hoc modo loquendi non vtamur, sed sursum † appellamus totum ipsum motum
2 a parte inferiori, versus superiorem, & deorsum totum a parte superiori versus inferiorem, & hoc siue fit motus localis, siue intellectualis de gradu in gradum ascendendo. vel descendendo. ff. de gra. l. Jurisconsultus. §. at quoties, & §. transgrediamur.
3 Dico ergo † quod pars superior, & inferior denominatur primo per noia. vt caput & pes principium, & finis: vt supra dictuz est, super versicul. si quod partem. Secundo denominatur per aduerbia localia sursum, & deorsum, sed illud improprie, vt dixi. Tertio denominatur per prepositiones: vt supra & infra, vt ff. vti possi. l. si duo. §. Labeo. & de aqua pluuia. arcen. l. super iter. de arb. ced. l. i. §. j. Quarto per noia adiectiua deriuata ab istis prepositionibus, vt pars superior & inferior. l. j. §. final. de aqua pluuia. arcenda. Quinto, per alias prepositiones, scilicet super & subter, vt ibi, super cathedrã Moysi sederũt Scribe & Pharisei. vt extra de sepul. capitul. dudum a Bonifacio. in Clemen. vel verius dicendum est quod nunquam dicte partes denotantur, nisi per nomina supra dicta, & etiam per aduerbia. Nam su
4 pra & infra, a super & subtus, si adiciatur casuali. tunc est ꝓpositio, nec importat illam partem rei, de qua querimus, scilicet alĩ quam aliam rem esse. ẽ. & j. illam, vt ẽ. domum tuam vel fundum tuum pendet arbor, &c. non significatur superior vel inferior pars rei, scilicet arboreꝫ supra rem existere: sed solum denotatur existentia ipsius arboris. & idem in omnibus legibus supra ad hoc allegatis. Sed si dicte dictiones ponerentur sine casu, vt vẽdo tibi decez stadia terre ab ea parte que est supra vel infra, tũc non sunt prepositiones, sed aduerbia loci secundũ Priscianum in maiori tractatu de prepositionibus. tunc ergo idem est dicere, quod a parte inferiori, vel superiori que pars que sit, & quantum duret, dixi supra dum dixi de capite & pede. Videndum est
4 de ante, & retro. † Circa quod sciendum est qđ Aristo. in secundo de celo & mũdo, dicit quod ante & retro proprie est in animalibus. Appellamus enim illam partem ante, in qua principaliter sunt sensus. & sic ex facie hoc iudicatur. In alijs vero que carent sensibus, dicta vocabula non cadunt proprie, sed per simi
5 litudinem quandam. Ad quod aduertendum ꝙ † ante & retro quandoqꝫ apponitur ad denotandum tempus, quandoqꝫ apponitur ad denotandũ locum. Circa tempus est sciendũ ꝙ tempus est quedam fluxibilitas. de tempore enim nõ habemus nisi instans, quod enim preterit. esse desijt, ꝙ vero futurum est, nondum fuit. Dico ergo in instanti, in quo sumus recte loquendo tempus qđ preterit appellamus retro. & per consequens ꝙ futurum est. dicitur ante, vt in prima constitutione Cod. in princ. ibi, retro principibus. ff. de cap. & postli. reuer. l. retro. ad legem aquil. l. ait lex. ibi, retro. sum. de regu. iur. c. ratihabitionẽ retro trahi, &c. cum sim. lib. vj. Huius ratio est: quia (vt dixi) tempus est quedam fluxibilitas, & quidaꝫ cursus. & homines cetera animalia carentia ratione, quod in cursu preteritum est, habent retro, ꝙ vero futurum est habent ante. Ad istam similitudinem dicimus ista. scilicet ꝙ de tempore habemus instãs, illud quod preterit habemus retro. qđ futurum habere dicimus. illud qđ preterit esse ante; quod futurum est esse postea. vt C. de arb. & ante. de bo. dam. l. si quis post hac. ff. de acquiren. posses. l. si quis ante. tunc eiꝰ similitudo sic procedit, quasi cursor in certa parte itineris se reuoluat & remoueat: tũc eiꝰ illa pars que incedendo erit retro, incipit esse ante e conuerso. proprie igitur locutionem ante, potest significari tempus preteritũ & futurum, quod ex verbo apparet, cui adijcitur. quod si est preteritum significat futurum. Sz hic potest occurrere dubitatio primo sic, Reperi scriptum in aliqua dispositione, Si quis ante aliquem dixerit aliquid vel fecerit, &c. qñ intelligitur hoc verbum ante: hoc enim verbum fecerit, reperitur in futuro subiunctiuo & in preterito. Sed qualiter debemus assumere, dixi in repetitione. omnes populi. ff. de iust. & iur. dum tractaui de interpretatione statutorũ, dixi etiam de condi. & demon. l. solemus. & precipue respectu presentis loquimur de tẽpore preterito, & futuro. Sed doqꝫ tamẽ in presenti loquimur de tẽpore presenti, & post respectu alicuius temporis futuri vel preteriti. Respectu futuri, vt ecce, pmittis facere vel dare ante pascha. vel post paschã. & ita locutio recta est, vt ff. de verb. oblig. l. qui ante calendas. & ita qui ita. §. qui ita stipulatur. cũ si. & procedat similitudo sic. Videmus cursorẽ i medio plani videre turrim recte dicit. torum spatium ꝙ est inter se, & turriz esse ante turrum: qz ante oculos eius cadit. & etiam ante illã partem turris, que primo eius aspectui presentatur, & sicut latus oppositum illi turri quo ad eũ dicitur retro seu post, vt j. dicetur, ita totum quod, ille latere posterioris respicit dicitur post, & ita ꝓprie dicimꝰ ex consuetudine, reperimus enim paschã futurum in medio, nunc ergo vsqꝫ ad paschã dicitur ante, vltra dicitur post, vt dictis legibus. Sicut etiam diximus respectu preteriti tẽporis, vt ecce ante paschã preteritum factum dicimus ꝙ preterijt, quod secutum est, dicimus factum post paschã, vt l. huiusmodi stipulatio iterposita, & l. si ita quis. §. Seia. ff. de verb. obl. cum simili. & tunc pcedit similitudo. sicut in illo paschate, homo stãs retrosse voluisset vt dixi. Proprius ergo diceret a paschate retro, & a paschate ante, venit in prezdenti locutione dicimus ante paschã, id est primo quaz paschã fit, & ita vtimur. ¶ Predicta verba ante, & post, si ponantur circa
6 sua, sunt prepositiones, si fine, sunt aduerbia tẽporis vel loci, & ꝛ gnificant tempus vel locũ. Circa vero locum sciendum est, qđ quedã sunt loca eminentia, quedã depressa, & plana. In eminentibus, sicut sunt domus, &c. edificia, mõtes & colles, dicimus ante & post. In domibus aũt dicimus parte ante illam ex que est iuxta viam, per quam ingredimur domum, vt ff. de viapubl. l. j. §. fin. ibi, ante ergasteria. & communi diuidũ. l. arbor. §. de vitibulo. vbi gl. exponit, ꝙ vestibulũ est locus ante ostium per quẽ quis habeat aditũ. pars illi opposita dicitur post, vt ff. de seruitut. urban. prædi. l. quidã Iberus, ibi post horrea, & dicitur post illa pars que est opposita illi parti, que est ante plateam, & sic etiam vtimur, & loquimur, & hoc scꝫm similitudinem precedentem (vt dictũ est) pars anterior in animalibus dicitur illa, que
7 est facies, & facies domus dicitur illa, que iuxta viã notorie ditur, vt in locutione vulgari vtimur, & ij. Machab. ix. circa fi. dicitur, Omnauerũt faciem tẽpli coronis aureis. enim dicimꝰ facies operis. ff. de no. ope. nun. l. stipulatio. & alibi pulchrimam facie edibus reddat, vt ff. loca. l. fedes. & inquilinus ostium. Sicut igitur illa pars dicitur facies domus a pluribus partibus esse circundata vel per illam cellentiam diceremus faciem que magis in honorabili vide. ꝙ si vtraque esset equaliter honorabilis, illa dicitur facies, per quam ingredimur, vt ff. de leg. iij. l. prædijs. §. balneas. de damn. fec. l. quod cõclaue. ¶ Predicta vera, nisi consuetudo loquendi aliquid opponeret. In locis vero depressis, & planis, in quibus non videmus superficiem superiorem. nõ est dare partem, que dicatur ante & post respectu sui, sed respectu nostri. Existens enim in fundo, recte potest dicere aliquam partẽ esse ante eum, aliquã post eũ, vt de tẽpore dicimus. In montibus etiam appellamus ante illam partẽ, que nos respicit. quasi faciem partẽ illi opositam, appellamus post. & sic illa pars, quẽ quo ad nos scimus strum aspectũ, est ante, secũdum aspectũ alioꝝm dicitur post. & sic cõsiderandus est locus, in quo verba proferũtur. nõ nunqã tamen ex parte montis est aspectus, ita notabilis, vt si respiciat aliquam ciuitatẽ notabilem, ꝙ semper illa pars dicitur ante, reliqua vero post. hec autem secundum consuetudinẽ circumcolen
8 tium intelligẽda sunt. Dextra, & sinistra secũdum † Aristo. in. de libro de celo, & mũdo, proprie cadit in animalibus. & dextra dicitur principium motus, sinistra est terminus. & ideo cõmuniter cõ

engit qs incipiens ambulare incipit cum pede dextro. vel incipiens aliquid agere incipit cū manu dextra, nisi sit siniſter, vt ff. de edil.edic.l.q; cauū.§. itē sciēdum. In istis ergo rebus, que nō mouentur impropꝛie loquimur. Appellamus enim dextram, z siniſtrā quandoq; respectu nostri. Si enim diceremus vādo tibi decem stadia terre a parte dextra eundo ab hinc versus Florē tiā, tunc clarus esset sermo. de illa parte intelligendū est que nobis cōtibus est a latere nostro dextro. Si vero ad persoūā non habeatur respectus, sed simpliciter dicat a latere dextro, vel siniſtro rei, tunc siquidem illa res est eminens, z eleuata vt dominꝛ ita q; eam dicimus habere faciem, aperte inuenit dextera, z siniſtra: finge enim vnum hominem stantē rectum, z voluentē facie suā versus illū locum, quem voluit, domus tūc illa pars, que illi homini sic imaginato opponeret, diceretur dextra vel siniſtra, z dicetur illa domus est dextra, vel siniſtra, hoc probat expresse Ezech. xlvj. c. in fi. vbi sic ait, Facies domus respiciebat ad orientem, aque aūt descendebāt in latus tēpli dextrū ad meridiē, ꝛc. vide similitudo hominis est, q; facies hominis respicit oriētē, latus enim dextrū est meridies. Si vero nō ſ esset corpus ita leuatū. tunc siquidē locus ille habet caput, z pedes, scdm qd §. diximus, necessario per eandē similitudinem dabimus ei dextrā, z siniſtrā. Exemplū in flumine. fingamus hoiem iacentē in flumine tenentē caput vbi est caput fluminis. pedes vero vbi est pes, vel finis fluminis, faciē aūt versus celū, tūc statim dextra z siniſtra pars fluminis cognoſcit, z ita loquit text. ff. cōmu. prꝛed. l. rectionis. §. fi. sic etiam in aliis locis, que caput, z pedes habent fingas hoiem sic iacere, pstratū, tūc dextrā, z siniſtrā cognosces: ſ si dicit, cognoſcat cur caput, z pedes in tali parte fingantur. Sz cur facies versus celū reuoluta ponat, vellez docere: si enim faciē versus terrā voluit, dicamus tunc partē q̄ primo dicebaz dextrā cōtinget esse siniſtrā, bz ecōuerso. Respō. totius terre superficies ē versus celū, z dicit superficies quasi superior facies, vt ff. qd vi aut clā. l. si vitē. §. antepe. vbi in ter. habet duplex literalia enim specie fundi, alia faciē fundi, z ibi dicit gl. in ver. faciem, illa ergo superficies est facies que erga celū respicit, ideo sic dixi. Unde ista loca depressa non habēt faciē respectu nostri sed respectu celi, ideo respectu nostri nō habēt ante, vel post. vt dixi. iō finxi hoiem iacere prostratū. Si vero inueniret aliquis fundus cuius nō possit caput, nec pedes dici fm prꝛeceden. doc. nec ante, vel post, tūc dextra, z siniſtra deberēt aliter ꝓsiderari. Vā Arist. † in ij. de celo. z mundo. querit an celū habeat dextrā vel siniſtrā, z determinat q̄ sic. Cū enim dextra sit principiū motus, vt dictum est. apparet q̄ dextra orbis est orientis, siniſtra vero occidēs, z sic fm hoc de necessitate opz poni q̄ caput orbis sit in meridie, pedes vero in septētrione, z sic fingēdus ē vn⁹ homo q̄ faciē figat vsus celū, spatulas versus terrā, z sic in dextra ei⁹ erit sol orientis, z in siniſtra sol occidēs, hoc ergo modo qū alij modi inueniēdi dextrā z siniſtrā faciūt, facile erit dextrā, z siniſtram caput z pedes cuiuslibet rei immobilis inuenire: sed si respicit faciē partis orbis: z hec ꝓpꝛior locutio esset z naturaliter loquēdo: quantum ad modos nostros precedentes modos puto probabiliores, z primo in inquirēdo: z si queratur medium inter ante, z post, inter dextrā, z siniſtrā, dico eodez mō quo dixi, scz, inter caput, z finem. Et predicta circa loca, tempus vero q̄ nullam latitudinē habet, non habet dextram, siue siniſtram.

ADDITIONES.

a T. D. C Hā. §. z j. Uide que decidit per istā d. Bar. hic. d. bar. Soci. in cōsi. clxxxj. in ij. vol. inc. visis capitulis, in ver. circa tertium. vbi etiam ponit, q̄ de natura dictionis infra, est vt contineat contingentia externa quibus adiungitur.

b C Cōtingit esse siniſtrā. Uide plene per d. bar. Uer. in suo tra. de Imperatoꝛe militū eligendo. in j. primi. dignitatis, vbi infert per istā doctrinā Bar. vbi arguit cōtra dominos Venetos. qui imaginem beati Marci in sigillis, z aureis grossisq; argenteis imprimunt a dextra, ab altera vero parte imaginem ducis, dixi plene in trac. meo de Venete vbis libertate, z eiusdē Imperij dignitate, in primi. xlviij.

Prorupit flumen. Id est, pars fluminis, dicit glo.

1 Riuus appellatur pars fluminis, z est iuris publici.

2 Riuus non procedens a flumine, sed a fontibus vel alijs venis quando sit publici, z quando priuati iuris.

3 Fouea per quam aqua ducitur ad molendinum, cuius iuris sit.

4 Flumen, fluuius, z amnis idem sunt.

Et alia parte riuo nouo ꝛc. Scz, illa

1 pars, dicit gl. hic in ver. ceperit. vides ergo † q̄ ps fluminis appellat riuus, z sic nō est dubiū qd in hac significatione riu⁹, est

2 iuris publici. An aūt † alij riui a flumine non procedētes, sz fontib⁹, vel venis alijs sint publici, vel priuati, dubitatur. Et vt qd non. ff. de flu. l. j. §. j. z ita tz Rof. super illo ti. prꝛo hoc facit ff. de riuis, per totum. Sedo, qñ riuus est manufactus. per quē aqua ducitur ad vtilitatem priuati, z tunc est priuatus, vt in toto ti. de riuis. Uñq; riuus est locus. per quez aqua naturaliter fluit z tunc regulariter puto illum locum priuatum esse, vt ff. finium regun. l. sed si riuus, z d. l. j. §. j. de flu. z erit eorum qui ab vtraq; parte predia possident, vt in preced. lib. diximus de fossa. Sed si riuus talis esset in vsu publico, tūc intelligerem illum riuum esse publicum, vt ff. ne quid in loco pub. l. ij. §. hoc iuter dictum. ibi ad ea igitur loca hoc interdictum pertinet, que publico vsui destinata sunt, vt argu. ff. vt in flu. pu. na. lic. l. j. §. fossa. ibi. possunt

3 autem etiam hec esse publica, z non publica. Quid dices† de fontibus, per quos aqua ducitur ad molendinum? Rñ. vt dicitur in

4 l. quominus. ff. de flu. Et not. † qd hoc nomen flumen, fluuius, z amnis, idem significant, alia vero nomina, scilicet, torrens, riu⁹, fossata, erp'lanata sunt §. prꝛori. z preced. lib. Cetera verba legis clara sunt, nunc igitur ad ostendendum diuisionez insule, veniamus ad figuras.

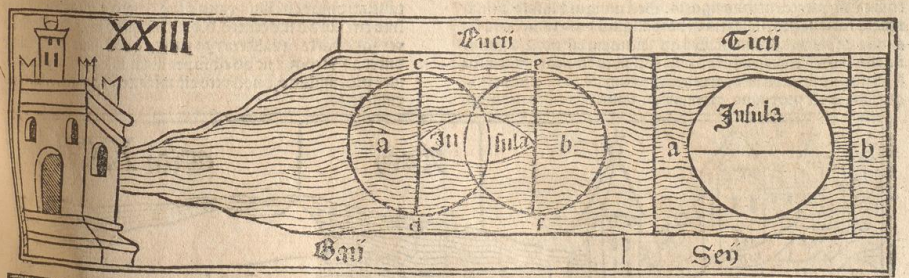

In hac figura ripe ab vtraq; parte fluminis sunt recte in se, z etiam vna ripa est recta per cōparationem ad aliā. Et in hac figura sunt due insule. Prima insula tota pertinet ad Lucium, cuius predium est vltra flumen. Rō. qz insula nō tz media pars fluminis. sed illi parti vteriori est prꝛoximior. Ad hoc autez sciendū vtrū insula alteri parti sit prꝛoximior, dat doctrinā glo. in hoc §. verſ. qs si alteri parti. in verb. prꝛoximior sit, ꝛc. q̄ potest sciri accepta chorꝛdula, z pūcto in medio posito inter vtrūq; agrū, z tūc si punctus est ab vna parte alijs cedat, alias fm qd punctus extēditur. ita dt d. gl. Sed vt ista doctrina sit vera, nō sufficeret chorꝛdulā sic ponere in vna parte, sed ponatur in duabus, vna in prin. insule versus caput, alia in fi. tunc ab illis duobus punctis medijs ducatur linea recta, z si quidem tota insula relinquitur ab vna parte illorum est, qui ab vna parte predia possident. Si igitur prima chorꝛdula. c. d. in cuius medio sit punctus. a. z qs illa a. sit in medio, ꝓbatur cū eris in medio p mēsuratorē. In hac figura apparet q̄. a. ē cētrū circuli rubei, qz punctualiter tangit vtrāq; partē ripe, deinde sit scda chorꝛdula in pede insule, q̄ sit. e. f. z ponat in medio pūctus. b. z q̄ ille punct⁹ sit in medio, apparet q̄ ē cētrū circuli crocei, deīde ducat linea, seu chorꝛdula. a. b. z qz insula ē tota vltra illā chorꝛdulā tota ptinet ad prꝛedium Lucij. qd est vltra flume. Ad ꝓdium vero Caij q̄ est citra, nil ptinet. In scda vero insula simili mō ponat vna chorꝛdula, q̄ hēat pūctū mediū. a. deinde in fi. insule ponat alia chorꝛdula que hēat punctū mediū. b. q̄ aūt isti puncti sint in medio ꝓbat ex precedētibus. tūc ducat linea. a. b. z tunc q̄ illa secat insulā, gc quid est vltra illā. est Licij. que ab alia pte prꝛedium possidet, q̄ vero est citra illā lineā est Seij. vt ꝓz ex hoc §. Et not. q̄ semper cū linee ripe sint recte omni rectitudine, vt est ista chorꝛdula, dum cenda, est recta, ita q̄ faciat angulum rectū ab vtraq; parte, per istum enim modum recte inuenitur medium, vt apparet.

Hec figura differt a preced. qz supra linee ab vtraqz parte sunt recte, secundū se ipsas, z etiā dicuntur recte vna respectu alterius: qz tantum distat vna ab alia in capite, quantum in fi. Sed in hac in capite minus distaret, z semper vniformiter elongatur. Erit igitur fienda diuisio insule hoc modo, qz primo ponatur vna chordula in principio insule ab vna ripa ad aliam, z notetur punctus medius, z sit. a. deinde extendatur alia chordula longior in fine insule, z notetur punctus medius. b. deinde ducatur linea. a. b. z illa linea diuidens inter eos. qui sunt vltra, z eos, qui sunt citra. Sed hic occurrit dubium. qualiter ducatur linea a ripa vlteriori ad citeriorem: nam non potest poni qz faciat angulum rectū ab vtraqz parte. Dico igitur considerandum, qs quantum ille due ripe distant in vlteriori parte, tantum distant in ripa citeriori, z tunc potest esse error. quia probato: qz qualis est portio totius ad totum, talis est medietatis ad medietatem per equale spatium. sicut tota latitudo fluminis venit vniformis ampliando respectu distantie que est vtraque ripa inter eos, qui sunt ab vtraqz parte, fiet diuisio, vt dictum est de allunione.

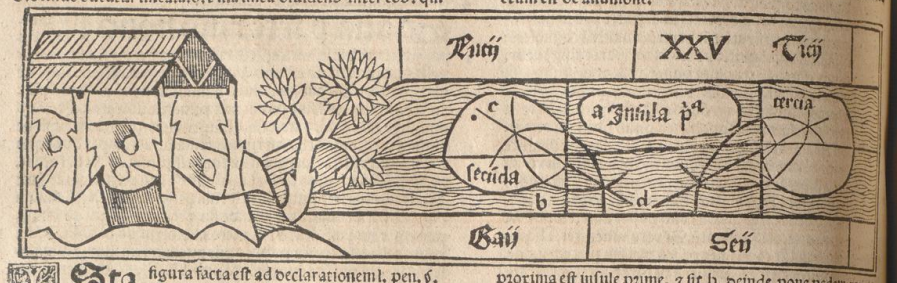

Ista figura facta est ad declarationem l. pen. §. Paulus. ff. de acqui. rer. do. vbi dicit qs insula primo relicta in flumine iure proximitatis. habet ius in aliis insulis postea in flumine natis, siue relictis. In hac igitur figura constat, quod insula in primo relicta tota pertinet ad eos qui possident vltra flumen, scilicet Luctum, z Tirium, quando illa insula est tota vltra medium fluminis vt linee rubee ostendunt. Insula vero relicta pro parte pertinet ad Lucium, qui est vltra, pro parte ad Caium, qui est citra, quoniam mediā partem fluminis tenet, vt linee ducte ostendunt, z probatum est in precedentibus figuris. Sed nunquid insula primo relicta ratione proximitatis debeat aliquid habere in dicta secunda insula videndum est. Ad qs sciendum est: pone a flumine vnum punctum in insula prima qui plus est proximus insule secunde, z sit. a. deinde in ripa Caij assumatur alius punctus, qui magis est proximus extremitati secunde insule que plus proxima est insule prime, z sit. b. deinde pone pedem circini in puncto. a. z extende ita, quod pertranseat aliquam partem insule, z volue semicirculariter, deinde pone pedem circini in puncto. b. z per tantundem spatium extende. Et nota, vbi dicendo circuli se prescindunt, scilicet, puncto. c. d. z ab illis duobus punctis duc lineam rectam rubeam. Ex quo concludo, quod quicquid est insula secunda supra dictam lin. c. d. totum cedit insule primo relicte, z eodem modo comperies in insula tertio relicta, vt linee dicte ostendunt. quod sic probatur. Si ab equalibus equalia adimes, que remanent, sunt equalia: sed constat quod tantum distat circulus vnus a suo centro. a. quantum distat alius circulus a suo centro. b. z cōstat quod linea. c. d. adimit ab vtraque parte equaliter: ergo patet, quod linea illa equaliter distet ab vtroqz, z sic qs est supra illam lineam cedit puncto. a. iure proximitatis, quod vero est infra, cedit puncto. b. iure proximitatis.

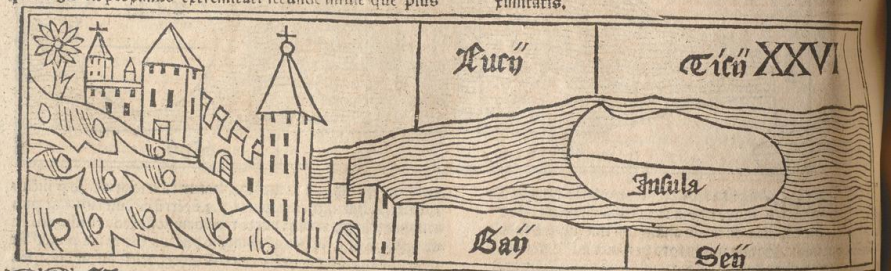

Supra dictum est de his figuris, que habent lineas rectas iuxta ripam. hic videndum est de his que habent ripas tortas, z curuas, veruntamen hoc contingit dupliciter, nam quandoqz sunt recte ab vtraqz parte fluminis, z ita in vna ripa inflectitur versus aliam quod vbique equaliter distant, vt in hac figura ostenditur, licet hoc raro contingat. Quandoqz ripa est ab vna parte recta, z ab alia tortuosa, vel ab alia parte torta vno modo, ab alia vero torta modo dissimili, z de hoc dicetur in sequentibus.

In hac igitur figura ducenda est linea per medium ea tortuositate, qua ripe sunt torte, vt ostendit linea rubea, z quicquid est vltra lineam, est magis propinquum eis, qui vltra flumina predia possident, quicquid vero est citra illam lineam, est magis prope eos qui citra flumen predia possident, illam autem lineā sic duces, accepta chordula. z puncto in medio posito que chordula vniformiter ducatur ab vtraqz parte ripe z semper notetur locus, per quem transit ille punctus medius, illa est linea per quam ille punctus medius transit, z linea per medium diuidens.

Ita

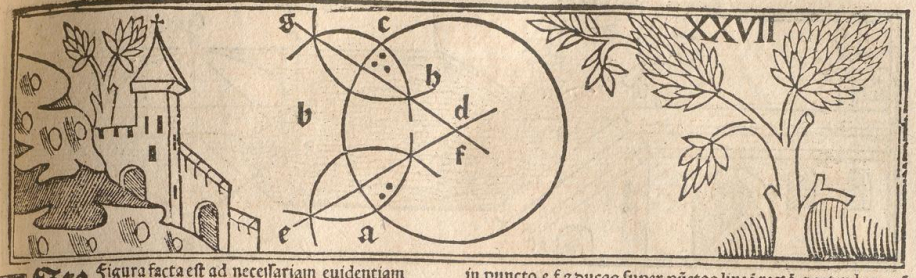

Ista figura facta est ad necessariam euidentiam omniũ dicendorũ, docet eñ, quomodo positis quibuscunq; pũctis per lineam non directã illi possunt reduci ad circunferentiam eiusdem circuli, ponantur ergo tres puncti. a. b. c. tunc pone circinũ super. a. ⁊ extende vltra medium spatium. b. ⁊ volue semicirculũ: deinde ponas pedem circini super. b. ⁊ in eadem distantia versus. a. volue semicirculum. Et not. quod vbi dicte due linee circulares se prescindunt, scz in puncto. e. f. ⁊ ducas super pũctos lineã rectã, ⁊ extendas quãtum volueris, ⁊ deinde similiter facias in puncto. b. c. ⁊ duas lineas circulares, que se prescindũt in pũcto. g. h. ⁊ ab eis ducas lineã rectã, ⁊ extẽdas, tũc dico, ꝙ linea. e. f. ⁊ linea. g. h. secabunt in pũcto. d. In illo igit̃ puncto vbi secãt, ponat̃ pes circini ⁊ extendatur vsq; ad vnum pũctum. de datis. d. ⁊ voluant̃ omnes illi tres puncti, reperient̃ in circunferentia dicta, ⁊ hoc contingit, quocunq; modo tres punctos ponas in linea non recta, ⁊c.

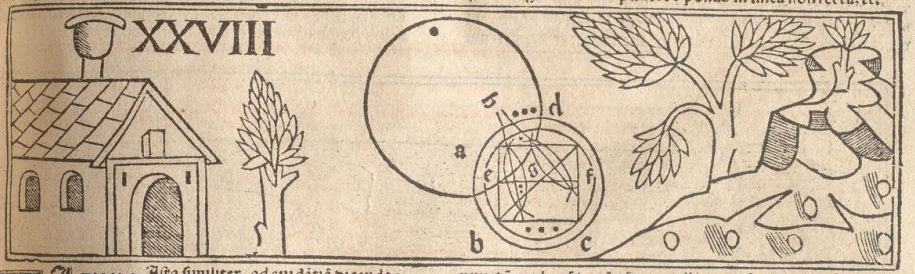

Figura Ista similiter ad euidẽtiã dicendorum facta est: docet eñ qualiter, posito vno pũcto ab alia parte, ⁊ vna recta linea ab alia aliquod spatiũ quadratũ iure propinqtatis diuidit̃ inter punctũ, ⁊ rectam lineã, sit ergo pũctus datus a linea posita. b. c. ⁊ totũ quadratum. a. b. c. d. Queritur, quantũ illius quadrati spatio debeatur pũcto a iure proximitatis, ⁊ quantũ linee. b. c. ita quod ponit̃ vna linea super quã qcquid sit illud sit propinquius. a. pũcto. quod vero est infra, sit prooinqui⁹ linee. Ad quod dico ꝙ primo illud quadratũ diuidendũ est ꝑ mediũ s̃m doctr. preced. ⁊ sic linea diuidẽs. e. f. ⁊ de eo quod est infra nil pertinet ad punctũ. a. Secundo fiat linea per diametrum dicti quadrati. b. d. ⁊ similiter de eo quod est infra dictã lineã nil pertinet ad punctum. a. Illud vero quod est supra restat diuidẽdũ, ⁊ hoc constat quod hic habemus duos punctos eque distãtes a puncto. a. ⁊ a linea data videlicet, punctus. e. ⁊ punctus. d. inueniatur ergo alius punctus eque distans, ⁊ sit. g. quod hic eque patet. qꝛ est centrum circuli azurei qui punctualiter tãget punctũ. a. ⁊ lineã datã, tũc ergo illi tres pũcti. e. g. d. reducant̃ in circunferẽtiam vnius circuli, s̃m precedentem figuram ducendo lineã, vt ostendũt linee crocee, cuius circuli centrũ cadit extra quadratũ in puncto. b. ⁊ ducatur ille punctus, vt ostendit circulus rubeus ductus. Tunc dico ꝙ qcquid est s̃. dictã lineã circularẽ. e. g. d. pertinet iure proximitatis ad punctum. a. residuũ, quod est j̃. pertinet ad lineam positam. Et ꝙ hoc sit verũ, patet, si ponatur alius punctus in linea rubea circulari. a. ⁊ ibi ponat̃ circinus, ⁊ extendatur vsq; ad pũctum. a. pũctualiter, tãget illud, ⁊ etiam lineã, vt ostẽdit circulus croceus, ⁊ idẽ vbicũque poneretur aliquis pũctus in d. linea rubea circulari, hoc dico ita quod non esset error notabilis, ita quod si esset argẽtum, non esset notabilis deceptio: vnde dico ideo qꝛ cũ ab vna parte sit linea recta, ⁊ ab alia rotunda, non esset perfecta separatio ꝑ medium. Ex quo collige talem regulam positis tribus punctis eque distãtibus intra pũctum datum, ⁊ lineam datã, circulus in cuius etiam circunferentiam illi tres puncti reducuntur per totum quadratum equaliter distat, ⁊c.

Si hec figura bene inspiciatur, propinqua est pũcto acuto a ripa predij Lucij, ⁊ toti latitudini ripe predij Caij, ad prediũ aũt Titij non appropinquat. Videam⁹ ergo diuisionẽ inter Caiũ, ⁊ Seiũ ⁊ Lucium, ⁊ videtur quod Lucio nil debeatur: qm̃ ripa sua, que appropinquat insule, terminatur in puncto indiuisibili, non habenti aliquã latitudinẽ, sz insula debet diuidi pro modo latitudinis. l. inter eos. ff. eo. Cũ ergo ibi non sit aliqua latitudo, ei nil debetur. Contrariũ dico. Nam inter eos, qui sunt ab vna parte, fit diuisio pro modo latitudinis. d. l. inter eos, sed inter eos qui sunt vltra, ⁊ eos, q̃ sunt citra, fit diuisio iure propinquitatis, vt dictũ est: videndũ est igitur, quod ponamus vnã lineam iure propinquitatis euidẽtem, ⁊ hoc fieri debet ex doctr. prece. figure. Extendat̃ igit̃ vna chorda a pũcto predij Lucij vsque ad ripã Caij, ⁊ fiat cũ chordis, vel signis, in flumine vnum quadratũ. a. b. c. d. deinde inueniat mediũ quadrati ꝑ lineã. e. f. ⁊ constat ꝙ qcquid est infra dictã lineã ꝑtinet ad Caiũ, deinde ducatur alia linea per diametrũ quadrati. b. d. ⁊ similiter constat quod id ꝙ est j̃. dictam lineã, pertinet ad Caiũ, deinde inter pũctum. c. ⁊ punctum. d. inueniatur pũctus eque distans a pũcto predij Lucij ad ripam Caij, ⁊ tunc illi tres puncti reducãtur in circunferentiam vnius circuli per precedentia, cuius circuli cẽtrum inueniatur in predio Lucij, ⁊ in puncto. b. vt ostendũt linee crocee. Dico ergo quod illa linea circularis. e. g. d. est in ea, ⁊ quicquid est. s̃. illam pertinet ad Lucium, quod vero est infra, pertinet ad Caium, vt patet ex precedentibus, ⁊c.

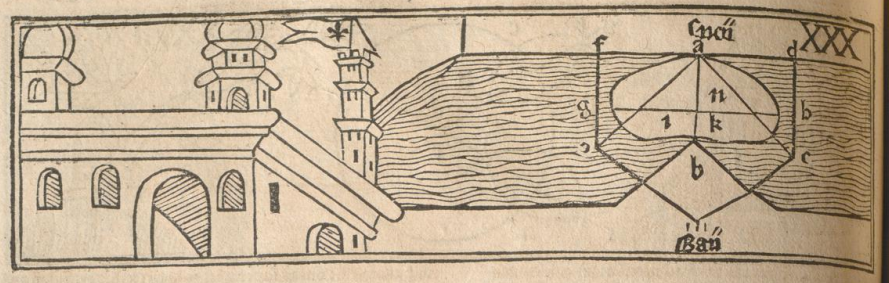

Hec figura differt a precedē. q̄ in precede. pūctꝰ magis ꝓpinquus erat in capite insule, hic vero est in medio, vel circa vt patet in puncto predij Caij acuto qui est. b. ⁊ ideo in flumine debent fieri duo quadrata scilicet vnum supra, aliud infra: fiat ergo versus caput fluminis vnum quadratum. a. b. c. f. ⁊ versus finem fiat aliud. a. b. c. d. deinde ducatur linea media. g. h. dico de eo, quod est supra, nil debet habere Caius, deinde ducatur alia linea, per diametrum primi quadrati. c. a. ⁊ alia per diametruz secundi. a. c. ⁊ similiter de eo quod est supra illas, nil debet habere Caius: deinde inueniatur vnus vel duo pūcti in illo spatio, qđ est infra eque distās a puncto Caij, ad lin. predij Lucij, vt i. k. qui reducantur in circunferentiam illius circuli, qui circulus erit, e. i. k. c. ⁊ eius centrū cadit in predio Caij, in puncto. m. quicquid est infra lineam circularem, pertinet ad Caiū, vt supra probatū est, vel veriꝰ assume puncta. e. m. ⁊ reducas ea in circunfer. eiusdē circuli, ⁊ habebis propositum: q̄ redit in idem quod supra.

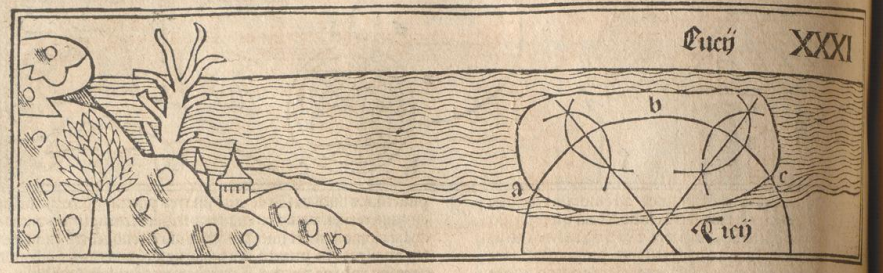

Hec figura differt a preced. q̄ vel ab vtraq; parte est linea recta vel ab vtraque parte est curua, ab vna recta ab alia pūctus acutus, hic vero est ab vna parte linea recta, ab alia habet quandam rotunditatem, cuius caput connexum est versus insulam: inueniatur ergo in principio insule punctus medius. a. in medio alius. b. in fine, alius. c. ⁊ hi, tres reducantur in circunferentiam eiusdem circuli per precedentia, ⁊ habebis medium. Ex quo collige regulam, quod, positis tribus punctis eque distantibus inter lineam rectam, ⁊ lineam connexam, circulus, in cuius circunferentia illi tres puncti reducuntur, totum spatium iure proximitatis equaliter diuidit: ⁊ hoc in sequenti figura demonstrabitur.

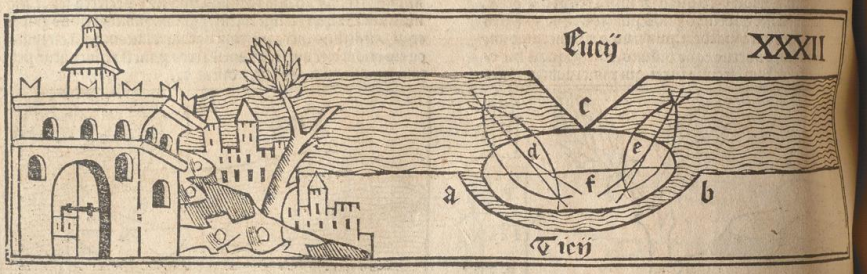

Figura ista differt a preced. ⁊ q̄ hec ab vna parte ripe acute est punctus, ab alia parte rotunda est concauum versus punctum, cuius sic faciēda est diuisio. Primo ducatur lin. ab vna parte circuli vsq; ad aliam, ⁊ sit. a. b. ⁊ ideo hoc vt sciamus, quod de eo quod est supra. d. lin. nil potest deberi ripe concaue, nisi ratione illorum punctorum, quoniam quelibet pars, que est infra, est magis remota ab alia parte, quam sint illi puncti: deinde inueniatur medium inter punctū predij Lucij: qui sit. c. ⁊ illa puncta per doctrinas datas in preced. inter. a. ⁊ c. erit medius punctus. b. ⁊ inter. c. ⁊ b. erit medius. c. vt ostendunt linee ducte, deinde inueniatur medium inter. c. ⁊ aliquam partem dicte concauitatis, ⁊ sit. f. deinde illa tria puncta. d. f. e. reducantur in circunferentiam eiusdem circuli per precedentia, cuius centrum erit in puncto. h. dico ergo, quod quicquid est infra circulum. d. f. e. pertinet ad Titium iure proximitatis: quod vero est supra, pertinet ad Lucium. Ex quo collige regulam, quod posito vno puncto ab vna parte circulari, concauitate, ⁊ alia infra concauitatem inuentis tribus punctis, eque distantibus ab vtroque latere linea circularis, per quam illi tres puncti in circunferentiaz reducuntur, per medium diuidit, ⁊c.

Ita

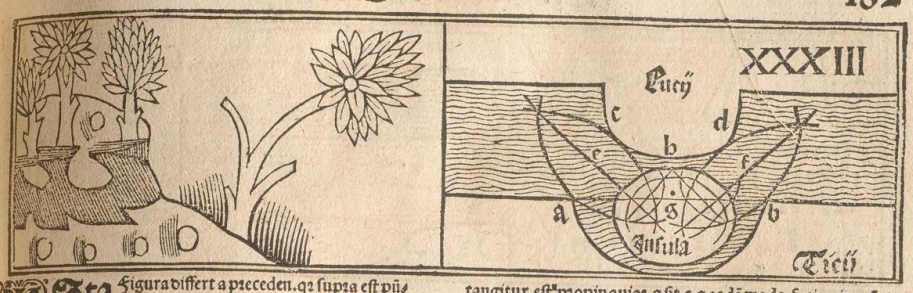

Ista figura differt a preceden. qz supra est pũctus ripe superioris quẽ constat esse propinquiorem qualibet alia parte ipsius ripe: hic vero ripa superior est rotũda, z cõnexa est versus insulã, z ideo quelibet pars illius ripe fit ꝓpinquior pũctis ripe inferioris concauis. Igit̃ primo ducat̃ linea ab vno pũcto circuli inferioris, vsqz ad lineã, z sit. a. b. ea ratione, qua diximus in precedẽ. figura deinde ponatur circulus in pũcto. a. z extendat̃ vsqz ad ripam superiorem, z ibi aliquantulũ voluatur circulariter, vt ostendit linea curua crocea, z ille punctus, vbi ripa superior tangitur, est propinquior, z sit. c. z eodẽ modo facias in pũcto. b. cui pũcto propinquior est. d. deinde inter. a. z c. inueniat̃ punctus medius, z sit. c. z inter. b. z d. inueniat̃ alius punctus medius z sit. f. deinde inueniat̃ alius pũctus medius inter ripam superiorem, z inferiorem, z sit. g. deinde illa tria puncta. e. f. g. reducãtur in circunferentiam eiusdem circuli, cuius centrũ cadit in predium Lucij, in puncto. h. Dico ergo qđ quicquid est infra illũ circulum. g. f. pertinet ad Titium iure proximitatis, ꝙ vero est supra illum, pertinet ad Lucium, vt ex precedenti. apparet, z linee recte demonstrant. zc.

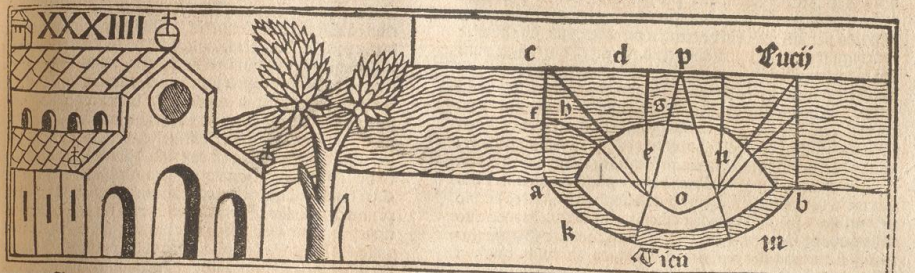

In hac figura ripa superior est directa, inferior est circularis, z concaua. Primo igit̃ in qualibet linea circuli facienda est diuisio ꝑ quadratũ, vt linee directe ostendũt, z dictũ est supra in vj. figura. z vij. hic vero describã aliquid de dicta diuisione. Primo em̃ ducat̃ vna linea ab vno pũcto vnius circuli, vsqz ad aliã. a. b. z hoc ad ostendendũ ꝙ est infra lineã illã nil debetur ripe circulari, nisi ratione punctorum, deinde fiat diuisio inter punctum. a. z lineam, que est superioris ripe, que format vnum quadratum. a. c. d. e. quod quadratum diuidatur per medium ducta linea. f. g. Tunc dico qđ de eo, quod est supra illa, nil debetur puncto. a. deinde ducatur alia linea per diametrum quadrati. c. g. tũc similiter dico, qđ de eo, qđ est s̃. illã, nil debetur pũcto. a. In illo vero spatio quadrati, qđ remanet j̃. inueniatur alius pũctus medius. h. deinde illa tria puncta. f. h. e. reducantur in circunferentiam eiusdem circuli cuius centrum cadit in fundo Titij, in puncto. k. z illa est linea diuidens inter punctum. a. z ripam precedentem. In alio vero puncto fiet quadratum, z diuisio simili modo: illud vero, ꝙ est in medio, diuidatur sic, quod inueniatur alius punctus medius inter rotundum, z ripam precedentem, z sit. o. tũc illi tres puncti. e. o. n. reducantur in circunferentiam eiusdem circuli per precedentia, cuius centrum cadit supra in puncto. p. z illa est linea diuidens, zc.

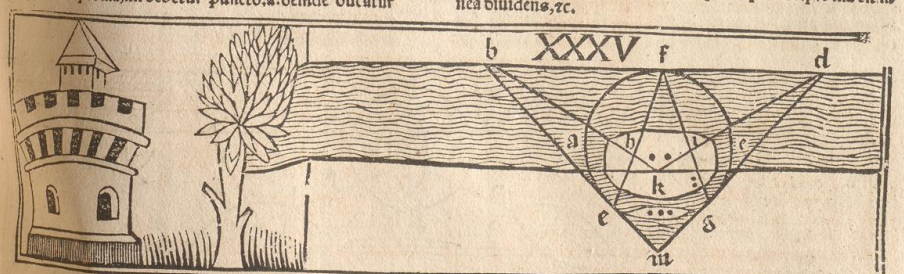

In hac figura ab vna parte est ripa recta, ab alia angularis vñ tractatur de diuisione spatij medij, qđ sic fieri debet quod dicte linee ducãtur a linea predij iferioris donec iungãtur cuz superiore, z in capite sit linea ducta. a. b. in fi. sit. c. d. vt ostendit linea crocea, deinde in parte. j. inueniatur basis vnius trianguli duorum equalium laterum, vt ostẽdit linea crocea. e. f. z eodẽ modo inueniatur in ij. parte alia basis, vt ostendit linea crocea. f. g. deinde quilibet predictoruz triãgulorum diuidatur per medium secundum doctr. datam in iij. figura primi, scilicet, ducendo lineã a pũcto primi trianguli. a. vsqz ad punctũ. b. qui est medius basis. e. f. z a puncto secundi trianguli. d. vsque ad punctuz. i. qui est medius basis. f. g. z ille linee ducantur versus spatiuz quod remansit in medio, z coniungẽtur in puncto. k. z illa est linea diuidens directo per mediũ, iure propinquitatis. Sed huic op. qđ punctus. h. quam dicis secare per mediuz, magis appropinquat ripe superiori in pũcto f. inferiori in puncto. m. respon. quod verum est vt ostendit circul⁹ azureus: sed ille punctus. k. est eque propinquus pũto. c. z pũcto. g. sicut ripa superior. quod patet: quia circulus duct⁹ a puncto. k. equaliter tãgens. d. puncta. e. f. g. punctualiter eque distat. Cõcludit̃ ergo ꝙ vere dicta linea. b. h. k. i. d. est linea diuidẽs iure propiquitatis inter dictas ripas. Ex hac em̃ figura sumendũ est ꝙ posito vno triangulo, si ducantur due linee diuidentes duos angulos per medium ille linee iunguntur in puncto, supra quẽ potest constitui circul⁹ tangens eque, z pũctualiter tres lineas trianguli, z demonstratur hoc per Euclidẽ li. iiij. con clus. quarta.

Sta figura habet punctū solum in ripa superiori.f.b.cui de insula debetur aliquid iure propinquitatis:in inferiori hz triangulū.a.b.c.dicat ergo linea.a.c.quā lineā constat tangi a pūcto.d. diuisio igitur iure propinquitatis debet hoc modo fieri,qz tam in capite,quam in fine fiant trianguli duorum equaliū laterū, vt factum est in precedenti figura,quorū primi basis erit linea crocea.d.f.z alia linea.b.g.z illud spatium qđ est infra alias lineas.b.f.b.g.debet diuidi iure propinquitatis inter pūctū.d.z totam ripam predū inferioris,que diuisio fiat diuidendo duos angulos per medium,sm doctrinas precedentes,z ille due linee se contingunt in puncto.c.ille punctus est centrū qui tangit punctū.d.in ripa viteriori,in anteriori,vel citeriori vero tangit pūctum.f.z punctū.g.oēs alij puncti sunt magis remoti,vt ostēdit circulus croceus ductus. Restat ergo qđ fiat diuisio huius partis insule,que est extra illum triangulū.b.f.b.g.z si bene respicitur,quicquid est extra illud,apparet esse infra duas lineas rectas,z tūc aut sunt recte secundū se equaliter,aut inequaliter. In quolibet predictorū casuum habes modū diuidendi ex his que dicta sunt ō.in j.z ij.figura huius lib.ij.ꝛc. His circa decisionem insularū premissis predicta faciūt in ar.ad questiones quotidianas.z de facto emergētes. Dicamus,cōmune Perusij statuit qđ si qua possessio reperiret in comitatu Perusij, quę non esset attributa alicui ville,vel castro,quod talis possessio cederet territorijs illarū villarū.z castrorū,que essent ppinquiores:contigit qđ reperit quoddā magnū podere infra cōmia triū villarum,qđ nulli ville,vel castro attributum est,quid iuris? Ex hoc themate oriūtur plures questiones. Prima est,qđo intelligat illud qđ dicitur qđ cedit illi ville,que est propinquior. Rñ.i.quatenus est propinquior,non em si vna villa magis ppinquat vni pūcto,ideo ei attribuet totū:sed cuilibet de dicto podere attribuet quatenus,ppinquior est,hoc apparet ex isto ſ.insula.quē supra legimus,ibi,qđ si alterius parti primi fit,ꝛc.z hoc dixi supra in gl.sup verbo.cōis fiat eorū. Sed est videndū a qua parte ville,vel castri debeat incipere mensurator. Ad qđ sciendum est,quomodo cognoscat ciuitas,vel villa,de quo per do. Joan. Andr.de sentent.excomm.cap.si ciuitas.libr.vi.in nouella. Tu clarius,z breuius dic,qđ licet in vsu nostro ciuitates appellam⁹, que habent episcopū,tñ ante,quam episcopi essent,erat appellatio ciuitatū,z denominabant ab illis officialibus qui tūc erant vt octagesima distinctio.can.vbes z loca.ꝛc.cum duobus sequentibus. Dico igitur,qđ proprie dicit ciuitas,omnis locus in quo exercetur iurisdictio illa que competit defensoribus ciuitatū.de quo dicit in authē.de defen.ciui.ſ.iusiurandū. Et not.qđ triplex est ciuitas. Quedam maxima vt ciuitates metropolitane,in quibus stabāt presides,z prefecti pretorio,hodie reges,z curie regales quos appellatur. Alia est ciuitas magna,in qua est forū causarū meri,z misti Imperij. Alia est ciuitas cōmunis,in qua exercentur causarum,que competūt defensoribus ciuitatis,vt supra dixi.z probat ff.de excusatio.tut.l.ſi duas.ſ.decet.vnde si ciuitas non habeat episcopum,vel sit ciuitas priuata episcopo,tamen ciuitas remanet propter forum causarum secularium.ideo autem venit in vsu,vt ciuitas appellet,que habet episcopū,qz episcopus non consueuit ordinari nisi in illis locis,vbi antiquitus nomē ciuitatis.d.c.j.lxxx.distinctio.dixi C.de metropo.Bithinica.lib.xj.Secundo est castrum,z illud dicitur quasi castrata.hoc est locus fortis,in quo dicta iurisdictio non exercetur C.de fun.limi.l.quicunqz castellorum.lib.xj.z dist.lxxx.episcopi non in castellis. Tertio est villa,z illa sm propriam significationem dicitur a vallo,hoc est ciuitas que non cingit muro,sed vallo,sm Hug. Sed in vsu nostro villa appellatur quedam regionia plurium habitantiū,sine aliquo municipio.que propter hoc quando dicitur vicus,sm Hug.z ita accipit glo.de iure.z.ar. ex hoc iure gentium.in gl.super verb.collata. Ad secundum dubitandum est,quod mensuratio debet fieri ab illa parte,que propinquior est loco mensurando,vt ſ.ostensum est in isto themate. Sed in castro erit clarū. In villa poterit dubitari,qz domus sunt sparse,sed puto quod si esset aliqua domus que distaret multum ab alijs,quod illa domus non dicatur de vicinia sua magne vox erauditi non poterit.l.j.ſ.eodem autem tecto.ff.ad Sil.z plene dixi de aq.plu.ar.l.ſi tertius.in prin. Et aduertendū est licet lex dicat qđ mille passus debeant mēsurari a cōmentibus edificijs.l.mille passus.de verb.sig.tamen in presenti statuto potest qđ debeat inchoare ab ipso muro ciuitatis vel castri,vel ab ipso loco,vbi villa terminat,sed qz hoc inuenire est difficile,ideo hoc declarabo per seq.fig.ꝛc.

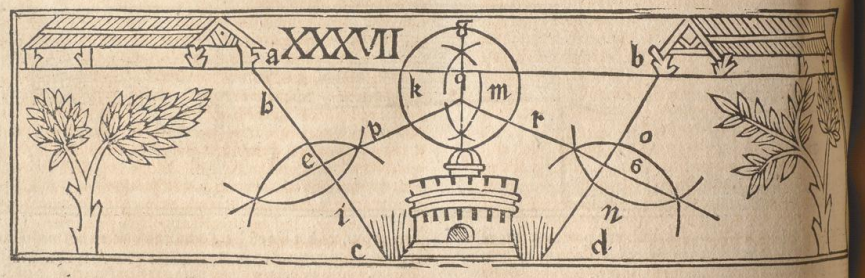

Talius poderis diuisio facienda est per istum modum:qz primo in qualibet villa faciendus est pūctus,qui plus est illi poderi relicto,propinquior,z qz circinus non posset haberi ita longus qui extenderetur ab vna villa ad aliam.seruādus est iste modus: qz prima ducat ab vna villa ad aliaz prout respicit linea recta, z a prima villa vsqz ad secundam ducatur linea azurea,a.c.z a secunda ad tertiam lineā.d.b,ad primā,z tertiam lineam,a.d.deinde in qualibet istarum reperiat punctus medius,z in linea a.c.erit punctus.c.z in ea linea ducantur duo puncti eque distātes.h.i.deinde ponatur circinus in.h.z extendat vsqz ad.i.z ducatur linea circulariter,z eodem modo ponatur in pūcto.i.z tendatur ad.h.z ducat linea circularis,z vbi ille linee se protendūt,ille sunt linee ad diuidendū per medū inter illas duas villas.z sic linea.p.qz diuidit inter lineā primā.z secundā,z eodem modo fiat inter secundam,z tertiam villā inter quas diuidit linea.q.non repetendo alias literas,z eodem modo fiat in prima villa.z in tertia villa.diuidens inter eos erit.q.ſ.Ex qđ sequ cluditur qđ quicquid est.ā.illas lineas.p.q.ſ.pertinet ad primā villā.Et quicquid est inter illas duas.p.q.r.ptinet ad secundā,z quicquid est vltra illas duas lineas.ſ.q.r.pertinet ad tertiā villā.Si autem plures essent qđ tres,statim patebit,in ſ.figura.

XXXVIII

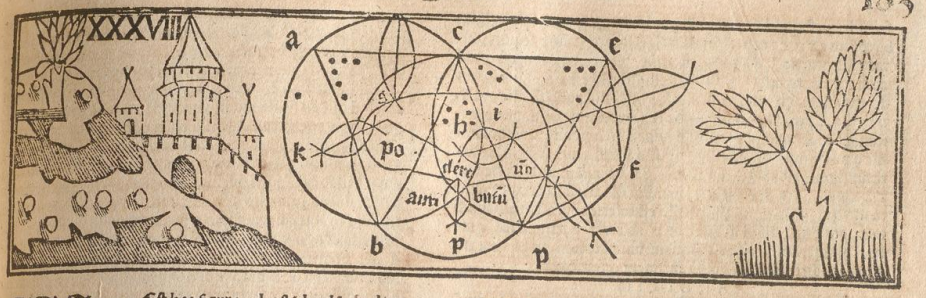

Facta Est hec figura ad ostēdendū qualiter si podere relictū est in cōfinibus plurium villarū. quibus modis debet fieri diuisio Pone ergo q puncti villarum circunstātium, a quibus debet incipi mensura, sint. a. b. c. d. e. f. podere relictum sit inter ipsos puncto. vt ostendit nigra figura inter ipsos facta. Primo ergo fiat diuisio inter tres primos pūctos. scz. a. b. secundum doctri. precedē. dico ergo. q inter. a. et b. diuidit linea rubea. g. k. inter. a. c. diuidit. g. i. et sic punctus. g. i. est centruz. in cuius circunferentia ponuntur dicti tres pūcti. a. b. c. secundū doctrinā datā. et hoc ostendit circulus rubeus ductus. Secundo fiat diuisio inter. b. c. d. dico. quod linea. g. h. diuidit inter. b. c. et linea. b. i. diuidit inter. c. d. et linea. b. p. diuidit inter. b. d. et sic pūctus. b. est centrum ponens in circunferētiam. b c. d vt ostendit croceus circulus ductus. deinde fiat alia diuisio inter. c. d. e. secundum doctrinam preced. et reperies punctum. i. et centruū, et reduces in circunferantiam illos tres punctos et etiam punctum. i. secundum designationem precedentem, vt ostēdit alius circulus rubeus, quod si punctus. f. in dictam circunferantiam caderet, tunc fiat alia diuisio similis inter. d. e. f. ꝛc.

XXXIX

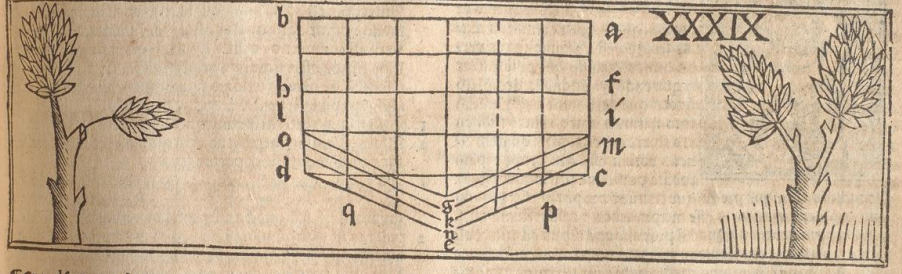

Cum ad figurarum huius aurei libelli intelligētiam necessarium sit rubeas, croceas, et azureas lineas demōstrare, quas ob ipsorum varietatez colorīs in impressione pingere, vel colorare omisimus: ne que facilitate refulgēt, obscuritate aliqua notētur, pancis cuiusq; linee describēdo earū colorē recitabo. Sūt igit omnia flumina, et linee pūcta tria retinētes colorīs aurei, q̄ bino pūcto designant zaldi, at no pūcto linea cōtēta rubea figurabit.

Figura ista est facta, quoniam s. dictū est in ver. quod si ex vno latere. de lateribꝰ scilicet superiori, et inferiori, et ante, et retro dextra, et sinistra. Pono ergo, prout de facto cōtingit, quod quidam habebat predium istius figure, vt demonstant linee contē te sub his literis. a. b. c. d. e. Iste vēdidit mihi quatuor stadia prech̄a parte inferiori, et cōstituit se meo nomine possidere. ex isto facto oriuntur plura dubia. Primo an dicta quatuor stadia videantur mihi vendita pro diuisio, aut pro indiuisio. Et videtur quod pro indiuiso, cum non sit certum que sint illa quatuor stadia. Econtra videtur quod pro diuiso, quia dicitur a parte inferiori, et sic est certus locus vbi sint illa stadia. Sol, pro diuiso potest accipi duobus modis. Primo pro diuiso, hoc est, quod nulla pars sit in qua sit communio licet termini non sint positi, vt l. inter eos. de acquiren. rerum domin. et isto modo videtur venditio facta pro diuiso, vt enim se extendunt quatuor stadia incipiendo a parte inferiori sunt vendita, vltra non. secundo potest accipi pro diuiso, hoc est terminato, et isto modo pro īdiuiso sunt vendita, hoc est, tanquā nō determinata. vt probat ff. de acquir. post. l. si quis fundum. Ş. i. fm primā lecturam gl. Secundo videdum est an ista quatuor stadia possent possideri antequā mensurentur, et videtur q̄ non, quia pars incerta non potest possideri, l. possideri autem Ş. incerta. et l. locus. de acquiren. possessiō. sed hic est incertum vsq; ad quam partem vadant dicta quatuor stadia. ergo. ꝛc. In cōtrarium videtur quod certum est, in quo loco debent dicta quatuor stadia, licet fines sint incerti. sed incertitudo finiū nō impedit quē possidere, vt ff. pro emptore. l. ū. Ş. sed et si fundā. Sed potest respōderi quod ibi credebat in animo suo possidere vsque ad certos fines, hic vero ignorabat. Dico ergo, q̄ possidentur, dicta quatuor stadia: q̄ locus est certus, et fines sunt certi adhibita diligenti inquisitione per mēsorē, qō sufficit ad possessionem, licet oculis non videatur, vt ff. de acq. possessio. l. possideri, Ş. Merua filius. Item qui fundum ingreditur eo animo, vt fundum possideat totū vsque ad terminum possidet. nec requiritur quod terminum videat, vt l. ūlt. in prin. de acqui. possession. alias multi dominorum non possiderent qui terminos

a predictorum ignorant. Tertio est videndum vtrum translatum* sit dominium in emptorem per talem contractum. Respondeo, ista emptio facta est ad mensuram: ideo ante quam mensuretur non est perfecta venditio, sicut facta sub conditione, vt ff. de cō trahend. emptio. l. quod sepe. Ş. in his. et de peric. et commod. rei vendite. l. si in venditione. Ş. primo. An autem transferatur interim dominium, vel vsucapio: Et de hoc sunt opi. ff. pro empt. l. ū. Ş. si sub conditione. et pro dot. l. ū. teneo quod transferatur titulo pro suo, vt ibi dixi. Quarto est videndum, qualiter debeat fieri mensura termini dictorum quatuor stadiorum, vt ex parte inferiori cognoscatur. Ad hoc dico, quod facta est precedens figura: et pone quod quodlibet quadratum sit vnum stadium, et sic habet fundus xxxiij. stadia, quia ibi vides xxx. quadrata integra, et sex dimidia quadrata, que faciunt tria integra et sic sunt xxxiij. et videtur, quod emptori debet assignare terminate illud quod est intra triangulum. p. c. q. illa sunt quatuor stadia que habent duo quadrata, que faciunt duo alia, et sic sunt quatuor. Et quod illa duo faciunt vnuz integrum probatur ex quadrato. b. et lineis ibi ductis. Iste illa quatuor stadia sunt a parte inferiori, vt patet ad oculū vnde terminatio facta est recta. Sz cōtra istā terminationē op. q̄ secūdū hoc iste emptor nō habebat a parte inferiori totius fundi, sz certe partis fundi q̄, patet, qz de illa parte fundi. c. p. et q. nil habz: et ideo videt q̄ diuisio sic fit faciēda. qz ducat linea. f. g. h. que tāgit vltimā partē totius pdū, et cōstat quod j. illā linea z. c. e. dsunt. xij. dimidia quadrata et sic ser stadia, et sic continet tertiam partem plusquam debeat habere emptor. et si diuidatur quod est inter dictas lineas, in tres partes, vt ostendit linea. i. k. l. et linea. m. n. e. et due partes vltime erunt de necessitate quatuor stadia. et illa habebit emptor a parte inferiori totius fund. siue predū. Ista vidi in questione de facto esse magni effectus: quia cum in predio esset quedam domus secundū vnā determinationem, cedebat emptori, secundum aliam non. Hic opinio. positis videndum est quid iuris: Ad huius euidentiā

sciendum est quod fundus est quoddam totum ꝛ quelibet gleba ipsius est pars totius fundi. vt l. iij. in princ. ff. de acquir. pos. facit ff. de furtis. l. vulgaris. in princ. Item sciendum est quod cum dico pars inferior fundi, intelligitur id est pars, que in fundo est infima, seu magis infra, ita ꝙ infra illã nulla sit alia, vt ff. de vulg. ꝛ pupill. et duobus de reb. dub. l. qui duos. de verbo. significa. l. priorimus. in proposito tamen dico, vendo quatuor stadia a parte inferiori, intelligo de illis stadijs, que sunt in ea parte fundi, que est magis infra, vt l. j. ff. de aqua plu. arce. ꝛ de leg. ij. l. Caius. § j. videbitur ergo vendita illa pars, que continetur in illo tria gulo. p. c. q. quia in illo est inferior pars totius fundi nec potest dici quod sit inferior pars certe partis fundi, quia hic consideratur fundus tanquam vnum totum, vt dictum est, ꝛ per predicta multas potes dirimere questiones.

ADDITIO.

3 T. D. Vtrum translatum. vide Pet. Philip. Corn. in cons. l. mi. volumi. incipien. videtur in hac consultatione. ꝛ Philip. Decium in consil. clxxix. in l. traditionibus. C. de pactis.

Tractatus de Alueo domini Bartoli.

Superest vt de alueo dicamus sequẽtes ordinem, quem Iurisconsultus Caius secutus est. Primo igitur verba eius referamus, que posuit. ff. de acquirendo rerũ dom. l. adeo. §. qõ si toto que verba sunt hec: Quod si toto naturali alueo relicto flumen alius fluere ceperit, prior quidem alueus eorum est, qui prope ripam predia possident pro modo scilicet latitudinis cuiusque predij, que latitudo prope ripã fit. Novus autem alueus eius iuris esse incipit, cuius ꝛ ipsum flumẽ est, i. publici iuris gentium. Quod si post aliquod tẽpus ad priorẽ alueum reuersum fuerit flumen, rursus novus alueus eorũ esse incipit, qui prope ripam eius predia possident. Si cuius tamẽ totum agrum novus alueus occupauerit, licet ad priorẽ alueũ reuersum flumen fuerit, non tamen is, cuius ager fuerat stricta ratione quicquam in eo alueo habere potest: quia ꝛ ille ager, qui fuerat, desinit esse amissa propria forma, ꝛ qui vicinum predium nullum habet, non potest ratione vicinitatis vllã partem in eo alueo habere, sed vix est, vt id obtineat. Aliud sane est, si cuius ager totus inundatus fuerit. Namque inundatio speciem fundi non mutat, ꝛ ad id cum recesserit aqua, palam est eiusdem esse, cuius ꝛ fuerat. Hec ille. Legis ergo verba discutiamus, aitque ler,

Quod si toto. Ideo dicit toto, quia si partẽtã tum relinqueret, videret tãtum si li. qui predia possidet, ab ea parte, qua alueum dimittit, ꝛ acquiretur eis per eum modum, quem ꝛ de alluuione in primo lib. diximus, non solum est alluuio, si flumẽ ponat, sed etiam si paulatim retroceda at nil apponendo, vt ff. de acquirend. rer. dom. l. ij. Hartius, licet g. ibi in verb. alluuione dicat quod improprie dicitur alluuio, sed Azo in summa C. de allu. ꝛ palu. dicit qõ proprie alluuio est, quod puto verum, arguimen. ff. de acquire. rerũ dom. l. ergo. §. tribus, sed quando totus alueus relinquitur illa est nouacessio, nec est alluuio nec est insula, vt dicit gl. super isto verbo toto.

Naturali. Naturalis alueus dicitur. i. consuetus, vt ff. de flu. l. j. §. ripa. ꝛ ibi no quia naturalis cursus est ate discernitur potius quam in hyeme. vt ff. ne quid in flum. pu. l. j. §. is autem. Alueus vero qui non est naturalis dicit inundatio. vt ꝛ circa finẽ dicitur. Vel dic alueus naturalis, id est antiquus, ꝛ sic ad differentiã nouialuei, de quo infra dicet.

Alueo. Alueus proprie vocatur fluminis est, secundum Augu.

Relicto Perfecte oportet quod sit relictus, vt cedat vicinis, quãtẽ perfecte sit relictus, cõstat in hyeme, ꝛ sic per contrarium est quod supra dictum est, nec etiã alueus constat est, tequando aqua minor est, arguẽdo a minori ad maius sicut de quo minus videtur dermet talis locus flumine occupatus, ergo multo magis detinebitur hyemeq; autem sit derelictus cõstat ex hyeme arguendo a minori negatiue, si talis locus nõ est detentus, sed derelictus in hyeme, ergo magis erit derelictus in estate, si talis locus nõ est detẽtus, sed derelictus in hyeme, de quo magis videtur inesse, ꝛ inest qõ debeat detineri occupatꝰ, ergo multo magis erit derelictus est ate, et quod hoc er hyeme inspiciatur, patet, quia quandoq; est ate fluuia perennia etiam exarescunt. vt ff. de flumnib. l. j. §. j. Item relictum, intelligo etiam si aliquãtulum aqua fluat per antiquũ alueũ si tamen sit ita modica quod fluminis nomen perdat, quõ er opinione circumcolentiũ discernitur, l. j. §. j. ff. de flum. si enim aqua inde currens nõ est flumen, ergo locus ille non est alueus fluminis. Item relictum intelligo sine spe redeundi, quia enim si ideo quia aqua ducitur ad molendinum cessat ire per alueum, alueus priuatus non efficitur, cum in potestate sit dominus eum in alueum remittere, ꝛ sic sufficit, quod possit ire per alueum, licet non vadat, arguꝰ. ff. de aqua quot. ꝛ est. l. j. §. quotidiana. Item pone, vt de facto est Vrsie flumen quod dam, cuius nomen est Turbido quod septem annis fluit, ꝛ septem annis occultatur, ꝛ sic factum est a tempore cuius non extat memoria, an dicetur alueus derelictus; certe illo tempore quo occultatur, non dicitur alueus derelictus propter consuetudinem reuertendi, arg. ff. de acquir. rer. dom. l. naturalem. §. pauonum.

Flumen. Idem in lacu, stagno, riuo, fossato, que sunt publici iuris, vt dictum est in precedentibus.

Alias. Scribit breue, ꝛ sic est aduerbiũ loci. alio loco est, alio tempore, vt ff. de arb. l. diem. vel alias. id est, aliquando ꝛ quando in eadem oratione reperitur pluries alias, vt ff. de dictione fisc causa. l. qui fine. ꝛ de verborum obligationibus. l. stipulationibus. in princip. ꝛ de vsufr. lega. l. denique. § Interdum. Interdum est aduerbium qualitatis, vt alias. l. aliter. vel alio modo, vt ff. de aqua quoti. ꝛ est ua. l. j. §. illud tamen. Interdum vero est coniunctio. ꝛ idem significat quod si non, vel si. vt ff. de nego. gest. ꝛ ff. de iureiurand. l. alias. Interdũ ponitur pro aliloquim. de cuius dictionis significatione mirabili scilicet de alioquim, dixi plene ff. de condi. ꝛ demon. l. j.

1 Verbum preteriti subiunctiui rem preteritam significat.

2 Alueus fluminis derelictus vt acquiratur predio quid requiratur ꝛ probandum sit ex parte agentis.

Fluere ceperit Preteritum subiunctiui est, quod rem preteritam significat. l. j. §. ff. quod quisq; iur. ꝛ de verbo. obliga. l. si quis sti pulatus sit Stichum. in princip. Requiritur ergo, quod reliquerit alueum reliquerit, ꝛ quod per alium locum perfecte fluat, et hoc ideo quia quotidie communiter contingit, ꝙ alueus non diuertitur, nisi alius assumatur. Sed si contingeret, quod flumen occultaretur, nec alio loco flueret, idẽ esset quod si alueus diuersus esset eorum qui prope ripam predia possident. Idem puto si in iudicio probaretur solũ quod alueus est dimissus, licet non probetur quod alio loco cepit fluere, tamen agens debet obtinere. Sufficit ergo primum, si a primo incipias, scilicet ab alueo derelicto. Si vero incipias a secundo, scilicet, quod alio loco cepit fluere requiritur vtrunque. Potest enim esse quod per nouum loca fluat, ꝛ in quolibet retineat nomen fluminis, vt apparet in Pado prope Ferrariam. Facit ad predicta ff. de acquir. rer. quemadmodum, ꝛ quod ibi not.

Prior. Prior quidem dicitur comparatione alterius. vt ff. de aqua quotid. ꝛ estiua. l. j. §. similiter si flumen se celasset, alueus derelictus non esset alueus. ꝛ tamen haberet locum hec lex, vt dictum est probatione aqua quotid. ꝛ est. l. j. §. qui hac estate.

Alueus. Vocat alueum, qui non est modo fluuius, sic ff. de acquirend. rerum dom. l. illa. in fine ff. de negotijs gestis. l. diuortio. in princi. quod tamen notarijs, ꝛ testibus quando dicunt, talis filius Titij. cuius fit mortuus, eorum est iure dominij, vel quasi. vel dicit prout sunt predia, quibus adheret, prout dictum est in principio qui prope ripam predia possident. Quid sit prope ripam predia possidere. dic vt dictum est in precedentibus libris. Addendum tamen est, quod hic non dicit ab vtraque parte, sicut in precedenti dixit quoniam ripa non potest esse insula, que ab vtraque parte habet predia, alueus vero derelinquit posse ab vna parte, tunc si quidem derelinquitur paulatim, fit accessio iure alluuionis. ff. de acquirendo rerum domin. l. ab hostibus. ꝛ supra dixi. Si vero tunc simul sit acquisitio alueorum derelictorum, vt hoc §. sit tamen alueus totus ab vna parte relinquitur, tunc inter eos qui ab vna parte predia possident, fit diuisio pro modo latitudinis cuiusque predij, que latitudo prope ripam fit, et statim sequitur. ꝛ ideo eodem modo quo in alluuione fit, et statim sequitur. Si vero alueus ita derelinqueretur ab vtraque parte essent predia, tunc inter eos qui possident ab alio fieret diuisio iure vicinitatis, ꝛ propinquitatis. ꝛ sic per medium, vt dicit de insula, ꝛ probat ff. ibi. nõ potest iure vicinitatis. ꝛc. Inter eos

eos vero qui ab vtraque parte possident. fiet diuisio pro modo latitudinis, vt dictum est de alluuione. & sic eodem modo fiet diuisio, diuersorum alueorum iure, quia ibi iure alluuionis, hic iure alueo relicti. pro modo prędū cuiusque latitudinis. que latitudo propter ipsam fit hęc verba satis supra proxime & in precedentibus exposita sunt.

Nouus. Nouus autem alueus dicitur ad differentiā veteris & sic si per multos annos steterit, sic appellatur, donec nouus alius alueus superuenerit, vt ff. de vsu fruc. leg. 1. l. vsufruc. & quod no. si certum petatur. l. cū quod. alias autem dicitur nouum. id est insolitum. vt C. de iudi. l. rem non nouam. & ff. de vent. inspiciend. l. i. in alīs etiam significationibus accipitur de quibus diri ff. de oper. noui nūcia. sup rubrica.

1 ☞ Incipit & desinit, adiecta facto habenti tractum successiuum quomodo accipiantur.
2 Incipere impropie & large dicitur, qui se preparat ad incipiendum.
3 Incipere propie dicitur, qui aliquid incipit facere de eo quod est faciendum.
4 Incipere etiam dicitur, qui multa ipsi inceptioni adūcit.
5 Iuramentum calumnie si prestatur post litem contestat. dicitur prestitum in exordio litis.
6 Desinere aliquid quando dicatur.
7 Incipit & desinit si adūciuntur tempori, quomodo accipiantur. Dies quando dicatur incipere, & quando desinere.
Annus quando dicatur incipere, & quando desinere.
8 Incipit & desinit, si adūciuntur loco, qualiter accipiantur.
9 Incipit & desinit, quando adūciuntur essentie alicuius substantie vel qualitatis, qualiter intelligantur.
10 Incipit & desinit, quando adūciuntur potentie alicuius, qualiter intelligantur vt quis dicatur posse

Eius incipit iuris esse. In hoc text. pluries Iurisconsultus vtitur verbo, incipit. Item vtitur hoc verbo, desinit, vt statim subditur, ibi, desīt esse, &c. de quorum verborū significatione varias contentiones vidi inter dialecticos, ad quorum sensum si reduceretur iuris nostri sensus peruerteretur, ideo secundum legalem doctrinā quid ista verba significent explanemus. Ad quod sciendus est quod hec verba adūciuntur quandoque facto quod habet tractū, seu successionē quandam in faciendo. Quandoque adūciuntur tempori, quandoque loco, quandoque essentie alicuius rei, quandoque potentie. De quolibet videamus. Primo adūcitur facto, & tunc tribus modis accipit. 1 Primo large, & impropie, vt dicatur incipere ille, qui se preparat ad incipiendū vt in casu speciali. ff. de polli. l. primo. §. cepisse. ibi si apparatum siue impēsam in publico posuit. alias autem dicta preparamenta non dicitur quis incipere l. fi pecuniā. in verſi. nam si ita res. ff. de condictio. cau. da. & de procu. l. si de 2 functus. Secundo accipitur propie eo ipso quod incipit aliquid facere de eo quod est faciendum. vt si fundamenta facit, & si milia. vel in alīs exemplis positis in d. §. cepisse. & de oper. nouncia. l. de pupillo. §. nūciationem. ibi, inchoet, &c. & dict. l. si pecuniam. Et hoc modo dicimus quod lit. contestat. incipit iudicium, quia tunc incipit tractare de his, que sunt de substantia cause. Tertio modo dicitur quis incipere non solum in ipso actu quo incipit, sed etiam in multis, que sunt posita propinquius ipsi inceptioni, vnde istud verbum incipit, non solum verificatur in primo lapide, qui ponitur, sed etiam multa, que postea fiunt dicuntur esse de inceptione. vt ff. de oper. no. nunciatio. in 3 stipulatio. §. opus. sic etiam iuramentum calumnie quod prestatur post litem contestat. fit post quam lis incipit, dicitur fieri in exordio litis vt C. de iuramen. calumn. l. secunda. §. sed predictum. Itaque eodem modo in verbo, desinit. Primo dicimus 6 desinere qui ad hoc tendit vt definat, argument. de excusatio. tut. lege, non tantum, & de damno infect. lege, damni. §. Sabinus. Item desinere dicitur res que non perfecte desinit, sed incipit desinere, vt de contrahenda emptione, lege domum. 7 Secundo diri quod hec verba quandoque adūciuntur tempori tunc similiter tres significationes habent exemplū in die artificiali. dicimus enim quod incipit mane, desinit, seu finit sero, vt ff. de fer. l. more. & ibi not. in authentic. de iudi. §. sedebunt. Dic ergo quod mane intelligitur ante ortum solis. cum iam celum incipit albescere, vt ff. de liber. & postbum. lege, Titius. §. primo. & tunc dicemus dies incipit. sed tunc non est dies. sed statim erit. hec tamen non est propria locutio. Secundo modo dicitur mane in ipso puncto, quo sol oritur, & tunc vere dicitur, incipit dies. cum sol est supra terram, dies est, vt ff. de verborum signification. lege. hec verba, ille aut ille. Tertio per aliquale spatium post ortum Solis adhuc dicimus dies incipit, & ita loquimur, licet non sit propria locutio. nec hoc sit necesse est propter dicta testium, & propter multa. Eodem modo desinit, scilicet cum est prope occasum & cū vere occidit, & aliquo spatio post. Facit ad predicta que diri ff. de pen. l. aut facta, a §. tempus. Eodem modo in anno incipit, & desinit, habet tres significationes, sed in aliquo differunt. nam in tēpore ante, quā vere incipiat, & in ipsa inceptione idē est in die, & in anno, sed in eo, quod sequitur, postquam incipit, differunt in tempore, nam cum annus & mensis sit longius tempus, longiori spatio durat illud tempus quo dicimus, incipit recte per vnam diem, & forte per plures dicimus mensis incipit, vel annus incipit. argumē. ff. de furt. l. fur est manifestus. & quod ibi diri, & statim dicam de verbo desinit. Similiter contingit in verbo, desinit. nam primū tempus, quo incipit desinere, & cum dicitur desinit, est longius in anno, quam in die. Nam aliquando tota vltima die dicitur desinit, vt ff. de testamen. l. qua etate. in alīs duobus idem est in anno & die, sicut annus, & dies in verbo, incipit, concordat in primo, in tertio discordat. sed in verbo desinit, discordat in primo & 8 concordat in duobus vltimis. ¶ Tertio diri. quod hec verba quandoque adūciūtur loco, & tunc verbum, incipit, habet duas significationes. Prima est propria in illo puncto, in quo incipit, vt patet in principijs cuiuslibet libri, vbi rubri. dicit, incipit liber primus vel secundus. Secundo postquam incipit, per aliquod spatium adhuc dicimus incipit. vt ī. dictū est. & de his que consistunt in facto. & patent ex vsu communi. Recte enim dicimus territorium, illius ciuitatis incipit in tali castro, vel villa, lōgum spatium occupat. & recte dicimus, talis prouincia incipit in tali ciuitate, ante vero quam perueniatur ad illum punctum, in quo incipit, vere in illo loco nō vtimur verbo, incipit. De verbo vero desinit, dico quod duobus modis accipitur sed econuerso ad precedentes. Nam ante, quam perueniatur ad vltimum punctum, in quo desinit per aliquod spatium. dicimus desinit. Item in illo puncto in quo desinit post vero illum punctum nō vtimur verbo desinit in presenti, sed desinit in preterito, & hec 9 per se satis patet. Quarto diri quod hec verba quandoque adūciuntur essentie alicuius rei siue illa res sit substantia, sine qualitas, & tunc propie incipit esse, cum ex consumatione recipit formam. vt ff. ad l. falcidiam. l. si is qui quadringenta. §. quedam. & propie desinit illo instanti, quo perdit formam vt hic in ter. patet. bis desīt esse, amissa forma apparet hoc in qualitate. Dicimus enim quod res incipit esse eius iuris, cuius est flumen. & sic illius qualitatis, que constituunt. & constituta definūt modis. & ex his contingit quod aliquando aliquid eodem instanti incipit. & desinit. vt C. de postlib. be instituen. l. penultim. ff. de nouatio. l. quoties. de solutio. l. sub conditione. & predicta procedunt propie loquendo. Impropie veropicitur. incipit. & definit hic, sicut ī. diximus amando ad finem facto. Quandoque enim dicitur aliquid esse, seu durare esse factum cum successione. & isto modo desinere non potest dici, nisi illud quod fuit. vt ff. de condition. & demonstratio. l. Tertio vsufructus. in princ. licet impropie ponatur, vt 10 in l. ū. §. desinere. ff. quibus modis vsusfructus amit. ¶ Quinto dicit quod hec verba incipit & definit adūciuntur potentie, vt aliquis incipit posse. vt aliquis definit posse, & tūc dicta verba vnam significationem tantum habent. tunc enim dicimus quis incipit posse quando omnia concurrunt que requiruntur vt quis possit. vt ff. de diuer. & tempo. prescript. l. prima. de verborum significatione. l. nepos. Proculo. & tunc quis definit posse quando definit omnis spes potentie. quod quandoque est ad vltimam vitę spiritum. quandoque definit ab aliquo spatio ante. vt ff. de heredibus instituen. l. suus quoque. §. penultimo. in fine. & ibi de hoc plene diri & de condit. instit. l. fi. Et predicta vera, quando dicta verba, incipit, & definit. ponuntur in tempore presenti. Si vero ponuntur in preterito, tunc haberent significationem certam.

ADDITIO.

a Tho. Dip. ¶ In anno incipit. Vide & adde eundem Bar. in l. fur est manifestus. ff. de furt. & in lū. C. de temp. appe. & Ange. & Bal. in l. prima in princi. ff. de origin iur. & in rubr. ff. de rerum diuisio. in versiculo, Secundo quero, quando dicatur principium. & Alber. an. in consi. ix. in vij. volumi. incip. attentis verbis. in princip.

Cuius ripsum flumen Nota mirabile. Nā quic quid alias superimponitur, cedit solo: hic vero solus cedit aque a cui superimponit. & est speciale in flumine & mari, a & in ceteris aquis, quas in primo lib. dicimus habere ius alluuionis.

ADDITIO.

a L. B. ¶ Et mari. Facit text. in l. riparū quoq; vsus in mari cū prin. l. seq. ff. de rer. diui. Et rationem assignat Jo. Fab. & Ang. de Are. in §. cum, in suo. Justi. de rerum diuisio. & in l. in tantū.

ff.de rerum diuisio.& vide Joā.de Imo.Aler.& Jas.in l.j.§.nūc v deamus.ff. de oper.no.nuncia.

Id est Hec est coniunctio expositiua,sunt alie,scz. videlicet v.g.hoc est,vt varijs legibus reperitur.

Publici iuris gentium. Omnes enim gentes isto iure vtūtur,vt alia loca sint publica. Et puto talia loca esse in dominio eius, qui ibi tenet Imperium, quod patet per leges que solū principi permittunt disponere super his,vt l.continuus.§. cum quis.ff.de verborum obligation.& de contraben. emptio.l. sed Celsus.in princ.& ff.de flum.l quominus.&c.

1 Perempta propria forma rei res perit,& esse definit.
Propria forma rei que sit.
2 Plus,& minus non faciunt rem differe specie.
3 Forma rei substantialis qualiter cognoscatur.
4 Forma rei substantialis rerum inanimatarum est id. per quod ipsa consistit.& vñ denominationē nominis appellatiui accipit.
5 Res inanimate tunc perdunt eorum substantialem formam, quando illa communia accidentia,ex quibus sic denominantur, perduntur.
6 Res vna & eadem,& diuersimode secundum diuersas considerationes accipitur.
7 Acetum licet in eadem substantia sit vt vinū, tamen non venit appellatione vini.
8 Forma substantialis rerum animatarum anima vegetatiua, est ipsa anima vegetatiua.
9 Arbor propriē que sit,& que dicatur secundum Jurist.as.
10 Herba dicitur que terra continetur,& separata a terra non dicitur propriē herba.
11 Anima sensitiua est forma substantialis rerum animatarum anima sensitiua.
12 Anima intellectiua est forma substantialis rerum corporalium, & intelligentium vt homo.
Homo anima separata non est homo,sed cadauer.
13 Anima rationalis non presumitur esse in monstro nato ex muliere,non habente formam exteriorem hominis,secus,si communi aspectu videtur homo.
14 Dominem non esse liberum non est de forma substantiali,sed accidentali
Homo est animal ciuile,politicum.
15 Dominum due sunt species,scilicet liberi,vel serui,cōsiderando in esse naturali.
16 Seruus factus liber,vel econtra,videtur alius homo,& non tenetur ex ante gestis.
17 Forma substantialis hominis politici,est esse liberum.
18 Dominum species secundum ius ciuile sunt due, qui a alij sui iuris,alij alieni.
19 Forma substantialis in rebus artificialibus est quedā aptitudo, quam habent ad illum finem, ad quem per artificem facte sunt.
20 Forma substantialis rerum incorporalium, que secundum iuris dispositionem sunt individua,ex natura ipsius rei.
Actionis natura dicitur figura ipsius.
Noua actio dicitur,cum aliquid additur, vel detrahitur nature actionis.
21 Seruituti si aliquid detrahitur,non valet detractio, si additur, non est seruitus.
22 Stipulatio vitiatur,quando aliquid additur, vel detrahitur de eo,quod erat positum in interrogatione.
23 Obligationi de his que ipsam respiciunt nil potest addi vel detrahi.
Obligationi si additur vel detrahitur, quantum ad exceptionem obligatio non mutatur,nec leditur.
Obligationi respectu rerum que sunt in obligatione & ipsis rebus diuisionem recipientibus potest addi vel minui, & isto respectu dicitur obligatio pro parte perimi.
24 Jurisdictio in se non recipit augmentum. nec diminutionem,& ipsa non prorogatur sed dicitur prorogari respectu materie.

Quod si. Supra diri quando dimittitur alueus antiquus. Hic incipit secūda pars,quādo dimittitur alueus nouus. Et diuiditur hec pars in tres. Prima loquitur, quando tempore occupationis noui aluei nullius ager totus fuit occupatus. Secunda quando alicuius ager totus fuit occupatus,quid si de rigore iuris declaratur. Tertia,quid si de equitate.

Post tempus aliquod. Hic per dictionē post tēpus, neutrū significatur qō qualiter procedat diri in precedenti lib.

Ad priorem alueum. Facti cōmuniter accidentis euentū potuit timen idem videtur si per alium locum fluere ceperit seu paratum ab antiquo,& nouo alueo.

Reuersum. i.retro seu iterum versum.vt ff.de legat. ij.§.l. cum quidam.& de verbo. significa. verbum reddendi. Cetera verba que sequuntur exposita sunt in precedentibus.

Alicuius. i.alicuius.

Stricta ratione Strictam rationē vocat quia ille ager,&c.quam rationem sic forma. Acquisitio alueo dimissi fit occasione vicinitatis,sed ei qui nullum predium habet nil potest deberi ratione vicinitatis.ergo &c. Quod autē nullum predium habeat probatur.qz desinit esse amissa propria forma.

1 Ex quo nota,qđ peremptā forma rei desijt esse res. Simile de statu ho.l.non sunt liberi. ad exhib.l. Julianus rē.§. Sed si quis Nota, qm quando forma est perempta, perit res. sed solum cum perit propria forma rei. Que igitur sit ista propria forma videamus. Vnde sciendū est,qđ quedam est forma substantialis alia accidentalis. De accidentali nō potest intelligi hic.qz vna res mutet sua accidentia:qz heri albus,hodie niger:heri venientis,hodie senex:heri paruus,hodie magnus per hoc non finit esse idem. vt ff.de iudi.l. proponebatur.& de vent.inspi.
2 l.j.§ de inspiciendo.& ideo dicimus qđ plus,& minus, non ciunt res differre specie, vt ff.de fund. dot.l.si.oportet ergo
3 hoc intelligat de propria forma.s.substātiali. De ista igitur deamus qualiter cognoscatur.Ad qđ dicendū quod rerum dam sunt corporales, quedam incorporales. Item corporalium alie naturales alie artificiales. Item naturales possunt considerari secundum esse naturale,& secundum esse mentale mus ergo primo de rebus naturalibus corporalibus. Et quedam sunt inanimate quedam animate. Animate quedam sunt animate anima vegetatiua,quedam animate anima
4 na quedam animate anima rationali. Rerū inanimatarum stātialis forma est id. per qđ ipsa consistit.& vnde denominanē accipit loquor de denominatione nominis appellatiui. ma autem substantialis in qualibet re inuisibilis est secundum Philosophos. Exemplū in homine, in quo substātialis forma est anima vt in Clement.de summa Trini.cap.j. animal ideri nō potest. sic nec forma substantialis ligni vel lapidis. cuiuslibet rei. Sed per formas accidentales,quas rationaliter camus de forma substantiali,qz homo habet corp.a sic cognoscitū. ideo dicimus qđ est homo.& si non haberet illam formā,hoc ceremus,qm nō est homo vt l.non sunt liberi.de sta. hoīa in rebus inanimatis.in quibus cognoscimus terrā qz habent accidentie terre exteriores:si illa accidentia perderent, vt qz de terra lapis coctus.tūc amissa propria forma desinit esse terra.cum in aliā speciē,& pdit primum nomē appellatiuū,& assumit aliud. Sic econuerso, si glans vel aliud pomū in terra corrūpitur, pdit nomen glandis,vel pomi,& assumit nomen terre,vt fit de legēda.l. vnica.sic si vinū. vel mel cōmisceātur,quelibet pdit sua accidentia exteriora,& transit in aliā speciem,& vocatur
5 mulsum vt l.adeo.§.cum quis.de acquir.rer.domin. Quia ergo,quod in istis inanimatis tunc perditur substantialis natura:& sepe apparet,quando res perdit nomen qualitum & transit in aliud nomen appellatiuū, alterius speciei. Vnde apud Juristas dicitur quod sic communiter. vt patet verbis
etis & est expressum.ff.de aur.& argē.lega l.Seia.§. Sed lex cit ler quod nomina appellatiua sunt immutabilia statui lib.
6 titate.ff.de le.j l.si quis in fundi vocabulo. Sciendum est circa predicta,quod vna & eadem res secundum diuersas derationes diuersimode accipitur,vt ecce.in agris potest derari respectu materie,quia terra est,& tunc tibi fi flumen alueum,nō desinit esse terra remanet in suo genere. Potest considerari prout est terra apta. vt per eā possit agi. hoc est malia duci,& laborari,a quo ager recipit propriam denomi nez,vt dictū est in principio huius lib. Et isto modo perdit priam formam. Ita loquitur hic ter.non enim ipsam materiam primam debemus inspicere,sed illam qualitatem,a qua denominationem recipit,& sub illa denominatione apud nos sic
7 latur.sic simile in vno.& si enim fiat acetum,adhuc eadem tia est secundum considerationem materie,vt ff.de contrahē emption.lege.in venditione.secundum autem considerationem propriam nō est vinum.sed alia species est,& vini appellatione non continetur, vt ff.de vino tritico & oleo legato.l. si quis num.§.primo.& §.si quis acetum.& item si quis vinum.Sed
8 do videndum est de rebus animatis anima vegetatiua,& te.& istarum omnium forma substantialis est anima vegeta
9 licet etiam ipse in se habeant speciem vt arbor & herba. quidem dicitur tunc propriē, cum radices ita in terram

vt terre alimento vegetetur. ⁊ eius materia dura est, et non te-
nera, tunc arboris appellatione continetur, vt ff. arb. fur. cesa. l.
iij. §. j. ⁊ l. iiij. ⁊ ideo si quod istorum deficeret. s. quod desineret a
terra vegetari, vel quod fiat ita tener, sicut herba etiã si non ha-
beret formam substantialem, non est arbor, vt dictis legibus. et
hoc stricte loquendo, veruntamen quia apud Juristas hoc esset
dure inuestigationis, suadente equitate statutum est, vt arbor
intelligatur illa que stirpitus euulsa est et in aliam terrã trãsla-
ta, licet nondum cum terra comprehẽsa. Item quod dicatur ar-
bor etiam illa, cuius radices mortue sunt, quamuis terra con-
tineatur et hoc etiam casu proprie dicitur arbor cum anima ve-
getatiua sit priuata text. in d. l. iij. §. ij. arbor. fur. cesa. Illud ve-
ro quod a terra succisum est, ⁊ sic animam vegetatiuam, que est
eius substantialis forma, perdidit, non est arbor, sed vel est li-
gnum, sicut causa comburendi paratum est, vel vocatur mate-
ria, si parata est ad aliquod edificium, vt ff. de lega. iij. l. ligni.
10 Eodem modo videtur dicendum quod † herba dicatur quando
terra continetur postquã vero separata est proprie desinit esse
herba, ⁊ cadit in speciem rerum naturalium, que anima carent,
licet apud quosdam nomen non mutet sed adiectionem recipit,
quod primo dicebatur herba simpliciter, nunc dicebatur herba
sicca, vel herba siccata, vt ff. de verborũ significatione. l. sylua. §.
j. al. pratum. C. de pascuis publicis. per totum lib. vndecime.
11 † Tertio videndum est de rebus animatis anima sensitiua, vt
sunt animalia, ⁊ istorum forma substantialis est ipsa anima sen-
sitiua, ⁊ cum ipsam perdiderit, desinit esse illud, ⁊ vocatur cada-
uer, vt ff. de lega. ij. l. mortuo boue. in prin. de cõdictione furtiu. ⁊
l. si seruus. §. boue. Uerum quia istorum habentium animam sen
sitiuam diuerse sunt species, vt equus, bos, ⁊ similia si quid na-
scatur, quod non habeat figuram exteriorem dicti animalis, di-
camus non esse illud animal, quia ex hoc quod non habet figu-
ram, dicimus non habere formam substantialem vt in homine.
12 de statu homi. l. non sunt liberi. † Quarto videndum est de re-
bus corporalibus animatis anima intellectiua, vt homo. In
his dico quod forma substantialis est ipsa anima, vt in cap. j.
de summa Trinita. in clementi. ⁊ ea separata desinit esse homo,
⁊ cadauer vocatur, vt ff. de cada. punito. per totum. Item dico
13 quod † si quid est, quod non habeat formam exteriorem hoĩs, vt
quia ex muliere nascatur monstrum aliquod, quod in communi
aspectu non dicitur homo, ius presumit quod ibi non sit anima
rationalis, ⁊ sic deficere presumit formam substantialem, et indi-
cat quod illud non sit homo d. l. non sunt liberi. de sta. homi. ⁊
de verbor. significationi. l. quereret aliquis. Sed si aspectu com-
muni videtur homo, licet ibi esset aliquid a natura auctum, vel
diminutum, ius presumit quod ibi sit forma substantialis, sci-
14 licet anima, et sic sit homo, d. l. non sunt liberi. Quod † ergo ibi
dicitur, non sunt liberi, quia contra formam, et econtra intelli-
gitur de forma, hoc est figura que est quedam forma accidenta-
lis que non dat nec tollit esse rei vt dictum est, sed pro tanto di
citur non sunt liberi, quia est defectualis figure, lex presumit
quod deficiat forma substantialis, que est inuisibilis, sicut etiam
dictum est in ceteris rebus et hoc prout homo consideratur in
esse naturali. Sed quia homo est animal ciuile politicum in esse
ciuili ⁊ politico, ⁊ habet aliquas differentias, que inducunt dif-
ferentiam specificam, et ea existente, vel deficiente videtur alia
res esse. hoc autem esse politicum vel consideratur secundum
ius gentium, prout commune est omnibus gentibus, vel secun-
15 dum ius ciuile, quod proprium est ciuium Romanorum. † Pri-
mo modo sunt hominum due species, quia alij liberi, alij serui
vt ff. de statu hominum. l. ij. liberi dicuntur esse serui vero secũ-
dum esse ciuile, ⁊ politicum dicũtur nõ esse, quia seruitus morti
assimilatur vt l. seruitutem ff. de regul. iur. et l. quod attinet. ff.
16 eodem. Uidendum est autem † quid de seruo facto libero vel de
libero facto seruo, videtur alius homo, vt l. si seruus. §. j. de adi-
men lega. ⁊ si est factus liber, nõ tenetur ex ante gesto, quia no-
uus homo est secundum istam considerationem. vt C. an ser. ex
17 suo fac. per totum. Forma † ergo substantialis hominis politici
secundum hanc considerationem est esse hominem liberum, de-
ficiente libertate, desinit homo esse politicus, ⁊ sic de eo. ⁊ super
eo contrahitur sicut de animalibus brutis. Aliquem vero esse
liberum non inducit differentiam specificam inter homines, q̃a
liber est, sed magis est differentia accidentalis: vt notat. ff. de
18 insti. ⁊ iur. l. manumissiones, † Si vero consideratur secundo mo
do scilicet secundum ius ciuile proprium Romanorum, tunc alia
est diuisio, quia quidam sunt sui iuris quidam alieni, vt liberi q
sunt in aliena potestate, vt ff. de his qui sunt sui vel alien.
iur. l. tertia, ⁊ tantum in hoc inducunt differentiam specificam
quod olim filiusfam. si efficiebatur sui iuris, videbatur alius
homo quia mutabatur forma substantialis secundum illud esse
ciuile, ⁊ per cõsequens non tenebatur illis obligationibus, qui-
bus erat primo obligatus, cum sit alius homo, licet per preto-
rem restituantur contra eum actiones, vt ff. de capi. dimi. l. ij. §.
ait pretor. ⁊ ibi not. in gloss. in verb. iudiciũ dabo. Ex predictis
apparet ratio, que mouit Juristas ad dicendum quod manu-
missione, ⁊ adoptione, sicut quis in natiuitate naturali efficitur
ciuis, ita ista natiuitate ciuili videtur enim nasci nouus homo.
Alie vero qualitates hominum, vt quidam nigri, quidam albi:
quidam nobiles, quidam plebei, quidam furiosi, quidam sane-
mentis ⁊ similia non inducunt differentiam specificam, vt not.
Institu. de iure perso. in §. vlt. in gloss. pen. ⁊ fin. ⁊ sic propter il-
lam qualitatem esse ⁊ non esse, videtur alius homo, sed quo ad
19 multa varios effectus habet. † Quinto videndum est de rebũs
artificialibus. Circa que dico, quod iste assumunt formam sub-
stantialem ex quadam aptitudine, quam habent ad illum finem,
ad quem per artificem facte sunt domus, tunc enim dicitur do-
mus cum habet debitas partes compositas, ita quod est apta
ad habitandum, vt ff. ad legem Falcidiam. l. si is qui quadrin-
genta. §. quedam. ⁊ ideo ea deposita si quidẽ aliqua res perma-
net apta ad illum vsum adhuc retinet essentiam domus, vt ff. de
vsufru. l. si cui insule. ⁊ ff. de contrahen. emption. l. domum. secus.
si in totum esset deposita. d. l. domum. ⁊ quibus modis vsufruc.
amitta. l. repeti. §. fina. Item in scypho, vel alio vase facto ad
finez bibendi, vel comedendi. donec retinet illam aptitudinem,
scyphus vocatur. cum vero ita fuerit conflatum, ⁊ ad illum
vsuz esse non possit, dicitur perdere formam substantialem, ⁊ de
finit esse scyphus: vt ff. ad exhibend. l. Julianus. §. sed ⁊ si quis.
⁊ probatur expresse ff. de auro ⁊ argento lega. l. Quintus Mu
tius. ij. §. cui aurum. maior. capacitas, vel minor non mutat for
mam substãtialem rei nec eius substantiam: vt ff. de fundo in-
structo. l. finali. nisi forte ex capacitate certe quãtitatis assume-
ret denominationem: vt cõtingit in mensuris publicis, C. de sus
cep. ⁊ arca. l. modios. libro x. dico quod falsus modius modium
20 facit. vt not. ff. de dolo. l. arbitrio. § de eo. Sexto. videnduz † est
de rebus incorporalibus vt sunt iura, seruitutes, actiones, ⁊
obligationes, ⁊ similia. Dico quod quedam sunt iura secunduz
iuris dispositionem indiuidua ⁊ tunc ipsorum forma substantia
lis est ipsius rei natura. Et ideo natura actionis dicitur ipsius
figura, vt C. de rei vxo. action. l. vnica. §. cum autem. ⁊ hoc etiam
patet, quia si nature actionis aliquid addatur tunc dicitur no-
ua actio. l. vnica. §. cum autem. de rei. vxo actio. Ubicunque au-
tem reperitur aliter, est impropria locutio, vt patet cum iura se-
natusconsulti, sicut regula ista, attribuuntur Trebelliano, vt
Instit. de fideicommis. here. §. sed quia. et ff. de pact. l. iurisgen-
tium. §. adeo. Sed quia consistit in indiuisibili. adeo quod in ea
non potest aliquid addi, nec detrahi quin corrumpatur, ⁊ trans-
eat in aliam speciem, vt ff de iusti. ⁊ iure l. ius ciuile. statim vbi
aliquid detrahitur, vel additur iuri naturali, vel gentium, effi-
21 citur ius ciuile. Hoc patet † in seruitutibus, in quibus si ali-
quid detrahitur, non valet detractio, vel transit in aliam spe-
ciem: vt ff. de acceptilation. l. ⁊ per iusiurandum. §. primo. ⁊ §. se-
quen. Item nil potest addi, ⁊ si addatur erit non seruitus. ff. de
aqua pluuia. arcen. l. si prius. in princip. ⁊ quod ibi not. Et hoc
22 † patet in stipulationibus, ff. de verbo. obligationibus. l. j. §. si
quis simpliciter, ⁊ §. sequen. vbi si responsioni aliquid additur,
vel diminuitur de eo quod erat positum in interrogatione. vi-
tiatur stipulatio. vbi dicit text. quod alia res est, ⁊ ista sunt vtilia
ad multa. vt ibi dixi. Sed hic obijcit quod obligatio potest tol-
li pro parte, solutione, acceptilatione. ⁊ similibus, vt l. stipula-
tiones. §. secundo de verboruz obliga. Potest etiam tolli in mo
do contrahendi, ⁊ huic nil potest addi, vel detrahi. Et ideo di-
cunt iura quod certi sunt modi, l. obligationum fere. §. placet. de
23 actionibus, ⁊ obligationibus. Primo potest † considerari ipsa
obligatio prout contracta est, ⁊ idez quia de his que ipsam obli
gationem respiciunt, nil potest addi vel detrahi, ⁊ ideo nec con-
ditio, nec tempus nec locus. adijcitur, vt ff. de legatis primo le
ge, nemo potest. ⁊ dicta l. obligationum fere. §. placet. ⁊ ideo di-
ctum est s. quod variatio in conditione, vel tempore facit esse
aliam rem, sed ipse adiectiones apponuntur quantum ad exce-
ptionem, per quam ipso iure obligatio non leditur, nec muta-
tur, ⁊ dictis legibus. Secundo potest considerari obligatio re-
spectu rerum, que sunt in obligatione, ⁊ tunc ipsis rebus potest
addi, vel detrahi, et illo respectu dicitur obligatio pro parte
24 perimi in his, que diuisionem recipiunt. Itẽ predictis † obijci-
tur iurisdictio, que res indiuidua est. ⁊ tamẽ dicimus quod mul-
tis modis iurisdictio prorogatur. Respondeo ipsa iurisdictio
non prorogatur, sed dicitur prorogari respectu materie quia in
plures personas vel in plures res extenditur, ipsa tamen in se
non recipit augmentũ, vel diminutionẽ. Exemplum, Una scien-
tia dicitur crescere quando a pluribus scitur, tamen in veritate
ipsa in se nõ crescit. hec nõ prosequor, licet vtilia ⁊ necessaria sint.

Ager inundatus a flumine, si flumen postea recessit quando primo domino restituatur.

Sed vir est vt id obtineat. Id est nullo modo id obtinens. Sed contra istud est Instit. de rerum diuisio. §. alia sane causa Solut. illud verum de rigore, hoc de equitate secundum Azon. & bene cum determinatione, quam infra dicam dantur in glo. alie solutiones, que etiam sunt bone in casu suo. † Ideo pro ipsarum declaratione distingamus, Aut flumen recessit cum impetu, et restituitur primo domino, vt infra proxime, & ita loquitur hic tertia solutio. gloss. j. in verb. sed vir. Ratio, quia magis videtur fuisse inundatio, quam alueus. Aut non recessit cum impetu & tunc aut apparet forma primi agri, & domino primo restituitur, vt hic in ij. gloss. Ratio quia non desinit esse ager, sed remanet forma. Aut forma non apparet, & tūc aut loquimur de rigore, & non restituitur primo domino, vt in precedenti rubrica & in Instit. de rerum diuisio. §. alia. Aut de equitate, & tunc restituitur primo domino, secundum Azo. vt hic quod intelligo nisi flumen fecerit ibi alueum per decem annos inter presentes, & viginti inter absentes. Sic enim quilibet prescripsisset, ergo flumen cum habeat titulum de iure gentium. argumen. ff. de capt. l. in bello. §. si quis seruum. Item quod dicit in toto fundo, idem in parte fundi eadem ratione. Item sicut recuperat fundum, seu partem eius, ita videntur per eandem rationem equitatis quod habeat ius acquisitionis alluei dimissi, vel eius quod adderetur per alluuionem, & ista est mens istius litere, si bene inspiciatur.

Aliud sane Tertia pars, que loquitur de inundatione fundi.

1 Species pro figura sumitur.
2 Inundatione licet perdatur possessio, tñ dominium non mutat.
3 Prescriptio nunquam potest perfici in possessionibus existētibus iuxta flumina.

Speciem. Id est formam, vel speciem, id est figuram vel speciem proprie † hoc non facit transire in aliam speciem.

Non mutat. Magis est tegere, seu cooperire ad tps quam inundare, facit ff. de acquir. rer. domi. l. ergo. §. alluuio. de flu. l. j §. si fossa. Sed cōtra
2 de acquir. possessio. l. ij §. Labeo. Sol. † Per inundationem nō mutatur dominium, vt hic, sed perditur possessio, vt ibi, quia illo
3 instanti non potest possideri, quod not. pro possessionibus que sunt prope flumina, in quibus nunquam potest perfici prescriptio propter interruptionem. Item contra ff. quibus modis vsusfru. amittat. l. si ager. Solu. Potest dici quod donec aqua iacet, dominium perditur, sed aqua recedente, restituitur, vt ibi, & quod hic dicit, non mutat, expone, id est mutare non videtur, recedente aqua. Vel verius dic, quod in lege contraria, ponuntur duo casus. Primus, quando flumen fecit alueum, & sic concordat cum precedenti. Secundus, quando non fecit alueum, & quod ibi dicit non reuertitur dicit quatenus de facto exiuit vt ibi no. per gl. Item contra ff. quib. mod. vsusfru. amit. l. cum vsusfructus. in princi. Sol. vt dicit hic glo. in verb. speciem, in fin. Deo grātias.

ADDITIO.

a Th. D. Prescriptio. Vide Alexand. in cōsi. clxxvij. in vj. volum. incipiēn. in causa, & lite vertente.

Tractatus de Jurisdictione,

editus per do. Bartol. a Saxoferr.

ADDITIO.

a Th. D. Tractatus de iurisdictione. Adde qō inuenitur alius tractat. de officio iud. & in quibus casibus habet locum officium iudicis. incip. Quoniaz quotidiana magis sciri debent, & ille tractat. attribuitur Bar. & est in meo lib. consiliorum. & charta lxxvij. tamē credo quod nec iste tractat. nec ille est Bartol. quia stylus non est ipsius. Et de materia iurisdictionis quādo sunt duo fratres habētes iurisdictionem, & merum imperiū, & vnus delinquit possit alius punire fratrem, vide Alexand. de Imol. in l. serui electione. §. habeo. ff. de legatis primo. & ibi multa ponit.

1 §. Factum a iudice quod ad eius iurisdictionem non pertinet, vel spectat ad eius officium non est ratum habendum.
2 Sententia, confessio, processus, & preceptum facti coram iudice non suo, sunt nulli, nisi in causa reconuentionis, & quādo iurisdictio ordinarij sit prorogata.
Jurisdictio delegati non prorogatur,
3 Prorogans iurisdictionē iudicis ordinarij potest penitere vsq; ad litem contestatam, licet teneatur ad interesse si conuenerit.
4 Sententia lata in ducentis a iudice qui vltra centum iudicare non poterat is non valeat in ducentis valeat tamen in centum.
5 Actus ab inutili in contractibus in quantitate separatur.
6 Rei vendicatio an detur pro iurisdictione.
7 Officium iudicis datur habenti ius in aliqua dignitate, et actio confessoria.
8 Laicus, qui delictum commisit, et postea, effectus est clericus a quo iudice puniatur.
Fraus ex quibus presumatur.
9 Incola deliquens in loco, & transferens se ad alium locum requisitus, & positus in bannum a iudice delicti, potest inquiri et condemnari a iudice domicilij pro dicto delicto.
10 Fur qui furtum commisit Parme postmodum aliud furtum et deprehensus per potestatem Parme potest per ipsum tot quam famosus suspendi, si non fuit aliter pro primo punitus.
11 Consuetudo in criminalibus inducitur per vnum actum.
12 Judex ex pluribus habentibus eandem cognitionem in criminalibus, prefertur alijs in procedendo qui prenit in citando.
13 Judices duo si concurrant in citando delinquentem, et non apparet quis primo, quis secundo citauerit, debet constare quis eorum procedat, vel per superiorem concordentur, & pena per medium diuidatur.
14 Delicto commisso in confinio duarum ciuitatum, vter ejector ratione dubij procedit.
15 Mandans homicidium fieri, an secuto homicidio is qui mandati delicti possit per iudicem loci in quo mandatum factum, et delictum sequutum puniri.
Argumentum de contractibus ad delicta procedit.
16 Remissio in criminalibus de vbanitate non de necessitate fieri dicitur.
17 Jurisdictio delegati qualiter finiatur morte delegantis.
18 Jurisdictio delegati Pape, et Papa mortuo non expirat.
19 Jurisdictio vicarij episcopi, etiam re integra, non expirat morte episcopi.
20 Officium executoris gratie apostolice non expirat, etiam re integra morte concedentis.
21 Procurator quando censeatur reuocatus morte constituentis.
22 Jurisdictio delegati an expiret morte ipsius delegati.
23 Delegatio si est facta pluribus iudicibus sine clausula, quod si non omnes, et aliquis eorum preuentat, ille emporter.
24 Clausula, quod si non omnes, vel quod condito occupantis non fit melior, apposita in delegatione, operatur quod si vnus inciptat, collega non excludatur.
25 Electio si est facta de pluribus ad aliquod officium, vno eorum absente, vel recusante exercitium totius iurisdictionis interim pertinet ad collegam.
26 Assessor presidis non habet iurisdictionem in sententiando, et consuetudo contrarium obseruet.
27 Preses si remouetur ante tempus, dicitur culpa assessoris.
28 Presidentium vnus ciuitatis si fuit cum exercitu contra territorium ciuitatis, ibi non habet iurisdictionem, nisi fuerit motio vt facta in exercitu valeant.
29 Presidentes ciuitatis habent iurisdictionem primo suis familiares in officio delinquentes.
30 Presidentes ciuitatis possunt cognoscere de inquilinatibus suis illata.
31 Judex extra prouinciam existens potest iurisdictionem delegare, et excommunicatum sibi suppositum absoluere.
32 Syndicus qui habet syndicare officialem an potest cognoscere de homicidio per officialem commisso, durante officio.
33 Parmensis si accusatur coram Bononiensi de delicto interrio Bononie commisso, & accusatus comparet declinando fo & si delictum dicit illud se commisisse in regno, an super tione procedi possit, non obstante exceptione.
34 Jurisdictio est nomen generale comprehendens merum, & stum imperium licet non conuertatur.
35 Cause meri vel misti imperij, vt delegari possint, duo requiruntur de iure ciuili, de iure canonico secus.

Primo igitur circa hanc dictionem sciendum est, quod iudex ordinarius vel delegatus statim quod fines sue testatis excedit, nil agit: quia facta per eum non valet ipso iure, vt extra sententia, & re iudicata. cap. j. Cum & iudicat de eo quod ad eius iurisdictionem non pertinet seu vltra quantitatem ad eius iurisdictionem spectantem, non valet quod agitur

si a non comp.iud.l.j.⁊ C.quando prouo.non est necess.l.certa
róne.extra de cósuetud.cap.quanto.⁊ l.fi.ff.de iurisdic.om. iudi.
Non enim intelligitur iudicium, quando iudicatur ab eo,qui ius
iudicandi non habet.ff.ad Trebellian.l.j.in fin. vel ius dānan-
di non habet.ff.de pen.l.ij.in fi. Item si iudicat inter homines
non sue iurisdictioni subiectos,vel ipsius delegationi subiectos,
⁊ contentos,vt dicta l.j.⁊ ff.de officio presid.l ij.⁊ extra de iudi.
cap.at si clerici.de officio deleg.capit.pen.⁊ xj.q.ij.cap.j.⁊ l.fin.
de iurisdi.om.iudic. Non enim debet immittere falcem in mes-
sem alienam.vj.q.iij.can.scriptum.⁊ extra de electio.cap.venera-
bilem.in princ.⁊ ff.si ser.vendi.l.sicuti.§.Aristo.Et talis senten-
tia ab extraneo,siue a non suo iudice lata, dicitur sententia pe-
regrina.iij.q.v.cano.peregrina. Idem,si iudicat vltra tempus
sue iurisdictionis,vt ff.de pen.l.fin nam translacto tempore, iu-
risdictio expirat:vt ff.de offi.presid.l.iij.⁊ ff.de offi.prefec.vrb.l.
ij.⁊ de iurisd.om.iud.l.fi. Idem,si existat in loco sui territorij: si
tū pronunciat de reb. extra territorium vel intra existentibus,
quia si dici posset quod iudicare de his valeat,tamen missionem
facere non potest.ff.de bo.author.iud.pos.l.cum vnus.§.pen. et
de re iu.l.a diuo Pio.in prin.⁊ dic vt plenius not.C.vbi in rez
1 act.l.fina.Conclusio autem †ad omnia predicta est,quod factuz
a iudice, quod ad eius iurisdictionem non pertinet, vel spectat
ad eius officium non est ratum habendum vt ff.de regu.iur.l.
factum a iudice.⁊ extra eo.tit.c.ij.⁊ c.quoties.li.vj.⁊ l.fi.ff.de iu-
2 risdi.om.iud. et idcirco † tam sententia,quam preceptum, quam
cófessio,⁊ omnes processus coram iudice facti nullius sunt mo-
menti vt extra,de iudi.c.at si clerici.⁊ ff.de pe.l.ij in fin. Predi-
cta aūt fallūt in casibus suis.vcz in reconuentione cause ciuilis:
vt C.de sen.⁊ interlo.om.iud.l.cum Papinianus,per authen.⁊
consequenter.⁊ C.eod.d.c.at si clerici. Aliquando partes con-
sentiunt sciētes eum qui habet alias ordinariam iurisdictionē,
non dico delegatam.licet inter easdem personas non cósentien-
tes,non de illa re vel quantitate,vt C.de iuris.omn.iud.l.j.⁊ ff.
de iudi.l.j.⁊ ij.plenius not.in d.c. at si cleri. Sed tamen non at-
3 tendas hic † esse differentiam,si talis consensus durat quousque
lis contestetur. si enim peniteret consentientem qñcunque ante
litem contestatam, non compellitur huic conuentioni stare, vt
casus de iurisd.om.iud l.si conuenerit. licet penitēs possit con-
ueniri ad penā,vel iteresse si adiecta fuerit,vt C.de pact.l.si pa-
cto.⁊ Inst.de inuti.stip.§.alteri.⁊ adde casus qui no.x.q ij.in fi.
4 ¶Ex predictis igitur primo quero Quid † si iudex profert sen-
tentiam vltra quantitatē sue iurisdictionis,vt puta hz potestatē
cognoscendi de causis consistentibus vsque ad quantitatē cen-
tum aureorum:sed ipse fert sententiam in ducentis aureis,nun-
quid valebit sententia in aliquo?⁊ an valebit sententia:⁊ in q-
bus iudicare potuit? Et certe de vlteriore quantitate non est
dubium,vt s.dictum est,⁊ ad idem ff.mand.l.rogatus.sed in ea
quantitate,in qua potest,an valeat sententia?glo.variauit. Naz
ff.de iurisd.om.iudic.in l.si idem cum eodem.in fin.gl.dicit.idem
esse.⁊ allegat ff.de fideiussoribus.l.si a reo.ij.respós.⁊ l.Grece.§.
illud.⁊ aliter gloss.dicit C.de re iu.l ij.Unde quidam ita distin-
gunt. Aut iudex pronunciat vltra quam possit ⁊ debeat, ⁊ tūc
ipso iure non valet sententia,Idē si vltra quam pōt vt C.quan-
do prouo.non est neces.l.certa. aut vltra quam debeat.Si vltra
id,quod pōt.non valet. C.de mod.mul.l.fi.sed videtur verius,
a quod illud inutile tantum vitietur,[a] vt d.l.certa.⁊ ff.man.l.si p-
curator.⁊ quod no.C.de sacrosan.eccle.l.illud.⁊ clare dicitur ex-
tra de preben.c.dilectus.quia lz sententia non possit pro parte
valere ⁊ pparte non valere.d.l.in hoc iudicio.ff.famil.erciscū.et
C.eod.l.licet.verum est quando vna species alteri coheret,non
5 alias,vt d.l.in hoc iudicio.sed in contractibus † separabitur vti-
le ab inutili,quia quantitas est ipso iure diuisa.vt not.de re iudi
ca.l.a diuo Pio.§.hoc amplius.⁊ cū vitiata quātitate inutili re-
manet vtilis.⁊ in ea valet.vt ff.de vsur.l.placuit.et de verb.ob.
l.j.§.si stipulanti.que quidam inutilis adiectio ita vitiatur,quod
nó habetur pro adiecta.ff.de ver.ob.l si quis stipulatus abs te.

6 **Secundo quero** an † Papa possit iurisdi-
ctionē vēdicare? Et dixerūt
quidā,q non,qz dicunt q iurisdictio est quoddā genus:sed ali-
quid in genere vendicari non potest.ff.de rei vendi.l.si rem.in
prin.ergo,⁊c.Item alia ratione,quia,(vt dicunt) iurisdictio est
quoddam ius incorporale. in iure eñ consistentia incorporalia
sunt,vt ff.de rer.diui.l.j.§.j.ergo vendicari non pōt,cum ea ven-
dicantur que possidentur.C.de alie.iudi.mu.cau.fac.l.j.⁊ ff.de e-
uict.l.vendicantem.⁊ l.vendicatio.ff.de rei vendic. sed incorpo-
ralia non possidentur.ff.de vsuca.l.sequitur.§.si viam.ergo ven-
dicare non possunt:sic dispensatio,cū consistat in iure, vt lex dis-
ponit,tamen verum distinguitur. Econtra videtur, quod sic,qz
cum non pro iure incorporali,sed seruitutis, vel vsusfructus da-
tur actio, vt Institut.de actio.§.ij.⁊ iij. Sed potest responderi
quod illud ideo quia sunt actiones in rem scripte,vt ibi dicitur.
Item videtur ad id quod sicut filium meum,p sue libertū vel co-
lonum,in quibus ius potestatis habeo.possum vēdicare,vt ple-
ne no.ff.de lib.exhiben.l.j.§.penult.sed hic fiet vēdicatio ad ista
tamen de iure Roman.vel Quiritum. Preterea,ibi vendicatur
persona propter ius quod in ea pretenditur, sed in proposita q-
stione nunquid possit iurisdictio vendicari? Sed ad hoc respō-
deo quod si recte intelligas, quod per predicta iura questio est
sublata. Nam semper oportet esse personam. vel in qua vel p-
pter quā iurisdictio vendicatur quod potest esse multis de cau
sis,extra de prescrip.c.cum olim extra de maio.⁊ obed.per to-
tum.xvj.q.vij.c.omnes basilice.ff.de iurisdi.omn.iudi.l.et quia
Uel dic quod ibi petitur iurisdictio tēporalis, vel secularis di-
gnitatis , vt puta ius Comitatus vel Marchie, vel Baronie,
vel ius alterius dignitatis spiritualis. vt puta decanatus, vel
prepositure,vel alia dignitas. Implorabit etiam cognitionem
7 pretoris vel officiū iudicis. Licitum est enim ei†qui habet ius
in aliqua dignitate.vt possit eam petere.sed quia non competit
sibi aliqua actio,habet officium iudicis:ff.de min.l.quod si mi-
nor.§ fi.⁊ de libe.exhiben.l.j.§.hoc interdictum,⁊ talis actio si-
ue officium erit nobile.Et hoc tenet Spe.in titu.de act.§.sequi-
tur.versi.vtrum autem petens.⁊ de religiosis domibus versic.
porro si aliquis petit. Rei vendicatio autem in predictis non
competit quia pro rebus tātum corporalibus datur, vt s.dictū
est , ⁊ posset dici quod actione confessoria agi possit secundum
Inno.⁊ plene extra de excep.c.venerabilis.

8 b **Tertio quero**, †quidā laicus delictuz cōmisit, ⁊ postea effectus est cleric9.[b] q-
ritur ad quem spectet cognitio illius delicti, an ad iudicem se-
cularem,de cuius foro erat tpe perpetrati criminis, an ad iudi-
cem ecclesiasticum,in cuius iurisdictione nunc inuenitur per su
sceptionem ordinis clericalis?Et primo videtur quod sit cogni-
tio iudicis secularis,quia debemus spectare tempus delicti.ff.
de penis.l.j.⁊ l.moris.in fine.⁊ de quest.l.statuliber. ⁊ sic specta-
mus tempus contractus.ff.de contrahen.emptio.l.Rutilia.ex-
tra de elec.c.dudum.⁊ videtur casus de adulte.l.adulter. §.si eo
tempore.vnde per commissionem delicti videtur preuētus a iu-
dice seculari,arg.ff.de iudic.l si qs postea.⁊ de iurisdictio.omn.
iudic.l.pen.extra de foro compe.c.proposuisti.Ad idem facit,qz
obnoxius muneribus realibus,licet efficiatur miles,cogitur ad
illa munera subeūda.ff.de mu.⁊ ho.l.cura.in fi.⁊ C.de sac.sanc.ec
cles.l.qui sub pretextu.ff.de iur.immu.l.semper.§.diuus.quia no-
xa caput sequitur,vt delicta ⁊ honores cum capite ambulent.ff.
de noxa.l.j.⁊ de car.l.cum fine.⁊ ff.de iniur.l.iniuriarum.Item,
quia seruus delinquens si postea efficiatur monachus,vt penā
euitet,debet de monasterio extrahi,⁊ pene tradi,d.§.si quis.de
furtis.l.si seruus nauem. Sic etiam eximitur a militia,⁊ a milita-
ri soluitur sacramento miles,qui propter metū delicti,quod an-
te commisit,nomē militie dedit,vt ff.de re mil.l.fi.Ad idez,C.de
decu.l.omnes.lib.x.C.de epis.⁊ cleri.l.officiales.in prin.C.ad le.
Corne.de fal.si quis decurio.§.nec vero.C.de cu.vel cohor.l.j.⁊
extra de pen.c.cum dilectus.⁊ de voto,⁊ vo.re.c.ij.⁊ de excu.tu.l
tutor.⁊ ff.ad munic.l.incola.Econtra videtur,qō cognitio istius
spectet ad iudicem ecclesiasticum,de cuius foro effectus est Nā
per ordinis assumptionem exemptus est a iurisdictione laicorū,
C.de Episco.⁊ cler.l.quisquis emensis.imo punitur pena sacrile
gij laicus,qui cognoscit ⁊ iurisdictionez exercet in clericos ex-
tra de foro compet.c.ij.⁊ de iur.ca.c.cum olim. vnde si iudex lai-
cus se intromittat,non valet quod agitur,tanquam ab incompe-
tente factum vt extra de iudi.c.j.lib.vj.Itē quia deuenit ad eum
casum,a quo non potuit incipere ideo vitiatur.ff.de seruit.l.pro
parte.⁊ ff.de re mili.l.qui cū vno.§.reus.quia sicut superueniēs
dignitas temporalis eximit quē ab alterius potestate, vt in au-
then.sed episcopalis.posita C.de Episco.⁊ l.sacrosancte.⁊ C.
de decu.l.fi.ita multo fortius dicitur, quod superueniens digni-
tas spiritualis debet eximere iurisdictione laicorum,vt C.de he
re.auth.Gazaros.Item quia per assumptionē ordinis est post
ea defendendus excusando.ff.de vaca.mu.l.iij.in prin.⁊ l.his ho
noribus.§.j.⁊ ff.quis cau.l.qui autem.ff.de excut.tuto.l.spado-
nem.§.si autem.⁊ l.iurisperitos.⁊ ff.de arb.l.nō distinguimus.§
sacerdotio.Respond.distinguendo.Nam si constat,quod laicus
propter commissum delictū efficiatur clericus in fraudem. ⁊ cau
sa euitandi penam delicti puniendus est per iudicem secularem.
per iura primo alle.⁊ maxime per l.hos accusare.in fin.primi re-
sponsi.ff.de accusat.⁊ de adult.l.si maritus.§.legem.fraus autez
presumitur.secundū Dy.si iam erat accusatus,vel in crimine de
prehensus,per l.post contractum,ff.de dona.Si autem non cō
stat,nec est fraus presumpta, etiam puniendus est per iudicē ec
clesiasticum,per iura secundo alleg.arg.ff.de bo.eo.l.fin maxime
vt cum de damnatione agitur,deprehenditur in habitu,proba-

tur extra de sententia excomm.c.si iudex.lib.vj.vel dic vt ibi no.
9 Sed rursus †queritur, quidam post delictum commissum fit no/
uiter incola alterius loci, vel se transfert ad alium locum, vbi pri
mo domicilium habebat, cõtra quem iudex loci, vbi deliquerat
procedit, ⁊ eum ex contumacia ponit in bannum, iudex vero loci
vbi nunc inuenitur delinquens, procedit contra eundem ex eo/
dem delicto, queritur vtrũ de iure possit? Et videtur, quod non,
quia quoties de delicto est semel cognitum non debet amplius
cognosci, siue absoluendo ff.nau.cau.stab.l.ʒ.ff.de accu.l.si cui.
§.ijsdem criminibus.C.eo.l.si quis homicidij. siue etiam condẽ/
nando, vt ff.de accu.l.senatus.⁊ de exce.re.iudi.per totũ, cum nõ
debeat de delicto eiusdem hoĩs sepius queri. Sʒ in casu propo/
sito iudex loci delicti cum semel quesierit eum ex contumacia cõ
demnando, sequitur quod secundus iudex eum punire non dʒ.
Contra, quod sic, non obstante dicto banno, quia per bannum
non dicitur a pena delicti absolutus, vel condemnatus. Non e/
nim fuit nomen eius receptum inter reos quod fit per litis con/
testationem.ff.de adul.l.si maritus.§.pscriptiones.C.eo.l.adul/
teram.⁊ ideo diffinitiua ferri non potuit.C.de lit.contest.l.j.in
authen.de exhiben.reis.§.si vero.C.de accu.l.absentes.ff.eo.tit.
l.iij. Et si obijciatur, quod licuit ex forma statuti, quo cauetur,
vt etiam contumax possit diffinitiue condemnari, respondeo,
quod ex tali condemnatione nulla pena est secuta. vnde condẽ/
natio opitulari non debet.ff.de exce.rei iudi.l. euidenter. nec ex
suo delicto, vel ex sua improbitate debet actionem, vel lucrum
consequi.ff.de furt.l.itaque.ff.de interdi.⁊ rele.l.relegatorum.§.
fi.⁊ de neg.gest.l.siue hereditaria. hoc videtur verius quod bã/
num fuit ratione contumacie, et etiam pro delicto aliter fuisset
punitus. nam si presens fuisset, sine pena non euasisset.

10 **Quarto queritur**, quid si † in vtine fur vnũ furtũ cõmisit aliud Par/
me nec inuenitur quod fuerit de aliquo predictorum punitus,
nunquid si deprehendatur per Potestatem Parme, possit euʒ
furcis suspẽdere: quod videtur, quia sepius commisit ff.de pen.
l.capitalium.§.famosos.⁊ quia binus actus inducit consuetudi/
nem.C.de episc.au l.iij. ⁊ quia sepius committendo videtur fa/
mosus, id est, fama, vt ibi dicitur. Et not. quod plura delicta con/
currentia aggrauant penam delinquentium: quia grauius pu/
niuntur.ff.de re mil.l.non omnes.§.qui desertioni.et C. de rap.
virg.l.j.§.fin. Ecõtra videtur, quod non: qꝛ in territorio Parme
vnum tantum furtum commisit, de quo tamen habet punitionẽ
Potestas Parmensis, vt in authen.qua in prouincia.C.vbi de
cri.agi opoꝛ.ff.de offi.presi.l.j.⁊ secundum omnes fustibus erit
puniendus regulariter pro vno furto quod in loco sue iurisdi/
ctionis commisit, vt in authen.ʒ nouo iure.C. de ser.fug. vnde
de alijs nil ad eum, vt ff.si ser.ven.l.loci corpus.§.competit. Cõ/
stat enim, quod de alijs est iudex per eandem l.iij. ⁊ dictum est
plenius.s. in prin.huius tractatus, imo, quod ad alia maleficia
alibi commissa est remittendus, ⁊ ad locum criminis puniẽdus
per suum iudicem, vt in authen.vt nulli iu.§. si vero quis com/
prehensorum.⁊ de accus.l.si cui.§.fina.⁊ hoc videtur verius. Sʒ
Gui.de Suza.secundum feroces rectores contrarium seruat di/
cens, quod constat eos tunc famosos esse, ⁊ ideo vt famosi pu/
11 niẽdi sunt. Et ĩtelligit† quod binus actus inducat cõsuetudineʒ
in criminalibus, alias non, vt extra de cau.pos.⁊ ppriet.c.cum di
lectus. Qualiter autem quis puniatur pro pluribus furtis, dic
vt plenius not.ff.de penis l.capitaliuʒ.§.famosos. de causa dic,
vt in authen.sed nouo iure.iuncta gloss.ibi.C.de seruis fug.

12 **Quinto quero** †quando plures sunt iudices, qui parem habeãt iurisdictio/
nem in causis, vt puta Potestas ⁊ Capitaneus, quorum vterqʒ
habet iurisdictionem in maleficijs, ⁊ eius cognitionem vt est in
aliquibus ciuitatibus, vt Perusij. Uel pone in scholaribus, q
habent tres iudices, vt in auth.habita.C.ne fil.pro pat.vel pone
in iurisdictione presidis pũincie rectores ciuitatis illius vt pu/
ta in Marchia, vel in patrimonio. Modo accedit quod perpe
tratum est delictum in illa ciuitate vel territorio, cuius occasio/
ne rector prouincie ⁊ Potestas illius ciuitatis incipit procede/
re queritur quis eorum prefertur: ⁊ preferendus est qui in cita/
tione preuenit, vt ff.de iudic.l.si quis postea.⁊ l.vbi ceptuʒ.⁊ c.
13 pposuisti.extra de fo.comp. Quid, †si ita concurrant in citãdo,
quod nõ appareat quis prioꝛ ⁊ quis posterioꝛ citauerit: Et pri/
mo videtur quod inuicem se impediant per concursum ⁊ q pre/
uenit, procedere debet.ff.de le.j.l.huiusmodi.§.fin.C.qui admit.
ad bo.poss.l.si ff.de reb.dub.l.quoties. vnde ratione incertitudi/
nis neuter admittẽdus videt.ff.de vsufr.l.si quis.§.interdum.et
de re iud.l.a diuo. Ad idem, quia vbi ratio ista inuenitur eo tem
pore, ⁊ die confecta. ita quod non appareat quod fuerit primum
⁊ qd posterius, ratione incertitudinis neuter valet. ff. de bono.
poss.secundum tab.l.j.§.j.⁊ ibi no.⁊ in §.si quis. Ecõtra videtur

quod vterqʒ habeat iurisdictionem ff.de excu.tut.l.si vnus
oriundus. ne vnus per alium impediatur: quia in hoc sunt pa/
res: quia par in parem, ⁊c.l.ille a quo.§.tempestiuũ.ff.ad Treb.
⁊ l.digna vox.C.de legi. Sed ex hoc sequeretur valde absurdũ:
quia non debet pro eodem furto citari ⁊ ad diuersa tribunalia
vocari.ff.de re iud.l.contra pupillum.§ j.C.de iud l.nulli.ff.iud.
sol.l.iam tamen, ⁊ quia de delicto eiusdem hominis non debet
sepius queri.ff.nau.cau.stab.l.j.in fi.de accus.l. senatus. Et ideo
dic quod vnusquisque illorum rectorum in dubio consequitur
medietatem illius pene, et sic diuidantur inter se pro diuidia
parte, ⁊ est expressum.ff.de pigno.l.si fundum.§ si alio.in fi. et l.
in delictis.⁊ ff.loca.l.in operis.⁊ ideo inter se debent conuenire
quis eorum procedat, ⁊ alter desistat, ita quod tempore exactio/
nis quilibet dimidiam consequatur, vt dictum est: alias per su/
periorem compellentur concordare.ff. de excu.tut.l. chirogra/
phis.⁊ de per.hered.l.iij.⁊ de preb.c.ad hec.⁊ not.lxv.dist.can.
14 si forte. † Et idem dicitur in simili questione, videlicet quando
commissum est delictum in confinio duarum ciuitatum, ⁊ dubi/
tatur in cuius territorio est commissum. Nam ratione dubij v/
terque ciuitatis rector procedere potest vt plene not.ff.de libe.
agno.l. siue contra.in beneficijs autem simul pluribus cõcessis,
dic vt extra de preben.c.si a sede apostolica.lib.vj.

15 **Sexto** †queritur, ciuis veteris vrbis tractatũ habuit ⁊ mãdauit in ciuitate Uiterbij cuidã Seio q
occideret ciuem Uiterbiensem in Uiterbio, ibi ipse captus con
fitetur quod de mandato ciuis vrbis veteris predicta commi/
sit, qui transtulit se de vrbe veteri, ⁊ ibidem sibi mandauit ciueʒ
occidi, rector Uiterbij, formato processu, procedit ad sententiam
contra alium ciuem Uiterbianum mandatorem: post tẽpus ve/
nit talis mandans in fortiam communis Uiterbij, petitur con/
tra eum executio tanquam contra bannitum, et condemnatum.
Sed pro parte mandantis excusatur, quod nullus est proces/
sus tanquam ab incompetenti iudice factus quia rector Ui/
terbij nullam habet iurisdictionem in eo: ideo cẽsendus est pro/
cessus nullus, tanquam factus ab eo, cui ius et potestas dam/
nandi non fuit. vt plene dictum est supra in prin.huius tracta/
tus. Econtra per Rectorem Uiterbij allegatur quod validus
est processus, ex eo quod mandans predictus mandauit secuta
offensione vt supra probatum est multis iurib.⁊ arg. et confir/
matur primo quia licet arguere de contractibus ad delicta ff.
de iudic.l.omnem. Sed constat, quod ibi videtur quis contraxis/
se, vbi se soluturum constituit, vt l.contraxisse, ff.de acti.⁊ oblig.
ergo in proposito ibi deliquisse videtur, vbi delinquendum mã/
dauit, ⁊ sic Uiterbij deliquisse videtur: quia cõsideranda sunt nõ
solum verba, sed eius effectus sequutus.C.de libe.preter.l.iij. ite
quia non inspicimus tempus conditionis apposite, sed existen/
tis.ff.de condi.⁊ demon.l.legata sub cõditione. Igitur ⁊ hic in/
spicitur tempus perpetrati criminis, ⁊ locus vbi perpetratum
est quasi precedentia ex postfacto confirmentur.ff.de reb.credi.
l.proinde. ideo Uiterbij dicitur esse commissum. Item quia ad
confirmandã donationem factam inter virum ⁊ vxorem non at/
tenditur tempus facte donationis, sed illud tempus ad quod
confirmari potest scilicet mortis, vt ex tunc valeat. vt ff.de don.
inter vi.⁊ vxo.l.si eũ.§.fi.⁊ l.seq.⁊ C.de admi.tut.l.[illegible]
punitur mãdans, sicut mãdatarius.C.de accu.l non ideo minus
imo mãdans pro principali percussore habet.ff.ad [illegible]
si percussit consummatũ est mandatũ per consummationem de/
licti mãdati.ff.de verb.sig.l.sepe.ad fi. Igitur ⁊ si inspiciendũ est
delictũ cõsummatũ, igitur ⁊ locus vbi cõsummatur ad illud re/
ferendo.d.l.proinde. Econtra videtur quod iudiciuʒ sit nullum
tanquam factum ab incompetenti iudice, cum in ciuem vrbis ve/
teris nullam habeat iurisdictionẽ, mãdatũ autem interuenit ex/
tra territorium Uiterbij, vt supra proponitur: ergo, ⁊c. arg. ff.de
iud.l.eum quem.⁊ in l.fi.ff.de offi.rect.prouin.l.iij.C.qui pro sua
iurisd.l.j.⁊ ideo ad locum delicti remittendus est, vt ibi punia/
tur, vt in auth.vt nulli iudic.§.si vero quis comprehensorum ca/
sit delictum graue, Si vero esset leue, in loco delicti puniretur,
vt eo.ti.§ si quis vero cognoscat.⁊ no iij.q.x.in prin.⁊ hoc vide/
tur verius. Ad d.l.contraxisse respondeo, quod hec lex non ob/
stat: qꝛ in casu nostro plura facta seu delicta commissa fuerunt ad
uersus quemlibet pro se, sed ibi prouisio ⁊ solutio sunt ad idem
16 quo ad obligationem dissoluendam ideo diuersum. ¶ †Quod
autem dixi de remittendo ad suum iudicem, intelligitur de vr/
banitate, non autem cogitur, vt not.ff.de accus.l.si cui.§.fin. Sed
contra prouincie iudex non tenetur reũ fugientem remittere ad
locũ delicti, vbi puniendus est ita loquitur d.§.si vero quis com/
prehensorum. quia iudex loci delicti cognoscit, ⁊ punit.ff.de ex/
cusatio.l.fina.⁊ d.authentica. qua in prouincia. sed cum non sit
graue, sed leue delictum, tunc sue prouincie iudex non cogi/
tur remittere, sed puniet ipsum, vt in authenti. vt nulli iud.§.
vero

vero cognoscatur.& not.iŏ.questio.vj.ex prouincia.vt S.dixi.

Septimo queritur †nūquid morte delegātis finiatur iurisdictio delegati? Et distingue, aut delegās moritur naturaliter aut ciuiliter. Item aut moritur re integra, aut nō. Primo casu, s.qñ moritur naturaliter,& re integra,in totū finitur iurisdictio delegati,vt ff.de iurisd.om.iu l.1 q̄. Iusti.mandati.ꝯ recte.& extra de offi.dele.c.ij.& e.ti.lib.vj.c.ſi delegatus a contrario sensu. Si autem moritur ciuiliter,puta quia relegatur,deponitur vel excommunicatur,vel deportatur,tunc ſi est res integra,finitur delegatio.vt ff.de leg.iŭ.l.cum pater.ſ.hereditatē.ff.de iure fisc.l.3.& ibi Bar.ius.ff.ff.de do.inter vir.& vxo.l.cum hic status. ſ. ſi donator. & d.c.ij.Ad idem quod not.extra de offi.dele.c.j.lib.vj. Īn alio vero casu quando delegatus re non integra moritur,quod ex sola citatione,etiam ciuiliter siue naturaliter moriatur delegans, non expirat iurisdictio delegati,ff.de iud.l.venditor.ſ.j. qz per citationē perpetuata est iurisdictio,vt extra de officio delega.c.
18 gratum.& de ſi delegatus.& d.l.& quia. ¶Predicta fallunt †in delegato pape cuius delegatio obitu non finitur committentis, ſz tanquam ordinarius remanet in iurisdictione sibi concessa,etiā post obitum committentis, non inspecto quod res sit incerta
19 vt.non.vt extra de offic.deleg.c.iŭ.lib.vj.& ibi not.idem †in officiali,vel vicario episcopi,quia licet sit extraordinarius,vt extra de consue.c.non putamus.lib.vj. non tamen re integra expirat iurisdictio eius obitu committētis,vt not.de offic.vic.c.j.lib.vj. vnde summi pontifices est speciale propter dignitatem & bonorum prerogatiuam vt supra dictum est,vt d.c.j. Sicut etiam †nō finitur officium executorum ad exequendum aliquam gratiam
20 vel prebendam ab apostolica sede cōcessam licet re integra cō-
21 cedens moriatur extra de offic.dele.c.ſi super gratia.lib.vj.† Sz quid de procuratore? Dic quod procurator re integra reuocat morte cōstituentis,vt C.de procu.l.procurator.nisi sit factus dominus per litis contestationem:tunc enim nō reuocatur, vt eo. tit.l.nullum. Item in alio casu morte constituentis non finitur mandatum,si dominus procuratoris presente,& volente satisfecit pro eo:quia tunc etiam lite non contestat:non reuocatur,vt ff.eo.ſi defunctus. Si autem sit procurator ad negotia,dic quod reuocatus est morte domini.ff.man.l. inter causas.& Īnſtit. eo. tit.Recte,quod est verū. si est res integra scilicet non inceptis negotijs vel negotiationi cepte non conueris. Si vero res non est integra,vt quia sunt cepta tam negotia vel eius conuentia moritur dominus:tunc procuratio durat ff.de inſt.l.ſi quis mancipijs.ſ.ſi impubes.extra de offic.dele.c.fin.ſ.officium.lib.vj.& ff. de negot.gestis.l.eum actum.& l.atqui natura.ſ. Scęuola.& C.vbi
22 causa pup.l.j.& de pac.pig.l.fin. Sed quid de contra si moritur is, cui facta est delegatio,dic quod si moritur re integra non extinguitur eius iurisdictio, sed reuertitur in delegantem. extra de offic.deleg.c.lib.vj. Si autem re non integra extincta est iurisdictio eius,quia non reuertitur.vt dictis capitulis.& argu.eius quod legitur & not.ff.man.l.inter causas,in prin.& l.ſi quis aliū. ſmorte.

Octauo queritur qđ,ſi fiat delegatio pluribus iudicibus de eadē re
23 in cā delegatione est adiecta clausula,quod ſi nō omnes &c.quę ponitur extra de offi.deleg.c.vno,an ſi aliquis eorū preueniat in cognoscendo, erit potior alijs consocijs suis? Primo videtur quod ſic.ff.de inrisd.om.iud.l. cum quedam.etiam ſi nondum tulit sententiā.d.l.ij.ŏ.responso. Ad idem.ff.de procu.l. ſi pluribus.& quod not.ff.de iud.l.vbi.& quod not.in l.j.C.etiā per proc.&c.qō not.autem habita.C.ne filius pro patre.ff.de leg.j.l. ſi pluribus. in fi.Bal.ff.de iudic.l ſi quis postea.extra de fo.comp.c.pro posuisti.Contra videtur quod nō:quia cum duobus causa committitur,in dubio omnibus commissa videtur, vt ff.de arb.l non distinguemus.ſ.cum in plures.pe.responso. Igitur sententia vnius non tenet.extra de offic.deleg.c.cum causam matrimoniū. Item dic,duo ex tribus. Unde videtur quod non ſi portio. ff.de nor.l.ſiquis a multis.& ff.de pec.l.ſi vero. Īn quibus dicit quod non preuenitur agendo vel litē cōtestando,nisi perueniatur ad sententiam,sed dic quod primus verius est & cum aliis ca-
24 sibus soluitur,ideo solue secundū Īyn.vt ipse not. in d.l.ſi plures.ſ.fin.sed in quesito perdēdo desideratur sententia,l.ſi quis a multis.ff.de nox.& Quandoque autem dicitur clausula,quod ſi non omnes &c.vel illa quod sit melior cōditio occupantis tūc siue vnus siue alter incipiat tamen collegas non excludit d.ſ.in plures.& dicto.c.j. extra de procu.ſi duo lib.vj. Idem ſi non fit ibi clausula insolidum. Nā quilibet agit pro parte,d.l.ſi plures.
25 Sz in ordinarijs quilibet per ses seorsum habet iurisdictionem, vt ff.de offi.procon.l.j.Etnon†facta cōiuncta commissione,vel electione de pluribus ad aliquod officium, vel iurisdictionem exercendam vno eorum habēte vel recusante interim totius iurisdictionis exercitium pertinet ad collegam qui exercitiū occupauit,vt ff.de app.l.Imperatores.ſ.ſi magistratus.

Nono queritur †nunquid assessor presidum habeat iurisdictionem in ferē
26 do sententiam quibus assidet? Et dic quod non,sed sunt ferende per eos.scilicet.presides vt not.ff.de officio assessō.l.j. in gl. ſi. Unde sententia lata per assessores non valeret nisi eam ferāt ex delegatione a presidibus eis facta, vt in eadem glos. que innuit,etiam si sint cause ciuiles,vel tales criminales.que delegari possunt,vt ibidem dicitur.sed de consuetudine secus obseruatur in ciuilibus.† Item dicit quod remoto preside ante tempus, dicitur culpa assessorum.licet autem contra. vt sibi imputet qui imperitum elegit.ff.de rei ven.l.vtique.ſ.ſi. ibi no.& vide quod not.gloss.in l.iŭ.C.de officio eius qui vicem alte gerit.

Decimo queritur † quidaꝫ de presidētibus
28 ciuitatis iuit extra territorium,vt puta quando ciuitas eorū facit exercitum contra aliquod castrum extra ciuitatis territorium consistens,nūquid habeant illi iurisdictionem mandandi inter suos subiectos? Certe dicendum est quod non:vt ŭ.q.ŭ.c.j.quia ibi priuatus est, vt no. S.in prin.tituli: sed cautela est vt vel ante exercitum vel post in loco sui territorij faciāt reformari,vt que in exercitu fiāt, valeāt,
29 per ea que not. de ca. ſnlo.ŭ.q.vŭ. †Primo queri potest, nunquid presidentes habeant iurisdictionem puniendi suos familiares in iurisdictione, siue in officio delinquentes. qō videt ff. de custo.re.l.milites.& de penis.l.ſi quis forte. ſ. ſi quos comites.& alias p l.iŭ.ff.de offi.pſi.ſz posset dici Īnum vt C.de offic. presi. Aug. l.ŭ.sed ibi forte loquitur de ordinarijs iudicib. vnde in eorum priuilegium,quia forte habebat per se officium administrationis a populo. † Sed vlterius queritur, nunquid presi-
30 dentes possint cognoscere de iniuria eorum familiaribus illata. Et primo ¶Vet. videtur quod sic.ff. de arbi. l.etiam. de iu.d.l. in priuatis. Econtra videtur.quod non,quia ille loquitur in ciuili, ſz in criminali non videtur.ff. de iurisd. om.iu. l. qui iurisdictioni. ſz dominus Iac.de are.dicit quod sic quia per hoc videtur sententia tueri dignitatem.ff.de offic.presi. l. obseruandum. et tunc non est dicenda qō potestatis,sed dignitatis,vt C.de heretic. l. Manicheos.Ad hoc facit quod not.ff.ad muni.l.de iure.& ŭ.q. vŭ.c.ſi quis episcopus.Iure vero Decretalium non distinguitur,
31 vt extra de preben.c.j.li.vj.† Postremo dic,quod licet iudex nō possit extra territorium suū vel prouinciam iudicare.vt ff de de iud.l.j.& ff.de interd.& releg.l.relegatorū.ſ.ſicut.& ſ.ſi quis & dicit in prin.huius questionis.nec etiā potest ibi ordinare vt not. i.q ŭ.extra volūtariam iurisdictionem potest idem exercere,& de legare.vt no.extra de ver.ſig.c.ex parte. Ītē potest absoluere excommunicatos suos in quacunque prouincia, vt ibi pro tribunali autem sedere in alterius prouincia non potest. vt extra, de offi.le.c.nouit.item non parochianum alterius prouincie ad penitentiam recipere.vt no.extra de sepul.c.j.

Undecimo queritur †ficorā syndico,q
32 bz aliquem officialem syndicare preponitur,vel instituitur actio de aliquo maleficio personali,quod dicitur commissum per eū officialē, qui syndicatur suo durante officio,vt puta de homicidio vel alio crimine personali commisso,cum eius durabat officium,nunquid habet iurisdictionem cognoscendi,& puniendi? Et primo videtur quod non,quia syndicus non habet merum vel mistū Imperiū sed solam cognitionem,& punitionem. De administratis,negletis,vel ablatis per illū officialem occasione illius officij,de quibus puniendus est per iudicem illius loci vbi officium gessit de alijs potius videtur cognitio rectoris succedentis in illo officio siue alterius qui de hoc habet iurisdictionem quā ipsius syndici,quia ad ipsum nequaquam spectat cognitio meri vel misti secundum formam statuti. Econtra videtur quod possit quia examinator villicationis audire debet generaliter omnē villicationis speciem & ipsam de omni eo quod commisit, punire p. qualiter & quando.el.ŭ.extra de accus,sed generalis nunquā syndicatur de omnibus in officio cōtingētibus audire,& cognoscere debēt,quia qui omne dicit,nihil excludit.extra de maio.& obed. c.solite.in fi.& quia verbum generaliter pro latus generaliter est intelligendum.ff.de ser.vrb. predio. l. ſi seruitus. videtur etiam quod omnis syndicus de predictis punire non possit,cum in generali commissione non veniant,nisi nominatim specialiter demonstretur.ff.de offi.eius cui manda.est iurisdi.l.j.extra de offi. vica.c.j,lib.vj.Unde dicendū est quod omnis sua authoritas dependet ex forma siue electionis,& potestatis illi attribute. ff. de arbi.l.nō distinguemus.ſ.de officio. Sed cum dictus officialis dictum delictū commisit suum officium exequendo,an teneatur vel non,dic vt plene no.ſ.de questio.ŭ.q.iŭ.

33 **Duodecimo queritur.** †quidam accusavit in curia Bononie si Titius ciuis Parmesem, quē ōt deliquisse in territorio Bono. ōt accusatus ego dico, non aio litis cōtestande, hoc delictum me non commisisse. sed posito quod delictum probaretur ego declino forum vestrum, q; non estis in hoc iudex competens. nam hoc maleficium est commissum in regno, extra vestrum territorium, vnde nō habetis de hoc notionem. iudex autem mandat quod respondeat: cum ex serie cause appareat eum esse iudicem. replicat accusatus, domine. ista exceptio est emergens, & ideo prius est tractanda. ff. de lib. cau. liberis. §. fi. C. de ordi. iudi. l. j. de dilatio. l a procedente. ita quod, causa cognita, pronunciare debetis vos esse iudicem, vel non esse. ff. de iudic. l. si quis ex aliena. Dic secundum Guido. de Suza. quod procedendum est super accusatione, & in processu apparebit. quē finē causa habere debeat. C. qui accu. non pos. l. j. nam si constiterit de territorio tunc non valebit processus. sed extra territorium remittit ad suum iudicem vt supra in q. vij. in pronunciando se non esse iudicem per dicta iura. Si aūt de necessitate sit pnunciandum, dic vt j. de q. vere emergentibus. q. pe. †

34 Circa materiā huius tract. est sciendum, quod iurisdictio est nomen generale comprehendens merum & mistum imperium: sed non conuertitur, quia non omnes, qui habent modicam coercitionem, habēt omnem iurisdictionē, vt not. ff. de iurisdict. omn. iud. l. imperiū. & quia non omnes, qui habent hanc iurisdictionem, habent merum imperium, & mistum. Omnis enim minor magistratus habet iurisdictionem, & prebet authoritatem manumittere volentibus. aut apud eū instrumenta aperiūtur, & pecuniarias causas iudicet, & leues criminales, vt no. in d. l. Imperium. ergo &c. vocatur modica coercitio, vt eod. tit. l. mandata. §. j. Et possunt hec omnia alteri delegari. d. l. j. ij. responso. & ff. de iurisd. om. iu. l. imperium. in fin. l. solent. & l. pretor. de offi. vica. c. licet. & c. cum generali. non tamen ille magistratus habet merum imperium, vel mistum, quia illud non competit nisi maioribus magistratibus, de quibus habetur in d. l. j. in glossa in verb. tribuuntur. de offi. eius cui man. est iurisd. †

35 Ea vero que competunt iure magistratus, vt maioribus sicut quia merum imperium quod consistit in faciendo homines animaduertere, & mistum imperium consistens in missione in possessionem. vt d. l. imperium. alteri dem andari non possunt, vt d. l. j. maxime punire. vt d. l. j. §. huius rei. Que enim meri, vel misti imperij sunt, per libellum, id est iudicem delegatum expediri non possunt. vt d. l. j. de offi. procon. l. nec quicquam. §. vbi decretum. ff. de offi. procon. & maxime hec non veniunt in generali delegatione. vt ea. l. in prin. Vtergo delegatio meri vel misti imperij valeat, duo secūdum ius ciuile requiruntur. scilicet specialis cōmissio, & quod adesse non possunt, vel abesse necesse contingat vt ibi. sed tunc non venit vltimum supplicium, nec membri mutilatio, nisi quo ad cognitionem tantum, vt in authen. de collat. §. ad hec prohibemus. de iure can. ea que sunt meri vel misti imperij, de quibus no. extra de offic. leg. c. quod translationem. possunt delegari, & a presente si specialiter committatur. extra de offi. or. c. quod sedes. dicitur. xxiij. q. iij. illud. extra de rap. c. in archiepiscopatu. & nō solum quo ad cognitionem, sed etiam quo ad examinationem, vt dicitur mere quoque talis delegatio facienda est habenti iurisdictionem, vt puta alicui magistratui, vt not. in lege prima de officio eius cui man. est iurisdictio. & c. quod sedes. Princeps autē hec omnia delegat, vt ff. de test. l. in. §. idem diuus & not. in d. c. illud. Patet ergo quod in terris ecclesie non est dubium quod possunt committi vt dictum est: dicunt enim in alijs prouinciis iudicem de consuetud. ne obseruare contrarium.

ADDITIONES.

a Th. D. Citetur. Sequitur Lud. Ro. in consi. lxvj.

b Clericus. Aide & ld. consi. iij. quod incip. quod laicus delinquens. & vide Barto. in l. j. ff. de penis. & ibi a post. Alex. & meā, vbi videas.

Tractatus Casuum in quibus citatio non valet, secundum Bart.

Quando in angusta tempora, vt v. q. ij. c. j. & vlt. Quando non exprimitur causa quare fit citatus. v. q. ij. c. vlt. Quando nimis maturatur peremptorium. c. dilecti de dilationibus extra. Non valet ratione temporis, vt quia fit die feriata, vt extra. de feriis. c conquestus. Ratione loci, vt si sit extra diecesim, vltra duas dietas, vt extra de rescript. cap. nonnulli. Si fiat ad locum pertusum, vt extra. de appel. c. ex parte. & ex quib. caus. maio. Limitatione iudicis, si est suidēs quod sit iudex. vt extra de offi. deleg. c. ex literis. Si rescriptum apostolicum non seruatur. vt extra de offi. dele. c. cum in iure. Si euidēs est iudicem esse inimicum. vt ij. q. v. c. quod suspecti. Si citatus spoliatur, ante restitutionem factam, vt ij. q. ij. c. si episcopus. Si libertus citet patronum. ij. q. ij. c. si testes. §. liberti aduersus. Vbicunq; euidenti exceptione potest quis se tueri, vt ff. de iudic l. nō videtur. sed vbi est dubium debet ire allegaturus priuilegium. vt extra. de appel. c. duob. l. ex quacunque sunt. si quis in ius voc. non ierit. & l. si ex aliena. ff. de iudic. Sciendum tamen est, quod si citatio nulla est & citatus non defendatur, procedit ur. vt ff. in. sol. l. si reus. In casus not. ij. q. ij. c. si episcopus. in glo. in verb. conuocari. Et vide plura alia in fi. verfi. innemio tamen, &c.

Ritus iudiciorum ad practicā

per do. Bar. a Saxoferr. Alias dicitur Tractatus, quem debent seruare iudices in cognitionibus & decisionibus causarum.

ADDITIO.

a Th. D. Ritus iudiciorū. Adde, q̄ iste tract. sine gl. est Bar. & ita quod inueni in ij. li. cōsi. cbar. cxiij. qui tractatus fuit posea glossatus. prout in primis impressionibus inuenitur. & cetera. Quis autem glossauerit ignoro. tamen hic est positus tractatus iste Bar. pro tertu. & postea additio sine glossis.

abcdefghiklmnopqrstvxyz

Memorie [a] iudicis, q[ui] tribunali p[rae]est, occurrit ea scripta seruanda, circa cognitionem & decisionem causarum quarūlibet. in eis ordinate procedat. Item quod iudex [b] facilem se prebeat in audiendis clamoribus quorumcūque quibus auditis, conuenientem, petentibus fieri faciat citationem. Item quod si ex querela [m] facta comparat actio curie, vt est inspecta delicta [n] & alijs criminibus [o], in quibus ex officio proceditur. non ultra citationem concedat, nisi denuncians obliget se apud acta ad certam penam [p] de prosequendo, & probando posita, & quod curia inde obtineat. Citet quod super quocunque negotio facienda citatio, que contineat rem, que petitur petentis nomen actoris, & rei, & coram quo sit questio mota.

Item quod assignata [r] responsali per citationem [s] huius dies presentationis [t] ipsius responsalis apud acta. Et quod talis baiulus presentauit tali die apud talem locum talem contra talem. Item quod veniente termino [v] citationis vocetur citatus ad instantiam actoris, & si non compareat, accipiatur eius contumacia in termino, & scribantur apud eum acta. Et si citatio incidat [u] in diem feriatam vocetur die sequenti & precedenti die. Item, post [x] primam citationem expectetur vocatus per triduū de equitate: quo termino elapso iterum vocetur citatus in curia, & si non cōpareat, instante accusatore, damnatur. Et si questio criminalis est: si ciuilis, non bannit, sed damnatur a tertiam partē bonorum mobilium repertorū & decernatur ad rem mittendū in possessionem bonorum suorum repertorum pro mensura debiti declarati. Et hoc habet locum in curia iustitiarij. Et in curia baiulorum non damnatur ad tertiam partem bonorum mobilium, sed ad penam vnius Augustiani tantum decernendo mittendum in possessionem pro mensura debiti declarati. quod debitum declaratur secundum consuetudinem regni que incipit. Contumacem & illa constitutione que incipit. Rei vocationis. dicatione. conuentus & similib. Item reus si compareat in termino offerantur duo libelli [d] in curia per actorem quorum vnus apud curiam remaneat, alius a iudice assignetur, contentus & hoc scribatur apud acta in hac hac forma: Ete tali actoris apud talem locum libellus presens oblatus est in iudicio & apud acta per talem, & similiter per curiam oblatus est. lectus dicto presenti conuento & recipiēti eum. Item si lecto

bella

f bello[f] petat conuentus terminum ad proponendum exceptio-
nes dilatorias, detur sibi: dummodo nominet vnam exceptionē
incontinenti. secundum quod cauetur iure canonico, licet non
multum expresse dicatur ibidem. ⁊ hec omnia scribantur apud
acta, vt dicitur extra, de exce. c. pastoralis in gl. ⁊ in const. regni,
g exceptiones dilatorias. Item si opposita exceptione [g] dilatoria
incontinenti de ea non cōstet sed dilationes requirat, dz iudex
recipere sacramentum ab opponente quod non faciat animo ca
lumniandi seu prorogandi. ⁊ propterea pro firmo se credebat
probare posse, quā postea si non probauerit in termino sibi da-
to, opponens ad expensas omnes sacramēto partis cum taxa-
h tione iudicis declarādas dānetur [h]. Item si lecto libello [i] reus
i non opponat dilatorias, sed lis contestatur incontinenti scriba
k tur litis conte. in hunc modum, Die tali [k] apud talem locū di-
ctus talis conuentus lecto sibi dato libello. lit. contest. negauit
posita in libello saluis iuribus, ⁊ defensionibus suis sibi compe-
tentibus. ⁊ competituris. Si vero fit litis contestatio per pro-
l curatorem, fiat per verbum ignorantie, [l] de ineptitudine [m] libelli
m semper protestatione premissa. Item post lit. contest. [n] recipia-
n tur sacramentum calumnie ab vtraque parte, secundum formam
consuetam iuris. ⁊ authen. signate. C. de iur. cal. authē. principa-
o lis. Item post iuramentum [o] calumnie detur terminus ad pro-
bandū, vtrique parti ⁊ hoc scribatur apud acta curie. Item da-
p to termino [p] ad probandum offerantur duo libelli et exceptio-
nes in causa. scribatur dies receptionis ipsorum hoc tamen at-
tento, quod offerātur die quo cōtestatur lis, vel sequenti ꝑ prin
cipales personas. Sed si per procuratorem causa agitetur de-
bet procurator etiam articulos generales eodem vel sequenti,
vt s. alias aūt intra terminum sibi datum ad probandum offer-
ri potest. ⁊ hec omnia apud acta scribantur cum diebus et locis
quibus offeruntur, videlicet, die tali apud talem locum presen-
tes articuli, siue exceptiones oblate sunt in iudicio ⁊ apud acta
per talem saluo iure impertinentiarum recepti. Item quod si
q testes producuntur intra terminum iurant q aduersa parte pre-
sente. vel contumaciter absente. ⁊ hoc scribatur apud acta, vide-
licet, die tali, apud talem locum predicti testes producti per ta-
lem cōtra talē in tali cā iurati sunt corporaliter ad sancta Dei euā-
gelia dicere veritatem super articulis siue exceptionibus in ip-
r sa causa oblatis pretermissis prece, pretio, [r] odio, vel amore par-
te presente ⁊ protestante contra personas et dicenda per eas,
vel si pars est contumax parte contumaciter absente cuius con-
tumacia primo accusetur seu accusata probetur antequam iurēt
s testes. Item si testes [s] iurauerint die non feriato possunt etiam
examinari die non feriato. Item postquam sunt testes produ-
t cti examinentur in secreto, [t] ⁊ interrogentur de causa scientie, lo
v co ⁊ tempore ⁊ aliis circunstantiis [v] diligenter. Item post exa-
x minationem testium [x] intra terminum elapsum terminus datus
ad probandum vel intra terminum, dummodo per partes re-
nuncietur eidem termino fiet publicatio in hac forma. Die tali
apud talē locū partibus presentibus, ⁊ volētibus facta fuit pu-
blicatio testiū hinc inde productorum. ⁊ datus est terminus vtriqz
parti ad recipiendum copiā eorundez vsque ⁊ per totam talem
y diem [y] que copia data vel nō si aliqua partium, vel ambe eligāt
reprobare testes detur ei terminus competens ad hoc in forma
z que sequitur Die tali, [z] apud talem locum, talis elegit reproba-
re testes partis aduerse, cui datus est terminus ad reprobandū
vsqz ⁊ per totam talem diem, post vero examinationē testiuz ad
repulsam ꝑdictorū debet fieri publicatio testiuz in simili forma.
Post hec vero si aduocati facient rubricas de dictis testiū. ⁊ re
cipiant rubrice lz hodie non multum habeatur in vsu. Itē post
a rubricas [a] factas vel non factas debent aduocati disputare su-
per efficacia probationum, siue allegare in scriptis quod sibi
de iure videtur allegandum caute, nota quod post rubricas as-
sumptas aduocatis non dabit iudex dilationē ad disputādū, et
cōcludendum in cā de iure constitutionis regni vt not. in text.
b constit. vniuersos, ⁊ singulos iudices, quibus peractis [b] fiat con
c clusio, ⁊ renunciatio in causa ⁊ detur terminus [c] ad audiendum
sniam in hac forma. Die tali apud talem locum facta est con-
clusio ⁊ renunciatio in causa predicta vtraque parte presente ⁊
volente, ⁊ datus est terminus vtrique parti ad ꝓbandū perem
ptorium ad audiendam sententiam ipsam videlicet per totum
talem diem hoc tamen habeat in memoria iudex q a die renū-
ciationis seu conclusionis det suam sententiam intra decē dies,
d vt in d. const. in vniuersos. Item feratur sententia [d] secundum
e qualitatem negotii agitati. ⁊ secundū allegata ⁊ ꝓbata [e]. Item
f si post [f] sententie prolationem si pars succumbens antequam iu
dex surgit viua voce appellat ab ipsa sententia eius appellatio
g recipiatur, ⁊ scribatur apud acta in hac forma Die tali [g] apud ta
lem locum dictus talis post prolationem sententie predicte, iu-
dice sedente pro tribunali ab ipsa sententia appellauit statim

h viua voce, petēs cū instātia apl'os sibi dari, ⁊ processum totius
cause ꝑdicte, quorum apl'orum copia detur sibi intra xxx. dies al's non.
Si nāt fiat appellatio post ꝙ iudex surgit est facienda in scri-
ptis intra decē dies enumerādos a die ꝓnunciationis senten-
i tie. Et omnia que dicta sunt de appellatione recipienda, ha-
beant locum quando reus est victus, vt supra: sz si confessus, tūc
non auditur appellans neque iudex appellationem recipiat.

BARTOLI PRECEDENTIUM EXPLICATIO.

a b ¶ Memorie. Necessario in scriptis redigende, quia memoria
hominis labilis est, vt C. si min. sema. dixe. l. iii. circa medium, et
de veteri iur. enu. l. tanta. §. si quid autem in tanta legum, ⁊c. ibi,
omnium habere memoriam, ⁊c. Et scriptura ad eternam rei me-
moriā est inducta, vt C. de testam. l. iubemus. §. sed ne aliqua. ibi
eorum nomina scribere non differant ad eternam rei memoriā.
c ¶ Iudicis. Deum primo coram se, ⁊ ante oculos habere debet
in faciendo iustitiam. C. de iud. l. rem non nouam. ibi sic etenim
attendentes ad sacrosanctas scripturas ⁊ Dei presentia conse-
crati, ⁊c. ⁊ extra de accusationibus. c. qualiter ⁊ quando. i. §. si ve-
ro prescri. ff. de eo quod cert. lo. lege quod si Ephesi §. fin.
d ¶ In tribunali. In quo necesse habet stare, ⁊ ibi sedere. ff. de in
integr. restitutio. l. diuus. ibi, pro tribunali sedere. ff. quod met.
cau. lege, metū autem presentem. Sed ex facto. ibi, pretorem me
assidente interlocutum, ⁊c. Sed in quo loco? dic in loco consue-
to ⁊ honesto, alias non valet. ff. de iustitia ⁊ iure. lege penul. et
C. de senten. ⁊ interlo. om. iudi. lege, cum sententiam. ff. de arbi.
lege si cū dies. §. penul. ⁊ de interro. actio. l. voluit pretor. in fin.
e ¶ Seruanda. Que seruari debeant per iudicem ⁊ quis ritus,
⁊ ordo in causis criminalibus ⁊ ciuilibus dicitur, ⁊ probatur C.
de fideiuss. l. fin. in fi.
f ¶ Ordinate. Ut l. consentaneum. C. quomodo ⁊ quando iud. et
in authē. qui semel ibi posita: nā si non seruat ordinem, ex pro-
cessum, non facit ordinate, nec valet quod facit, vt C. de senten.
⁊ interlo. om. iudi. l. prolatum. extra de proba. c. quoniam contra
falsam. quod sententia feratur super certo inquantum possibile
est, vt Institut. de act. §. curare autem. Item quod bene: nam si
male proferat iudex non ordinate, aut imperite punitur vt In-
stit. de ob. que ex quasi delict. in princ. ⁊ ibi dicitur facere litem
suam, imo arbiter cum male, ⁊ inique decreuit, vt C. de pact. l. si
quis in conscribendo. in fin. ⁊ ibi not. Item quod affectione iu-
dex non iudicet vt ff. de manumis. vindict. l. illud in causis. Et
quod non affectione consanguinei: vt ff. de re iudic. l. diuus A-
drianus. in fin. cum in iudicio non debeat esse acceptio perso-
narum, vt in d. c. qualiter ⁊ quando. ext. de accusa. Et secundum
allegata ⁊ probata iudicet. ff. de offic. presid. l. illicitas. §. veri-
tas. Et sacramētum prestet iudex de officio fideliter exercēdo,
vt in authen. vt iusiur. quod prest. ab his. Et si contra fecerit, po-
terit de periurio accusari. vt C. ad leg. Iul. repet. l. fin. in fi.
g ¶ Item quod iudex. Quicunque ordinarius ⁊ delegatus ordi-
nem iuris debet seruare, probatur in l. prolatam. ⁊ toto tit. C. de
sent. ⁊ interlo. om. iud. cum simi. Idem in arbitris, compromissa-
riis cum arbitria sunt redacta ad instar iudiciorum vt ff. de ar-
bi. l. prima. secus in arbitratore, ⁊ amicabili compositore quia nō
tenetur nec debet sequi ordinem iuris, vt not. plene. ff. pro soc. l.
societatem. §. arbitrorum. cum tribus legibus sequentibus Naz
arbiter fuit inuentus ad similitudinem iudiciorū: tamen in mul-
tis locis exponitur arbiter, id est, iudex delegatus. ⁊ maxime in
l. arbitro. ⁊ l. seq. ff. qui satisd. co. Quinimo ⁊ filiusfamilias iudex
esse potest, vt ff. de iudic. l. cum pretor. §. si.
h ¶ Facilem. Audiendo, ⁊ respondendo benigne. vt ⁊ alias fecit
Imperator in l. precibus. C. de impub. ⁊ ali. sub. ⁊ C. de transact.
l. vt responsum. ⁊ de preci. Impe. offe. l. i. in fi.
i ¶ Clamoribus. Supple potentum accusare de iure nam multi
sunt qui ab accusando repelluntur, vt C. qui accu. non pos. per
totum tit. ⁊ ff. de accusa. per totum maxime in l. hos accusare. cuz
l. seq. ⁊ seq. etiam a denunciando multi repelluntur, vt not. extra
de accu. c. cum oportet. ⁊ c. inquisitionis. cum simi.
k ¶ Conuenientem. Quando agitur vt hic. Nam si citatio et sen-
tentia non fuerint concordes inuicem, processus non valet, vt
ff. de cond. inde. l. cum fundus. ⁊ ff. de excep. rei iu. l. si ex testa-
mento. in fin. cum similibus.
l ¶ Citationem. Continentem quinque vt in cōsti. regni que in-
cipit, edictorum ordinem. ⁊ si omittatur non est de iure quia om-
nium actionum ipsa citatio est principium, vt Insti. de pena te.
li. §. si. que citatio nisi fiat de mādato iudicis non valet: vt C. de
exhib. reis. l. neminem Fallit in casibus ibi no. quando per offi
ciales l. ea quidem. C. de accu. cū simi. Et peremptorie, dictū est,
ad differentiam aliorum edictorum, que no. ff. de iudic. ad perem
ptorium. cum l. seq. Aliud esset de aliis que dicuntur commina-
toria, ⁊ commouentur per cōstitutionem regni hodie vt in ꝑal.

leg. ita cõstit. edictorum. Et committitur alicui probo viro, vt citet, ⁊ responsalem mittat, ⁊ coram quibus, et quando citauit secundum quod vsus tenet hodie in curia regia magna, quod pro lege seruatur, vt dixi. Et nota, quod magna curia non committit alicui citationem habenti aliquod officium: puta baiulis, iudicibus, vel notarijs, aut alijs quodcunque aliud officium habentibus, vt in ipso ritu apparet, ⁊ Cod. de diuers. offic. et app. l. ꝯ. lib. xij. Sed curia aliorum committit iuratis seruis, vel famulis: ⁊ eis creditur sine aliquo alio teste. ⁊ potest hoc probari per gloss. ordinariam ext. de prob. cap. quoniam contra falsam. in gloss. in verb. citationes. que incip. vt per hoc appareat. et hoc fuit de consuetudine Longobardorum, vt ibi dicitur. ⁊ not. manifeste in ciuili. sed de iure non esset eis solis credendum, vt ibi etiam tenetur.

m ¶ Item si ex querela facta competat actio. Id est cõpetere potest. ⁊ est figura enallage: quia ponitur tempus pro tempore. vt ff. quando actio de pecu. est an. l. j. §. quandiu. ibi perpetua est gloss.

n ¶ Inspecta defensa. Hoc est nouiter inductum per constitutionem regiam de defen. in consti. iuris gentium cum trib. sequen. ⁊ dic vt ibi not. in ver. in penis aliter defensa. ⁊c. Obtemperat ille, cui imponitur iure accipit tertiam partem bonorum mobilium si ue armis: si cum armis, tunc omnium bonorum, spretis defensis, id est, proceditur ex officio contra eum, vt ⁊ in d. constitutione dicitur.

o ¶ Criminibus. Publicis. vt ff. de publi. iudi. l. prima, ⁊ nõ plus est quam in omnibus criminibus, que penam sanguinis imponunt, procedi potest ex officio ⁊ maxime, quando persona pupilli ecclesie vidue, ⁊ debiles leduntur a potentibus que omnia sunt hodie per constitutionem regni vt pena merita, ⁊ c. tua. ⁊ c. plures. cum simili. vt sunt multi alij casus in corpore iuris ciuilis, ⁊ canonici, qui iudicis arbitrio committuntur. ⁊ in totum penam sanguinis ingerunt. qui no. extra ordinem Inst. de off. iud. ⁊ dic vt ibi que quidem forma procedit satis clare, ⁊ dicitur extra de accusat. capitulo, qualiter ⁊ quando. ꝯ. ⁊ cap. cum oporteat.

p ¶ Ad certam penam. Hoc nouum est. quod ad certam penam obliget se denuncians ⁊ est de ritu noue curie. qui ritus, vt dixi, pro lege seruatur: sed denuncians de lege constitutus, obligat se ad penam talionis scilicet calumnie, si non probat. vt not. C. de probatio. l. prima. ⁊ ff. eod. tit. l. j.

q ¶ Item quod super quocunque. Nota quod citatio quinque debet continere. vt hic ⁊ in constitut regni edictorum. ⁊ semper intelligas quod fiat citatio de mandato iudicis vt plene dixi. ꝯ. fa. c. ꝯ. ⁊ peremptorie. cum similib. ⁊ pro hoc vltimo est text. rotundus, in l. neminem. C. de exhibendis reis. ⁊ ibi no. Bald. qui dicit, quod de commissione. ⁊ mandato constare debet, vide eũdem. Bal. in l. consent meum. C. quom. ⁊ quan. iudex. que autem requirantur in citatione expresse declarat text. in l. aut qui aliter. §. si quis se denunciauerit. ff. quod vi aut clam. debet enim continere nomen iudicis, nomen actoris, ⁊ rei, ⁊ dicit Bart. ibidem quod citatio debet esse clara, ⁊ certa, ⁊ limitata vsque adeo, vt citatio incerta ob certitudinem. Alci. in l. inter stipulantem. §. si Stichum ff. de ver. obli. per glo. j. in l. eum quem temere. ff. de iudi. Quod autem diximus citatione debere cõtineri nomen iudicis, intelligendum est de iudice suo per text. formalem in l. extra territorium. ff. de iurisd. om. iud. ⁊ vide de hoc Guid. Pap. decis. cccclv. post Dy. in c. ea que fiũt a iudice. de reg. iur. li. vi.

r ¶ Item quod assignata. Quod habet facere necessario: alias pũsumitur, vt in authen. de man. prin. §. secundo. alias punitur pena contempti mandati regij vt not. plene in const. regni. in pn. in gloss. que incipit. Posse ex hac litera. ⁊ est in arbitrio iudicis, si pena non est in mandato, vel citatione deposita. Sed quero, cuius expensis responsalis citationis debeat mitti. Respond. aut in citatione respondetur. ⁊ continetur factum curie, aut alicuius priuati. si factum curie, ⁊ tunc credo quod officialis, qui habet salarium, tenetur mittere expensis suis. vt argumen. C. de re militari. l. fina. lib. xij. C. ⁊ ad hoc etiam facit textus constitutio. regni, que incipit, grauamina. Aut ille responsalis continet factum priuati. et tunc expensis illius cui tangit, debet mitti. et ita not. C. de statuis et imaginibus. l. fina. et C. de defens. ciuit. l. iubemus.

s ¶ Presentationis. Hoc casu non reperitur sed factum. scilicet post tempus quando reus vel actor coram iudice comparere debet. ⁊ absolui seu condemnari vt factum indicat. Sed argumẽtari potest, quod possit probari. et quod mueniat, qui non debet ponere diem in rationibus. cum necesse fuerit. ff. de edendo lege prima. §. rationes. Sic enim iudex in instrumentis, vbi dies poni debet, vt in authentica de fide. instrumen. per totam authen.

t ¶ Item quod veniente termino. Vocetur in curia alta voce tribus vocibus. vt lege. consentaneum. et lege. tres denuntiationes. C. quomodo. et quando iudex. authenti. qui semel. ibidem. §. et si quidem pars actoris. ibi, actorem requirere. per vocationem forte reuocare ope illorum, qui dicunt, quod commonitoria sunt sublata salua eorum reuerentia. Nam satis potest dici has voces commonitorias, et tertia vice consurgunt ad ci per vociferationem. e cbi lo scusa: e cbi lo defende: de vocatione facta si venit, inchoabit iudicium secundum ius. si vero non comparet, accusetur eius contumacia per accusatorem curie pro parte officij, vel alia persona officialis curie presente, quod eius contumacia sit expresse accusata. dic. vt C. de iudic. l. properandum. §. si quidem pars actoris. ibi. ex vna parte actoris absentiam incusante que omnia in sequent. c. magis clare notantur.

v ¶ Incidat. Hoc etiam debet dici de ritu noue curie. quod potest probari. quod not. dominus Dynus allegat. Nam dicit de se. casus legis est, vbi citatio cadit in diem feriatam. ⁊ vocatur die precedenti. ⁊ sequenti. per duas leges. vna est C. de feriis lege. dies festos ibi. solennitas incideret differatur ergo in sequenti die. Alia est C. de tempo. appellatio. lege secunda. ibi precedentes eos dies. ⁊c. ⁊ iste due leges probant. quod non sufficiunt precedenti, ⁊ sequenti die: cum cadat in feriatam. vt ex hac alle. ritu magne curie. c. item si datus terminus. ⁊ die vt not. seq. hoc est de antiquo iure, vt modo dixi. ⁊ predicabilibus. de cano. extra de dolo. ⁊ contuma. c. cum dilecti. circa med.

x ¶ Item post. De equitate. quam iudex semper debet habere ante oculos, vt ff. de eo quod certo loco. lege. si Ephesi. ff. similibus.

y ¶ Iterum vocetur. Quo vocato ⁊ monitorium edictum est. modo dixi. ⁊ no ff. de iudicijs. l. ad peremptorium. cum l. seqq. Breuiter hodie abbreuiata est magis quam olim. vt euidenter curiosus lector videre poterit. Nam olim per interuallum. xxx. minus triginta dierum per eiusdem Regis edictum. ⁊ erat per triginta dies: ⁊ hoc tempus hodie in citatione extendi non potest: sed abbreuiare pro qualitate. ⁊ illud ius antiquum quod inducebat iũ. hodie est diminutum per hoc ius. ⁊ per constitu. regni illam. edictorum. vbi manifeste patet.

z ¶ Banniatur. Hoc nouum est secundum constitu. regni inducta etiam in criminalibus. vt in constit. ⁊ generaliter. accusatus constit. seq. pena eorum. ⁊c. Ad hoc vt habeas plenissimam materiam. dic. vt not. Rofred. in libellis suis criminalibus. ibi. et qualiter secundum constitut. regni in accusationibus concedat. nam duobus seq. Et dic ad maiorem declarationem. quod fuerint per duos menses in banno. impetratur ab ea curia a qua bannitur. vt fiant litere de capiendo eum, ⁊ mouentur per constitutio. illam clementis imperialis. et per illam constitu. regni potest interim. quod dicitur quod si captus est bannitus tanto tempore stabit in carcere. quanto stetit in banno. Sed officiales nostri temporis. pro illo tempore. pro quo debent eleuare carcere. componunt pro pecunia ciuiliter: de quo quero. cum talis non bannitur, sed damnatur, vt sequitur in constitu. penam nomine. ⁊c.

a ¶ Repertorium. Hoc probatur de bo. auth. iud. pecun. proponas. authen. ibi posita. ei qui. ⁊ dic. vt ibi not.

b ¶ Anius augustani. In constitutione regni que incipit. nobilibus autem causis. alias est §. constituerit penam. vocarum. et caue. quia posset te decipere: quia confuse loquitur. cuius not. quia in criminalibus omnia bona aduocantur ad opus curie. in ciuilibus decerni debet per iudicem actorem mittendo eum in possessionem pro mensura debiti declarati. ⁊ non in plus. Cum hoc concordat curia baiulorum cum curia iustitiarij. et aliorum maiorum sed diuersificatur. quia iustitiarij damnant ad tantum in ciuilibus eorum eis ad tertiam partem bonorum mobilium, vt dicta constitutione. penam nouem unciarum. sed baiuli nostri pro contumace. ⁊ pro quolibet mense vt in dicta constitutione. in ciuili. alias est §. constituerit penam iv. vnciarum. que pena augustani non excedit penam quatuor august. Per quatuor vices potest de ea contumacia damnari. si perseueret quolibet mense vna quatuor mensium. quolibet mense ad vnum augustalem vt dicit not. ab constit. vna. ad officium baiulorum precipue circa medium. ⁊ in fi. not. eam. et sic quantum ad hoc, videtur correcta Leos qui. C. de mod. mulct. que permittebat mulctari infra tres vncias de eodem peccato. Hodie vero quasi mulctari debet in preallegat. constitu. baiulorum. Et tera dic. vt habes ibi in text. Not. hunc text. declaratum caute in eo. quod dicit debitum declarari. secundum illas duas constitutiones videlicet contumacia. ⁊ alia rei vendicatione: nam sepe debetis; quod omnibus actionibus personalibus, que multe

fiunt

sunt in corpore iuris:& maxime in arbore Joannis, Institu. de actionī.in illis habet locum,quod dicit debitum declarari:quia mittitur in possessionem pro mensura debiti declarati, vt supra proxi.dixi:ac per illam solā constitu.tantum, sed in actionibus realibus.vbi punitur reus in aliquo etiam ciuiliter:tunc nō potest dici:q̄ declaretur debitum:imo falsum diceres,si diceres q̄ ponetur actor in possessionem rei posite causa custodie intra annum:quod not.secundum iura antiqua primum decretum post annū debet mitti,vt adiudicetur immissio in possessione n,res illa conuocatur,secundum decretum interponitur,& possessor efficitur si contumax est ille reus,& nullus esset,verus dominus illius rei efficitur secundum constit.regni, rei vendicatione conuentus.nuper proxime,& sic referas predicta, & non decipieris referendo constitutionem,contumacem conuentum ad reales:& curiosus lector videre potest,& de ista materia vide in his duabus constit.& sic intelligas.

c ¶Item si reus. Est contumax,tam in ciuilibus,quam in criminalibus,secundum quod si compareat reus,& actor non comparet.&c. Et predicta ibi, que locum habent quo ad crimina, aut non venit actor,quia contumax ante litem contestatam,& pertinet ad fiscum partem bonorum mobilium, & applicatur fisco, aut curie,& in expensis refarciendis. vt de iure antiquo, vt ff.ad Carbi.quesitum. Idem de iure constitutionis regni, accusatorum temeritate.dic vt ibi. Aut est contumax accusator post litem contest.& tunc condemnatur ad tertiā partem bonorum suorum mobilium & si est reus,& sic iterato citatur procurator,vt veniat ad probandum,& si non veniat punitur in cētum aug. Ista est pena inducta de nouo, loco Turpil.per constitutionem regni predictam,sed in causa ciuili nō video aliquid innouatum esse: ergo I.properandum.C. de iudi.quod quando punitur actor, si non veniat ante lit.cōtesta.& sic vtimur, sed inoui ta est pena in x. parte litis si datus est per curiam terminus partibus ipsis, ad veniendum post litem contesta.quod si non veniūt puniuntur pro equalibus portionibus in decima parte litis.vt in constitutione regni que incip, interdum.& dic vt ibi not.& Institu. de pe.teme.lit.in prin.& in auth. de lit.§.ad excludendum.

d ¶Offerantur duo libelli. Et infra,c.proxi. Sed cui offertur? Certe iudici alioquin male faceres.licet d.authen.offeratur.videatur dicere contrarium:sed glo.supplet offerātur a iudice.vel ab actore,& quia semper iudici fides est adhibēda,vt C. de ed̄ dol.procurator.de condictio. ob turpem causam.l. prima. C. de litigio.authent.litigiosa, &c.denique iudex vnum det parti, vt infra sequitur, sed olim libellus fiebat sine scriptis, & cum scriptis.vtil.de eden.l.i.hodie vero necessaria est scriptura,vt in d. authēt.offeratur.Sed in modicis & in leuibus causis, que sunt a media vncia infra, non datur libellus, vt in constitutione regni,que incipit,dilationes in iudicijs,sed per caput nouum saltem offerenda petitio.per clementinam,sepe.de verborum significatio.Sed quid si reus non vult recipere,vt accidit multoties? Dic,quod iudex potest ipsum cogere:cum iudicium reddatur in inuitum.ff.de verborum obligationibus.l. inter stipulantem.§. i.& ipsum mulctare, vt dixi supra: nam multa sunt iuris remedia,quibus iudex potest defendere iurisdictionem suam, que nominari solent ex ordine.ff.si quis ius dicen. non obtemperauerit.in fi.dic vt ibi.

e ¶Die tali. De quo die semper esto memor, quod scribatur, & ponitur: alias processus vitiaretur, argumen. rationum vbi dies & consul non ponitur.non valet.vt ff.de eden.l.i.§ editio nes.& ff.de accusationibus.l. libellorum.cum similib⁹. dic vt ibi notatur.

f ¶Item si lecto libello. Hoc nouum,vt legatur petat triduum, quod concessum est sibi de iure constitutionis regni hic in textu alias vide plene ibi.& extra.de except.cap. pastoralis. & i dicta constitutione,exceptiones dilatorias sacramento prius prestito,quod non iudicij differendi causa hoc facit alias non auditur,vt ibi, & infra proxi. cap.& vnam exceptionem nominare, puta excommunicationis,& aduerte quod capitulum hoc, locum habet tam in ciuilibus quam in criminalibus, & in dilatorijs,vt in regula constitutionis,supra alleg.curiosus lector videre poterit

g ¶Item si opposita exceptione. Vt in d.c.pastoralis.& in constitutione,exceptiones dilatorias.

h ¶Damnetur. Nota quod damnari debeat in expensis,& nunquid in eodem iudicio an debet super his expensis libellus dari? Respond.eadem sententia fieri debet, vt C. de iudic.l.sancimus.in authentica post iusiurandum.ibi signata, in fine ibi not.

i ¶Item si lecto libello sic. Hic quero vtrum iudex vel pars teneatur ei qui vocatur vulgarizare libellum.Credo de iure quod non vt ff.de institō.l.sed & si pupillus. §. proscribere. sed debet venire & habere aduocatum suum qui intelligat pro eo, sed de consuetudine seruatur contrarium.vt tota die videmus fieri,scilicet in litis contesta.secundum tenorem legis. C. de lit. contest.& authenti.offeratur. probare vero poterit per testes, instrumenta,literas,& confessiones partis per alium omnem modum probandi. Item quando super aliqua interrogatione faciendā parti suo sacramento,si interrogatio fit procuratori, interrogabitur procurator de credulitate dicendi, quid inde creditur, sic cogitur respondere per verbum,credit. quod possit sic, & debet fieri,est regula C.de iuramento calumnie.l.ū.§. quod obseruari. in glossa, in verbo, existimat. & sic potest dici tripliciter iuramentum bodie esse prestandum in iudicio. que duo sacramenta probantur de facienda calumnia.cap.i. de iuramento calum. lib.vi.& tertium fit ex consuetudine: quod vocatur credulitatis, vt dixi, & omnia tria genera sacramentorum in iudicio versantur. Caueat aute.n respondens quod non varius inueniatur in respondendo.Et hec quidem vera sunt in principali, que non habent locum in teste per dicta iura, vt ibi not. per c. ex literis. de iureiurando.

k ¶Die tali. Et infra negauit,& affirmauit scribatur similiter lite contesta.confessus hoc.&c.bona est cautela quod sic saluis iuribus,&c.vt ff.quib.mod.pig.vel hypoth.fol.l.si debitor.ibi,salua causa pignoris &c.

l ¶Si vero per verbum ignorantie, Si vero per principalem fiat lit.contesta.oportet fieri per negationem vel affirmationem & animo contestandi litem.alias non valeret vt not.C. de lit.cōtest.l.j.& in constitutione regni.dila.cum similibus. ibi not. quia bonus aduocatus necesse habet quod protestatio seruetur.

m ¶De ineptitudine libelli. Id est,ius in futurū, vt ff de nego. gest.l. Nesennius.& de verborum significat.l. detestatio. cū similibus.& quia si inepta est actio sine libellus, perditur lis. vt ff.& instit.l.sed & si §.penult.& ff.si men.fal.mod. dix.l.j. cum similib⁹. Caueat autem aduocatus, quod non alleget in iudicio falsa: alias puniretur de falso.sicut videmus in tabellione,& iudice.vt C.de testa.l.iubemus.in fi.Si autem aliquis aduocatus allegat contra iura,puta exceptionem dilatoriam. opponendo post litem contestatam punitur libra auri,& mulctabitur in hoc, vt C. de except.l.si quis aduocatus.

n ¶Item post litem contestatam. Quod sacramentum si recusatur ab actore non auditur in causa:si a reo,punitur pro confesso, vt C.de iuramento calumnie.l.ĥ. §. quod si actor.& §. finautem reus.

o ¶Item iuramentum calumnie. Item post sententiam ad probandum secundum arbitrium iudicis, vt in constitutione regni de processu iuris consti.lit.legitime.in fi & dic,vt ibi dicitur,& in d.c quoniam contra falsam.extra de probat.

p ¶Item dato termino ibi offeratur. Dic hec prealle.cōtestatio lit legitime corrigit multa & infinita iura:olim enim omnes defensiones seu articuli dabātur vsq̄ ad sententiā, vt ff. de rescin. non poss.l.peremptorias. hodie vero secundū istam constitutionem,& aliam huius regni offeruntur eodem die.vel sequenti.

q ¶Item si iurent testes aduersa parte presente,vel contumaciter absente.vt C.de testib.l.si quando,& not.quod testes debent esse iurati.alias eis nō crederetur.nisi fint iurati,vt iĥ.q.j.cap si testes.§.item iurisiurandi.& extra de testi.c. quoties. & d.l. si quando. Die tali.& jurati sunt corporaliter. d.l.si quando,& c. quoties & c. sicut.cum similib.

r ¶Pretio. Ut extra de testi.c.j.& c.quoties.cum multis simil. & de hac oppositione facienda contra testes & protestatione, dic vt not.in c sicut.extra de testib.opponi autem potest.

s ¶Item si testes. Quia nō est de substantia recipere testes,post quā sunt iurati,vt recipi possint die feriata, imo plus quod post quam sunt intra terminum iurati.possunt etiam post terminum examinari.Ratio est,quia lex dicit quod testes iurati habentur pro examinatis.vt ff.de acq. her.l.Antistius.de bo.poss.l. ex testamento.& ff de testam. mil.l.i.§.j.

t ¶In secreto. Vt C.de testib.l.nullum.ibi,ita ad iudicantis intrare secretum,&c.

v ¶Alijs circunstantijs. Videlicet auditu,visu,scientia, credulitate,& fama,& certitudine:omnia predicta textualiter not.extra, de testib.c.causam que.

x ¶Jtē post examinationē testiū, publicatio. Nocest dicere:reddantur in publicū que testes dixerunt occulte,vt l.nulluz C. de testib,& etiā instrumenta, vt possit sciri quid in causa probatum est.Sed vtruz publicatio sit necessaria,seu de substantia processus,ita quod si omittatur,nō valeat id quod agitur? Dic,quod est necessaria,vt not.in glo.ordi.C.de sen.& interlo.com.iud...pro latam.& C.de iudi.l iubemus.& in auth.de testib.§.quia vero.

y ¶Talē dic,ibi copia. Quod est de iure Romano cū concor.ff. de iure fisci.l.in fraudem.C.de eden.l.is apud quem.cum simili.

z ¶Tali apud talem locū. Intellige sane de testibus quos pro

te non produristinam si quos testes etiam examinatos contra te eos reprobare non potes, vt C. de testib. l. testium. dic vt ibi, & nō mirū si reprobātur testes, nam edictū de testibus est prohibitoriū, vt ff. de testib. l. j. §. ibi, quibus nō interdicitur, &c. Nā illi admittuntur, qui nō reprobantur. ff. de iudi. l. cum pretor, &c.

a ¶ Item post rubricas. Quod facere debent immediate post publicationē testium postquam viderunt processum. Attendāt tamen iudices, quod post conclusionem debent ipsi iudices ferre sententiam & dare intra decem dies, vt in constit. vniuersos. dic vt ibi in glo. not. & j. eo. hoc tamen habeat. cum simil. c. noui.

b ¶ Quibus peractis. Conclusio quod necesse est de substantia processus, vt in d. Iubemus, C. de iudi. & dic vt not. C. de senten. l. ea lege.

c ¶ Detur terminus. Quod facere potest vt not. Instit. de verb. obliga. §. nunnis. in glo. in verbo, tribui debet. que incipit, dic not. questionem de facto.

d ¶ Item feratur sententia. Quod si non faciat, iudex tenetur extit. de obli. que ex quasi maleſi. Instit. eo tit. in princ.

e ¶ Secundum allegata, & probata. Vt dicunt infra. ff. de offi. pre si. l. illicitas. §. veritas. ff. de mino. l. intra vtile. vbi dicit Iurisconsultus secundum ea que proponuntur, & vbicunq; Iurisconsultus Seuerus loquitur in corpore iuris. Sed an sententia debet esse cōformis libello? dic quod sic. l. vt fundus. ff. commu. diuid.

f ¶ Item si post. Ibi iudex surgat quod potest facere viua voce appellando eodem die: dummodo in ea iudicij figura sit iudex, vt ff. de appel. l. sed si apud acta. dic vt ibi.

g ¶ Die tali. Iudice pro tribunali sedente, quod dico necesse nō esse vt pro tribunali sedeat, dum in ea figura iudicū iudex sit, vt viua voce appellat. vide qō dixi supra. Si autē post decē dies & vltra non auditur appellare volens, vt C. si contra ius vel vtil. publ. auth. que suplicatio. cum simil. & auth. bodie C. de appell. olim vero de iure Digestorum intra triduum, & biduum appellatur & correctum est, vt ff. quando appel. sit. l. j. §. biduum.

h ¶ Petens cum instantia Apostolos. Quod facere tenetur iudex vt no. E. & C. de appel. proconsul. & l. eos. & §. super his. & ad iudicem ad quem appellatum est debent mittere per iura allegata, imo appellationem coguntur recipere, & si non recipiunt, puniuntur. vt C. de appel. l. quoniam iudices.

i ¶ Et omnia. Quia victus & confessus nō audietur appellans: secus si victus tantum nam ipse talis bene appellat. vt C. quo. appel. non recip. l. obseruare. & dic vt ibi not. in ter. & in gl. in verbo, propria, que incip. id est, spontanea.

Tract. de Arbitris, per Bar.

1 ☞ Arbiter quis esse possit.
2 Arbiter dicitur qui partes iudicis sibi vendicat.
Arbitrator qui consilio suo tanquam amicabilis compositor litem bona fide decidit.
3 Arbitri sententie standum est nisi sit nulla.
Arbitratoris sententia reducitur ad arbitrium boni viri.
4 Arbiter cogitur sententiam dicere. arbitrator non.
5 Reductio ad arbitrium boni viri a sententia arbitratoris, petitur intra decem dies, si est iniqua.
6 Sententia an sit lata ab arbitro vel arbitratore cognoscitur eo modo procedendi.
7 Renunciari reductioni ad arbitrium boni viri an possit, & infra nume. 20.
8 Arbiter potest pronunciare de expensis, & vsuris quando debētur officio iudicis, secus si ex stipulatione.
9 Duo ex tribus arbitris non possunt pronunciare altero mortuo.
10 Duo ex tribus arbitris licet non possint tertium absentem cogere, vt pronunciet, iudex tamen eum cogit vt conueniat.
11 Arbitrorum vnus non potest committere vices suas alijs, nisi sit compromissum.
12 Arbitri duo si absente tertio pronunciāt ipso postea ratum habente sententia duorum non valet.
13 Arbiter non punit contumaciam litigantium.
14 Arbiter si solus stipulatus est penam, si eius sententie non pareatur, & pena sit commissa, quia vnus non parut, ipse exigit penam quam exactam prestabit parenti. vel ei cedit actionem.
15 Arbiter si mortuus est eo tempore quo certum est alterum ex litigatoribus adesse non posse die statuta, pena non committitur
16 Arbitri a sententia non appellatur, & que sit ratio.
17 An sententia lata super pena commissa, quia nō parium est sententie arbitri, an possit appellari
18 Arbiter ab arbitratore in quibus differat.
19 Clausula apposita in compromisso ibi, in arbitrum & arbitratorem resoluitur in diuinctam.

1 TRactaturi de arbitris, primo videmus, quis possit esse arbiter. Et est sciēdū, qō potest esse homo liber, puertersa, & filiusfa. integre fame homo, libertinus compos mētis, & etiā infamis, dūmodo sint maiores xxv. ann. ff. de arbit. l. sed & filiusfamilias. cū l. sequ. & l. Pedius. j. respon. & §. in seruū. & l. sed si in seruū. §. fin neq; & l. cū

2 homo, & redde singulis. † Also quis possit esse arbiter, videndū est quid differt arbiter ab arbitratore: Arbiter est qui vēdicat sibi partes iudicis. l. idem Pomponius. §. recepisse. eoti. Arbitrator est qui consilio suo tanquam amicabilis compositor litem decidit bona fide, & bono motu nulla iuris solennitate seruata, & absque iudiciorum strepitu. vt d. l. idem Pomponius.

3 §. pen. Item sciendum est † quod litigatores debent stare & parere sententie arbitri, siue sit equa, siue iniqua: quia debent sibi imputare litigatores, qui talem elegerunt arbitrū. l. diem proferre. §. stari. eo. ti. & hoc verū si credāt se bene sententiare, & nō contra legē: quo tunc secus: nā si pronūciaret minores xviij. ann. posset testari. nō valeret talis pronūtiatio. vt l. vū. C. qū pro. uo. non est necesse, sed sentētia arbitratoris, & amicabilis cōpositoris, si esset iniqua nō esset standū. & posset reduci ad arbitriū boni viri. & in hoc differunt arbiter, & arbitrator. l. societatem. §. arbitrorū. ff. pro soc. l. hec venditio. j. rū. ff. de cōtrab. emp. l. si libertus ita iurare

4 rit. in princ. ff. de ope. lib. & de leg. ij. l. j. in fi. cū fi. Item arbiter dicitur pellitur sentētiā dicere. l. iij. §. t. ametti. ff. eo. ti. sed nō arbitrator, etiā si suscepit. C. de cōt. emp. l. fin. ibi, vel ipse noluerit. Sed que

5 ro? intra quantū tēpus potest peti reductio ad arbitriū boni viri. R. si. pōt peti reduci, si est iniqua intra decē dies & tēpore sententie late ad instar suplicationis. C. de pēt. Imp. offe. auth. &

6 supplicatio. S3 qd si dubitat † an ipsa sentētia sit lata ab arbitro, vel arbitratore, qz si esset lata ab arbitro esset standum. siue equa, siue iniqua sit, sed si lata ab arbitratore, ad arbitriū boni viri? rī. processus negotij facti per ipsum hominē electū ab ipsis partibus super hoc ostendet, & declarabit, vtrū lata fuerit sentētia ab arbitro, an nō. Facit C. de testa. l. non

7 codicillū. Sed an † possunt litigatores renūciare, vt non possit reduci ad arbitriū boni viri sententia arbitratoris? Dic vt dixi

8 in l. j. C. eo. ti. Quero, † an arbiter possit pronunciare de sumptibus & vsuris? Quidā dicunt quod non: quia vltra cōpromissi arbiter nihil potest l. nō distinguemus. §. nam & Iulianus ex Sed dic quod de expensis potest pronunciare: cum sint accessorie & dependentie ab ipso negotio principali. arg. l. ad rem mobilem. & l. ad legatum. ff. de procu. & quia iudex de his pronūciat l. sancimus. C. de iudi. ergo & arbiter. l. j. ff. de arbitr. & l. solemnis de iudic. De vsuris autem distingue, aut debetur vsura ex officio iudicis, quia est forte bona fide contractus, & tunc potest pronunciare, quia est vna obligatio sortis & vsurarum. C. de vsur. l.

9 iij. Aut ex stipulatione, & tunc non poterit pronunciare. ff. de appellat. l. cum in vna. Quero, & tres sunt arbitri, vnus decessit, an alij duo possint pronunciare? Respondeo non: quia mos nitum est compromissum. ff. eod. l. item si vnus. §. j. & quia mos omnia soluit. vt in authentica. de nuptijs. §. deinceps. Sed an

10 duo ex ipsis poterunt absentem tertium cogere vt veniat cum ipsis? Respondeo, q; nō, quia in hoc sunt pares, & par in parem non habet imperium. l. nam & magistratus. ff. eod. Quid ergo fiet? adibunt iudicem, & eum citabunt, & ei percipient. vt conueniat cum ipsis duobus. argument. l. iij. §. ait pretor. & l. litigatores. §. j. ff. eod. ¶ Sed † an vnus ex ipsis poterit committere

11 vices suas alij duobus? Dic, quod non: nisi sit sic compromissum. l. Pedius. §. fina. ff. eodem. vbi dicitur non. vt recipiat sententiam. & c. & dicta l. non distinguemus. §. fin. ff. de arbitr. Quid

12 si duo ex ipsis pronunciauerunt tertio absente, & postea ratum habuit quicquid per eos factum fit an sententia duorum valebit? Respond. videtur quod sic. l. fina. C. ad Macedonis. ff. de iudic. l. licet. & ff. qui satisdā. cogan. l. Iulianus. cum simili. & hec omnia habes not. in l. j. & ij. C. de arbitr. Sed tu dic contra, quia

13 presens esse debet quando pronunciatur. l. si in tres. ff. eodem. & ratihabitio non habet locum, vbi facto, & presentia opus est potius batur in l. obligari. §. tutor. ff. de authori. tuto. & Insti. de authorituto. §. tutor. & C. de legationib. l. fina. lib. xij. & l. finali. C. de predicur. non alien. libro x ¶ Sed † an arbiter poterit punire contumaciam litigantium? Quidam quod sic. l. non ex omnibus. ff. eod.

eo. Tu dic contra: quia hoc solū iudicibus permissum est. l. ꝟ. §. fi. ff. de iudi. nisi in compromisso hoc actum sit expresse: arg. l. nō
14 distinguemus. §. de officio. & §. fi. ff. eo. S3 quid si arbiter testis stipulatus penam. si non pareatur eius sententie, & non paretur per vnum ex litigatoribus, vnde pena commissa est, cui applicetur ista pena: videtur fisco, quia quod ab indigno, &c. ff. de bis qui vt indi. l. hereditas. ff. de inof. test. l. Papinianus. §. me miisse. cum sim. Sed tu dic, quod arbiter eriget eam, & exactam prestabit ꝟs qui parebunt sententie, quia omnia commoda debent applicari sententiam seruanti. C. de trāsact. l. si quis maior. Si autem arbiter nollet exigere ipsam penam, tunc dico ipsum esse cogendum cedere actionem ipsi competentem seruanti sententiam contra non seruantē sententiam: q̄ hoc videtur actum tacite inter partes. & ipsum arbitrum, vnde expresse dicitur haberi. l. cum quid. ff. si certum peta. † Sed quid, si eo tempore mortuus sit arbiter, quo iam certum est alterū ex litigatoribus adesse non posse die statuta, an cōtra eum pena committatur? Et videtur quod sic, arg. l. cum stipulatus sim mihi a Proculo. ff. de
15 verbo obliga. & ff. de damno infec. l. dāni. §. Sabini. Sed tu dic contra per hec iura. ff. de arbitr. l. arbiter. ff. si quis cautio. l. si eū.
16 § i. & infra de verbo. oblig. l. insulam. & l. in illa stipulatione. † Undesciendum est quod a sententia arbitri nō potest appellari. l. j. C. de arbit. & l. non distinguemus. §. cum quidam. ff. eod. nisi ex consensu partium fuerit. l. ex consensu. §. j. ꝟ. respon. de appellat. Sed que est ratio, quod a sententia arbitri nō potest appellari? Respondeo, quod nullam habet iurisdictionem: vnde enim ipso iure non teneat eius sententia, ab ea non potest appellari. l. j. C. quando prouo. non est necess. vnde metu pene statur eius sententie. d. l. C. de arbi. quare merito per appellationem rescindi nō potest. sic alibi dicitur de gradu qui nullus est quod non pōt rescindi. l. nam & si sub conditione. ff. de iniu. rup. & irri. testamen.
17 † Quero de questione, que fuit in ciuitate Brixie, de facto inter quos fratres, Joan. & Mart. litigantes adinuicem, qui compromiserunt in laicum communem tanquam in arbitrum, & arbitratorem qui arbiter ex gratia Joan. & Martini auditis iuribus vtriusque partis pronunciauit contra Martinū, postea in processu temporis dum ipse Mar. nollet parere sententie ipsius arbitri, Joan. petebat penam ab ipso Martino coram iudice, qui Mart. dicebat, Domine iudex, non tenetor ad penam, eo quia sententia illius arbitri non tenuit, nec valet quia non fuit legitime lata: ipse iudex auditis allegationibus condemnauit ipsum Martinum ad penam compromissi, at ipse Martinus grauatus ex sententia dicti iudicis appellauit ad quendam iudicem appellationis: opponebatur per ipsam partē, quod talis appellatio non valebat, nec tenebat nec debebat admitti. Primo, q̄ non potest appellari a sententia arbitri ergo nec ab aliqua, que oriretur ex ipsa, iuxta regulā iuris quod statuitur in principali, debet statui in accessorio. l. cū principalis. ff. de reg. iur. & l. fin. C. per quas perso. nobis acqui. Item si hoc liceret indirecte cōcedi per aliam viam, contra legem, cum hi. de transactio. non enim debent captari verba legis, que dicit non appellari a sententia arbitri. l. penult. ad exhib. Preterea cum quid prohibetur, & eius species. l. oratio. de spon. Preterea si hoc posset ipse Martinus, sequif. quod omnes sententie arbitri essent elusorie, contra l. ne in arbitris. C. de arbit. & l. si pretor. de iudic. Item si hoc liceret, lites ex litibus orirentur contra. l. fina. de fruct. & lit. expen. ano lites sunt dirimende. l. quidam existimauerūt. si certa. Secundo contra videtur pluribus rationibus, quia appellatio est inuocabilis, & commune auxilium l. tertia. ff. rem ratam hab. ergo appellatio admittenda. l. secunda. & l. cum quidam. de liber. & postliminiis. Preterea nulla lege cauetur, quod ipse Martinus non possit appellare: ergo, &c. ergo videtur cōcessum. l. nec non. §. quod eis inquit Pretor. ex quibus cau. maior. Preterea, tam in maioribus, quam in minoribus licitum est appellare. & l. in maioribus. C. de appellatio. Non obstat. l. i. C. de arbitr. quia respō deo quod hoc non est verum: quod sic probo. nam lex dicit, q̄ō ab executione non appelletur. l. ab executione. C. de appella. tamen si modum indicati excedat potest appellari. d. l. Itē video, quod tutor nominatus appellare non potest. vt Institutionibus de excusation. tutorum. §. qui autē. tamen potest intra quinquaginta dies excusationes suas proponere. vt ibi dicitur: & si iudex tūc eas admiserit potest tutor prouocare. ff. quorum appella. non rec. l. prima. §. primo. quapropter dicendum est ita in
18 questione proposita, cum non posset reddi ratio diuersitatis argumen. l. a Titio. ff. de verbozum obligationibus. Ct Quero, in quo discrepat arbiter ab arbitratore? dic, quod in tribus. arbiter super lite, arbitrator super contractu. l. societatem. §. arbitrozum. ff. pro socio. Secundo quia arbiter tenetur cognoscere secundum formam iuris ciuilis. l. cum antea. §. licet. C. de arbit. Arbitrator vero ex equitate, vt l. fin. C. de contraben. emp.

Et ex hoc sequitur tertio, quod sententia arbitri non potest reduci, sed arbitratoris. l. vnde si Herue. & l. sequen. ff. pro socio
19 Item arbiter cogitur sententiam dicere, arbitrator non, vt supra dictum est. Quid est ergo, † quod quotidie fiunt compromissa in arbitrum, & arbitratorem: cum iste vie sint contrarie? Solutio, copula, & ponitur pro disiunctiua secundum quosdam, & alteram viam necesse habet eligere verbis vel factis, & sic iudicam de eo tanquam de arbitro, vel arbitratore, vel secundum Jacobum Butri. potest sustineri communis modus quia arbiter potest assumi super lite quia super lite potest tranfigi. intelligūt, & de hoc in concordia non sunt super tali transactione in contractu tanquam arbitrator assumitur, & sic diuersis respectibus sit
20 arbiter & arbitrator. S3 quero, an possit renunciari iuri petendi reductionem ad arbitrium boni viri, sunt opiniones. Dy. in cap. scienti. de regulis iuris. libro vi. dicit quod non: quia in quacunque huiusmodi conuentionum est tacita dispositio legalis per modum conuentionis. l. quidam cum filium. §. videamus. ff. de verborum obligationibus & l. quero. §. inter locatorem ff. locati. qui satisdare cogantur. l. fin. li. Quando ergo conueniuntur tacite intelligitur, si fuit arbitramentum equum: & si non fit causa conquerendi, sed hec argumenta Dyni non procedunt in casu, quo conuenisset simpliciter Jacob. de Aret. tenet indistincte conuentionem valere, quasi per hoc arbitramentum ex partium conuentione censeretur esse arbitrium, argumen. l. in conuentionalibus. ff. de verborum obligatio. sed arbitrium non potest reuocari per supradicta. Sed durum est, quod talis renunciatio inducat remissionem futuri doli & inuitat arbitrum ad delinquendum cōtra iurisgentium. §. si paciscar. de pact. Ex quo quidam ibi euitant absurditatem predictam, & assumunt consilium, vt remittatur dolus futurus, & ita iacet conuentionis forma quod partes remittant petere reductionem ad arbitrium boni viri & renuncient arbitrio iudicis, que mere petitur reductio sicut patet in actione depositi, in cuius cōsequentia potest dolus futurus remitti. sed non fuit Jacob. Lutr. qui sequitur opinionem Innoc. in cap. Quintauallis. de iure iurando. Aut queritur de iure, aut de consuetudine. Primo casu, aut laudum est iniquum re ipsa, & nocebit cōuentio, & renunciatio. aut ex proposito, non valebit propter predictam rationem, argumen. l. ꝟ. C. de rescindenda, venditione. cessante tamen conuentione, & renuntiatione propter vtriusque iniquitatem, vel alterius tantum posset corrigi, & reformari. De consuetudine autem talis renuntiatio, vt tale pactum, nihil operatur, quod nota.

a Tractatus de differētia inter ius canonicum & Ciuile.

ADDITIO.

a Tho. Dip. C De differentia Adde quod iste tractatus non est Bart. quia non est stylus ipsius, & credo, quod ille qui composuit istum tractatum recolligit scripta domini Jaco. Alber. de Bononia sed fine aliquo ordine. Dominus enim Jac. Alber. de Bononia existens Verone composuit tractatum siue sumulam contrarietatum inter ius canonicum & ciuile, vbi posuit clxij. differentias inter ius canonicum & ciuile. & incipit a citatione, qui floruit tempore dominorum Alber. & Dasti. de la scala dominorum Verone anno Domini Mccxxxx. & sic tempore Joan. And. & ipsum etiam allegat Bart. in consi. cxxiij. incip. an fratres consobrini.

1 C Compromittere de iure ciuili cum iuramento non debet, iure canonico sic.

2 Procurator iure canonico ab vniuersitate constituitur iure ciuili non, licet secundum Jac. sic.

3 Possessorium recuperande iure ciuili datur aduersus deiectorem, vel quia mandauit, vel quia ratum habuit, iure canonico aduersus quemcunq; res illicite peruenit.

4 Judex secularis de iure ciuili cognoscit de causa spirituali incidenter, secus de iure canonico.

5 Prelatus iure ciuili non constituit procuratorem in causis sue ecclesie, iure canonico sic.
Prelatus in bonis ecclesie habet plus iuris quam tutor in bonis pupilli.

6 Mulier iure ciuili in criminalibus testis esse potest, iure canonico non.

7 Lis inter patrem & filium in potestate esse non potest iure ciuili, iure canonico sic.

8 Contra absentem in criminalibus lite non contestata iure ciuili, an procedatur, & quid iure canonico.
9 Casus quibus lite non contestata possunt recipi testes.
10 Accusatus & condemnatus de crimine iure canonico suum accusatorem accusare nō potest, secus iure ciuili, nisi amiserit libertatem, vel ciuitatem.
11 Testes super nouis capitulis testibus apertis iure canonico inducti possunt, iure ciuili non.
12 Crimina iure ciuili alia publica, alia priuata, iure canonico omnia publica.
13 Restitutio in integrum iure ciuili ecclesie non datur contra libertatem, iure canonico sic.
14 Jurisdictio iure canonico perpetuatur citatione, iure ciuili litis contestatione.
15 Judex appellationis iure ciuili non delegat cognitionem cause retenta prolatione sententie, iure canonico sic.
Judex ordinarius iure canonico simpliciter committit cognitionem cause principalis, iure ciuili secus.
Judex ordinarius iure ciuili audientiam causarum solum committit suis, iure canonico quibuscunque.
16 A sententia lata a subdelegato iure ciuili appellatur ad delegatum iure canonico non.
17 Etas virilis iure ciuili est xxv. an. iure canonico est triginta.
18 Furtum iure canonico sumitur pro qualibet illicita detentione. iure ciuili secus.
19 Heri vel misti imperij ea que sunt iure canonico delegantur, non de iure ciuili, nisi causa absentie.
20 Res de qua data fuit tenuta iure ciuili recuperatur vsq; ad xxx. annos, iure canonico vsq; ad xl.
21 Rescissoria post quadriennium iure ciuili datur postliminio reuersis, iure canonico non.
22 Latrones & depopulatores notorius fugientes ad ecclesiam inde extrahi possunt iure canonico, alij non, sed iure ciuili homicide, adulteri & raptores virginum.
23 Jurare per creaturas iure canonico non est permissum, iure ciuili sic.
Jurare per membra Dei vtroq; iure prohibetur.
24 Actio in libello de iure ciuili exprimetur, iure canonico secus.
25 Instantia iure ciuili finitur triennio a die litis contestate, iure canonico non.
26 Judex ordinarius iure ciuili non recusatur, iure canonico sic.
27 Delegatus de iure ciuili cum recusatur causa suspicionis nō est proponenda, nec probanda, iure canonico sic coram arbitris: aliam vide num. 67.
28 Ecclesia iure ciuili aduersus prescriptionem restituitur, iure canonico non: tamen ipse dicit quod sic, sicut minor.
29 Torneamenta iure ciuili & canonico prohibita.
30 Fama sola iure ciuili non probat, iure canonico facit vitandum esse excommunicatum.
31 Predicatores & confessores possunt eleemosynas iure canonico recipere ab vsurarijs, iure ciuili non sua authoritate, sed de manibus dominorum debent recipere.
32 Clerici Parisijs cōmorantes iure canonico laicum pro causis pecuniarijs coram Episcopo conueniunt, quod nō est iure ciuili.
33 Clericus iure ciuili potest in non suum iudicem ecclesiasticum consentire iure canonico non.
34 Cōtrahens in loco potest a iudice loci, si tibi inueniatur, citari, & absens omni remedio pretorio cōpelli, vt compareat iure ciuili, sed iure canonico solum pronunciat de mittendo si alibi existat.
35 In causa matrimoniali, & in causis electionum iure ciuili non peruenitur ad diffinitiuam absque litis contestatione, iure canonico sic.
36 Rigor in causis ecclesiasticis iure canonico non seruatur, sed discretio iure ciuili secus.
37 Sequestratio iure ciuili, non fit propter rei absentiam, iure canonico sic.
38 Differens se liti iure ciuili condemnatur ac si rem possideret sed iure canonico non.
39 Consanguinitas iure canonico probatur per testes de credulitate & auditu, iure ciuili testes non probant.
40 Sententia in causa matrimoniali iure canonico potest fine scripti ferri, quod iure ciuili non reperitur.
41 Dicto vnius testis iure ciuili non statur, iure canonico sic, quando non est preiudicium alterius.
42 Abbas in causa monasterij iure ciuili iurat de calumnia in animam suam, iure canonico in animam maioris partis cōuentus.
43 Testes iure ciuili absolute magis coguntur testificari, quam de iure canonico.
44 Frater iure ciuili non accusat fratrem de magno crimine, iure canonico accusat de heresi.
45 Parentes iure ciuili non testificatur contra filios, iure canonico sic.
46 Exceptio dilatoria iure ciuili debet ante litem cōtest. proponi. iure canonico quandocunque.
47 Sententia lata & transacta in rem iudicatam quis vltra non appellare potest iur. ciu. sed iure canonico sic in causa matrimoniali fraude probata per vnum testem, & iuramentum.
48 Cessio recepta a clerico iure canonico presumitur simulata, iure ciuili non, nisi doceatur simulatio.
49 Laicus ingrediens monasterium iure ciuili aliquid retinere non potest, sed iure canonico potest aliquid concedere loco prebende.
50 Promittens aliquid dare sub pena, si aliquid omittit in ciuitate non tenetur ad totam penam, iure canonico secus.
51 Pro iure indicando licite iure ciuili licet accipere, iure canonico non.
52 Ordinandi ad sacerdotium iure ciuili debent aliquid offerre coram ordinanti & notario, sed iure canonico non possunt.
53 Promissio facta de dando alteri iurata iure canonico valet, iure ciuili secus.
54 Transigere iure ciuili super criminibus ingerentibus penam sanguinis licet, sed iure canonico videtur aliter.
55 Matrimonium inter pares simul habitantes iure ciuili presumitur, sed iure canonico adulterium.
56 Promissio pene, & datio arrharum in matrimonio iure canonico non valet iure ciuili sic.
57 Pater etiam filia recusante potest eam iure canonico matrimonio iure ciuili non, nisi indignum vel turpem daret.
58 Consensus parentum in matrimonio iure ciuili requiritur, non de iure cōnonico.
59 Infamis quis videtur effici iure canonico pro omni crimine, de iure ciuili non.
60 Filij nati ex incestu, vel nefario coitu, iure ciuili a patre alendi non sunt, iure canonico sic.
61 Matrimonium inter seruos iure ciuili esse non potest, iure canonico sic.
62 Mulier intra annum iure ciuili licite non transit ad secunda vota, iure canonico sic.
63 Vxor etiam non perfecte etatis, que fuit a viro cognita in domo patris, & nondum traducta ad domum viri, viro mortuo lucratur quartum.
64 Statutum quod vxore premoriente vir lucretur dimidiā bonorum, habet locū etiā in sponsa de presenti, & ad domum nō ducta.
Item an idem sit in sponsa
65 Spurius iure ciuili a decurionatu non prohibetur, iure canonico sic.
66 Contrahentes iure ciuili licite adinuicem se circumuenire, sed ecclesia iure canonico pro venditione rei sue vltra iustum pretij licite non recipit.
67 Heres iure ciuili non implens voluntatem defuncti perdit hereditatem, excepta legitima si est filius, sed iure canonico etiam filius perdit totum.
68 Sacrilego iure ciuili imponitur durior pena quam de iure canonico, & nu. 79.
69 Pena pecuniaria iure ciuili ab ecclesia infligi potest, iure canonico non.
70 Pactum nudum regulariter iure ciuili non producit actionem, sed iure canonico sic, quia datur condictio canonis.
71 Pupillus iure ciuili non iurat, nec seruare tenetur iuramentum iure canonico sic si est doli capax.
72 Fur iure canonico dicit quod nō intrat per ostiū iure ciuili secus.
73 Prescriptio in iuribus que non habet causam continuam fit complicato tempore iure ciuili, sed iure canonico in omnibus iuribus sufficit prescriptio xl. anno.
74 Mortui pro suis sceleribus si fint in morte contriti tradantur sepulture iure canonico, sed iure ciuili non absque permissu principis.
75 Pena incestus & adulterij iure canonico mors est, sed iure ciuili mulier in monasterium detruditur.
76 Bestum non meo nomine, iure canonico ratum habere possum, secus iure ciuili.
77 Reus proponens exceptionem dilatoriam, & non probans mittetur in sententiam in expensis condemnatur sed iure ciuili condemnatio expensarum non fit, nisi in fine cause.
78 Incendiarius aliter iure canonico, aliter iure ciuili punitur.
80 Plures si vulnerant aliquem qui mortuus sit, iure canonico omnes tenentur de occiso, iure ciuili ille solus, ex cuius vulnere apparet ipsum mortuum.
81 Accusatus, si accusator non probat, iure ciuili absoluitur, sed iure canonico purgatio indicitur, in qua si deficit, condemnatur.

92 Sacrilegus punitur iure ciuili capite, sed iure canonico pena quinq; sureorum.
93 Incestum cõmittẽs cum monacha iure ciuili pena capitali punitur, iure canonico clericus deponitur, laicus excõmunicatur.
94 Matrimonium iure ciuili soluitur altero ex coniugibus volente monasterium intrare, secus iure canonico.
95 Nuptie inter consobrinos iure ciuili contrahi possunt, iure canonico secus.
96 Legatum rei aliene iure canonico non valet, iure ciuili sic cum distinctione tamen.
97 Bona fides. & titulus non requiritur iure ciuili in prescriptione iure canonico sic.
98 Patria potestas iure ciuili durat in omni etate, sed iure canoni quo ad matrimonium, & iuramentũ aduenient adulta etate.
99 Filiusfamilias iure ciuili voto non obligat: iure canonico secus.
100 Stuprum iure canonico proprie cum virgine, iure ciuili etiam cum vidua, puero, vel soluta.
101 Fornicatio simplex iure ciuili non punitur, iure canonico sic.
102 Peccatum contra naturam iure ciuili pena capitis punitur, iure canonico mitius.
103 Pater occidens filiam in adulterio deprehensam iure ciuili nõ punitur, iure canonico sic.
104 A iure ciuili non permittitur vxorem verberare, clerico vxorato sic de iure canonico.
105 Coniunx iure canonico non vouet castitatem, iure ciuili sic.
106 Beatus aliter iure ciuili, aliter iure canonico computantur.
107 Mulier rapta raptori iure ciuili non potest nubere, iure canonico sic.
108 Lex bene a Zenone, C. de quad. prescrip. non habet locum in rebus ecclesiasticis.
109 Alienantur res immobiles ecclesie cum minori solennitate de iure canonico quam iure ciuili.
110 Locator, finito tẽpore, potest domum alteri locare iure ciuili, secus iure canonico in scholare inquilino.
111 Emphyteuta iure ciuili si non soluit canonem elapso biennio cecidit, iure canonico non.
112 Fructus pignoris iure ciuili sortem extenuant, iure canonico in duobus casibus.
113 Res sacre vel religiose iure ciuili non possunt in obligatione venire, iure canonico sic ex causa necessitatis.
114 Testes in testamento iure ciuili requiruntur septem, iure canonico sufficiunt duo, vel tres.
115 Institutio vel relictum collata in voluntatem alterius iure ciuili non valet, iure canonico sic.
116 Fructus iure ciuili dicuntur deductis expensis, sed decime iure canonico soluuntur de fructibus, nulla facta deductione.
117 Mora iure ciuili non fit re ipsa, sed interpellatione, sed iure canonico in tarda solutione decimarum fit re ipsa.
118 Bona vectigalia imponens aliter iure ciuili, & aliter iure canonico punitur.
119 Desponsata de facto que nõ potuit cõsanguinitate impediente desponsari non potest cum altero fratre matrimonium contrahere iure canonico, secus de iure ciuili.
120 Iuuenis qui puellam septem annorum duxit, quam attentauit cognoscere, & non potuit, iure canonico non poterit cum illius consobrina matrimonium contrahere: secus iure ciuili.
121 Eligentes Abbatem iure ciuili iurant, secus de iure canonico.
122 Matrimonium iure ciuili consensu sine verbis contrahi potest iure canonico non in valentibus loqui.
123 Testes & ornamenta iure ciuili cum mortuis non sepeliuntur, iure canonico Archiepiscopus cum pallio sepelitur.
124 Archiepiscopus iure canonico pallio non vtitur extra prouinciam quod de iure ciuili videtur.
125 Dignitati iure canonico quis licentia obtenta cedere cogitur. Cedens bonis iure ciuili re integra illa recuperare potest.
126 Liberti ecclesiastici multa specialia habent de iure canonico, que non inueniuntur iure ciuili.
127 Pene multe iure ciuili imponuntur, que iure canonico nõ traduntur, & contra nu. 120.
Pena carceris est ex grauioribus penis, quã ecclesia infligat.
128 Pena falsi iure ciuili alia est a penis iuris canonici.
129 Patronꝰ presentãs indigũ iure ciuili priuat, sed iure cano. nõ.
130 Interfectori iure canonico ipor ꝑ pena minor, ꝙ iure ciuili.
131 Pugnare quis potest pro defensione possessionis, & rerum sua rum iure ciuili, sed iure canonico clericus etiam cum Saraceno non pugnat.
132 Vulnerans iure ciuili quando dubiũ est an vulneratus ex vulnere mortuus sit non tenetur de occiso, iure canonico sic.
133 Corrumpens virginem iure ciuili non tenetur eam in vxorem accipere, iure canonico sic.
134 Stuprum committens iure canonico minori pena punitur quam iure ciuili.
135 Raptus proprie in sponsa committitur iure ciuili, secus iure canonico.
136 Empta ex pecunia fenebri iure canonico venduntur, & pecunia restituitur, sed iure ciuili emens ex pecunia mea, & nomine suo, non habet ius in re empta.
137 Quis in fronte iure ciuili non bullatur in penam de iure canonico aliquando.
138 Vtens falsis instrumentis, & penitens iure ciuili non punitur, sed iure canonico secus in vtente falsis literis apostolicis.
139 Blasphemator Dei & sanctorũ iure ciuili punitur vltimo supplicio, iure cano. laicus excommunicatur, clericus deponitur.
140 Mutans sibi causam possessionis iure canonico tanquam indignus priuatur suo beneficio secus iure ciuili.
141 Noualis terra que de iure ciuili dicatur, & que de iure canonico
142 Possidens mala fide iure ciuili dicitur possidere, secus iure canonico.
143 Malefactores rerum ecclesie coram ecclesiastico conueniuntur iure canonico, sed iure ciuili actor sequitur forum rei.
144 Petens plus debito iure ciuili in triplo condemnatur, & in expensis. iure canonico solum in expensis.
145 Impediens legatum iure canonico excommunicatur, iure ciuili traditur hostibus.
146 Fugiens ex bello publico iure ciuili capite punitur iure canonico est infamis
147 Existentia in bonis nullius occupanti conceduntur iure ciuili, tamen iure canonico Episcopus non occupat diecesim, vel parochiam in locis nemini attributis, nisi a superiore concedatur.
148 Nil innouatur iure ciuili questione restitutionis in integrum pendente, sed iure canonico sic imposita cautione.
149 Delegatus ab ordinario iure ciuili non exequitur suam sentẽtiam, secus iure canonico.
150 Sententia plurium valet iure ciuili, sed iure canonico contra eum qui criminaliter est cõdẽnandus omnes debẽt cõcordari.
151 Missus in possessionem in actione reali statim possidet, iure canonico non, nisi elapso anno.
152 Bona hereticorum iure canonico publicantur, & filijs auferuntur, sed iure ciuili non auferuntur filijs catholicis.
153 Bona committentium enormia delicta in ecclesiam, in fiscum ecclesie cõmittuntur iure canonico, sed iure ciuili bona damnatorum reseruantur filijs.
154 Judices seculares in criminibus exequũtur gladio iure ciuili. secus iure canonico.
155 Pena mortis iure ciuili infligitur, iure canonico non.
156 Appellari a sententia appellationis quando possit.
Appellatio rescindit pronunciatum.
Appellare licet a sententijs, que secum trahunt executionem.
157 Judex appellationis a quo appellatur iure canoni, statuit terminum intra quem appellans prosequatur appellationem, iure ciuili non.
158 Appellari ad Imperatorem omisso medio iure ciuili non potest, secus de iure canonico.
159 A sententia interlocutoria iure canonic, appellatur, iure ciuili non potest.
160 Judex a cuius sententia est appellatum, iure ciuili non recusatur in alia causa, secus iure canonico.
161 Appellare a sententia in causa momentanee possessionis iure ciuili non licet, secus de iure canonico.
162 Testes in causa appellationis publicatis attestationibus super eisdẽ capitulis iure canonico recipi nõ possunt iure ciuili secus.
163 A sententia episcopi iure ciuili appellatur ad secularem, iure canonico ad Metropolitanum, vel ad Papam.
164 Prescriptio non currit iure canonico tempore prelati male alienantis, iure ciuili hoc non reperitur.
165 Juramentum calumnie iure canonico non habet locum in spiritualibus causis, sed veritatis, secus iure ciuili.
166 Questio naturali iure canonico spectat ad ecclesiasticum, & iure ciuili seculare is etiam incidenter cognoscit.
167 Minori iure canonico censetur maior in spiritualibus, secus iure ciuili.
168 Positio mere negatiua iure ciuili fieri non potest, iure canonico secus.
169 Senes, & valetudinarij iure canonico compelluntur ad testificandum, iure ciuili secus.
170 Orfanoti etiam non damnati iure canonico repelluntur a testimonio, si crimen probatur, secus iure ciuili. & nu. 64.
171 Accusari post mortem quibus casibus possit iure canonico & iure ciuili, questio bona.
172 Testes iure ciuili etiam in ciuilibus compelluntur, sed iure ca

nonico tantum in criminalibus.

165 Mulier iure ciuili non accusat virum de adulterio, secus iure canonico.

166 Pro adulterio iure ciuili agitur pena corporali, iure canonico ad tori separationem.

168 Maritus excluditur quinquennio ab accusatione adulterij iure canonico, non ad separationem tori.

169 Judices ordinarij & delegati aliquid iure ciuili habere possunt iure canonico delegatus habet expensas.

170 Sententia in notorijs contra ordinem lata iure ciuili non valet, iure canonico sic.

171 Officio iudicis expediuntur ea que desiderant cognitionem, & decreti interpositionem, & nō delegantur iure ciuili, secus de iure canonico.

172 Actor iure ciuili potest reum trahere coram diuersis iudicibus pluribus actionibus, iure canonico secus.

173 Parentes pro filijs iure ciuili non testificantur, sed iure canonico super consanguinitate sic.

174 Ordinarius causa trecentorum aureorum iure ciuili non delegat nisi iusta causa iure canonico sic.

175 Prorogari potest iurisdictio de persona ad personam de iure ciuili etiam delegati, secus de iure canonico.

176 Vir iure canonico accusat uxorem adulteram solum ad separationem tori ius ciuile hoc non habet.

177 Filiusfamilias iure ciuili absq; patris consensu in iudicio esse non potest, iure canonico potest esse in spiritualibus.

178 Heres conficiens inuentarium non tenetur vltra vires hereditarias iure ciuili, sed iure canonico videtur secus.

179 Consuetudo subsequens iure ciuili preiudicat iuri scripto, sed iure canonico ita demum si sit rationabilis & legitime prescripta.

Consuetudo iure ciuili sumitur, que tendit circa factum, & processum iudicis, iure canonico que attendit circa ius priuatum aliquorum.

180 Locus religiosus iure ciuili efficitur ex eo quod mortuus infertur iure canonico nisi Pontificis authoritate.

181 Mortui iure canonico in ecclesia sepeliuntur, iure ciuili extra ciuitatem sepeliri debent.

182 Bona fides in vsucapione a principio iure ciuili tātummodo requiritur, iure canonico, continuō.

183 Bona fides longissima prescriptione iure ciuili non requiritur, sed iure canonico requiritur titulus.

184 Prescriptione interrupta litis contestatione iure ciuili possidens potest etiam prescribere, iure canonico secus.

185 Pena nulla iure ciuili non excedit quadruplum, iure canonico secus iustitia suadente.

Bus itaque presens in quatuor partes conabor diuidere: In prima quidem differentias ponam, que sunt inter ius canonicum & ciuile, circa inchoandum & ordinandum iudicium. In secunda subijciam differentias, quas inuenio inter predicta iura circa decisiones causarum & negotiorum. In tertia tradam differētias circa executionem sententiarum. In quarta & vltima adijciā differentias inter prefata iura, quas reperi in appellationibus, & appellationum causis. ¶In primis † pono differentiam inter ius ciuile, & canonicum, q; de iure ciuili nō debet compromitti cum iuramento, vt C. de arb. auth. decernimus. sed iure canonico etiam cum sacramento est permissum cōpromittere. vt extra de arbit. c. cū tēpore. & cap. exepte.

2 ¶† Addo aliam differentiam, quia de iure canonico vniuersitas constituit procuratores vt extra de procur. c. q; in causis. & c. petitio. & de iur. calum. c. cum causas. & Canoniste omnes, Administratores generali vocabulo procuratores appellāt. vt. j. q. ij. c. Saluator. & extra de iur. calum. c. in pertractandis, & c. Imperatores. Sed de iure ciuili dicit Azo, quod vniuersitas non potest procuratorem constituere: quia procurator fit a singulari domino vt ff. de procur. l. ij. & q̄ est vniuersitatis, nō est singulorum. vt ff. de in ius vocā. l. sed & hac lege. §. & si aduersus Rēpublicam. & ff. q̄ō cuiusque vniuersi. no l. sicut. §. i. Nec obst. authen de sanctis. Episco. §. si quando autem causa emerserit. quia exponitur ibi procurator id est procurans. & sic pro syndico ponitur Alij docto. iuris ciuilis. vt Jacob. dicerunt argumen. d. §. si quando. quod vniuersitas potest facere procuratorem: & q; vniuersitas est domina. vnde procuratorem cōstituit. ¶† Nota

3 † aliam varietatem. quia de iure ciuili possessorium recuperandæ de possessionis non datur, nisi aduersus deiectorem, vel quia mandauit, vel quia ratam habuit deiectionem. ff. de vi, & vi ar ma. l. cum a te. & extra de ord. cog. c. cum dilectus. & de restitu spoliat. c. cum ad sedem. in fine. de iure vero canonico latius petet aduersus quemcunque res illicite peruenit. vt in d. c. cum dilectus. & ibi not. & extra de restitutio. spoliato. c. sepe contingit.

4 & ij. questione j. c. redintegranda. ¶† Aliam differentiam not. quod de iure ciuili iudex secularis posset cognoscere de questione spirituali incidenter, vt probatur C. de iudic. l. quoties. & de ordi. iudi. adite presidem. & ff. de iurisd. om. iudi. l. si idem. & de iudi. l. prima. licet non tenetur: at iure canonico secularis iudex nec incidenter quidē potest cognoscere de spiritualibus causis extra de ord. cog. c. tua. & qui filij sint legi. c. causam. & c. latores. de

5 hōc dictum est iudi. c. at. si clerici. ¶† Nota aliam differentiam, ꝙ de iure ciuili dicimus prelatum non posse constituere procuratorem in causis ecclesie sue ante litem contestatam, sed inter tutoris & curatoris, vt C. de procurat. l. neque. & ibi not. in glo. in ver. debent. Sed de iure canonico est secus. extra de procurat. c. petitio. Et reddit ratio diuersitatis inter prelatū ecclesie. & tutorē, vel curatorē: quia plus iuris habet prelatus in bonis ecclesie, vt puta cū vtatur, & fruatur rebus ecclesie, quā tutor vel curator in bonis pupilli, vel adulti, qui nō fruūtur bonis pupilli, vel

6 adulti, vt hic plene no. Bern. extra de reser. c. edoceri. ¶† Nota aduerto aliā differentiā inter ius canonicū, & ciuile: quia de iure canonico mulier nō accipit in testē, si criminaliter agat, xxxi. q. v. c. mulierem constat. & extra de verbo. significatio. c. forus. & no extra de testib. tam literis, sed iure ciuili ita pōt esse testis mulier, sicut masculus, nisi in testamento, vt ff. de testamen. l. quis stamento. §. mulier. & not. in d. c. forus. & nisi sit damnata de publico crimine. l. ex eo q̄ō. ff. de testib. & l. j. eod. titu. Insuper non

7 † potest alia varietas, quia de iure ciuili non potest esse iudex vel iudicium inter patrem & filium in patria potestate constitutum. ff. de iudic. l. lis nulla. & de hoc vide quod ibi not. sed de iure canonica videtur esse permissum. vt ij. questio. vij. c. quidam. dicit, vt ibi not. sane dici potest quod nō sit differentia quo ad hoc, & ꝙ illud c. intelligendum est secundum legis distinctionē.

8 Reperimus aliam differentiam, † quia de iure ciuili in crimine non proceditur contra absentem lite non contestata. fallit in casu contra apparitores, vt C. de penis. l. ne diu. pro contumacia autem proceditur sicut ceditur, vt C. de requi. reis. l. j. Si autem lis est contestata. & liquet de causa nunquam ceditur contra absentem, imo auditur quandocunque venerit. ff. de requi. reis. l. annus. Sed in minoribus, quia penam relegationis vel damnum existimationis continent, vnde proceditur contra absentem. ff. de penis. l. absentem. & ibi no. facit C. de adult. Loquimur licet Canonist. distinxerint, aut liquet de causa, aut nō liquet. de crimine potest condemnari absens. iij. q. v. ca. i. xxiij. q. iij. c. de illicita. Si vero non liquet, expectādus est. vt ri q. iij. c. cursus. & c. quicunque. Ista in hoc videtur male dicere: quia non distinguunt, si lis est contestata, vel non, vnde potest dicere secundum Ber. quod quando lis est cōtestata, & liquet de causa, ju

9 tur & habet locum c. cursus. & c. quicunque. † nam ante litem contestatam non sunt testes recipiēdi in crimine, vt extra de testi conteste. cap. primo. Fallit in casibus not. iij. quæstio. ca. & C. de pen. l. ne diu. nullo enim priuilegio gaudet qui male administrando contubernales aufugis. Circa

ci. l. ij. ¶ Item in causa inquisitionis, vt extra de dolo. c. veritatis. & ibi not. ¶ Item vbi quis infamatus debet purgatione. extra de purg. ca. cum Pet. & de simo. c. de hoc. ¶ In hereſi post mortem. xxiij. questio. ij. c. sane profertur ita nisi ciuili non proceditur vt extra, vt lit. non contesta. c. quoniam. ¶ Item in causa appellationis. C. de tempo. appellat. vbi extra de appellat. c. sepe. ¶ Item in absentia actoris, extra. dolo & contuma. c. causam que bodie videtur correcta per cap. niam frequenter. & C. quomodo & quando iud. in authent. de semel. ¶ Item vbi agitur de inofficioso, vt C. si. vt se ab hered. absti. auth. si omnes. ff. de minorib. lege. in cause. §. causa. ¶ In causa subiectionis, extra de simonia. cap. cum olim. ¶ Item secundum quosdam in causa libertatis. ar. C. de vsufruct. legata. l. secunda. ¶ Item in Trebelliānica restitutione. C. ad Trebel. l. penulti. §. cum autem. ¶ Item cum electus non compareat extra de electio. c. dubiū. in fi. & not. hoc ij. quest. vij. accusatores.

10 † Est & alia repugnantia. quia iure ciuili cōdemnatus de aliquo crimine post ipsam condemnationem in suum accusatorem potest accusationem inchoare si non perdit ex illo crimine ciuitatē vel libertatē. ff. de publi. iudic. l. iis qui. & ibi plene no. & hoc idem quia parcitur ei qui prouocatus voluit se vlcisci. ff. de bo. libert. l. qui cum maior. §. si libertus. in fi. In iure autem canonico cadit quis est condemnatus de crimine amodo suum accusatorem accusare non potest. neque extraneum. vt vi. quest. i. ca. qui crimen.

11 & de hoc not. iij. q. xj. cap. neganda. Ilia est differentia, quam

re canonico possunt induci testes apertis attestationibus sup
nouis articulis, vt extr. de fide instr. c. cum Joannes. & extra de
testib. c. ex tenore. & c. veniens. Sed de iure ciuili non possunt in
duci testes super nouis attestationibus, vt in authen. de test. §.
quia vero multi. & auth. at qui semel. C. de proba. & ibi gl. ordina
12 ria. Habemus aliam † differentiam, quod iure ciuili alia sunt pu
blica crimina, & alia priuata, publica crimina traduntur ff. de
publ. iud. l. j. in tex. & no. glo. & Instit. de publ. iud. per totū. & tit.
sequen. Sed de iure canonico videntur omnia crimina publica
13 esse. vi. quest. j. c. infames. ibi not. Subiicio † aliam de iure ciuili.
Ecclesia non restituitur contra libertatem si. ut minor contra li
bertatem non restituitur. ff. de minorib. l. si ex causa. in fi. & l. j. C.
si aduer. lib. per totum. & minorem & ecclesiam lex equiparat, vt
C. de sacrosanctis eccle. l. fin. & C. ex quibus cau. maio. l. Respu
blica. sz de iure canonico conceditur ecclesie in integ. restitu. cō
14 tra libertatem. xij. quest. ij. & si illi. & ibi not. † Refero aliam diffe
rentiā; q2 iure ciuili perpetuatur iurisdictio delegati per solam
litis contestationem, vt si postea moriatur delegans nō finitur
mandatum. Si vero moriatur ante, expirat iurisdictio delegata.
C. de iurisdictione om. iud. l. j. & quia concordat etiam authen. de
litig. §. omnem. Sed de iure canonico non consideratur tan
tum litis contestatio, sed sufficit sola citatio ad perpetuandum
iurisdictionem vel rescriptum, de offic. deleg. c. gratum. & c. licet.
15 extra de offi. deleg. c. vlt. §. j. & not. in c. relatum. Surgit alia † dif
ferentia, quia secundum legem iudex appellationis non potest
delegare cognitionem cause appellationis retenta prolatione
sententie. C. de iudi. authen. ad hec. sed secus secūdum canones,
vt extra de offic. iudi. deleg. c. super questionum. §. intentionis. &
ibi not. ¶ Item circa idem secundum legem non potest iudex
principalis cause, causarum cognitionem committere, nisi litē
faciat coram se cōtestari, & semel audiat in medio, semel & in fine,
vt in auth. vt defun. seu fu. §. illud. & sequen. C. de iud. authen. ad
hec. secundum Canones vero non requiritur quod semel audia
tur in principio, semel in medio, semel in fine. sed simpliciter po
test causarum audientiam committere. d. §. intentionis. Item
circa idem secundum leges iudex committit audientiam causa
rum tantum consiliarijs suis vt in auth. ad hec. & in authen. de
iudic. §. si quis autem. sed secundum canones potest iudex com
mittere cuicunque, vt extra de offic. dele. c. pastoralis. Est & alia
16 differentia, † quia leges indistincte dicunt, quod si delegatus
committit alicui causam, ad eum est appellandum. C. qui pro sua
iurisdictione. l. vnica. de hoc tamen dic, vt ibi not. Sed ius cano
ni distinguit, vtrum delegatus committit totam causam. & tunc
appellatur ad ipsum delegantem primum vel nō committit to
tam causam, & tunc appellatur ad ipsum delegatum, qui secundo
delegauit. vt extra de offi. deleg. cap. super questionum. §. porro
17 & est ratio, vt ibi not. † Aliam vero diuersitatem inuenio, q2 lex
virilem etatem interpret xxv. ann. ff. de minor. l. j. & C. de his
qui ven. et. impe. l. fin. sed aliter secundum canones interpreta
tur, vt virilis etas scilicet xx. ann. vt lxxvij. distinc. c. presbyter
18 ante. & est ratio, vt ibi not. Potes notare † aliam differentiam,
quia iure ciuili furtū diffinitur, cōtrectatio rei aliene fraudulo
sa. &c. ff. de fur. l. j. §. furtum & not. do. Azo in sum. de fur. in prin.
Sed iure canonico furtum large sumitur pro qualibet licita cō
19 trectatione. xiiij. questi v. c. dominus. ¶ Nota aliā † differen
tiam de iure ciuili ea, que sunt meri vel misti Imperij non pos
sunt delegari nisi quando contingit ordinarium proficisci, vt ff.
de offic. eius cui mandata est iurisdi. l. j. Sed de iure canonico se
cus potest dici: nam delegatio permittitur xxiij. q. iiij. c. sicut. &
20 not. extra de offi. ordi. quod sedem † Rursus aliam differentiā
noto: nam de iure canonico potest recuperari proprietas rei, de
qua est data tenuta, vsq3 ad xl. ann. cū prescriptiones de iure ca
nonico sunt quadriginales, sed de iure ciuili potest recuperari
vsque ad xxx. ann. C. de prescrip xxx. ann. l. cum notissimi. xvi. q.
iij. can. placuit vt quicunque. §. quas actiones. de hoc no. extra
21 de offic. ordi. c. pastoralis Aduerte † ad aliam differentiam: iure
ciuili postliminio reuertētibus datur rescissoria intra quadrien
nium. Instit. de actio. §. rursus. C. de in integ. restit. l. fin. sed se
cundum canones cum non currat eo tempore prescriptio, non
datur rescissoria. xvi. quest. iij. can. prima actione. & ibi glo. in ver
22 bo, postliminio. Item est alia differentia, † de iure canonico, qui
fugerint ad ecclesiam, non debent inde extrahi. Excipiūtur pu
blici latrones, & notorij depopulator. xvij. q. iiij. c. sicut antiqui
tus. & extra de immunit. eccle. cap. inter. Isti soli excipiuntur, &
non alij, secundum canones, sed iure ciuili excipiuntur homici
de, & adulteri, raptores virginum, qui in ecclesia sunt capti de iu
23 re canoni. xxxvi. q. j. de raptoribus. Admitti potest † alia differē
tia, de iure canonico non est permissum iurare per creaturas ni
si vbi inuenitur expressum, vt per Euangeliū. per altare, per cru
cem, vt xx. q. j. c. considera. & c. clericum. & can. habemus. &c. si ali
qua. & xx. q. v. periurat. Sed iure ciuili permissum videtur. ff. de iu
reiur. l. ij. §. fi. & l. seq. & l. qui per salutem. Sed vtroque iure con
cordāte prohibitum est iurare per membra Dei, vt xxij. quest. j.
si quis per capillum, & in authen. vt non luxu. contra naturam.
24 circa medium. Non omittimus † aliam differentiam, iure ciuili
actio est proponenda in libello, quia sine actione nemo experi
tur, vt de negotijs gestis. l. si pupilli. §. fi. ff. de adminis. tut. l. quo
ties. §. item si. & argu. ff. de eden. l. j. & Instit. de act. in prin. quā
uis alij vt Azo, dicunt contrarium. Ad hoc tamen dic vt not. ff
de eden. l. j. secundum canones, vero nemo tenetur edere actio
25 nem, extra de iudi. c. dilecti & ibi not. Maxima differentia † non
remanet indiscussa: iure quidem ciuili instātia iudicij perit cur
su triennij, numerando a litis contest. C. de iudi. l. properandū.
fallit in casibus specialibus ibidem not. Sed de iure canonico
instantia iudicij triennio non finitur, extra de iudic. c. venerabi
lis. quamuis recitentur aliorum opin. quas dic vt ibidem nota
26 tur. Repugnantia † & iam in alio reperitur: quia de iure ciuili
ordinarius non potest recusari. vt not. C. si qua predi. po. l. j. §. il
lo. & quando Impera. inter pupil. & vid. l. j. & de iurisd. om. iudi. l.
fin. & hec est verior opinio Bulgari. sed art. contra, quod dic
plene vt not. C. de iudi. l. apertissimi. Iure canonico etiam ordi
narius recusari potest, extra de foro compet. c. si quis contra cle
ricum. & de appel. cap. cum speciali. Circa eandem materiam est
27 etiam differentia inter ius canonicum & ciuile, quia de iure ci
uili quando recusatur delegatus, nō est necesse allegare causā
suspicionis, & sic etiam nec probare, vt C. de iudic. l. apertissimi. &
auth. ibi posita, si vero cōtingeret. & est argum. ff. ad Trebellia.
l. quia poterat. de appellat. l. si pro lusorio. Alij, vt Pileus de
iure ciuili dicunt causam suspicionis esse proponendam, & pro
bandam: quod dic vt plene no. in d. l. apertissimi. Sed de iure ca
nonico coram arbitris causa suspicionis, est proponenda, & pro
banda. extra de offic. deleg. cap. suspicionis. & extra, de appell. c.
secundo requiris. §. j. & c. cum speciali. Differunt ius canonicum
28 & ciuile: † quia de rigore iuris ciuilis aduersus prescriptionem
ecclesia restituitur a tempore prescriptionis cōplete infra qua
driennium. C. de tempo. in integrum restit. l. superuacuam: nam
ecclesia & Respublica equiparātur. C. de sacrosanc. eccle. l. fin. &
Respublica restituitur. C. ex quib. cau. maio. l. Respublica sz de
equitate canonica non restituitur ecclesia contra prescriptionē,
vt dicit Ber. & Goffred. ne iura canonica de prescriptione loquē
tia sint frustra, voluit tamen preiudicare ecclesijs per prescri
ptionem xvi. quest. iij. c. placuit. & quest. iiij. c. volumus. vt no. ex
tra de in integ. rest. c. auditis in apparatu Ber. Hoc autem nō
omitto dicere de iure canonico potest subtiliter dici, vt ecclesia
restituatur cōtra prescriptionē cū ecclesia equiparatur minori,
29 extra de in integ. rest. c. j. & c. auditis. cū simi. Itē differūt, nā † iure
ciuili torneamentū non est prohibitū, nam iudex gratia virtutis
ostendende permittit. ff. de aleato. l. solet. arg. ff. ad l. Aquil. l. qua
actione. in §. si quis in collectatiōe. Iure canonico prohibitū est
extra de tornea. in c. j. & hoc ibi no. sed melius puta dicēdū, q tor
neamenta sunt prohibita in iure ciuili. C. de gladi. l. vnica. l. vj.
30 ¶ † Itē differūt, nā de iure canonico fama aliqua facit excōmu
nicatū vitādum esse, extra de sent. excom. c. cum desideres, sed iu
re ciuili sola fama non probat, sed est semiplena probatio. ff. de
31 testib. l. ij. ¶ Itez differunt † iure canonico predicatores & con
fessores possunt recipere eleemosynas ab vsurarijs, & raptoribus
alienarum rerum quasi gestores eorum, quorū res extorte sunt
cum non habeant vnde viuant aliunde, extra de sent. excom. ca.
cum voluntate. Sed iure ciuili tales predicatores & confessores
non possunt sua authoritate recipere, sed manibus dominorū,
ff. quod met. cau. l. extat. nec possent hoc habere contra prohibi
tionem dominorum quod iure canonico conceditur. C. de nego.
gest. l. vltima. & not. Innoc. in allegata decretali, cum voluntate.
32 ¶ Item differunt, iure canonico † clerici Parisijs morantes,
etiam in causis pecuniarijs, vt possint conuenire laicos coram
Episcopo, extra de foro compet. cap. quod clericis. quod non est
de iure ciuili, que sit ratio, quia Episcopus est ibi comes, vt ibi
33 no. ¶ † Itē differunt iure ciuili, q2 clericus posset cōsentire liti
gare coram iudice non suo. non tamen ecclesiastico vt C. de iu
risdi. omn. iudi. l. j. ff. de iudi. l. ij. C. de epis. au. l. si qui ex consen
su. & l. episcopale. Sed iure canonico secus. nisi consensus sui
episcopi accedat extra de foro cōpe. c. significasti. iiij. quest. vj. c.
34 non licet & ix. quest. j. & ij. Item † notari potest alia differentia,
iure ciuili si quis contraxit in vno loco poterit citari a iudice il
lius loci, si in loco inueniatur, si non inueniatur, & potest mulcta
ri, & omni remedio pretorio cōpelli vt veniat prout probatur. ff.
de iud. l. heres absens. Sed iure canonico potest iudex loci con
tractus solūmodo pronūciare de mittendo si alibi cōuentus exi
stat, vt no. in Decre. Inn. Romana. de foro cōpe. & vide q no. in
decre. c. licet. eo. ti. per Innoc. Itē differūt, iure ciuili non potest

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

procedi ad diffinitiuam sententiam lite contesta.nisi in causa ap pellationis vt C.de temp.appella.l.vlt.§.illud.de iure canoni-co in causis matrimonialibus, vbi agitur de cōiungendo federe matrimonij,non de dissoluendo,& in causis electionū bene po-test procedi ad diffinitiuam vsq; ad lit.contest.vt extra vt lit.nō

36 contest.c.j.& c.quoniam.§.porro. ¶† Item differunt,iure cano-nico in ecclesiasticis personis,& negotijs,nō tamen rigor,sed dis-cretio est seruanda,sed aliter de iure ciuili, extra de dolo & cōtu. c.j.de restitu.spolia.c.sepe.& ff.si quis ius dicen.non.obtemp l.j

37 ¶† Item differunt,iure canonico potest fieri sequestratio pro-pter obseruantiā rei,extra de dolo & cōt.c.ex literis. Sed de iure ciuili in eo casu nō fit sequestratio.C. de prohib.seque.l. vnica.& ibi not.& in alijs casib⁹ fit de iure canonico sequestratio, qui de iure ciuili non sunt expressi, vt not. extra de sequest.possess c.cū

38 dilectus.¶ Item differunt,iure ciuili† si quis offerat se liti,con demnatur ac si possideret rem, que petitur.ff.de rei vend.l. is q se.& ff.de petit.heredi.l.qui se liti. Sed iure canonico in negotijs ecclesiarum cessat hoc ius:ne delicta persone redundent in dam num ecclesie.xxvj.quest.vj.c.& ne si Episcopum.& extra vt lit.pē.

39 c.ecclesia .vbi de hoc.¶† Item differunt iure canonico ad pro-bandum consanguinitatem admittitur ad testimonium de credu litate,& de auditu extra de probat.c.quoties.&c. licet. Sed iure ci uili non reperitur quod admittitur talis probatio in hoc casu.

40 ¶† Itē differunt,iure canonico in causa matrimoniali senten-tia potest ferri sine scriptis,de testib.c.Albericus.& ibi no.sed iu-re ciuili nō inuenitur:quo casu possit sentētia ferri sine scriptis.

41 C.de senten.ex breui.reci.l.fin.& ibi not.¶† Item differunt iure ciuili nō creditur dicto vnius testis.C. de testib.l.iurisiurandi. Sed iure canonico creditur aliquando vni testi,quādo, scilicet nō est preiudicium alicuius,puta queritur inter aliquos vtrum quis sit baptizatus,vel ecclesia sit consecrata,de cōsecra.distin. iiij.c.paruulos.&c.cum itaq; & quandoq; queritur, vtrum quis penitētiam egerit,extra de simo.c.nemo.& extra de penit. & re.c.

42 omnis.¶ Itē differunt, iure† ciuili Abbas in causa monasterij iurat de calumnia in animam suam,quia personam habet legiti mam & causa fit cum eo tanquā cum legitima persona.C. de iur, calum.l.ij.§.quod obseruari.& §.hoc etiā.& ibi no.& C. de Episc. & cler.authen.causa que fit cū mo sed de iure canonico debet iu rare in animam maioris partis conuentus in concilio Lugdu-

43 nen.c.presentium de testib.& no.extra de elec.c.dudum.¶† Itē differunt, iure ciuili magis absolute cōpellūtur testes ferre te stimonium:quam iure canonico.C. de testib.l.quoniam liberi.& extra de testib.c.super secundo.& not.Innoc.eo tit.c.j.Preterea clerici de iure canonico non sunt cōpellendi,nisi cū alie proba-

44 tiones haberi non possunt xiiij.q.ij.c.quanquam. ¶† Itē dif-ferūt,iure ciuili si frater non pōt accusare fratrē de magno cri-mine,vt C.qui accusare non poss.l.si magnum.& eod.tit.si sororē Sed de iure canonico frater potest accusare fratrē de heresi.ex-tra de presump.cap.literas.argumen.xxiij.q.v.can.si audieris.

45 ¶† Item differunt,iure ciuili parentes nō possunt esse testes. contra liberos etiam volentes.C.de testib.l.parētes. Sed iure canonico possunt testificari contra se,extra de presumpt.cap.li-

46 teras.& xiiij.distin.canone,diaconi. ¶† Item differunt iure ci-uili dilatoria exceptio debet proponi ante litis contestationem & postea non potest opponi,si ante litis cōtestationem fit omis-sa.C.de procu l.ita demum.& ff.de iud.l.sed & si susceperit.ī prin. C.de except.l.fin.Sed de iure canonico instantia recipitur l ex ceptione ex quo potest opponi in qualibet pte iudicij,extra de exceptio.c exceptionē.& in decre.c.pia.de excep.lib.vj ¶ Nota-

47 ri potest† alia differentia,nam iure ciuili lata sententia non au-ditur aliquis aduersus eam postquam transiuit in rem iudica-tam C.sententiam rescin.non pos.l.j.& C. de appellat.ij.q. qui.& vt lit.penden.c.quoniam frequenter.De equitate vero canoni-ca auditur quis fauore matrimonij semiplene, probata fraude per iuramentum,& per testem vnum,vt extra de in integrum re stit cap.ex literis.& sic potest intelligi iiij q.v.cap.quisquis in fi. Et hoc potest ita iurare de rigore iuris,quia ibi absēs legitime citatus presumitur contumax si nō venit.vt iij.quest.ix.c.decer-nimus.lxv.distinctio.c.si forte.ff.de re iudic l.contumacia.sed ta lis presumptio potest elidi per aliam presumptionem siue semi plenam probationem,vt ff.de re iudica,l.diuus.vnde per sacra-mentum potuit ibi tolli presumpta contumacia.xxxv. quest.ij. extraordinaria.& optimum arg.extra qui ma.accu pos. cap. cum in tua.¶ Item circa idem,& in alio dictat contrarium ius cano nicum,nec ibi transit in rem iudicatam sententia contra matri-monium,vt extra de re iudic.c.lator.& cap.consanguinei.Idem & in alijs casibus spiritualibus.xxv.questio.ix.per totum.& ibi

48 not.¶† Item insurgit & alia varietas, quoniam iure canonico si clericus cessionem recipiat,presumitur de iure cessio simulata, vt extra de alienatio.iud.mu causa fac.cap.ex parte.clerici enim ab illicita negotiatione ,phibentur.xiiij.q.iij.in c.clerici & ca.Eu nonū.& lxxxviij.dist.c fornicari iure ciuili nō inuenitur, nisi ali-ter doceatur simulatio.C.mād.l.per diuersas & l.ab Anastasio

49 probari tamē potest.C.de procu.l.militem.† Insuper alia diffe-rentia bona,& subtilis inuenitur:q: de iure ciuili ingressus mo-nasterium monachus,vel canonicus regularis non potest ali-quid retinere.C.de sacrosancti.eccles.auth.ingressi.& cū alterius iuris est,non potest aliquid habere.ff.de acquir.rer.domi.l.hoc mo liber.& de reg.iur.l.qui seruitute,& argu.ff.de vsur.l.placuit. Sed iure canonico potest pure & sine peccato aliquid de suis bo-nis concedere loco proben'extra de simon.c.tua nos.& extra de probat.c.in presentia & de succes.ab intest.c.quōniā,dilectus.in fine & de eo dic,vt not ī dicta decreta.tua nos.& extra ne cleric.

50 vel mona.c.fina.Est & alia† differentia. Nam iure ciuili qui ali-quid promisit quod consistit in dando sub pena, si aliquid omi-tit dare,ad totam penam tenetur.ff.familie ercis.l.heredes.§.in illa.& ff.de verb.obli.l.stipulationū.ij. in fi. & in l. in executione & plene not.ff.si quis cau.l.si seruus.§.si plurium.Sed de iure ca-nonico obstat exceptio.& Inno.M.sequitur opi.vt extra de p[illegible] c.suam ad nos actores.quod dic, vt ibi plene not. in appa[illegible]

51 ordinario.Notari solet alia† differentia secundum Ioā. iure ca-nonico non licite recipit aliquis, vt indicet furem. extra de f[illegible] qui cum fure.c.seq.& argu.q.j c. quod quidam dicunt §.ex his verbis.& ibi not.sed de iure ciuili etiam quis licite recipere po-test vt indicet furem. ff. de condi.ob. turp.caus.l.si turpem cau-

52 sam.de prescriptis verbis.l.solent.& in eis not.Nota† aliam dif-ferentiam quod de iure ciuili, pro quibusdam consuetudini[illegible] debebat aliquid offerre illi, qui ordinabantur & etiam tabel[illegible] nibus pro scripturis ordinatorum, vt in auth.de sanc.epis. consuetudinibus.sed iure Canonico est secus:& si fieret, esset si-

53 monia,vt j q.ij sicut episcopum.& ibi not.Habemus† aliam dif-ferentiam,quia iure canonico valet hec promissio,promitto me daturum Titio decem,maxime si interueniat iuramen[illegible] arg.xxij.q.v.c.iuramentum.& no. j.q.vij.c.quo.sed de iure ciuili secus est vt ff.de verb.oblig.l.stipulatio ista.§.alteri.nisi in casi-bus qui not,Insti.de inuti.stipula. §.alteri. Diuersitatē aliam

54 reperimus,†quia iure ciuili transigere permittitur de crimini-bus publicis ingerentibus penam sanguinis, excepto crimine adulterij,de alijs vero criminibus publicis que sanguinis pe-nā non ingerūt non licet trāsigere,excepto crimine falsi.l.trāsi-gere.C.de transact & dic,vt ibi not. Sed iure canonico videtur aliud dicendū,videlicet quod nullum crimen ingerat penā san-guinis.¶ Itē in causa spirituali nullo modo licet desistere pe-cunia accepta,vt extra de rescri.c.si.de hoc no.ij.q.iij.c.si quem

55 penituerit.§.in omnibus.¶ Itē differūt,†q: iure ciuili inter pa-res cōmuniter habitātes & tractantes se vt vir & vxor [illegible] matrimonium vt ff.de ri.nu.l.in libere.sed de iure canonico po-tius presumitur adulteriū,nisi ostēdatur solēnitas nuptiarum xxxv.q.v.aliter.no.di.xxxij.c.is qui nō habet.¶ Itē alia dif-

56 rentia solet tradi a doctoribus,iure canonico promissio pene [illegible] que stipulatio arrharum non videtur valere in matrimonio, [illegible] extra de spon.c.gemma.quia eadē ratio prohibitionis [illegible] nis,& in arrhis vt argu.extra de translat.epis.c.inter corporalia sed secundum legē pene promissio non valet.ff.de [illegible] l.Titia §.idem respondit.valet tamen arrharum [illegible] de spon.l.fin. & de hoc not.in d.c.gemma.Habemus aliam diffe-

57 rentiā,†quia de iure canoni.pater non potest [illegible] maritare vt extra de despon.impu.c.j.extra, de spon.c.cum lo-cum.xxvij.q.ij.c.sufficit.Sed filia iure ciuili non potest patri re-sistere volenti eam maritare,nisi ei dederit turpē personam vel moribus suis indignam.ff.de spōs.l.sed ea que patris.& hec diffe-

58 rentia not.extra,de despon.impu c.j.¶ Item circa idem diffe-runt,quia iure ciuili consensus parentum requiritur in matri-monio.C.de nup.l.nec filiam.& ff.de ritu nupt.l.nuptie.sed iure canonico non requiritur,nisi de honestate,vt xxvij.q.ij.c.[illegible]

59 plene no.No.† etiam aliam differentiā.quia iure ciuili non p[illegible] quolibet crimine condemnatus efficitur ifamis, sed pro qui-dam sic,vt ff.de pub.iudic. l. infamem.ff. de his qui not.infa. qd ergo.§.si.& l.athleltas.§.vlt.eo.ti.& plene distinguo.iij.q. c.infames.§.porro.sed iure cano.non videtur hec distinctio [illegible] locum vendicare,cum omne peccatum infamet,vt iij.q.v.c.con-stituimus.& iij.q.vj.c.infames.& can.omnes.& not.in d.§.porro.

60 Itē† aliā differentiā no.quia secundum rigorē iuris ciuilis fi[illegible] nati ex incestu dānato vel nefario coitu non sunt alendi a pa-tibus,vt in auth.quib.mod.nat.effic.legi.§.fi.& C.de nat.lib.au-then.licet,sed de equitate canonica que cōsiderauit ius natura-le,secus est,extra de eo qui duxit in matrimonium.c.cum habe-

61 ret.in fi.& ibi not.plene.Subijcio aliam differentiam,† quia iure ciuili non potest esse inter seruos matrimonium,neque in-ter seruum & liberam,sed dicitur contuberniū C.de nupt.l.cum ancill[illegible]

ancillis,sʒ de iure cano. seruus sicut liber recte matrimonium
61 ꝯbit,vt extra de coniu.seruo.c.i.Itē no.aliā differentiam,†qꝛ iu-
re ciuili mulier prohibet̃ intra tp̄s luctus,hoc est, ēt intra annū
transire ad secundas nuptias,si ꝯtrium facit,efficitur infamis, ⁊
patitur alias penas contentas in l.i.C.de secund. nup. Sed iu-
re Can.statim mortuo primo viro. mulier potest nubere sine a-
liqua pena.extra de secund.nupt.c.sup illa.⁊ ibi no.⁊ c.vlti.Sed
63 quero,†antequam maritus duceret vxorē ad domū suam, eā co-
gnouit carnaliter in domo pr̄is vxoris, an. ea mortua, lucretur
quartā,quamuis ducta non fuit in domo viri sui. Dic quod sic,
etiam si ipsa non fuerit perfecte etatis.ff.de ritu nupt.l.prefect⁹.
⁊ ff.de priuil,cred.l.ij.ff.de ritu nup.l.ideoq̄.Item etiam alia ra
tione vxor lucratur quartam propter copulam carnalem,qꝛ ma
trimonia iure pontificali,non iure fori reguntur.ij.q.ij.c.hinc di-
stinguendo.⁊ in matrimonijs malitia supplet etatem.⁊ per car-
nalem copulam fit matrimonium legitimum.extra de sponsalib.
c.illis.⁊ in c.iuuenis.⁊ c.adolescens. vt de malitia refert Gre. in
dial.de quodam puero nouenni,qui nutricem suam grauidauit,
64 vt no.xx.q.i.in prin.Et no.†quod statutum disponēs quod vir,
premortua vxore,lucretur dimidiam dotis,hʒ locum, siue fuerit
a traducta ad domum mariti,ª siue fuerit secuta copula carnalis si-
ue non,dummodo matrimonium fuerit ꝯtractum p verba de pre-
senti,l.nuptias.ff.de regu.iur.l.nihil.ff.rerum amota.⁊ ibi no.et
de ista q. est casus singularis in l. Deo nobis. C. de epis.et cle.
Sʒ iuxta hoc q̄ritur an erit idē in spons.pone quod maritus de-
beat lucrari tertiā partē dotis,vtrum idē erit in sponso: Vel po
namus,q̄ filia maritata excludatur per statutum,vtrum idem e-
rit in sponsa? Doct.dicunt q̄ non l.non fine.C.de bon. que lib.
⁊ ibi per Pet.⁊ Cy.⁊ Guli.ad hoc.ff.quod fal.tut.autho.l. an in
partem vbi no.⁊ vide p Scribentes in l.Deo nobis.C. de epis.
65 ⁊ cler.Item nota aliam differentiam †de iure ciuili,spurij non
phibentur eligi ad decurionatū vel ad alios honores.ff.de de-
cu.l.spurij.in princ.⁊ l.generaliter.sʒ de iure Canonico secus est,
66 vt vj.distinc.can.j.⁊ ij.⁊ ibi de hoc nota.inuenies.† Possum aliā
differentiam ponere,ecce iure ciuili licitum est contrahentibus
adinuicem se circumuenire vsque ad dimidiam iusti pretij.ff de
mino.l.in cause. sed iure Canonico potest dici quod ecclesia de
re sua quam vēdidit in casibus concessis non debet recipere vl-
tra iustum pretium.vt extra de dona.c.p tuas.⁊ hoc no.x.q.ij c.
67 ea em̄.§.hoc ius,in glo.ord.Nota aliam differentiam†iure ciui-
li si quis heres non implet voluntatem defuncti,priuatur in to-
tum hereditate,hoc saluo, qꝛ si est de liberis,dʒ retinere legiti-
mam.C de fideicommiss.l.fi.⁊ authen. hoc amplius. Sʒ Canoni-
ste indistincte dicunt heredes,qui non parēt voluntatibus de-
functorum priuari in totum successione.vndecima.q.j.c. Sylue-
ster.extra de voto,in fin.⁊ notatur in dicto capitulo. Syluester.
68 No.†aliam differentiā, qꝛ iure ciuili imponitur pena sacrilego
durior,quam iure Canonico.ff.ad l.Juliam pecu.l.sacrilegij.In
re vero Canonico diuerse pene imponuntur.Nam si committit
in personam ecclesiasticam,talis ipso iure est excommunicatus,
vt xvij.q.quarta.c.si quis. Si vero in re ecclesie fiat sacrilegium,
tunc post tertiam admonitionem est excommunicatus, d.c.quis-
quis.Item imponitur pena pecuniaria quādoque maior, vt eo.
69 c.quisquis.⁊ c si quis contumax.Vide aliam differentiam. †naʒ
iure ciuili pena pecuniaria potest ab ecclesia infligi xx. quest.v.
c.si quis cuiuslibet.⁊ xxiij.distinctio.c.quanquam.extra de arb.c.
dilecti sed iure Canonico secus,xxij.quest.ij.c.fraternitas. ⁊ ex-
70 tra de pe.c.suam.⁊ no.xij.q.ij.c.in antiquis. † Insuper est diffe-
rentia,quia de iure ciuili ex nudo pacto non oritur actio. C.de
pact.l.legem.ff de pac.l.iurisgentium.§.quinimo,versi.igitur nu
da,fallit in certis casibus ibi notatis,sed iure Canonico dicim⁹
nudo pacto dari actionem scilicet,condictionem ex causa, argu.
xxij.q.v.c.iuramenti.⁊ xij.quest.ij. c. quecunque suffragia . et ibi
71 not.extra de testa.c.indicante.Notari potest†alia differentia, iu
re ciuili impubes non iurat . et eius iuramentum nullum est. C.
de iuramen.calum.l.ij.§.j.⁊ C.si aduer.ven.authent. sacramenta
puberum.fallit in casu vbi pupillus obligatur ex sacramēto suo,
vt si manumissus iurat prestare operas manumissori suo , vt ff.
de libera.cau.l.fin. Sed iure canonico potest pupillus iurare,si
doli capax sit, et si non seruat iuramentum, periurat xxij. q. v.c.
paruuli.⁊ ibi de hoc. Ego dico satis probabiliter posse defendi:
quia etiam iure ciuili sacramentum pupilli doli capacis valeat,
72 vt bene notatur in d.c.paruuli.Item aliam differentiam no.†iu-
re Canonico hoc ipso est aliquis fur quod non intrat per ostiuʒ,
⁊ qui intrat cameram animo furandi,vt xxiij.q.iij.c tres perso-
nas.⁊ de peni.dist.j.vt si propterea.⁊ c.si quā. de iure ciuili sec⁹
73 est.vt ff.de furt.l.vulgaris. ⁊ l. qui furti. Habemus†aliam diffe-
rentiam iure quidem ciuili in prescribendis iuribus, que conti-
nuam causam non habent requiritur duplicatum tempus,vt C.
de seruit.l.fin.ff.quemadmo.ser.amit.l.si sic constituta.Sed secū
dum Canones in omnibus iuribus habentibus cōtinuam cāʒ,
vel non p̄scriptio sufficit.xl.an.vt extra de p̄sc.de quarta.⁊ inuit
extra de cau.pos.c.cuʒ ecclesia.⁊ ibi no. Quinimo in primo dico
quod requiritur tantum tempus , cuius non extat memoria sm
legem.vt ff.de aqua plu.arc.l.j.in fi.⁊ iura in primo alleg,que lo-
quuntur de tpe duplicato,intelligo de iuribus acquisitis. vt tā-
74 to tpe non vtendo amittatur,vt in eis patet, †Item differūt de
iure canonico qui pro suis moriuntur sceleribus, non traduntur
ecclesiastice sepulture.xxiij. qō.v.c.placuit.extra de furt.fures,
nisi fuerint in morte contriti.xxiij.q. ij.c. vlt. Sed iure ciuili non
cōceduntur sepeliri alicubi, nisi prius fuerit petitum a principe,
75 ⁊ cōcessum.ff.de cadaue.punitor.l.j.ij.⁊ iij.Itē differūt,†iure ca-
nonico pena incestus,⁊ adulterij mors est,vt xxiij.q.v.c.relegan
tes.sed de iure ciuili mulier adultera nō occidit̃ sʒ detruditur in
monasterium,secundum quod cauetur C.de adul.aut̃. sʒ hodie.
Potest dici qō c.relegantes.loquitur secundum iura que erant
ante ius Authenticorum secundum que iura taʒ adulter quam
icestuosus vtriusq̄ sexus gladio puniebatur. C.de adult.l. quā-
76 uis.⁊ ff.eo.l.si adulterium.in princ.Item differunt,†iure Cano-
nico , quod meo nomine non est gestum possum habere ratum.
xvj.q.j.c.vltimo,extra de his que fiunt a prela.sine con.capit. c.
iij.de elect.sicut.ix.q.ij.ca.Lugdunēsis.de iure vero ciuili, quod
non est meo nomine gestum,ratum habere non possum.ff. de vi
⁊ vi arma.l.si vi a me.a cōtrario sensu.⁊ de neg. gest.l. si pupilli.
77 §.sʒ si ego.fallit in casibus ibi not. Item differunt. †iure Cano-
nico,si q̄s pponit exceptionē dilatoriā post fundatam intentio-
nem actoris,⁊ cōtingat eū in pbatione illius exceptionis defice
re cōdemnatur actor in expensis vt extra de dol.⁊ cont.c.finē li-
ti.⁊ ibi no.Sed iure ciuili hec expensarum condemnatio nō ha-
betur,nisi in fine cause vbi victus victori condemnatur in expē-
sis.C.de iudic.l.properandum.§.finautem.⁊ ibi not. Item diffe
78 runt, †iure Canonico incendiarius patitur penam: quia excō-
municatur,⁊ in seruitio Dei vel i Hispania, vel Hierosolymis
stare tenetur per annum,vt xxiij.q.viij.c si quis membrorū. ⁊ c.
pessimam quidem. et extra de incen.c.j. sed iure ciuili qui edem,
vel edificium,aut aceruum frumenti iuxta domum positum incē-
dit , debet comburi. Si vero alias fecit incendium in ciuitate,
si vilis persona est bestijs subijcitur: si vero alia persona, capite
puniat̃,vt de incend,rui.nau.l.qui edes.⁊ l.fi.⁊ de pen l. capita-
liū.§.q ob inimicitias.et pōt accusari lege Cornelia de sica. l.iij.
in prin ⁊ ff.ad l.Corne.de sicar.⁊ C.qui accusare non pos.l.data
⁊ hoc si dolose incēdium fecerit.Si autem culpa , vel negligētia
incendium fecerit,tenetur emendare dammum alias punitur ex
tra ordinem officio iudicis de damno dato,d.l.qui edes. ⁊ ff. de
priua.deli.l.finali.⁊ extra de iniur.⁊ damno da.cap.fin.Item dif
79 ferunt secundum Canones sacrilegi,†⁊ fures capitali pena pu-
niri possunt.xxiij.quest.v.c.homicid.⁊ quest.viij.quicunque per-
cutit,sed iure ciuili p furto nō morit̃ aliquis , sed alias punitur,
vt C.de seruis fugitiuis.authentica,sed nouo iure.nisi sit famo-
sus latro,vt ff.de penis.l.capitalium.§. famosos. dic, vt ibi. sed
in sacrilegio consonat ius ciuile cum canonico.ff.de pen.l.aut fa
cta in princip.⁊ ff.ad legem Jul.pec.l.sacrilegi.in princip.⁊ hoc,
si sit verum sacrilegium,vt quia surripiatur sacrum de sacro a-
lias extraordinaria pena imponitur d.l.sacrilegi. ij. responso.⁊
vide de pena sacrilegij secundum ius ciuile,⁊ canon.vt not.In-
no.extra de sententia,excōmunicationis.c.cum pro causa. Item
80 differunt.†secundum ius ciuile si plures vulnerauerunt aliquē
qui mortuus est,⁊ certū sit de cuius vulnere sit mortuus ille de
cuius vulnere nō est mortuus nō cēset̃ homicida.ff.ad l.Aqui. l.
huic scripture.Nā vulnus vniuscuiusq̄ contēplādum est,vt ff.ad
legem Cor.de sica.l.fi.sed iure Canonico secus dicimus.arg.l.di
stinc.si quis post.Sufficit enim q̄ sumpserit arma,licet non oc-
ciderit ipse,sed alius.extra de cle.percu.c.presentium.⁊ not.xxij.
81 q viij.c.si quatuor.⁊ ibi vide de pena.Item differunt,†qꝛ iure ci
uili si accusator nō pbat reus absoluitur,⁊ etiā si ipse nihil pbet,
seu prestiterit.C.de eden.l.qui accusare,⁊ debent esse probatiōes
luce clariores in criminibus.C.de proba.l.sciant.Fallit in casi-
bus.in quibus tenetur reus se exonerare,etiam,si non probetur
contrariū.C.de fal.l.vbi falsi.⁊ de abol.l.fallaciter.⁊ d.l.qui accu-
sare,sed iure canonico si contra aliquem laborat infamia, indici-
tur ei purgatio,⁊ si defecerit in purgatione,tanquā cōuictus pu
nitur,extra de pur.cano.c.cum P.⁊ c.cū dilectus.⁊ de simo. c.in-
82 sinuatum.⁊ ij.q.v.c.presbyter si a plebe.Item differunt †qꝛ iure
canonico sortilegi,⁊ diuinatores,⁊ qui eos consulunt, puniūtur
pena quinque aureorum.xxvj.q.j.c.quoniaʒ diuinationes,quod
autem legitur de sortilegij.c. ij. dispensatio est,de iure ciuili pu-
nitur capite sortilegus.C.de malefic.⁊ Mathema. l. nemo aru-
83 spicem.Item differunt,†quia de iure canonico qui commisit in-
cestū cum muliere Deo dicata,vel monacha,si clericus est depo
nitur, si laicus, excommunicatur.xxvij. q.j.c si quis episcopus.

iure ciuili punit pena capitali.xxvj.q.ij.can.si quis non dicaz C.
84 de episc.et cle.l.si quis non dicam. Item differunt, †quia de iu-
re ciuili dissoluitur matrimoniu, si alter coniugum vellet intrare
monasterium.et intret, authent.de nup.§.distrahuntur itaque.
85 Sed iure canonico secus xxvij q.ij.c.Agathosa.et ibi no. †Est et
alia differentia nam de iure ciuili possunt contrahi nuptie inter consobri-
nos, vt C.de nup.l.celebrandis.et Insti.de nup.§. duorum. et ibi quod
no licet de iure Canonico q attinet sibi in quarto gradu consangui
nitatis et affinitatis prohibentur contrahere matrimonium, vt extra de
86 consan.et affi.c.non debet. Item differunt, †iure ciuili si quis legat
rem alienam aut scienter aut ignoranter, si scienter, vel legatum,
et tenetur heres rem redimere, vel prestare estimationem. Si ve
ro ignoranter et tunc aut coniuncte persone, aut non coniuncte per-
sone si coniuncte persone valet legatum, si non coniuncte persone,
non valet legatum vt C.de legat.l.cum rem aliam.sed iure Cano
nico non tenet legatum rei aliene vt extra de testament.capitu-
87 lo.filius.xij quest.ij si episcopus. Item differunt, †quia iure ci-
uili non requiritur titulus et bona fides in prescriptione.xxx.vel
xl.annorum.C.de prescript.xxx.annorum.l.sicut in rem. et l. omnes.
Sed de iure Canonico secus: vt extra de prescrip.cap.si diligen-
88 ti.et ibi not.eod.titu.cap fin.et ibi nota. Item differunt: quia †iu-
re ciuili durat patria potestas in omnem etatem filij sed de iure
Canonico soluitur patria potestas adueniente adulta etate, quo
ad matrimonium carnale et spirituale, et quo ad iuramentum.xx.
quest.ij.c.puella.xxij.quest.ij.c.tribus, et not.xxxij.quest.ij.c. ho-
89 norantur. Item differunt †quia iure ciuili filiusfamilias non o-
bligatur voto.ff.de polli.l.ij.§.voto. Sed de iure Canonico sic.
xxxij.questione secunda, c. Cano honorantur. et ibi not. et vide.
glossam distinguentem in l.Deo nobis.in §.hoc etiam cognitum.
in verb. ingratum, que incipit, ob hoc ipsum. C. de episcopis
90 clericis. Item differunt †quia iure ciuili stuprum committitur
in virgine, vidua, vel puero, vel cum soluta muliere que non ha-
betur loco concubine.ff.de adulte l.stuprum sed iure Canonico
dicitur proprie stuprum virginum defloratio: vt xxxvj.quest.j.
can.lex illa.licet quandoque dicatur, et ponatur stuprum pro adul-
terio xxxij.quest.iiij.cano.nemo.xxij.quest.ij.c.idolatria. Item
91 differunt, †quia iure ciuili simplex fornicatio non videtur puniri,
imo permissa videtur, argumento C.de don. inter virum et vxo.
l.ij.ff.de concub.l.in concubinatu. Sed de iure canonico prohi-
betur quelibet fornicatio, et canonicum crimen est fornicatio.xxxij.
92 questione quarta, cano.nemo.et ibi no. Item differunt †quia con-
tra naturam peccans punitur pena capitis de iure ciuili.C. de
adulte.l cum vir.et authen.vt non luxu.contra natu. circa finem.
Sed de iure canonico non ita grauis pena imponitur, extra de
excessib.prela.cap.clerici.xxxij.quest.ij.flagitia. Item differunt:
93 quia iure ciuili ignoscitur patri, † qui inuenit filiam in adulterio
si interficit eam: vt ff.ad l. Iul.de adulte.l.nec in ea lege.et l. seq.et
l.marito.et in authenti.vt lic mat.et auie.§.penulti. Sane vir mi-
tius punitur, si interficit vxorem in adulterio deprehensam. C.
ad leg.Iul.de adulte. l.Gracchus.sed iure canonico nec pater
excusatur a culpa, vel peccato, in casibus predictis: quia genera-
liter dicitur, non occides, xxiij.quest.v.si non licet, imo expres-
se viro interdicitur xxxij quest.ij.cano.admonere, et soli iudices
canones cognoscant si occidit.xxiij.quest.v.can.cum homo.et ca-
no.si homicida.nam ecclesia non vtitur gladijs nisi spirituali-
bus.xxxij q.ij.inter hec.et ibi not. Item differunt, quia iure ci-
94 uili †non permittitur viro vxorem verberare: vt C.de repu.l.con-
sensu.tamen potest eam corrigere.vij.quest.j.si quid alteri et ibi
not. argu.ff.de pe.l.respiciendum. Sed iure canonico clericis tan-
tum est permissum vxores suas custodire ligare, et corrigere eas
ad ieiunia, non tamen mortificare.xxxij quest.ij.cano. placuit. et
est ratio in clericis potius quam in alijs: vt ibi not. Item diffe-
95 runt, coniunx †non potest de iure canonico vouere continen-
tiam sine licentia alterius coniugis.xxij.quest.v.can.j.ij. et iij. sed
de iure ciuili secus: quia rumpitur matrimonium, si alius velit
96 vouere castitatem. Item differunt, †iure ciuili fit computatio
graduum hoc modo: quia singulis personis singuli gradu distin
guuntur. Unde duo fratres sunt in secundo gradu, sed iure Ca-
nonico due persone ponuntur in eodem gradu.xxxv.quest.v. ca
no.ad sedem.et ratio vtriusque dicti ibi habetur in text. Item dif-
ferunt, iure ciuili fit computatio graduum vsque ad vj. tantum,
quamuis hoc fiat exempli gratia: vt dicitur intelligi computatio-
nem debere fieri in aliquibus gradibus vsque ad decem: vt Insti.
de successio cogna.§.fi.et Insti.de grad.et xxxv q.v.can.ad sedem
apostolicam. sed iure canonico fit computatio graduum, vsque
ad vij.tm: vt dicto can.ad sedem apostolicam.et ibi habet in tex.
97 Item differunt, †iure ciuili mulier rapta non potest nubere suo
raptori, et hoc dicebant antiqui canones xxxvi.q.ij.de puellis.et
cano.si autem.et can.placuit.et C.de rapt.virg.l.vnica.§.finaut.
et in auf.de mulie.que proprijs rapt. sed iure canonico secus est: vt
extra de rap.cap.accedens.et xxx.quest ij.can. denique, et can.tria.
98 Item differunt, †iure ciuili qui emit a fisco rem alienam, tutus fa
cit secundum tenorem l.bene a Zenone.C.de quadrien.prescrip. sed
iure canonico non obtinet locum lex illa in rebus ecclesiasticis: vt
99 extra de rebus eccle.alienan.cap.ij. Item differunt, †iure ciuili
in alienatione rerum immobilium ecclesie requiritur solennitas, au
thentica, hoc ius porrectum.C.de sacrosan. eccle.et x.quest.ij.ca.
ea em.et ca.hoc ius porrectum. Sed iure canonico non requiritur
tanta solennitas: sed sufficit quod intercedat solennitas, que tradit
a can.xij.quest.ij.c.sine exceptione, et in suis simil. hoc autem ple
ne no. Inn.in Decret.in cap.dudum.extra de reb.eccle.alien.ap-
100 paratu. Item differunt, †iure ciuili locator, finito tempore locationis
domum alij locare potest, etiam inuito alio inquilino primo. C.
loca.l.ne cui liceat. Sed iure canonico si scholaris sit primus in
quilinus, prohibetur alius scholaris conducere sine consensu pri-
mi inquilini, extra de loca.et conduct.ex rescripto. Item differunt,
101 †iure ciuili, pot dominus expellere emphyteutam si non soluit debi
tum canonem.C.de iure emphyt.l.ij.in emphyteuta ecclesie statutum
est biennium vt C.de sacrosan, eccle auf. qui rem huiusmodi. In colo
no simplici statutum est biennium.C.loca.l j.ff.loca.l. quero.§.
inter locatorem sed iure canonico permittitur colono, et emphyteute
purgare moram predictam celeri satisfactione extra de loca.et con
102 du.cap.propter.et cap.potuit. Item differunt †iure ciuili fructus per
cepti ex re pignorata extenuant sortem. C. de pign.actio.l.j. et ij.
Sed de iure canonico inuenimus contrarium in duobus casibus.
Primo quando ecclesia recipit fundum pignori ipsius ecclesie: vel be
neficium extra de feud.cap.j.et de vsur.cap.j.et capi.conquestus.
Secundus est, quando vir recipit pignus pro dote sibi promissa extra
de vsur.salubriter pro oneribus matrimonij. C.de iure dot.l. pro
103 oneribus. Item differunt, iure ciuili res sacre vel religiose nul-
lo modo possunt in obligatione venire. C.que res pigno. oblig.
pos.l.iij.ff.que res pigno.oblig.possint.l.j §.eam rem.de pign.
l.sed, et quod.§ pro emptione.et C.de sacrosan.eccle.l.sancimus
sed de iure canonico possunt venire in obligationem ex causa ne
cessitatis: vt extra de pign.cap.j.et ibi no. Item differunt, iure ciuili
104 requiruntur †septem testes in testamento regulariter, et codi
cillis quinque: vt C.de testam.l.hac consultissima.et C.de codicil.l.
in fi. Sed iure canonico in relictis ecclesie, vel ad pias causas suf
ficiunt duo: vel tres testes, extra de testam.cap. Ioan.clericus.et
cap.relatum.nam in ore duorum etc.et ij.quest.iiij.cano.et ibi no.diff.
quoniam multa et quidam dicunt idem esse in omnibus relictis se
cundum ius canonicum quod dic vt no.in c.cum esses.et capi.relatum
105 Item differunt, iure ciuili †non valent institutiones et relicta
que conferunt in alterius arbitrium.ff.de hered.insti.l.illa institu
tio.et l.si quis Sempronium.et l.captatorias.et C.de testam.mil.
l.captatorias.et ff.de leg.l.j.captatorie.sed iure canonico si quis
committat alterius arbitrio, videtur committere quod omnia di
stribuantur pro anima secundum eius arbitrium, quem elegit, et ideo
non videtur decedere intestatus extra de testamen.cap.cum tibi et
106 ibi no. Innoc. Item differunt, †iure ciuili intelligunt fructus
deductis expensis.ff.solu.matri.l.fructus.nam nullus [illegible]
qui talem impediat deductionem impensarum.ff.de petit.hered.l.
a domino.§.fi.et ff.famil.ercisc.l.fundus qui.sed iure canonico
sunt soluende de omnibus fructibus prouenientibus [illegible]
nulla facta deductione impensarum: vt extra de decimis cap.cum
homines.et cap.non est in potestate.et ca.tua nobis. Item diffe
107 runt, †iure ciuili non fit mora re ipsa, sed interpellatione fac
ta congruo loco, et tempore.ff.de vsur.l.mora, et ibi plene. Sed iure
canonico fit mora re ipsa in tarda solutione decimarum [illegible]
j.can. decime, et nota extra de decimis, cum homines. Item diffe
108 runt, †iure ciuili noua vectigalia imponens si hoc sine licentia
principis imponatur, punitur exilio perpetuo. C. noua vecti
si.sed iure cano.punitur: quia priuatur communione christiana pri
mo monitus quousque destiterit et satisfecerit: vt extra de cen
109 cap.innouamus. Item differunt †iure cano.si frater quis despon
sauerit de facto eam, quam de iure non potuit desponsare impedien
te consanguinitate cum altero fratre non pot matrimonium contra
here, extra de sponsa.ca. ad audientiam, sed iure ciuili non sic est.
Nam cum nullum obligatorium vinculum contractum sit per primam
falia consanguinitate impediente, cum altero fratre matrimonium
impediretur, impossibilium enim nulla est obligatio: vt Insti.de
inuti.stipul. §.si impossibilis.et ff.que sente.sine appel.resci.
l.Paulus respondi impossibile.et impossibile est id, quod [illegible]
nos mores.ff.de cond.insti.l.filius, et eius quod esse non pot nulla
110 promissio. Insti.de inuti.stipul.§.j. Item differunt, † iure cano.
uenia puellam nondum septem annorum ducens, quam attenta
cognoscere.et non potuit propter imbecillitatem etatis, cum eiusdem
consobrina non potest contrahere matrimonium et ratio est publice ho
nestatis institu, extra de spons. cap iuuenis, sed iure ciuili non
uenio hoc inter causas que impediunt contrahi matrimonium, que
numerantur

numeranť in summa Azonis.C.de nupt ⁊ trib.seq.⁊ Insti.de
111 nupt.§.fi.in gl.Item differunt.†iure ciuili qui eligunt Abbatez,
iurant eligere quem sciunt ita vita castũ fide rectũ:⁊ qui mona-
sterio vtiliter puidere valeat:vt in aut.de sanct.episcop.§.iube-
mus igitur abbatē.sed iure canonico nō seruatur hec forma, ex-
tra de elec.q2 pter.⁊ extra de cōsuetu.capi.cum dilectus.Item
112 differunt,iure ciuili†videtur qḋ matrimonium posset ẑbi sine
verbis,attamen interueniēte consensu,inter eos qui possunt lo-
qui.ff.de reg.iur.l. uptias.de sponsa.l.sufficit, de rit.nupt l.de-
niq3.⁊ arg.ff.de leg.iij.l.nutu. Sed iure canonico requiruntur ver-
ba exprimentia cōsensum inter eos qui possunt loqui,quāuis in
eis,qui non possunt loqui nutus sufficiat:vt extra de spōsa.capi.
tue fraternitatis.⁊ ibi no.Item differũt,iure ciuili ornamēta,⁊
113 vestes†cũ mortuis sepeliri non debēt.ff.de relig.⁊ sum.fu.l.at si
qs.§.non aũt,sed iure canonico Archiepiscopus cũ pallio sepe
litur,extra de vsu pal.capi.iij.⁊ accedit ad hoc ḋ cōs.dist.j.can.
114 ad hec,⁊ cap.nemo. Itē pōt qualisqualis differētia notari.†iu-
re ciuili Archiepiscopus extra suā puinciā proconsularibus in-
signijs pallio vtitur.ff.de offic.pcon.⁊ lega.l.j.sed iure canonico
Archiepiscopus nō vtiť pallio extra puinciam suā,extra de au-
115 thori.⁊ vsu pal.cap.j.⁊ cap.ex tuarum. Itē differunt,†iure ciuili
pōt ille qui cessit bonis postea recuperare integra.ff.qui bon.ce.
poss.l.is qui.Sed iure canonico obtenta licentia cedendi digni-
tati.vel episcopatui,cōpellitur cedere extra de renũcia.quidā.⁊
116 ibi reddiť ratio in text.Itē differunt, sei.†notari pōt alia diffe-
rentia, nā iure canonico in libertis ecclesiasticis multa seruam⁹
spiritualia que de iure ciuili nō inuenimus:vt extra de ser. non
117 ordi.cap.de famulis.⁊ ibi no.in gl.⁊ p Inno. Itē differũt,†nā
iure ciuili est quedā pena metalli:quidā eniz dannanť in metal-
lum,⁊ isti grauioribus vinculis afficiunť.Alij in opus metalli,⁊
isti leuioribus penis afficiunť ⁊ ambo isti ciuitatē ⁊ libertatem
amittũt.Alij vero dānanť in ministeriũ metallorũ id est,vt ser-
uiant dānatis in metallũ,⁊ hi ciuitatem amittunt, nō libertatē:
vel hoc,si ad tēpus dānantur.Si vero in ppetuũ vtrunq3 amit-
tunt,sc3 ciuitatem ⁊ libertatem:vt ff.de penis.l.aut dānuz. §.est
pena ⁊ §.sequen.sed iure canoni.huiusmodi pene nō inueniũtur
imposite,⁊ si imponerētur,nō retractarenť: vt extra de calũnia.
cap.j. Sed istis penis equiparari pōt pena carceris quā p gra-
uioribus infligit ecclesia:vt extra de heritic.cap.penult ⁊ vlti.⁊
pena qua qs redigiť in seruitutē.xlij.distin. eodem.vel traditur
118 curie seculari vel vēditur.lxxxj.dist.ca.clerici.†Item differunt,
iure ciuili pena falsi est deportatio,⁊ omniũ bonorũ publicatio,
⁊ hoc in libero homine:in seruo autē est vltimũ supplicium.ff.de
fal.l.j.§.vlt.scḋm Canones vero multiplex est pena falsi secūdū
qḋ multe sunt falsitates:vt no.Goffred.in summa de falsis §.pe
119 na falsi.Itē differunt,iure ciuili† si patronus representat indi-
gnos,priuať iure presentādi ea vice, ⁊ deuoluiť illa potestas ad
superiorē:vt in autben.de sanctis.episcop.§.si qs oratorij domũ.
Sed iure canonico patronus nō perdit talē potestatē. extra de
120 offic.ordi.cap.cũ vos plerũq3.⁊ ibi no.Itē differunt,†a iure ca
nonico quedā sunt pene i canonib⁹ cōstitute quas sic expressas
nō inuenimus a iure ciuili, que not.extra de offic.ordina.ad re-
121 primendam.Itē differunt †a iure ciuili interfectori imponitur
certa pena.C.de his q pa.vel lib.occi.l. vnica.sed iure canoni.
nō ita puniť, q2 De⁹ nō diligit mortē pctōris: s3 vt cōuertať,⁊
xxvj.quest.j.cano.cognouimus.sed imponiť certa pena magna:
vt extra de his qui fi.occi.in cap.infan.⁊ ibi de hoc. Itē differũt,
122 †iure ciuili qs pōt pugnare p possessiōe sua armis, ⁊ res suas
tueri ⁊ hostē preuenire in percutiendo:vt C.vnde vi.l.j.⁊ C.quā
do lic.se sine iu.vin.l.j.⁊ C.de aboli.l.fallaciter.⁊ xxiij.quest.ix.ca
no.dominus.Sed iure cano. nō licet clerico pugnare cũ armis,
etiam cum Saraceno,extra de voto,cap.ex multa.⁊ quinquage-
sima distin.can.cleric⁹ qui pānum, nec pter res suas defenden
das debet armis resistere.xxiij.quest.viij.can.j.⁊ cano.plenior.⁊
argu.xxxvj.dist.can.si quis vult.⁊ extra de homicid.cap.suscepi-
123 mus,⁊ ibi de hoc.Item differunt:†q2 iure ciuili si qs vulnera-
uerit,⁊ vulneratus sit mortuus.⁊ sit dubium an decesserit ex illo
vulnere non teneť de occiso.ff.ad leg.Aquil.l.huic scripture.§.si
seruus:sed iure cano.in tali dubio non debet occisor talis in sa-
cris ordinibus ministrare,extra de homicid.cap.ad audientiam.
124 Itē differunt, †iure ciuili qui corruperit virginem licet alias
grauiter puniať,non tamem cogitur eam accipere in vxorē,imo
phibitum videtur matrimonium inter eos:vt in aut.de rap.mu-
li.sed iure canonico eā cogiť accipere in vxorē: vt extra de adul
125 ter.cap.j.Item differunt, †iure ciuili qui cōmisit stuprum regu-
lariter eam accipere in vxorem teneť, ⁊ si vilis sit persona, ver-
berať,si vero per vim,capite puniť:vt Instit.de public.iudic.§,
ij.⁊ §.si autem.sed iure canonico minor pena imponitur, nā aut
quis eam quā stuprauerit,in vxorem accipiat,aut si renuendaz
putauerit,in monasterium mittiť excōmunicatus, penitentiam
126 agens ibidem,extra de adul.ca.peruenit.Item differunt,†iure
ciuili proprie raptus committitur in sponsam,de rap vir l.vni-
ca,sed iure canonico secus,extra.de rap.c.cum causaz.xxviij.q.ij.
§.j.⁊ no.in d.c.cum cām per Inn.in apparatu ordinario.Item
127 differũt,†iure ciuili si quis rem emit ex pecunia mea, s3 nomine
suo,non h3 ius in illa.C.de rei ven l.si ea pecunia.⁊ ff. de fur.l.
qui vas. §.fi.C.de pb.l.ad pbationē.fallit in casibus no.in illa.l.
si ex pecunia. Iure aũt canonico si sit empta ex pecunia fenebri,
d3 illa res vendi,⁊ restitui pecunia:vt a pctō quis liberetur: vt
extra de vsur.cũ tu.idem est,si de alia pecunia res sit empta.pri-
128 ma qḋ.j.c.non est putāda.⁊ ibi no.Itē differũt,†iure ciuili non
d3 quis in penam signari,vel bullari in fronte.C.de pen. l.si qs
in metallũ.S3 iure canonico qñq3 permittitur,extra de falsis.c.
129 ad audientiam.Item differunt †iure ciuili si quis vtitur falsis
instrumentis ⁊ peniteat nō punitur de falso.C.de fal.l si falsos.
Iure canonico secus,in literis apostolicis,extra de fal.c.durat.
130 c.ad falsariorũ.Item differũt,†iure ciuili blasphemator Dei,⁊
sanctorũ punitur vltimo supplicio:vt in aut.vt nō lux.ↄtra nat.
sed iure canonico si laicus est,excommunicatur,si clericus depo
nitur.xxij.q.j.can.si quis per capillum, ⁊ imponitur penitentia,
131 extra de cle.male.c.fi.⁊ ibi de hoc no.Itē differũt,†iure ciuili si
quis mutauerit sibi causam possessionis,habent locuz iura, que
habemus.C.de acqui.pos.l.cum nemo. ⁊ l.ex liberis. ⁊ quod in
eis no.S3 iure canonico si quis sibi mutauerit cāz possessionis,
⁊ bñficium tanq3 indignus suis beneficijs est priuandus, extra
132 de causa pos.per totum.Itē differũt †iure ciuili dicitur qḋ ter-
ra que anno cessat si pcidetur melius fructificet.ff.de verb. sig.
l.sylua.§.noualis.S3 iure canonico dr̄ noualis terra ad culturā
redacta de nouo.cuius nō extat memoria quod culta fuisset,ex-
tra de verb.sig.c.j.⁊ c.quid per nouale,⁊ extra de priui.c.fi.Pre
terea etiam de iure ciuili sumitur in hac signifi. quandoque: vt
133 ff.de pet.her.l.vtiles Item differunt,†iure ciuili possidet ēt qui
mala fide possidet,postq3 prescripsit, extra de prescriptio.capi-
tulo,vigilanti.⁊ C.de prescript.xxx,ann.l.sicut in rem.⁊ l.omēs.
s3 iure canonico non iure possidet,qui mala fide possidet, non e-
nim prescribit aliquo tempore:vt extra de prescri.c.vl ⁊ extra de
134 verb.sig.c.ius dictum Differunt, †iure canonico malefactores
rerum ecclesie tanquam sacrilegi sub iudice ecclesiastico possunt
conueniri,extra de foro comp.c.cum sit.de iure ciuili actor seq-
tur forum rei.C.de iurisd.om.iud.l.iuris ordinem l.seq.nisi forte
in vno casu.C.de episco.⁊ cleri.auth.item nulla communitas.et
135 ibi not.Item differunt,†iure ciuili, si quis petat plus re, causa:
vel loco si aliquid damni infert damnum in distractione spor-
tularum patitur,qui plus petit, in triplo, ⁊ in expensis,per re-
gulam generalem que dicit victus victori,⁊c.C.de iudic. l. pro-
perandum.§.sin autem alterutra.⁊ Instit.de act.§.sin autem.S3
iure canonico cum in foro ecclesiastico non seruentur sportule:
vt extra de vita,⁊ honest.clerico.c.cum ab omni,non condemna
tur in hoc triplo: sed ad expensas tantum:vt extra de plus peti.
136 c.j. Item differunt iure ciuili†si quis legatum impediat,tradi-
tur hostibus:vt sit hostium.ff de legatio.l.fin. Sed de iure cano
137 nico excōicatur,xxij.distin.c.si quis.Item differunt, †iure ciuili
qui fugit in bello publico capite punitur.ff.de re mili.l.omē deli
ctum.§.qui in acie.sed iure ca.est infamis,vj.q.j.c.infamis,Item
138 differunt, † iure ciuili,que in bonis nullius sunt, conceduntur
occupanti:vt Instit.de rerum diuisio.§.item ea.⁊ §. item lapil-
li sed de iure canonico in locis habitis ab hostibus , vel nemi-
ni attributis aliquis episcopus non potest occupare diecesim,
vel ius parochie,nisi ei concedatur a superiore,extra de pbatio.
139 c.cum causam.⁊ ibi per Inn.no.Insurgit alia differentia.†naz
iure ciuili pēdente questione in integruz restitutionis,nihil est
innouandum,neque sententia interim executioni mandatur.C.
nil no.in integ.rest.pen.in rubro,⁊ in nigro:sed iure cano.māda
tur sententia executioni pendente quest.in iteg. rest. dummodo
interponatur cautio de mandando omnia retro si cōtingat cō-
cedi beneficium in integ.resti.vt extra de in integ.resti.c. suscita-
ta.⁊ ij.q.ō.j.sicut.Uel dic quod ibi est presumptio contra peten-
tem in integ.resti.vt no.in decre.suscitata.supra allega.⁊ ad hoc.
140 C.ad leg.Corne.de fal.satis Inn.notat aliam†differentiā in-
ter ius canon.⁊ ciuile:q2 de iure ciuili delegatus ab ordinarijs
nō exequiť sententiam suam,sed recurritur ad delegantem:vt eā
exequatur,vt ff.de re iudic.l.a diuo Pio. in princip. neque pos-
set in pos.bonor. quē mittere.ff.de iurisdictio.omnium iudicum.
l.iubere cauere.sed iure canonico illa subtilitas non seruatur, ex
quo enim aliquid committitur, omnia videntur esse commissa,
que ad causam spectare dicuntur; vt extra de officio deleg. cap.
suspicionis.⁊ hoc no.ij.quest.iij ca. quisquis. ⁊ extra de foro cō-
141 pe. capit. si quis contra clericum. Item differunt, iure ciuili†si
plures fuerint in discordia,obtinet sentētia plurium.ff.de re iu-
dica.l.duo ex tribus.sed iure cano.non valet contra eum,qui est

criminaliter condēnandus:ʒ cōcors dʒ esse sententia. vj. quest.
iiij.can.si quis episcopus.ꝛ no.extra de iudic.cap.iij. Item dif-
142 ferunt, †iure ciuili missus in pos. in actio. reali statim possidet.
C.de prescrip.triginta,vel quadraginta anno. l. si quis emptio-
nis §.pen.secundum Mar.Jo.Azo.quamuis Bulg.contra:vt
ibi no. Jure aūt canonico missus in poss. in actione reali non est
verus possessor, nisi post cursum anni. vt extra de eo qui mit. in
pos.cā rei seruā.cap.fi.ꝛ de offi.ord.cap.apstoralis.versi. verum,
143 ꝛ no.de dolo ꝛ contum.cap.contingit. Itē differūt, †iure can.
bona hereticoꝝ publicanᵗ,ꝛ filijs auferuntur et alijs ꝓpinquis
extra de heret.c. ꝑ vergētis.ꝛ xxiij.q̄ō.iiij.quasi per totum. Sʒ
iure ciuili nō auferuntur filijs catholicis.C.de heretic.cap.cogno-
uimus.ꝛ aut.item.sed scōm cōstitutionē Federici consonare vi-
144 dentur iura canonica. No. aliā differentiā †iure Canoni.bona
eoꝝ qui committunt enormia delicta in ecclesia confiscantur in
fiscum ecclesie decimaseptima q̄ō. iij.cano. si quis deinceps. et
can.quisquis.ꝛ no.xxvij.q.ij.can.si quis rapuerit. sed iure ciuili.
bona damnatoꝝ traduntur heredibus.C.de bo.dam aut.bona.
145 Item differunt, †q² iure ciui.executio fit gladio in talibus crimi-
nibus per iudices seculares.ff.de iurisdic.omn.iud.l. Imperiū,
ꝛ de offi.presi.l.ill citas.§.qui vniuersas,non habēt hoc iudices
can.nec ipse Papa quo ad executionē.xxiij.q̄ō.ij.canon. inter.
146 Item differunt,†nam iure ciuili infertur pena mortis.vt extra
ne cle.vel mo.c.sniam. quāuis etiam de iure cano.sint quedā pe
ne que equiparantur morti,q̄ relinquuntur iudici seculari ad pu-
147 niendū.vt extra de fal.cap.ad falsariorum.†Itē possumus no-
tare aliā differentiā,q² iure ciuili si q̄s appellata snia excommu-
nicationis pēdente appellatione non excōicatur, ʒ per appel-
lationē ei rescinditur ꝓnunciatum.ff.ad Turpill.l.j.in fi.et quia
appellatione facta exceptus est a iurisdictione eius,ꝛ sic sua sen-
tentia eum iteꝝ non astringit,ff.de iurisdic.omn.iudi.l.fin. C.si a
non competen.iud.l.fi.ꝛ a sententijs,que trahūt secum executio-
nem,etiam appellare lʒ.ff.de penis.l.quod ad statuam. ꝛ l.i ser-
uorum.§.qui ex cā.ꝛ l.qui vltimo.ꝛ de appellatione.l.iij.§.i dic.
Sed dic quod aut fertur in diem.vel sub conditione,ꝛ tunc si ap
pellatur,interim nō durat effectᵘˢ excōicationis.Aut fertur pu-
re,ꝛ hoc casu remanet excōicatus etiam pendente appellatiōe;
148 extra de appellatio. cap. pastoralis. Item†adhuc aliam diffe-
rentiam habemus:q² iure ciuili iudex appellatiōis nihil pōt in-
nouare in p̄iudicium cognitionis,de appellatio.ꝛ C. de appel.
quarta.ff.ni.l no.appel.pen ꝑ totū. Sʒ iure cano. potest iudex,a
quo appellaᵗ,statuere terminū ,intra quē appellans prosequatur
appellationē.vt extra de appellatio.cap.cū sit Romana, ꝛ in c.
Abbate.ꝛ in concilio Lugdu.de appella.c.cordi.Aliā differē-
149 tiam†habemus:q² iure ciuili nō pōt appellari ab Imperato-
re omissis medijs,vt in presidibus ꝓuinciarum.ꝛ alijs,ad quos
posset appellari ad Papā omissis alijs extra de priuileg. cap.
antiquᵃ.ꝛ ij q̄ō.vj.ad Romanam.ꝛ extra de appellatio.capit. si
150 duobᵘˢ,ꝛ ibi no. †Alterius est alia differentia de iure ciuili non
appellaᵗ ab interlocutoria vel grauamine vel ante diffinitiuam
sniam.C.de iudic.l.aptissimi.ꝛ de episcopali audiētia.l.ij.ꝛ quo-
appel.non reci.l.ante diffinitiuā.De iure vero cano. a qualibet
interlocutoria vel grauamine appellaᵗ,de appel.cap. cum cam.
ꝛ cap.dilecto.ꝛ cap.vt debitus, ꝛ cap.cordi nobis. extra eodem
151 tit. Itē differūt, †iure ciuili si appellatū est a iudice in vna cā,
in alia vero non potest recusari quasi offensum.ff.apud eū a quo
appella. l. vnica, iure vero canonico secus,extra de appellatio.
152 ad hec.Aud †aliam differentiā iure quidē ciuili non appellaᵗ
a momentanea possessione,vt C.si de momētan.poss.fue.appel-
latum.l.vnica, ꝛ ij.q̄ō.vj.can.ei qui appellat.§.de possessione.se-
cundū vero can.appellatur,vt extra de testib.cap. significauerit.
ꝛ extra de electio.cap.dilectus.ꝛ de appellatio. sup eo. ꝛ not. in
153 §.de possessione. Item differunt, †iure cano.apertis ꝛ publi-
catis attestationibus, postea in cā appella. non possunt recipi
testes sup eisdē articulis extra de testib.cap.fraternitatis,ʒ iure
ciuili secus.q² in cā appellatiōis possunt recipi testes sup eisdeʒ
articulis.C.de appella.l.eos.§.j.ꝛ ij.C de tempor. appella.l. p
154 hāc.ꝛ no in d.c.fraternitatis. Item differunt, q² †iure ciuili a
snia epi potest appellari ad secularem iudicem.C.de episcopa.
audiē.aut.si q̄s litigantiū. Sʒ iure cano. appellatur a sententia
epi ad metropolitanum,vel ad Papā,extra de offi.deleg.c.j. ꝛ
de offic.ordin iij cap.duo.ꝛ ij.q.vj.can. ad Romanam. Itē dif-
155 ferunt, †iure cano.non currit prescriptio toto tpe prelati male
alienantis,vel dilapidantis vt xvj.quest.iij.cano.si sacerdotes.
Sʒ iure ciuili non habemus hoc, ʒ curreret prescriptio statim
post alienationē.C.de sacrosan.eccles.aut.quas actiones. Item
156 †probabiliter notari pōt alia differētia,iure ciuili inspecto etiam
in tp̄alibus causis iuraᵗ de calumnia.C.de iureiuran. propter ca
lum.l.j.vbi dicit in oībus,ꝛ ibi doʒ dicit siue propter quicquam
aliud,in quo necessitas,ꝛc.ʒ de iure can.in spiritualibus causis

nō iuratur de calum.sed iuratur de veritate dicēda,vt extra de
iur.calum.capi.literas,ꝛ ibi no.ꝛ ratio reddit in textu illiᵘˢ dicens
quia tales cause nō ex legū districtione,sed ex canonū equitate
finē debitū sortiuntur. Istud vere sciēdum est, q̄ð in spiritualibus
causis nō ꝓceditur scōm leges,sed scōm canones,vt d.capi.lite-
157 ras. Est ꝛ alia differētia Jure†canonico questio natalium spe-
ctat ad iudicē ecclesiasticū ꝛ si questio de successione moueatur co-
rā iudice ciuili vel seculari,ꝛ incidat questio nataliū non decer-
net. extra de ordi.cog.cap.tuā,ʒ iure ciuili de tali questione in-
cidenter iudex secularis posset cognoscere.C.de iudici.l.quoti-
es,de ordi.cog.l.adite presideʒ.de iurisdic. omn.iudic.l.si idem.
158 Item †differunt q² iure cano.minor cēseᵗ maior in cā matrimo-
niali,ꝛ spirituali extra de restitutio.spoliat.cap.ex p̄te.similiter
ꝛ voto xx.quest.ij.can.j.ꝛ ij.ꝛ in his casibus pōt agere,ꝛ conue-
niri,ꝛ ideo dareᵗ ei in integrū restitutio. Sʒ iure ciuili secus.C.
qui legi.perso.l.j.ff.de minoribᵘˢ.l.ait pretor. §.gestum. Itē diffe-
159 runt, †iure ciuili mere negatiue non pōt fieri positio,q² ea sunt im-
possibilia,que ꝓbabilia,sed mere negatiua nō pōt probari.C.de
ꝓbatio l.actor.ꝛ in locū ꝓbationis sunt positiōes inducte,vt in
aut.de his q̄ ingredi.ad appel.§.fi.ꝛ C.de iureiu.ꝓpter calū.dā.
l.ij.§.q̄ð obseruari.de equitate vero canōnica mere negatiue po-
test fieri positio si alias ꝓbari non pōt ꝛ iudici equum videatur in
decre. Inno.quarti,statuimus,extra de cōfes.in vj. Item differunt,
160 †iure ciuili senes,ꝛ valetudinarij non cōpelluntur ad testimonium
ferendum.iiij.quest.iij.inuiti.ff.de testib.l.inuiti ff.de excusatio
tuto.l.ij.ʒ iure canonico cōpelluntur ꝓpter peccatū.extra de testib.
cap.j.ꝛ xj.quest.iij cano.quisquis.extra de iudici. cap.inuenta ad
argumētum de vacatio.mune.l.ij.§.corporis debilitas.ꝛ extra
161 de testibus cap.si q̄ testium. Itē differunt †iure ciuili ꝓpter cri-
men ꝛ peccatū non repellet q̄s a testimonio nisi sit q̄s damnatus
de crimine.ff.de his q̄ not.infa.l.athletas.§.calumniator.ff.de te-
stib.l.iij.§.lex Julia. Jure canonico repelluntur criminosi,
sint dānati,siue nō:dummodo ꝓbeᵗ eiᵘˢ crimē,vt extra de testibus
162 cap.sup eo,ꝛ capi.testimonij. Itē differunt, †iure cano.pōt quis
accusari post mortē in quibusdā casibus vt excōmunicetur post
mortē.vt in crimine heresis xxiij. quest.ij.can.finali. Itē si here-
ticos aliquos instituit heredes extra de heret. cap.si q̄s. [illegible]
in notorio crimine q̄s decessit.lxxxviij.dist.ne q̄d. xxiij.q.[illegible]
no placuit de quocunq̄ crimine pōt agi ꝯ defunctū ꝓpter [illegible]
illata ciuiliter,scōm canonicā equitatē.argu.xvij.quest.iiij.cano.
si episcopum.ꝛ extra de rap.capi. penulti extra. de vsur.cap.tua
nos. Jure vero ciuili nō ꝑmittiᵗ aliquē accusari post mortē nisi
ꝓpter bona.C.ad l. Jul.maiest l.fin.ꝛ de heret.l.Manicheos.ff.
de accu.l.ex iudiciorum.ꝛ C.si reus vel accus.mort.fuer.l.vnica.C.
de aposta.l.apostatarum.ꝛ not.xxiij.quest.ij.in prin. Item not.
163 differentiā iure canoni.†nō sunt testes cōpellendi nisi in causa
criminali vt extra de testibus cogen. capi.delictorum ꝛ [illegible]
vt ibi no.sed iure ciuili testes in qualibet cā cōpelluntur exceptis
quibusdā ꝑsonis.ff.de testib.l.lege Julia.ꝛ l.inuiti.ꝛ q̄ð [illegible]
164 Itē differunt, †iure ciuili nō repelluntur a testimonio tanquam
infames criminosi nisi sint de crimine cōdēnati.ff.de testib.l.ij.
§.lege Julia Jure vero canonico repelliᵗ criminosus a testimo-
nio etiā si nō sit condēnatus de crimine extra de except.cap.de-
165 nique.ꝛ ibi no.ꝛ de testib c.testimonium. Itē differunt, iure
ciuili mulier nō accusat de adulterio virū maxime [illegible]
quia ipsa nō habet torum.C.ad leg.Juliam de adul.[illegible]
dum hoc loquiᵗ can.xxxij.quest.j.cap.apud misericordiā [illegible]
cā,sed scōm ius cano.videtur,q̄ð mulier possit accusare virum de
adulterio,extra de procura.capi.tue.argumen.in aut.[illegible]
aute.§.q² vero plurima.ꝛ not.in allega. § publica [illegible]
166 Item differunt, q² iure ciuili agitur de pena corporali impo-
nenda vt Institutionib.de publi.iudi.§.sicut. ꝛ in §. Item lex
Julia.de adulte.ꝛ C.de adulterijs,l.quamuis.ꝛ in aut.ibi posi-
ta. Sed iure canonico agitur tātum ad separationē tori ꝛ ad lu-
crum dotis vel donationis propter nuptias vt extra de procu-
ra.cap.tue.argum.C.de repu.l.consensu. ꝛ in authen.vt lic.mat.
167 ꝛ aute.§.quia vero plurima. Item differunt †iure ciuili allega-
ta causa suspicionis,iudex recusatus compellit partes arbitros
eligere,coram quibus litigent.C.de iudic.l.apertissimi.ꝛ l.cum
spirituali. Sed iure canonico recusati iudices eligunt arbitros
coram quibus cognoscitur de causa suspicionis,ꝛ tunc si causa
non fuerit vera,tunc idē iudex procedit in causa.suspicione illa
non obstante. Si vero inuenta fuerit vera si quidem recusatus
iudex est ordinarius,aut compellit partes eligere arbitros,aut
remittet ad superiorem vt extra de appellatio.reprehensibilis.
ꝛ cap.ad hec ꝛ capi.cū speciali. Si vero est delegatᵘˢ nullo mo-
do eliget arbitros quia suspēcia est eius iurisdictio.extra de ap-
168 pel.c.secundo requiris. Item differunt. †iure ciuili excluditur
maritus ab accusatione adulterij per spatium quinquennij.ff.
de adulter.l.miles. §.adulterij. Sed iure canonico non excluditur
quo

quo ad petendum separationē tori.xxxiij.quest.ij.can.admone-
169 re.⁊ ibi no. ¶tem differunt ⁊iure ciuili iudices possunt a partibus, que coā eis litigāt, aliquid habere.ſ delegati a principe in principio cause duos aureos.in fine vero alios duos et non vltra:vt in aut.de iudic.ℌ.ne autem.⁊ argu.C.de testamētis.l.hac consultissima. Ordinarij autem non debent habere nisi sportulas argu.C.de episco.⁊ cleri.aut.generaliter.⁊ iij.q.iij.can.inducle.ℌ.offeratur.sed iure canonico iudices nihil possunt percipere vltra expensas quas delegati debent percipere quando ꝓficiscunt extra de vita ⁊ honest.clerico.ℨ.cap.cum ab omni.⁊ de
170 hac materia ibi not. Itē differūt ⁊iure ciuili in notorijs ꝓcedit extraordinarie.⁊ iuris ordine non seruato extra de coha.cle.⁊ mu.cap.vestra.⁊ capi.tua nos,
171 ⁊ de hoc no.in cap.vestra.ꝓ Jnno. Item differunt ⁊iure ciuili ea que desiderāt cause cognitionē.⁊ decreti interpositionem, et expeditū officio iudicis nō delegat.ff.de offi.ꝓcons.⁊ leg.l. nec quicquā.ℌ.vbi decretū ſz iure canon.ſecus,extra de offic.archidiaco.cap.ad hoc.⁊ cap.j.⁊ ꝓ.quest.j. can. episcopus.⁊ can.plaa cuit.⁊ no.per Jnno.extra de reli.do.capi.constitutus. Itē differunt ⁊iure ciuili pluribus diuersisque actionibus personalibꝰ
172 pōt quis cōuenire eundem coram diuersis iudicibus.nisi rō diuersitatis impediat.ff.de quib.reb. ad eund.iud.ea.l.j.⁊ ij.⁊ C. de iudic.l.nulli.⁊ ff.de libera.causa.l.si pariter.⁊ l.cognitio. Sed iure canonico ſecus:vt extra de reſcrip. cap. qꝫ nonnulli. ¶tem differunt qꝫ de iure ciuili parētes ꝓ filijs nō testificant l parē-
173 tes.C.de testib.sed ⁊iure canonico parentes admittunt.ad testimoniū facēdum de cōsanguinitate,que dicit esse inter virum et vxorē,vtrū sit.vel nō sit.⁊ hoc fauore matrimonij.⁊ qꝫ ꝓ eos melius scirī pōt qꝫ ꝑ alios:vꝫ extra qui ma.accu.post.sed sup ipso ℨctu matrimonij distinguitur:vt extra de testibus.c.sup e. Jure vero ciuili parētis testimonij in causa filij non valet.C.de te-
174 stib.l parētis. Itē differt ⁊iure ciuili ordinarius causas medias nō pōt committere.nisi causa iusta. Et appello causas medias, cuius pecuniarias trecentorum aureo.ℨ.C.de peda.iudi.l.placet ibi no. Sed iure canonico pōt committere sine aliqua iusta cā. dūm se malitiose eyonerare nō querat: vt extra de offic. deleg. cap.pastoralis.in princ. ⁊ ibi de hoc.⁊ hoc modo intelligit vr eodē titu.ſi ꝓ debilitate.Quis prealllega.decrē. in delega-
175 to a principe,vel Papa loquat. Itē differunt. ⁊iure ciuili pōt fieri progatio de plona ad plonā habentē iurisdictionē ordinariā vel et delegatā.C.de iurisdic.omn.iudic.l.j.⁊ ibi no ff. de iudiciis.ſed.in princ. ℨ iure canonico secus extra de offic.deleg.
176 cap.Pa.⁊ Ba.ibi no. Itē differunt ⁊iure cano.pōt accusare vir vxorē adulterā.⁊ agere soli ad separationē tori.⁊ est hic modus agēdi.nec est materia ciuilis nec materia criminalis:vt extra de ꝓcurato.cap.tue.vbi de hoc. ℨ iure ciuili nō habem⁹ iustū modū agēdi imo vir primo dz se ſcribere.⁊ accusare vxorē de adulterio:vt puniatur pena legali:⁊ postea eā repudiare:vt in aut.vt
177 hic.matri.⁊ alle.ℌ.qꝫ vero plures. Item differunt ⁊iure ciuili filiusfamilias in oibus causis regulariter non potest esse in iudicio absq; consensu patris,nec etiā in castrensi.vel quasi,vt C.de bonis que liber.l.cum nō solū.ℌ necessitate.⁊ ff.de manu.l.j.ℌ.fi. ⁊ l.ſi.ff.de castrēſ.pecu.ℨ iure canonico teneremus quod in ipsis nullibus pōt esse in iudicio sine patris consensu ſz pōt requiri auctoritas sui ꝓlati. de hoc not.de ꝓcurator.cap.accedens,per
178 Jnn.⁊ extra de etate,⁊ qualita.indecorum. ¶Illam differentiā ponit quod iure ciuili heres.qui fecit inuentarium non tenet vltra vires hereditarias.C de iure deliberā.l.scimus,⁊ ibi de hac materia plene no,ſz iure canonico illa solēnitas non videtur attendi ℨz in actis.⁊ i delictis. si aliqđ puenerit ad heredē, siue nihil.siue lis fuerit ꝓtestata cū defuncto,siue nō semp heres tenet in solidum.declarā.ſerā questione sexta can.si episcopum. extra de rapt.in literis.⁊ de hoc habemus not.xij.quest.ij.can.episcopus qui filios. Per que apparet etiam in alio casu differre a iure ciuili,quod heres nō tenetur de delicto defuncti nisi lis fuerit contestata cum defuncto.C.ex delic.defunc.l.vnic. ⁊ ibi plene not. Item iure ciuili heres non tenetur nisi ꝓ portione ꝓ
179 qua est heres.C.de heredi.actioni.l ꝓ hereditarijs. ¶Iota aliā differentiam, quia iure ciuili subsequēs consuetudo vincit legem.⁊ preiudicat iuri scripto,⁊ quidem generaliter si generalis, specialiter autem quando particularis est consuetudo in aliquo loco.ff de leg.⁊ senatusc.on.l.de quibus,in fi.⁊ C.que sit lon.consuetu.l ℌ.⁊ ibi not.ff.commu.predio.l.venditor.ℌ.si constat. iure vero canonico ita demum preiudicat consuetudo iuri communi, si rationabilis, ⁊ legitime prescripta est: vt extra de consuetud. cap.fin. Illud autem non omitto, quia leges sumunt consuetudinem que attenditur circa factum ⁊ processum iudi.⁊ etiam qꝫ attenditur circa gestā communiter hominum alicuius ciuitatis, castri vel terre. ℨz Canoniste sumunt consuetudinem,que attenditur circa priuatum ius aliquorum.⁊ ita loquitur d. decretalis, de causa possessi.⁊ ꝓprieta.c.cum ecclesia.que quidem consuetu-
180 do de iure ciuili appellatur prescriptio. ¶tem notat aliam differentiam,de iure canonico locus sit religiosus,vel res auctoritate Pontificis:vt extra de religiosis domibus.c.ad hoc. Sed iure ciuili sit religiosus ex eo quod mortuus infertur, vel cum inde extraberetur,vel ēt cū ab hostib⁹ capitur. definit esse religiosus ff.de religiosi.⁊ sum.su.l.cum ī diuersis.⁊ l.cum loca. Illa est
181 †differētia,iure canonico hoies sunt sepeliendi potius in ecclesia, quam alicubi : qꝫ eorum proximi quoties ad eadem loca sacra veniunt ⁊ eorum sepulturas inspiciunt, recordantur de eis, ⁊ ꝓ eis dño ꝓces fundunt.xiij.q.ij.c.non estimemus. Secūa rō est quia specialiter cōmendatur patrocinijs illorum sanctorum, in quorum bonorē dedicata est ecclesia illa vt eadem qō.c.non estimemus ad finē. Tertia est ratio, qꝫ minus ibi vexatur a demonijs,vnde in cemeterijs videtur esse requies defuncto ꝫ.xxij. q.ℌ. Sed lex precipit ne corpa in ciuitate sepeliantur.ne ciuitas corrumpatur fetore. C. de religiosis.l.mortuo. Item not.aliam
182 †differentiam,secundum leges in vsucapione requiritur bona fides tantum ab initio. C. de vsuc.transfor.l. vnic.ℌ. hoc tantū modo.de iure canonico continuo exigitur bona fides.xxj.q. iij.
183 can.dilectio.ℌ.potest. Item †secundum leges in longissima prescriptione non requiritur bona fides, nec iustus titulus. C.de anna.excepti.l.j. Secundū vero ius cano.prescribens dz habere bonam fidem,alias prescriptio non procedit. extra de ꝑscrip. c.vigilanti.xxxiij.q.ℌ.can.si virgo nupserit. Et aduertendus est quod secundum can. non requiritur titulus in longissima prescriptione, extra de prescrip.ca. si diligenti.⁊ ibi not.⁊ hoc habes plene xxj.q.iij.in summa. Est ⁊ alia differentia circa idem.secun-
184 dum †leges interrupta prescriptione per litis contestationem, potest postea prescribere possidens. C.de prescri.xxx.ann.l.fi. ℨz secundum ius can.non potest postea prescribere possidens.cum presumatur habere malam fidem,⁊ de suo iure titubare.C.de acquir.posse.l.nemo.vnde nō prescribet ad mille annos. vt extra de prescrip.c.quoniā.⁊ not.hoc xxj.q.iij.canone. per singulas.
185 Illa potest †differentia notari,iure ciuili nulla pena dz excedere quadruplum. Jnstit.de actio.ℌ.omnes. Jure vero can.aliter inuenitur iustitia suadente xxij.q.iij.cano quisquis.⁊ xij.quest. ij.cum deuotissimam.⁊ hec de istis dicta sufficiant.

ADDITIO.

a Th.ℨ Domum mariti. Vide late Abba.in consi. j.lib.j. vi de Bar.in l.nihil.⁊ ibi scripsi in addi.plenissime,ff.rer.amott.

a Tractatus de Guelphis,⁊ Gebellinis,do.Bar.a Saxoferrato.

1 ℨr Guelphi,⁊ Gebellini originem sumpserunt tempore Federici Barbarosse.
Guelphi zelatores fidei.
Gebellinus in fortitudine confidens interpretatur,⁊ existens contra ecclesiam.
2 Guelphus hodie dicitur,qui affectat statum illius factionis q̄ in aliquo loco appellatur Guelpha.non habito respectu ad ecclesiam. Gebellinus affectans statum illorum qui appellantur. Gebellini.non habito respectu ad Jmperatorem.
3 Guelphus,quis non potest esse in vno loco ⁊ in alio Gebellinus accipiendo Guelphum.⁊ Gebellinū proprie primo modo.
4 Guelphus hodie qs esse possit in vno loco,⁊ in alio Gebellinꝰ.
5 Guelphus quis vno respectu potest esse,⁊ alio Gebellinus.
6 Partialitas Guelpha,vel Gebellina,que tendit ad propriam vtilitatem,⁊ non ad bonum publicum est illicita.
7 Partialitas Guelpha,vel Gebellina tendens principaliter ad bonum publicum,vt ciuitas recte gubernetur est licita.
8 Partialitas que vult deponere alium de regimine,est illicita,si regimen erat bonum:secus si tyrannicum,⁊ malum.
9 Tyrannum, qui conatur deponere etiam si peruenerit ad ac tū, non tenet pena de,seditiosis,si hoc agit ad vtilitatem publicam,
10 Honestum virum non decet esse factionis Guelphe,vel Gebelline,nisi ex magna causa.
11 Guelphum esse vel Gebellinum qualiter probetur.
12 Euntes in exercitum de mandato regentium ciuitatem,non dicuntur esse factionis regentium.
13 Filius presumitur esse illius factionis cuius erat pater.
14 Statutum ℙisanū qꝫ nullus Guelphus ad aliquod officiū admittatur,intelligit de eo qui esset factionis Guelphe in ciuitate

Pisarum.
Statutum in dubio intelligitur de his que fiunt in territorio statuentis.
15 Ciuis Pisarum qui adheret ciuitati infidianti ciuitati Pisarum dicitur Guelphus.
16 Ciuis Pisarum qui gerit officiū in ciuitate Perusij que Guelpha est, non tamen dicitur Guelphus in ciuitate Pisarum.
17 Ciuitatem aliquam esse factionis Guelphe vel Gebelline qualiter probetur.
18 Aliquem mutasse factionem qualiter probetur.

Ista cum circa litteralē expositionem scripsissem, & super hanc tertiam partē Tyberis meus animus ferretur, reperi me intra centesimū lapidem ab vrbe Romana prope ciuitatem Tudertiū ibique vidi quod ea que literaliter scripta sunt de flumine, & eius alueo allegorice et moraliter dici possunt de his que in ciuitate Tudertina precipue frequentantur, nam tota nostra vita flumen, seu aqua fluminis est, iuxta illud, omnes morimur, & quasi aqua dilabimur in terram, c.ō. Reg. xiiij. c. Alueus vero super quem iste aque decurrunt sunt illa ad que affectiones habemus, iuxta illud Matthe. v. cap. Vbi est thesaurus tuus, ibi & cor tuum. In illa verō ciuitate Tudertina reperi duas affectiones, quidam enim vocantur Guelphi quidam Gebellini, & ibidem in quolibet officio publico dicebāt esse tot de vna affectione quot de alia: contigit etiam quod ille qui est de vna affectione certo tempore mutat alueum, & incipit esse de alia, & circa hec plura dubia oriuntur. Ideo aliqua videamus. ¶ Primo vnde illa nomina originem sumpserunt. et de eorum significatione. Secō quid hodie importent. Tertio, vtrū habere istas affectiones sit licitum. Quarto, qualiter ꝓbet aliquem esse istarū affectionū siue loquimur de priuato, siue de republica. Quinto, qualiter ꝓbetur aliquē affectionem mutare. Circa ꝓmū sciēdū est, qō olim magna discordia orta fuit inter Romanā ecclesiā, & Federicū qui vocatus est Federicus Barbarossa & tunc Romanorū Imperatorē, quo cū in ecclesie detrimentum ꝓsisteret, aliquas leges habemus vt patet in vtb⁹ feudorū, quem poste, ecclesia priuauit Imperio, vt cap. ad apostolice. de re iudic. lib. vj. & de electio. cap. fundamēta. in vj. & ī Alemania agnatio illi⁹ Federici cognominabāt dñi de gebello, cuius tū dicta discordia diu duraret, magna pars Italicorum adhesit illi Imperatori deposito, & illi dicti sunt gebellini, quasi adhērētes illi dño de gebello. Alij vero adheserunt ecclesie, & vocati sunt guelphi, quasi Zelatores fidei. De ꝓdictis habem⁹ figurā. j. Reg. vlti. cap. & ij. Reg. j. ca. in prin vbi fuit cōflictus et occisus in mōte gebello q interpretat locus fortitudinis. ita ille Feder. Imperator qui nūc repbat confidens de fortitudine domus sue de gebello con; lictus, & confusus a guelphis, hoc est a zelatoribus fidei. Hoc enim nomen guelphi habetur gene. xxv. capi. et interpretat os loquens, qō in propositō ecclesie cōgruit. per verba eiꝰ excōicationis sue ꝓlata per summum Pont. fuit ille Imperator confusus. Proprie ergo loquendo sicut gebellus interpretatur locus fortitudinis, ita gebellini appellantur confidentes in fortitudine, s. tpe militum, & armorum: & sicut guelpha interpretatur os loquens ita guelphi interpretantur confidentes orationibus & in diuinis sicut faciebat Justinian. Imperator. C. de vet. iur. l. j. in prin. Circa scōm vero ꝓquid hodie dicta nomina importent. dicō qō ex ꝓdictis apparet ꝓdicta nomina significare affectiones hominum, affectantes essi statum ecclesie, & illum inimicum vocantur vno nomine: hodie vero nomina predicta durāt, ꝓpter alias tū affectiones. Videmus eīm plures qui guelphi vocantur esse rebelles Imperij, sed sicut contingit in prouincijs et ciuitatibus in qbus sunt diuisiones et partialitates necesse est vt dicte partes aliquo nōie vocent: iō dicta nomina ponunt tā ꝓ magis communia. ¶ In quibus dā vero locis ad alia particularia deuenit, de qbus ad ꝓsens non curo, & iste sunt partialitates: vt ff. de capti. l. si qs ingenuā. §. qui in alterutras partes. Dico ergo, quod hodie ille dr guelphus q adheret & affectat statū partis q appellat guelpha & gebellinus q adheret & affectat statū partis q appellat pars gebellina, & in hoc nō habetur cōiter respectus ad ecclesiā vel Imperiū ꝛ solū ad illas partialitates que in ciuitate vel in prouincia sunt vt d. §. qui ī alterutras. & ibi sentit gl. sup verbo, discedunt. dū dr. vel ciues ꝙ ciues, vel vna ciuitas ꝙ aliā. Itē dicte partialitates sunt q̄que inter predictos & tū nullus rebellat dño suo. s. ecclesie Imperio vel Regi vel populo qui tenet Imperium. d. l. si quis ingenuā. §. in ciuitibus. & illa ꝛba eē ostendut accidētia facti. Ex hoc sero tria. Primū, ꝙ si accipit guelphus & gebellinus, put primo modo fuit indicatū qs nō pōt esse vno loco guelphus & alio gebellinus. nō ē. illle affectiōes. s. ecclesie, vel Imperij, & pbate respicunt vnaquaq; saliter totum mādū, & vniformiter, iō dicere quod quis vno loco eēt vnius affectiōis, & alio loco alterius cōtineret repugnātiā. sicut qs tutor nō pōt eē author duorū pupillorū inuicē litigātiū sup eodem, vt ff. de autho. tuto. l. accipiētis, & ibi not. facit quod dicitur. nemo pōt duobus dominis seruire. s. Xrīs. Matth. vi.

4 Secūdo sero. s. quod ꝓ secūdū dicta nōia hodie accipiuntur quis in vno loco pōt eē guelphus, & in alio gebellinus: quod tet, dicte affectiōes sunt circa diuersa vt patet, pone quod in na ciuitate est vnus Tyrānus, qui cū sua secta dicit Guelphi cuiaffectiōi al. quis bonus hō est aduersus: qr aduersat ill Tyrāno, in illa terra dicitur gebellinus, & in alia ciuitate nō dpēdente ab illa ponatur vnus Tyrannus gebellinus certe bonus hō aduersabit illi Tyranno & ibidē est guelphus. arg. quod dicimus de tutore qui pōt eē author vtriusq; eorū. dunt circa diuersa tū. vt d. l. accipientis. Tertium infero. quod

5 ꝙ quis vno respectu pōt eē vnius affectionis, & alio respectu terius. Exemplū. In ciuitate Perusij sunt multi gebellini respectu primo. qr nōia istarū affectionum fuerūt introducta quasi reputātes sibi ad honorē. quod tam antiqui tpe gentiores ita nobiles fuerūt, quod illius affectionis reputabāt se gebellinum origine. ꝙ guelphum quo ad statuz ciuitatis. Secūdo quantum ad statum q modo regit ciuitatem sunt guelphi. est ꝓdictio. qō diuersis respectibus ista ꝓferūtur. Facit quod dicimus quod eodem respectu, p eadem pecunia quis non pōt esse principalis, & fideiussor. l. generaliter. de fideiuss. ꝙ diuersis

6 respectibus sic. vt ff. de duobus re. l. reos. in pri. Circa tertium vtrū habere istas affectiones sit licitū: dic, si plures sunt vna affectiōis vel si quis adheret vni affectioni nō ꝓpter bonum publicum, ꝙ ꝓpter ꝓpriā vtilitatē, vel vt alius opprimatur iste est simpliciter illicitum. & si hoc inuicē cōuenerint, eēt pactum quasi ꝙdentes societatē in penā innocentiū. vt ff. ad l. Jul. de

7 pu. l. ex senatusconsulto, & de ꝛcussion. l. i. Quando ergo ꝓtit esse pars in ciuitate tēdēs principaliter ab bonum publicū. vt ciuitas recte, & quiete gubernet. nec tū posset aduersarijs resistere nisi sub vno partialitatis nōie, & tūc puto talē affectionē. & partialitatem cōi esse licitaz. sicut eīm ad tuitionem rerum licet congregare amicos & ita multo magis ad tuitionē publicā. vel

8 vi & vi arma l. vī. §. cū igit. ¶ Quādo ergo nō solū vult vna pars stere. ꝙ vult deponere de regimine alios regētes. tunc si gās surgerēt aduersus istud regimē istō esset simpliciter illicitum. C. de seditiosis. l. j. & ibi no. de eo, q volebat deponere potestatē. Si vo regimē q̄ volebat deponere erat tyrānicum & pessimum. tunc cuz esset vnius ptialitatis, licitus est duobus concurrentibus primo habēdo recursuz ad superiorez: cuz non posset ille tyrannus deponi sine magna difficultate. Secō qō ipsi hoc facerent ꝓpter vtilitatē publicā. vt status ciuitatis restauret sens. si hoc facerent. vt ipsi nouā tyrānidē innouarent alijs expulsis. Primam, batur qr licitum est eis ius dicere, ꝓpria authoritate, quando nō habetur copia iudicis, vt C. de iudeis. l. nullus. ff. que in frau. cred. l. ait prætor. §. si debitorem. & xvij. q. j. can. dixit dñs. Si ergo licet ꝓ singulari cōmodo. ergo licet alicui dā Rempubli. ad quam defendēdam oēs admittuntur de no. ope. nunc. l. de pupillo. §. fi. & l. sequenti. Preterea ꝓpter mittitur ꝙ depopulatorem agrorum, vel desertorem militie. ad to magis debet permitti ꝙ eos, qui ipsam Rempublicā tantum depopulātur. vt redigant sub iugo seruitutis. Secūdo ꝓbatur, qō ad propriā vtilitatem non liceat. qr illi qui occupāt tyrānidem tenent Rempub vel eam possident ab ipsa Repub. vel dño superiori vel ab aliquo priuato. Ellius qui talē tyrānidē deponere conatur, ꝓpter se videtur facere illicitus, vt facere vi arma. l. j. §. qui vi a me. & l. colonus. & cū fundum. & de vsura

9 tem ergo ꝓ publ. Inscituz est, & si puenerit ad actum, ita qō rumor vel tumultus irrepserit in ciuitatē, incidit in leg. seditionis. C. de sediti. l. ū. qz licet faciat. vt dictum est. ¶ Pro hoc induco Dn. de Aquino. in secunda. ū. q. xlij. art. ij. in fi. vbi sic ait, Regnum ꝓ tyrannicum nō est iustum, qr nō ordinatur ad bonum commune. sed ad bonum priuatū regētis: & ideo ꝓturbatio huius regni nō habet rationez seditionis. nisi forte qñ sic inordinate perturbat. tyranni regnuz qō multitudo subiecta maius damnum patitur ex perturbatione sequēti quam ex tyranni regimine. Dico ergo qō assumere dicta nomina, licet significēt diuisionem & partialitatem: tū si fiat ad iustum, & debitum finē, licituz est ꝙ ꝓ populus apostolus sciēs qō vna pars esset Sadduceorum, alter ꝓbarisee ꝛ excōmunicauit in consilio, Patri fratres ego pharisee sum filius pharisei. Alt vtū. capi. ꝛ Multos tamen vidi perusi. cum ꝙ tyrānos facerēt seditionē. licet sancto & iusto Zelo moueri.

10 ſq; predicta nomina diuisionem & scissurā importās puto q̄ non

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

honesto vtro nõ decebat aliquã dictorũ nominũ assumere. nisi ex magna causa, vt dictum est arg. ff. ad Trebel. l. facta. §. si in dãdis. ¶ Circa quartum vero, scilicet qualiter probetur aliquẽ esse istarũ affectionum. dico tria. phanda. Primo, qõ partes sint in ciuitate. Secõ qõ tali parti, que tali nomine vocatur, abhesit. Et his peractis. quod sit illius affectionis que examinem? Dico primo dico quod debẽt pbari partes esse in ciuitate. Ad qõ sciẽdũ est. quod qñq; in ciuitate sunt due partes quarum quelibet habet ptem regiminis. vt in ciuitate Ludertina. tunc facilis est pbatio. Qñq; sunt due partes quaruz vna regit ciuitatẽ, alia stat delecta, scz alio tpe rexit. & tunc similiter facilis est pbatio, scz eorum qui tũ regebãt. & eorum. qui modo regunt. Quãdoq; vna ciuitas inultuz ab antiquo recta est sub vno noie. tunc difficile est pbare aliquem esse alterius partis. quã illi sub quo noie ciuitas regit. vt statim dicã. Secundo dixi debere pbari quod tali nomine vocat talis pars istud est difficile. Tertio dixit. pbandum quod talis homo adheret illi parti. hoc autẽ habilis in ciuitate Luderti multũ de facili. qz ibi vocant ad officia publica sub illo noie. & aliter nõ admitterent. tunc patet qz pillius affectiõis homines geri non possunt. vt ff. de acqui. here. l. p herede. § Papianus. vel qz hoc erit esse diceb̃t se esse illi? affectiõis sufficit: nemo enim vt dicere. qõ mẽte nõ agitauit vt. l. V. abeo de supel. leg. vel qz illi parti fauebat in cõsiliis. & in aliis factis. & itelligo hoc in factis voluntariis. ¶ Quid enim si vna pars erat extra ciuitatẽ. & alia que ciuitatem regebat facit exercitum. Z illos? Certe illi qui fuerunt. ex hoc nõ dicent illi? affectionis. cum intrinseca. nã fuerunt. ex iussu regentium ciuitatẽ. quibus habebãt necesse obedire. vnde in dubio vt facti. magis ex necessitate quã ex voluntate. vt ff. de acqui. here. l. qui in aliena. § si is q putat. vel si nil tale pbari pot. sufficit si pbaret de suis ascendentibus. illius enim affectionis presumit filius cuius fuit pater. vt C. ad l. Jul. maiest. l. qsquis. & ff. de edil. edict. l. qõ si nolit. §. qui mãcipia vendunt. sed eo ad id qõ dixi de ciuitate. que ab antiquo recta est sub vno noie nec nomine partialitatis hz exititios. vel si hz nõ debet eos sub nomine. de quo querit. ¶ Exemplũ. Ciuitas Pisana ab antiquo recta est sub noie Gebellinorũ. & licet exititios habeat tũ intrinsecos. extrinsecos. illo noie nuncupantur. Et. vt hoc declarem. ¶ pono statutũ est Pisis qõ nullus Guelphus ad officium aliqõ admittat. Dico enim hoc statutũ debere intelligi de eo qui esset ex affectionis in ciuitate Pisarum. & respectu illius ciuitatis. Statuta enim in dubio debẽt intelligi de his que fiũt. vt respiciãt territorium statuentis. vt ff. de iurisdi. omn. iud. l. de bo. aut. iud. possi. cũ vnus. §. pe. de cõsti. c. vt animarũ. lib. vi. Et ideo cũ in illa ciuitate nõ sit talis pars. nõ vr qõ quis possit habere affectionẽ ad id qõ nõ est. l. ezs qui ita. § fi. de verbo. oblig. debeim. l. fideiussor. obligari. in prin. de reg. iur. l. cum principalis. De stipula. seruo. l. vsusfructus. Vnde ¶ dico si in pugnicia esset aliqua ciuitas affectionis Guelphe. que insidiaret statui ciuitatis Pisarum. & aliqs ciuis illi ciuitati adhereret dãdo auxilium. cõsilium. vel fauorẽ. statutum ciuitatis. ille vero Guelphus esset. arg. ff. ad l. Jul. maiest. l. cuius. ꝑ. vere enim ipsam ciuitatẽ. & cõtra ipsam cõmittit. Sed si poneres vnum Pisanũ esse rectorem in ciuitate Perusij cui status Guelphus est. tũ non aduersat. sed eiusdem ciuitati fidelis tũc licet ille talis sit Guelph? Perusia nõ tamẽ p hoc dicit Guelph? Pisis nec statuto cõprehẽditur. cum respectu diuersorum pot quis esse diuersarum affectionum. vt dictu est. arg. ff. de autho. tuto. l. accipietis. Z dez dico. si probetur quod aliquis esset natus ex prole Guelpha illo respectu quo antiquitus erat. tẽ. ore. quo erat dissensio iter ecclesiã. & Otham Fed. Imperatorem. non tñ ob hoc dicetur Guelphus illo respectu quo antiquitus loquitur. vt Z. dixi. nec puto quod sufficiat probare p fama vel quod aliquis sic reputatur. nã de iure quilibet creditur esse eius affectiõis cuius est patria sua. est enim de preceptis iuris gentium vt paretibus. & patrie pareamus vt ff. de iust. & iur. vnum. ergo sola fama. vel sola suspicione inducit contrarium. Quia ergo predictorum difficilis probatio est. ideo in quibusdã ciuitatibus i certo libro omnes. describunt qui talis affectionis esse dicũtur vt sic ex libri inspectione doceantur qõ crimen dictum. & cõtra equitatem est. Qualiter autem ꝓbetur quod vna ciuitas. castrũ. vel queuis cõmunitas sit alicuius affectionis. dubitatio est. Et. vt hoc clarescat pone. statutũ est in ciuitate Perusij qõ quicunq; ciuis fecerit caualcatã vel exercitus. aliquem terrã Guelphã puniatur certa pena cõtingit qõ contra quendã nobilem de hoc ꝓcedebat. vnde ad offensas erat probandũ illã terrã esse Guelphã ad defensam erat probãdum quod erat Gebellina. vnde de modo probãdi dubium erat. & pbatio de fama. vel quod sic esse reputabatur. vt puto. nõ sufficit. vt dictum est. De modo ergo dubitatur. Respond. terram esse alicuius affectionis intelligo. cũ sic sunt qui illã regunt vt ff. de cõd. & demõ. l. municipibus. de reb. dub. l. cum senatus. Circa eos vero qui regunt. & gubernant ciuitatem, sunt modi diuersi. Nã quidã hoc expriminit. cũ rectores earũ iurent officia scz quã officiũ exercebũt ad statũ. & honorem talis partis. Et qñ. ꝑ predicta talia eorum statutis continentur. Et probatio predictorum est clara. qñq; ciuitates in quibus officiales sunt pmisti. vt tot Guelphi. & tot Gebellini. & tũc si quidẽ sunt plures illi qui sunt vnius affectionis. tũc illi parti cedit. de cuius affectione plures sunt. & plures dicũt esse regẽtes. vt l. qõ maior ad muni. & de pactis. l. si plures. facit de acq. re. do. l. quid. §. cũ partes duorum. Si vero in regimine sunt equalis numeri. vt est Luderti. tãc dicendũ est. qnõ sit Guelpha. nec Gebellina. scz tertia species. scz cõis. vt d. l. q. quid. §. cũ partes duorũ. Quedã sunt ciuitates et castra. que simpliciter regunt absq; alicuius partialitatis noie. tũc videndũ est. si in ciuitate. vel in pugnicia sunt partialitates. cui parti adhesit. & fauorẽ pstitit dicta terra. put dictũ est §. de priuata psona. qõ si hoc non pot pbari. nec de hac. nec de illa affectione esse psumeret. cũ possibile sit. & de facto sunt multi homines. & multe terre que nulli pdictarũ affectionũ adherẽt. ꝙ saltẽ clare apparet in ciuitatibus vltramõtanis. ¶ Circa quintum scz qualiter pbetur affectiones mutasse. & loquor de eo. de quo cõstat alicuius affectionis fuisse. qõ eñ nõ fuit. non pot tolli vel mutari. vt ff. de minor. test. l. nã & si. ver. post defectum. & de qdi. et de. l. Titio vsufructus. in prin. Ad quod dico ꝙ iste partialitates. vt dictũ est. sunt qdã affectiones sicut & possessio cõsistit in quadã affectiõe alio possidẽdi. & a veteribꝰ scriptũ est neminez sibi cãz possessoris posse nti vtare nulla extrinsecꝰ accedẽte cã. vt ff. de acq. poss. l. vlt. §. illud. & l. qui bona. § qz vulgo. & de vsuf. l. non solum. in ꝓm. cum si. ita hic nemo pot mutare partialitatẽ. & affectionẽ. nulla extrinsecus accedẽte cã. Et qꝰ ad mutationẽ affectionis. seu voluntatis causa debeat superuenire. ꝓbatur naturaliter. nã cum obiectum voluntatis sit bonum scilicet existens. vel apparens. ideo quis adheret vni parti. qz illud videtur sibi bonum. Et si cum voluntatẽ mutat oportet quod sit aliquid ꝓpter quod ab illa voluntate recedat. & alteri adhereat. inde moti sunt leguli latores dicẽtes nemo pot sibi causam possessionis mutare nullo extrinsecus superuenięte. Cause autem mutationis quas communiter videmus sunt inimicitie superuenientes cum aliquo potentiore se in affectione illa vel si ei obuenit hereditas. vel magnum lucruz quod commode habere non potest nisi illam partem dimittat vel alteri adhereat. vel si nouus affinitate cum aduersa parte iungatur. ff. de pecul. l. filiusfa. & l. seq. et seq. & l. aut affinitate. Z sta igit si interueniant cum partis desertione faciunt probationem affectionis mutate per dicta iura. Quid autem nisi aliquis dicat simpliciter se mutasse voluntatẽ. & se velle alteri parti adherere. & hoc iurat. an sit credendũ? Dico inspiciendum qualitatem personarum secundum quod docet tex. de re mili. l. non omnes. §. a barbaris. facit quod dicitur de Ventili. qui nouiter venit ad fidem. xlvij. distin. per totum.

ADDITIONES.

a T. B. Tractatus de Guelphis Adde quod iste est tractat? Liar de quo vide Bal. in l. j. C. ad l. Jul maie. & in l filiuz. C. de suis & legi. & Marti. Lan. in suo tracta. de prin. in §. ciuũ. vbi videas. & adde quod partis Guelphe & Gebell ne nulla est mentio. & ideo inter ipsos non committitur crimen lese maiest. vide do. Barthol. Soci. consi. xxij. incip. sequendo.

b Federicus Barbarossa. Dicit Geor. Modern. in li. iij. antiquitatis vicecomitum. quod non a Federico Barbarossa, sed a Federico iuniore nomen & origo maledictorum Gebellinorum, et Guelphorum cepta fuerunt.

c Statuentis. Nota per Bar. hic quod statuta in dubio debẽt intelligi de his que fiunt & respiciunt territorium statuentium. vide Barto. in tracta. de repte. in iij. q. j. q. prin. & Bald. in l. j. C. ne fi. pro pa. Sal. in l. filius. C. eodem titu. & Bald. in l. si qua pena. ff. qui sunt sui. vel ali. iu.

Tractatus de Regimine ciuitatis, secundum Bar. a Saxoferrato.

1 Primum regimen. quod fuit in vbe Romana. regibus expulsis fuit ad populum. quod Aristoteles nominat politicum. Democratia dicitur regimen regentium ad sui commodum ad oppositum diuitum. vel alicuius gentis.

2 Secundus modus regendi in vbe Romana fuit per Senatores: & talis modus est bonus. si tendit ad commune bonum. quod Aristoteles appellat regimen maiorum. Oligarchia per Aristotelem dicitur regimen paucorum diuitum non tendentium ad commune bonum

3 Tertius modus regendi fuit per vnum siin communem, & bonum finem tendit, vocatur dominus, si in malum, & ad proprium commodum dicitur tyrannus.
4 Sex, modi regendi habentur, tres boni, & tres mali.
5 Septimus modus regendi est in ciuitate Romana nunc, & dicitur regimen monstruosum, & nu. 28.
6 Ad Juristã pertinet inuestigare qs modus regendi sit melior.
7 Xres modi regendi boni.
8 Monarchia id est gubernatio vnius Regis, est optimus modus regendi.
9 Tria requiruntur in quolibet regente, scilicet perfecta ratio, recta intentio & perfecta stabilitas.
10 Omne regimen vnius non dicitur regimen Regis.
11 Regi per reges in bonum fit. & nu. 13.
12 Rex a subditis quid exigere possit.
14 Euenire quod potest consideratur quando illud de quo agitur ad hoc naturaliter, & verisimiliter tendit.
15 Triplex diuisio populorum quia quedam ciuitas magna, quedam maior, quedam maxima.
16 Ciuitas magna in primo gradu magnitudinis melius requiritur ad populã quam quod regatur per paucos diuites, vel per vnum solum.
17 Ciuitas Senarum, octoginta annis recta fuit per nobiles diuites, & tale regimen tempore regis Caroli quarti, fuit expulsum per populares.
18 Regimen ad populum magis Dei quam hominum dicitur. Carolus quartus approbauit regimen ad populum.
19 Magnates, & vilissimi excluduntur a regimine ad populum.
20 Ciuitas maior secundũ gradũ magnitudinis melius gubernatur per paucos diuites, & bonos, quã per populũ, nec per vnũ. Ciuitas Venetiarum, & ciuitas Florentie ponuntur in numero ciuitatum maiorum, & regũntur per paucos diuites.
21 Ciuitas que est consuetã regi certo modo illo regi debet.
22 Ciuitas maxima, seu populus maximus, melius regitur per vnũ Regem.
23 Regimen quod fit per electionem, magis diuinum est quam illud quod fit per successionem.
24 Periculosum est habere regem alterius nationis. Christiani omnes dicuntur fratres.
25 Imperium Romanum, postquam fuit ab Italicis separatum, semper decreuit.
26 Populi parum per se nullo modo regi possunt, nisi alteri submittantur, vel alteri adhereant.
27 Tyrannus est pessimus omnium modorum regendi.
28 Regimen plurium malorum hominum non est ita malum sicut regimen vnius tyranni & quomodo hoc intelligatur.
29 Regimen plurium malorum non diu durat, & de facili deducitur ad tyrannidem vnius.

Quia est hec vltia pars Xyberis & sic in vrbe Romana, q̃ caput est mundi ideo circa modum regendi ciuitatem aliqua videamus, & hec inspectio circa duo est. Primo in modo regendi quo ad leges, & hoc vel ex iure scripto, vel ex non scripto vt ff. instit. de iur. nat. §. cõstat. quod non prosequor, quia in varijs locis hoc varie traditum est. Secundo in modo regẽdi quo ad personas regentium & circa hoc est aliqualiter examinandũ. Primo videamus quot modis ciuitas regitur. Secundo quis sit melior modus. & quis deterior. Tertio circa predicta aliqua quotidiana dubia videamus. Primo, quot modis regitur ciuitas ex legibus nãis colligũtur tres modi regendi boni et tres eis cõtrarij. Aliquos modos apertius declarat Arist. tertio Politicorũ & ibi eos modos suis nojbus nominat, nos vero & de illis nominibus mentionem faciemus & noia secũdũ presens tẽpus agnoscimus. In vrbe quidẽ Romana, expulsis regib⁹,
1 tres modi fuerunt regendi. Primus ꝑ ꝓpl̃z, vt ff. de orig. iur. l. ij. §. exactis, vsque ad §. deinde q̃ difficile. & istud regimen vocat Aristo. politicorũ seu politicũ nos aũt vocamus regimen ad ꝓplm & hoc q̃n regimẽ tale bonũ est: cum ꝑ regẽtes consideratur bonum cõe principaliter ouz secũdũ statũ suũ, iz si illa multitudo regẽtium intenderet ad suũ cõmodũ & ad oppositionẽ diuitum vel alicuius gẽtis. tũc est regimẽ malũ, & greco nõe vocat Aristotel. democratiã. nos aũt appellam⁹, populum puersum: & istos duos regẽdi modos habem⁹. ff. de muneribus, & honoribus. l. & q̃ originẽ §. preses, quincie. vbiq̃ honores, & munera equaliter diuiduntur sicm debites grad⁹ & regimen debitũ bonum quando inequaliter, q̃ aliqui grauantur, aliqui alleuiãtur. dicitur regimẽ malum. per quod & respublica destruitur. Secundus
2 regẽdi modus in vrbe Romana fuit ꝑ Senatores, & sic ꝑ quos diuites bonos, & prudẽtes. vt d. §. deinde q̃ difficile. & si illi pauci tẽdunt ad cõe bonum, ꝓncipatus est bonus. & secundũ Aristotelem appellatur regimen maiorentum. nomen aũt magis quã nume est q̃ ꝓprius dixi, scilicet, principatus, vel regimen bonorum. Et si illi pauci nõ tendũt ad bonum cõe, sed aliqui diuites vel potẽtiores opprimẽtes alios intẽdẽtes ad ꝓprium interesse tunc regimẽ est malum, & vocat per Aristotelem Oligarchiam idẽ est quod principatus diuitũ, vel regimẽ malorum: quod nomen satis cõe est. de quo habem⁹. ff. de offic. ꝓfesid. l. illiteratos.
3 ne potẽtiores. Tertius regẽdi modus est per vnũ. de quo fit origi. iur. l. ij. §. nouissime. & istud scõm Aristotelem appellamus, nos vero si iste est dñs vniuersalis appellam⁹ imperium vt d. §. nouissime. si vero particularis aliquãdo appellat regnum, aliquando ducatus, marchia, vel comitatus, vt in vsib. feud. prohibit. feud. alie. p. j. & ericus. l. Imperialẽ. §. preterea. Ducatus vero cõmuni nomine appellamus regimen dñi naturalis, & hoc si dictus dñs in cõmune, & bonum finẽ tẽdit. si vero tendit in malũ finẽ, & in proprium cõmodum scõm Aristotelem appellatur tyrannus. sic etiã scõm leges, & mores appellatur, vt de sacrosan. eccle. l. decernim⁹. & l. omni nouitiate. & ibi no. & ex qbus cautis posset. l. vltim⁹. ff. quid sit latitare. Habemus
4 ergo sex modos regẽdi tres bonos & tres malos & vnusquisq; suis ꝓprijs nominibus appellat: veritamẽ omne regimẽ malum poterit cõi nomine appellari tyrannis, scilicet tyrannis populi,
5 rannis aliquotis, & tyrãnis vnius. Est septimus modus regendi qui est in ciuitate Romana nunc pessimus. ibi sunt multi tyranni ꝑ diuersas regiones adeo fortes, quod vnus ꝑ alium non ꝓualet. & si enim regimen cõmune totius ciuitatis adeo debile quod cõtra nullum ipsorum tyrannorum ꝓtest, nec contra quem abberentẽ ipsis tyrannis nisi quatenus ipsi patiuntur regimen Aristoteles nõ posuit & meritoest enim res mõstruosa quid enim. si quis videret vnũ corpus habẽs vnum caput commune debile & multa alia capita communia fortiora illo & multa sibi aduersantia? Certe mõstrũ esset. Appellat ergo hoc regimen mõstruosum. Hoc enim diuina permissione factũ est, vt officia quõ omnis gloria mundi caduca est. & quitas enim Romana capput mortuum caput politiarũ ad tantã monstrositatem circa suum regimen venit quod veritus dici potest quod nõ est regimen nec regiminis formam habet. argumen. ff. de sta. ho. l. sint liberi. & est expressum de offic. ordin. capi. quoniam in plerisque.

6 Secundo videndum est, qs si melior modus regendi. Hec inuestigatio necessaria est Juristis, quoniã dñi vniuersales dum de reformatione ciuitatis tractant vel Juristas cõsulunt vel eis cõmittũt vel cũ ipsi assident apud eos de regimine ciuitatis querela ꝓponit. qs sit ergo melior regendi modus inuestigandũ est, qõ tractat Aristo. in politicis,
7 sed clarius tractat Egidius Romanus de ordine eremitarum sancti. Augu. in lib. quẽ fecit de Regimine Principũ fuit magnus Philosoph⁹ & in Theologia magister. Ipsius itaq; opinionẽ ponã & eius rõnes verbis suis sed Aristotelis mentem illa em Juristis quib⁹ loquor, nõ aperẽt: vtar aũt rõnib⁹ suis ipsius per iura ꝓbabo. postea quid mihi videt. declarabo. Est ergo ille Egidius qõ tres sunt modi regẽdi boni regius principatus dictum est. Principatus est modus regẽde multitudinis ad ꝓpulum. & hic bonus est si ad dictum finẽ tẽdat. Secundus modus
8 est melior, scz. regimen paucorum. Tertius regiminis modus est optimus, scilicet Monarchia siue gubernatio vnius Regis
a istud, scz. quod regimen vnius sit optimus ꝓbatur quatuor rationibus ex quib⁹ concludit illa duo. & primo ꝓbat. & vnio ciuius dz esse finalis intentio regentis. vt ff. de offic. ꝓfesid. l. cõgruit. in auf. demand. prin. §. deinde cõuenit. et ꝓuidere. Sed hec par. & vnitas magis põt efficax obtineri si regatur ꝑ vnũ quã per plures: ergo melior est regi vnũ. Hoc probatur sic. In principatu plurium nõ potest esse par intentio tenus illi plures sunt vnum per voluntatẽ. qõ patet. qz si isti dissentiant impeditur eorum actio per concursum. l. consilio. ff. de curat. furio. & de seru. rust. ꝓdio. Item. & hec argumentatur sic. Propter quod vnumquodq; tale & illud magis. Ex theologia. ecclesiastic. aut. multo magis. & ff. de iureiur. l. quanto magis. Sed regimẽ plurium est bonum ꝓpter vnitatẽ ergo multo magis est melius regimẽ ipsius vnitatis, quam quod fit per vnum. Secundo probatur qz ex hoc ipsa ciuitas & respublica redditur potentior, qõ sic probatur. Virtus quãto magis est vnita tanto fortior est, quã sit in plures dispersa. in auth. de cõsangui. & nat. fra. §. qz igitur cõsiderantes. Si igitur tota ciuilis potẽtia congreget in vnũ, esset efficacior. & illa princeps propter maiorem potentiã melius poterit gubernari. Tertio, ars seu artificium

tanto

tanto est melius, quanto magis imitatur naturā. l. si pater. ī fi. cū
l. seq. ff. de adop. sed tota ciuitas est vna persona, ꝛ vn⁹ homo ar
tificialis, ꝛ imaginatus: vt ff. de iud. l. pponebatur. ꝛ ff. de fideiu.
l. mortuo. sed in homine naturali videm⁹ vnū caput, ꝛ multa mē
bra. ergo ciuitas si sic regatur melius regitur: qꝛ magis imitat
naturā. Ad idē extr. de off. ord. c. quoniā ī plerisqꝫ ptibus. ꝛ hoc
videtur determinatū vij. q. j. c. in apibus. vbi apes, ꝛ multa q̄ ca
rēt rōne sibi regē vnū cōstituūt. Quarto dicit ipse hoc constare
ex experimēto, qm̄ dicit se videre puincias nō existētes sub vno
rege esse ī penuria, nō gaudere pace, sꝫ molestari dissentiōibus
ꝛ guerris. Existētes vero ecōtra, guerras nesciūt, pace letātur,
abūdātia florēt. Ex quibus cōcludit, ꝙ bonū est regimē populi,
siue multitudinis, ꝛ qui ad vnū finē tēdunt, sꝫ regimen paucorū
est melius: qꝛ habet de vnitate. Mōarchia vero, seu vnius Re
gis regimē est optimū, eo qꝺ ibi pfectissime vnitas reperit. Sꝫ
contra pdicta idē Egidius facit aliquas rationes, quas sumit
ex dictis Aristo. ꝛ eis nititur respōdere: ipsas itaqꝫ referā pro
9 bando plura. Ad que pbāda, † premitto, ꝙ in quolibet bene re
gente tria requirūtur. Primo perfecta ratio ad discernendū, vt
sciat iustū ab iniusto, licitū ab illicito separare. vt ff. ō iust. ꝛ iur. l.
j. Scdō debet habere rectā intētionē. Tertio, debet habere per
fectā stabilitatē, ꝛ ista pbātur ex diffinitione iustitie, dū dicitur
ꝙ est cōstās ꝛ ppetua volūtas ius suū vnicuiqꝫ tribuēdi, vt ff. de
iust. ꝛ iur. l. iustitia. Ex his tribus fiūt tria argumēta contra pre
dicta. Primo sic, Quāto sunt plures tāto plura vidēt, ꝛ in eis p
spicacior est ratio ad discernēdū quam in vno vt C. qui test. fa.
pos. l. hac consultissima. in fi. ergo hoc respectu melius est regi p
plures. Scdō sic, Recta intētio regētis tūc est, quādo cōsiderat
bonū publicū magis, quā ppriū. C. de cad. toll. l. vnica. §. pen. sꝫ
si multitudo dñaretur posito ꝙ intendant bonū pprium, nihilo
minus autē nō recedūt p hoc a cōmuni bono, quā si vnus regna
ret ꝛ pprium incōmodum intenderet: ergo melius est regi per
plures. Tertio, regēs debet habere perfectā stabilitatem, vt p
aliquo nō corrumpatur: qꝛ volūtas debet esse cōstans, ꝛ perpe
tua. ff. de iustitia. Sꝫ multitudo difficilius nascitur, ꝛ difficilius
corrūp tur, quā vnus. l. hac cōsultissima. ī fi. arg C. de testib. l. iu
risiurādi. ergo melius est regi p plures. Ad que respōdēs dicit
ꝙ vnus Rex, vel pnceps debet secū habere multos cōsiliarios
b ꝛ valētes viros: ꝛ ideo videbit tanquā multi. nec de leui pote
rit corrumpi nisi totū cōsilium corrūpatur. Sꝫ si dictus Rex se
queretur caput proprium, iā nō esset Rex. sed tyrānus. talem er
go dominari nō esset bonū. ita dicit ipse. Ista dicta nō puto sim
pliciter intelligēda, ideo more Iuristarū loquēdo pro predicto
10 rum declaratione premitto, † ꝙ nō omne regimen ipsius vnius
dicitur regimen regis. Nā quādoqꝫ est vnus qui regit ꝛ tātum
iste est index. vt sunt presides prouinciarū, ꝛ pcōsules vt titulis
de off. psi. ꝛ de off. pcōs. ꝛ leg. Sūt ꝛ Potestates, ꝛ rectores ci
uitatum vt C. de sen. ex breuic. re. l. fi. ꝛ ibi not. ꝛ C. de defē. ciuit. ꝛ
in auth. eo. per totū. Isti enim habēt iudicare secūdum leges, ꝛ
tenent statū regiū. scilicet cōpetentem ministris nec ad eos cō
petūt regalia, sꝫ ad ciuitates quas regunt, vel ad alium superio
rem. vel fiscum. vt C. de modo mul. l. multarū. ꝛ C. vbi cause fi. l. j.
ꝛ ff. de iur. fisc. l. j. a per istos iudices Deus rexit populū Iudeo
rum per multa tpora, vt habemus per totum librū Iudicum.
Quandoqꝫ vnus regit ciuitatē. vel puinciā qui facit leges put
vult. omnia ad eum pertinent, ꝛ istud dicitur regimē regis. Qꝺ
11 autē sit istius regni ius videamus, vt sic cognoscamus an sit
bonum regi per reges, ꝛ de hoc sic ait Dominus per Samuelē
prophetā. j. Reg. viij. c. Hoc erit ius regis, qui imperaturus est
vobis: filios vestros tollet, ꝛ ponet sibi ī curribus suis, facietqꝫ
sibi equites ꝛ precursores quadrigarū suarū, ꝛ cōstituet sibi tri
bunos, ꝛ centuriones, aratores agrorū suorū, ꝛ messores segetū,
ꝛ fabros armorū curruū suorū filiasqꝫ vestras faciet sibi vnguē
tarias ꝛ focarias, ꝛ panificas, agros quoqꝫ vestros ꝛ vineas, ꝛ
oliueta optia tollet, ꝛ dabit seruis suis: sꝫ ꝛ segetes vestras, ꝛ vi
nearū reddit⁹ decimabit, vt det eunuchis, ꝛ famulis suis: seruos
ēt vestros ꝛ ancillas, ꝛ iuuenes optios, ꝛ asinos auferet. ꝛ pōet
in opere suo. greges quoqꝫ vestros addecimabit, vos quoqꝫ eri
tis ei serui. ꝛc. Ecce verba Dei, fm hoc videtur pessimū regi p
reges, qꝛ tot mala inferūt subditis: ꝛ (qꝺ peius est) eos redigūt
in seruitutē, que morti similis est. l. seruitutē. ff. de reg. iu. Sꝫ per
sanctos doct. exponūtur dicta verba, qꝺ nō debēt intelligi oia
predicta esse licita regi, sed solū ea que supra ponūtur, vt grauia
tūc ea fecit rex cū cepit esse Tyrānus qꝺ de facili fit, ꝛ sic qꝛ eis
futurū erat. ideo sic predixit pdicta verba, cū dicit, hoc erit ius
Regis q īperaturus est vobis, quasi dicat, hoc non liceat omni
regi, sꝫ illi, q īperatur⁹ est vobis, hoc ius sibi vsurpabit, displice
bat enim dño ꝙ regē fecerat, vt eo. c. dicitur. Et hoc esse verum
apparet, ex eo quod legitur Deutero. xvij. c. vbi quid bonus ꝛ
rectus rex facere debet, euidenter docetur. Ait enim Dominus
de rege futuro hec verba sunt, Cumque fuerit constitutus non
multiplicabit sibi equos, nec reducet populū in Egyptū equita
tus numero subleuatus presertim cū Dominus preceperit vo
bis, vt nequaqꝫ ampli⁹ p eādē viā reuertamini, nō habebit vxo
res plurimas, que illiciant animū eius, neqꝫ auri ꝛ argenti im
mēsa pōdera, postqꝫ autem sederit in solio regni sui describet si
bi Deuteron. huius legis in volumine, accipiēs exēplar a sacer
dotibus Leuitice tribus, ꝛ habebit secū, legetqꝫ illud omnibus
diebus vite sue, vt discat timere dñum Deū suū, ꝛ custodire ver
ba, ꝛ ceremonias eius, q̄ p leges pcepte sunt, nec eleuet cor eius
in superbiā sup fratres suos, neqꝫ declinet in partē dextrā, vel si
nistrā: ꝛ longo tēpore reget ipse ꝛ filius eius super Israel. hec
sunt verba Dei que aliqualiter excutiamus, Ait enim, Cū fue
rit cōstitutus, ex hoc innuit, ꝙ debet quis ab alio Rex cōstitui,
nō ipse sua authoritate sibi regnū assumere: tūc eīm nō esset rex,
sꝫ tyrānus, vt j. dicet. deīde ait nō multiplicabit sibi equos, qua
si diceret, aufugiat pōpā seu vanā gloriā, Unde nō multiplica
bit sibi equos. est eīm multiplicare, vltraqꝫ expediat sibi habe
re nec reducet populū in Egyptū, ꝛc. Hec verba possunt ītelli
gi ad literā, vt iacēt, ꝙ nunqꝫ ire debebit Rex Iudeorū ad occu
pādū terrā Egypti. Possunt etiā ītelligi allegorice. q. d. nō re
ducat rex populū in seruitutē, que seruitus significat p Egyptū,
vbi populus ī captiuitate tenebat. Prohibet ergo p hec verba
populū grauari oneribus personalibus, que quasi sunt species
seruitutis. Nō habebit vxores plurimas. Supra pbibuit vanā
gloriā, hic pbibet in rege luxuriā. illa enim separat animam re
gis a vero iudicio nō solū erga homines sꝫ ꝛ erga Deū vt acci
dit in Salomone q effectus est idololatra, vt legit iij. Reg. c. xj.
Neque argēti, ꝛ auri immēsa pōdera. Hic pbibet auaritiā sicut
enim ppter pōpā nimis expēdit, ꝛ ppter hoc populus aggra
uat. ita ppter auaritiā nimis a populo extorquetur. Postqꝫ au
tē. s. pbibuit aliqua fieri, hic aliqua fieri mandat. Describet sibi
Deuterono. legis huius sꝫ Isidor. interptatur scdā lex, ꝛ est fi
gura Euāgelice legis Debet ergo Rex esse fidelis, ꝛ catholic⁹
ꝛ hoc pcipit lex C. de epis. aud. aut. statuimus. Accipiēs exēplar
a sacerdotibus Leuitice tribus, p illos sacerdotes figurat san
cta mater ecclesia, a qua exēplar Christiane legis omnis rex de
bet assumere. Nec eleuet cor ei⁹ in superbiā, hec reddit vt aliqua
alia pbibeat, superbiā cordis, que omniū vitiorū est radix. Su
p fratres suos. Apparet ergo ꝙ illi qui sunt subditi nō sunt ser
ui regis, sed fratres, ꝛ si quod in precedē. authoritate dictuꝫ est
nō de vero rege, sꝫ tyrāno intellexit. Nec declinet in partē dextrā,
vel sinistrā q. d. rectū sit iudicium ñ amore vel odio. q. d. sit iust⁹
debet ergo bonus rex esse fidelis Christianus iustus, nō pōpo
sus, nec subditorꝫ grauator, non luxuriosus nō auarus, nec sup
bus. Alia autē debet facere rex, q̄ ponunt xxiij. q. v. c. regū offi
ciū est. ꝛc. rex debet. Sed ea q̄ ibi ponuntur ad pdicta adaptan
tur, sꝫ īꝫ ibi ponatur quid rex facere debeat, ꝛ qualis ī se debeat
12 esse, non tñ ibi ponitur quid a subditis possit exigere. Respon.
expēsas maie. regie cōgruentes facere debeat, sꝫ hoc habemus
expressuꝫ, q̄ sint reg. l. c. j. vbi dicitur qꝺ ad Regeꝫ ptinent om
nia tributa, vectigalia, ꝛ census publici. que ibi specialiter nomi
nātur, ꝛ quod ad regem etiam pertinet ex causa necessaria pone
re collectas, vt ibi dicitur ꝛ etiam iure Digestorꝫ probatur qꝺ
reges habeāt omneꝫ potestateꝫ, vt ff. de origine iuris. l. ij. §. ꝛ q
13 deꝫ initio. Uiso ergo qꝺ sit ius regis redeamus † ad questioneꝫ
an expediat ciuitati, vel populo regi per regeꝫ prout bonus est
habens dictas conditiones, optimum regimen est regnū regis
per rationes s. factas. ꝛ ita intelligo dictum Aristo. ꝛ Egidij.
Si vero consideramus illud, quod euenire potest quia rex quā
doque vertitur in tyrannum ipse vel descendentes ab eo, tūc di
14 co, quod † considerare debemus quod euenire potest, cum illud
de quo agitur ad hoc naturaliter ꝛ verisimiliter tendit vt ff. lo
ca. l. si quis domum. §. primo. de damno infecto. l. qui bona. §.
cum inter. alias non debet hoc considerari quia casum aduer
sam que fortunam, ꝛc. vt l. inter stipulantem. §. sacrame. ff. de ver
15 borum obligationibus. Hoc premisso † facio triplicem diuisio
nem ciuitatum seu populorum, nam aliqua est ciuitas seu gens
magna in primo gradu magnitudinis. Quedam est ciuitas, seu
gens maior, ꝛ sic ī scdo gradu magnitudinis. Quedā est ciuitas
16 seu gens maxima. ꝛ sic in tertio gradu magnitudinis. Si loqua
mur † de gente seu populo magno in primo gradu, tunc dico
quod non expedit illi regi per regem. Primo hoc probatur per
textum: quia cum ciuitas Romana erat in primo gradu ma
gnitudinis, expulit reges qui conuersi erant in tyrannidem, de
origine iuris. l. ij. §. exactis. ꝛ §. quod ad magistratus attinet. ꝛ
hoc pbatur per rationem, de natura regum est esse magnificos
in faciendo magnas expensas. vt in aut. de immē. do. ꝛ per Ari
sto. in lib. Ethicorum sꝫ reditus regales vnius populi magni in
prio gradu magnitudinis ñ sufficerēt ad expēsas regales, ideo

oportet qō exorquerēt a subditis.ꝛ efficerētur tyrāni. Status ergo talis regis verisimiliter tēdit ad tyrannidē ergo nō est bonū regimē,nisi pecto eo qō verisimiliter euenire pōt. Et hec est ratio quare Deo displicuit,qō populus regē petijt, primi Regum.v.ij.cap.nec expedit tali populo regi per paucos,vt per diuites ciui.nā cōtingit in ꝟs ciuitatibus esse diuites,i paruo numero cōtingit alterū de duobus:qz aut multitudo populi de illozū paucoꝝ regimine indignabitur quantūcunqz bene regat, vt fuit in ciuitate Senarum. Fuit enim annis fere lxxx. quidam ordo hominum diuitum regentiū ciuitatē bene ꝛ prudenter,tamen qz populi multitudo indignabat oportebat eos pstare cū magna fortia multari.Qui ordo depositus est in aduētu Caroli iij.illustrissimi Romanoꝝ Imperatoris tūc regnātis. Ipsius principis factum cōprobat quod talis regēdi modus in talibus ciuitatibus nō est bonus.Aliud incōueniēs potest sequi,qz illa pauca,vt naturaliter euenit,poterūt inter se diuidi.er quo ciuitatibus occurrunt rumores,seditiones,incendia,ꝛ ciuilia plia, vt sepe vidimus in ciuitate Pisarū.expedit autē huic populo q est in primo gradu magnitudinis regi per multitudinē,quod vocatur regimē ad populū.ff.de orī.iur.l.ij.§.exactis.vsqꝫ ad §.deinde,qz difficile.ꝛ quod istud regimen sit bonū,apparet. qz illo tēpore multū vrbs Romāa augmētata est ,vt patet ea.l.§. seqꝛ seq.hoc etiā apparet ex dicta authoꝛte lib.Regū.videl enī

17 †magis regimen Dei quā hominū,hoc etiā experimur in ciuitate Perusina,q̄ isto iure regitur in pace,ꝛ vnitate crescit.floret, regentes eā secūdū vices suas a nullo se custodiūt.sz ipsi custodiuntur ab hominibus.ꝛ sepe visum est per consilia hominū cōmunium deliberari,quedā que sapientibus,ꝛ prudentibus male facta visa sunt.euentus vero manifestauit esse prudētissima fa

18 cta,hoc ideo est,qz magis Dei quā hominū regimē est. huic regendi modū dictus illustrissimus Imperatoꝛ,cū apud eū essem mirime cōmendauit. Istud ita qꝫ regimen appellamus.regimē ad populū,seu regimē multitudinis vt dictū est. Istō autē regimen est sic dictū,qā iurisdictio est apud populum, seu multitudinem,nō autē quod tota multitudo simul aucta regat,sed regimen aliquibus per tempus committit secundū vices ,ꝛ secūdū circulum.d.ij.exactis.ꝛ in auth.de defen. ciuita.§.interim. Qō

19 autem† dico per multitudinē intelligo exceptis viris.vt C. de dignit.l.ne quis lib.xij. Itē ab isto regimine possunt excludi aliqui magnates qui sunt ita potentes quod alios oppimerēt vt ff.de offi.pref.l.illicitas.§.ne potētiores,ꝛ ita obseruari vidēmus.Sed in dictis ciuitatibus,si honores,ꝛ munera,secūm gradus debitos distribuūtur, bonum est regimen ,ꝛ ad superiorem spectat reformatio vt ff.de munē ꝛ hono.l.ij.§.preses.puncie.

20 Secundo est† videndum de gente,seu populo maiori ꝛ in secō gradu magnitudinis tunc istis nō expedit regi per vnum regē, per rationes supra dictas.nec expedit regi per multitudinē.esset enim valde difficile.ꝛ periculosum.tantam multitudinē congregari.Sed istis expedit regi per paucos,hoc est p diuites,ꝛ bonos homines illius ciuitatis. Ista probatur expresse.ff.de orī. iur.l.ij.§.deinde,quia difficile vbi aucta ciuitate Romana facti sunt senatores,eisqꝫ data est omnis potestas. Sic enim regit ci

c uitas Venetiarum.sic ciuitas Florentie.Quas enim populi numero ciuitatū maiorū. In his enim cessant suspitiōes predicte. Nam licet dicātur regi per paucos.dico quod pauci sunt respectu multitudinis ciuitatum sed sunt multi respectu ad aliā ciuitatem,ꝛ ideo sunt multi,qz per illos regi multitudo nō ōdignab. Itē qz multi sunt,nō possunt de facili inter se diuidi,quia multi remanent medij,qui sit ītū ciuitatis sustentāt,ꝛ de isto modo regēdi per paucos,quādo ciuitas augmentāda est in secūdo gradu multitudinis,ponit gl.i.d.§ interim,in auth. de defen.ciuit.

21 †Predicta veraꝫ nisi de nutiquo regēdi modo ciuitatis alioꝝ apparet.Potest enim esse qꝫ vnus ges,vel populus ita assuefacti sunt certo modo regēdi,qꝫ eis quasi in naturā cōuersuꝫ est,ꝛ aliter viuere nescirēt.tūc antiquus modus regiminis seruādus est vt ff.de mun.ꝛ hon.l.j.§.j.ꝛ l.ij.§.pses.ꝛ l.honor.§. de honorib⁹.

22 Tertio videndum est de gente.vel populo,maxime q est in tertio gradu magnitudinis hoc autē ferre posset cōtingere in ciuitate vna per se.sed si esset ciuitas q multum aliis ciuitatibus.ꝛ prouinciis dominaretur, huic genti bonum est regi per vnum.Hoc probatur ff.de orig iur.l.ij.§.nouissime.vbi aucto multū Imperio Romano ꝛ captis multis prouinciis deuentū fuit ad vnū scilicet ad principem.Hoc etiam probant omnes rationes supra facte per dictum fratrē Egidium: hic cessant rationes facte in oppositum.In tanta enim multitudine de necessitate sunt multi boni, per quos oportebit se regē consulere ꝛ in iustitie via se ponere,ꝛ sic de facto cōmuniter vidēmus,quod tanto melius gens vel populus regetur,quanto sub maiori vel potentiore rege regitur.Et de hoc habemꝰ authoritatē sancte scripture,vt Deutero.xvij.cap.vbi Dominus sic ait, Cumque ingressus fueris terram quam Dominus Deꝰ tuus dabit tibi,ꝛ possederis eam,hereditaueris q̄ in illa,ꝛ dixeris.cōstituā super me regem,sicut habēt omnes per circuitum nationes.eū constitues,quem dominus Deus tuus elegerit,de numero fratrum tuorum, non poteris alterius gentis hominē regē facere qui nō sit frater tuus.hec verba Domini sunt. Et eo quod dicit cum ingressus fueris,ꝛ possederis,ꝛ hereditaueris,ꝛ habitaueris in ea,ꝛ dixeris,constituam super me regem.Sz magna que est in magnitudine tu,ꝛ multis dominatur,sicut dictum est supra.Et eo quod dicit Deus tuus elegerit patet,quod omnis rex aut mediate aut immediate a Deo eligitur,vel ab electoribus inspirāte Deo.ꝛ enim eligentium in manu Dei est ꝛ vbi voluerit,inclinabit illos

23 vt dicitur de rege.C.de sum.trī epistola.iter claras. Et ex hoc nota,qd regimen qō est per electionem est magis diuinum, quā illud qō est per successionē. Ideo in rebus ecclesiasticis succedit ad extirpandas.ꝛ ideo electio Principis qui est rex vniuersalis fit per electionem prelatorum ,ꝛ principum. non autē vadit per successionem,vt extra de elect.cap.venerabilem.ꝛ de re iudicata. ad apostolice.lib.vi. Hoc enim imperiū Deus de celo cōtinet

tur in §.fin in fin. Reges vero particulares sunt magis ex cōsti

24 tutione hominū:vt ff.de iusti.ꝛ iur.l.ex hoc. †Et ideo ex his permittitur qō valet per successionem,ꝛ ita debet intelligi quod dicit Egidius in dicto lib. de regimi.princip. Et determinat qō melius est regimen ire per successionem:debet enim transire sicut cetera omnia bōa,ꝛ iura,ꝛ de vniuersali secus:qz esset contra authoritatem diuinam,ꝛ contra canones. Ex eo vero qd dicit de numero fratrum tuorū nota quod periculosum est habere regē alterius nationis.Sed dices ergo quomodo per ecclesiam translatū est Imperiū Romanoꝝ in Germanos id est. Theutonicos,vt extr.de elect cap.venerabilem:Respō.omnes Christiani dicuntur fratres nostri,ꝛ sic non est ventum cōtra dictam authoritatē. In hominē vero Saracenum,paganum,vel malē non posset trāsferri:ꝛ ideo sequitur,nec poteris alterius gentis regem habere. Et propter hoc necessaria est examinatio qui coronandus est Imperator. Vel expone illa verba secundū Aug. vt ibidē dicit gl.nō poteris.id est.non debebis per regem alterius gentis regnū nō ita fideliter cōseruatur. Eodē

25 Imperium† Romanoꝝ postquā fuit ab Italicis separatum, semper decreuit in oculis nostris:hoc tamē absq; Dei iudicio

26 occulto factū nō est. De populis autē †puis nō dico. Illeui vel alteri ciuitati subsunt ,vt ff.ad munic.l.qui ex vico.ad alteri ciuitati,vel regi cōfederantur aliquo fedre.ita qꝫ alterius ciuitatē venerētur,vt ff.de capt.ꝛ postl.l.nō dubito.ꝛ videns ciuitatibus.ꝛ castris que sub ꝓtectione ciuitatis huius perueniunt sunt. Sicut enim corpus humanū debile.ꝛ parum nō potest p se regi sine auxilio tutoris.ꝛ curatoris ,ꝛ ita isti populi parui p se nullo mō regi possunt.nisi alteri submittātur.vel alteri debeāt

27 reāt.ꝛ hec de tribus regēdi modis,q boni sunt. †Quero de malis modis regēdi quis sit deterior.ꝛ hoc omnes philosophi dicunt qꝫ tyrānus est pessimus principū.tustenet enim plura dā malitie. Itē pdictus Egidius in d.lib.dicit enim principē qꝫ regimen ideo dicitur bonū.qz per illud maxime tendit ad bonū cōmune. Sed p tyrānum maxime ab intentione omnis boni receditur vnde tyrannus pessimus principatus dicitur. minentur plures,qz diuites,vel boni creduntur,vel boni sunt.

multitudo quāquam illi regētes tendāt ad propriū cōmodum. est.ꝛ sic est regimen malorum vel populi peruersi.quando tum receditur ab intentione cōmunis boni qz ea quę plures sunt,aliquid sapit de natura cōmunis boni. Sed si vnus citharinas,etiā receedit a cōmuni bono. Ceteraꝛ sicut virtus vnita bonū est vnita melioꝛ,ita vnita i deteriꝰ est deterior.Tyrānus autem est pessimus.hoc autē est ita manifestum qō demōstratū

28 non eget,hoc autē ex supra dictum est, quod regimē plurium malorum hominū nō est ita malum,sicut regimen vnius tyranni intelligendū est quādo plures tēdunt ad vnū.ꝛ nō possunt nisi semel secus,si quilibet per se tyrannidē exerceret.vt vnꝰ de altero nō curaret,vt supra dixi de regimine mōstruoso.qō est ridiculosum vbe Romani sicut enim cū in vno corpore est vnus humor corruptus qui pdominat.ꝛ malus est si tamē ōes humores essent corrupti sibi inuicē aduersarentur ita ꝛc.vt premissum est.vel ergo illi ciuitates que habet plures tyrānos ad vnū nō tendites

29 †Item aduertēdū est, qō regimē plurium malorū vel regimen populi peruersi nō diu durat,sed de facili in tyrannidē vnꝰ deducit,hoc eñ de facto sepius videmus. Nec etiā permissum esse dicit,cū scriptū sit. Qui regnare facit hypocritā ꝓpter peccata populi. Job.xxxiij. c.ꝛ qz hodie Italia est tota plena tyrannis.

ADDITIO.

a T.D. Optimus principatus. Vide Bal.in auth. hoc autē

C. de fidei com. in vers. item quia dignitas, ℣ in l. ℣. ℌ. nouissime ff. de origi. iur. vbi dicit, q℘ Imperator debet esse vnicus, ℣ quod nimia multitudo generãs confusionem fuit causa Imperatoris creãdi, ℣ ibi vide alb. de Rosa, ℣ in ℣ c. Digesto. i ℌ. discipuli. vbi alleg. plures authoritates, ℣ vide Joã. Parisi. i suo lib. de potestate populi, ℣ imperiali. in ca. ℌ. ℣ Item in suo libello de monarchia, ℣ dicit Dominus per Ezechielem xxxvij. c. seruus me⁹ Dauid rex erit super eos, ℣ pastor erit vnus omnium illorum.

b Consiliarios, ℣ volentes. Ro. q℘ dicit Bar. hic q℘ princeps debet habere multos cõsiliarios sapientes sequit Martin. ℣ aud. in suo tracta. de principibus. in ℌ. claũ. vbi dicit q℘ hoc perfecte obseruat princeps sapientissim⁹ illustr. Dux Mediolani qui habet in consilio suo pudentissimos doctores, ℣ viros exptissimos

c Ciuitas Venetiarum. Dicit. Andr. Barb. in cõsil. xlvj. in ℌ. volu. incip. scripsit preclare. in vlti. col. q℘ Venetijs est regimen bonum scẽm dispositionem iuris communis, ex quo multitudo nobilium qui assumuntur ad regimen ipsius ciuitatis excluſis nonnobilibus: vt ibi plene per ipsum, ℣ dicit dominus Raymũdus senilis doctor excellen. in repe. l. eum qui vectigal ff. de ℞b. fig. ciuitatem Ventiarum appellari maximam per rationes: vt ibi per ipsum, ℣ vide magistrum Henricum de Arimino, ordinis predicatorum. in summa sua de quatuor virtutibus cardinalibus in tra. de iustitia. in capi. lxix. cuius verba reassumit tacito authore Frater Leonardus de Utino in suo quadragesimali de sanctis. in festo S. Marci quod inter omnes politias que nostris temporibus in populo ℣ christiano fuerunt politia gentis Venetorum ad hoc regimẽ, scilicet de principatu misto multum videtur appropinquare, vt ibi per ipsos. Et dicit Balan. l. decernimus. C. de sacr. san. eccle. q℘ dux Venetiarum iuste dominatur ℣ dicit sanct⁹ Ab. do. de aqui. in suo tra. de regimine principum ad Regem Cypri. li. iij. c. xvij. q℘ partes insulares Italie que semper habuerũt regem, ℣ principes, vt Sicilia Sardinia, ℣ Losica, semper habuerunt tyrãnos, in partibus autem Ligurie, Etrurie, ℣ Flaminie, que hodie Lombardia vocatur nullus principatum habere potest perpetuum, nisi per viam tyrãnidis duce Venetiarum excepto qui tamen temperatũ habet regimẽ Etideo dicebat Ange. post Senecam, in l. j. in fi. ff. ℌ ser. vr. pd. ℣ sequitur Mar. Lau. i suo trac. de principibus, in ℌ. ccccxcj q℘ sub iusto domino viuere, summa libertas est viuere Venetijs, dixi plene in meo tra. de Venete vbis libertate, ℣ eius Imperij dignitate ℣ priuilegijs, in priuilegio tertio.

a Tractatus presumptionum.

per dominum Bartolum a Saxoferato.

1 ¶ Presumitur contractus simulatus quibusdam certis casibus nisi probetur oppositum.

2 Presumitur ignorantia vbi non constat de scientia.

3 Presumitur aliquem viuere, nisi probetur de morte.

4 Presumitur quis spontanea voluntate fecisse, nisi contrarium probetur.

5 Presumitur mulierem petijsse dotem, quando extraneus persoluit, nisi extranei stipulatio probetur.

6 Non presumitur quis habuisse animum occidendi percutiendo alterum nisi de contrario probetur.

7 Presumitur quis suspectus, qui per inuitum operas suas gerit.

8 Presumitur cum coactione fecisse, qui omnia bona sua prudit, nisi probetur se fecisse volens.

9 Presumitur, mortuo marito vxorem concepisse ex alio, si vltra decem menses peperit.

10 Furiosus qui in furore est de presenti, presumitur perpetuo.

11 Presumitur aliquem pactum fuisse de pignore non petendo, si de pecunia non petenda pactus est.

12 Presumitur promissio facta in dubio inter absentes, ℣ non inter presentes.

1 Presumitur cõtractus simulatus sine aliqua probatione istis casibus q℘ sequunt. Primus, iter patrẽ ℣ filium. ff. de proba. l. q℘ testamẽtũ. Secõs iter maritũ, ℣ vxorem. vt ff. de do. itr. vir. ℣ vxo. l. Quint⁹ Mutius, ℣ l. spõsus. ℌ. circa. Tertius est. ff. de author. prestan. l. pupillus. ℌ. sane. Alij duo colligũtur. C. mãd. l. per diuersas, ℣ l. ab Anastasio. ℣ vide que ibi dicenh, ℣ quod dictum est in vxore, idẽ

2 est in economo. vt C. de episc. ℣ cle. auth. licẽtiam. † Presumitur ignorantia, nisi probetur scientia. ff. de proba. l. verius. C. de epis. aud. l. si legib. ℣ C. qui mili. non pos. l. super seruis. ℣ de regu. iur. capit. presumitur, ℣ ibi per Dyn. ¶ Presumitur aliquem habere bonam famã. C. qui mili. non pos. l. super bis. ℣ C. de prescript. longi temporis, longi temporis. ℣ ff. de publician. in rem actio.

3 l. quecunq℘ in fi. † Presumit aliquis viuere nisi probetur mortuus vt ff. de do. int. vir. ℣ vxo. l. si mors. ℣ C. de cap. l. nec vos. C. ò do. int. vir. ℣ vxo. auth. bodie. ¶ Presumit aliquẽ esse sane mentis nisi probetur contrariũ. C. de cod. l. nec codicillos. ¶ Presumitur q℘ omni tẽpore bonus qui semel fuit bon⁹. ff. de re mil. l. nõ oẽs. ℌ. a Barbaris, ℣ sic ex prece. vita presumitur in presenti siue in bonum siue in malum. ¶ Presumitur omni tẽpore malus, qui semel fuit malus. hoc est in eodẽ genere mali. ff. de accu. l. si cui. ℌ. eisdẽ

4 ℣ de suspe. tut. l. ij. ℌ. sinautẽ. † Presumitur spontanea voluntate factũ nisi probetur coactio, seu coacta. ff. qõ met. cau. l. ij. ¶ Presumitur indignus officio, nisi ordinat⁹ fuerit inuitus, vt C. ò epis. ℣ cle. l. si quenquã. ¶ Presumitur falsarius, qui suspecta scriptura vtit in iudicio, vt ei fidẽ appõat: vt C. de probat. iubemus. ¶ Presumitur q℘ miles nõ accipiat pecuniã mutuo, nisi in castrensibus negotijs, vt C. ad Mace. l. fi. Et est presumptio iuris ℣ de iure ℌ quã non admittitur pbatio in contrariũ. ¶ Presumit patrẽ, vel matrẽ voluisse reseruare lucra eis, vel alteri pro eis acquisita, ni si spãliter in alterũ trãsponat, vt C. de secun. nup. auf. nec autẽ. ¶ Presumitur fratrẽ voluisse castrẽsia bona retinere relinquẽdo

5 fratribus bona paganica, vt C. de test. mil. l. i. † Presumit mulierem stipulatã fuisse dotem sibi reddi, cum extraneus dotẽ dedit pro ea. nisi extraneus dotẽ sibi reddi specialiter stipulatus fuerit, vt ff. so. ma. l. quoties. ℣ C. de rei vxo. ac. l. vni. ℌ. accedit. ¶ Presumitur aliquẽ possidere qui sub imagine alterius persone possidet. quã sup posuerat. C. de distra. pig. l. qui sub imagine. ¶ Presumit quis idoneus, nisi probet contrariũ. vt extra de presumpt. c. dudum. ¶ Presumitur per naturalẽ effectũ q℘ filius voluerit in totũ patrẽ liberari. quẽ vult esse liberatũ ab actione tutele: vt ff. de lib. leg. l. Aurelius. ℌ. Titius testamẽto licet fublata sit hodie illa q. presumitur donatio ratione proximitatis: vt C. de dona. l. censuales. ℣ de captiu. l. liber captus. ¶ Presumitur contra aliquem ex posteritei actu, vt C. de adul. l. si qui adulterij. ℣ ibi est presumptio violẽta, sicut ℣ ℌ cõfessum. ℣ cõuictum est presumptio de p℘

6 senti ad preteritũ. † Presumitur aliquẽ non habuisse animũ occidendi percutiẽdo alterum, nisi probetur contrariũ: vt C. de fica. l. q℘ probatur si percutiat cum basta cũ poterat percutere cum ferro, vt no. gl. in l. j. ℌ. diuus. ff. de fica. ℣ ibi no. ¶ Presumit aliquẽ animo iniuriandi dixisse verba que videnh iniuriosa, nisi probet contrarium. C. de iniur. l. si non cõuitij. ¶ Presumitur aliquem fuisse filium mariti natum ex vxore in domo mariti, ℣ ex eo in patria potestate existentẽ. Et cõtra. ¶ Presumitur cõtra filiũ si pater vel maritus fuit per decẽ mẽses absens: vt ff. de his qui sunt sui, vel

7 alie. iur. l. filium. † Presumitur suspectus qui operas suas gerit per inuitũ. ff. de procu. l. q℘ omnia. ¶ Presumit q℘ in potentẽ nõ fit facta iniuria nisi aperte pbet. ff. q℘ me cau. l. nõ est verisimile. ¶ Presumit suũe acgeuisse q℘ in multis casibus fecit q℘ in suũa continetur. ff. fa. ercis. l. queda. ¶ Presumitur sentẽtie acquieuisse, qui dilationem petit ad soluendum: vt C. de re iudi. l. ad solutionẽ. ¶ Presumitur agnoscere, ℣ approbare iudicium patris qui ab heredibus aliqua emit: vel cõduxit, vel similia fecit: vt de inof. test. l. si vt proponas. ℌ. si hereditatẽ. presumitur filiũ agnoscere, ℣ cõ probare patris iudicium qui petenti legatũ ex testamẽto paterno patrocinium prestat: vt ff. de inof. testa. l. fi. Presumit aliquã

b esse vxorẽ, nisi probetur contrarium⁹, vt ff. de rit. nup. l. in libere. ¶ Presumitur quis bonus, si nat⁹ est de bona progenie, ℣ ecõtra. ff. de edil. edic. l. quod si nolit. ℌ. qui mãcipia. ¶ Presumitur vxorẽ habere ex bonis mariti. quod habet, nisi probetur contrarium quod aliũde habuit: vt ff. de do. inter vir. ℣ vxo. l. etiã. ℣ l. Quintus. ¶ Presumitur quod prospicere sibi velit qui dotem dedit, vt sibi redderetur. etiam in illum casum. qui fuit expressus. nisi contrariũ probetur per mulierem. ff. de cõdi. ob cau. l. si extraneus.

8 † Presumit inuitus, nisi probetur volens se fecisse qui ota sua bona alienauit, vt ff. de bis que in frau. cre. l. oẽs. ℌ. Lucius. ℌ. f. quamuis. ℣ ff. de procurat. l. filiusfamilias ℌ. inuitũ. ¶ Presumitur quod vsure sunt permisse que in longo tempore sunt solute: vt ff. de vsur. l. cũ de in rem verso. ¶ Presumitur debitor liberatus, qui habet penes se instrumentũ debiti cancellatum, vel inscisum, vt

9 ff. de proba. l. si chirographum. † Presumitur iniuriem concepisse ex alio post mortem viri, si vltra xi. mẽses peperit, vt i auf. de resti. ℣ ea que pa. ℌ. mulier. ¶ Presumitur de preterito cum presens, vel ad presens colligitur. ff. qui mo. pig. vel hip. fol. li. sicut. ℌ. superuacuum. ¶ Presumitur pro aliquo in eius beneficio cõseruando: vt ff. de inoffi. testamen. l. Papinian⁹. ℌ. memini. ¶ Presumitur quod res sit filij, que fuit patris: vt C. de probatio. l. siue

possidetis. ¶Presumitur omnia solēniter acta p̄missa in instrumētis vt Justi. de inu. stip. §. si scriptum. & l. sciendū. ff. de ✠. ob.

10 † ¶Presumitur quod aliquis sit perpetuo furiosus qui in furore est de p̄ter. vt. C. de vsufru. l. ambi guitate. ¶Presumit donationē factam fuisse ante matrimoniū: nō factam tempore matrimonij:

11 vt ff. de iur. dotiū. l. si res estimata. ¶Presumit aliquēt pactū fuisse de pignore nō petēdo si de pecunia nō petēda pactus est. l. j. ff. qui ima. pig. vel. hyp. sol. ¶Presumit infantē p̄mo mortuū quādo ipse & mater in naufragio sunt mortui. vt ff. de pac. dot. l. iter socerū. & de re. dub. l. si mulier. ¶Presumitur patrē mortuū ante filiū. cum ambo in bello sunt mortui: vt l. qui duos. ff. de reb. dub. ¶Presumitur masculū primo natū cū mulier masculum & femina simul parit. ff. de re dub. l. si fuerit. ¶Presumit matrē primo mortuam cum ipsa perīt simul cum filio pubere, alias pupillo. ¶Presumitur vxorem primo mortuā cū perīt cū marito, vt ff. de reb. dub. l. qui duos. §. si maritus. ¶Presumitur in fraudē creditorum facere qui omnia sua bona alienauit. ff. que i frau. cred. l. omnes. §. Lucius. ¶Presumitur aliquis dignus, nisi probet indignū: vt ff. de man. test. l. seruus. ¶Presumitur incendiū factum culpa inhabitantis: vt ff. de offic. prefect. vig. l. iij. † ¶Presumitur promissio facta in dubio, facta inter presentes, & non inter absentes vt dicit gl. ff. l. j. in ver. inter presentes. C. de contraben. & commi. sti.

c ¶Presumitur diuisio inter fratres, quādo stant separatim, videlicet, vnus ab altero per annos. x. inter presentes, & xx. inter absentes: vt no. gl. in l. pe. C. commu. diuid. &c. Bar.

ADDITIONES.

a ¶. D. ¶Tractatus. Iste tractatus est do. Bar. prout communiter ab omnibus tenetur, & ita inueni in codicibus antiquis manu scriptis.

b ¶Contrariū. Vide Bar. in l. si vxor. §. si ea. ff. de adult. p quā legem dicit do. Abb. in c. latores. qui fil. sint legi. quod ad probādū quē esse legitimū. si probatur quod est natus ex masculo, & femina simul habitātibus fauore legitimationis p̄sumit inter ipsos matrimoniū licet respectu ipsorū venientiū canō p̄sumat potiꝰ stupru: vt i c. aliter legitimū. xxx. q. v. sequitur Fel. c. i illud. in fi. de p̄sumpti. & vide Maria. Soci. i cōsi. xxxix. visis. & inspectis.

c ¶Pater fratres. Vide Jaso. in l. si certis annis. C. de pact. & ibi vide plura. Thom.

Presumptiones alie Th. Dipl.

¶Presumitur ✠ si pupillus habet substitutū, & nō apparet quis sit primo mortuus, an testator, vel pupillus: in dubio p̄sumitur primo mortuus testator, quā pupillus fauore substitutionis. Ter. i l. ex facto. §. pē. ff. ad Trebel. quem ter. Bar. in consi. quod incip. viso pūcto, dicit esse notabilissimū. ¶Presumit quis mortuus in pupillari etate, & non in adulta, q; in dubio presumit pro substituto fauore substitutionis. Casus est sing. i l. ex facto. §. pe. ff. ad Treb. Et ita pallum ter. cōsuluit Bal. in cōsi. quod incip. ex parte cōtingente. qō consil. dicit esse mirabile Joan. Bapt. Seue. in l. precibus. C. de impub. & al. sub. & dicit non fuisse tactū ab aliquo in hac materia, & sic onus probādi pertinet ad matrē qō filius decesserit i adultetate quando est questio inter ipsam & substitutū. Adde etiā ✠ Bal. idē in cōsi. cxvij. in ij. vol. inci. Intelligo ✠ dominus me⁹. In fine tenet contrariū: vbi voluit qō in dubio nō p̄sumitur de cessisse pupillus nisi probetur, & tamen loquit in substituto, qō in dubio mater excludit substitutū quod est no. licet, Bal. ibi nil alleget. Adde Pau. de ca. in d. l. ex facto. §. pen. vbi voluit, qō pupillus non p̄sumit mortuus in pupillari etate, sed post, nil substitutus ei, allegans hoc probet extitisse cōditionem scilicet pupillum decessisse in pupillari etate, & refert bal. sic cōsuluisse, sed contrariū in alio consi. & vide Bal. in consi. cclxij. in j. vol. incip. factū tale est, & ibi quis habet, pbare quē esse pupillū, maxime si in aliquo contractu asseritur quod fuerit pupillus vbi omnino videas. ¶Presumit in dubio masculus p̄ius nasci. quam femina quādo nascūtur gemini. gl. in l. idē erit i gl. i. ff. de sta. hom. p l. si fuerit legatū §. si ff. de reb. dub. ¶Presumitur si ambo masculi sunt nati piter, & nō apparet qs p̄ius ✠ formosior, & robustior celeri⁹ exiuerit de carcere matermi vteri. arg. l. si fuerit. §. si. ff. de reb. dub. ff. Bal. i §. sed cū vos. in p̄oe. Digestorū. Et si ambo essent extracti ex collo vtero materno, ambo regnabunt, vt latius per Bal. ibi quē sequitur Jo. de Ana. i rub. extra de sortile. & tūc quis eorum dicatur primogenitus vide per Joan. And. i addi. Spec. in tit. de preben. §. j. cū cōcordan de quibus per Aler. in l. qui filiabus. §. j. ad fi. ff. de lega. j. & per Felv. in c. capitulū. ō rescrip. adde bal. in l. si. de rerum diuisio. ¶Presumitur p̄mo mortua vxor, & postea marit⁹. l. q duos. §. si maritus. ff. de reb. dub. & plene per Francis. de Aret. in cōsil. incip. copiose & eleganter. per totum. & per Barthol. Soci. in l. sed & in illo. ff. de reb. dub. vbi examinat materiam plene, & maxime dicti cōsilij. Et gīraliter de pluribus morientibus quis p̄sumatur primo mortuus, vide Bartol. in l. quod pariter. ff. de rebus dubijs. & ibi plenissime p Bar. Soc. quā legit in d. l. sed & in illo. Et de matre & filia simul mortuis anno Jubilei i pōte Iancti Petri tēpore Sixti. vbi earum p̄sumeretur primo mortua, per Maria. Soci. in consil. cxvij. incipien. tempore Jubilei. vide Felv. in c. capitulum. de re scrip. Et de patre, & filio, quis primo mortuus fuerit per Baldum consil. lxvij. in quarto volum. incip. si statutum. Pau. de Castr. consil. cci. incipien. ad primum quesitum. Et de patre qui fuit captus in bello, & similia, vide per Petr. Corneum consilio centesimo ij. volum. incipien. quanquam videatur. Et generaliter vide p Bartholo. Soci. in l. qui duos. per totam illam legem, & in sed & in illo, vbi plene loquitur, licet de omnibus supra dictis non faciat mentionem. ¶Presumitur quis esse filius familias. eo quo suus pater p̄sumitur viuere centum annis. l. fin. C. de sacrosanct. eccles⁹s. no. glo. in l. sed si de sua. ff. de acquiren. hereditate per quam glo. not. Ange. de Perusio, & dicit quod ex ipsa habebis magnum bonorem si scias practicare. Ex qua not. cauteli cat quod Joan. de Imol. Rapha. & Ludouic. Romanabi reprehendant illud dictum. tamen saluat. quod quando aduersarius in principio iudicij fuerit protestatus, procedit glo. & de ista Barto. in consil. xlij. incip. visa inquisitione facta, dicit quod in duo p̄sumitur quis paterfamilias. & nō filiusfamilias. Et ibi dixi in additionibus meis. ¶Presumitur in dubio potius malitiades, quam ignorantia, argumen. l. quemadmodum. C. de agricol. & cēsi libr. vndecimo. & quomodo procedat, vide Petr. Corneū in consilio cclxv. in tertio volum. incip. in hac videtur. ¶Presumuntur solemnitates extrinsece propter antiquitatem seruandum Bald. in l. sciendum. ff. de verborum obligatio. cum concordan. de quibus per Petr. Corne. in consilio celiij. in quarto volum. incipien. superioribus diebus. vide Aler. ād. & addi. in dicta. l. sciendum. ¶Presumitur quis potius ligatus quam solutus, vbi est dubium quod animę p̄iudicium afferatur. cum nis. de sponsa. c. consilium. cum si de obser. ieiu. Hemm. in consilio. xvi. incip. Seminianus. & ibi an in dubio p̄sumatur contractus vsurarius, subsistente p̄sumptione: vbi est dubium an sit vsurarius: vel non. ¶Presumitur quis potius facere actum licitum modo, & vt quis ita supinus non fit: vt id tentet quod sciat illicitum esse. & sibi maxime damnosum, arg. l. cum de in rem verso. ff. de probatio. secundum Rapha. Fulgo. in consilio quinto incip. Hauta quidam vbi etiam per istam rationem defendit quidam nauta qui recesserat non soluta gabella. ¶Presumitur minus scire facta vicini, & sic consanguineus, vide Aler. and. nil is pater. ff. de acquirend. hereditа. ¶Presumuntur filij primo mori quam mater. Bartol. in consilio clxxix. Martinus. & ibi non addi. ¶Presumitur persenerentia voluntatis, nisi probetur contrarium, vide Aler. and. in consilio xlij. in septimo volu. incip. as bis que in themate, vbi videas. ¶Presumitur rem fuisse primo traditam habenti priorem titulum, plene per Aler. and. in consilio lxxxi. in septimo volum. in causa, & lite vertente inter filium rem. De presenti in preteritum non p̄sumitur quādo presens status habet contra se varietatem alterius presentis status Aler. and. in dicto consi. lxxxi. ¶Presumitur habere in corde q̄ ore expressit: quia nemo p̄sumitur dicere nisi quod mente gitat. l. labeo. §. idem Tubero. ff. de supel. lega. [illegible] can. humane. & capi. secundo requiris, de appellatiō. & fil. cxvj. in ij. vol. incip. deueneram.

a # Tractatus de carceribus.

ADDITIO.

a ¶. D. ¶Carceribus. Iste tractatus non est Barto. quia bicpius allegatur Bartol. Ita etiam hoc tenet Marianus Soc. in rubric. de dilatio. artic. v. questio. xvij. fallent. xij. cuius autem sit iste Tractatus, ego habeo huiusmodi tractatum manuscrip. in duobus Codicibus manuscriptis antiquis, in quorum altero attribuitur Baldo. & non sunt ille quote, & allegationes bic. prout bic. & incip. Omnia legum precepta. In altero vero codice est attributus Angelo de Ubald. & ibi allegat Bal. in omnibus locis prout bic. ipse re vera credo, ✠ sit Angeli, & Bal. elucubrauerit.

1 ¶Carceratus inter personas pauperes est tristior.

2 Carcer est locus securus. & horribilis, repertus non ad penam sed ad delinquentium vel debitorum custodiam, nisi vno casu.

3 Carcer vnde dicatur.

4 ¶Mulier honesta nō carceratur p debito ciuili, nisi rem [illegible]

Vt Velleiano, & omni alij iuri.
Mulier inhonesta etiam pro debito carceratur.
5 Doctor non potest pro debito carcerari, nec requiritur an habeat arma.
6 Filiusfamilias etiam pro debito carceratur.
7 Pupillus pro debito ac etiam delicto carceratur, si est doli capax: licet in integrum restituatur.
8 Tutor quando est non soluendo carcerari potest.
Alij tenent alias super incarceratione potest quandocunque, & omni die appellari.
9 Debitor tempore feriato ob hominum vtilitatem non potest carcerari nisi certis in casibus.
Feriæ introductæ ob hominum vtilitatem renunciari potest.
Carceratus die feriata, inde die feriata relaxat.
10 Creditor qui facit capere debitorem vt suspectum, debet summatim iudici fidem facere de debito.
11 Debitor in die feriata in honorem Dei, & in feriis repentinis non carceratur.
Statutum nō potest tollere ferias introductas in honorē Dei.
12 Raptura in criminalibus potest fieri quācunque die etiam feriata, & etiam tortura propter criminis enormitatem.
13 Carcerari quis potest pro quolibet debito exigibili.
14 Carceratur quis ob debitum fisci.
15 Collecte causa quis carcerari potest.
Statutum facit collectam esse munus ordinarium.
16 Iudex propter paupertatem potest collectam remittere.
17 Carceratus iniuste potest ab amicis cum violentia extrahi de carcere.
Amici condēnati iniuste possunt de facto impedire executionē.
18 Crimens ex iniusta causa alterum de manibus familie captum pro debito ciuili tenetur ad illud debitum.
19 Carceratus pro debito fisci, potest ibi pro debito priuati recōmendari.
20 Carceratus p debito potest pro aliquo delicto ibi recōmēdari.
21 Carceratus pro delicto, quando possit pro alio delicto recommendari.
22 Carcerari debet qs in loco publico ad hoc deputato a cōmuni.
Detinens aliquem per viginti horas, committit crimen priuati carceris.
Pater potest incarcerare filium causa correctionis etiam clericum nec committit priuatum carcerem, nec incidit in canonem, si quis suadente.
23 Debitor an possit se adstringere proprio motu ad standum in certo loco.
24 Pena fugientium de carcere est quod pena capitis punitur.
25 Fugiens de carcere si ostium erat apertum mitius punitur.
26 Custos carceris debet esse homo discretus.
27 Custos carceris punitur pena capitis si propter dolum vel culpam eius incarcerati ex delicto aufugiant.
28 Plures possunt esse custodes carceris.
29 Carceratorum in causis procedetur summarie, & de plano, & ex officio iudicis.
Miserabilis persona que dicatur, arbitrio iudicis relinquitur.
Dicta pro carceratis dicuntur ad pias causas.
30 Creditor tenetur alere debitorem suum carceratum pauperem.

1 IN Christi nomine, amen. Omnia legum precepta sunt principaliter inuenta, ne pauperes persone molestijs afficiātur: ideo quia nubi visum est quod inter personas pauperes nulla adeo tristitia, & pauperior inueniatur quā persona carcerata, videoque de carcere aliqua sum dicturus, & subsequenter de persona carcerata, & etiam de eius custodibus. Et quia, vt ait, Tullius primo de officijs, Omnis enim que de aliqua re suscipitur institutio debet a diffinitione proficisci: vt intelligatur quid sit id de quo loquatur. Ad quod cecos. ff. de iust & iur. l. i. Ideo q̄s primo videamus quid sit carcer, & vnde dicat, & subsequēter videbimus de p̄sona carcerata qs possit carcerari, & pro quanto debito possit carcerari, & i quo loco possit carcerari, & qualiter puniatur fugiens de carcere. Et si uliter videamus quis possit esse custodes carceris, quā pena puniat custos carceris, & an plures possint esse custodes carceris.

2 Videnio ad primū videlicet, ad diffinitionem, & pōt sic diffiniri. Carcer est locus securus, & horribilis repertus nō ad penā sed, ad delinquentū, vel debitorū custodiā. Primū verbū huius diffinitionis dū dicit locus securus cōprehendit ex l. i. in fine salubri bus locis, &c. C. de cust. reo, nā certe iste locus debet esse secus ne carcerati fugiant, & ibidem debent esse catene ferree, & cōpedes, & alia ergastula quibus mediantibus carcerati possint sub fida custodia retineri: vt est ter. in d. l. i. ibi dū dicit: vt cruciatio desit, &c. Ibi dum subditur horribilis. Nam carcer est locus horribilis tū propter priuationē cōuersationis hominū, tū propter immunditiā: vt cōprehendit in l. si quis in e. a. C. de custo. reo. dū dicit custodie squalore. Nec in tāū dz esse horribilis q̄ ad penā carceratorū redūdet, cū carcer sit inuentus ad custodiam nō ad penā. ff. de pen. l. aut dāna. §. solēt. vallit autē in vno casu specialiter. l. i. §. de alea. Dicit, qō de iure ciuili nemo ad perpetuum carcerē pōt dānari: vt d. §. solent. secus autē de iure canonico: vt 3 in c. quāuis. extra de penis in vi. & in c. reperiunt. i. q. i. † Circa secundū vnde dicit carcer, & pōt dici carcer pro claritate. sec⁹: qz ibi nulla claritas ostenditur primo: vel pōt dici quasi carēs claritate: qz ibi maxima est cecitas, & obscuritas, vel aliter, & aliter interpretatur secūm diuersis expositiones. † Secundo quero qui's possit carcerari. Et primo quero, an mulier possit carcerari. Et dicendū est, q̄ aut querim⁹ nūquid possit carcerari p debito ciuili, aut p delicto, primo casu aut mulier est honeste vite, aut mulier est meretrix. Si quidē mulier est honeste vite & fame tūc nō possit carcerari, imo iuder pen⁹ capitis punit si facit eam carcerari: vt no in l. i. C. de of. diuer. iudi. & l. auf. sed nouo iure, que est posita C. de custo. reo. Anū tū dico, qō si ipsa mulier sumpsisset a tutelā filiorū suorū & renūciasset Velleiano, & omni alij exceptioni sibi cōpetēti, q̄ p illā renunciationē potest carcerari. Istud expresse etiā no. tenet Bar. ff. de test. tute. l. si quis sub conditione. Si quero quid si renūciauit Velleiano & secūdis nuptijs, & non fuit dictū, & omni alij legum auxilio, &c. Aut ipsa mulier est infamis: vt qz meretrix, & tūc dico q̄ pōt carcerari etiā p debito ciuili: vt no. do. Cy. in auf. ꝛ nouo iure. C. de cust. reo. Scdo casu principali, cū queritur an pōt carcerari p delicto, vide d. auf. sed nouo 5 iure. † Scdo quero an legū doctor possit carcerari p debito? Et dicendū est, q̄ nō, sicut nec mulier: imo punit iuder pena capitis. Istō no. gl. sing. i. ꝺ deduci. in l. medicos. C. de pfes. & med. li. x. nec etia doctor dz requiri a familia potestatis, an habeat arma: vt no. Bar. in d. l. medicos. † Tertio quero an filiusfamilias 6 possit incarcerari? Et est dicendū, q̄ tā p debito ciuili, quā p crimali pōt carcerari, q̄ sic pōt ꝓbari nā si filiusfa. pōt cedere bonis: l. pe. C. q̄ bo. ce pos. & ille q cedit bonis, cedit ne in carcere detineat. l. i. C. qui bon. ce. pos. ergo p̄sumit, q̄ pōt carcerari, licet gl. i. verb. multo patre, videat tenere. Bruz in l. ij. §. sed vtrū. ff. de mi. Sed ista gl. reꝓbatur cōmuniter per doc. maxime p Bar. 7 ff. so. ma. l. si filio. ij. vers. op. qō executio. † Quarto quero nūquid pupillus possit incarcerari p̄ delicto, & videtur dicendū, qō sic: maxime si est doli capax: vt no. in l. i. C. de cust. reo. ibi dū dicit, etatē que vinctorum &c. Idem credo p̄ debito ciuili. dummodo sit doli capax sed tamē potest in integ. restitui, si aliquo casu fuit lesus per tit. ff. de mino. Idem dico de quocunque persona 8 p̄ debito carcerata. Item p̄ debito ciuili. † vbi tutores renūciassent iuri incarcerandi vt no. Bal. in l. i. C. qui bon. ce. pos. dū modo non sit soluendo, nā si soluendo esset de iure ciuili nō posset carcerari: vt no. glo. sing. in verbo. vinculis in l. ij. §. tutores, ff. de suspe. tut. & si incarceratur, dū est soluendo pōt a tali sententia lata sup incarceratiōe appellare, & istā appellationē poterit interponere, & si extitisset p tres meses vel plures numerādos a die late sue sup carceratione. Nec ob. aut. hodie. C. de app. qz dicit, q̄ appellatio dz interponi a sue recitatiōe intra x. dies, qz illa dz itelligi i actu momētaneo. qñ illa interponit in actu momētaneo. Vz illa interponit ab actu successiuo, vt est in casu nostro, tunc appellatio semp pōt interponi, qz omni die dū detinet debitor iniuste, alias indebite in carceribus. videt semp ferri suia super ipsa incarceratiōe omni die. Ita videt sentire d. Bal. 9 in l. ij. C. de epis. au. † Secūdo principaliter q̄ritur, qñ ꝺ carcerari aliquis, p debito, vel delicto. Unde quero, nunquid possit aliquis incarcerari in die feriata ob vtilitatē hominū introducta. Secūdo an die feriata ob honorē Dei. Tertio an in die feriarū repentinarū. Circa primū dico, q̄ nō pōt incarcerari de iure qō ꝓbari pōt sic. Mā quo magis videtur inesse, & nō inest, nec de quo minus, aut multo magis. C. de sacrosa. eccle. Sed sic est, qō magis videtur qō tēpore messiuz non pōt cogi quis venire ad iudicium, cum sit minor citatio verbalis, quā personalis: vt not. per Cy. in l. cum clericis in iudicium. C. de epis. & cleri. alias. inc. omnes & tū hoc est falsum: vt l. i. i. si. ff. de feriis, ergo nec citatio p̄sonalis poterit fieri, & est ratio, vt dicit ter. ne boues ab agricultura remoueātur. Predicta autē recipiūt limitationē, nisi renūciasset debitor feriis. arg. l. si quis in conscriben. C. de pac. nazta libus feriis bene potest renunciari vt no. in cle. sepe. de ver. sig. Idem dico, qō si iuder in die feriata fecisset aliquē carcerari, q̄ in die feriata etiā posset facere ex carcerari vt p doct. in l. minor. in pūn. de ff. de euic. Itē secus esset, si debitor esset oriundus de

partibus vbi nõ colligit granũ, nec vinũ, nec alia necessaria ad victũ, iur. no. p Inn. in c. cõquestu. extra de fer. in ver. in terris autẽ. Item secus esse, si debitor esset suspectus, ita q de eius fuga timeret iur. no. per doct. in d. tit. de decu. in princ. C. de fer. in l. fi. in gl. in verb. fideiussionis. Nã ppter suspicionẽ fuge põt debitor capi etiã die feriata: vt est gl. in d. l. fi. C. de fer. & ibi plene p bar. & ppria authoritate põt capi. l. ait pretor. §. si debitorẽ. ff. que in frau. cred. nec hoc casu est citandus debitor qui accusat tãquã suspectus per creditorẽ iuxta no. per bal. in l. creditor. & l.
10 ij. ff. si certum pet. Sed iuxta predicta † quero, nunquid quando creditor accusat debitorẽ suspectum de fuga, & petit a iudice vt sibi det familiã qua mediante, possit capere debitorem, nunquid ipse creditor habeat necesse ostẽdere summatim iudici instrumẽtum debiti, vel alia iura? Respõ. q sic, sicut in simili videmus, nã sequestrũ: qđ petitur fieri ob timorem fuge nõ potest fieri, nisi ostendatur instrumentũ debiti, vt est tex. no. in l. excellentia tua C. de erog. mi. ann. lib. xij. ergo multo magis quando capi debet
11 persona. † Circa scđm videlicet an in ferijs inductis in honorem Dei possit quis capi pro debito & dicendũ est q nõ: d. l. fin. C. de fer. nisi esset timor fuge: vt supra dictũ est. Idẽ credo de ferijs repentinis nã in ferijs repentinis quis non potest capi sicut nec in ferijs inductis in honorem Dei, quod patet, quia predictis nõ põt renũciari: vt no. Io. And in predic. cle. sepe. nisi forsitan ex forma statuti aliter disponeret. Nam statutum secundũ quosdam bene potest tollere ferias inductas in honorẽ Dei, & hoc videtur sentire gl. & bal. in l. quadraginta. C. de fer. Sed Alb. de Ros. in l. fi. de fer. tenet cõtrariũ de qua questione ibi plene exa-
12 minat istam materiam. † Et predicta habent locũ in ciuilibus. In criminalibus autẽ puto q quacunq die potest fieri captura personalis, si sit crimẽ graue. arg eius quod no. in l. iij. C. de episcop. au. & ibi notat. Bal. Itẽ secus esset, si esset aliqđ periculũ, nã ppter enormitatẽ criminis periculi multa cõceduntur, q̃ alias non cõcederentur, arg. l. si quis filio exheredato. §. pẽ. ff. de iniust. rupto testa. Nã propter iniquitatem criminis potest etiam fieri tortura die feriata, in honorẽ Dei vt singulariter not. bal. d. l. iij. C. de episcop. aud. vbi omnino vide, & hoc quãtũ ad tẽpus quo potest fieri carceratio. Restat modo videre p quo possit fieri incarceratio. Et primo quero, an p debito priuato possit quis incarcerari. Secundo, an pro debito fisci. Tertio, an incarceratus pro debito priuati possit recõmandari pro debito fisci. Itẽ,
13 an incarceratus pro debito possit ibi pro delicto recommẽdari, an econtra † Circa primũ respõdeo, q pro quolibet debito põt fieri incarceratio: vt no. in l. iij. §. tutores. ff. de admin. tuto Pro debito autem conditionali, vel in diem, non puto, q possit incarcerari, sicut nec potest peti efficaciter. Itẽ puto, quod p debito naturali tantum, vel ciuili tantum, non potest fieri incarceratio. argumen. l. si is. §. Flauius. ff. de solu. & arg. l. j. §. ij. ne vis
14 fiat ei. ¶ † Circa secundum, videlicet an pro debito fisci põt incarcerari. Respon. q sic, si non vult soluere. Text. est in l. prima. C. de exact. tribu. lib. decimo. quod probatur ratione. Nam debitor fisci potest cadere bonis: vt est gl. sing. Institu. pro soc. §. itẽ si qui. & gl. in l. secunda C. qui bo. cede. possunt. Sed cessio bono-
15 rum fit vt debitor liberetur a carceribus: ergo &c. Sed † nũquid pro collecta de iure quis potest incarcerari? Respõ. q sic: vt no. in l. nemo carcerem C. de exact. trib. lib. x. & maxime si statutũ faciat collectam esse munus ordinarium. quod potest: vt text. in l.
16 prima. C. de iudic. lib decimo. Dico tamen quod † iudex propter paupertatẽ potest collectam remittere, vt est gl. no. in l. omnes.
17 C. de ann. & tribu. lib. x. Unum tamen dico † quod si debitũ iam esset solutum vel alio modo satisfactum, ita q carceratio esset facta iniuste potest carceratus ab amicis cum violẽtia extrahi de carcere etiam iudice renitẽte. Istud tenet dom. Gul. de Sab. in dicta l. nemo carcerem. Nam iudici iniuste aliquid faciẽti potest resisti sicut priuato vt simile videmus, quod si iudex nõ vult deferre appellationi legitime interposite ab amicis condẽnati in causa criminali, & velit facere executionem intra decem dies datos ad appellãdum, quod propria authoritate possunt amici impedire executionem: vt no. Innoc. in capitul. si quando. extra de
18 offic. delegata. & dixi in l. addictos. C. de episcop. audiẽ. † Dico tamẽ in debito ciuili, qđ si aliquis ex iniusta causa aliquẽ de manibus familie de carcere eximeret, tenetur ad illud debitum ad quod tenebatur carceratus. vt C. de exact. trib. l. quoties. per do.
19 de Perusio. ¶ † Circa tertium an incarceratus pro debito fisci potest recommendari pro debito priuati. Respon. qđ sic: vt est text. in dicta l. quoties. C. de exact. tribu & no. per bart. ff. ad leg.
20 Iuliam maiest. ¶ † Restat quarto videre an incarceratus pro debito possit pro aliquo delicto recommendari, &c. Hic dicẽdũ est secundum doct. nostros quod sic: vt scripsi in l. tertia. ff. de custo. reo. & ibi no. Idem esset econtra si esset incarceratus p delicto quod possit pro debito commendari. vt ibidem not. per bar.

21 ¶ † Sed si esset positus in carceribus pro vno delicto, an possit recõmendari pro alio delicto? Distingue: Aut delictũ p quo erat primo carceratus erat ante delictũ, quod impediebat executionem fiendam in alio pro quo recõmẽdatur, & tunc nõ potest fieri cõmẽdatio. Aut impediebat executionem in delicto p quo recõmendatur, & tunc bene poterit fieri recõmendatio: vt si erat primo positus in carceribus pro manu, tunc non põt recõmendari pro capite: q2 iste executiones se non cõpatiuntur, vnde primo fiet executio in manu, demũ in capite: vt est gl. no. i l. omnes C. de dil. lib. x. predicta sufficiant circa debitũ pro quo possit re-
22 cõmendari. ¶ † Restat modo videre in quo loco possit quis incarcerari, & circa istum passum vnico medio me expedio, scilicet qđ nullus debet incarcerari nisi in loco publico a cõmuni deputato, aliter ille qui incarceraret ipsum, si tenet per viginti horas dicitur committere priuatum carcerẽ: vt no. de pri. car. l. j. & l. ca. pite quinto. ff. de adul. Fallit autem si pater filium incarceraret causa corrigendi ipsum. Nam tunc pater non dicitur cõmittere priuatum carcerem: vt no. Cyn. de priua. car. l. j. & imo plus dico quod si ipse filius esset clericus, potest & non incidit in canonẽ c. si quis suadẽte diabolo. xvij. q. quarta. Istđ tenet Ray. in tit. de
23 sent. excommu. §. sequitur. versic. circa predicta autem, † que dixi quod nõ potest incarcerari quis pro delicto in quocunque loco priuato, sunt vera, nisi ipse debitor proprio motu se adstrinxisset ad standũ in aliquo loco, vt no. Inn. in c. ex rescripto. de iureiuran. Si autem simpliciter suo iuramento promisit, tunc dico q per istam promissionem non arctatur: vt no. Bartol. ff. sol. matrimo. l. alia causa. §. eleganter. & per eundẽ. ff. de condi. & demonstra. l. Titio centũ. & hec de loco sufficiant. Nũc restat videre de
24 pena fugientis. † Et dico quod capite punitur: vt. C. de effrac. & expi. libro. x. Et certe sciendum est quod ille qui fugit de carceribus videtur delictum confiteri: vt. l. ad commentariensem. C. de cust. reo. Unum tamen dico quod nunquam presumitur q reus fugiat si est spes de proximo quod debeat relaxari. gl. est no. i l. si pecuniam §. j. ff. de cõdict. ob. cau. qđ no. arg. ff. de re iudica. §.
25 iuxta predicta † quero quid si ostium carceris erat apertum, an minus puniatur. Dico quod sic. & facit optime tex. i l. j. §. j. ff. de
26 effra. & expil. ¶ † Restat modo videre qs possit esse custos carceris. Et dico qđ hic custos carceris debet esse homo discretus. Nã cum ipse habet carceratos custodire debet esse in eo discre-
27 tio & dico quod predicta sunt in arbitrio iudicis. † Quero vlterius qua pena punitur custos carceris. Et dico q ipse punitur capite si propter dolũ vel culpam incarcerati ex delicto aufugiãt, vt est tex. in l. miles. in fi. de cu. reo. In ciuili autem puto q si dimisit per pecunias q ipse tenetur ad illam quantitatẽ creditori, ad quã debitor erat obligatus. Hoc tenet Dulius de Salbano in l. quoties. C. de exactio. tri. lib. x. dicit q agitur contra illũ custo-
28 dem conditione ex illa lege. † Ad vltimum quero, nunquid plures possint esse custodes carceris. Et dico q sic: vt l. miles. in fi. de cust. reo. Et dico q quilibet de familia potest retinere clauẽ vnã carceris. Glo. est in cle. j. extra de here. in gl. in versi. claues.
29 Ultimo quero † qualiter in carceratorũ causis procedatur. Et dico q proceditur summarie. & de plano. Nam in causis miserabilium personarum proceditur summarie. & de plano. Istud tenet Cyn. in l. fi. C. si quis alte. vel sibi. Ita supplet in l. j. C. quãdo Imp. inter pup. & vidu. Et videtur esse tex. & ibi scripsi Bal. in l. fi. C. de cu sto. re. Nam miserabilis persona, dicitur esse illa, q in iudicio vincitur: vt no. Pet. de Bella per. i l. j. C. quãdo Imperator inter pupil. & vidu. Preterea facit quod not. glo. in authen. presbyteri. C. de colla. cum ita sit quod iste sint miserabiles persone & pie. q relicta carceratorum dicuntur relicta ad pias causas, etiã si sint carcerati pro debito: vt notaui, & scripsi in l. id quod pauperibus.
c C. de episc. & cle. ideo credo quod in tali causa procedatur ex of-
30 ficio, & de plano. † Unum tamen hic in fine dico q si aliquis creditor fecerit suum debitorem incarcerari & debitor non sit solui-
d do, ita q non possit se sustentare, [d] quod creditor tenetur ipsum alere in carceribus. & istud tenet Ray. de Forl. in l. iudices. C. de episcop. aud. Et sic est finis. Laus Deo,

ADDITIONES.

a L. ¶ Tutelam filiorũ. Uide plene per Io. Petr. in l. neque feminę. ff. de procur.

b ¶ Et clericis. Uide Ange. de Aret. in §. fi. Inst. de actio. & vide que dixi in tracta. Bar. de ali. in fi.

c ¶ Sustentare. Uide Ang. in l. nemo carcerem. in fi. C. de exact. tri. lib. x. vbi ad idem alleg. pro hoc glo. in l. vlti. in quarta glo. ff. de testa. mili. quod est bonum scire, precipue si debitor est inops non habeat vnde se alat. vide Ray. de For. in d. l. iudices. vbi tenet expresse, q creditor tenetur alere debitorem carceratum, quando ipse non potest se alimentare. quod est bene no. adde et glo. in l. fi. C. de ero. mil. ann. libr. x. & Ange. de areti. in §. fi. Instit. de actio. licet de predictis nullam faciat mentionem. Thom.

Tracta

Tractatus de percussionibus.

ex quibus moritur quis ex intervallo, & an ex illis mortuus dicatur. per do. Bartolum.

1 ¶ Mortuus ex vulnere quando quis presumatur.
2 Mortuus post vulnus quando dicatur mortuus ex vulnere.
3 Modicum parum, vel magnum tempus quod dicatur, relinquitur arbitrio iudicis.
4 Vulnere durante si alia superuenit infirmitas, quãdo presumatur mortuus ex vulnere.
5 Vulnere sanato si alias infirmitas superuenit, & mortuus est, vulnerans de occiso non tenetur.
6 Vulnere sanato si languor eiusdem vulneris cõtinue afficit percussum ita quod concurrentibus alijs humoribus maxime causatur afflictio, & moritur, vulnerans de occiso tenetur, explorato tamen prius consilio medicorum.
7 Vulnerans nõ mortifere, si vulnerato superuenit febris, & moritur, an teneatur de occiso.

Super hoc frequẽter materia dubitationis emersit. ¶ Ecce aliquis ab alio quo percussus moritur, an ex vulnere mortuꝰ presumaf, sic distinguas. Aut certũ, qõ mori ere est percussus, aut est dubium. Si certum est q vulnus sit mortale, tunc non est locus coniecture: vt ff. ad l. Aquil. l. ait ler. §. quod si mori fere. & l. ita vulnerans. an pun. & ff. de verb. obli. l. continuus. §. cõiita. Et predicta lege arbitrio boni viri cõmittuntur, qui est medicus expertus: l. continuus §. cum ita. ff. de verb. obl. Quandocunque autem est dubium, an sit mortale vel nõ, & tunc lex videtur innuere q̃ qui post vulnus decessit, videtur ex huiusmodi vulnere decessisse. l. huic scripture. §. si seruus, versi. sed si manumissus. ibi, qõ mortuo eo demũ apparuit ff. ad l. Aquil. Et non obstat, qõ in principalibus. §. natur vulneratus mortifere, quasi esset certum qõ mortifere, &c. respond. illud mortiferũ exponi vt putabat. non enim erat mortale. qz alias esset contra predicta. legẽ, ita vulneratus. ad leg. Aquil. Nam presumitur semper vulnus mortale, ex quo quis postea decessit. qz nihil interest vtrũ occidit quis illũ, an mortis causa prebeat. ff. ad l. Cor. de sic. l. nihil interest. & ad l. Aquil. qui occidit. §. pen. & l. qua actiõe. §. Celsus. & l. ita vulneratus. in principio. & extra de homi. c. presbyterũ. & cap. de cetero. cap. ad audientiã. & est optimũ argu. ff. de dãnis infect. l. dãni in sectu stipulatio cõpetit. §. Sabini. nisi inducat psumptio facto pcedẽtis & subsequẽtis. vt l. si quis. C. ad legẽ Juliã de adult. ff. quib. mod. pig. vel hypo. sol. l. sicut. § superuacuũ. ff. de accusa. si cui. §. sicut qz regulariter ex his, q̃ precedunt, & sequunt psumptio nem accipi oportet. vt ff. in. ind. l. si procurator. in principio. ff. depo. l. §. quod si tibi. & §. si seruus. in fi oportet enim iudicẽ cũctaria mari. vt C. de iudi. l. iudices. & xxv. q. quinta. c. iudicem autem habet quippe inde qui debet super hoc iudicare peritos medicos, q̃ considerata quantitate, loco, & qualitate vulneris, secundũ artẽ exponat. & referant si vulnus fuerit mortale. vel occasione eius vulneris mortis causa data sit. vt C. ꝺ re milit. l. semel. causaria. li bro vi. & ff. de ven. inspi. l. iij. & extra de homicid. capit significasti.

2 ¶ Sed. vt mihi clara habeas. si quæritur, an mortuus, post vulnus presumatur ex vulnere mortuus, leges, & canones hũc articulũ variare videnf. & vario modo loquũtur: qz quidã dicunt qõ presumit mortuꝰ ex vulnere si morit intra tres dies, & alibi dicitur si aliquandiu vixit. & nõ dixit quantũ: vt extra de homicid. c. ad audientiam. alibi dicit intra paucos dies, & nõ dicit quantũ: vt dicto capi. presbyterum, & alibi dicitur si moritur post octo menses qõ propter prolixitatem temporis non presumit mortuus ex vulnere. vt extra de cle. percu. cap. secũdo. sed sumpto argu. a cõtrario sensu ex illo. videtur posse dici quod si intra octo mẽses moriatur, presumatur ex vulnere mortuus. qõ argu. valet. vt ff. de offi. eius, cui mandata est iurisdi. l. §. huius rei. & quia cõtra riorum eadem est disciplina. ff. cõ bis qui sunt sui. vel alie. iur. l. i. Item in Lombardia, si moriatur intra annũ, presumitur mori ex vulnere. vt in Lombar. de pla. & homi. l. in hominibus. cõ pla.

3 ferl. si quis seruo alieno. & l. non omnes plagę. ¶ Sz tu in hac re magis & modicũ, parũ vel magnũ iudicis arbitrio relinquas: vt ff. de iur. deliberan. l. i. in fi. & de effra. l. i. §. expilatores. de vbo rum oblig. l. cõtinuus §. cum ita. vel quod magnum vel modicum sit, ex dictis sapientũ arbitretur, vt l. antiqui. ff. si pars here. pet. Just. qui manu. non pos. §. eadem. vt scilicet, mediã viã eligat. Sed gl. in dictis iuribus rationem non assignat, quare magis in vnã ex his animũ applicemus. quã ad aliam. vt ff. de negest. l. Hesennius. in fi. gl. vbi de hoc facit mentionẽ. Sz hoc itaverum est. si vulnus factũ vsque ad mortem duret. qz alias ex eo nunquã presumeretur quis mortuus. vt arg. in l. si pro parte. §. verum ff. de im rẽ verso. & ff. qõ cuiusq; vni. l. itẽ eorum. §. qõ si actor. & ff. de fideiuss. l. qui sic. & l. stipulatus es. in fi. & de her. vel

4 act. vend. l. vẽditor §. illud. Sz quid si eodẽ̃ durãte vulnere alia superuenit infirmitas & mortuus est. nunquid ex illo vulnere psumitur mortuus. Dic quod sic. qz semp vulnus ad alia accidentia videtur dedisse causam. vt extra de homic. c. presbyterum. &c. ad audientiam. &c. certi. ff. ad leg. Cor. de sica. l. lege Cor. & ad le. Aquil. l. qua actione. §. Celsus. sed hec ita vera sunt. si ppter imperitiã. vel negligentiã medicantis. vel ppter culpã. & inordinatã vitã illius, cui ipse nõ decessit. qz tũc illud nõ presumit: vt ff. ad leg. Aquil. l. qui occidit. § fi. & d. l. qua actiõe. §. fi. & extra de

5 homic. c. exhibita. &c. tua. nos. ¶ Itẽ quid si post vulnus sanatum alia infirmitas superuenit. & mortuus fuerit. nũquid poterit percussor de homicidio cõdẽnari. Dic qõ nõ. vt extra de homici. c. ad audientiam. qz. cessante causa cooperãte cessat effectus. & maligna suspicio. vt ff. de adop. l. in omni. extra de appel. c. cum ces

6 sante. Item quid si post vulnus sanatum & consolidatum, stillauit languor vulneris eiusdem continue redundauit & affecit percussum. ita quod refluentibus & concurrentibus alijs oneribus & humoribus ad locũ sit afflictio maxima & moritur, nunquid presumit mortuus occasione primi vulneris? Dic. qõ sic. qz semper prima causa perseuerasse videtur & causam mortis dedisse psumit. licet ad tẽpus vacauerit extra de homi. c. ad nostrã. & in decre. de pe. dist. ũ. c. q̃ si semel. arg. ff. de edil. edic. l. qui tertiana. ut quartana. & C. de cur. fur. l. pen. explorato tñ super hoc cõsilio medicorum. & premissa tẽporis quantitate. vt §. dictũ est. vnde infirmitas illa causa est. Si ergo nõ mortifere vulneratꝰ quis fuerit. & negligẽtia perũt ppter vulnus non tamẽ agit de occiso. Idẽ est. si mortifere percussus est. sed ab alio occisus. vel ruina. vel naufragio perijt. l. huic scripture. § fi. ff. ad legẽ Aqui.

7 ¶ Quid. si est percussus non mortifere. puta cum baculo vel cum paruo lapide. vel clauis. ita qõ oẽs medici dicunt q̃ ex illo vulnere nõ moritur. & postea superuenit febris. que ipsũ tenuit vsq; ad mortem. tamen medici constentur. quod ex illo vulnere non fuisset mortuus. nisi superuenisset febris. nunquid ille percussor de vulnerato. an de occiso tenebitur? Et certe videtur qõ de vulnerato teneri debeat. l. qui occidit. & l. huic scripture. in fin. ff. ad legem Aquil. & l. ita vulneratus. ff. e. ti. Itẽ qz iniuria consistit in affectu facientis tantum. ff. de iniu. l. illud. §. sane. versi. cõ enim. ibi voluntas & propositum distinguunt delicta. l. qui iniurie. ff. de furt. & de penis. respiciendum. §. delinquunt. non enim crimẽ contrahitur. nisi voluntas nocendi interueniat: vt C. ad legem Corne. de sica. l. prima. ¶ Non autem est verisimile. q̃ occidere võluerit qui pugno. calce. gleba. baculo. vel lapide paruulo percussit. vt ff. ad legem Corne. de sicar. l. prima. §. diuus. Preterea si inferatur alicui modicum vulnus, res ista non habet in se delictum. ff. de edi. edic. l. prima. §. proinde si quid. & vltra quam progrediatur delictum nõ debet prorogari pena. vt C. de pen. l. sanc

8 imus. ff. de vulg. & pu. l. ex facto. §. Julius Longinus. ¶ Preterea credi debet medicis qui de egritudine testificãtur. vt C. de re milit. l. semel. causaria. & no. in l. septimo mense. ff. de statu homin. & in auth de non alienandis. §. quod autem dictum est. & si duobus per tempora. &c. Preterea ex quo mortuus est de febre, non debet percussor condemnari de occiso sicut non cõdemnaretur si ab alio alias fuisset occisus. vel alio casu mortuus, vt supra dixi licet etiam mortifere primo eum vulnerauit. ff. ad legẽ Aqui. latẽ Mela. §. Celsus. & l. huic scripture. Itẽ nec et debet ex post facto casu delictũ crescere. ff. de re iu. l. omnis hereditas. § nũquam. cum ergo a principio nõ fuerit mortiferũ vulnus. ex post facto licet febricitauerit, cum occasione vulneris non mortuus fuerit nũ debet crescere pena eius delicti vt de occiso teneatur, & in predicta lege potest poni exemplum quod hoc tractamus. Nec obstat quod occasione vulneris & percussiõis licet modica superuenerit febris ex qua mors est secuta. quia inter eum qui occidit & eũ qui causam mortis prebuit, differentia est. vt ff. ad legem aqui. l. qua actione. §. Celsus. Econtra videtur quod occisor agi possit, & teneatur: qz occasione vulneris superuenit febris, ex qua mors est secuta. & qui occasionẽ facti dat, facisse dicit, vt ff. vi bo. rap. l. pretor. §. bocautem. in fin. Nec obstat quod fuerit modicum vulnus, de quo aliquis verisimiliter mori non põt. qz bene quãdoq; quis moritur de leui vulnere, cõ quo alius nõ moreretur. vt d. l. qua actione. §. sed si quis. & §. si seruũ egrotũ. Nec obstat quod gleba. vel baculo, vel lapide paruo eum percusserit, quasi non sit verisimile talẽ percutientem velle occidere: qz

quocunq; modo eũ occiderit, verũ est dicere eũ occisũ siue baculo, siue gleba, siue alia parua re, ⁊c. vt dic. l. qua actiõe. §. j. facit ad hoc qd de minore, ⁊ de muliere dicitur, qñ casus poris actionis incidunt in iacturã. ⁊ scd̃m qd initio ipsis subuenitur, ⁊ ita ex postfacto si lesio occasione prioris actionis eueniat: vt dicit tex. in l. si mulier perfecte. C. ad Velleianũ. ⁊ in l. iiij. §. Scio etiã. ff. de minoribus. Et de hac opi. videtur tex. exp̃ssus in l. ait lex. ⁊ l. huic scripture §. primo. ad legem Aqui. Ad idem facit lex. si vulnerato seruo. eodẽ titul. Non obstat qd dicitur in l. qua actione §. celsus. eod. titu. quod differentia est, an occidat, an causam mortis prebeat, q; respon. illud verũ quo ad actionem, ⁊ ad commodum agendi ciuiliter, ⁊ criminaliter: q; quando occidit agitur actione legis Aquil. directa, quando vero causam mortis p̃buit, agitur actione in factum: vel vtili Aquilia cõtra occidentẽ. Sed quantum ad effectum iuris, idem est vtroq; casu qñ agitur de homicidio: vt arg. ff. de nego. gest. l. antepenul. ⁊ ff. de ser. cor. l. j. ⁊ ff. si quis cau. l. eum qui §. qui iniuriam. ⁊ no. ad l. Aquil. l.
9 item Mela. §. si alius. †Unde forte esset distinguẽdum quo animo ille percusserit an animo occidẽdi necne ⁊ de isto perpendã ex factis, aut dictis precedentibus: vel sequentibus ex qualitate ictus seu percussionis ⁊ gladij, vel teli, cum quo percussit: vt ff. ad l. Cornel. de sica. l. j. §. diuus. ⁊ l. lege. §. cum quidam. argu. ff. de lega. j. l. si seruus plurium. §. fina. Et dicamus q; primo casu teneatur de occiso. arg. C. ad l. Cornel. de sica. l. is qui cum telo. ⁊ ff. de pen l. respiciendum. §. delinquunt. vbi animus, ⁊ p̃positũ distinguunt delictũ. Uel potest dici q; semper teneat de occiso, sed tamen debet pena mitigari ex quo non facit animo occidendi: vt in d. §. diuus. ⁊ l. leg. §. cum. quidã secundũ Odofred. Bar.

a

Ordo Iudicij[a] Bartoli.

HEc sunt que in iudicijs frequentantur, et fiunt. Nã primo aditur iudex cõpetens, citatur reus, offertur libellus reo, daf terminus reo ad respõdendũ libello, recusatur iudex, opponũtur exceptiones per reũ, datur terminus ad replicandum, fiunt interrogationes ante litem contestatam, satisdatur a partibus, contestatur lis, iuratur de calumnia, statuitur terminus ad probandum de iure: vel secundum cõsuetudinem fiunt positiones ⁊ respõsiones, fiũt interrogationes, seu capitula, sup̃er quibus testes debeãt respõdere, diuerse fiũt questiones per aduersariũ que debẽt fieri testibus, p̃ducũtur testes ⁊ probationes, ⁊ debent altera presente aperiri, vel per cõtumaciam absentis. Producuntur instrumẽta, ⁊ tunc iudex debet dare terminũ ad opponendũ contra instrumenta, si dicuntur suspecta, debet dari copia actorum deinde datur terminus partibus ad allegandum, causa committitur, ⁊ habetur consilium sapientis, fertur diffinitiua sententia, vel interlocutoria, appellatur intra tempus, mandatur sententia executioni, per l. a diuo Pio. ff. de re iudi. Ad summariã igitur notitiã attingendam venio ⁊ distinguo decem tẽpora circa ipsam totalem causarũ instãtiam. Primum enim tempus est ante citationem. Secũdum est tempus citationis. Tertium est tempus presentationis. Quartum est tempus proponendarum dilatoriarum exceptionum. Quintum tempus est litis contestationis. Sextum tẽpus producendarum exceptionum. Septimum tempus renuntiationis producendorum testium. Octauum tẽpus disputationum ⁊ allegationum proponendarum. Nonũ tempus earundẽ renuncia
1 tionum. Decimũ tempus prolate sententie. †Circa primum scilicet ante tempus citationis duo nota. vnum generale ex honestate scilicet antequam aduersarium trahas, moneas eum vt tibi satisfaciat. ff. de ser. vrba. predi. l. quidam Iberus. ⁊ C. de pig. l. debitores. ⁊ in authẽ. vt cum de app. cog. §. fi. versic. ⁊ generalit. Aliud est speciale necessariũ, vt si sit libertus nõ citet patronũ nisi venia petita. l. j. de in ius vocan. Item nec filius emãcipat' patrem vel matrem C. eo. l. si. Si autẽ est in potestate nullo modo, nisi in castrẽsi, vel quasi. ff. de iudic. l. lis nulla, sed ipse demũ est corrigendus. C. an ser. ex suo facto. l. siue serui. qd tẽpus ante citationem non est de instantia: nam est causa peremptoria ⁊ que incontinenti fiunt, vidẽtur inesse. l. lecta. versi. dicebam ff. si
2 certum peta. ¶ †Circa secundum tempus citationis quatuor nota. Primũ quod pertinet ad ipsum iudicem, scilicet vt quamlibet partẽ citet ad instãtiam actoris, vt in auth. de mãda. princip. §. sz ettã suscipiẽtes. nisi sint p̃sone exceptuate. l. j. ij. iij. ⁊ iiij. ff. de in ius voc. Secũdũ pertinet ad ipsũ qui facit citari vt cõgruo tẽpore nõ solenni citatio porrigatur, alias reus venire nõ tenef. l. dies festos. C. de fer. ibi, nulla vrgeat admonitio. Itẽ qd nõ assignet terminũ in die solẽni, nã tũc reus impune nõ paret. ff. si quis in ius voca. nõ ierit. l. ij. in fi. Et hoc casu, primo si reus venerit, cõsueuit expẽsas petere ab actore, si ignorauit factũ, puta dicit sibi assignatũ diem solennẽ, ⁊ actor consueuerat eidẽ cõdemnari tanquam eum in ius temere vocauerit. l. eũ quem temere ff. de iudi. Item alias idẽ videtur etiã si ius ignorauit. Si titulus ignorantie, seu talis ignorãtia in dãno vitãdo nõ noceat. l. error. ff. de iuris ⁊ facti ignoran. Tertium respicit partẽ citatã, q; tenetur venire etiã si sit de aliena iurisdictiõe. l. si quis ex aliena. ff. de iudic. ⁊ l. ex quacunq; j. respõ. ff. si quis in ius voca. nõ ierit. Et caute intellige. scilicet cũ sit dubiũ an sit de iurisdictiõe sua. ff. de iudi. l. ij. §. si dubitetur. alias nõ. ff. de iurisdi. omn. iud. l. fi. ⁊ de fer. l. j. Quartum respicit ipsaz citationẽ, qualiter fieri debeat, habes xxiiij. q. iij. cano. de illicita. ⁊ d. §. si dubitetur. respicit ⁊ citationẽ istã peremptoriam ff. de iudi. l. ad peremptoriũ. cum sequẽ. licet d. l. ad peremptorium, ante diffinitiuã sniam loquatur. Nam si reus nõ venit in ipso peremptorio, fit missio olim in omnibus suis bonis, hodie vero pro mẽsura debiti declarati si est actio personalis vt in auth. de exhib. ⁊ ĩtrodu. reis §. si vero semel. versi. igitur ne latẽte. ⁊ de bon. auth. o. iudi pos. l. pretoris ⁊ ex quibus causis in pos. ea l. j. Ante missionem quidẽ debet interuenire summaria cognitio cause. l. si is a quo. ff. vt in pos. leg. Si vero realis, ⁊ vocatus latitet, vel aliter dolose desijt possidere fit missio omniũ bonorum, ⁊ sic sequitur vẽditio, vel fit remissio rei petite. ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. § itẽ videamus ⁊ §. celsus. ⁊ C. vbi in rẽ act. l. si quis alterius. C. de prescript. xxx ann. l si quis emptiõis. §. pen. ⁊ requiritur hoc casu cause cognitio summaria, dicta l. si quis. C. vbi in rem act. Quidam tamẽ dicunt debere fieri missionem rei debite petite ad instar p̃sonalis actionis. d. § si vero seruef, sz vltra obtinet de cõsuetudine, ꝙ missio in possessionem rei petite reus intra annũ audiatur, per possessione oblata cautione, per d. l. si quis. ⁊ hoc si lis sit vera cõtestatio facta missione p contumaciã non venientis ad de proprietate, sed nõ de possessione C. quomõ. ⁊ quãdo iudex consentaneũ. Idem si esset quasi contumax. q; veniens tantum
3 auditur de p̃prietate. C. vbi in rem actio. l. ij. in fi. ¶ †Circa tertium tẽpus presentationis cõsidero duo. Nã aut venit reus aut actor aut vterq;, qñdoq; actor, ⁊ nõ re', vt supra dictũ est. primo casu non põt petere reus se absolui ab instantia iudicij, si cancelletur edictũ. ff. de iudicijs l. ⁊ post edictum. ij. respõso. ⁊ l. properandũ. in prin. C. eo. ti. vel potest petere vt actor citetur, ⁊ eo nõ cõparente, cognoscit iudex de principali, licet lis nõ esset cõtestata. Et hec habes de forma citatiõis actoris. vt in authẽ. de litigio. §. omnẽ vero. ⁊ vno tamẽ cõtingente quod reus petat
4 actorẽ citari, sed sufficit se absolui. †Secundo cõsueuit actor petere expensas, si plures sint facte citationes, ⁊ ad primã nõ venit, faciũt hec iura p eo. ff. si qs in ius voc. non ierit. l. ij. in fi. ⁊ ff. si quis ius dicen. l. j. ⁊ C. de iudic. l. sancimus. Consuetũ est fieri cõdẽnationes in quibusdã partibus: iudex tamẽ cõsueuit istã questionẽ reseruare discutiendã in p̃cessu cause, vel negotij. Quidã tamen dicunt non condemnari reum ante peremptorium: cum ante non dicatur contumax. l. contumacia. §. contumax de re iud. quod est verum quantum ad missionem, non quantum ad expensas per d. l. cõtumacia. Uel illud intelligitur, quantum ad diffinitiuam sententiam hoc casu, videlicet, quãdo vterq; adest.
5 †Expedit, ⁊ sufficit actori suam petitionem proponere sine scriptis ad euitandã ipsius cause prorogationẽ, que fit libelli oblatione. Si vero simpliciter proponat, ⁊ sine libelli oblatione, ps aduersa confessa fuerit, condemnatio nulla sequit, sed iam condẽnato assignabit ipsius solutio, que pro vera cõdẽnatione tribui consueuit. ff. de cõsti. pecu l. j. §. ceterum. licet in criminali hoc casu post confessionem sit facienda cõdẽnatio. C. de execu. rei iudi. l. fi. ⁊ l. si confessus. ff. de custod. reo. ⁊ C. de penis l. qui sententiã. Si autem vult sibi offerri libellum generaliter, vt de iure communi sibi offertur in authen. de exhiben. reis. § igitur. in prin. Consuetum est autem iudici libellum offerri, ⁊ porrigi per iudicem reo in authen. de litig. §. ad excludẽdas. circa princip. Cautiones vero que in dicto. §. dicũtur de consuetudine non seruantur, nec que dicuntur in authen. de excep. §. j. Qualiter autẽ debeat formari libellus, no. C. de eden. l. j. ⁊ sic reus respõdet datis inducijs dilatorijs. In summa no. quod si petitio actoris fuerit inserta citationi, ita quod conuentus posset certiorari, ⁊ sic plene deliberare denegabuntur inducie deliberatorie, ⁊ sic cõsuetum est fieri per dictos petitores, per dic. c. preterea. extra de dilat.
6 ¶ †Circa vero quartum tempus exceptionis no. quod reus debet esse cautus, nec eas proponat inordinate, nã si exceptiones contra rescriptum competãt expeditiori via possunt ea primo proponi per eas causas, ⁊ vires rescripti, quo sublato, tota iurisdictio euanescit, nam sublato principali, euanescit accessoriũ. C. de po. l. quarta. ⁊ C. de vsur. l. eos. ⁊ de inoffi. test. l. Papinian' ĩ
7 princip. §. j. ⁊ C. de codicil. l. fina. ¶ †Si autem habet exceptionem contra personam puta, quia dicat actorem excommunicatum

tum ⁊ ita repellitur,⁊ contra iudicem, Cum sit suspectus, quia
eius inimicus vel aduersarius sit de eius familia, vel ex aliqua
alia causa, tunc si tu vis iudicem recusare ne forte exceptionem
8 opponat contra personam,⁊ in ea obtineat.† Tertio ad recusa-
tionem iudicis recurrat.ff.de iudi.l.ij.circa prin. Nam cum reci-
piendo interlocutoriam iudicem approbauerit,nõ poterit post-
ea reprobare.l. Pomponius.ff.de nego.gest.de testi.l.si quis te-
stibus.de sen.⁊ interl.om.iud.l.pe.secus si succumberet.cũ vtra-
que via reus intendebat declinare.l.contra maiores.C.de inof.
9 test.†Si vero nullam habet exceptionẽ,aut si habet,⁊ probare
non poterit, consueuerunt multa proponi cõtra libellum de ob-
scuritate,⁊ de multis alijs,que not.in tex.⁊ gloss.j.l.si in rem ali-
quis.ff.de rei ven.⁊ ff.de po.l.j.§.si quis autem.⁊ de fur.l.in actio
ne.ij.respon.⁊ §.de veste.Et not.quod qui proponunt exceptio-
nem,⁊ non probant,condemnantur in expensis,cap.finem liti-
bus.de dolo,⁊ contu.⁊ debet etiam terminus assignari, ad om-
nes exceptiões dilatorias.vt c.pastoralis.de exceptio.post quẽ
terminũ volens probare non audietur,nisi in tribus casibus no
10 tatis in d.c.pastoralis.†Sequitur videre de tempore litis cõte-
stationis. Litis autem contestatio fit per narrationem,⁊ respõ-
sionẽ.l.j.C.de lit.conte.de iureiur propt.calum.dan.l.ij.in prin.
siue respondeat negando,siue confitendo. Nam licet cõfiteatur,
libello oblato,adhuc tamen cõdemnandus est.ff.de condi.inde
bi.l.Julianus,melius in l.fina.C.de execu.rei iud. Nõ obst.ad l.
Aqui.l.proinde si occisus §.si.in fi.nam quod ibi dicitur qđ nul-
le sunt partes iudicis in confitentẽ,intelligitur quantum ad co-
gnoscendũ an de facto constet sed tantum in pronunciando,cõ-
fessione tamen facta ante libelli oblationẽ,non debet sequi con-
demnatio,vt s. dictum est:quia ibi nulla fuit cognitio cause,hic
autem sic:cum libellus oblatus est,⁊ inducie date,⁊ tẽpus datũ
ad respondendum:⁊ ideo potest sequi condemnatio. Post cõte
11 stationem litis vero duo nota.† Primũ quod statim fit prestan
dum iuramentum de calumnia,sed prius actori,quam reo.C.de
iura.calũ.l.ij.circa princip.nec potest remitti a partibus.d.l.ij.
§.sed quia veremur.potest tamẽ tacite remitti vt a pluribus cre-
ditur.ff.de procur.l.filiusfamilias.§.veterani.iuncta gl. in verb.
12 pretermissum.†Secundo not.quod positiones fiunt contra fa-
ctum,nec vna pars tenetur alteri respondere nisi ab ipso inter-
rogante primo id ponatur,vt in authentico,de his qui ingre.ad
appellan.§.fin.idque cum sacramento proposito Nam sub eisdẽ
attestationibus dici intelligitur, vt ff.quod quisq; iur.in rubro,
⁊ nigro, compellitur autem reus si obscure respondeat declara-
re alioquin punit ac si taceret.ff.de interroga.actio.l.de etate.§.
qui tacuit.⁊ §.quod autem.⁊ §.ex causa succurri. si sit persona su-
specta ad malignandum.ff.de interrogato.actio.l.qui interro-
13 gatur.⁊ qui satisda.cog.l. fideiussor.§.fin.† Quidam tamen iudi-
ces consueuerunt partẽ interrogatã cogere respondere, vtrum
credat, vel non credat,argumen.§.de iur.calum.l.ij.circa prin-
cip.⁊ §.quod obseruari.sed errãt:cum interdum sit necessarium,
ne dubitent.l.qui interrogatus.de petitione hereditatis.l.si de-
bitorem.C.de iureiurando.⁊ l.iusiurandũ.⁊ ad pecunias.⁊ C.de
exception.l.si quidam.ff.de cõdictio.inde.l. fin.⁊ not.C.de iura.
calumnie.l.secũda.§.quod obseruari.versi.qđ quisq; credit,⁊c.
Cautus tamen debet esse actor in positionibus,ne cõiunctiue co
pulentur nã poterit altera pars totũ negare.ff.de rebus dub.l.
si is qui.§.si quis ita leget.⁊ §.vtrũ. Institu.de heredib.insti.§.
fin.⁊ in disiũcta sufficit quod altera pars sit vera.d.§.si quis ita.
a ⁊ §.vtrũ. Nec proponatur in plurali dicendo hos fundos meos,
cum idem intersit in his*quod in copulatiuis, sed non refert an
pars respondeat ad interrogata aduerse parti in iudicio.ff.de
14 interrog.actio.l.si sine interrogatione in princip.†Et not.quod
ad omnes interrogationes nõ cogitur quis respõdere, nisi tan-
tum ad eas,que ad questiones pertinent.l.ad probationẽ.C.de
probatio.⁊ l.quoties.§.fin.ff de noxal.⁊ ff.de iureiuran.l.qui iu-
rasse §.fin.de interrog.act.l.secunda.§.fine.C.ne vxor pro mar.l.
si.C.si mã ita fue.alie.l.prima.⁊ depred.min.l.si quid.⁊ ff.ad l.fal.
l.in ratione.§.pe.⁊ l.momentanee.C.qui leg.pers. ha.stan.in iud.
nec ad eas,de quibus dubitatur,nec ad eas que essent cõtrarie
precedentibus responsionibus ne incidant in periuriũ respon-
dẽdo cõtra,⁊ fiat sibi preiudiciũ.C.si aduer.ven.l.j.⁊ d.l.si quis
libero.in fi.ff.de pe.he.nec negare,que probari nõ possunt.C.de
proba.l.actor ⁊ sola illa poni debent que probari possunt. Nã lo
co probationũ sint iste positiones inducte in authẽti.de his qui
ingre.ad appel.§.vlti. Judex tamen ex officio suo de negatorijs
15 potest expedire,vt C.de non nu.pec.l.in contractibus.†In sum
ma no.quod de eodem potest quis sepius interrogari.ff.de que-
stio.lege repeti.quia potest esse quod prius nõ credebat sed quia
nunc aperte sunt attestationes, credit.arg.ff.de dam.infe.l qui
bona.§.si quis stipulaturus.⁊ arg.ff.de inter.act.l.pe.Et scias ꝙ
magna subtilitas est in his positionibus faciendis. Nam quan-
doque ꝙ negatur directo fit per obliquũ sicut ex diuersis generi
bus põt cognosci. Jtẽ caue,ne responsio, seu assertio notarij sit
obscura nã tunc accipiendũ est ꝙ est vtilius.l.si quis intẽtione.
ff.de iudi.⁊ facias cogi vt confiteatur certũ.§.de confess.l.certũ.
Teneas autẽ ꝙ positiones nunquã fiũt nisi lite cõtestata.extra
de lit.conte.⁊ c.vnico.iũcta ibi gl.⁊ c.duduz.§.licet.de elect. Cir
ca vero tẽpus probationum que pducuntur suppositioni vel ne
gationi,no.xij. Primo ꝙ presente aduersa parte testes produci
debent nisi abesset ex cõtumacia.l.si quando.C.de testi. Secũdo
ꝙ debeant esse iurati.l.si quando.⁊ l.iurisiurandi.C.eod.tit. Ter
tio ꝙ debeat pasci,seu expensas eis dare pars producẽs eos.l.si
quando.C.eod.titu.Quarto ꝙ super circunstantijs factis a par
te contra quã producũtur,vel eius aduocatos possint fieri inter
rogationes.ff.de adul.l.si postulauerit.§.questioni.⁊ he interro-
gationes consueuerunt tradi iudici in facto,vt per ipsum fiant.
16 †Nam si ipsa pars interrogaret,videretur quodãmodo didicisse
testificata.Quinto ꝙ si altera pars quodãmodo didicit testifica
ta non poterit postea producere testes,vt in auth.at qui semel.
C.de pba.⁊ in auth.de testi.§.quia vero multi.⁊ ff.de fer.l.si.Se
xto ꝙ ex quo quis produxit tertio,nõ poterit quarto, nisi cum
cause cognitione.d.§.quia vero.⁊ d.l.si. De cõsuetudine vero q̃
est optima legũ interpres l.si de interpretatione.de legi dant
plures dilationes. Septimo ꝙ si testis proposuit aliquod vbuz
obscurũ,illud poterit declarare.l.in pretorijs.ff.de preto. stipu-
la.l.in conuentionalibus.ff.de verb.obl.⁊ l.si quis intentione.ff.
de iudi. Potest etiã testis, si non studiose errauerit.incontinẽti
corripere.extra de testi.c.preterea. Octauo ꝙ post publicationẽ
testiũ iudex iterũ examinet,si confuse fuerint testificati.ff.de que
stion.l.repeti.extra de testi.c.cũ clamor validus. Jn casu tamẽ li
cet confuse deposuerint iterũ rite examinet,si aduersario placue
rit,insuper etiã eorum dicta ad id admittãtur extra de testibus.
cap.veniẽs. Nono nota ꝙ iudex ex officio suo cogit testes testifi-
cari,⁊ ad testimoniũ venire ex officio sicut ad cognoscẽdũ signa,
⁊ sigilla testamẽti,vt ff. de tab.exhi.l.iij.que incip.locũ.§.exhibe-
re. Jn criminalibus autẽ causis secundũ Canonistas testes non
cogũtur,vt in c.dilectorũ.de test.cog Decimo no.ꝙ iudex nõ de
bet pati effrenatã multitudinẽ testium produci.l.j.§.quanquam
quibusdã.in fi.ff.de testi. Que autẽ sit effrenata multitudo inter
pretatur vltra quadragenariũ numerũ.extra de testi.cap cũ cau-
sam. Undecimo,no.ꝙ lite nõ contestata,nõ admittuntur ex par-
te actoris nisi in casibus,vt in auth.de testi.§.hic vero quia mul
toties.⁊ in c.quoniam frequenter.§.porro specialis. vt lite non
conte.reus autẽ indistincte suos testes producit secũdũ doc.in
l.procurator.§.si.de doli except.⁊ de tẽpo.in integ. restit.taz mi.
l.petende.⁊ C.de dila.l si quando. Duodecimo no.ꝙ causam sui
dicti debet exprimere,ꝙ intelligit si fuerint requisiti.C.de testi.
l.j.⁊ l.sol 3. Nã in delictis dicit ꝙ de singulis circunstantijs pru
denter sunt requirendi scilicet de causis,loco,tẽpore fama, visu
auditu scientia credulitate,certitudine,extra de testi.c.cum cau-
17 sam.†Productis itaque testibus,sequitur ipsa renuntiatio pro-
ductionis,qua facta,iudex attestationes publicat, ⁊ ad eas pu-
blicandas partibus assignat terminũ:quibus publicatis, ⁊ ap-
probatis exemplũ,vel originale remanet apud iudicẽ,vel de cõ
suetudine penes scriptores,vt in c.quoniã contra falsaz.de pro
18 bat.†Post hec sequitur tẽpus,scilicet disputationũ,⁊ allegatio
num proponendarũ,de quo in auth.de testi.§.si vero dicat.⁊ §.
fi.nam partes diem exigunt ad obijciendum in personas ⁊ di-
cta testium ad executionem.⁊ vtrũ probationes sint plene, vel
semiplene,vel alio modo, fiunt autem oppositiones multipli-
ces,⁊ contra ius:tamen quandoque due:quandoque plures exi
guntur secundum qualitatem persone,scilicet, an fuerint rogati
ꝙ in quibusdã casibus exigitur. Jtẽ ab testes sibijpsis contradi-
cant,vel alter alteri,vel sint liberti,vel serui vel sint amici,vel ini
mici honesti vel inhonesti,cogniti vel incogniti,vel an falsa dixe
runt,vel an varia circa hec ⁊ multa alia q̃ sunt in auth. de testib.
19 per totũ.C.⁊ ff de testi.†Qualiter autẽ testis pretextu criminis
repellatur,querit an causa sit criminalis, vel ciuilis. ⁊ an sit cri-
men periurij.vel sit crimen mendacij an adhuc in eo perseueret
⁊ an illud crimẽ infamẽ comitetur extra de testi.c.testimoniũ. te
netq; post publicationẽ fuit protestatus,vel si sic poterit de no
uo didicisse ꝙ obijcit,vel iuramento firmare ꝙ adhuc malitiose
nõ probat ⁊ probatur hoc extra de testi.c.presentiũ. ⁊ circa hoc
tẽpus secundũ ius canonicũ exceptio perẽptoria poterit oppo
ni ⁊ probari,licet vterque repellatur postquam didicit testifica
ta de testib.c.ex tenore.qđ intellige,si reprobatio precessit ante
publicationẽ testiũ super perẽptoria proponenda,secunduz ius
ciuile dicunt secus esse:cũ didicerit testificata,in auth.de testib.
§.quia vero.⁊ ponũt pro se C.sen.rescin.nõ posse.l.perẽptorias
C.de proba.l exceptionẽ.secundũ tamẽ vtrunq; ius in causa ap
pellationis potest opponi ⁊ probari.l.eos.§.si quid aũt.C.de ap

pel.ꝛ l.per hãc.C.de tẽpo.ap.de testib.c.fraternitatis de fide in
stru.c.cũ Jo.secundum hoc oppositu in princi.ꝛ nõ probata.vel
20 ſ̃ plene probata poterunt in causa appellationis ꝓbari.† No
num tẽpus est renunciationis, ꝓbationis.ꝛ allegationis tã de
iure quã de facto.de quo.C.de iudic.in auth.iubem⁹. que dicit
in causa cõclusum ꝛ in hac decretali. quoniã cõtra falsam.de pro
bat. Iudex autẽ sepe.ꝛ sepius vtrarq; partẽ interrogat.iudi
ces.C.de iudic.ꝛ iudex inquirit q̃cunq; eũ coegerit equitas l.
21 pe.de interrog.actio.† Decimũ tẽpus est sententie quã iudex
nõ debet ferre subito.sed prehabita informatione seu dilatione,
ꝛ iniam in scriptis proferre.l.ij.C.de sententijs ex breuicu.re.is
tan.ex quo em eã ꝓtulit, non hꝫ postea facultatem eam remu
tendi vel corrigendi nisi quo ad grãmaticã ꝛ ornatũ sententie,
22 tenore perseuerante.l.actorũ.ff.de re iudicata.† Et not.q senten
tia debet cõtinere cõdẽnationẽ.vel absolutionẽ. alias nõ valet.
C.de senten.l.preses.vel equipollens.de re iudicata.l in summa.
de arbi.l quid tamẽ.ſ̃.si arbiter.ſ̃ cer.pet.al certũ.debet etiã re
ferri in publico nõ in secreto.l cũ sententiã.C.de sen.vbi dari cõ
sueuerunt more maiorũ,vt ff.de iustit.ꝛ iur.l.pen.Jtẽ vtrarq; par
te presente.vel saltẽ citata.ff.de re iudic.l.quesitũ.C.quomodo ꝛ
quando iu.l.ea que.Jtẽ debet seruare ordinẽ iudiciũ.l.platã.C.
de sen.ntẽ debet esse certa nõ incerta.de senten.q sine cer.quan.l.
23 ij,ꝛ instit.de act.ſ̃.curare.† Jtẽ iudex lata sentẽtia definit esse iu
dex,cũ sit functus officio suo.l.iudex postquã,ff.de re iudi.ꝛ ideo
nil de facto potest addere vel minuere nisi quo ad grãmaticã,
vt ſ̃.dixi.vel mulctã que remittitur,ppter inopiã.l.fin.C.de mo.
mulcta.ꝛ de expen.ꝛ similibus hoc idẽ dic.l.Paulus.de re iudic.
l.litigator.de fruc.ꝛ li.expen. Debet enim iudex victum victori
cõdẽnare in expẽsis alias de suo vel eius successor tenet refun
dere.C.de iudi.l. perandũ.ſ̃.fin.aũt alterutra. nec potest in mi
nus condemnare quã iurati sit,ppter taxationẽ factam a iudi
ce.auth.de iudi.ſ̃.oportet aũt. Si vero ꝓtidetur ex iusta causa,
nec videtur esse in sumptibus cõdemnandũ,id suo facto decer
nat.dicto ſ̃.oportet.ſ̃.si tũ. Quod si nulla est sententia interlo
cutoria iudex potest cognoscere. C. quomodo ꝛ quando iudex.
24 l.si preses.ꝛ de sen.ꝛ interlo.om.iud.l.j.ꝛ de accus.l. ij. † Si autẽ
eẽt delegit⁹,quidã dicũt eũ nõ posse cognoscere.sic itelligũt q
est.C.qũo et quando iudex.l.si vt proponis la.j.Alij dicunt idẽ
in delegato quod i ordinario.dicta.l.j.sed negatur eundẽ deleg
25 gatũ posse cognoscere C.sentẽ.rescind.nõ po.l.j.† Jtẽ no.q non
super incidenti, sed super principali potest cognoscere, de ordi
iudic.l.j ꝛ ij. ꝛ hoc cũ distinctione qũ ciuilis incideret in ciuili
ꝛ hoc in modum exceptionis vel defensionis.ꝛ habent locum
dicte leges. Non obstat de minoribus.l.in causa.j. respon.ff. de
precar.l.j. nam sunt specialia hoc casu per sententiam latam.in
principali preiudicatur in incidenti, dicta.l.j. de ordine iudic.
Nec obstat.l.penult ff.de his q sunt sui vel alie.iur. et de liber.
agnoscen l.si quis a liberis.ſ̃ penult. vbi lata super principali
non preiudicat in incidenti, quia ibi non fuit habita plena co
gnitio super incidenti vt ex predictis legibus expresse patet.
Si autem quando sit emergens super ea pronunciabitur non
expectato exitu principali.l.a procedente C. de dila. Si cause
principaliter intẽtate incidit criminalis, vel crimin.li prius in
stitute ciuilis pronunciabit iudex eodem tempore super vtrarq;
l.cum ciuili.C.de ordi.iudi.ꝛ lỹ.ſ̃.si publico ff.de adult.ꝛ l.si fi
lium. C. de lib.caus. Si vero ciuilis criminali in modum accusa
tionis proponite proponitur.supersedetur in ciuili donec super
criminali pronunciatum fit l.si.C.de ordi.iudic.ꝛ ſ̃. dicta habẽt
locum vbi altera sit preiudicialis. Si vero vtrarq; est ciuilis.et
principaliter proponitur.habet locum.l.qui prior. ff.de iudi ita
vt nihilominus qui reconuenitur pendente lite priori possit su
per petitione per pactum inducere. licet alius primo probet. et
postea super questione reconuentionis sua sententia proferatur
ꝛ in questione reconuentionis incõtinenti vt in authen.de exhi
b.ꝛ introdu.reis.ſ̃.sancimus.extra de mutu.petit.c.penult.tene
tamen quod qui reconuenitur ante litem contestatam debet of
ferre libellum conuentionis.ꝛ ſ̃.sancimus. Quidã dicunt pos
se reconueniri vsque ad iniam sed primũ placet.Si vero vtrarq;
questio est criminalis.ꝛ principaliter intentatur. Serua, quod
no.in his qui ff.de iudi. Jtem not. quod si actor plene probat,
vincit.alias reus vincit.l.qui accusare.de edend.ꝛc.Bartol.

ADDITIO.

a Tho.Dipl. Ordo iudiciũ. Aduerte,quod aliqui attribuunt
hunc tractatum do.Jaco.Bent de Perusio.tamen iste tracta
tus est Bar.ꝛ non Jaco.quia ille tractatus est diuersus ab isto,
ꝛ incip.ille tractatus ordo iudiciarius per Jac.Bent procura
torem Perus.sub breui compendio,ꝛ cancl. in nomine domini
Jesu Christi.cui omne genu flectatur,ꝛc.Et adde,quod attribu
tur.ilius tract.a Bart.de ordine iudiciorum. qui est insertus in
Rub.vbi consulto.nisi tamen non est Bartol.

Tractat. quomodo ꝛ qualiter

a probetur mors a,secundum Bartolum.

ADDITIO.

a Th.Dy. Tractatus quomodo ꝛ qualiter probet mors. Ipse
est tract.Bar.licet scripserit sine allegation.secundum Bal.de
Are.in ſ̃.actionum. Inst.de act.ꝛ Felian.quoniam frequenter
in ſ̃.porro.vt lite non conte.ꝛ adde quod huiusmodi tract.de
de verbo ad verbum J.in tract.de testi. Bart.in ſ̃.mortuum nõ
minem dixit,qualiter causa,ꝛc.ꝛ ideo ibi vide.

Mortuum hominem dixit qualiter de
reddatur excitandum est.
Mors est priuatio vite.si priuatio ergo negatio
na cuius difficilis est probatio.Sed aduerte de
morte,quia aliquando sumus in paruis causis,
aliquãdo in magnis.maioribus ꝛ minimis.ſ̃
primis vbi modicum preiudicium versatur.vt si tractatur de a
periendo testamento ꝛc. De huiusmodi tractatu, vide infra
tractatu de testimo.ſ̃.mortuum hominem.char.clvij.ꝛ ibi nu
nies de verbo ad verbum.

a

Tractatus successionis ab

intestato secundum Dynum.

ADDITIO.

a Successionis. De hoc tractatu aduerte quod dicit Cor.
cexxxiij vol.iij incip.pro decisione presentis questionis.q
iusmodi tractatus intitulatur Bar. ꝛ idem in l.si qua illustris
C.ad Orficia.allegat Bar.in isto tract.si est tract. Bar.ꝛ gl
de Sancto Seuer.in repetit.d.l.si qua illustris dicit.habes tr
ctatum intitulatum Bart in cip. Cũ ab intestato succedentiũ
ꝛc.ꝛ in eo alleg.Cyn. in l.j.C.de conditinsert.ꝛ dicit quod
lum tractatum in libris aliorum intitulatum Dyꝛ in eod
allegatus Lynus. Et adde quod dicit ipse,quod Dyꝛ non
tractatum de successione ab intestato,sue summul.in quam
serunt ꝛ y.in auth.itaque.C.communia.de succeſ.ꝛ aliud tract
tum parvum.quem habebat attributum Dyno,ꝛ qui tale
ri in fine sue lecture super insortiato,ꝛ fuit tractatus Bar.de
secundus ipsum,non est Dyni,vt patet ex comparatione hui
tractatus ad hunc. Et adde quod idem do. Jo.de Imo
Suer.in d.l.si qua illustris.dicit quod huiusmodi tractus est Dy
ni,ꝛ sic magis credit fuisse Dyni, vt colligitur ex verb. Cyn.in
auth.cessante.in addi.mag.C.de suis ꝛ leg. Et adde quod hunc
tractatum pro tractatu Dyni allegat Aller.cons.lxxx.volu.ꝛ
incip.viso.ꝛ in consi lxxvj.vol.vj.incip.Francis.

1 Liberi succedunt ab intestato parentibus, transeuntibus
exclusis.
2 Filiorum quot species.
Filij legitimi,ꝛ naturales ex legitimo matrimonio vel ipse
sumpto nati dicuntur.
3 Filij naturales quinque modis efficiuntur legitimi,ꝛ legitima
ti succedunt sicut legitimi.
4 Legitimatus dicitur legitimus etiã quo ad honores,ꝛ alia
5 Filij naturales tantum dicuntur nati ex concubina vxore
mo retenta.
6 Filij naturales qualiter succedant patri vel matri,succedun
testamento ꝛ ab intestato.
7 Filij legitime tantum dicuntur inducti a lege vel adoptione.
8 Arrogatio fit coram principe,ꝛ qualiter succedat arrogatus.
9 Eldoptio fit coram quocunque magistratu,ꝛ qualiter adoptatus
succedat.
10 Incestuosi.vel adulterini qui,ꝛ nu.13.
11 Spurij non possunt succedere patri.
12 Spurius succedit matri etiam cum legitimis,si mater non est
lustris.
14 Spurij ꝛ alij damnati non succedunt patri,nec matri,repellun
ab ordinibus dignitatibus,nisi per principẽ fuerit dispensatu
15 Ascendentes descendentibus qualiter succedant.
16 Collaterales qualiter collateralibus succedant.
17 Frater si monẽ sine liberis ꝛ ascẽdẽtibus relicto fratre ex pa
patris tãtũ,ꝛ frater ex patre matrie ex patre matris in bo
patris,ꝛ ex parte mris in materinis,in aliis equaliter succed

ſ̃ frat

18 Frater vtrinque cōiunctus prefertur fratribus ex vno latere tantum coniunctis.ꝛ solus fratri vtrinque coniuncto succedit.
19 Filij fratrum succedunt in stirpes,ꝛ non in capita.
20 Collaterales naturales tantum,ꝛ non legitimati qualiter inter se succedant.
Collaterales legitimi tantum,qualiter inter se succedant.
21 Spurij vel bastardi,qualiter inter se succedant ab intestato ꝛ agnatis patris.
22 Fratres spurij eadē matre inter se inuicē ab intestato succedūt.
23 Fiscus quibus casibus succedat.
24 Ecclesia prelato decedenti ab intestato succedit in bis que ab ecclesia,vel ecclesie contemplatione habuit.
25 Vir quibus casibus succedat vxori.
26 Seruus quando possit succedere ab intestato.
27 Successio ab intestato cessat donec potest habere locū successio ex testamento.
28 Proximios in gradu prefertur posteriori in successione.
29 Hospes alūno,siue vitrico,siue hospiti ab intestato nō succedit.
30 In successione ab intestato q̄ immutata sunt per ius nouissimū.

Quoniā ab intestato successionum materia in corpore iuris videt esse dispsa,tā inter.quā in gl.ideo ne iuris,plixitas ꝛ gl varietas multitudinē psonarū renoluat.C.de cad.tol.l.vnic.§. ne aūt hoc ver.in pro non scripto.ꝛ vt ipsoꝝ notitia verius ꝛ clariꝰ habeatur, notulā psentē ordinare dispsui nec imerito,cū sit materia quotidiana.ff.de lib. leg.l.legaui. ꝛ qm̄ ob diuisionē omnis res clariꝰ aperit.ff.de do.exceptio.l.j. Ideo sciendū est.q̄ gradus successionū diuiduntur in bos gradus,superiores,inferiores ꝛ trāsuersales. Inst de gradi.§.j.in auth.de her.que ab intest.§.j.† Circa primū autē gradum sciendū est,qō si quis ab intestato moriēs habet liberos,succedunt liberi exclusis parētibus,ꝛ trāsuersalibus,ꝛ succedunt equaliter, ꝛ indistincte,licet olim secus esset si erant sui iuris,vel emācipati,masculi, vel femine.Insti.de her.q̄ ab intel.§ j.ꝛ ỹ ꝛ in auth.æ.§.j.† Et intelligas liberos vsque in infinitū,vt ff.de ver. sig.l.liberorū.ideo vocātur liberi.vt si ex vno filio premortuo sit nepos vel pnepos vna cum alio filio defuncti vocātur.Insti.de her.que ab inte.§. cū filius.filia ye.qō ita debet intelligi qō nepos,vel pronepos, vnus.vel plures tantū accipiunt de hereditate quantū accipere.t eius pater si viueret. vt in auth.de here.que ab intest.d.§ j. versā in vsu barū.ꝛ §.si igitur defunctus.Cerū.multe sunt ipe
1 cies liberorum.ꝛ non oēs filij succedunt. Sciendum est ergo.q̄ filiorum quidā sunt naturales ꝛ legitimi quidā legitimi tantum quidā naturales tantū.quidā spurij,quidā incestuosi, quidā nefarij quidā adulterini vt colligit in auth.q mod nat.effi.legi.§.
3 pala.† Dicunt autē filij naturales ꝛ legitimi qui nati sunt ex legitimo matrimonio cōtracto , vel presumpto.qō fuerit legitime contractum.vt in auth.preale.§.legitimi siquidem.ꝛ ff. de in ius vocā.q̄ semper.ꝛ ff.de his,qui sunt sui,vel alie.iu. l.filiū.ꝛ extra de fil.presb.c.Michael.ꝛ isti succedūt patri equaliter ab intestato,ꝛ filij eorum in stirpes , vt ỹ. dictū est.† Filij autē legitimi dicunt illi,qui erāt primo naturales postea effecti sunt legitimi.q̄ fit quinque modis. Primo.si pater obtulit in scrutinium curie.vt in auth.q mod.na.effi sui.§.j.Secundo si matrē dicti filij pater duxerit in vxorē.vt in d.tit.§.si quis igit dotalia.ꝛ Inst.de nup. §.a extra.qui filij sint legi.cap.tanta. Tertio modo per rescriptum principis.qō fit qñ non habet alios legitimos.vt in auth. qui mod.nat.effi.sui.§.illud tñ.versic.si quis ergo. Quarto si pater in testamēto hoc dicat.s.q̄ velit esse legitimos ꝛ successores, quo casu debet testamentū ostenderere principi,ꝛ supplicare q̄ cōfirmet.q̄ pater fecit.ꝛ principe confirmāte,erūt legitimi ptim a testatore,partim a principe,siue a lege.q̄ intellige si possit facere testamentū vt prealleg.tit.quib.mod.natu.effi.sui.§.si vero is.qui solummodo.vt auth.prealle.§.his verò. Quinto.si pater tractat in testamento eos esse naturales filios ꝛ appellat eos filios in testamēto.q̄ debet.vel in alia scriptura,in qua tñ.scripturā sint subscripti tres testes,vt in authen.vt lic.mat.ꝛ auie.§.ad hoc autē.† Et scias.q̄ predicti modi permittūtur volētibus filijs,
5 tem.† De successione autē istorum est sciēdum q̄ oēs legitimati quatuor modis vltimis succedunt sicut legitimi,vt ỹ.auth.preal le.§. Jn legitimatis vero in scrutinio curie.alius modus seruat. Nā sicut legitimi soli primi efficiūtur sui,ꝛ nō agnatis p̄tris.ac filium vero,vsque ad §.tribus. Item si queras,vtrum tales legitimi videant nō solū quo ad successionē.sz etiā quo ad honores
6 ꝛ ordinē.dic q̄ sic,vt in d.cap.tāta.† Dicunt autē filij naturales tantum qui nati sunt ex cōcubina vnica.ꝛ in domo.ꝛ licet de iure canonico reprobetur cōcubinatus ex legibus tamē nomē assumpsit.ideo sicut quis eodē tēpore plures vxores habere nō pōt ff.de his qui no.infa.l.ỹ.ꝛ l.quid ergo.§.j.ꝛ extra qui fil.sint legi. cap.per venerabilē.in fine.ita nec plures cōcubinas. vt in l.ỹ.in fi.ff. de concubi.ꝛ in l.in cōcubi.in fi.ꝛ in auth quib.mod.na.effi.
7 sui.§.si qs igit habēs.† Isti autē succedunt isto modo,nā si persona defuncti careat liberis ꝛ ascendētibus filius naturalis succedit in totum. Si autē superiores existunt tunc relicta legitima parētibus,reliquū poterit in filios naturales distribuere.si autē legitimi existāt vt descendētes mater taliū naturalium.s.concubina.ꝛ ipsi naturales succedunt in vnā vnciam.ꝛ sic vnciam mediam habere possunt. vt in auth.quib.mo.nat.eff.sui.§.discretis. cum versi.seq.Ab intestato autem succedunt naturales vna cum matre viriliter in paternas substātias in duas vncias nō existētibus legitimis liberis nec legitima cōiuge,licet eius cōiunx.vt legitima nō adēciatur.facit tamen ne naturales possint capere, vel succedere. Extantibus autem liberis vel legitima cōiuge in nihilū admittuntur.sed ali debēt ab heredibus arbitrio boni vi
a ri. Et q̄ dixi de filijs.idē intelligas de nepotibus a vel pronepotibus, vt no.in auth quib.mod na eff.sui.§.igitur habens filios. C.de nat.lib.auth.licet.sed licet pater nō succedat, nisi vt dictū est matri tamē ex testamēto ꝛ ab intestato succedit.C.ad Tertu. l.pe.filij autē legitimi tantum dicuntur, qui sunt inducti per le
8 gem nam ꝛ adoptio describitur. Adoptio est legitimus actus per quē filius efficitur qui non est:vt colligitur ff.de adoptio.l.j. ꝛ ỹ. Jnstit.eod.in princ. Et est duplex scilicet arrogatio , ꝛ adoptio. Arrogatio.que fit coraꝫ principe.ꝛ de illo qui est sui iuris, ꝛ efficitur in potestatē arrogantis.ꝛ licet olim omnia efficerētur arrogantis.hodie tamen quantum ad vsumfructum tantum.vt not.ff.de adopt.l.j.ꝛ ỹ.ꝛ l.si pater.ꝛ l.si arrogator.ꝛ Jnstit.de ac qui,per arrogatio.per totum.ꝛ in isto dic,q̄ succedit sicut legitimus ꝛ naturalis, ꝛ si pater arrogator exheredaret eū iniuste restituuntur bona arrogato , ꝛ quartam partem illius portionis quam habiturus fuisset arrogatus,si arrogator mortuus fuisset ab intestato. Si autē eum emanciparet sine causa, restituetur:at si cum causa bona tantum sua restituet.ff.de adoptio.l. si arrogator.ꝛ Jnstitu.eod.§.item non aliter.C.eo.l.cum in adoptiuis.in fine. De secūda autē adoptione scias qō ipsa fit coraꝫ vno quoq̄ magistratu ꝛ sic de illo qui est in potestate.ꝛ licet olim transiret in potestate adoptantis,hodie tamen nō,nisi detur in adoptionem auo paterno vel materno ꝛ filius qui eum dedit,erat emancipatus,arg.ff.de collat.l ỹ. Insti.e.§.j.ꝛ §.sed hodie. Et in isto dic qō eo casu quo adoptiuus trāsit in potestatem adoptantis, vt aui paterni, vel materni, vt dixi succedit sicut filius legitimus ꝛ naturalis:ꝛ idem seruat in eo,q̄ in illo. Si autē detur extraneo quo casu non transit in eius potestatem,dic quod patri adoptiuo succedit ita demū,si decedat intestat⁹. Nō autē pater adoptiuus tenetur tunc eū instituere in aliquo imo potest eum exheredare sine pena,ꝛ preterire , nec poterit ille filiꝰ succedere agnatis patris adoptiui,nec ipsi ei etiā ab intestato.C de ado.
9 l.cum in adoptiuis.vsq̄ ad §.fi.† De filijs autē spurijs scias,qō tribus tantum modis appellant spurij proprie in iure nō. Uno modo qui patrē habent incertū.sicut filius meretricis. Secundo qui habet certū:sed habet talē.quem secundum Deum ꝛ honestatē mōstrare nō licet.vt puta.filiū presbyteri, vel monachi, vt ff.de sta.hom.l.vulgo.nō enī videt esse qui nō est habilis vel nō potest cū honestate mōstrari.ff.q̄ cuiusq̄ vni.nom.l.j.§.j.ꝛ q satisda.cog.l.quoties.ff.de mu.ꝛ ho.l vt gradati.§.ꝛ si lege. Tertio dicūtur spurij q̄ nati sunt ex seruo ꝛ libera.vt C.de suis ꝛ legi.her.l.ex libera.de istis autē dic q̄ patri succedere nō possunt. §. primo casu,quia incertus , ꝛ sic conditionē patris sequi nō potest.ff.de statu homi l cum legitime. Secūdo casu,q̄ pater habetur pro incerto iuris fictione.ꝛ vbi iuris fictio est, p veritate accipit,siue seruaꝫ.vt ff.de testa.l.lege Cornelia.ꝛ Jnsti.qui.mod. ius pa.po.sol.§.si ab hostibus.Tertio casu non pōt:quia cum sit filius serui succedere nō pōt, nisi in casibus not.C.cōmu.de succes.l.seruus successores.in gl.ꝛ merito cū seruus non habeat bona , vt ff.de verb.signifi.l.paterfami. Dicas tū.q̄ succedit matri solus.si mater nō est illustris , vel vna cū alijs legitimis vt Jnstitut.ad Orfi.§.nouissime.ꝛ etiā auie materne.vt ff.vnde cog l. Clodestinus. Sed si mater esset illustris tūc nō succederet cum legitimis.vt C.ad Orfi.l.penul. Et est ratio:quia mater semper
10 est certa ff.de in ius voc.l ꝛ quia.† De alijs autē trib⁹ incestuosis.nefarijs.ꝛ adulterinis sciēdum est.q̄ incestuosi ꝓprie dicuntur secundum ius ciuile.ꝓprie nati ex linea transuersali in gradu prohibito. Nam incestus dicit iter tales cōiunctos. licet alie numerent persone.ff.ad l. Jul.de adul. l.adulteriū cuꝫ incestu.

Nefarij dicunt q nati sunt ex linea descēdenti vel ascēdēti. nam ita tales cōplexus dicūtur nefarij. Jnsti. de nup. ℌ. ergo. Adulterini qui ex adulterio nascunt: aliqñ isti tres dicuntur damnati, aliqñ spurij. vt Jnsti. de nup. ℌ. si aduersus. de iure Canonico vocant manzeres, notbi ⁊ spurij vt extra de renun. ca. nisi cum pridē. ℌ. pone vero. ⁊ ibi plene in fi. qui fil. sint legi. c. p venerabilē. in fi. † Isti autē filij a successione repelluntꝫ paterna ⁊ materna, ⁊ nō solū isti ſ3 oēs q nascunt ex nuptijs phibitis aliquo de quatuordecim modis qui no. Jnstitu. de nupt. ℌ. sunt et alie. nā cum isti dānent a lege, nō possunt succedere etiā si parentes vellent, nec ēt sunt alendi, vt in aut. qui. mo. na. effic. sui. ℌ. fin. et C. de incest. nup. auth. ex complexu. Repellunt ēt ab honorib⁹, ff. de decur. l. ḡaliter. ℌ. spurios. nisi in subsidium, vt ibi dicit ter. vel nisi Imperator eos legitimauerit cū clausula, nō obstāte. auth. quib. mod. nat. effi. sui. ℌ. si quis igitur ex qualibet. vbi de priuilegio legitimationis. † Jtē ab ordinib⁹, ⁊ dignitatibus repelluntꝫ extra de elec. c. cū in cūctis. ⁊ de fil. presbyterorꝫ. c. j. ⁊ si. si p Papā vel episcopū super ordinibus fuerit dispensatū, vel fuerint religionem ingressi, vel in dignitatibus personarum per Papā fuerit dispēsatū, vt in d. c. si. † Expedita linea descēdēti, siue gradu restat vt de ascēdentibus videamus. Et nota, quod tot sunt species filiorꝫ, vt dixi quot sunt species parentū. cūꝫ sint correlatiua filius ergo pr̄. si ergo psona defuncti careat descendentibus, ⁊ habeat ascendentes, vna cū collateralibus, si q dem solū legitimos ascendentes, ⁊ naturales habeat filios. si q dem solum mr̄em ⁊ pr̄em, ⁊ mr̄ ⁊ pr̄ sibi succedunt: si vero est pr̄ vel mr̄, ⁊ alij ascendentes, vt puta auus paternus vel maternꝰ, quilibet succedit in virilem portionem, licet eorꝫ dispar sit numerus: ⁊ ideo si est ex vna parte auus paternus, ⁊ auia, et ex alia auus maternus, vel auia, ⁊ econtra, tū habebit auus maternus ⁊ auia quantum paternus auus, vel auia. Idem dicam in omnibus ascendentibus, vt in auth. de here. ab intest. ℌ. consequens. q̄ est posita C. ad Tertu. auth. defuncto. Sinautem hꝫ ascēdentes vna cū trāsuersalibus, si quidē hꝫ ffes vtroq parente conjunctos, admittant isti ffes vna cū ascēdentibus primis, ſ. pr̄e ⁊ mr̄e ℌ auo vel auia in virilem portionem. Item filij filiorꝫ ffm simpliciter admittuntur, si mortui sunt ffes, vel aliqui ex his. Alij autem sunt ffes qui sunt cōiuncti ex parte pr̄is tm̄. vel filij eorꝫ vel alij transuersales, nunquam succedunt cum parentibus, vt colligitur in pred. auth. vt frm filij. ℌ. j Olim tū erat aliter. l. pe. C. ad Tertyl. ⁊ de leg. her. l. de emancipatis. in prin. de bo. q̄ lib. l. quecunq. ⁊ C. communia de succe. l. si tamen omnes ille leges corriguntur. ⁊ hoc de filijs legitimis ⁊ naturalibus, qui decedūt relictis parentibus. Sinautem sint filij legitimi decedentes, relictis parentibus, dic idem quod in superioribus, exceptis legitimatis per oblationem curie, in quibus dic, q̄ si decedunt sine liberis succedūt parentes reseruata tamen parte curie in auth. quibus mod. na. effi. sui. ℌ. ergo sanciendū. ⁊ C. q̄ñ. ⁊ quib⁹ quar. ta pars debeꝫ. l. j. ℌ. in prin. lib. x. † In naturalibus aūt filijs tātum, dic q̄ parētes eis succedūt eodē modo ⁊ eodem iure quo ipsi parentibus succedunt, vt si par eadēm rō. pietatis. ff. de inoffi. test. l. nā ⁊ si parentibus. ⁊ in auth. de heredit. ab intest. ℌ. ℌ. ⁊ hoc secundū Azo. Sꝫ Pla. dicit pr̄em insolidum succedere filio naturali, ēt si filius sit spurius, ⁊ istud aliqua lex nō probat. † De filijs aūt legitimis tm̄ descendentibus, dic q̄ adoptator, vel arrogator, in cuius potestate transiuit, q̄ est si fuit patrꝰ, vel maternus auus, vt ℌ. dictū est, viuo filio, habet vsum fructum in bonis filij. Jnstitut. de acqui. per arrog. in princip. Sinautem ab intest. succedat talis filius ipse ei succedat tanquā filio legitimo, ⁊ naturali eo salup, q̄ nō posset dicere matrem succedere cū adoptari nō posset. Jnst. d adop. ℌ. femine. Sinautē fuerit extraneus qui in adoptione est, dic q̄ in nullo succedit ei, cū nō exiuit de potestate patris naturalis C. de ado. l. cū i adoptiuis. ℌ. ne articulū. l. quia dānatur a lege. De filijs autem spurijs, dic quod sicut ipsi nō succedunt parentibus, ⁊ qua ratione ita nec parentes eis, matres aūt bene succedūt eis eadē ratione qua ipsi matrib. si tales filij decedāt sine liberis. Hā si liberi extarent, mater nō succederet. C. ad Ter. l. i. ℌ. liberi. ff. vnde cog. l. ult. ℌ. itemque. De incestuosis autē ⁊ nefarijs, vel adulterinis, sic dānatis dic q̄ patres nō succedunt eis. Hā qua ratione ipsi parentibus, nō succeduntꝫ eadem ratione ipsis non succedunt patres. † Restat vltimo explicatis duobus gradibus, vt ad tertius transeamus, scilicet trāsuersaliū. in qō nota q̄ sicut descendentiū plures vocantur species ac ascendentium, ⁊ transuersaliū totidem sunt species. Si igit defuncta psona careat liberis ⁊ ascendentibus ⁊ collaterales habeat ita distingue aut habet ffes ex vtroq parente, coniunctos tm̄, aut filios ffm coniunctorum ex vtroq parente, aut habet simul fres. aut filios fratrum. Primo casu succedunt soli fratres. Secundo casu soli filij fratrum. Tertio casu simul succedūt fratres, ⁊ filij fratrū in stirpes. ⁊ nō i capita. ff. de cōl. bo. l. pretor. Et vt hoc exemplū manifestius fiat, ita exemplificat, si decedat quis, relicto ffe vno ⁊ tribus filijs, ffe premortuo ex vtroq parente, tm̄ habebit frater solus, quantū tres oēs filij ex ffe p̄mortuo, succedūt isti oībus alijs collateralibus exclusis. 17 Jn talijs ffibus qui sunt cōiuncti, vno parēte tm̄. puta pr̄e vel mr̄e quam ceteris agnatis, ⁊ cognatis, ⁊ exclusis, predictis vero collateralibus deficientibus, ffibus, ⁊ filijs ffm ex vtroq parente coniunctis succedunt ffi defuncto, ſ. ffes ex vno parente cōiunctis tm̄, exclusis alijs collateralibus, ſ. patruis, auunculis, amitis, ⁊ materteris, ⁊ hoc verꝫ est inchoatiue, siue masculi, siue femine agnati, vel cognati sint i potestate, vel sui iuris, ⁊ hoc colligitur in auth. de here. ab intesta. ℌ. reliquū. ℌ. leq. C. de leg. her. 18 auth. cessante, ⁊ auth. post ffes. † Ꝫ pone quis moritur siue liberis ascendentibus relicto ffe ex parte mr̄is tm̄, ⁊ alio ex parte pr̄is tm̄, qualiter succedunt isti, sicut alij sic defuncto? Respon. ex parte pr̄is in bonis paternis succedit ffi, ⁊ ex parte mr̄is in bonis maternis. C. de legi. here. l. de emancipatis. in fin. in alijs autem bonis aliunde quesitis succedunt equaliter. Item quantum ad illa bona sublata est differentia cognationis ⁊ agnationis, vt in auth. ita q̄. C. communia de succ. ſ3 Placen. contra te mr̄is tm̄, ⁊ alio ffe ex vtroq parente coniuncto, qualiter succedunt? Respon. secundum Azo. quod ille qui est coniunctus ex vtroq parente, succedit in omnibus bonis, tam paternis quam maternis, ⁊ in aliunde quesitis, alijs duobus ffibus exclusis. Et est ratio, qz iste habet duplex vinculum, ſ. paternum ⁊ maternum merito ille prefertur illi, qui non habet nisi vnuꝫ, vt l. auth. de consan. ⁊ vte. fra. circa medium ⁊ C. commu. de succ. auth. que mortuo. in fin. Placen. tamen dicit hoc casu coniunctus ex parte pr̄is in bonis paternis admitti, coniunctum in bonis maternis tm̄, coniunctum ex vtroq parente ad alia bona admitti, quod prorsus est contra d. auth. contrarium ex parte pr̄is hoc casu in bonis maternis admitti coniunctum vtroq parēte ad illa 19 bona, qō est cōtra dictā authē. † Ꝫ pone, quod aliquis decedat relicto vno filio ex ffe premortuo, et relictis duobus filijs ex alio ffe premortuo, nunquid isti succedūt defuncto in capita, vel in stirpes? Rñ. ffm Azo. in capita, ita vt quilibet habeat tantā partem, ⁊ ita secundum eum hereditas diuiditur in tres partes? videtur innuere, in auth. de heret. ab intesta. ℌ. finaliter defuncto. Ꝫ Azo videtur contrarium velle concludere per eandem authē. ℌ. si vero neq ffes, neq filios ffm. per quod innuit filios ffis debere succedere in stirpes, ⁊ non in capita. Sed opin. assentio. Nam semper inuenio filios ffis succedere in patris sui. Jnstit. de here. que ab intest. ℌ. cum filius. ⁊ in predicta 20 authen. ℌ. si vero. ⁊ C. vnde lib. l. ult. † Si autem decedat quis relicto vno filio ex premortuo, et relictis duobus filijs ex alio premortuo, nunquid isti succedūt defuncto in capita, vel in stirpes? Rñ. ffm Azo. in capita, ita vt quilibet habeat tantā partem, ⁊ ita secundum eum hereditas diuiditur in tres partes? videtur innuere, in auth. de heret. ab intesta. ℌ. finaliter defuncto. Ꝫ Azo videtur contrarium velle concludere per eandem authē. ℌ. si vero neq ffes, neq filios ffm. per quod innuit filios ffis debere succedere in stirpes, ⁊ non in capita. Sed opin. assentio. Nam semper inuenio filios ffis succedere in patris sui. Jnstit. de here. que ab intest. ℌ. cum filius. ⁊ in predicta

tius. Jnstit. de leg. agn. suc. §. vul. Et pone qđ sint duo ffes spurij a diuersis mſib. ⁊ nūquid inter se succedāt. Pone ergo quod sacerdos vel monachus ex diuersis mſibus hz filios, quod absit: pone largius qōnem, quidā solutus de vna muliere soluta cōcubina tm̄ habuit filiū vnū, et de alia habuit filium aliū qui vulgariter appellatur in Lombardia bastardus nunquid iſti inuicem succedunt ab intestato. et an succedant agnatis pſis, vel agnatis mſis. videtur qꝫ sic, quia ffes sunt alijs proximiores gradu admittuntur. in auth. de ber. ab intest. §. reliquū. Hec obstat si sint ffes ex vna parte pſis tm̄, q; sola naturalis cā inspicitur. C. de su. ⁊ leg. auth. in successione. Item delictum pſis qui ad aliam mulierem accessit non debet nocere filio. ff. de pen. l. crimē. ff. de decurioni. l. j. §. nullus. Econtra videtur. qꝫ tanꝫ cognatus et mſcā cognatio sit per mſem, Jnsti. de legi. agna. suc. in prin. tanꝫ agnatus non cum nulla sit inter spurios agnatio, siue ius agnationis. tunc eīm per pr̄em agnatio contrahitur, cum legitime nuptie sint contracte. Jnstit. de nupt. §. si aduersus. Just. de leg. ag. suc. §. j. ⁊ ꝫ. cū igit iure agnationis vel cognationis cū nō veniat, merito repelluntur cū alia natura successionis nō reperiant in iure. nisi vt sibi succedāt a iure, vel a lege vel senatusco̅sulto. qō vltimū credo verꝫ. vt in auth. quib. mod. nat. effic. sui. §. j. in fi. ⁊ §.

14 quod vero. ⁊ ibi. pbaf. † De incestuosis, siue nefarijs, seu dānatis ⁊ alijs ffibus dic agnatis nullo modo succedere cū ol beneficio legis careāt, vt palleg. auth. in fi. Nā talibus inter viuos vel in morte pr̄ donare non potest. C. de incest. nup. l. si quis ic̄estas. quod dēstis dictum est intellige qn̄ ex mſimonio, vtroque sciēte sunt tales pgenitus ex eus altero, vt no. de cland. delpōs. c. cū imbibitio. Sic aūt ex predictis colligitur apparet ex successionib⁹ ab intestato primā esse cām in successione. Prima eīm cā liberoꝝ secunda ascendentium vsqꝫ in infinitū. ff. de in ius voc. l. qui qꝫ litigandi. §. parentem. tertia trāsuersaliū. ista vsqꝫ ad 7. gradum sine agnati, siue cognati sint hodie succedūt, vt Jnsti. de leg. ag. succes. in fi. Istis aūt deficientibus succedit fiscus, exceptis quibūdā casibus, in quibus alijs fisco pferunt, pferr̄ eīm vxor. C. vndeuir ⁊ vxor. l. j. aliqui ēt. vt puta, decedit miles, nauicularius, cohortalis fabricēsis, de pdi. n. ui. p totū. Item socius liber. imperia, vt C. si imp. lib. soc. l. vnic. lib. x. Certū est eīm qꝫ collegium siue socius pferr̄ fisco, vt ꝫ. allegata lege, hoc de pdictis laicis vendi-

25 cat locum. † De clericis aūt scias tu Legista qꝫ si clericus platus moriatur intestatus, in bis q̄ ab ecclesia, vel cōtēplatione ecclesie habuit succedit ecclesia tm̄modo, qō itellige vt C. de sac. san. eccl. sacrosctē. ⁊ auth. licētia. ⁊ rȳ. q. j. c. fic manifeste. Jn bonis aūt questis ante pmotionē, vel post, pone intuitu, succedūt agnati seruato ordine, vt in pnissis, vt rȳ. q. vlt. c. fi. Bis autem deficientibus succedit ecclesia. extra de suc. ab intesta. cap. j. ⁊ ple-

26 ne in cā. et. ti. Plura circa hoc non curaui ponere. † Postremo videtur. qꝫ quedā innouata sunt ⁊ quedā regularia in successiōe ab intestato. Nota primo quedā regularia, ⁊ cursus per que sunt inouata ab itestato: ⁊ sic not. qꝫ nemo succedit iure affinitatis ab intestato. C. cōia de succes. l. vitrico. ⁊ l. affinitatis iure. Dicitur autem affines omnes illi qui per vxorem mihi contingunt. ff. de gradi. l. nō faciles. §. affines. Exori aūt vir succedit. qui non ōr affinis si vxor decedat sine ascendentibus siue descendentibus siue collateralib⁹ fisco excluso, vt l. j. C. vnde vir ⁊ vxor. ⁊ alio casu ⁊ in auth. ibi posita. Item ⁊ alio casu, si vxor decedat relictis filijs emācipatis, vel nepotibus vel pr̄ vna cū eis hz vtilē vsum

27 fructū. C. de bo. ma. l. iū. † Item est ⁊ alia regula, qō seruus nō potest habere successores, vt l. seruus. C. communia de successio. fallit cū mora est facta in libertate prestanda. C. ad Orfi. l. fi. de his quib. vt ind. l. fallit. Item fallit cū decessit apud hostes. C. de suis ⁊ legiti. l.

28 apud hostes. † Item est alia regula donec pōt habere locū successio. fio ex testamento. cessat ab intesta. ff. de reg. iur. l. q̄ diu possit. C. commūia de suc. l. antequam. Fallit ista regula. si sic dicat testator. te heredē instituo si legitimi noluerint. vt ff. de hered. instit.

29 l. si quis ita heres instituat. † Item est alia regula, qui proximior est in gradu, grimior ⁊ potior est in successione, vt C. qm. de succes. l. aunculo. quod intelligo sm̄ distinctionē ꝫ. posita. l. de successionibus descendentiū, ascēdentiū ⁊ collateraliū. Item est regula alia qꝫ nullus hospes pōt etiā ab itestato succedere alū-

30 no, siue vitrico hospiti. C. eod. tit. l. nutritoribus. ⁊ in authē. omnes peregrini. ibi posita. Ultimo videre restat † que sunt per ius nouissimū immutata, hz ex precedentibus possit satis perpendi, tamen olim non succedebat filius emancipatus patri nisi de iure pretorio. hodie sublata est differētia patrie potestatis ⁊ emācipationis. vt in authen. de suc. ab intesta. ā §. 1. que est C. de legi. ber. authē. cessante successione. Item olim nepos vt puta filius filij non admittebatur ad successionem cum auunculis, nisi cum diminutione tertie partis. C. de su. ⁊ legi. l. defunctus. ⁊ l. illam C. de colla. Sz hodie equaliter succedunt. vt in authē. ibi posita. Item olim ascendentes, puta, mſ per Orfi. cianum, pater vero in re pretorio. Sed hodie de iure ciuili. vt in auth. defuncto. Item olim si pater non emancipabat filium contracta fiducia, non succedebat ei de iure ciuili: hodie semper in emancipato contracta fiducia presumitur. Jnsti. de legi. agna. suc. §. fi. ⁊ in authē. de here. ab intest. §. ⁊ cōsequens. Item olim si vocaretur pater ad successionem filij fatribus extantibus, vocabatur cum matre in bessem vsufructus. ff. ad Ter. l. fi. hodie autem in viriles admittuntur, vt in authen. defuncto. Item olim admittebantur cōsanguinei de iure ciuili ⁊ vterini de iure pretorio. vt Jnsti. de suc. cog. Hodie autem predicta differentia est sublata agnatorum et cognatorum, vt in predictis aperte cauetur. Dyn. de Musello excellen. doctor.

ADDITIONES.

a Tho. D. De nepotib. Vide d. Jo. Bapt. Seu. in l. si qua illustris. C. ad Orfi. ⁊ Pe. Phili. Cor. ibi. ⁊ in consi. cxxxiij. in iij. vol. pro decisione presentis questionis.

b Mater. Caue tamen mſe si secundas iniuerit nuptias, pter l. iij. ⁊ auth. sup ea posita C. de secund nupt. per quas videtur, qō hoc intelligit vbi mater non conuolat ad secunda vota.

a Tractatus Testimoniorum, a secundum Bartolum de Saxoferrato.

ADDITIO.

a T. D. Tractatus testimonioꝝ. Jstū pro trac. Bar. alle. doc. maxime Feli. in c. sicut nobis. in iij. ⁊ v. col. de re iudica. ⁊ Alex. in l. legatis. in princ. ff. de legat. iij. in apostil. Bar. ⁊ in ꝫ. iiij. in fi. in j. vol. ⁊ in ꝫ. ci. in eo. volu. visis ⁊ vt oportet cōsideratis. in vj. vol. ⁊ in ꝫ. x. in vj. vol. j. col. Lud. Rom. in l. j. ff. de verb. obl. ⁊ dicit, qꝫ pauci habēt hūc tract. ⁊ dicit Alex. in l. si cū dotē. §. si maritus. ff. solu. mat. qꝫ ipse hz tra. huiusmodi duplicatū vnum breuem. ⁊ alterꝫ longiorē. ⁊ hz dicat qꝫ sit tract. alimentoꝝ, tamen qz alleg. Bart. in c. opposita prudentie voluit allegare Bar. licet istud pro trac. Bar. alle. Bal. in l. solā. C. de testib. ⁊ vide Mellū de sanc. Gem. in tract. de testi. ⁊ Fel. in c. qm̄ frequenter. in §. poro vt lit. non conte. ⁊ dicit idem ꝫ. el. in c. cum causam. de testi. qꝫ Bar. cōposuit huiusmodi tract. de teste. quē morte preuētus non cōpleuit. alleg. ita referre Bal. in l. de quibus. ff. de legi. ⁊ in l. iij. C. de testi. ⁊ in d. c. causam. in ij. fallē. Adde Bal. in l. edita in re. Pata. C. de edē. vbi dicit, quod Bar. a Saxofer. preceptor suus illustris cōposuit tra. de test. ⁊ morte preuentus incōpletu reliquit qui vltrā etiā quā Legistis expediat cum intellectu volare rat ad ea que non possunt intelligi nisi per summos viros, qui cognoscunt genus ⁊ differentias. ⁊ virtutes ⁊ vitia que generātur ex actibus. Unde Bald. ad hunc tractactum suspirans subiungit, quis dabit mihi pennas columbe ⁊ in altum volabo.

1 Testes an probent, iudicis arbitrio relinquitur facta consideratione circa personam, ⁊ dictum testium.
2 Testis debet reddere causam sui dicti sufficientem simpliciter si de ea fuit interrogatus.
3 Testis interrogatus in causa scientie si dicit, scio quia scio, non probat.
4 Testis reddere debet causam dicti per alterum ex quinque sensibus corporeis.
5 Testis dicens quem dominum, ⁊ non reddens causaz dicti, etiā non interrogatus non probat. Idem si direrit quem ebriosum.
6 Testis deponens super his que discursu intellectus percipiuntur, debet reddere causam sui dicti etiam non interrogatus, secus si fine discursu vel modico.
7 Testis deponens fundum valere decem, non probat, nisi reddat causam sui dicti.
8 Testis deponens quem dominum, adiciens causam, quia vidit eū tāto tēpore quod presciripsisset, probat vtile dominium.
9 Testis de ca usa cause si non interrogatur, non deponit.
10 Testis dicens aliquem possedisse, probat etiam si non adiecit causam.
11 Testis deponens aliqua vera esse, quia audiuit dici, nō probat. Dicta testium quando testificata per ipsos sunt deperdita, probantur per testes, qui dicunt vidisse testes in causa iurare, solemniter examinari, ⁊ eorum dicta vidisse.
12 Testis deponens de credulitate non probat nisi in consistentibus in peritia.
13 Testis deponens se vidisse probat, licet interrogatus causam non deponat.
14 Testis deponens de vita ⁊ moribus alicuius, si reddit causam.

quia consanguineus vel vicinus probat.
15 Vinū esse dulce si testis dicit, & reddit causam, quia bibit, probat.
16 Testis qui dicit Titium promisisse Seio, probat.
17 Testis dicens scio, quia presens fui, vel interfui, probat.
Qui dicit se fuisse presentem necessario dicit & intelligentez, secus si alium dicit presentem.
18 Lex vel testator mandans aliquid fieri, & aliquis presente, intelligitur, & intelligente.
19 Notarius dicens aliquid factum in presentia alicuius, includit etiam intelligentiam.
20 Testis, qui deponit per verbum videtur, non probat.
Testis dicens, vidi Titium possidere, & mihi videtur quod sint decem anni, probat.
21 Substantia rei apud Legistas quomodo capiatur, & est aut rerū corporalium, aut incorporalium.
22 Substantia rerum comprehenditur per accidentia rerum que sensu percipiuntur.
23 Testis deponēs super bis, que ita nobis communia sunt quod aspectu ab omnibus cognoscuntur vt in lapide, ligno, & similibus & dicat quod erat lignum, quia vidit probat.
Testis qui dicit, nescio, ne sibi fit contrarius, intelligitur nisi vt supra dixit.
24 Testis deponens circa aromata, lapides ptiosos, & similia sufficit quod dicat se vidisse, & se scire illius conditionis esse.
25 Quidditas rei que non potest nisi per valde peritos cognosci quomodo probetur.
26 Binomius si al quis sit, qualiter probet esse illum de quo agit.
27 Homo ex auditu vocis non cognoscitur.
28 Identitas fundi qualiter probetur.
29 Identitas animalis qualiter probetur.
30 Testis deponens super identitate rei mobilis vt probet qualiter deponat & qualiter probetur.
31 Fructuum identitas, qualiter probetur,
32 Testis deponens super peremptione vel amissione rei, vt probet qualiter deponat, & peréptio seu amissio rei qualiter phet.
33 Pastoribus asserētibus multa animalia in pascuis, & itineribus perempta, an sit credendum.
34 Testis deponens vinum esse quia vidi non probat nisi dicat, et gustaui vel odorani vel vidi in taberna vinaria.
35 Negatiua coarctata dicitur probari, quādo quis refert se ad certum corpus, puta talis res non est lignum.
36 Dominem vium fuisse, qualiter causa reddi debeat, vt phetur.
37 Mortuum aliquem esse, qualiter probetur.
38 Fama probatur mors alicuius, ex quibus causis progredi dz.
Mors iuuenis luxuriosi, bellicosi, & vagabundi quo probetur.
39 Testis si dicit quem mortuum quia interfuit eius sepulture, licet cadauer non viderit sed tunc dicebatur, probat.
40 Mors in maximis causis per famam non probatur.
41 Testis deponens super morte alicuius vere vt probet, qualiter reddat rationem.
42 Titium fuisse qui aliquid fecit qualiter probetur per testes, et an sufficiat si dicant testes se vidisse.
43 Vidisse aliquid fieri de nocte, qui dicit probat si dicat vidisse qz erat lumen Lune, vel magnus ignis.
44 Testis qui dicit Titium fuisse qui illud fecit, quia dum se aspiceret in speculo illum vidit, non probat.
45 Testis deponens se ante Titium cognouisse, quia erat vicinus suus contiguus probat.
Sed si in pueritia ipsum cognouisset, non probat.
46 Judex bonem exhibet, vt cognoscatur a teste, qui dixit aliquid factum ab aliquo & nomen ignorat.
Mortuus vt ex aspectu recognoscatur exhibetur.
47 Testis deponens super longitudine, vel latitudine alicuius rei probat si dicit quod vidit mensurari, & idem si testis dicit rē magnam, vel paruam, quia vidit.
48 Testis deponēs sup mensura fundi, vel muri limitate probat, si est peritus in mensura, & dicat se mēsurasse, vel mēsurari vidisse.
Mensura fundi indeterminate ab omnibus cognosci potest.
49 Pondus determinate probatur per testes dicentes se ponderasse, vel vidisse ponderari, indeterminate vero si dicant quod manibus ponderauit.
50 Testis deponens determinate circa mensuram vini, vel olei, si dicit quia mensurauit, vel mensurari vidit, probat, si vero indeterminate, satis est quod dicat quod vidit.
51 Mensuratio totius corporis in non consistentibus pondere, numero, vel mensura, difficilis est, & non fit nisi a peritis.
52 Quantitas corporum separatorum quorum numeratio est facilis fit per numerationem.
53 Testis si dixit quod vidit tradi x. corbes frumenti probat, secus si dicit quod vidit tradi ceruum frumenti qō erat decez corbes.
54 Testis deponens de quantitate vasis, qualiter deponere debeat vt probet.
55 Fama probat quantitatem, numerum milliarium existentium de loco ad locum.
Mensura quantitatis milliarium fit per longitudinē itineris, secundum quod commeatur.
Mensura super distantia, vel vicinitate fieri debet per directū, & qñ per terram fieri non potest, fit per aerem cum chorda.
56 Intelligere substantiam incorpoream non pertinet ad Juristam.
57 Miraculum dicitur quasi admiratione plenū, & est id, cuius effectus est manifestus, & causa eius omnib⁹ simpliciter occulta.
Miraculorum tres gradus, & qualiter probentur.
58 Qualitates substantie animate anima rationabili sunt tres.
Sacramentum est sacre rei signum. Item inuisibilis gratie visibilis forma.
59 Christianum aliquem esse, vel sacerdotem, qualiter probetur.
60 Juristam aliquem esse qualiter probetur.
Jurista an sit sufficiens ad doctoratum, probatur per testes eiusdem, vel maioris peritie.
61 Testis deponēs aliquez cerdonem alicuius artis, si dicat quod vidit eum exercere dictam artem, probat.
Cerdonem esse bonum probatur per testes eiusdez, vel maioris peritie.
62 Mercatorem esse, officium est, non artificium.
Mercator dicitur, qui cum quadam perpetuitate mercatur.
Mercatorem esse qualiter probetur per testes.
63 Mercator, qui per quinquennium dimisit consuetudinem mercandi non dicitur mercator, & ex hoc probatur quod desinit dici se mercator.
64 Artifex qui per decennium artem non exercuit, non dicitur artifex & ex hoc probatur quod desiit esse artifex.
65 Scholaris quod desierit esse scholaris, quantū temporis requiratur arbitrio judicis relinquitur.
66 Virtus est habitus electiuus in mediocritate cōsistens, quod nos determinata ratione & vt sapiens determinabit.
67 Virtuosus probatur probando actus tales, qui apud indifferentes bonum virum virtuosi determinantur.
Judex apud Juristas dicitur bonus vir.
68 Virtutum moralium quatuor sunt cardinales scilicet, prudentia, iustitia, fortitudo & temperantia.
69 Prudentia est habitus cū ratione actiuus circa bona vel mala.
Scientia, sapientia, & prudentia differunt.
70 Sapientia est habitus speculatiuus considerans causas altissimas & ad Juristas etiam spectat.
71 Scientia est habitus speculatiuus demonstratiuus ratione certa considerans causas inferiores, & hec spectat ad naturales, & etiam ad Juristas.
Lex est inuentio, & donum Dei.
72 Ars est habitus ratione nature factus.
Jus ciuile appellari potest sapientia, & ars.
73 Prudentia consistit circa particularia, & ea que cōtingenter euenium, vt inter se conferri, & disputare, & recta ratione materialia particularibus congruentius applicantur.
74 Prudentem aliquem esse qualiter probetur, & qui requirat octo, scilicet memoria, intelligentia, & experientia, docilitas, deliberatio, solertia, prouidentia circunspectio, & cauta.
75 Prudens quilibet presumitur, nisi contrarium probetur.
76 Prudens prudentia perfecta ea perfectione, que in homine esse potest naturaliter, qualiter quis possit esse.
77 Prudentia particularis est cum ad sui ipsius quidam prudentes inueniuntur, qui habet ea que generaliter supra de prudentia dicuntur.
78 Eremite, & vite cōtemplatiue dediti quo ad se sunt boni & prudentes, & aliorum negotiorum inexpertes.
Eremite excusantur a tutella, & ad prelaturam non promouendi & si sunt vite laudabilis in testimonijs multū creditur.
Episcopum oportet esse prudentem nō solum literarum peritia sed secularium negotiorum dispensatione.
79 Oeconomica prudentia pertinet ad regimen familie.
80 Carolus quartus concessit Bar. & eius descēdentibus potestatem concedendi veniam etatis.
81 Mores ciuitatis qui dicantur.
Habitus in moribus probatur per tempus trium annorum.
82 Honeste viuere aliquem, qualiter interpretetur.
83 Testis qui dicit aliquem prudentem diligentemque patremfamilias quia per triennium vidit diligenter gerere negotia, non probat, & interrogatus quid respondeat.
Testis qui dicit se continue vidisse, intelligitur de visione continua, que cadit in socium, vel vicinum.

Dete-

84 Defectus modicus animę non facit quem non prudentem videri sed vitium notabile ⁊ damnosum.
Judeus publicus feneratoꝛ non reprobatur vt imprudens.
85 Prudens vt quis dicatur, ⁊ diligens circa celebrationem actus particularis a se gesti siue gerẽdi. tria sunt necessaria, scilicet prudentia circumspectio. ⁊ cautio, qualiter testes reddere habeant causam cum deponunt.
86 Prudentia regnatiua alia consistit in bene operãdo in bonum finem, hoc est inquietem ⁊ bonum subditoꝝ, non in finem sui lucri, vel gloriam.
87 Prudentia regnatiua in principe presumitur, quãdo gradatim ascẽdit, vel quod ita de eo sit fama, vel ex vnico actu notabili declaratur, ⁊ hoc iure ciuili.
88 Prudentia regnatiua in principe ecclesiastico, alia in seculari requiritur.
89 Nullus vilis, qui ex turpibus lucris lucratus est dignitatem, habet prudentiam regnatiuam.
Ad probandum in aliquo esse prudentiam regnatiuam non requiritur tantum tempus quantum in economica.
90 Actum particularem fuisse prudenter factum a regente, probatur per circunstantias.
91 Prudentia ciuilis siue politica, que in subditis requiritur, consistit vt in bonum finem domini operetur.
Abercatorem, vel artificem prudentem diligentemque esse probatur vt supra economica.
92 Prudentia militantis consistit in bene operando, in finem victorie ob quietem Reipublice.
Prudẽtia militaris in aliquo sit generaliter vel particulariter, qualiter probetur.
Nobilis qui est assuetus equis, presumitur quod prevalet in militia equestri.
Carnifices ⁊ fabri presumuntur ꝙ ꝑualeant in militia pedestri.
93 Imprudentia que contingit ex etate vel casu, est oppositа prudentie particulari ad sui ipsius regimen.
94 Furiosum quem esse probatur, si testis dicit quod vidit eum furere ⁊ actus furiosos facere: secus si dicit quia vidit eum carceratum, nisi adderet, ⁊ audiuit verba insania dicere.
95 Actus factus ab habente dilucida interualla, quando in furore, ⁊ quando sana mente dicatur factus.
96 Furorem fingere aliquem ⁊ ex suspicione potest cognosci.
De quo iam, qui in biennio finxit se demẽtem vt vindictam de inimico sumeret, ⁊ fecit.
97 Imprudentes ex sensus defectu qui.
Mutus, ⁊ surdus qualiter dicantur et probentur imprudentes.
Idente capti alij stulti, alij fatui, ⁊ qualiter probentur.
Stulti dicti a stupore, quia stupenda non stupent, ⁊ non stupenda stupent.
Fatui a fando dicuntur, id est, loquendo, quia suam fatuitatem loquendo fatentur.
98 Prudentie economice que opponuntur.
100 Dolus est omnino oppositus prudentie economice.
101 Dolosus, deceptoꝛ, vel simile quod quis sit, ꝓbat ex vno actu.
Dolosus quis non dicitur, si post dolum commissum per triennium bonam vitam ducat.
102 Dolus an fuerit commissus in aliquo actu particulari, qualiter probetur.
103 Testis deponens aliquem fugitiuum, equum calcitrosum, vel quid simile, vt probet qualiter deponat circa scientiam.
104 Asserens aliquid esse quod non est quod dicatur dolum committere, ⁊ numero. 117.
Scientia alicuius tripliciter sumitur.
105 Dolus aduersus solertiam qualiter probetur.
106 Dolus dicitur quod verbo vel facto cõmittitur, fraus ꝙ facto.
107 Latior culpa an sit dolus.
108 Dolus manifestus dicitur, de quo presumptiones ita clare sunt, vt iudex in claram fidem inducatur,
Dolus presumptus dicitur, quando presumptiones non sunt ita clare sed aliqua indicia apparent.
Minor excusatur a dolo presumpto.
109 Lata culpa est deuiatio indeliberata ab ea prudẽtia que inest cõiter omnibus, qui sunt eiusdem instructionis ⁊ professionis.
110 Lata culpa potest committi contra quamlibet prudentie partem, ⁊ nume. 111. 112. ⁊ 113. ⁊ 114.
115 Leuis culpa ad quem proprie pertineat, ⁊ quibus modis consideretur, ⁊ numero. 116.
118 Ex omissione ⁊ culpa committitur, ⁊ num. 119.
120 Leuis culpa qualiter diffinitur, et quot sunt eius species, et quomodo debeat estimari ⁊ num. 121. 22. 23.
Et quid leuior culpa ⁊ leuissima, ⁊ qualiter diligentes, diligentiores, ⁊ diligentissimi cognoscantur, ⁊ numero. 124. ⁊ 125.

Testimoniorũ vsus

freqns est ⁊ necessarius. Et circa psonas et modũ, pducendi, cogẽdi, iurãdi, examinandi, ⁊ publicandi multa dubia oriuntur, ad que declarãda presens opusculũ nõ intẽdit. Postquã vero ꝓdicta discussa sunt, ad dicta testium litigãtes veniãt ⁊ an dicta sufficientia sint ad, pbandũ id, qõ intẽditur, ad disputationem veniunt super quo iurium conditoꝛes ⁊ anti qui iuris interpretes, ac etiam moderni cuncta vniuersaliter tractauerunt, ⁊ ad particularia trahere est contentiosuꝫ partibus, iudicibus durum, quoniam contra se moleste fuerunt litigantes, propter que veritas sepe subuertitur, ⁊ scandala sepe oriuntur. Super his viri scholastici, ⁊ etiam causidici remanent scientes, quibus obuiare cupit scribẽtis intẽcto. ℟gik prout ille, qui trin⁹ ⁊ vnus bene ministrabit eidem ita posteris tradet: ⁊ si quid bene traditũ est ei soli adscribaꝫ, si qd vero minus bene, vel imperfecte, imbecillitati scribẽtis illud lectoꝛ attribuat. Omnis enim imperfectio que hic est scribẽtis est. Audet eñ scribens scribere qz etiã minus bene dicta prosunt. Incitant enim alios ad inuestigationẽ perfectiõ. Cupit igit scribẽs corrigi ⁊ suppleri. Charitas eñ eum incitat ad laborẽ, vel vt detur sitientibus potus vel vt via aperiaf ꝑ quã inducatur intelligentia vbi his plena sunt vasa. Ille qui scribit est Bar. de Saroferrato legũ doc. minimus Perusij cuius cuius in tradendo forma hec est, vt hoc vnũ opusculum, quod facit Testimoniorum liber vocatur, qui liber prubricas subscriptas diuiditur, quelibet autem rubrica per multas particulas diuiditur, sicut sunt multa testimonia, ⁊ quelibet per se particella testimonium nuncupetur, seu nominetur ⁊c.

Testium dicta an ꝓbent princeps certam legem non

tradidit sed ius dicẽti in hec verba rescripsit vt ff. de testi. l. iij. §. ideo q̃ diuus. Tu magis scire potes quanta fides adhibẽda sit testibus qui ⁊ cuius dignitatis ⁊ cuius existimationis sint ⁊ q simpliciter visi sunt dicere vex vtrũ vnũ eundemq; ꝑmeditatũ sermonẽ attulerint, an ad ea que interrogaueris ex tpe verisimilia responderint. Dic annotandũ est pȳssimũ principem non in sola iudicis potestate hec posuisse ſz ei quaꝛ tuoꝛ considerandaꝝ iniunxit. ¶ Primũ circa psonas dũ dicit qui ⁊ cuius dignitatis ⁊ existimationis sint: et hec ad ꝓsentem tractatum non ptinẽt. Secundũ circa ipsi⁹ testis dictũ respectu ipsius testis ⁊ dicti dũ subiũcit ⁊ hoc dũ dicit q simpliciter sunt visi dicere vex. Tertiũ circa ipm dictũ respectu habito ad aliorum testiũ dictũ. dũ dicitur, vtrũ vnũ eundemq; ꝑmeditatum sermonẽ attulerint. Quartum circa ipm dictũ respectu habito ad circunstantias temporis loci ⁊ similium dum dicit an ad ea que interrogaueris ex tempore verisimilia responderint. ad que tria presens inuestigatio intẽdit. Primo igitur qui testis videatur simpliciter dicere veritatem subsequenti testimonio declaretur.

2 **Testis** causam ⁊ sui testimonij faciat manifestaꝫ, in auth. de testib. §. ⁊ ſz dudum, qõ iterpretatũ est vt not. C. de testi. l. solã. ꝑ Inn. de testi. c. cum causam in glo. de causis. j. vbi allegat d. §. ⁊ ſz. Si interrogatus fuerit de causa alias stabitur dicto suo qz verbosus esse non dz: hoc manifeste docetur qõ qui cãm sufficientem sui dicti non reddit, non simpliciter ſz malitiose loqui videf. vel loquit simpliciter ea simplicitate q̃ stultitiam includit que est legibus inimica. Qui vero cãm sufficientem assignat, videlicet simpliciter hoc est pure, ⁊ sine plica, vtius est loqui simpliciter, que simplicitas legibus est amica. Qualiter autem causa reddatur, declarabitur in sequenti testimonio.

a **Testis** ⁊ interrogatus de cã eius ꝙ direꝛat dixit scio⁸,
3 qz scio, vel qz sic est. ℟ Istum est huius dicto stãdum non esse per Inn. extra testib. c. cum causam. ⁊ in Spe. eod. tit. §. nunc tractandum qualiter in testium examinatione. vers. de visu. probatur supra in fine ibi, vel scio: qz scio. ⁊ cũ eadem sit rõ cum dicto, ꝙ esse non dz. ff. de peti. her. l. ꝓ herede. ⁊ not. de offi. procu. Cel. l. fin. vbi. gloss. in verb. non habent vt dixi et de exercit. l. j. cui assentio. Nam dictum debet probari per aliud manifestius eo, nõ per idẽ, vel per aliud manifestũ eque vel minus.

b **Testis** causam suit dicti reddere debet per id quod alio quo corporis sensu percipitur, qz secundũ naturã nil est in intellectu, qd̃ prius nõ fuerit in sensu. Unde si de aliquo visibili interrogef per visum causaꝫ redd. t, vt dicat id, sic scire qz vidit, ⁊ eodem modo si de dicto, vel cantu per auditũ. Si de odore per odoratũ. Si de sapore per gustũ. Si de lenitate, vel asperitate pertactũ. ⁊ pariter de similibus. Istud legibus cõprobatur, vt ff. de testamen. l. quitestamẽto. in fin. de his que in test. delen. l. j. in ꝓin. l. testũ. vbi gl. in verb. presto. C. de testi. ⁊ ibi ĩ eo q̃ requirit eos fuisse presentes, ⁊ ĩ auth. de her. ⁊ fal. ℟ si vero absint

sibi se adfuisse ⁊ vidisse. ⁊ a nr̃is maioribus est receptum p Inn. in d.c.cum causam.⁊ in Spe.eo.tit.§.nunc tractandum.⁊ Ja.de are.⁊ Cy.C.eo.l.testiū. Sunt ēt quedã que per diuersos sensus percipimus, vt motum alicuius rei per visum, per tactū ⁊ auditū vt motū cãpane per sonū. Similiter ⁊ alicuius rei, quam per visum ⁊ p tactū percipimus quandoque etiam ad cognitionem non sufficit vnus sensus, ⁊ tūc vtraq; ratio reddi potest, seu dz.

5 Testis dicit † aliquem esse dñm rei, ⁊ causam non reddidit, qm̃ nec interrogatus fuit, an eius dicto stet? Responsum est per Inn. in d.c.cum causã.⁊ in Spe.in d.§. nūc tractandum.⁊c. non esse standum. quod em̃ traditum est, valere dictum sine causa, cum non interrogatur, in his receptum est q̃
c ab aliquo sensu corporis percipiuntur, c vt dictum est, dominus autem magis ab hominibus ratione iudicatur, quam sensu percipiatur. hoc autem ad iudicem pertinet non ad testem. Idem dicendū est, si testis dixerit aliquem ebriosum, vel iracundum, ⁊ cãm non adiecit, cum ēt hoc sensu non percipiatur et hoc iure vtimur. ⁊ hoc contra videtur hec q̃ constituta sunt in l.testiū. C. de testib. enumerationem pecunie posse probari per testes, qui viderūt. solus em̃ color videtur. An autẽ sit pecunia, vel aliud, ⁊ an sit aurea vel argentea iudicat intellectus. Et similiter per auditū solum vox auditur, significatio aūt in intellectu pcipitur, sensus aūt corpis maioribus ⁊ infantibus est, ⁊ a nobis ⁊ ī brutis, illi tamen non iustificantur qm̃ carent iudicio. per aliud ergo quam per id quod sensu percipitur rō reddi debet. dum ergo dicitur sensu corpis percipi, latius assumendū est. s. id quod per omnem sensum homini in notitiam deducitur, ita quod illud ignorare in supinam ignorantiam caderet. Et ita senserunt, q dictam doctrinam primitus tradiderunt: quis em̃ tam stultus, tãque ignorans reperitur, vt pecuniam an sit aurea vel argentea non cognoscat aspectu, vel qui est qui ex sono verboꝝ intellectū non capiat. Tales quidem vt demētes iudices non admittãt, ⁊ super eorum testimonio non disputatur, sed propter personã
6 non creditur. Et vt † hoc euidentius declaret, considerare oportet qd res quedã sensu percipiuntur, ⁊ ex his cū magno discursu p intellectū aliqd iudicat, vt quē esse dñm. Nã qz vidi titulū ⁊ qz vidi legitimis tpibus possidere ex his concludo dñm. Per modum em̃ cuiusdam syllogismi ad notitiam huius deducitur ⁊ hec sunt que dicta nō sufficiunt, nisi cã reddatur per premissa q̃
d sensu percipiuntur. Quedã sunt que non sensu d absque discursu aliquo vel saltem cū modico percipit intellectus, vt quem possidere. ⁊ loquor de ea possessione que est facti, vt numerare pecuniam, quem ambulare, ⁊ similia, ⁊ in his dictum sufficit, cum
7 non interrogetur de causa eius cuius gratia de facto † questionē
e occurrentem subdamus. Testis dixit fundum valere decem e, an probet si non fuit interrogatus de causa. Dixi non probare. Nã valor fundi non nisi cum magno discursu percipitur, sed ex fructuum quantitate ex situ ⁊ circunstantijs rerum ex valore. Syllogisat em̃ intellectus ex his nec horum est communis notitia. In frumēti vero estimatione, vel alterius animalis ad vsum hominis destinati, secus esset nam ex solo affectu vel tactu estimationis est communis notitia. In equo vero estimando, sicut in fundo discursus requiritur. ⁊ forte vehementior. f

8 Testis dixit † aliquem dominum, et causam adiecit, qz vidit eum possidere tanto tempore quod p̃scripsisset. Responsum est per Inn in d.c.cum causam.⁊ in Spe.eo.tit. §.nunc tractandum. vtile dominium esse probatum, si non fuit vlterius interrogatus. Sicut em̃ probat dictum, si non interrogatur de causa, ita sufficiens causa est, si de causa cause, vel eius circunstantijs non interrogatur, hic de ea prescriptione intelligendum est, in qua titulus non requiritur, ⁊ sic ex eo quod possidere conspexit, sine magno discursu comprehenditur eum dñm. quod si titulus requiratur, non sufficeret nisi de titulo sufficiens testimonium redderetur est em̃ quid a possessione separatum.

9 Testis dixit † aliquem possedisse, et causam non adiecit, videbatur non probare quia possessio est ius insistendi rei non prohibite possideri, hoc quippe sensu non percipitur, sicut nec dominium. Sed responsum est quod sic per gl. in
g ver. stipuletur. in l. stipulatio g ista. §. hi quoque. de ver. obli. et p Inn in d.c.cum causam. ver. videtur, quod si testis dicit. ⁊c. nam ad possessionem que facti est ⁊ sensu percipitur. ⁊ hoc referendū est. Idem in similibus que ius ⁊ factum sonant.

10 Testis dixit † aliqua vera esse, quia audiuit dici. responsum est quod non probet, vt not. C. de testib. l. testium. in gl. in verb. presto. ⁊ de aqua plu. arc. l. hō. § idem Labeo. ⁊ c. licet ex quadam. ⁊ c. series. extra de test. in auth. de her. ⁊ fal. §. si vero absunt. co. j. ⁊ in Spe. eo. §. j. ver. item. quod non probibet. Testimoniū em̃ de auditu alieno regulariter nō valet. Huius rō est qz rō nō est manifestior dicto, sz eque vel minus. Iudex em̃ nō audit a teste, ⁊ ex ei⁹ dicto cert⁹ nō reddit, id de causa querit. Si igitur ab alio se audiuisse respondit, ignotum per ignotius ostendit. Sed si addat se audiuisse ab aliquibus qui se vidisse dixerunt, causa videtur aliqualiter manifestior dicto, insufficiēs tamen est, non enim testi creditur nisi in iudicio per iudicem iuramento prestito parte presente, vel contumace solenniter examinetur. Sed cum testis audiuit alium, se aliū vidisse dicentem ista solennitas defuit igitur insufficiens est causa. Sed si
11 forte † scriptura continens dicta testiū deperiret ⁊ extarent qui
b dicerent se vidisse aliquos testes idoneos iurare in causa, ⁊ solenniter examinari, ⁊ dicerent se vidisse tunc eorum testimonio standum esset, vt no. ff. eo. l. curent. facit C. eo. l. testium. in fi.

12 Testis dixit † aliqua vera esse qz credit sic, eius dicto standū
i nō esse ab omnibus respōsum est per Jac. de Aret. ⁊ Cy. in l. testiū. vers. secūdo casu. C. eo. magis enim iudicē quã testificetur nisi causam propter quã credit sufficientē annectat, nisi in his que cōsistūt in artis peritia, vt medici ⁊ obstetrices, ⁊ similes q de credulitate deponunt nō enim sunt ppriẽ testes, sed magis vt iudices assumūtur ad illū cause articulum iudicandum. l. j. de ven. inspic. ⁊ quod ibi notatur circa princip.

13 Testis dixit † aliqua se vidisse, ⁊ interrogatus de causa nullam reddit, responsum est per Innoc. eius dicto standum esse in d.c.cum causam. in gl. de causis §. qz in dicto sensum exprimit quod verum est, quod enim demonstratur est amplius demōstrari frustra est, vt ff. de do prele. l. j. in fi. Nec repugnat quod visus decipi potest similiter ⁊ ceteri sensus, qz intelligimus personas testium esse pbatas in quibus secundum quod communiter accidit non cadit sensus deceptio ita, q non
k cognoscebatur ab eis. ¶ Porro si sensum decipi cognoscerent,
l non k testificarentur l.

14 Testis dūz de vita † ⁊ moribus alicuius interrogaretur deposuit ⁊ causam sciētie reddidit: qz ⁊ vicinus ⁊ cōsanguineus est: ⁊ sic videbat eius dicto nō standū: qz p nullū
m sensum corporis m causam reddit. Dicebã stãdū esse, sufficit enim sensum exprimere, vel aliquid, per quod secundum communiter accidētia, per sensum habeatur notitia: quia eius vicinus, vel consanguineus est, videtur secundū quod communiter accidit scire vitam ⁊ mores eius, per visum ergo causam reddidisse videtur,
n hoc etiã legibus cōprobatur, vt C. de in integ. restit. l. de tutela. ff. vnde cogna. l. octaui. in fi. extra de presump. c. quosdam ⁊ c. ff. loc. l. dominus horreorum. de fun. instr. l. si ita testamento. §. similier in ratione.

15 Testis † de sapore vini interrogat⁹, dixit esse dulce causam
o reddit, qz bibit: videtur non valere: quia bibere actuz respicit, sapor autem habetur per gustum, sed cum per talem tactum perueniatur ad gustum iustam causam reddidisse videtur, gustus enim quidam tactus est, vt Aristo. dicit.

16 Testis dixit † quod vidit Titiū pmittere Seio an tale testimoniū valeat dubitatur quia magis auditu quam visu peercipitur actus promittendi. Sed rñsum est per Ja. de Are. ⁊ Cy. in l testiū. C. de testi. per Spe. eo. ti. §. nunc tractandum. ver. de auditu. videtur aliter dici ⁊c. quod appellatio videndi videtur communis ad omnem sensum quo aliquid per
p cipitur. Quotidie p enim dicimus vidi tale vinum esse dulce ⁊ vi
q di talem rem esse duram, vel mollē q ⁊ similia cum recte alio sen
r su percipiantur, r An autem de tactu hec possent dici probabiliter dubitatur, sepe enim dicimus nos manibus tigere id quod non est tangibile, vt ī epistola canonica Joan. j. c. ubi manus nostre pertrectauerunt, que sunt de regno vite. Sed in nostram claram peruenit notitiam: sed illud pro claro intellectu apponitur, non quod vnum tangere pro alio sensu ponatur.

17 Testis dixit se aliquid † scire, qz p̃sens fuit: vel qz interfuit an probet, non enim p sensum aliquem causam reddit: ⁊ potest esse quod fuit presēs nō tamē vidēs, nec audiēs quod pleriq; dixerūt. Pro hoc C. de erro. aduoca. l. j. ⁊ ibi glo. verb. presentibus. ⁊ Jo Andr. extra de testib. c. p̃sentiuz lib. ⁊ Spe. eo. ti. §. j. vers. itē quod nō phibet testimonium, ibi dz
s presens arbitror tū qd pbet, quod em̃ dixit se presentem sic creditur per sensum suū cum non sit interrogatus vlterius, vt in precedentibus est relatū non autem potuit scire se presentē in isto negotio, nisi id intellexisset, hoc ēt imperiali constitutione probatur que dicit validum esse eius testimoniū qui sub presentia sua dicit debitū esse solutum C. eo. l. testium. Sed contra facit in auth. de here. ⁊ fal. §. si vero absunt. vbi innuit quod dz dicere se presentē fuisse, ⁊ vidisse. Sed sol. patet, aliud est dicere se presentē ⁊ aliud si aliū diceret fuisse presentē, quod ad p̃sentiã corporis refertur que sensu percipitur, non ad presentiam animi alterius quã testis q̃ sensu nō percipitur, ⁊ ita intelliguntur contra
18 ria. Sed si lex, † testator, vel contractus aliquid fieri debere aliquo p̃sente requireret semp intelligitur presente et intelligente, vt ff. de arbit. l. diem proferre. §. coram aūt dicere. de ver. signi. l. coram

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN

ig coram, secus † si notarius' in instrumẽto aliquid factum esse ab
t aliquo presente narraret, quia de presente ⁊ intelligente intelli-
tur. verba enim notarij, ⁊ iudicis sunt cum effectu iuris intelligẽ
da, aliter quam in teste, vt patet in verbo, promisit ff. de verb.
obl. l. sciendum, ⁊ quod ibi dixi versic. procedo vlterius reperi-
tur in actis. ⁊ Instit. de inuti. stip. §. si scriptum.

20 **Testis** † super ⁊ aliquo deposuit dicens, q̃ sic sibi videt,
quidã putabant eũ probare exemplo iudicum, q
pnunciant sibi videri. sed hec dissimilia sunt: istud enim verbum
mihi refertur ad iudicum intellectus, quod iudici congruit, ⁊ nõ
testi. Unde dicebam non probare. nisi hoc quod dicit sibi vide-
v ri⁹, sit coniunctum sensui, vt si dixit qõ vidit talem possidere, ⁊
videtur sibi quod sint decem anni. Ex eo enim quod vidit cõiũ-
r cto eo quod sibi videtur, bonum est testimonium⁵, vel si dicit se
vidisse vnum hominem, ⁊ videtur sibi qõ fuerit Titius, ⁊ simil.

ADDITIONES.

a Tb. D. Cdixit. scio Vide Bal. in l. ij. §. voluntate. ff. sol. matr. ⁊
Abb. in c. peruenit. de testi. cog. ⁊ Spec. in tit. de teste. §. i. versi.
de testimonio quoq; de visu. ⁊ Bal. in l. diem §. cor. ã. ff. de arb.
⁊ in l. si non speciali. C. de testi. ⁊ Ang. in auth. de test. §. si quis.
per glo. ⁊ doct. in c. in nostra presentia. de testib.

b Testis. Vide Pet. Cor. in cõsi. xxvij. in ij. vol. in presenti cõ
sultatione. ⁊ Abb. in c. consuluit. de appel.

c Percipiũtur. Adde bal. in l. solã. C. de testi. Inn. d. An. bal.
⁊ d. ar. Fl. in cũ causam. de testi. ⁊ ibi vide Abb. vbi alle. bart.
bicin ij. col. ⁊ ibi vide plures cõcor. per Fel. vbi omnino videas.

d Sensu. Adde Abb. post Card. in c. cum causam. de testib. cũ
concor. de quibus per Fel. ibi. in versi. modo hoc fallentiam.

e Valere decem. Mo. quod dicit Bar. hic, quod testis deponẽs
super valore, non probat nisi assignat causam etiam nõ interro-
gatus. vide Card. ⁊ Abb. in d. c. cum causam. de testib. ⁊ Bal. in
l. penul. C. de sent. que sine cer. quan. cũ concor. de quibus p Fel.
in pre. alleg. c. cum causam. de testib.

f Vehementior. Vide Alex. de Imo. in l. pretia rerum. in vlti.
colũ. ad leg. Fal. ⁊ ibi scripsi.

g In l. stipulatio. Adde Bar. in d. l. stipulatio ista. C. bi quo q̃
cum concor. de quibus ibi per Alex. ⁊ Jas. ⁊ vide Fel. in d. c. cũ
causam. de testim. versi. secundo tempera.

h Aliquos testes idoneos. Nota quod dicit Bart. hic, quod si
scriptura continens dicta testium. est deperdita, ⁊ extant testes
qui dicũt se vidisse aliquos testes idoneos iurare in causa, ⁊ so-
leniter examinari. tunc dicto eorum standum erit. vide plures
concord. per Fel. nec sicut nobis. extra de re iudi.

i Quia credit. Vide plures concor. per Fel. in c. sicut nobis. ex
tra de testib.

k Non testificatur. Vide Alex. in l. ij. C. de rescin. vẽd. in apost.
Bar. ⁊ ibi vide apostil. meam vbi plene scripsi.

l Testificantur. Vide Alex. in l. ij. in apostil. ⁊ Bart. ⁊ ibi dixi
in apostil. mea. C. de rescin. vend.

m Nullum sensum corporis. Vide Bar. in l. Labeo. ff. de supel.
leg. ⁊ ibi Alex. in addit. pe.

n Cl. de tutela. Et ibi vide Alex. ⁊ ibi apostil.

o Testis de sapore. Vide Bar. in consi. cxx. quidã Masiolus.
⁊ j. versi. vnum dixit. vide etiã Fel. in c. cum causam. in ij. fallen.
de testib. ⁊ ibi vide plures concord.

p Quotidie. Vide Alex. in l. j. in prin. in viij. col. si cer. peta.

q Vel mollem. Adde gl. in c. testes. iiij. q. iij. in c. quia. videt not.
ũ. qd. de qua facit festum Ludo. in l. sciendum. ff. de verb. obli.
cum concor. de quibus per Fel. in d. c. cum causam, ver. sed istã
conclusionem. vbi citat Bar. hic, vide Alex. in l. ij. §. fin. ff. soluto
matrimonio.

r Clos manibus. Vide plene per Jas. in l. manumissiones. ff. de
iusti. ⁊ iure.

s Dixit. Vide Bar. in l. j. §. tutor. ⁊ ibi vide apostil. in versic.
quod sufficiat. ff. de autb. tut. ⁊ ibi dixi, ⁊ vide Alex. in cõsi. xxix.
in vij. vol. incip. clarissime do. ⁊ in cõsi. clxxiij. in vj. vol. in causa
t lit.

t Notarius. Et quod verbũ. presentia, a notario scriptũ neces-
sario includat intelligentiam. allegat Bart. hic, tenet etiam do-
minus Soc. consi. cxiij. versic. licet poslet contra hoc. in fi. in pri
mo vol.

u Videri. Not. hic, quod verbum. videtur, quãdo iungitur cum
sensu corporis, tunc testis probat. adde Bar. in l. quid tamẽ. §. si
arbiter. ff. de arbi. ⁊ Alex. in consi. cix. visis, ⁊ vt oportet cõsi-
ratis. in i. vol. ⁊ hec adde ad no. per Fel. in c. quoties. in vlt. col. ō
testib. ⁊ vide Alex. in consi. clxvij. in ij. vol. in princ. ⁊ Jas. in l. j.
in prine. vlt. col. ff. de iusti. ⁊ iure.

x Testimonium. Adde intellige hoc, vt not. ad Bar. in l. quid
tamen. §. si arbiter. ff. de arbit.

Post tractatum rerũ vniuersaliũ p
tinẽtiũ ad testiũ di
cta est ad particularia descendẽdũ. Omnis autẽ res
super qua potest testis iterrogari, aut est res aliqua
in actu, aut ī potẽtia ad esse. Ītẽ eorũ que sunt in actu, aut est res
aliqua intra intẽtionẽ, aut est res aliqua extra intẽtionẽ. Ītẽ ea
rum que sunt extra, aut est substãtia aut quãtitas, aut qualitas,
aut relatio, aut actio, aut passio, aut tẽp⁹ aut situs, aut habitus,
aut est aliq̃ cõpositũ ex p̃dictis, vel aliquibus predictorum, ⁊
predicta per suas rubricas. ī singulariter prosequemur: q̃ tũ ea
que sunt in potẽtia, nõ intelliguntur, nisi per ea, que sunt ī actu
⁊ intentione intelligitur nisi per ea, que sunt extra. ideo ab his,
que sunt extra est inchoandum, ⁊ primo de substantia videam⁹.

Substantia si accipiatur p genere gene-
ralissimo, vel subalterno, vel
specie aliqua supra individuũ siue dicamus, q̃ sit in
tẽtio sola, siue q̃ sit extra animã vt Dialectici dis-
putant, ad tractatum nostrũ non pertinet. Non enim illo modo
sumpta, est nostro in commercio, licet enim dicatur hominẽ de-
beri in genere non tamen ipsum genus, vel species, ita debetur
21 sed istud individuum, q̃ solueretur: igitur prout † hoc nomen,
substantia, respicit individua, que in nostro commercio sunt, in
uestigationis nostre est: aut enim substãtia est rerum in corpora-
lium aut corporalium, de incorporalibus testificari nõ possum⁹
directo, quoniam sensu non percipiuntur: sed per alia dicta, vel
facta comprehenduntur, ideo de his sub tit. de actione, ⁊ passio
ne dicetur. Corporalis autem res sensu comprehenditur, igitur
de his dicendum est, licet enim Iurisconsultus res corporales
subdiuidat in plures, tamen ille subdiuisiones magis qualitates
rerum quam substantiam respiciunt. ideo de his in trac. de qua-
litate dicetur. de substantia ergo rerum corporaliũ est dicendũ.

Rem aliquam esse cõstat omne id, q̃
sensu percipitur, ſ̃ que
sit, vel fuerat eius substantia. si dubitatur, ad testes
decurretur, quamuis enim res p̃sonales, ⁊ visibiles
sint, ipsa tamẽ substãtia invisibilis est, vt in homine anima: vnde
22 circa rationẽ dicti testis põt pbabiliter hesitare. † Aduertendũ
est igitur, q̃ per rerum accidentia, que sensu percipiuntur, sub-
stantiam cõprehendimus, hoc autem tripertitum est. Quedam
23 † enim ita nobis cõmunia sunt, quod aspectu ab omnibus cogno
scũtur, vt lapis, lignũ, ferrũ, ⁊ similia, ⁊ in his sufficit si testis di
cat, lignũ fuit, q̃ vidit, ⁊ si vlterius interroget quid vidit, ⁊ dixit,
vidi habere formã ligni, seu qualitatẽ ligni, satis exprimit. Si vl
terius interroget que erat ille forma, seu quales ille qualitates,
non cogitur respõdere, nec debet interrogari, qm̃ nõ habemus
nomina manifestiora: his enim color ligni est albus simpliciter,
nec niger, nec vllo alio nole expressi⁹ dici põt, q̃ cũ dico, color li
gni est recte testis de his interrogat⁹ dixit, nescio aliter quã di
cerim ⁊ si simpliciter dicat, nescio, debet intelligi eo mõ ne sibi
24 ꝯtrarius sit. † Quedã autẽ non omnibus cõmunia sunt, sed certe
cõditioni hominum. vt aromata, lapides pretiosi, ⁊ similia q̃a
mercatoribus, ⁊ eorũ, artificibus manifeste cognoscũtur ab alijs
nõ: tũc p causa sufficiẽti duo testes oportet dicere. scz se vidisse,
⁊ se scire illius cõditionis esse: credit enim ei in hoc cũ nihil cõ-
b trarius, pbet sed q̃ simpliciter dixerit se vidisse ei nõ statur⁹ nisi
25 per alia illius cõditio doceat. † Alia vero sunt que nõ p homi
nes illius artis nisi per valde peritos cognoscuntur qd. sint q̃
sepe contingit in his rebus q̃ multas similitudines habẽt tunc
si res de qua dubitatur põt haberi: q̃ r⁹ dicit. quibusdã peritis cõ
mittatur qui de rei quidditate renunciẽt qb⁹ statur, ⁊ illis magis
iudicũ. q̃ testimonium est, vt in his quibus committit literarum
ꝯparatio facienda, q̃ si de quidditate rei q̃ desiꝫ vel haberi non
potest dubitetur ⁊ tã difficilis fuerit cognitionis ⁊ hoc gstat te
stib⁹ pitis qui talẽ rẽ viderunt esse, credẽdus est vt ī his qui pri
uilegior depditor tenorẽ pbãt ꝯstitutus p canones esse operi
26 mus ⁊ quod a nostris ꝑceptoribus approbatur. † Contingit ali
quando aliquẽ esse binomium ⁊ ex aliqua honesta causa nomen
proprium ꝯmutasse tunc dicẽdus est iustum esse errorẽ qui alio
nomine Phillippus vocatur vel qui alio nomine nuncupatur
27 causam autẽ dicti reddit vt s̃. Illud autẽ † quod a quibusdã est
receptum vt auditu vocis cognoscat homo nunquã approbaui
multe eñ similitudines reperiuntur l vocibus ⁊ sepe vidi vnus
alteri⁹ vocez fingere vt auditu idez omnibus videretur ⁊ in voce
eiusdez multas mutationes videam⁹, vt idez non videatur. Alia
enim est vox pueri, alia adulti. alia iuuenis. alia senis, alia sani,
alia egrotantis, vel rauci. alia ieiuni, alia saturi, vel ebrioſi. Ex lo
co etiã apparet mutatio vocuz. Aliter enim percipimus vocem
existentis ī eodez cenaculo, aliter ei⁹ qui esset ī alio existente me
dio pariete. Et etiã ex tempore contingit mutatio vocuz. Aliter
eñ p vocez pcipimus cuz ventus spirat, aliter quieto tempore.

cum hec sit quedam aeris repercussio. Apparet hoc non vniformiter fieri, quin tamen iudicium aliquod faciat non negarem.

ADDITIO.

a Tho. V. C Rem alienam. Vide Jas. in l. j. in princ. ff. si cer. pet.
b C Si non stat ur. Vide plene per Felyn. in rubr. de re et alii. in vlt. col. in fi. et Jas. in l. ij. § voluntatem. ff. sol. matr.

28 Tanceadem †rem numero esse istam cū illa, de qua retro aliam qui dem fuisse ponitur. si de re aliena ab homine loquit, fortis probatio est. Hec enim dubitatio contingit in terdum in rebus solo coherentibus. pone enim instrumentum emphyteusis continere fundū cuius fines sunt fundus Titij et fundus Sempronij, qui fines cursu teporis dominos mutauerunt. Vt igitur illum esse eundem fundum cum eo, qui in instrumento continetur, ostendam, hoc modo habeo ponere, et probare, q talis fundus, cuius olim erāt tales fines, et talis fundus cui hodie confines sunt tales. est vnus et idē fundus, et si testis hoc dixerit verū esse, et pro causa adiecerit, quia vidit olim illos fuisse possessores dictorum fundorū qui pro finibus apponūtur nunc vero videt possideri ab istis. sane dicit: nō enim de dño finium disputatur. sed sufficit q testis aliquid dicat, propter qō illi fines taliter denominati fuissent, sed constat a possessore fundum denominari solere. Sz aliquādo vetustas, vt testes habeātur ó visu non patitur: tunc puto sufficere si testis dixerit se a suis audiuisse, antiquis fide dignis, q talis fundus qui pro fine apponitur iā fuit Titij postea venit ad aliū gradatim singulos nominando, vsq; ad eum, qui nūc possessor est, et hec est opinio circūcolentiū. hoc enim receptū est sufficere in probatione cōsangui-
29 nitatis, qō grauius est. †Aliquando dubietas hic occurit in animalibus: vt si dubitatur, vtrū equus, vel mulus sit ille, qui ante fuit Titij. nō enim ista per faciem cognoscuntur vt homines, sed cum corpora animaliū nō cognoscātur super coiō, possunt esse signa, per que recognoscūtur de facili, ex quibus testis sui dicti
30 causaz poterit cōprobare. †Aduertendū tñ est, ne cōtingat decepcio qz quedā sunt que mutari possunt facto hominis, vt in boue coinuncque in igne apposita in partem aliam volui possunt. Quedā etiā animalia in eo ferro signantur, vt valeāt recognosci. Sepe etiā de hoc dubitari cōtingit in speciebus aliarū rerū mobilium, et harū quedā sunt multa varietate cōposita, vt libri, vasa argētea et talia varijs formis ornata, et bis similia, et hec recognoscūtur de facili, et si testis ideo se cognoscere dixit: qz vidit et diligenter adiuerit, puto sufficere, sicut de aspectu faciei de homine diximꝰ. Quedā botū sunt magis simplicia, et tunc ꝓpter multā similitudinē, quam cum alijs eiusdē speciei reperiuntur habere recognitio difficilis est. et harū quedā accipiūt formam opere manufactam, quedā ab ipsa natura formata producūtur. Prime quidem, qz eiusdem hominis opere, secundū varietatē teporis sunt diuerse et de facili possunt habere signa, vel in ipsarum confectione concurrentia, vel ex post facto accidētia, ex quibus recognoscūtur, tunc testē oportet per illa signa vel ipsorum vnā tātū causaz notabilē reddere, cū receptum sit qō per duas demōstrationes, vel vnā notabilē res certa demonstratur, qō si hec signa deficerent, causam reddi oportet per aliquid qō sit extra ipsam rē. Exēpli gratia, quedā referamus interdū ex vase ad fidē de rei idētitate adducimur. Quid enim si habebā cultellos cōmunis forme in vagina difformi, et apud te vagina dignoscitur cū cultellis. Vel quid si in marsupio difformi, et diformiter ligato pecunia certā posui, qō marsupium apud te est cum tāta pecunia quāta enim cultelli per se nec pecunia per se recognosci nō valeāt, ex vase tū eadē esse numero recte dicā. Interdum etiā aliarū rerū coadunatione, adducimur ad dicendū idē esse, quid enim si in marsupio forme cōmunis posui certam quantitatem pecunie auree, certā argēteam, certam ere cōtaminatam, et marsupium apud te reperiatur illius forme communis, cum eisdē quantitatibus: Certe ad fidē adducor qō corpora sunt eadē. Interdū est persona habentis, hic comprehēditur: quid enim si scyphum meū cōmunis forme perdidi, et apud te reperiatur: nē pe cum a me causam habeas, illum eundē esse certū est, nisi aliō doceatur expresse. Vel quid si apud famulū pauperē reperiatur scyphus argentens forme communis dicā esse scyphum dñi sui, quē eiusdē forme cōmunis ante habuisse cōstat, nisi aliud docea tur. Hoc etiam Salomonis probatur exēplo, qui illius iudicauit esse infantē, qui eum diuidi cōtradixit, nec bis cōtradicit, qō cōstitutum et responsum est in libello tam in reali, qꝫ in personali sufficere, si pecunie dicaf numerus, materie vero facte, materia, et species, et scyphū argētū et similia, et iſtud sufficit, vt admittaf libellus, nō autē in ꝓbatione sufficeret, quādo cōstaret, q eiusdē materie et forme reperirētur, qz enim plurium diuersitas rerum nomi e comprehensorum probationē facit obscurā, vt cōstitu-
31 tum est, h.. negitur rerū multiplicitatē reus doceat. †Quedam ab ipsa natura formata producuntur, vt fructus in quibus cum natura vniformiter operetur, ex forma, et plurium recognitio est impossibilis, vt in vino, et frumento in eadem regione nato, igit recurrendū est ad signa, que ab extra veniunt. Si enim frumenti meum fuit in certo loco depositum, et ibi reperiatur illud idem esse presumitur, nisi de mutatione doceatur: si tamen aliqui fructus essent, qui summum gradū bonitatis attingerent, bi certi dicūtur vt constitutū est et tūc recognitio esset possibilis ex colore, odore, et sapore, et similibus, licet autē hec ꝓbatio qō sit eadē res, difficilis sit, tamē ꝓbatio qō non sit eadēres facilis esse potest ex diuersitate forme, et etiā qualitatū, que nō possunt absq; magni voluminis absq; adiectione chartarū: aliud in bis qualitatibꝰ, que adesse, et abesse possunt absq; corruptione subſtātie,

32 Peremptam †rē seu deperditam esse dubium est. quoniam hoc priuationē significat, quod qualiter probetur, tum ad eum, ad quem rem peruenisse nō constat. Sed tis liquet rem non esse, vel deperditam esse, si adhibita diligenti inquisitione rem non reperit, et nō reperire se asserit, nisi per aduersarium aliud doceatur. Sed si ad aliquam rem peruenisse constat, et ipse rem deperditam, vel peremptam esse dicat, hoc probare debet. Hoc autem interdum iuramento solo probatur, vt ad rem exhibendam solo iudicis officio arcebatur, vt cōstitutum est in eo a quo instrumenti producti exhibitio postulatur. Sed ad hoc ture obligationis tenebatur, tunc hoc debet manifeste probare quod in rebus solo coherentibus fit de facili per aspectum, vt si ibi erat domus, que nunc non est. Si ibi erat fundus qui nūc non est, quia chasmate perijt. In rebus vero mobilibus etiā possibile est quod quis casum viderit quo res perierit, vt rem extingui incendio, vel impetu aquarum, vel facto hominis, et in bis directo per visum testis rationem dicti sui reddere potest quod si talis casus visus non fuerit, potest aliquando natura ipsius rei probari peremptio. sunt enim quedam que ligo tempore seruari non possunt, sed modico tempore naturaliter pereunt, vt fructus quorum quidam paucis diebus, quidam mensibus, quidam anno pereunt, et animalia sue etatis tempus longissimum habent naturaliter limitatum, quod tempus si ea ꝑsum fuerit, rem cōstat esse extinctam, vt est in b omne dictum. In bis vero que seruari possunt est ad alia iudicia recurrendum vt si horrea, in quibus res erat reperta sunt fracta, et alie similes presumptiones, hec omnia legibus comprobantur. Illo autem perdentis culpa inuenisse presumatur, alibi dicemus.

33 a Cura †carnium a abūdātia bibēdi rū cōmissa est aliqui bus a populo Perusino, q animalia multa emerūt in Apulia conduxerūt ea in territorio Perusino, ea tenuerūt p annū faciebātq; de eis occidi prout quotidiana necessitas exigebat, pastores quā plura ex illis animalibus in suis neribus, et i pascuis perēpta, et perdita retulerūt: ficta ratione dicti officij scriptū est qui ab eis rationes exigebant non adhibeat eis fidē, Dixi, si cōmuniter sic alias cōtigisset et certo numero tot animalia illo tēpore perdidissent, absq; probatione dita p hoc verisimile, si eīm i hoc genere causarū etiā omnis morte p verisimilia receptū est probari multo fortius dicta in pastorib deponenti esse credendū. Sicut eīm Duarenus militis creditur sic et pastori de morte animaliū est videndum ita equū visum est, vt lege lata ipsius ciuitatis sic determinaretur.

ADDITIO.

a Tho. V. C Cura carniū n. Vide Aler. in consi. xiiij. vol. mature quod est duplicatum consi. cxli. in j. vol. vbi Aler. not. quod tract. iste non inueniatur esse Bar. nisi vsque ad hoc capitū, et quod ipse habet perfectum, et idcirco concludo huiusmodi tractatum esse perfectum, ex verbis do. Aler.

34 a Vinū †dixit qz vidit dixit a, ꝑhare, qz bo respicit p quē ad istius notitiā peruenitur, sed dixit qz vidit colorē dubiū habet. Vā aqua tincta de colis, vel moris colorē vini hz sitr lixiuiū, et vrina. Quedā ergo per testē addi opz, sez, qz vidi, et odorani, ex bis eīm duob sentit ca vinū nō ptingit deceptio cōiter: vt dicat, qz vidi, et gustando vidi bec i taberna vinaria, vel extrahi de vase vinario, et similia, se aūt si ī apotheca spectarij, potuit eīm esse syrup, vel, si sic visus ergo in ꝓdictis fine alijs adminiculis ad fidē indicēdo adducit. Sūt aūt alia adminicula, vel sensus alij attēdūt, vel locus, vel tps, lz eīm i cereo paschali pte facto, vue videant, aspectu tñ ex loco, et tēpore cōprehēdim cerā esse ad illā similitudinē cognitā, aliud si in vite tpe cōgruo videretur, qō in similib arbo
35 tror admittēdū, et etiā ex bis modis negatiua directe ꝓbat, quod

quod talis res non erat lignum.⁊ similia. Cum enim ad certum corpus non referamus, est negatiua coarctata:⁊ sic per qualitates quos percipit sensus, directo representatur eidē quod alia substantia non est: sicut cum diem video, directo comprehendo noctem non esse:⁊ econuerso vt Proculus respondit. De aliis vero negatiuis infra locis suis dicetur.

ADDITIO.

a T.D.C. Dixit. Adde que no. Bart. in cōsil. cx. quidam Masiolus.⁊ ṡ. ver. de sapore.

36 **Hominem virum** †fuisse vel aliō animal, dixit qualiter aūt huius dicti causa reddatur, est manifestū si de sano loquamur. Dico enim me scire q² vidi operationes hominis, vel alterius animalis illius speciei, scilicet edere, bibere ambulare loqui,⁊ similia: sed in puero potest esse dubium. qō enim de partu quem dicunt, natum viuum, sed statim mortuum: alii negant viuum fuisse, vel de eo qui in actu moriendi erat, quidā iam mortuū: alii adhuc viuere dicunt. Respō. si testis dixerit viuere, q² vidit eū mouere, nō probat. nā in mortuo sepe visuz est, vētositates in corpore sepie motū facere. dicat igitur testis quo motu, si tibias vel brachia extēdere, vel arctare vidit, hec quidē actio vel passio anime est: vel si dicat se sēsisse diastolem,⁊ sistolem pulsum, hec quidē a corde causantur, vbi radix spirit⁹ vitalis est. Idē si dicat, q² vidit emittere ⁊ attrahere flatum, aperire oculos,⁊ claudere: hec proculdubio viuentis sunt.

37 a **Mortuum hominē** †ᵃ dixit, qualiter causa, siue ratio reddatur, est hesitatio. Mors enim est priuatio vite, si priuatio ergo negatiua, cuius difficilis probatio est. Sed animaduerte de morte: quid in causis paruis: quid in magnis maioribus ⁊ maximis. In paruis quidē, vbi preiudicium modicum versatur: vt si de aperiēdo testamēto tractatur ⁊
b similia, non solum per visum, sed per leuē presumptionēᵇ pbatur
38 mors. In causis vero † magnis vbi magnū preiudiciū vertitur: vt si de hereditate cōtenditur: vel alio cōmodo pecuniario etiā magno, per famā mortē probari iuris interpretes tradiderūt ꝙ intelligēdū opinor nō de fama que ab hominib⁹ vilibus ⁊ causis leuibus sumpsisset originē. illam enim leuē presumptionē reputo. quā in precedēti articulo sufficere receptum est. Sz intelligo de fama que ab hominibus grauibus,⁊ causis rationalibus
c originē trahat, quid enim si intrauit mareᶜ,⁊ superuenit tempestas,⁊ expectato tēpore cōgruo nō est reuersus,⁊ perquisitus p loca verisimilia, nec ipse est inuētus: nec nauis est inuēta. Quid etiā, si in magno exercitu visus est,⁊ finito alias secuto cōflictu nō inuētus,⁊ expectatus est,⁊ a cōsanguineis perquisit⁹. Quid enim si per loca insidiosa trāsiuit, nec postea est repertus: Quid etiam si per loca nō insidiosa transiturus de domo recessit mercator, bone vite, diues,⁊ a familia expectatus per tēpora nō reuertitur,⁊ perquisitus non reperitur. Dico ꝙ fama que ex causis istis pgreditur,⁊ similibus, non est leuis presumptio: sed pbatio que iudicē,⁊ bonum virum adducit ad fidē: sit ergo causidicus in pbando attentus. Sed si ponamus senē discessisse,⁊ tāto tēpore stetisse, qō nūc si viueret, centum annorū etatis esset, erit quidē hec sufficiēs probatio: qualiter autē possit talis etas probari, j. in tit. de tempore discernem⁹. De profugo autē, seu vagabūdo: vel alio in quo predicta indicia cessant, plus dubitatiōis est: sed causas absentie inuestigādas arbitror. Si enim pter inimicorum potentiam aufugit,⁊ se per mundum occultat,⁊ vbi sit ignoret, quātiscunq3 tēporibus ignotus extiterit, ad mortis fidē iudex non adducetur: nisi indicia alia doceātur: vel ad excessum etatis longissime ⁊ legitime veniatur. Sed si per mundū vagari cepit lusor luxuriosus, bellicosus tūc ab eo tēpore de eius vita cepit dubitari, si postea quinquēniū sit elapsum, nec de eius sospitate aliter aliquid sit notum mortē pbatam arbitror. sic enim Imperator cōstituit in muliere, que virū tanto tēpore expectauit:⁊ licet hoc p posteriores leges mutauerit, tñ quātum ad matrimonium illud fecit, que causa est maior ⁊ sequentē articulum respicit. In predictis etiā puto iudicē postulāte eo cuius interest debere exploratores mittere pro fama, sicut cum rerū discussio agitat: q² si in minoribus causis hoc fit,⁊ in maiorib. qdē cau
d sis fieri debet: vbi maius periculūᵈ vertit: vt puta si fame, vel status causa, ex hoc principaliter oritur, inter quas est, si d alio matrimonio cōtrahēdo tractat. graue est enim vxorē propriam alii copulatam recipere,⁊ bona apud aliū trāslata retrahere, dicte probationes nō sufficerēt: sed constitutū est, ꝙ si mulier mortuū virū audierit, illius sub quo militabat dictū recipiat, qui apud acta cū iuramento deponat, ꝙ ille, de quo queritur pro veritate mortuus est, que cōstitutio ostēdit famā solā nō sufficere: nisi saltem dicto vnius testis causa idonea cōprobetur. Sz aduertēdū est, ꝙ cōstitutio nō requirit ꝙ dicat, ꝙ viderit eum mortuū, sz ꝙ in veritate mortuus est, que veritas potest in nostrā notitiā peruenire, etiā sine visu, sicut receptū est de eo, qui iurat de veritate dicēda, qō in aliis testibus nō sufficeret, sz ea q̄ relata sunt. Sz finge quē in terra longinqua mortuū, qui sub nemine militabat, qualiter in hoc genere causarū talis fiet pbatio: puto ꝙ si fama esse probaret in loco vbi causa agitur,⁊ pbaretur etiā ea forma certi loci vbi mortuus dicit sufficere vt illi⁹ loci fama loco dicti eius, sub quo militabat, succedat. qō enim dictū est i hoc genere fame probationē non sufficere, intelligēdū est de fama simplici quē mortuū esse, nō de fama que in certo loco, vbi qs mortuus
39 dicitur, hec enim est vehemētior. † Pone testes dicere quē mortuum, q² interfuerunt eius sepulture, nō ꝙ ipsi viderūt cadauer, q² erat capsa coopertum linteis vel pānis inuolutū: sed si tunc ab hominibus dicebat, proculdubio in hoc genere causarū pbabit. Satis enim ad fidē iudicē adducit, sz ea que cōmuniter a no
40 stris maiorib⁹ obseruātur. † In maximis vero causis vbi hominis vita periclitat: vt si de homicidio accusetur: vel de puniēdis seruis, qui nō iuuerunt dominū: vel de torquēdis eis pro homicidio inueniēdo, lege cautū est ꝙ debet cōstare ⁊ liquere hominem interemptum, id est, liquido apparere, quādoq3 fit per relationē officialis, qui ad hoc mittit: quādoq3 ad testiū examinationē recurritur: vt in occisis possunt aliquando manifestā causam reddere: vt si viderunt eum capite mutilatum: si viderunt venas gule precisas,⁊ inde sanguinem effundi, donec frigidus remanēret,⁊ sine sensu,⁊ similia. Aliquādo talia signa visa nō sunt vt in eo, qui dicitur suffocatus, nonunquā etiā ad sui defensionē dicit quis aliquē ante naturaliter mortuum, quā ab eo percuteretur, nonnūquā cōtingit ⁊ mortē expedite probari, vere in causis maioribus,⁊ magnis: vt cum certa die ⁊ hora quis mortuus dicit. Nec enim ita limitate raro in famā deducūtur, vnde ad proba
41 tionem testium de visu peruenitur. † Si igitur dicit testis, ꝙ talē vidit mortuum, nec interrogetur vlterius, puto sufficere,⁊ si interrogetur quomodo cognouit ꝙ mortuus esset. Et si dixerit ꝙ vidit eum absq3 aliquo motu, absq3 emissione ⁊ attractione spiritus, tetigit ⁊ nullus motus erat in pulsu, hec enī certa signa sūt mortui. Sed si diceret: q² mori,⁊ expirare vidit eū, puto sufficere, satis enim cōmuniter cognoscitur id: nec verbis clarioribus potest exprimi sed ⁊ si dixerit q² vidit habere oīa signa,⁊ omnē aspectum mortui satis exprimit. est enim ille aspectus communiter notus, etiā in mortuo de recēte. hec enim testificatio euāgelico corroborat testimonio dicēte, ad Iesum autē cum venissent,⁊ viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura. Sed ⁊ si testis dixerit, quod eum sepelire vidit, hoc sufficere susceptum est. Sed si quis viderit aliquē: vel in mari, vel in flumine pīci,⁊ corpus nunquā reuisum est. de illius morte recte testificatur. licet nō viderit mortuū. Certum est enim post illum actum quem modico tēpore victurū,⁊ salutis nulla indicia superesse. Si qs etiam viderit quem in carcerē claudi: vbi nihil erat ad victū,⁊ carceris custos fuerit ita quod eidem carcerato aliquid, qō pie non vidisset, inferri nō potuit post aliquos dierum cursus recte testificatur de mortē, licet cadauer non viderit.⁊ multa his similia visa sunt. que narrare magis laboriosum est quam subtile.

ADDITIONES.

a Tho. D. C. Mortuum hominē. Vide ṡ in tract. Bar. quomodo probetur mors,⁊ illa verba sunt eadem prout hic.⁊ vid Fel. quomodo probetur mors in c. quoniam frequenter. in §. porro. in vers. vltimo dum tangit Abb. vt lit. non contest.

b C Per leuem presumptionē. Vide Alex. in cons. clxxii ī vi. vol. vers. tunc succedit nu. vii.⁊ in cons. clxxxvii in eo vol. in fi.

c C Intrauit mare. Adde Bar in l. siquidē. vers. quero qualiter. C. sol. mat.⁊ in l ii. §. si dubitetur. ff. quem adm. test. ape.⁊ ī l. quoties. C. de nau. lib. xi cum. cōcor. de quibus per Pet. Cor. in cōs. cciii. incip quanquam. iii. volu.⁊ vide Alex. in l. ii. § si dubitetur in addit. Bar. incip. probetur mortuus. ff. quemadm. test. aper.⁊ eundem Alex. in consi. xxv. in iiii. vol. in causa ⁊ lite vertente.

d C Maius periculum. V. de Bar. hic. vers. sic enim Imperator vbi idem extendit etiā si de matrimonio contrahendo oritur cōtentio.⁊ Cy. post gl. in l. si quidem. C. sol. mat.⁊ bar. in l. ii. §. si dubitetur. ff. quemad. test ape.⁊ ibi forti⁹ tenet Io. de Imo sequutus Cyn. in d. l. si quidem ꝙ idistincte vbi tractatur de magno preiudicio,⁊ cōmodo pecuniario requiratur vera pbatio mortis ⁊ non per famā ⁊ coniecturas. vide Alex. in cōsi. clxxxvii. in v. vol. in fin.⁊ Fely. in c. quoniam frequēter. in §. porro. in xi. col. vt lite non contest.⁊ eundem Fely. in c. sicut. in v. col. de re iud.

a
42 **Titium esse** ᵃvel † fuisse vult aliqs pbare quia pars aliqd factū esse fatetur per vnum hominē, sed illum fuisse Titiū negat, propter quod ad testes recurrit. Si testis dixerit Titium fuisse illum quia vidit, satis est: idem si dixit, vidi faciem eius, satis exprimit. Nam Paulus respondit, ꝙ p imagi

nem cognoscimur. Tot enim Deus fecit in faciē, quod fere est impossibile reperire homines, qui i facie omnino similēt: secus puto, si a tergo dixerit se vidisse. Huic autē dicto de visu, derogaret ex loci distātia. Si enim a lōge dixerit se vidisse, aduertēda est distātia, vt si tāta in qua sensus communiter possit decipi, plenā fidē non facit: secus distātia esset modica, ⁊ hoc a nostris maioribus est receptū: ⁊ ideo vt p̄dicta cessent, sepe dicto testis adijcitur q; vidit, presens fuit, sed si simpliciter dicat vidi, intellige de visione plenaria, que est de propinquo, nisi interrogetur vlterius, cū etiā a longe vidisse se, vt consueuit apponi loci distantia, vel per mēsurā, vel per exemplum alicuius loci notorij, vt ex hoc cognoscatur an iudex ad fidē adduci debeat. sed si simpliciter dixerit a longe se vidisse, nec de distantia aliquid expri-
43 matur, eius dicto ad plenam fidem stādum non puto. ¶ † Huic
b etiam derogatur ex tempore, quid enim si de nocte b dixerit se vidisse, cum enim illo tempore sensus decipiatur, faciliter non putarem ei standum, nisi bene se recognouisse exprimeretur, vel ex approximatione multa, vel ex lumine alicuius magni ignis, vel
44 lune. ¶ † Et etiam derogatur ex qualitate, qō qualiter fit est videndū quid enim vt in facto accidit, si testis dixerit quod dum in taberna tōsoris in speculo se aspiceret in eodem speculo illū vidit, ⁊ Titium fuisse cognouit: huic enim dicto stādum non arbitror: illa enim visio per lineam reflexā fit, ⁊ imago psone multo minor quā fit oculis nostris cernitur, sicut si multum persona distraxerit: ideo non facit fidē sicut dicitur de distantia loci, ⁊ receptum est. Quod autē dictū est, q sufficiat dicere se vidisse, etiā ratione illa non videtur subsistere, non enim sufficit videre solū nisi etiā interior precedat notitia de quo in reddendo causam ō causa nil dicit, sed cum nullius dictum intelligi debeat vt loquatur vt stultus, maxime in proposito vbi de teste loquimur, cuius persona vt idonea est recepta, dicēdum est sufficiētē causam reddidisse, vt sic dicendo se vidisse illum fuisse Titiū omnia dixisse videatur, que ad cognoscēdum quid sit Titius requirūtur nisi interrogetur vlterius, cui congruit q relatum est sufficere causam dicere, nisi de causā etiā fuit interrogatus. ¶ Sed si interro-
45 gatus † fuerit si eum prius cognoscebat, ⁊ qua notitia respondere tenetur. Si enim dixerit quia erat suus vicinus cōtiguus, vel aliter cum eo assidue conuersabatur: satis exprimit, q si eum dicit alias vidisse semel tātum, ⁊ leui notitia, ⁊ postea magnū tēpus excessit, tunc plenā fidē nō faceret. De facili enim talis recognoscendi notitia perditur, vel ex imbecillitate memorie cognoscentis vel ex mutatione que in cognita persona otingit propter antiquitatē, seu infirmitatē, ⁊ alios casus. Sed si eū in pueritia recognouisse se diceret, nunc vero ad etatē adultā, seu virilē, pcessit ille, qui dicitur cognitus, proculdubio nō probaret, propter magnā multitudinē ⁊ mutationē que cōtingit mēbris: ⁊ hoc expresse ex edicto pretoris de ptu custodiendo colligit. Ista enim
46 iudicialis inuestigationis sunt s; causarum varietatē. ¶ † Interdum testes dixerunt, q viderunt hominē aliquid facere, quo aūt nomine vocetur ignorant, tūc ad iudicē spectat illum hominem exhiberi, vt si ille fuerit cognoscat a teste. Sz ⁊ si de mortuo homine queratur quis sit puto ex aspectu recognosci, vt diximus in viuēte, nōnunquā tñ in morte tāta fit permutatio, vt cognitio sit difficilis ex aspectu faciei, tunc de necessitate recurrit ad eos qui partiū corporis recognoscunt signa, que cooperta portātur.

ADDITIO.

a ¶ T. D ¶ Titium esse. adde Bar. in l. stigmata. versi. primo quero. in fi. ⁊ ibi Jo. de Pla. C. de fabric. lib. xi. ⁊ vide concor. p Fel. in cap. sicut nobis. de re iudi. Jas. in l. nō minorem. versi. vltimo bene signa C. de transact.

b ¶ Si de nocte. Vide plures cōcord. per Jas. in l. non minorem in fi. C. de transact. licet de Bart. hic non faciat mentionem, ⁊ vide Fel. in c. sicut. de re iudic. ⁊ vide Bar. in l. aut facta. §. tempus ff. de penis. ⁊ ibi Alex. in addit.

Quantitas alia est corporis continui permanētis perpetuo vel per aliquod tempus, alia corporum separatorum. altera rei successibilis, ⁊ transeuntis, vt quantitatis temporis, de quo non habemus nisi presens, quod enim preteritū est, esse desinit quod vero futurum est, nondum est, de hoc in tit. de tempore, dicetur. Alia est quātitas qualitatiua, prudentes enim suo ingenio, quātitates metiuntur per gradus, vt bonus, melior optimus pessimus, ⁊ mediocris, ⁊ alijs modis diuersis, ⁊ hec in tit. de relatione ponemus. De p̄mis ergo duobus inuestigādū est. de quātitate corporis cōtinui primus, vel de linea lōgitudinis vel altitudinis, vel de supficie tota vel de toto corpore: hec autē quantitas quatenus ad nos spectat, cognoscitur per mensurationem ad aliquid aliud, ideo constitutum est ⁊ de cōsuetudine obseruatur, vt ciuitas suas habet mēsuras, ⁊ pōdera, ⁊ ad quas rei quātitas mēsuretur, ⁊ discernatur, vt puta pedē, passum, can-
47 narū, modiū, ⁊ stadiū, ⁊ similia. Si igit † de lōgitudine alicuius rei querit determinate: ⁊ quot pedū sit tota lōgitudo talis rei, testis dixit esse decē pedū: q; vidit, sufficientē causam nō reddit: q; per visionē solā ipsius rei, de hoc certi nō reddimur, debet ergo dicere: q; vidi ⁊ mensuraui: vel mēsurari vidi mēsurare enim longitudinem, ⁊ latitudinē communiter omnibus notum est. Si vero de hoc indeterminate queratur, potest per visum simpliciter causam reddere: vt si testis interrogatus dixerit rem paruam, vel magnā, vel mediocrē q; vidit, satis enim exprimit, hoc enim satis est ab hominibus cōmuniter cognoscibile per aspectum in rebus que eiusdē speciei sunt. Idē si dixerit interrogatus de longitudinē alicuius rei, respōdit esse decem pedū, ⁊ vltra q; vidit, tantus enim pōt esse excessus: q; decē pedū esse ab hominibus qui illud viderunt cognōscatur, idē si dixerit, nō esse decē pedū
48 q; vidit. † De superficie vero totius corporis mensurandi tractatur, cū fundus venditur ad mensuram ⁊ cū de aliquo pariete quot cannarū sit querit vel de tabulis: vel de edificio ex tabulis cōpilato queritur quot pedū sit, ⁊ similibus: hoc enim cōmuniter omnibus notū non est, sed cōsistit in artis peritia, ideo si res de qua queritur haberi pōt, est per iudicē mensuratoribus cōmittenda, q si res haberi non potest, nō est credendū testib. qui de re mensura dicerent limitate nisi eos constet in dicta arte peritos, ⁊ se mensurasse, vel mensurari vidisse testentur vt in precedentibus est de substantia dictum. Indeterminate vero de tali quantitate per visum ab omnibus recognosci, ⁊ testificari est facile. De toto vero corpore mēsurando difficile est si queratur, quoniam corpus quodlibet per superficiē tegitur, que est secundum omnē eius visionem, ⁊ accedit ad mensurā que inest stante corporis integritate, ⁊ est possibilis si diuidatur, vel perforetur tunc superficies erit. Est ergo necesse q ipsius corporis quantitas p̄ quod extrinsecus ostendatur: vt contingit in his que pōdere mensura cōsistūt. Si enim queratur de quātitate masse auri vel argēti, nō de lōgitudine, vel latitudine: sed de toto corpore queritur, ⁊ si dicatur q est libra: vel alterius pōderis, non respōdetur de quātitate: s; de qualitate pōderis pōdus enim quātitas est: sed his rebus quas cōsistere in pōdere dicimus, hoc enim vt ex pōdere grauiori, vel leuiori maior, vel minor quātitas dis-
49 cernatur, vnde cōgrue de pōdere respōdetur. † Si igitur testis dixit massā esse decē librarū q; vidit, nil probat. Non enim per visum cōprehenditur pōdus. Solū enim superficies videtur, ⁊ posset esse cōcauitas intrinsecus. Sz si diceret pōderaui ponderibus, vel vidi pōderibus pōderari, satis esset, etiā si pōderibus limitate nō dicatur, pōdera enim ⁊ pōderandi modi cōmuniter cognoscūtur Sz si diceret q; ponderauit, vel q; suis manibus pōderauit, idē puto: q; pōderare in vero eloquio idē est q pōderibus examinare. Sz si diceret manibus tetigi, vel meis manibus, vel in meis humeris subleuaui, vel portaui, tūc pōt indeterminate testificari de ponderē, non determinate, licet enim tactum iudicetur de pōdere nō tamen determinate, nisi instrumen-
50 ta ponderatoria adhibita sint. Sicut † enim si queratur de quantitate eorū que in mēsura cōsistunt: vt vini, ⁊ olei. ⁊ dicatur decē lagenas esse, vel fuisse in aliquo vase: quia vidit, ⁊ ita determinate loquitur, nō probat, nisi adijciat: q; mensurauit, vel mensurari
a vidit: secus si indeterminate loquatur, secundum q̄d in precedentibus dictū. Aduertendū est tñ q licet per mensurationem totū illud qō in vase mensurato continetur cum mensuratum cōprehendatur: tñ vere ⁊ proprie in vase non est nisi illa superficies vini, vel olei, que tangit superficiē vasis. Cetere vero partes vini vel olei, vna super aliam successiue in vase consistunt, tamen
51 totum in vase esse dicimus. † In his vero, que non consistunt in pōdere, vel mēsura, vel ad ista nō reducuntur, mēsuratio totius corporis est difficilis nec posset fieri nisi a peritis i arte. Oportet enim q mēsuretur superficies cuiuslibet diuisionis, que sunt sex, scilicet s. ⁊ j. ⁊ ante ⁊ post dextra ⁊ sinistra, exēplum de tassello. Ex his que fit quātitas totius corporis colligit, posset etiā hic esse deceptio si intra corpus esset concauitas Corporum ve-
52 ro † separatorum per quantitatis inuestigationem scire oportet q; quedam sunt corpora ita minima q eorum dinumeratio esset impossibilis, vt in farina, ⁊ cinere, ⁊ etiam in ceteris pulueribus In quibusdā vero dinumeratio est difficilis. possibilis tamen: vt in frumentis, ⁊ in his sicut in corporibus liquidis per mensurā: vel pondus: ⁊ quantitas cognoscitur: etiam in modo attestādi est idem: quod supra dictum est. Eorum vero corporū quorum numeratio facilis est: quantitates cognoscuntur per numerum: numerus autem percipi potest tam per visum: quam per tactū. Recte ergo dicit testis: q fuerunt decem aurei: quia vidit: ⁊ si de materia constaret: ⁊ solum de numero dubitaretur recte diceretur etiam si certus esset: q fuerunt decem quia tetigit: ⁊ ista quantitas: que numerus vocatur: est omnibus cognoscibilis.

53 DIrit testis †vidi tradi ꝛ. corbes frumẽti, eũ ꝓbare iudicaui, tũc enim ad mẽsurã se vidisse tradi dño de necessitate inferꝛ, ꝙ mensurari vidit, alius si diꝛerit se vidisse tradi acerũ frumẽtꝫ, qõ erat ꝛ. corbes hoc eniti nõ debet esse traditum ad mensurã, ſz diꝛit acerum traditum tante quantitatis existere: hõt enim visu determinate non percipitur, vt traditum est, idem in similibus.

54 VAs vini †plenũ fuerat totũ cõsumpserat de eius quãtitate quest. est ad mẽsurã vasis recurrẽdũ est, ꝙ sit replẽdo eũ de alio ad mensurã, ꝛ hoc est ab o bus notũ, vel mẽsurãdo quãtitatẽ spatij vacui, ꝛ hac cõsistit i artis peritia. Qui igit alio dictorum modorũ vas viderit mensurari de quãtitate ꝛ cõtinẽtia ipsius recte iudicat.

55 VIcena miliaꝛ passuũ in singulos dies dinumerari Pretor iubet. Qualit aũt hec ꝓbetur distãtia, dubitaꝛ: diꝛi, si vulgi opi. ꝛ fama. inter loca certus milliariũ numerus nuncupaꝛ, illi stãdum nisi ꝓbetur contrarium. Credendũ est enim illud vulgare ꝛ antiquum a certa antiquorum mensuratione sumpsisse exordium. Est autem, qui postulat mensurari illud suis expẽsis mos gerendus est. erit autem hec mensura faciẽda paritẽr, secũdum quod cõmuniter comeatur, seu mensuratur secundum ipsius lõgitudinem, ꝛ hec cum dãdo spatium ad veniendum querimus, sed si super aliqua lõcorum distãtia, vel vicinitate queratur per directum, est faciẽda mensura itinere nõ attento, ꝛ si loci dispositio pꝛ terram ad mensurandum non patiaturꝫ quia forte palustris vel spinosus eraꝛ. per aerem est fienda mensura. vt est cõstitutũ in extravagãti, que monasterium mendicantium constituit intra certum numerum cannarum que mẽsurã fiet chordula per directũ trãducta: est enim possibil; mẽsura cuiuslibet distãtie, ꝓ aspectũ tñ, ſz hoc nõ oibus ſz geometris tãtũ si de hoc determinate loquimur indeterminate vero est cõmuniter cognoscibile.

QUalitas sine subꝛstantia naturaliter esse nõ potest subꝛstãtia aũtem aut corpoꝛea aut icoꝛpoꝛea. Corpoꝛea aũt alia est animata, alia est inanimata. Animata alia est anima rationalis, alia sensitiua, alia vegetatiua, alia inanimata. De qualitatibꝰ ergõ quãrlibet est videndũ. Sz substantia incoꝛporea est Deus, in quo cũ simplex omnino, nulla est qualitas, ꝛ tã summas res

56 ad inuestigandũ Juristarũ nõ spectat intelligentia. † Alie etiã sunt substãtie incoꝛporee ꝛ similiter nõ sunt inuestigationis nostre huiusmodi etiã sunt anime separate, quia de bis quãdoque queꝛitur in foꝛo ciuili, de cuius memoꝛia damnãda tractaꝛ, hoc aũt fit propter ea que gessit in vita. Unde cum qualitas quã habuit in vita diceꝛetur homo propter que dãnatur memoꝛia doctrina sumetur, de hoc etiam queꝛitur, cum de aliquo cõprobando in sanctũ agitur, tunc enim vita ꝛ miracula sunt probanda, vt est sacris canonibus constitutum vitã probare facile est. De

57 miraculis videamus. † Miraculum dicitur quasi admiratione plenum, ꝛ est miraculũ ad cuius effectus mãifestus est. Causa aũt eius omnibus simpliciter est occulta: quia solus Deus scit, vnde que a Deo fiũt ꝓpter causas nobis ignotas, ꝙ vires nostras excedunt. ideo miracula nũncupãtur. Et sancti Doctꝛ tradunt hoc tribus modis contingere. Primo, circa substantiã facti, vꝛ quãdo Deus facit aliqua q̃ue natura nullo modo facere potest. vt quod sol stet vt fuit tẽpoꝛe Josue, vel quod homo habeat corpus glorificatum vt Christus post resurrectionẽ. id qõ in sacramento altaris fide cernimus, ꝛ ista in miraculis summũ gradum obtinent. Secundo, quãdo illud fit quod natura facere põt, non in illo in quo fit sicut resurrectio mortuorum, illuminatio cecoꝝ, ꝛ similia: põt enim natura dare vitã, ſz nõ in mortuo, ꝛ potest prestare visuꝫ, sed nõ tñ in vera cecitate, ꝛ hoc tenet ſz locum in miraculis. Tertio, qñ illud qõ fit natura facere põt, ſz nõ illo ordine, vt qñ aliquis virtute diuina subito liberatur a febre nullis adhibitis remediis, vel cũ non cõsueto ꝓcessu nature panis multiplicat: põt enim homo naturaliter facere panẽ, ſz non illo ordine. Liquet ergo, ꝙ miraculum probari oportet, probando aliquid nature, alias vere, ita ꝙ vires nostre nature excedãt, vel in substãtia eius qõ fit, vel in subiecto eius in quo fit, vel in ordine faciẽdi. Sz si illud potuisset p causas naturales reduci, nõ esse miraculũ, clare ꝓbat, qõ autẽ Deus fecerit illud propter inuocationẽ sancti, probata inuocatione, vel voto ad illum sanctum emissis, quibus probatis recte concluditur illã animã esse beatam: quia tamẽn in istis põt faciliter esse deceptio istud est determinationi ecclesie Romane reseruatũ, cui stãdũ est

58 SUbstantie †animate anima ratiõali qualitates triplices sunt, vt Jurisconsultus super edicto edilium curulium distinguit. Aut enim sunt in anima aut in coꝛpoꝛe, aut i vtroq;. In anima vero qualitas quãdoq; supernaturaliter infunditur vt in sacramento fidei nostre. Sacramentum enim est sacre rei signum. Item sacramentum est inuisibilis gratie visibilis forma, vt sancti doctoꝛes docẽt. In baptismo enim q̃dã qualitas animabus nostris infunditꝛ, hoc est, gratia, per quã Christiani dicũtur, eodẽ modo in ordine sacerdotali, in anima infunditꝛ quedã gratia, que est quedã qualitas i anima, per quã sacerdos dicitur

59 idẽ in simil. Si ergo † queraꝛ an aliquis sit Christian?, ꝛ diꝛerit testis ꝙ sic: qz vidit eum baptizari, satis exprimit. Modꝰ enim ꝛ verba sacramenti huius cõmuniter oibus nota sunt, sed si probaretur, ꝙ ritum Christianoꝝ seruauerit diu in foꝛo nostro oia presumuntur solẽniter acta, ꝛ solẽniter processisse. Idẽ si dubitaꝛ an aliquis sit sacerdos, debet ꝓbari, ꝙ secundũ stylum ecclesie fuerit ordinatus, idẽ in simili. hec autẽ Canonistis relinquenda sunt, ꝛ Theologis, ad quos magis quam ad nos pertinent.

ALie qualitates sunt naturaliter acquisite hominibus, deq bus Arist. facit quatuoꝛ species. Prima vocaꝛ habitus ꝛ dispositio, ex quibus quis dicitur scientifico aliquius scientie, vt grãmaticus, phyticus, vel legista, vel artifex alicuius artificij, vt cerdo faber, ꝛ similes, virtuosus, vel vitiosus, ꝛ iste qualitates si quidẽ de anima faciliter mouerentur dicit dispositio, si dificilit habitus, quia habitus acquiritur ex frequentibus actibus, ꝛ quãdo plus frequentantur, tanto plus, seu maioꝛ fit habitus. Omne enim artificium per exercitiũ suscepit incrementũ, de bis ergo qualitatibus pꝛobãdis videamus.

60 VAristam †esse solũ vna probatione ꝓbare possunt Jurisperiti, quos dicere sufficit sic esse qz eũ examinauerunt. In hoc enim verbo interrogatio ꝛ respõsio includitur ꝛ sic ꝓ sensum causa redditur. Idem si diꝛerit, quia vidit ipsum allegare legem, ꝛ allegationibus respondere vel aliquem actũ facere, qui in alios quam in iuristã nõ caderet. Sic in ceteris speculatiuis scientijs puto idem. Testis autem, qui Jurista non esset cõiectuis aliquibus probabiliter demonstraret, vt quia eũ in habitu aduocatoꝝ vidit incedere, ꝛ eum vidit coꝛã iudice aduocare licet qui diꝛit ignoraret. hec enim tantã presumptionem inducerent, ꝙ ei staretur: nisi in cõtrariũ doceretur per iurisperitos, qui per examinationem ista non esse, sicut esse peritũ dicitur cõprehendunt, ꝛ idẽ in ceteris scietijs, quarto periti secundũ mores ciuitatis vtuntur diuerso habitu a communi. Et si queratur an sit iurista non curatur an magne vel pꝛue sufficientie sit. Si vero determinate queratur, an iurista sit sufficiens ad doctoratum, vel ad aliud simile, tunc testẽ oꝛtet esse eiusdez sufficiẽtie vel maioris quã sit ille de quo queriꝛ: secus si esset minoris, nullus enim potest iudicem certum reddere de eo quod vires intelligentie pꝛius testis excedit.

a CErdonem †a esse, †vel artificẽ alicuius artis mechãice, testificari pt ꝙlibet

61 cũ id opꝰ ꝙ ex artificio illo resultabat ab illi artis artifice, pcessisse oibus notũ est. Si ergo testis diꝛerit certe donẽ esse, qz vidit eũ exercere dictã artẽ satis, ꝓbat, si nõ iterroget vlterius, ſz si adiecerit, qz vidit eũ operari i illa arte, nõ ꝓbat, qz ꝓpare cozũ cerdoni est operari i illa arte nõ tũ est artifex, vt ergo lucida fit ꝓbatio, dicat ꝙ vidit eũ aliq opꝰ facere, ꝙ certũ fit absq illi artis peritia fieri nõ posse ꝛ hoc cũ simpliciter, an fit cerdoꝝ rik. Si vo graꝛ, q̃tũ gradũ pfectiois illa arte gs teneat, vel q̃tuz artificẽ illum, vnus excedat, nõ pt testimoniũ reddi recte, nisi per illos qui sunt in artificio illo periti.

ADDITIO.

a Th. D. CErdonem. Vide Alex. in l. cetera. §. sed ꝛ si quis, in prin. in j. col. ff. de leg.

62 a MErcatoꝛem †a seu negotiatoꝛes esse, nõ est artificium quoniã ex cõmuni vsu dicitur absq singulari doctrina, ꝛ ideo hoc officium appellamus, nisi in hoc alij sint perspicaciores alijs, nõ ergo mercatoꝛ dicitur qui huius rei notitiam habet quia sic omnes mercatoꝛes diceꝛentur, sed banc appellationez, persone ex vsu mercandi adꝺcimus non ex vsu quolibet: non enim qui ꝓpter eminentes necessitates mercat mercatoꝛ dicit, ſz qui cum quadam perpetuitate deputaueritse ad hoc. Idem in ceteris qui in officio magis quam in artificio consistunt, ꝛ vita a legum latoꝛibus ꝛ a nostris predecessoꝛibus est receptum. Testem enim qui hoc deponit, causam oꝛtet reddere concludentem predicta: puta, quia vidit eum tabernam tenere, vel mensam ad hoc, vel quia vidit eum sic contrabere, vt faciunt ꝙ qui mercatoꝛes appellantur.

ADDITIO.

a T. D. CMercatoꝛẽ. Vide Bar. in l. legatis seruis. in ver. tertio ꝙro mercato. ff. de leg. iij. ꝛ ibi vide plene Alex. i apo. mag. q̃ inci. locatoꝛes. ꝛ eũdẽ in d. l. cetera. §. ſz ꝛ si ꝙs. in j. col. ff. de leg. j.

63 Aliquam ex predictis† qualitatibus nõ habere quẽ, probatur eo ipso qđ ẓarium non probatur, sed si cõstet eum semel talẽ fuisse, qualiter probetur ꝙ talis esse desierit, dubitabile est: puto ꝙ si queratur de his, que in officio cõsistunt probari oportet ꝙ deposuit animum exercendi illud, ex eo enim talis dicebatur talis esse, ꝛ durare presumitur, donec de contrario doceatur ꝙ ꝓbabitur, si expresse de eius constiterit voluntate, vel si forte professionẽ facit in qua negotiari nõ licet, vel si tãto tẽpore mercandi cõsuetudinẽ dimiserat ꝙ animum dimisisse verisimiliter probatur, ad quod quinquennium requirit: vt reperitur in notariis Reipublice, ꝛ etiã in domesticis cõstitutum. Sed si de artificiis
64 † mechanicis dubitatur, plus difficultatis habet: quoniã ex habitu, ꝛ peritia illius artificii talis dicit, qui habitus est de difficili mobilis, maxime cum talia artificia sic consistãt, etiã in modicis: vt in scripturis redigi non sit necesse. Sed probabiliter dic, ꝙ si per decenniũ desierit tale artificium exercere, ꝙ artifex esse desinat. Tãto enim tẽpore obliuionẽ lex ꝓsumit, vt statutum de pos
65 sessione perdẽda ¶ De sciẽtiis vero speculatiuis, cum varias ꝛ implicitas habeãt cõclusiones, alia inspectio est. Quid enim si scholaris, in quo nõdum habitus sciẽtie firmus erat, vel habituatus erat habitu multum leui ad exercitium armorum se trãstulit ꝛ a studio ex toto cessauit, ꝓcul dubio ꝑ actus tales, habitus tales dicuntur extincti modico tẽpore, ꝙ tẽpus iudicis arbitrio relinquendũ est, cuiuscunqꝫ tñ fuerit firmissimi habitus per decennii cessationẽ ab actu absentie, extinctio presumetur, vt dictũ est. Ex predictis ergo liquet, qualiter probetur ꝙ talis esse desierit, potest etiam per peritorum examinationem probari.

66 De virtutibus ꝛ vitiis oppositis videam⁹. Est autẽ† virt⁹, vt Arist. ait habitus electiuus in mediocritate cõsistẽs, quo ad nos determinata ratione, ꝛ vt sapiẽs determinabit. Ex eo ꝙ dicit, habit⁹, apparet ꝙ est qualitas anime de qua nũc tractam⁹. Ex eo, qđ dicit, electiuus, differt ab habitu alicuius sciẽtie, vel artis qui nõ est habitus electiuus, sꝫ scientificus: potest enim aliquis aliquid scire, ꝛ nolẽs, ꝛ sic actus scire necesse non eligitur per imperiũ voluntatis, quod nõ est in actibus virtuosis. Ex eo quod dicit, in mediocritate cõsistẽs, differt a vitiis que in extremitatibus assistunt, vt nil largiri, auaritia est: omnia largiri prodigalitas est: ꝛ vtrunqꝫ est vitium: sed tenere mediũ tẽperantia est, ꝛ est virtus: idẽ in simil. Ex eo qđ dicit, quo ad nos: apparet, ꝙ sm diuersas cõditiones personarum diuersificatur mediũ: alia enim est moderata expẽsa in nobili ꝛ diuite, alia in rustico, ꝛ paupere: ꝛ ideo iura hec moderant sꝫ nobilitatẽ nataliũ ꝛ patrimonii quãtitatẽ, ꝛ idẽ de aliis. Ex eo enim qđ dicit, determinata ratione, apparet, ꝙ habitus electiuus debet fieri ad finẽ boni: bonũ enim est debita ratio, ꝛ causa omniũ. Si enim fieret in malũ finẽ non esset virtus, vt dicetur inferius.
67 Ex eo vero† qđ dicit, vt sapiens determinabit, apparet hoc cõmissum arbitrio boni viri hoc est iudicis, qui sapiẽs ꝛ bonus vir apud nos est qđ merito dicitur vt ĩ. ꝓbabitur. Apparet ergo ex predictis, ꝙ cum habitus anime nõ possit probari, nisi ꝑ actus extrinsecos, ꝙ ille virtuosus ꝓbatur, cuius actus tales probant qui apud iudicem ꝛ bonum virũ virtuosi determinantur, ꝛ ecõtra de vitiis est: sed quia hec est gñalis doctrina, studiosos certos non reddit: ideo est ad particularia descendendum.

68 Virtutum alie sunt morales, alie theologice, Primo† moraliũ quatuor sunt ꝓncipales, quas cardinales vulgo appellam⁹, sicut est ostium in cardinibus, ita ꝛ his quatuor oẽs alie reuoluntur, ꝛ sunt he, scilicet prudentia, iustitia, fortitudo, ꝛ temperantia. Huius ratio est, quia ad recte viuẽdum primo requiritur in homine recta ratio per quam inter se syllogizet, ꝛ ꝙ melius est cognoscat, ꝛ hoc pertinet ad prudentiam. Scđo cognitionem boni debet sequi operatio, ꝛ tunc si est ad alterũ, ꝛ ꝑtinet ad iustitiam, que iu[s] suum vnicuiqꝫ. Si vero respicit operationem prout est intra se, tũc prudentia sola nõ sufficit: licet enim quis cognoscat qđ melius est, põt esse aliquis appetitus qui cõtrarietur vt vltra velit, ꝛ vt hic appetitus noxius limitet, est necessaria alia virtus que dicitur tẽperantia. ¶ Quãdoqꝫ est aliquis appetitus, per quẽ ab eo qđ bonum cognoscit, desistit propter timorẽ, vel laborem: ꝛ ad hunc appetitum nostrũ refrenãdum alia virtus necessaria est scilicet fortitudo: ꝛ hec vera sunt, ꝛ legibus probantur de qualibet ergo singulariter videamus.

69 Prudentia est †vt ait Arist. lib. vi. Ethi. habitus cum ratione actiuus circa hominis bona, vel mala Ad quod declarandum sciendum est, ꝙ sapientia, scientia, ꝛ prudentia differunt.
70 ¶ † Est enim sapientia habitus speculatiuus, cõsiderans causas altissimas, ꝛ hec pertinet principaliter ad Theologiam, ꝛ Metaphysicã, que Deum, ꝛ primas causas cõsiderat, ꝛ de principiis omniũ aliarũ scientiarum iudicat, ꝛ etiã de ista ad Iuristas, vnde merito dicit, est enim res sanctissima ista ciuilis sapiẽtia vt Vlpia. ait, ipsa enim causas altissimas cõsiderat: qꝛ est diuinarum, atqꝫ humanarum rerum notitia ꝛ cognitio, iudicat de principiis aliarũ scientiarum, reꝓbat enim principia omnia que fidei catholice repugnãt, ꝛ hac cõsideratione bon⁹ iudex recte sapiẽs dicitur, ꝛ cum ad consiliũ sapiẽtis recurritur, vulgo de iu
71 risperito intelligit. † Scientia autẽ est habitus speculatiuus demõstratiuus ratione vera cõsiderãs causas inferiores ꝛ hec ad sciẽtias naturales spectat, hec quidẽ de vniuersalib⁹, ꝛ necessario se habentibus hoc nomine sciẽtia ꝛ iuri nostro. attribuitur ꝑ principẽ in prima cõstitutione Degestorũ, ꝛ merito: qꝛ etiã causas inferiores cõsiderat, non solũ enim diuinarũ, sed etiã humanarũ est cognitio, sed etiã de vniuersalibus iudicat. Iura enim nõ ad singulares personas, sed generaliter constituũtur, et etiã de necessario se habentibus. Leges enim cõstringunt hominũ vitas, ꝛ eis omnes obedire oportet, maxime qꝛ est inuentio ꝛ donũ Dei: vt ait Demosthenes, ꝛ retulit Martianus, in l. ii. ff. de legi, nec predictis obuiat: qꝛ mutabilia sunt per principis imperium, vel alterius cui attinet: qꝛ etiã que iura naturalia sunt mutabilia sunt diuino imperio, vel alterius, cui Deus cõcesserit vt in miraculis declaratũ est, nec tamẽ per hoc minus dicuntur
72 necessaria se habere. Ars † vero, est habitus ratione nature factiuus, vnde per talẽ habitũ inspicitur opus faciendum, quod transit in materiã exteriorẽ, vt aliquod opus, domus liber, ꝛ similia quorum operũ bonitas nõ cõsistit in faciẽte, sed in opere isto. Quocunqꝫ enim appetitu bono, vel malo artifex opus fecerit, ex hoc bonũ, vel malũ non dicitur, sed ex ipso opere quod tamen etiã iuri per Iurisconsultũ tribuitur, dũ dicit, Ius est ars boni ꝛ equi, ꝛ merito, cũ iura nostra, vt plurimũ actũ extrinsecũ intuẽtur, ꝛ actũ materie intrinsecũ non premiat nec punit. Apparet ergo ꝙ secũdũ diuersas cõsiderationes potest ius nostrũ appellari sapiẽtia, scientia, ꝛ ars cum sit recta ratio stabiliũ, ꝛ recta ratio factibiliũ. Nũc ad prudentiã redeamus, que differt a predictis, quoniã prudẽtia cõsistit circa particularia, ꝛ ea que contingẽter eueniũt, ꝛ eo inter se cõciliare, ꝛ disputare, recta ratione vniuersalia particularibus cõgruentibus applicare: ꝛ hec est
73 vltima diffinitio s. posita: † Est enim prudẽtia habitus: ꝛ sic patet, quod requiruntur frequentati actus. Unde licet constet aliquem esse magnum Iuristã. vel medicũ, nõ tamen sequitur, ergo est prudens iurista, vel medicus. Ad hoc enim requiritur ꝙ per practicã precedentẽ habitũ fecerit ad aptandũ vniuersalia particularibus, ꝛ hoc recta ratione. Si enim sine ratione, sed casualiter bene operetur, vel cũ ratione non recta, quia non in bonũ finẽ, non erit prudentia. Est enim habitus actiuus ꝛ per hoc ostendit quod nõ sit speculatiuus. Speculari enim est circa cogitionẽ vniuersaliũ que necessario se habent, sed conciliari, ꝛ disputare intra se ad cõtingentia pertinẽt. Dicitur enim actiuus: ꝛ differat ab arte que est habitus factiuus. Differũt enim agere ꝛ facere, ꝛ hoc loco, quia facio transit in materiã exteriorem agere secundũ operationẽ manẽte materia, licet Labeo in tit. de verb. signi. verbũ agere, latius assumpserit. Est enim iste habitus circa hominis bona, vel mala, ꝛ sic circa cõtingentia, scilicet circa bona agẽtia, ꝛ cõseruantia, ꝛ diminuẽtia, circa quod actus noster cõsistit, ꝛ circa mala fugienda, ꝛ precauenda necessario vel si euẽtura sunt, minus ledant qui ergo talem habitũ habet pru
74 dens est. † hoc autẽ probare per probationes necessario concludentes, aut impossibile, aut difficile est valde, cõsistit enim act⁹ perfectus talis virtutis ex multis que sunt in anima, ꝛ extra ipsam diffunduntur, ex quibus virtus apparet. Que autem sunt illa, que requirunt in diuersis ꝛ diuersimode tradita sunt, ꝛ per diuersa nomina, sed ego ponã eo ordine, ꝛ his nominibus, que his magis cõgruunt. Dico ergo, quod requiritur primo cognitio, que si quidem est preteritorũ dicitur memoria, si presentium dicitur intelligentia. Secũdo requiritur ipsius cognitionis acquisitio, que quãdoqꝫ ꝓcedit. ex doctrina, que ab alio percipitur ꝛ hec appellatur docilitas. Quandoqꝫ per inuentionẽ experimentalẽ, ꝛ hec appellatur experientia, ꝛ hec quãdoqꝫ fit cũ tarditate, ꝛ appellatur deliberatio quãdoqꝫ fit ex velocitate, ꝛ quasi subito, ꝛ appellatur solertia, id est, facilis, ꝛ prõpta cõiectuatio, ꝛ hoc sepe expeditũ est. Tertio requiritur vsus cognitionis, vt cõtingentia adaptentur recta ratione. Ad hoc, autem requiruntur tria. Primo: vt hec ordinentur ad aliquem bonũ finẽ, ꝛ hoc pertinet ad prouidentiã que respicit futura. Secundo: vt adaptentur circũstãtie negotii, ꝛ hec vocatur circũspectio. per quã prouidetur, ne impedimenta occurrant. Tertio: vt euadamus impedimenta si occurrent, ꝛ hec vocatur cautio, ꝛ in his etiã cadit vel experientia in se, vel docilitas ab alio, ꝛ ex his dicitur homo prouisus, circunspectus ꝛ cautus. Si ergo bene computes, nouem

nouẽ sunt, que requiruntur, memoria, intelligentia, experientia, docilitas deliberatio solertia, prudẽtia, circunspectio ⁊ cautio. Quis sit ergo ille in quo omnia predicta concurrant vniuersa inter des mihi: laudabimus eum. Sunt enim multi in quibus ꝑ dicta imperfecte cõcurrunt. Multi enim sunt in quibus ꝑdicta pfecte cõcurrunt in quibusdã speciebꝰ agẽdorũ ⁊ hec cognoscere scire ⁊ ꝓbare nobis expedit̃ est, ⁊ ideo de his aliqd tãgam.

76 Prudens †prudẽtia pfecte presumit̃ quilibet etiã naturaliter bonũ appetit, cuilibet inest ratio ex eo q̃ homo est, q̃ etiã quedã principia stabilium, ⁊ agendorũ habet, licet nõ perfecte. Ex hoc inest nobis naturaliter, vt consultus peritior ei credatur humiliter, cum scriptum sit ne innitaris prudentie tue. Ideo ad ostendẽdum quo modo scientia, ⁊ prudẽtia iuris cuilibet ineesse presumitur, ꝓPaul. in tit. de bo. poss. dit, scientiam non hanc accipi que viris prudẽtibus sit, sed eam quam quis aut per se habet, aut cõsulendo prudentiores. Prudẽs vero †perfecta prudẽtia ex perfectione que in hominibus cadere potest naturaliter, potest esse in quibuslã speciebus agendorum, ex quo diuerse species agendorum dicũtur ipsius prudentie. Quedam enim prudẽtia est circa regimen subditus, que appellatur prudẽtia singularis, seu particularis. Alia est prudẽtia, qua regit̃ multitudo, hec multiplex est. Aut enim est multitudo coadunata ad totam viam, vt vna domus, seu vna familia, ⁊ ad eius regimen prudentia requiritur, que dicitur economica. Si vero non sit coadunata ad totam familiam, sed ad vniuersalia, vt multitudo ciuitas, vel regnũ, ⁊ hec in principe dicitur prudentia regnatiua, in subditis vero dicitur prudentia politica. Si vero sit multitudo que congregetur ad certũ finem, vt exercitus ad pugnãdum ⁊ similia, tunc dicitur prudentia militaris, de qualibet istarum aliquid videamus.

77 Prudentia †particularis est, cũ ad suũpsi regimẽ quidã prudẽtes inueniuntur qui habent ea que generaliter, supra de prudentia dicta sunt. Et notandum, q̃ quo ad alios prudens quis esse nõ potest, nisi quo ad suũpsius regimen prudẽs
78 fit, sed hoc non cõuertitur. Sunt enim aliqui qui quo ad se boni ⁊ prudentes sunt, aliorum vero negotiorum inexpertes: de illis dicitur sancta rusticitas sibi soli prodest, quod de exemitis, ⁊ aliis viris contemplatiuis, ⁊ a vita actiua separatis dictũ est. Isti a tutela excusantur secundum leges, bi ad prelaturã secundũ canones non promouentur. Oportet ergo Episcopũ ipsum esse prudẽtem nõ solũ literarum peritia, sed secularium negotiorũ dispositione. Vnde in dicẽdis testimonijs multũ credit̃, si sunt vite laudabilis, necnõ fides vacillat. Huiusmodi aũt prudẽtia quã estimo particularẽ in viuendi ⁊ cõseruãdi modo ꝓbatur, ⁊ peum redderetestes rationẽ oportet, vt sequẽtibus clareat.

79 Economica †prudẽtia, id est, dispẽsatiua ad regimẽ familie ptinet, bene eã diligẽtẽ patrẽfam appellam⁹. Hoc nobis pandum bipartite occurrit, s. vel diligẽter, seu prudẽter esse patremfa. simpliciter nulli⁹ singularis actus respectu, vel alicuius actus respectu primũ occurrit, cum de aliquo creando tutore fit̃, vel de etatis venia cõcedẽda. Hoc imperiali cõstitutione docet, qua de eo, cui etatis venia est cõcessa, est cautũ quod, doneis vocatis testibus morum suorum institutã, ꝓbitate, cõmuni testimonio hõestioris vite edoceãt, quid est enim, qõ morum suorum institutã dicit. Apparet p actus extrinsecos prudẽtes esse ꝓbatos. Sed q̃ ex actib⁹ qs nõ efficit virtuosus, vel prudẽs nisi faciat eũ retinere mores, vt in diffinitione virtutis ⁊ prudẽtie docuimus, ideo subdit ꝓbitate, que cõmuni testimonio vite honestioris edoceãt. Ex vita enim ⁊ conuersatione honesta presumimus eũ mores retinere. Econtrario cõtrarium.

Ideo cautum est legibus imputandũ esse contutori, q̃ eũ tutorẽ
80 suspectum nõ fecerit, si eũ male viderit cõuersari. Hec quidẽ mihi precipue inuestigãda sunt, cum Carolus quartus sanctissimus ⁊ nobilissimus Imperator inter alia multa concesserit, vt ego melioꝝ discẽdentes, quos legibus doctores esse contigerit, p vniuersũ Imperiũ etatis venia cõcedere valeam⁹ seruata forma, que legibus reperit̃ inserta. Quod ergo morum institutã sint q̃ honestiori vita inserẽdũ est primo: postea qualiter ꝓbentur mores, licet p loca ⁊ tẽpora varietur tñ hoc intelligendũ est de bonis moribus, verbi gratia. Labeo dixit super edicto de
81 iniurijs. Nõnunquã tñ ducũtur mores ciuitatis, id est populi ipsius ciuitatis: vt sunt mores, qui vim legis obtinẽt, vt giuetudines que pro lege seruãtur. Et ad hãc inducẽdã, loci natura, ⁊ tẽporis cursus requirit̃, vt in materia giuetudinis est receptum. ⁊ de his nõ loquimur in ꝑsenti. Nõnunquã vero dicũtur mores ciuitatis, singulorũ de ciuitate bi q̃ legis vicẽ nõ obtinẽt. ⁊ vitas hominũ non ꝗstringunt, quilibet enim secundum suum placitum, suã familiã regit, sua animalia pascit, suaq̃ predia colit, ⁊ generaliter sue rei quis moderator, ⁊ arbiter est, que vero in predictis a pluribus obseruantur, illi mores ciuitatis dicuntur. Et quod dico a pluribus, secũdum gradum intelligo. Aliter enim disponẽdã esse familiam diuitũ ⁊ magnatũ, aliter mediocrium ⁊ humilium Iurisc̃sultus ostendit, dũ de alimentis pupillo prestandis tractauit, secundum quod ait, morum institutã, id est, solidata, ⁊ firmata, quasi dicat habitum morũ, que est difficilis mobilis probari oportet. Ald hoc autẽ nõ longi temporis cursus requiritur. Est enim hoc in iuuene xx. annorum, de quo cõstitutio loquit̃ impossibile reperiri. Sed hoc facile est colligi ex cõstitutione principis, que de monachis loquit̃. Fit enim, si vitium in puero est gestum vita humana ex natura quodãmodo labi ad delicta, attamen sufficit ad meliorem purgationẽ peccatorum, ⁊ virtutum argumentũ triẽnalis tẽporis testimonium, apparet ergo q̃ ex moribus trium annorũ probatur habitus, ex hoc enim inducitur virtus. Virtus enim est habitus, vt dictum est, ⁊ hoc verũ etiam, si vitiũ precessit, qõ intelligo, nisi magnus habitus vitiosus precesserit. Quid enim si post perfecta etatẽ longo tẽpore vitã gesserit vitiosam? Tunc talem habitum non puto per bonos mores triennũ emendari, sed tunc longioris tẽporis cursus requiritur, vt in decurione, ⁊ curiali volente ad clericatum ascendere, contra senatũ, vita honestiore, ⁊ honesta intelligo, vt
82 ex his, que in primo relicta cõstructione prosequimur. †Ostẽditur hic vnum iuris preceptum, scilicet honeste viuere, quod interpretatum est quo ad se: hec aũtẽ honestas species tẽperãtie est: ⁊ ideo sicut virtutes certe cõsistunt in medio: vtiq̃ secundum qõ vir bonus ⁊ sapiens determinabit: ⁊ hoc ex multis cõprehẽditur, scilicet ex conuersatione cum bonis: vt dictum est: ⁊ hoc secundũ tẽperantiã. Non enim honestũ esset bonum mediocri assidue cum magnatibus ⁊ viris pecellẽtibus cõuersari: nec eorum vestibus vti: nec nimis delicatis: nec sordidis vt fatuus. In medio quodã: vel solus: vel sociatus: mediocriter ti: secundũ suam conditionẽ: ⁊ regionis morẽ incedat: ⁊ quod potibus ⁊ cibis cõgruis in qualitate ⁊ quãtitate: ⁊ cõgruis horis secundum personã conditionẽ vtatur: ⁊ quod sit tẽperatus in lingua: nec luxurie deditus: ⁊ generaliter nulli notabili vitio sit subiectus. In his vero tota secularũ vita ꝗsistit: hec ꝓbabilibus aut bonitatibus probarentur: sed ita manifesta sunt: quod probatione non indigent. Apparet ergo probãdos esse mores respectu ad alios: vite honestatem respectu sui: fine bis hec economica prudẽtia nõ
83 contingit esse probata. †Ald testium dicta qui super bis venit̃: dico: q̃ si testis dixerit aliquem esse prudentem diligẽtemq̃ patremfa. quia per triennium vidit eum diligenter gerere negotia sua ⁊ bene ⁊ honeste viuere: qõ satis sufficienẽ ꝓbat. Nec enim diligentia: ⁊ honesta vita in cõmunem hominũ notitiam cadit: vnde recte ꝓ visum causa deponitur: etiam si actus singulariter non exprimatur: nec bis obstat quod per triennium continuum testis videre non potuit: q̃ etiam si testis expresse dixerit continue se vidisse: debet intelligi de illa cõtinua visione que cadit in socium: vel vicinum: non quod omni momento vidisse exigatur: vt Labeo ait in muliere cui legatur dum cum filio suo communiter erit: ⁊ si testis particulariter interrogatur quos actus eum facere viderit: debet respondere: vt puta quia vidit eum ad modũ diligentis patrisfamilias suam familiam regere: fine predia colere: fructus congruo tempore vendere: ⁊ bis similia. Et si de omnibus actibus emergentibus in dictis nõ expresserit: dicit eorum nõ videtur: ⁊ si diuersi testes dixerint actus ad hoc pertinentes vidisse: singulares nõ erũt: vt in similibus a nostris maioribus est receptum: quanto tempore vero predicta magis declaranturtãto lucidior probatio reãditur. In quibusdã tamen puto: hequem esse prudentem diligentẽq̃ patremfamilias vulgi opinione ꝓbari quem vergere ad inopiã: vel male vti substãtia
84 sua: ⁊ in his similẽ rationẽ habẽtibus. Tũc quibus dico, q̃ si omnia que requiruntur ad economicã prudentiam sunt ꝓbata. Ex aduerso docetur: q̃ vsurarius est: dico si aliquid ex aduerso probet: si quidem secundũ morẽ ciuitatis: in seculari persona, p modico reputatur apud bonum virũ ex hoc ꝓbationem non mitingimator enim pars hominum aliquo defectu tenetur: vt enim ⁊ in corpore modicus defectus nõ facit corpus iudicare morbo-
85 sum: vt si cui dẽs abest: tota nec defectus modic⁹ anime: quo ad nos faciet quẽ non prudentem videri. Si vitiũ est notabile: ⁊ damnosum: vt vsurarius: fur: latro: raptor: falsarius: ⁊ simil. tunc ex his redderetur nõ prudens: nisi ex secta: vel locorũ varietate esset aliter statuẽdũ. Quid enim de Judeo creãdo tutore alteri Judeo: qui in omnibus diligens reperit̃, atq̃ honestus: sed in hoc deficit, q̃ infidelis est: ⁊ Christianus publicus feneratorq̃ licet apud nos grauissima sunt, nõ tñ ad sectãtorũ: nẽpe ex hoc non reprobatur: vt imprudens. Nec eadem lege probari video

tur que tutorem esse permittit. Quid etiam quod volenter refero vt quibusdam ciuitatibus accidit, quasi omnes etiam honestiores publice senerentur, oportebit quippe iudicem qui hunc habet citare tutorem propter duritiem populi, & errorem eorū, & semitas impenitentes neminem reprobare; tamen veniam talibus non concederet. Cum vero tractemus de aliquo prudente, & diligente alicuius certi actus celebrati non propter hominū prudentiam hominem prudentem probamus, cum prudētia sit habitus mentis, qui singulari actu nō limitatur, sed propie tractamus an actus sit prudenter factus, hoc est, in quocunq; prudente & diligēte, & hec lex ostēdit, & pro negotijs vtiliter ceptis actiones concedunt & pro his que diligenter gesta sunt minorē ſō restituunt. Ad hoc autē requiruntur tria scilicet prudētia, & circunspectio & cautio. Prudentia, respectu finis, puta, vt emat rem sibi necessariam. Circūspectio, respectu circunstantiarum, vt puta res que emit, chasmati vel alteri casui verisimiliter non subiaceat, q; nō sit vicinis pestilētibus confinata, vel similibus. Cautio, vt euadantur impedimenta, si forte cōtigerit, vt de euictione sibi promittatur idonea hoc a quocunq; prudēte fieret: & si ex causa hoc redundaret in damnum, nō imprudētie hoc imputaretur sed fato. si quidē vero deficeret fatum diligens nō dicitur prudēs. vt ¶ Ipianus super edicto, de minoribus, ait. Quidam actione negotiorum gestorū agebat, probanit se aliquod negotium vtiliter, & diligenter gessisse, per testes, qui, p ratione ita esse dicunt, quia quilibet prudēs, & diligēs paterfamilias ita fecisset, secundum mores illius ciuitatis, an sufficientē rationē reddiderunt dubitatur: dixi aduertendū quia quedā sunt negotia que quo ad omnes homines illius ciuitatis, se quodāmodo vniformiter habēt, vt l cultura vinee, fundi, olieti, & simi, & si de istis queraf, sufficiens ratio reddit quando talis diligētia in cōmunē omniū hominum notitiā cadit. Quedā sunt negotia, que diformiter valde se habent vt emere vel vēdere pro alio equū, seruū, fundū & similia, & in his predicta ratio nō est sufficiēs ratio. Hec enim diligētia in cōmunē hominum notitiā nō cadit. Habet ergo testis dicere in ratione circūstantias, vt istud negotium apparet factum diligēter, vt puta, q; equus vēditus erat
a senex, vel alium defectum habebat[a], propter quē illum vēdidisset quilibet diligens pater familias vel quod negotia, que gerebat erāt magna & diffusa. Unde quilibet diligēs potius emisset equum causa visitādi negotia, quā cōtinue cōdurisset ad vecturam, & q; equus ille empt⁹ est cōmuni pretio his exēplis cōtenti sumus. Hec predictis obstat quod s. diximus cū de hominis prudentia simpliciter queritur sufficere si testis dicat quod congruo tēpore vidit quē bene & diligenter gerere negotia sua. Cū enim de hominis prudentia queritur simpliciter, & sufficit si simpliciter causam reddit, sicut cum queritur, an iudex ius direrit, que notitia in eū cadit, qui actus exteriores viderit, qui ptinent ad ius reddentē, licet ex his si forsitā aliquis actus iniquus, & si de actu singulari queritur, an ideo ius direrit, nisi omnes ipsius actus & circūstātias q; cognoscat, de eo recte nō testificaretur.

ADDITIO.

a Th. D. C Defectū habebat. Vide Aler. in l. de minore. §. plurimum. in addit que incip. dicit. ff de questionib.

86 Regnaria † prudētia, cōsistit in bene operādo in bonum finē hoc est, in quietē & bonū subditorū, nō in finē sui lucri, vel glorie. Hec quidē requiritur in ꝓncipe hoc est, in quolibet potestatē gerente publice. Hoc in quolibet posito l dignitate ꝓsumitur, nisi cōtrarij probetur, & in ꝓbando nō requiritur persone examinatio, q; circa scientiā per examinationē expedit
87 circa mores secundū canones idoneus ꝓsumitur. Jura vero & ciuilia hāc prudētiā aliqualiter probari exigūt q; ex eo existimaf, q; quis fecit dum in inferiori gradu constiteret, si enim indignꝰ quis esset inferiori gradu, indignior esset superiori, & Pomponius respōdit. Est etiā constitutū, vt gradatim a minoribus ad maiores gradus perueniaf, hec enim videtur esse necessitas. Ad gerendorum honorū nō permixta facultas est, sed ordo certus huic rei adhibitus. Nā neq; prius maiorē magistratū quisquā, nisi prius minorem susceperit gerere potest, vt Calistratus ait, que auctoritas ostēdit eo ipso, q; quis per gradus precedētium dignitatū trāsiret ad maiores, gradatim ad sequentes idoneus ꝓsumatur, nisi cōtrarium doceatur, & hoc nō imunerito, quia secundum Aristo. virum principatus ostendit. In principalibus enim tot occurrunt arduā quorū expeditio oportet omnibus esse manifestā, q; iuste ad fidē adducimur quod est idoneus, nisi ō cōtrario discernatur. Si quis tamen ꝓsumptioni soli stādū nō putaret, putarē sufficere, si p eos qui eis suberāt fama bōa boni regis prebeatur, nec enim in his satis ad fidē iudicē adducunt: hec aūt deipue in quolibet preside requirit vt subditis iustitiaz seruet, bonas leges condendo, & bene iudicando, q; qualiter & b
betur, in tractatu de iustitia dicetur. potest etiā de vno ꝓncipe vnus act⁹ notabilis declarari, q; ex eo solo ad fidē adducimur, q; habeat prudentiā regnatiuā, vt de Salomone legitur libro. Reg. c. iij. in questione de infante dixit, Asserte mihi gladiū.
88 Notandū est q; secundū diuersitatē gradūm in ꝓncipatibus diuersa debet esse prudentia regnatiua. Alia enim requiritur in ꝓncipe ecclesiastico vt in episcopo quē ponit Apostol⁹ vt in sacris canonibus declaratur. Alia requiritur in principalibus, & in alijs & secundū diuersitatē gradūm diuersa notaui. In eo vero, qui nunquam gradū dignitatis tenuit, inspicitur forte si fuerit cōsiliarius, vel decurio, ideo cōstitutū est vt non sunt decuriones ad honores nō promoueanf. Si vero nullo modo dignitatis gradū tenuit p se, vel per aliquē ascendādo qui si impossibile est probari eū habere prudētiā regnatiuā, quomodo enim potest probari habitus prudētie regnatiue l eo, in quo nūquā aliquis actus alius ꝓcessit cū habitus ex actib⁹ generetur, verūtamē tūc esset sola dispositio intuenda, q; ex naturalibus facultatib⁹ ꝓsumitur. Callistratus in tit. de mu. & hon. respōdit. In hac enim prudētia requirit ꝓsona omni turpitudine deputata. Infamis enim de iure, vel de facto ad nullā dignitatē vocaf, vt cōstitutū est. licet hoc prudētie economice nō repugnet. Potest enim infamis tutor esse, vt patet ex edicto prętoris in quo tutor infamis ad postulandum pro suo pupillo admittitur.
89 Nullus enim ex vilissimis negotiatoribus adiectus additoribus que officijs, si de foribus, & ministris, vel ex turpibus lucris laceratus fuit aliquā dignitatē habere potest, vt constitutū est. Si qua de his probarētur, apparet talē carere prudētia regnatiua, & merito sunt enim tales pusillanimes, q; vitium repugnat prudentie regnatiue, in qua magnanimitas, & magnificētia requiritur, vt inferius declarabitur, nec puto in hac prudētia probata tanti tēporis curtum requiri quantum & in economica dictum
90 in dignitate enim facilius homo cognoscitur. Quintus actus excellētes & notabiles qui cum maiori deliberatione fiunt, ideo ex his habitus prudentie facilius generatur, & predicta si simpliciter queratur, an aliquis sit prudens talis prudentia. Sed si particulariter & simpliciter queratur de aliquo actu singulari, facto ab eo qui presidet, an prudenter sit factum dubitatur, & tunc erunt probande circunstantie, vt in economica dictum est, & manifestius in tractatu iustitie declarabitur.

91 Politica siue ciuilis prudētia requiritur in subditis que i boc cōsistit, vt in bonum finem domini operetur. Et get enim ciuis multis, scilicet domino cuius prudētia regatur ejusdē diuersarū conditionū. Nam alij consiliarij regentium, vt ait Pomponius, decuriones dicti sunt, eo quod in numero cē eligebātur consilij publici gratia, & eodem modo alij qui munera subibant. Istorū actus multū appropinquat actib⁹ gentiū, ideo eodē modo eorum puto probare prudētiam, quod dictum est de prudentia regnatiua. Alij sunt negotiatores, & alia ministeria, artificia, & officia exercētes. his sunt omnes actus ad ciuilē vitam ordinandā, vt in l. libro conversationis culpa declaratur. Licet tamē predicta ad finē ciuilis boni multi fiant, tamē homines vtuntur his ad finē proprij boni, scilicet in ꝓpria substantiam, augeāt, & sic secundū vsum pertinet magis ad prudentiam economicam, quod ergo si prudens, & diligens mercator, vel artifex alicuius negotij eo modo probabit de quo in economica aut de hoc vniuersaliter queritur, vt respectu certi actus, & in hoc inspiciendi sunt mores ciuitatis, scilicet hominum eiusdē negotij, & artificij, quod si forte inciderit tantum vnus esset artifex, mores eorum intuendi sunt qui in vicinis ciuitatibus operantur vt est in similibus constitutum.

92 Militaris † prudētia cōsistit in bene operando finē victorie ob quietem
Loquor aūt de militia armata, & hec militia alia terrestris, alia marina, terrestris, alia pedestris, & equestris, & inter hoc alij sunt regētes, alij qui regūtur, & regentes quidā sunt, & presunt toti exercitui, q; continet multos numeros militū, alij ꝓsunt legioni, alij cohorti, alij ale, vt Ulpia, super edicto de infamib⁹ no. & istorū ꝓdictū prudētia, siue multiplicetur, siue respectu certi actus probando occurit, eodēmodo probatur quo dictum est s. de prudentia regnatiua. Alioni vero qui in his exercitati nō sunt prudētia militaris directo probari nō potest, presumptio est tamē q; in militia equestri prevaleāt nobiles, & alij assueti in equis, In militia vero pedestri prevalēt homines robusti corde, & in primis carnifices qui

ces qui in exercitio gladij ꝛ effusione sanguinis sunt experti, ꝛ etiam fabri ꝛ malleatores, qui in actibus percutiēdi operā dant assiduam vt dicit Vegetius de re militari ꝛ etiā Egidius Roma. de ordine eremitarum in libro quem fecit de regi. princip. in vlti. par. sui, vbi de re militari multa pulchra tractauit.

Opposita prudētie sunt diuersarū specierū, secūdum qđ diuersas species prudētie posuimus, que per ordinem prosequamur.
93 Prudentie † quidem particulari, que ad sui ipsius regimen pertinet, opponitur imprudentia que contingit ex etate vel casu. Ex etate, vt in pupillo maxime infante, vel infantie proximo, quibus cum nec se nec familiā suā regere sciant datur tutor, qui et persone, et familie sue habet curam. In adulto vero presumitur imprudentia talis ideo nō persone sed bonis curator datur, hec autem etas qualiter probabitur, in tractatu de tempore declarabitur. Ex casu vero contingit imprudentia, in his qui carent iudicio intellectus quod contingit in quibusdam actibus furoris, ꝛ dicitur furiosus in quibusdā est, et quibusdam non secundum furorem, ꝛ hoc quandoq̄ ex sensus defectu procedit vt surdus et mutus, qui quandoq̄ nihil et quandoq̄ aliquid intelligūt, ꝛ illi nullo alio nomine speciali nuncupantur, sꝫ eos mutos vel surdos, vel morbo impeditos lex appellat quandoq̄ stante sensus integritate contingit aliquos esse demētes, ꝛ hos omnes mente captos appellamus, sꝫ ꝛ secundū diuersas causas alijs etiam nominibus nuncupantur vt stultus, ꝛ fatuus, ꝛ his etiam datur curator qui persone ꝛ patrimonij curam hꝫ.

94 ¶ Furiosus † probatur ex actibus. et si testis dicat ꝙ vidit eum furere, ꝛ actum furiosum facere, satis exprimit. sunt enim tales actus communiter noti. sed si interrogetur vlterius, oportet testem exprimere actus, id est quia sine causa astantes vbi vidit
a percutere, ꝛ astātes sine causa[a] fugere lapides proijcere sine cā ꝛ similia. Quid si dixerit, ꝙ viderit eū detineri in carcerem vel ligatum funibus, vt furiosum? Puto hoc nō sufficere, sed adminiculari. Sed si adderet, ꝙ in vinculis vidi eum insania verba dicere sufficeret si predicta aliquo tempore fecerit sufficit dicere ad hoc vt furiosus etiā hodie presumatur nisi aliud doceatur. Ait enim lex ipsum tandiu esse sub cura, quandiu sanitatem receperit. Qui ergo dicit quod sanitatem receperit docere debet. Sed si diceretur quod alternatis vicibus in sanitate fuerit, et in furore et sic habet dilucida interualla satis erit ad tollendā illam consequentiam legis, scilicet quod hodie furiosus presu-
95 matur, vt rescripti verba ostendunt. Sed † an actus, de quo agitur, in quiete vel sanitate factus fuerit in dubio ipse actus ostendit. Quid enim si matrem vel filium vel cōiunctum percussit: quid si cōtractum fecit in quo enormiter lesus est? Certe ipse actus ostendit eū in perfecta quiete non esse, ꝛ in talibus Imperator requirit, quod actus per eos fiant per interualla, que perfectissima sunt. Sed si actum fecit quē quisq̄ diligens fecisset in
96 perfecta quiete factus esse persumitur. † Sed an quis furorem
b fingat potest dubitari[b], forte enim putarem, quandoq̄ propter simulatū furorem, vt ciuilia munera detrectet, vel euitet: ꝛ ideo cause cognitionem adhibendam puto, vt ait Vlpia. in rescripto predicto si monitus, nec subest vlla suspicio matrem ab eo simulatione demētie occisam, ex suspicionibus ergo simulatio arguitur, ꝛ ex vita pambula. Quid enim si homo est similia facere cōsuetus, vt sunt illi quos vulgo camatores appellamus? Ex actu etiam suspicio arguitur, quid enim si inimicum propinquum interfecit? Antiquorū enim relatu percepi in hac ciuitate quēdam cupiditate vindicte fratris occisi, ficto colore dementie apostasse, ꝛ demens per biennium cōmeauit, inimicumq̄ suum interfecit de se, vt a demēte non precauēte. Quod de suspicione dico intelligo non leui, sed non de tali, que ad fidem iudicem ducat et in his etiam multum operatur aspectus, ꝛ fama. Aliquos vero
97 imprudentes † esse contingit ex sensus defectu, stante mentis integritate. Cum enim ad prudentiam requiratur presentium notitia, memoria preteritorum, ꝛ prouidentia futurorum, ista enim propter defectum sensus in tales nō cadunt, merito ꝛ imprudentes curatorum consilio reguntur: vt mutus, ꝛ surdus. loquor autem de his, qui nutu percipiunt tantū, quod sufficiat ad rectum iudicium intellectus, quos infanti Iurisconsultus Metianus in titu. ad Trebel equiparat. Licet ergo nutu intelligat aliqua minima vt ad cibum. vel potum pertinentia, ꝛ similia nihilominus imprudens est, hoc enim in infante cōtingit. Sed si mutus ꝛ surdus nutu vel alio modo sufficienter perciperet, non dicitur imprudens, vt ibidem. Metianus ait, ꝛ merito in eo sufficiēter cadunt ea que ad prudentiam requirūtur. Quod dico de muto.
c ꝛ surdo idē si esset cecus: vel quouis alio modo propter sensus[c] defectum in eum non caderet notitia eorum, que apud prudentem requiruntur: merito in lege dictū est gñaliter curatorem dari his, qui aliquo perpetuo morbo rebus suis, superesse nō possent.

Istorum aūt sensus defectus qualiter per testes probetur, in tractatu de sensibus dicemus. Nos vero nō percipere nutu probatur ex eo, quod testes dicunt vidisse ꝙ cum eis aliquid nutu significabatur, nec voce nec nutu, nec alio modo respondebāt, per quē
98 eum intelligere cōprehendere possunt. † Mente capti vero, qui
d stante sensus integritate carent iudicio intellectus,[d] quidā stulti, quidā fatui appellantur. Stulti dicti sunt a stupore: quia stupenda non stupēt vel nō stupēda stupescunt quid enī si mortis metus litis vel fame vel cōcussiōis omniū bonorū immineat, ꝛ hic tanq̄ non cognoscens non respondere procurat nec stupescit, ꝛ sua auferri patitur a quocūq̄ vel econtra? Quid enī si quolibet leui casu vt a casu mortis non terretur: proprie hic stultus est et his actibus approbatur. Fatui vero dicuntur a fando hoc est loquēdo: quia loquēdo suam fatuitatem ostendunt. Hi probantur per eos, qui viderunt eos aliena loqui. ꝛ qui per vicos more insanorum deridētia loquuntur: vt Vlpi. ait in tit. de edil. edic. ꝛ predicta secundum vocabulorum proprietatem sꝫ in iure quādoq̄ istis vocabulis abutamur. Sed quid si multa verba ordinate proferebant interq̄ alia fatua interserūt? Certe in illo actu fatuus presumitur: vt Modestinus respondit in eo, qui in heredis institutione inseruit cōditionem, si reliquie eius in mari proijciantur. Nec autem presumptio remoueri pōt perspicuis rationibus, vt ibidem Modesti. ait: vt si homo erat histrio vel alias cōsuetus similia ver-
e ba proferre, ꝛ ad risum prouocantia[e] vel si humilitatis cā non reputans se dignum in ecclesia sepeliri talia verba protulit. Erunt quippe huiusmodi perspicue rationes vel probationes. de aliquo dubitatur, an quis sit furiosus vel mente captus morbo perpetuo. dixi hoc peritorum medicorum iudicio cōmittendum vel etiam si morbus eum per annū tenuerit perpetuus presumitur. Intantum enī cerebrum leditur, ꝙ cura redditur impossibilis. huic etiam particulari prudētie opponuntur oēs mali. ꝛ inhonesti actus intrinseci vel extrinseci, ēt si totaliter nō puniantur sꝫ eorū inuestigatio ad Iuristā nō ptinet sufficiat ꝙ honestate circa prudētiā econo-
99 micā diximus † Opponuntur etiam economice prudentie, omnia ea q̄ contingunt hanc esse sine illa. Opponuntur etiam omnia alia suprascripta. presumunt enī legum latores quemlibet minorem hac prudentia carere, ideo eis tutores vel curatores dāt, ex etate ergo hec imprudentia presumitur. Opponitur etiam omnis culpa. Est aūt culpa deuiatio ab eo qđ a prudēte fieri dꝫ. Culpa alia est leuis, alia leuior. alia est latissima seu leuissima que est dolus, alia lata, ꝛc. Opp. ēt prudētie, oīs ignarātia, ex qua re ipsa contingit deceptio. De qualibet prosequamur per ordinem. Et primo de dolo, videamus quomodo opponitur prudentie.

ADDITIONES.

a Tho. Dip ¶ Sine causa astantes. Vide per Bar. in l. mutum. ff. de acqui. here. ꝛ in l. nec codicillos. C. de codi. cum concor. de quib. per Iaso. in l. furiosum. C. qui testa. facere pos. ver. verum, quia furor non pōt ꝛ in l. apud Iuli. §. constat in ij. col. ff. de leg. j.

b ¶ Potest dubitari. Vide plene Iaso. vbi ponit plures cōcor. in l. furiosum quo tempore. C. qui testa. facere pos. vbi videas in versi. quid autem si non apparet. ꝛ Alexā. in consi. quod inci. ad quesitum. vbi alle. Bar. hic, quod consi. non est impressum, sed in xxij vol. meorum consi. a char. xv. ꝛ vide Alexā. in consi. liiij. ad quesitū. in fi. in j. volu. consi. vbi alle. Bar. hic, ꝛ vide plures concor. que scripte sunt ad Bar. in addi. in l. mutus. ff. de bono. pos. furi. de la. ꝛ in l. is qui. ff. de tu. ꝛ cur. da. ab his. ꝛ Ias. in l. item furioso. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur.

c ¶ Propter sensus defectum. Vide Alex. in l. idem Iul. §. constat in j. col. ff. de leg. j. ꝛ in consi. x. in vj. vol. quod est duplicatū. in j. vol. ꝛ Pet. cor. in consi lxix. in j. vol. visis nonnullis. ꝛ in cons. lxxiij. eo. volu. visis diligenter. ꝛ in consil ccix. licet videatur. per totum ꝛ in consi. cccix. videtur primum. in eo. vol per totum. et in consi. xxj. visa dicta repudiatione. in ij. vol. per totum. ꝛ in cōsi. xxij. inci. visis nonnullis. in iiij. volu.

d ¶ Iudicio intellectus. Vide Bal. in l. si furiosi. C. de nupt. l. humanitatis. C. de impu. ꝛ Alex in consi. liiij. in j. volu.

e ¶ Ad risum prouocantia. De hoc est casus in l. quidam in suo. ff. de condit. instit. ꝛ gl. in l. cum autem. in ver. Marcellus. xxj. dist.

100 Dolus † omnino est oppositus prudentie economice, tā ex pte eius cōtra quem committitur, qm̄ ex eius culpa substantia eius minuitur, q̄ eius qui committit, qm̄ non recta ratione nec in rectum finem agit. Labeo autem cuius diffinitio est approbata, diffinit dolum malum esse oēm calliditatem, fallaciam, machinationē ad decipiendū, fallendumve alterū adhibitā, vt interpretatū est. Calliditatē in tacēdo. Fallaciā in mētiendo. Machinationē in arte verborū, que nō tacet oīno, nec expsse mentitur verbis generalibus, ꝛ equiuocis loq̄ndo aliū decipere nititur. Committitur dolus aliq̄n nihil agente eo, cōtra quem cōmittitur: vt furtum, rapina, ꝛ his similia delicta, que in propriū nomē cadunt, de qui-

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN

bus suo loco dr. Aliqñ dolus facit aliũ facere, qd alias facturus
101 non erat: vel facturus erat, alio tñ modo, nunc † videndum est, si
indefinite queritur, an aliquis sit dolosus, deceptor, vel quouis
alio simili modo nuncupatus, vnius talis actus probatio suffi-
cit, sicut receptũ est fugitiuum, vel furem esse, qui semel fugit, vel
furatus est. Cur aũt hic tam varie, ꝙ ad probationẽ bone ṽtutis
cursus trienniȷ̃ requiritur, ad malitiam vero probandaꝫ sufficit
vn⁹ actus naturalis, ⁊ ciuilis rõ subest. Ista em̃ enormia nõ sine
multiplici deliberatione cõmittunt̃, lꝫ semel in actũ extrinsecum
producant̃. ex quo multiplici deliberatiõe inducit̃ habitus: me-
rito simpliciter dr talis de tali vitio vitiosus, cui ciuilis rõ sub-
est, vt hõ ab his cõmittendis desistat, cognoscens ex vno actu,
saltem de facto diffamari valeat: si tñ post tale cõmissum bona
vita triẽnalis sequat̃, talis amplius nõ dicet̃ quantũ ad pruden-
102 tiã economicã, vt superius dictũ est. † De aliquo actu particu-
lari si q̃rat̃ an in eo dolus sit cõmissus dico circa quodlibet eoꝝ
que .s. dixi ad prudentiã requiri põt dolus cõmitti ad prudẽtiã
ẽt vniuersaliter loquendo requiritur rectitudo mentis. Si ergo
ad mẽtis rectitudinẽ turbãdã aliqd cõmittit̃, ista sunt perspicua
indicia doli, vt receptum est in eo qui vinum album dedit pro a-
qua: vt sumens ebrius fieret. Idem puto si quid aliud tale com-
miserit, ex quo mentẽ alienari cõtingit. Si vero in particulari q̃-
ratur, requiruntur nomen, s. memoria p̃teritorũ, notitia p̄sentiũ,
experientia, docilitas, deliberatio, solertia, prouidentia, circum-
spectio, ⁊ cautio. Circa quodlibet istorum, aut em̃ quis hꝫ expe-
rientiam a se, vel aget docilitate ab alio. Dico igitur in his, in
quibus quis hꝫ experientiam per se ⁊ a se, ⁊ non cadit dolus qm̃
scienti dolus, de quo hic loquimur, non infertur circa docilitatẽ,
ergo dolus solum committitur proprie. Sed quandoque doci-
litas. quamlibet dictarum specierum põt respicere: ideo large lo
quendo circa quẽlibet dicere possumus, dolum committi. ⁊ ideo
aliqua exempla circa quamlibet prout est possibile inseramus.
Rẽ aliquã emi a te, de ea aliqua presentia, vel preterita intima-
sti que vera non erant, que si sciuissem, empturus non eram, vel
non tanto pretio. Probo ea te dixisse, ⁊ sciuisse, et vera non esse,
ꝓbatus est dolus. Qua em̃ dolositate ⁊ fallacia me decepisti, et
tui lucri cã idem procurasti: vt per expressionem non veri factã
cuꝫ alio: vt audirẽ, vel diceret̃ mihi ab alio mea decipit̃ notitia,
qd si verbis generalibus vsus est, vt bonus est hic seruus: hic
expresse non dr dolus cõmitti. non em̃ decipit̃ mea prudẽtia, cũ
ea particulariũ notitia requiratur. Idẽ si sciebas aliqd p̃teritũ,
vel instãs de re, nec me certiorasti. cum em̃ ex natura cõtractus
reddere me docilem tenearis, tacendo. improbato more ṽsatus
es ⁊ meã prudẽtiã decepisti, quare ergo taciturnitas est ꝓbata,
nisi probet̃ cõtrariũ. Si ꝓbo te sciuisse, ꝓbatus est dolus, Sicut
autẽ ea, que dici nõ debẽt ex generali locutione nõ vident̃ ex-
pressa, vt dolus videat̃ esse cõmissus, ita enim ea q̃ taceri nõ de-
bẽt, si verbis generalib⁹ exprimãtur, nõ vident̃ expressa. vt excu
sent a dolo, vt in eo, q sciebat seruitutẽ deberi, dixit, si qua seruit⁹
emerserit, se nolle teneri, vel si sciebat fundũ alienum, vel pro ali-
mẽtis obligatũ hac enim machinatione verborũ me decepit. Si
ergo ipsius scientia probat̃, probatus est dol⁹, nisi singulariter
cõtrariũ expresse doceat̃, hoc quidẽ nostris legib⁹ cõprobat̃. de
emptore idẽ. Quid enim, si cũ equũ haberẽ, eũ a me emisti pretio
cariori: ex hoc nãq; presumit̃ dolus. Imperator enim constituit,
ꝙ dolus emptoris qualitate facti, nõ quãtitate pretiȷ̃ estimetur.
Quod autẽ dixi qualitate facti, interpretatuꝫ si est, emptor falsa
dixit de re, vituperando eã, dissimulando presentia, ⁊ annũciãdo
futura. Quid enim, si cum equũ in nũdinis emissem, dixisti eum
mihi habere notũ ipsumq; pauidũ, calcitrosum: vel aliter vitio-
sum, vel ꝙ certo tpe anni consueuit infirmari. ꝑpter qd tibi vẽ
didi eum. nempe si hoc ꝓbat̃ ꝙ hec dixisti. ⁊ ꝙ sciebas hoc verũ
esse, probatus est dolus. ⁊ hoc cũ emptor vituperet seu exprimat.
Sed si laudes rei vendite tacet vel nõ exprimit: cõsideranda est
regula Vlpiani, que generaliter loquit̃, tunc cõtrahentẽ eũ im-
probato more in celando versatũ esse. Ad officiũ autẽ empto-
ris scdm mores nr̃os non pertinet, rem, que vendit̃, laudare: tũc
ergo dolum non cõmittit. Predicta vera, nisi forte venditoreꝫ
in rei substantia, vel aliter enormiter errare viderit. Quid em̃, si
rusticus auꝝ vendebat pro ere, vel lapidẽ pretiosum pro vitreo,
vel alio vili lapide: Hoc quippe emendo, improbato more ver-
satus est, ⁊ dolus est, ⁊ predicta circa rem ipsaꝫ sunt: vt qualitas
ipsius. Quid em̃, si cum scirem rex magnam copiã euenturam, ⁊
sic ipsarum pretium minuẽdum, ⁊ hoc tibi nõ indicaui, ⁊ sic pre-
tio cariori emisti: vel qd, si scirem penuriã magnã futurã, ꝑpter
casum q aduenerat mercatoribus, q ꝯsueuerunt portare, et tibi
nõ indicaui, ⁊ a te emi ꝑtio viliori, hoc quippe dolus nõ videt̃.
Et hoc qppe Thomas de Aquino in scda scde, cum tractat de
peccatis que occurrunt circa voluntarias cõmutationes, sic ait,
cum in futurum res expectat̃ esse minoris valoris ꝑpter subuen
tum negotiorũ, que ab emẽtibus ignorant̃. Venditor qui vẽdit
scdm pretiũ qd inuenit, non videt̃ contra iustitiã facere, si quid
futurũ est nõ exponit. Si tñ exponeret vel de pretio subtrahe
ret, abũde ṽtutis esset, q̃uis ad hoc nõ videat̃ teneri ex iustitie
debito. Predicta vera puto. cum tacet: secus si eius, qd sciebat,
cõtrarium asserebat tunc em̃ est mẽdaciũ inexcusabile qd in do-
luꝫ incidit: vt declarabit̃ in sequẽti. Et hec de his que ab aliquo
contrahentium proferunt̃. Si autẽ tertio statim subiungã. cum
cui mutare volebã affirmasti idoneum esse cũ nõ esset, an doluꝫ
dicaris cõmittere? Rñsum est nõ teneri de dolo: qr hec actio nõ
datur: nisi ex magna ⁊ euidenti causa, ⁊ nisi ex perspicuis probet̃
indiciȷ̃s: vt si ꝓbet̃ de hoc sciuisse nõ idoneum esse, tñ lucri causa
idoneũ affirmasti: vt Caius ait, tũc autẽ lucrũ itelligit̃, si tibi illã
pecuniã soluturus erat: vel erat tecum aliqñ ꝯtracturus. Cum
em̃ simpliciter dico quẽ idoneum, etiã si eum pauperẽ scio excu
sor, qm̃ scdm multos ꝓ bonis moribus reputatur, ne illius dete
gatur paupertas. Unde improbato more ṽsatus nõ est: ⁊ sic ex
cusabile est. Sꝫ eo quod inde cõmodum spectat, mendaciũ inex
cusabile est. Itẽ si te ingessisti ad hoc dicendum, cum de hoc nõ
esses interrogatus. Nõ em̃ est excusabile qd quis ad mẽtiendũ
ingerat, cũ ẽt alius eo ipso qd se ingerit, suspectus reddatur. Itẽ
si in finib⁹ asseueratis nõ stetisti si interrogatus vel nõ: vltra p
cessisti dicẽdo, qd nõ habebã inuestigare ab alio, hic em̃ impro
bato more versatus est ⁊ tale dictum scdm mores bonos culpa
bile est magis, q̃ laudabile. me enim impedisti ab alio fieri doci
lem. Item si aliquis se diceret Titium, cum esset Sempronius,
⁊ tu sciens affirmasti, lꝫ em̃ excusabile sit, si ei⁹ paupertatẽ non
detegas, nõ tñ excusabile est, si eum alium esse affirmes: quã di
cendo vero tertius dolum nõ cõmittit. nõ em̃ cogebat̃ se re que
ad se nõ pertinebat, immiscere, sꝫ loquẽdo ambigue eque dolũ
cõmitteret, ex quo em̃ suo dicto cepit alium istruere, clare loqui
103 debet ¶ † Super p̄dictis ad dicta testium descẽdamus. Qui
aliquid dixisse probat̃ per testes qui audiuerunt, scientia em̃ ali
cuius qui aliqd audiuit, tacuit, vel obscure lecutus est cum ma
iori difficultate ꝓbat̃ cũ facti ignorãtia regul'r presumat̃. Qñq;
tñ sciẽtia directo ꝓbat̃: vt si affirmauerit seruũ fugitiuũ nõ esse, ⁊
equũ nõ esse calcitrosum ꝓbat̃ p testes. q dicũt se vidisse, q se
uus se pũte, vel illo, fugit, ⁊ qd equ⁹ eo pũte calcitrat⁹ est, ⁊ sim.
¶ Qñq; isti testes de visu haberi nõ possunt, tunc sciẽtia aliter
vehemẽtioribus probationibus ꝓbãda est: vt si seruus de quo
aliqd affirmauit, suus domesticus fuerat per tpa, si equũ de quo
affirmauerat, tenuerat ⁊ recalcitrauerat: vt receptũ est in tutore
q etatẽ ⁊ conditionẽ pupilli, ⁊ in consanguineo cõsanguineũ scire
presumit̃. Itẽ si ei fuerat dictũ ⁊ denũciatũ per epistolã vel erat
de hoc fama in vicinia: vt cõstitutũ est in tutore qui istis modis
scire se esse tutorẽ datum probat̃. Item illud probabimus in vo
lente adire hereditatem: qr istis modis ꝓbatur scire quem mor
tuum esse, se institutum, ⁊ similia. Et hoc cum probãda est sciẽ
alicuius qd non fuit in esse sin aũt tractaretur de probanda sciẽ
tia alicuius qd nõ fuit in esse, vt si volo probare te sciuisse quod
seruus non erat cecus: vel quod liber non erat corruptus: sciẽ
quidem est talis negatiua, que per visum vel per alium sensum
percipi põt, suberũt oẽs modi probãdi quos dixim⁹ alius ce
104 ret modus ille quo per sensum ꝓbat̃ cetera locũ habere. Su
perest aliõ qr eo ipso qd cõstat nõ esse, vel fuisse id ꝙ asseuera
tum est, apparet asseuerantẽ dolo fecisse. Nulla enim ... causa
quare non dixerit ꝓpria malitia, nisi aliquid ad sui excusatio
nem probet̃. Hoc loco subiungendũ est qd sciẽtia aliquãdo tripli
citer sumitur scire enim dicimus rem per causas cognoscere, vt
in sciẽtiȷ̃s contingit. Dicimus enim aliqd esse per rões illius
scientie sic demõstratur. ⁊ in his dolus faciliter excusatur diffi
ciliter probat̃. Si enim Iurista aliquid cõsuluerit vel medicus
⁊ appareat cõtra veritatẽ dixisse, non presumit̃ dolus cõmissus.
Potest enim in his quis de facili errare, ⁊ põt moueri rõnibus
apparentibus nõ existẽtibus, nisi probaret̃ corruptus pecunia
vel precib⁹, vel qd dixerit cognoscere se facere cõtra iustitiã: vel
si aliqua perspicua indicia superessent. Secũdo modo dicimus
scire ea, quorũ notitiam habemus ex sensibus nostris, videlicet
visu, auditu, ⁊c. ⁊ in his dolum vehementer opinamur: vt quod
nobis ab alio renũtiatum: vel quod fama percipimus per hanc
scientiam dolus qñq; probatur, qñq; excusatur. Quid enim si di
xit, tale quid esse, qd nõ est, si probo mihi pronũciatum fuisse vel
famam esse, excusabor, ⁊ predicta legimus cõprobantur ⁊ aduer
sus eaꝫ partẽ prudentie que deliberata dr docilitas, dolus cõ
mittitur: vt si cum deliberare vellem de adeunda vel repudiãda
hereditate, aliquis mihi persuasit: vt repudieꝫ, qm̃ soluendo nõ
erat: vel vt optem taleꝫ seruũ. cum melior in hereditate nõ esset
165 de dolo tenebitur si callide fecit: vt vlpianus ait. † Qualiter au
tem probetur quod callide fecerit? Probatur ex his que dicta
sunt, aduersus sol... tiam dolus cõmittitur: vt si cũ ad iudicium
pergeret

pergerem iturus in termino aliquid intimasti, aut dixisti aliquid propter quod non habui necesse ire, cum verum non direris dolum cõmisisti. tua enim calliditate mea solertiam inuedisti, aduersus prudentiam que futura respicit. Certe potest dici quod dolus cõmittitur, cũ circa preterita, vel presentia quis mentitur. Ex hoc enim ex prouidentia futurorum quis decipit. Sed si nullo dicto de preterito vel presenti mihi persuasisti, vt aliquid facerem: vel non facerem si quidem in aliquã delicti speciem caderet ex qualitate facti, quod persuaderet, dolus probatur quod si in delictum non caderet, vt si persuasisti q̃ ante tempus fructus venderem, vel non vẽderem, quia sic tibi melius videtur ergo tibi credidi, cum tamẽ esset deterius hoc idem cum difficultate dolus probatur. nam an sic putares, cum persuasisti solus ex tua deliberatione cõsitit quo potuit decipi. sicut in specialibus dictum est. Probandi ergo modus hic erit idẽ, qui, ibi, eadem aduersus circumspectionem, & cautionem dicenda sunt, fraus quid sit potest dubitari. sed Labeo per titu. de pactis, ait quod i est dolo fraus: quod varie interpretatũ est. Quidã enim dicũt, quod dolus est genus, fraus est species, scilicet quãdo mei commodi causa cõmitto, alĩ quo, i dolus, quando re & consilio, fraus quando re tantum in hoc videntur magis glossatores inclinare. Huic etiam assentit Thomas de Aquino dicẽs quod dolus committitur siue per verba, siue per facta, fraus vero per facta tantum cuius testimonio standum est. Sed aduertendum puto, quod interdum fraus sumitur pro specie distincta a dolo. Item ad dolum requiritur quod fiat cõtra aliquam personam: vt patet ex eius diffinitione, scilicet ad decipiendũ alterũ, fraus etiam si non contra personam, sed legis precepta principaliter fiat vt cum fraus legi fieri dicitur, sed quandoq̃ cõtra personam dolus est genus. Fraus vero species est, licet iura quãdoq̃ istis vocabulis abutantur. Ex dictis autem, & alĩs dicẽdis, modum probandi lector inuestiget.

a Latiorem[a] culpam dolum esse Proculo displicebat, Celso verissimũ visum est cuius sententia approbata est. Quidã tamen a significatione verborum sine causa recedentes, exponunt latiorem, id est, latam dolum esse, id est, dolo comparari: quod nec menti nec verbis congruit. est ergo hic latior culpa dolus scilicet presumptus. Differunt ergo a dolo, sicut manifestũ a presumpto. Exemplum ponit Celsus si rebus depositis adhibuit eandem diligentiam quam in suis. Ex variis autem legibus varia colliguntur exempla, quorum pauca referam. Dicit ergo Vlpianus in tit. mand. Dolus est, si quis nolit prosequi quod prosequi potest, aut si quis nõ exegerit quod exigere potest: aut si quis nolit soluere quod exegit. Paulus respondit in tit. ad legem falcidiam. Dolo carere non videtur qui controuersiã habere dubitatis mota lege, siue cautione dat. licet autem omnis dolus probetur ex presumptione, & indicijs: ille tamen dolus dicitur manifestus de quo ita clare presumptiones habentur, quod iudex in claram & perfectam fidem deducitur. Quando autem presumptiones ita clare non sunt aliqua tñ apparẽt indicia, dolus presumptus dicitur qui idẽ est quod culpa latior, hic dolus presumptus non sufficeret, si criminaliter ageretur, quoniam probationes tunc requiruntur, que sunt luce clariores. Ab hoc dolo presumpto excusatur minor, vt in tit. de eden. receptum est, licet non excusetur a manifesto, hic dolus sicut leui presumptione inducitur, ita presumptione leui tollitur, vt presumptus dolus non dicatur. Quid enim si res suas pretiosiores rebus depositis seruat? excusat, vt in tit. mãdati receptũ est. Itẽ si res proprias seruat cõmunibus, non est dolus presumptus. Propter ius enim quod in rebus communibus habebat, non est presumptio quod eam dolose perire pateretur, vt in tit. familie ercisc. receptum est. Circa predicta autem in modo probandi insistendum non est, quoniam ex se patet, & clarius patebit in sequenti.

ADDITIO.

a Latiorem Vide Bar. in l. quod Neruа, ff. depositi, & ibi vide apositum versi. culpa.

Data[a] culpa est deuiatio indeliberata ab ea prudẽtia, q̃ inest communiter oibus, qui sunt eiusdẽ conditionis, et professionis. Ideo autem dicitur deuiatio generaliter: vt comprehendat deuiationem siue faciendo siue omittendo, & qõ dico indeliberata, ad differentiã doli ibi: qui ex deliberatione manifesta vel presumpta committitur. Ex eo qõ ibi: q̃ ab ea prudentia apparet, q̃ prudẽtie opponit. Ex eo qõ ibi: que inest cõmuniter omnibus, differt a leui, leuiori & leuissima, vt patebit infra dicitur, qui sunt eiusdem conditionis, et professionis, adiicitur propter latam culpam, que communiter ab aliquo in aliqua arte perito, cuius experientia cõiter oibus non inest, qui sunt eiusdẽ artis: dicitur autem lata culpa, que est manifesta & publica & omnibus patet, vt Paulus de verborum significatis, proponens ait. Late culpe finis est, nõ intelligere quod omnes intelligunt. Vel potest dici lata culpa hoc est, ampla, et magna. Nam vt Vlpianus ibidem ait lata culpa est, negligẽtia nimia non intelligere quod omnes intelligunt, & etiam hoc sensu hic assumimus. Ista enim est culpa magna maior est culpa latior maxima est culpa dolus. non enim potest maior culpa esse, quam ea que ex vera deliberatione committit. Hec autem, i culpa lata potest committi cõtra quãlibet prudẽtie partem. Quid enim si quis ignorat presentia vel preterita que cõmuniter oẽs sciunt? Vel quia si prudentes non consuluit de eo quo omnes cõmuniter aliorum consilio quererent, vel quid simile fecerit lata culpam dicemus esse cõmissam. Committitur eñ hec culpa faciendo quod fieri non debet, & in non faciendo, et in omittendo seu negligẽdo q̃ fieri dz cõmittitur, et de quibus aliqua inferamus exempla. † In faciendo quidem exempla sunt multa. Qui mea gerebat negotia, domum edificauit, nec legum formam seruauit, lata culpa est, & probatio manifesta. Conductor pullum nimis et premature onerauit vnde mortuus est, lata culpa est. Probabitur autem hec per homines qui talis animalis ministerio vtuntur, pullos enim communiter ante dictum tempus non sunt soliti onerare & hoc per testes qui dicunt quod sic viderunt onerari per homines dicte conditionis. In modo enim faciendi sciendum est, q̃ de factis q̃ habẽt causam permanentez ex aspectu presenti potest de maleficio preterito iudicari, vt quod murus sit male factus, vel domus male composita, vel liber male scriptus & similiter: sic testes possunt dicere male factum esse illud opus quia illud viderunt & quia communiter homines illius conditionis & artis a tali defectu abstinere viderunt vel dicunt q̃ viderunt communiter homines illius artis sic operari quod opus in tale vitium non incideret. Si si dixerit testis, q̃ omnes homines illius artis a tali vitio vidit abstinere, videt q̃ falsum asserit, quia non potuit omnes homines illius artis videre. Sed eius dictum instimendum puto, vt intelligatur, omnes quos vidit operari, exemplo iurisconsulti, qui volens probare q̃ libero q̃ educatio sit iuris naturalis, rationem adiecit dicens, Videmus enim omnia animalia huius iuris peritia censeri: constat enim quod non omnia animalia viderat et quod ait in titu. qui satisd. cogan. inter omnes, scilicet de hoc interrogatos, & plura similia. Diceret aliquis, potuit vidisse paucos, sed hoc non cõtingit in artibus que in ciuitatibus multũ frequentantur. In his vero que raro non probarentur, in his habent causam transeuntem, contingit etiam q̃ ex presenti notitia possunt multa facta preterita iudicari, vt si meliorem certum agri modum retulit eius cuius culpa potest ex presenti experientia demonstrari, idem in eo, qui per seruum imperitum scidit, vel vineam imperite putauerit, nam intra certum tempus potest imperitia facti precedentis detegi, & sic ille erit modus probandi quem dixi. Quedam vero facta ita pertranseunt, vt ex nulla presenti notitia possit de preterito iudicari, vt si equum tibi commodatum currere, vel saltare plus solito coegisti, vltra id quod cõmuniter homines illius conditionis fecissent, tunc per testes qui actum viderunt, esset probandum. Quedam autem in faciendo, modo dixi hanc culpam committi, potest contingere respectu loci, temporis, personę, & omnium qualitatum quas circa delictã iurisconsultus dixerat que per singula explicare longissimum esset nec expediens. Quoniam i dictum est in hoc libello qualiter probentur omnia que requiruntur: ad hoc colligitur omittendo, seu negligendo, quomodo committitur lata culpa. Hec autem negligentia sensu non percipitur, ideo non sufficeret testem dicere quia vidit sed oportet aliqua facta dici ex quibus iudex de negligentia iudicet. Oportet autem per negligentiam omittid quod communiter homines illius conditionis non omisissent. Hec autẽ negligentia ex his que presentia sunt probatur recte cõmissa. Per totum enim annum ex vinee aspectu cognoscitur si putata non fuerit ex multitudine sarmentorum, vel si predium cultum non fuerit agnoscitur ex multitudine herbarum & spinarum. Communiter autem omnibus inest hec prudentia, vt vinee putẽtur, predia colantur, hoc itaque tã notum est q̃ probatione non indiget. Poterit ergo testis dicere, vidi vineam non putatam, agrum nõ cultum isto anno, quia vidi ex hoc enim sola negligentia coloni qui in latam culpam cadit, comprehenditur. Quedam vero negligentia ex aliquo presenti comprehendi nã potest, & quoniã necesse est per testes de visu probari vt si domum omisisti claudere, & fures ingressi sunt vel si certa hora, & certo loco venire debuisti, quod facere omisisti, potest idẽ probari per testes, qui illa tota hora steterũt & viderunt q̃ nõ venisti, nec venire potuisses quin te vidissent. Interdũ latitudo loci vel tẽporis non patitur, vt per testes de visu

te non venisse, probari posset. quid enim si debebat venire Pe-
rusium? Quis enim per visum comprehendere posset te non ve-
nisse in tam lata terra, vt si est lata terra, vel quid simile ītra an-
num venire debeas certo loco, vel aliquam impositionē solue-
re? Et hoc modo o. curreret, quod duo illo loco toto anno ste-
tissent, tunc eīm difficile est, tūc aut alius modus pbandi videt
inuentus, si forte inde publicus confectus est liber omnium ve-
nientium, vel omnium solventium, in quo talis non reperitur.
Poterit etiam probari per illos, qui in ciuitate illa explorave-
runt a personis, qui scire hoc debebant, et in locis in quibus ve
similiter venire debebant et non reperitur eum venisse, pba-
tum est eum non venisse, vt Pomponius respondit, Si Lucius
Titius ante Calendas in Italiā non venerit, decem dare spon-
des, vt non ante peti possit q̄ exploratū sit, nec venisse, nec ve-
nire posse. Cui congruit, quod est receptum probari quem non
esse soluendo. s. p̄ discussionem, vtiq; discussioni locum esse iu-
ra consuluerunt, cum aliter probari non possit ad istas coniectu-
113 ras recurri necesse est. Pone, t aliquē negligentē infirmo medi-
cum non adhibuisse, hec culpa lata est. Probabitur autem per
astantes ⁊ vicinos, cum medicus de facili ad infirmum non va-
dat quominus per vicinos nō videatur, si infirmitas fuerit lon-
ga. Ita quod necesse fuit p medicū visitari sepius etiam p me-
dicos ciuitatis, poterit ista negligentia pbari si singulariter di-
xerit se non vidisse venisse, bi eīm magis de facto suo interrogan-
c tur quam testificentur. Dicet aliquis ⁊ non sufficit probare me-
dicum nō esse adhibitum, forsan eīm non erat in ciuitate nisi hoc
probetur. dico in ciuitate ⁊ locis ī quibus esse p̄sumitur copia
medicorum peritorum legibus ⁊ canonibus comprobatur. In
alīs autem locis ad hanc negligentiam arguendam probari de-
bet ibidem medicū fuisse qui poterat adhiberi. argu. eius quod
Vlpia. ait tunc imputari socio si alī non commisit cum eīm ab-
futurus fuerat facilis erat per alium societatis administratio p̄-
dicta, ⁊ exerceri poterat, ⁊ hoc si persone conditio, ⁊ quantitas
patrimonij requirebat, vt medicus etiam ex vicinis ciuitati-
114 bus quereretur, t Similis dubitatio oritur vbicunq; negligen-
tia aliter arguitur in eo quōd personam vel rem aliquam non
adhibuit, vbi necesse erat ⁊ hoc cum de culpa in aliquo certo ac-
tu adhibita queritur, contingit interdum queri simpliciter. an
aliquis sit negligens, desidiosus, culpabilis tali culpa que in la-
tam culpam cadit. Di sunt qui licet ex sermonibus mentis cō-
potes videantur, tamen furiosi faciunt exitum quibus tanquam
prodigis datur curator vt diuus Pius rescripsit, ⁊ Vlpia. in ti
tu. de tuto. ⁊ curato. retulit. Di proprie prodigi non sunt, quoniā
prodigalitas in expendendo consistit nec proprie appellantur
desidiosi seu negligentes quoniam hec culpa etiam in faciens
do committitur vt nimia seuitia in seruos, vel nouas et pericu-
losas negotiationes inchoādo, talem enim dicimus culposum.
Ad hoc igitur, vt huic culposo ⁊ prodigo curator detur, proba-
ri oportet sic male tractare eū negotia sua, quod nisi subueniā-
tur ei, deducetur in paupertatem. vt eiusdem Principis rescri-
pto continetur, siue hoc faciendo, siue negligendo ostēdat. Po-
ne enim aliquem solum in necessarias causas expendere, tamen
ob hoc pecuniam sub vsuris accipere, ⁊ prediorum suorum cul-
turam negligere, suosq; fructus pati marcescere potius quam
suo tempore vendere, pro alīs fideiubere incaute, impositiones
publicas non soluere, ex quo in graues penas incidit, ⁊ similia.
Ista quidem proprie ad prodigalitatem non pertinent, sed ma-
gis ad imprudentiam, que potest culpositas nominari.

ADDITIONES.

a Bern. Lam. Lata culpa. Vide Barto. in l. quod Neruа. ff. de
posi. ⁊ ibi apostil. Alexan. in verſic. culpa ⁊ Alex. l. item quērit. in
principi. ff. pro soc. in duobus locis. in additio.

b Tho. Dip. Quoniam dictum est. isto. Bar. hic, qui ponit que
requirantur ad probandam negligentiam, adde eundem Bart.
in consi. cū. charissime domine. versi. potest etiam. ⁊ ibi scripsi in
additio. ⁊ vide Felyn. in capit. si autem aliquis. ver. si. negligentia
probatur. vbi citat Bar. in d. consi. cū. de rescrip. ⁊ glo. in clemē.
fina. in verſicu. negligentia. de relig. do. cui culpe adscribatur
negligentia. vide Barto. in l. si mora. vbi doct. ff. solu. matrimo.
⁊ no in l. secunda. in glo. in verb. negligentia. Carb. tut. ⁊ in l si
seruum Stichum. in prin. in gl. in versi. in non faciendo. ⁊ ibi per
Bar. ff. de verb. obli. ⁊ vide gloss. in verb. negligentibus. in cap.
quesitum. de pen. ⁊ remis.

c Dicet aliquis. Vide Bart. in l. prima. in fi. princ. in prōe. Di
gestorū. ⁊ in l item cū, versi. non enim cogitur. ff. pro soc. ⁊ Saly.
in l. hac edicta. §. bis illud. C. de secun. nup.

a
115 Euis culpa aque ppie ad Juristas
ptinet, diuersimode cōsi
deratur. Aliter enim sumitur in rebus alienis, seu
alīs debitis, aliter in rebus communibus incidēs
ter aliter in communibus ex conuentione. Primo modo leuis
culpa est deuiatio indeliberata ab ea prudentia que inest dili-
gentibus hominibus qui sunt eiusdē cōditionis et professio-
nis qō Paulus volēs ostēdere, cum dictū esset in pignoratitia
actione venire ⁊ dolū, ⁊ culpam subinnrit hec verba. Ea igitur
que diligens paterfamilias suis rebus prestare solet, a creditore
exigitur, ⁊ idem in tit. ad legem Aquil. ait culpā esse q̄m illi
quid diligenter prouideri potuit non est prouisum. Per hoc
dico, q̄ ab ea prudentia, que inest diligentibus, differt lata cul-
pa. Per illam enim deuiatur a prudentia que communiter ab
est omnibus: per hanc autem ab ea que requiritur in diligenti-
bus ⁊ expertis hominibus illius cōditionis. Cetera diffinitio-
nis verba expōsita sunt in precedenti. Contingit autem hanc
culpam committi circa omnes prudentie partes tam in facti-
116 do quam omittendo. Alliqua exempla ponamus. Facta quo-
dam sunt que sua natura regulariter hanc culpam inducunt, vt
si furtum rei commodate factum esse asseris, diligens enim bo-
mo bene custodiendo precauisset. nisi forte ab vrore factum es-
set vel ab alia persona fida, de qua confidendum magis, quam
precauendum erat vel si fortia facta esset, vel magna vis adhi-
bita doceatur. Item si equum, quia ferrum perdidit, asseruit
damnificatum: diligens enim homo sua prouisione ab hoc pe-
117 cauisset sepius pedes videndo. † Quedam vero facta culpam
sine expressione manifestant. vt si vineam meam vindemia-
⁊ vinum vuis commistis in dolīs recondidisti tempore debito,
possum tamen tuam culpam arguere, quod cōiter oēs bonos di-
ligentes illius conditionis similes vuas habentes facium ea
cere soliti sunt p ptā pterita separatim, ⁊ hoc p testes qui dix-
se vidisse quod tu illas commiscuisti. ⁊ quod ex hoc res mea
tantum fit deterior: vel probare possum, ostendendo quan-
fit valor vini excussi ex vuis separatis, ⁊ quantus est valor
excussi ex vuis cōmistis: tunc excessus apparet, quo i dilige-
118 paterfa hoc debuisset prouidere. † Omittendo etiā ⁊ culpa
mittitur, huius autem exempla facilia, ⁊ modi probandi facile
sunt, ⁊ quoniam ex predictis colligitur, non prosequar. Ex vl-
bus vero communibus cōmunioni incidenti incidit culpa, que
119 sic diffinitur, Leuis culpa est deuiatio † indeliberata ab ea dili-
gentia quam suo tempore seu illo tempore suis rebus adhibet.
Paulus enim in titulo famil. ercisciund. sic ait. Non tamen tales
diligentiam prestare debet heres qualem diligens paterfami-
lias, qui bic propter suam partes causam habuit gerendi ei
negotiorum gestorum ei actio non competit; talem igitur dili-
gentiam prestare debet qualem in suis rebus. Eadem int. et
puobus eadem res legata sit, nam ⁊ hos contingit ad societa
non consensus, sed res. Ex bis verbis a viris subtilis ingeni
latis appāret qualis culpa estimetur, et qualiter aliter quis
120 pra sumatur, hec autem statim declarabuntur. † Circa tres
communes ex conuentione culpa leuis sic diffinitur. Leuis cul-
pa est deuiatio indeliberata ab ea diligentia quam ante cō-
ctum rebus suis adhibere solebat. Paulus eīm ait. Socius
etiam culpe nomine tenetur, id est. desidie atque negligentie
pa autem non ad exactissimam diligentiam dirigenda est, si-
ficit enim talem rebus cōmunibus adhibere qualem suis
adhibere solet, quia qui parum diligentem socium sibi asciu
de seipso conqueri debet. Hoc idem Imperator Iustinianus
tutionum constituit, sed cauillari potest: cum enim adhibere de-
bet diligentiam illam, quam in suis adhiberet patronus ex
diligentem ⁊ sic tenetur ad id quod diligēs homo suorum fa-
set. Videtur enim idem in alienis quod in cōmunibus. Sed ita
tem, quod eum videtur presupponere diligentem illa tamen di
ligentia que communiter inest omnibus, que largo modo di
gentia est, sed non proprie, vt hic sumitur, quod si sic accipe
diligentia vt accipitur, quod declarabitur in culpa sequenti
121 do quod idem sit in alienis ⁊ communibus. Cuius gratia no-
dum est, quod licet plures alias species possumus facere, vt
inter se quelibet habet gradus suos, dolus enim maior est in
corruptione pecunie, quam si fit precibus: sic enim ex alīs cau-
sis dicitur maior et minor. Latior culpa dicitur maior vel minor
secundum quod leuis vel grauis est doli presumptio. Lata e-
nim culpa dicitur maior vel minor. secundum quod in eo er-
ratum est, vel manifestum, vel manifestius, vel manifestis-
mum. similiter ⁊ culpa leuis, de qua loquimur. Nam inter om
nes diligentes vnus est in maiori gradu diligentie, quam alter.
In proposito ergo dico, quod culpa leuis in rebus alienis es
matur, si deuiat ab ea diligentia vel prudentia que inest dili
gentibus eiusdem conditionis et professionis. Intelligo au
tem de hominibus diligentibus simpliciter, in quocunque gra
du diligentie quis deuiet in leui culpa. In rebus vero com
munibus sufficit, quod habeant eandem diligentiam quam ha
122 suis. Scīsitan eīm in suis erat in summo gradu diligētie. † Sali-

est alia dubitatio, quid erit, si quedam cõia erant, forte merces quarũ similes proprias nunq̃ habuerat, quomodo talis culpa poterit estimari cũ ad exemplũ suarũ teneatur, nec tale reperiatur exemplar, nẽpe ex predictis apparet respõsio, videatur esse in quo gradu diligentie erat in suis rebus, licet res ista ect cõmunibus dissimilis, in eodẽ gradu diligentie, in cõmunibus esse censetur. Hoc ex verbis predi. t. z legũ ostenditur. Dicunt esse requiri eã diligentiã, quaz in suis simpliciter, nec ad res similes cõmunibus se adstringit. Si tñ similes res reperiãtur, culpa talis clarius denuncietur, ꝛ quod testes haberent dicere facile esset. Sz qñ ad gradus diligentie recurrimus, est difficilis, sed in culpis sequentibus declarabitur. Alia etiam dubitatio subest, cum in rebus communibus incidenter culpa estimetur, si non adhibet eam diligentiam quã in suis adhibebat. Quid esset si tũc in suis nullaz diligentiam adhibeat, nec tunc circa res suas aliquid fecisse probari potest? Dico, diligentia est quedam executio prudentie. Prudẽtia autẽ est habitus mentis ꝛ sic cõsistit in animo. Sicut ergo possessio semel habita, animo retinetur, ꝛ continuatur, nisi probetur interruptio: ita hac diligentia probata, diligentia anterior suis rebus illo tempore adfuisse presumitur. Quid ergo articulandum, quid probandum, patet ex predictis.

ADDITIO.

1 D. Leuis. Vide Bar. in l. quod Neruа. in vers. quarto quero, quid est culpa. ff. depos. ꝛ ibi vide apostil. in ver. culpa latior.

123 a **Leuior** † culpa est deuiatio indeliberata ab ea prudentia, que inest diligentibus hominibus, qui sunt eiusdem conditionis, ꝛ professionis. Hanc culpam antiqui legum latores, vel nostri iuris interpretes, per speciem culpe distincte a leuissima nõ posuerunt, sed de ea sicut de leuissima vniformiter iudicarunt, quia igitur inter eas non est iuris diuersitas, antiquorum seqñtes vestigia vno nomine leuissimam appellamus.

ADDITIO.

a Tho. D. C Leuior. Vide Bar. in l. quod Neruа. vers. tertio quero. ff. depositi.

124 a **Leuissima** a † culpa est deuiatio indeliberata ab ea prudẽtia, q̃ inest diligentioribus hominibus, ꝛ diligentissimis, q̃ sunt eiusdem conditionis et professionis. Et quod dico, diligentibus ꝛ diligentissimis, dico ad differentiaz leuis culpe, ꝛ de deuiatione ab ea que inest diligentioribus. Caius in tit. de act. ꝛ obli. loqñs de cõmodatario, sic ait, Ellias tamen exactissimam diligentiã custodiẽde rei prestare compellitur, nec ei sufficit eandem diligentiam adhibere quam in suis rebus adhibet, si alius diligentior custodire potuerit. Et idem Imperator in lib. Insti. constituit de ea que inest diligentissimis. Vdez Caius in tit. commo. sic ait, In rebus commodatis, talis diligentia prestanda est qualem quisque diligentissimus paterfamil. in suis rebus adhibet. Cum ergo receptum est in commodato venire leuissimã, apparet q̃ deuiato ab ea diligentia, que inest diligentibus ꝛ diligentissimis, est culpa leuissima. Et eo enim q̃ dicitur, quisque diligẽtissimus, apparet loqui de diligẽtissimo cuiusque

125 gradus. † Qualiter ergo cognoscaꝫ diligẽtes, diligentiores, et diligentissimi, ꝛ qualiter gradus inter eos, videndum est: Cuius gratia vnum exemplum intelligibile ponamus, in etate senili, q̃ vt nostri maiores tradiderunt, incipit a septuagesimo anno et cluditur, et terminatur in centesimo anno. Illud est enim longissime vite tempus, ꝛ sic in superlatiuo. Assumamus igitur medium inter ista, ꝛ quod est lxxxv. dico ergo quod vsque ad istud medium est senilis etas, abinde supra dicitur senior, vsque ad superlatiuum. Ex inde intrat superlatiuum, et dicitur longissimum vite tempus. Ista tria causa doctrine ponũtur vt species, et quelibet istarum habet suos gradus. Nam quot anni, quot menses, vel quot momenta sunt in quolibet dictum temporum, possunt dici gradus illius differentes secundum plus et minus. Ita in proposito imaginamur terminum a quo diligentia incipit, ꝛ est illa communis prouidentia, que communiter omnibus inest, quantumcunque rudibus, ꝛ grossis, post illam statim incipit diligentia, ꝛ progreditur vsque ad exactissimam diligentiam, que vltra non progreditur. Ille igitur, qui habet diligentiam aliquam ascendendo gradatim, vsque ad medium totius latitudinis diligentie, ille dicitur diligens, ille vero qui excedit medium vsque ad vltimum terminum ille dicitur diligentior. Ille vero, qui vltimum terminum attingit, ille dicitur diligentissimus, ꝛc.

ADDITIO.

a Tho. D. C Leuissima. Vide Bar. in l. quod Neruа, ꝛ ibi apost. in ver. culpa. ff. depositi. ꝛ Bal. in l. solam. vers. Item si volo probare. C. de testibus.

Quedam Baldi, ad materiam testium pertinentia.

In auth. sed iuder. C. de sacrosanctis ecclesijs.

a **Sed iuder.** a Ista dictio sz, aduersatur ꝛ corrigit inquantũ lex Cod. dicebat, quod episcopus non admittitur ad testificandum, et not. primo, quod iuder cause debet ire, vel mittere ad episcopum, quando episcopus producitur in testem. Secundo not. quem decet mittere: quia debet mittere de suis, puta notarium cause, q̃ per eum debent scribi acta, qui scribere cepit in causa, vt C. de spor. l. i. ꝛ in auth. de heredib. ꝛ falcid. ℌ. si vero. Hoc declarat Jacob. But. in l. prima. ff. de offic. proconſ. ꝛ per Barto. in l. si vni ex pluribus. alias, Pomponius. ff. de re iudica. Item, quia cause continentia non diuidatur, vt in c. ad hoc vnxit nos. extra de sequest. pos. ꝛ l. nulli prorsus. C. de iudic. Tertio not. quod testis debet dicere id quod nouit, id est quod sensu percipit. ff. de test. l. qui testamento. ℌ. fin. et quia veritas in omnem partem eadem est: necessario ex hoc sequitur quod debet deponere veritatem pro vtraque parte. Not. quod testis debet deponere de veritate, non de credulitate, ꝛ pro vtraque parte. Circa hoc vide que not. Bart. in l. is potest versic. pro declaratione huius de acqui. her. Tu dic quod id, quod quis asserit, presumitur credere. Et que sit iusta causa credulitatis, vide per Barto. in l. cum quidam. ℌ. i. versi. item iusta ratio. de acqui. here. et ita seruat consuetudo secundum gl. hic, quam not. ꝛ adde quod dicam in l. proxima, ꝛc.

ADDITIO.

a Tb. D. C Sed iuder. Adde quod ista sunt verba Bald. in l. nec honore. C. de episcop. ꝛ clericis, in verſic. Jn ter. ibi, sed iuder. ꝛ ideo cassaui hic, vt ibi videas.

C Jn l. presbyteri. C. de episc. ꝛ cler.

1 ☞ Presbyteri non torquentur pro testimonio.

1 a **Presbyteri.** † a Presbyteri sunt † ti. vt occasiõe testimoniũ nõ torqueantur, sed in alijs clericis seruatur ius cõmune, si falsam tamen dixerint causam, puniuntur. b. d.

ADDITIO.

a Tho. Dip. C Presbyteri. Ista sunt verba Bal. in l. presbyteri. prima. C. de epis. ꝛ cleri, idcirco cassaui hic, vt ibi videas.

C Bald. in l. conuenticula. C. de episcop. ꝛ cleric.

a **Conuenticula.** a Prosequitur in lectura huius legis q̃dam que pertinent ad materiam testium Baldus ibi, dum dicit, modo venio ad testes.

ADDITIO.

a Tb. D. C Conuenticula. Ista sunt verba Bald. in lect. sua in l. conuenticula. C. de episcp. ꝛ cler. in ver. modo venio. ꝛ ideo sequuntur addi. ad trac. Barto. ℌ. dictum, vt j. sequitur, ꝛ ea propter ea cassaui.

1 ☞ Testis debet reddere rationem dicti per sensum corporis, qui dicto congruat. ꝛ num. 3.

Testis, qui in reddendo rationem dicit, videtur mihi quod possedit decem annis, probat. num. 24.

2 Testis deponens super his que percepit intellectu magis quã sensu, non probat nisi reddat rationem dicti, etiam non interrogatus.

4 Sensus est quid generale ad omnem sensum corporis.

5 Testis deponens, quia presens fui, intelligitur, ꝛ intelligens vt probet.

6 Dictum testis ambiguum, quomodo declaretur, remissiue.

7 Testis deponens de valore rei, si deponit de credulitate vel opinione, probat.

8 Testis deponens super identitatem rei qualiter habet deponere: ꝛ ibi, si de sanitate, vel infirmitate, etate, vel de senectute. ꝛ num. 14.

9 Verba enunciatiua in testibus non probant.

10 Testis super qualitate animi deponens qualiter probet.

11 Testis deponens super his que cursu temporis mutantur, vt probet, qualiter deponat.
12 Testis qualiter recte probet damnum esse datuz culpa, vel negligentia.
13 Articulus disiunctiuus non admittitur, nisi super facto alieno.
15 Dictum testis insufficiens potest confessione partis adiuuari.
16 Si nomina rex, vel hoim sunt variata, quomodo fiet probatio.
17 Ratio eorum, que scripta sunt in libro rationum, qualiter probetur per testes.
18 Testis quando videatur repetijsse locum, et tempus alias dictum in dicto suo.
19 Iudex ex causa non adhibet fidem testi clare deponenti.
20 Fama, qualiter probetur.
21 Copia articulorum an detur parti petenti.
22 Copia interrogatoriorum que fiunt testibus, non datur parti.
23 Iudex si omisit examinare testes super substantialibus, publicato processu possunt iterum examinari.
24 Testis, qui semel declarauit dictum suum obscurum, non potest illud iterato declarare.

a 1 IUxta predictam [a] materiaz quero, † per quem sensum corporeum testis debeat reddere causam sui dicti? dic per illum sensum corporeum qui dicto congruit. Nam si volo deponere de facto alicuius reddam causam quia vidi, vt l. testium. C. de testib. Sed quid si testis in redditione rationis, vel cause dixit, videtur mihi quod x. annis possederit Titius, an valeat eius dictũ? Dic quod sic, vt not. Barto. in l. diui §. in eadem causa. ff. de lib. cau. † Item quid si testis non
2 reddit rationem sui dicti, sed solum deponit super his, que percepit intellectu magis, quam sensu ꝛ rationem non reddit, qui non fuit interrogatus: Dicit Bar. quod dictum suum non valet vt not. in l. sciendum. ff. de verborum oblig. ꝛ per eũ in consi. cxiij. quod incip. Commune Lucignani. ꝛ in alio cõsi. vbi ipse ponit de testibus, qui dixerunt quod viderunt talem ad sui defensionem fecisse † si velim reddere causam de verbo alicuius. dico ꝙ
3 audiui l. sepe audiui cesarem. ff. de offi. presi. ꝛ de testamen. mil. l. diuus Traianus. in fin. Si de sapore reddam causam, quia gustaui, l. si in emptione. §. alia est causa. ff. de contrahen. empt. ꝛ sic de similibus sensibus corporis, tactu, ꝛ odoratu. † Enum tamẽ
4 addas ad verbum, visus quod illud est generale ad omnem sensum corporis. Nam dicitur in Exodo. Uidi voces, ꝛc. ꝛ audiui, ꝛ per intellectum vidi, ꝛ habetur iij. q. ix. c. testes. et de conse. dist. quarta. c. venisti ad fontem. iuncta glo. in verb. quid videris. ꝛ ff. de rei vxo. ac. l. vnic. § videmus. Per hoc posset defendi dictũ testis volentis probare, quia Titius dixerat iniuriam Martino, interrogatus de causa scientie respondet quia vidit ꝛ inuenitur quod intelligitur quod viderit, scilicet per intellectum corporeum alio sensu corporeo, scilicet auditu. Simile dicit Bart. in l. fin. versi. not. text. qui dicit C. de peric. no. lib. xj. quod si testis interrogatus de causa scientie quomodo scit, dicit quia tetigi cum manibus, licet nõ esset res tangibilis, quod refertur ad sensum congruum illius rei. Alia vide que scripsi in l. testium. C. de testi. sed qualiter probetur librum esse, vel non esse correctum per testes, ꝛ argentum esse purum, vel mistum: vide Bart. in l. si quando. ff. de auro, ꝛ argen. lega. vbi dicit, quod sufficit si dicat se vidisse illud argentum sine mistione. Idem si dicit librũ corruptum: quia vidit. Item ad hoc vt testis recte deponat oportet quod id super quo deponit sit aliquid formatum, quod sensu percipi possit vt not. per Bar. in consi. cij. quod inc. Charissime domine ꝛ cetera. † Sed iuxta hoc quero an sufficiat si re-
5 spondeat reddendo causam sui dicti, quia fui presens, iuuatur enim iuris presumptione quod viderit per sensum corporeum, vt dicitur s. eo. in prima conclusione vbi tangit quod ex vicinitate probantur vita ꝛ mores Titij. domi. Bart. dicit quod sic, vt ff. de autho. tu. l. prima. §. fi. Joan. And. tenet contrarium in c. presentiũ. extra testib. lib. vj. ꝛ hoc dicit Bar. quãdo testificat de se testem fuisse presentem, quod presumatur itellexisse: secus si cũ testibus testificaretur fuisse presentem, quia tunc non sequit ergo fuerunt intelligentes. Adde no. per Bart. in l. furioso. vers. ad hoc respõ. ff. de re iud. an et quando is qui presens est actui ꝑsumatur ibi fuisse ad hoc. Item dicit ibi Bar. quod qñ lex vel homo precipit aliquid fieri aliquo presente debet itelligi eo in-
6 telligente, vt dicit in d. l. j. in fin. ff de autho. tu. † Sed quero pro quo debet interpretari dictum testis ambiguũ: declara plenius per Bar. in l. inter stipulantẽ. §. j. ff. de verbor. oblig. ꝛ per Inn.
7 in c. causam que. extra de rescriptis. † Item not. ꝙ circa depositionẽ valoris rei sufficit ꝙ testis deponat de credulitate, seu opinione. qđ itellige, vt no. Bar. ĩ l. si. C. de ꝑdi. ꝛ alijs rebus na-
8 ui. lib. xj. † Sed qualiter testis debet deponere caute super recognitione rei ꝛ maxime iterrogatus vtrum sit ille, qui sic fecit ꝛ testis dicat recognoscere dicta: interrogatus debet dicere, quibus vidit, ꝛ inspexit factũ eius cũ tali signo, ꝛ cũ tali cicatrice, ꝛ similibus, vt no. Bar. in l. stigmata. C. de fab. lib. xj. super sanitate corporis, ꝛ quacunqꝫ aliqua re suspecta vel vitiosa recte testis reddit causaz de visu, vt no. Bart. in l. vnica. versi. not. ꝙ sicut. C. de medican. vali. lib. xj. Et idẽ dicit ibi, de etate vel de senectute, de quo etiã no. plene in sua repeti. l. de etate. ff. de minor. ꝛ in l. a. C. de
9 cano. frumen. lib. xj. † Sed nunquid verba enunciatiua in dictis ꝛ attestationib9 testiũ probẽt? Dicit Bart. quod non, in quodã suo cõsilio quod est quintũ in ordine. ꝛ ibi qualiter debet poni super adulterio. Sed quid, si ipsi testes dicãt, ꝙ viderunt dictum Martinũ accusatum percutere an probant ipsum esse ciuẽ, cum in accusatione continetur quod ille Martinus erat ciuis: Dic quod nõ, quia eorũ dictũ coartatur per rationẽ, scilicet per visum loco ꝛ tempore in accusatione contentis que ratio non potest trahi nisi ad delictũ, seu percussionẽ, nec potuerũt videre eũ esse ciuẽ, posito quod viderent eũ ibi habitare. l. ciues. C. de incolis. ꝛ ita cõsuluit domi. Ray. de mõte vrbano ꝛ cũ eo videtur te-
10 nere Jac. de Are. in l. si preses. ff. de pen. † Quero, qualiter testis debet deponere super aliqua qualitate animi? Dicit ꝙ debet testificari per actus exteriores, quos vidit vt no Bar. in l. iij. qui in ea causa §. diuus Pius. vers. ex quo nota. ff. de tut. ꝛ cura. da. ab his. Et circa hoc adde no. in l. possessio quoqꝫ. §. qui i aliena. ff de acq. pos. An animus sit iuris, vel facti, varietas significantis, vel significati in dictionibus grãmaticalibus, que in vulgari nõ reperiuntur diuersitatẽ habere nõ cadit in dictis testiũ ꝫ in legibus ꝛ statutis sic, vt no. Bar. in l. si quid eax. ff de lega. ij.
11 ꝛ adde no. in l. si quis filiabus. ff. de test. tut. † Itẽ no. caute qualiter testis dꝫ deponere in his, q̃ cursu tpis mutantur. Nam si dicat quod vidit iam sunt plures anni tales viuere, non sequitur ergo viuũt hodie vt no. Bar. in l. cũ lite mortua. versi. sed cõtra predicta. ff. iud. sol. ad ꝓbandũ negligentiã ꝛ aliã negatiuã vide in cõsi. d. Bar. cij. incip. charissime domine. vbi diffinit negligentiam. qualiter testis dꝫ deponere. Item similiter qualiter quis
12 dꝫ probare diligentiã suam. † Sed qualiter debet probari damnum esse datũ culpa, vel negligentia, et qualiter sit caute articulandum, vide Bar. in cõsi quod incip. cõmune Lucignani. et ibi etiã dicit ꝙ qñ articulus est incertus ꝛ dictũ testis est etiam incertum quod nõ valet testificatio illa. Apparet ergo necesse esse, ꝙ dictũ testis sit certũ, vt ibi videtur dicere ꝙ est notandum.
13 Itẽ no. † ꝙ nemo potest articulare subdisiũctiue, nisi articulet super facto alieno, in quo est probabilis ignorãtia vt no. Innoc.
14 c. ex parte, extra de rescrip. † Item quomodo, ꝛ qualiter probari debet etas maior ꝛ etas minor. Dic sup hoc ꝛ not. Bar. in l. de etate. ff. de minor. ꝛ vide ibi super quibus caute testis interrogatus respõdere non debet, ꝛ qualiter in talibus respõdere debet. Et ibi vide. an sufficiat testem cõprehendere dictum suum per sensum corporeũ, an etiã per sensum intellectus. Sed quid si testis
15 nõ recordetur de tẽpore. Aduerte ꝙ dictũ † testis, si insufficiens ꝛ non concludẽs, ꝛ ideo fiat vnus articulus quomodo ille contractus fuit celebratus inter partes, ꝛ si partes confitebuntur, tunc dictum testis non probantis tempus adiuuabitur ex tali confessione, ꝛ fieret valida probatio, vt not. ꝛ maxime per Bartolum
16 l. j. §. si quis neget. ff. quemad. test. aper. † Sed quid si sunt variata nomina personarũ ex aduentu ꝛ volo probare illum esse illum, etiam eundem hominem, vel alium esse illum, ꝛ eundem fundum, maxime quando mutata sunt nomina confinantium. vide Bar. in l. demonstratio versi. vlt mo quero, pone in q. si. si secundus
17 demon. † Sed quero, qualiter redderetur ratio eorum, que scripta sunt in libro rationum: puta se aliquem tantum expendisse in tali domo, vide Bar. in l. qui sub conditione. ff. condi. ꝛ demonstra. vbi dicit, ꝙ debet sic articulari, Dico me tantum expendisse in tali domo, ꝛ quod tantuz expẽdisset quilibet, bonus vir ꝛ ad probationem pretiorum, vide no. in l. pretia rerũ. ff. ad l.
18 Falci. † Sed quero an si testis non reepiloget, seu repetat locum ꝛ tempus, alias dictum in dicto suo videatur repetijsse, prout erat capitulum: dic, vt no. per Bart. in l. Labeo. de supel. lega.
19 † Sed an possit iudex ex causa non adhibere fidem testi clare probanti. vide nota. per Barto. in l. Lucius. ff. de his qui no-
20 tan. infamia. † Sed qualiter probatur fama. Dic, quod testis dicere debet. Et de predictis est publica vox ꝛ fama: interrogatus quomodo scit, respondit, quia audiuit publice dici, ꝛ non dicat ꝙ publice dicitur, quia non redderet bonam causam, quia non de auditu suo, ꝛ sic de nullo sensu, vt not. Jacob. de Are. in l testium. C de testib. Et y. consuluit de facto, ꝙ fama sit probata dicendo, quod publice dicitur sic per leg. iij que incip. si quis patremfamil. in princip. ff. ad Macedonia. ibi, sed quia publice, ꝛ C. ad Macedonia. l. j. ꝛ ij. de quo per Bartol. latissime in
21 lege, de minore §. tormenta. ff. de questionib. † Sed quero an debeat dari copia articulorum alteri parti petenti. Uide Inn. inc.

in c.per tuas.in prin.extra de testibus vbi dicit quod nō. adde no.Il.si duo patroni.Ş.item Julianus.ff.de iureiur. Sed quero
2 quid de interrogatorijs fiendis testibus,an debeat dari copia alteri parti? Jnn.dicit.q nō,in d.c.per tuas, extra de testi. dicit
3 tamē.si iudex det nō peccat. † Sed quid,si iudex omisit examina re testes super substantialibus. Jdem Jnn.in d.c.p tuas. dicit quod etiā publicato processu,potest pars petere q examinētur.
4 † Sed pone,q testis reddit causam congruā in primo dicto suo, si postea in subdēdo reddat incōgruā an probet. Verbi gratia, dicit testis,dico q vidi Titium possidere Postea interrogatus quanto tempore:respondit.q nr.ann vt sibi videtur. Dic q probat l.quid tamē.Ş.i.ff.de arb ⁊ ibi per Bar.secus si dixisset in p̄mo dicto.mihi videtur qō Titius possederit iam sunt.x. anni.⁊
2 vltra.qr istud non valet.vt ibi. † Sed quero,testis,qui deposuit dictum suum obscurum,declarauit semel dictum suum, an iteruz interrogādus sit. Dic q nō l.ij.Ş.qō obseruari. C. de iur.ca.⁊ p Bart.in l.i.ff.si cert.pe. Sed an testis examinatus super maleficio,seu super inquisitione,non interrogatus de loco ⁊ tempore, an valeat eius dictum.si non interrogatur de loco,⁊ tempore,in inquisitione contentis? Dic quod non quod not.Bar.in l.j.ver sic.not.ergo,quod quando.ff.de aleato.

ADDITIO.

a L.D.C Jurta predictam. Jste sunt additio.ad tract. Bar.supra di.tum de test.

C De reprobatione testium.

b Jrca materiā testiū q dic q Q dam reiciuntur ipso iure. Quidam officio iudicis. Ipso iure vt pupillus ⁊ seruus illa rōne quia testificari non possunt:vt C.de testa l. bac cōsultissima. in prin.ff.de testib.l.testiū.Ş. lege Officio iudicis. dic q quibusdā causis repellatur quis a testimonio.ij.sequūtur. Jn primis si de eo multa mala dicantur:vt in auth.de testib.Ş.sancimus. Secūdo, qr nō est bone opinionis, ⁊ fame. Tertio quia pauper vt d.Ş sancimus.⁊ ş.si vero absunt. in auth.de bered.⁊ falcid. Quarto cum in alijs sit malus:ergo in bocq cū in vno delinquit,omniū factus est reus:⁊ ad Silla l.si quis in grauī.Ş.si quis quē.⁊ c.fratres.de penit.distinc.v. Quinto cū reus fuerit:ergo adhuc presumitur:vt C.ad l. Jul.male l. quisquis,de proba l.fine. Sexto quia nō seruat legē:que tribuit tus petentib⁹:ergo nō debet habere legis auxilīū.⁊c.quia offerre nanus:vt ff.de minorib.l.auxiliuz.⁊ de agric.⁊ cens.l.quoties. Septimo.qr huius rei ignarus est:ergo verberibus est subdendus,vt i auth.de testi.Ş.si vero ignoti. Octauo quia i famis vt ff.de accusl.qui accusare.⁊ de testi.l.testiuz fides. Nono qr amicissimus est vt ff.de testi.l.testium.in princip. Decimo.qui nō habet in bonis centum aureos.ff.de accusl.nonnullis. Undecimo,quia suspicionē habet maximā cum sit violentus. ff.de accusal.alij propter suspicionē. Duodecimo si data vel promissa sit ei pecunia vt C de testib.l.si quis. Decimotertio,quia maluz testimonium in eum tulit vt ff.de testib.l.producti Decimoquarto,quia minor est xvij.annis.ff.de testib.l.testium.Ş.lege.in fin.⁊ hoc in causa ciuili.gl.in verb.sed nec pupillis.l.inuiti.ff.eod.tit. Jn criminalibus autem minor xx.annis.in testimonium in fi. ff eod. Decimoquinto quia ea que dixit non conueniunt nature vt ff.de testib.l.ob carmen. Decimosexto,quia duo,contraria simul dixit.vt C.de fide instrumē.l.scripture. ff de reg.iur.l.vbi repugnantia. Sed in hoc casu,vbi contraria dicunt non sunt admittendi,sed iudex debet verisimilia videre vt d.l.ob carmen.in fi. Decimoseptimo quia nō reddit causam testimonij sui siue dicti.vt ff.de iur.can.l.si pariter.Ş ij.C.de fide instrumen l.fi res. ff.de transac.cum hi.Ş.in causa.extra de testib.c.cū causam. Decimooctauo,si prolixe testimoniū ferat.vt presumatur quod non recoderit bene vt ff.de Carbo.edi.l.ij.Ş.finge. Mam ⁊ alibi de tempore dicit lex,quod non potest omniū teneri memoria vt ff. de proba.l.si arbiter. C qui testam.face.possunt.l.hac consultissima. Decimonono si testes vacillant.ff.de probation.l.in testib. Vigesimo si est inimicus.ff.de testib.l.testiū.in princip. Vigesimo primo si testis vnum et eundem premeditatum sermonē attulerit.ff.de testib.l.ij. Vigesimosecūdo.quia damnatus est publico iudicio ⁊ non fuit restitutus,qui in vinculis,qui custodia publica detinetur,qui cū testibus pugnat.vel se vocauerit ad pugnandum,quidam palam questum faciunt.et quidam ꝓpter reuerentiam.ff.de testi.l.testiū.Ş lege Julia. Vigesimotertio,que dam sunt persone,que non coguntur ferre testimonium inter se, videlicet gener,socer, vitricus,priuignus,sobrinus,sobrina, ex sobrino natus,⁊ omnes qui in proximo gradu sunt, patronus et patrona,vxor patroni,patrone maritus,liberi,et eoꝝ filij, sponsus etiam generi appellatione continetur.ff.de testib.l.lege Julia.cum l.seq. Quid.in fin.liter sunt,qui inuiti non vocantur ad testimonium dicēdum,vt valetudinarij vel milites,vel qui cum magistratibus causa reipu.absunt ⁊ illi,quibus venire non licet qui omnes notantur in l.inuiti.ff.eo. Et quidam sunt alij.vt publicani. Jtem bi,qui non detrectandi testimonij causa abierint. Jtem bi,qui exercitui prebendam cōduxerunt ⁊ pupilli.ff.de testi.l.inuiti. Vigesimoquarto,quibus imperari potest,⁊ qui sunt, no.de testi l.idonei. Vigesim. quinto,q est seruus, in casu tamē ei creditur.ff.de testi.l.seruus. Vigesimosexto, qui sunt domestici,vt C.de testi.l.etiā. Vigesimoseptimo, pater ⁊ filius nec volentes,nec inuiti inter se possunt ferre testimonium.vt C.de testib.l.si parentes ⁊ liberi.⁊ ff.eo.l.testiuz.⁊ extra eod.ti.super eo. ij.iuncta glo.i.preter quam in duobus casibus.qui ibi dicuntur, videlicet in causa grauitatis cause.⁊ matrimonij. Et super ista materia distingue,quo aut parentes testificatur super etate filij.in causa inter eos cōmuni,⁊ possunt. Vigesimooctauo, qui in re propria testificat.vt C.de testi.l.ocōs.ff.e.l.nullus. Vigesimonono,qui est adulterij crimine dānatus,vt ff.de test.l.scio quidē. Tricesimo,qui est crimine repetūdarū damnatus, etiam hermaphroditus in quo sexus femineus magis incalescat vt ff.de testi.l.repetundarum Tricesimoprimo,qui falsa, vel varia vel qui eorum dicta partibus referunt.non solum istis nō credatur, sed puniūtur.vt ff.de testi.l.qui falso. Tricesimosecundo qui ob crimen famosum damnatus est, nec testis esse potest, nec testimonium dicere vt ff.de testib.l.ob carmen. Tricesimotertio,q vindicaturus est super alia re,vel qui vouit. Jtem patroni causax, ⁊ executores vt ff.de testi.l.ob carmē.Ş.illud.⁊ l. fin. Tricesimoquarto,dicto vnius testis C.de testi.l.iurisiurandi.in fi. Tricesimoquinto,qui ab exercitu ignominie cā remittitur vt ff. de infa.l.q ait. Tricesimosexto,qui artis ludicre cā in scenā p̄dierit. vt ff.de infa.l.athletas. Tricesimoseptimo,qui lenocinium fecerit,vt ff.de infa.l.athletas.Ş.j. Tricesimooctauo qui preuaricationis causa damnatus est,vt ff.e.l.j. Tricesimonono,qui vsuras vsurarū exercuit,⁊ interim fenus exercuit.C.e.l q improbus C.de infa.l.improbū. Quadragesimo,qui furti,vi bono.rapto.iniuriarum de dolo malo damnatus est,vel pactus,vt ff. de infa.l. j.C.de infa.l.ij.⁊ l.non damnatos. Quadragesimoprimo qui eā vxorem durit.que virum intra tempus lugere noluit.C. de ifa. l.decreto.quamuis hodie casus iste non procedat de iure cano. Quadragesimosecundo, qui bina sponsalia eodem tempore vel binas nuptias suo nomine exercuit.vt ff.eo.l.j.in fi. Quadragesimotertio,qui passus est eum filium, quē habebat in potestate, eam ducere que nubit intra tempus luctus. vt ff. de infami. l.j. Quadragesimoquarto, qui conuictus fuerit hereditatē expilasse.C.ex quib.caus.ifa.irrog.l.si te expilasse. Quadragesimoquinto,qui in testamento patris increpatus est. C.illo tit.l.ea que. Quadragesimosexto,qui per pretorem fuerit fustibus cesus. C. eo.l.fustibus. Quadragesimoseptimo, qui improbus et detestabilis appellatur.C.eod.l.verbū precib⁹. Quadragesimooctauo, qui separatur a sacrosancta ecclesia. C. de ber. et Mam. l. qui. Quadragesimonono,qui pupillā,vel adultam filio copulauerit. C de interd.mat.l.j. Quinquagesimoprimo qhereticoꝝ vocabulo cōtinet,vt in auth.Bazaros.C.de heretic. Quinquagesimosecūdo,q depositi tutele,p̄tocio,mandati noie suo damnati fuerint. ff. de infa.l.j. Quinquagesimotertio qui incestas nuptias contraxerit,vt ff.eo.l.quid ergo Ş.cum autem. Quinquagesimoquarto,qui deserto sacramento venit ad secunda vota, vt i auth. eisdem.C.de sec.nup. Quinquagesimoquinto,mulier que nupsit in virum,⁊ quando vir nupsit in mulierē.ff.ad leg. Jul.de adulterijs.l.cum vir. Quinquagesimosexto, qui falsam monetam cudunt,et qui adulterinam monetam scienter expendunt. qui falsum testimonium dicunt, vt ff.de testib.l. producti testis. Quinquagesimoseptimo,qui prohibetur sua bona administrare, mutus,surdus,furiosus,mente captus prodigus reprobantur, qui periturus est quocunque modo,repellitur,etia si non sit infamis, quia semper presumitur delerare.vt ff.de accu.l.si cui.Ş. eisdem. ⁊ ff.de senato.l.Cassius.et generaliter omnes qui reprehendibiles,⁊ notate opinionis ⁊ obscure fame cēsentur,non sunt in numero testium. Quinquagesimooctauo, si testes iurauerūt absente parte,contra quā,pducuntur,ext.de testi.cū nomine dñi. C. e.l.si qs. Quinquagesimonono,si testes soleniter nō iurauerint. xxv.q.vj.de parētelailla.j.extra de test.c.nup nobis.C.de test. l.iurisiurādi.Sexagesimo,si pars testificata didicerit ante apertionem.extra.de testibus.c.g̃stitutus.in auth.de testi.Ş. qa vero multi. Sexagesimoprimo si obscure deposuit, et non declarauit extra.de testi.c.cum clamor ⁊ de testi.eo.lib.c. preterea. ff.de v. ob.l.in conuentionalibus. Sexagesimosecundo,si nō fuit lis cōtest.non valuit testificatio nec testes sunt recipiendi.nisi in casibus.vt lite non cōtest.c.quoniam frequenter.et ad hoc alias in auf.de testi.Ş.⁊ hoc vero,quia. Sexagesimotertio si fuerint data capitula,⁊ testes nō deposuerūt super illis malitia vel negli

gentia iudicis,extra de testi.c.per tuas.C.eod.l.j.iuncta gloss.in verb.soli.Seragesimoquarto,si est consanguineus aduerarij.ij. q.v.c.consanguinei.ꝛ c. accusatis. Seragesimoquinto , qui dixit testimonium contra te in causa criminali.vj. questio,j.c.q nicunque.xx.questio.v.c.si quis conuictus,ꝛ c.paruuli. Seragesimosexto,qui confiteretur de suo crimine tangens principale,nō valet sed debet de suo crimine puniri.extra. de confes.c.cum super. Seragesimoseptimo si est particeps eius cause.ff.de testi.l. nullus idoneus.Seragesimooctauo,non creditur matri asserenti se pregnantē,ad hoc vt mittatur in possessionem bonorum defuncti per edictum de ventre in possessio.mit.ff.de ven.in possessio.mitten.l.j.ꝛ de acqui.hereditā.l.quidam.

ADDITIO.

a Tho. D. C Circa materiam testium. Adde quod hic tractatus non est Bartoli sed do. Jacob. de but.ꝛ incipit in ℞ bristi nomine amen.in c.tractatus quidam super materia testium, compositus per dom. Jacob.de butr.ꝛ circa materiam testium dic,quod quidam reꝛciuntur, ꝛc.

C Quibus potius credatur.

Dictum est supra quibus modis testes reꝛciuntur,nūc dicendum est quibus potius credat.℞ t dicendū est,quod illis potius fides adhibetur q̄ sunt in dignitate posti:ꝛ quanto magis in maioribus tanto magis creditur,ꝛ Imperatori magis quam presidi,ꝛ sic de ceteris.C. de testi.l.testium.§.que argumenta,q; fides testis ex eius dignitate approbatur in auth.de testi.§.sancimus. Item magis nobili,quam plebeio,magis honesto quam inhoneſto,magis diuiti quam pauperi,vt ff.de test.l.testium.in princ. Itē magis creditur illis,qui dicunt quod nature negotij conuenit,quā aliis. ff.de testi.l.ob carmen.

C De numero testium.

Dictum est supra quibus potius credatur, nunc de testiū numero.℞ t videndū est q̄ vbicūq; certꝰ numerus testiū nō adijcit tūc duo sufficiāt. q; pluralis locutio duoꝝ numero cōtēta esse dꝫ.ff.de testi.l.vbi numerꝰ. In quibusdā casibꝰ tres aīs quinq; testes requiruntur,vt i mutāda volūtate q̄ p decēniū stetit.C.de testamē.l.sancimꝰ. Itē in ipsorum facieda,vel priuata scriptura.C.qui po.in pig.bab.l.scripturas. Itē i inuētario faciēdo,in auth.de her.ꝛ fal.§. hinc nobis. Itē in ꝓparatione literarū faciēdā.C.de fideiustr.l. ꝓparationes. Itē icaute deponēdo.i.in priuata scriptura depositarij.qui confitetur apud se depositum in auth.de instr.caut.ꝛ fid.§.fi quis igitur ꝛ §.sed ꝛ si quis. Item in instrumento,in quo mulier cōfitetur se per fideiussorem aliquid accepisse.C.ad Velle.l. antiq. Item in quibusdam casibus quatuor requiruntur ab eis, vt in predictis exemplis apparet. In quibusdam quinque vt in codicillis faciendis.C.de codicil.fin.in fi. Item in contractu excedente libram auri celebrato in ciuitate,C.si cer.pet.auth. sed nouo iure Item in libertate per epistolam vel inter amicos data, vel instrumento manumissionis reddendo.C.de latī.lib. tol.l.vnica.§.sed ꝛ si quis inter. Item in confessione creditoris dicentis sibi solutum esse.C.de testib.l.testium. Item in testamentis, in villis celebratis.C. de testa.l.fi.veri.finautem in illo. Itē in testamentis tantum inter liberos conditis,vbi qualitercunq; cōfectum valeat.C.de testa.l.hac consultissima.§.ex imperfecto.ꝛ C.famil.ercī.l.fi. Quandoque septem,vt ff.de diuort.l.nullus dubitatum. Item in accusatione subdiaconi,acolythi, exorciste lectoris, ostiarij Romane ecclesie, vt in decre.ij.q. v.can. presul. Item in testamentis in scriptis,vel sine scriptis. Insti.de testa. §.fin.C.qui testa.face.pos.l.hac consultissima. Quandoque octo, vt in testamento cecī in quo non fuit notarius. C. qui test face. pos. l. hac consultissima.§.sed quia tabulariorum. Quandoque vndecim vt in accusatione eius, qui militarē annonam defraudauit.C.de eroga.mili.anno.l.iubemus per hanc.lib.xij. Quandoque xv. vt in subrogatione prepositi sacrorum scriniorum. C. de priv sacr.scrin.vnicum que. Quandoque xxvij. vt in accusatione diaconi Cardinalis. Quandoque requiruntur lxij. vt in accusatione presbyteri Cardinalis. Quādoque requiruntur lxxij. vt in accusatione episcopi Cardinalis. Sed testes ꝛ accusatores sine aliqua sunt infamia. vt in decr.ij.q.v.can.presul.

C In quibus casibus debent rogari.

Dictum est supra vbi certus numerus requiritur,nunc in quibus casibus rogari debent. Sic breuiter in omnibus casibus,in quibus incertus numerus requiritur ibi rogari,excepto in codicillis,in quibus nō est necesse,vt rogatio fiat.C.de codi l.fi.§.vlt.in aliis debent rogari.C.de testi.l.testium.ꝛ in auth.rogati.vt in testamentis.

C De interrogationibus testium.

Vidimus supra de numero testium, ꝛ in quibus possint rogari nunc videamus qualiter debeant interrogari. Sic,quod interrogandi sunt de presentia,et vnā interfuerunt ipsi testes maleficio perpetrato, vel aliꝰ cōtractui necne. Item,de visu,auditu,loco,ꝛ tpe,de nocte, vel die. tpe nubuloso,vel claro,de mense,die,et anno. Item qui,et quot interfuerunt contractui. Itē si cōtrahentes erāt stātes,et ledentes si cōtrarerunt. Itē si ꝓposuerūt,ꝛ si cognouerūt signa, si presbus patrocinium huic cause si est amicus vel inimicus,cognatus vel affinis.si fuit mediator,vel cognouit eū,vtra quē producit. Itē si fuit rogatus,vel trāsiens hoc vidit. Itē,si impubes, vel seruus, decurio,vel plebeius,libertus,aut ingenuus. Si ad dicendū testimonium pecuniam acceperit. Si damnum,vel emolumentum ad eum spectat. Item,si simul viderunt,ꝛ interfuerunt cōtractui. Item, si fuerunt instructi,vel rogati vt taliter dicerent. Item, de credulitate,ꝛ scientia,ꝛ similibus circunstantijs extra de testib.&cum causam.ij.q.j.in princ.c.in primis.extra de testib.. licet.ij.q.ix.in c.nihilominus.ꝛ c.puras,ꝛ simpler,

C Quedam formę circa testes,de officio iudicis circa qualē questiones ad ipsos pertinentes.

Et in primis testes presente altera ꝓte duci debet,vt iurēt.vt extra de testi.c. in noie dñi. Item licet si iurent altera ꝓte citata,tū sit abiens per contumaciam extra eo.c.j.ꝛ C.de testib.l.si. §.sed cum minime.† Et debēt iurare preleatibus partibꝰ, q̄ dicēt veritatē,p vtraq; parte nec p̄ce,vel dolo,ꝛ odio vel amore negabūt veritatē, vel addent falsitatē. C.de testi.l.iurisiurādi.xxxv.q.vj. de parentib. Itē testes sunt alēdi exp̄ēsis ꝓducētis.ij.q.j.c.vicī. C.de testi. l.qm̄ liberti. Item, si testificata dicitisti non poteris de cetero testes producere super eisdem articulis.extra de fide instr.cū Joannes.extra de testib.c.causam que vertitur. et c.fraternitatis.in auth.de testib.§.quia vero multi. Item,si testes ꝓduxisti,non habebis quartam productionem nisi cum solēnitate legali quam habes.extra de testi.c.fi.ꝛ c.licet.in auth.de testi. qz vero multi.ꝛ dz iurare q̄ nullo modo dicit testificata.ꝛ q̄ malitiose non facit.ꝛ q̄ eos primo habere non potuit, vt ibidem dicitur.† Item q̄ vna debet esse dilatio de iure communi,nisi quam debent dari tres productiones, extra de testi.in causa. ꝛ c.significasti.ꝛ C.de dila.l.j.tū de consuetudine generali nisi dilationes tres,ꝛ quarta cum solennitate.que est optima lex interpres extra de verbo.significatio.habere. extra de constitu. cum dilectus.ff.de legi.l.si de interpretatione. Itez quero quid si testis obscure dixit. vtruz possit illud declarare? Dic quod ff.de pręto.stipu.l.in pretorijs.ff.de iudic.l. si quis intentus. C.de legi.l.imperialis.extra de testib.c.cum clamor. Item testis synodalis.si errat potest se corrigere incōtinenti extra de testib. cog.c. preterea. Item queritur nunquid iudex possit publicare ꝛ nem si cognouerit testes male deposuisse, possit iterū examinare.ꝛ punire.si opus fuerit.ij.q. ix.c.nihilominus.ꝛ quo stio.repeti.extra de testib.c.cum clamor ꝛ c.presentia. Cod testib.l.fin .ꝛ sic primo ad aliud duces ipsos testes extra de testibus cap.causam.ꝛ c.veniens.ꝛ c.presentia.ꝛ † Item queritur vtrum iudex ex officio suo possit,ꝛ debeat compellere testes venire,ꝛ deponere. Dic q̄ sic.C.de testibus.l.si quando.nec vna xv.dies ipsos detinere debet iudicio.vt d.l. si quando.sed exhib.l.ij.§.exhibere.extra de vsuris.c.tuas,ꝛ c.dudum. tamen secundum Canonistas,hoc non procedit in criminalibus.extra de testi cog.c.dilectorū.ij.q ij.c.si testes.§.qui intēdit nec si agit criminaliter,poterit literas habere quod testes cōpellant in criminalibus.extra de testi.cog c.peruenit. Item no.q ex natam multitudinem testium non debet pati iudex produci. de testi.l.j.§.quāquam.extra de testib.c.significauit.ꝛ nota.ꝛ contra de testi c.cum causam.† Item quero vtrum lite cōte, possit duci testes? Dic,q̄ non.extra,vt lite non conte.c.quoniam frequenter,ꝛ c.ad hec Deus.ꝛ d.§.ꝛ hoc vero quia.§.fi vero. C† Itē quero,vtrum testes debent reddere causas dicti sui? Dic,q̄ fi. sint interrogati. C.de testib.l.j.ꝛ l. solam.ꝛ vj.q.ij.cap. Joan. Si autem nō fuerint interrogati , valet eius testimonium extra de sent.ꝛ re iudic.c.sicut nobis. C† Item quero,quando malier testis

testis esse possit. Dic secundū leges in omni causa testis esse potest,exceptis testamētis. Inst.de testi.§.testes,xv.q.iij.c.decernunt. Sed secūdum canones in cāusis criminalibus non potest esse testis extra de verb.sig.c.forus xxiij.q.v.c.mulierem iuncta glo.in verb.nec testis. In ciuilibus sic, maxime in matrimonio, extra de testi.c.cum literis,&c.quoniam aliqua. Item scire debes quod postquā renuntiasti productioni testium, debes protestari vt tibi salue sint exceptiones oppōnende tam contra dicta testium,quā contra ipsos testes,dicēdo,q̄ intendas aliquas exceptiones opponere,& si talē protestationē nō feceris,nō poteris post aperturam dictoꝝ testium aliquid contra ipsos,nec ipsorū dicta opponere,nisi de nouo venisset exceptio in notitia. Et si diceret actor. Imo mei sunt primo recipiēdi,quia habeo onus probationis,& priuilegiū,qui prior appellat.prior agat.ff.de iudic.qui prior.& de probationibus.l.ei, qui extra.de ordi.cogn. cum dilectus. Respōdeat aduocatus,Imo mei sunt primo recipiendi. C. de inoffic.testam.l.liberi.in fi. de proba.l.circa eum. de feriis.l.ferie.de reg.iuris.non debet. Sed totum hoc habet iudex terminare ex suo officio,vt videat si actor dicatur, vt nō producat,vel vt impediat, vel si vere vult producere. Ad hoc ff. de rei vend.l.in fundo.in fi.& videat si periculum est in mora. Vbi nō potest seruari regula de rigore iuris.ff.de offi procon.l.aliquando,& simil. ¶ Item queritur,vtrum teneatur producens dicere super quo capitulo vult testes producere,& hec in scriptis facere redigi. Videtur quod sic,quia si vult probare inutile,nō est audiendus C.de proba.l.ad probationem.ij. Item debet hoc dicere,& predicere, vt sciatur vtrum velit quid tale probare quod sit admittendum,quia non omnia debent probari.ff. de pet her. l.si quis libertate. vltra medium. C. qui legitimam personam.l. momentanee.potest respondere aduersarius tibi non dico quia tibi non probo,sed iudici probo,& fidē facio,& ei dicam, si debeo dicere.ff.de proba.l.quinquaginta.C.de cōdi.ob turpem cau.l.ij. hic qui petit.sic respondet,si debes dicere,iudex dicet mihi,quia in iudicio nihil occultum,nihil coopertum esse debet. Preterea iudex nesciret, vtrum esset vtile, vel inutile, & merita negotiorum,&c.Cā per vim,vel alio modo.l.fina.¶ Vel vltimo dic quod debet hoc dicere coram iudice audiente parte aduersa,vt possit contradicere, si habet causam cōtradicendi. Item videtur, q̄ id super quo testes producuntur,debeat in scriptis redigi,quia producens poterat secunda,& tertia die dicere hoc non dixisse,& sic dabitur materia negandi verum, & probandi falsum.vt ff.de edendi.i.§.editiones.& ibi plene not.& respondeat aduersarius, sufficit.quod ego verbo tenus dico,& sic nō teneor facere scribi, vt ff.de edēdi.§.edere. Iudex ex officio suo faciet scribi per personam publicam ne veritas possit deperire. ff.de testib.l.curēt. C.de fide instrum.l.plures.& hec locum habent in omnibus que dicuntur a partibus in iudicio,extra de probat.c. quoniam contra falsam ff.de probat.l.quoties.interrogationes dentur ergo in scriptis.& in actis probandi,& iudex,causam videat diligenter,& quod est illegitimum dimittat, deinde det dilationem ad producendum seruata doctrina.C. de dilatio.l.j. Item quero, vtrum quis cogatur dicere numerum,& nomina testium. Dic, quod nomina testium quis nō tenetur dicere absolute nisi esset consuetudo loci vel nisi appareret quod fraudulenter quis subticeret,& super eis instrueretur aduocatus vtriusq̄ partis ff.de excep.l.nō ex omnibus.C.de postul.l.penul.finita dilatione venient testes,& ille contra quem producūtur,cognoscet eos,quia testes debent eos cognoscere, contra quos producuntur, C.de iure delib.l.fin.§.j.& ibi not.

1 7 8 9

Qualiter exceptiones opponantur testi,& quid in ipsis exceptionibus fieri debet.

DIc,quod si testes producunt contra te,& eis potes obȳcere aliquam exceptionem illarū exceptionum,propter quas testes submouētur, vt qui seruus, vel inimicus,&c.obȳcies dicendo, dico talem testem cōtra me introductum testem esse non posse,propter talem causam,& sic non est admittēdus, vt ff.de testib.l.i.§.adhiberi.habebit respōdere pars,imo admittendi sunt. ¶ Et vtrum causa illa vera sit,disputationi seruabitur.vtrum sint admittendi necne:respōdeat aduocatus partis, contra quam producuntur testes,istī testes nō debent recipi super cōditione, quia actus ille legitimus est. C.de sentē.que fine cer.quantit.l.penulti.ff.de reg.iur.l.actus. Ad hoc respō.si constat.quod non potest esse testis,nō debet recipi,vt d.l.j.ff. de testibus.& quia superfluis exceptionibus,& superfluo iuramenti vult facere fidem, quod non potest esse testis, recipienda est

1 probatio ff.ad exhib.l.iij.§.ibidem.ff.ad Treb.l.ille,a quo.§.si de testamēto.& ibi no.extra de testi.c.veniēs.ij.extra de testi.spol.

2 c.literas.vltra mediū. ¶ Recepta probatione si iudex pronūciabit recipiēdos testes esse,appellet ille,cōtra quē testes pducuntur.ff.qui satisda cog.arbitro.arg.contra quoꝝ appel. non re ante sententie. Si vero pronuncietur non esse recipiēdos, appelllet ille qui pduxit.si vult de iure canonico,de ista appellatione cognoscit,& cessabit interim causa p̄incipalis iure ecclesiastico,& si incontinenti nō vult eos reprobare, recipiātur seruato in tēpore disputationis quicquid & inquātū debet eis credi, vt C.de testib.auth.si testis produc.tus.ff.de tut.l.mutū §.j. Tū vero cōstet testes recipiendos,dicat ille,contra quē producti sunt volo facere libellū,& interrogationē meā cōtra testes,quos vis producere:quod vsu magis est approbatum,quam lege cautum.

3 ¶ Quid si testes dubitant,vel vacillant: Non valet eorū testimonium extra de appel.c.solicitudinē,quia quasi cōtra ius est,& dubitare,& vacillare,idem significant. C.de acqui.possess.l.nemo.

4 ¶ Quid si testis dicat nescire diē,vel horam,vtrū ipsius testimonium valeat: Dic quod sic.ff.de accu.l.libellorū,nisi negotiū esset tale,in quo requireretur sciētia diēi,vel hore.ff.quod vi aut clam,l.aut qui aliter.§.j.dicitur,quod si denūtiatum fuit nouum opus quod debet poni in instrumento denūtiationis dies & hora diei,vt C.de contrab.& commit.stip.l.penul.& etiam in casu in quo qui prior est,potior esset.vel vbi,& de quo posteriores derogant prioribus.ff.de legib.sed,& posteriores ff.loca.& condu.l.in

5 operis.ff.de pig.l.fi.fundus. ¶ Quero,vtrū debeat dari copia interrogatoriorum parti, contra quam producitur, cum in secretum sit dandum iudici, quia si pars sciret, testem instrueret: Respon.si tales interrogationes cōtinēt questiones ad destructionē testis secretū sit omnino,vt dictū est. Si vero questiones ad probandū intentionē.vel exceptionē illius cōtra quē producitur,& tūc dāda est copia ad hoc,vt leuetur equalitas. Et istud interrogatorū,de quo supra est facta mētio fiet.si cōsuetudo est loci,vel fori quod post aperturā interrogātur ad postulationem illius,cōtra quē producuntur,satis est quod fiat tunc interrogatorū,post apertura.si nō est cōsuetudo loci oportet quod fiat an

6 te. ¶ Queritur,quid si testis dicat aliquod verbū ambiguū,vel obscurū ad postulationem alicuius: Dico quod tale verbū ambiguū interpretabitur per iudicē,vel per testē ex suo officio.ff.de reg.iur.l.i.ambiguis.& l. Heraclius. & ff.de testa.ff. qui testa.face. posl.l.beredes.§.j. Si vero nō dixit verbū ambiguū:sed dixit aliquid,super quo ille cōtra quē producitur, non potuit esse instruc

7 tus dico adhuc ipsum testē esse interrogandū. ¶ Quid si iurauit,& adhuc nō est datus libellus, Respō.dabit postea,& differetur scribi dictū testis quousq̄ fit factus libellus.Sed quātū expectabit testis: Respō.forte per quindeciz dies.C.de test.l.si quādo.Sed cuius expēsis interim: Dic producētis, C.de test.l. quoniā.de appel.l.eos. Vel dic,q̄ si quid est quod ei imputetur qui debet ferre libellū,ipse interim faciet expensas,& desidie pena luat.C.depo.l.fi.in fi.Quid si erat testabilis eo tēpore quo iurauit,& intestabilis eo tempore quo scribitur: Dic spectari tempus iuramenti.C.de test.l.testium.in prin. Vel dic tempus quo scribitur.ff.de testa.milit.l.antepen.vel distingue cuius dolo:vel culpa fuerit dilatum tempus.ff.de mino.l.intra vtile.j.respon.ff.de excusa.tuto.l.sed & reprobari.& C.ad leg.Jul.ambi.l.

8 vnica ¶ Item quero,vtrum dicta testiuz debeant aperiri absente parte,maxime parte, contra quam testes producuntur: Dic q̄ non,nisi absens esset per contumaciaz. ff.ad leg.Jul.de adulte.l.si postulauerit.§.questioni interesse.ad hoc.vt predicta pars possit protestari contra personas,& dicta testiuz, vt extra de testi.c.presentium.Quid si nō reperiūtur interrogati de omnibus interrogationibus factis,& approbatis. Respon.interrogentur,vel iudex,vel tabellio,qui pretermisit,resarciet. ff.de iudic.l.non quicquid. §. iudex si quid. Quid si pars requisiuit testes intra tempus vt testificarentur,& ideo forte succubuit,q̄ non testificati fuerunt. Dic q̄ imputabitur volenti eos producere.si nō fecit eos dicere,cū per ipsuz remāsit quin faceret eos cogi.ff.de tab.exhi.l.locū.§.hoc interdictū.& hoc siue causa ciuilis, siue criminalis sit.C.de test.l.si q̄n.ff.eo.ti.l.j.§.adhiberi.Quod verū est,si non fuit petitū a iudice,sed si petitū fuit,& ipse iudex recusauit.tūc iudex resarciet dānū.ff.de mag.cōue.l.i.ff.de dam. infe.l.iij.§.pe. Sed nūquid testis,qui noluit iurare tenebit. Dico q̄ sic q̄ testificari,publicū munus est,vt ff.quemad.test.aper. l.cū ab.& l.fi.§s ex.ideo debet dānū resarcire.ff.de admi.tu.l.qui

9 dā.in fi.& l.tutor.C.de excu.tut.l.quanquam in tutela. ¶ Quero,quid si testes sunt producti & publicati,& eorū dicta sunt admissa: sic distingue. Si quidem apud iudicem sunt admissa vel apud publicam personam vel aliter, ipse resarciet damnum,& grauiter punietur.C.de appella.l.ne causa. que.& de testib l.si quando. Si apud illum,contra quem sunt producti iterum pro-

ducantur,ne possit obijcere propter vicinũ suum,vt quia semel sunt producti,ꝛ ad hoc ff.si quis omi.cau.test.l.quia autẽ.§.non simpliciter.Si autem apud illum qui produxit, videtur, ꝙ imputet sibi,ꝛ quod iterum non detur ei facultas producẽdi:quia si daretur materia,ꝛ occasio delinquẽdi,ꝛ fingendi se admisisse ꝛ producendi iterum,ꝛ subornandi,ꝛ materia peccãdi auferẽda. ff.de iureiur.l.ait pretor.§.j.ꝛ de eden l.j.§.editiones. Si ꝓbet se euidenti casu admisisse,producet iterum,vt ff.de eden.l.si qs ex arbitris.§.fin.ꝛ l.sequẽ.Videtur tamen,ꝙ in primo casu possit ꝓducere,quãdo stetit per iudicem, qꝛ periculosum ei esset litigare cum iudice,ꝛ probare interesse est difficile, vel ad minus per beneficiũ restitutionis ex illa clausula generali si qua mihi iusta causa.ꝛc.vel ex illa speciali,ꝛ perpetuo.Sed quomodo probabit damnum.Dic.forte sacramẽto illius qui produxit testes,
10 vt ff.quod vi aut clã.l.super.§.hoc.C.vnde vi.l.si quis.¶†Sed quero vtrum ille,qui testes produxit,teneatur respondere positionibus factis per illum,cõtra quẽ testes sunt producti super dictis testium,vel super personis eorum, vt quia ponat qđ dictum eorum nõ tenet,quia varia dixerunt,ꝛc.vel quia sunt infames,ꝛc.Dubitatio huius questionis est,quia poterit dicere ꝓducens,nõ teneor accusare testem meum,nec indicare turpitudinem suam,vt C.vt nemo inui.ag.l.vnica. Sꝫ illud habet locũ quando principaliter ꝛ ab initio criminaliter quis cogitur.Sed cum quis admitteretur ad probandum causam remotionis, ergo ꝛ per quẽlibet legitimum modũ probationis. Sꝫ positio est legitimus modus probationis,ergo omnimodo tenetur respõ-
11 dere. ¶†Itẽ quero,qđ si aliquis volebat quod quis ferret testimonium pro eo,ꝛ eum cum duceret ad testimoniũ dicẽdũ, testis iste libenter volebat iurare,dixit ꝛ exclamauit coram omnibus dicẽdo,Domine iudex,de isto facto nihil scio quod ipse dixit,ꝛ videlicet producẽs ꝛ hic producẽs semp presens erat,vtrũ amplius eum inducere possit.Dubiũ est,quia testificata didicit ꝛ sic videtur quod eum vlterius producere nõ possit Sed cõtrarium puto,quia differẽtia est iter testificata ꝛ testificãda. Testificata dicuntur,cum testes testimoniũ dixerunt ꝛ eorum dicta ĩ actis redacta,ꝛ post aliqua partiũ didicit testificata. Testificãda sunt,q̃ nõ sunt dicta,sed dicẽda,sed quod hoc sit verũ, auth.
12 at qui semel produxerit.C.de prob.hoc euidẽter ꝓbat.¶†Quero vtrũ postquã pars didicit testificata possit saltẽ testes inducere ad corroborandũ eorũ dicta.Et videt,ꝙ sic,vt aut.de testi. §.quia vero multi.Sed cõtrariũ puto,ꝛ sic se habet cõsuetudo. Sed nunquid postquam pars didicit testificata,possit testes inducere ad reprobandũ testes Videtur,qđ non,quia testificata didicit. Contrariũ puto vt cum velit dicere pars quod sint criminosi ꝛ infames,ꝛ si sciui eos ab initio infames,vel criminosos esse si tñ ab initio protestatus fui de iure meo,ꝛ eius q̃stio seruata est postea:ꝛ predicta probat auth. si testis product⁹ dicatur.
13 C.de testi.ꝛ l.si quis testibus.†Sꝫ vbi a ꝓncipio sciui testes esse infames:ꝛ criminosos dũ producerẽtur : ꝛ nihil dixi preiudicaui mihi:ꝛ ita do. Azo dixit:vt audiui. Sed si velim reꝓbare dictũ testis:semper testes possuꝫ producere:vt in auth.de testi.§. qꝛ vero.Sed decretalis dicit:ꝙ si nihil ab initio protestat⁹ fui, nec aliquid dixi:ꝙ post publicationẽ possum dicere criminosos vel infames:vt in c.deniq;.extra de excep.in gl.in verb accusati.ĩ fi.ex.de testi.c.presentiũ. Sꝫ nũquid aliqua pars post publicationem põt aliquas interrogationes facere a testibus aduerse partis:per quas aliquid probet.Et videt:ꝙ sic:ꝛ ĩ hac opi.erãt multi do.Bono.Sꝫ cõtra:dico:ꝙ possit causam sui dicti explorare:ꝛ sentẽtiã suã mutare:ꝛ vitiare:vt ff.de testamẽ.l.heredes. ꝛ ð her.instit.l.asse.su nouo tñ cap.ꝛ de nouo emergente : bene possunt fieri interrogatiões:ꝛ testes induci:vt C.de testi.l.si qs.
14 ꝛ extra de testi.c.fraternitatis. ¶†Quero:quid si renunciatum est testium productioni:testificata tamẽ nõ didicit, vtrũ poterit non obstante renũtiatione testes producere.Credimus: ꝙ sola renunciatio non facit:ꝙ testes vlterius non possint ꝓduci : sed scientia dictorum testium: vt in auth.de testib.§.quia vero multi.ꝛ C.de iud.auth.iubemus.non enim potest:postquã testificata didicit:testes producere:vt C.de prob l.at qui semel.ꝛ ff ð rei vendi l.officium.Sed quidã dicũt:ꝙ auth.corrigit leges istas: ꝛ omnes alias que hoc dicunt:sed hoc nobis dicere non placet Sed domino meo visum est distinguendum:vtrum quid produxerint testes extra iudiciũ: vel in iudicio. Si extra iudicium dixerit testificata suorum testium:non fiet ei preiudicium:sed si I
15 iudicio produxerit locum non habet hec authent.†Item pone: quod testis dixit se male dixisse.Vel pone:qđ testis dixit aliud coram arbitro:ꝛ aliud coram iudice:quid erit hoc casu faciendũ Et dicit: quod vltimo dicto stetur : ꝛ puniatur : vt falsarius.ff. de testibus.l.qui falso.quod vltimo dicto stetur:facit ff.de quest. l.repetita.ꝛ in authen.eo.§ ꝛ licet dudum.ff.de inoffic.testam.l. is:qui admittitur.Alij.dicunt:ꝙ primo stetur:quia presumitur: quod corruptus hoc dicat. Ego neutrũ dico,nec credo ꝛ ita de facto seruatur Bono. Sed pone quod testis dixit testimonium ꝛ notarius cause scripsit,ꝛ dum notarius legit dictum suum in
16 publicatione dicit testis se sic nõ dixisse.†Vel pone quod tabellio legit citationem factã a precone,qui dicit predicta die se nõ citasse:nunquid stabitur dicto testis,vel preconis,siue tabellionis. Dic quod stabitur scripture. Nam talis facit fidẽ sine testibus,vt C.de don.l.in donationibus. in princ. ꝛ extra de ꝓbac. quoniam contra falsam.ꝛ ibi dicitur plene per Inno. Item pone quod testis tulit falsum testimoniũ de feriato quãuis ipsum dictum non tenet, vt puta quia die feriato dixit, vt dictum est, vtrum puniatur de falso. Dic quod sic.argu.C.de episc.audi.l. si clericus.ff.ad leg.Cor.de fal.l.si quis legatum.

¶De contrarietate testium,quid sit tenendum.

Cum testes sunt contrarij distingue. Aut vnus testis contradicit sibi expsse,ꝛ eius testimonium non valet.iij.q.ix.puta.extra de appel.c.solicitudinẽ.C.de lib.cau l.cũ preci. nisi hoc fecerit corrigendo se incõtinẽti,extra de testi.cog.ꝓterea.Aut est falsus,ꝛ videt in nullo valere , dixi supra,ꝛ est dist.ix.c.si ad scripturas.Aut vn⁹ testis cõtradicit pluribus,ꝛ tũc talis cõtrarietas nõ obstat,qꝛ testimoniũ vnius nõ iustificat,nec dãnat.xxxiij.q.ij.c.admonere.nisi cõtradicat pluribus testibus,cũ quibus scriptus est in vno instru-
1 mento ff.quemad.testa.aperian.l.j.in fine.¶†Sed quid si in tali instrumento sunt tot testes , ꝙ sine ipso sufficiunt, quamuis vnus cõtradicat,nunquid talis contradictio obstet:Et dic ꝙ non,vt not.in d.l.j.supra proxi.alleg. Si vero plures pluribus subdistinguunt quidam,quia aut contradicunt testibus ex eadem parte productis,ꝛ tunc nullius testimonium valet.iij.q.ix.nihilominus.iuncta gl.in verb.simul.ꝛ videtur hoc expressum extra de probatio.cap.licet.sicut quando diuerse scripture ex eadem parte producuntur, que sibi contrarie sint, ꝛ tunc nulla ex illis
2 valet,vt C.de fide instr.c.scripture. ¶†Sed si contradicunt testes partis aduerse,preualet plurium testimonium testimonio paucorum,nisi illi testes pauciores sint meliores, vel magis verisimiliter loquantur. Hanc opinionem non approbo. Licet enim testes eiusdem partis contradicant, non dico casu quod eorum testimonia non valeant licet ita sit in instrumentis:quia instrumenta sua potest quis preuidere an sibi contradicãt. Unde imputet sibi si contraria exhibet instrumenta. Sed in testibus nesciunt quid dicturi sint. Dic ergo, ꝙ si testes contradicant testibus,siue ex eadem parte,siue ex aduersa parte productis primo concordabit iudex contradictionem illã si poterit extra de testibus cum tu ñli.in decret.c.periculose.de penitẽt. distinct.j.extra de verbo.signifi.nihil obstat. Idem potest dici de contrarijs instrumentis extra de consue.c.cum dilectus ubi sit manifesta contrarietas iij.q.ix.c.nihilominus.xxxv.q.vj.c.de parentela.Ubi ergo testes contrarij sunt,testimonium plurium preualet,nisi ex altera parte tanta sit dignitas,quod merito debeat preiudicare numero,vel verisimilia loquatur.vel nisi per pauciores testes.plura probentur quam per plures.Exẽpli gratia plures testes probant me possedisse rem per decẽ annos pauciores probant te possedisse per quadraginta annos.talem rem preterea dicunt titulum possidendi , ꝛ dicemus valere testimonium paucorum extra de proba.c. ex literis.hoc verum est vbi testes de eodem tempore introducti sunt. Si autem testes ex vtraq; parte sunt pares,ꝛ in numero,ꝛ in dignitate.tunc fertur sententia pro reo extra de proba.c ex literis. ꝛ de fide instr. inter dilectos.nisi in matrimonio,ꝛ ĩ causa liberali pro testamento,ꝛ in dote,extra de sent.ꝛ re iud.c.si.Si autẽ neuter possidet sed vterque petit rem ab extraneo,tunc si vtriusque partis testes sunt pares,diuidatur res si potest:extra de presumpt.c.afferte.si res est indiuidua:potest iudex gratificari:ꝛ dare cui vult extra de paroch.c.j.vel res sorte dirimitur.xxvj.q.ij.c.sors non
3 est aliquid. ¶†Si vero testes contradicunt instrumento.aut contradicunt instrumento,in quo sunt scripti, aut instrumento in quo non sunt scripti.¶Primo casu preualent testes instrumento,extra de probationib.capit.iij.ꝛ de consuetuti.capit.per tuas.ff.quemadmo testa aperian.l j.in auth.de fide instrumen. §.si vero tale aliquid.¶Secundo casu dicũt quidam ꝙ semper preiudicat viua vox mortue,in auth.de fide instru.§.si vero.col. vij.Alij dicunt quod si factum est remotum ab hominum memoria potius credatur instrumento ,quam testibus.Sed si factum est certũ,potius credatur testibus,tunc ideo:quia memoria vltra annum non habetur.ff.de probat.l.si arbiter.tunc ideꝫ quia testes consueuerunt eorum fidem variare ex tractu temporis.ff. de Carbonia.edic.l.iij.§.due autem.sunt.versicu.finge esse.ff.de dam.in

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN

4 dam, infec. l. qui bona, §. fin. ¶ Ego credo, q̄ cōtra instrumen ū admittuntur testes quantumcunq; sit publicum, extra de pscr. ad audientiam. C. de probat. l. cum precibus, non tamen credo quod testimonium duorum, vel triū prevaleat instrumēto. Nam cum instrumentum obtineat vicem duorum testium, ꝛ preterea rebellio equipollet, vel maior sit vno teste oportet q̄ ad minus reprobetur instrumentum per quatuor testes, extra de fide istr. cum Joannes. Fallit tamen hoc in duobus casibus, vbi videl. q̄ contra instrumentum non admittuntur testes sicut contra instrumentarium publice confectum non admittuntur testes. C. arbitr. tut. l. fi. ꝛ in cōfessione, que fit a muliere in instrumēto in quo confitetur se recepisse pecuniā pro intercessione, vt l. antique. C. ad Velleia. ¶ Quero quid si vnus de collegio ferat testimonium
5 pro collegio, vel contra collegium, an tale testimoniū valeat nec ne? Dic quod sic, vt not. ff. quod cuiusque vniuer. l. item eorū. §. actor vniuersitatis. Quero, quid si aliquis accusatus est quod interfecit aliquem in quadā domo: testes producti ad probādum dictum maleficiū probant, q̄ dictum maleficium cōmissum fuit ante dictam domum, vtrum sit probatum: videtur, ꝛ sic, vt ff. de
6 verb. oblig. l. qui ante Calendas. ¶ Quid si testis dicat quem vidisse tenuisse, ꝛ possedisse, ꝛ nescit qd sit possessio, nūquid eius dictū valeat? ꝛ si valet, de qua possessione videt ipsum probasse? Sol. dic quod eius dictum valet, ꝛ videtur probare illam possessionē super qua introductus est, vt no. ff. de ver. obl. l. stipulatio. ista, §. hec quoq; stipulatio. ꝛ ibi p D v. ¶ Quid si testis obscure deposuit in iudicio, p quo debet fieri interpretatio. dic p D v.
7 extra de reg. iu. c. cōtra eū. li. vi. Pone statuto cauet, q̄ si q̄s produxerit testes falsos quod soluat certam penam, modo quidam produxit vnum. Modo queritur vtrū teneatur ad penam statuti. Dic quod sic. ff. de neg. gest. l. ait pretor. in princ. §. negotia.
8 ¶ Item quero, si duo testes dicant quod quidam fundus valet centum, ꝛ non plus, duo dicant quod valet ducenta, cui dicto stabimus? Dico quod stabimus dicto duorum. Nam glos. in l. idem proferre. §. si plures in verbo, consenserunt. ff. de arbitr. dicit quod plus creditur duobus asserētibus affirmatiuam quam decem proponentibus negatiuam, quamuis contrarium sit in arbitris. Nam statur dicto illorum, qui consenserunt in maiori
9 quātitate, quāuis sint pauciores in numero. ¶ Quero, vtrum testes producti super vno articulo debeant super alio interrogari? Videtur, quod non, argumen. l. si quis libertatem. in fine. ff. de pet. hered. de iureiur. l. si duo §. fina. in fine. C. de ord. cog. li. Sed contra facit, authent. si testis productus. C. de testibus. vol. ibi interrogatur an sit liber a natiuitate, vel non. Et dic de
10 materia ista per Innoc. extra de testib. cap. per tuas. ¶ Quero, pone quod ex familia alicuius vnus deliquit, dicit testis q̄ nomē deliquētis ignorat, sed si videret, bene cognosceret, vtrū dominus debeat totam familiam exhibere, vt testis possit recognoscere delinquentem? Dic quod sic. ff. ad exhibē. li. §. si quis noxali. ff. de publican. l. cum si exhibuisset. §. ante autem. extra, de testibus cap. cū causam. ¶ dē, si si aliquis erat in loco aliquo ꝛ vnus deliquit. Idem si aliquis cōmisit maleficium, ꝛ dum cōmisit erat indutus alijs pannis quam nūc sit, quod debet se in
11 duere, vt testis eum cognoscat. ¶ Pone, quod testes falsum testimonium dixerunt, corrupti pecunia, nunquid sufficit alterum probare? Dic quod non. l. diuus. ff. de re iudica. quibus ex causis possel. ea l. Fulcinus §. ꝟ. ꝛ §. quid sit latitare. vi bono. rapt. li. §. dolo autem. ꝛ §. sequen. extra de proba. cap. licet ista adhoc se astrinxit, ex quo sic limitate locutus fuit, vt supra dicta ibi probant. Secus si dicerem, quod testes falsum testimonium dixerunt, ꝛ pecunia corrupti sunt, quia tūc videor duo ponere, ꝛ sufficit alterum probari. ff. de verborum significat. l. sepe.
12 §. cum vero dixit pretor. ꝛ per dictū c. §. alleg. ¶ Quero, vtrū instātia iudicij perēpta, dicta testiū perēpta sint. Dic, q̄ aut instantia est perempta ante publicationē testiū, ꝛ tunc dicta testiū perempta sunt: nam postea non faciunt fidem. Aut instatia perempta est post publicationem testium, ꝛ tunc dicta testium non perimit, vt not. Lyn. C. de iudic. l. properandum. §. si vero cause. vers. fic. Secundo queritur. Quid si testis adūciat aliquid falsum dicto suo, seu testimonio, vtrum totum suum dictum corrumpatur. Dic quod sic, extra de regulis iuris. cap. de fleat peccator. Quero, cum sint quidam, qui non coguntur ferre testimoniū, vt ff. de testibus. l. inuiti. nunquid ipsis volentibus admittantur. Dic quod sic, vt not. in glo fina. d. l. pro. alleg. in verbo. nō licet. in finalibus verbis. Quid si testis vnum dicit in vno iudicio, aliud in alio? Dic, quod quandoque testis variat in eadem causa inter easdem personas, ꝛ tunc aut secundum dictum est cum tormentis, ꝛ statur secundo, vt l. si postulauerit. §. ratio. vers. fic, sed si negauerit. ff. de adult. aut sine tormētis, ꝛ tunc aut dicit animo corrigendi, ꝛ incontinenti, ꝛ potest, ꝛ valet secundum, vt in authent. de testibus. §. quia vero in glossa magna, ꝛ extra, de testibus. cap. sicut. aut non animo se corrigendi, ꝛ tunc habetur, vt testis varians, ꝛ punitur. l. eos. ff. de falsis. Quādo testis variat in iudicio ab eo, quod dixit extra iudicium, ꝛ tunc aut primo testificatus est in iudicio, deinde contrarium dixit extra iudicium, ꝛ tunc statur primo dicto. l. generaliter. C. de non numerata pecunia. ꝛ d. cap. sicut. aut dixit extra iudicium, deinde dicit contrarium in iudicio ꝛ tunc punitur vt falsarius. d. l. eos. ō. respon. aut profert diuersa ꝛ varia testimonia contra diuersos ꝛ tunc punitur. d. l. eos. iō. respon. ꝛ ista colliguntur ex dictis Bar. in d. l. eos.

Tractatus Jacobi Egidij,

De reprobatione testium.

1 ¶ Testis infamis non admittitur.
2 Serui testimonium reprobatur.
3 Monachus, canonicus regularis, ꝛ similes, testificātur in causis sue ecclesie.
4 Fratres minores, ꝛ predicatores, de licentia sui superioris testificantur, ꝛ ipsis magis creditur.
5 Mulier non admittitur in criminalibus, in ciuilibus sic.
6 Minor in criminalibus non admittitur.
Impubes testificatur de bis que vidit in pupillari etate.
7 Furiosus ꝛ mente captus repelluntur.
8 Fatuus admittitur sed ei tanta fides non adhibetur.
9 Excommunicati, infideles, ꝛ heretici repelluntur a testimonio.
10 Domestici, ꝛ familiares repelluntur.
Vxor dicitur domestica.
11 Testes debēt cū iuso deponere, ꝛ tale iuramētū nō pōt remitti.
12 Testis in causa propria quis esse non potest.
Monach⁹ p ecclia, ꝛ illi de vniuersitate, p vniuersitate testificāt.
13 Venditor pro emptore non testificatur.
Fideiussor pro debitore sic.
Tutor, curator ꝛ similes pro dominis non testificantur.
Aduocatus durāte aduocatiōe nō testificatur, sed ea finita sic.
14 Testes singulares reprobantur.
15 Socij, ꝛ consortes, in causa communi non testificantur.
16 Particeps, ꝛ socius criminum repellitur.
17 Testes obscuri, ꝛ ignoti repelluntur.
Iudex cogit testem dictum obscurum declarare.
18 Testis, incontinenti potest dictum suum mutare in totum, vel in partem, ꝛ statur vltimo.
19 Testis non reddens causam dicti non probat.
Iudex nō iterrogans testē de causa dicti, tenet pti ad interesse.
20 Inimicus repellitur a testimonio.
21 Testis qui falsum dicit reprobatur.
22 Testificans corruptus pecunia repellitur.
23 Testis, qui celat veritatem, non probat.
24 Testis repellitur, si verisimilia non deponit.
25 Testes deponentes per eundem premeditatumque sermonem non probant.
26 Reprobantur qui de diuersis rebus deponunt.
27 Testes deponentes de diuersis personis, reprobantur.
28 Reprobantur ratione male computationis graduum.
29 Testes deponentes de diuersis locis non probant.
30 Testes iurantes ꝛ deponentes, in ecclesia reprobantur.
31 Testis vnus si dicit de vno tempore, alius de alio reprobātur
Testis quando sit interrogandus de tempore, ꝛ an varietas in tempore noceat.
32 Decima non probatur per testes, quorum vnus dicit de fabis, alius de ciceribus.
33 Officium iudicis quale esse debeat, quando testes variant, siue inter se, siue inter alios.
34 Testes dicentes vnum pro alio, vel pluribus direrunt sua testimonia, reprobantur, ꝛ tanquam falsarij puniuntur.
35 Usurarij ꝛ consistentes in peccato mortali repellūtur a testimonio. num. 38. in fine
36 Testis reprobatur ex illis causis, ex quibus iudex vt suspectus recusatur.
Iudex propter quas causas suspectus recusatur.
37 Testes super eisdem articulis iterato recipi non possunt.
38 Testis qui alias protulit falsum testimonium, repellitur.
39 Testis qui contra me testificatus est, si modo per me, p̄ ducitur, repellitur.
40 Testes post didicita testificata repelluntur.
41 Testis si secrete ꝛ singillatim non deposuit, reprobatur.
42 Testis qui non fuit receptus a iudice, vel ab alio de eius māda

to non admittitur.
43 Testes recepti ante litem contestatam, non probant.
44 Testes reprobantur, quando deficiunt in numero requisito.
45 Testes si non sunt rogati, non probant.
46 Testes sola voluntate illius, contra quem producuntur coram arbitro reprobantur.
47 Testis non admittitur in illis casibus, in quibus oportet probare per scripturam.
Scriptura in quibus casibus necessaria.
48 Testes reprobant quando articuli pducti nō faciūt ad causaz.
49 Testes producti super id de quo est actum, reprobantur.
50 Testis potest interrogari de facinoribus suis.
51 Multitudo effrenata testium reprobatur.
Numerus quadragenarius, dicitur effrenata multituto.
52 Testes, quorum dicta nō sunt redacta in publicam formam nō probant.
53 Producere testes, vel instrumenta contra se quis non cogitur.
54 Senes, & valetudinarij inuiti, non admittuntur.
Senex dicitur, qui compleuit septuaginta annos.
55 Proreneta non admittitur, nisi vtraq; parte volente.
56 Hermaphroditus non compellitur.
57 Ascendentes, & descendentes inter se non testificantur.
Mater testificat p filio de etate, & an de impedimēto matrimōij.
58 Frater contra fratrē in criminalibus nō cogit ferre testimoniū
59 Testes reprobantur si non dicunt se vidisse, & interfuisse.
Testis deponens per verbum, credit quam probationē faciat.
60 Juramentum testis in probādo impedimēto matrimonij quid continere debeat.
61 Testes quando possunt reprobari ante apertura, vel post apertura testium.
62 Testes a me productos, quantum ad personam non possum reprobare, sed dicta sic.
63 Testium reprobatio non admittitur vltra quartā productionē.
63 Testibus reprobatis que pena imponatur.
64 Judex vel notarius qui patitur dicta testium videre ante apertura, tenetur falsi.
66 Testis, iudex, vel notarius, vel alius reuelans secreta testium cause, vel alterius rei, tenetur pena falsi.
Judex qui reuelat sententiam quā laturus est, tenet pena falsi.
67 Testis qui aliquid dicit, & dictum suum profit etiam illi parti, contra quam producitur quod probat.
68 Judex cogit etiam non sue iurisdictionis testimonium ferre.
69 Testes compellūtur testificari mulcta indicta, & pignoribus captis, & alijs etiam remedijs.
70 Testes in criminalibus coram iudice examinantur, in ciuilibus secus.
71 Tempus volēti probare per testes nō currit, donec testes sunt contumaces.
72 Heres testis qui noluit comparere ad prohibendū testimoniū, & mortuus est, tenetur damnum emendare, probare volenti pro eo quod amisit, quia non potuit probare.
73 Testes recepti super processu, nullo modo probant.
74 Articuli, & interrogatoria, debent poni in actis.
75 Notarius si dicat, testes recepti sup positionib⁹, & actis factis, quod nō sufficiat vt dicatur super quibus articulis sint recepti
76 Testes iurati in termino, quando examinari possint extra terminum late de hoc disputatur.

Bart. de Reprobatione testium summa capita.

a REprobātur a infames, serui, rectores ecclesiarum, monachus, Abbas, & similes fratres minores, & predicatores, & economi, mulieres, minores, furiosi, pauperes, infideles, excommunicati, domestici, qui non iurauerint, qui in causa propria. Debitor, venditor, fideiussor, tutor, curator, negociorum gestor. Juder, aduocatus, procurator, singulares, in causa communi. Participes, & socij, obscuri, qui reuertuntur ad iudicem, qui causam sui dicti non direxit, quos iudex nō interrogauerit, inimici, vel inter quos lis criminalis est mota, qui vnum p alio dicūt corrupti. Qui verū nō dicūt, qui primo ora rei de qua queritur testimonia nō direxit qui premeditatū, & vnum sermonē direxit. Notarij qui extense dictū testis nō scribūt, qui dicit de vna re, & alius de alia, qui dicit de vna persona, & alius de alia, qui nō bene cōputāt gradum consanguinitatis, qui discordant de loco, qui discordāt de tempore qui discordant de re si singuli diuersa, & varia deponant, si aliqui de meis pro te, & aliquibus pro me dixerint, qui non dicunt ad causam, quia falsa, & varia deponant, vsurarij, Judices suspecti, qui recipiuntur, sterili, quos vis pro te producere, qui dicerint testificata, qui scripte non direxit dictum suum, qui a iudice non recipiuntur, qui deficiunt in numero ordinato, quando numerus exigitur, si articuli non faciant ad causam, qui deponunt extra intentionem qui interrogantur de suis facinoribus, si multitudo fuerit magnatum, qui dicta non sunt redacta in publicam formam, qui reputantur inducti contra se, & instrumenta, qui compellūtur inuiti, & qui non, Proxenete, & censuales, Hermaphroditi, parentes, de visu, sed de credulitate, & auditu.

ADDITIO.

a Tho. D. C Reprobantur. Hec esse Bart. creduntur, & sequis caput incip. Testium facilitati. est Jacobi Egidij. Deinde addita quedam Ang. de Perus.

a TEstiū facilitati a obsistit dum actoritatem, & ipsorū falsitati, machinationibus, & fraudulosis per quos multa veritati contraria impetrantur. vt C. de testi. l. testium, & furta. illa destina committuntur. dum dictis ipsorum dat authoritatem, qui dum habet secundum allegata & probata iudicare vt ff. de offi. presid. l. illicitas. vsi. veritas, & etc. & cleric. excommunica capi. latores. & xpitij que. ij. cap. si quis non recto iudicio, miseri domini rerum enormiter spoliantur. & alibi dicit. l. vnica. C. de vsucap. transfor. iusontes, & innocentes grauiter puniuntur. cum sanctius sit deliquentis factum impunitum relinquere, quam innocentem aliquatenus condemnare vt ff. de penis. l. absentem. Et in his iniqui peiores sunt furibus, latronibus, abigeis, & aliquibus criminosis. Amb. si dictum testis tribus obnoxium est personis. Primo Deo cuius tactis sacrosanctis ecclesie scripturis presentiam debuit peierat. Deinde iudici. quem mentiendo decepit, atque fallit. Postremo innocenti, quem ledit testimonio suo fallo, vt extra de falsis. capit. primo. Ideo proposui quedam dicere contra voces testium sceleratas & ex quibus causis ipsorū testimonia reprobantur. nil de contingentibus omittendo, quia nil videtur actum, donec aliquid superest ad agendū. vt C. de his quib. vt indig. l. cum Sillanianum senatusconsultum. secundum ius
1 ra canonica, & ciuilia, breuiter explicabo. Et primo. † Reprobantur testes. si sunt infames, vt de testibus. l. tertia. & lege Julia. & extra de verborum significatio. cap. fous. §. teles. sed infamia iuris. & non facti, vt C. de dignitatibus. l. neque. & Cath. l. prima. Sed quid de alio, cui crimen opponitur. Dic vt extra de testibus. capitu. testimonium eius. Sed an pendente accusatione damnati de crimine admittuntur in testem. De vt notatur extra de testibus. capitulo finali. Quibus causis quidam infamantur infamia iuris, & facti habetur & quibus ex causis infamia irroga. lege secunda. §. vltimo. & lege quidam operas. & in lege. Athletas. §. ait pretor. & pretium. C. eodem titu. ex quibus causis infamia irroga. leg. quadam lege, si te. & lege, decreto. lege. fustibus. & lege, non damnatos. Judi. tu. de pena teme. litig. §. ex quibusdam. Jam infames ex quibus bet actu legitimo repelluntur. & ff. de testibus. lege, iniquissem tractatum. & C. de summa Trinitate. lege prima, vbi de hoc.
2 † Reprobātur testes. si sunt serui. vt C. de testibus. lege seruus & lege etiam. quia serui timore dominorum suppriment veritatem, vt extra de verborum significatio. capitu. fous. §. teles. & iij. q. v. cano. accusatores. & iiij. q. ij. cano. si testes §. ite si testes. & C. de testibus. & lege quoniam liberi. cum similibus. † Sed quid a Monachus, Canonicus regularis, Archipresbyter, Abbas, Rector. cum sint serui Dei, & monasterij, quia nihil proprij habent. & renunciant propie voluntati, vt xxiij. q. iij. questione, prima cano. non dicatis. & xix. questio. iij. cano. sicut mus. & cano. quia ingredientibus. & quia sunt mortui mundo vt. C. de episcopis, & clericis. lege, Deo nobis. Sed numquid sint compellendi ferre testimonium, & pro locis suis testificari & pro monasterijs, & suis ecclesijs. vbi degunt. Et certe fieri argumen. xvi. q. j. can. monachi. & can. qui vere pureq. & in auth. de sanctissimis episcopis. §. si quando. & extra de testibus. cap. insuper. & cap. cum nuncius decimaquarta questij. c. super prudentia tua. & extra de iureiuran. cap. & si Christus. in fine. hoc in ciuili, in criminali vero causa dic, vt not. in dicto cap.
4 cum nuncius. C † Sed nunquid fratres minores, predicatores compellantur testificari, & dicere veritatem licentia prelati

habita: Et certe sic q̄ compellitur episcopus qui est religiosior eis, propositis tamen sacrosanctis scripturis ⁊ non tactis, vt C. de episcopis, ⁊ clericis. auth. sed iuder. que est signata supl. nec honore, ⁊ quia isti sunt testes omni exceptione maiores. ⁊ nō est verisimile quod deierent vel suppriment veritatem, cum hic sit precipuus timor nature, ⁊ sint filij precipue Dei, qui est via, veritas, ⁊ vita, ⁊ facit ff. de officio perfect. pret. o. l. vnic. in fine. Et sepe solet similis filius esse patri ⁊ arbore de dulci dulcia poma cadit iuxta illud verbum Christi, Si veritatem dico vobis, cur non creditis mihi. Et aliud verbum. Juravit dominus, ⁊ nō penitebit eum, vt extra, de iureiurā. capi. ⁊ si Christus. Nam si pro veritate deierant tanquam heretici, repudiandi sunt. quia quidam heretici non iurant. ⁊ qui veritatem occultat, mortaliter peccat. xi. questione tertia, cano. quisquis. ⁊ circa confusionē testium dic vt nota. de testibus capit. penul. ⁊ hoc est quod legit contra eos. xvij. questio. i. can. clericum. ⁊ cano. cōsidera. Serui enim admittuntur contra dominum, vt iiij. questione ij. can. si testes. ℌ item serui. ⁊ ff. de testibus. lege, serui. ⁊ sic admittuntur isti religiosi. compelluntur enim ad testimonium veritatis. nam alias facultas probationum angustiaretur. qō esse non debet, vt C. de here. ⁊ Manic. l. quoniam. in fine. † Item mulieres a testimonio repelluntur: quia femine non admittuntur in crimina. l. vt xxiij. questione quinta. ⁊ in mulierem. ⁊ est ratio, quia varium, ⁊ mutabile cor semper tenent, vt extra de verborum significatione. capitulo. forus. ℌ. testes. vnde versus. solet dici. femina fallere falsaque dicere quando carebit, Becchara piscib⁹, ⁊ mare fluctibus, tunc que carebit. Et alibi dicitur. ℌ emina nulla bona quia ter mutatur in hora. In ciuilibus autem admittuntur, vt decima quinta quest. quarta. can. ex eo. ⁊ ff. de testibus. l. ex eo. In criminalibus autem admittuntur, cum ciuiliter agitur, vt contra hereticos. ⁊ extra de testibus. capitulo, quoniam. ⁊ capitulum literis vestris. In testamētis ⁊ vltimis volūtatibus nō admittuntur. vt C. de testamentis. l. hac consultissima. in princi. ⁊ qui testamento heres. ℌ. mulier. ff. de testamētis. In codicillis autē bene possunt esse testes. vt ff. de testament. o. l. q testamento. ℌ. mulier. † Reprobantur testes minores quatuordecim annis in ciuili, vt C. de testib⁹. l. tertia. ℌ. lege Julia. iiij. questione. iij. can. si testes. ℌ. item in testimonium. In criminali repelluntur minores. xx. annorum, vt ff. de testibus. l. inuitiū. Impuberes tamen in his que viderunt in pupillari etate, possunt testificari. ⁊ idem in seruo libero facto vt ff. de verborū significatione. Inotionem. ℌ. instrumentorum. ⁊ not. in l. de minore. ff. de quest. ⁊ in l. fina. C. de ijs quibus vt indig. † Repelluntur furiosi, ⁊ mente capti, sicut ab officio iudicandi, quarta questio. vij. cano. i. ℌ. tria. † Repelluntur pauperes, quia non tanta fides eis adhiberi debet, quia timor est ne pecunia corrupti testificentur, quia facilius corrumpūtur pauperes quam diuites: vt ff. de testib⁹. l. testium in principi. ⁊ in authētic. de testibus. ℌ. sancimus. ⁊ ff. de excusation. tuto. l. spadonem. ℌ. finali. Sed admittuntur interdum pauperes, quia non tantum ex facultatibus, sed ex fide testis idoneus reputatur. vt Jnstitut. de suspec. tut. ℌ. finali. ⁊ in authētic. de testibus. ℌ. sancimus. ⁊ in decret. quarta questione tertia. c. si testes. ℌ. item si testium fidem. ⁊ quicquid dicatur, pauperi nō tanta fides adhibetur, si inspicitur eius propositum l. cum ij. ℌ. in persona eius. ff. de transaction. de suspec. tuto. l. suspectum. de administratio. tuto. l. scire oportet. in fine. † Reprobantur infideles, ⁊ excommunicati heretici, non participantes communioni sancte Romane ecclesie. vt secunda questione septima. canone. si hereticus. ⁊ extra de senten. excommunicat. capit. per. Jam excōmunicatio est separatio a communione omnium fidelium vt vi. questione tertia. can. ad mensam. ℌ. euidenter, ⁊c. Et ideo excommunicati, ad testimonium non admittuntur, nec sententia, nec laudum, nec preceptum, nec arbitrium ab excommunicato latum tenet, nec vt patronus aduocare potest, si sit excommunicatus, nec poterit esse in iudicio, licet se defendere possit. ⁊ causam appellationis exercere, vt extra de exceptio. capitulo, a nobis. ⁊ capitulo cum inter. ⁊ capitulo, significauit. ⁊ capitulo exceptionem. ⁊ extra de senten. ⁊ re iudica. capitulo, ad probandum. nec literas potest impetrare excommunicatus. nec pro alijs postulare. vt extra de officio ordina. capitulo ex parte. nec mirum si nō posset esse testis. Ex supradictis autem ser testes repelluntur. Cause autem sunt bis versib. comprehense. Etas. conditio, seruus, discretio, fama, Et fortuna, fides, in testibus ista requires. † Item repelluntur testes, si sunt domestici, familiares, ⁊ serui, liberti, mercenarij, qui sunt ad soldum dominorum. Et illi dicuntur domestici, de quibus legitur ff. de penis. lege. respiciendum. ff. furta. ⁊ ff. ad Sillanianum. l. finali. ff. de edil. edic. l. ediles. etiam hoc. ℌ. familie. ⁊ ff. de rel. familiaria. Et vxor videtur domestica. quia est socia diuine ⁊ humane dom⁹, ⁊ duo sunt in carne vna. vt C. de cri. expil. here. l. a diuersus. Quidā dicunt, q̄ vxor contra virum testificatur, non pro eo quod nō placet. quia qui agere nō potest pro me. nec cōtra me. vt C. de testi. l. parentes. ⁊ l. seruos. ⁊ extra de testib. c. Ii teris. vbi de hoc. † Reprobātur testes. nisi cū sacramēto deposuerint dicta sua: vt C. de testi. l. iurisiurādi. nisi sacramētū fuerit remissum testi, ac si iurasset. habita fide de partiū volūtate. q̄ vnicuiq̄ licet facere gratiā alteri de iure sibi cōpetēte vt C. ō pacti. l. si quis in cōscribēdo. ⁊ pactis priuatorū potest iuris seueritas mitigari. vt C. de appel. l. vlt. ⁊ ff. de fer. l. j. Sed sacramentū calūnie partiū volūtate remitti nō potest. vt C. de iura. calū. l. ij. ℌ. ij. quia veremur. sed tacite sic. argu. C. de probat. l. ita denique. Et dimus tamen contrarium q̄ remitti non possit, nec tenet processus. si remittatur, cum in predicta l. iurisiurandi. dicatur expresse testem debere iurare. ⁊ bodie fere testes vix cum sacramēto exprimant veritatem, propter malitiam ipsorum. ne dum sine sacramento licet quidam contra nos sentiant. ⁊ ita in quibusdā partibus de consuetudine obseruatur, sed non exemplis, sed legibus est iudicandū, cum veritatē, ⁊ legū, ⁊ iustitie sequi debeamus vestigia. vt C. de senten. ⁊ interlo. omnium. iud. l. nemo. sed cōtra nos est extra de testi. c. cuis. Sed illud cap. cuis. loquitur in monachis, ⁊ conuersis licet quidam intelligant large. prout litera sonat, sed litera occidit spiritus autē viuificat. Sed nunquid in causa criminali poterit sacramentum remitti. vel in ardua alia causa. Non credimus, quia vbi maius periculum vertitur ibi cautius est agendum. ff. de Carbo. edicti. l. j. ℌ. sed ⁊ si quis, non tantum. † Reprobantur testes in causa propria cum dominum ⁊ emolumentum spectet ad eos, vt ff. quando appel. sit. l. j. ℌ. in propria. nec iudex esse potest. C. ne quis in sua causa. l. j. nec arbiter, vt C. de arbit. l. vlti. sic nec testis. vt C. de testi. l. omnib⁹. Jn causa tamen vniuersitatis, communis ⁊ ecclesie, monachi, licet cōuersi, ferunt testimonium pro eis, quando non est causa propria vt ff. quod cuiusque vniuers. no. l. sicut. ⁊ de l. ius voc. l. sed si hac. ℌ. qui manumittitur. xiij. quest. ij. ca. super prudentia. ⁊ extra de testib. c. insuper. ⁊ c. cum nuncius. ¶ † Venditor non testificatur pro emptore, nisi remissum sit onus euictionis ei, nec creditor pro debitore in causa pignōris, quia propria est causa ipsorum, vt ff. de appellatio. l. ab executore. ℌ. alio condemnato. ⁊ ff. quando appellan. sit. l. ij. ℌ. sed si alius. quam. Fideiussor testificatur pro debitore, quando non est propria causa, quia regressum habet actione mandati contra debitorem. vt extra de fideiuss. c. vlt. ⁊ C. mand. l. si fideiussor. ⁊ C. de fideiuss. l. si creditor. Sed debitor nō testificatur pro creditore, nec tutores, curatores negotiorum gestores, procuratores economi testificantur pro dominis ipsorum, nisi secundum vnam exceptionem, quam facimus. ff. de testib. lege mandatis cauetur. Sed nec iudices, nec arbitri in causis quas recipiunt in mādatis: nec aduocati in causis quas recipiunt aduocandas. licet quidam dicant contrarium. ⁊ intelligant nomen executoris stricte. Nos distinguimus quod durante officio predictarum personarum testes esse non possunt, ne animose testificari videantur, post finitum officium possunt, ne cum in vtrunque festinant neutrum bene peragāt. C. de assel. l. fina. ⁊ ne rerum mistura turbetur officio. C. de testib. l. consultra. † Reprobātur testes, si sint singulares. vt extra de elec. c. cuz dilectus. Nā annotatione vnius testis nō pronuntiatur, ⁊ si clare dignitatis honore prefulgeat. vt C. de testib. l. iurisiurandi. nisi modica sit summa ⁊ inopia probationum sit vt C. de re cre. l. iurisiurandi ⁊ l. in bonefidei. Sed fallit in causis ciuilib⁹, ⁊ canonicis, quod stetur dicto vnius testis. in quibus hoc nō procedit aliquando, quod non prosequor nunc, ne fastidium generem ⁊ quia hic tantum tractamus de testiuz reprobatione. nō de ipsorum admissione, licet aliqua intendamus dicere ad remedium rudium, ⁊ prouectorum vtilitatem. Reprobantur † testes in causa communi, quia consortes, ⁊ socij non possunt testificari in causis sociorum: quia testificantur in causa propria, quod prohibitum est, vt supra diximus, ⁊ argumento. ff. de ritu nuptia. l. illud. Reprobantur si sunt † participes, ⁊ socij criminum. C. de testibus. lege, quoniam. ⁊ extra de testib. capit. veniens. quarta questione tertia. capitu. si testes. versicu. item liberi ⁊ C. de accusa. l. finali. in fine. Reprobantur † si sunt obscuri ⁊ ignoti: vt in auth. de testib. ℌ. sancimus. possunt tamen cum tormentis admitti. Sed an iuder possit compellere testez, vt dictum suum determinet, ⁊ declaret? Certe sic. ante publicationem, ⁊ post. vt extra de testibus cogend. capitul. preterea. xxv. questio. vj. de parentela. Quod enim obscure dicitur, pro non dicto habetur. vt ff. de his que pro nō scriptis. l. secunda. ⁊ ff. de inter. act. l. de etate. ℌ. nihil. Et obscurum dictum scriptum, pro non scripto habetur vt ff. de his que pro non script. l. secunda. Item si necessarie. interrogationes sint omisse. iterum interrogantur testes. vt extra de testib. c. per tuas. ⁊ ibi Jnnocē. not. Item si testes obscure deponant, vtrum interrogentur ante

apertur am, vel post, dic vt extra de testi. c. cum clamor. Sz quid
18 si testis † sponte reuersus ad iudicem velit mutare dictum suum
in totum vel in partem, debet ne audiri, si cum aliqua ptium nõ
fuerit locutus. Et de hoc queret iudex, an fuerit locutus cũ par-
te, ꝛ si non fuit locutus admittet iterato dictum suum, ꝛ stabitur
vltimo dicto suo, vt ff. de hered. insti. l. si ita scriptum fuerit Li-
thasius. in princip. ꝛ l. Stichus imo pamphilus. ff. õ manu. testa
mẽ. ꝛ ibi de hoc. Et dic vt in corpore authen de testi. §. quia ve-
ro. in gl. mag. super verb. non habebit que incip. imo videtur. ꝛ
19 extra de testi. c. per tuas. ꝛ no. in d. c. cum clamor. † Reprobantur
si causam sui dicti nõ dixerint. siue nõ reddiderint: quia dicitur
attestatio indiscreta, ꝛ nuda, vt C. de testi. l. solã. ꝛ C. de edic. di-
ui Adri. tollen. l. fina. ꝛ ff. de transactio. l. cum hi. ꝛ ff. de probatio.
l. cum de indebito, ꝛ l. nuda ratio. ff. de dona. quia nuda ratio nõ
facit aliquem debitorẽ. Et hoc est verum, si de causa fuerint in-
terrogati. aliter non tenentur reddere rationem sui dicti, quia
testis nõ debet esse verbosus. vt C. de pcib. Imper. offe. l. instru
mentorũ. Sed an teneatur iudex parti ad interesse. quia de cau-
sa non interrogauit? Quidam dicunt, quod sic. arg. C. eo. l. si quã
do. in fi. ꝛ C. de offi. prefec. ptor. l. si quos iudices. Nos distingui
mus, quod si iudex propter multas occupatiões sui officij ꝛ op-
pressiones subiectorum, siue subditorũ nõ potuit testes exami-
nare: quia pluribus intentus minor est ad singula sensus, parci
tur sibi, alias tenetur, quia cum diligentia testem examinare de
buit, vt dixi. C. de testi. l. nullum. ꝛ argu. extra de testib. c. cum cla
mor. ꝛ ibi per Innocen. ꝛ xxvi. q. j. c. presbyteros. facit l. hac con-
sultissima. §. at cum humana. C. de qui testam. face. Reproban-
20 tur † si sint inimici eiusdem, contra quem producũtur, si dicatur
testis odios⁹, qꝛ criminalis lis fuit inter eos mota, ꝛ hec appro-
bantur, vt non antea audiatur, quã de crimine iudicetur. Si ve-
ro ex lite pecuniaria procedat receptio testis tẽpore disputatio
nis reseruet, ne talibus testibus fides adhibeat. Multa legunt
C. de testib. l. quoniam liberi. ꝛ in authẽ. si testis dicat, super ipsa
lege signata. extra de testi. cap. vlt. dic de hoc vt in authen de te
21 stib. §. si vero odiosum. † Reprobantur testes, si falsa testimonia
proferunt vnum pro alio dicunt quia falsitas est mutatio verita
tis, vt C. de testi. l. nullum. vbi dicit quorum voces falsitate care
re non prospexerint, vt in authen. de fide instrumen. in princ. ꝛ
22 de hoc mẽbro. j. dicemus copiosus. † Reprobantur, si promissio-
ne pecunie, vel donatione verũ, vel falsum tulerint testimonium
vt C. de test. l. si quis testibus. ꝛ xiiij. q. v. can. non sane. nec enim
vltra factas expensas testes recuperare debent, vt C. de testi. l.
quoniã liberi. ꝛ quarta. q. iij. can placuit. ff. de testi. l. testiũ. §. Sa
bino, nec iudices ordinarij vel delegati vltra recipiunt, nisi in
fraudẽ, vt extra de vi. ꝛ hon. cle. c. cũ ab omni specie mali. ã vt
ne scrutetur, quicquam recipere non debent, vt ff. de condictio.
23 ob turp. cau. l. secunda. ꝛ l. mercalem. cum similibus. † Reprobã-
tur si non dicant veritatem, qꝛ non minus falsitatem cõmittunt
qui veritatem occultant quam qui exprimunt falsitatem. Pec-
cant enim mortaliter religiosi, vel quicunqꝫ alij, si vocati ad testi
monium veritatem celauerint. vt xj. q. iij. cano. non solum abne-
gat. ꝛ can. seq. ꝛ xxij. q. j. can. predicãdum. ꝛ vigesima secũda que-
stione secunda. c. primum ꝛ capitale. Et maxime peccat, qui me-
tu alterius veritatem tacet. Unde August. Quisquis timore ali
cuius veritatem celat, iram Dei super se prouocat, quia non ma
gis timet Deum, quam humanã naturã. Et post pauca, Reus
est vterque, ꝛ qui veritatem occultat, ꝛ qui mandacium profert,
quia illa prodesse non vult, qui nocere desiderat, vt xj. q. iij. c. qi-
24 quis metu. Reprobantur, † si aptiora, ꝛ proximiora veri testimo
25 nia non protulerint, vt ff. de testib. l. ob carmen. Reprobãtur, † si
vnum ꝛ eundem sermonem premeditatũ pronunciauerint vt ff.
de testib. l. testium. §. ideoqꝫ diuus. Et ideo male faciũt tabellio
nes, qui non scribunt dictum testis extensum ꝛ longum, vt ipse
testis dixit, volendo euitare laborem. Et si dicit notarius ĩ suis
scripturis, talis testis dicit idem quod talis, male facit, ꝛ mul-
to deterius dicit, cum interrogando testem scribit, dixit vera
esse que in articulo continentur, quia iudex debet sermonem, et
vocem testis considerare, ꝛ constantiam, ꝛ trepidationem, vt ff.
de questionibus. l. de minore §. plurimum. l. denunciare. §. secũ-
do. Item reprobatur dictum testis, si est repetitum, vt v. quest.
quinta. cano qui ambulat. §. sed aliud est. ꝛ iij. questione tertia.
can. si testes. § in testibus considerãdũ. Item habet etatem, vt
de se loquatur, vt de consecra. distinctio. quarta. cano. cum pro-
paruulis. ꝛ caute subiunxit lex dirigendo sermonem ad sempi-
ternum iudicem, tu magis scire potes. quanta sit fides testibus
adhibẽda, vt ff. de testib. l. testium. ꝛ dicta lege, de minore. §. tor-
menta. not. in lege, vir bonus. ff. de iudic. soluẽ. not. in lege. cete-
re sunt cautiones. §. j. ff. familie erciscunde. ꝛ in lege, continuus.
§. cum ita. ff. de verborum obligatio. cum similibus. Reproban-
26 tur testes, si vnus dicit de vna re, alius de alia, quia singula-
res sunt in omnibus suis dictis, vt extra de elect. ꝛ c. cum dile-
27 ctus, ꝛ extra de proba. c. licet. Reprobantur † ratione persona-
rum, quia vnus dixit de vna persona alius de alia, vt extra de
consi. ꝛ affinit. c. tua. ꝛ argu. l. ad probationem. C. de probationib.
28 † reprobantur ratione computationis gradus parentele. xxxv.
29 q. vi. de parentela. illa. ij. † Reprobãtur testes ratione diuersita-
tis locorum, vt quia si vnus dicit fuisse factum maleficium, vel
commissum, vel perpetratum in vno loco, alius dicit in alio,
exẽplo Danielis, quando interrogauit testes, ꝛ vnus dixit sub
pinu, alius dixit sub ficu. Nã de loco testis dicere debet, vt arg.
ff. de contrahenda, ꝛ committen. stipulatio. l. optimam. ꝛ ff. de
accusatio. l. libellorum. ꝛ Institu. de inutili stipulat. §. item ver-
borum. ꝛ C. de accusatio. l. in causis. ꝛ glos. ordi. in cap. quoniam
30 contra de probationib. Item reprobantur † testes si deposue-
rint, ꝛ iurauerint in ecclesia, vt extra de immunita. eccle. c. de-
31 cet. libro sexto. ꝛ ibi est glo. in argumen. † Reprobantur ratione
temporis, si vnus dicit de vno tempore, alius dicit de alio tem-
pore, vt tertia questio. ix. c. nihilhominus. Sed an de tẽpore sit
interrogandus testis? Azo dicit quod non. Sed si esset suspe-
ctus, tunc iudex debet interrogare, ꝛ studere vt testem capere
possit in sermone, querendo si tempus erat nebulosum, vel cla-
rum, quando hec acta fuerunt, qualiter erant induti, vel calcea-
ti delinquentes, quid habebant in capite, ꝛ qui consules erant
tunc, vel quis tunc erat Imperator, ꝛ quo anno. ꝛ quo mense se-
cundum vnam lecturam que legitur. ff. ad Sillanian. l. prius de
familia. quo anno admisit. Sed nos credimus de tempore esse
querendum, ꝛ si dixerit, bene quidem, ꝛ si non dixerit, aut anti-
quum est negotium, vel pactum, ꝛ simile, ꝛ tunc non est curan-
dum, quia omnium habere memoriam, ꝛ in nullo penitus pec-
care, ꝛc. C. de vete. iure enucleando. l. tanta. §. si quid autem in
tanta legum compositione. quia non omnes in omnia, sed certi
per certa, vel meliores vel deteriores inueniũtur: vt C. de vete.
iu. enucle. l. j. §. cumqꝫ hec materia. ꝛ ff. de pba. l. si arbiter. ꝛ ideo
testes ex tractu temporis a veritate variare solent. l. iij. §. aliud
autẽ cause cognitio. ff. de carbo. edi. ꝛ ff. de dam. infe. l. qui hõs. §.
vlti. Si recens est, ꝛ nouũ, tunc vitiatur testimoniũ eius, si de tẽ-
pore interrogatus non dixerit, nisi esset talis homo, qui filium
suum, ꝛ familiam suam ignorat, que est crassa, ꝛ supina ignoran-
tia, vt C. de here. instit. l. vlt. Has diuersitates superius declara-
tas vno versic. comprehende, Res, persona, locus, gradus, his
placet addere tempus. Sed hec dicuntur vera in facto non ite-
rabili, vt in homicidio eiusdem hominis. In facto reiterabi-
li, vt est adulterium, diuersitatem temporis, vel loci dicerem
non nocere. Nam ꝛ si testes in his variant, vt non probent illud
adulterium propter diuersitatem loci, vel temporis, probant
tamen adulterium contra quem producuntur. Sed hoc repro-
batur Danielis exemplo, ꝛ reprobatur extra cap. ex tenore.
de testibus. ꝛ ibi not. talis enim diuersitas in tempore non no-
cet, vt si vnus dicit in die dominico, alius dicit in hora nona
illius diei, quia dictum secundi comprehenditur sub dicto pri-
mi, sicut habetur de tribus arbitris, si vnus dicit de duplo, a-
lij de decem, omnes cõsentiunt in decem. vt ff. de arbitr. l. diem
proferre. §. si plures. nam quod pluris est, vtique [illegible]
de iniurijs. lege, in furti. Sed esto quod testis dicat de domo in
alia aula, vel quid aliud de domo, aliud dicit de camera, idem
erit. Item in facto durabili non nocet diuersitas temporis, vt
si vnus dicat se vidisse episcopum, vel presbyterum in hora ter-
tia canere missam, alius dicit in hora sexta. missa enim tan-
32 tum durare solet. Sed † quid si vnus interrogatur de decima,
ꝛ dicit decimam fuisse solutam, interrogatus quid viderit solui,
respondit fabas, alius dicit sicera, nunquid probat decimam
fuisse solutam? Respon. non, quia in rebus discordant. De di-
uersitate autem ipsorum plene not. quarta. q. iij. item in crimina-
33 li, in glo. magna. Sed vt materiam plenam † ꝛ perfectam ha-
beas tibi traditam a maioribus nostris, in hoc opusculo prese-
ti tradimus, ꝛ inserimus breuiter. Et sic breuiter duximus di-
stinguẽdum. Si testes, quos ego induco, varia ꝛ diuersa propo-
nant erunt singulares in suis testimonijs singulariter, vt extra
de electionib. c. cum dilectus. ꝛ ca. in Genesi. ꝛ c. bone. ꝛ de pba.
c. licet. ꝛ de appellationib. c. solicitudinem. ꝛ ff. quando appel. sit
l. ij. C. de furtis. l. prima. ꝛ C. de mu. patri. l. professio. lib. x. Sed si
quidam de testibus meis dicant pro me, quidam pro aduersa-
rio meo, iudex considerabit numerum, ꝛ conditionem illorum
qui dicunt pro me, ꝛ aliorum qui dicunt pro aduersario, ꝛ qui di-
cunt verisimiliora, ꝛ negotio aptiora, vt quarta q. iij. cano. si te-
stes. §. item sepe. Si vero induco testes meos pro me, ꝛ tu
tuos pro te, ꝛ testes tui dixerunt contraria his qui dixerunt
testes mei, tunc considerabit numerum, ꝛ conditionem meo-
rum, ꝛ tuorum ꝛ qualitatem dictorum ꝛ sic prefert meos tuis, ꝛ
tuos meis, ꝛ si omnia paria inueniuntur, quod difficile est,
tunc

tūc interpretabitur iudex ex officio suo, si interpretari potest, ⁊ tunc pōt absoluere reum, vt extra de probat. c. ex literis. ⁊ ff. de re iudic. l. inter pares. ⁊ ff. de regu. iuris. l. libertus. ⁊ xij. questio. ij. c. cum redemptor noster, ⁊ ff. de inoffic. testamen. l. si pars iudicātium. ⁊ xxx. q. j. accep. si qs acceperit, vnde versus, Testamentūm coniugiūque si sunt equales qui producuntur vtrinqꝫ. Re-
34 probantur testes, ⁊ tanquam falsarij puniunt, qui dixerunt vnū pro alio in dicendo, ⁊ varie, ⁊ quicquid in vno suo dicto dixerūt de testimonio, in alio negauerunt, vel pluribus reuelauerunt dicta sua, vt ff. de test. l. qui falso, vel varie. ⁊ C. de testibus. l. nullū. De hac varietate diximus in precedenti questione. Reproban-
35 tur testes, si sunt† vsurarij, ⁊ in peccato mortali constituti, ⁊ vsurarij sint infames canonica infamia, ⁊ non iuris ciuilis. Unde in terris ecclesie suppositis in temporalibus, ⁊ spiritualibus obtinet quod hic diximus. In alijs autē prouincijs dicēdū aliud videretur, ⁊ iura sunt ad hoc paratissima, secunda questione vij. c. testes. iij. q. vij. can. infames. ⁊ ī authē. de eccle. tit. ⁊ extra ð appel. c. si duobus. Sed tu oppones mihi, quod nullus poterit testificari, cum pauci homines aut nulli inueniantur sine mortali peccato, ⁊ sic probationū facultas angustabit, ꝙ esse non debet, vt C. heretic. l. quoniam. Sed responderi potest quod si isti tales sumant penitentiam antequam testificentur, quod omnia peccata in confessione lauantur, quia quilibet tenetur in anno semel saltem sumere penitentiam, vt extra de pen. ⁊ remis. capi. omnis vtriusqꝫ sexus ⁊ corpus Christi, alioquin denegantur sibi ecclesiastica sacramenta, ⁊ sepultura, vt dicit dictum capi. omnis, qð sing. no. ⁊ no. in l. testium. §. lege Julia. in gl. in verb. impubes. ff
36 de testib. Reprobātur testes† suspicione qualibet, quia iudex recusatur, quia tanta fides non adhibetur imo dicunt quidam, nec aliqua fides, vt qui sunt suspecti in iudicando, sint suspecti in testificādo, cum par sit suspicio, q? istud est generale quod omnes testes ⁊ iudices debent esse sine suspicione, vt secunda. q. vij. cā. testes. ¶ Cause propter quas iudex vt suspectꝰ recusatur, sunt iste, vt si iudex sit suffraganeus litigatoris, alteri parti merito est suspectus, vt extra vt lite non contest. c. accedens. el secūdo. Item si a iudice appellatum sit in alijs, merito est suspectus, vt extra de appellat. c. ad hec. ⁊ cap. vt proposuit. Item si iudex habet familiaritatem cum litigatore, vt quarta. q. v. c. accusatores. ⁊ extra de offic. ⁊ potesta. iud. deleg. c. insinuāte. Qui autem sint familiares, dixi supra. Item si est affinis. l. lex Cornelia. in prin. ff. de iniur. Item si litigatores fuerunt homines iudicis, vt ff. de offi. pref. l. senatusconsulta. Item, si consanguinitate aliqua iungatur iudex litigatori, vt extra de appellatio. capitu. postremo. Item, si est excommunicatus, vt extra de offic. delega. capitulo, cum Canonicus. Item, si iudex habet similē causam, vt extra de iud. capit. causam que. argumen. ff. de excusati. tuto. l. pro-
37 pter litem. Reprobantur, † si recipiantur iterato super eisdem articulis ꝙ fieri non potest, vt ff. de testib. l. produci. ⁊ extra ð te-
38 stib. capit. cum venisset. Reprobantur† testes si sunt conuicti in alia causa, falsum testimonium protulisse, ⁊ deposuisse. Presumuntur enim ꝙ nūc falsa deponunt, vt ff. de accusatio. l. si cui. §. eisdem. not. in lege, non omnes. §. a barbaris. ff. de re milit. Re-
39 probantur, si† contra te testificati sunt ⁊ nunc pro te vis producere quod non potes, quia subornati presumuntur secundum
40 vnam expositionem dicte legis, produci. ff. de testi.† Reprobantur testes statim postquam didicisti testificata, ante labentē dilationem post primam, secundam ⁊ tertiam dilationem, ⁊ postquam terminus datus ad probādum est elapsus, nisi docueris te fuisse impeditum, quominus producere potueris. ⁊ si concluseris in causa, ⁊ testium productioni renunciaueris, vt ff. eodem lege vlti. ⁊ C. de testi. lege, si quādo. ⁊ in authen. sed ⁊ si qs
41 aliquo. ibi posita.† Reprobātur testes si secrete ⁊ sigillatim non deposuerint secretum iudicis intrando, vt C. de testibus. l. nullum. Fallit vt quidam dicere voluerunt, quando testes recipiuntur ad perpetuam rei memoriam, quia tunc publice testificari possunt, ⁊ partibus presentibus, vt extra de testibus. capit. significauit. ⁊ not. domi. Hugo in Sum. vt lite non contesta. §.
42 sunt ⁊ alij casus. Reprobantur, † si a iudice non recipiantur, vel ab alio eius mandato, cum ipse impeditus receptioni interesse non potest: vt C. de episcop. ⁊ clericis. authēti. sed iudex, ⁊ extra
43 de officio delega. capi. super questionum. Reprobantur† testes. si recipiantur lite non contest. quia regulare est: quia nec ad diffinitiuam sententiam, nec ad receptionem testium procedi potest lite non contestata: vt in authēti. de testi. §. pen. ⁊ extra vt lite non contestata per totum, nisi in incidentibus, ⁊ emergentibus, ⁊ quando contingit iudicem facere inquisitionem, vt cum testes ad perpetuam rei memoriam publicantur, vt in famoso teste: licet omnia, plenius explicantur. C. de iudic. l. properandum. ⁊ C. quomodo ⁊ quando iudex. authenti. qui semel ⁊ not de hac materia, C. qui ad ecclesiam confugi. authenti. presente

44 Reprobantur testes, † si deficiunt in numero, quādo fuit certus numerus designatus, ⁊ introductus, vt in testamentis, vbi sunt necessarij septē testes: vt C. de testi. l. hac cōsultissima. In cōdicillis quinque, vt C. de codic. l. vlt. Et ī debito, qð celebratū est in scriptis, ⁊ debitor vult partem illius debiti, vel totū soluere creditori, vbi sunt quinque testes necessarij. In donatione etiā causa mortis, vbi sunt quinqꝫ testes necessarij, vt ff. de don. cau. mor. l. vlt. alias vbi numerus testiū non adijcitur, duo sufficiunt
45 vt ff. de testi. l. vbi. Reprobantur† testes, si nō sunt rogati, vt in confectione testamenti, ⁊ in creditoris confessione dicentis sibi solutam pecuniam, vt in auth. rogati. C. de testi. ⁊ in diuortio, vt instit. de milita. testa. §. plane. ac testamenti apertione: vt C quē
46 ad. testa. aper. l. j. Reprobantur† testes voluntate illius contra quem producuntur coram arbitro. C. de testi. l. vlt. Reprobātur
47 † testes in omnibus casibus in quibus oportet probari per scripturam, ⁊ non per testes, qui casus multi sunt, in quibus non valet probatio facta per testes: sed necessaria est scriptura. In primis in emancipatione, vt. C. de fi. instru. l. emancipatione facta. ⁊ ibi dixi. C. de emanci. lib. l. vlt. Item cum salarium datur aduocato pro patrocinio suo: vt. C. de suffr. l. vnica. Item in contractu celebrato ab ecclesia: vt in auth. hoc ius porrectū. C. de sacro san. eccle. Item in testamentis in scriptis habitis, ⁊ codicillis: vt C. de testa. l. hac consultissima. Item in sententijs diffinitiuis ⁊ inter locutorijs que in scriptis sunt proferēde, vt C. de sent. ex breui. re. l. ij. ⁊ iij. Item in contractu emphyteutico: vt C. de iure emphy. l. ij. Item, cum vadit clericus extra prouinciam, qui literas testimoniales ferre debet alias fides non habetur quod sit clericus, vt C. de episco. ⁊ cler. l. si qua per calumniam. Itē cum dicit aliquis se habere mandatum super iurisdictione aliqua, vel negotio a domino Papa, vel Imperatore, sacras literas debet habere alias non creditur ei: vt C. de mand. princip. l. i. ⁊ extra de officio delegati. cum in iure peritus. Item in donationibus insinuandis, que excedunt libram auri, ⁊ in omnibus causis, in quibus est necessaria authoritas iudicātis prestari, vt in emancipatione, ⁊ tutorum, ⁊ curatorum dationibus, ⁊ inuentarijs faciendis, ⁊ in singulis actis scribendis. Item in alienatione rerum minorum, vt extra de probatio. c. quoniam contra falsam. C. arbitrium tut. l. fi. C. de administ. tuto. l. lex que tutores ⁊ Institu. de adoptio. §. ij. ⁊ iij. C. de donatio. l. si quis argentum. §. sancimus. Item in protestationibus fiendis ne tempus currat alicui, ⁊ ad interrumpendas prescriptiones: vt C. de epico. audien. l. si presens. ⁊ l. vlti. ⁊ C. de annali except. l. vt perfectius. Et in quodam alio casu qui legitur C. si minor se maio. dixerit. l. si circumueniendi causa alterius. Potest tamen in omnibus iupradictis, ⁊ in alijs etiam quando specialiter hoc actum est, vt non valeat aliter contractus nisi scriptura interuenerit, vt C. de testi. l. testium. ⁊ C. de fide instrumen. l. contractus. cum minori numero illorum quos scriptura exigit vt diximus supra ⁊ no. in l. emancipatione. C. de fide instru. ⁊ C. de bonorum possess. l. bonorum. ⁊ extra de sentent. ⁊ re iudic. in cap. si dicat, ⁊ omnia
48 not. ibi. Reprobantur, † ex quo probatio nō releuat producentem, quia articuli non faciunt ad causam, vt C. de probationib.
49 l. ad probationem. Reprobantur† testes, si producantur testes extra, vel super quibus non est actum, vt argumen. ff. de petitio. hered. l. si quis libertatem. ff. de iureiurando. l. si duo patroni, quia de qua re cognouit iudex, de eā pronūciare debet, vt ff. de iudicijs. l. de qua re. ⁊ l. solemus. ⁊ l. non potest. ⁊ ff. famil. erci-
50 scunde l. vt fundus. ff. communi diuidundo. Sed queritur † an testis debeat interrogari de facinoribus suis si furtum, vel dolum, vel rapinam commiserit, vel si sit excommunicatus, ⁊ de alijs causis que tanquam infames de iure probantur, cum multe sint vt dixerunt quidam: Et dixerunt quidam quod non: quia non sunt ad hoc producti. Nam super alijs non debent testificari, nisi super his, super quibus sunt producti. ⁊ si super alijs deponant non tenent eorum testimonia, per iura superius allegata. Alij dicunt, quod non debent interrogari, sed si interrogentur, ⁊ confiteantur aliquid non tenet, vel valet quod preiudicet eidem: vnde illud, per patientiam multa toleramus: ⁊ illud, multa fieri non debent, facta tamen tenent, ⁊ multa a principio non tenent, que tractatu temporis conualescunt. Alij distingunt inter testes malitiosos, ⁊ male fame, vt infamia facti notati interrogentur, alij non: Nos credimus interrogandos, quia iudicem oportet cuncta rimari vt xxx. q. v. cano. iudicantem. ⁊ C. de iudic. l. iudices. ⁊ in auth. iubemus. ibi signata. Nam interrogandi sunt testes de omnibus circūstātijs, an sint honesti ⁊ ð alijs, vt iiij. q. ij. ⁊ xxij. q. viij. occidit. in fi. ⁊ de peniten. distinctio. prima. can. aut facta, ⁊ extra de testibus. capit. cum causam. Repro-
51 batur† effrenata multitudo testium per ipsum iudicem refrenata saltem vsque ad quadragenarium numerum ⁊ terminata, vt extra de testib. cap. cum causam. ⁊ extra de probatio. c. licet. ⁊ ex-

tra de le. exc. mini. c. latores. Et hoc intellige numerum minuē
do, secundum magnitudinem cause, ⁊ paruitatem. ⁊ qualitatem
personarum, dicunt. xlv. distin. can. disciplina. non enim quadra
genariꝰ possunt conueniri ex illa generali clausula rescripti. ex-
tra de rescrip. cap sedes, sed hoc est magis, ne conueniantur ex
clausula generali, quidam aliꝰ quod determinat per d. c. sedes.
Jnnoc. per quod capitulum quatuor testes debent interuenire
52 pro vnoquoq; articulo. ℜReprobãtur testes, si eorum† dicta nõ
sunt redacta in publica monumenta seu formam, vt extra de te-
stibus capitul. licet. ⁊ C. de fide instrum. l. iudices, ⁊ authen. ius-
53 bemus. ibi signata. ℜReprobantur testes† vt nõ compellatur gs
testes vel instrumenta contra se, vel sibi nocitura producere. vt
C. de testib. l. nimis graue. C. de eden. l. j. ⁊ lqui accusare, nisi i ca
su qui est notatus, cum preses conuenitur finito officio. Cõpel-
litur eñ exhibere iudices ⁊ alios domesticos, ⁊ familiares suos
quos habuit in officio, forte vt conferant testimonium de his q̃
cõmissa sunt in officio vt C. de assel. l. prima. ⁊ no. in l. cõsensu. C.
54 de repud. ℜReprobantur testes, † qui velut inuiti compelli nõ de-
bent contra volũtatem ipsorum ferre testimonium, sicut sunt se
nes, valetudinariꝰ, milites ⁊ quicunq; magistratus qui Reipu
blice causa absunt, vel ÿ. quibus non licet venire ad publicũ vel
qui in exercitum annonam conducunt, vt ff. de testibus. l. inuiti.
Senes intelliguntur qui compleuere septuaginta annos, sicut
in excusatione tutele, ⁊ publicorum munerum obseruatur, vt ff
de iur. immu. l. ÿ. ⁊ C. qui etate se excus. l. vnic. Quidã male glos-
sauerunt dicit hoc forte in valetudinariꝰ ⁊ infirmis mittere sa
cramentũ eis ad domum, sicut alias fit in iuramento necessario,
⁊ iudiciali, vt ff. de iureiurã. l. ad personas egregias, cum simili-
55 bus. † ℜReprobãtur proxenete ferre testimoniũ, nisi vtraq; par-
te presente, ⁊ consentiente perhibeãt testimoniũ, possunt tamẽ
admitti si volunt, vt in authẽ. de testib. ℌ. quoniã verõ legẽ pro-
posuimus. cõtra in decre. noua. de testib. li. vi. c. mediatores. que
56 loquitur in simonia ⁊ ibi not. ⁊ quis dicatur proxeneta, dic vt in
seq. articul. ℜReprobantur† hermaphroditi, vel non compellun-
tur, ℨ qualitas sexus cõsideratur, vt ff. de testib. l. repetundarũ,
⁊ l. ex eo. Hermaphroditus dicitur qui vtrunque sexum habere
probatur. vt ff. de statu hominum. l. queritur. Proxeneta est, qui
interest hominibus laudandis, ⁊ tanquam mediator interuenit
inter contractus. ⁊ ipsos ad concordiam reducit. vt ff. de proxe.
57 l. ÿ. ⁊ vlti. ℜReprobantur† testes ferre testimonium ratione admi
niculi sanguinis, ⁊ parẽtele. Unde liberi ⁊ parentes descẽden-
tes, ⁊ ascendẽtes vsque in infinitum testimonium inter se ferre
nõ possunt. vt C. de testib. l. parẽtes. Fallit in casibus, quod pa-
tet in filiosa. testamentum faciente ante manumissionem quod
pater potest esse testis. vt ff. de testamẽ. l. qui testamento heres.
Professio vero matris est recipienda cũ queritur de etate filio-
rum, non vt testis sit, sed vt ex eiusdẽ responsione iudex melius
inuestiget veritatem. ⁊ ita intelligitur. l etiam. ff. de proba. ⁊ ad
hoc. nÿ. q. ÿ. can. si testes. x. q. v. itẽ testis. ff. de testib. l testis ido
neus. Jtem fallit casualiter, vt cum queritur de etate, ⁊ natiuita
te filiorum, vt extra qui filÿ sint legitimi, cap. referente. ⁊ capit.
per tuas.

ANGELI ADDITIO.

b **Jtem cum** agitur[b] õ impedimẽto matrimonÿ, ra
tione cõsanguinitatis, ⁊ affinitatis, vt
extra de testi. ca. quoties. ⁊ extra de sentẽ. ⁊ re iudi. c. tenor. extra
qui matri accu. posset. c. vlti. xxx. que. vÿ. c. j. ⁊ ÿ. Si agitur ante
quam matrimonium fit contractum, vel non, tunc admitti vi-
deatur, scilicet cum matres testificantur. capitu. super eo. extra
de testi. Jn quo casu dicitur in ipso text. consultationi tue aliter
respondemus. quia cum mater filie incrementum videtur dili-
gere, ⁊ honorem vbi est vir potentior, ⁊ superior diuitijs potẽ-
tia ⁊ honore, ac nobilitate testimonium eius suspectũ esse vide
tur. Unde versus. Si qua vult apte nubere, nube pari. Jn crimi
58 nali non† cogitur ferre testimonium frater contra fratrem: sed
nec cogitur quis ferre testimonium contra socerum, generum,
vitricum, priuignum, sobrinum, sobrinã, ⁊ qui prioze gradu sunt
vel contra parentes patroni sui. Jtem nec libertus viri compel
litur cõtra eius vxorem: nec libertus vxoris contra virũ. Jtem
nec patroni ⁊ patrone aduersus libertos: neq; liberti aduersus
patronos coguntur testimonium dicere. l. lege Julia ⁊ Papia.
ℌ. Jtem nec liberto. ff. testibus. Jtem est notabile, quod libert⁹
patroni mei contra me, ⁊ libertum suum non possunt compel
li ferre testimonium, nec pro eis compelli possunt, vt ff. de testa
mentis. lege tertia. ⁊ lege. si aduersus. Et sicut contra predictos
non cogitur ferre testimonium, ita nec pro eis, quia testis, iurat
pro vtraque parte veritatem se dicturum, sed ego cogor dicere
contra eum, ⁊ ergo pro eo. Si autem velim vltro testificari te
stificaboz pro eis, ⁊ contra eos, licat Placentinus nil se legisse
dicat de his. Nec hic omittamus in hoc membro, quod supra
ÿ. quia nullus existens in peccato mortali valeat ferre testimo-
nium, licet aliqui doc. cõtra dicant, ⁊ male ea iuspicio que reddit
iudicem, ⁊ iudicantem suspectum, eadem simul reddit testimo-
nium suspectum, ⁊ eadem ratione, ⁊ iudices, ⁊ testes debent
carere omni suspicione. ⁊ si hoc est in iudice multo fortius in te-
ste, a cuius sententia, ⁊ dicto nõ possumus appellare. ⁊ in epistola
59 tur, † si nõ dicunt in vero se vidisse. ⁊ interfuisse. ⁊ in eorum pre-
sentia esse actum ⁊ contractum maleficium, vt C. de testi. licet.
no. ff. de testa. mil. l. diuus. in fi. ⁊ qui affirmaretur se audiuisse
centem aliquem, ⁊ c. vbi per doct. no. q̃ testis debet ꝑbare. ⁊ ꝑ-
stificari per sensum, ⁊ tactum, qui conuenit dicto suo. cui fi
tur, vt d. l. iÿ. de testi. no. in l. ÿ. ℌ. item ℣ abeo. ff. de aqua plu.
no. per Jnn. in c. cum causam. extra de testi. ℑa testes debẽt
rare veritatem, quam nouerunt. l. iurisiurandi. C. eo. nec mitẽ
falsum, vt ÿ. q. iÿ. c. nullã. nec de suo aliquid adiciant. nec quod
bonũ videtur addant, vt iÿ. q. iv. c. pura. ⁊ simpler. Jtem q̃ dicit
pro vtraq; parte, vt riÿ. q. v. non sane. Unde regulare est, q̃
ctũ testis no valeat. si dicat se ita credere, facit tamen aliquam
presumptionẽ tale testimoniũ. vt dicitur de priuata scriptura,
sicut cũ adiuncto. protulero. ⁊ sicut dicimus de delinquente
mẽtato, accusante socios suos, ⁊ cõplices in facinore commi
Jtẽ in casu valet testimoniũ õ auditu, ⁊ credulitate, vt de
60 plu. arc. ⁊ facti operis memoria. ff. de proba. l. si arbiter. Jtem
agitur de impedimentis matrimonÿ consanguinitatis, ⁊ affi
tatis, tunc testis presset sacramentũ continẽs duo scilicet
tum, ⁊ credulitatẽ. ℘ebet enim dicere ita audiuisse a magis
⁊ ei creditur extra de testi. c. quoties. ⁊ xxx. q. v. de parẽtela
die oportet q̃ isti qui testificãtur, viderint aliquos in gra
cõsanguinitatis cõstitutos. extra de testib. licet ex quadam
veruntamẽ forma iuramẽti est, quod iuret plene dicere veri
extra de simo. licet ℘eli. Vel cũ agit de statu ecclesie vel
sterÿ. q̃ aliquis ordinarius superior. vel delegatus ad hoc
sus q̃ aliquam ecclesiã vel monasteriũ reformet in capite
bzis, tunc duplex est forma iuramenti testis. ℑã iurat dicere
ritatẽ de his que scit. vel credit in ecclesia, vel in monasterio
formando, vt in c. cũ dilecti. de accu. Jtẽ, cũ aliquis dicitur
infamatum de crimine, cum de crimine contra eũ non probetur
infamatus turet se immunẽ a crimine esse, quo infamatur. ⁊ ꝑ
gatores iurabunt se credere illum veruz iurasse. extra de ꝑ. ca.
c. fi. ⁊ c. quoties. Aliter enim nõ possent iurare ne sibi
periurium, quod permittendum nõ est. ff. de in lit. iu
61 mus. d ff. reruz amot. l. Marcellus. † Ultimo queritur an testes
dati valeant reprobari, ⁊ quando. Et certe ante aperturam p
sumus reprobare exceptiones in personas eorum opponen
⁊ post aperturam obÿcimus contra personas. vt d. l. etiam
cundum ius canonicum non licet post publicationem testiũ
cere in personas eorum, nisi iuramentum opponens firma
quod hoc ex malitia non procedat: vel nisi ante publicatio
fuerit protestatus id. vel potuerit ostẽdere qñ post publicatio
nem didicerit quod modo obÿcit in personas testiũ. ceterum
ipso direrint de facili crederetur, vt extra de testibus, quoniã
⁊ ibi not. Bart.

ADDITIONES.

a Tho. ℣. ℂ Testium facultati. ℍic inci. additiõ Jac. Egidÿ de
Viterbio prioris Aulien. qui legit Rome, vocatus. Raul
fredi. Mediolanẽ. maioris iudicis ecclesie Viterbien. addit hic
trac. per viã additionis ⁊ commentationis qui singulos articu
los incipit sic, Jtem reprobantur. Adde. q̃ in quodam lib. an
tiq. inuẽti hunc eundem trac. attributum fuisse d. Ang. de Ma
lia. qui fuit tempore Barto. aliqui tamen attribuunt hunc
trac. d. Ang. Ubald. sed vt paucis verum absoluam. est d. Jac.
Egidÿ ⁊ fuit publicatus in ciuitate Viterbien. vt ex pla
subscriptioni bus voluminum antiquorum inuem.

b ℂ Jtez cum agitur. ℍic finitur trac. do. Jac. Egidÿ, ⁊ incipi
additiones Ang. de Perusio ad prefatum Bar.

ANGELI ADDITIO ALIA.

Testes † vero ab aduersario inductos pote
mus reprobare, vt dictũ est testes
meos, vel datos a me nõ possuz reprobare. si velim
eorum personas opponere, quia quod a me appo
tum est amplius non possum reprobare. ff. de neg. gest. l. ꝑ
nius. j. ⁊ C. de reb. cred. l. generaliter. Sed dicitis eoz̃ opp
re possuz, quia a principio premeditari nõ potui, quid testes
cturi essent. Secus in diuersis scripturis a me appo
principio videre potui, ⁊ ipsis nõ vtẽdo prouidere. Et ha
teriã vide copiose C. de fi. instr. l. scripture. extra de fide instr
scripta vero authentica. ⁊ extra de testib. c testimonii. Et ex
do excipere mihi licebit contra tuos. ⁊ alios inducere ad repro
bandum personas tuorum, ⁊ mihi a iure conceditur persona
tes

testium defendere,extra de simo.c.l3 Heli. ⁊c.per tuas.et etiam confirmare.iij.q.iij.de inductis vero episcoporũ. Ulterius†non l3 reprobare testes meos,quos vltra pduxi. Nam si hoc tibi liceret,iam quartos produceres contra tertios, computatis his, quos in principali produxi,⁊ sic liceret pducere quartos, et sic non esset finis contra text.extra de testi.c.l3 dilectus. Infinitas enim est euitanda.C.de sac.sanc.eccle.l.vt inter diuinum.⁊ C.de iudi.l.properandũ.⁊ extra de do.et cõtu.c.finem litibus.ff.de re iudi.l.a diuo Pio.§.l3 si emptor.ff.de arbi.l.non distinguemus. §.quesitum.Et idẽ dici põt si ego ⁊ tu pduximus testes i principali causa.Nã tibi licebit obijcere in personas eorum,i.meorũ, ⁊ in personas tuorum,⁊ sic tui testes producuntur cõtra meos, ⁊ mei contra tuos. Et sic cuilibet nostrum licebit tertios producere testes ad defensionẽ illorũ,quos in principali causa produxi,⁊ ad reprobationem illorũ,qui pducti sunt ad reprobandum.

64 ¶Sed queritur,†que pena imponatur testibus reprobatis? Uidetur,quod nulla.C.de rebus cred.l.iurisiurãdi.vbi dicit,ꝙ iurisiurãdi contempta religio satis deum h3 vltorem.S3 distingue.quia pena periurij remotio a comunione et fidelium cõsortio est,⁊ remotio iuris,xij.q.õ.i.can predicandum.Hec enĩ imponitur pro quolibet peccato mortali, hoc est,in iudicio anime: si iudicio corporis est pena depositionis xxij. q.i.can. pen.in fin. In foro iudiciali est amotio a beneficijs,extra de iureiur.ca.tua nos.i.⁊ cap.querelam.S3 hoc est secundum iura canonica,s3 secundum iura ciuilia.Deũ satis h3 vltorem,nisi iuramentum in 3ctibus opponatur,ff.de cri.stellio.l.fin.C.de transact.l. si quis maior.⁊ C.de dignitatib.l.quoties.li.xij. Tu dicas testẽ reprobatum puniri motu iudicis.C.de testib.l.testium.⁊ l.nullu3.nec eis fides amplius d3 adhiberi,quia qui semel est malus semper presumetur malus,⁊c.Judicamus enim de preterito ⁊ presenti ad futurũ,vt supra diximus.Quidam dicunt testem falsum posse conueniri ciuiliter actione in factu3,vt emendet damnum quod quis pro testimonio falso passus est,cũ his duobus modis agitur.ff.de fal.l.diuus.⁊ l.falsi.et l.si.non est dubium testẽ falsu3 l. Cornelia de fal.teneri,cuius pena in libero hoïe est deportatio, ⁊ bonorũ publicatio,in seruo vltimũ supplicium.ff.ad le. Cor.de fal.l.i.⁊ij.i.vbi dr,quod pena legis Cornelie de falsis coerceatur qui falsas testificationes faciẽdas, testimoniave falsa inuicẽ dicẽda dolo malo coierit.hodie aũt alit videt per aut. vt nulli iu-
65 dicum.§.si.†S3 quid si iudex vel tabellio,vel alia persona similis,patiatur videre dicta testium productorũ antequam aperiãtur,⁊ publicent aduocatis,vel partibus,sicut multi faciũt,⁊ male? Certe tenentur crimine falsi.ff.ad leg.Corn.de fal.l.i.in prin.
66 S3†quid si testis, iudex vel notarius reuelauerũt dicta secreta partibus,vel aduocatis partium.Certe crimine falsi tenentur,⁊ hoc in quolibet reuelãte secreta 3silij,vel dignitatis,vel ciuitatis, vel secreta ptãtis presidis , vel alicuius presidentis alicui senatui.Et idẽ in iudice,qui reuelat sñiam, quã sit laturus antequã eam pronũciet.ff.de fal.i.i.resp. vbi dicitur si causa pronunciãdi,vel nõ dicẽdi,pecuniã acceperit,arg.d.l.i.§. is qui deposita.ff.de fal.⁊ ff.de pe.l.si quis aliquid.§.instrumenta. C. de his
67 q sibi adscri l.pe.ff.de offi.presi.l.obseruãdum.†S3 qd si testis dixit aliquid qd prosit alteri parti,3 quẽ pducitur? Dicunt quidam valere:cum testis iuret pro vtraq3 parte dicere veritatem. Alij contra,cum tm̃ super articulo producentis sit inductus:ergo tm̃ super his testificari d3.ff.de peti.hered.l si quis libertatẽ. Et de hac materia in alio casu tangemus.Nos distinguimus,qr si apparet in actis super quibus aduersarius producit testem quod contra ipsum testificari voluerit,⁊ aliquid in his testis dixerit, valet ⁊ prodest eis,aliter non quia omnia in actis d3 apponere, quia non creditur iudici, nisi quatenus constet per legitima documenta.C.de probatio.l.si.⁊ C.de fide instr.l.cõpara-
68 tiones. †Sed queritur an iudex ordinarius vel delegatus possit vocare homines non sue iurisdictionis ad testificandum sup negotio quod vertitur coram eo? ⁊ lex videt dicere quod sic. C. de testibus.l.nullum.⁊ no.gl.ordi.in l.edita.in prin.C.de edẽdo. ⁊ no ff.quemadmodum testa.aperian. l.si quis ex signatoribus. ⁊ not.in l.i.in fi.ff.de requi.re.⁊ ibi late per Bar.⁊ not.in l.cum vnus.§.is.qui.de bo.autho.iudi.pos.cum similibus.Ange. Sed queritur,an omnes testes,qui sunt de iurisdictione ad testificandum testimonium veritatis possint compelli? Et videtur,quod sint compellendi in ciuitatibus maxime.C.de testi. l.si quando. ⁊ ff.de tab.exhi.l.locum.§.exhibere.⁊ in authen.de test. §. quoniam,⁊ in multis decre.extra de test.cog.⁊ xiiij.que.ij.can. quanquam.⁊ in criminalibus videt testes eẽ cogẽdos, extra de testibus.cap.cum causam.⁊ de test.cog.capitu.preterea.⁊ ca.sup his. et cap.cum contra magistrum.⁊ ca.fin.⁊ extra de simo. cap. licet Heli. Item cum certe persone sint, quibus nocet si denũciatur, vt testimonium ferant veritatis. ff. de testibus.l.iij. §.lege Julia.et l.inuiti.sequitur,quod in alijs personis aliter est seruandũ. ff.ad municip.l.i.Sed hec vera sunt, quod in criminalibus cõpelluntur testes ad testificandu3, cum de crimine ciuiliter agit. Et ita seruatur vbi pene pecuniarie pro criminalibus imponũtur,si vero iste pene imponuntur corporales,siue alie non videtur compelli testes.Alij dicunt compelli istos testes,qui se subtraxerunt gratia,vel timore,vel odio,vel amore.Alij dicunt,cõpelli in criminalibus,si aliter veritas liquere non potest quam per testes, quos quis compellere potest. Et ita videtur d.can. quanquam.velle.xiiij.q.ij.⁊ extra de testib.cogen.ca i. ⁊ ca.cum contra.⁊ capit.peruenit.Prima verior,licet hodie consuetudo. Romane curie tenet quod nullus testis cogatur vbi de crimine agitur,qualitercunque agatur de crimine,⁊ ita obseruatur in literis non opponendo clausulam consuetam,Si autem testes, qui fuerunt nominati,se gratia, odio, vel timore subtraxerunt, per censuram ecclesiasticam veritatis testimonium perhibere
69 cogantur. ¶†Sed quero,esto quod testes compelluntur ad perhibendum testimonium veritatis,qualiter compelluntur? Respon.mulcta indicta,vt ff.si quis ius di.non obtemp l.i. vel captis pignoribus, ad exemplum tutoris,vel curatoris, satisdare nolentium,quorum publicum est officium,sicut testium , vt Institut.de satisda.tuto.§.i.⁊ Institu.de excusa.tuto.§.fina. vel ad exemplum parentum nolentium alere filios,vt ff.de lib. agn.l.si quis a liberis. Item possunt exbanniri secundum consuetudinem ciuitatis que tenenda,⁊ obseruanda est vbilibet,vt ff.de offic.proconsul.l.si in aliquam.Item per iudicem ecclesiasticũ potest excommunicari, ad quam penam deueniendum est,cum alia deficiunt remedia.extra,vt li.non contest.c.tue fraternitatis. licet prelati nostri temporis pro leuibus,et minimis causis,ipsos exercent tanquam Hazaros, et pueros minime instructos, ⁊ ipsos proijciunt tanquam lapides, et in ipsos sententiam excommunicationis ferunt , non recolentes eius quod legitur ff. de libe.et posthu.l.cum quidam.et ff.de pe.l.interpretatione.⁊ c.Deus omnipotens.extra de appel.l. reprehensibilis.xij. q.ij. indigne.⁊ extra,de sentẽtia excommunic.capi.sacro.⁊ nouissime Inno.in c.i.eod. ti.lib.vi.cum medicinalis sit excommunicatio, non mortalis, exigit , et requirit,quod sententia excommunicationis pensata correctione feratur,⁊ in scriptis certa de causa.
70 Sed quare dicit de testibus, quod in criminali sint coram iudice psentandi ad testificandum:testes vero in ciuili, si sunt in alia prouincia, sunt litere describende ad alium rectorem prouincie, vel loci,vbi testes degunt,⁊ partes mittere, vel eius procuratores,vt ibide3 recipiantur testes.C.de fide instru.l.iudices.in authen.apud eloquentissimum.ibi signata,⁊ in aut.de testibus.§. ⁊ quoniam scimus,⁊c.vsq3 ad §.si vero dicatur.Sed si iudex,preses,vel rector non vult parere talibus literis ⁊ recipere testes iuxta formam articulorum , ⁊ interrogatoriorum , ⁊ interclusorum,poterit ne iudex qui mãdauit dictos testes recipi iudicem, vel rectorem prouincie,cum non obediat corrigere? Et videtur quod non,quia in parem non habet imperium.l. ille a quo. §. tempestiuum.ff.ad Trebellia. Sed cum iurisdictio commissa,⁊ alia destinanda cum literis.s̃.dictis nulla essent sine aliqua correctione,quod lex non vult,vt ff.de offi. eius cui mand.est iuris. l.mandata.in fi.⁊ ff.de iurisd.omnium iud.l.magistratibus .in fi.
71 Sed nunquid tempus currat probare volenti quod testes sint contumaces vocati legitime,qui nolunt testificari? Certe non, cum per ipsum non stetit,arg.ff.quibus ex causis maio.l.sed ⁊ si per pretorem.§.ait pretor.⁊ ff.de leg.iij.l.pater filium. alias non restituitur.Si vero stetit per iudicem, tunc contumaci non debet iurisdictio denegari,vt d.l.sed ⁊ si.per pretorẽ.§.sed ⁊ si dum decreto.⁊ no.in l.si ea.C.qui accu.nõ pos.no.per Bar.in l.si quis instituatur heres in diem certum.§.sed si bonorum.ff.de hered.
72 instit.cum simi.⁊ in l.mancipiorum.ff.de opt.le.Sed†quid si isti testes moriuntur medio tẽpore,⁊ sic volens ipsos producere nõ potest probare de iure suo,⁊ ita cum sic nõ deficiat ius,sed iuris probatio.ff.de test.tu.l.duo sunt Titij.perdit ne emolumentum, quod ex actione proposita consequi poterat an heredes istoru3 testium teneantur damnum emendare quod sustinuerat,quia testificari noluerant? Dicunt quidam,quod non ex regula generali,quia quando morte naturali extinguntur, heredes non tenentur,nisi lis esset contestata cũ defuncto,vel in eo quod ad heredes peruenit,C.ex deli. defun.l. vnic. Dic tamen contra. qr qui occasionem damni dat damnum dedisse videtur.ff.ad lege3 Aquil.l.qui occidit.§. in hac actione.tamen peccat mortaliter, quia subtrahit testimonium alicuius,qui nõ potest probare nisi p testes,et ideo cõpellẽdi sunt ad satisfactionẽ sicut i alijs mortalibus contingit,vi.q.i.ca.illi,qui illla peccata.et xxij.q.i.predicãdum.
73 †Sed adhuc queritur,esto quod testes sunt recepti super aliqua causa,et questione,et processus non tenet ipso iure ordine non seruato,nunquid attestationes,et acta valeant.Dicũt quidam quod sic.C.de iudi.l.properandu3.et C.de testa.l.publi-

cati.⁊ C.de re iudi.in l.gesta. Sed nos contra sentimus,q̄ quan/
do principale non tenet,nec eius accessorium,⁊ quicquid sequi/
tur ex eo,vel ob id.C.de legi.non dubium.⁊ C.de senten. ⁊ iter/
74 locu.omnium iudi.l.prolatam. Sed adhuc,†q̄ articuli dantur
ad probandum intentionem partis aduerse,⁊ altera pars facit
interrogatorium contra datos articulos, et certe vltro citroque
copia danda est,vt ff.de edend.l.j.§. edenda sunt omnia. ¶Sz
an articuli et interrogatoria in actis poni debeant, Certe sic, vt
nil de contingentibus omittatur,et quia omnia sunt in publicā
formam redigenda,extra de probatio.c.quoniam contra falsam,
sed quia adhuc ita dicitur in rubricella tabellionis. Isti sunt te/
stes recepti a tali contra talem,nec apparet testes receptos in
presentia partiũ,nunquid aduersa parte presente poterunt te/
stes reprobari? Certe sic,quia nō apparet de presentia,nisi de/
monstretur C.de contrahenda ⁊ committenda stip.l.optimam.
7 ¶†Sed quero,pone quod ita dicantur testes recepti super po/
sitionibus,⁊ actis factis sicut facit tabellionis volentes vita/
re laborem,scribendi,an sufficit,vt certum sit super quibus arti/
culis sint recepti? Dicunt quidam quod sic, vt videatur vnde/
cunque,⁊ quomodocunque in iudicio ius suum deduxisse. C.de
anna except.l.fin. Nos dicimus contra, quia generalitas parit
obscuritatem. ff.de iure fisci l.ita fidei. quia que notabiliter di/
cuntur,nisi specialiter annotentur, videntur esse neglecta. ff. de
iniur.l.item apud Labeonem.§.ait pretor. ⁊c.not.in l.alimenta.
a lege,basilice liberte.⁊ in l.sanctio.ff.de pen.cũ similibus. [a]Hec
de reprobatione testium sufficiant.

76 **Questio talis est.** †Dat⁹ est termin⁹ vtriq̄ parti ad probādũ xv. die/
rum,intra quem terminum testes rei fuerunt vocati, et iuraue/
runt coraz iudice,⁊ non deposuerunt elapso dicto termino fuit
alius terminus partibus assignatus,⁊ perēptorius,intra quem
probare deberent quicquid vellent,nec in dicto termino depo/
suerunt dicti testes. Quesitum est, an de iure possint dicta te/
stium recipi,⁊ examinari,⁊ an possit procedi dictis testibus nō
receptis neque examinatis. Et quod testes sunt recipiēdi plu/
ribus rationibus ostenditur. Prima ratio est, quia sicut actio
tempore peritura perpetuatur per solam citationez,ita qō pos/
sit lis cōtestari,⁊ in causa procedi,C.de anna.except.l.vt perfe/
ctius,ita ⁊ testium receptio perpetua videtur ex quo citati corā
iudice iurauerūt,vt postea audiant,⁊ maxime cū dies iuramen/
ti,⁊ dies depositionis scribi debeat.Quid plura? per solam cita
tionem perpetuatur iurisdictio iudicis. alias tempore peritura.
extra de offic.deleg.c.gratum.quanto magis debet perpetuari
per acta iudicij,arg.a minori. C.de sacsanc eccle.authen.multo
magis.⁊ de diuer.⁊ temp.prescri.l.de accessionibus.Secūda ra/
tio sumitur. Probationum facultas non est angustanda, vt C.
de heretic.l.quoniam imo est fauorabilis, et ei leges pinguius
subueniunt.C.de iureiur.l.generaliter ⁊ ff.de testi.l.serui. Et sic
non videtur dicendum,q̄ testes iurati non deponant,ne proba
tionum facultas depereat.Tertia ratio sumitur ex eo quod sa/
tis diligens videtur,postquaz curauit quod testes ita iurarent,
compareant coram iudice.Unde iudex debuit facere examinari
tempore iuramenti,quod si non fecit,stetit per iudicem, non per
partem,⁊ negligentia iudicis non debet afferre nocumentuz, q̄
alteri per alterum non debet iniqua conditio inferri. ff. de reg.
iu.non debet alteri. Nimirum, posito quod non fuerit diligens
reus in probando,q̄ non fecit testes deponere suum dictum,ta
men in iudicijs mora purgatur.ff.si quis cau.l.ij.⁊ quod ibi not.
Accur.Si ergo paratus est reus post terminum facere depone
re,audiendus est,arg.ff.de arbitr.l.si cum dies compromissi.§.si
quis ex litigatoribus. ¶Quarta ratio est,quia iudex post per/
emptorium potest gratificari parti,in preiudicium alterius par/
tis,extra de offi.deleg.c.consuluit.⁊ que ibi Bal.no.⁊ C.quomo
do ⁊ quando iudex.l.j. Potest etiam post peremptorium testes
iuratos examinare,arg.dicte l.si cum dies.§.si quis ex litigato/
ribus. Et hec pro hac parte dicta sufficiant. Econtra, quod te/
stes non sunt recipiendi,satis euidenter ostenditur. Prima ra/
tio,quia non sufficit sola citatio ad probandum testimonium, et
testium receptio ad iuramenta,et maxime propter verba secun/
di termini, in quo continetur quod intra terminum probare de/
beat. Uerum est enim reum non probasse,arg. ff.in ius vocati vt
eant.l.si nihil enim actum credimus,dum aliquid restat ad agen
dum.C.de his quib.vt indig. l.cum Sillanianum. Uerba enim
sunt accipienda cum effectu.ff.quod quisq̄ iur.l.j.et illud dicitur
esse perfectum,quod constat ex omnibus suis partibus.l.j.ff.de
orig.iur. ¶Secunda ratione defenditur,quod testes non sunt
recipiendi,quia iura contemptoribus sui iuris denegātur.C.de
anna.excep.l.si in fi. Debet enim reus esse solicitus vocari face/
re testes suos,vt deponāt,et eos cogi facere per remedia iuris
vel pretoris,que sunt multa.ff.de ventre inspi.l.j quod si non fe/
cerit, ei est imputandum,vt d.l.j. Et si predicta non fecit, si ta/
men protestatus fuisset,ei non profuisset,vt C.de inoffi.test.l.cō
tra maiores,⁊ C.de anna.excep.l.j. Nec enim in hoc casu ex me/
ro iudicis offō proceditur, nec ad officium iudicis pertinet te/
stium examinatio sine partis requisitione,extra de accus.c.qua/
liter.ij.sic ad requisitionem partis testes sunt examinandi ⁊ co/
gendi. Unde dic testes predictos examinandos non esse,ex quo
intra terminum examinati non sunt, quia non potest iudex gra/
tificari vni in detrimentum alterius partis,iij.q.ix.c. fina.et ita
debet vni parti deferre,vt alteri parti non faciat iniuriam.C.de
stat.⁊ imag l.j.⁊ ij.q.vij.c.queritur pater. Et dicit Papa,sic su/
mus viduis in iustitia debitores, vt alijs non faciamus iniuri.
extra de foro cōpe.c.ex tenore. Et post terminum ita debet au/
diri,si ius partis nō fiat deterius.ff.si quis cau.l. ⁊ si post tres.
Sed si recipiantur, fit deterius in totum ius partis et tollitur
per exceptionem probādam,que probata non est ff.de peti.he/
re.l. deperditum.et de tribu act.l.illud. Tertia ratione non sunt
testes examinandi,quia iudex post terminuz non debet eos au/
dire,vt de opt.leg.l.mancipiorum.ff.de acc.l.Titia.⁊ C.de inge.
manu.l.diffamari. maxime cum iuri suo reus videatur renun/
ciasse.C.de remis.pig.l.si eo tempore,alias nullus esset litium fi/
nis.Et hec sufficiant pro alia parte.Sol.In hac q.videtur, sine
preiudicio melioris sententie,q̄ de rigore iuris testes examinā/
di nō sunt,sz de equitate,si iudici videbitur, examinabit testes,
arg.d.c.cōsuluit de offi.deleg.⁊ que ibi not. tamen de necessita/
te nō faciet,quia quicquid,⁊c. Et sic relinquitur iudicis officio,
⁊ arbitrio,pensatis circūstantijs,arg.ff de.testib.l.iij. Odo ⁊
predicta cōsuluit ita,⁊ d. Rober.de Nouaria,q̄ producens fe/
cit quod potuit,⁊ debuit,scz faciēdos testes iurare,⁊ introducen/
dos coram iudice, cum examinatio est faciēda motu iudicis,⁊ exa/
minandi debeant secretum iudicis intrare, vt apud Danielem
C.de testib.l.nullū.Ad illud quod dicitur de l.si quando.re/
spondetur,quod lex ista non intelligitur de citatione data iudici,
cum testes de longinquo producuntur, producuntur interdum
inuiti,⁊ nolunt recedere a sua regione,scz a proprijs negotijs,et
idcirco lex predicta dat dilationē iudicialem fauore testium xx.
dierum,intra quem terminum debet examinari facere dictos te/
stes,qō si non fecit,tenetur. Non obstant l.inter litigantes ff.de
iudic.⁊ l.properandū.que loquuntur qn̄ actoris ⁊ rei presentia est
necessaria,⁊ alias procedi nō potest.Sed in casu presenti eorum
presentia non est necessaria do. Sy.est in hac snia quod exami/
natio testium intra dilationem iuratoriam, etiam post dilatio/
nez fieri possit:per l.j.in fi.ff.de bon.poss.ex test.mili. vbi dicit q̄
miles receptus ad iuramentum, ad tota receptus videtur. et in
hac opi.est Guil.in Spec.in titu.de teste.§.⁊ qualiter autē sint
producendi.ver.his quoque.

ADDITIO.

a Tho.D.¶Cum simil. Adde, quod hec scripta sunt per
Ang.de Ubal.de Pe.addita ad tract de reproba.testium.se/
quitur questio disputata per do.Angel.in his terminis,vide/
licet Questio talis est.⁊c.

☞ Frater an possit esse testis in causa criminali fratris.

1 **Uero, †an frater** in causa crimina/li fratris, possit ferre testimonium: Et videtur,quod volens sic, inui/tus non,arg.a contrario sensu.l.j.ff.de testib.⁊ l.lege
Julia ⁊ l.seqn.et ff.de qō.l.j.§.sed nec libertum in domini testi/
monium,⁊c. Et etiam dicit Azo,in ti.de testi.etiam inter parētes
et liberos,et in infinitum. Preterea consanguineos, quos lex
prohibere voluit,prohibuit vsq̄ in infinitum C.de testi.l.paren/
tes.⁊ ff.eo.l.testis. Si idez voluisset de fratribus,hoc fecisset.C.
de cad.tol.l.vnica.§.fin autem a deficientis persona.versic. nam
si contrariū,⁊c.⁊ omnes qui non ꝓhibētur,⁊c.arg.l.j.ff. de te.
Preterea,non est presumendum q̄ charitas fraterna deficiat,
immemor sit sue salutis.C.ad leg. Jul.rep.l.si.cum anima sit om/
nibus preferenda.l.sancimus.C. de sac.san.eccle. Contra videtur
quod etiam volens non admittatur q̄ valde amicus pro amico
repellitur ff.de testibus.l.testium.j. respon. Et ideo multo for/
tius repellitur frater ; quoniam fortius vinculum, ⁊ maior est
affectatio consanguinitatis quam amicitie. Nam amicitia tan/
quam res accidētaliter proueniens de facili variatur, ⁊ tollitur.
ff.de confir.tuto l. in confirmando. ad finem. Sed fraternitas
est res naturalis,⁊ adeo stabilis,quod nullo pacto pōt separari.
ff de pac l.ius agnationis.⁊ ff.de regulis iur.l.iura sanguinis.
Dulcis est enim amicitia inter fratres.C. communia vtriusq̄.
l.possessionum.⁊ de leg.j.l.si domus.§.qui confitetur.merito er/
go frater tutius,quam amicus vllus, est a testimonio repellen/
dus. Preterea,qui vni de genere iniuriam infert totum genus
iniuriasse videtur.ff.de li.cau.l.j.ij.⁊ iij.⁊ ff.de iniurijs.l.j.§. vlt.
Et si frater per mediam personam erit testis, certe nullo modo
pct.ff

potest. cum eius propria causa videatur, & omnibus in sua causa principaliter et secundario dicendi testimonii facultas interdicenda est. C. de testib. l. in omnibus. & C. qui accu. non pos. l. senatusconsulto permissum non est, vbi est optimus text. & no. cõsentiens ad hãc qõ. Preterea, si fratri meo vel vlteriori cõsanguineo inferatur iniuria, de illa non possum cognoscere vel iudicare. ff. de iniurijs. l. ler Cornelia. in prin. Et ratio est, vt ibi dicit glo. q̃ toti generi iniuria videtur illata. Hoc probant tres leges. ff. ad le. Corne. de sica. l. j. §. fi. ibi, eũ qui stuprũ sibi, vel suis. &. & l. Iancinus. C. de agri. & censi. li. xi. & C. qui accus. non pos. l. senatusconsulto. in apparatu. argu. ff. de lib. cau. l. j. §. & ij. Accedit ergo ad predicta, q̃ pariter conceditur mihi a iure impune populare vim necessarijs meis illatam, sicut et que mihi infertur, vt d. l. j. in prin. ff. de sic. & not. C. vnde vi. l. j. Preterea, cum per mediam personam fratris videar offensus, sum inimicus, et inimicus testis esse non potest. ff. de testib. l. testiũ. in prin. et in auth. de testib. §. fi vero odiosus. Et rõ est, q̃ inimic⁹ de inimico facile mẽtitur. ff. de questioni. l. j. §. questioni fidẽ. Preterea, nedum de inimico suspicantur legis authores, sed de amico inimici mei. ff. de test. l. fi eiusdem. §. si accusatio. Preterea, vt tactum est in contrarijs allegationibus, edictũ de testib⁹ est phibitorium, & prohibite pelluntur, l. j. §. j. ff. de testi. Sz p3 q̃ frater testificari in cã criminali fratris prohibetur, et a verbis et authoritate legis minime est, &c. Nam dicit author legis, quod isti demum sunt ad testimonium admittendi, qui suspicione carent. ff. de testib. Iobannem. ad fi. eo. ti. l. ũ. §. j. ibi, suspicione careãt. & in auth. de test. §. sancimus. & fratres & vlteriores suspicione nõ carent: q̃ consanguinitas inducit suspicionẽ. ff. de appel. l etiã fi. Iusozio. ler quippe in cõsanguinitate tantã presumit suspicionem, quod repellit tutorem, & remouet a tutela, & procuratorẽ a procuratione, et iudicem a iudicando. C. de excu. tu. l. humanitatis. ff. de, pcu. l. aut affinitate. & ff. de iniur. l. ler, Corn. ũ. resp. Idem dicimus vt fratres repellantur a testificando, multo magis, cũ de similibus idem debeat esse iudiciũ. vt ff. de consti. pec. l. j. §. de pupillo. & C. eo. li. Conformis est eñ argumentatio de testibus ad tutores, & ad iudices. q̃ quozũlibet est officiũ seu munus ciuile psonale, & publicum. ff. de mu. & ho. l. munerꝛ. ũ. resp. & ff. quemadmodum testa. ap. li. quis ex signatoribus. Et si opponatur, testis iurat, & sic non est presumẽdus q̃ deieret affectione cõsanguinitatis. Rñ. non obstat talis obiectio, q̃ tutor & iudex iurãt, vt in auth. vt iud. fine quoquo suf. §. fic igitur. & in auth. iusiurandus quod prestatur ab his. in prin. & §. j. nihilominus iurijurando prepon derat suspicio consanguinitatis, q̃ ꝓpterea iudex a iudicando prohibetur in causa consanguinei. d. l. ler Cornelia. et tutor ab administrãdo seu tutelam gerẽdo. cũ habeat tutor litigare cum suo consanguineo pupillo causa ipsius tutoris, vt d. l. humanitatis eiz diuersum in reddendo testimonio in causa consanguinei non video. Cum igitur fratris testimoniũ nõ careat suspicione, & testes suspicione nõ carentes improbati sunt, & fratres merito repelluntur. Preterea ꝟstat, ad probãda crimina exigũtur probationes luce meridiana clariores, et testes idonei omni suspicione carentes, et omni exceptione maiores. l sciãt cuncti. C. de proba. & C. de ztrah. & ꝟmit. stip. l. optimam. ad fin. ibi, per testes itaq; idoneos. & ff. de testib. l. hoc carmẽ, & i auth. de testib. §. sancimus, que perfectio & idoneitas non cadit in persona fratris volentis deponere, adeo in obiecto flagitio lucide conuincendum oportet, vt vir ẽt ipse negare audeat q̃ ꝟmisit. C. de pe. nis. l. qui iniam. Quid plura: Casus est in iure, consanguinei ofensi testes esse nõ possunt. ũ. q. v. can. §sanguinei, vbi §sanguinei accusatoris aduersus extraneos testimoniũ non dicãt. c. accusatores. & extra. de accu. c. cum oporteat. Hec ob. ff. de test. l. lege Julia. & l. seq. & ff. de qõ. l. j. §. ij. nec libertũ. ibi. nec quidẽ ffez. Et quibus legibus dicũt quidam, potius superficialiter quam mediliter iura intelligentes, q̃ cõsanguinei et affines vsq; ad duodecimum gradum volentes, possunt esse testes. sed leges ille certe nõ id dicũt, imo dicũt & nõ cogant inuiti. Eñ arguunt, & dicit a cõtrario sensu legis admittunt. & sic intelligẽtes erant. Sic arguo prout do. R. q̃ ponit duo brocharda adinuicem dependentia. Num est tale. Fortissimũ est argumentum a ztrario legis sumptũ. ff. de offi. eius cui mãd est iurisd. l. j. et ff. de testib. l. ex eo. ff. de libe. & postbu. l. Gallus. j. resp. extra. de his que fiũt a prela. c. cum apostolica. Et ad positum brocharduz, q̃ ꝟz a contrario sensu legis arguere facit l. cõuenticulã. C. de epis. et cleri. C. de iurisd. om. iud. l. nemo. & C. de condi. infer. l. ũ. Vera solutio huius brocharbi est dupler. ambe tñ in idem recidunt. ꝟmo, q̃ quotiescunq; error electione argumentationis cõtrarij sensus refulgat prauus intellect⁹ cõtrarius constitutioni legis, tunc non est licitum sumere arg. a ztrario sensu legis. et ita intellige iura pro secũdo brocharbo allegata. Et est rõ q̃ iniquus et prauus intellectus subaudiendus nõ est. ff. de verb. obli. l. Titia. §. idem respondit. et l. cum patrem. C. de conditionib. inser. Vel aliter, quod in idem quo ad effectum recidit cuz primo, quotiescunque a contrario sensu electio est circa ꝓbationes, ratio que inest expresse a lege posita, tunc non licet sumere argumentuz a contrario sensu legis. alias sic: verbi gratia, quilibet inuitus potest cogi ad testimonium perhibendum. Et ratio est, q̃ officium testis est munus ciuile & publicum mere personale, ad quod ẽt inuiti cogũtur. ff. de mune. & ho. l. magistratus. et o. l. si quis ex signatoribus. et C. de testib. l. si qñ. in prin. Hoc fallit in fratre, nepote, & alijs consanguineis vsque ad gradum duodecimum, vt non cogantur inuiti in causa consanguinei testimonium dicere, et ita loquuntur iura bene intelligentibus, in contrarium allegata, et consimilia, s. de. l. lege Julia. cuz seq. ff. de testibus. et ff. de quest. l. j. §. sed nec libertum. ibi, nec quidem fratrem. Et est ratio defectus fidei propter suspicionem parentele, q̃ cum occasione consanguinitatis suspicione nõ careant. tales testes frustra cogũntur testimonium dicere: & eadem suspicionis ratio sibi vendicat locum in fratre, seu alio consanguineo sponte testificante, que in coacto & inuito: ꝟpõte ergo talis cõtrarius sensus subaudiri non dz, cum eadẽ sit suspicio, et probationis ratio. et vbi est eadẽ rõ, ibi idem ius statui dz, l. a Titio. ff. de verb. obli. Et accedunt ad ista que glossantur C. ad Turpil. l. fi femina. vbi est gloss. ordi. q̃ predicta dicit, & est glo. ordi. in cap. translato. extra de constitu. denuo quis dicetur in causa criminali contra fratrem idoneus testis cum iniuriam illatam fratri tanquam propriam vindicare teneatur. C. de his quibus vt indig. l. fratrem. & l. sororem. et C. qui accusa. non pos. l. senatusconsulto. Solu. Dico fratrem nõ esse idoneum testem in causa criminali fratris, sed suspicionsum: ideo non admittendum. Quid autẽ si iudex eum admisit, & examinauit? Respondeo non valet dictũ eius, nec fidem facit, q̃ factuz iudicis non potest tollere iura naturalia, vt consanguinitatis & sanguinis. ff. de ferijs. l. j §. fin vero. & ff. de reg. iur. l. factum a iudice. Et hec omnia vera sunt, si non sunt ineiusdem patris potestate, multo magis si sunt in eiusdem patris potestate. Quid in consobrinos? Respondeo idem, quia eadem est ratio, ergo et idem ius. Preterea sola affinitas videtur repellere posse testez, vt in auc. de testib. §. quia vero. in gl. magna. in verb. non habebit, que incipit, imo videtur q̃ affinitas inducit suspicionẽ. ff. de ꝓcur. l aut affinitate. & C. de excusa. tut. l. humanitatis. & testes debent omni suspicione carere. l. testiuz fides. in prin. ff. de testib.

Tractatus do. Melli de Sancto Beminiano, de testibus.

1 Omnes possunt esse testes qui non prohibentur.
2 A testificando repellitur, qui prohibetur a iudicando.
3 Inimicus etiam recẽcliatus de recenti repellitur a testimonio.
4 Inimicitia an sit parua, vel magna, arbitrio iudicis relinquitur.
5 Amicus nõ omo a testimonio repellitur, sed ei minus creditur.
6 Conjurator, seu conspirator repellitur a testimonio.
7 Testes instrumeti vel scripture nõ repellunt propter amicitiã.
Pater vel mater pro filio, vel filius pro patre vel matre, quando possit esse testis.
8 Consanguineo in contradictorio iudicio minus creditur, sed in non contradictorio magis.
Pater pro fratre & contra fratrem in causa ciuili admittitur secus in causa criminali.
9 Collaterales & consanguinei volentes inter se admittuntur etiã in criminali. Et quando inter extraneos in causa ciuili.
10 Socius pro socio testificat. si emolumẽtum ad ipsum nõ spectat.
11 Domestici quando admittuntur.
Clientulus & mercenarius domestici sunt.
12 Vasallus testificatur pro domino, & contra dominum, libertus contra patronum non testificatur.
13 Testis de vniuersitate quando possit esse in causa vniuersitatis
14 Prelatus vel rector ecclesie in causa ecclesie potest esse testis.
15 Criminosus in crimine perseueräns non admittitur ad testificandum.
Si ex quatuor existentibus in vna domo, vnus occiditur, an alij poterunt examinari.
16 Particeps criminis non admittitur etiam ad iudicium, preterquam in causa, heresis & simonie.
Infamis. & legibus odiosus testificans. cõuincitz per idoneos.
17 Homicida admittitur de iure ciuili, secus de iure canonico.
Testis qui interrogatus dicit se homicidam non potest puniri.
18 Fur, raptor. & adulter manifestus, vel quilibet existens in peccato mortali non admittitur.

Mutum fecisse contractum, quomodo ꝛ qualiter probetur.
189 Interesse singulare qualiter probetur per testes.
Unus testis si deponit de decem, alter de quindecim an sint cōtrarij.
190 Testis super identitate rei deponens an probet.
Testis qualiter deponat, vt imponat fidem instrumento, quod legi non potest.
191 Arbitrio iudicis committitur an sit fides testibus adhibenda.
192 Necessaria ad fidem testis vt periurus non sit.
193 Testi pro vna parte deponēti, si interrogatus pro alia noluit respondere non creditur.
194 Testibus simul examinatis ꝫ probent, tamen non creditur.
195 Testes deponentes per eundem premediatumque sermonem, dicuntur subornati: in arbitrio tamen est iudicis eis credere.
196 Testis qui dicit testamentum falsum sed de tenore non recordatur, non impedit additionem ex testamento.
197 Testis qui dicit notarium errasse, puta nō audiuit hec verba, probat errorem, sed non qualiter.
198 Testis semel inductus, si super eodem secundo inducatur, et dicat nō recordari qualiter deposuerit, ꝛ alit deponat, an probet.
199 Testi non plene factum narranti non creditur.
200 Testi plus perito creditur etiam si negatiue loquatur.
201 Testis deponens super eo, quod est remotum a natura contractus, non probat.
202 Testis qui non accepit pecuniam ad deponendum in preiudicium eius, a quo accepit pecuniam.
203 Testis recipiens pecuniam, vt dicat testimonium verum, punitur de falso.
Dans pecuniam testi vt verum testimonium dicat punitur.
204 Testes non pereunt instantia perempta.
205 Testium dicta an faciant fidem in alia instantia, an contra ipsosmet testes.
206 Testes recepti ad excipiendum qñ faciant fidem ad agendum.
207 Testis deponens super alio quam fuerit inductus an probet.
208 Testes non recte examinati probant in lōginquis partibus.
209 Testis non tenetur recordari de tempore.
Hec vitiatur dictum, si non deponit de loco ꝛ mense.
Tenetur tamen habere notitiam diei quando est substantia.
Melius debet recordari de loco quam de tempore.
In criminali non tenetur de die deponere.
210 Testis si non recordatur de tempore, valet testimonium eius in interdicto, vnde vi.
Errantes in tempore tamen probant spoliationem.
211 Negatiua qualiter possit per testes probari.
212 Testis examinatus qui non debuit examinari non facit indicium, ꝛ quando ꝛ qualequale preiudicium.
213 Testes singulares non probant cōtractum vsurarium, nec certum crimen hereſis.
214 Testes dicuntur singulares in actu distinctiuo.
Testes dicuntur varij ꝛ singulares, quādo vnus de vna, alius de alia probat.
215 Testibus contrarijs, ꝛ inter se repugnantibus absolute, et simpliciter non adhibetur fides.
216 Testes admittem repugnantes non simpliciter, sed secundum quid, quia vnus de maiori, alter de minori.
Testis qui varius, qui contrarius ꝛ qui vacillans.
217 Testis sibi ipsi contrarius per dolum punitur.
218 Testis, qui habet consimilem causam est suspectus.
219 Iudex non tenetur facere scribi in actis quare non adhibet fidem testibus.
220 Acta iudicij valent licet in eis non sint scripta nomina testiū.
221 Actus celebratus coram populo vel populum representante, non requirit presentiam testium.
222 Testes aliqui dicunt filium in maiore quantitate institutum, filiam in minore, alij direrunt eos institutos equaliter, intelligitur equaliter, scilicet eodem tempore.
223 Confessionem factam motu proprio non probatur testibus.
224 Protestans contra testes potest vti eorum dictis ad excludendas probationes aduersarij non ad fundandam intentionem.
Et si petit pro se examinare, videtur a protestatione recedere.
Solus consensus partium non sufficit ad cōualidanda dicta testium, que non valent.
225 Testis, qui primo deposuit, postea super vltimo interrogatus dixit se nescire, intelligitur nisi vt supra dixit.
226 Testis interrogatus de aliquare, si dicit se obliuioni tradidisse propter infirmitatem, iuste allegat.
227 Testis examinatus in loco, vbi quis passus fuit casum, facit fidem alibi.
228 Instrumentum qualiter reprobetur per testes.
229 Iuſta ꝛ testes impositi pparte acceptari et pro parte non.
230 Contrarietas testium vel varietas qualiter sit concludenda et tiani vt probent. Iudex habet arbitrium quando dicta testium sunt contraria.
231 Testis falsus, varians, qualiter puniatur.
Cautela pro teste quando torquetur.
232 Iudex nō admittens defensionem iuris punitur, ac si non admitteret defensiones innocentie, supra in l. pref. hēterium. 4.
233 Testis qui dicit falsum in circunstantijs, tenetur de falso.
Iuramentum prestitum super principali, trahitur ad omnes circunstantias.
234 Testis studiose nō reddēs causam sui dicti, tenetur pena falsi.
Testis qui dicit, non recordor, tenetur pena falsi, quādo certum est quod recordatur.
235 Testis non debet asserere, nisi qō vidit ꝛ sensit, alias est falsus.
236 Testis non dicitur falsus, si dixit ad se non spectare communiter, ꝛ tamē spectat tanquā cuilibet de populo vel vniuersitati.
237 Testis qui falsum dixit coram iudice, presente parte punitur de falso sine citatione supra in l. pref. hēterium. nu. 15.
238 Testis inutilis producenti, et aduersario non nocens, potest accusari de falso.
239 Testis falsum dicens preter cōscientiam domini domino non preiudicat.
Testi falsum dicenti super vno non creditur in alio.
240 Testis qui in sua testificatione aliquid falsi inserit, vel addit aut vera detrahit tota testificatio vitiatur.
241 Testis in articulo mortis constitutus, si dicit se falsum deposuisse, non nocet victori.
242 Plures accusantes fallos testes, producti ꝛ mandatori possunt omnes vno libello accusari.
243 Testis occultans veritatem punitur, ac si falsum diceret.
Iudex ex officio potest fustigare testem falsum dicentē coram se.
244 Testis falsum dicens coram iudice non suo potest ab eo puniri.
245 Testis deponens falsum coram arbitro, remittitur punitus ad suum iudicem.
246 Testis receptus a notario in iudicis absentia si dicit aliter se deposuisse quā scriptū reperiatur, cui magis creditur. nu. 6. 7. 8.
247 Testes testamenti non presumuntur rogati, ꝛ quibus cessum debeant esse rogati.
248 Testes debent cognoscere contrahentes, si agitur de probando actu, secus si de solennitate.
249 Testes super lite coram arbitro pendente possunt coram iudice examinari, nec requiritur litis contestatio.
250 Arbiter num poterit examinare an testes examinati coram iudice dixerint veritatem.
251 Notario magis creditur, quam testi dicenti aliter fuisse scriptū quam deposuerit.

Q Uia testium materia ampla sime est diffusa, et per multos doctores tractatur diffuse, et maxime p Spe. decreui sub cōpendio vtilia quecunq; inuenta breuiterq; conclusiones colligere, iuxta ordinem quibusdam ordinem Spe. cottia eius dicta concludentes. ego Mellus de ſctō Geminiano vtriusque doctor precibus aliquorum sociorum meorum inuitus cōdescendi ad hoc opus compilandum, suscipiant igitur lectores ꝛ fauorabile munus, quod longo meo tempore instantissime petierunt. Sciendum primo † est quod omnes possunt esse testes, qui non prohibentur, vnde edictum de testi. est prohibitorium, vt ff. de testib. l. i. §. i. Cuncta enim licita sunt, nisi vetita aut lege prohibeantur. ff. ex quib. cau. ma. l. necnon ꝛ ff. quisque cl. ꝛ ſula. et extra de desponſa. impube. c. ad diſſoluendum. Sic ergo quicunque non prohibetur a testimonio, potest testificari. Videamus ergo nunc qui prohibentur. Et generaliter nota, quod omnes qui prohibentur accusare per ti. C. qui accusare non poſſ. prohibentur testificari in causa criminali, vt notatur in rub. C. qui accuſ. non poſſ. in cap. testes. iij. q. iij. ꝛ qui non admittitur in causa principali, nō admittitur in causa appellationis vt in c. Romana. de appella. in vj. et qui repellantur, vide glossam in verbo, mediatorā. j. q. i. c. ſi quis episcopus.

Inimicus a testimonio repellitur. Iaſi cū inimico habitat, ſiet inimicus propter litem criminalem, illa durante non admittitur, ſed tempore diſputationis diſcutiendum an ei ſit fides adhibēda. inimicus ergo magna inimicitia repellitur a testimonio: ſecus, ſi parua ſit, in Specul. de teſte. §. ſi. inimicus ergo. Sed Innocentius in c. cum oporteat. verificat

106 Testes repeti quando possint.
107 Testes quando possint dictum suum declarare, corrigere, vel interpretari.
108 Iudex post conclusum in causa an interroget testes.
109 Testis etiam ex interuallo declarat dictum suum quãdo sumgitur officio iudicis, ꝛ testis.
110 Testis qui variat an probet, ꝛ si dicit primo quod non recordatur postea sic, statur secundo dicto.
Dicto testis facto i iudicio statur, lz ꝺ̃ extra iudiciũ dixerit.
111 Testis si dixit sic, imo sic, statur secundo.
Testis si dixit hodie nescio, potest cras dicere scio, ꝛ statur secundo, si dicat antequam fit locutus cum parte.
112 Testis deponens ambigue quando poterit interpretari ꝑ quo deposuerit.
113 Testes magis idonei requiruntur in criminalib. quã in ciuilib.
Iuramentum in supplementum probationis non defertur in causa criminali ciuiliter mota.
114 Testes in causa criminali torquentur, ꝛ quid in ciuili.
115 Teste vacillante, notarius scribit vacillationem de mandato iudicis: idem si trepidat, vel mutat colorem in facie.
116 Testis deponens de visu, potest reprobari ratione naturali.
117 Testis deponens super inquisitione si dicit occidentem se cognouisse, sed non occisum non probat.
118 Testis deponens super incestu, si deponit coniunctionez carnalem ꝛ non consanguinitatem, an probet.
119 Testes quoꝝ vnus deponit de veritate, alius de fama, ꝓbant.
120 Publicatio testium qualiter fiat, ꝛ in scriptis redigatur.
121 Publicatio testium licet omittatur, iudicium tamen valet.
122 Publicatio facta potest ꝛtra testes cõsensu partium opponi.
123 Publicatis testibus, nouendecim casibus post didicita testificata possunt testes produci.
124 Testes post didicita testificata non possunt super eisdem articulis examinari, super alijs sic.
125 Testes si recte culpa iudicis non fuerunt examinati publicato processu poterunt iterato examinari.
126 Testes etiam de voluntate partium, non admittuntur post didicita testificata.
127 Testes examinantur post didicita testificata, quãdo primi dixerunt se nihil scire vel non recordari.
128 Testes publicato processu possunt admitti ad probandam exceptionem si terminus statutus ad probãdum non fit lapsus.
129 Testes vt probent necessario concludere debent, ꝛ assignare rationem dicti concludentem.
130 Testis debet reddere rationem per eum sensum, de quo percipitur id de quo testificatur.
131 Visus quomodo ꝓ omni sensu corporeo accipiatur.
132 Visus proprie et stricte, est actus videntis oculo corporali et intellectuali.
133 Possessio probatur per visum.
134 Testis si deponit aliquem dominum, quia vidit, non probat.
135 Testis deponens super his que percipiuntur iudicio intellectus non probat, nisi reddat rationem dicti.
136 Ratio testis bona facit dictum bonum, ꝛ mala malum, et dictum adaptatur ei ad quod ratio.
137 Testis ꝺz a iudice interrogari de causa scientie, ꝛ si non interrogat presumitur in eo malitia. Et an de circumstantijs interrogari debeat.
138 Testis semel reddens causam dicti, non debet vlterius interrogari sed de circumstantijs sic ad veritatem inuestigandam.
139 Testis non respondẽs de cã scientie ſtãte statuto, ꝙ de cã scientie interrogari debeat, alias nõ valeat depositio, qõ non ꝓbat.
140 Testis assignans inepte rationem dicti non ꝓbat etiã stante statuto quod testibus credatur, lz non reddant bonã rationem.
141 Testis nõ videns de causa, qz non fuit interrogatus, probat.
142 Testis si in reddendo causam rationis dicat sic, quia sic repperio in meo memoriali quod de hoc feci, probat.
143 Testis dicens quia presens fui, probat visum ꝛ auditum.
144 Testis deponens per verbum, credo, in ijs que sunt de peritia artis an probet.
145 Testis deponẽs per verbũ nescio, nõ ꝺz vlterius interrogari.
146 Ratio in teste super filiatione, emancipatione, vel communi opinione, qualis esse debeat.
147 Testes deponentes super dominio debent de facto, ꝛ non de iure deponere.
148 Testis si dicit vidi quem sanum, an probet, si dicit, vidi publicum instrumentum.
149 Testis si dicit qõ vidit furari cappaz ꝺ̃ Martino ꝓbat furtum.
150 Testis si dicit se vidisse quod loquebatur probat.
151 Testis si dicit quod talis dixit verba displicibilia probat, ꝛ inductus ad probandam defensionem probat si dicit, quod vidi.
152 Testis deponens de causa visus idonea, licet loquatur grossomodo, probat etiam auditum.
Sensus exteriores sunt quinque.
Sensus interior, qui communis dicitur.
153 Baldi laus.
154 Verbum principale libelli dicitur substantia libelli.
155 Adiectiua libelli sunt, conditio, modus, demõstratio, qualitas, locus, tempus, quantitas, ꝛc.
156 Agens quod promisisti pure, et probat quod sub conditione, an dicatur probata intentio.
157 Agens quod mutuauit sub conditione, ꝛ probans quod mutuauit pure, non probo contractum.
158 Testes deponentes circa demõstrationem quomodo debeãt concludere.
159 Accusans Titium ꝛ Seium, quod iutulerunt in Petrum duo vulnera, ex quibus mortuus est, si non probo de Seio, sed de Titio, an Titius condemnetur.
160 Testis reprobationis si interrogatus non reddit causam, non probat ita perfecte sicut ille qui reddit bonam.
161 Testes quando sunt contrarij, illi qui prevalent reddunt meliorem causam.
162 Notarius et testes tenentur ad interesse partis, etiam ratione erroris.
163 Testis deponens de auditu regulariter non probat.
164 Testis qui dicit se credere vel sibi videri, non probat, ꝛ quid, si dicit, sic mihi videtur.
165 Testis interrogatus de diffinitione rei, debet respondere.
Diffinitiones que sunt iuris, pertinent ad doctores.
166 Testis dicens quod vidit Titium tenere et possidere, probat licet interrogatus quid sit possessio, respondeat nescio.
Testis potest interrogari, quomodo intelligat verba iuris, ꝛ an teneatur scire iura.
167 Jus pro facti qualitate interdum interponitur.
168 Testis ꝺz habere notitiã sensus non impressionẽ intellectus.
169 Testes ꝺ̃ concordanꝫ in numero pari, ꝛ ad euitandã penam.
170 Attestationes que sunt interpretande in meliorem partem.
171 Testis, quia vicinus, probat quem bonum ꝛ malum.
Testis qui dicit scio, quia scio, an probet.
172 Testis interrogatus de fama, licet dicat vera in capitulo contenta, non probat, nisi dicat causam, et a quibus habuit ortum, etiam non interrogatus.
173 Famam non probat testis qui dicit publice dicitur.
174 Testis interrogatus de veritate, si dicit se nihil scire, intelligitur de veritate, non fama.
175 Famam probat testis non solum de his, de quibus rationem reddit, sed etiam eorum de quibus non reddit.
176 Testi in infamia alicuius non creditur, nisi reddat rationem, ꝛ quando sufficiat deponere in genere.
177 Testis deponens de fama in causa appellationis, debet probare per id, quod incidit ante litem motam.
178 Credulitas in teste non excusat a calumnia in iudicio.
179 Rusticus deponẽs super possessione, si dixit quia vidit quod possedit tanto tempore, probat.
180 Testis, qui dicit Titium possedisse decem annis, et non dicit de quibus singulariter non probat. Et si dicit possedit decem annis ꝛ plus nihil operatur.
181 Testis dicens Titium possedisse per annum patiente Seio, non probat.
182 Testis inductus ad probandum mutuum, vt probet quomodo deponat.
183 Vnus ex testibus si deponit de quinque, alius de decem non probatur contractus in quinque.
Decime receptio, et iurisdictionis exercitium, probatur per testes singulares.
184 Testibus discordantibus de valore, seu estimatione rei, quibus stetur, ꝛ quomodo magis duobus affirmantibus, quã multe negantibus credatur.
185 Testis examinatus in palatio potestatis, si dixit contractum celebratuz in palatio episcopi, ꝛ super alio articulo dixit in hoc palatio saluatur eius dictum ad penam euitandam.
186 Vnus testis si dicit de se ꝛ socio, ꝛ similiter alter, an probent, vel dicantur singulares.
187 Simul dicitur fieri quod fit successiue.
Adulterium probatur per testes, qui viderunt adulter autem per rimulam, vnus post alium.
Vsurarum aliquem esse probatur per testes singulares.
188 Ciuitatem habere ciues, aliquem esse filium filij, decum esse, testes qualiter probent.
Aliquos esse fratres stipulationem interuenisse.
Aliquem se exercuisse iurisdictionem.

Associans aliquem ad committendum adulterium, an admittatur in causa adulterij:
19 Infamis quando admittatur in testem.
Infamia testis poterit etiam post mortem probari.
20 Excommunicatus & suspensus a testimonio repellitur, et an p excommunicato, vel contra excommunicatum,
Accusator non potest esse testis.
Hermaphroditus non admittitur.
Judeus vel paganus, vel hereticus contra Christianum, pro Christiano sic.
21 Impubes quibus causis testificetur, & factus pubes potest testificari de eo quod vidit in pupillari etate.
22 Monachus et canonicus irregularis non testificantur sine licentia superioris in causa sue ecclesie sic.
Clericus in causa sue ecclesie admittitur.
Administrator ecclesie admittitur super contractu quem celebrauit:
23 Seruus quando possit esse testis.
24 Testis intestabilis, qui communi opinione reputatur testabilis, quomodo admittatur.
25 Conditio testis inspicitur tempore testimonij, quando testes sunt de substantia rei.
26 In probanda inhabilitate testis, sufficiunt duo testes.
27 Dictum testis trahitur ad tempus iuramenti.
28 Testamentum qui non potest facere, non potest ferre testimonium.
29 Cecus testificatur de auditu, quando habet voces notas, et de his que vidit ante cecitatem.
30 Pauper quando admittatur ad testimonium, et de his qui portant crucem.
31 Judex aduocatus, procurator, actor, & assessor quādo possint esse testes.
32 Mulier in criminalibus non admittitur, in ciuilibus sic, & in codicillis.
Mulieri inspiciēnti aliquam, & asserenti non esse cognitam, an creditur.
33 Fideiussor pro debitore qui soluendo est, testificatur.
Cedens pro cessionario an possit esse.
34 Creditor pro debitore non testificatur.
Non testificatur quis contra eum, quem in ius vocare non pōt.
Legatarius quando tutor, familia officialis.
35 Frater pro prole fratris testificatur.
Magister pro discipulo, compater pro compatre quando.
36 Maior lx. annis non compellitur esse testis.
37 Judex dat saluum conductum testibus.
Testes non vocantur a longe, quando plus expenderetur quā esset valor cause.
Veltibus debent expense fieri.
38 Testes si sunt citati, & non comparent, et quid si tardant depōnere de remedio remissine.
39 Testis, qui non vult comparere, vt veritas occultetur, punitur crimine stellionatus.
40 Testis quibus casibus cogatur testificari.
41 Testis qui venit ad iudicium, & iurauit non recedere sine licētia iudicis quod non possit teneri vltra xv. dies.
42 Testis, qui non fuit citatus nec monitus si deponit cum iuramento, probat.
43 Testium receptio contra non citatum non valet.
44 Judex debet inquirere de conditione testis, et si non inquirit, dictum valet.
45 Dilatio quarta ad producendos testes quando detur, et quādo quinta.
46 Ante publicationem idē testis sepe nō producitur, nisi ex causa.
47 Testes possunt produci publicatis testibus, etiam si est renunciatum productioni testium.
Renunciatio facta specialiter de non producendo testes super aliquo capitulo tenet.
48 Judex inquirens publicatis testibus potest testes in iucere.
49 Judex ex officio potest recipere testes, in causa post apertura testium etiam ad coadiuuandum.
50 Procurator non inducit testes, stante statuto quod non possunt induci nisi a principali.
51 Testes si sunt recepti parte absente, itelligitur parti exceptio reseruata.
52 Testes si sunt presentes examinantur per iudicem.
53 Judex quando possit mittere notarium ad examinandum.
54 Testis si dicit non dixisse prout scripsit notarius, creditur magis notario, si iudex fuit presens. & nu. 246. & c.
55 Testibus productis potest opponi contra eorum personas.
Exceptio si obstat vni non retardat processum, si adsunt alij.
56 Exceptio contra testes quando sit proponenda.
57 Producens testes opponit contra eius personam, si causa de nouo emerserit.
58 Protestatio facta contra personam testis contra me producti si pro me deponat, mihi non nocet, nisi fuerit talis protestatio ratificata per partem.
Publicatione facta non potest obiici contra personas testium, nisi protestatio fuerit a principio facta.
59 Testis iuramentum quid continere debeat.
60 Testis qui deposuit non iuratus, si postea iurat, non probat.
61 Jurare de credulitate quis possit.
62 Ecclesia vt possit arma spiritualia exercere, sufficit quod habeat iustitiam veritatis indubitanter, licet non probatam.
63 Testis, qui iurat dicere puram, & meram veritatem, deponēdo de fama non probat.
64 Testis, qui non iurat tactis scripturis, si deponit falsum potest puniri.
65 Dies depositiōis testis qui vna die iurauit, & altera deposuit, editur.
66 Testis compellitur per ordinarium, vt iuret coram eo.
67 Testis qui iurat dicere veritatez super articulis, si deponit extra articulos quando probet.
68 Juramentum testis potest consensu partium remitti.
69 Testis iurans dicere veritatem super tota causa principaliter telligitur etiam super emergentibus.
70 Terminum habens ad probandum, non dicitur probasse si fecit testes in termino iurare.
71 Testis, qui iurauit in termino, licet extra terminum deponat, dicitur in termino deposuisse.
Citatio partis quod requiratur in iuramento testium.
72 Testes non presumuntur iurati nisi de iuramento in actis appareat.
73 Testes post litem contestatam non ante recipiuntur: faller in quatuor casibus.
74 Testes recepti ante litem contestatam quia senes vel infirmi non publicantur, et quando publicentur reo presente in iudicio & actore absente, infra nu. 78.
75 Testes quando dicunt se nihil scire, possunt aliis publicatis testibus super eisdem capitulis produci.
76 Testes examinandi ad eternam rei memoriam, coram quo iudice examinentur.
77 Testes ad eternam rei memoriā pro reo publicatis eidem prosunt saluo iure opponendi contra personas eorum.
79 Citatio personalis an requiratur quando testes extra ordinem examinantur.
80 Prosentia partis non est necessaria quando testes publicantur.
81 Attestationes non publicate non faciunt fidem.
82 Possidēs potest petere examinari testes ad eternam rei memoriam, secus si non possidet.
83 Duo testes regulariter sufficiunt, sed in casibus plures requiruntur, & nu. 4. & 87.
85 Licto vnus testis quando creditur vbi ponuntur miracula.
86 Producere pl. testes volens & iudex non vult recipere, non poterit appellare.
88 Libellio qui confecit instrm connumeratur in numero testiū.
89 Testes nō Latini per notarium Latinū quomodo examinādi.
90 Testis non potest dictum suum in scriptis deponere, nisi in criminalibus.
91 Testis non examinatur super articulo, super quo non fuit inductus, & quando iurat super eo, super quo non fuit inductus.
92 Testis deponens super dependentijs, & connexis non dicitur deponere extra articulum.
93 Articulus quis non est de substantia probationis.
94 Dictum testis verum in articulo non vitiatur, si testis dicit sum extra articulum.
95 Judex cogit testem in iudicio ad dicendum veritatem, licet extra iudicium dixerit se nihil scire.
96 Testes, q cōpelli possunt qñ deponūt spōte vel in actis redig.
97 Expensis producentis mittit notarius ad egregias personas.
Testis de longinquo producens, facit expensas.
98 Testium dicta scribi debent.
99 Testes debent secundum interrogatorium examinari, vt non sint producenti alias habentur pro vno receptis.
100 Testimonia iudiciaria duobus modis dicuntur.
101 Testes seniores preferuntur iunioribus.
102 Instituere testes, qui interfuerunt negotio vt plenedicāt licet.
103 Testis suspectus interrogatur de circunstantijs.
104 Testis an possit de suo facto testificari.
105 Testis sentiens commodum, etiam in consequentiam, quando possit testificari.

Testes

non solum qui nunc de accusa. dixit quod inimicus recōciliatus non admittitur ad testimonium, si reconciliatio erat recens, sec⁹ in antiqua, quia ex antiquitate temporis presumitur oblivio. vi de glossam in verbo, besternum. iō. q. v. c. accusatores, et testes. que est not. ad hoc facit ff. de acqui. pos. l. peregre. et quod not. in c. per tuas. i. de simon. in gl. verbo. inimicitias capit. iules. et ff. de excusa. tut. l. Athlete. §. dat remissionez. Justit. de inutili. stipulā. si. et dixit Innocentius. vbi s. quod inimicitia repellit, si erat capitalis inimicitia vel magna: vbi tamen erat parua, non repellitur, sed ei adhibetur fides. ⁊ vide C. de testibus. in auth. si testis productus. versi. si vero. An † autē inimicitia sit magna vel parua, iudicis arbitrio relinquitur, secundum Innocen. in c. cum oporteat. de accusationib. ⁊ vide per Bar. in l. i. §. cū quis. versi. ego vidi in ciuitate. ff. de questionibus. et in glo. d. c. accusatores. iō. q. v. que probat s. dictam distinctionē, ⁊ dixit Inno. extra de re iudi. c. i. quod inimicus, qui habet iustam causam inimicandi, non repellitur a testimonio, vt ibi not. per eum.

5 **Dicus** †maxima amicitia adstrictus, a testimonio repellitur, secus si leuis sit. vt ff. de verbo. signifi. l. late culpe. §. amicos. Specul. de teste. in prin. ⁊ nota. in gl. l. sciendum. ff. de vsuris. non ergo in totum repellitur amicus a testimonio pro amico, sed eiminus fidei adhibetur, vt est textus in auth. de mona. §. cogitandum vero est. quod est verum, nisi inter eos esset tanta amicitia quod in eis sit vnum velle, ⁊ etiam vnum nolle. l. etiam. C. de testib. ⁊ l. iō. ff. eod. ⁊ per Ang. in d. §. cogitandum. qui dixit per illum textum quod si sunt plures cohabitantes in eadem domo, vnus potest testificari pro alio, sicut ⁊ monachi. nec repelliur ratione cohabitationis, sicut nec monachi, nisi alia de causa repellantur. quod est not. ad multa.

6 **Conspirator** seu † coniurator a testimonio repellitur, vt in Spec. de test. §. nunc. i ver. itē quod est cōspirator. Testes instrumenti vel scripture nō repelluntur propter ami. iam. vt not. C. qui pot. in pign. hab. l. scripturas.

7 **Pater ⁊ mater** †regulariter pro filio, vel cōtra filiū nō testificantur. nec filius pro eis nec contra eos. ⁊ tē in ascendentibus ⁊ descendentibus vtrinsq; sexus in infinitum. vt in Spe de teste §. i. in prīc. versi. item q; est parens. seu pater. ⁊ Justi de teste. §. pater. ⁊ vide. Bar. ff. de test. l. qui testamento. §. per contrarium. ⁊ in §. que autem. vbi tractatur nostra materia. Dicta regula fallit. quia pater potest esse testis in testamento filij testantis de castrensi peculio. d. §. per contrarium. Item pater testificatur pro filio in causa religionis. Item mater cum queritur de et ate. genere, seu cognatione filij. Quarto fallit in causis matrimonialibus. sc; cum queritur an matrimonium possit subsistere cum eis propter consanguinitatem, vel affinitatem. Sed si queritur, an matrimonium sit contractum vel non sponsa dicente contrarium, ⁊ sponso negante, ⁊ si ipse sit dictior vel potentior vel honorabilior pater vel mater sponse non admittitur. Si vero pater vel mater inferior sit vel fauore matrimonij si sunt pares, videtur suspecti, vnde iudex arbitrabitur. Sed si vir ⁊ vxor se habēt vt excedentia ⁊ excessa, vt quia vir est ditior, illa nobilior, vel econtra, etiam iudex arbitrabitur: pater autem ⁊ filius, qui est in eius potestate, in eodem testamēto, vel extranei simul esse testes possunt. In patris vero testamento filius esse testis non potest, nec pater, vel qui in eius potestate est vbi filius testator sit miles, seu de castrensi testetur, quia tunc si ante missionem facit testamentum, pater pōt testis adhiberi, secus si post. Spe. in ti. de teste §. i. in prin. ver. itē q; est parēs seu pater. De materia vide, q; not. ff. de proba. l. etiam matris. ⁊ ibi etiam notatur an pater possit esse testis pro filio emancipato, ⁊ etiam ibi not. an socer pro genero, vel econtra frater pro fratre: ⁊ de viro ⁊ vxore. ⁊ an vn⁹ canonicus possit esse testis in cā capituli. vide q; no. C. de testi. l. parētes. vbi pone de filio adoptiuo.

8 **Consanguineo** †minus credit in contradictorio iudicio. l. magis puto. §. in primis. ff. de rebus eorum. ⁊ Bal. in conclusionibus tenet. sed in non contradictorio magis creditur. nec est semper standum confessioni eorum.

9 **Frater** pro fratre. ⁊ contra fratrem admittitur in causa ciuili. cum non prohibeatur, ni si habeant omnia bona communia pro indiuiso, mi nor tamen fides ei adhibetur. In criminali vero non admittuntur, preterquā in causa hereſis, nec etiam in criminali affines admittunt: sed etiā collaterales, ⁊ consanguinei volentes inter se admittūtur etiam in criminali post tertium gradum quia vsq; ad illū non cogunt testificari: si tū testes in pari gradu atiment producenti, ⁊ ei contra quem producuntur, admittentur: quia par causa affectionis prohibitionem tollit. in ciuili autem remoti ⁊ propinqui, consanguinei inter se pro ⁊ contra et inter extraneos admittuntur Arg. tamen contra. quia sunt domestice persone. Spec. de teste. in §. i. ver. sed nunquid frater. Et an frater admittatur, vide Bart. not. in l. qui testamento. §. que autem. versic. quero quid in fratre. Et quando coniunctus pro coniuncto admittatur. vide quod no. etiam in d. l. etiam matris. ff. de proba. ⁊ ibi dixi si consanguinei in causa matrimonij. ⁊ in causa ecclesie. Si domestici interdum admittuntur ad testificandum vide iō. q. v. ca. i. ⁊ ij. in glo. Et an coniuncti sint idonei. vide iō. quest. v c. i. in glo. in verbo. parentes.

10 **Socius** † admittitur pro socio. p pte socij nō. p sua. p Jnn. i c. j. de testi. Idem si incidēter sine societate sit res cōmunis. secus si essent socij omnium bonorū. vel illius rei que petitur que cōis est. Sic ergo solū cōsiderat an ad locum testificantem aliquo casu emolumentū pertineat. vt tunc non admittatur. Vide Spe in tit. de teste. §. i. versi. sed nunquid socius. ⁊ vide Angel. ff. si quis caut. l. si duo rei. in p nc.

11 **Domestici** †testes nō admittunt ad testificandū. Fallit C. de repu. l. cōsensu. §. colonus. ⁊ adscriptitius licet domestici sint tamen admittuntur de consuetudine pro dominos. sed nunq; fides eis adhibetur, vt lictulus ⁊ mercenarius domestici sunt. et dum seruiunt non admittuntur pro domino suo: sed si fuerunt olim nunc autem non sunt. admittuntur. Est ergo consilium, qō dominus eos liberet ⁊ possunt testificari, nisi constet de fraude. vt in Spe de teste. §. i. in ver. itē excipitur. et qui dicuntur domestici. ibi vide. ⁊ iō. q. v. in gl. in verbo quod vero, ⁊ c. que est gl. summe. Domestici admittuntur in causa ecclesie. riij. q. ij. in summa. ⁊ ibi in glo j ⁊ c. i. ⁊ ibi gl. i. ca. q. in gl. ⁊ quādo admittantur, vide in d. l. cōsensu §. super plagis. ⁊ C. de testi. l. iō. ⁊ riij. q ij. in glo. summe. Admittuntur tamen domestici inter se, vbi est par ratio affectionis. Idem quando aduersarius eius inducit, sicut dicimus in aduocato. Fallit quādo sunt tales, quibus imperari potest ratione patrie potestatis, vel dominij. Quid ergo in vasallo. §. dicetur. Seruitores autem familiares an possint esse testes pro domino. eo quia domestici sunt: vide Justi. de testa. §. pe. Sed an qui tempore contractus erat meus domesticus. postea desit esse. admittatur pro me vide ff. de qō. l. i. §. idem. Quid econtra. vide eadem l. j §. si seruus ad hoc. An subditus admittatur pro domino, vide C. de testi. l. eos testes. quid econtra vide ff de testi. l. idonei. et extra de officio delega. cap. causam que. Familiares autem quibus bodie vtimur, possunt testificari pro domino dummodo honesti sint, vt per ʒ nn. in c. fraternitatis de testibus.

12 **Vasallus** † pōt testificari p dño, licet non potest esse iudex. q; plures requiruntur esse iudices, quaʒ esse testes. Vel distingue, Aut est magnū feudū, ⁊ tunc non admittit. Aut est paruum, ⁊ testimoniū dicat. Vel dic, aut vasallus est obligatus ad prestandum domino seruitia tantum ⁊ non ad fidelitatem, et admittit in illis qui tenent decimas ab ecclesijs. Aut est obligatus q; iurauit fidelitatē. et non potest: q; iuramentum representat quandam speciem seruitutis. et seruus pro domino non potest testificari. Spe. in ti. de teste. §. i. versi. sed nunquid vasallus. Vasallus autem potest testificari contra dūm in causa feudi, vt C. de testi. l. libertorum aduersus. et posui in nostro repertorio in tit. de feudis. Libertus contra patronum non testificatur, quia eius persona debet videri sibi sancta. Idem in filio liberti. Spec. eo. tit. de test. §. i. versi. item quid quod est libertus.

13 **In causa vniuersitatis** † vel q. ol legū, quilibet de vniuersitate, vel collegio, ḃ testificari in defectum tamen aliorū. ⁊ nō aliter. p ipsa vel ipso, sed cōtra bene possunt. Vel dic indistincte admitti in ciuili, q; causa vniuersitatis non est singulorum in criminali vero si prelatus accusetur tunc aut ab vno de vniuersitate accusatur, ⁊ alius de vniuersitate admittitur, q; par in vtroq; ratio est. Aut extraneus accusat ab vno de vniuersitate ⁊ accusans nō inducit socium. nisi in subsidium. Spe in ti. de teste. §. i. versic. ḃ nunqd in causa vniuersitatis vel collegū. De materia vide gl. iō. q. ix. c. nihilominus. ⁊ Justi. de rep. di. §. vniuersitatis. ⁊ ff. de in ius vocan. l. ʒ cum hac. §. qui manumittitur. ⁊ sic videtur qō singuli de vniuersitate sint testes in causa collectax. In contrariū videbatur, quasi singuli ferant vtilitatem, arg. ff. de leg. j. l. ab oībus. in prin. In cōtrarium est cōis opi. q; causa non tractatur nomine singulorum. nec singuli propter partes iudicij, et presertim si nō sint testes super articulo principali, sed super incidenti articulo. Justi. de test. §. legatarijs. ⁊ ff. de iud. l. j. Bal. in conclu. in puc.

14 PRelatus †vel Rector eccleste,in causa ecclesie pōt eē testis,actor tamen,& testis simul esse non potest, vnde causam alij̄ committit,& ipse erit testis,et si constituto procuratore dicat Abbas,& Dñus constituit talem procuratorem, Abbas poterit esse testis,& quilibet de conuentu.Et si administrator ecclesie contrahit, qui contractus in dubium reuocantur, poterit administrator testificari,vt in Spec. de teste.§.i.versic.sed nunqd Rector. Abbas pōt esse testis in causa monasterij̄,vt Inno.in c.ad hec. extra.de testa. Creditor,p emptore,donator,p donatorio,an admittāt,dic vt no.ff.de testa.l.null⁹.& C.e.oib⁹.p Ly.C.e.l.nullū.

15 CRiminosus †si in crimine perseuerat, nō valet eius dictū i criminali,siue in ciuili, et dū de crimine ciuiliter agitur, nisi eēt tale,quod infamiā irrogat,& pbet hoc facere dotem,cui crimen cōfessus est,& hoc vbi crimen manifestum est, sine probatione presumitur eum penituisse, et sue salutis memorē esse,vbi vero agitur criminaliter,siue manifestum, siue occultū,repellit,si alis de crimine quictus existat,vel confessus, vel si ex hoc facto ei⁹ opinio sit grauata,vel si ei probari poterit,ꝛs egerit penitētiā.Ꝛs ergo,cui opponit crimen, non admittitur in ciuili,vel criminali priusquam probauerit se innocentem, siue conuictus fuerit,siue non,dūmodo cōmittur. Spec. de teste.§.i.v. itē opponit,quod est criminosus,& in crimine perseuerat. Quid si in vna domo sunt quatuor,quorum vnus occiditur,& nescitur a quo,an aliquis eorum admittatur ad testificādum: Vide Spec eod.tit.§.i.versi.quid si quatuor homines.& Ang.in l.si in rixa.

16 ff.ad legem Cornel. de sica.An autem particeps criminis admittatur ad probationem glo.in c.fin.in verb. pendente accusatione que incipit nota ergo. de testib. que dicit,q̄ non,ꝛs ad psumptionē sic,vt ibi.quod intellige speciale, vt in crimine simonie. In alio autē crimine quā isto excepto,non videtur, q̄ particeps criminis faciat iudicium, siue presumptionem, etiam ad torturam,vt de confess.c.i.ibi, nulli censemus pene subdendos. Ibi tamen glo.dicit,quod non creditur quantum ad conuincendum,sed quantum ad presumptionem. Et si intelligas in excepto,concordas cuꝫ glo.d.c.i.si in alijs cum propter presumptionem deueniatur ad torturam torquebuntur alij ad istorum testimonium, & sic pene subdentur contra illum,per tex.in l.fin.C.de accusat.vbi de hoc per Ly.facit de adul.c.significasti.& ff.ad Sillamia l.prius. Nam quantumcunq̄ quis sit infamis, Judeus,& legibus odiosus, tamen conuinci debet per testes idoneos, vt not.in c.testimonium.de testib. Criminis socius a testimonio repellitur. Spec de teste.§.i.versi.item quod est socius criminis.

17 HOmicida †de iure canonico repellitur, de iure ciuili admittitur. Spec eod.tit.de teste.versi.item,quod est homicida.& vi. item quod non est probate vite, ꝛs testis confiteat se homicidam,nō tū poterit eum iudex punire ex illa confessione; quia non est facta in iudicio. Non enim de hoc agebatur. Glos. ordinaria est ibi.quest.iij.can.si testes.§.item ob carmen. Incidit enim cause principali.l.nullum.C.de testib.& est glo.i.quest.j.et hoc quippe.secus si confiteatur falsum,d.l.nullum.et C.de Episcop.& cler.l.presbyteri.

18 HEr †raptor,& adulter manifestus,et generaliter in quolibet pcō mortali,s.manifeste cōstitutus repellitur. Nam tales sunt infames ifamia canonica, nec poterit testis, qui pretextu criminis repellitur,mihi de crimine obijcere:nec aduerlarius meus in illa causa mihi de crimine obijciet, nisi esset tale crimē quod obijcio testi,cuius ego particeps fuerim,Spe.de teste.§.j.vi. obijcitur,q̄ est fur. Ꝛs nunquid pōt esse testis ille,qui associauit alique ad cōmittendum adulteriū et in causa ipsius adulterij̄,& an possit cogi.vide Inno in cap.qualiter & quando.j.de accusat.

19 INfamis †& leuis opinionis nō admittit ad testificādū,nisi i criminib⁹ exceptis,quia tūc admittit cū tormētis,vel nisi accusatus sit male fame, quod est verū ifamia iuris. Infamis autē de facto admittit in causa ciuili, vel criminali ciuiliter intētata. Ferre testimonium est dignitas,& est actus legitim⁹, qui actus infamib⁹ interdicit,& ideo periuri nō admittunt. Temerariū tū iuramentū quē a testimonio nō repellit.quę infamia etiā post mortē testis poterit,pbari.Spec.de teste.§.i.in versic. itē excipit,qō est ifamis,& leuis opinionis. Si testis confiteat se infamē vel inimicū, non creditur ei quasi,ppter hoc nō sit,pdu ctus,nec iuratus, qz accessoriū est, qz nec curat vacillare, tamen si vacillat nō credit ei. Innoc.in c.inquisitionis.de accusat. bal. in conclu.Spe.de teste.ver quid si testis dicit se seruū, vel infamē inter se.tū infames admittuntur ad testificandū,vt in auc.de testi.§.huicmus. Sed an poterūt adhiberi testes in testamēto, vide ff.de testib.l.cum lege.An testis infamis,vel receptus pro terminum faciat iudicium,vide Baldum in l.ij̄.C.de epis.& audi.& per Bart.in l.ij̄ ff.de app.recip. Quid de infami infamia facti.et quid de bānito,vide Bal.ff.de sena.l. Cassius.Infamia facti contracti ex periurio repellit, quia periurium sine infamia repellit.Bald.in l.Lucius.ff.de infami. Infamia postea secuta si retro trahitur testimonium medij̄ temporis infringit.ff.de iu fa.l.furti.§.j.in gl.vel econtra facit.ff.de solutio l.si quis offerēti.§.fi.& l.cum decem.§.fi.eod.tit.& ff.rem ratam habe.l.fin.et l.fi indebitum.§.fi.& quod ibi Bal.in conclu.

20 EXcommunicatus †& suspēsus, a testimonio repelluntur. An aūt excōicatus contra excōicatum admittatur, si omnes de monasterio sint excommunicati. Unus cōtra alium admittitur,nisi iudex ex officio repellat. Spe de teste.§.i.versi.item quod est excommunicatus.Excōicatio non potest esse testis.sed promotor inquisitionis vel denūciatiōis pōt, si illā nō prosequitur. Spe.eo.ti.§.j.ver. Item quod ipse est testis & accusator.& quando sunt plures accusatores eligit magis idoneū,& ceteri repellunt a testimonio.el.d.c.in pmis.& vide ij̄.q.ij̄.a sum.i gl. Cōcubinarius manifestus vel incestuosus & acculatū nō admittitur.Spe.eod ti.§.a.versic. eo.ti.§.j.ver.itē qō est hermaphroditus. Judeus, pagānus infidelis & hereticus nō possunt Christianum testificari etiā Christianus a Christiano sit quentus. Hereticus tū & hereticus vel pagānum admittitur,quod est verū,cum hereticus agit. Sed si orthodoxus non opponit ꝛs dictum testis. Orthodoxus admittitur contra infidelē. Spe.de teste.§.i ver.item qō est deus. Infidelis p catholico testimoniū dicere pōt,de pen. dic.multipler.in gl.vide.C.de hereti.in l.qui⁹ multi,& ibi per Cy.

21 IMpubes †testimonium non dicit nisi casibus.ff.de lib.causa.l.fin.& hoc i ciuili ij̄.q.ij̄.c.j. In criminali vero etiā tam pubes repellitur,nisi pleuerit xv.annos, nunq̄ tamen ad plenam fidem ꝛs quantū ad presumptionem fidei pupillus quando q̄ pōt recipi, maxime si dīs dicatur familiaris.ff.ad Silla.l.ij̄.§.impubes. Sed an factus pubes potuerit testificari de eo quod vidit in pupillari etate? & quid si presertim si erat proximus pubertati. Idē de eo quod quis vidit anteq̄ eēt cecus. Spe.in ti.de teste.§.i.ver. item queritur, quod est impubes. De ipubere no.i l.ij̄.§.lege Julia. de testi. De seruo facto libero no.Bar.de v.sig.l.imitfor.§.notemus.

22 MOnachus †& canonicus regularis ordinis versus vel alius religiosus vel aliter sub obedientia positus nō pōt eligi, sine licētia eius cui subest. In causis tū fiscalibus testificari possunt. Spe.eo.ti.§.i.versi. itez excipit quis monachus.de hoc vide in auc.ingressi.C.de sac.san.eccle. Et clericus admittatur in causa ecclesie,vel sui canonici, vide ij̄. q.ij̄.in summa.in gl.i.& per Ang.in auth.de monachis §.cogitandum & Insti de testa.§.testes.& ibi no.& per Spe. de testi. quid de monacho,& versi.item,quod est clericus. An autem administrator ecclesie admittatur super contractu qui celebrat vide per Archi. Jo. Andr. in c. Romana.de testibus.& super prudentia.xiij̄.q.ij̄.vbi est tex.fing.& Bald.in consilijs.

23 SEruus †non potest esse testis nisi in delictu pbationum,secundum quid,& nisi in criminibus exceptis.nā tūc admittitur,si accusatus sit de crimine diffamatus,si eis quandoq̄ creditur cū tormēto, & alijs presumptionibus contra dominum vel patronum eis non creditur, nisi in casibus.vij.q.ij.an. Scopus qui mācipiū.§.in patronos. Si tū testis tpe quo fuit testimonium,erat seruus,& cōmuniter habebatur pro libero valēt nihilominus testimoniū. Idē.si a maiori parte habebatur p libero,& si testis dicit se liberū, & de hoc pendet iudicium, admittitur ad testimonium,& reseruatur illud in tps disputandus. Adscriptitius pōt esse testis,statuliber non pōt. Spe.eo.ti. j.versi. Itē qō est seruus. Testes nō possunt esse serui,nisi in casu necessitatis.ff.de testi.l.serui. Dicit tū ibi glo.qō si pbatio semiplena,pbatio tūc testimoniū serui cū illa semiplena,glo.dicit facit vnā pbationē.& vide C.de testi.l.seruos.& l.qui. Cete.

24 †si cōi opinione liberi reputant,ꝛs serui sint,sufficit,vt i li. C. de test.& per cōsequens est cōtestis,vt testis non fit sine effectu testificari poterūt i iudicio,nō obstāte fuitute,& ideo non recipit illud rescriptum ad aliuꝫ casum,qz non est nisi illud extendere. Si igitur testes fuissent infames, qz de crimine famoso damnati,& pcōsequēs intestabiles.l.ob carmē.ff.de testib. ꝛs communis opinio. tunc reputarentur bone fame, non teneretur testimonium denisi ex alia causa tūc ad testimonium non potuissent adhiberi.

beri:puta, quia erant impuberes, ꝛ communi opi. reputabantur adulti, vel erant mulieres, ꝛ reputabantur masculi. Cyn. tamen tenet contrariũ in d.l.j. ꝛ non bene iudicio meo, est dictũ Ang. in cõclu. Quid si testis tẽpore quo iurauit, erat testabilis, sed tẽpore depositionis erat inestabilis? Dic quod si crimen, qd reddit eum intestabilem, nõ est notoriũ, dictum eius recipitur, ꝛ in tempus reseruabitur disputationis, si vero postea fit notoriũ, non vitiatur eius dictũ, sed fatuus esset iudex, si illud reciperet. Et vide, qd plene no. i d.l.j. C. de testa. ꝛ ff. ad Carb. ꝛ l.iij. §. due

25 autem sunt cause. Bal. C. de legi. l. leges. † Ubi testes sunt d substantia rei, tũc inspicitur cõditio testis tẽpore testimonij, vt no. in l. ad testium. §. cõditionem. ꝛ ff. de testa. Sz in alijs negotijs, vbi testes nõ sunt de substãtia rei, ĩpubes põt testificari pubes factus: ꝛ sic de his que vidit ꝓpe pubertatem, ꝛ nõ de his que vidit prope infantiã. ff. ad Sil. l. excipiũtur. Ratio est, qꝛ quãdo aliquid est de solẽnitate, dz adhiberi in initio, ꝛ vno cõtextu, vt ff. de test. l. heredes palam. §. fi. sed vbi non est de solẽnitate, tũc non inspicimus initium, sed effectũ rei. ff. de here. instit. l. qui soluendo ꝛ nota, ꝙ ratio contrariorum idem facit in casu conuerso. Nam si tẽpore testamẽti est habilis, ꝛ probabilis reputationis, licet postea fiat inhabilis, non tñ vitiatur testimonium, vt C. de testa. l. j. quod est exaudiendum de testamento inscriptis, vbi testes nõ habent de veritate deponere, sed solũ de solẽnitate. Nã ibi si constat de solẽnitate, qꝛ testes sua sigilla recognoscunt, nõ potest referri questio volũtatis, qꝛ certa est, ꝛ per scripturã apparet, ꝛ toleratur testimoniũ eius qꝛ habet adminicula, scz subscriptiones, ꝛ sigilla sua recognoscunt testes, ꝛ sic intelligitur l. j. C. de test. ꝛ ff. ad Carb. l. iij. §. due autem sunt cause. Item põt intelligi illa lex testamento nũcupatiuo redacto in scriptis per tabellionẽ, qꝛ nõ dz vitiari testamẽtum, qd apparet ab initio legitime confectũ. ꝛ qꝛ dictum testis scriptura iuuatur, qꝛ mutuo se iuuãt, nec vitiatꝫ testamẽtũ morte testis, ergo nec capitis amissione. Si vero nõ est scriptũ, nec manu authẽtica roboratum distingue, an sit questio solẽnitatis, ꝛ inspicitur initiũ: an voluntatis, ꝛ tunc tp̃s iuramenti. ꝛ ideo primo casu admittitꝫ statu mutato in malũ, secundo nõ, ꝛ sic nõ vitiatꝫ testamentum, sed probatio eius vitiatꝫ. Ratio differẽtie dicte distinctiõis est, qꝛ vt dixi, quo

26 ad solennitatẽ inspicitur initiũ. Bal. in conclusio. † Sed quid si obijcitur contra testamentũ quod est cõtra solennitatẽ, qꝛ vnus ex testibus dicitur tũc fuisse inhabilis, nunquid ad probandum est habilis, ꝛ sic ad probandũ solennitatẽ sufficiant duo testes? Dic qd sic, qꝛ potest hec questio examinari seorsum a principali, id est, a testamẽto ꝛ est sue materie per se. ꝛ qꝛ eius cõtrarium, id est, infamia põt probari per duos testes, secus si questio solẽnitatis nõ põt examinari seorsum a principali, vt no. in l. ij. C. de

27 secun. tab. Bal. vbi. s. † Circa tp̃s cõsideretꝫ integritas testium, vide per bal. in feud. in ti. an remoueri debeãt testes qui pa. esse desierint. c. j. versi. opponitur: qꝛ conditio. Testes debẽt esse bone fame non solũ tẽpore iuramẽti, sed etiam tempore depositionis, non absolute quod dictum trahatur ad tempus iuramenti, vt in Cle. j. de offi. deleg. qꝛ illud respicit solennitatem, nõ secundum veritatem, que sine examinatione liquere non potest. bald. in c. j. quot test. sint necessa. ad probã. in feud. Et quod depositum trahatur ad tempus iuramenti, est verum quo ad implicitam probationem, arg. ff. de here. insti. l. asse toto. non quo ad explicitam. ff de testamen. l. heredes palam. §. sed ꝛ si notam.

28 HI, cum † quibus non est testamenti factio nõ possunt testimonium ferre. Specul. d teste. §. j. versic. item quod est talis cum quo non est testamenti factio. Testis mutus an esse possit, vide in Specul. de test. §. nunc tractandum. ver. quid de muto.

29 CEcus † testificatur de auditu, maxime si cõtra hentiũ voces habuit notas, ꝛ maxime de his, que vidit antequã fieret cecus. Spe. in ti. d teste. §. j. sed nunqd cecꝰ. ꝛ vide Angel. in aut. de here. ꝛ fal. §. si vero expressim. vide gl. in ver. audierũt. iij. q. ix. c. testes ꝛ ibi etiã ponitur qd de muto. Cecus nõ testificatꝫ de perceptibilibus p visum, nec surdus per auditum ꝼm Hosti. in c. ex literis. de test. Bal. in conclu. ꝛ vide Spe. de teste, in d. §. j. ver. sed nunquid cecus. ꝛ dixit Bar. in l. ad testium. §. conditionem. in fi. ff. d testa. quod testificatur de eo quod vidit antequam esset cecus.

30 PAuper † suspectus testificari nõ potest in ciuilibus, sed in criminalibus admittitꝫ cum tormento: pauper honeste vite nõ repellitur, vt in Spe. de teste. §. j. ver. itẽ qd est pauper. Si em̃ sũt inimici pauperes, timetur de subornatione. iiij q. iij. cano. si testes. §. testium. ꝛ in authen. de testib. §. j. per totum. olim vt qui adhuc portant crucem, ꝛ publice penitentes, an admittantur? Fuerunt opi. vide in Spe. eo. tit. de teste. §. j. quid de portantibꝰ cruces. ꝛ C. de here. l. quoniam. ꝛ hec de paupere sufficiunt.

31 IUdex † aduocatus, procurator, assessor, executor, actor, vel arbiter in eadem causa appellationis, vel principali repellitꝫ a testimonio: est enim presumptio qd diceret pro ea parte, pro qua prius fuit. quidam tamen admittunt procuratorem contra dominum. Itẽ admittitur negotio finito. De aduocato, dic qd admittitur antequam inceperit patrocinari, licet salario conuenerit poterit tamen esse testis cõtra eum, pro quo intercedit. Spe. eo. ti. §. j. ver. item quod fuit in eadẽ causa. An autem ille, qui est vel fuit iudex possit esse testis, vide Jo. Cal. xxviij. dist. per bar. C. de arbi. l. ne in arbitris. ꝛ vide de omnibꝰ predictis in gl. ij. q. vj. can. statutum. in verb. vel cognitor. ꝛ qd dicitur, ꝙ iudex non possit esse testis, intellige lite pẽdente ꝛ super principali. Nã super accessorio coram se potest. nõ tamen interrogãdi sunt vt testes, sed consulendi tanquã si fuerint iudices. Spe. eo. ti. §. j. vs. sed quod dixi, ꝙ iudex nõ potest, ꝛc. si sunt tres aut quinque iudices, magis creditur testibus quam eis, nisi etiam ipsi iurati essent. Spe. vbi. s. d. §. j versic. qd si sũt tres, aut quinqꝫ. Et si ipe tres iudicem quem volebam producere in testem, remouebitur a iudicando, ꝛ erit testis. Item ordinarius poterit esse testis coram officiali, si necessitas imminet. ꝛ si iudex in testem inducitꝫ, qui iurat se nihil scire de causa, videtur qd non remaneat iudex. Itẽ iudex, qui fuit vt suspectus recusatus, non poterit in testem adhiberi, nulla de causa secundum quosdam. Tu dic contrariũ, maxime si producens nõ habebat nisi vnicum alium testẽ. Spe. vbi. s. De procuratore, an possit esse testis, dic aut de partiũ voluntate, ꝛ potest, Aut cõtra voluntatem partis, ꝛ nõ potest. Et si est procurator litis, nõ potest: si negotiator, põt in alio negotio, non in illo. Bal in c. ij. in tit. de lege Corrad. in feud. An procurator ad iudicia, vel negocia possit esse testis, dic vt C. d testi. l. omnibus. ꝛ ibi not. de proxeneta. ꝛ per Bal. in l. deferre. ff. de iure fisc. ꝛ per Ang. in auth. de testib. §. quoniam. ꝛ in consi. suo xxviij. in Spe. de test. versi quid de proxeneta.

32 MUlier † in testimonio admittitur i ciuilibus, ꝛ in criminalibus, nisi i testa. In codicillis vero, ꝛ alijs vltimis volũtatibus, ꝛ sic i alijs casibus an admittatur, fuerunt opiniones. Tene tu qd admittatur, Spec. eodem. titul. §. j. versi. Item quod si mulier. ꝛ vide gl. xv. q. iij. de crimine. ꝛ xviij. q. ij. can. in decima actione. de pe. xxxiij. q. v. can. mulier. in gl. ꝛ Inst. de testa. §. testes. Sed nunquid valeat testimonium mulierum asserentium aliquaz non esse cognitam, vide gl. xvij. q. iij. c. nec aliqua.

3 FIdeiussor † Potest esse testis pro debitore, q est soluẽdo, alias nõ vide in Spe. de teste. §. j. ver. quid de fideiussore. Sed poterit esse testis inter debitorẽ ꝛ creditorẽ, vide p Bar. ff. de leg. j. l. si cui. §. fi. An aũt possit esse testis fideiussor, vide Insti. de test. §. legatarijs. Sed pone mutuaui tibi decem, ꝙ cum probare non possem, nisi per duos filios meos, donaui Petro istã actionẽ an Petrus poterit per filios meos ꝓbaretꝫ ae/spon. si donatio incepit ab actione, nõ potest: si a traditione potest, vt in Spe. eo. ti. §. j. ver sed pone mutuaui Sed qd si nõ habeo nisi vnum testẽ, ꝛ cedo iura mea, an potero testificari ꝓ cessionario. Spe. in ti. de proc. in fine quod sic. Facit de procurato. c. in nostra presentia. per Archi. in summa. ꝛ per Ang. in l. heredi. §. nos autem. ff. de pac. ꝛ l. si quis rem, de procur.

34 CEdens an possit testificari ꝓ cessionario? Et respon. ꝙ nõ possit. Uide per Bal. in versicu. cessio. in conclu. Creditor † prohibetur ferre testimonium pro debitore, vide Ang. ff. de proc. l. non solum. §. queritur. Quem non possum in ius vocare, contra eum testimoniuz perhibere nõ possum. C de testam. l. libertorum aduersus. Legatarius potest interduz esse testis de his que in testamento continentur. ff. de testi. l. qui testamento. in prin. Inst. de test. §. legatarijs. Tutor interdum erit testis pro pupillo, vt no. in d. l. qui testamento. in prin. Familia officialis interdũ examinatur tẽpore syndicatus, vide Ang. in tractatu de syndicatu

35 Pro vxore † fratris potest quis testimonium ferre. ff. de postulan. l. cum eorum. §. affinitatis. Beneficiati per prelatũ possunt esse testes de sua creatione seu titu. vt no. in d. §. legatarijs. Magister pro discipulis an possit testificari, vide gl. xj. quest. j. can. j. Cõpater an possit esse testis, vel iudex ꝓ cõpatre, vide in Spe. latius in ti. de teste. §. qualiter. ver. quid sit ius de spiritua

36 li patre. ꝛ Gul. de Cu. ff. de in iꝰ voc. l. generaliter. † Maior lxx. an. nõ cõpellitꝫ esse testis. Inst. de excu. tut. §. itẽ maior. In qua etate sunt testes recipiẽdi, vide gl. summe iiij. q. ij. ꝛ iij. an testes prohibiti admittentꝫ, quãdo proceditur sine solẽnitate iuris, vi

37 de no. in l. qm̃. C. de here. debet † iudex dare saluũ conductũ testibus vt veniant ad deponendũ. vj. q. ix. c. hortamur. in gl. ꝛ in

Specul.de test.§.qualiter.in versic debet quoque ipsis conduc
tum. Testes non sunt vocandi a longe quando plus expende
retur quam sit valor cause,sed debet eorum examinatio delegari
Bart.in l.mediteranee.C.de an.& tribu.libro x. Testibus de
bent fieri expense,sed nō damna.vt in l.quoniam liberi.C.de te
stibus.& l si quādo.§.cum oporteat & Bal.in l.fi.in fi.C.de fi nc.
& lit.expen.& per eundem in d.l.quoniam liberi.C.de testi.

38 Si testes †citati non veniant, quod remedium competit contra eos, vide Bart.ff.quemadmod.testamenta aperiant.l. si quis ex signatoribus. Quid autem veniunt,& tardant deponere,vide per Angelum de Alre.ff. de eden.in l.pe.in fi.& in Spe.de teste.§.qualiter autem. verficu.cogi debent.& adde qō notat Jo.Cal.xxx.dist.& seq.Quid si sunt talis conditionis,qō non coguntur testificari,an sint citādi,vide per Angel.in auth. de testib.in princi. Si testis extra iudicium coram iudice non in figura iud cū dicat se non interfuisse negotio,tamen debet cogi ad deponendum,& statur depositioni.Bal.in §.si enim in.c.j.in tit quid sit inu stit.lz Bar.contrarium teneat in l.eos.ff.de falsis. Testis si promisit non testificari,cogitur testimonium perbi
39 bere.Bal.C.qui accus.non pos.l.data opera. C †Quid si testes nolunt comparere vt veritas occultetur qua pena puniuntur? Resp. quod non puniuntur tāquam falsarij, qr falsitas testium proprie est per iuramentū.sed isti non iurauerunt:ergo,&c. Vic quod criminaliter punientur crimine stellionatus, sed ciuiliter parti ad interesse,vel Reipu. per actionem de dolo.argu. eorū que no.Ly.in l.j.C.de dolo.& tangit Jnn.in c.j. de fal.& bal.in l. pres.yteri.C.de episc.& cler.Qualiter testes cogantur,& qui nō
40 possunt cogi,vide in Spe.de test.§.pen. †Compelluntur autē testes in ciuilibus causis,vbi veritas per alios apparere nō po test.xiij.q.ij.c.quanquā. Item in causis spiritualibus,vt in c.j. de testi.cogen. Item in criminalibus ciuiliter intentatis, puta per inquisitionem,vt in c.super his.eo.tit. Item in inquisitione & denuntiatione,lz quidam nesciāt qua de causa dubitetur,quia tunc repellatur vbi qs propter defectū veritatis.vt in d.c.quā quum. Quidā tamen intelligunt hoc forte verū,nisi foret periculum anime Jn criminalibus autē dico non compelli,qr luce clariores debēt esse probationes,vt C.de pba.l.sciāt.ij.q.vij can. sciant.& Ang.in cōclu. Item in casibus aliquibus quis cogitur ad testimonij,qui regulariter nō cogit.est arg.in j.C.de testib. Quod pater est cogēdus ferre testimoniū contra filium,& econtra,si veritas aliter sciri nō pōt & maritus cōtra vroz̄,& econtra,quamuis alias nō sunt cogēdi:sicut tenuit Mar.de fa. dum esset executor in quadā causa,cum maritus teneret actiōe depositi ad decem,nec aliter aduersarius posset de iure suo probare,
41 nisi per vrorem depositarij,ipse tōpulit eam ad iurandum.arg. d.l.j.C.de repud.hoc̄sensu. C †Testes postquā intrauerunt ad iudicium pro reddēdo testimonio,nō debent redire sine licentia iudicis.nec iudex pōt eos tenere vltra xv. dies quib⁹ elapsis illico citati recedunt.vt no.C.de testib.l.si quando.& C.de appel l. eos.& non vltra tenentur expectare.arg.ff.de tabu.exhibd.ij.§. exhibere Spe.de testib.in.§.qualiter.ver. testib.autem iudici. Facit quod dicitur de litigatoribus qs non debent recedere sine licentia,alias non dicuntur venisse qui nō steterunt.vt in c.j. de iudi.& per Jnn.in c.calumniam.de pe.facit ter.in c.statutum.§. proferendo. de rescrip.lib.vj. dum dicit,veniendo, stando,& redeundo.& Ange.in conclu. Testis dz satisfare de nō recedēdo. vel si non pōt,dz iurare.& si alterū nō facit dz duci ad carceres.
42 no.l.fiqñ.C.de testib. C †Quid ergo,si testes nō fuerunt citati, nec moniti,& deponūt, an faciāt fidē? Ter.in l.libertorum.C.de testib.videtur innuere,qs non:qr voluntariū testimonium reprobatur propter reuerentiā paternalē:ergo cessante ista causa videtur innuere,qs possit & valeat testimonium tale.& videtur glo. in l.post legatū.ff.de his quib.vt indig.& est casus in l.pbyteri. C.de epis.& cle.vbi ter.dicit,qō debēt esse etiā petiti,hoc est,citati,& moniti,vt lequit Jac.de Bel.& §.si vero ignoti.in auc.de testib.qui dicit,qō si testis deponit nō citat⁹, eius dictū est nullū. & ita telligat d.l.pbyteri.& qō non est necesse qō cogant alijs remedijs,scz per capturam pignorū qr sola citatio sufficit, concludēs quod d.gl.in d.l.post legatū.est falsa.Sed Bal.in auth. sed nouo iure.C.si cer.pe.dicit,quod si tūc sint producti per partem quod creditur eis spōte iurātibus,& deponētibus: secus si non fuissēt producti.& ita soluat dictam glo. Ergo credo illā gl. fore veram ex eo quod.eo ipso qō iudex defert iuramentū testibus,videtur eos monere qō dicant veritatē,& illa monitio tacita videtur esse maioris authoritatis, quā citatio facta per nuncium. Jta probat gl.in verb.terminum peremptorium. Ber.in c.consuluit.de offi.deleg.mouens se hac ratione, vz qs maioris authoritatis est illud quod fit per se,quā illud quod fit per imaginationem.sed constat,qō tacita admonitio resultās, venit ab ipso iudice:est ergo maioris authoritatis,quā si illa citatio,que fit per nuntium,qr fit in imaginem iudicis,per Ang.in cōclu. ponit Bal.in d.l pbyteri.& addi.Spe.in ti.de teste.& p bart. in d.l.post legatum, Testis tamen,qui nō cogitur testificari,nō
43 est citādus.Ang.in auth.de testib.in prin. C Testiū† exceptio facta contra non citatum non valet Abb. extra de testi.c.in nomine Dñi.& C.de testi.l. si quādo.& gl.ibi dicit, qs est nulla ipso iure.Bal.in conclu. Numquid autem poterit quis cogi vt diuulgat testes testificari cōtra se:dic vt no.C.de testi.l.nimis grauc.
44 Debet iudex †inquirere de cōditione testis.ff.de magistratib.cōe niendis.l.j.§.si preses,puncte nominib⁹.& ff.d testi. l.ij.§.i.ff.de quest.l.de minore.§. tormenta.verficu & ex sermone. Sed si nō inquisiuit,nō obstante hoc testimoniū nō vitiatur,qr cū iudex interrogat,debet esse plens.ff. de testib. l.curent.& modus questionis est in arbitrio iudicis.ff.d quest. iudi.l.non quicquid.qualitas enim testimonij est omissa,que vtiari nō debet.ff.de leg.ij.l.cum pater.§.vicos ciuitati. Pro hoc facit quod dicitur,qs testis debet causaz sui dicti dicere,& super hoc interrogari.vt i auth.de testi.§.& licet.& tamē si est omissum, nō vitiatur testimonium.C.de testi.l.solā. Jac.de Bel.a.dicit hoc verum si testis deponit de insensibili,Sz intellige p aliqua media sensibili:qō nota.Ad testes producendos arbitrio iudicis dilatio danda est,in qua possunt fieri tres productiones licet secundum aliquos sunt tres dilatiōes. Spec.de teste.§.qualiter,
45 ver.iudex ergo. Quarta†dilatio seu productio nō dat̄ sine tali solennitate.s.quod petens iurabit,quod non fuit pronunciatio per dictis testium productorum per se,vel per alium,& qr illum non petit a dolo,machinatu,vel arte,sed quia nequit vti testib⁹, quos producere intendebat,& tunc concedetur quarta,licet aduersarius dixerit testificata,vt in ver.quarta autē producto. in Spec.de teste.§.qualiter. Et predicta habent locum etiā producuntur super principali. Si vero super exceptione probandis, non datur quarta dilatio,vt in versic.sed cum super exceptionibus.d. §.qualiter. Quinta productio non cōceditur si in prima dilatione,& in tertia aliquos produxit. Si vero fuit legitime impeditus,vt nullū produceret.hoc pbato dabitur quarta,& quinta,& milleſima,& secundum aliquos secūda,& tertia dilatio. Sine cesse fuerit,sine iuramento,vt in ver.quinta vero.d.§ qualiter.refrenabit tamen iudex effrenatam testium multitudinē,vt per Ang.in l.quoties.C.de naufra.lib.xi. Vsque ad quem numerū debet iudex examinare testes,vide Ang.in auth. de rēr. pterea. Jn autē testes producti super vna causa possunt iterū reproduci in alia super eodem articulo.no.in l.pretor.hoc dic
46 cto dicendū.ff.vi bo.rap. Et ante†publicationem non possunt ijdē testes sepe produci nisi ex causa.& forte si quis nō fuit de nominibus recordatus,vel si non fuit plene examinatus alias autē tanquā suspectus repellitur,vt in Spe.de teste.§.satis vellet.
47 vers.sed nunquid ante.† Licet.sit renūciatū productioni testi tamen bene possunt alij produci,si non sunt dicta testium. Ang.in auth.de testib.§.& licet.& Spe.in ver si vero renūciatum. Pro hoc dicto Ang. de renūtiatione est gl. notabilis qui semel.in verb.productio testium.C.de proba. Bal. in l. de fide instr.& in aut.vt sine pbi.mat.§.qr vero multi. Si senatusc.si tū specialiter renunciat testibus super aliquo capto, tenet renunciatio. Jnn.in c.cum venisset.de testib. & ibi aliquo.& non est locus pententie. Ad materiam dicitur per Bal.
48 And.in c.fraternitatis.de testib.& ibi per Jnnoc. Jnnoc. inquirens.& promotor,& inquisitus qui sam iniurian.vel nec esse non prosequitur post didicita testificata,potest testes inducere. Bar.in consi.suo.lxxviij. Testes producūtur de prouincia in prouinciam,vel de ciuitate in ciuitatem. si iudici videbitur lud expediens,alias rescribet iudici prouincie,in qua degunt hoc in ciuili. Jn criminali vero pcise coguntur venire ad iudicium qui de causa cognoscet. Spe.eo.ti.§. qualiter autē sunt. pduc
49 di.ver.sunt autem testes producendi. †Juder potest ex mero officio in causa criminali inquirere de facto & recipere testes eum post publicatū processum,vt no. Jnn.extra de testib. cū clamor. Archi.iij.q.iij. c.placuit. Si aūt est processus accusat⁹ post aptura.nō pōt,an aptura,tū est dubiū an iudex maleficiorū possit ex officio tūc recipere ad coadiuuādū accusatorē.qs pōt.p Bar. in questione.xiij.inci.iudex maleficiorū & p Bart.in l.pbyteri. C.de epis.& e.& vide qs no.ff.de testi.l.testiū.in gl.in vbi minus tie. Et an causa inquisitionis possit iudex eum examinare petit dicidita testificata,vide Ban.ff.de adul.l.ij.§.si publice.vide rius quero. Sola testiū perfectio est causa quare testes petūt bēt posse induci vt patet ex.§.dictis,& ponit Bar. in quedā suo consilio clxxviij. ideo post publicationem interdū recipiuntur.vide gl.ordi.iij.q.ij.in fi.& in Spe.de teste.§.satis videtur.

vt

83 Enumero †testium dico ꝙ regulariter duo sufficiūt nisi lege vel canone expresse maior numerus requiratur. Nam si accusatur Episcopus Cardinalis non cōuincitur vel deponitur, nisi septuaginta duobus testibus, presbyter Cardinalis cum quadraginta quatuor, diaconus Cardinalis cum viginti sex, alij clerici Romane ecclesie septem. De predictis vi84 glos. ℌ. q. v. c. presul. & cap. nullam damnationem. †Si quis vult probare solutionem debiti in scriptis contenti, quinq; sunt necessarij, sed in probatione confessionis facta solutione, quinque saltem non rogati sunt necessarij, sed duo rogati sufficiūt, vt no. C. de test. auth. rogati. in cōtractu excedente libram auri, facto in ciuitate & in scriptis redacto, auth. sed nouo iure. C. de testi. In codicillis autē sunt necessarij quinq;. In donatione causa mortis similiter quinq;. In testamento septem. Sed si fiti scriptis, & testator nescit scribere, octo. secus in codicillis & testamēto ad pias causas, vbi duo sufficiunt. Itē inter filios & nepotes. Itē in villis & municipibus. vbi est hominum raritas, sufficiunt quinque. Item in reuocando prius testamētum sufficiunt tres. C. de testam. l. sancimus. In testamento enim militis duo, In testamento condito coram principe, precibus sibi oblatis, nullus requiritur testis. In purgatione diaconi, tres. In purgatione episcopi vñ. In depositione pecunie, vel alterius rei, vel alicuius contractus, si depositum excedit libram auri, requiruntur tres testes idonei & fide digni. In interruptione prescriptiōis requiruntur tantum tres. In renunciatione Velleiani tres. In confectione inuentarij loco absentiam, quos res tāgit, tres. In comparatione chirographi non publici tres requirunt. Item in promouēdo inter agentes in rebus, tres. C. de prori. sac. scri. l. vltimo. circa princip. lib. xij. Item in inspectione priuilegiorum debet quis esse contentus numero vij. In diuortio requiruntur sex testes. Item quandoque requiruntur decem. C. de erogatio. anno. l. penult. ℌ. non dandā. versi. hoc etiam adḋcies de lib. xij. Item cum per epistolam datur libertas, vel inter amicos & amicas patet satis. Tres obstetrices vocant ad vētrem inspiciendum, tamen due probant. ad ostium camere, in qua mulier sub custodia est paritura, decem. Item tempore partus, decem libere & sex ancille in conclaui adhibentur. Quot testes requirantur ad hoc vt valeat testamētum, vide gloss. ff. de testa. l. heredes palam. in princ. Quot testes requirantur in voluntate declarāte, vide d. l. heredes palam. ℌ. j. Quot testibus fit credēdum, vide glo. ℌ. q. iij. in summa. Quot testes requirātur ad confirmandum, vel probandum iudicium noue volūtatis supreme vide Bartol. in l. j. versic. quero. ff. de leg. iij. Quot requirantur ad probandum errorem, dic quod si queritur de erroze solennitatis, requiruntur duo. si volūtatis, requiruntur tot, quot requiruntur ad actum de quo queritur, de quo vide in l. cum proponebatur. in glo. in verbo, quereretur. in glo. & ibi no. ff. de legatis ℌ. iunct. l. heredes palam. ff. de testa.

85 Edan credatur †testimōio vnius: Respōdetur regulariter quod non, etiam si presidali fulgeat dignitate, quia vox vnius, vox nullius. l. iurisiurandi. C. de testibus. Fallit in quibusdam casibus, in quibus creditur dicto vnius. Et primo, si quis reuocationem mādati probat p vnum testem cum eius sacramento. Secundus casus est, quādo solus tabellio si dubitatur, facit instrumentum publicum. nam solus facit fidem. Tertius, quia statur iuramento creditoris tantum, super eo quod superfluum est in pretio rei vēdite. Quartus, qz statur vnius testimonio, cū testator ita precepit. Quintus, quādo quis habuit probabilem causam ignorantie. Sextus, qz creditur dicto vnius Abbatis, qui dicit episcopum vicinum messem ante missarum solennitatem exarasse. xxxvj. dist. c. tanta. Septimus, creditur vni extra iudicium, tanquam socio. Octauus est, quod creditur vni quandoq; cum iuramento principalis persone, Bonus, vbi nulli fit preiudiciū, puta cum dubitatur an quis fit baptizatus, vel ecclesia sit consecrata. Decimus, cum dubitatur de voluntate obmutescentis, seu moriētis. Undecimus, propter dictum vnius sigillum in testamento appositum redditur dubium. l. j. ℌ. si. quemadmo. test. ape. Duodecimus, in terminis appositis stat determinationi vēditoris. Decimustertius, vn? impedit matrimoniū contrahēdū. Decimusquartus, vnus facit iudicij purgationem. Decimusquintus, quia creditur dicto vnius, cum sibi defertur iuramentum. Decimussextus, creditur vni tanquam recitatori propter eius fidem indubitatam. Decimusoctauus creditur quoq; executori dicenti se citasse, vel denunciasse. Decimusnonus creditur Cardinali vel alij excellenti dicenti se legatum, vel aliquid asserenti, licet id non probet. de hoc per Joā. And. in Cle. j. de probat. Vigesimus casus est, quia creditur vni reuelanti insidias factas principi. lxxix. distin. c. si quis Papa. vñ. q. j. c. qcūq;. Vigesimusprim⁹ credit soli episcopo, ℨ hodie corrigit. Vigesimussecundus casus est, vnus testis inducit pſumptionē. Vigesimusterti⁹ credit vni de cōsensu partium. Vigesimusquartus, qz creditur vni testi cum fama. Vigesimusquintus, vnus proficit, sed nō sufficit, vt in milite ab hostibus misso, cuius assertioni creditur suffragantibus meritis prioris vite. Vigesimussextus, statur iuramento violentiam passi de quantitate rerum. Vigesimusseptimus, creditur iuramento alicuius contra factum aduersarij. Vigesimusoctauus, in causa denunciationis credit vni testi. Vigesimusnonus, vnus
86 testis facit semiplenam probationem. Quid si quis vult producere xl. testes, & iudex non vult recipere nisi viginti, an poterit appellare: Et videtur qō sic. vide de predictis omnibus, & alȝs multis in Spe. de teste. ℌ. restat de numero. versic. hoc tamē fallit. An dictum vnius testis cum alȝs indiciȝs faciat semiplenā probationē. vide Bar. in l. j. ℌ. idem Cornelio ff. de questio. An
87 credatur testimonio †vnius, vide gl. de cōse. distin. xij. c. j. Iacunt de infantibus. in gl. in ver. testentur. & cum itaque. & vñ. q. vñ. ℌ. vnius vero. in gl. super dicto ver. vnus testis facit semiplenam probationem. vt l. in bone fidei. C. de reb. credi. in quo dic, aut ptes consentiunt in personam, & dictum, & probat plene: aut m. p sonam tantum, & tunc semiplene, qz licitum est eius dictū mitigere. l. si quis. C. eod. totam istam materiam limitat Bal. i d. l. in bone fidei. per dictum Jmo. nam vnus semiplene probat quādo depositio cōcernit preiudiciū alicui, ℨ, sed plene & perfecte ꝓbat quando depositio non cōcernit alicuius preiudicium. Ita not. Jmo. in c. j. de sepul. quod est no. dignū. Ang. in cōclu. an autem valeat pactum, vt credatur vni testi, vide Ang. ff. de pactis. l. pa
88 ctum inter. versi. item nō valebit pactum. Quero an tabellio, qui publicum confecit instrumentum connumeretur in numero testium. Dic ꝙ non, ne fungatur duplici officio, arg. C. de aliē. l. fi. & l. hac consultissima. C. de testamen. & hoc vbi extra numerū testium requiritur tabellio. Si vero queratur de scriptura, que non probat nisi quis vtatur etiam testium productione, tūc tabellio habetur pro vno teste, vt l. Domitius Labeo. ff. de testa. Jac. de Ar. re. dicit quia non scribit, vt persona publica, vel scriptura illa non fit ad probandum, sed ad solennitatem. Non obstat lex. si quis decurio. C. ad leg. Cor. de fal. quia nō examinat vt testis super negotio, licet super scriptura, an scripserit, sed queritur an sit vera, non autem est testis. Vel dic quantū ad solennitatē scripture, & quantū ad veritatem negotij credit tabellioni, sed de solennitate negotij non, nisi sit instrumentum solenne, vbi adsit debitus numerus testium. sed vox, nō scriptura neutrum efficit. Ad d. l. Domitius. dic, quod ibi non erat tabellio, nec requiritur ibi secundum And. de Ptis. Aliquando nulla sit scriptura, & tunc tabellio non venit in forma instrumenti, & ideo optimus testis quod patet, quod in ere duorū videtur stare instrumentum, non trium ex quo tabellio non computatur. Facit ad no. in ℌ. item verborum. Jnsti. de inutilibus. tip. Aliquādo quis vult assumere solam probationem ex scriptura, aliquando solum ex testibus, aliquando ex vtroque. Primo & tertio nō computantur, in secundo sic Bal. in suis conclusionibus.

Qualiter testes sunt examinādi, Spe in tit. de teste. ℌ. nunc tractandum est qualiter in examinatione. vbi ponit practicam, & formā an possit examinari in ecclesia, vide. C. de sa. san. ec-
89 cle. l. nemo apostolorum. †Testes, qui non sunt Latini, qualiter examinabuntur per notarium Latinum, qui eos non intelligit. Bar. in l. j. ℌ. si ver. quero qualiter. ff. de verb. ob. dicit, qō debent adhiberi duo interpretes si fieri potest, vt in c. quoniam cōtra falsam. extra de proba. vel vnus tantū, si plures reperiri nō possunt, vt in authēt. de non alie. ℌ. quod autem dictum. ibi, aut etiam vno. & facit l. cōparationes. C. de fide instrumen. & scribat notarius primo sic, Qualis testis iuratus, & examinatus super dictis articulis sibi lectis, & vulgarizatis per dictū iudicem, & me notarium declaratis, & interpretatis per talē interpretem ipsi testi ibidem dixit, & respondit in sermone Theutonico, & interpretato, & declarato per talem, vel tales interpretes dicto iudici, & mihi notario. Angel. in cōclu. Sed quid si duo testes deponunt, vnus Latine, alius Grece? Respondeo, valet eorum depositio, si idem dicunt, arg. l. blanditus. C. de fideiuss. Defectus ergo locutionis testimonium non vitiat. xv. quest. vj. c. hoc dixi mus. in gl. in verb. cognouisse. Sz quid si dubitetur de examinatione vide in Spe. vbi supra. & quod no. C. eo. l. nullū. Testes debent recipi secrete & debent deponere de his, que percipiūtur sensu corporeo, non autem de his que percipiuntur iudicio intellectus vt not. C. de test. l. testium. & innocen. eod. tit. c. cum
90 causa. An† poterit testis dictum suum dare iudici in scriptis?

in auth de te stib.§.si vero dicatur. sed vbi iurat dicere veritatem super tota causa lz deponat extra articulū, valet. ¶Idem si iurasset simpliciter q̄ ista disiunctiua equipollet vniuersali, l. obligari.ff.de autho.tut.inglo.ꝛ plene per Angel.in l.si quis libertatem.§.quoties in glo.vlti.ff.de peti.heredi. An testis nō iuratus probet.dic vt no.C.de testi.solā. Et an si tunc dicit falsum,puniatur,dic vt no.in gl.inverb.perfectū ff. de fal.l. si quis
68 legatum. Et an iuramentum testis possit remitti cōsensu partium,dic quod sic,gl.est no.in l.ij.§.i in gl.super verbo, sententia
69 valebit,de fer.ꝛ no.vt patet. An autem testis iurans dicere veritatē super principali,intelligatur etiā iurasse super dependētibus ꝛ connexis.vide Ange.in l.ij.verſi.vnde dicit Inno. de iu-
70 risdi.om iud.¶z habens terminū probandi faciat iurare testes intra terminum,non tamen dicitur probasse si nō deposuerunt, sed probatio est in ſieri non in facto esse;q̄ probatio sic diffinit; Probatio est rei dubie per argumenta ostensio, vt no.C.de probat.in rub.Sz isti testes nihil dixerūt ergo nihil,pbauerunt, q̄ probatio dz esse certa ꝛ clara.sed hic nulla fuit q̄ nec affirmatiua nec negatiua.Itē potest esse, q̄ testis dicat se nihil scire, nō ergo liquet,an sit probaturus,nec quod probabitur,q̄ de futuris sumus incerti.ff.de peculio.l.eo tempore,ꝛ l.q̄ō debet.ff. ad Larb.l.ij.§.due autē sūt cause.ꝛ ideo si lex siue ministerio hominis assignat terminum ad probandū, debent testes iurasse.ꝛ deposuisse intra terminū,vt in c.pia.de except.lib.vj. nec sufficit in termino legali fecisse quicquid potuit.ff. de dolo.l. arbitrio.§. pe.q̄ grauamen legis est à quo non pōt appellari. Si autem iudex dat dilationem,mitius agitur cum lege in dilationib. Sufficit ergo,q̄ incūbentia quis fecerit,i.testes produxerit, ꝛ iurare fecerit,nisi iudex arctasset eū ad faciēdum deponere testes. Dicunt tamē aduocati, q̄ si est datus terminus ad probandū sufficit si iuretur intra terminū.secus si ad probandum habendum, quod nil est probare,quia idem est probare,ꝛ probatum habere vt patet ex defectu probationis.vide ff. de arbit.l.non ex omni-
71 bus. Dictum †testis trahitur ad tempus iuramenti, nisi tempore depositionis precluſa sit via in probādo. Facit quod not.in cap.j. de offi.deleg. Bald.in conclu.ꝛ vide omnino in nostro re-
72 pertorio,in titu.de dila. ¶Testis. †qui iurat in termino licet postea deponat,dicitur in termino depōere,vt not.C.de testib. l.si quando.ꝛ si terminus datus est ad deponēdum,non sufficit iurare intra terminum nisi deponat. Quero,vtrum in iuramento testis requiratur partis citatio ibidem.ꝛ vide de damno infe.l.damni infecti.§.Sabini.ꝛ per Bartolum in consilio ccxvij. Testes non presumuntur iurati, nisi per acta appareat de iuramento, licet notarius dicat, talis testis iuratus, Bartol. in l. Theopompus ff.de do.prelegat.

73 ¶Quando. †autem testes recipiēdi sunt; Tu dic,quod regulariter post litē cōtestatam,ante autem recipi non valēt. Fallit in multis casibus,in quibus recipiuntur lite non contestata,vel etiam non inchoata. Primus casus est si timetur de morte testium,vt q̄ sunt infirmi,vel senes. Secundus, si timetur de absentia diuturna. Tertius,si agatur de electione confirmāda vel cassanda. Quartus,cum agitur de matrimonio carnali; ꝛ is qui conuenitur malitiose contumax est. Quintus,cum de crimine procedit per inquisitionem. Sextus cum petitur testem ad eternam rei memoriam examinari. Septimus, in causa appellationis a grauamine interposite vel in alia causa si appellatus,contumax est. Octauus,quia in contumacia actoris reus suos testes produxit lite non contestata. Ratio q̄ in eius potestate non est quando cōueniatur. Nonus cum actor nequit agere propter interpositum iuramentum. Decimus, cum minor iudicis officio ab hereditate abstinet. Undecimus, cum causa est spiritualis, vel in crimine heresis proceditur. Duodecimus, vbicunque publicum cōmodum offenditur vt in malo officiali. Decimustertius,secundum quosdam sz dum agitur de statu ꝛ libertate ecclesie. Decimusquartus cum restitutio in integrum incidenter iudicis officio postulatur. Decimusquintus,in petitione legati vel fideicōmissi. Decimussextus cum agitur finium regundorum. Decimusseptimus, cum agitur in Trebellianica restitutione,ꝛ in causa denuntiationis. Decimusoctauus, in causa heresis:nam post mortem quis punitur fine litis contestatione. Decimusnonus cū persona est suspecta. Vigesimus, cum agitur cū aliquo possessore de beneficio ecclesiastico obtinēdo. Vigesimusprimus in dilapidatione. Vigesimussecūdus in causa purgationis. Vigesimustertius, cum quis est intra pubertatem,ꝛ timetur de variatione. Vigesimusquartus, in causa subscriptionis. Vigesimusquintus, quando iudex ad cautelam testes recipit in notoriis. Vigesimussextus quādo quis deficit in purgatione lite non contestata. Vigesimusseptimus, in libertate secundum quosdam. Vigesimusoctauus, vbi intellectus cōtestationem aliquid inciděter proponitur,ꝛ probatur. Vigesimusnonus,vbicūq; aliquid iudicis officio expeditur q̄ intelligit offi.deseruiēte actioni. Trigesimus,cū is,qui possidet,litē infert;q̄ tunc etiā lite non contestata,fertur sentētia. Trigesimusprimus, in odiosis, in quibus actori p̄figitur terminus. Si non veniat,postea non auditur. Trigesimussecundus,in exceptionibus dilatoriis fori,ꝛ in quibusdā peremptoriis,vt cū excipitur de re iudicata transacta vel finita. Trigesimustertius, cū impubes ex Carboniano edicto,vel mulier nomine vēris petit se in possessionē mitti,vel cum reo absente actor petit se mitti in possessionem bonorum causa custodie,vel cū queriſ, an interesse actoris rem exhiberi vel quādo legatarius petit sibi satisfieri legato,ꝛ q̄ritur,an sit ei relictum legatum, vel cū filius petit alimenta,ꝛ q̄ritur an sit filius,vel econuerso, vel cū pignora capiuntur ex causa iudicati,ꝛ queritur an sint condemnati. In predictis si vocatus sit cōtumax,possunt testes recipi,ꝛ diffinitiua ferri sentētia. Trigesimusquartus,in omnibus emergentibus secundum quosdam,ꝛ breuiter vbicunque libellus non admittitur. Et dixit Inno centius in c.cum dilectus.de accusatio. quod publicatis attestationibus possunt etiam examinari non ad plenam probationem,sed ad iudicii ī matre,q̄ testificatur
74 de etate filij impuberis,ꝛ etiam infamis,qui non facit plenā probationem.Ang.in conclu.Et quādo †testes actoris vel rei recipiuntur ante litis cōtestationem,vt q̄ sunt senes vel infirmi,dicitur non publicantur,sed conseruantur.licet aliqui dixerunt contrarium in testibus pro parte rei.si tamen reus adest in iudicio, actor abest,tunc ante litis contestationem etiā recipitur,ꝛ publicantur,ꝛ fertur diffinitiua. ¶Predicta omnia vera, sive criminaliter agat. De predictis omnibus, videi Spe. de teste.§.nunc tractemus quādo sunt testes.ꝛ vide Ange.C. naufragijs li.xj.in l.de subuersis.vbi ponit casus in quibus examinantur ante litis contestationem.de materia vide Bart. l.mortis causa donare.ver.ex hac l.ff. de do.causa mor.ꝛ q̄ ibidem Ang.in l.ij.ff.de fer.An in examinatiōe testium q̄ fit ante litis contestationem sufficiat aduersarium citari ad domum
75 vide per do.Ang.in auth.de testi.§.fi.in fi. Et si testes dicāt nihil scire,vel nō recordari post eorum publicationem,possunt alij super eisdem capitulis examinari.nec nocet dicisse se nescta.Jac.de Bel.in vsib.feud. c.j.§. si enim. circa finē. in quib.
76 sit inuestituta.in r.co.Bal.in concluſio.†Testes,qui examinantur ad eternā rei memoriam,coram quo iudice debent examinari,vide per Ang ff.de transl.cum hi.§.transactiones.De materia hoꝛum vide in quodam cons. Franc.Tig.quod habes secun-
77 dum in ordine,ꝛ incipit,vt patet.Testes †publicati in eternā rei memoriaz pro reo non valent eidē,quia significat quod tunc recepti ad finem agendi,secūdum Inn.in c.significauit.de testi. sed certe finis est indiuisibilis in agendo,ꝛ defendēdo.videi vbi lēt pariter in vtroq;.ff.de iureiu.l.sed ꝛ si possessori.§.fi.Idem re opponendi contra personas,ꝛ dicta testium;cum extra ordinem
78 nem sunt recepti.C.de testib.l.si. Et no.ꝛ quod interdum petere cipi testes,ille qui non habet actionem,nec habere sperat.ex ista testes publicantur,vt ff.de testib.l.curent.ꝛ C.de vsufruct.heredi. Interdum petit qui non habet,sed habere sperat. Ita tenetur ff.ad leg.Alquil.l.ij.ꝛ in l.in lege Alquilia,si delenon.Ecclesiale est q̄ duo concurrunt scilicet odium delinquentis timoꝛ etiam probationum deficiendarum:interdum hoc ratione sed est timoꝛ.ne pereat ex dilatione legali. Sic loquitur de Curb. l.ij. §.due aūt sunt cause. Interdū habēt nō presentem exortū, tñ testes sunt absuturi,propter q̄ō ēt possunt recipi,sic examinantur,sed non publicant,tunc,sed postea suo tempore mittuntur,vt in c.quoniā frequenter.vt lit.nō cōtes.nisi partes velint statim publicari.Ex publicatione tñ testium non oritur actio
79 de iureiurā.l.sed ꝛ si possessori.§.pen.†Et an requiratur citatio personalis,cum testes extra ordinem recipiantur,notatur in Inno.in c.significauit.de testib.vbi omnia predicta dicit in instantia.facit ad hoc vltimum ff.de incen.rui. naufra. l.Pedius. ꝛ l.nequid.non tamen citatus est semper,admittendus ad contradicendum.l.ij.§.pen.ff.de bono. possef.Adde quod not.in l. ij.ff.de damn.infect. Joannes Andre.in ca.presumitur ignorantia.de regul.iur.lib.vj.in mercialibus. Adde †etiam quod
80 dicit glosſ.j.in l.gesta.C.de re iudicata.quod in apertura testium non sit necessaria partium citatio. Bartol.alibi allegillam glo. que nihil dicit de citatione,sed de presentia tantum.Adde
81 †etiam,quod attestationes faciunt fidem in alio iudicio,quando sunt translate in publica monumenta,vt dicta l.gesta.ꝛ no.in l.ij.ff.que in frau.cred.secundum Ri.bar.Mal.ꝛ que no.Bal.
82 in concluſi. ¶Possidens †potest petere examinari testes ad perpetuam rei memoriam: secus si non possidet.Angel.in l.si quis libertatem ff.de peti.heredi.§. nam cum quidam.verſic.nam aliquis fauerit,ꝛc.

De

50 versicu.quid si publicate sunt. † Quid, si statutum prohibet sub certa pena inducere testes, preterquam a principali persona, nunquid procurator eos inducit: Bar.quod non in consi xxvj. incip.statuto ciuitatis Senarum. Et quando † testes recipiun-
51 tur parte absente, intelligitur parti contra testes omnis exceptio reseruata. Bart.in l.si quando.versi.quero,quando testis. C.de testibus. An ille qui edidit nomina testium iudici, possit aliqua detrahere, vide Bal.C.de eden l.edita.

52 Si testes † sunt presentes, nō potest alij iudici committi examinatio Ange.in
53 authen.de testib.§.et quoniam. Item potest † iudex mittere notarium cause, vel alios de partium voluntate, ad testium receptionem, si videretur impeditus, puta si testis est infirmus, ita quod cōmode nō potest venire, vt honesta mulier, vel alius sublimis preditus potestate vel dignitate vel egregia persona. Spe de teste.§. qualiter autem sint.vers. pōt etiam iudex, que commissio nō valet, nisi de partium volūtate, vt ibi. Circa hoc tamē, an pductio, vel examinatio testium, possit committi, vltra supra dictā distinctionē, adde aut loquimur de iure ciuili, aut de criminali. Primo casu, aut producunt testes, qui proferendo testimonium ad iudicem venire non compellūtur, vt sunt egregie persone, et mulieres, et similes, et tunc potest committi, [illegible] ij.C.de offic.diuers.iud.et ff. de iureiur.l.ad personas egregias.C.de iura.calū.auth.principales. Aut producuntur tales qui possunt compelli ad iudicem venire, et sunt presentes in iudicio, et tunc eorum examinatio cōmitti non potest. Sic intelligitur.§.et quoniam.in auth.de testib.et C.de fide instr l.iudices.et no.in auth. oportet apud eloquētissimū. C.de fide instr. et gl.in l.hac consultissima.C.de testa. Aut loquimur in criminali, et non potest committi testiū examinatio.ff.de test.l.ij.§.idem diuus, siue absentes, siue presentes sint testes. Et pro hoc authē. de testib.§.et hic vero qr. Vel possumus dicere aliter et probabilius qr aut cōmittitur testium examinatio habenti iurisdictionem, aut non habenti. Primo casu potest fieri.ita loquuntur iura alleg.pro hac parte: si non habēti nō vt in alijs iuribus.et vide qd no.ff.quemadmodum testamēta aperi.l. sed si qui ex signatoribus.in gl.super verb.obsignentur.de consuetudine cōmitti tur tabellioni, vt no.in gl.in verb.iudicis.in cle.j.de offic.deleg. Ex predictis apparet quod ex ipsa commissione nō acquirit fideicommissarius iurisdictionē. Facit auth.ad hec.C.de iudi.et ff.de excus.tu.l.scire oportet.in verb.tribunal.et ita exponitur vt procedat not.gl.sed receptio testium potest cōmitti. Bal.in con
54 clusio. † Sed quid si iudex committit notario testium examinationem et testis accusatur de falso, qui testis dicit se illud non dixisse: Dixit Spe.in ti.de teste.§.j.versi. sed pone ecce, iudex nō interfuit, quod nō creditur notario. Tu dic s'm Cy.C.de fal.l.si quis decurio.qr si iudex fuisset presens magis presumit prescripta argu.l.omnium.C.de testa. Facit quod no.per Joā.in l.ij.ff. quemadmodum test.aperi.et ibi Bar. Bal.in conclu. Item ille qui potuit producere testes in loco iudicij, et non produxit, si testes postea se absentent, non auditur si impetrare velit qd fiat missio ad locum, vbi testes morantur pro eis examinandis, vide Angel.in l.de die.§.iubetur.ff.qui satisd.cog.

55 Testibus productis † intra debitas dilationes potest cōtra eorū personas excipi, et excipit de omnibus inhabilitatibus supra relatis, in quibus tractatur qui a testimonio repellantur. Si vni testi obstat aliqua exceptio, non retardatur processus quādo est probatus per plures. Jnn.ī c.super eo.j.versi. nam si negetur debitum.de appel Bal.in l.ij.C.si cōtra ius vel vti.publi. Nam vnus testis nō derogat duobus ergo nec vni eorum qr tunc nō facit semiplenam probationem.l.j.§.j.ff.de ven. inspi per Jac.de Are.et ibi est text.de hoc vbi.s. Qualiter autē formentur exceptiones contra testem criminosum, dic vt not.in l.iij.§.lege Julia.ff.de testi.de exceptionibus, que opponuntur in persona testium, dic vt notatur C.de testib.auth.si testis productus dicatur.et ff.de testi.l.testium.in prin.versi.in primis cōditio.et l.ad testium.§.conditionem.ff.de test.vbi ponitur forma talis exceptionis opposite contra testes potest differri post pu-
56 blicationem. † An exceptio contra testes, vel eius probatio sit proponenda, vel recipienda ante publicationem testiū vel post, et in quibus casibus probatio exceptiōis cōtra personas testiū debeat a principio recipi, de his, et predictis, vide dominū La-
57 pum de Castellione, extra de testib.c.ex parte. Jlle, † qui testem produxit, non potest opponere cōtra eius personam, nisi causa
58 de nouo emerserit.eodem tit.l.si quis.et ibi patet satis. † Quid si fui protestatus cōtra personam testis quem aduersarius meus producebat cōtra me, et testis postea deponit pro me, an valeat eius dictum: Jnn.in.c.presentium.in glo.in verbo, protestatus. de testib.dicit quod testi deponenti pro illo, qui fuit protestat9 contra eius personam, non creditur, si aduersarius illam protestationem ratā habuerit.secus si noluit, et omnimodo voluit vti eius dicto contra se, qr eius dictū teneretur recipere quod no.et tene menti. Item subdit Jnn.ibi, qd contra personas nihil potest obijci facta publicatione processus, nisi fuerit protestatio facta a principio cōtra personas testium. Et vide etiam Bar.ponentem has exceptiones contra personas testium, in authen.si testis productus dicatur.C.de testibus. versi. nota secundo.et satis patet alibi in locis non nominatis.

59 Jurare † debet testis dicere veritatē de tota et plenaria causa.quoties interrogabitur vsq; ad finē litis, seu cause: tam super eo, d quo interrogabitur vsque ad finem litis, seu cause, quam super alio, et qd solam veritatē docebit, non miscens aliquid falsitat: nec aliquid de suo adijciet, etiam si sibi bonum videretur. Item quod dicet veritatem pro vtraque parte: et quod nec pce nec pretio, nec amore, nec timore, nec priuato odio, sec9 si publico, vt quia odit opera sua, nec pro quomodo quod ipse vel alius habuerit, vel habere speret testimonium dicet, sicut scit, et nō sicut credit. Item, quod nulli partium testimonium pādet, donec attestationes fuerint publicate si tamen hoc vltimum nō iurat, non tenetur. Item quod dicet veritatem super articulis, et sup tota causa. De hoc vide Ang. ff.de petitio.heredi.l si quis hereditatē.§.quoties.in gl.vlti. Si vero tractatur, et inquiritur super statu ecclesie, duplex est forma. Prima quod iuret dicere veritatem de his que scit, et credit in ecclesia reformanda, exceptis occultis. Secunda est, vt iuret quod ad inquisitionem respōdebit veritatem, et debet iurare aduersario presente vel cōtumace, et tactis Euāgelijs, nisi sit episcop9, qui solum debet inspicere. Vide, quod habetur in authē.sed si iudex.C. de episcopis et clericis. Ad presbyterum et diaconum mittetur domi ad iurandū, cum sint persone egregie, l.ad personas.ff.de iureiurādo. Et si agitur causa coram iudice laico, iurabit coram episcopo. Item, si producens est pauper, tunc iudex mittet testibus iuramentum, vel eis dabit expensas: quia tenetur pauperibus prouidere.et licet testis sit religiosus, nō tamē valet eius testimonium, nisi sit
60 iuratus. † An testis non iuratus probet: dic quod non, vt no.C de testib.l.solam. Si testis deposuit nō iurat9, et postea iurauit, an valeat eius dictum: Sūt opiniones. Et tene qr sic, si est bōe fame, vt in Spec.de teste.§.sequitur de testiū iuramento, Jura
61 re potest † de credulitate etiam ille, qui non vidit, si tamen indubitanter nouit. Fallit in teste qui dicit se vidisse, et presentem fuisse in actu. Jnnocen.in cap.cum causam.de iuramen.calum. ergo pars, que iurat veritatem etiam non debet interrogari de veritate scientie: et si interrogatur, potest dicere, scio, quia indubitanter noui. secus in teste qui debet reddere causam per sensum corporeum. Et ita dicemus gesta ipso presente et vidēte. Unde dicit tex.quod in teste requiritur presentia et memoria. ff.de fur. l.quidam tabularum.et in l quidam in suo testamenio.ff.de cōd.
62 institu.et C.de test.l.testium.et hoc dictum † Jnn.dominus meus Narbonēsis Cardinalis allegat quod ad hoc vt ecclesia possit arma spiritualia, et eternalia exercere, sufficit quod habeat iustitiam veritatis indubitanter, licet non prohibeat iustitiam probatam, quia procedit ecclesia vt pars, que sufficit quo ad funda-
63 mentum. † Testis, qui iurat dicere puram, et meram veritatem, nil potest addere, vel mutare sponte sua. Jnnoc.in capitu. cum dilectus.de accusa Adde quod tunc deponendo per famam nō probat dictum suum, quia ille qui non fuit in facto, ille non potest scire veritatem. Unde scire per famaz, non est scire, sed opinari. Vide gloss.no.in verbo decidi oportet.in l.bonefidei.C.de reb.cre.ibi sed quid si non interfuisset facto, secundum Bal.ibi testis debet esse iurat9, et vbi iudex non potest procedere omissa solemnitate, quia debet cōstare de facto, de quo non videtur cōstare nisi sit iuratus, vt est glo.in Cle.sepe de verborum significatio.et l.filius.ff.de dona.et l.diuus.ff.de testamē.mil. Bal.in l.
64 presbyteri.C.de episcop.et cle. Testis, † qui iurat non tactis scripturis, potest puniri si dicat falsum. Bald.in cap.fraternitatis. de testibus. Et an presumatur quod tetigit, not. in capitulo, vt
65 circa.de electio.in vj. Si testis † iurauit vna die, et alia die deposuit debet edi dies depositiōis, quia licet depositio trahatur ad tempus iuramenti. illud est verum, nisi aliqua ratio impediat istam retardationem, vt si esset datus terminus ad probandum vel probatum habendū. Bal.in l.ij.ver.item facit ad aliud
66 C.vt lit.pen. Testis † potest compelli per ordinariū vt iuret coram eo. Bal.in c.j.in ver.cōpellant.si de inuest.int.do.et vas.lis ori.et ibi in ver.extra quero nunquid, etc.ponit nūquid testiū receptio possit cōmitti, quorū dicta sunt caute remittenda. [illegible]ic vt
67 ibi patet. † Si testis iurat dicere veritatez super articulo quatenus dicit extra, nō valet qr nō iuratus deponit.l.iurisiurandi C. de testi.nisi illud, qd deponit, esset de appendicijs articulorum.vt

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN

dic quod non.iij.q.ix.c.testes ⁊ facit c.si quis §.absens.de elect.
in vj.Nam iudex debet audire vt videat qua fronte, qua trepi-
datione loquatur, vt l.de minore.§.per tormēta.ff.de questioni.
⁊ no.Inn.in c.quoniam contra falsam.de proba. Que tamē ra-
tio non concludit in ciuili, sed criminali, cum in ciuili iudex ex-
aminationem testium possit alij cōmittere. Unde vbi est diuersa
ratio scripture, ⁊ viue vocis, non producit eundem effectum li-
tera, ⁊ viua vox.in his vero secus: qꝛ idem est effect⁹ exprimere
per literas, ⁊ per nuncium, ⁊ sic per viuam vocem, l.consensu.ff.
de act.⁊ oblig.quod no.in c.decernimus.de sentētia excommu.
Angel.ī cōclusio.⁊ vide, quod no.Insti.de testa.§.testes Not.
61 vlterius, †qꝛ testes, non debent examinari super articulo, super
quo non sunt inducti.l.si duo patroni.§.idem Julianus.ff.de
iureiurā.per glo.in verb.non probare.⁊ doct.ibi.Item nec de-
bēt iurare, nisi de eo super quo sunt inducti.nisi in casibus qui-
bus iudex potest ex officio examinare, vt ff.de cōdi.ob tur.cau.
92 l.idem si ob.§.si tibi ob indicium. Non† tamē dicitur deponere
extra articulum, si deponit super depēdētibus, ⁊ connexis, vel
super concomitantijs, super loco: ⁊ tempore. dic vt ibi not.
Inn.de testibus.c.per tuas.⁊ in Specul.eodem tit.§.sequitur.
93 versi.illud autem notandum. Articulus† tamen nō est de sub-
stantia probationis, quia valet dictum testis quod deponit su-
per libello, si articuli non sunt formati.vt no.Archi.in c.presen-
94 tium.in verb.interrogatoria.de testi.lib.vj. Sed† quid si testis
deponit verum in articulo, extra articulum deponit falsum, an
vitietur eius dictum? Dic, quod non quia nō est periurus, cum
extra articulum deponat non iuratus, ⁊ vide per Inn.in capi.
fraternitatis.in prin.de hered.⁊ per Cynum in l.j.versi.quidā
fecit falsum.C.de sepulchro violato.⁊ per Jacob.Butr.in l.Lu
95 cius.ff.de infami.Angelus in conclu. Licet coram iudice, vel
extra iudicium testis dicat se nō inter fuisse, tamen iudex ex iu-
risdictione, quam habet in testem, cogit illum ad deponendum
veritatē, ⁊ statur depositioni.in vsib.feud.quid sit inuestitu.ca.
primo, versi.nam si instrumentum.iuncta glo.ibi.in verb.domi-
no cogente.licet Bar.videatur dicere contrarium in l.eos qui.
96 ff.de fal. Item† tres non possunt inuiti cōpelli ad testimonium,
puta ex forma statuti vel legis, vt sunt ille persone, que enume-
rantur in l.iij.§.lege Julia.⁊ l.seq.ff.de testi. Si deponunt volē
tes, debent redigi eorum dicta in scriptis, qꝛ voluntarie depo-
nunt, argu.auth.presbyteros.C.de epis.⁊ cler.ibi.in scriptis de-
clarauerunt. Alias si non fierent presumerentur inuiti depone-
re illi qui obsequuntur imperio magistratus.ff.de reg.iur.l.non
videtur.§.j.⁊ optime probatur per tex.d.auth.Ang.in cōclu.⁊
Bar.per bal.in d.auth.licet testes debeāt deponere p vtraqꝫ
parte.C.de epis.⁊ cle.auth.sed iudex. Item periurare p vtraqꝫ
parte debet de veritate dicenda vt l.is apud quē.C.de eden.in
gl.in verbo.exhiberi in med.⁊ C.de hereti.l.quoniam in fin.⁊ C
97 de quest.l.interrogari.ff.de proba.l.cum probatio.cum† tamen
ad testes mittuntur, puta quia sunt persone egregie debet fieri
expensis producētis, vt in c.mulieres.de iudi.lib.vj. Similiter
cum testis venit ad iudicem de longinquo.iij.q.iij.can.si testis.
§.venturus.⁊c.statutum.§.preferendo.⁊ ibi gloss.not.in verbo,
expensas.de rescriptis libro sexto. Ange.in conclusio. testium
98 †dicta debent scribi, alias non valet sententia. Ergo per iudi-
cem ⁊ per tabellionē non possunt probari dicta testium. Bal-
dus in l.prolatam.versiculo in glo.conscribantur.C.de senten.
99 ⁊ patet.† Testes debēt examinari sup interrogatorijs, ⁊ si non
responderunt secundum ea, que ibi articulātur, non proderunt
producenti, ⁊ ideo pars sit cauta quod ante interrogationē pe
tat interrogatoria redigi in actis. ⁊ copia ibi fieri, vt sic videri
possint.an sint examinati secundum interrogatoria, extra de te-
stibus.cap.cum causam.super gl.de causis.in nouel. Aut autem
interrogatoria possint emēdari, vide bal.in l.edita.C.de eden.
in repet in versi.interdum contingit. Testes qui nō interrogan
tur secundū formam interrogatorij, habentur pro nō receptis.
Bar.in suo con.clxxxviij.quod incipit, statuto castri.⁊ in capi.
presentium.§.testes.de testibus.in gl.que incipit, interrogato-
ria.in vj.super quo consuluit Joā.And.in nouella, quod poti⁹
fiunt superflua, quam omittantur necessaria. Et est vtile, quia si
dolo vel malitia, vel negligentia omiserunt interrogare, repetū-
tur post publicationem. ¶ Sed si nō fuerint facta interrogato-
ria, iudex ex suo officio faciat alia, de quibus in ca.cum causam.
de testib. Et an valeat dictū testis nō interrogati de causa scien
tie, vide in nouella, in dicto capi.presentium. Angelus in con-
100 cōclusionibus suis.† Testimonia autē iudiciaria dicūtur duo-
bus modis. ¶ Primo, quando de negotio, de quo modo agitur
non fuerunt testes a principio adhibiti, sed modo producuntur
testes a principio adhibendi, vt quia est factum furtum vel iniu-
ria. Alio modo: quando testes testificātur de his, que fiunt in
iudicio: puta, litem fuisse contestatem, sententiam esse latam.

nam tales testes dicuntur iudiciales. Cyn in l.quoniam.C.de
101 hereti.† Testes seniores preferuntur iunioribus.ff.si cert.pet.l.
cum quid.in glo.in verb.nouū quod est verum in dubio.secus si
cōstet de iunioribus, quia etati preferuntur, vt in aut.de mona.
§.si.⁊ facit.ff.de fide instru.l.si.⁊ l.nulli.ff.qd cuiusque vni.nomi.
⁊ ff.de libe.⁊ posthumis.lege.Gallus.in prima gl.⁊ p Inn.in c.
102 primo, de maio.⁊ obedien.vt patet. Instruere† testes qui inter
fuerunt negotio, vt plene, ⁊ aperte verba dicāt, nō est peccatū.
Et si interrogantur an fuerint instructi, ⁊ dicant quod non fue-
runt instructi dicunt falsum non sunt periuri, quia intelligun-
tur de illicita instructiōe.bal.in l.fin.versi.⁊ si testes.C.si cert.
instrumen.⁊ in authent.at qui semel.C.de proba.⁊ per Goffred.
titu.de senten. Sed an valeat testimonium si testes inuicē se in-
struunt, vide quod no.Institu.de testā.§.testes autem. Testes
103 †suspecti debent interrogari de circūstantijs. Ang.in con.de te-
stibus.§.vt liceat. Testi subrogato ad actum inchoatum loco al-
terius testis, cui aliquis casus contingit, debēnt narrari omnia
ante gesta, ⁊ ipse debet interrogare alios testes vtrū sint gesta
in eorum presentia, ⁊ deponere vtrū sic deposuerit, ⁊ post respō-
sionem affirmatiuam actus debet cōsummari, vt no.C.de testa.
l.cum antiquitas.⁊ vide gl.in ver.remissum est l.casus.C.eo.licet
alias in testamentis testium solennitas sit indiuidua, vt ff.de
testib.l.qui testa.§.fi.⁊ l.heredes palam.§.fi. Et debent audire ⁊
videre testatorem, alias non valet testamentum.C.de testa.l.si
104 non speciali.† An autē possit quis de facto suo testificari, vide
Inno.in c.nō sine.versi.item nec iudex.de arbi.⁊ l.deferre.§.si.
de iure fisci.⁊ ibi est tex.no. Itē non potest quis deponere in cau-
sa, de qua sentit commodum.C.de testib.l.omnibus. Fallit si nō
sentit principaliter, sed per quandam consequentiā.C.de testa-
men.l.dictantibus.ff.de testa.l.qui testamēto.in princip. Inst.
eod.tit §.legatarij autem. Vel dic quod siue principaliter, siue
incidenter sentiat commodum, dummodo necessarium non
mittitur, vt dicta lege, omnibus secus si dependet ex volunta-
alterius, dicta lege, dictantibus. ⁊ l.qui testamēto.in princip.
Nam in dictis iuribus dependet ex voluntate alterius scilicet
heredis, vtrum sciuerit commodum. Nam licet heres declarat
testamentum aliquod, tamen potest esse quod non adiuit here-
ditatē nec donec inspiciatur de viribus testamenti potest adiri
hereditas, vt nota.ff.de acquirend.hered.l.is qui.⁊ si is ad quē.
105 †Et cum quis interrogatur de facto suo, dicitur responsum,
non testimonium.iij.questio.ij.cano.si testes.vbi gl.⁊ vide bar.
in consilio ccix.aut testamētum est factum in scriptis. ⁊ potest
legatarius testificari: qꝛ non deponit de veritate, sed de solen-
nitate. Sic intelligitur dicta lex.qui testamēto.⁊ dictus.§.lega
tarij. Aut est nuncupatiuum, ⁊ tunc cum nō habeat deponere
de veritate, non admittitur.ff.de testibus.lege, nullus idoneus.
tamen bene valet de se, si possit probari. Si vero non possit pro-
106 bari non deficit ius, sed probatio. †Testes repeti interdum
possunt, de quo vide ff.de questio.lege, repeti.⁊ per Angelū in
authentico, de testibus.§.⁊ licet. In iudicio ordinario potest iu-
dex ex officio suo post publicationem testium illos repetere, vt
declarent, non vt addant, Barto.in dicto consilio clxxxviij. Te-
stes in diuersis instantijs post didicita testificata super eo-
dem facto possunt repeti. Angel.ff.de furtis.l.quidam tabula-
107 rum. †Declarare vel corrigere vel interpretari dictum
suum, an possit testis, vide omnino Specula.de teste.in prin-
cipio.versiculo, item quod testis obscure, ⁊ per Godfredum.C.
de testibus.lege, si quando, ad finem gloss.final. Et non possunt
variare, ⁊ dicere alio modo, vt in l.quicquid astringende.ff.de
verborum obligationibus.per glossam ⁊ Bartolum versicu-
lo, ⁊ istum textum cum ista. Aduertendum tamen, secundum
eum quod si testis incontinenti antequam primum dictum ha-
beatur pro perfecto, ⁊ completo nihil declarare potest, qꝛ
non videtur deposuisse.C.de fide instrumentorum.lege, con-
tractus. Facit quod notat Specula.de teste.§.primo, versi-
culo, quid si dicit.⁊ vide.ff.de adulter.lege, si postulauerit.§.
108 iubet lex. Sed †nunquid iudex postquam est conclusum in
causa, poterit iterato testes interrogare: Uide per dominum
Dynum in authentica, qui semel.C.quomodo ⁊ quando iudex.
109 Quando quis† fungitur officio testis, ⁊ officialis etiam ex
interuallo poterit dictum suum corrigere: secus, si testis tan-
110 tum. Angelus in conclusione.⁊ in consilio xvj. †An stetur
primo vel secundo dicto, quando testis variat, vide Bartolum
distinguentem in l.eos, qui.⁊ pro declaratione.ff.de fal.⁊ bal.in
c.j.§.si enim.quid sit inuestitura.in feud. Et si primo dixit se nō
recordari, secundo dixit se recordari, statur secundo dicto. Ang.
ff.de furt.l.quidam tabularum. Quid si testis dixit vnum extra
iudicium, ⁊ alium in iudicio, cui dicto stabitur, ⁊ an puniretur de
falso? dicam ī.in materia falsorum testium.⁊ vide glossam.in c.
cum causam.de testibus.⁊ dixi s.in §.si testes citati non venient.
Si

111 Si testis †dixerit sic,simo standum est vltimo dicto,& valet.ff. de hereditibus institu.l.si ita fuerit Titius. Testis, qui dixit heri,non credo,vel nescio,potest hodie dicere,scio vel credo.Bald.in ca.j.§. notandum in titulo quot sunt testes necessin feud. ¶Item si dixit nescire,& postea examinatus dicat se scire, quia melius recordatur nunc quam tunc,valet dictum suum quod est verum, si anteq̃ nam iocundus sit cum parte,secundo examinatur, alias se
112 cus,vt nota.in d.auth.de testibus.§.quia vero. †Testis examinat⁹ in iudicio deposuit ambigue de Sticho,& nō dicit de quo, nūquid interpretari poterit. De quo distingue,vt nota. dixit tertius & ibi per Bartolum in l.inter stipulantem.§.si Stichū. versi & ista lex facit.ff.de verbo.obliga. Aut in iudicio oritur dubitatio circa verba,& tunc aut sunt prolata ab aliquo ex ijs quorum persona principaliter substentatur: aut sunt prolata a quodam alio.Si ab vno ex his semper interpretatur pro eo, vt dicto §.si Stichum.& il si quis intentione ambigua.ff. de iudi. siue sit actor,siue reus,& per Hyn & glossam in capi. contra eū. de regulis iuris,libro sexto. Quandoque verba sunt prolata ab alio quam ex litigatoribus,vt in testamento, vel defunctus est aliquis qui protulit verba successionem habēta,& tunc aut vis facere interpretationem causa euitandi aliquam contrarietatem,vt est casus in c.cum tu. de testibus,& in prima cōstitutione Codicis.in §.quibus. Aut non vis facere aliquam interpretationem causa euitandi aliquam contrarietatē, sed vt prosit alij, vel propter aliquam aliam causam,& non potest fieri.Sed illud verbum dubiū non valet,vt in cap. in presentia.de probat.& in glos.d.§.si Stichum,& in l.idem Pomponius scribit,si frumentum.in fi.ff.de rei vēdi. Aut insurgit dubietas circa aliud quam circa verba,& tunc aut loquimur in his,que pertinēt ad litis ordinationem & tunc si actor instat.in prosequendo fauetur actori,vt in l.de die.in prin. qui satisd.cogan. Si vero non instat, tunc debet faueri reo.l.si ea que.C.qui accusa.non pos.& l.prope finem.§.si quidem.C. de iud.Aut in his,que pertinēt ad litis decisionem,& tunc sit interpretatio pro liberatione.l.Arrianus ff de actio.& oblig.l.lege Junia.ff.de manumiss.Unde dicit Bartol. in d.§. si Stichum. quod intentio dubia debet declarari probationibus. Nam si probatio dubia esset, interpretatio fieret contra eum,vt dictum est. Licet enim posset dicere, sic intellexi in libello.non tamen potest dicere,sic intellexit testis.Et sic debet intelligi istud dictum Angeli in cōclusiōe. Licet enim in dubio interpretatio attestationum fiat contra producentem, vt extra.de proba.c.in presentia, tamen quando dicta testium possunt coadunari,& secundum interpretationem legis concordari,& contestes dici,debet hoc fieri,vt notat Jnno.in c. Cumana.in fi.de electione.& in c.dudum.de electioni.§.j eodem tit.facit lex.cum de etate.ff.de probationibus.

115 Testes magis †idonei requiruntur in criminalibus quam in ciuilibus,vt in c.me diatores.de testibus in vj.concordat c.testimonium. Feo.citu.in antiq. Nam in criminalibus probationes apertissime requiruntur, v.q.vi. Epiphanium ij.q. viij c. sciant cuncti.strictius est agēdum, vbi agitur de salute hominis.C.de appellationibus.l.addictos. Hinc est in causa criminali etiam ciuiliter mota propter bonam presumptionem, quā actor hz pse non est iuramentū deferendū in supplementū probationis, secus in ciuili,vt in gl.no.in verb.probata.in c.tam literis de testib.& not.Bar in l.maritus.versi.vltimo quero.ff.de questionibus & hoc qđ not.in c.veniens.el.j.de testib.vbi dicitur,q̃ vn⁹ testis cū fama in criminalibus non sufficit. Item magis exacta probatio requirtur, cum agit de crimine criminaliter quā cum ciuiliter,vt in d.c.mediatores.de test.Accedit enim causa criminalis ciuiliter mota,ad materiam cause ciuilis quo ad aliqua de
116 procu.tue,qđ no.extra de iudi.c.at si clerici.in glo. Quando autē in crimine dicatur agi ciuiliter,& q̃ criminaliter,dic vt not. in l.nunquā plura.& ff.de prima delic.per Bar.& Jnno.in c qua
114 liter.& quādo.de accu.& Ange.in cōclu.† Testes in causa criminali subueniuntur tormēts.si res exegerit.C. de fide instru. auth. apud eloquentissimū.in fi.& sic videtur arg. econtrario sensu qō in ciuilibus nō sit locus torture qō limita⁹ z Bal.esse verū nisi testes sint positi in dignitate.nā tunc si non est vilis cōditiōis non torquetur in causa ciuili.l.diuus.ff.de qō. nisi inueniatur vacare.l.ex libero.eo.tit.in gl.in verb.nō vacillāte. Testes autē viles torquentur in tribus casibus.scz in duobus supra dictis,& cum festinant testimonium ferre.vide Bal.in auth. Item testis vacillans in causa ciuili potest torqueri.Ang.in l.quoties.C.de naufra.lib.xi.Ad torquendū autem testes requiruntur eadē indicia,que in reo.Bart.in l.vnius.§.iuder.versi.secūdo quero.ff. de questio. In causa inquisitionis,an possint testes examinari parte non citata.vide Ang.in l si vacantia.C.de bo. vacā.lib.x. Testis in causa inquisitionis non debet deponere deoccultis, sed de illis vbi clamor aliquis precessit. Et si de occultis depōit non est propter hoc reus puniendus.de accus.c.qualiter.j.in gl.
115 pen.& l.c.accedens.eo.tit. †Vacillantes i testimonio possūt torqueri pro veritate eruenda,in Spe.de teste.§.nunc tractandū. versi.considerare etiam debet.Et quādo testis vacillat,debet notarius de mandato iudicis hoc scribere,secūdum Jnn.in c. quoniam contra.versi.delegationes autē. de proba. Item si trepidāt vel mutāt colorem in facie.q̃ omnia ista indicia sunt signa falsi testimonij,hoc tamen totum relinquitur arbitrio iudicis inquirendum ex alijs coniecturis,nō ex solo pallore vel trepidatiōe, l.de minore.§.tormēta.ff.de questio.Econtra,testes q̃ ex forma statuti non possunt reprobari,non possunt inquiri.in cons.vij.q̃
116 incipit,dixiiOl.† q̃ euasit quendam accusatum.contra quē erat probatum q̃ cōmiserat maleficiū de nocte,& testes deposuerūt se vidisse per crepusculū lune,illa nocte nō fuit lumē lune,& ideo non poterāt vidisse,& sic fuerūt reprobati naturali ratione, sm Bal.in c.j.§.porro si dominū.versi.propterea dns.in princ.que
117 fuerit prima causa benefi.amit. Bal.in cōclu.An† testis qui dicit,cognoui occidentē sed nō occisum,p̃bet? dic qō si i inquisitione fit mentio de certo occiso,nō p̃bat.alias sic.ij.q.vj.can ei, qui appel.§.si quis libellos.bal.C.q̃ accusare nō possunt.l.data opera.Sz quid si dicat cognosco personam malefactoris,sed nescio ei⁹ nomē,vide Ang.ff.si ex noxa causa agat.l.j.versi.no. q̃ testis.
118 †Qualiter testes de adulterio p̃bent viō Ang.ff.de adul.l.q̃ sit.pone,Titius accusatur de incestu,modo duo testes p̃bāt cōsanguinitatē tantū.nō cognitionē carnalē,querit an sit probatū maleficiū.in quo requirit vtrūq̃ coniunctim probari: Veritas est qō facta est p̃batio ex cōiunctione capitulorū,& testiū.casus in ratione sui est in l. Gallus §.ille casus.ff.de libe.& posth.gl.in verb.inducere legē sm bal.q̃ pōt istā.q.in d.§. ille casus. versi.& est validissimū argumētum. vbi omino vide. Et subsequenter
119 †ponit arg.q si vnus testis probat veritatem ipse idem,& alius probat famā,q̃ cōmistis his probatiōibus, sit efficax probatio facta in causa ciuili.per glossam que est in l.ij.§.diu⁹. ff de testi.

120 De publicatione testium vide dū est.† Nā post examinationē sunt testes publicandi.Fit autē publicatio partibus presentib⁹ vel absentib⁹ citatis tamen Nam iudex exhibi.is sibi testium dictis illa leget in toto vel in parte per se,vel p notariū. Et demū dicet, habeanf̃ p publicatis vel publicate,& tūc redigēt in scriptis.vt i Spe.de teste.§.satis vtiliter & compendiose.in prin & ibi ponitur forma,qualiter publicatio debeat redigi in scriptis.& vide.l.si.C.de re iudi Publi
121 catio†Testium non potest peti ab eo,qui eos nō produxit,licet sua interfit. Jnn.in c.constitutus.vbi Jo.de Jmol. ert. de testi. Bal.in rubrica de controuer.iuuesti.& per Jnn.in c.constitutus extra de appella,& ibi videtur variare. Si vero si omittatur publicat o testium,non redditur iudicium nullum. Bal.in eo. tit.si de muesti inter do.& vasal.lis oriaf.c.j.versi.concludēdo dico,& c.
122 Sed numquid†facta publicatione testium de consensu partiuz poterit contra testes oppo.Ang quod sic in auth.si quis in aliquo.C.de eden.& ibi per Bal.ver.vlti.restat.vbi ponit que regrantur in publicatione.eius.quod est in mente testium.dic vt ibi patet.An sit necesse quod iudex pronuntiet dicta testium valere,& fidem eis adhibendā,vide per Bal.& Ang.in d.aut.si quis in aliquo.

123 Publicatis attestationibus †regulariter nō possunt amplius testes produci post didicita testificata. Fallit in pluribus casibus.vbi possunt produci post didicita testificata. Primus si inter alias personas agitur. Secundus,si sit diuersus modus agendi. Certius si sit nouus articulus diuersus ex veteri. Et quādo dicatur nouus articulus.vide in Spe.de teste.§.satis vtiliter.versi.illud autem notādum est. Quartus,si prime attestationes sint amisse Quintus si mutat indicia,& illud velit testis cōtra quē p̃ducantur, Sextus si confuse & obscure deposuerūt. Septim⁹,si testis synodalis deposuit cotā capitulo,& deponit iterū cotā delegato. Octauus,si examinator neglexit interrogare sup articulis sibi datis. Nonus i cā matrimoniali sm quosdā indistinctē. Decim⁹ si dē in integ.rest.vt iterū p̃ducat. Undecimus,in absentia p̃blandā & in causa appellationis. Duodecimus,i crimine falsi. Tertiusdecimus,in adiectiōe p̃valore,& deceptione. Decimusquartus,qñ nōdū didicit testificata,hz sūt testes publicati,vt s. dixi cū tractabamus de tēpore p̃ducēdi. Decimusquintus hz quosdā.si iudex indiscrete publicauit. Decimussextus, si testes sunt recepti ad ppetuā rei memoriā. Decimusseptimus, si princeps id expresse p̃ suū rescriptū cōcedat. Decimusoctauus in causa inquisitionis & in p̃ductiōe testiū reprobatoriorū. Decimusnon⁹, q̃ publicatis attestationibus pōt excep. peremp. op.& p̃bari. Nos casus enume
124 rat.Spe.in ti,de teste.§.satis autē.† nec in causa principali.nec

in causa appellationis possunt produci, tunc super nouis articulis quando testes iurauerũt dicere veritatem super tota causa. Imputatur enim parti, quasi omnia capitula non presentauerit, de quo per Inn. in c. fraternitatis. de testib. & per Ange. C. de temp. app. l. per hanc. vbi examinat materiam istã. Ideo non possunt testes produci post didicita testificata, vt i auth. at qui semel. C. de proba. & l. ij. C. sent. rescin. non pos. in gl. in verb. ferantur, qr timetur subornatio. qd est verum super eisdem capitulis. super alijs possunt testes produci, qr nõ est timor subornatiõis.
125 Ita tz Bart. in d. auth. †Item dixit Inn. in c. vltra tertiã ij. de testi. quod si per culpam iudicis testes non fuerunt recte examinati quod etiam publicato processu testes noui poterũt produ-
126 ci, & iterato poterunt examinari. †Sed potest queri nũquid de voluntate partiũ possent admitti testes post didicita testificata Bar. in d. auth dicit quod sic, & alleg. no. per Jo. And. i d. c. fraternitatis. de testib. In contrarium videtur dicendum qd istud non est introductum in fauorem partium, sed ob publicum fauorem, ne falsitates cõmittantur, & ideo tali fauori partes renunciare non possunt, vt l. quos probibet. ff. de posthu. & ita tz bald. in dicta auth. Ange. in conclusion. Quando testes vtriusqz partis sunt examinati, alij non, vel ex ordine dato a iudice, vel partium possunt post didicita testificata produci. Bald. vbi supra.
127 Testes †possunt produci post didicita testificata, si primi dixerunt nil scire vel non recordari. & idem in causa appellationis. Bal. in c. j §. si enim. quid sit inuestitura. in vsib. feud. & vide qd not. in l. si. §. fin. autẽ dubius. in gl. & ibi per Cy. C. de iure delib.
128 Possunt †testes produci ad probandum exceptionem post publicatum processum, nisi esset lapsus terminus statutus ad probandum. Angel. in auth. at qui semel. C. de probat.
129 Testibus examinatis † & publicatis, qr eorum dicta debent necessario cõcludere ad hoc, vt plene probent. l. non hoc. C. vnde cog. extra. de probat. c. in presentia. & C. de testib. l. nullum. quod vt fiat, est necesse quod assignent causam sui dicti necessario concludentem, vt in dictis iuribus, ideo circa redditionem causarum vidẽda sunt. Quid ergo, si testes dixerunt aliquid esse verũ, qualiter intelligatur. Vide Ange. ff. d peti. here.
130 l. pro herede. versi. no. ꝙ verũ. †Testis dz reddere rationẽ sui dicti per eũ sensũ, per quẽ percipit id, de quo testificatur. Inn.
131 in c. cum causam. in gl. de caus ij. de testib. Sed Pia. dixit †quod in quolibet actu corporeo sufficit reddere causam per visum, vt no in l. ij. C. de error. aduocat. vbi in causa auditus reddit rationem visus, vt ibi Cy. refert. Qualiter testes debẽt loqui ad probandam negatiuam directo, quoniam visus pro omni sensu corporeo accipitur largo sumpto vocabulo: apertius tamen deponi per nomen propriũ illius sensus. Facit quod no. ff. de acqui. pos. l. qd meo. § si vẽditorẽ. in gl. in verb. nõ minus. Vnde illud vocabulum visus, qñqz sumitur pro visione, quam sancti faciunt in spiritu Vnde in diuina scriptura scribitur, Opus est intelligentia in visiõe. Et sanctus Paulus in epistol. ad Ro. c. vij. dicebat, video autẽ aliam legẽ in membris meis repugnantẽ legi mentis mee, i. & eam in mẽbris meis sentio, & cognosco per rationem & sensum, Si testis per verbũ vidi, refert se ad sensum, probat, vt cũ dicit, vidi si. Si autẽ refert ad oculum mentalẽ vel intellectualẽ vt, qr dicit testis, sic videtur mihi. non enim probat cum dictum sit dubitatiuum magis, quã ratio dicti, vt no. ff. de arbi. l. diẽ proferre. §. pen. Et testis debet esse sensatus sensu corporis, sunt autem sensus quinque vt notatur in d. l. quod meo. & debet testis habere intellectum, vt id qd corpore videt mente intelligat id qd scit. Nam vt ait Aristoteles, in problematibus, Intellectus videt intelligẽs audit. Oportet enim nimiã fantasiam speculari, cũ inter ceteros sensus visus sit nobilior & verius visus predicatur ab omni sensu, vt dixi largo modo. vnde qui audiunt. si sic dicit, qr vidi, scio, salutatur ei⁹ dictũ, vt not. Jo. And. in c. testimoniũ. de testib. in antiq. tñ i diuisione opus est intelligentia, vt supra dixi. Itẽ visus interdũ ponitur pro actu anime,
132 & pro opinione, l. quid tñ. §. si. in si. ff. de arbitris. Stricte †autem visus, est actus, videns oculo corporali, & intellectuali. ff. de his que in testamẽto delen. l. ve. & est visus de colorib⁹, de magno, &
133 paruo, de factis & maleficijs, &c. †Possessio autẽ probatur per visum, & ipsum possidentẽ, vt j. dicã. Nã per testem pbatur possessio naturalis, & ex ea presumitur ciuilis. l. stipulatio ista. §. hec quoqz stipulatio. ff. de verb. obl. & quilibet presumit possidere, vt notat Inn. in c. cũ olim. de priui. & ne vxor pro marito. l. ob maritorum. & ff. de solu. Titia. & C. finium regũ. l. si quis. Super incor-
134 poralibus vero non est visio corporalis. †Et ideo qui dicit aliquem dominum, nõ probat, qr nõ cadit directe & vniformiter in visum testis: sed indirecte, & difformiter nisi testis nominatim causam adijciat. Sz visibilia vniformiter vidẽtur, s. organa oculi corporalis, in quibus etiam sufficit dictum testis nudũ, sine addita ratione, nisi sit de ea interrogatus, sed in dominio non sufficit dictum, sine ratione, secundum Inn. Idem si agatur de probãdo alio iure. vt de probãda obligatione: qr dicit testis, super articulo, qd Titius est mihi obligatus, dicit verũ esse, ista responsio testis nihil probat, qr est in formis. Idẽ si forte agatur de probãda hypothecaria ad fidem matrimonij: qr omnia ista talia iuris sunt, & habent plus iuris, quam facti. Idem si agatur de probando qd aliquis est mente captus vel furiosus. Nã non probat testis dicẽdo: qr vidi, nisi sigillatim adijciat actus, per quos discretus quilibet ita indicaret. Nam talia multum cõsistunt in iudicio recte rationis. Et plus habent rationis, quã sensationis potest quis faciliter decipi. Idẽ si vellet probare qd aliquis vagabundus, non enim comprehẽdit testis de facili, ꝙ sit detor originis vel domicilij. Tene menti ista, qr sunt valde notabilia. Bal. in cõclusion. & per Inn. in d. c. cum causam. de testi. materia s. dicta vide in Spec. de teste. §. iam de interrogatione vers. fiunt autẽ generaliter. & qualiter debeant deponere de quolibet corporeo sensu, vide eod. tit. §. nunc tractandum. versi.
135 pe cum testis. cum sequẽti versicu. †Si testis testificatur super his, que non percipiuntur sensu corporis, sed oculo mentis rationis non valet eius dictum, nisi rationem assignet. Inn. in d. c. cum causam & causa debet esse alia a dicto, vt no. ff. de leg. l. nõ omnium & ff. de officio procura. cesa. l. fin. & causa debet esse
136 congrua. Item †bona ratio testis facit bonum esse dictum, mala ratio malum. ff. de do. except. l. ij. §. circa. ff. de cõdition. & demonstrationi. l. cum tale. §. si. Item ad id adaptatur dictum testis, ad quod ratio. ff. de acqui. pos. l. j. §. per procuratorem. Bal.
137 in conclusion. †Testis debet interrogari a iudice de causa scientie: scilicet, quare illud sciat. Et si iudex non querit, presumitur in ipso malitia, qr omittit ea, que suo officio, & solertie incumbunt. debet enim petere & interrogare de causis. Si vero iudex interrogat, & testis nihil respondit: vel forte nõ bene: iudex nõ debet interrogare: vt in c. cum clamor. de testi. Si autem iudex omisit interrogare de circunstantijs singulis non substantialibus, vt de loco, & de tempore, & cõtestibus, & simil. tunc testes nõ sunt repetendi & reintegrandi. Si autem omisit interrogare de principali re: vt in titulo in prescriptione: & similib. tunc testes debent repeti: qr fuit culpa iudicis, non partis. Ita notabiliter tenet Inno. in c. per tuas. in ver. negligentie de testib. bal. in cõclusione.
138 †Testi sufficit reddidisse causam sui dicti semel: nec de causa vlterius est interrogãdus sed de circunstãtijs, siue annexis & cõcomitantijs sic: vt de loco: tẽpore: & cõtestibus: ne videantur suspecti: vt de testib. & sim. lib. hec enim nõ sũt causa sui dicti, sed circunstantie ad veritatem inuestigandam. Inn. in d. c. cum causam, & sufficit depõere tali modo quod includatur causa scientie,
139 secundũ Fran. Accursium. & Bal. in conclusione. †Quero dicit statutum quod testes debẽt de causa scientie interrogari, aliter non valeat depositio eorum, an si non respõderint in causa scientie, eorum dictum valeat. Videtur quod sic: vt in d. c. circulum. secundũ Inn. nam omnimodo interrogatio est falsa, si superfluat cum sine interrogatione respõdit. ff. de interrogato. actio. l. si sine. Item testis cogitur respõdere, cum solum factum dixerit. C. de appellationib. l. ampliorem. §. in refutatorijs. Item hoc esset quedam inculcatio, & superfluitas verborum, que fugienda est & confutãda. vt notatur in. l eius, qui in prin. ff. si cer. pet. Item qr mens & ratio statuentiũ sequenda est. ff. de excusatio. tuto. l. scire oportet. §. sed & si. maxime quia statuti ratio est vt possit calliditatibus obuiari: non certam rationem corrumpere. Ad idẽ de acquirenda hereditate. l. illud. in ratione sui. Item paria sunt, siue testator vna ratione probibeat alienare extra familiam: siue duabus rationibus. Nam vtrobique causam probibitam designare videtur. Alij dicunt contra: quia non debet recedi a iecta forma statuti. Sed ista est ratio rudis: qr hic non fuit sa forma, sed sub verborum compendio inclusa: & expressum tur id, qd sub verborum compendio continetur: vt nihil dicatur omissum, cum totum legi possit, l. prima. in principio. ff. de his que in testamẽto delentur. & l. prima. C. de precibus Impera-
140 ri offerendis. †Quid econtrario, statuto cauetur; quod testibus credatur contra nobiles licet non reddant bonam causam dicti sui. Pone ergo, deponit contra magnatẽ, qui videlicet iterrogatus de causa dixit, sic: vel credo, vel habeo vxorẽ, vel quia est Rex Francie, an probet. Videtur, quod sic, quia assertiue deponit. Sed in contrarium est veritas. Et ad hoc mãifeste est factum ipsum statutum, qr pari ratione admitteretur cecus ad testificandũ de coloribus. Nempe hic suũ dictum destruxit, qui inepte isensate deponit. ff. de do. exce. l. ij. §. circa. Et ideo debet statutũ intelligi, quãdo causa aliquid conferat dicto, puta adminiculũ, vel presumptionẽ, ideo narratio nihil facit. Aliud enim est malam causam reddere, quod qualitatis vitium significat, aliud penitus nullam & impertinentem, quod significat vitium substan-

ſubſtantie. ff.de dolo.l.ꝛ elegāter.§.j.ꝛ C.ad exhi.l.ſi res tuas.
141 verſi.ſi vero.cum ſimilibus.Bal.in concluſ.† Teſtis non de-
ponēs de cauſa,q2 non fuit interrogatus,probat vt no.C.de te-
ſtibus in l.ſolum.ꝛ per Bar.in conſi.cx.incip.quidam Maſſio-
lus.teſtis non reddens cauſam ſui dicti an probet vide Ange.
in l.cū hi.§.vult igitur.verſi.vult igitur.ꝛ ff. de tranſactionibus.
l.quid ergo eſt queſitum.ff.de infami.ꝛ per Bal. in repetitione
l.edita.C.de edend.ꝛ per Bart.in l.j.in princ.de noui oper. nun
142 cia.† Si teſtis interrogatus de cauſa ſcientie dixit quia ſic re
perio in meo memoriali quod de hoc feci,probat,vt probatur in
143 l.iubemus.ibi,ſubſcribere nō differāt C. de teſtam.† Teſtis in
cauſa ſcientie dicens,quia preſens fui,probat viſum,ꝛ auditum
alterius.Bal.in c.j.de controuer.inter do.ꝛ vaſal.de inueſtit.in
vſib.feud.Quid ſi teſtis in ratione ſui dicti de re tangibili dixit,
quia tetigi,an probet? Vide Bar.in l.fi.C.de peri.no.lib.xj.Te
144 ſti † deponenti per verbum credit, in his que ſunt de peritia
ſue artis,an credatur? Vide Bal.in l.data opera.verſi. nam in-
terdum.C.qui accuſare non poſſunt.ꝛ vide Bartolum in conſil.
145 cx. Teſt.s† qui dicit neſcio, non debet interrogari de cauſa
ſcientie quia vbi non eſt ſenſus,non cadit probatio.Bal.in rub.
C.ſi ex falſis inſtrumentis.Et intelligitur tunc deponere de ve-
ritate non de fama,Baldus in additio.Specu.in titulo de ſen-
146 ten.† Qualem autem rationem debent reddere teſtes, qui de-
ponunt circa filium ſeu ſororem pro emancipato,ꝛ qualē quan-
do ſuper communi opinione,ꝛ qualiter tūc formetur articulus?
147 Vide Bal.in l.ij.C.ſi aduerſ.rem iudica.† Ad probationē do-
minij teſtes habent deponere de facto,non de iure:vt not. Cy-
nus.C. de probationib.l. cum res.ꝛ vide in Specu. de teſte.§.
nunc tractandū.Quid enim ſi quis petit fundum,teſtis qui di-
cit,vidi alluuionem probat: vt dicit Bartolus in ſuo tractatu
Tyberiadis.ꝛ vide per Angel.in l.ſciendum.in repetitione: ff.
148 de verbo.obligationib.Teſtis,†qui dicit, vidi quem eſſe ſanū:
vide C.de mend.vali.lege.j.libro xj.Quid,ſi dicit,quod vidit pu
blicum inſtrumentum,an probet: vide Bartolum in authenti-
ca,ſi quis in aliquo.C.de edend.Pro materia vide in Specul.
149 de teſte.in princip.verſicul.item,quod non perhibet.† Teſtis
dicens quod Titius furatus eſt cappam Martini,probat do-
minium iudicio legis: vt poſſit ferri ſententia ſuper re furtiua,
non vt poſſit declarari,do Bal.in rub.C.ſi ex falſ.inſtr.verſicu.
150 rurſus ego ſcio. Teſtis† qui dixit vidi quod loquebatur, licet
vox ſit quoddam abſtractū a viſu ex interpretatione legis pro-
bat.Bal.in rubr.C.ſi ex falſ.inſtr.ꝛ ibi dicit quid in corporalib9,
151 quando teſtis,dicit quia vidi. Teſtis† quando dicit, vidi quod
talis dixit verba diſplicibilia,probat, non per ſententiam intel-
lectus,ſed per rationem. Bald. vbi ſupra. Teſtis inductus ad
probandum defenſionem dicens,quia vidi, probat per Barto.
152 in conſilio cx.incip.quidam Maſſiolus.† Teſtis qui deponit
de cauſa viſus idonea, qui loquitur groſſo modo, probat etiam
auditum,cum viſu.Bald.in l.j.C.de confeſſ.probat etiam teſtis
reddita cauſa per ſenſum exteriorem proximum, et aptum na-
tum illam ſenſationem, de qua queritur, ſuſcipere, ꝛ ſunt ſenſus
exteriores quinque:vt not.ff.de acquir.poſſeſ.l.quod meo.ꝛ per
Inno.in dicto capi.cum cauſam. Et eſt quidam ſenſus interior,
qui eſt in prima parte cerebri,qui dicitur ſenſus cōmunis, ſicut
centrum quod ad omnes ſenſus refertur qui habet virtutem
diſcretiuam.Nam viſus videt,tamen neſcit quod aliud ſit vide-
re,ꝛ aliud tāgere,q2 ſolū de coloribus poteſt ſenſare.Sed ſenſus
communes omnia in preſentia habēt obiecta. imaginatio vero
etiam in abſentia fit,Ratio vero eſt altior virtus, excedens ſen-
ſum intelligentia ꝛ potentia adhuc vniuerſaliter ſecundū Boe
tium in libro de Conſolatione. Baldus in concluſion. Conclu-
de ergo,quod tria ſunt argumenta apud Legiſtas,ſcilicet peti
tio actoris,exceptio rei,probatio probantis per cauſam veram
Si petat cauſaꝫ circa probationē argumenti demonſtratiui nō
tenet.de quo ſubtiliter ꝛ plene no.ff.de legib.in l.de quib.i repe
titione mea,vbi tractaui de forma traditionis cauſe a teſtibus,
ſcdm ſingula predicamēta,ꝛ fuit intentio Bal.preceptoris mei
quia tamē morte preuentus tractatū reliquit incompletum qui
153 vltra etiaꝫ,quam Legiſtis expediat, cuꝫ intellectu volauit ad
ea que nō poſſunt intelligi:ergo nec probari,niſi p ſummos vi
ros,qui conoſcant genus ꝛ differentiā:ſicut ſunt vitia tacita, ꝛ
virtutes que generātur ex actibus,quis dabit mihi pennas,vt
154 colūbe ꝛ volabo?† Tu aduocate etiam reſpice,an probatū ſit
verbū principale libelli,quod ſubſtantiā voco,ſeu ſubſtantiuū,
ꝛ deinde inſpecto ſubſtantiuo reſpice adiectionem. dicunt grā-
155 matici,ꝙ adiectiuum verbi eſt aduerbium.Ego dico,†qō adie
ctiua libellorum ſunt cōditio,modus,cauſa, demonſtratio, qua-
litas,locus,tēpus,quantitas,cōniunctiua,participia,gerūdia, ꝛ
156 aduerbia.† ꝛ ideo dubium†ſolet eſſe. ſi egi cōtra te dicens ꝙ
tu promiſiſti mihi pure,ꝛ probo quod ſub cōditione que extitit,
vel ſub die que preterijt,an ſit probatus libellus. Probo enim
equipollēs eius qō intentaui.ꝛ ſic videtur ſufficere,arg.C.de in
ſti.ꝛ ſubſt.l.ſi mater.In cōtrarium q2 videt alius contractus,ex-
tra de fide inſtru.c.cum Io.eremita. Dic quod pluralitas non
preſumitur in his que poſſunt eſſe vnum ꝛ idem.ff.de lega.ij.l.j.
ꝛ ff.de iureiu.l.eum qui.§.in popularibus.ꝛ not.C.de err.aduo.
l.ij.per Iacobum Butrigar.in lectura. q2 eum medium per qō
formaliter concludit,non ſit idem,ſequitur diuerſitas, q2 vnum
concludit libellus,ꝛ aliud concludit probatio,ꝛ non eſt dubium
quod ſi conditio penderet, quod non eſt intentata huius cauſa.
ff.de condict.indebiti.l. Iulianus.§.j.ꝛ quia determinatio adie-
cta petitioni actoris per teſtem habet oppoſitum ad id, cui op-
ponitur ꝛ additur. Facit quod not.ff.de in integrum reſtitutio.
157 l.nemo videtur.Et econtra†maior eſt dubitatio,ſi dico me mu-
tuaſſe ſub conditione que extitit. ꝛ probo quod mutuaui pure.
Nam determinatio addita per teſtem,eſt argumentum,non de-
tractio,ſed tamen quia preſupponitur diuerſum contractum nō
probat.ff.de verborum obligationi.l.j.§.cum adijcitur.Idem di
cas de modo idem de cauſa,dummodo ſit finalis,nō impulſiua,
quia talem non eſt neceſſe probare.Hoc patet ff.de inſtito.l.ha
bebat.ꝛ C.de do.ante nup.l.ſi preſidi.facit gloſ.C.de ſen.l.cū eo
158 rum,qui.in verb.preſtarent † De demonſtratione dic qō ſi ab
ea denominatur id totum quod petitur.ꝛ ſine ea non habet cer-
titudinem,quod debet probari,alias probatio eſt incerta Exem
plum,dico quod vendidiſti mihi ſeruum habentem criſpos ca-
pillos,nam ab hac parte eſt totus aptus cognoſci, vel vēdidiſti
equum ſtellatum in fronte,ſi teſtes dicant hominem venditum,
ſed neſciunt an ſit criſpus,vel equum, ſed neſciūt an ſit ſtellat9,
non probant:quia poſſet hic eſſe fallacia ꝛ circunſcriptio ſi vnū
deberetur p altero.Sed quedam ſunt demōſtrationes,quibus
certus,verus,ꝛ clarus intellectus poteſt haberi, licet teſtis di-
cat ſe neſcire has demōſtrationes. probāt tamen ſicut ſunt de-
mōſtrationes ſubſtātiales:arg.dicte l.j.in fi. De qualitate dictū
eſt in ſuperioribus. Item de loco. Item de tempore quādo cer-
tum ſcribit actum. Idem quādo eſt de ſubſtantia.ff. de neg.geſ.
l eum actum. De quantitate autem vide ff.de ope.no.nun.l.nō
159 ſolum.§.ſed vt probari.† Circa coniunctionem dubitatur, accu
ſo Titium ꝛ Seium quod intulerūt Petro duo vulnera ex qui
bus mortuus eſt,ſi non probo de Seio ſed de Titio,an Titius
condemnetur,argumen.quod ſic.C.de his quibus vt indi.l. mi-
noribus.ꝛ ff.de interrogat.ac.l.qui ſeruuꝫ ꝛ ff.de manumiſſ.teſt.
l.ſi ita fuerit ſeruis.§.ſi.quia copula cadens inter perſonas prin
cipaliter copulatas, reſoluitur in ſuas regularitates. ff.de con-
dit.ꝛ demonſtr.l.falſa demonſtratio.§.ſi.ff.de vſufr. accre.l.ſi mu
lieri cum liberis.De participio,dic quod eius probatio ſuum tē
pus exigit.ff.de teſta.milit.l.Titius priuſquam.ꝛ ff.de [illegible]ora.l.in
delictis.§.ſi extraneus.Tempus enim plerūque poteſt eſſe cau
ſa abſolutionis,ꝛ condemnationis veri ꝛ falſi.C.de furt.l.apud
antiquos. De gerundio,dic vt C.de his qui lat.vel al.cri.l.j.Nā
attrahit plerunque ꝛ abſorbet in ſe totū actū. Aduerbia quoqꝫ
ſepe idem faciunt.ff.de neg.geſt.l.Pomponius.Bar.in repeti.
quam fecit de l.edita.de eden.in fi.Teſtimoniuꝫ probatoris nō
requirit cauſam ſi teſtes non interrogantur de cauſa,in his que
ſunt facti ſenſibilis,nō dico in his, que nō ſunt in quibus ratio
debet eſſe iuncta cum ſenſu de neceſſitate,alias non ſit probatio
ſecundum Innocentium in dicto capitu. cum cauſam. de teſtib.
160 Sed†nunquid idem in teſtimonio reprobatorio. Iaco. Butr.
in ſua queſtione que incipit,queſtio talis eſt,quidam petit a Ti
tio, ꝛc.dixit eleganter, quod quando teſtis non reddit cauſam
interrogatus,non ita perfecte pbat,ſicut ille qui reddit bonam
cauſam:ideo tabellio talibus prepōderat teſtibus,ꝛ per eos nō
161 reprobatur. Item,†quando teſtes ſunt contrarij ij,qui reddūt
rationem,preualent,ſecundum eum,quod eſt notandum quod
alibi nunquam inueni.Apparet ergo qō duo teſtes reddentes
rationem legitimam preponderant totidem dicentibus vera
eſſe nō interrogatis de cauſa,quia vera redditio cauſe preualet
cauſe preſumptiue,in his in quibus concluditur per viam iuris,
ꝛ nō rationis,ꝛ non per ſenſum corporis.Eſt enim certuꝫ quod
ſine redditione cauſe non reſultat probatio, ſecundum Innocē
162 tium in d.c.cum cauſam.Et adde,†ꝙ notarius ꝛ teſtes tenētur
ad intereſſe partis,non ſolum falſitatis ratione, ſed etiam erro-
ris:q2 error in tabelliōe,ꝛ teſte eſt lata culpa.l.ſi.ff.de magiſt.cō-
uenien. Obliuio autem in teſte non eſt lata culpa,ſecundū Inn.
in c.qualiter ꝛ qñ.de accu.bal.in l.pſbyteri.C.de epiſ.ꝛ cle An
teſtis deponēs de auditu pbet? Reſpō regulariter,ꝙ nō.Fallit
in caſu l.pen.ff de probatio. Et vide per Io. And.in tractatu
quem ipſe fecit de teſtibus,ꝛ per Bal.in l.in ſumma.§.idē La-
beo.ff.de aqua plu.arcen.verſ.poſtea mouet gl.ꝛ iij.queſt.ix.c.te
ſtes.§.i.in gl.ꝛ vide Spec.in tit.de teſte,in princip. verſic.quid
ergo ſi vero ꝛ mulieri.ꝛ vide diſtinctionem Ioan.And extra de

164 testib. c. ij. Si testis † dicit se credere, vel sibi videri, non valet eius testimoniū: vt ff. de arbi. l. diem proferre. §. si plures. q2 ista verba magis ad iudiciū quā ad assertionē facti verificantur, arg. eod. tit. l. qd tñ. §. j. Bal. in conclusio. Testis an probet qñ dicit, mihi videtur. Vide per Ang. in repetitione l. sciendum. ff.
165 de verborum. oblig. † Testis interrogatus de diffinitione rei debet respondere secundū vltimā expositionē prime gl. l. j. ff. si cert. pet. Ex qua nota quod diffinitiones que sunt iuris, pertinent ad doctores, quia intelligere, ꝛ scire constat ex diffinitione, vt in dicta glossa. Ex hoc presumitur quod dictum est, videlicet quod testis interrogatus de diffinitione debet respondere, ꝛ si dicit nescio, non probat: q2 primam vocem non intelligit secundū Bart. qđ tamen limita esse verū si testis deponit sine redditione cause secus si cām assignauit. Exemplū, testis interrogatus de fama dixit vera esse. ¶ Interrogat⁹ quid sit fama, dixit nescio. Iste non probat, q2 non cadit cognitio in intellectu suo, si nescit. Sed si dixit nescio, nihilominus probat quia ius dixit se
166 nescire non factū. ¶ † Sed in possessione si dixit Titiū tenere ꝛ possidere, ꝛ interrogatus quod sit possessio, dixit, nescio, bene probat: vt no. in gl. in verb. stipulet. ff. de verb. obligat. l. stipulatio ista. §. hec quoq3. Nā ex quo vidit aliquē detinere presumitur ille possidere: vt not. per Inno. de priui. c. cū olim. Et oīs qui recipit reditus, presumit habere aliquod ius administrādi: vt in l. j. §. exercitorem. ff. de exerci. non tamen exigo aliquo casu quod testis sciat perspicaciter diffinire, cū etiam imperiti testes adhibeant, nec requirit in eis, nec exigit iuris industria sed sensus: vt not. C. de vsur. l. prima. sed quod sciat quandam grossam diffinitionem verbi gratia, in fama si dicat famam esse commune dictū gentiū, ꝛ in possessione, si dicat possessio est fructus percipere, ff. quibus modis vsusfruc. amit. l. Pomponius. ¶ Nam sufficit eum intelligere factum, ꝛ affectum scire, dummodo plene sciat et plene deponat: quod notat Innoc. in cap. cū cām. de testibus, ꝛ dicam infra. Ex predictis patet, quod testis potest interrogari quomodo intelligat verba iuris. Item patet quod non tenet
167 iura scire: vt not. ff. de infa. in l. Lucius. Et aduerte † quod interdum ius ponitur pro facti qualitate. l. si non. C. si certū petatur.
168 † Item testis debet habere notitiā sensus, non impressionem intellect⁹, q2 aliud est presumere, ꝛ aliud est videre: arg. l. j. ff. de his q̄ in testamento delent. Nā officiū testis est, vt eius testimoniū non transcendat sensum corporis de parte, vt notat in l. qui testamento. §. ꝛ veteres. ff. de testa. ꝛ ibi Bal. ¶ Item licet dictū testis debeat fundari in sensu, tamē ꝛ in intellectu debet fundari. Unde ꝛ Aristoteles in problematibus, Intellectus videt, ꝛ intellectus audit. Adde quod dictū testis non presumit cōtra solennitatē, extra de probat. c. in presentia ꝛ not. in l. fi. ff. de pto. stipul. ꝛ presumit, quo ad veritatē hoc modo. Nam si sunt testes numero sufficiētes presumunt vera dixisse, vt Institut. de inutilib. stipul. §. item verborū. Sed si est vnus testis est presumptio hominis non legis. dic vt in l. admonendi. ff. de iureiuran. Item
169 † quando testes sunt quasi contrarij, presumit pro dicto testis non quo ad probandū, sed debent testes ad concordiam reduci, ꝛ elidi probatio: vt extra de testibus, c. cum tu. sed illud limitat Innoc. esse verum in numero pari: secus in numero dispari. de officio delegati. c. cum contingat. Et sic dicunt quidam quod dicta testium iuuantur, vt excusentur a contrarietate solum ad penam criminis euitandam, non ad probandum: vt in d. c. cum tu. ꝛ l. sed ꝛ si possessori. §. si cum de hereditate. ff. de iureiurā. facit etiam quo ad probandum: vt ff. de interro. ac. l. de etate. dic, quod ratione contrarietatis non probant: q2 se inuicem collidūt, tamen nemo punitur q2 non constat quod falsum dixerit vt notatur de iureiur. l. cum duobus. §. fi. Nec obstat. §. si cum de hereditate. q2 ibi testis non erat suspectus ex probatione contrarij, quod not. ideo testis excusatur, ꝛ non probat: vt in d. c. cum tu, quia pbatio debet esse necessaria, sed excusatio sufficit quod sit
170 possibilis. ꝛ dicit Innocentius, quod attestationes † sunt interpretande in meliorem partem. de elec. c. dudum ꝛ facit quod no. de preto stipu. l. fi. ꝛ vide Bald. in l. j. ff. si certum petatur. ꝛ d. §. si cum de hereditate. Angelus in conclusio. Credulitas etiam iustis rationibus a teste concepta non nocet tertie persone. ff.
171 de in rem ver. l. iij. §. ꝛ fi. Bal. in conclu. † Testis interrogatus an Titius sit bonus vel malus et dixit quod sic. Interrogatus de causa scientie dixit quia sum vicinus, probat. Iac. de Beluiso in aut. de testibus. §. ꝛ licet. versi. arg est in hoc. si vero interrogatus de causa sciētie dixit scio quia scio an probet. vide per doctores in l. si quis ita. § ij. ff. de testamen. tu.
172 I testis † interrogatus de fama, dixerit vera esse cōtenta in articulo, nisi dicat, de causa ꝛ de personis a quibus fama habuit ortū, non probat famam, licet de his non fuerit interrogatus. Innocentius in c. cū oportet. de accus. Et ideo sis cautus qñ incūbit tibi onus probādi famā, q facias interrogatoria de causis, ꝛ personis a quibus habuit ortū: vel saltem instruas testes quod dicant de cā, ꝛ de personis. Sed tamen licet istud sit dictū Inno. non video cām quare si testis nō interrogatur debeat hoc dicere, cū nō debeat esse verbosus. l. ampliorem. §. in refutatorijs. C. de appellationi Sed tñ bene est dubi. cōsiderato quod fama non cadit in sensum testis directo. Ang.
173 in conclusi. Item testis † qui dicit publice dicit non probat famam, q2 posset vnus publice dicere. idem si dicit quod palam vel a pluribus dici audiuit. Bal. in addi. Spe. in titu. de senten.
174 Testis † interrogatus de veritate dicit se nihil scire, intelligit scilicet de veritate. Si vero deponit super fama, refertur ad articulos non probatos. Spec. in tit. de noto. crimi. §. fama. in fine.
175 Testis † qui probat famam, non solū intelligit probare famam eorum de quibus testificando sufficientem rationē reddidit, sic dicit Bal. in repetitione. l. ea quidē. versi. item quero. an infamatus. C. de accusatio. Pro saluando testes deponētes de fama vide Ang. in l. inter oēs. versi in text. ff. qui satis. cog. De teste deponēte de fama alicuius, Vide Ange. in aut. de mona. in prin.
176 Testi † vero non credit de infamia alicuius, nisi adduciat iustā cām ꝛ legitimā scientie, Innocen. in cap. cum oportet. de accusationibus. Testi non est permissum iudicare qui sunt iudices discreti: ea enim tantū iudici competunt. ideo specifice testis deberet dicere personas, apud quas est infamatus is, contra quē inquirit, ꝛ non debet dicere in genere, ꝛ hoc ante formatā inquisitionem. Postea enim non habet locum probatio personarum secundum Innocē. ꝛ hoc quando infamia dicitur apud aliquos esse. Sed si cōmunis opinio est apud maiorē partem gentis vicinie sufficit deponere de infamia in genere sine specificatione
177 singulorū secūdū Inno. in cap. cū dilectus. de accusa. Testis in causa appellationis debet probare per id qđ incidit ante bo. motam de antiqua fama. secūdū Abba. in capit. super eo. de te-
178 stib. vel eo quod scit certum esse. Bal. in conclu. Credulitas in teste non excusat a calumnia in iudicio, nisi adsit veritas. Sed in cap. fi. de iuresu. tene menti pro testibus: vt cū deponūt verū esse. non credulitati, sed certitudini veraciter debeant inherere. Bal. in conclusione, ꝛ de qua certitudine debeat deponere. no. singulariter Innocen. in cap. fi. de iure. calum.
179 Testis rusticus † interrogatus super articulo possessionis, dicit q talis tenet ꝛ possidet: interrogatus quō scit, dixit q2 vidi quod talis tenuit, ꝛ vidi quod possedit tanto tpe. cū rustici nesciant quid sit possidere intelligitur de possessione que est facti, gl. est in verb. stipuletur. ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista §. hec quoq3. Adde in arg quod not. ff. de condi. ꝛ demonst. l. quibus diebus. §. dñs. ꝛ l. nec seruus. ff. de pecul. licet aliqui impugnent illā gl. ꝛ male. Et dicūt qđ si hoc esset verū nullus vnquā vinceret iterdicto vti possidetis, in quo nō sufficit detētatio. l. si an §. creditores missos. ff. vti possi. scđm dictam gl. q2 non probat ciuilis possessio nec obstat. d. §. hec quoq3 q2 illud ibi non disponit ad hoc vt stipulatio nō vitiet. Sed Barto. ibi dicit qđ ipsa dicta glo. bene dicit. Nam cum testis solum habeat deponere de eo qđ sensu percipitur, l. testiū. C. de testi. ꝛ ff. de testa. l. heredes palam. §. in testamētis. Si vellet deponere de possessione iuris, non valeret eius dictū quia illa non percipitur sensu. Sed hoc non est verū quia per istas probationes resultat possessio iuris. Verbi gratia, depono quod mutuasti centū, ꝛ si testis deponit, quod mutuasti, ex qua probatione resultat obligatio, ꝛ sic in casu nr̄o probata hac detentatione facti, resultat possessio iuris lege, quedam. ff. de rei ven. ꝛ l. ij. C. de acquiren. poss. l. j. §. in amittenda. ff. de acqui. pos. ꝛ ff. de sol. l. Titia. Ange. in conclusione.
180 Testis, † qui dicit qđ aliquis possedit decem annis, ꝛ non dicit de quibus, non probat: q2 testis singularis non pbat. Bal. in d. versi. item debent deponere. C. de edict. diui Adriani tol. ꝛ in l. Celsus. versicu. quero dicitur. ff. de vsucapio Si testis dicit quod vidit aliquem possedisse decē annis ꝛ plus. illud plus nihil releuat in teste. De quo per Barto. in l. cum filius. §. pen. de leg. ij. ꝛ l. ꝛ si post tres. vers. ꝛ ista faciunt. ff. si quis cau. ꝛ vide in nostro repertorio sup verbo plus. Testis qui dicit talis possedit semper non dicit falsum, licet probetur illū aliquando non fuisse. Bar. in l. j ꝛ in l. in insulā ff. sol. mat. Quid si plures testes deponant sup possessione ꝛ aliqui probāt q Titius possedit. alii qui q Seius possedit: Dic qđ pbant quemlibet retinere de facto, cū plures nō possint possidere insolidū eandem rē: vt l. si §. ex contrario. ff. de ac. pos. ꝛ talis interpretatio fit p gl. in l. stipulatio ista. §. hec quoq3. in ver. stipulet. ff. de ver. obl. ꝛ ibi Bar. Ang. in
181 concl. Testis † qui dicit se scire qđ Titius possedit p annū patiēte Seio, ꝛ nō reddit rōnem scientie, q2 non fuit interrogatus non probat quia non deponit per aliquem sensum corporeum faciunt que dicit Bal. in rub. de controuer. inuesti. ꝛ patet ibi.

Testis

182 Testis † inductus ad probandū mutuū, si dicit, scio φ talis numerauit tali in mea p̄sentia tātam pecuniā, ipse recepit, ex hoc presumit mutuum. per l. cum quid. ff. si cer. peta. Quid si testes dicant, vidimus quod mutuauit sed non recordamur de quantitate: Non probant, nisi aliter possit coniecturari de quantitate. Bar. in l. admonendi. ff. de iureiur. Sed an est necesse qd̄ dicāt, vidimus numerari: Dic qd̄ sic. ff. de condict. indeb. l. cū seruus. Vide de hoc in Specu. in tit. de teste. §. j. in ver. sed pone egi cō
183 tra te ad decem. † Si testes probant, vnus de quinq̄, alius de decem, an debitū in quinq̄ sit probatum. Dicitur quod sic, per capi. j. de arbit. ⁊ per l. j. §. si stipulāti. ff. de verbo. obli. ⁊ ibi not. p Bar. ⁊ per l. diem proferre. §. si plures. ff. de arbit. vbi, in maiori summa inest minor. ⁊ per c. nihil extra, de verb. sign. In ɔ̄riū facit, quia si testes discordant in re, non probant, vt in c. cum ecclesia. de cau. pos. ⁊ pp. Et p hoc tenet Damas. Spec. videt tenere contrariū in titulo de teste. §. j. In aliis tamen terminis loquit, scilicet cum testes deponunt solutam decimam. quorum vnus dicit de decem corbibus grani, alter de quinq̄, vel si deponunt sic, q2 vnus dicit, quod vidit condēnari decem homines, ⁊ alter quinq̄, nā ad ꝓbandū ius decimaꝝ ⁊ iurisdictionis, talis est varietas, ⁊ diuersitas in numero, ⁊ etiam quod plus est in substantia rei decimate, vel in substātia visus, in iurisdictione nō viciat dicta testium deponentium de decima soluta, vnus in auro, alius in argento, vel vnus de solutione frumenti, alius hordei, vt not. Jo. And. in c. qualiter ⁊ quando. de accusationib. De q̄stione autem predicta, probatio numeri limitati, siue quantitatis est de substantia quo ad testes. Si enim deponunt de diuersis summis, apparet quod non deponunt de eadem in qua fuerunt ambo presentes, ⁊ sic non sunt contestes quod est necesse vt C. de testib. l. testiū. Nā pluralitas summaꝝ infert in pluralitatem concretam, ⁊ dispositiuam. l. cum centum. ff. de adimen. leg. ⁊ in l. quinquaginta. ff. de pba. Facit quod no. Bar. in l. triticum. ff. de
184 verb. obliga. cum ius † ciuile in testibus discordantibus de valore rei, siue estimatione, dicit qd̄ plus credit duobus affirmantibus quam mille negantibus, vt in d. §. si plures. quod non est verum, vbi negatiua potest cadere in sensum testis: puta, quod iste liber me⁹ non valet triginta quidā dicunt qd̄ sic, quidam qd̄ non. stabitur maiori numero, vt l. j. in princip. ff. de vent. inspi. Si vero est par numerus, preualet dictum ipsorum, qui deponunt de minori. Et hec est identitas substantie, super qua deponunt, id est ipsa res. sed in mutuo cū discordant in summa, discordant in substantia idcirco non probant scd̄m Damasc. in d capit. j. de arbit. cū quo teneo ratione predicta. Et predictis adde, qd̄ not. Cyn. in l. in bone fidei. in fine. C. de iureiur. Ang. in cōclus. Qualiter sit intelligatur φ magis creditur duob. affirmantib. quam mille negantib. not. ff. de arbi. in d. l. diem proferre. §. si plures. ⁊
185 vide Bar. in l. heredes. §. j. ff. de testa. in princip. † Testis, qui examinabat in palatio Potestatis sup vno articulo, dicit contractū celebratū in palatio Episcopi super alio, dixit in hoc palatio, saluat eius dictū, q2 pronomē hoc, est solū demonstratiuū ad oculum corporis, l. nemo dubitat. ff. de heredibus institued. Sed ⁊ iura incorporalia demonstrantur per pronomē hic. hec, hoc, vt videre licet. ff. de seruit. rust. ⁊ vrb. licet glossa dicat contrarium, ⁊ male, in l. Meuius. §. duobus. in verb. hanc eand. ff. de leg. ij. ⁊ ibi per Bar. Unde in casu proposito dictum testis refertur ad oculū mentis ⁊ intellectus, scilicet hoc palatio, id est, episcopi, de quo dixerat. s̄, non ad oculum corporalem. argu. extra de test. ca. cum tu. nisi causa cōtrarietatis euitande intelligerem quod demonstraretur res corporalis, per ea que not. d. §. duobus. ⁊ ita notat Bartolus in l. j. in princ. ff. de no. oper. nunciā. Sed aduerte quod ipse dicit, quod dictum testis saluatur et sustinetur. Limita hoc esse verum quantū ad penam euitandaꝫ, non quantum ad probationem quia dubia probatio interpretatur contra producentem testes. Item dictum Bartoli puto esse verum in eodem teste sic deponente. Quid autem in diuersis: vt si duo testes examināt in capitulo, ⁊ vnus dicit quod fuit in palatio dn̄i Pape, alius φ fuit in hoc palatio, per ea que dicta sunt s̄. per Bar. patet qd̄ non possunt sustineri eorum dicta,

186 In testibus † requirit aliqua qualitas: puta, quod sint pares, φ si vnus dicit de se, ⁊ de socio, ⁊ similiter alter: q2 sunt singulares non probant. In contrarium facit. ij. q. vij. c. querendum. Sed pro opinione prima vide. quod notat Bald. ext. de elect. c. bone memorie. ⁊ per eund. Bald. de testib. l. testium. ⁊ in c. j. quot testes sunt necessarij ad probādum inue-
187 stituram. in feud. † Quando testes sunt singulares, vide quod not. Bal. super rubr. de controuer. inuesti. ⁊ in c. sacramentum. de consue. re. feud. vbicumque ordo, vel narratio facti non permittit aliquid simul fieri, sed successiue, illud dicit fieri simul. ff. si pars heredi. pet. lege, antiqui. ⁊ de sta. ho. l. Arethusa. Et ideo testes qui viderunt successiue per rimulam adulterantem, vnus post alium non dicuntur singulares sed simul vidisse. iij. q. ix. c. nihilomin⁹. in gl. Et per supra dicta potest dici quod bene probatur vsurarius per testes singulares. quia concordant omnes in perceptione vsurarum, licet discordant in personis. Vide d. gl. no. iij. q. ix. c. nihilominus, vbi testes probant aliquem irregularem, licet vnus dicat vidi quod celebrauit missam, ⁊ alius deponat de vesperis. ⁊ vide de his testibus singularibus infra, ca. testis examinatus. §. testes singulares.

188 Siquis † vult probare iurisdictionem, ⁊ per alios ꝓbat se exercuisse iurisdictionē in loco de quo agit, valet testimoniū, lꝫ testes discrepēt in causis, ⁊ in tempore et loco. Inn. in c. qualiter ⁊ quādo. ij. de accu. Qualiter testificetur cecus super iurisdictione, vide Spec. tit. de teste in prin. versi. sꝫ qualiter testificabitur. An pars possit probare iurisdictionē voluntariam, ⁊ solennitatem istarum: Vide Angel. in l. ⁊ si instrumenta. C. de fide instrumento. ⁊ iure haste fisca. lib. x. Quid de teste, qui dixit rem ad talem pertinere: Vide no. Insti. de actio. §. Item seruiana. Qualiter probetur quem cecum, mutum, vel furiosum, Vide Bar. in l. j. de bo. possessione infan. vel furios. Qualiter probare possit ciuitatē habere ciues, ⁊ quot testes debeant esse: Vide Bal. in l. data opa. C. q accu. non possunt. Qualiter p testes probetur filiatio, vel clericatus, consuetudo ⁊ multe alie qualitates: Vide Bal. in l. non ignorat. C. qui accusa. non possunt. Testes deponentes aliquem esse filium probant, de legitimo ⁊ naturali, lꝫ non dicant. Insti. de adoptionib. in fi. Quid si testes dicāt aliquos esse fratres, qualiter intelligat. dic vt no. ff.
189 de leg. iij. l. Lucius. §. quesitū. Qualiter † tunc debeant deponere ad probandū sententiam: Vide Bal. in l. final. C. de re iud. Qualiter probant stipulationem: Vide Ang. de ver. ob. l. sciendū. Aliqs fuit testis in alienatione rei sue, vel sibi obligate, nūquid ex hoc sibi p̄iudicat. Vide Bar. ff. solut. mat. in l. que dotis. Quid si testis se subscripsit, an sibi preiudicet: Vide no. in l. Caius. ff. de pig. act. Qualiter testes ꝓbabūt cōtractū factū a muto vide. ff. de acquiren. here. l. mutum. Qualiter probetur per testes interesse singulare: Vide Spe. in ti. de fructib. ⁊ interesse v̄. sed qualiter etiā de facto. ⁊ Bal. i addi. Spec. in tit. de appel. de valore rei secūdum omniū opinionem: Vide Bar. in l. hi, q. C. de pred. ⁊ omnib. reb. naucul. lib. xj. Quid si vnus testis deponit quod valet decē, alter xv. an erunt contrarij. Vide Bar. ff. de leg. ij. §. j. in fi. ⁊ vide Bar. p materia in l. filiusfamilias. §. si quid
190 alicui. ff. de leg. j. ¶ † An ⁊ qn̄ testis, qui deponit de identitate rei probet, vide Ang. in l. diuinos. C. de frum. Alex. li. xj. Qualiter debeat deponere testis, vt imponat. fideꝫ instrumēto quod non potest legi. vide ang. in auf. de her. ⁊ Fal. §. j. in fi. An testis interrogatus super etate respōdens in redditione rationis, q2 sit frater, an probet. Vide Bal. de in integ. resti. l. de tutela.

191 Quero, an † ⁊ quādo testibus sit fides adhibēda: Dic qd̄ id iudicis cōmittitur arbitrio. ff. de testi. l. testium. §. tu magis scire potes. ⁊ debent ad concordiam redigi distinguēdo, ⁊ interpretando eorum dicta, vt ext. de testi. cuꝫ tu. ⁊ dixi s̄. cum tractaui de proba. defin. etiam verba impropriādo. dixi. s̄. de prob.
192 possessionis, ⁊ patet per ea que ĩ. subdaꝫ. ¶ † Quero, an ad fidē testis sint necessaria omnia que includuntur sub iuramēto ⁊ forma articulorum. Dic quod sic. ⁊ ideo si in vno mentiātur, nō valet in alio, secus, si ex officio iudicis interrogat super extraneis, vt super vestibus, ⁊ nubibus celi. Naꝫ si est mēdax in istis nō est periurus, q2 non iurauit super his. Quedam enim sunt substantialia cause, ⁊ mendax in his semper est periurus, nec in aliquo sib creditur, vt no. Inn. de heret. in c. fraternitatis. Si autē iurat veritatē dicere super omnibus, de quibus interrogabit, ⁊ interrogat sup vestib⁹, ⁊ similib⁹, tūc aut prīo mentit, ⁊ in aliquo sibi nō credit. aut postremo, ⁊ ei credit, q2 nō erit piurus. ¶ Itē p testes nō intelligit ꝓbatū. nisi quatenus rō dicti inuenit, vt no. i c. veniēs. de renū. ⁊ ibi p Jo. An. i nouella. ⁊ p Bal. sup ru. de cō
193 tro. inuesti. ¶ † Si testis deposuit sup vna pte, ⁊ interrogat⁹ p alia, dixit, nolo rn̄dere. nō adhibet ei fides, q2 dolo subticet veritatē. ff. de iure fisci. l. ij. §. diu⁹. Presumit em̄ ille testis dolosus, ⁊
194 culposus. Bal. in l. ij. C. de edē. ¶ † Si plures testes examinant simul, lꝫ ꝓbēt tū nō adhibet eis fides, q2 secreto debēt examinari vt i Spe. de teste. §. nūc tractādū. ver. sꝫ pone, ꝓduxi i cā tres, ⁊c. Si iudex Mediolanēsis misit ad examinādū testes Papie per notariū suū, vꝫ nec est dubitādū d citatiōe, q2 sufficit φ solo v̄bo fiat sꝫ si nollēt testificari, nō posset eos cogere. Bal. sup rub. de ɔ
195 tro. iuest. ¶ † Testes pp nimiā dissimilitudinē dicunt variare, ⁊ pp vnū, ⁊ eūdē sermonē, dicūt subornati, qd̄ iudicis arbitrio relinqt, an eis credat. Bal. i l. cūctos, in pn. C. de sū. tri. ⁊ fide cat. ⁊

vide in l.testiuz.in verſi.ideoq; diuus.ff.de teſtib. Quid ſi teſtis
196 dicit †falſum teſtimoniū,ſed de tenore dicit ſe non recordari?
Rñ.non ꝓbat vt impediat ab intestato adiri?Bal.in l.hec ſen-
tētia.verſi.ꝛ opponit,ꝙ icerta,ꝛc.C.de ſen.que ſine cer.quāt,ꝛ
no.in l.ū.ff.de bon.poſ.ſcōm tabu.ꝛ ibi dicit gl.quod duo teſtes
197 impedirent dictā aditionem. †Teſtes, q dicūt notariū errasſe,
quia dicunt non audiuiſſe hec verba,ſed quedam alia ꝓbāt er-
198 ratū,ſed non qualiter. Bal.in d.l.hec ſententia.† Quid ſi ſemel
teſtis eſt inductus,ſuper eodē,ꝛ ſcōo inducit,ꝛ dicit ſe non recor-
dari qualiter primi depoſuerint,ſed non deponit vt alias depo-
ſuit non aliter exprimendo,an valebit teſtimoniū?Barto.qō ſic.
Si vero valeat, non ſtatur primis atteſtationibus,itē nec ſecūs
dis.ff.de teſtib⁹.l.qui falſo vel varie.que loquit de eadē depoſi-
tione. Item in diuerſis, qñ vtraq; depoſitio eſt ſolēnis. ſecus ſi
altera eſt facta ſine iuramēto.Bal.in l.ſi.C.de re ind.ꝛ vide per
Bar.in l.eos.ff.de fal.Quid ſi ſcōm dictū fuit nullū rōne ſolen-
tatis omiſſe in ſcōo dicto? Dico ꝓ omnia vt primo dixit.Vide
Bar.in l.legata inutiliter.ff.de leg.i.An teſtis q neſcit originez
eius,de quo deponit,ꝓbet,dic vt not.ff.de iureiūr.l.i.in princip.
199 Teſtis q non plane narrat factū,id eſt,ſubſtantiā facti, nō cre-
ditur.Bald.ff.de mſa.l.Lucius,ꝛ ex eius dicto non deferē iura-
mentū in defectū probationū,nec ex dicto teſtis, qui nō reddit
200 cauſam ſuper dicto,ꝛ non interrogatus;vt no.Bald in feud.de
ſine.rec.feu.cap.ſacramentū.† Credit plus perito quā impe-
rito:vt in proemio Digeſtoꝝ,etiā ſi peritus negatiue,ꝛ imperi-
tus affirmatiue loquat,ꝛ deponat.ꝛ ibi per Cyn.non obſt.ff.de
arbi.l.diē ferre.l.ſi plures.ꝛ qō not.in c.i.de prebend.in vi.quia
ibi non loquit de teſtimonio qō in arte cōſiſtit, ſed in ſenſu,ꝛ qz
mera negatiua nō eſt ſenſibilis, qz obiectū ſenſus eſt ens ꝛ mera
priuatio non eſt ens.ideo vera eſt glo,ꝛ ſi eſſent eque ꝓbabi-
les vtreq; tūc ſtaremus veriſimiliori ff.de teſtib.l.ob carmen.ℌ.
ſi.Cy.in l.ℌ.C.de erro.aduoc.Bald.in conclu. Teſtis deponēs
201 †ſuper eo quod eſt remotum a natura ℨctus non facit deferri
iuramentū in ſupplementū probationis. Bal.in c.ℌ.de conſue.
rec.feud.vide in Spec.de teſte.in prin.ver. itē quod dixit ea que
nō conueniūt nature cauſe,ꝛc.ℌ.i. Qualiter teſtes ꝓbent mortez
vel non aliquid extare. Vide no.in l.ſi dubitetur.ff. quēad. teſt.
ape.ꝛ vide tex.ꝛ ibi gl.in l.ſi quidem.C.ſol.mat.vt patet ibi.
202 †Teſtis ſi accepit pecuniam vt teſtimonium
dicat an ei credat? Rñ.qō ſic ſi eſt pro-
ductus ab illo,in cuius ꝓeiudiciū dixit teſtimonio:
Bal.in c.i.ſi de inueſti.inter dom.ꝛ vaſal.lis oriatur.
203 Teſtis †recipiēs pecuniā ob teſtimoniū verū dicendū incidit
in falſum.ff.de fal.l.i.verſ.itē qui ob iſtruēdam.in gl.in verb. ad-
uocationem. Vide in Spe.de teſte.ℌ.i.verſ item opponit.ꝛ ver.
ſeq.ſed quid ſi teſti data ſit pecunia. Dans pecuniā teſti.vt ve-
rum teſtimonium ferat,puniturne ſi ipſum corrupiſſet.gl.eſt ſin
gul.in d.l.i.in d.verb.aduocationem.ff.de fal.
204 Quero nūqd ſi perēpta inſtātia pereāt at
teſtatiōes? Vtō qō no.C.de teſt.
in l.ſolā.Et tz gl.ꝙ ſic in l.ħ.i verb.patiaſ.q in
cl.cū potuit.ff.de his,q in fraud.cre.In ℨtiū facit
per il.ſi.C.de teſt.ꝛ gl.i.pperādū.ℌ.ſi.C.de iud.
ꝛ C.de reiud.l.geſta. Facit ꝙ no.glo.ff.de app.
l.ſi expirium.ꝛ ff.iud.ſoluti.l.cū lite mortua.ꝛ C.de edē.ꝛ l.is,apō
quē. Sz bar.i d.l.ū. Elegit cū.l.ff. eo.vtē ōr hic,ōr fili⁹l.ū.gl.
pnle dicere.quare ipſe pōit exēplū qū qs patif perire inſtātiā i
cā appellatiōis patiēte labi annū, vel biēniū.quo caſu perit iſtā
tia,ꝛ totū ius: vt in aut.ei q.C.de tēpo.app.vel,vt ipſe ait,dicē
dū eſt ſaluādo illā gl.quod loquit,qñ inſtantia perūt ante publi
catiōē teſtiū.quo caſu dicta teſtiū pereūt.arg.d.l. geſta.ſecūdū
Jaco.de Arer.vt refert Cy.C.de iud l.properandū.in fi. Ang.
205 in conclu. †An dicta teſtiū faciūt fidem in alia inſtantia. Vide
206 qō not.in l.ħ.ꝛ ibi per Barto.C.de eden.An † dictū teſtis in
vna cauſa faciat fidem ℨ ipſum eūdem teſtem in alia cauſa. Vide
Bar.ff.de fal.l.eos. An aūt recepti teſtes ad excipiendū,valeāt
ad agendū? Dic,aut ſunt recepti iure extraordinario ꝛ fauore
exceptionis,ꝛ non valent ad agendū vt not.Jnnoc.de teſti.c.ſi
gnificauit.Aut iure ordinario,ꝛ tunc valent ſecūdū Bal.in con-
207 clu. An autem valeat dictū teſtis deponentis ſuper alio quā
ſuper quo ſit inductus,vide per Joā.Cal.rvir.diſtinct. Et non
valet ſi examinaſ ſuper impertinēti capit. Jnno. extra de teſtib.
capit.per tuas.ꝛ vide in Spec.de teſte.ℌ.i.verſic.item quod de-
208 poſuit ſuper alio.ꝛ ver.ſequen. †Teſtes non recte examinati
aliquando probāt,ſcilicet.in longinquis partibus,ſic quod non
potuiſſet reuocari.Bal.in l.admonendi.ff.de iureiur.
209 Teſtis †non tenet recordari de tempore.
Bartol.in l.ob carmen.ℌ.pen.ff. de
teſti.ꝛ Joan.And.in nouel.in c.cum Joannes.de
fide.inſtr.qō dictus teſtis non vitiō,licet non depo-
nat de loco,ꝛ menſe,licet enim teſtis dicat de aliquibus non re
cordari,non vitiatur eius dictum?Barto.in conſi.xx.Baldus.i
preſbyteri.in fin.C.de epiſco.ꝛ cleric.ꝛ eſtis non tenetur habe
re notitiam diei,niſi dies eſſet de ſubſtātia proceſſus. Set me
lius debet recordari de loco quam de tempore. Jnnoc.in capi.
qualiter ꝛ quando.verſi.notandū eſt. quod expieſſus de acc.
tus.gl.eſt no.iiō.queſtio.viō.capitu.nihilominus.Bald.in cō
210 clu. Et ſi nō recordatur de tempore, valet teſtimoniū in inte
dicto,tamē in poſſeſſione oportet probare de poſſeſſione illiꝰ
diei,quo fuit ſpoliatus.l.i.ℌ. interdictum autem.ff.de vi ꝛ vi ar
mata.Jnnoc.in d.capi.qualiter ꝛ quando, videtur probabiliter
dicere quod ſi dico,ſpoliaſti me iſto menſe,ꝛ produco ꝛ qui non
probant de iſto menſe,ſed de preterito, quod bene probet. licet
errent in tempore,tamen probant ſpoliationem factaz. Ita not.
Jnnoc.in cap.cum ad ſedem.de reſtitu.ſpolia.licet requiſierim
multoties ꝛ non reperi.bene tamen facit ad hoc de teſtib.ſpo.
olim.el.iō ꝛ no.Jnno.in d.c.qualiter ꝛ quando. Bald.in concl.
Vide Spec.de teſte.ℌ.iam de interrogatorīs.verſi.ſūt qui ge-
neraliter. †Teſtis non tenet reuelare illud quod iurauit ſecretē
ſed intelligitur,niſi ex iuſta cauſa reuelet.ꝛ qō nota.in concln.
211 In negatiua †poſſit directo ꝓbari per
teſtes? Dic,aut loquitur
phyſice,aut legaliter. Primo modo negatiua eſt ꝓ
uatio quedā.ꝛ priuationes non ſunt obiecta ſenſus,
quia ſunt quid intellectuale non actuale ꝛ corporeꝰ,vel aliquid
tale,circa quod fieri ſolet ſenſatio. Exemplum,ſi video albi poſ
ſum deponere quod non eſt nigrum,† tamen iſtud ens non eſt
ſenſibile.ꝛ viſibile.qz non eſt colozatum;ſed eſt nigri in obliq
cto nec cadit in ſenſum,niſi ſub ratione cōtrarū qz video albū
ergo non eſt nigrum. hec ratio eſt intellectualis,ꝛ procedit ꝓ
rōnem ħzioꝝ.Unde ſenſus vtitur adminiculo intellectus.ꝛ ꝙ
dit ſyllogizando.ſic in l.optimam.in fi.C.de ꝓbaden.ꝛ comm
ten.ſtipul. Si autem vt Legiſte dicunt, iſta negatiua que eſt
perfecte percipitur a teſte,vt affirmatiua dicitur directo quia
rit teſtis dicens,ſcio qz vidi bene loquitur. De hoc per Cy.in
ħ C.de erro.aduoca.tamen improprie loquit.ꝛ videtur li.Ce
cano.fru.libro vndecimo. Bal.in cōclu. Sz cui incibit onus p
bandi negatiuam? Dic,aliquando quis loquitur negatiue,ali
quando quis affirmatiue. Primo caſu aduerſarius probare teñ
do caſu,qui dicit. ff.de minoribus.l.de etate.quod eſt falſum,qz
qñ termini ſunt cōuertibiles,ꝛ equipollentes, vna eſt vera na
tura,ſiue ſubſtātia.ergo idē ius. Sed iſta,non ſum minor,eſt
nō ſum maior convertunt inter ſe,ꝛ ridiculum eſt quod dicit
in articulo verborum.l.ū.C.de formu.ꝛ imp.act,ſubl. Lactā.C.
de nego.geſtis.ꝛ quod aduerſarius meus poſſit mihi imponere
onus probandi, vel ego ſibi:vt l.ne in poteſtate.ff. de arbitris.
Ceterea.ſi negauero,ꝛ ille neget.ꝛ ego dicam, non ſum mi-
nor:ꝛ ille dicet non es minor.itaq; ſequetur qō nullus ꝓbet:
vterq; negat.qō eſt ridiculū. Baldus in concluſi. Qualiter ad
negatiua ꝓbet ꝓ teſtes. Vide Bartolū in ſuo conſi.incipit.de
lecto do.de Suaua. Et nūquid teſtis aſſerēs meā negatiuā in
cidat in falſum? Vide Ang.in aut.de hered.ꝛ falcid.ſubrogas
bis. Dicitur autem negatiua que non cadit in ſenſum tebnuſ
per cauſas negatiuas:ꝛ dicitur eſſe difficilis probationis ſint
negatiua. Jnno.in capi.ſuper hoc,de renuncia. Jan. Andr.
de inofficioſo teſtamen.l.etiam. In negatiua equeſtri parti
ficut in affirmatiua;ſecus eſt in teſte:quia factum negatiuum vi
deri non poteſt, ideo magis creditur affirmantibus qui dicunt
ſe vidiſſe:quam his qui dicunt ſe non vidiſſe: vt not.glo.ff.de
arbitris.l.diem proferre.ℌ.ſi plures.ꝛ in capi.de preben.Vna
niſi teſtis adiciat:vel non potuiſſet fieri quin vidiſſet.glo.ma
in verb.an non.in fin.in l.ħ.i.de itine.actuque ꝓua.tunc en
aſſumit negatiuā per ſenſum corporis.C.de cōtrahend.ꝛ cō
ſtipula.l.optimam. Si aūt teſtis dicit ſimpliciter, non vidi
bil ꝓbat;qz ſenſus negat,ꝛ tāquā ignarus deponit. Undeꝰ
bil ꝓbat in negatiua vaga,ꝛ in generali teſtis eſt ſuſpectus.ar
cap.cum eccleſia Sutrina.de cauſa poſ.ꝛ ꝓpriꝰ. ꝓprie enim no
bet eſſe coarctata:vt poſſit in veram notitiam cadere, nec enꝰ
omnis ſenſus percipit negatiuā,ſed ſenſus viſus tantūmodo
vacuū video,ſed non guſto,nec tango,nec odoro,nec audio:ꝛ per
contrariū ſenſum probatur negatiua,qz non entia non obiectā
tur ſenſibus nec apparent ſenſibus:quia ſentire eſt pati.ꝛ ab
ente debet fieri,ſecundum Archi.Bal.in conclu. De negatiua.
Vide in Spe.de teſte.ℌ.i.verſi.quod aſtruit negatiuam.ꝛ d.gl
mag.in l.i.ℌ.i.ff.de itin.actuque ꝓua.ꝛ ff.de magi.
212 Teſtis †examinatus, qui non debuit examī
nari,non facit indiciū.Bar.in diſpu.
ſua que incipit,ſuder maleficiorum,ꝛc.ꝛ per eum in
l.maritus.ff.de queſtioni. In hoc tamen diſtinguē

quia aut non debuit examinari ꝑpter reuerentiam personar:vt seruus contra dominum,⁊ examinatus non facit indicium plenum,sed qualequale.l.j.§.impubes.ff. ad Silla. Idem in teste, qui non debuit examinari propter sexum vt in muliere eadem rõne si non dȝ examinari ꝑpter infamiã, tunc examinatus facit qualequale indiciũ.l.qui in vltimo.ff.de penis. Qñq3 nõ debet examinari propter inimicitiam,⁊ tũc facit vel nõ facit secũdum qualitatem inimicitie.l.j.§.pe.ff.de questio. Qñq3 nõ debet examinari rõne ordinis,q2 nõ ante litẽ contest.vel parte nõ citata,⁊ tunc non facit indicium.l.fi.§.fi.qñ.C.de testi.Et ista est
213 breuis distinctio Bar.in d.l.maritus. Testes † singulares non probant factũ,id est,cõtractũ esse vsurariũ,sed bene probant, ꝙ cõtractũ sit cũ tali persona.Spe.in ti.de inquisitione.Ad probandũ certũ crimẽ heresis nõ sufficiũt testes singulares. Facit qd not.Inno.in c.qualiter ⁊ qñ.de acc.⁊ qd no.ff.de testi.l.ob carmẽ.in fi ⁊ C.de here.l.Arrianus.⁊ l.quicũq3.ver.idcirco.⁊ ibi per Jac.But.in lec.⁊ ideo in multis locis disposuit constitutio episcopalis,ꝙ ꝓbato aliquo vsurario eius contractus presumatur feneratitius.que cõstitutio operatur quod per testes singulares non solum probetur vsurarius,sed presumitur qd eo vitio est vsus in quolibet contractu. Vide per Bart.in l.rogasti.§.si tibi.
214 ff.si cer.pet.Ang.in conclu.† Testes non dicuntur singulares in actu reiterabili,⁊ continuo,sicut in actu distinctiuo.in verb.assistit.Vide hoc in capi.qualiter.de accusationibus.⁊ per glossam, in l.ob carmen.ff.de testibus. Testes aliquando sunt diuersi et singulares:vt q2 aliquando vnus deponit de vna re,alter de alia, ⁊ tũc sunt varij ⁊ singulares,nec faciunt plenam fidem,vt not. in l.qui falsum.ff.de testi.⁊ plenius in l.admonendi.ff. de iureiurã.
215 Aliquãdo testes†sunt 3rij,⁊ inter se repugnantes absolute, ⁊ simpliciter,⁊ tunc nulla fides est eis adhibenda.vt not. Jac.de Are.in suo tract.de testi. Facit qd no.in l.optimam. C. de contrahẽ.⁊ cõmit.stip.⁊ si vnus testis dicit qd actus fuit celebratus in vno loco,alter dicit quod idem actus fuit celebratus in alio loco.ff.de testib.l.ob carmen.§.j.facit qd not.in glo.in verb. angu-
216 stias.in l.si mihi ⁊ tibi.§.si quis seruos.ff.de leg.ij.† Aliqñ testes sunt adinuicem repugnãtes non simpliciter ⁊ totaliter, s3 secundum quid,q2 vnus dicit de maiori summa,alter de minori, ⁊ tunc statur minori.arg.ff.de arbi.l.diem proferre. §. si plures. in fi.De hoc dic vt dixi supra in §.testis inductus.versic.si testes ꝓbant vnus de quinq3.Que aũt testimonia dicantur diuersa, ⁊ que varia not.ff.de fals.l.eos,qui,inter.vbi glo.j. exponit in j. lectura,diuersa,id est varia. Varius est ille, qui non stat firmus. Contrarius,qui cõtraria tenaciter asserit. Vacillans dicitur qui in titubando variat,secundum Inno.in capi.preterea.de test.et quando testes dicantur vacillare notatur etiam.ff.de testib.l.qui falso.⁊ C.de testib.lege,nullum.⁊ per Bartol.in d.l.eos.⁊ Spec.de teste.§.opponitur autem. versicu.item quod testes sunt varij.
217 cum versicu sequen.† Testis,qui est sibiipsi contrarius,per dolum punitur:secus si per ignorantiam,Jac.de Bel.in aut.de testi.§.⁊ licet dudum. Testes,qui vacillant, vel contraria deponunt,puniuntur pena extraordinaria:vt not.C.de testib.l.nullũ.
218 Item testis,qui consimilem causam habet,est suspectus. Spec.
219 in titu.de teste.§.j.versi.item quod habet causam. †Et nũquid iudex facere debet scribi in actis quare non adhibet plenam fidem testib.vide.ff.de testib.l.testium.versic. ideoque diuus, videtur tenere ꝙ non in actis curie.gloss.in verb.insinuatione.est
220 Insti.de dona.§.j.quam no. Item †valent acta iudicialia. licet in eis non sint scripta nomina testiũ. Vide in l.donatio sine.C.de donat. Ratio est,quia in iudicio nõ est presumptio, qd excogitetur falsitas, ⁊ quia est ibi semper testium multitudo. Pro hoc l.omnium.⁊ l.sancimus.C de testa.⁊ not.per Bald.in
221 quodam consilio. Ang.in conclu. ¶ Quando†actus celebratur coram populo vel populum representante,ibi non sunt necessarij testes.C.de his qui in ec.man.l j.⁊ ff.de leg.j.l.licet Impera-
222 tor.in princip.⁊ Instit.de lib.§.multis. ¶ Si †testes dixerint filium institutum in maiori quantitate,filiam in minori,alij dixerunt eos institutos equaliter,exponitur equaliter, id est, eodem tempore licet in diuersis portionibus. Bartol.in l.si finita.§.si ante.ff.de damno infect.versicul.quero,dicitur hic, equaliter.
223 ¶ Quod†concessio sit facta motu proprio,non potest probari per testes. Angel.in l.si quis in principio. ff. quod quisque iuris. An dubitetur de viribus testamenti si testis negat sigillum suum,vide.ff.quemadmodum testamen.aperi.l.j. §.si quis.
224 ¶ †Protestans contra testes potest vti eorum dictis ad excludendum probationes aduersarij,non tamen ad intentionem probationis fundandam: quia esset sibi ipsi contrarius, secundum Innocẽ.in c.presentiũ,de testi. Et si protestans petit eos pro se examinari,vide interrogatorios articulos contra eosdem articulos partis aduerse,secundum que petunt interrogare,secundum Innocen. ibidem Bald. in conclusio. solus consensus partium non sufficit ad approbandum dicta testium,que nõ va-
225 lent. Innocen.in c.cũ causam.de testib.† Si testis primo deposuit, postea in vltimo interrogatorio dixit se nihil scire,suppletur id quod supra dixit.ff.de senatoribus.l.j.iuncta gloss. in vb. relatum.dicit tex.quod nec vsquam relatũ,⁊c.supple,nisi a Saturnino. An magis credatur testibus probantibus spontanea voluntate, quam probantibus coacta: Vide Ange.ff. qd met.
226 cau.l.nõ est verisimile.versic.in tex.ibi,apertissimas.†testis interrogatus de aliqua re dicens se tradidisse obliuioni ꝑpter infirmitatem:iuste allegat, quia cogitatio mortis inducit obliuionem ⁊ per consequens infirmitas probatur.C.qui testamen.fac.
227 possunt.l.hac consultissima. † Si quis patitur aliquem casum, faciat in illo loco examinare testes super casu,⁊ faciunt fidem alibi,quod est mirabile,vt notat Bart.in l.si quis.versi. dico ergo,quod hic.C.de naufra.lib.xj. an possum reprobare testẽ contra me inductum si alias eum induxi. ⁊ an possim opponere cõtra dicta testium a me productor,dic vt no.C.de testib.l. si quis testibus.in gl.in verb.excipere.in fi.

22 Qualiter †instrumentũ reprobetur per testes vide pulchre per Barto. ff. queadmodũ testamẽta aperiã.l.j.§.fi.⁊ gl.not.iiij.q. iij.c.si testes.per Jo.Cal.xxij.distin.Credo quod cõtra instrumentũ admittantur testes:vt extra de probationibus. cap.ad nostram noueritis audientiam.⁊ C.de probationibus.l. cum precibus.non tamen credo,quod dictum duorum, vel triũ testium, preualeat instrumento. Nam cum instrumentum obtineat vires eorum duorũ testium,⁊ tabellio equiualeat, ⁊ maior sit vno teste,oportet vt per quatuor reprobetur instrumentum. Fallit in inuentario,contra quod non admittũtur testes. C. arbit.tut.l.fi.ver.sinautem inuentario.⁊ in confessione que fit in instrumento,in quo mulier confitetur recepisse pecuniam pro intercessione:vt C.ad Velleia.l.antique.Ang.in cõclusio. An instru-
229 menta vel testes possint pro†parte repudiari,⁊ pro parte acceptari,vide glossam in c.si vir.xxvij.distinctione.⁊ in Spec.de teste.§.opponitur aũt.versi.quid si pro vtraque parte. Qualiter testes contradicentes instrumento illud impugnent: Vide in d.l. j.§.si quis.⁊ per Bartolum.ff.de regulis iuris.⁊ l. si librarius. versic.sed quid si testes. An instrumentum reddatur falsum vel suspectum,si testes ibi descripti dicant se non recordari, dic vt in d.§.si quis.⁊ ibi etiam vide de efficacia testiũ non descriptorũ in instrumento venientium ad eius impugnationem. Et quando testes discordant cum instrumento, vel dicant se non recordari,quid iuris sit,vide etiam in c.cum Joan.de fide instrumentorum.⁊ in l.in exercendis.C.de fide instrumen.⁊ ff.de bonorum possessione secundum tabul.l.secunda. ff.de instrument.l.heredes palam.

230 Contrarietas †siue varietas testiũ si variãt in actu rei geste: ⁊ alibi sunt per distinctionem partium ad cõcordiã reducendi,⁊ potius sunt concordandi quam reprobandi. Et ita not. Abbas in c.cum tu.de testi.Secus est in actu excontinuabili: nam ex eis potest inferri vnus testis.ad principium illius temporis,alter ad finem,⁊ sic poterunt saluari,vt in l.in insulã.ff.soluto matrimonio. per Jaco.de Aret.⁊ per Bar. in l.ij.§.creditum.versicu.⁊ istud est argumentum.ff.si cert.petatur. Item testes possunt reduci ad concordiam inter se.⁊ cum instrumento,vt not.in l.ij.§.creditum.ff.si certum petatur. Dicta testium sunt diuisione iuuanda.Ang.in l.itẽ videndum. in princip.versi.in tex.ibi ff.de petitione hereditatis. De contrarietate testium vide gl.iiij.quest.ij.c.si testes.per Inno.in c.cum cõtingat.de offi.delega.Bal.in j.consti.Codic.in §.quibus.Bar. in d.l.in insulam.in d.§.si plures.glos. in auth.de testib.§.si vero.⁊ per Jac.de Bel.in d.§.licet dudum.⁊ in l.ob carmen.§.fi. ff.de testib.⁊ dixit Innocen.in d.c.cum contingat.versic.sed dices,sicut quia concordia testium fit vbi sunt pares probatiões, alias non.⁊ vide extra de probationibus.ca. licet causam,⁊ per Innoc.in c.auditis.de prescrip.⁊ in Specul.de teste.§. iam de interrogatorijs. Testes vnius partis non reducũtur ad concordiam cum confessione alterius partis,vide Innocentium in d. c.cum contingat.in prin.⁊ per Bal.in prima cõstitutione Cod. Testes reducuntur ad concordiam in actu reiterabili, secus in instrumento,vt notatur in l.j.C.qui accu.nõ possunt.⁊ per Bal. in prima constitutione Codic.Si testium dicta sunt contraria, iudex habet arbitrium.vt in l.duo iudices.ff.de re iudica.Bal. in c.j.in quibus cau.feu.amit.

231 Falsus †testis varians punitur. Nam si dixit falsum in causa criminali punitur pena talionis. Textus est in l.j.§.primo. ff. si certum petat.

& ibi dixit Bartolus quod eadem pena punitur officialis deti-
nens testem vt falsum dicat. Est ergo cautela, quod testis prote-
stet se dixisse que sciebat & quid si plura diceret, hoc facit metu
232 tormentorum. & dicit falsum. Et vide textum † in l. lege Julia. §.
j. ad legem Juliam pecu. qui dicit, quod officialis non admittens
defensiones iuris perinde punitur, ac si non admitterentur de-
fensiones innocentie, quod est notandum. Pro primo dicto ha-
bes gloss. ij. questio. iij. cano. j. Testis falsus in causa homicidij
punitur pro homicidio, sic punitur innocenter qui deponit con-
tra innocentem dolo. ff. ad leg. Corn. de sicar. l. j. post principium
ibi, quive falsum. Testis deponens falsum super predictis pu-
233 nitur lege Cornelia de fal. † Sed si extra ea, super quibus pdu-
citur, vt quia interrogatus an esset inimicus, dixit non, cũ esset,
tunc puniretur crimine stellionatus, secundum Jacob. But. in l.
Lucius. ff. de infami. Bal. in conclusio. Testis si interrogatur, si
actus alicui pertinet vt producenti, dixit quod non, & probatur
contrarium. nunquid punitur pena falsi? Bald. in l. solam. C. de
testib. dicit non, quia non deponit falsum super negotio prin-
cipali, sed super circũstantijs negotij principalis. Ita tenet Ja-
cob. Butr. in l. Lucius. ff. de infamibus. Sed Nicol. Mat. dicit
quod si ista talia veniunt, tanquam circunstantia testimonij, de
predictis potest testis interrogari. Aduerte quia si ista opinio
esset vera, reuocaretur multum in dubium opinio Jacob. supra
dicta, ex eo quia dicit quod iuramentum prestitum super princi-
pali, extendatur ad omnes circunstantias, secundum quod pro-
bat & in. in capit. significantibus. de testibus. Si sic. ergo sequitur,
quod testis deponens falsum super circunstantijs est periurus,
& sic debet puniri. Odofre. dicit contrarium quod testis interro-
gatus non debet respondere de circunstantijs remotis ex eo
quia super hoc non fuit iuratus, nec productus, et attenta opi-
234 nione Jacobi Butri. Angel. in conclusio. Testis † non red-
dens causam sui dicti studiose, vel non concludentem, punitur
pena falsi, sicut si deponeret tacita veritate: secus si exemplifi-
catiue sit loquutus. sicut faciunt rustici: quia tunc non habet lo-
cum pena falsi. gloss. not. in verb. debeant. in d. l. Lucius. de infa-
mi. Ex quo dico quod testis qui dicit, non recordor, punitur, quan-
do certum est quod recordatur, secus si esset probabilis causa o-
bliuionis. Super quo dicit Innocentius, quod testis debet re-
cordari super personis, tam de loco quam de die, vnde super
tempus est magis excusabile dictum testis qui dicit se nõ recor-
dari secundum Innocen. in capi. qualiter, et quando, in glo. ma-
gna, de accusationib & Bald. in l. presbyteri. C. de episcop. & cle-
ri. Nam testis debet iurare dicere meram, & puram veritatẽ pro
vtraque parte super his, super quibus est productus & interroga-
tus: vt colligitur ex l. presbyteri, coniuncta aut. si iudex. C. de e-
235 piscop. & & dixi supra de iuramento testis. Testis † non debet
asserere nisi quod vidit. et sensit, alias est falsus. secundum In-
nocentium in capitu. fraternitatis. versicu. sin autem super his.
de hereticis. quod notat Bald. in conclusio. quod etiam vide in
Specu. in titu. de teste. in princ. in versi. ꝙ nõ perhibet. Testis
236 † & si dixit ad eũ non spectare commodum rei, de qua deponit
excusatur a falso, licet probetur ad eum spectare commodum. tã
quam de populo, vel vniuersitate, quia intelligitur deposuisse
de commodo particulari & singulari. Bald. in l. j. §. huius stu-
237 dij. ff. de iusti. & iure. Testis † qui dicit falsum non potest con-
demnari sine citatione licet sit notorium iudici. ff. de re militari.
l. iij. §. si ad diem commeatus. Si vero in notorio, non requiritur
condemnatio, sed inhibitio, vel alia ordinatio. Exemplum in sta
tutis que sunt contra libertatem ecclesie, tunc enim potest supe-
rior inhibere, & alia facere sine citatione secundum Archidiaco-
num ij. questio. j. cap. que Lotharius. versicu. sed quod in noto-
rio. Adde qd si iudex deprehẽdit testẽ in falsitate, nõ est neces-
saria citatio, ex quo pars est p̄sens, atqui dictũ Archidia. debet
intelligi parte absente. Ad hoc. C. de testib. l. nullũ. & quod not.
ff. de infami. l. ictus fustiũ. Bal in l. presbyteri. C. de episcop. et
cler. An aũt testis, cuius dictũ non valet, possit puniri de falso:
Vide Bald. in l. j. versic. p̄terea testis. C. de sepul. viola. Testis
238 † inutilis non expediẽs producẽti, & aduersario nõ nocẽs, po-
test accusari de falso, per textum in l. j. C. si ex fal. instrumẽ. Bal.
in l. fina. eod. titu. & vide Bart. in l. si quis legatum. versic. iuxta
239 hoc quero. ff. de falsis. Testis † qui dicit falsum preter conscien
tiam domini non preiudicat domino. Bald. in l. si. C. si ex fal. in-
strumen. & dicit Bald. ibi pro cautela, quod dominus renuntiet
eius dicto. Testis qui dicit falsum super vno articulo, siue capi-
tulo, non creditur in alio: quia est depositio super indiuisibili, sci-
licet super iuramento secundum Oldradum. vide quod notatur
in l. iij. ff. de condictio. ob turpem causam. & l. certi condictio. §.
240 quoniam. ff. si cert. peta. & ibi per Bartolum. Si testis † in sua
testificatione falsum inserit vel addit, aut vero detrahit, certe
licet tota testificatio detrahatur, vitiatur. Ita tenet Jacob. de
Are. pen. l. j. §. si quis simpliciter. ibi, semper probandum est, &
de verb. obligationib. & facit secundum eum iij. q. ix. cano. pura
& simplex. Angel. in conclusione. & vide Baldum, C. de transa-
ctionib. l. si ex falsis. versicu. sed quid in testib. & gloss. in verb. qui
in eis. in c. si ad scripturas. nona distinctione & in Speculatore
de teste. in §. j. versic. item quod aliquis additur de suo. Testis
241 qui in articulo mortis constitutus fatetur falsum testimonium di-
xisse, non nocet victori. Baldus in l. si quis in graui. in princip.
versic. & sic est argum. ff. ad Sillania. & ita etiam tenet Baldus
in auth. si testis productus. C. de testib. Angel. in cõclusio. Pro-
242 ducens falsos † testes, & ipsi testes producti, ac etiam mandator
possunt vno libello accusari, licet in persona cuiuslibet testis sit
vna falsitas, de quo per Ang. in l. j. C. si reus vel accusator mor-
tuus fuerit. & per Barto. de adulter. l. nihil. & per eum in l. j. §.
sed si vnus. ff. vi bonorum raptorum. vbi dicit quod pena que
imponitur producenti falsos testes habet locum in producente
vnum falsum testem tantum. Que autem sit pena testis depo-
nentis falsum, & reuelãtis testimoniũ, dic vt not. ff. de testibus.
qui falso vel varie. & dixi supra in princip. huius capituli. Te-
243 stis † occultans veritatem, perinde punitur ac si falsum diceret
vt not. C. de testib. l. iurisiurandi. & l. presbyteri. C. de episcop. et
cleric. Et vide omnino in Specul. in titu. de teste. in principio.
versicul. sed nunquid. Judex testem, qui falsum dixit, ex officio
potest illum fustigare, non tamen ex hoc euitabit accusationem
244 legis Cornelie. Testis † deponens falsum vel vacillans coram
iudice non suo, potest ab eo puniri, & ibi sortitur forum. C. de te-
stibus. l. nullum. vide Speculatorem eodem titul. in principio
versicu. quid si aliquis Bononiensis. & in versic. si ponit. Qua-
liter puniatur clericus deponens falsum. & in versic. quod si eo-
245 rum qui tradit. Deponens † falsum coram arbitro, remittitur
puniendus ad iudicem suum, in repetitione eod. titu. in princi-
pio. Quid de arbitro. in versic. sequen. ponitur de teste qui di-
cit se nescire que scit punitur de falso. Angelus in authen. de te-
246 stibus in principio. † Quid si solus tabellio in absentia iudicis
testem recipit, & eius depositionem scribit, qui testis negat se ita
deposuisse, cui magis credatur, an tabellioni vel testi, vide in
Speculatore de teste. in versicu. sed pone ecce iudex. An testis
qui non pot de falso redargui ex forma statutorum, possit de falso
damnari ex forma statuti disponentis contumacem haberi pro
confesso. vide Bart. in l. absentem. ff. de penis.

247 **Non † presumuntur** rogati testes testamentarij: quia extrinseca solennitas est. Non obstat quod tabellio presumitur rogatus. vt in authen. de tabellio. §. nos autem credimus, quia illud facit authoritas publice persone. Bal. in cõclusio. & vide in Speculatore de teste circa finem princ. ver. quid si dicitur, testes debent esse rogati, hic est ad actum, ad quem adhibentur, de quo per Bartolum. ff. vi bonorum raptorum. l. ij. §. homines. Quando autem testes in testamento descripti non sunt rogati, quid iuris sit, vide consilium Franc. Tigrini, quod habes tertium in ordine. Quando autem in instrumentis iudicialibus testes sunt necessarij, an debeant esse rogati, vide Angelum in corpore de instrumen. caute. & fide. §. & si instrumenta. Et quid in actis iudicij, vide ff. de adoptio. l. post mortẽ. In quibus autẽ casibus debeant testes esse rogati vide glo. in verb. audierunt. iij. q. ix. cano. testes. & ita in Specu. de teste. in princip. versicu. item quod non fuit rogatus. cum sequenti. Et an presumantur rogati, vide ibi testes probantes cõfessionem extra iudicium debent esse rogati, vt dicta glossa. Itẽ debent esse rogati in testamento. C. de testa. l. hac consultissima. Item in diuortijs. ff. de diuortijs. l. nullum diuortium. Item vbicunque requiritur pretaxatus numerus testium, debent esse rogati, exceptis codicillis. l. si. C. de codicil.

248 **Quero † an testes** debeãt cognoscere contrahentes? Respondetur quod non, si adhibentur ad solennizandum, secus si ad probandum actum, de hoc nota. C. de iure deliberand. l. fina. §. sin autem dubium. & vide in l. testium. versic. ideoque. ff. de testibus. per gl. & doctores, & per Angel. in auf. de fide instru. & Instit. de excusa. tuto. §. item propter
249 litem. An autem testes possint † produci, & examinari coram iudice per vnum ex compromittentibus in causa, & super lite pendente coram arbitris. licet non debeat iudex audiri cum tamen est impedita via, quod actus sit ipso iure nullus, imo valet petitio coram iudice oblata. l. si quis. ff. de arbitris. & l. si quis rem.
250 & l. si vnus. §. si multo plus eodem titu. Sed † nunquid sit necessaria litis contestatio parte opponente. Videtur quod sic, in capitu. per venerabilem. qui filij sint legitimi. contrarium videtur: quia ibi petitur ad perpetuam rei memoriam. Nam potius

implorat[ur]

implorat̃ inquisitio, scilicet vt iudex inquirat veritatẽ a testibus, quam videtur actio, ꝛ concluditur iudici non parti, ideo ite non contest. proceditur, vnde ca. quoniã frequenter est situm tum sub titulo, vt lite non cõtestata, ad hoc in authent. de testib. ℌ. penulti. ꝛ hec est veritas. Sed nunquid arbiter possit examinare, an testis deposuerit veritatem coram iudice. iterum examinando eos duos testes: vt in l. fi. C. de testib. videtur, quod non: quia verisimile est, quod coram iudice qui habet imperiũ, direrit veritatem. ℜespondeo, iste casus non reperitur decisus. Et dicit quidam, quod testes iudicis non sunt recipiendi, qui non possunt variare, sed testes arbitri sic. Sed Cynus in l. is apud quem. C. de edend. dicit. ℭ nouus iudex de nouo examinat, per l. per hanc. C. de tempo. appellatio. Sed illa non facit: quia loquitur de testibus diuersarum partium: quicquid sit, vacillat in testi. vel varianti in prima testificatione nõ creditur: sed si sepius testificet, creditꝫ dicto priori: qz constat eum periurum, extra de
22 testibus capi. testimonium. Sed ↄ nunquid magis creditur notario quam testi. Dic quod notario, quia fungitur vice notariꝰ ꝛ testis, propter sacramenti exactionem, ꝛ ideo notario magis creditur. De hoc in l. i. in fin. ff. quemadmodum testamen. aper. ꝛ per Cyn. C. de fal. l. si quis decurio. Et ita consulit. Bald. Item si testes dicunt quod notarius aliter scripsit dictum eorũ quam ipsi direxũt testificando plus creditur notario quã ipsis, vt not. in Specu. de instrumen. edi. ℌ restat. versicu quid si dum attestationes. ꝛ versi. quid si tantum ꝛ quod not. in addit. Speculi in tit. de senten. ℌ. vt autem. versicu. ꝛ nota. Facit quod not. Bartol. in l. si quis filiabus. versic. certe aliud. ff. de testa. tut. vbi dicit, qõ semper notarius presumitur in dubio apposuisse veritatem importantia volunt: item defuncti vel contrahentium. Quid autem si testis, qui deposuit falsum, se excuset quod notarius aliter scripsit, quam ipse dixit? Vide in Specu. de teste. ℌ. i. versicu sed pone. ecce iudex.

Tractatus de Excussionib.

pignorum, ꝰ editus per do. Bar. a. Sxoferrato in vltimo anno vite sue.

Quoniaz tractaᵗ⁹ pignoꝝ bonus ꝛ vtilis est, ꝛ frequẽter in iudicio occurrit: ideo de excussionibus aliquid vtile videndũ est. simile est. ff. de diuer. ꝛ tẽpo. ꝓscript. l. i. in princi. ff. de lib. leg. i. legaui Titio. in prin. ꝛ vt omis remoueaᵗ scrupulositas, simile est C. de interdict. matri. l. iĳ. Ut materiam hãc debite pstringamus. ℙ Primo videam⁹, quid sit excussio. Secũdo in quibꝰ ꝛ quot casibꝰ fiat. Tertio, p quẽ fiat. Quarto quãdo fiat. Quinto, vbi fiat. Sexto quõ, ꝛ qualiter fiat. Septimo et vltimo, quedã dubitabilia. Circa diffinitionẽ excussionis videamus. ꝛ excussio sic põt diffiniri. Excussio est bonoꝝ ꝛ rey principalis dilatoris ad vngulam vsque ad sacculum ꝛ peram facta per iudicem erquisita discussio atque detectio. Ideo autem diri in diffinitione bonorum, quia sic dicit lex. C. de reuo. his que in fraud. cred. l. i. ibi, bonis eius excussis. Et quidem bonorum appellatio generalis ꝛ lata est, ꝛ quicquid in bonis nostris esse intelligi continet, vt dicitur de verbo. ſignifi. l. bonorum, ꝛ l. rem in bonis. ff. de acquir. rer. domi. Ideo dico rerum: qz sic dicit l. j. C. de decur. libꝝ. x. Appellatio autem rei etiam generalis est, vt sub se contineat pecuniam ꝛ oẽm speciẽ. ff. si cert. peta. l. i. in fi. ꝛ C. de consti. pec. l. iĳ. in fi. ꝛ ff. de fideiussoꝛib. ꝛ mand. l. si ita fideiussorem. ꝛ de verb. ſign. l. rei appellatio. imo si actionẽ aliquam adrẽ habendam vel perquirendã habeam, et ipsa in bonis nostris esse videtur. ff. de acqui rer. domi. l. rem in bonis. ff. de reg. iur. l. qui actionẽ habet. Item ideo diri principalis, qz sic apparet ꝛ dicitur in omnibus legibus que de excussione loquuntur. Ad vngulam, ideo diri. ꝛ iudex qui discussionẽ facit, debet cũcta rimari, vt patet ff. de condi. ꝛ demonst. l. si cui libertas ar. ad hoc C. de senten. ex breui. recĭ. l. ĳ. ꝛ ff. que in fraud. cred. l. fin. ℌ. fin. Per iudicẽ, ideo diri qz tert. dicit excussionẽ solẽniter fieri: vt C. quando ꝛ quib. quar. pars. de l. ĳ. lib. x. ꝛ ea dicuntur solennia fiĳ. diꝰ ꝛ de re iud. l. ꝛ si. C. de sum. trĭ. l. iĳ. in prin. facta discussio. ꝛ erẽptio in bonis quare dicaᵗ patet. C. de iud. Iudices. Ideo dicit dixi detectio, quia iudex per decretum, bona que sunt detegit seu in publico ponit, non autem de nouo inuenire dicit: arg. de acqui. rer. domi. l. adeo. ℌ eũ quis. in fin. C. de neg. gest. l. ĳ. Ceterum ad secundum in quibus ꝛ quot casibus habeat locum discussio, seu excussio. Et quidẽ locũ hz fieri debet ĭ multis casibus, qui in scriptis legibus continentur ꝓout per se curiosus lector poterit inuenire sive reperire vt lib. x. C. de conue. fiſc. l. iĳ. in fin. ꝛ C. de decu. l. i. eo. lib. x. ꝛ C. de magistra. conuenti. l. aduersus ff. de admi. tut. l. iĳ. ℌ. i. ꝛ ℌ. nec quisquã putet. ꝛ C. de pigno. actio. authent. hoc si debitoꝛ. ꝛ in authẽ. de fideiuſſ. ℌ. i. ꝛ C. de fideiusso. auth. ꝓsente. ꝛ de actio. ꝛ obli. l. i. ꝛ C. de magi. que. l. aduersus. ꝛ ff. de admini. tut l. Lucius. ℌ. cum testamento. ꝛ alias secũdũ vnam lec u. ff. de magi. conue. l. iĳ. ℌ. si inter. ꝛ de verb. obligatio. l. decem. in fin. ꝛ ff. de iur. fiſc. l. Moſchis. cum simi. ℭ Super tertio membꝛo, scilicet per quem fiat, nil est dicendum, quia in diffinitione excussionis iam est terminatum, quia scilicet debet fieri per iudicem, l. iĳ. C. quo quisque ord. conueni. libꝛ. xj. De quarto, quando fiet. Et dicendum, quod fieri debet quando est dubiũ, vtrũ reus principalis sit soluendo, vel non. Si autem est certum ꝛ notorium ipsum esse soluendo, ꝛ idoneum, tunc non est locus discussioni. ff. de verborum obligatio. l. decez. in fine. ꝛ arg. ff. si certum peta. l. ĳ. in fin. ꝛ de actio emp. l. emptorem. ℌ. i. Accedat l. continuus. ℌ. cum ita. de verborum obligationibus. quia in incertis non certis locus est coniecturis, concord. l. i. ff. de actio. empt. ℭ Quinto vbi hoc fiat. Super hoc dubium est, an in eo loco vbi agitur sit facienda excussio vel vbi dicuntur esse bona. Videtur, quod non ff. de procurat. l. sed ꝛ he. ℌ. non solum. et ff. de arbitr. l. si cum dies. ℌ. si arbiter. argumen. de annu. legat. l. Deuiam. ℌ. fina. ꝛ ff. de ope. lib. l. quod nisi. ℌ. fin. cum simi. Item cum sit condemnatus, vel quasi pro condemnato habetur principalis ex confessione sua vel contumacia. argumen. C. de omni agro deser. l. locorum. lib. xj. fiet excussio per arbitrium iudicis, in cuius territorio res esse dicatur, argum. ff. de bonis authorit. iudi. posſ l. cum vnus, ℌ. penul. ꝛ C. de iudi. l. properandum, ℌ. finaliter reus. Et hoc videtur verum: quia vbicunque sunt bona, solũ fiet excussio. Facit pro hoc ff. qui satiſ. cog. l. si fideiussoꝛ. ℌ. necessaria. ꝛ de simili queſt. nota. qui. ex cau. in poſ. catur. l. hoc aũt. ℌ. final. authent. misi. ꝛ in gloſſ. que incip. quas habet ꝛc. Super sexto quero, qualiter fiet excussio. Hinc pẽdent leges ꝛ ꝓphete, ꝛ sic vna via est que nos ducit Romam, sed non sola: vt no. ff. de eden. l. secũda. super verb. proinde. nostraque intereſt plura auxilia habere. ꝛ si nobis vtilia non sint. vt ff. de reb. eo. l. prima. in fine. de lib. lega. l. iĳ. in fine. de vſur. l. si bene. ita sunt plures vie, ꝛ modi ad faciendũ excussionem. Et primo videtur quod sic fiat excussio, videlicet, vt principalis conueniatur. ꝛ finaliter cõdemnetur: vt ff. de adulte. l. iĳ. ĭ. respon. ꝛ ad Turpil. l. ab accuſatiõe. ℌ. deſtitiſſe. ꝛ de bonis lib. l qui cum maioꝛ. ℌ. accuſaſſe. ꝛ l. in seruitutem. ℌ. petĳſſe. ꝛ rem ratam haberi. l. amplius. Nam verba cum effectu sunt accipienda. ff. quod quisque iur. l. prima. ℌ. hec verba. ꝛ ff. ne quis eum qui in ius voc. l. pen. ℌ. primo. Et post condemnationem fiat excussio in bonis debitoris si inueniant, argumen. C. quando fiſc. vel priuat. l. secunda. Si non reperiant de bonis excuſſi. locus est hypothecarie vel secunde conuentioni. argumen. ĭ. ad hoc ff. de magiſtrat. conue. l. secunda. in fine. Si vero debitoꝛ non inficiatur sed se non esse soluendo allegat, et non appareat tunc fienda est inquisitio de bonis debitoris. etiã non conuicto eo ꝛ condemnato principali debitoꝛe: argumẽ. ff. que in frau. cred. l. i. ꝛ C. de magiſtrati. conuen. l. aduersus. ꝛ ff. de
b iure fiſci. l. Moſchis. Et facta inquisitione fiat pronunciatio[b] super bonis excuſſi. argument. de confirm. tut. l. tutores. ꝛ de fideicommiſſ. liber. l. non tantum. ℌ. is autem. ℭ Secundo modo, et quando iudex facit compirere principalem debitorem et compellit eum pro satiſfactione, et mulctam indicendo indicare sua bona. argument. C. de iure deliberandi. l. finali. ℌ. licentiam. ꝛ C. quando ꝛ quibus quar. pars debea. l. secunda. ℌ. exigendis vero debitis. lib. x. argumen. contra, quod non. ff. de ceſſio. bono. l. penult. ꝛ idem faciet de vroꝛe ꝛ domeſticis qui talia scire poſſunt: vt C. de repu. l. consensu. Quod si nihil inueniat, vicinos sciscitabitur, qui si se nescire dixerint, sufficiet iudici fama, et opinio circumuicinorum. ꝛ circunstantium. argu. ff. de fundo instru. l. cum de lanionis. ℌ. afinam. ꝛ ff. de flumini. l. i. ℌ. ĳ. Sed ad hoc videtur citandus poſſeſſoꝛ rei obligate. ff. de adop. leg. l. nam ita diuus. ꝛ de aqua plu. ar. l. in concedendo. arg. optimum. C. si propter pub. penſit. l. ĳ. ꝛ arguitur ff. de reb. eoꝝ. l. magis puto. ℌ. non passim. ꝛ ℌ. in primis. Et si quidẽ venerit ꝛ negat debitoꝛes incepem esse, producentur testes per actoꝛem contra eũ, probando debitoꝛem non esse souendo. vt C. de act. here. l. si adulta. ꝛ C. si vẽ. pig. agaᵗ. l. si vroꝛ. ꝛ ipse primo poterit producere testes suos dicẽdo ipsum esse soluendo. C. de probatio. l. ex persona. ꝛ ff. si certũ petatur. l. si quia incidẽter causa sua est. ergo poterit interesse. C. de lib. causa. l. principaliter causam. de litigio. authentic.

nunc si heres. Sin autez non venit, iudex nihilominus recipiat testes prosequendo inquisitionem suam, argumen. C. de testib. l. si quando inuitos, & C. de aduoc. diuer. iudi. l. laudabile, et non nunus valebit, quod lis contestata non sit, cum fiat ad preparationem alterius questionis, & totaliter poterit expediri. argu. de libera. cau. l. liber. in fi. & C. de adulter. l. quoniam Alexandrū. & d. l. fi. ff. si cert. peta. Potest enim fieri alio modo, scilicet vt iudex preconem seu executorem ad inquirendū mittat, & referenti credatur, & ita iudex pronunciat quod bona excussa, &c. arg. ad hoc. C. de bis qui ad eccle. confu. l. presente. §. si tibi. & ff. mand. l. si mādauero, & ff. de in integ. resti. l. diuus. & ff. de reb. eor. l. magis puto. §. ne tamen. & C. de accusl. ea quidem. sed argum. contra. C. de accusl. j. libro vi. Sed consilium est, duo mittantur executores, cum in ore duorum vel trium stet omne verbum, vt in authē. de testib. in princip. & in auth. de defenso. ciui. §. ex puincial. & arg. C. de bonis vacan. l. fin. ibi tam ipsius, &c. & ff. de ven. insp. l. j. §. & si quidē. Super septimo & vltimo quero, quid si bona inueniuntur, sunt tamen in controuersia, erit ne locus hypothecarie, vel secunde conuentioni? Et videtur, quod si. ff. de re iudic. l. a diuo Pio. §. si super rebus. & C. quando fiscus, vel priuat. l. iij. Contra q non nisi conuicto an debitor possideat, & tūc bona capientur vt non sit locus hypothecarie vel secunde conuentioni, quandiu conuincas ab eo, an possideat aduersarius, & tunc sit locus hypothece. vt d. l. a diuo Pio. argu. in auth. de fideiusso. §. sed nec. Sed quid si inueniatur pro parte soluendo & parte nō excussione facta? Dic nihilominus etiam locū hypothecarie in reliquum debitum. sed arg. ff. de verbo. signi. l. soluendo esse. Sed an de hac discussione sit faciēda fides ante litem cōtestatam in hypothecaria si exigatur? Et videtur, quod sic: quia est dilatoria, de qua ante litem contestatam est cognoscendum, vt C. de proba. l. exceptionem. & facit pro hoc d. l. fin. si cert. peta. & quod not. ff. de except. l. exceptiones. j. circa fin. ¶ Sed nunqd valeat sententia, excussione non facta? arg. quod sic. C. de appella. l. j. ¶ Item nunquid in tacita tantum, an in expressa habeat locum excussio. no. in authent. de fideiuſ. §. quod autem de cetero. & melius in dicta l. magis. Sed pone quod sunt plures emptores rerum obligatarum, an iste qui conuenitur, poterit excipere de alijs conueniendis pro parte virili? Videtur. quod sic. ff. d. l. magis. Sed contrarium est, vt ibi no. argu. ad hoc C. si vnus ex pluribus appellauerit. l. fi. & arg. C. de distractio. ipig. l. creditor. & qr causa pignoris est indiuidua. ff. de euictiō. l. rem hereditariam.

¶ Sed pone, quod mulier, renunciauit iuri hypothecario in cō tractu alienationis facte marito, nunquid si agat aduersus alios possessores rerum mariti deducetur quod deducere potuisset ab alijs? Videtur etiam quod sic. An facta excussione & pronunciatione possit excipi, de debitore, locuplete conueniendo? Et videtur, quod non: quia iam iudicatum est, & res iudicata habetur pro veritate. ff. de statu hominum. l. ingenuum. & obstat exceptio si presens sit, alias non, quia res inter alios, &c. ff. de re iudicata. l. sepe. in princip. nisi vel per gratiam vel per sortem iudicatum fuerit. C. quando prouo. non est neces. l. venales sententias.

¶ Sed quid si dicatur auctas esse facultates post pronunciationem excussionis? Videtur quod nihilominus procedatur in hypothecaria. arg. qui satis. cog. l. pen. & conueniri potest, vt in aut. de fideiusso. §. j. & no. C. de pig. authen. hoc si debitor. Laus Deo. Bart. a Saroferrato.

ADDITIONES.

a Tho. D. ¶ Tractatus de excussionib. pignorum. Istum tract. inueni in v libr. consil. diuerso. do. ct. in fo. xcvj. & alias p tracta. Bart. fuit impressus per magistrum Henricum de Colonia in simul cum alijs tract. videlicet sequestro. Angel. de Peru. et Marti. de Fano, quomodo probet negatiua & de exceptiōibus impedientibus litis ingressum, & de positionibus. vbi dicitur etiam quod fuit compositus per Bartol. vltimo anno vite sue. Aduertendum tamen puto quod aliqui attribuunt istum tract. Jac. Butr. quia etiam ipse composuit tract. excussionum. quem alle. Ange. de Are. in §. item si quis in fraudem. Institut. de actionibus. habeo etiam istum tract. in vol. consil. Angel. manu scripto. vbi iste tract. attribuit Jacob. de Aret. tamen iste tract. in libris antiquis manu scriptis attribuitur Bart. Et de materia vide plene per Joan. Berta. in suo reper. in ver. discussio. et per Alexan. in l. decem. ff. de verbo. oblig. & in consil. lxxiij. incip. in causa appellationis. & consi. lxxxv. incip. ponderatis bis, de quibus. volumine vj. & in consi. lxxxiij. in ij volum. incipien. in causa que vertitur. & Angel. de Aret. in dicto §. item si quis in fraudem. & per do. Jas. in d. l. decem. & in l. fi. in princip. & ibi scripsi. ff. si cert. peta.

b ¶ Pronunciatio. Vide Ange. de Are. & plene in §. item, si quis in fraudem. Institu. de actionibus. & ibi vide plene de ista materia excussionis.

a

Tractatus Dom. Bartoli a Saroferrato de Questionibus.

DE questionibus plenius tractaturi, videū ēstio, & q̄ p̄sone possunt torqueri, & que non, qualiter in q̄stio, seu dilo fieri debeat, siue quo moderamine habēdi sunt tormēta et quo ordine sunt hoies torq̄ndi, & ex qb⁹ cōiecturis & q̄ oporteat p̄cedere q̄ōes & ꝯfessiōnis effect⁹. Demū formabo quasdam vtiles, & frequentes questiones super predictis, & vt iudicibus immodice seuientibus aliqua tēperies imponatur, premittenda sunt quinque. Primum est, q̄ iudices qui de aliquo crimine habere intendunt, ante oia habeant iuris & humanitatis considerationem, et non facile ad tormenta prosiliant. nec reperiē quantūcunq̄ habere p̄tendant verisimilia argumēta ad q̄rend accedant, si aliqua leuiori via poterit obiecti criminis veritas reperiri: vt ff. eod. l. diuus j. & ij. resp. & l. edicti. & C. eod. quoties. Secundum vero, quod non de qualibet leui causa nec de quolibet leui crimine, nec indifferenter de quib⁹cunq̄ p̄sonis est habenda q̄o. vt d. l. edictum. Tertiū vero q̄ non quelibet indicia sunt sufficientia ad tormenta habenda, tunc enim torquendus est reus, cū suspectus est, & indicia precesserint verisimilitudinē vt ff. eod. l. j. & ij. respon. Quartum vero q̄ in questione non est iterum quis repetendus nisi duo concurrant, scilicet q̄ noua superueniant indicia, & q̄ in tormentis animus corpusq̄ duraverit. vt ff. eod. l. vnius. §. i. Quintum vero indices temperamentum debent teneant. vt tormenta de aliquo non faciant immēsum, nec cruentum postulauerit accusatio. sed prout moderate rationis temperamenta desiderant: adeo quod totus innocentie vel sup̄licio conseruetur. vt ff. eod. l. de minore. §. tormenta, & l. questionis. & dum. ff. eo. alias tenetur de iniuria. vt ff. de iniur. l. ite apud Labeonem. §. questionem. ibi tormenta. Questio autem dēfinit. Questio est inquisitio quedam ad inueniendum veritatem per tormenta & corporis dolorem. Huda igitur interrogato vel notis territio pertinet ad hoc edictum. ff. de iniur. l. item prēd. Labeonem. §. adūcitur aduersus. ff. ad Sillan. l. j. §. questionem.

¶ Que persone possunt torqueri, & que non? Et certe torqueri possunt tam liberi, quam serui, & liberti. & statuliberi. ff. eo. ctum. & l. ex libero. & l. diuus. & tam masculi quam femine nisi sint pregnantes. vt ff. de pe. l. pregnantis. & quanquam quidā contrarium dixerunt, dic indubitanter liberos hoies tam de ipsos quam in alios posse torqueri. vt ff. eo. l. ex libero. argumē in l. vnius. §. testes. & C. ad l. Cornel. de fal. l. sicut. & si quis decurio. & ff. de re mil. l. proditores. & in authē. vt iudices sine ecquo suffra. in §. oportet enim. & C. eo. l. milites. vbi indistincte loquitur, & quo ad crimina, & quo ad personas cuiuscunq̄ condītionis, excepto quod psonas in dignitate positas inuitas non permittit. vt C. de infa. l. nullam existimationis infamiā. vide de hoc. & C. de assessori. l. nullus. ad finem. Omnia superius tradita quuntur de questionibus habendis de liberis hominibus. excipiuntur quedam persone, quas sus torqueri non permittit. Quidā propter etatez, vt minor xviij. annoū torqueri non potest sed potest ferula cedi, & terreri corrigia vel virgis leuit. ad eruendam veritatem, probatur ff. ad Sillania. l. j. §. impubes. & l. piūtur. & ff. de questionib. l. de minore. §. i. & d. l. ex libero. Item decrepitis subuenitur. vt non torqueant. Sed que dicitur esta etas decrepita, cui debeat subueniri? Respondeo. vt ff. Sill. l. ij. §. ignoscitur. Item in dignitate positi non torqueri. & eminētissimi indices milites, decuriones, filij, et nepotes predictorū vt in eos aliqua pudoris macula non detegat. vt C. eccl. diuo adHarco. & l. decuriones. & l. milites. & ff. de decurionib. Sed in quibusdā criminibus dignitas non prebet excusationes nec etiā minor etas. vt non torqueantur. vt in crimine lesemaiestatis. & in ꝑditoribus. & in quibusdaz alijs. vt ff. eod. de minore. §. i. & l. ex libero. §. j. ff. eo. & ff. de re mil. l. desertorem. & is qui. ꝑditores. Item decuriones in alio casu torquentur, cū queritur de fide instrumentorum que ante decurionatum fecerant. vt l. si quis decurio. C. ad legem Cornel. de fal. Item mulieres. q̄nq̄ pregnantes. torqueri non possunt. l. pregnantis. ff. de pen.

¶ Qualiter autem debeat inquisitio fieri. & cum quo moderamine sint habenda tormenta: Dic. non esse immense habenda nec quan-

quanta postulauerit accusator, sed cum moderamine rationis: vt ff.eod.l.de minore.§.tormēta.⁊ l.questionis.e.ti.Et circa hoc non potest certa regula tradi,sed iudex consideret torquendū, cuius sit fortitudinis.valetudinis debilitatis,vel etatis.⁊ secūdum varietatem personarum, ⁊ qualitatē criminis, seu alterius negotij quantitatem, quandoque asperioribus, quandoque mitioribus,hec enim sunt consideranda,vt arguitur per iura.ff.de re mi.l.ij.§.fin.ff.ad Sill.l.si quis in graui,⁊ l.subuenitur.⁊ l.j.§.impubes.Dic ergo torqueant,vt innocētie,vel supplicio conseruent incolumes:vt ff.eod.l.questionis modū. Quo ordine sint habēda tormenta posito quod sint de pluribus? Respōdeo sagax iudex cōsiderabit a quo facilius veritas erui possit,vt ab illo questionem incipiat.Item a timidiori,⁊ magis suspecto. Itē a minori ⁊ debiliori,nō a fortiori,vt ff.eod.l.j.⁊ l.vnius.j.respō.Item si torquendi sunt pater ⁊ filius, a filio incipiendum est in patris conspectu,quia per hoc citius dicet pater, quasi ipse magis torqueatur, ⁊c.vt ff.quod met.cau.l. isti quidem.§.fina.⁊ Institut. de noxa.§.sed veteres.Item femina prius torqueatur,quā masculus quia homo est maioris constantie ⁊ ideo tardius confitetur:⁊ mulier citius.quia momentaneum ⁊ instabile cor habet,vt l.filia in orbitate.C.de inofficio.testa.extra de verbo.signifi.c.forus.⁊ ff.de iure fis.l.defert. in princip. ¶ Ex quibus causis torquentur homines? Respon. ex ciuili ⁊ criminali,⁊ tunc cum veritas aliter reperiri non potest:vt ff.eod.l.diuus.⁊ l.ex libero.et C.eod.l.quoties. non tamen ex omni causa quis torquēdus est, nec quelibet persona indifferenter:vt ff.eodem.l. edictum. Que oportet precedere questionem? Dic,indicia sufficientia, ⁊ verisimilia,nam a tormentis incipiendum non est:vt ff.eo.l.j.j.respō. Nam sine indicijs,seu presumptionibus, quis torquendus non est.l.vnius.§.in ea causa.⁊ §.fina ⁊ l.maritus.⁊ l.fina.ff.eod.⁊ C.de fal.l.sicut.in fi.⁊ in acrioribus est valde considerandū ⁊ ponderandū nūquid precedētia indicia sint verisimilia ⁊ sufficientia ad habendam torturam, cum in talibus restitutio vel appellatio subsequens prodesse non possit,nam plerique dum torquentur deficere ⁊ perire solent: vt ff.de penis, l.aut facta.§. primo. Et quod ante torturam oportet precedere indicia,patet per iura superius allegata.⁊ C.eodem.l.milites.⁊ ff.de bon.dam.l.cuz
b ratio naturalis.cū similibus.Sed quero,que[b],⁊ qualia? Respōdeo,certe non possunt bene dici,vel ostendi, vel de eis certa distinctio vel doctrina dari, sed hoc committitur arbitrio iudicis: vt ff.de testib.l.iij.in princip.:ibi,tu magis scire potes. Et sic dicimus de accessionibus,⁊ mora:vt ff.de diuers.⁊ temp.prescrip. l.de accessionibus.⁊ ff.de vsur.l.mora. ⁊ generaliter omne quod
c non est determinatum[c] a iure, relinquitur arbitrio iudicis, vt est videre de penis non determinatis a iure:vt ff.de pen.l. hodie.⁊ l.sanctio.⁊ ff.de effracto.l.j.sic ⁊ de tempore dicimus,quādo indeterminate profertur:vt ff.de iure delib.l.j.Possumus tamen doctrinam talem tradere quod astutus iudex debet solenniter instare ad indicia indaganda contra delatū ex aliquo crimine.Naz indicia sunt alijs probationibus proxima, ⁊ quasi demonstrantia veritatem ⁊ probationum adminicula ad indagandam veritatem,vt C.de probat.l.instrumenta domestica.⁊ l.fin. sunt enim indicia pars probationis clare:vt C.qui testamen. face.pos.l.hac consultissima.in princip.versicul. deinde. ibi, indicia,⁊c.Nam indicium dicitur ab indicando,vnde indicia,id est, demonstrantia adminicula ad indagandum veritatem,vt C.ad legem Iuliam de adult.l. qui adulterij fuerint accusati. ⁊ ff. de prescript.ver.l.solent. Querant quoque iudices,⁊ instanter indagent omnia cum quibus,et per que loca conuersabatur delatus, quem torquere intendit, quoniam mala conuersatio parit indicium:vt ff.de admi.tut.l.si plures oratores.§.assidue. Nam ex mala conuersatione bonus efficitur vitiosus:vt ff.de edil.edic.l.ediles etiam hoc prestare.§. Pedius.in fin.ibi, aleator forte,⁊c. ad idem dictum Philosophi. Qualis quisque est,talium consortio delectatur. Item considerentur loca, in quibus conuersabatur,quia secundum locorum varietatem varia colligitur coniectura:vt C.si manci.ita fu. alie.l. fina. ⁊ ff. de pen.l. aut facta.§.euentus.Item instet querere,si erat inimicus offensi, vel aliqua offensio euenerat inter eos: quia tunc erit presumptio culpe:quia inimicum de inimico male cogitare,⁊ facere,ius presumit:vt notatur ff.de his quibus vt indign.l. si inimicitie. ⁊ ff. de adi.leg.l.iij.§.final Item studeant inuenire, cuius existimationis ⁊ fame bone,vel male,⁊ qualis fuerit fama,⁊ opinio eius in ciuitate,talem eum presumimus,vt ff.eod.l.de minore.§.tormenta.ibi,vel existimationis,⁊c.ff.de rei vend.l.si a bone fidei. in princip.⁊ in authenti.de test.§.sancimus. Item,potest iudex indicia sumere ex constantia vel trepidatione vocis vel membrorum vel pallore,vt d.§.tormenta, locutio enim ⁊ constātia vel trepiditas cuiusque ideo animaduertenda sunt vel indagāda,quoniam multum confert ad indagandum veritatem, vt d.

§.tormenta.Item indaget cuius vite primo fuit, ⁊ an talia, vel similia,de quib.inculpatur ad presens facere consueuit. Nam de vno quoque bonum,vel malum presumimus, consideratis primo actitatis:vt ff.de re.mi.l.desertorē.§.is,qui ad hostes.ibi,inspecto vite eius precedentis actu.⁊ l.non omēs.§.a Barbaris. de re milit.⁊ de suspect.tut.l.tutor quoque.§.queri potest.Ex gestis enim preterite vite metimur presentia:vt C.de prepo.agentium in reb.l.j.§.si.lib.x.Itē si n fuerit ei minatus q̄m erit indicium,q operib.adimpleuerit,qd verbis profudit terrēdo.ex hominum enim dictis facta pensantur:vt C. si quis Impera. maledixe.l.vnic.⁊ ff.de supel.leg.l.Labeo.Itē considerandū est,an sit talis qui consueuerit.⁊ habuerit posse talia attētare.quod est no.digni:vt ff ad l.Iul.maie.l.si famosi.ibi,an potuerit facere ⁊ an quid simile fecerit,⁊c. Item si aufugerit,est indicium contra eum,vel si se absentauerit statim post, perpetratam maleficium, arg.in auth.de exhi.⁊ intro.re.§.si vero etiam.⁊ C.de asse.l cōsiliarios.cum si.Item testes recipiat super maleficio commisso in loco,vbi fuerat cōmissum,an in via,an de nocte,⁊ de voce publica ⁊ de fama,que alias fit circa probata coadiuuans, ⁊ faciūt indicium ad torturam,vt ff.de test.l.iij.§.eiusdem.ibi, alias veluti consentiens fame,ff.de flumi.l.j.§.fluminū.Ex multis allegationibus curiosus iudex potest indicia sumere ad informandū conscientiam pro eruēda veritate delicti. ¶ Demū restat[d] videre,
d quis sit effectus questionis. Et certe si idē absq; formidine tormentorū vltro quis confiteatur crimen. Dixerunt quidam antiqui, ⁊ quidam Mod. docto. eum non esse statim damnandum: sed debet iudex stare per diem,vel ad tempus secundum qualitatem criminis,⁊ persone conditionem, ⁊ interim facere representare reū corā se, ⁊ interroget an velit stare dicto quod dixit, an contradicere,vel reuocare,⁊ hoc ideo dicūt ipsi,quia confessio in criminali causa nō statim preiudicat, nec statim facit plenam probationez vt expresse dicitur C.de custo.⁊ exhib.reo.l.ij.⁊ ita intelligunt legem illā,que non distinguit,an formidine tormentorum,an sponte sit facta cōfessio,⁊ ita intelligatur ff.eo.l.j.§.diuus Seuerus.ibi,pro exploratis facinoribus.⁊ §. si quis vltro. Et sic dicebant isti interesse inter confessionem habitam in ciuilib.⁊ criminalibus. hoc interest,quia in ciuilibus non est opus perseuerantia,sed statim tenet:in criminalibus vero si vltro sine formidine tormentorum habita fuerit cōfessio, est opus perseuerantia,per predicta iura.vt iudex magis ponderate, ⁊ solertius in criminalibus , quam in ciuilibus procedat:nam vbi maius vertitur periculum,⁊c.facit.C.de fal.l.vbi falsi examen facit melius C.de penis.l.vt mirum.si ita tam varie,cum criminalia iudicialia cum ciuilibus quasi nullam habeant similitudinem, vt Institu.de pup.iudi.in princip.Tu dic contra. ⁊ hec est communis opinio. quod si quidem quis in se confitebitur crimen sponte, statim carcerabitur: ⁊ illico absque alia perseueratione vel confessione damnatur, vt l.cum reis. ⁊ l.qui sententiam. C.de pen.Et ita intelligo de custo.reo.l.si confessus.Non obst. §.diuus Seuerus.§.si quis vltro.quia intelliguntur in confessionib.habitis in tormentis.⁊ ita intelligitur l.ij.de cust.re.C.secundum veriorem lect.vt,patet in fin.de l.ij.ibi,vt iudicibus immodice seuientib.⁊c. Sed si in tormentis,vel formidine tormentorum.tunc non statur nec debet haberi pro explorato facinore, vt d.§.diuus.⁊ C.quo.app.non reci.l.ij.⁊ est ratio.vt ff eo.l.j.§. questio.ibi,etenim res est fragilis ⁊ perniciosa,⁊ que veritatem fallat,⁊c.⁊ tunc habet locum l ij.de cu.reo.vt iudex faciat criminosum ad se redire,⁊ querat vtruz velit in sua confessione perseuerare,an retractare:⁊ si perseuerauerit,tūc cōfessio valet, alias non,vt d.§.si quis vltra.⁊ d.l.ij.C.quorum appe.non recip.Sed
e quid[e] de questione quotidie occurrenti, Aliquis subijcitur questioni,confitetur contra alterum nunquid stabitur dicto suo? Et,distingue,aut torq̄tur simpliciter in alios vt in socios ⁊ non in se,tunc stat dicto suo cum alijs indicijs.vt iudex ex dicto torti ⁊ alijs indicijs ad condemnationem procedere possit, vt C.de asses.l.nullus.ad fin.ff.de quest.l.edictum.⁊ l.j.§.qui questionē. ibi,alterum enim magis suggerentis quam requirentis veritatem.Et idem Tullius in Topicis.ibi non tormentis, verubus,igne fatigari,que dicunt videtur dicere,saluo si dixerit de inimico,quia tunc non facile creditur:sed nec fides omnino detrahenda,sed causa cognita erit fides adhibenda vel non,vt ff. eodem.l.j.§.j.⁊ argu.ff.de testibus.l.iij.in princ.Aut torquetur in se ⁊ in alios,⁊ si nihil de se confitetur,habent locū.§.proxi.dicta,si confitetur de se ⁊ alijs,tunc secundū Accu.cuius opi.preualet,est inuenire regulam ⁊ instantiam a regula regulariter, super proprio crimine confessus super conscientia non scrutetur aliena: quia tortus de se non confessus debet interrogari de alijs, maxime de socijs, vt in l.repeti.§. is qui de se. ff eodem. ⁊ C.eodem.l.sicut,in principio,⁊ C.de accusa.l.fin.Et si de facto suo interrogatus,vel sine interrogatione dicat de facto aliorū,

nō statur dicto eius, qđ fallit in casibus, in quib⁹ de se cōfessus torquetur ⁊ de aliis interrogat. si tamē contra illos alia precedāt indicia. Primus casus in quibusdā latronibus. ⁊ maxime in his qui vt de se confessi torquendi sunt, ⁊ interrogandi de consociis ⁊ mādatoribus, ⁊ receptatoribus, vt ff. de cu. ⁊ exhib. reo. l. diuus Antonius ⁊ diuus Adrianus. ⁊ C. de fer. l. pe. Secūdus casus, C. de fal. mo. l. j. Tertius est ff. de exhib. re. l. fi. Quart⁹ de malefi. ⁊ mathe. l. fi. Quintus de seruo de nece domini in se confesso, vt torqueat ⁊ interroget quo mādāte, ⁊c. ff. ad Silla. l. pri⁹. ⁊ l. ⁊ si cert⁹ sit percussor. ⁊ est speciale, vt sentit ibi apparat⁹: vt ff. de qstio. d. l. repeti. §. is qui se. ⁊ ff. ad legem Aquil. l. proinde Nerati⁹. §. sed ⁊ si seruus. Et bene dixi, si aliqua precedūt indicia, qr aliter non debet interrogari de aliis: vt C. de questio. l. j. Item eius responsio non erit plena probatio contra illos quos inculpauerit, licet sit aliqua presumptio, vt in apparatu. d. l. fin. C. de accu. Sed nūquid propter istam talem presumptionē poterūt isti inculpati a torto poni ad tormēta? Respō. ꝙ sic in dictis quinque casibus exceptis: arg. preallegate. l. nullus. ⁊ arg. ff. e. edictum. ⁊ l. j. §. cum quis latrones. ⁊ arg. ꝙ idem in aliis, ff. eo. l. j. §. diuus Adrianus Calpur. in aliis vero non: vt C. de accu. l. fin. et ff. eo. l. is cui. Sed quid si persona inculpata a torto, sit homo male cōditionis, ⁊ fame, nūquid in aliis casibus exceptis supra scriptis actitatis poterit subiici questioni? Dic, ꝙ non de iure, eo qr non precesserunt indicia sufficiētia, nec inculpatio eius facta a torto inducit indicium, tamen interrogari debuerit: vt C. de accu. l. si ⁊ ff. de questio. l. is cui. ergo, quod inde sequitur tanquam factum lege prohibente non valet, l. non dubium. C. de legib. tamen de consuetudine videtur torqueri, pro qua facit ff. eod. l. j. §. diuus. Bar. Sed quid de questione quotidie occurrenti. Accusatur quis de furto indiciis precedētibus ad illud furtū, torquetur, ⁊ confitetur illud furtum, nunquid debeat procedi ad repetitionem torture vt indagetur et confiteatur de aliis furtis a se commissis, de quibus nulla habentur indicia? Dic, ꝙ non, iuris subtilitate, arg. eor que dicent. §. proxima quest. Pro ista parte est etiam, quia quātum ad ista furta, pro quibus in specie vel in genere nunc queritur, de nouo nulla procedunt indicia, ⁊ sine indiciis nemo torquendus est: vt C. de fal. l. sicut. ⁊ ff. de q̄stio. l. j. in princ. ⁊ l. maritus. sed de generali consuetudine Italie, quotidie seruamus contrarium, ⁊ specialiter in furtis: qr magis frequentantur: que consuetudo potest adiuuari, ff. de re mi. l. non omnes. §. a barbaris. ⁊ ff. de offic. presi. l. congruit. Sed quid de questione que quotidie locū habet, de aliquo semel habita questione sine aliquo nouo accidenti, nūquid potest? Videtur ꝙ sic, ff. eo. l. repeti. ⁊ l. nunc. §. j. que indistincte dicunt repeti posse. vbi lex nō distinguit, nec nos. ff. de publicia. in rem act. l. de pretio. ⁊ l. j. §. generaliter. ff. de leg. prestand. Tu dic, ꝙ non, sine nouis indiciis, vt si tortus dixerat nullum illa nocte iacuisse, vbi maleficiū fuerat commissum, postea inuentum est per testes, ꝙ alius ibi iacuit, certe hoc casu repetitur questio per dictum indicium. Simile dicit Odof. ⁊ hec est communis opin. non tamen allegatur aliqua lex. Tu alleg. ff. de verb. signi. l. boues. §. hoc sermone. ff. pro socio. l. socius pro filia. §. nec si prior. Assessores tamen honoris auidi hoc non seruant, imo quotidie repetunt questionē absque nouis indiciis quousque de obiectis criminibus audiāt veritatem. quorum opin. potest argumentis defensari, vt in auth. en. vt iud. sine quoquo suffra. §. oportet. ibi, iudices torquebūt fures ⁊ non prius quiescant, ⁊ c. Consideret autem bonus iudex in questione repetenda, quomodo tortus etiam animi ⁊ corporis fortitudinem perdurauerit: vt ff eod. l. vnius. §. reus. Quid si aliquis dum esset in tormentis nondum diceret, teneatis me in tormentis quantum vultis, quia si starem vsque ad decem annos nihil dicerem: quia in nihilo sum pollutus de obiecto crimine, et sic omnia diffitetur, nunquid statim de tormentis est relaxādus, ⁊ dimittendus ire vias suas? Certe non, sed procedatur ad torturam cum temperie vel asperitate, secundum conditionem criminis, et secūdū conditionem criminosi, ⁊ criminis qualitatem, ⁊ si c. fitetur, bene quidē: si aūt non, iudex debet eū retinere in carceribus. ⁊ si noua aduenerint indicia poterit questionem repetere. si autem noua indicia non aderunt, tūc statuet accusatori competentem dilationem ad probandum: ⁊ si poterit conuinci, condemnabitur, alias non: vt ff. eod. l. ii. §. i. ⁊ eod. titu. l. vnius. Sed quid de questione de facto quotidie occurrenti, criminis indicia precedunt, per que iudex informatus, potest procedere ad torturam. Dicit reus iudici, Domine iudex, detis mihi defensionem antequam ponatis ad torturam, quia sum paratus incōtinenti arguere contra indicia contra me recepta, nunquid audiendus est, ⁊ sibi defensio danda antequam reus torqueatur? Videtur, quod non, per l. iii. C. vbi se. vel cla. ibi, nec quas ante probationes iniurias patiatur, ⁊c. cum in illis personis in dignitate positis sit speciale, ergo videtur in ceteris; in contrarium erit ius commune. arg. ff. ad muni. l. j. in fi. nā primo actor probat ⁊ fundata intentione, reus opponit exceptiones, et defensiones suas: vt C. de except. l. siquidē. ⁊ C. de pbat. l. exceptionem. et sic primo debet fundari totaliter intentio actoris per testes, vel cōfessionem rei, antequā audiatur in sua defensione, vel exceptione. Tu dic, ꝙ contrarium est verum, scilicet quod primo sit danda defensio antequam torqueatur, maxime quando est crimen tale, quo probato non debet ad torturam procedi: et hoc illa ratione, quia a citatione, vel interlocutione facta a iudice quod quis torqueatur, appellatur, vt ff. de appella. recip. l. ii. que incip. ante sententiam. Et est ratio consideranda, quare a tali interlocutoria permissum est appellare, nam si defensio tolleretur propter torturam non posset postea recuperari detrimentum membrorum vt d. l. ante sententiam. nam etiam quandoque deficere solent in questione. ff. de pen. l. aut damnum. §. j. Preterea confesso dabitur sua defensio: vt C. de custo. ⁊ exhib. reo. l. ii. multo magis huic non denegabitur. Preterea videmus, quod iam damnato ex confessione facta in tormentis ⁊ perseuerāti princeps subuenit etiam post sententiam, defensionem sue innocentie concedendo ac sententiam retractando, si constiterit de innocentia condēnati: vt ff. eod. l. j. §. si quis vltro. Si igitur iam confesso ⁊ condēnato conceditur defensionis facultas, tanto fortius ante tormēta denegari non debet. Cum enim quod est plus conceditur, non debet denegari; quod est minus: vt dicit regula iuris. c. cui licet. de reg. iur. li. vj. Quid plura? legitur in iure expresse, quod quocunque tempore iudicii reo petēti defensio dāda est. l. vnius. ibi, quocunque tempore postulante reo, ⁊c. Sed quid de questione, quam sepe vidimus de facto. Testis fuit tortus ⁊ in tortura confessus: nunc ante sententiam dicit se errasse nunquid poterit reuocare errorem suum? Respon. aut est error facti, aut iuris: primo casu potest vsque ad sententiam. Et est ratio, quia non videtur fateri vt supra de confessis. l. ii. in princip. Item talis error non solet vsque ad sententiā obesse: vt C. de iuris ⁊ facti ignorantia. l. error. ⁊ facit optime C. quorū appel. non reci. l. ii. Nā cōdemnato ⁊ confesso in tormentis subuenitur; errorem suum siue ignorantiam docere volenti, ⁊ si ostenderit, absoluitur: vt ff. de questionib. l. j. §. si quis vltro. multo fortius debet iste audiri et errorem suum corrigere ante sententiam. Item iste non perseuerauit in confessione, ex quo non expectauit sententiam. Item confessus formidine tormentorum habitorum: vt C. quorum appel. non recip. l. ii. Si in iure errauit, tunc non potest venire contra confessionem: vt d. l. errorem. Sed quid si aliquis confessus est in tormentis ⁊ non perseuerauerit, nunquid ex tali confessione apparebit semiplena probatio? Videtur quod sic, vt in apparatu. l. ii. C. de custo. ⁊ exhib. reo. ⁊ ff. de questioni. l. j. §. diuus Seuerus. qui §. intelligitur in confessione torti, in qua non extitit perseueratū. Vel dic, ⁊ forte verius, qđ ibi perseuerati est, tamē talis cōfessis nec plenam nec semiplenam probationē inducit. qm̄ nullo modo confiteri, ⁊ cōfiteri formidine tormentorum paribus passibus ambulant, C. quorum appel. non recip. l. ii. Sed quid si al quis est tortus, nullis, vel non legitimis indiciis pro-
5 cedētibus? Dic, quod non, quantūcunque perseuerauerit in ea, vt est expressum. ff. eod. l. diuus. §. ex quibus. ⁊ l. maritus. ⁊ l. pe. secūdū vnam lectu. ⁊ argu. C. si ex fal. instru. l. iii. ⁊ iiii. Preterea hoc est de substantiali solennitate habēde questionis quod indicia precedant legitima, alias quis torqueri non potest cum a tormentis non sit inchoandum: vt ff. eod. l. j. ii. ⁊ iiii. ⁊ l. maritus. ⁊ C. eod. l. milites. quo deficiente, quicquid sequitur nullum videtur ipso iure, l. non dubium. C. de legi. ⁊ C. de fide instr. l. prima libro decimo. ⁊ ff. de in integrum restitut. l. diuus. C. de appellat. l. nominationibus. cum simil. ¶ Dictum est supra quod ex confessione in tormentis facta non preiudicatur, nisi in ea perseueratum sit sed est questio que dicatur in tormētis facta? Respon. facta in ipsis tormentis est cum ad pedem torture ducitur ligatis manibus, ⁊ terror inducitur a iudice ꝙ nisi cōfiteatur incontinenti subiici eum questioni. Certe non tenet talis confessio nisi in ea fuerit perseueratus, quia lex equiparat confessionem factam in tormentis, ⁊ extortam formidine tormentorum. ⁊ est notabile quod ibi dicit de formidine tormentorum, non autem dicit, in tormentis, quod ibidem sentit gloss. et argumen. ff. de iniuriis. l. item apud Labeonem. §. adiicitur. ibi, nuda ergo interrogatio, vel leuis territio. ⁊c. ibi, vel leuis fictio. ⁊c. ergo a contrario sensu non leuis territio habetur pro ipsa tortura. Et accedat quod legitur, quod sufficit terror armorum, si quis vlus non sit: vt ff. de vi ⁊ vi armata. l. ⁊ idem. §. si armati. Et equipollentia sunt, hominem gladio percutere, ⁊ stringere: vt ff. ad legem Corneliam de sica. l. j. §. diuus. et facit ff. ex quib. cau. mal. ii. ⁊ C. quod met. cau. l. metum. Sed quid de quest. ista, continetur in statuto ciuitatis quod quis nō possit torqueri, nisi in certis casibus. Potest honoris auidus, extra illos casus concessos

los per statutum, velit eruere veritatem criminis, non tamē vult ponere ad torturam, ne incidat in penam statuti, sed ipse precepit eum detineri in turri vel alio loco, denegando ei alimenta quousque confiteatur, vel in hyeme facit eum stare spoliatum omnibus suis pannis nunquid videtur eum ponere questioni, & dicamus eum incidere in penam statuti? Et dic quod sic, vt ff. de iniurijs. l. item apud. §. questionem. ibi, malam mansionem, &c. Sed quid si extra locum torture vel circa tribunal vbi ius redditur dicit iudex, aut confitearis, aut ducam te ad torturam, & torquebo. te nunquid confessio facta dicetur facta formidine tormē torum? Et dic quod non, quia leuis territio, &c. d. l. ité apud Labeonem. §. questionem. & ff. quod met. cau. l. metum. secundo respondeo. Terrorem autem questionis probabilem, vere torture presenti & instanti, comparandum accipere debemus, sicut de metu instantis cruciatus, dicimus, vt ff. quod metus cau. l. metū secundo respondeo. Leuis autem territio, extra locum torture facta, est delusoria, ff. si cui plusquam per legem Falcid. l. hec satisfactio. Dictum est supra, quod confessio formidine tormentorum facta non habetur pro exploratō facinore, nisi sit perseueratum. Quero in quo loco ducendus est reus ad perseuerandum? Respondeo apud acta, vel etiam in aliquo loco publico extra consuetudinem torture. Et ita videmus expertos defensores in perseuerantia vocare testes & sub publico testimonio scribi faciunt, & talis tali die perseuerauit, & confirmauit, &c. in presentia taliū testium, &c. & benefaciunt. per l. secundam. C. de cust. reor. ibi, sub publico testimonio, &c. Sed quantum tempus erit intermedium a die confessionis torti, ad diem reductionis ad perseuerandum? Respond. hoc lege aliqua non determinatur. vt dicta l. ij. C. de cust. reo. ibi. postmodum eductus &c. dicit, quod sit illud modicum tempus: sed potest dici, quod sit arbitrio iudicis, confidera & qualitate personarum, & enormitate criminis vel leuitate. cū enim tempus a iure non prefigitur, iudicis potestati committitur. vt ff. de iure deliber. l. prim. & ff. de penis. l. bodie, & ff. de effect. l. prima. Quero, qui debeant questioni interesse? Respōdeo vt ff. de adul. l. si postulauerit. §. questioni. In secreto autem recipiet dictum suum, cum testis similitudinem habeat testis, ff. eod. l. prima. §. Imperator. Nunquid liber homo potest torqueri? Videtur quod non, quia quasi totus ille titu. C. & ff. tantū de torto seruo loquitur. Tu dic quod liberi homines possunt torqueri non solum in alios. vt. ff. eod. l. ex libero. i. respōl. & l. vnius. §. testes. & C. de abo. l. fallaciter. §. qō si ingenuorum. & C. de assess. l. nullus. ff. eodem. & leg. diuus. ff. de custo reorum. Sed etiam in seipsos qñ deferuntur ex aliquo crimine. C. de aboli. l. fallaciter. & C. ex quibus cau. infa irrog. l. nullam, & alias ibi de hoc, & C. de fals. ficut. & ff. de re militari. l. proditores qō liber homo possit torqueri. argumē. est. l. si quis decurio. C. de fal. vbi torquetur decurio. & alius nō potest esse decurio quā liber homo, vt ff. de decu. l. Seuerus. & ita etiā seruat generalis consuetudo. vt Azo dicit. C. in summa huius tit. in §. torqueri. Ité quero, puerilis tamen questio est, nunquid authentica & principalis persona accusata debet poni, vel subijci tormentis, ad veritatem eruendā? Videtur qō nō: qr pretor tractando de questionibus. C. & ff. ponit tantum de tortura seruorum. ¶ Sed tu dic quod ipse principales persone sunt questioni subijciende. C. de questionibus. l. fi. & ff. eo. l. prim. §. diuus. & §. si quis vltro. & l. vnius. & ff. de re militari. lege proditores. precedere tamen debent indicia verissimilia, ex quibus obiecti criminis reus ex presumptione culpe indicis animus informatur. vt supra dixi. & facit C. eodem. lege. milites. §. oportet. & C. de fals. lege. sicut. Quid si iudex in torquendo modum excedit, quod totus in questione defecerit vel membrum debilitatum est, an teneatur, & quo iure queritur? Et quid tenetur. dicitur expresse ff. de iniurijs. lege. item apud Labeonem. §. questionem. ibi. sed & si iussu. &c. Sic enim torquēdus est reus. vt innocentie vel supplicio saluus sit, lege questionis modum. ff. de questionib. Et quod teneatur facit ff. solut. matrimon. lege. si constante. §. si maritus, & ff. de bis, qui sunt sui vel alieni iuris. lege secunda. §. dominorum. et melius ff. ad legem Aquiliam. lege secunda. & l. sed & si quemcunque. §. si magister. ff. de vsufruct. lege. locum autem religiosum. §. fin. ff. de pignoratitia actio. lege. eleganter. §. plene. Nec prodest sibi tanquam iudex hoc fecerit cum deliquerit. Nam omne maleficium presumimus prane actum. lege. si non conuicū. C. de iniurijs. & de fide. l. prima. Preterea si propinquus in corrigendo propinquū, modū excesserit, tenetur. C. de emend. propin. lege prima & secū da. nec iudicem excusat officium: quia sicut priuatus, ita et magistratus quid illicitum facere non debet. lege. nec magistratibus. ff. de iniur. Econtra videtur quod non tenetur, quia hoc inder causa eruende veritatis facit. suum exequendo officium. non animo interficiendi vel debilitandi. qui non debet teneri. Nemo enim videtur delinquere, nisi animum malignum ad hoc habuerit ff. de verborum significat. l. sepe. in fin. voluntas enim & propositum distinguunt maleficia, vt l. qui iniurie. ff. de fur. in principio. & facit ff. de verborum significatio. & de acquirenda possession. l. qui iure familiaritatis. & alibi scriptum est, tunc crimen contrahitur cum voluntas nocendi interuenit, vt C. ad legem Cornel. de fica. l. prima. & facit de liber. hom. exhiben. l. ij. §. primo. Presumit enim princeps bonum de officialibus suis nisi manifeste contrarium doceatur. ff. de offic. prefect. pret. l. prima. ad fin. Nam creditor res obligatas auferendo, non presumitur deliquisse: quia notabilis est pro eo presumptio. ff. de fur. l. cum creditorem. Sic a simili. in proposito presumitur iudex suū officium exercendo fecisse, non causa nocendi. ff. de iniu. l. iniurie. §. primo. Et si aliquam culpam in excedendo modum torquendo habuit, videtur tamen non teneri lege Cornelia de fica. quia in delictis lata culpa non equiparatur dolo. vt l. in lege ff. ad legē Corneliā de sicarijs. Item causa, ob quam aliquid fit, est consideranda. vt seruetur quod alias esset verecundum: sed officū necessitas impunitum suadet remanere, quod alias coerceri debet. ff. de bis, quibus vt indignis. lege, post legatum. & lege. tutorem. Preterea. si non apparet quo animo facit, presumendum est potius ob zelum iustitie. & ex vigore officū hoc facere quam aliquo malo consilio. vt ff. de bonis dam. l. secunda. §. si publicanus. & argumen. C. de acquiren. possessio. l. minus instructus. ff. pro soc. l. merito. Accedit ad idem aliud argumen. assumptum ex l. secunda. ad fin. C. de bis, qui accus. non post. Tutor ex officio de falso accusans producentem instrumentum contra pupillum si non probat non presumitur calumniandi animo accusationem instituisse, nisi euidenter probetur, & tamen alias qui non probat, calumniari presumitur eo ipso quod non probat. C. de aduoca. diuer. iud. l. prima. Solu. distinguitur sic a quibusdam, si apparet quod ex voluntate facit, de dolo tenetur: si casu & absque culpa, nullo modo tenetur. si autem cum aliqua culpa in excedendo modum, non puto teneri. C. de emē. seruo. l. prima. & bona est argumentatio de dominica potestate ad potestatem pretoris. ff. de verborum significat. l. potestatis. In hoc tertio membro, scilicet. in modo excedendo, &c. dicit dominus Guido de Suzar. si iudex modum excedendo, hominem interemit in questione, vel debilitauit, tenetur, quia statim vt excessit modum, fingitur non iudex, sed priuatus: sic tutor non recte administrando fingitur non tutor & tenetur tanquam quilibet. vt ff. pro empto. l. qui fundum. §. si tutor. cum si. & arg. C. de epis. & cle. l. generaliter. Quid plura? potest dici & casus est ff. de iniur. l. item apud. §. questionē ad fi. & §. si iussu. & vide Cy. in l. Gracchus. C. de adulter. ¶ Sed quid si est probatum maleficium per vnum testem de veritate, nunquid sufficiens erit indicium ad torturam habendam? Videtur quod non. ff. de quest. l. maritus. vbi propter dictum vnius testis non fuit ad questionem processum. Preterea, dictum vnius testis non inducit indicium sufficiens seu presumptionez. vt ff. de dote prele. l. Theopompus. ff. quemadmod. testamen. aper. l. prima. §. finali. & iura quasi omnia tractantia de indicijs, que requiruntur ad questiō. habendam loquuntur in plurali. scilicet, indicia debere, precedere, non autem dicunt indicium. ff. eodem. l. prima. secundo responso. ibi, & alijs argumen. &c. & l. vnius. §. in ea causa. ibi, nullis reus argumentis. & l. finali. C. eodem. & l. milites. C. de fal. l. ij. ficut & pluralis locutio singulari numero non acquiescit, vt ff. de manumiss. test. l. libertas que. §. fina. Sed his non obstantibus, dico vnum testem deponentē debere sufficere ad habendam torturam, vt no. Azo in summa huius tituli, in §. indicium autem. & no. in l. si quis alicui. C. ad l. Jul. maiest. in gl. ordi. Non obstat d. l. maritus. quia ibi nō fuit tortus propter dictum vnius testis, quia ille, qui perhibuit ibi testimonium, erat familiaris producentis, & ideo dictum suum non fuit tanti effectus q̄ faceret indicium. Non obstant alia iura in contrarium allegata. in quibus pluraliter de indicijs habetur mentio. quia illa pluralitas inspecto communi vsu loquendi, resoluitur in singularitatem. vt ff. de ver. sig. l. nō est sine lib. & ff. de neg. gest. l. ait pretor. §. negocia. de orig. iur. l. ij. §. exactis. & de cond. & dem. l. falsa. §. fina. ¶ Sed quid si maleficium probatur per famam tantum poterit ne procedi ad tormēta? Videtur qō sic. qr probatio fame equiparatur probationi vnius testis. vt ff. de test. l. ij. §. eiusdem. vt ibi in apparatu. In proxima etiā quest. dictū est. indiciū vnius testis sufficere ad questionem habendam: Tu dic, q̄ non: quia fama per se non probat. sed inducit quoddam modo quoddam indicium ad cōsummandas seu coadunandas alias probationes. vt d. l. ij. §. eiusdem. vbi confirmat id de quo agitur, non tamen per se facit validū indicium. Est enim fama res fragilis & periculosa. l. j. §. diuus Adrianus. ff. eod. & vt plurimum per aures malignantium artificiose transmissa. ff. de heredib. instituen. & argum. C. de pen. l. decurionum. & argument. ff. de officio rector.

pronin. l. iustissimos. ibi nam si vere voces sint, nec ad libidinez per clientelas effuse diligēter inuestigabimus, ꝛc. Nō enim que libet indicia sunt sufficientia ad torturam vt supra dixi in princ. notabilū. Sed si probatur cum fama aliquod indicium contra accusatum: vt puta per dictum vnius testis, quod quidem facit indicium, vt d. l. Theopompus. veluti accusatum fuisse inimicū interfecti; vel alias ei infensum, de inimico hoc presumitur esse malum. ff. de testib. l. iij. in prin. ꝛ ff. eod. l. j. §. preterea. Item si se iactasset malefactor de maleficio committendo. nam talis iactatio inducit indicium cōtra talem; qui sic se iactat ꝙ maleficium primo commiserit, considerata qualitate persone. Nō quo facere videtur. l. j. in fin. C. si quis imper. maledixe, ꝛ C. qō met. cau. l. merum. ꝛ ff. quod met. cau. l. iij. tu alleg. meliorem ter. ff. ad l. Jul. maie. l. famosi. ibi, an quid fecerit ꝛ an cogitauerit. ꝛ ff. ō supel. leg. l. Labeo. ibi, ceterū nemo. Itē si accusatus visus est fugere de loco vbi maleficium est cōmissum. Hā fuga accusat fugiētem, vt in auth. de exhib. ꝛ introdu. re. §. fin vero etiam quidam iurēt ꝛ in auth. de sanct. epi. §. si quis autē ad monasticā. versic. ꝛ si intra triennium, ꝛc. Itē si consiliarius deposito officio se absentat, pro cōfesso habetur vt C. ō assesso. l. cōsiliarios. ff. de suspec. tut. l. impuberibus. §. preterea. Item est indicium si is, contra quem fama laborat, est prauę conditionis homo: quia talia facere cōsueuit. vt ff. eo. l. de minore. §. tormenta. ibi, vel cuius existimationis. ꝛ ff. de accu. l. si cui. §. idem. Itē si aliquod aliud fuerit indicium ꝙ quilibet curiosus iudex poterit per se facile perpēdere secundum facti qualitatem. ꝛ personarum varietatem. hūc enim cum adest aliquod de predictis indicijs, vel alijs similibus. ꝛ fama probatur, bene poterit ad tormenta procedere: quia fama simul cum aliquo alio indicio multum facit esse sufficiens iudicium ad habendam torturam, quam ꝓ fama per se non sufficiat. Sed quid si predictas non habeat presumptiones: Dicunt quidam, ꝙ arbitrio eius committitur. quod nil aliud est quam ꝙ bona fide procedat, secundū quod eius conscientia melius dictauerit. Dura tamen mihi videtur illa sententia, cum arbitriū defectum indicij fine probatione indicij non videatur posse supplere. Est enim de iuris auctoritate siue solēnitate ꝙ legitima indicia torturam precedere oportet. ꝛ hoc iudicis arbitrio non videtur cōmissum: ꝙ facti quęstio est in potestate iudicis, non autē iuris. ff. ad muni. l. ordine decurionū. §. i. Sed quid si continetur in statuto ciuitatis, ꝙ nō possit quis poni ad torturas nisi habite fuerint contra eum presumptiones euidentes. ꝛ magna indicia vnde queritur. que dicūtur iste euidētes presumptiones. ꝛ magna indicia. Respon. magna indicia sunt, que sunt aliquanto minus indubitata. ꝛ plus indicijs simplicib⁹ ex quibus procedit ad torturam, vt dictum est. nam ꝛ alia dicuntur manifesta argumenta. Sed quid si cōtinetur statuto quod nemo possit torqueri, nisi indicia indubitata precesserint, ꝙ erit exemplum de indubitatis indicijs. Exemplum est si quedam camera habens vnuꝫ aditum ꝛ exitum tantum, ꝛ non plures, ꝛ exit de camera quidā pallidus ꝛ trepidans, cum gladio sanguinolento in manu, ꝛ statim post eius exitum inuenitur homo recenter occisus in d. camera. Certe ista sunt ad probationem maleficij indicia indubitata, ex quibus non solum ad torturam, sed ad condemnationē, ꝛ ad pene impositionem potest procedi. ꝛ ita intelligitur l. sciant cūcti. C. de prob. ibi, vel indicijs ad probationē indubitatis ꝛ luce clarioribus. Et no. disiunctiuam, vel. est enim palliditas siue trepiditas verum indicium contra eum. vt ff. eodem. l. de minore. §. tormenta, versi. nam ex sermone, ꝛc. delatio gladij. ꝛ nudi presertim. est aliud indicium nam de portantibus arma malum presumitur, ꝛc. C. de armo. vsu. l. j. ꝛ in auth. de man. prin. §. vltim. Itē quis gladius erat sanguinolentus. est aliud indicium, homine enim occiso gladius solet esse sanguinolentus. nam ex qualitate facti coniectura accipitur. sic ꝛ alias dicitur de don. int. virum, ꝛ vxo. l. vir vxori pecuniam. raro tamen contingunt talia indicia. Est ꝛ aliud indicium extraordinarium, ad probationem indubitatas, ꝛ istud sepius cōtingere potest. pone occiditur Titius in aliqua vinea, vel fundo, accusatur de hoc Seius. sed de visu. nulli testes deponūt quod viderint Seium hoc crimen cōmittere, sed probant ista contra Seium quod ipse Seius erat inimicus Titij. Item probatur per testes. ꝙ ipsi. quod viderunt Seiū ad mouentem gladium contra Titium. Item probant quod tunc ipse Seius aufugit tempore maleficij perpetrati. Item probāt per famam ꝛ vocem publicam quod Seius Titium interfecit. Certe ista quatuor simul iuncta, quamuis singularia per se non sufficerent, sunt sufficētia indicia, ꝛ indubitate presumptiones non solum ad torturam, sed etiam ad condemnationem. ꝛ sic potest intelligi d. sciant. C. de prob. Et item aliud exemplū de indicijs, seu presumptionibus indubitatis. Defertur Seius ꝙ fecit occidi Titium. non sunt qui dicant hoc vidisse, tamen probātur ista indicia, Primum ꝙ Seius erat inimicus Titij. Item, quod dictus Seius perpetrato homicidio receptauit hominem. Itez. quod homicida erat domesticus. ꝛ familiaris ei. ꝛ ꝙ fama est, quod Seius fecit occidi Titiū. ꝛ ꝙ se iactauit. ꝙ fecerat ipsum Seium occidi. ꝛ est homo de quo est verisimile ꝙ talia faceret, Item quod olim aliquę offensiones fuerint inter eos. Ista indicia simul iuncta videntur necnon ad torturam, sed ad condemnat onem sufficientia ꝛ indubitata indicia, ꝛ ita potest exemplificari d. sciant cuncti. C. de prob. nec mirum si plura simul iuncta, quorum quodlibet per se non sufficit ad indicij indubitatum plene probandum valeant. Nam in hoc iure plene habetur expresse, vt in auth. de fide instru. §. si vero nullus horum fit. Quo enim vel plura imperfecta cōstituunt vnum perfectum. vt C. de agric. ꝛ cēsi. l. cum scimus. in prin. lib. xi. ꝛ que nō prosunt singula, multa iuuāt, extra de testib. c. preterea. ꝛ C. de test. l. sancimus. ad fi. ꝛ de hoc arg. ꝛ in apparatu. ff. de exercitor. l. j. in fine. ꝛ respon. Quid plura: Reperitur in iure quod ipsa confessio criminalis per argu. ꝛ per presumptiones cognoscitur. ꝛ certum natur, licet delictum liquidum probari non possit. nō omnes. §. a barbaris. ff. de re mili. ꝛ ibi. sed si hoc liquido cōstare nō possit. argumentis tamen cognoscendum est. ꝛ tamen capitalis causa ibi agitur. vt eo. tit. l. de certos. §. his qui ad hostes, ꝛ facit in auth. vt liceat matri. ꝛ ante. §. illud. Curiosus autē inde multa alia posset adinuenire exempla de indicijs ad probationem indubitatam. Dictum est supra, quod milites non torquentur. sed quid de militibus nostri temporis, poterunt ne subire questionis. Dic quod sic eo ꝙ in assumptione militie hec non intervenit in eis multa, nec obseruent ea, que veri milites obseruare debent. vnde militaribus priuilegijs gaudere non debent. vt in auth. de mandatis principum. §. vlt. ꝛ ibi. in glo. in verb. si quidem in fin. ibi, ꝛ in talibus militibus, ꝛc. Nam ꝛ si quis obseruantias obseruandis fabricensis efficiatur. habetur pro non fabricensi. ꝛ sibi fabricentia priuilegia denegantur. ꝛ facit l. si quis contendat de fabr. lib. xii. ꝛ C. de epis. ꝛ cler. l. generaliter. §. eos tamen hos cōs. ꝛ facit l. nominationes. de appell. Nam videtur etiam quod milites in quibusdā criminibus torqueantur. l. proditores. ff. de re milit. Presbyteri quidem non torquētur clerici autem. iure ciuili. C. de epis. ꝛ cler. l. presbyteri citra iniuriam. ꝛ nouel. fallaciter. in glos. in ver. veritatē. ꝛ C. de ebd. hodie secundum ra nouis. secus. per constitutionem Federici. ad decus ꝛ decus de statut. ꝛ constitutionib. contra lib. eccles. edit. que est certa. ꝛ ibi. ꝛ in auth. de sanct. epis. §. ceterum

de verbo ad verbum, vna syllaba nō detracta, in operibus Bā dini in rubr. de questiomb. ⁊ tormē. ⁊ male fecit Angel. de Are tin allegare Bar. in isto tracta. Sed in rei veritate iste tractat. est Bar. vt infra dicam. Nec obst. ratio do. Augu. vbi dicit, qō iste tracta. est insertus in opere Bandini, ⁊ q̄ qui inseruit male fecit ex quo non est opus do. Alb. Bandini, ⁊ q̄ sit verum apparet: q̄ in dicto opere in rubr. de questionib. ⁊ tormē. in ver. sed quid si iudex, in fin. alleg. Cyn. in l. Bacchus. C. de adul. ℞. ōstat autē Cyn. fuisse per multa tēpora post do Albertum, ⁊ ideo male d. Aug. reprehendit Angel. de Are. Alii autem dicunt, quod iste tracta. est Guidonis de Suzaria ⁊ est insertus in tract. de ordine maleficiorum, ⁊c. in v. parte, in rubr. de modo in tortura seruā do. Cui etiam fecit additiones de anno domini, ⁊ccccl.xxv. vbi do. Ludoui. Bologni. Bononien. tamen in rei veritate non est do. Guidōis, per rationes ꝑ. allega. ⁊ dom. Guido fuit ante do. Alber. de Sandino per multa tempora. Concludo ergo, qō iste tractatus est domi. Bar. a Saroferra. ⁊ ita pro tractatu Bart. alleg. domi. Angel. de Aret. in suo libr. maleficiorum in versi. fa ma publica, ⁊ domin. Alexan. in consil. 1. in primo volum. incip. in causa inquisitionis formate. qō est duplicatum in consil. xciij. in eod. volu. vbi etiam dicit, quod Barto. composuit istum tra ctatū licet aliquando dubitauerim, an fuerit ab eo editus, ⁊ etiā pro tractat. Bar. allegat idem Alexād. in dicta l. prima. ℣ si ser uus. ⁊ in ℣. diuus Seuerus. ff. de questionibus. ⁊ in lege, vnius. ℣. reus. ⁊ in l. qui fine. ⁊ in l. final. ff. eod. titul. ⁊ in l. milites. C. de questionib. in additionibus ⁊ appostillis Bar. ⁊ in consilio primo, in ij. volu. incip. viso, processu inquisitionis formate. vbi alleg Bart. in isto tract. ⁊ dicit, q̄ incipit, de questionibus ple nius tractaturi, ⁊ ita incipit ⁊ idē Alexād. in l. centurio. ff. de vul. q̄ pupil. vbi allegat. Bar. in isto tracta. ⁊ dicit, qō sibi attribuit, q̄ pro tractatu Bar. allegat etiā dominus Paris de Puteo in suo tract. de syndicatu, multis in locis. Ex quibus sequitur qō iste tractatus est Bar. ex quo etiam tanti doc. eum alleg. ego in libris antiquissimis manu scriptis ⁊ maxime in primo volumi ne consilio. diuerso. doct. in ij. fo. ⁊ in vigesimo volum. in fo. cir. in supascriptione dicitur incip. tracta. Barto. a Saroferra. de questionib. Et adde quod do. Anton. de Canario doctor singu laris composuit ⁊ ipse tractat. de questionib. ⁊ tormentis incip. questionum seu tormentorum materiam vtilem, ⁊c.

b Tb. Quero que. Vide Alexand. in l. ℣. idem Cornelio Pro culo ff. de quest. in addi. Barto. ⁊ l. vnius. ℣. reus. ff. eod titu. ⁊ l. qui fine. in versi. veniamus. eod. titu.

c Determinatum. Vide Ange. de aret. in tract. maleficiorum, in ver. fama publica.

d Demum restat. Vide Alex. in l. si. ff. de questio. in addi. Bar. ⁊ ibi dictum ponas hic.

e Sed quid. Vide Alexand. in l. prima. ℣. si seruus. in addit. ff. de questionib.

f Sed quid. Vide in lege, qui fine. ff. de questionibus. in additio. Bartol.

g Precedentib. indicijs. Vide Alex. in cōsi. 1. in ij. vol. viso, pro cessu. cum concor. de quibus ibi per eus. ⁊ in cons. v. ⁊ in cōsi. xciij. quod incip. in causa inquisitionis. in j. vol. ⁊ in l. qui aliena. ℣. Celsus. in vlt. col. ff. de acqui. hered. ⁊ vide plene per Felyn. in qualiter. ij. in ℣. licet. de accu. Barba. in consi. vlt. in ij. volum.

b ⁊ Cal. in consi. in tit. quod met. cau.

Debilitie. Vide Alexand. in l. milites. C. eod in apo. Bar. vbi alleg. Bar. hic, ⁊ Alexand. in l. centurio. ff. de vul. ⁊ pup. vbi ꝛ le neponit de veritate istius questionis.

Tracta. de Cicatricibus.

Do. Bartol. a Saxofer.

Imprebendo rectum iudi cū, nūquid ex vulnere sit remansura cicatrix, scōm indigentiā statuti ciuitatis Flor. plura videntur cōsideranda. Primo quid sit cicatrix. Cicatrix igitur est quedam effi gies vulneris faciem deformans. quasi dicatur a ceco cecas. id est. cecans facie vel deformans seu formam extinguēs. Hoc probatur ff. de vsufruct. l. locum. ℣. i. ibi, nec seruum cicatri cibus deformate. ⁊c. de his qui dele. vel effu. l. fi. ibi, cicatricum asit. aut deformitatis nulla, ⁊c. Secundo est considerādum quod ad hoc vt effigies bēat nomen cicatricis, oz esse in apparenti lo co corporis, alias bene posset esse effigies deformans corpus, sed nō diceretur cicatrix. Hoc probatur ff. de edi. edi. l. queritur. ℣. fin. ibi, aut qui cicatricē euidentē ⁊ periculosam, ⁊c. ⁊ ibi dicā. ⁊ l. fi. ff. de his qui dele. vbi inter cicatricē ⁊ deformationē ponitur distinctiua, q̄ non quelibet deformitas est cicatrix. Hoc etiam est expressum in proposito in d. statuto tractante de materia, q̄ de effigie remanēte in facie loquitur. Tertio notandū est, quod effigies debet esse apparēs ad hoc vt cicatricis nomen habere matur, vt probatur in d. l. queritur. ℣. fi. ⁊ est expressum in d. statuto. Nā exigit faciē esse vituperatā per apparentem cicatri cem. Ex hoc infero, qō licet perpetuo effigies esset remansura in facie, si non manifeste discerneretur: sed per quandam subtilem inspectionem, non esset satisfactum statuto: q̄ nō esset vitupera ta facies per apparentē cicatricem. Quarto est considerandū, q̄ statutū requirit, q̄ vituperatio faciei sequatur ex vulnere per ci catricē apparentē, id est, post omnē curam pfectā ex illo vulnere sit perpetuo remansura apparēs effigies cicatricis. cū. ventum est ad tertiam questionem. in prin. j. q. i. de perpetuitate loquor. q̄ verba legis, que fine determinatione proferūtur perpetuita tem significant. Et q̄ vbi effigies non esset perpetuo remāsura, non diceretur esse remansuram cicatricem. sed potius diceretur nondū perfecte curatam: ⁊ dictum statutū est intelligēdum de effigie remanente post omnem perfectam curam, alias absurda esset eius dispositio, q̄ ex quolibet vulnere illato, in facie vitupe ratur facies ante curam pfectā, ⁊ licet solidatum sit vulnus, ta mē remanet quedā macula, donec perfecte curetur, ⁊ de his sta tutum non loquitur. Dicitur ergo cicatrix, propter illa que re manent post sanatum vulnus. j. q. i. d. cano. ventum. Et ideo per cicatrices dicuntur homines dignosci. l. ij. ℣. fi. de ser. fug. Item no. per predicta, qō si per statutū pena duplicatur pro cicatri ce deformante, nō sufficit formari inquisitionē, vel accusationem de cicatrice simpliciter, sed formari debet de cicatrice deforman te, ⁊ facit ff. de vsufr. l. locū. ℣ j. quod no. q̄ quotidianū est. Quin to est considerandū. q̄ si ex negligentia, vel imperitia medici re maneret cicatrix, nō esset locus d. statuto. Nā vt statuto satisfiat, requiritur q̄ vulnus illatū sit causa immediata, ⁊ necessaria cica tricis, alias nō dicit sequi ex vulnere: q̄ dictio, ex, denotat cām proximā. l. ex eo tēpore. in fi. ff. de pen. ⁊ in qualibet legis dispo sitione causa proxima est considerāda potius, quam remota, ff. quod me. cau. l. metum aūt presentem. ℣. sed ls. Sed cicatrix que remanet ex mala cura imperiti medici, non dicitur sequi ex vul nere, attenta causa proxima, sicut dicimus in morte, quando vul nus ex sui natura, nō est letale, nam tunc vulnerans non tenetur de morte. licet vulneratus ex imperitia medici sit mortuus. l. qui occidit. ℣. fin. ff. ad le. Aqui. vbi casus est de hoc. Quibus omni bus mature cōsideratis discretus medicus bene discernet, nūquid ex vulnere sequatur vituperatio faciei, afferēdo cicatricem necne, ⁊ sanum ⁊ rectum consilium poteris exhibere. Bar.

ADDITIO.

a Tho. Di. Tractatus de cicatricibus. Istum tracta. inueni in xx. vol. cōsi. diuersoꝝ doc. in fo. clxi. vbi dicit, q̄ est Bar. a Saxo ferrato. ⁊ de materia isti? trac. vide per Ang. de Peruf. in l. ex tat. in prin. ff. q̄ me. cau. ⁊ i l. q̄rit, ℣. fi. ff. de edi. edic. ⁊ in cōsi. cxlv super primo. ⁊ ibi plene videris. ⁊ Catald. in suo trac. syndicatus in q. cxix. ⁊ plenius per Ang. de Are. in tract. maleficiorum. in ver. cicatrix. ⁊ per Jo. de Ana. in c. cum ex iniuncto. de bere.

Tractatus de Peremptione

a instantie, per Do. Bar. a Saxofer. legum doct. super l. properandum. C. de iudi.

Quia l. properandū. C. de iud. ca uetur, q̄ iudex elapso trie nio, cuz instātia cause perempta sit, non potest vltra terminum illū pronunciare. dicit enim circa prin. lites vltra biennij metas post lite cōtesta taz nō esse protrahēdas. Et in ℣. fin autem vtraque. dicit intra dictū ter minum iudicem non terminantē pu niri, ⁊ esse eum ab officio remouēdū, ⁊ in vlt. ℣. dicit q̄ actor cadat id est, ab instātia cause seu iudicij. Sz pone. retēto eodē themate, qō statuto cauef, qō iudex tenea tur terminare cām intra mensem sub certa pena: iudex intra dictū terminū nō terminat, an erit instātia cause perempta: Et vi detur, q̄ sic: quia istud paruum tēpus succedit loco trien. ij. vn.

de sicut post illud tempus pronunciare non potest, ita nec post istud, sicut cum accidit quod tempus, ꝛ quicquid loco alterius subrogatur, vt C. ō tēp. appel. l. fi. ꝛ ff. de iudic. l. mortuo iudice. ꝛ C. de cōpensa. l. vlt. ꝛ if de seruo corrup. l. hec actio cū l. seq. ꝛ ff. ad leg. Jul. pec. l. vlt. ¶ Preterea, cum lex concedit intra mensem terminari videtur de maiori tempore prohibere, vt ff. de legib. l. cuz lex. hoc idem facit iudex. C. de infa. l. ꝛ si seuerior. ff. de postu. l. Imperator. Idem facit pactio contrahentium, vt ff. de distrac. pign. l. si creditor. ¶. illud. ꝛ ff. p soc. l. si fratres. ¶. si quis societatē, ꝛ hoc video i arbitratore, vt C. de arb. l. j. versz si vltra. ff. de edil. edic. l. qō si nolit. in fin. Ecōtra videtur, ꝙ d. l. properādū. duo dicat. Primum, s. qō intra terminū causa finiatur, hoc tēpus per statutum est abbreuiatum. Secundo, qō instantia cause pereat ela pso triēnio, sed de hoc lex municipalis nihil dicit. Tertio stabitur iuri communi quantum ad peticionē instantie, quia in casu nō est correctū, arg. C. de appel. l. precipimus. in fi. ꝛ in authe. de armis. ¶. fi. C. de edifi. priu. l. fi. qō enim non mutatur, ꝛc. C. de testā. l. sancimus. ꝛ C. de impo. luc. descr. lib. x. l. j. ꝛ xxvij. q. ij. c. leviume cōstitutionis, nam si fiat vna offensio parti que voluerit suum negotium expedire, non debet in alio offendi scilicet quod causa instantie pereat, quia non debet duplici dāno affligi, vt ff. naut. cau. st ab. l. licet. ¶. fi. ꝛ ne quid in loco publi. l. j. ꝛ C. de naui. l. j. lib. xi. Male enim facit iudex, qui intra terminū nō facit, sed hoc malum duplicaretur, si hoc nullo tempore faceret, arg. ff. de arb. l. Celsus. Video enim qō melius est moram purgare. ꝛ post terminum facere qō in termino facere debuit, quam addere moram more ꝛ non facere intra terminum. vt ff. de verb. oblig. l. cōtinuus. ¶. ite si nō inchoat opus. ꝛ ff. si quis cau. l. ꝛ si post tres. Adhibi enim videtur quod instātia non pereat, vt videtur lex expressa. C. vt tam ciui. quam crimi. l. j. fi. ꝛ ar. ff. de leg. j. l. res obligata. in fi. ꝛ pro ꝛ contra notari videtur. C. ad leg. Falc. authē. sed cum testator in fi. vel possumus distinguere aut tēpus elapsuz est dolo vel negligentia litigantis, ꝛ tunc dolosus vel negligēs imputet sibi, aut opera iudicis vel impotētia facti, quo casu nō debet obesse partibus. ar. ff. de colla. bo. l. j. ¶. fi. ꝛ in authē. vt spō. larg. ¶. illud. Vertra de rescrip. c. ex literis. ꝛ C. de tempo. in integ. rest. l. pe. tamen puto meliorem sententiam Bartl. Phan. tamē Lipobus de Cremona dicit, quod pro prima parte facit, qz iudex videtur datus a lege ad tēpus. in illis causis, quasi statutuz mandat terminari intra mensem. Nam post ipsius temporis lapsum iudicare non potest. ff. de iud. l. ¶. ¶. sed si iudex ad tēpus. ꝛ C. quando prouoc. non est necesse. l. cum nō eo die. post quasi in illa causa priuatus, ꝛ sic iurisdictionem nō habet. ff. de iur. omn. iudi. l. eum qui. ¶. j. Preterea post fatalia iudex appellationis iudicare non potest, vt C. de appella. l. eos. ꝛ sic ꝛ in proposito iudex post illud tēpus iudicare non potest. Preterea, vbi lex mandat causam finiri minori tempore quaz triennio, puta anno, per illud anni elapsum expirat instantia, sicut per elapsum triennij, vt C. de naui. l. j. lib. vj. sic etiam ꝛ eadem ratio esset in isto tempore vnius mensis. ergo post iudicare non poterit, quia vltra non durat. Facit ad hoc. C. quomod. ꝛ quādo iudex, authē. qui semel. ꝛ ff. de excus. tut. l. quinquaginta. ꝛ C. de asser. tol. l. j. ¶. ¶. sciētes, ꝙ si post. Pro secunda parte facit, quia per dictum statutum pena imponitur iudici causam intra mensem non terminanti. Unde lex videtur esse cōtenta executione pene, finautem vltra tēpus predictum pronunciet, tenebit sententia. nam quādo lex aliquid mandat ꝛ prohibet, ꝛ non stat in finibus suis sed vltra procedit ad pene impositionem: quod tamen sit valet: sed pena debetur, vt no. C. de legib. l. non dubiū. Simile videtur in eo, qui tenetur ex promissione aliquid facere. ꝛ apponitur ei pena si contra fiat, quod sola pena debetur, nisi sit dictum, rato manente pacto, ꝛc. vt not. ff. de transact. l. qui fidem. Preterea video quod iudex appellationis post tempora ad agendum data condemnat appellantem in expensis, vt extra de rescrip. c. ex parte. Et ad hoc facit. ff. de pac. l. tale pactū. ¶. qui prouocauit. ff. de iudic. vbi iudex appellationis etiam post renunciationem appellationis remanet iudex. dicitur enim ibi, iudex appellatiōis nullo alio de principali causa discusso, iustam conuentionem, veluti confessi, sequetur. Sequitur ergo quod remanserat iudex. sic videtur in eo qui post temporis restitutionem per sententiam restituitur. Nā tum sententia licet contra ius litigatoris data videatur, vt not. C. de tempo. in integ. restit. l. superuacuā. tamē in proposito, post tempora statuta posset iudex per sententiam terminare. Mihi autem videtur, quod quādo queritur an per lapsum temporis pereat instantia cause, possit distingui, quia tempus diffiniēdi causam imponitur per legem ciuilem, aut municipalem iudici tantam, aut cause, aut parti, aut iudici ꝛ cause: si imponitur iudici tātum, siue adiciatur ei pena, siue non, instantia cause non perit per terminum lapsum. sic loquitur C. vt tam ciui. quam crimi. l. j. in fin. vbi enim tempus datur iudici xxx. dierum, intra quod terminet causam, ꝛ eidem pena imponitur, vltra id tempus tamen potest terminare. simili modo si tempus iudici imponitur, non municipalem iudici imponitur tempus ꝛ nō cause: ꝛ ideo videtur mihi dicendum quod per lapsum illius temporis, instantia non pereat. Si autem tempus imponitur tantum cause, tūc cessat instantia per lapsum temporis, vltra enim illud instantia cause viuere non potest. dicitur enim illud tempus factum, id est finis vt C. de temp. appel. l. temporum fatalū ꝛ C. de aduo. diuer. iu. l. aduocati. ꝛ de isto tēpore dato ꝛ imposito cause loquitur. C. de leg. Falcid. authē. sed cum testator, ibi enim in fin. dicitur nullius questionuz excedat annum, ꝛc. sic loquitur etiam authē. de cle. apud propr. episcopos. ¶. si tamē. ꝛ in authē. qui semel. C. qui. ¶. illud. ꝛ idem est in omnibus, in quibus statuuntur tēpora parti ad suam causam diffiniēdam. vt C. de dolo. l. fi. ꝛ ff. ne de statu defunct. l. ij. ¶ fin. ꝛ C. de temp. in integr. restit. l. fin. Si autem imponitur tempus iudici ꝛ cause indubitāter finitur instantia per lapsum temporis. sic loquitur proprie dicta lex. properandus. ꝛ C. vt intra certum tempus criminal. quest. l. fin. ꝛ C. de nauicul. de submersis. libr. xi. ꝛ ad predictam dict. reducatis omnes leges de hac materia tractantes. Amen.

ADDITIO.

a Th. Dip. Tractatus de peremptione instantie. Adde quod istum tractatum inueni in vigesimo. libr. consi. diuersoz. doctoruz, vbi dicitur, tractatum de peremptione instantie, compilatum per Bartolum a Saxoferrato. legum doctorem super l. properandum. C. de iudi. Et de materia, vide an statuta que limitant instantiam causarum vsque ad duos vel tres menses, an talis instātia, statuta limitata posset prorogari vsque ad tempus iuris communis, ut de Joan. And. in addi. Specu. in titulo de appel. ¶. nunc breuiter. ver. illud autem. Joan. de Imo. ꝛ Mod. in l. vlt. in princip. ff. de dam. infec. Sal. Alexand. ꝛ dominum Jason. in l. properandum. in princip. C. de iudic. ꝛ Alexand. in consilio xxiij. in quarto volumine inspecto processu cause inter dom. Jacob.

Tractatus de Judice suspecto recusando domini Bartoli, alias est consiltum.

a

Quia sub suspecto iudice est periculosuz litigare, ideo videndum est in quibus casibus iudices recusari possunt. Primo fit aduocatus in eadem causa: vel fit consanguineus impetrantis, vt extra de appel. ex tremo. Itez si iudex est vasallus impetrantis, argumen. xxiij. v. c. de forma fidelitatis extra vt lit. non contest. c. accedēs. Itez si impetrans est familiaris illius, qui est familiaris eius. ad quem literas impetrauit, vt in capit. infinuante. Nectene extra de officio deleg. Item si impetrans est affinis iudicis. ff. de iureiu. l. lex Cornelia. in princ. ꝛ extra de ete. ꝛ qualem. Item videtur si impetrans est multum amicus iudicis, ꝛ extra de simo. c. nobis. Item si iudex receperat iniurias ab impetrante, quibus esset verisimile quod eius animus posset remoueri, extra de simo. c. si quidem. Item, si iudex est suffraganeus impetrantis, vt extra. ¶ vt lite non contesta. c. accedens. Et ratio, quoniam suffraganeus potest recusari, quia subditus impetrantis. Pari ratione posset recusari quilibet subditus abbatis, si abbas in iudicem impetrat, ꝛ idem dico generaliter vbicunque prelatus impetrat in iudicem sum vel quilibet dominus subditum suum. Item, si iudex est conlanguineus illius qui est inimicus impetrantis, ꝛ dico inimicū qui violenter dejecit eum de possessione sua, vt in d. c. accedens ꝛ in eisdem quis dicitse de possessione. de resti. spo. Idem dico generaliter, vbicunque iudex est inimicus impetrantis. extra de appel. cū dilecto requiris, ꝛ dico generaliter inimicos qui in secreto ꝛ impuli, eo interrogati dicunt, quod sunt inimici illius contra quem sunt littere impetrate, vel quod non diligunt eum. extra de accu. c. inquisitionis. vel si dicunt, quod libenter nocerent ei contra quem sunt littere impetrate vt extra de offi deleg. c. cū super abbate. aliis modis poterit cōstare etiam de facti offensiōe quā expectat ne statuti alicuius. Itē, si iudices habent causaz cōtra illū contra quem

quē sunt litere impetrate, vt notatur super d. decretali, licū super ebbatis. Itē si aliquis appellauit a iudice ordinario vel delegato, si pendente appellatione ne conueniatur corā alio, super re super qua non appellauit, potest iudicem tanquam suspectū recusare. vt extra de appella. c. ad hec. & c. prout. de dol. qō credo verum, vt sciatis quid sit officium iudicis appellationis, qualiter debet pronunciare, distinguendum vtrum appellatur ante sententiam diffinitiuam, vel post. si ante diffinitiuam ad hoc vt appellatio valeat, oportet q̄ appellans assignauerit iustā causā, & rationabilem, & iudex noluit eam accipere. & quod propter illam causam appellauit, alio modo non valet appellatio, vt extra de appel. c. dilecto. & iudices appellationis debent eam remittere ad iudicem a quo, & debet eum in expensis condemnare. Barto.

ADDITIO

a Th. Dip. ¶ Tract. de iudice suspecto. Adde. quod istum tract. inueni attributum Bartol. in ff. volum. consilio diuer. do. in fol. ccxl, & materiam vide plene per Jas. in l. apertissimi. C. de iudic. & Mod. in capitul. cum speciali. de appellat. Quid autē si iudex suspectus non recusatur, & procedit, an valeat sententia, ita quod non sit nulla, vide Mod. in l. ff. de iu om. iudic. & plene per Philip. Dec. in c. super literis. de referi. & in cap. causam que inter. de offic. deleg. & vide Petr. de Anch. in cōsilio cclxi. in c. subtiliter, & ad plenum. & Alexand. in cōsilio ciij in v. volum. incip. circa primum quod procedunt predicta, quando allegatur suspectus notarius, procurator, & similes. Item adde, suspectio super uenies post conclusum potest opponi, vt per Joan. And. in c. cum dilectus. de ord. cog & plene per Felyn. in c. insinuante, de offi. deleg. & Lar. Aler. in c. cū speciali. in rj. col. de appel. Cetera vide in d. apertissimi. & ita addi. meas ad domi. Jac.

Tractatus Domini Alberti de

Ramponibus. de consiliis habendis per officiales, & assessores, cum additionibus & suppletionibus domini Bartoli a Saxoferrato.

[a] Circa practicam consiliorum habendorum per officiales. & assessores, quoniam sepe de facto, questiones oriuntur, ita teneatis. Et primo videndum est, quo ordine per assessores procedēdum sit id consilium habendum. Secundo, an de iure assessor inuitus cogatur ad habēdum consilium. Tertio, an ille qui eligitur in consiliarium, inuitus cogatur accipere. Quarto, si recipit, an cogatur iurare quod bonū dabit, & feret consilium. Quinto, si electus dicat se dubitare de iure, an debeat sibi dari consocius. Sexto, an postquam cōsiliarius dedit consilium, possit illud mutare, corrigere, vel emendare, vel declarare. Septimo, an iudex vel assessor cogatur consilio eius stare, vel illud sequi. Octauo, an electus cōsiliarius possit recusari. Nono, qualiter recepto consilio debet pronunciari. Decimo qui tantum debeat soluere salarium consultori. ¶ Super primo sic breuiter dicendum, quod super forma habendi consilij quasi vbique sunt statuta, & consuetudines, prout ea inueniet seruate. Si autem statuta vel consuetudines non sunt, si qui dem ipso velit causam committere, procedet tali forma officialis, vel assessor, intendo habere consilium sapientis super tali questione, vnde statuo vobis terminum vsque ad talem diem ad dandum suspectos, & faciet scribi terminum, & ipso termino elapso si partes suspectos dederint, vel altera ipsarum vel nullos committet iudex questionem eis qui sunt extra numerum suspectorum, quoniam graue est sub suspecto iudice litigare. C. de iudi. l. apertissimi. & auth. si vero contigerit. ibi posita. Unum tamen scias, quod si pars vel altera ipsarum omnes vicinos daret suspectos, iudex taxare debet numerum suspectorum, pro causae qualitate. & loco, vbi consilium datur, arg. ff. de testib. l. j. cū simil. Si autem iudex suspectos tibi seruat, vt si diceret aliqua pars tua, q̄ dedisti cōsultorē de numero suspectorū, recurras ad originalem scripturā, & dabis vnum consiliarium, vel plures, prout partes concordabunt, vel causae qualitas requiret. In quibusdā autem partibus dantur cōsidentes. & hoc est satis bonus, quo vel quibus cōsultoribus electis, scribatur in actis cōmissio & articulus questionis, vt extra de p̄batio. cap. qm̄ cōtra falsā. Si vero volueris cōsilium tibi exhiberi, vt quia perpendis iudicē de medio contra te esse vel potius inclinare, ita procedes, q̄ venies coram iudice dicens. Dubium non est, domine iudex, quod omnia que recto consilio aguntur, merito firmitatem & effectum cō sequuntur. vt C. de repud. l. dubiū nō est. in prin. imitando ergo consilium d. legis, & prouerbij, vbi dicitur, omnia facta cū cōsilio, & post factū nō penitebit, placeat vobis super hac causa dubia, sapientis habere consilium: querebat enim Imperator consiliū sapientis, & sequebatur illud, vt ff. de fund. instruc. l. quesitum. in prin. & l. si edibus. ff. de dam. infec. Et etiam testator in disponēdo consilium habet. ff. de vulg. & pupil. l. cuz ex filio. in princabi. ex consilio Labeonis, Offilij, Cascelij, Trebatij, eumq̄ in postate habebat, soluz heredē fecit, &c. Et illud quod a pluribus queritur, facilius inuenitur. iurta sentētiā Augusti. xx. dist. can. de quibus. l. si aliā. in fi. C. de ingen. manu. & extra, de off. deleg. c. prudentiam tuam. hec & alia dicas, vt assessoris animum trahas ad consilium habendū. ¶ Secūdo quero an iudex medius inuitus cogatur habere cōsiliū: Et videtur quod sic. Nam Imperator dicit omnia se facturum cum consilio procerum suorum. C. de legib. & constitutionib. l. humanum. & etiam videtur lex vel le consilium haberi, vt ff. de donationib. l. Aquilius Regulus. & C. de repud. d. l. nō dubium. & C. de iur. delib. l. fina. & optime dicit consilium habendum text. ff. de bonorum possessionib. in l. in bonorum possessionibus. & C. de ingenu. manu. dicta l. si autem. Econtra quod nō teneatur habere. Omnis enim iudex prestat iuramentum, se iudicaturum secundum legem, in authentico de iureiurādo, quod prestat. ab his. §. deuotos. ibi, supplicium secūdum legē, &c. & in auf. de defen. ciuit. §. iusiurādū. & auf. de iudicibus. §. omnis autē iudex. Item, q̄ consiliū non est obligatorium. ff. mand. l. ij. in fi. ff mād. Sol. dic q̄ si iudex vult potest consiliuz habere, per iura superius alleg. fm cōmunem opinionem. Sed dominus Ubertus de Bobio dicit, quod si assessor est bene peritus in iure non tenet: alias autē si non est, vel est iuuenis, tenetur de iure, & bona consuetudine. Judex vero non medius credo quod melius fecerit pro exoneratione sui, nisi euidenter videat malitiam & frustrationem, quia boni pretoris est lites diminuere. ff. si cer. pet. l. quidam. cum fi. & nemo tam audax. inuenitur qui possit inuito iudice litem protelare. &c. vt l. properandū. C. de iudi. Tertio quero, si autem iudex medius cōsultorē dederit. & elegerit, an electus suscipere cogetur inuitus: Et dicendum est, q̄ō sic, quoniam iudicare, publicū munus est, quod in inuitum conferetur, vt ff. de mune. & bono. l. munerū. §. iudicādi. & l. pen. §. qui autem. ff. de vac. mu. & ff. de iudi. l. cum furiosus. & C. de aduoc. diuer. iudi. l. sancimus. j. que iura quamuis loquantur in iudicibus delegatis, tamen idem dicit lex in cōsultoribus assumptis, vt C. de proxi. sacro. scrinio. l. in sacris. j. & ibi no. hoc est verum. si ille qui eligitur in consiliarium. est subditus iurisdictioni eligentis, vt not. C. qui pro sua iurisdictio. l. j. & etiaz sint vera omnia predicta nisi illi quibus datur consilium, vel aliqui ipsorum, sint ipsi consiliario sanguinis affinitate adstricti: & ideo nolit cōtra eos consilium exhibere, vt C. de excus. tut. l. humanitatis. & l. qui iurisdictioni preest. ff. de iur. om. iud. ff. de iniu. l. ler Cornelia. in prin. cum similib. Quarto, postquam cōsultor officium consu endi recepit. an cogatur iurare quod iustum & rectum consilium dabit: Videtur quod sic. ad similitudinem testis, cui nihil creditur sine sacramento. C. de testib. l. iusiurandi. & ad similitudinem iudicis. C. de iudi. l. rem non nouam & in authē ibi posita, & prealleg. §. deuotos. & in authent. iusiurandum quod prestatur ab his &c. & §. iusiurandum. in auth. de defen. ciuita. & in authē. ō iud. §. omnis autē iudex. videtur quod cogatur iurare ex predictis. Econtra, quod non. Primo, quia nulla lege, vel cōsuetudine cauetur, arg. C. de colla. l. illaz, circa med. & ideo video quod est eius qui datus est arbitrio non iurare. nec iurare cogitur. C. de arbit. auth. de decernitis. Sol. Dic, quod si consiliarius est clericus, nō iurat eo, quod clerici nō iurāt, nisi causa necessitatis. C. de ep̄is. & cleri. l. cum clericis. & ibi de hoc. Si autez est laicus & in officio constitutus. & fic iurat in principio anni, nō cogitur iurare nunc: quia ratione primi sacramenti non presumitur immemor salutis eterne. C. ad leg. Jul repe. l. fi. & ne crebra fiat prestatio iuramenti. C. de iureiurand. propter calum. dando. authenti. hoc sacramentum. & C. de cur. furio. l. penulti. cum fi. Si autem nō iurauit, & in principio anni erat in aliquo officio constitutus, tunc relinquitur arbitrio iudicantis, vt respiciat qualitatem cause & condicionem persone consultoris, vt sic procedat ad tollendum iuramentum vel non tollendum. ¶ Quinto quid si consultor recepit officium consulendi in aliqua questione siue puncto, iudex vult quod consulat, consultor dicit se dubitare de questione, & sibi nō liquere de iure vñ petit sibi dari consociū vel socios alias denegat se velle dare cōsiliū, nūquid debeat sibi dari? Et videtur q̄ sic, q̄ iuste deliberationes nō sunt denegāde seu auferēde alicui

ff.ad Treb.l.sed τ si.§.plane.τ,ff.de iureiur.l.iusiurandū,τ ad pecunias,in fi.τ de iterrog.act.l.ij.τ C.de iur.delibe.l.si curatoris. in fin.ff.de succes.edic.l.j.§.Largius,cum simi. Et ad hoc fuerūt inuenti titul.de iure delib.C.τ ff. Si enim non daretur, cogeretur anceps subire periurium,quod esse non debet.ff.rerū amo.l. Marcellus.τ ff.de in lit.iu.l.videamus.§.j.Video etiam,ꝙ vbi etiam arbitri nō sunt in cōcordia,eligitur cōsocius,id est, tertius arbiter.ff.de arb.l.item si vnus.§.principaliter.Solutio,dic qđ quamuis debeat cogi consulere,postquā suscepit,argum.ff.đ arbi.l.iij.§.tametsi.imo ꝙ plus est,ab initio cogitur suscipere inuitus,vt supra dictum est.si de iure dubitat,sibi est socius adiūgēdus,delato sibi iureiurando si iudici visum sit C.de his qui ad eccle.cōfu.l.presenti.§.sane. Preterea,lex hoc videtur dicere expresse,ꝙ iudices de iure dubitātes referūt questiōes.C.de rela. l.si.ff.de iudi.l.eum quē.j.respon.cum suis similib. ¶Sexto quero,quid si cōsiliarius recepit cōmissionem,τ dederit consiliū assessori,nūquid si reddat τ velit consiliū emendare,corrigere, vel mutare,vel declarare,an poterit? Videtur ꝙ sic,C.de furt.l.manifestissimi.§.sed cum in secundā.Ecōtra,ꝙ non, q2 functus est officio suo,siue bene,siue male,vt ff.de re.iudic.l.iudex.Solutio, Aut vult incontinenti mutare,τ antequā descendat de palatio: aut ex post facto.postquam iuit domum. Si incontinenti, bene potest:q2 que incōtinenti fiunt,suspicione carent,vt in authent. de equa.dot.§.si autem nō vtrique.si postquam iuit domū, aut mouetur aliqua lege vel bona ratione,tunc auditur,sicut in l.lecta.ff.si certū petat.q2 ibi fuit auditus Papinianus,q2 nōnunquam variantem pretor nō repellit,vt ff.de collatio.bono.l.nōnunquā.Si vero nō mouetur aliqua lege,vel bona ratione,non est audiendus,argum.ff.de transactio.l.cum hi. §.in causa.τ ff.đ his qui not.infam.l.secūda.§.ignominie.ff.de dōatio.l.nuda. q2 presumitur machinatus ex post facto,vt dicit dict.§.si autē. in authen.de equal.do.Utrum autem valeat declarare? dic vt not. ff.de regu.iuris.l.in ambiguis. ¶Septimo quero, an iudex cogetur stare consilio,si datur per consiliariū,τ illud sequi? Et videtur,quod non:quia consiliū non est obligatorium.ff.manda.l. secunda,in fi.τ ff.de regul.iuris.l.cōsiliū de administra.tuto.l.cū quidam,de testib.ff.de conditio.τ demonstratio.l.cū tale.§.si arbitratu.ff.mandat.l.idemque.§.si quis. Econtra videtur, quod sic:quia sicut in initio fuerit voluntatis habere, vel non habere consilium:sic illud habitum tenetur de iure sequi.ff.de arbi.l.iij. §.tametsi neminem.τ ff.commod.l.in commodato.§.sicut.τ C.đ actio.τ obliga.l.sicut.C.de administratio.tuto.l.Titium τ Meuium.§.primo.Solu.Dic, ꝙ si partibus conuocatis τ presentibus,τ consentientibus eligit consiliarium,tenetur eius consiliū sequi.τ obseruare,per iura proxime dicta, τ hoc verū, dummodo cōsiliarius nō det expresse consilium cōtra legem,vel ius:q2 tunc iudex non tenetur consilium suū sequi.ea enim que sunt cōtra iura,nō sunt admtttenda.C.de precibus Imperato.offer.l. rescripta.τ C.si contra ius vel vti.pub.l.fina.τ ff.de regu.iuris.l. ius nostrum.Item cum cōsiliarius abutitur authoritate sibi cōcessa,priuilegium concessum meretur amittere.C. de iude.l.Iudeos.cum similibus. ¶Octauo quero, an electus consiliarius cum sacramento vel sine, si allegetur noua causa suspicionis superueniens an poterit remoueri? Et nō video,quare non ad similitudinē iudicis delegati, vt C.de iudic.l.aptissimi. imo sicut in iudice nō est necessaria cause expressio sic nō videtur necessaria in isto,τ hoc nisi iudici videretur frustratorie, vel calūniose hoc peti. ¶Nono quero, postquā consiliū fuerit datū,qualiter sit procedendū,τ ad ipsius pronunciationē? Circa ꝙ dic sic, qū assessor recipiat consiliū sapiētis sigillatū,vel in charta publica, τ id aperiet corā testibus,τ ipse leget τ condēnabit,vel absoluet secundū formā τ tenorē istius cōsilij,subijciēs in fine sue sententie:vnde viso τ lecto consilio predicto,τ illud absoluo,vel absoluit,vel condemno,τc.Sed ponamus quod iudex seruauit talez modum,q2 lecto consilio dixit in fine,quare do.iudex, pronūciauit in omnibus τ per omnia,prout in dicto consilio continetur, nec dixit condēno,vel absoluo,τc.nūquid valebit sentētia? Primo,videtur quod non, q2 omnis sententia debet continere absolutionem vel condemnationē,alias non valet,vt C.de sentē.τ interlo.l.preses.τ ff.de arbitr.l.quid tamē. τ ff.de re iudica.l.prima,vel equipollēs:vt ff eodem titu.l.in summa.Cum igitur huiusmodi pronunciatio absolutionē vel condemnationē nō contineat nec equipollens quia dixit,pronunciamus, vel pronūciauit prout in dicto consilio continetur,nō valet hoc est,quod videtur expresse dici,ff.iudicatum solui.in lege, iudicatū solui.ibi, pronunciauerit,τc.econtra videtur,τ primo illa ratione generali:quia que in prefationibus dicuntur in sequētibus repetita esse intelliguntur.ff.de verb.oblig.l.Titia.§.idem respondit.ff.de condi.insti.l.cum seruus.τ ff.de ser.vrban.pred.l.si binarū.τ. ff. de lega.j. l. talis scriptura.in quibus legibus intelligitur tacita repetitio facta. Sic igitur quando fit talis pronunciatio vt quia dixit,pronuncio sicut in predicto consilio continetur verba condemnatoria,vel absolutoria,vel equipollentia in cōsilio posita, videntur repetita,maxime quia ex tali repetitione non inutile fit quod agitur, imo confirmatur, vt in predict.lege, Titia.§. idem respondit.ff.de leg.iij.τ l.in repetendis.vt per hoc res potius valeat quam pereat,arg.l.quoties.ff.de reb.dub.Preterea hec sunt expresse repetita verba consilij inquantū dixit,pronuncio,vt in d.consilio continetur.Ex tali enim pronunciatione,scilicet prout in d.consilio cōtinetur,videntur verba consilij cōfirmata,vt Instit.manda.§.tua tantum gratia.τ ff.mand.l.ij.in fi.τ ff.de admi.tu.l. quidam decedens.§. Papinianus.τ l. Titiū τ Meuium.in fin.j.respon.ff.eod.quippe confirmando videt confirmata protulisse.ff.de iusti.τ iure.l.ius ciuile.τ de adopt.l.adoptio.τ de ver.sig.l.lege obuenire.τ in authē.de dsen.ciui.§.interim.quia sic proferens fictione iuris absoluisse vel condēnasse dicitur propter verba consilij absolutoria, vel condemnatoria, que prolata finguntur, vt probaui: ergo pronunciatio tenet. Preterea,videtur glo.ordin.quasi simile ponere, C.de appell. eos.inquantum queritur an valeat talis sententia, pronuncio bene appellatum,τ male iudicatū.quid plura? sufficit, ꝙ aliqua parte actorum sententia certa sit,vt prealleg.l.in summa.a simili sufficiat si aliqua parte actorū sint verba absolutoria vel condēnatoria,vel equipollentia, cum consiliuz comprehēdatur appellatione actorum,vt l.ij.C.vt lit.pen.τ C.de appel.l.a proconsulibus.Videtur igitur,quod pronunciatio valeat.Sol.magis credō tutum,τ consonum rationi,ꝙ idem iudex post receptum consilium absoluat vel condemnet. ¶Decimo queritur,si consultores volunt,τ petunt sibi satisfieri de cōsilio, quis salarium soluere debeat.vtrum pars que petit,vel que succumbit in cōsilio,an pars illa que petijt, an vtraque pars vt sic communiter soluatur.Et videtur primo quod pars succumbens soluere tenetur quia victus victori,τc.C.de iudicib.l.properandum.§.sin autē alterutra.τ l.sancimus.τ in auth.de iudi.§.oportet.τ Instit.đ peteme.liti.§.penul.quare qui perdit, soluat, argumen. predictorum legum.Item videtur, quod de communi sit soluendum,et sic per vtranque partē.Ex hoc videtur expresse dici.ff.ne quid in loco publico.l.ij.§.vicinales,vbi est aurea litera,τ hoc facit, scilicet vt communiter soluantur expense.C.de iur.calumnie.l.ij τ.C.de iureiur.l.generaliter.§.his de presentibus personis ibi, an ab vtraque parte,τc.vel altera,τc.Item videtur,quod expēsis petentis soluatur,vt ff.de edend.l.pretor ait.§.fin.τ l. seque. τ C.fini.reg.lege,si quis super sui iuris.§.fin.τ lege, si irruptione.ff.finiuz reg.cum similibus.que leges simul allegari possunt, vt ab vtraque parte persoluatur. Sol Dic, quod assessor salarium consultori tenetur facere accipere consuetū,quia nemo cogitur suis stipendijs militare,τ hoc etiam iura expresse dicunt. C.de statu.τ imagin.l.τ virtutum premia,τ extra de preb.ca. secundum.τ debet dari salarium pro qualitate,τ facundia aduocati.ff.de var.τ extraordin.cognit.l.prima.§.si iudex.cum similibus.Per quem autem soluatur dic primo inspici statuta τ consuetudines: si autem non sint, satisfaciat ille qui consilium petijt exhiberi,vt prealleg.l.pretor.§.vltimo.τ dict.l.si quis.τ d.l. si irruptione. Si autem nullus petierit, sed iudex ex officio motus concessit vel ambo petant,tunc expensis cōmunibus vtriusque,τ hoc per prealle.iura,τ specialiter per §.vicinales.τ §.his de presentibus ibi,an ab vtraque,τc.τ in authen.de iudic.§.ne autem.τ §.quia vero, cum similibus. De salario autem soluēdo per succumbentem per prealleg.iura non est tractandum,quia satis hoc aperte est tractatum,quando victus victori in expensis condemnetur per ordinarium apparatum, vt in authent.de iudi.§.oportet.τ extra de dolo τ contu.cap.fin. Et hec circa prefatam materiam breuitatis causa sufficiant. Deo gratias. Albertus de Ramponibus.

ADDITIO.

a Tho.Dip. ¶Circa practic. Iste tract. est domini Alberti de Ramp.qui composuit istum tract.cui fecit additiones domi. Bartol.de Saxoferra.ita inueni in vigesimo volum.cōsilio.diuersorum docto.Tamen in prim.lib.cōsilio.τ in duobus libris antiquis,iste trac.est tracta.domin. Iacob.de Are.sed Barto. fecit addit.quas vide infra,et credo ꝙ non sit completus.et de materia vide Bartol.in lege prima.C.de rela.τ ibi vide apo.đ an possit peti consiliū sapientis post cōclusum in causa,vide cōsiliū Ioannis de Anania,τ Florian.vbi consuluerūt qđ nō potest peti.vide Bert.hac in suo repert.in verb.cōsilium sapiē.in versi.sexto,τ vide Felyn.in cap.pastoralis.de exceptio.τ in cap. cum dilectus.de fide instrumē.τ Alexan.in l.si sit stipulatus.in fin.de ver.ob.

Sequitur

Sequitur additio, & suppletio Bart. de Saxoferrato.

PUnctus autem questionis sapientis per iudicem formandus est secundum cause naturaz absque lesione partiū. Unde hic quero, si punctus male formet per iudicem, adeo q̄ pars per hoc vel partes ledi possint, an poterit iudici contradici? Respon. sio, vt C. de rela. l. j. in fine. & iusta est causa appellationis, vt ibi de hoc no. & vide qō de hoc not. extra de probatio. ca. quoniā cōtra allaz. in gl. fi. ¶ Sed quero, vtrū iudex a seipso possit habere cō silium sapientis, & eo vti partibus inuitis, vel altera earū? Et certe sic, prout ex facto vidi, & est argum. ad hoc C. de iudicibus. auth. ad hec. & C. de inge. manu. l. si quam. & que ibi dicuntur, & in aut. si quando contigerit, in fine posita. C. de iudicibus. ibi. cognitiona liter. & c. & sapientū consilio, nā ita ibi fit expositio per doctores. & de sen. ex breui. rec. l. secunda, in princip. facit C. de repu. l. dubiū non est. ¶ Sed quid si consultor assumptus qui suscepit que stionem cōsulendam, velit ex post facto certū impedimentū alle gare & in questione non consulere an sit audiendus? Respōdeo, illud impedimentum qō nūc allegat, si habebat eo tēpore, quo questionem consulendaz assumpsit sibi imputet quod suscepit, & non auditur, aut post susceptam questionem iustum impedimentum superuenit, & tunc aut tantisper expectandus est, quo impedimentū cessat, aut alius subrogandus est, vt ff. de vac. mu. l. preter. si facit ff. de iudi. l. iudicū soluitur. ¶ Illud etiam quero, commissione solenniter facta, & consilio exhibitio, an pars possit dicere consiliū iniquū, & iniustū, & indignū executione? Et certe vidi hoc seruari ea ratione, qua dicitur, querelā grauaminis habere instar appellationis. ff. de arb. l. nō distinguemus. §. cū qui dam arbiter. si diceret se predicto modo grauari, & si secundo de nouo fuerit super eo assumptus consultor, an tertio hoc facere potest, & vidi seruare licite secundo, & non tertio. Cū enim querela hec iniqui & iniusti cōsiliū habeat instar appellationis, vt in d. §. cū quidā. & licitum sit secūdo, & nō tertio appellare. ergo nec tertio potest dicere se grauatum, vel iniquē consultum. C. ne in vna eademq; causa. l. vnica. ¶ Sed pone consultores consuluisse, & iudex secutū consilii, ita pronunciare, an tali pronūciatione possit appellari? Puto q̄ sic, licet de cōcordia partiū fuerit assumptus cōsultor. Nā a iudice delegato de partiū volūtate assumpto nō est dubiū posse appellari, cū nō inueniatur prohibitū. ergo cōcessum. C. de app. l. precipimus. & l. & in maioribus. Item a laudo seu sentētia arbitri recedituz, licet cōcorditer fuerit electus, sine assumptus si iniq; fuerit arbitratus. ff. de ope. liber. l. si libertus. & ff. pro socio. l. societatem. §. arbitrorum. & de contrahend. emp. l. hec venditio. ¶ Sed quid dices, si quis dicat consilium contra se latum iniustum & iniquū esse, & petat illud reformari consilio alterius sapientis, & super hoc fuerit alius consultor assumptus, an per hoc preiudicatur sibi ne appellari possit a pronunciatione facta per iudicem secundum formam primi consiliū. Et videtur q̄ sic. & quod sibi preiudicet propter electionez, cum idē sit effectus vtriusq; vie. Ad hoc facit omnis iura, que dicunt electionē preiudicare. ff. de tribu. lege. quod in herede. §. eligere. & de leg ij. l. cum filius. §. varius. & l. statu liberū. §. fi. in. fi. & ff. de statu lib. & de curato. furio. l. cuius bonis. argu. cōtra. nam cum hec sit via nō tū videtur inuisē se excludere. vt C. de inof. test. Lcū quis. certe nec ibi dicit vtraq; via agi posse. bar. ō Saxof.

Sermo Do. Bar. in doctoratu Do. Bonaccursij fratris sui.

BOnum est nomē meū, Accursius. dicitur enim sic, quod succurrit & occurrit cōtra tenebras iuris ciuilis. Ista sunt ō ba Accursij glossatoris nostri assūpta pro Accursio. Scripta ff. ad Treb. l. facta. §. fi. l. dāda pecunia cōditio. in gl. in verb. cōditio est Secundū Euangelicam, apostolicam, ciuilēq; doctrinā in locis vulgaribus admonemur, in cuiuslibet actus principio inuocationē nominis altissimi ante ponere. Idcirco in nostri sermonis principio ad eius inuocationez premitto hec verba, In nomine patris, & filij, & spiritus sancti, Amen. In iure nostro cauetur principaliter, vt ei qui iuste alicuius beneficij inuestitura petierit, legitime tribuat. vt C. de iure emphy. l. fi. & i feu. ti. q; suc. feu. c. j. in fi. Est aut inuestitura qñ a liquid corporeū a dño traditur in signū beneficij iam cōcessi, vt in feu. quid sit inuestit. c. j. in prin. cum ergo filius & socius noster qui est hic, dignitatem & beneficiū doctoratus meruerit, a venerab. li in Christo patre, & domino domino nostro episcopo ¶ Peru. qui hic est, merito petit se a dominis & doctoribus suis hac dignitate & beneficio inuestiri, sibique corporalia doctoratus insignia tradi. Ipsius itaq; annuēs petioni pro me & aliis doctoribus sermocinaturus assumpsi verba primo loco proposita, bonū est nomē, &c. vbi S. In quib⁹ quidē verbis tria ad nostrā materiā facientia denotant. ¶ Primo, bonitas essentialis, dū dicitur, bonū est. Secundo, perfectio nominalis, dum subiicitur nomen meū Accursius. Tertio, operatio effectualis, dū subnectit illud dictū, qō succurrerit, & occurrerit ō tenebras iuris ciuilis. Et vt clarius, more Legistarū, meum fundē eloquium, si quis quereret ad perfectionē & verum bonorem huius hominis que requiruntur, respondere tria que sunt in authoritate assumpta, scz qō sit bonus in se, quod habeat bonū nomē, seu bonā famam qō vere bona agat, & bona opera faciat. Propter primū significandū sit libri traditio. Propter secundū, annuli aureī immissio. Propter tertiū, osculi pacis cum magistrali benedictione prebitio, & sacri bireti impositio. De vnoquoque aliqua breuiter pertingamus. Primū itaque quod ad perfectionem alicuius requiritur est bonitas essentialis qz dicitur bonus. & illa res dicitur in ipsa esse perfectior, que in seipsa ꝑsistit, & alterius minus eget suffragio, ideo etas maior xxv. an. dicitur esse perfecta: qz tūc alterius, vt tutoris, vel curatoris non eget suffragio. sed regimen suū ꝓprius in seipso cōsistit. vt C. de his qui ve. eta. impe. l. fin. & ff. de leg. iij. l. cum filiofamil. ita legatur. circa fin. Itaque aduertens Prophetа diuinam bonitatem & perfectionem describens ait, Deus meus es tu, quoniā bonorum meorum nō eges. Psal. xv. Ideo etiam Deus summe bonus est: quia in seipso consistens, aliorum non eget. Essentialis bonitas, & perfectio istius ciuilis sapientie manifesta perpenditur, & in hoc omnes alias scientias excellit. oēs enim alie scientie, que in se minus perfecte videntur: quia aliarum scientiarum egent suffragio. non enim perfectus potest esse philosophus, nisi primo sit Logic⁹. nec medicus potest esse perfectus, nisi eristat philosoph⁹, nec canonista potest esse perfectus, nisi hac ciuili scientia fuerit preditus, vt euidentia facti demonstrat. Hec autem scientia sola in se perfecta existens nullius alius scientie eget suffragio. maxīn ea vbi rudes incipiunt, inuenitur Iust. de inf. & iur. post prin. & in quo eruditi ꝓficiant perfecte deprehenditur. ff. & C. que sunt perfecta volumina. & dicit in proem. digestorum. §. in annū. & §. seq. Nō logicorū nō philosophorum, sed Canonistaruz, quippe nullius alterius eget suffragio. sed ipsa tanquam in seipsa perfecte existēs omnibus suffragatur, ait enim de seipsa, Se deo regina, vidua non sum, luctum non videbo. Apoc. &c. xviij. Vere pōt dicere regina, oportet eā hāc scientiā esse & bonis & malis, vt principē & ducē. ff. de leg. iij. Hec est illa scientia, que dat pacem vniuersis, punctis, & largitur munera secundum magnificentiam principalem. Eſdre secundo. Omnis enim scientia ab ista recipitur, quoniaz omnes ab ista scientia sustentantur: sicut enim scientia Mathematica reprobatur, nec scientia dicitur, quia ei hec ciuilis sapiētia non assistit, vt C. de mal. & Mathema. per totum eodem modo. si ab hac ciuili sapientia logica, philosophia, medicina, vel alia quevis scientia damnaretur, a nemine, nominaretur scientia. & tamen quelibet, scientia est, inquantum ab hac ciuili sapientia sustentatur, excepta est sola sacra Theologia cui hanc scientiam fateor esse suppositā. merito ergo dicit, Sedeo regina, vidua non sum. vidua enim dicitur sine duitate, l. malum. §. viduam. de verb. signifi. mulier enim cum in se imperfecta existat, eget viri suffragio, cum eo careat, dicitur vidua, ita alie scientie que scientiarum aliarum adminiculo sul ciunt, cū sine eo reperiūtur vidue appellant. si enim medicū reperies, qui nō sit philosophus, medicina est vidua, si canonistā sine iure ciuili, est vidua, & imperfecta scientia: hec aūt scientia que alterius adminiculo nō eget, vidua nō est. & vidua esse non potest: merito ergo dicit: vidua non sum, & luctum non videbo. Et hec quidem scientia sicut in se perfecta existit, ita generat filium sibi similem. l. quod si nolit. §. mancipia. de edil. edic. Facit enim omnem discentem sedere, vt reginam. Et enim Respu. regenda committitur, vt in proe. Iusti. circa prin. sunt qui aliorum non egēt suffragio sz ipsi alios suffragant. vt C. de suffra. l. j. De iuristis vere potest dici illud Psalmiste psalmo cxviij. Lapidem quem reprobauerunt edificantes, hic factus est in caput anguli. a Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Lapis reprobatus est per

substantiā cuiuslibet Juriste qui in hac ciuitate, ad regimen perc eorū statuta totaliter est remotus, tñ hic lapis seu Jurista factꝰ est in capite anguli. Nā videtis iuristas omnibus antecedere, t tēpore expressionum faciūt Juristas, qui omnibus patrocinantur precedere. t etiā in recognitionē dñi certū largiunt. sic t curia Ro. sic t Ro. ecclesia hūc lapidē in clericis reprobat, vetando eos hac ciuili sapiētia imbui, tñ Romana curia in hac sciētia obtinet principatū, lōge eñ plures sunt ibi Legiste, quā Cano niste, quare hoc a Domino factū est, t est mirabile in oculis nostris. Jn signū igitur istius professionis immēse, tradit liber. hic enim appellat liber, quasi nō seruus, nemini subditus. ff. de stato. l. libertas. Accipe ergo hunc librū imo clausum, in signū tue bonitatis intrinsece, t sicut hic liber in se omnia iura cōtinet, sic t in scrinio pectoris tui omnia iura claudant. C. de testam. l. omnium. hunc librum accipe apertum, vt sic possis aperte dicere, aperte sunt catarractē celi descenderunt pluuie, cōsumpta est ois caro. Heñ. vō. c. ecce apte sunt catarractē celi. i. meatus rerū celatarū huius ciuilis sapiētie sunt ibi manifestate, descēderūt pluuie hec est virtus t moralitas, t deleta est ois caro in te. i. ois carnalitas t totꝰ es l hac vita morali t politica renouatus t hoc de primo. ¶ Secundo dixi, qō donatur perfectio nominalis. Duobus modis nomē assumit. Quodda enim est nomen p priū, t istud imponitur ad placitū. vt l. j. C. de muta. nomi. vt tale nomen sit honestū precipitur. l. ex facto. §. si in dāda pecunia cōditio. ff. ad. Treb. quāte bonitatis, fili, sit hoc tuum nomē, Accursiꝰ nemo est qui ignoret. possuꝫ enim recte dicere, vt olim pulchrā, vberē, fructiferā vocauit Dominus, sic nomen tuū posse dici. Istud enim nomē Accursius, est qō sua vbertate, t pinguedine totam hanc ciuilē sapientiā impregnauit, totum enim corpus iuris glossauit tanta perfectione qō post eum nemo in hac sciētia ausus fuit scribere vnū verbuꝫ. vere ergo potes de bono nomine gloriari. Et sicut ista nomina ad recognoscendū homines imponunt, ita annulus, in signū vt quis sit cognitus, tribuit: vt scribit p Accur. ff. de inof. testam. l. Papinian. §. i. in gl. in verb. bonorū. §. j. Secūdo modo nomē assumit pro fama, de quo Salomon, Curā habe de bono nomine, hoc enim magis prenalebit tibi, quam mille thesauri preciosi t magni. Bonum enim nomen permanebit in euū. Eccle. c. xli. Magnū t honorabile est nomē meum in gētibus, t Malachie. j. c. Jn signum enim istius fame pfecte, tc. annul' aure? tribuit, quē nemini licet deferre, nisi sit ciuis Romanꝰ. vt C. de iur. aure. annu. l. j. vt sicut annulus sua claritate refulget, ita velox tua fama claritate refulgeat, vt legit in rub. vbi supra. Annulū ergo quē petijsti a dño, t a patre tuo domino A. ipse tibi dabit. t hoc de secundo. Tertio ostenditur operatio effectualis dum subijcitur, dictū illud qō occurrit t succurrit cōtra tenebras iuris ciuilis. Patres t dñi, tres esse reperio tenebras, exteri? extremitatibus eleuatis. Hierem. c. x. Alie tenebre causantur in celo, cū luna interponit inter solē t terrā, obtenebrato enim sole, luna non reddit lumē suum, Jsaie xiij. c. Tertie tenebre sunt super terrā, Mat. xxvij. c. Marc. xv. Luce xviij. c. Et primo tenebre in extremitatibus terre oriuntur. Per terram accipio mentes hominū grossorum, quibus solum in extremitatibus t superficie est aliquid Lucis, t ex iure nostro tenebre, hoc est, obscuritates t dubia oriunt, que p istā scientiā decidunt, atque fugant. sicut soluit nebula, que fugata est a radijs Solis. Sapien. ij. c. Sicut enim nubes ex corporibus terre eleuantur in aerē. t ibi purificant t aqua efficitur, que descendit ab aere, que terrā rigat, vt fructum afferat, ita ex istis gētibus grossioribus dubia oriuntur que tanquā nubes in mente doctorū. et aliorum Juristarum excellentiū eleuantur, ibi purificātur aqua sapientie, t efficitur aer, hoc est, mens doctoris clarificatur, quā ta enim claritate illuminet ille doctor, qui suaꝫ theoricā deducit in practicam? Jn qualibet facultate enim loquor. ille scit, qui gustat, exprimere nequeo terra irrigatur, qz talis practica excellētium virorū in scripturam reducitur, ad irrigandum terram, hoc est, ad instruendū mentes rudes, atq; terrestres. Contra ista dubia seu istas tenebras, hec sciētia occurrit. t succurit, occurres, t succurres tu fili dando recta cōsilia, que dubia tollunt, t in pace homines ponūt, huius signum pacis osculū tradit. Secunde tenebre sunt, tc. Per celum significant mētes doctorū, t aliorū excellentium Juristarū, a summo qui rerū celatarum lumine illustrantur, in quibus tenebre oriunt vt plurimū ex interpositione lune, hoc est, opinionum false mētis t fantastice, seu lunatice, contra quas tenebras occurrit hec ciuilis sapiētia, veram opinando, eligendo, t contrariam reprobando. C. de condict. inde. l. fin. t C. per quas pers. nobis acquirit. l. fi. t simil. ff. t C. Jn huius signū sit benedictio magistralis, vt tua dicta t cōsilia habeant vt magistralia, t interpretationes probabiles, t redigende in scriptis vt not. Accursius. ff. de legibus. l. nō possunt. hoc itaque osculuz cum magistrali benedictione a tuo patre t domino Dyn. petij, et ab eo humiliter accipe. Tertie etiaz tenebre sunt supra naturam, tc. Pro Christo, accipio veritatem, ipso dicente, Ego sum via, veritas, t vita. Joannes xiij. c. cum enim inde false aduocatus false aduocationem prebet, consultor falsum consilium, cum falsa t iniqua statuta conduntur, Christus, hoc est, veritas occiditur, quinimo peritsemper, cum iustitia non seruatur. Ex hoc per vniuersam terram tenebre t scandala oriuntur, qualiter enim stet illa ciuitas, in qua iustitia non seruatur a quolibet intelligente palpatur, comprobatur illis dictis. Ve vobis, viri impij, qui derelinquistis legem domini altissimi, tc. Ecclesi. xli. ve qui condunt legs iniquas. Jsai. x. c. contra has tenebras hec sacratissima scientia perfecte occurrit puniendo iudices male indicantes. C. de pena iudic. qui male iudicat. primas, t mala condentes statuta. ff. de dol. except. l. j. in fin. contra has tenebras primo doctoris occurit veritas, ita clarissime demonstrando quod erubescat cōtra veritatē loqui aliquid t attentare.

Sermo Do. Bar. i doctoratu

domini Joannis a Saxoferrato.

¶ Jn nomine Patris, t Filij, t Spiritussancti. Amen.

Joannes hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine. hec verba habentur Joan. j. c. secundum Euangelicam, t Apostolicam doctrinam, t precepta ciuilia in locis vulgaribus tradita admonemur in cuiuslibet actus principio diuini nominis inuocationem premittere, idcirco ipsum inuoco dicens, Jn nomine Patris, t Filij, t Spiritussancti. Amen. Patres t domini, tres sermones me feciste in hoc loco memini. in duobus primis authores iuris, t diuine scripture allegaui permittit et in tertio iuris ciuilis authores tantummodo, nunc vero ad vtrosq; esse consonum, vt solum ex diuine scripture authoritatibus comprobez dicta mea. Et quia hic, pro quo sermo effunditur, est Joannes, ideo accipiam a Joanne pro Joāne, t solū ex dictis Joannis eloquium presens fundabitur. t quia scriptum est. nolite die quicquid petieritis patrez in nomine meo, dabit vobis Joan. xv. cap. idcirco cum a te fili mi, iuste petitū sit, vt in quasi prisessione doctoratus tradendo insignia te constituam, vole? quia a te petita sunt dare, assumpsi verba primo loco proposita. Joannes hic venit, tc. vbi supra, in quibus verbis dico qō primo positis conferentia denotātur. Primo scholaris doctoralis, secundo positio t perfectio. Secundo huius ciuilis sapientie laus t ratio. Tertio, persone doctoris mirabilis operatio. Primum igitur propter gratiam existentem de presenti, dum dicit. Joannes hic, secundum propter renelationem factam secretorum dum dicit. venit in testimonium. Tertium propter declarationem facte rei dicit, dum subinfertur, vt testimonium perhiberet de lumine. Et sic prima pars erit ad laudem doctorandi. Secunda ad eorum dem scientie. Tertia dispositio atque perfectio propter gratiam existentem de presenti dum dicitur, Joannes hic. Joannes nuncupatur gratia, gratia ergo hic, hic dico quod ex renouatione mentium de presenti, nullus ad huius ciuilis sapientie fructum accedere, vbi socia non sit gratia operans, que eius voluntatem aperiat, vt velit gratia cooperans, que eius voluntatem coadiuuet, vt operetur, ne frustra velit. Scriptum est enim, non potest homo accipere quicquam, nisi ei datum fuerit de celo Joan. iij. capit. t alibi dicit Sapientia, Nemo potest venire ad me nisi ei fuerit datum a patre meo. Joann. sexto capitu, alibi. Sine me nihil potestis facere. Joan. xv. capit. ista enim gratia est preparans. Primo enim preparat intellectum scholaris, vt quod audit intelligat, qui enim non intelligit, non addiscit, vt dicitur de illo Necodemo, qui ideo non dicidit, quia Christum non intelligebat, Joan. iij. cap. Istam gratiam huic Deus tribuit, quia ab initio vsque ad finem sui studij quod a docto. audiebat, profundissime apprehēdebat. Secūdo, quia memoria est ipsius laudabilis, preparat hic gratia vt scribat. scriptum est enim quod vides, scribe in libro, tc. Joan. Apocalyp. primo cap. t alibi Datus est mihi calamus ad similitudinem virge. Apocalyp. vndecimo capit. t alibi, Audiui vocem de celo dicentem mihi, scribe. Beati, tc. Apocalyp. xiij. capitul. Hanc gratiam Deus hec tribuit, intantum habet corpus suum obediens intellectui, quod omnia que intelligebat, scribendo velocissime reportat.

Tertio